

การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย

นางสาวศุภมณฑา สุภานันท์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION, IDENTITY AND TRAVEL EXPERIENCE OF THAI ELDERLY

Miss Supamonta Supanan

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Communication Arts

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของ ผู้สูงอายุไทย
โดย	นางสาวศุภมณฑา สุภานันท์
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

.....คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมลชาติประเสริฐ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี ใต้ฟ้าพูล)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข หินวิมาน)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.กำจร หลุยยะพงศ์)

ศุภมณฑา สุภานันท์ : การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย
(COMMUNICATION, IDENTITY AND TRAVEL EXPERIENCE OF THAI ELDERLY) อ.ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 603 หน้า.

การศึกษาการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย มีวัตถุประสงค์การศึกษา
ประการแรก เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และ
หลังจากการท่องเที่ยว ประการที่สอง เพื่อศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว
และประการสุดท้าย เพื่อศึกษาการให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยว รวมไปถึงอำนาจการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับ
การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิจัยแนวทาบปรากฏการณ์วิทยาเชิงการตีความ
มีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป
เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างน้อยหนึ่งครั้งต่อปี โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม
รวมกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ศึกษาจำนวน 90 คน

ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว
ท่องเที่ยวมีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน โดยมีคุณลักษณะของบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของกลุ่มผู้สูงอายุ
ท่องเที่ยวที่พบ 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มที่อ่อนแอหรือพึ่งพาครอบครัว กลุ่มที่สอง กลุ่มที่พึ่งพาบางส่วน และ
กลุ่มสุดท้าย กลุ่มที่เข้มแข็ง ก่อนการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้พึ่งพาครอบครัวในการหาข้อมูลการท่องเที่ยว
ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง จะสามารถหาข้อมูลเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง และเลือกใช้สื่ออินเทอร์เน็ตใน
การหาข้อมูล ระหว่างการท่องเที่ยว การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจะแปรเปลี่ยนขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุ
เดินทางด้วย เมื่อท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุจะเป็นผู้นำหรือตักเตือน วางตัวเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือ
เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวกับกลุ่มทัวร์ ผู้สูงอายุแสดงถึงความเป็นนักท่องเที่ยวที่จริงจัง ชอบแสวงหาความรู้ ส่วนการ
เดินทางกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุจะสื่อสารอัตลักษณ์การได้กลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวอีกครั้ง หลังจากกลับจากการ
ท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวกับสมาชิกในครอบครัว สำหรับการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่าน
พฤติกรรมท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ทั้งด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ และแปรเปลี่ยนการสื่อสารอัตลักษณ์ที่
เข้มแข็งหรืออ่อนแอตามสถานการณ์ ขณะที่ความอ่อนแอของผู้สูงอายุสามารถเป็นประโยชน์กับการท่องเที่ยวได้ ส่วนการ
ให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะให้ความหมายการท่องเที่ยวของตนเอง
อย่างลึกซึ้ง การท่องเที่ยวสามารถสร้างหรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ใหม่ทั้งร่างกาย จิตใจ และวิถีคิดในการดำเนินชีวิตให้กับ
ผู้สูงอายุ

ดังนั้นการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยว ทำให้เห็นได้ว่าผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสาร
และอัตลักษณ์แตกต่างกัน อำนาจของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับต้นทุนด้านการสื่อสารหรือความรู้ที่จะจัดการ
ท่องเที่ยว รวมทั้งต้นทุนด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่
เกี่ยวข้องกับกระบวนการท่องเที่ยวมีจิงรูปแบบแตกต่างกัน ได้แก่ การท่องเที่ยว การฟื้นฟูหรือสร้างใหม่ การผลิตซ้ำ การ
เปลี่ยนอัตลักษณ์ และการพยายามธำรงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นผู้สูงอายุ ดังนั้นพื้นที่การท่องเที่ยวทำให้ได้เห็นการ
สื่อสารและอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเลือกสื่อสารอัตลักษณ์และประสบการณ์ที่ได้รับ
จากการท่องเที่ยวในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์

ปีการศึกษา 2557

ลายมือชื่อ นิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5385104328 : MAJOR COMMUNICATION ARTS

KEYWORDS: COMMUNICATION / IDENTITY / TRAVEL EXPERIENCE / ELDERLY

SUPAMONTA SUPANAN: COMMUNICATION, IDENTITY AND TRAVEL EXPERIENCE OF THAI ELDERLY. ADVISOR:
ASSOC. PROF.KANJANA KAEWTHEP, Ph.D., 603 pp.

The purpose of the study on communication, identity and travel experience of Thai elderly are threefold. Firstly, it aims to examine and compare communication and identities of Thai elderly before, between and after traveling and secondly, to examine identities of Thai elderly through travel behavior and, lastly to study meanings of the travel experience of Thai elderly and communication empowerment in traveling. This qualitative research employed hermeneutic phenomenology as a methodology. A purposive sampling was used in selecting the respondents. The respondents were 60-year-old Thai elderly who traveled at least once a year. The data were collected by using in-depth interview and participant observation with 90 respondents.

The results suggest that communication and identities of the elderly before, between and after traveling are both similar and different. Identities of the elderly can be divided into three groups; firstly, the elderly who depend on family and friends in organizing trips for them, secondly, the elderly who are partially involve in planning and lastly, the elderly who can organize a trip by themselves and can also be a leader of the group when traveling. Before traveling, mostly the elderly depend on their family to help organize a trip. However, for the elderly with a strong identity, they organize the trip and seek travel information by themselves. They use the internet as main source of information. During a journey, identities of the elderly change according to their travel companions. When traveling with family, the elderly become a counselor. When traveling with an organize tour group, they are well taking care of from staff of the tour company. They behave as adults who are respectable and also show an identity of a tourist who are in search of knowledge. On the contrary, when traveling with friends, the elderly portrays themselves as people who are younger than their age. They were, thus, rejuvenated. After traveling, mostly, the senior share their experiences with their family members. The travel behaviors were also used as identity markers to examine how the elderly communicate their identities. The results suggest that the senior communicate their identities as both weak and strong persons and it was changed according to a situation that they encounter while traveling. The weak identities can also be benefited to their travel. For the meaning of travel experiences, the elderly interpret their experiences differently. The elderly with strong identities views that their travel can reconstruct their identities physically and psychologically.

Therefore, communication, identities and travel experience of elderly illustrates that different groups of the elderly have different degrees of powers in communication and identities, depending on their capitals such as communication and knowledge in manage their travel including physical and psychological health, income and supports from their families. Communication and identities of the elderly in a travel context sheds light on how the elderly negotiate, reconstruct, reproduce, change and maintain their identities as senior. Travel and tourism space shows a diversity of communication and identities of the elderly. Mostly, the senior tend to communicate their identities and travel experience in a positive light.

Field of Study: Communication Arts

Academic Year: 2014

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์ดุสิต และได้รับทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์จาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช” และทุน “ท่านผู้หญิงเชิญ พิศลยบุตร” ผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ออกแรงให้ในการทำวิทยานิพนธ์จนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้ความกรุณา อบรมสั่งสอน ให้ความรู้ในการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ขอกราบขอบพระคุณประธานกรรมการและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ ศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ ผศ.ดร.ชาตรี ใต้ฟ้าพูล รศ.ดร.สมสุข หินวิมาน และรศ.ดร. กัจจร หลุยยะพงศ์ ที่ให้ความกรุณา และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน สำหรับการสนับสนุน ให้โอกาส และให้คำแนะนำแก่ผู้เขียนในการศึกษาเป็นอย่างดี และขอขอบคุณเพื่อนๆ รุ่นพี่ รุ่นน้องทุกคนที่แสดงความระลึกถึง เป็นกำลังใจ รับฟัง ให้ความช่วยเหลือในการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้เขียนอยู่เสมอ

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัวของผู้เขียน คุณพ่อ คุณแม่ พี่สาว และญาติผู้ใหญ่ทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุน ให้การดูแล คอยสอบถามความก้าวหน้าในการเรียน ให้ความช่วยเหลือในทุกๆ เรื่อง และเป็นกำลังใจที่สำคัญ

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณผู้สูงวัยใจดีทุกท่านที่เมตตา ให้ความกรุณา ให้สัมภาษณ์อย่างเต็มที่ด้วยใจจริง หากมีความผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว คุณประโยชน์อันพึงมีจากงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ผู้เขียนขออุทิศให้บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
2. คำถามนำการวิจัย.....	16
3. วัตถุประสงค์การวิจัย.....	16
4. ขอบเขตของการวิจัย.....	17
5. ข้อตกลงเบื้องต้น.....	17
6. กรอบแนวคิดการศึกษา.....	18
7. นิยามศัพท์ปฏิบัติการที่ใช้ในการวิจัย.....	19
8. ข้อจำกัดของงานวิจัย.....	21
9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	21
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	22
1. แนวคิดเรื่องการเดินทางและการท่องเที่ยว.....	22
1.1 ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวตะวันตก.....	23
1.2 ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวของไทย.....	26
1.3 นิยามและคุณลักษณะของการท่องเที่ยว.....	29
1.4 นิยามและคุณลักษณะของ “นักท่องเที่ยว”.....	33
1.5 พฤติกรรมการท่องเที่ยว.....	34

2. แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: การสื่อสารและอัตลักษณ์.....	54
2.1 ผู้สูงอายุ.....	54
2.2 การสื่อสารกับผู้สูงอายุ.....	58
ก. นิยามของ “การสื่อสาร” (Communication).....	59
ข. แนวคิดการสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model).....	59
ค. แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication).....	64
2.3 การสื่อสารอัตลักษณ์กับผู้สูงอายุ.....	71
ก. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity).....	72
ข. การสื่อสารอัตลักษณ์และแนวคิดเกี่ยวกับ “พื้นที่” (Space).....	76
3.แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology).....	88
3.1 นิยามของคำว่า “ประสบการณ์”.....	88
3.2 แนวคิดหลักของปรากฏการณ์วิทยา.....	88
3.3 ประสบการณ์การท่องเที่ยว (Tourist experience).....	91
3.4 จุดเด่นของประสบการณ์การท่องเที่ยว.....	95
4. กรอบการวิจัย.....	99
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	101
1. การออกแบบงานวิจัย.....	101
2. แหล่งข้อมูลการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง สถานการณ์การเก็บข้อมูล.....	102
3. วิธีวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	105
4. ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล.....	112
5. เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	112
6. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย.....	118
7. ลำดับขั้นตอนการนำเสนอการวิจัย.....	118

บทที่ 4 การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว.....	119
1. ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูล	119
1.1 ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์	120
1.2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการไปท่องเที่ยว.....	125
1.3 ข้อมูลพื้นฐานจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม.....	130
2. การสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	132
2.1 การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	134
ก. การแสวงหาข้อมูลข่าวสารก่อนการท่องเที่ยว.....	134
ข. ข้อมูลข่าวสารก่อนการท่องเที่ยว.....	150
ค. การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว	162
ง. ระดับของการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว.....	176
จ. รูปแบบการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว.....	181
2.2 การสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	183
ก. บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว.....	183
ข. ข้อมูลข่าวสารระหว่างการท่องเที่ยว.....	198
ค. การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว	208
ง. ระดับของการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว	232
จ. รูปแบบการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว	239
2.3 การสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการเดินทางท่องเที่ยว	242
ก. บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากท่องเที่ยว	242
ข. ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องหลังการท่องเที่ยว	250
ค. การเลือกใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารหลังการท่องเที่ยว	253
ง. ระดับของการสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว.....	266

จ. รูปแบบการสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว.....	268
3. สรุปการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	271
บทที่ 5 การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	276
1. การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว.....	278
2. การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว	307
3. รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	344
4. ประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	372
5. พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	383
6. การเลือกที่พักของผู้สูงอายุ	401
7. การเลือกรับประทานอาหารของผู้สูงอายุ.....	407
8. การถ่ายรูปที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	414
9. การเลือกซื้อของฝากหรือของที่ระลึก.....	424
10. พฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว	428
11. สรุปการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	437
บทที่ 6 ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	442
1. ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	442
2. การสื่อสาร อัตลักษณ์ ประสบการณ์การท่องเที่ยว และอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ.....	482
3. ความตั้งใจในอนาคตเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา.....	492
4. ข้อเสนอแนะหรือข้อควรระมัดระวังสำหรับผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจากทัศนะของผู้สูงอายุ	496
5. สรุปประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	502
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	503
1. สรุปผลการวิจัย	503
1.1 ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ	504

1.2 การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	505
(1) การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	505
(2) การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	527
(3) ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	547
2. อภิปรายผลการวิจัย	557
2.1 อำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุกับกระบวนการจัดการท่องเที่ยว	557
2.2 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว	561
2.3 ต้นทุนที่ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจและสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งในบริบทท่องเที่ยว	563
2.4 “แรงจูงใจ” และ “อุปสรรค” ในการท่องเที่ยว” ของคนสูงวัย.....	566
2.5 การต่อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว.....	569
2.6 ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	572
3. ข้อจำกัดการวิจัย	574
4. ข้อเสนอแนะการวิจัย.....	575
รายการอ้างอิง	577
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	603

สารบัญตาราง

ตารางที่ 2.1 แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) Lefebvre’s conceptual triadic.....	82
ตารางที่ 4.1 ข้อมูลเพศและอายุของกลุ่มตัวอย่าง.....	120
ตารางที่ 4.2 ระดับการศึกษา.....	121
ตารางที่ 4.3 การทำงานและอาชีพ.....	121
ตารางที่ 4.4 รายได้.....	122
ตารางที่ 4.5 สถานภาพครอบครัว.....	123
ตารางที่ 4.6 จำนวนบุตร.....	124
ตารางที่ 4.7 ภูมิลำเนา.....	124
ตารางที่ 4.8 การไปท่องเที่ยวก่อนเข้าสู่ช่วงอายุ 60 ปี.....	125
ตารางที่ 4.9 การไปท่องเที่ยวเมื่อเข้าสู่ช่วงอายุ 60 ปี.....	126
ตารางที่ 4.10 จำนวนครั้งของการไปเที่ยวในประเทศต่อปี.....	127
ตารางที่ 4.11 ระยะเวลาพักค้างคืนท่องเที่ยวในประเทศ.....	127
ตารางที่ 4.12 ค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวในประเทศ.....	128
ตารางที่ 4.13 จำนวนครั้งของการไปเที่ยวต่างประเทศต่อปี.....	128
ตารางที่ 4.14 ระยะเวลาพักค้างคืนท่องเที่ยวต่างประเทศ.....	129
ตารางที่ 4.15 ค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวต่างประเทศ.....	129
ตารางที่ 4.16 สรุปข้อมูลส่วนตัวของผู้สูงอายุจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์.....	132
ตารางที่ 4.17 การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว.....	133
ตารางที่ 4.18 การแสวงหาข้อมูลของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว.....	135
ตารางที่ 4.19 กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องมีผู้ช่วยเหลือในการหาข้อมูล.....	139
ตารางที่ 4.20 กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเองและมีบุคคลใกล้ชิดช่วยหาข้อมูลควบคู่ไปด้วย.....	142
ตารางที่ 4.21 กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเอง.....	148

ตารางที่ 4.22	สรุปการแสวงหาข้อมูลของผู้สูงอายุก่อนการทอ้งเทียว.....	149
ตารางที่ 4.23	ข้อมูลของผู้สูงอายุแสวงหาก่อนการทอ้งเทียว.....	162
ตารางที่ 4.24	การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารก่อนการทอ้งเทียว.....	163
ตารางที่ 4.25	การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารก่อนการเดินทางทอ้งเทียว.....	175
ตารางที่ 4.26	ระดับการสื่อสารก่อนการทอ้งเทียว.....	180
ตารางที่ 4.27	การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	182
ตารางที่ 4.28	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	198
ตารางที่ 4.29	ข้อมูลข่าวสารระหว่างการทอ้งเทียว.....	207
ตารางที่ 4.30	การใช้กล้องถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพของผู้สูงอายุ.....	212
ตารางที่ 4.31	การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารระหว่างการทอ้งเทียว.....	231
ตารางที่ 4.32	ระดับการสื่อสารระหว่างการทอ้งเทียว.....	238
ตารางที่ 4.33	การสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	241
ตารางที่ 4.34	การเผยแพร่เรื่องราวการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	242
ตารางที่ 4.35	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากกลับจากการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	250
ตารางที่ 4.36	ข้อมูลของผู้สูงอายุแบ่งปันหรือสื่อสารหลังการทอ้งเทียว.....	253
ตารางที่ 4.37	การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารหลังจากการเดินทางทอ้งเทียว.....	265
ตารางที่ 4.38	ระดับการสื่อสารหลังจากการเดินทางทอ้งเทียว.....	267
ตารางที่ 4.39	การสื่อสารหลังจากการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	270
ตารางที่ 4.40	สรุปการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการทอ้งเทียว.....	275
ตารางที่ 5.1	การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	277
ตารางที่ 5.2	การตัดสินใจทอ้งเทียวและวางแผนการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	279
ตารางที่ 5.3	การตัดสินใจและการวางแผนการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	292
ตารางที่ 5.4	แรงจูงใจในการทอ้งเทียวของผู้สูงอายุ.....	306
ตารางที่ 5.5	คุณลักษณะทางกายภาพและการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในชีวิตประจำวัน.....	308

ตารางที่ 5.6	คุณลักษณะทางกายภาพและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว	320
ตารางที่ 5.7	การใช้จ่ายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	333
ตารางที่ 5.8	การใช้จ่ายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	342
ตารางที่ 5.9	รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ	370
ตารางที่ 5.10	ประเภทการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกไปท่องเที่ยว	373
ตารางที่ 5.11	พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	400
ตารางที่ 5.12	พฤติกรรมการถ่ายรูปที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	415
ตารางที่ 5.13	สรุปการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	441
ตารางที่ 6.1	ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย	478
ตารางที่ 6.2	เปรียบเทียบการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยทำงาน	483
ตารางที่ 6.3	อำนาจการสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	490
ตารางที่ 7.1	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	512
ตารางที่ 7.2	ความสำคัญของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	516
ตารางที่ 7.3	การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	523
ตารางที่ 7.4	ระดับการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	525
ตารางที่ 7.5	รูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	526
ตารางที่ 7.6	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยว	542
ตารางที่ 7.7	การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยว	543
ตารางที่ 7.8	สรุปรูปแบบการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว	545

สารบัญภาพ

รูปภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการศึกษา	18
รูปภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว (Element of Tourism)	32
รูปภาพที่ 2.2 แนวคิดเรื่องการเดินทางท่องเที่ยว.....	53
รูปภาพที่ 2.3 การศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	68
รูปภาพที่ 2.5 การศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ.....	87
รูปภาพที่ 2.6 การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	98
รูปภาพที่ 2.7 กรอบการวิจัย การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย..	100

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในมิติต่างๆ กำลังได้รับความสนใจจากนักวิชาการหลากหลายสาขาวิชา ด้วยจำนวนผู้สูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก ประกอบกับวิทยาการความก้าวหน้าต่างๆ จึงทำให้ผู้สูงอายุมีช่วงชีวิตที่ยืนนานกว่าในอดีต การใช้ชีวิตในวัยสูงอายุเป็นช่วงวัยที่มีความสำคัญ มุมมองในการมองผู้สูงอายุจึงไม่ได้มองว่าเป็นช่วงวัยที่ร่วงโรยเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่น่าตื่นตาตื่นใจ และสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ไม่แพ้คนที่อยู่ในวัยอื่นๆ (Williams & Ylänne-McEwen, 2000: 4-8)

สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ไม่ได้อยู่ไกลจากความจริงอีกต่อไป สำหรับประเทศไทยและอีกหลายประเทศทั่วโลกที่ได้เข้าสู่ความเป็นสังคมผู้สูงอายุ สิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนคืออัตราการเกิดลดน้อยลง ผู้สูงอายุมีชีวิตยืนยาวเพิ่มมากขึ้น ผลการสำรวจขององค์การสหประชาชาติ (United Nations) ตั้งแต่ปีค.ศ.2000 พบว่าจำนวนผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และได้ประมาณการว่าเมื่อถึงปีค.ศ.2050 จะมีผู้สูงอายุจำนวนมากถึง 2 พันล้านคน และเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีหรืออาจมากกว่านั้น ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 22 ของประชากรโลกทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบกับปี ค.ศ.2000 ที่มีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 1 โดยเฉพาะในทวีปยุโรป ญี่ปุ่น และจีน แนวโน้มจะมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก (Patterson, 2006: 2)

สำหรับสังคมไทยเรียกได้ว่าเราเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” สังเกตได้จากจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกๆ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 - 2553 อัตราของการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุสูงขึ้นกว่าอัตราการเพิ่มของประชากรโดยรวม จากการสำรวจผู้สูงอายุ ในปีพ.ศ. 2553 มีจำนวนร้อยละ 11.9 จากประชากรทั้งหมดจำนวนประมาณ 63 ล้านคน เมื่อคาดการณ์ไปอีก 20 ปีข้างหน้าคือในปี พ.ศ.2573 จำนวนผู้สูงอายุจะอยู่ที่ร้อยละ 25 ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่าตัว สิ่งที่แสดงให้เห็นชัดเจนอีกอย่างหนึ่งคือจำนวนประชากรที่จะดูแลผู้สูงอายุนั้นลดลง ในปีพ.ศ.2553 มีจำนวนประชากรวัยแรงงานเฉลี่ย 6 คน ต่อการดูแลผู้สูงอายุ 1 คน เมื่อคาดการณ์มองไปยังอนาคตข้างหน้า ในปี พ.ศ. 2573 จะเหลือประชากรวัยแรงงานเพียง 2 คนต่อการดูแลผู้สูงอายุ 1 คน จะเห็นได้ว่าการดูแลผู้สูงอายุของประชากรวัยแรงงานมีเพิ่มมากขึ้น และมีจำนวนผู้สูงอายุที่ยังอยู่ในวัยกลางและวัยปลายเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย (วิพรรณ ประจวบเหมาะ & ชลธิชา อัครนิรันดร์, 2555; สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์, 2555: 2) เพราะฉะนั้นอัตราการเพิ่มของจำนวนผู้สูงอายุและมุมมองของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุในปัจจุบันจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ต้องตระหนักให้มีความสำคัญในการศึกษากลุ่มผู้สูงอายุ

เมื่อมองไปที่แวดวงวิชาการ มิติการศึกษาผู้สูงอายุนั้นมีหลายประเด็น เช่น การศึกษาเรื่องการดูแลผู้สูงอายุ การจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุ เศรษฐกิจของผู้สูงอายุ สังคมและการมีส่วนร่วมในชุมชนของ

ผู้สูงอายุ ที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ สถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัว และสังคม การย้ายถิ่นของผู้สูงอายุ การดำเนินชีวิตประจำวัน การวางแผนชีวิต การดูแลสุขภาพ สวัสดิการสังคม และการใช้เวลารว่างของผู้สูงอายุ เป็นต้น (นพวรรณ จงวัฒนา et al., 2542)

จากมิตการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่หลากหลายดังที่กล่าวไป ยังมีอีกมิติหนึ่งในการศึกษาผู้สูงอายุที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับการศึกษาผู้สูงอายุในมิติอื่นๆ คือมิติเรื่อง “การสื่อสาร” (Communication) การสื่อสารมีความสำคัญในการเชื่อมโยงโลกของผู้สูงอายุไปสู่มิติอื่นๆ ของสังคม เช่น การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุกับประเด็นเรื่องสุขภาพ การสื่อสารของผู้สูงอายุกับการใช้ชีวิตประจำวันและการใช้เวลารว่าง การสื่อสารของผู้สูงอายุกับความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว เป็นต้น ตัวอย่างงานวิจัยการสื่อสารของผู้สูงอายุ ได้แก่ อรนิช จิตรแสง (2524) ศึกษาเรื่องรูปแบบและปัจจัยการสื่อสารในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกศูนย์สุขภาพผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร อรรวรรณ ขำสุวรรณ (2545) ศึกษาเรื่องการสื่อสารในสถานสงเคราะห์คนชราประเภทเสียค่าบริการของรัฐบาลและเอกชน สาโรจน์ เทวสกุลทอง (2548) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมและรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา และชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2552) ศึกษาเรื่องการสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา

งานศึกษาข้างต้นทำให้เราได้เห็นถึงรูปแบบการสื่อสารหรือวิธีการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในสถานที่หรือพื้นที่เฉพาะสำหรับผู้สูงอายุคือศูนย์สุขภาพสำหรับผู้สูงอายุและสถานสงเคราะห์คนชรา สำหรับเรื่องสถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุในสังคมหรือชุมชน การสื่อสารมีส่วนสำคัญในการบอกกล่าว ย้ำเตือนให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ อาทิ งานของอรรวรรณ ศิริสวัสดิ์ (2543) ศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่าน การรวมตัวของผู้สูงอายุทำให้การสื่อสารพลังของผู้สูงอายุมีมากยิ่งขึ้น และแสดงให้เห็นว่าหากจะพัฒนาบทบาทหรือสถานภาพของผู้สูงอายุในชุมชนต้องใช้การสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มรวมไปถึงการใช้สื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อที่จะสามารถสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง

ดังนั้นการศึกษาผู้สูงอายุในประเด็นทางสังคมต่างๆ สามารถเชื่อมโยงเรื่องของการสื่อสารเข้าไปมีส่วนสำคัญในการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะต้องศึกษา เรียนรู้ พร้อมทั้งทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ ในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม อีกทั้งในเรื่องของการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ คงปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้สูงอายุมีเวลารว่างมากขึ้น ภาระหน้าที่การทำงานต่างๆ อาจลดน้อยลง ผู้ที่มีกิจการอาจให้ลูกหลานได้รับภาระสืบทอดต่อ แต่อย่างไรก็ตามอีกด้านหนึ่งของการเป็นผู้สูงอายุก็อาจจะไม่มีเวลารว่าง เพราะมีภาระด้านอื่นๆ เช่น ถ้าเป็นผู้สูงอายุที่มีครอบครัว อาจต้องมีภาระการดูแลคู่ชีวิตหรือลูกหลาน เพราะเกษียณจากงานนอกบ้านที่เคยทำประจำ ทำให้มีเวลารว่างที่จะรับภาระทำงานภายในบ้านเพิ่มมากขึ้น ก็เป็นไปได้

การใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมต่างๆ มีความสำคัญ การมีกิจกรรมยามว่างเพื่อการนันทนาการทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุให้กับคนรุ่นต่อไป และกิจกรรมยามว่างอาจจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายอีกด้วย ซึ่งจะทำให้การใช้เวลาในชีวิตมีความเพลิดเพลิน พึงพอใจ ทำให้ชีวิตมีความหมาย มีชีวิตชีวา กิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การทำงานอดิเรก วาดรูป ทำอาหาร ทำสวน ทำงานช่างไม้ การเล่นเกม บริดจ์ หมากรูก ปริศนาอักษรไขว้ การเล่นเกม วายน้ำ ถีบจักรยาน กอล์ฟ เทนนิส การอ่านหนังสือ นวนิยาย บทประพันธ์ การฟังดนตรี เล่นดนตรี และการท่องเที่ยว (บรรลุ ศิริพานิช, 2545: 39)

กิจกรรมของผู้สูงอายุมีกิจกรรมที่สามารถทำอยู่ที่บ้านได้หรือเป็นกิจกรรมที่ต้องออกไปทำในพื้นที่สาธารณะ รวมไปถึงตั้งข้อสังเกตจากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ส่วนใหญ่งานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่มักจะเลือกเน้นศึกษาผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่จำกัดหรือในพื้นที่ส่วนตัว เช่น ผู้สูงอายุกับการอยู่อาศัยที่บ้าน หรือผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราอย่างที่กล่าวไป สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นทำให้ผู้วิจัยตั้งคำถามว่า ถ้าหากจะศึกษาผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะหรือผู้สูงอายุที่ต้องเกี่ยวข้องกับการเดินทาง เคลื่อนย้ายตนเองจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง เป็นช่องว่างทางวิชาการที่อาจจะยังไม่ได้มีการศึกษามากนัก และเป็นมุมมองใหม่ในการศึกษาผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา “การสื่อสารของผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยว”

การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่น่าสนใจของผู้สูงอายุ เพราะการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุต้องมีการเตรียมตัวในการเดินทางทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้อาจถือเป็นการพิสูจน์ศักยภาพที่มีในตนเองของผู้สูงอายุ การใช้เรื่องการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยการเดินทาง การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง การท่องเที่ยวจึงมีความเชื่อมโยงกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุอาจจะไปท่องเที่ยวได้ค่อนข้างยากลำบากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม แต่ก็ยังมี “ผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่ง” ที่สามารถพาตนเองออกจากบ้านไปท่องเที่ยวได้

เมื่อมองในด้านสังคม “ผู้สูงอายุ” เป็นกลุ่มที่ได้รับการให้คุณค่าหรือความสำคัญที่ปรากฏให้เห็นทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นไปในทางลบมากกว่าทางบวก โดยเฉพาะการมองแบบภาพเหมารวมให้ผู้สูงอายุอยู่ในพื้นที่จำกัดหรือให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว ผู้สูงอายุมักมีภาพที่ผูกติดอยู่กับสถานที่ เช่น บ้าน โรงพยาบาล วัด หรือสถานสงเคราะห์คนชรา เพราะผู้สูงอายุต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ ร่างกายไม่สมบูรณ์ มีโรคภัยไข้เจ็บรุมเร้า และเป็นผู้ที่มีแนวโน้มจะบกพร่องในส่วนต่างๆ ของร่างกาย ร่างกายเสื่อมสภาพมากกว่าคนในช่วงวัยอื่นๆ (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2553: 1-3) สังเกตได้จากงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ผ่านมา จะเน้นมุมมองการศึกษาผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าพื้นที่สาธารณะ อาทิ การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราที่ไต่ถามตัวอย่างไปข้างต้น รวมไปถึงงานวิจัยจากสาขาอื่นๆ เช่น อัมภัสสา พานิชชอบ (2546) ศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค

และสถานที่พักผู้สูงอายุเอกชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ยุวดี แจ่มกั้วาล (2549) ศึกษาผลของการทำสมาธิร่วมกับดนตรีบรรเลงต่อคุณภาพการนอนหลับในผู้สูงอายุสถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศม์ และ นี ผุดผ่อง (2552) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาอนุกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น

การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุจึงมักเป็นการศึกษาผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราเชื่อมโยงกับเรื่องของสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตใจ ทำให้เมื่อเรานึกถึงพื้นที่หรือกิจกรรมของผู้สูงอายุเราจึงมักยึดติดกับภาพผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าที่จะมองเห็น “ตัวตนของผู้สูงอายุในพื้นที่สาธารณะ” ทั้งที่ในโลกความเป็นจริง เราอาจจะเห็นผู้สูงอายุที่มีความสามารถปรากฏตัวอยู่ในพื้นที่หรือสถานที่อื่นๆ เช่น ผู้สูงอายุกับการเล่นดนตรี ผู้สูงอายุกับการเล่นกีฬา ผู้สูงอายุกับการเป็นผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุกับการทำงานกลางแจ้ง รวมไปถึงผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจึงอาจจะเป็นพื้นที่ของการใช้เวลาว่าง กิจกรรมยามว่างหรือเวลาว่าง (Leisure) เป็นกิจกรรมที่บ่งบอกถึงช่วงเวลาที่ไม่มีภาระหน้าที่บังคับให้ต้องปฏิบัติงานต่างๆ (สุวิมล ตั้งสัจจงณ์, 2553) เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุปราศจากภาระผูกมัดต่างๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุอาจจะเลือกสื่อสารหรือนิยามตัวตนของตนเองในมุมมองที่แตกต่างจากการใช้ชีวิตในพื้นที่ปกติ พื้นที่สาธารณะจึงอาจจะไม่ใช่ข้อจำกัดในการใช้ชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ความพยายามในการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยวจึงเป็นอีกความท้าทายหนึ่งในการนำผู้สูงอายุออกมาสู่โลกของการสื่อสารและการเดินทาง

Patterson (2006) มองว่าการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผู้สูงอายุไม่ได้เป็นข้อจำกัดของผู้สูงอายุในการเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความน่าสนใจ เป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างจากกลุ่มนักท่องเที่ยวหนุ่มสาว เป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจจากนักวิจัย รวมไปถึงนักวิชาการในสาขาอื่นๆ ซึ่งทำให้งานศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุมักจะมีความเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) คือเป็นการศึกษาที่ผสมผสานศาสตร์ระหว่างสาขาวิชา ดังนั้นการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และการสื่อสาร เป็นต้น

สำหรับผู้สูงอายุความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพดูเหมือนจะเป็นข้อจำกัดที่สำคัญในการเดินทาง แต่ถ้าหากมองในมุมกลับกัน การเดินทางอาจทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณมีความสามารถในการจัดการกับข้อจำกัดต่างๆ เพื่อที่ตนเองจะได้ไปท่องเที่ยวได้ และอาจจะรู้สึกว่ามีอิสระในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ การเดินทางท่องเที่ยวอาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้ว่าตนเองมีอำนาจ (Empowerment) มีศักยภาพหรือมีข้อจำกัดอะไรบ้างที่ต้องพยายามจัดการ หรือเรียนรู้ที่จะยอมรับข้อจำกัดเหล่านั้น และหาวิธีการต่อรองกับข้อจำกัดเหล่านั้น กล่าวได้ว่า “การเดินทางและการท่องเที่ยว” อาจจะได้ว่าเป็นพื้นที่หนึ่งของผู้สูงอายุใช้สื่อสารเพื่อต่อสู้หรือต่อรองกับ “อำนาจ” จากสังคมที่อาจมองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ การเดินทางท่องเที่ยวเปรียบเหมือนเป็นสื่อกิจกรรมที่สำคัญในการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุย้อนกลับมามอง

ตนเอง ตั้งคำถามกับสังคมที่มองตัวตนของผู้สูงอายุ และอาจส่งผลกลับไปยังการสื่อสารเพื่อต่อสู้หรือต่อรอง กับบุคคลหรือสังคมในบริบทอื่นๆ ที่พยายามจำกัดหรือกีดกันผู้สูงอายุออกจากพื้นที่สาธารณะอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เป็นอีกวิธีการหนึ่งของการต่อสู้หรือต่อรองอัตลักษณ์ว่าผู้สูงอายุ ยังเข้มแข็ง และยังมีบทบาทในสังคม

อย่างไรก็ตาม การมองภาพผู้สูงอายุคู่กับโลกของการเดินทางและการท่องเที่ยวอาจจะทำให้เกิด ภาพขัดแย้งในใจเพราะความคิดเหมารวมของสังคมหรือการทำงานของวาทกรรมต่างๆ โดยเฉพาะวาทกรรม ด้านการแพทย์ที่เป็นวาทกรรมที่มองว่าผู้สูงอายุมีความอ่อนแอหรือเปราะบางมากกว่ากลุ่มคนวัยอื่นๆ และ ยังคงเป็นวาทกรรมที่มีอิทธิพลอยู่จากยุคอดีตที่เข้มข้น และแปรเปลี่ยนลดทอนลงจนมาถึงยุคที่ผู้สูงอายุใช้ การแพทย์เพื่อต่อต้านความชรา (กัจจร หลุยยะพงส์, 2553) ความอ่อนแอที่เป็นวาทกรรมหลักสำหรับ ผู้สูงอายุในช่วงระยะเวลาหนึ่งจึงทำให้ผู้สูงอายุมักไม่ได้มีการกล่าวถึงในบริบทเรื่องการเดินทางหรือการ ท่องเที่ยวมากนัก และเมื่อกล่าวถึงการเดินทางยังมีความเกี่ยวข้องกับความยากลำบาก ทำให้ความหมายของ การเดินทางในยุคแรกๆ คือความทรมาณ ความทรมาณในการเดินทางของผู้สูงอายุยังคงมีอยู่ และมาจาก ประเด็นเรื่องสุขภาพร่างกายที่ส่งผลให้การเดินทางไกลของผู้สูงอายุมีความยากลำบากกว่าคนวัยหนุ่มสาว

Leiper (2004) ได้กล่าวถึงและอธิบายความหมายของคำว่า “การเดินทาง” และ “การท่องเที่ยว” โดยเรามักจะเห็นว่าเป็นคำที่ใช้ควบคู่กัน สลับสับเปลี่ยนกันบ้าง แต่ความหมายมีความแตกต่างกัน โดย กล่าวอย่างสั้นๆ ได้ว่า การเดินทางหรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า Travel หมายถึงการเคลื่อนย้าย เปลี่ยนแปลง สถานที่จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ในยุคแรกคำว่า Travel มีที่มาจากคำว่า Travail หมายถึง ความทรมาณ ความเจ็บปวด จากการต้องถูกกักขัง แต่ในยุคต่อมา หมายถึง การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ส่วนคำว่า การท่องเที่ยว หรือ Tourism หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อเดินทางถึงจุดหมายปลายทาง ในการท่องเที่ยว เช่น การเยี่ยมชมสถานที่สำคัญ การจับจ่ายซื้อสินค้า การชมการแสดงต่างๆ เป็นต้น คำว่า การเดินทางและการท่องเที่ยวจึงใช้ควบคู่กันมาโดยตลอด เมื่อมีการเดินทางเกิดขึ้น ก็อาจจะต้องหมาย รวมถึงการท่องเที่ยวเกิดขึ้นด้วย สังเกตได้ว่าที่มาความหมายของคำว่า การเดินทาง จะมีนัยยะผูกติดกับ ความไม่สะดวกสบาย กลุ่มคนที่สามารถรับกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการเคลื่อนย้ายจาก สถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งจึงมักไม่ใช่กลุ่มผู้สูงอายุ

ทั้งนี้จากการทบทวนประวัติศาสตร์ เช่น ในยุคกรีกโบราณอธิบายว่า การเดินทางและการท่องเที่ยว ในสมัยนั้นอยู่ในรูปแบบของการซื้อสินค้า การกิน การดื่ม การดูกีฬา การแสดงต่างๆ การเดินทางยังเต็มไปด้วยอุปสรรคและความยากลำบาก ทำให้นักเดินทางส่วนใหญ่คือ “ผู้ชาย” และเป็น “ผู้ที่มีฐานะ” เป็นชน ชั้นสูงมากกว่าชนชั้นล่าง การเดินทางและการท่องเที่ยวจึงมักจะถูกผูกโยงไว้กับความเข้มแข็งของผู้ชายหรือ ความเป็นหนุ่มสาว ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการมีการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เรียกว่า “The Grand Tour” ผู้ที่ เดินทางคือกลุ่มเด็กหนุ่มที่มาจากชนชั้นสูง ที่เดินทางเพื่อเปิดโลกกว้าง เพื่อเรียนรู้ศิลปะ ประวัติศาสตร์ จาก เมืองที่สำคัญๆ ในยุโรป การเดินทางจึงมีความสำคัญสำหรับชนชั้นสูง โดยเฉพาะเพศชายที่มีโอกาสเดินทาง

มากกว่าเพศหญิง เช่น การขยายฐานอำนาจ ขยายอาณาเขตของประเทศ ล้วนต้องเกี่ยวข้องกับการเดินทาง ทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำการเดินทางมักจะเป็นบุคคลสำคัญ บุคคลที่มีอำนาจ แข็งแรง สามารถที่จะเดินทางไกลๆ ได้ โดยไม่เหน็ดเหนื่อย (ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2548: 6-7)

เราสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่ามิติเรื่อง “การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” มักจะไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึง ในบันทึกต่างๆ ในยุคอดีตเพราะผู้สูงอายุมักถูกจัดวางตำแหน่งให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าพื้นที่สาธารณะ การไม่ได้กล่าวถึงผู้สูงอายุในการเดินทางหรือท่องเที่ยวมากนัก จึงอาจมีความหมายถึงการไม่ให้ความสำคัญกับ “ผู้สูงอายุ” หรือตัวตนของผู้สูงอายุในการเดินทางถูกทำให้หายไป เพราะผู้สูงอายุมีความอ่อนแอ ไม่แข็งแรง ถ้ามีการเดินทาง เคลื่อนย้าย เปลี่ยนแปลงสถานที่อยู่อาศัยจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง กลุ่มผู้สูงอายุ อาจจะเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มแรกที่ถูกทอดทิ้งในการเดินทางหรือในอีกแง่มุมหนึ่งในยุคสมัยก่อนเมื่อบ้านเมืองเกิดสงครามหรือภัยพิบัติ ผู้สูงอายุมักจะเป็นคนกลุ่มท้ายๆ ที่ได้รับการนึกถึงหรือช่วยเหลือเพราะถูกมองว่าเป็น “ไม้ใกล้ฝั่ง” ซึ่งทำให้ภาพเหมารวมตัวตนของผู้สูงอายุมักจะถูกมองด้านที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพา มากกว่าด้านที่แข็งแรงหรือสามารถดูแลตนเองได้

มุมมองเรื่องการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเริ่มได้รับความสนใจจากสังคมมากขึ้น เมื่อเข้าสู่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะช่วงนี้หลายประเทศทั่วโลกเริ่มหันมาตื่นตัวเรื่องจำนวนประชากรของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงนี้จะมีเด็กแรกเกิดเป็นจำนวนมาก และคาดการณ์กันว่าเด็กกลุ่มดังกล่าวได้กลายมาเป็นผู้สูงอายุในปัจจุบัน ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์ การแพทย์ และเทคโนโลยี ทำให้วิทยาการต่างๆ ของโลกมีความเจริญก้าวหน้า ทำให้คนมีอายุยืนยาวขึ้น และโอกาสที่ผู้สูงอายุจะสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย (ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2548: 16-17)

โดยเฉพาะเรื่องของการท่องเที่ยวจะเชื่อมโยงกับเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ที่ทำให้หลายฝ่ายกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่กำลังได้รับความสำคัญ มุมมองในการมองตัวตนของผู้สูงอายุจึงเปลี่ยนไปจากยุคแรกๆ ที่มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ นำพามาสู่มุมมองหนึ่งที่ว่าสูงวัย แต่ยังสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ การเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุขึ้นเรื่อยๆ ทำให้องค์กรทางด้านธุรกิจการท่องเที่ยว หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาผู้สูงอายุ และพยายามนำเสนอกรอบวิธีคิด วิธีมองผู้สูงอายุว่ายังสามารถท่องเที่ยวได้ อีกทั้งยังเป็นโอกาสทองของการไปเที่ยวด้วยเพราะหมดภาระจากหน้าที่การงานสามารถไปเที่ยวได้เป็นระยะเวลาที่นานกว่ากลุ่มคนวัยอื่นๆ

สังเกตได้จากในช่วงปี พ.ศ.2555 ที่ผ่านมา ประเทศในภูมิภาคอาเซียนกำลังเตรียมความพร้อมในการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ.2558 ความตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวของอาเซียนก็มีความสำคัญในการจับมือกันร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียน ที่ประชุมอาเซียนได้มีการวางแผนการตลาด ระยะเวลา 4 ปี โดยเน้นการท่องเที่ยวใน 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ การท่องเที่ยวสินค้าที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การท่องเที่ยวมรดกโลก การท่องเที่ยวรูปแบบครุยส์ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นท่องเที่ยวทำกิจกรรม

ต่างๆ และการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีเป้าหมายว่านักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวอาเซียน 107 ล้านคนภายในปี พ.ศ.2558 ("ต้นท่องเที่ยวอาเซียน 4 ปี ทะลุ 107 ล้านคน.", 2555)

สำหรับกลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวในแผนดังกล่าว นายสรรเสริญ เจริ่งสี รองผู้ว่าการด้านตลาดเอเชียและแปซิฟิกใต้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการจัดแผนการตลาดด้านการท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศอาเซียน เปิดเผยว่า ในปี พ.ศ.2555 เป้าหมายการท่องเที่ยวเน้นเจาะกลุ่มนักท่องเที่ยวจากตลาดจีนและอินเดีย สำหรับปี พ.ศ.2556 จะมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมตลาดนักท่องเที่ยวใหม่ๆ ใน 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ การท่องเที่ยวแบบประสบการณ์ชีวิต การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวผจญภัย ส่วนในปี พ.ศ.2557 เน้นการท่องเที่ยวของกลุ่มนักธุรกิจ และในปีพ.ศ.2558 จะมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมตลาด “นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ” เพราะฉะนั้นกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น ("ต้นท่องเที่ยวอาเซียน 4 ปี ทะลุ 107 ล้านคน.", 2555) แนวโน้มการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจจะเน้นการท่องเที่ยวแบบประสบการณ์ชีวิต และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มากกว่าการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ปรากฏการณ์นี้จึงแสดงให้เห็นภาครัฐมีกรอบวิสัยคิดในการสื่อสารและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุให้เพิ่มมากขึ้น

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้คาดการณ์ได้ว่าการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในอนาคตจะมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับโครงสร้างทางประชากรโลกที่มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ มีแนวโน้มจะเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางการเงินหรือฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีจึงสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ ผลวิจัย Listen Post จากโกลด์วี แอนด์ เมเธอร์ เรื่อง The 50+ Thai Consumer ซึ่งได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ชาย-หญิง อายุ 50 - 65 ปี จำนวน 400 คน ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ช่วงเดือนตุลาคม เมื่อปี พ.ศ.2549 พบว่า สิ่งที่ผู้สูงอายุอยากทำหลังเกษียณ อันดับแรกคือการดูแลสุขภาพ ร้อยละ 82 รองลงมาคือให้ความสุขกับตัวเองด้วยการท่องเที่ยว ร้อยละ 72 และอันดับสามคือการใช้เวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น ร้อยละ 70 (อรรถสิทธิ์ เหมือนมาตย์, 2550) กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยเรื่องดังกล่าว เป็นผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลาง เพราะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมือง เป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี สุขภาพดี มีความพร้อมที่จะไปท่องเที่ยวได้

ดังนั้นการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงน่าจะเป็นความปรารถนา ความท้าทายในชีวิตของผู้สูงวัยกลุ่มหนึ่งที่มีความชอบ มีความพร้อมในการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ และเป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวไปพร้อมๆ กันอีกด้วย ทำให้คาดการณ์ได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกิจกรรมสำคัญที่ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งอยากทำ เพราะฉะนั้นการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุย่อมมีแรงจูงใจ มีเหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยว และการตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจสื่อสารความสำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุให้สังคมได้รับรู้อีกด้วย

ผลการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ยังได้เปิดเผยอีกว่า 10 ปีข้างหน้าจำนวนนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นถึง 700 ล้านคน โดยนายเทิดชาย ช่วยบำรุง สถาบันวิจัยเพื่อการ

พัฒนาการท่องเที่ยวไทย กล่าวว่า “สถาบันฯ ได้มีการคาดการณ์ตัวเลขนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุจากทั่วโลกที่เดินทางท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2653 หรืออีก ประมาณ 10 ปีข้างหน้า จะมีจำนวนราว 700 ล้านคน ซึ่งเมื่อมองย้อนกลับไปที่เมื่อ 3 - 5 ปีที่ผ่านมานักท่องเที่ยวที่เป็นผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นต่อเนื่องทุกปี ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการควรที่จะรีบศึกษา หาวิธีผูกมัด หรือเชิญชวนนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุให้เดินทางมาเที่ยวประเทศไทยเพิ่มขึ้น” (“เทรนด์นักท่องเที่ยวสูงวัยมาแรงเร่งปรับตัวซิงค์ 700 ล.คน.” 2552)

ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุไทยนั้น จากผลการสำรวจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ.2552 พบว่า จากจำนวนประชากรไทยทั้งหมดประมาณ 61 ล้านคน มีคนที่อายุมากกว่า 55 ปี จำนวนประมาณ 10 ล้านคน คิดเป็นตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงวัยประมาณ 4 ล้าน 5 แสนคน โดยส่วนใหญ่แล้ว คนที่มีอายุมากกว่า 55 ปี จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย 2.43 วัน มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อวันต่อคนของผู้ร่วมเดินทาง 1,852 บาท เพราะฉะนั้นคาดการณ์ว่ารายได้จากกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะอยู่ที่ประมาณ 44 ล้านบาท และรายได้จากการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้ร่วมเดินทางอีกประมาณ 198 ล้านบาท รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่มีการนำเสนอมานอกจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมี 6 รูปแบบ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวช้อปปิ้ง-ช้อปปิ้ง การท่องเที่ยวเพื่อกินของอร่อย และการท่องเที่ยวตามราศีของตนเอง (รณชัย สิงห์คำ, 2552) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเชื่อมโยงกับความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของผู้สูงอายุ เช่น การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งการท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวได้เช่นกัน

จากข้อมูลขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบเดินทางท่องเที่ยวกำลังกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญของผู้ที่ทำธุรกิจการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุชาวต่างประเทศหรือกลุ่มผู้สูงอายุชาวไทย นอกจากเป็นกลุ่มเป้าหมายในเชิงธุรกิจแล้ว สถานการณ์นี้ น่าจะสามารถแสดงถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีแนวโน้มจะมองตัวตนของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมากกว่าจะมองว่าเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้วต้องมีตัวตนที่อ่อนแอเพียงอย่างเดียว เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่มีทั้งข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบในการเดินทางท่องเที่ยว สำหรับข้อได้เปรียบคือเรื่องทุนด้านเวลาและทุนด้านเศรษฐกิจที่สามารถใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยว แต่ข้อเสียเปรียบเป็นเรื่องของสุขภาพร่างกาย เพราะฉะนั้นการเดินทางของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เพิ่งเริ่มเข้าสู่วัยผู้สูงอายุในตอนต้น อายุ 60 ปีขึ้นไป หรือผู้สูงอายุที่มีอายุมาก อายุ 80 ปีขึ้นไป สิ่งสำคัญในการเดินทางท่องเที่ยวคือต้องได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด ถ้าหากว่าเป็นผู้สูงอายุที่อายุยังไม่มากนัก สามารถศึกษาเส้นทางและเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ หรืออาจจะมีผู้ดูแล ลูกหลาน ต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเดินทางให้ นอกจากนี้ทุนด้านเวลา ทุนด้านเศรษฐกิจทุนด้านสังคม-วัฒนธรรมก็มีผลต่อการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เพราะการท่องเที่ยวยังสะท้อนถึงสถานะทางสังคม รสนิยมในการใช้ชีวิต และการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่ม

ผู้สูงอายุและกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เพราะฉะนั้นแล้วการท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุจึงเป็นอีกมิติหนึ่งที่น่าสนใจว่าการท่องเที่ยวสะท้อนถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงอายุชาวเอเชียและชาวตะวันตก หากเป็นผู้สูงอายุชาวตะวันตกก็ยังคงมีความกระฉับกระเฉง มีปัจจัยเรื่องเงินทอง เวลา มากกว่าผู้สูงอายุไทย สำหรับผู้สูงอายุชาวเอเชียที่มีความแตกต่างจากผู้สูงอายุชาวตะวันตก การเดินทางท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ได้ใช้เวลาอยู่ครอบครัว ลูกหลาน ญาติมิตร เพราะสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างตะวันออกและตะวันตก ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุชาวตะวันตกมักจะอยู่ในครอบครัวเดี่ยวแตกต่างจากผู้สูงอายุชาวตะวันออกที่อย่างไรก็ตามก็ยังคงต้องอยู่ในครอบครัวขยาย ที่สมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่งยังคงต้องทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ ให้ความเคารพแก่ผู้สูงอายุ แต่อย่างไรก็ตามกระแสของความเจริญ ความทันสมัย ทำให้มีผู้สูงอายุบางส่วนที่อาจจะถูกละเลยจากลูกหลานก็อาจเป็นไปได้

Qureshi (2002) ตั้งข้อสังเกตว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยว มีจำนวนสมาชิกครอบครัวไม่มากนัก ทำให้ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้การพึ่งพาตนเอง ดูแลตนเอง และมีแนวโน้มว่าผู้สูงอายุจะต้องเดินทางตามลำพัง ยกตัวอย่าง ผู้สูงอายุชาวอังกฤษที่มีพื้นฐานจากการอยู่ในครอบครัวเดี่ยว ไม่ได้แวดล้อมไปด้วยลูกหลานหรือญาติมิตร จะมีความเป็นตัวของตัวเองสูง พึ่งตนเองถึงแม้ว่าจะอายุมาก และมักจะเดินทางในวันหยุดโดยลำพัง หรือแม้กระทั่งการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ด้วยตนเอง มักจะคุ้นชินกับการอยู่คนเดียว ถึงแม้ว่าจะต้องตกอยู่ภาวะถูกฉีกก็ตาม ซึ่งปรากฏการณ์นี้แตกต่างจากผู้สูงอายุชาวเอเชีย ผู้สูงอายุที่เป็นชาวแอฟริกัน จีน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะรู้สึกว่าการเดินทางท่องเที่ยวมีความปลอดภัยมากกว่าเพราะอยู่ในครอบครัวขยาย ถึงแม้ว่าครอบครัวจะมีเข้มงวด และอาจจะมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ก็ยังอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน อีกทั้งผู้สูงอายุชาวเอเชียยังคงขาดความมั่นใจที่จะเดินทางท่องเที่ยวในวันหยุดโดยลำพัง

ด้านความเคลื่อนไหวของสังคม หน่วยงานภาครัฐของไทยได้มีการสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ โดยมีโครงการรณรงค์เชิญชวนให้ผู้พิการและผู้สูงอายุไทยออกมาท่องเที่ยวตั้งแต่ปีพ.ศ.2552 ที่ผ่านมา ภายใต้ชื่อโครงการว่า "ชีวิตมีไว้ใช้" ท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ปราศจากอุปสรรคสำหรับคนทั้งมวล โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้ผู้พิการและผู้สูงอายุสามารถออกมาท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถช่วยพัฒนาศักยภาพ การใช้ชีวิต และช่วยผ่อนคลายความเครียดต่างๆ โครงการดังกล่าวได้มีการจัดกิจกรรมและให้ข้อมูลสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรม Rally "ท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่ปราศจากอุปสรรคสำหรับคนทั้งมวล" ระหว่างวันที่ 27 - 28 สิงหาคม 2552 เส้นทางท่องเที่ยวกรุงเทพ-ชลบุรี ซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มาจากคู่มือการท่องเที่ยวสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุที่มีชื่อว่า "ชีวิตมีไว้ใช้" สร้างความหมายให้ชีวิตคนพิการและผู้สูงอายุด้วยการท่องเที่ยว" ที่จัดทำขึ้นจากการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวในภูมิภาคต่างๆ แล้วจึงรวบรวมเส้นทางที่เหมาะสมที่มีการอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ เป็นโครงการที่เกิดขึ้นโดยสถาบันส่งเสริมสุขภาพคนพิการ (สสพ.) และหน่วยวิจัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและผู้พิการ ภาควิชา

เคทการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ("สุข...ทุกสภาวะ: "ชีวิตมิไว้ใจ" ท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ปราศจากอุปสรรคสำหรับคนทั้งมวล," 2552)

จากหลักฐานที่นำเสนอผ่านโครงการนี้ทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า เป็นโครงการที่มีกรอบวิธีคิดมองผู้สูงอายุในเชิงบวก โดยมองว่าผู้สูงอายุสามารถที่จะเดินทางท่องเที่ยวได้ เป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีสุขภาพร่างกายค่อนข้างแข็งแรง รวมไปถึงสังคมและครอบครัว ต้องสามารถดูแลผู้สูงอายุ พาผู้สูงอายุออกไปทำกิจกรรมการท่องเที่ยว และใช้การท่องเที่ยวเพื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้สูงอายุ พยายามเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุ หรือใช้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเพื่อสื่อสารกับสังคม และอาจมองได้ว่าเป็นการพยายามที่จะสื่อสารให้เห็นถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในด้านที่เข้มแข็งให้กับสังคม

ประเสริฐ อัสสันตชัย (2547) แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงวัยต้นหรือวัยที่ยังไม่แก่มากนัก และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีสุขภาพค่อนข้างดีและมีเวลาหลังจากเกษียณ อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่มีกำลังทรัพย์ที่จะใช้จ่ายในการเดินทาง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวภายในประเทศที่มีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก กลุ่มผู้สูงอายุจึงเป็นกลุ่มที่ทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราภายในประเทศ ยิ่งในปัจจุบันมีการสนับสนุนรณรงค์ และมีโครงการกระตุ้นให้คนออกมาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นอาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่าวิถีชีวิตหรือการสื่อสารเกี่ยวกับตัวตนของผู้สูงอายุในสังคมเริ่มจะมีแนวโน้มที่เป็นไปในทางที่ดี และมองว่าผู้สูงอายุยังคงสามารถท่องเที่ยวได้

ประเด็นหรือมิติ “การสื่อสาร” จึงถือว่าเป็นหนึ่งในอีกด้านหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการจะท่องเที่ยว การสื่อสารมีส่วนสำคัญในกระบวนการการท่องเที่ยว การสื่อสารช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยว หากไม่มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การเรียนรู้ การศึกษา และการค้นหาความหมายของการเดินทางท่องเที่ยวอาจทำได้ไม่เต็มที่ เพราะการสื่อสารเปรียบเป็นเหมือนสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงการติดต่อในส่วนต่างๆ ไปด้วยกัน นอกจากการสื่อสารจะสำคัญสำหรับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุแล้ว ตัวผู้สูงอายุที่เป็นผู้ท่องเที่ยวจะต้องมีการสื่อสารเพื่อเตรียมตัวหรือวางแผนการท่องเที่ยว บทบาทในการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร การสื่อสารเหล่านี้สามารถช่วยให้ทำความเข้าใจตัวตนของผู้สูงอายุ

การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงมีหลายรูปแบบ และหลายระดับแตกต่างกัน ระหว่างการเดินทางเราใช้การสื่อสารเพื่อทำให้เรายังรู้สึกที่เราได้ติดต่อหรือรู้สึกเชื่อมโยงกับผู้อื่น การสื่อสารที่เกิดขึ้นในการเดินทาง เช่น บันทึกการเดินทาง หรือเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดกันปากต่อปาก ถือได้ว่าเป็นทั้งการสื่อสารภายในตนเองและการสื่อสารระหว่างบุคคล ในระหว่างการเดินทางเรายังอาจใช้สื่อในการติดต่อสื่อสารกัน เช่น การบันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยว ผ่านภาพถ่าย ตัวอักษร หรือการซื้อของที่ระลึกต่างๆ รวมไปถึงการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (Communicative travel) จึงมีหลากหลายรูปแบบ คนแต่ละกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวจึงมีการสื่อสารที่แตกต่างกัน และใช้การท่องเที่ยวในการสื่อสารเพื่อนิยามตนเองที่แตกต่างกัน (Larsen, 2006: 47-48) ความหมายของการสื่อสารจึง

มีหลากหลายนิยาม การสื่อสารคือการสร้างความหมาย (Meaning) ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร สำหรับผู้สูงอายุ การติดต่อสื่อสารมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ถ้าหากว่าผู้สูงอายุจะเดินทางท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไปกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือการเดินทางไปกับบริษัทนำเที่ยว การติดต่อสื่อสารมีบทบาทสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ

บรรลุ ศิริพานิช (2545) อธิบายว่า การติดต่อสื่อสารต้องเกี่ยวข้องกับการใช้ลักษณะทางกายภาพ คือการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เช่น การเห็น การได้ยิน การรับรส การสัมผัส การได้กลิ่น รวมไปถึงการคิด และการแสดงออก ในการดูแลผู้สูงอายุมีความสำคัญมากที่ประสาทสัมผัสเหล่านี้ต้องยังคงใช้การได้ ทำให้การสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับผู้ดูแลเป็นไปได้อย่างสะดวก แต่ถ้าหากว่าการติดต่อสื่อสารมีความบกพร่อง ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดตามมาได้ การสื่อสารจึงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

ในประเทศญี่ปุ่นได้มีการศึกษาวิจัยที่สนับสนุนเกี่ยวกับการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุพบว่าการทำกิจกรรมภายนอกบ้านของผู้สูงอายุมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,872 คน ที่อาศัยอยู่ในชุมชน กลุ่มตัวอย่างมีอายุระหว่าง 65 - 100 ปี ใช้วิธีการศึกษาโดยบันทึกข้อมูลของกิจกรรมที่ทำในแต่ละวัน พื้นที่ในการใช้ชีวิตประจำวันว่าผู้สูงอายุทำกิจกรรมอยู่ที่ใดบ้าง เช่น ในบ้าน นอกบ้าน หรือพื้นที่อื่นๆ แต่ละกิจกรรมที่ทำผู้สูงอายุสามารถทำด้วยตนเองได้มากหรือน้อย จากผลการศึกษาให้ข้อเสนอแนะว่า ผู้สูงอายุควรจะออกไปทำกิจกรรมกลางแจ้งมากขึ้น เพื่อที่ยังคงรักษาประสิทธิภาพการทำงานของร่างกายให้มีความสมบูรณ์แข็งแรง การออกไปทำกิจกรรมนอกบ้านมากกว่าอาทิตย์ละครั้ง ช่วยป้องกันโรคภัย และฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกาย ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง ควรสนับสนุนให้ได้ออกไปทำกิจกรรมภายนอกบ้าน แวะพักท่ายเยี่ยมเยือนเพื่อนบ้านอย่างน้อยอาทิตย์ละครั้ง (Shimada et al., 2010) ผลการวิจัยจากงานวิจัยชิ้นนี้อาจจะอธิบายได้ว่าการออกไปทำกิจกรรมนอกบ้าน จะทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับเพื่อนบ้านหรือผู้อื่น และเป็นการช่วยพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นอาจจะทำให้คาดการณ์ได้ว่าผู้สูงอายุที่มีโอกาสออกจากบ้านมาสู่พื้นที่สาธารณะทำให้การติดต่อสื่อสารมีเพิ่มมากขึ้น

จากประเด็นดังกล่าวจึงสามารถเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อที่ต้องการค้นหาว่า ผู้สูงอายุที่ออกเดินทางท่องเที่ยวมีการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร โดยศึกษากระบวนการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับกระบวนการท่องเที่ยวตั้งแต่ก่อนไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสื่อสารอย่างไร สนใจข้อมูลข่าวสารประเภทใด สื่อที่ใช้หรือช่องทางการสื่อสารเป็นอย่างไร ระดับการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสารเป็นอย่างไร การทำความเข้าใจการสื่อสารดังกล่าวจะทำให้สามารถทำความเข้าใจการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วยกัน

การสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านการท่องเที่ยวเป็นประเด็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างจากนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ภาพความขัดแย้งระหว่างผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยวที่สังคมอาจจะมองว่าสภาพร่างกายของผู้สูงอายุไม่พร้อมในการ

ท่องเที่ยว แต่เมื่อผู้สูงอายุเลือกที่จะท่องเที่ยวจึงเป็นประเด็นที่น่าค้นหาว่าผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์หรือมีมุมมองเกี่ยวกับตนเองและการท่องเที่ยวอย่างไร

อัตลักษณ์ (Identity) หรือตัวตน ไม่สามารถนิยามตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ การสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ขึ้นอยู่กับบริบทและให้ความหมาย ไม่ว่าจะเป็นการนิยามอัตลักษณ์โดยสังคมหรือการนิยามอัตลักษณ์โดยตัวผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานศึกษาคำนี้จึงมองจากแนวคิดอัตลักษณ์จากมุมมองของสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) แนวคิดอัตลักษณ์จากมุมมองของสำนักคิดวัฒนธรรมศึกษามองว่า อัตลักษณ์ เป็นความคิด มุมมองที่อธิบายถึงตัวตนของตนเอง การระบุว่าตัวเรามีคุณลักษณะอย่างไร ทั้งเชิงกายภาพ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิด อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางสังคม เกี่ยวข้องกับวาทกรรม เกี่ยวข้องกับอำนาจ และทุนทางสังคม อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่คงที่ เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนหรือเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ (Barker, 2008: 215-216)

อัตลักษณ์จากมุมมองดังกล่าวจึงเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์หรือตามพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่หรือสถานการณ์ต่างๆ ก็สามารถย้อนกลับมากำหนดอัตลักษณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ การเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ เมื่อเปรียบบริบทของการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่สาธารณะพื้นที่หนึ่ง พื้นที่การท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ บริบทของการท่องเที่ยว เราอาจจะได้เห็นผู้สูงอายุพยายามต่อรองหรือต่อสู้กับอำนาจของพื้นที่หรืออำนาจของสังคมที่พยายามประกอบสร้างตัวตนที่อ่อนแอให้กับผู้สูงอายุ

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ (Space) และสถานที่ (Place) นั้น มีความเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวและมีการใช้คำดังกล่าวใช้สลับสับเปลี่ยนกันอยู่เป็นประจำ แต่ความหมายของพื้นที่ มีความหมายในเชิงความคิดหรือในเชิงนามธรรมมากกว่าสถานที่ ความหมายของพื้นที่เชิงวัฒนธรรมศึกษาเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น เปลี่ยนแปลงได้ และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม (Barker, 2008: 376)

พื้นที่ (Space) สำหรับผู้สูงอายุจึงไม่ได้มีความหมายด้านกายภาพอย่างเดียว แต่ยังสื่อสารถึงตัวตน (Identity) ของผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นหากจะจินตนาการถึงพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ เราอาจนึกถึงภาพผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ แก่ชรา อยู่ในบ้านพัก ถ้าหากเป็นผู้สูงอายุชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลางอาจจะแวดล้อมไปด้วยผู้ดูแลหรือพยาบาล มีเครื่องมือทางการแพทย์พร้อมในการช่วยเหลือผู้สูงอายุได้อย่างทันท่วงทีสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นล่าง เป็นภาพของการอาศัยอยู่ในบ้านเช่นกัน แต่อาจแตกต่างกันที่สภาพของบ้านหรือเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ไม่ได้มีเทียบเท่าผู้สูงอายุที่อยู่ในชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลาง และผู้สูงอายุชนชั้นล่างอาจยังต้องทำงานหรือเลี้ยงดูลูกหลาน ซึ่งภาพที่มีเหล่านี้เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงกับพื้นที่หรือสถานที่ที่ผู้สูงอายุใช้ชีวิตประจำวัน

ผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่หรือสถานที่แต่ละแห่งสามารถสื่อสารถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของตนเอง การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงมองผ่านแนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) ดังที่ได้กล่าวไป พร้อมทั้งทั้ง

เชื่อมโยงทำความเข้าใจอัตลักษณ์ โดยทบทวนแนวคิดพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว (Mok & Lam, 2000) เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการอธิบายตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity Markers) ของผู้สูงอายุผ่านบริบทของการท่องเที่ยว แนวคิดพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวมีประเด็นที่ใช้ศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ได้แก่ การตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมที่ทำระหว่างการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก

การศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในครั้งนี้นี้จึงเป็นการพยายามทำความเข้าใจอัตลักษณ์จากมุมมองของผู้สูงอายุเอง และในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุก็ย้อนกลับมาสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน

จากประเด็นการสื่อสาร อัตลักษณ์ และพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ นำมาสู่การทำความเข้าใจประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะทำให้เราได้เห็นมุมมองหรือกรอบวิธีคิดในการเรียนรู้ การต่อสู้ รวมไปถึงการต่อรองกับอำนาจจากปฏิบัติการทางสังคมต่างๆ ที่มีต่อผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวจึงถือได้ว่าเป็นความรู้ชุดหนึ่งที่น่าสนใจค้นคว้าว่าการท่องเที่ยวให้ประสบการณ์กับผู้สูงอายุอย่างไร ผู้สูงอายุได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการท่องเที่ยว ในทุกแง่มุมของชีวิตการที่มนุษย์ได้ประสบพบเจอเหตุการณ์ต่างๆ มนุษย์เรียนรู้ที่จะปรับตัว เรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา ถือได้ว่าเป็นการได้รับประสบการณ์จากการใช้ชีวิต ช่วงชีวิตของคนคนหนึ่งเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุย่อมแสดงให้เห็นว่าได้ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มากมาย ผู้สูงอายุแต่ละคนพบเจอประสบการณ์ในชีวิตที่แตกต่างกัน

ประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่มีการศึกษาที่ผ่านมา มักจะเป็นการศึกษาประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพร่างกาย การเผชิญหน้ากับโรคร้าย ความเจ็บปวดหรือความตายของผู้สูงอายุ ตัวอย่างงานวิจัยที่พบ ได้แก่ พรรณทิพา เวชรังสี (2549) ศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้รับการผ่าตัดเปลี่ยนข้อเข่าเทียม สุทธิดา ยศหลวงฝัน (2546) ศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่เป็นโรคเอดส์ พูลสิน เฉลิมวัฒน์ (2552) ศึกษาประสบการณ์การมีชีวิตร่วมกับโรคซึมเศร้าของผู้ป่วยสูงอายุ ลักษณะ ะรังกา (2552) ศึกษาประสบการณ์ความกลัวต่อการหกล้มของผู้สูงอายุ และกิตติพรรณ ศิริทรัพย์ (2553) ศึกษาประสบการณ์ทางจิตใจของผู้สูงอายุที่ถูกกระทำรุนแรง

กลุ่มงานศึกษาในกลุ่มนี้จะเป็นการศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพความเจ็บปวดจากโรคร้าย โดยเป็นการศึกษาจากสาขาพยาบาลศาสตร์ ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีวิธีการจัดการตนเองอย่างไร เวลาที่เผชิญหน้ากับปัญหา โดยเฉพาะการเผชิญหน้ากับโรคร้ายต่างๆ ผู้สูงอายุได้เรียนรู้และก้าวข้ามปัญหาอย่างไร วิธีคิด วิธีมองโลก ของผู้สูงอายุในการเอาชนะกับอุปสรรคต่างๆ ข้อค้นพบจากประสบการณ์ของผู้สูงอายุเป็นชุดความรู้ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตหรือเป็นแนวทางในการเรียนรู้ สำหรับคนในช่วงวัยอื่นๆ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ

นอกจากนี้มีการศึกษาประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น งานวิจัยของจรรยา ชำรัมย์ (2547) ศึกษาเรื่องประสบการณ์ความเศร้าโศกของผู้ดูแลที่เป็นคู่สมรสภายหลังการเสียชีวิตของผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยภาวะสมองเสื่อม ปริญา แร่ทอง (2547) ศึกษาประสบการณ์การอยู่ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ ครอบครัวผู้สูงอายุ และผู้ดูแลที่ได้รับการว่าจ้างในการดูแลผู้สูงอายุในภาวะพึ่งพา ด้านพัชรินทร์ คำอินทร์ (2548) ศึกษาประสบการณ์การได้รับการดูแลของผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพาโดยผู้ดูแลในครอบครัว อธิวรรณ คนชม (2552) ศึกษาประสบการณ์ของผู้ดูแลที่เป็นบุคคลในครอบครัวในการจัดการกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของผู้สูงอายุที่มีภาวะสมองเสื่อม นอกจากนี้จะศึกษาประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพแล้วยังมีการศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่กดดัน รวมไปถึงสถานการณ์จากการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น งานของสาคร อินโทโล่ (2548) ศึกษาประสบการณ์และสุขภาพของผู้สูงอายุไทยที่ถือศีลแปดที่วัด และธัญลักษณ์ แสนสุข (2551) ศึกษาประสบการณ์การฟื้นฟูสภาพของผู้สูงอายุที่ประสบภัยพิบัติสึนามิ

การศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุข้างต้น จะทำให้เราได้เรียนรู้วิธีการจัดการความเจ็บปวดของผู้สูงอายุ ความต้องการของผู้สูงอายุคืออะไร เพราะฉะนั้นประสบการณ์ที่เราได้รับสามารถนำมาสร้างเป็นชุดความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงหรือเป็นการเผชิญหน้ากับสถานการณ์จริง ชุดความรู้ที่ได้ยังสามารถนำมาพัฒนาเป็นแนวคิดหรือทฤษฎีเพื่อถ่ายทอดหรือพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นการศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุจึงควรมีการต่อยอดการศึกษาในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะประสบการณ์ของผู้สูงอายุจากการท่องเที่ยวจึงเป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจศึกษา ผู้สูงอายุได้เรียนรู้อะไรจากการท่องเที่ยว รวมไปถึงมุมมอง ทักษะที่มีต่อการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

สุชาติ ทวีสิทธิ์ (2553) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุมีความสำคัญ เพราะว่าหากเรามีวิธีศึกษาให้เห็นถึงสถาบันหรืออำนาจต่างๆ เช่น ระบบสังคม วัฒนธรรม การเมือง หรือ เศรษฐกิจ สถาบันเหล่านี้เป็นโครงสร้าง (Structure) ซึ่งโครงสร้างได้เข้ามามีอิทธิพลกำกับ ควบคุม และสร้างความหมายให้กับกระบวนการของการเป็นผู้สูงวัย และประสบการณ์ของผู้สูงอายุ อีกทั้งโครงสร้างดังกล่าวที่เข้ามากำกับผู้สูงอายุยังสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของปัจเจกบุคคล (Agency) ในด้านที่มีความพยายามที่จะต่อรองกับโครงสร้างที่กำกับอยู่ โดยปฏิเสธความหมายของกระแสหลัก สร้างความหมายใหม่ แสดงให้เห็นการตอบโต้กลับต่อวิถีคิดในสังคม วัฒนธรรม ที่มามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

การพยายามศึกษาผู้สูงอายุในมุมมองใหม่ๆ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการศึกษา การสื่อสารและประสบการณ์ของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะทำให้เราได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ อีกทั้งจากการทบทวนงานที่ผ่านมายังไม่ได้มีการศึกษาในมุมมองดังกล่าวมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุจากการเผชิญหน้ากับโรคร้าย ประสบการณ์ในการรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีการศึกษาเป็นจำนวนมากกว่า อาจจะเป็นเพราะมายาคติ (Myth) ในสังคมไทย ที่มองว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวต้องมีการเดินทางซึ่งขัดแย้งกับ

สภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่ไม่เอื้ออำนวย ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงไม่ได้รับการศึกษาในสังคมไทย เมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุกับเรื่องการรักษาสุขภาพ เพราะฉะนั้นความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในการเดินทางท่องเที่ยวจึงอาจจะไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก

ดังนั้นช่องว่างตรงนี้จึงเป็นประเด็นที่น่าค้นหาว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยเป็นอย่างไร การท่องเที่ยวมีความหมายอย่างไรต่อผู้สูงอายุไทย การท่องเที่ยวอาจทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าตนเองได้ค้นหาตัวตนในมุมมองใหม่หรือการท่องเที่ยวเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและพัฒนาความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีอิสระและมีอำนาจในการสื่อสารหรือไม่อย่างไร การศึกษาในเรื่องประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในครั้งนี้ ใช้แนวทางการศึกษาที่เรียกว่าปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่เน้นการทำความเข้าใจความหมายของสิ่งต่างๆ ที่เราได้ประสบพบเจอ ไม่ได้เน้นว่าสิ่งนั้นต้องเป็นการรับรู้เชิงประจักษ์เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งเน้นไปที่ว่าเราทำความเข้าใจต่อเหตุการณ์นั้นอย่างไร (ชาย โพธิสิตา, 2550: 190-193)

จากการนำเสนอความสำคัญและที่มาของปัญหาในแต่ละประเด็นที่กล่าวไปข้างต้น จึงนำมาสู่การสรุปคำถามนำการวิจัยที่ต้องการศึกษาดังต่อไปนี้

ประการแรก ผู้สูงอายุมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร การศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการการท่องเที่ยวทั้งหมด ตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว โดยคุณลักษณะของการสื่อสารที่ศึกษาในการท่องเที่ยว ได้แก่ บทบาทของผู้สูงอายุในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ประเด็นหรือเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว ระดับของการสื่อสารและรูปแบบของการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งหมด

การทำความเข้าใจการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ไม่ได้มองว่าการสื่อสารเป็นการส่งข้อมูลและรับข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียว แต่การสื่อสารคือการสร้างความหมายร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับผู้คน เหตุการณ์ หรือสถานที่ต่างๆ ที่พบเจอระหว่างการท่องเที่ยว การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุดังที่กล่าวไป ยังเชื่อมโยงถึงการตอบคำถามในเรื่องการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเป็นการสื่อสารที่แสดงออกให้เห็นถึงความแตกต่างของการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร ผู้สูงอายุมีวิธีการในการสื่อสารอัตลักษณ์ เช่น การประกอบสร้างอัตลักษณ์ (Construct) การธำรงรักษาอัตลักษณ์ (Maintain) การต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate) การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Reproduce) และการเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Change) เป็นต้น ดังนั้นการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวจะทำให้เราได้เปิดมิติในการทำความเข้าใจตัวตนของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร การศึกษาใน

ส่วนนี้จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ พร้อมทั้งใช้พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวเป็นแนวทางในการอธิบายการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ (Identity Marker) ด้วยเช่นกัน พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุครอบคลุมประเด็นเรื่อง การตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว รูปแบบการเดินทาง จุดหมายปลายทางที่จะไปท่องเที่ยว กิจกรรมที่ทำระหว่างท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การรับประทานอาหาร การถ่ายรูป รวมไปถึงการซื้อของฝากหรือที่ระลึก

ประการสุดท้าย ประสพการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ประสพการณ์ของผู้สูงอายุจะทำให้เข้าใจความหมายที่ผู้สูงอายุมีต่อการท่องเที่ยว การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสพการณ์การท่องเที่ยวที่ได้รับทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีอำนาจการสื่อสาร (Empowerment) หรือไม่ อย่างไร

ดังนั้นการศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงเรื่องการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสพการณ์ของผู้สูงอายุ ทำให้เรามีแนวโน้มที่จะเห็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ปรากฏในสถานที่หรือพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่ปกติในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุที่ยึดโยง “ความเป็นผู้สูงอายุ” ไว้กับสถานที่ที่เป็นภาพคุ้นชินมาสู่สถานที่ท่องเที่ยว ทำให้เราเห็นการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจากหลากหลายมุมมอง และอาจจะแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้หรือต่อรองกับอำนาจจากสังคมที่อาจจะมองผู้สูงอายุในด้านลบ การศึกษาประสพการณ์การท่องเที่ยวผ่านสายตาของผู้สูงอายุยังทำให้เกิดการพัฒนาหรือต่อยอด เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

2. คำถามนำการวิจัย

1. ผู้สูงอายุมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
2. ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอย่างไร
3. ประสพการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสพการณ์จากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีอำนาจการสื่อสารหรือไม่ อย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว
3. เพื่อศึกษาการให้ความหมายประสพการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ และอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ

4. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตมุ่งเน้นศึกษาการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย โดยมีรายละเอียดขอบเขตการวิจัยดังนี้

- (1) การศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยว การศึกษาในประเด็นนี้จะทำความเข้าใจการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว
- (2) การศึกษาพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุครอบคลุมตั้งแต่เรื่องการตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว จุดหมายปลายทางการท่องเที่ยว กิจกรรมที่ทำระหว่างท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก การทำความเข้าใจพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวที่กล่าวไปยังแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กันด้วย
- (3) ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการทำความเข้าใจประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จากการบอกเล่า มุมมอง ทักษะคติ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อการท่องเที่ยว

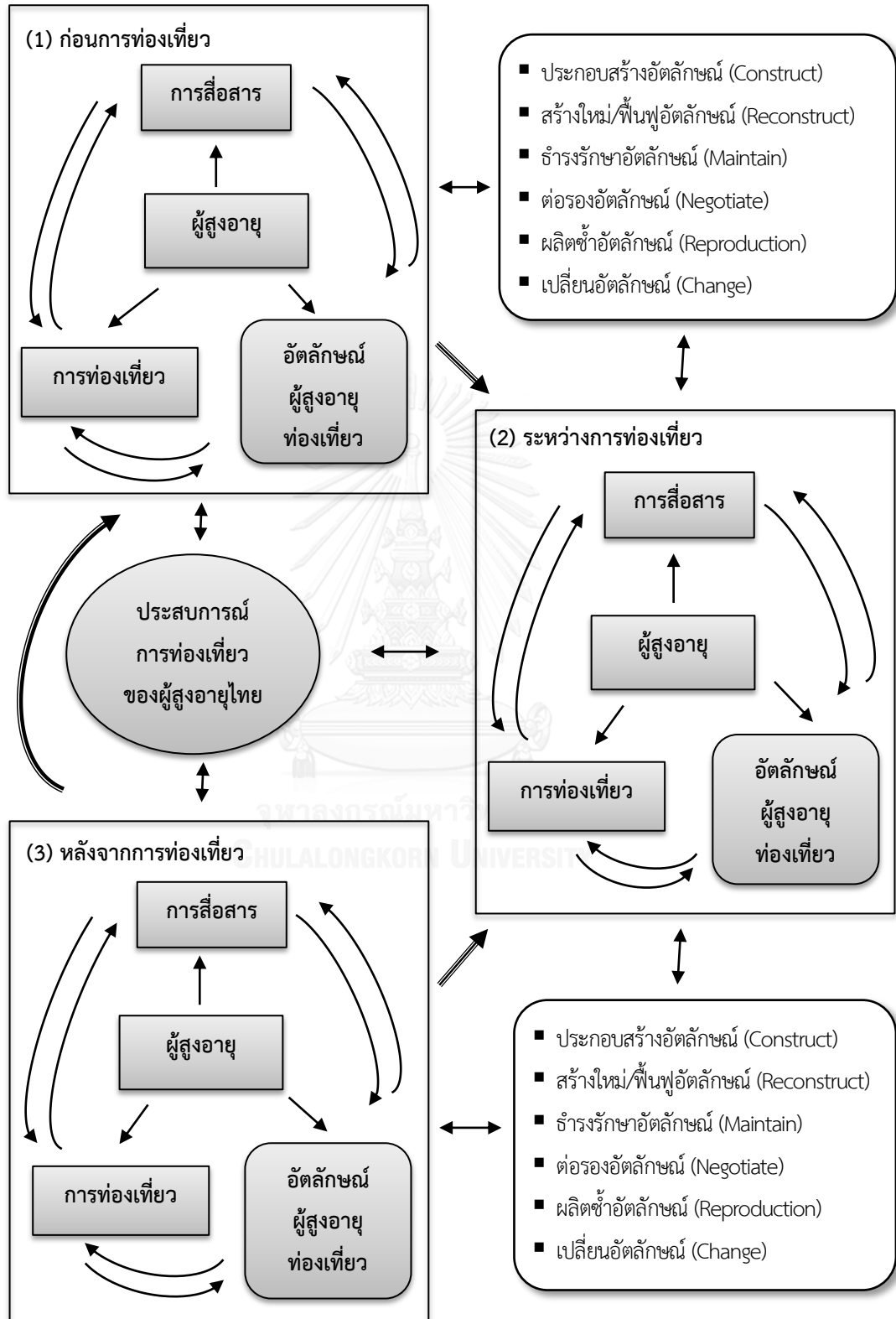
ขอบเขตการเก็บข้อมูลมีประเด็นต่อไปนี้

- (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก ครอบคลุมทั้งประเด็นการศึกษา ได้แก่ การเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง การเดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน ญาติ บุคคลใกล้ชิด การเดินทางเป็นหมู่คณะกับสมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุที่มีการจัดท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์
- (2) การสังเกตการณ์กรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุที่เดินทางรูปแบบทัวร์ (Tour group) โดยติดต่อบริษัทนำเที่ยว (Tour Company) ที่มีใบอนุญาตประกอบการธุรกิจนำเที่ยวที่ถูกต้องตามกฎหมาย สอบถามข้อมูลเบื้องต้น และเลือกการเดินทาง (Trip) ที่คาดการณ์ได้ว่าจะมีผู้สูงอายุร่วมเดินทางประมาณ 6-7 คนขึ้นไป

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

“กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยว” ที่ต้องการศึกษามีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ เป็นผู้สูงอายุที่เคยเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยและ/หรือต่างประเทศอย่างน้อยปีละครั้ง และเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่มีการพักค้างคืนอย่างน้อยหนึ่งคืน การท่องเที่ยวแบบพักค้างคืนอย่างน้อยหนึ่งคืนเป็นช่วงระยะเวลาเหมาะสมที่จะสามารถศึกษาทำความเข้าใจการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้มากกว่าการท่องเที่ยวแบบเข้าไปเย็นกลับ

6. กรอบแนวคิดการศึกษา

รูลภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการศึกษา

7. นิยามศัพท์ปฏิบัติการที่ใช้ในการวิจัย

ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่มีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ เป็นผู้ที่เคยเดินทางท่องเที่ยวในประเทศหรือต่างประเทศอย่างน้อยปีละครั้ง และเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่มีการพักค้างคืนอย่างน้อยหนึ่งคืน

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในเชิงกายภาพ เป็นการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยมีเป้าหมายเป็นการเดินทางเพื่อพักผ่อน เพื่อความเพลิดเพลิน หรือเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่รวมไปถึงการเยี่ยมเยือนเพื่อนหรือครอบครัว แต่ต้องไม่เป็นการเดินทางไปเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ รูปแบบในการเดินทางต้องมีการพักค้างคืนอย่างน้อยหนึ่งคืน ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาพอที่สามารถทำความเข้าใจการปฏิบัติตัวหรือการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุได้มากกว่าการเดินทางแบบเข้าไปเย็นกลับ โดยศึกษาการท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศหรือต่างประเทศ และศึกษาทั้งรูปแบบที่เดินทางเพียงคนเดียว เดินทางกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน และเดินทางไปกับบริษัทนำเที่ยว

การสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการท่องเที่ยว หมายถึง การติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการสร้างความหมายร่วมกัน (Shared meaning) ในกระบวนการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รวมไปถึงกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยว

การศึกษาการสื่อสารที่เกิดขึ้นในกระบวนการท่องเที่ยว เริ่มศึกษาตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว โดยศึกษาในประเด็นดังนี้

- (1) บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ
- (2) ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
- (3) การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- (4) ระดับของการสื่อสารของผู้สูงอายุ
- (5) รูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุ

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อสารเป็นเครื่องสะท้อนอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เพื่อแสดงถึงคุณลักษณะหรือตัวตนของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการนิยามตนเองของผู้สูงอายุ โดยใช้บริบทการท่องเที่ยวมาช่วยอธิบายตัวตนของผู้สูงอายุ

การศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาควคู่ไปกับการสื่อสารของผู้สูงอายุที่กล่าวไปข้างต้น ซึ่งเป็นการศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านองค์ประกอบการสื่อสาร ได้แก่ บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารติดต่อสื่อสาร ระดับการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสาร

การสื่อสารยังมีบทบาทต่อกระบวนการในการอธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงเกี่ยวข้องกับมิติเรื่องของอำนาจ ต้นทุนด้านการสื่อสาร ด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

ดังนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการท่องเที่ยว จึงมีลักษณะการสื่อสารอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ได้แก่ การสื่อสารเพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์ (Construct) การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์ (Maintain) การสื่อสารเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate) และการสื่อสารที่สามารถผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Reproduce) รวมไปถึงเป็นการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Change) ของผู้สูงอายุ

พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ หมายถึง การแสดงออกและการปฏิบัติตัวของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการท่องเที่ยวทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว จุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว กิจกรรมที่ทำระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก พฤติกรรมท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่กล่าวไปทั้งหมด ยังใช้เป็นแนวทางการอธิบายการสื่อสารอัตลักษณ์ (Identity markers) ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอีกด้วย

การสื่อสารเพื่อเสริมพลังอำนาจของผู้สูงอายุ (Communication for Empowerment) หมายถึง การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการท่องเที่ยวที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แสดงถึงการมีอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณมีอิสระในการสื่อสาร ผู้สูงอายุใช้การสื่อสารเพื่อต่อสู้หรือต่อรองกับอำนาจจากสังคมผ่านบริบทการท่องเที่ยว การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของผู้สูงอายุ เป็นการอธิบายผ่านประเด็นการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ประสบการณ์การท่องเที่ยว หมายถึง การรับรู้เหตุการณ์ ความเป็นไปหรือเรื่องราวผ่านประสาทสัมผัสโดยตรง และสามารถอธิบายผ่านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ความคิดเห็นทั้งเชิงบวกหรือเชิงลบที่มีต่อสถานการณ์ที่พบเจอระหว่างการท่องเที่ยว การถ่ายทอดหรือบอกเล่าประสบการณ์จึงเป็นการประกอบสร้างความจริงผ่านสายตาของผู้เล่าประสบการณ์ (Tuan, 1977)

การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อการเดินทางท่องเที่ยว และยังมีมองลึกไปที่เรื่องการตีความหมาย การให้ความหมาย การอธิบายถึงมุมมอง ทศนคติ ความคิดเห็น ประโยชน์หรือข้อดีข้อเสียที่ผู้สูงอายุได้รับจากการเดินทางท่องเที่ยว และประสบการณ์การท่องเที่ยวยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอีกด้วย

8. ข้อจำกัดของงานวิจัย

การศึกษา “กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว” เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ค่อนข้างมีความเฉพาะ เข้าถึงกลุ่มตัวอย่างค่อนข้างยาก เพราะต้องเลือกเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยเดินทางท่องเที่ยว และต้องใช้ระยะเวลาในการทำความเข้าใจ เรียนรู้ ภูมิหลัง ตัวตน ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ เพื่อที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลให้รอบด้าน

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษาการสื่อสารและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุทำให้สามารถนำไปพัฒนารูปแบบการสื่อสารและการท่องเที่ยวให้เหมาะกับกลุ่มผู้สูงอายุ
2. การศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว ทำให้ได้เรียนรู้อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่แตกต่างจากในชีวิตประจำวัน
3. การศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้จากการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการสร้างชุดความรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเชื่อมโยงกับเรื่องของการสื่อสาร สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวิธีการสื่อสารเกี่ยวกับตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในสังคมไทยเพื่อก่อให้เกิดการสร้างภาพตัวแทนของผู้สูงอายุในเชิงบวก
4. การศึกษาในครั้งนี้เป็นอีกมิติหนึ่งของการศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้เปิดมุมมองการศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุไปสู่พื้นที่ใหม่ๆ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย” เป็นงานศึกษาที่ต้องการทำความเข้าใจประเด็นเรื่อง การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์ของผู้สูงอายุไทยที่เกิดขึ้นในกระบวนการของการท่องเที่ยวทั้งหมด เพราะฉะนั้นการที่จะเข้าใจถึงที่มาที่ไปของการศึกษาเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำไปใช้ประกอบในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องการเดินทางและการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
3. แนวคิดเรื่องปรากฏการณ์วิทยา

ในส่วนต่อไปจึงได้นำเสนอรายละเอียดของแนวคิดดังกล่าว พร้อมกับนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบการวิจัยที่เป็นแนวทางในการศึกษา

1. แนวคิดเรื่องการเดินทางและการท่องเที่ยว

การเดินทางเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์เดินทางเพื่อความอยู่รอด หลีกหนีภัยอันตราย แสวงหาแหล่งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ย้ายถิ่นที่อยู่ไปเรื่อยๆ จนเริ่มมีการลงหลักปักฐาน สร้างบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง จากยุคดึกดำบรรพ์ที่มนุษย์ต้องออกเดินทางเร่ร่อนเพื่อแสวงหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ จนมาถึงยุคที่มนุษย์สร้างบ้านเรือนอย่างมั่นคง มนุษย์ก็ยังคงออกเดินทาง ในแต่ละยุคสมัย ความต้องการ เป้าหมาย และปัจจัยการเดินทางแตกต่างกัน จากที่ต้องเดินทางเพื่อแสวงหาความอยู่รอด เดินทางเพื่อหลีกหนีจากภัยอันตราย จนมาถึงการเดินทางเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ เพื่อเรียนรู้ และเพื่อความเพลิดเพลินใจ (นิศา ชัชกุล, 2551: 13-14) การเติบโตของการเดินทางท่องเที่ยวยังมีพัฒนาการควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยี การคิดค้นยานพาหนะ เช่น รถไฟ เรือ รถยนต์ เครื่องบิน และยานพาหนะในรูปแบบอื่นๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง ทำให้มนุษย์สามารถเดินทางท่องเที่ยว ติดต่อสื่อสารกันได้อย่างกว้างขวาง (Walker & Walker, 2011: 14)

การเดินทางมีความเกี่ยวข้องกับคนหลากหลายกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีเป้าหมายการเดินทางแตกต่างกัน คนชั้นล่างอาจมีความยากลำบากในการเดินทางมากกว่าคนชั้นสูง เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ อาจจะมีโอกาสเดินทางน้อยกว่าผู้ชาย เพราะการใช้ชีวิตของผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ มักจะอยู่ในพื้นที่บ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว การเดินทางหรือออกเร่ร่อนไปยังต่างเมืองมีอันตรายแฝงอยู่ วิธีคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นผ่านวัฒนธรรม การใช้ชีวิต หรือสะท้อนผ่านการใช้ภาษา เช่น สุภาษิตที่ว่า “อยู่กับเหย้า ผูกกับเรือน” หรือผู้สูงอายุที่เป็น “ไม้ใกล้ฝั่ง” เพื่อควบคุมจำกัดพื้นที่ของคนแต่ละกลุ่มให้อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

สังเกตได้ว่าบทบาทของผู้ชายจึงอยู่ในพื้นที่สาธารณะมากกว่าผู้หญิง โอกาสการเดินทางอาจจะน้อยกว่าคนหนุ่มสาว กล่าวได้ว่าการก้าวออกไปจากบ้าน เพื่อเดินทางท่องเที่ยวของบุคคลแต่กลุ่มล้วนสื่อสารถึงตัวตน บทบาทและสถานะภาพของบุคคลได้เช่นเดียวกัน

การศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในครั้งนี้นี้ จึงต้องการที่จะศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุกับโลก การเดินทางท่องเที่ยว ส่วนนี้จึงเป็นการทบทวนประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยว จากมุมมองของตะวันตก และมุมมองการท่องเที่ยวแบบไทย รวมทั้งพยายามเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวและการสื่อสารของผู้สูงอายุ

1.1 ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวตะวันตก

ประวัติความเป็นมาของการเดินทางท่องเที่ยวมีความเป็นมาที่ยาวนาน การเดินทางก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตามมามากมาย จากยุคก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์เดินทางเพื่อความอยู่รอด จนกระทั่งในยุคต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน การเดินทางมีความเกี่ยวข้องกับการแสวงหาอำนาจ การขยายอาณาเขตของตนเอง การเดินทางจึงเกี่ยวพันการเมือง สังคม ศาสนา วัฒนธรรม การสื่อสาร สถานะ วัย และชนชั้น ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวมีรายละเอียดที่น่าสนใจ โดยสรุปได้ดังนี้ (ดูย ชุมสาย & ญิบพัน พรหมโยธี, 2527: 9-23; นิตา ชัชกุล, 2551: 13-52)

การท่องเที่ยวสมัยโบราณเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์ (Prehistoric Period) เริ่มตั้งแต่ประมาณปีที่ 10,000 ก่อนคริสต์ศักราช สิ้นสุดประมาณ 3,000 หรือ 4,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช มนุษย์ต้องดิ้นรนต่อสู้ในการใช้ชีวิตเพื่อความอยู่รอด มีการเดินทางเพื่อแสวงหาดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ จากการเดินทางเร่ร่อนจึงเริ่มมีที่พักอาศัยถาวร มีการสร้างเมือง มีกิจกรรมเพื่อดำรงชีวิต มีการพัฒนาตัวอักษร มีการทำกิจกรรมบริเวณลุ่มน้ำ มีการติดต่อสื่อสารระหว่างอาณาจักรต่างๆ เหตุผลการเดินทางท่องเที่ยวจึงเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น การเดินทางเพื่อประโยชน์ทางการเมือง การสู้รบเพื่อขยายอาณาเขต ถัดมาเป็นเหตุผลการเดินทางเพื่อประโยชน์ทางการค้า อาณาจักรต่างๆ มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า เหตุผลอีกส่วนหนึ่งจะเป็นการเดินทางเพื่อประโยชน์ทางศาสนา การเดินทางเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อของผู้คน โดยเฉพาะการเดินทางเพื่อแสวงบุญ ซึ่งเป็นการเดินทางเพื่อสื่อสารความเชื่อไปยังผู้คน

นอกเหนือจากนี้เป็นการเดินทางเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน พักผ่อน เป็นการเดินทางเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เดินทางเพื่อไปชมการเล่นกีฬา ชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และการเดินทางเพื่อประโยชน์ทางสุขภาพและอนามัย เป็นการเดินทางเพื่อไปยังสถานที่ที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกาย เช่น การเดินทางไปบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวโรมัน เพื่อเป็นการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพของตนเอง เพราะฉะนั้นจากประวัติของการเดินทางสมัยโบราณที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านเมือง คาดการณ์ได้ว่ากลุ่มคนที่เดินทางส่วนใหญ่น่าจะเป็นกลุ่มคนวัยหนุ่มสาว โดยเฉพาะผู้ชายที่ต้องต่อสู้ ทำสงคราม และสร้างบ้านเมืองทำให้บทบาทของผู้สูงอายุในการเดินทางท่องเที่ยวยุคแรกๆ จึงอาจจะไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก

จากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคกลาง โดยมีระยะเวลาระหว่าง ค.ศ.500 ถึง ค.ศ.1500 ช่วงต้นของยุคนี้เรียกว่ายุคมืด เป็นยุคที่มีการทำสงครามระหว่างอาณาจักร ยุคนี้ชาวตะวันตกได้ออกเดินทางไปแสวงหาดินแดนใหม่ เช่น การเดินทางของมาร์โค โปโล (Marco Polo) ภาพรวมของยุคกลางมีการเดินทางเกิดขึ้นหลากหลาย เช่น การเดินทางเพื่อค้าขาย เพื่อเผยแผ่ศาสนา อีกทั้งยังมีสื่อสิ่งพิมพ์และหนังสือข้อมูลการท่องเที่ยวต่างๆ ที่ได้รับการเผยแพร่ทำให้คนอยากออกไปท่องเที่ยว การสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทำให้คนเริ่มสนใจอยากเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากคือการเดินทางเพื่อจาริกแสวงบุญ (The Pilgrimage) ผู้ที่มีความเชื่อทางศาสนาจะเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังเมืองที่สำคัญทางด้านศาสนา เรียกกันว่าดินแดนศักดิ์สิทธิ์ (Holy Land) เช่น เยรูซาเล็ม เมกกะ และโรม การแสวงบุญของเหล่าผู้ศรัทธาในศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับนักเดินทางในการหยุดพัก ที่พักที่วัดจัดให้กับผู้แสวงบุญ มีชื่อเรียกว่า “โฮสเทล” (Hostell) หรือ “ฮอสไพส” (Hospice) เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 13 ถือได้ว่าเป็นต้นตระกูลของโรงแรมในยุคปัจจุบัน

ศุภลักษณ์ อัครางกูร (2548) อธิบายเพิ่มเติมว่าการเดินทางเพื่อจาริกแสวงบุญเป็นการเดินทางที่ไม่ได้จำกัดเพียงกลุ่มคนร่ำรวยหรือชนชั้นสูงเท่านั้น การเดินทางเพื่อการแสวงบุญอาจมีอุปสรรคและอันตรายที่เกิดขึ้นจากการเดินทางและการเข้าร่วมพิธีขณะแสวงบุญ ความลำบากหรืออันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้น กลับได้รับการมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการแสวงบุญ การได้เผชิญหน้ากับอุปสรรคมากเท่าใดก็จะทำให้ได้บุญมากยิ่งขึ้น จากข้อมูลดังกล่าวสังเกตได้ว่ารูปแบบการเดินทางเพื่อจาริกแสวงบุญ เป็นการเดินทางที่เปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นได้ร่วมเดินทางเพื่อแสวงบุญ การเดินทางรูปแบบนี้อาจจะเป็นรูปแบบการเดินทางที่ให้โอกาส “ผู้สูงอายุ” ในการร่วมเดินทางเพื่อไปแสวงบุญ

จากการท่องเที่ยวในยุคโบราณและยุคกลางที่กล่าวไป การรับรู้เรื่องราวการท่องเที่ยวในยุคอดีตมาจากการบอกเล่า บันทึก เป็นการถ่ายทอดโดยกลุ่มชนชั้นสูง เจ้าขุนมูลนาย นักบวช นักรบ เพราะคนกลุ่มนี้มีสถานะทางสังคมดี มีรายได้ และอาจจะมีเวลาว่างออกเดินทางท่องเที่ยว (ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2548: 3) เพราะฉะนั้นการเดินทางยุคดังกล่าวมักจะเกี่ยวข้องกับกลุ่มชนชั้นสูง นักบวช นักรบ โดยอาจจะไม่ได้มีการกล่าวถึงบันทึกการเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มเด็ก สตรี หรือผู้สูงอายุมากนัก

ต่อเนืองจากยุคกลาง เป็นช่วงเวลาที่อยู่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึงช่วงเวลาประมาณ 100 ปี ถอยหลังไปจากปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้คือมีอาณาจักรใหม่ๆ เกิดขึ้น และมีการค้นพบดินแดนใหม่ เช่น อเมริกา ออสเตรเลีย เป็นยุคต่อเนื่องของการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก ทำให้มีอาณานิคมตะวันตกกระจายอยู่ตามดินแดนต่างๆ ขณะที่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านศาสนาที่หมดอำนาจลงเพราะขาดการอุปการะจากพระเจ้าแผ่นดิน ทำให้ที่พักสำหรับผู้จาริกแสวงบุญที่เรียกว่า “ฮอสไพส” ลึกลงไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามการเดินทางเพื่อแสวงบุญก็ยังมีอยู่ โดยมีผู้ก่อตั้งโรงแรมที่เรียกว่า “อินน์” (Inn) มีการเก็บค่าธรรมเนียมที่พักรับและจำหน่ายอาหารให้นักเดินทางอีกด้วย

สำหรับช่วงศตวรรษที่ 16 และศตวรรษที่ 17 มีการเดินทางท่องเที่ยวที่เรียกว่าแกรนด์ทัวร์ (Grand Tour) มีจุดกำเนิดในศตวรรษที่ 16 ยุคของพระนางเอลิซาเบธที่ 1 แห่งประเทศอังกฤษ แนวคิดนี้สนับสนุนให้ชายหนุ่มที่อยู่ในตระกูลชนชั้นสูง กำลังจะจบการศึกษา เตรียมความพร้อมเพื่อเข้ารับตำแหน่งสำคัญในรัฐบาลได้เดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ศิลปะ วัฒนธรรม และการเข้าสังคม ซึ่งในเวลาต่อมาได้กลายเป็นแบบอย่างสำหรับชายหนุ่มและหญิงสาวผู้มีฐานะที่จำเป็นต้องเดินทางท่องเที่ยวกับอาจารย์ผู้ให้ความรู้ โดยเดินทางท่องเที่ยวในอังกฤษและหลายเมืองสำคัญ ในยุโรป (Walker & Walker, 2011: 15)

ถัดมาในศตวรรษที่ 18 การท่องเที่ยวเริ่มเป็นรูปเป็นร่างที่ชัดเจน มีการพัฒนาเมืองให้สวยงามเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น ในประเทศฝรั่งเศส และมีการจัดทำหนังสือแนะนำเที่ยว จนกระทั่งเริ่มมีการใช้คำว่าทัวร์ (Tour) ซึ่งต่อมามีคำนี้ได้แพร่หลายไปในภาษาอื่นๆ ในภาษากรีก คำว่าทัวร์มีความหมายว่า การทำเป็นวงกลม หมายถึง การเดินทางที่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดโดยวนกลับมาที่จุดเริ่มต้นอีกครั้ง ในภาษาฝรั่งเศส ทัวร์หมายถึง Tower หรือตึก และเป็นคำที่ใช้โดยชนชั้นปกครอง ทั้งในอังกฤษและในยุโรปตะวันตก การไปทัวร์ หมายถึง การไปเที่ยวชมตึก อาคาร ปราสาท เดินดูโดยรอบในสถานที่ต่างๆ ชมวิวจากบนตึกหรือหอคอยของปราสาท เยี่ยมชมและเที่ยวดูสิ่งของหรือทิวทัศน์ต่างๆ (Sightseeing) (Leiper, 2004: 10)

ส่วนความหมายของคำว่าการเดินทาง Leiper (2004) อธิบายเพิ่มเติมว่าการเดินทาง (Travelling) มีความหมายถึงความเพลิดเพลินใจ เป็นการหลบหนี (Escape) การเปลี่ยนแปลง (Change) และมีความตื่นเต้น (Excitement) เป็นการออกจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง (To get somewhere) ในทางกายภาพแล้ว ระหว่างการเดินทางก็ยังมีสิ่งไม่น่ารื่นรมย์ โดยเฉพาะการเดินทางระยะไกล อาจทำให้ผู้เดินทางอ่อนล้าเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทาง เพราะการเดินทางในช่วงเวลาหนึ่งเราถูกกักขัง ถูกทรมานไว้ในยานพาหนะ เมื่อถึงจุดหมายปลายทางบุคคลจะกลายเป็นนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยว

เมื่อมาถึงการท่องเที่ยวในสมัยปัจจุบัน ช่วงระยะเวลา 100 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จากปลายศตวรรษที่ 18 และก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 การท่องเที่ยวในยุคสมัยหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีความเปลี่ยนแปลงและเป็นผลมาจากปัจจัย 2 ประการ ประการแรก การพัฒนาการด้านการขนส่งและคมนาคม ทำให้มีการพัฒนายานพาหนะในการเดินทาง ได้แก่ ทางรถไฟ รถยนต์ ทางเรือ และเครื่องบิน การเดินทางรวดเร็วและค่าใช้จ่ายน้อยลง ประการที่สอง การท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนหย่อนใจของสังคมอุตสาหกรรม ผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้สภาพสังคม การดำเนินชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ สังคม ทัศนคติ และค่านิยมของผู้คน ทำให้มีการจัดสรรเวลาการทำงานอย่างเป็นระบบและเกิดชนชั้นกลางที่มีการศึกษา ส่งผลให้การท่องเที่ยวขยายตัว เพราะมีการแบ่งแยกเวลาทำงานกับเวลาพักผ่อน การท่องเที่ยวจึงถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่ช่วยผ่อนคลายความเครียด (ไพฑูริย์ พงศบุตร, ม.ป.ป.; อ้างถึงใน ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543: 38-39)

ส่วนการท่องเที่ยวสมัยปัจจุบันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 การท่องเที่ยวเริ่มกลายเป็นกิจกรรมสำหรับมวลชน (Mass Activities) หรือเรียกได้

ว่าเป็นการท่องเที่ยวของมวลชน (Mass Tourism) คนทุกชนชั้นมีโอกาสดำเนินการเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น การเดินทางไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะชนชั้นสูงเพียงอย่างเดียว อีกทั้งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความพยายามทำให้อัตราการเกิดเพิ่มขึ้น ส่งผลถึงการพยายามพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ทำให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตามไปด้วย (Telfer & Sharpley, 2008: 1; Urry, 2001)

จากเนื้อหาที่นำเสนอไปข้างต้น เราได้ทำความเข้าใจกับการเดินทางและการท่องเที่ยวตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ จนมาถึงยุคปัจจุบันจากมุมมองของโลกตะวันตก เมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมส่งผลให้การท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลง และมีความพยายามที่จะให้คนทุกชนชั้น ทุกเพศ ทุกวัยได้มีโอกาสท่องเที่ยวมากขึ้น ในหัวข้อต่อไปเราจะย้อนกลับไปทบทวนการท่องเที่ยวของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีการตั้งข้อสังเกตด้วยว่า “ผู้สูงอายุไทย” ได้รับการบันทึกไว้ในประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวไทยหรือไม่ อย่างไร การกล่าวถึงหรือไม่กล่าวถึงผู้สูงอายุในการเดินทางหรือการท่องเที่ยวน่าจะมีความหมายสะท้อนถึงการสื่อสารและการให้ความสำคัญตัวตนของกลุ่มผู้สูงอายุ

1.2 ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวของไทย

ก่อนที่การท่องเที่ยวจะกลายเป็นปรากฏการณ์ระดับนานาชาติที่หลายประเทศให้ความสำคัญอย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว การเดินทางและการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่แฝงอยู่การใช้ชีวิตของมนุษย์มาเป็นระยะเวลานาน (Adler, 1989; Enzensberger, 1996 อ้างถึงใน Singh, 2009) เรามักจะคุ้นชินของภาพการท่องเที่ยวรูปแบบสมัยใหม่ที่มีความเป็นธุรกิจค่อนข้างสูง มีการจัดการต่างๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมมาโดยตลอด การเดินทางท่องเที่ยวแบบตะวันตกหรือการท่องเที่ยวแบบสมัยใหม่กับการท่องเที่ยวรูปแบบตะวันออกอาจจะมีการให้ความหมายหรือการให้นิยามแตกต่างกัน เพราะความแตกต่างทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี สำหรับชาวตะวันออกหรือชาวเอเชีย การเดินทางท่องเที่ยวอยู่กับวิถีชีวิตมาตั้งแต่ในยุคอดีต เช่น การเดินทางเพื่อไปเยี่ยมญาติ การเดินทางเพื่อแสวงบุญ การเดินทางในรูปแบบนี้ยุคแรกๆ อาจจะไม่ได้อาจจัดว่าเป็นการท่องเที่ยว เพราะเมื่อเรานึกถึงการเดินทางท่องเที่ยวในยุคใหม่ เราอาจจะนึกถึงการเดินทางเพื่อพักผ่อน เพลิดเพลิน สะดวกสบายเพียงอย่างเดียว แต่ทั้งนี้การเดินทางท่องเที่ยวมีหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะการทำความเข้าใจการเดินทางท่องเที่ยวในแบบวิถีของชาวเอเชียมีความน่าสนใจ ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวแบบสมัยใหม่ก็ได้เข้าไปผสมผสานกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ (Singh, 2009)

เมื่อมองการท่องเที่ยวตามความหมายของการท่องเที่ยวยุคใหม่ที่มีการจัดการสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบ อาทิ การเดินทาง ที่พัก จุดหมายปลายทาง การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้เพิ่งจะปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในประเทศไทย ประมาณ 50 - 60 ปีที่ผ่านมา เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่ทำให้การคมนาคมมีความสะดวกสบาย ชนชั้นกลางและชนชั้นล่างเริ่มมีโอกาสดำเนินการท่องเที่ยวมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อนที่การท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินจะเป็นกิจกรรมของชนชั้นสูง อีกทั้งโอกาส

ในการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้เพราะด้านการค้า การเมือง การทูต หรือศาสนา เป็นต้น (ตุ้ย ชุมสาย & ญิบพัน พรหมโยธี, 2527: 20-23; นิศา ชัชกุล, 2551: 28)

การเดินทางของไทยในยุคแรกจึงเป็นกิจกรรมของชนชั้นนำเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการเดินทางของสามัญชนจะมีภาระผูกพันในการทำงาน มีพันธะกับมูลนายของระบบไพร่ในสังคมแบบศักดินา ประชาชนส่วนใหญ่จะไม่เคลื่อนย้ายและเป็นการเดินทางในระยะไม่ไกล เช่น เป็นการเดินทางไปพบกันที่วัดเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงอื่นๆ ในยุคนั้นศูนย์กลางของกิจกรรมจึงเกิดขึ้นที่วัด (อดิศร ศักดิ์สูง, 2554: 16) คนไทยในยุคอดีตจึงมีความผูกพันกับวัด วัดคือสถานที่สำคัญที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ รวมไปถึงเป็นพื้นที่พบปะของคนในชุมชน สังสรรค์ พักผ่อน พบญาติมิตร แสวงหาความรู้ ทำบุญ ชมมหรสพ เป็นต้น (ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543: 38-39) อาจทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ผู้สูงอายุไทยในอดีตหากต้องการจะพักผ่อนหรือเดินทางท่องเที่ยว จะเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบจาริกแสวงบุญ (Pilgrimage tourism) เป็นการเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และทำบุญให้ทาน เพราะฉะนั้นการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยในยุคนั้นจึงน่าจะแฝงตัวอยู่กับวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ

อดิศร ศักดิ์สูง (2554) ยังอธิบายเพิ่มเติมว่าหากย้อนไปสมัยประวัติศาสตร์ การเดินทางของไทยเกี่ยวข้องกับทำสงครามระหว่างอาณาจักรเช่นเดียวกับประเทศตะวันตกที่ทำสงคราม จากสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา จนกระทั่งมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ เป็นยุคของการเปิดประเทศรับวัฒนธรรมตะวันตก ที่เห็นได้ชัดเจนคือการทำสนธิสัญญาเบาริ่งในปี พ.ศ. 2398 โดยมีการกำหนดให้มีการยกเลิกการค้าแบบผูกขาดในระบบพระคลังสินค้า ทำให้เกิดการค้าเสรีและมีการเดินทางของชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น เมื่อมาถึงรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจนในหลายๆ ด้าน มีการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยตามอย่างตะวันตก ซึ่งเป็นความพยายามที่จะลดปัญหาความขัดแย้งกับชาติตะวันตกไปพร้อมๆ กัน ในขณะที่เรื่องของการท่องเที่ยวตามแนวคิดอย่างตะวันตกจึงค่อยๆ มีความชัดเจนมากขึ้นในสมัยนี้ หลักฐานที่อาจจะเทียบเคียงได้กับการท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับการท่องเที่ยวยุคใหม่คือการเดินทางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเสด็จประพาสยุโรป โดยเรือหลวงมหาจักรี ใน พ.ศ. 2440 เป็นเวลา 9 เดือน ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยวแบบแกรนด์ทัวร์ครั้งแรกของไทย มีการวางแผนการเดินทาง จัดเส้นทางการเดินทาง จัดเตรียมอาหาร สถานที่พักแรม และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ตามสถานที่ไปเยือน

อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่ต้องการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยอย่างตะวันตก การสร้างบุคลากรจึงมีความสำคัญการเดินทางไปเยือนต่างประเทศของรัชกาลที่ 5 ทำให้ทรงส่งพระเจ้าลูกยาเธอหลายพระองค์เดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร รัสเซีย ฯลฯ อีกทั้งพระองค์ก็ยังเสด็จประพาสต้นไปยังหัวเมืองต่างๆ หลายหัวเมือง เพื่อท่องเที่ยวและเยี่ยมราษฎร เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาและสำรวจสภาพภูมิประเทศ การเดินทางของพระองค์ได้ปรากฏหลักฐานผ่านบันทึกการเดินทาง เช่น ไกลบ้าน และเสด็จประพาสต้น พระองค์ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่ การท่องเที่ยวทำให้พระองค์

มองการณ์ไกลในการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยอย่างตะวันตก และทำให้ประเทศรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก (ดู ชุมสาย & ญิบพัน พรหมโยธี, 2527: 20-23; นิศา ชัชกุล, 2551)

จากงานวิจัยของวีรยุทธ ศรีสุวรรณกิจ (2549) ได้เผยให้เห็นถึงวิถีคิดในเรื่องการใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมของชนชั้นนำสยามในยุคสมัยนั้น โดยผู้วิจัยศึกษาเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2445-2475 ซึ่งการพักผ่อนหย่อนใจที่ค้นพบมีหลากหลายรูปแบบ เช่น กีฬา งานอดิเรก การเล่นเกม และการเล่นดนตรี เมื่อความต้องการการพักผ่อนของชนชั้นนำตามอย่างตะวันตกมีเพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลถึงการพัฒนาด้านการคมนาคม การปรับปรุงภูมิทัศน์ของสถานที่ต่างๆ เพื่อรองรับการเดินทางไปพักผ่อนหรือไปท่องเที่ยวของชนชั้นนำ จนค่อยๆ ขยายมาสู่ชนชั้นพ่อค้า ทำให้การท่องเที่ยวตามอย่างสมัยใหม่ได้ขยายตัวตามไปด้วย อีกทั้งรัชกาลที่ 5 มีนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยว ทำให้เกิดแนวความคิดในการชักชวนให้ชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทย ช่วงรัชกาลที่ 5 จึงเป็นช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงรับความทันสมัย ประกอบกับการผสมผสานการท่องเที่ยวแบบตะวันตกและการเดินทางแบบของไทยเราที่มีอยู่แล้วดั้งเดิมก็เกิดขึ้นในช่วงนี้ ดังนั้น “การสื่อสาร” วิถีคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยุคใหม่จึงเริ่มที่ถ่ายทอดจากชนชั้นนำไปสู่ชนชั้นอื่นๆ ในสังคมไทย

สมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการพัฒนาบ้านเมือง การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมีความเป็นรูปธรรมจากภาครัฐ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ที่พระองค์ทรงสนพระทัยในเรื่องการท่องเที่ยวตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการรถไฟ ในปี พ.ศ.2467 พระองค์ทรงส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย มีการทำประชาสัมพันธ์เผยแพร่เรื่องการท่องเที่ยวของไทยไปยังสหรัฐอเมริกา และจัดตั้งแผนกโฆษณาของรถไฟขึ้น ต่อเนื่องมาถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 การท่องเที่ยวเริ่มเติบโตก้าวหน้า จากความเจริญด้านการคมนาคม การมีพาหนะการเดินทางที่สะดวกรวดเร็ว มีการใช้รถยนต์ และเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ เส้นทางท่องเที่ยวก็ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง

เมื่อเข้าสู่ปี พ.ศ.2479 การส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยมีการพัฒนามากยิ่งขึ้น โดยภาครัฐเริ่มดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยว ก่อนเข้าสู่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การท่องเที่ยวของไทยมีพัฒนาการที่สำคัญ ดังนี้ (ดู ชุมสาย & ญิบพัน พรหมโยธี, 2527: 20-23; นิศา ชัชกุล, 2551; ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543: 40-41)

ประการแรก มีการพิจารณาปรับปรุงหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่ ผลจากการประชุมในวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2492 กรมโฆษณาการจึงรับโอนกิจการด้านการท่องเที่ยวจากกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมมาอยู่กับกรมโฆษณาการ สำนักนายกรัฐมนตรี และให้เรียกหน่วยงานนี้ว่า “สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว” ซึ่งต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานการท่องเที่ยว”

ประการที่สอง ในปี พ.ศ.2502 ได้มีการจัดตั้งองค์กรด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการเป็นสัดส่วนขึ้น เป็นองค์การอิสระโดยใช้ชื่อเรียกว่า “องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” หรือ อ.ส.ท. นายกรัฐมนตรี

ในขณะนั้นคือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นับว่าเป็นองค์กรที่พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ มีทั้งการพัฒนาอนุรักษ์ทรัพยากร การส่งเสริม และเผยแพร่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ประการสุดท้าย จนกระทั่งในปี พ.ศ.2545 มีการจัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สมัยรัฐบาลของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร และได้มีการรวบรวมหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2553) ต่อมาได้มีการนำเสนอร่างพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงปรากฏว่าเฉพาะร่างพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเท่านั้นที่ผ่านการพิจารณาจากสภานิติบัญญัติและประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่มที่ 96 ตอนที่ 72 ลงวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2552 จัดตั้ง “การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)”

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน การท่องเที่ยวในประเทศไทยพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จากยุคที่การเดินทางท่องเที่ยวจำกัดเฉพาะชนชั้นสูงจนกระทั่งกลายเป็นกิจกรรมของมวลชน ทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมการท่องเที่ยวมีความหลากหลาย การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับเรื่องชนชั้น เชื้อชาติ เพศ อายุ วัฒนธรรม และสังคมของผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว ปัจจัยเหล่านี้อาจจะแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดหรือโอกาสของกลุ่มคนแต่ละกลุ่มที่จะเดินทางท่องเที่ยว (Towner, 1995 อ้างถึงใน; ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2548: 10)

การสื่อสารวิธีคิดในการท่องเที่ยวแบบยุคใหม่ยังได้ขยายตัวไปในวงกว้างเพราะการเติบโตและการเข้ามาจัดการการท่องเที่ยวของภาครัฐ อย่างไรก็ตามวิธีการท่องเที่ยวแบบใหม่มีการผสมผสานกับการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมของคนไทย อาจจะให้คำอธิบายได้ว่า “การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย” มักจะควบคู่ไปกับวัฒนธรรม ประเพณี เช่น การเดินทางไปทำบุญ ไหว้พระ มาตั้งแต่ในยุคอดีต

ปัจจุบันการท่องเที่ยวตามแบบสมัยใหม่ที่พัฒนาจนมีความเป็นมวลชนมากขึ้น และมีความพยายามในการสื่อสาร เพื่อที่จะเปิดพื้นที่การท่องเที่ยวให้กับทุกคนได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยว ทำให้เราตระหนักได้ว่าในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุไทยอาจจะยังคงแฝงตัวอยู่ในพื้นที่การท่องเที่ยวเพียงแต่ว่าอาจจะไม่ได้รับการกล่าวถึงให้เห็นอย่างชัดเจน

1.3 นิยามและคุณลักษณะของการท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนทุกรุ่นและทุกกลุ่มมาเป็นเวลายาวนาน การให้ความหมายของการท่องเที่ยวอาจจะแตกต่างกัน ในเบื้องต้นจึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับนิยามและคุณลักษณะการท่องเที่ยว องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (The United Nations World Tourism Organization-UNWTO) กล่าวว่า การท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางและการพักอาศัยในสถานที่ที่แตกต่างจากสภาพแวดล้อมปกติ เป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องกันไม่เกินประมาณหนึ่งปี เป็นการเดินทางเพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อธุรกิจ และมีเป้าหมายอื่นๆ ประกอบด้วย (Walker & Walker, 2011: 7)

Patterson (2006) อธิบายว่า การท่องเที่ยวคือการหลบหนีจากการใช้ชีวิตประจำวัน ที่เราอยู่จนคุ้นชินหรือสภาพแวดล้อมที่ตึงเครียด โดยใช้เวลาในช่วงวันหยุดทำกิจกรรม เช่น การออกเดินทางไปพักผ่อน ในชนบทเป็นช่วงเวลาสั้นๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงสถานที่อยู่อาศัย ทำให้ปลดปล่อยตัวเองออกจากความตึงเครียดต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อธิบายว่า การท่องเที่ยวเป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมตั้งแต่เรื่องการเดินทางเพื่อพักผ่อน การเดินทางเพื่อความสนุกสนาน การเดินทางเพื่อประชุมสัมมนา การเดินทางเพื่อศึกษาหาความรู้ การเดินทางเพื่อการศึกษา การเดินทางเพื่อติดต่อธุรกิจ รวมไปถึงการเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง รวมแล้วสามารถเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวได้ทั้งหมด องค์ประกอบของการท่องเที่ยวมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ ประการแรก เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ประการที่สอง เป็นการเดินทางที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ และประการสุดท้าย เป็นการเดินทางที่เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหารายได้ (นิคม จารุมณี, 2544: 1)

นิตา ชัชกุล (2551) มองว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนที่ (Mobility) มีการเดินทางที่มีจุดเริ่มต้นจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง และต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ การเดินทาง การพักค้าง และการทานอาหารนอกบ้าน ในขณะที่ Hall (2005) กล่าวว่า การท่องเที่ยวต้องมีวัตถุประสงค์ในการเดินทาง อาทิ เป็นการเดินทางเพื่อติดต่อธุรกิจ พักผ่อนในวันหยุดยาว เยี่ยมเพื่อนหรือญาติ หรือการเดินทางเพื่อการศึกษาหรือเรื่องของสุขภาพ การท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของเวลา จะต้องมีการใช้ระยะเวลาห่างจากบ้านมากกว่า 24 ชั่วโมงและสูงสุดคือน้อยกว่าหนึ่งปี การท่องเที่ยวจึงเป็นการเดินทางเพียงชั่วคราว เป็นช่วงเวลาสั้นๆ และมีจุดหมายปลายทาง

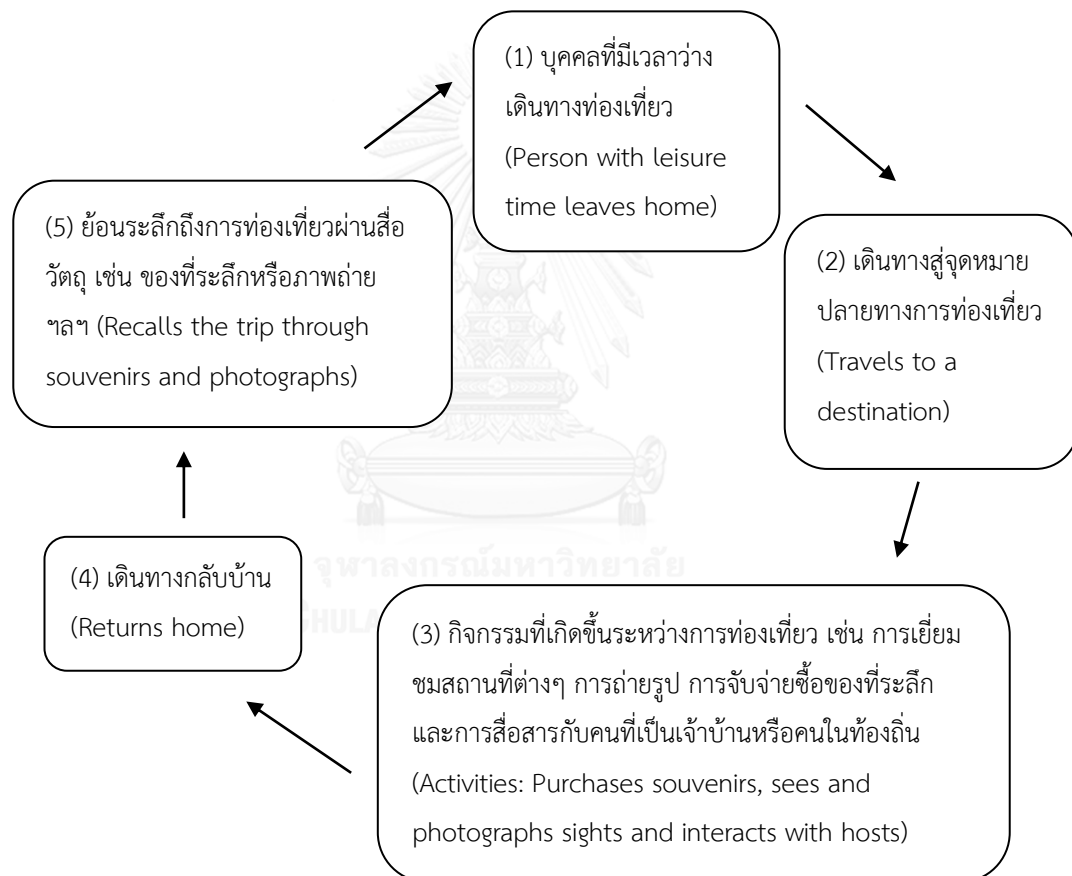
สำหรับ Urry (2001) อธิบายว่าการท่องเที่ยวคือความพลัดพลิน การท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาวันหยุดหรือเป็นช่วงที่มีโอกาสได้หยุดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อได้หยุดพัก ผู้คนที่ชอบการเดินทางจะออกเดินทางจากสถานที่ที่ใช้ชีวิตประจำวันปกติ เช่น จากบ้าน จากสถานที่ทำงาน เพื่อที่จะไปบริโภคหรือใช้บริการสิ่งๆ ที่บางคนอาจจะมองว่าไม่จำเป็นสำหรับชีวิต แต่สิ่งนี้นักท่องเที่ยวบริโภคนั้นคือประสบการณ์ที่แตกต่างจากการใช้ชีวิตประจำวัน

การท่องเที่ยวจึงมีคุณลักษณะพิเศษมากกว่าการทำกิจกรรมยามว่างในรูปแบบอื่นๆ ที่เราอาจจะทำอยู่ที่บ้านหรือสถานที่ที่เรามีความคุ้นเคย เพราะฉะนั้นจึงสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะการท่องเที่ยวได้ดังนี้ (Urry, 2002: 2-3)

- (1) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมยามว่างที่มีการคาดคะเนไว้ล่วงหน้า และเป็นการจัดแบ่งเวลาทำงานและเวลาพักผ่อนออกจากกัน การแสดงออกว่าตนเองเป็นนักท่องเที่ยวเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของคนในยุคสมัยใหม่

- (2) ความสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวของผู้คนในการเดินทางไปยังจุดหมายปลายทางที่หลากหลาย การเดินทางท่องเที่ยวจึงต้องเกี่ยวข้องกับ “การเคลื่อนย้ายตนเอง” ไปยังพื้นที่ต่างๆ จึงจะเรียกว่า “การเดินทาง”
- (3) การเดินทางท่องเที่ยวเป็นการไปพักผ่อนในสถานที่ที่แตกต่างจากการใช้ชีวิตประจำวันปกติ และเป็นการเน้นย้ำว่าการท่องเที่ยวจะต้องเป็นการสัมผัสชีวิตที่แตกต่างจากปกติ มีระยะเวลาในการพักเป็นช่วงสั้นๆ และมีจุดมุ่งหมายว่าหลังจากการเดินทางท่องเที่ยวจะต้องกลับบ้าน
- (4) สถานที่ท่องเที่ยวมักไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับงาน มีความแตกต่างจากงานที่ทำเป็นประจำ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไป บางคนอาจจะถือโอกาสท่องเที่ยวไปด้วยในระหว่างที่ทำงาน
- (5) ในยุคสมัยใหม่ การท่องเที่ยวยังถือเป็นรูปแบบหนึ่งของ “การเข้าถึงสังคม” ที่พัฒนาควบคู่มากับการเติบโตของการท่องเที่ยวแบบกลุ่มคนจำนวนมาก กล่าวได้ว่าผู้คนจึงใช้การท่องเที่ยวเพื่อแสดง “สถานะ” ของตนเองในสังคม
- (6) การไปเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะมีสายตาที่มองสถานที่เหล่านั้นแตกต่างจากคนที่ใช้ชีวิตปกติ เป็นเพราะว่านักท่องเที่ยวมองจากมุมมองของ “คนนอก” โดยมองสิ่งที่ตัวเองไม่คุ้นชินเป็นความแปลกแตกต่าง ทำให้ในสายตาของนักท่องเที่ยวจะมีเรื่องของความคิดฝัน จินตนาการ ความรื่นรมย์ที่จะได้รับจะแตกต่างจากคนทั่วไปที่อยู่ในสถานที่ โดยแนวคิดที่อธิบายลักษณะดังกล่าวเรียกว่าแนวคิด “การจ้องมองของนักท่องเที่ยว (Tourist gaze)” ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจองค์ประกอบของภูมิประเทศและทิวทัศน์ของเมืองที่ทำให้นักท่องเที่ยวถูกแบ่งแยกออกจากประสบการณ์ที่ได้รับในชีวิตประจำวัน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกพิเศษที่แตกต่างจากปกติทั่วไป นักท่องเที่ยวจะมีจินตนาการหรือมุมมองในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวแตกต่างจากคนในท้องถิ่น ความรู้สึกและมุมมองเหล่านั้นยังถูกสื่อสารและถ่ายทอดผ่านทางภาพถ่าย โปสการ์ด ภาพยนตร์ หรือในรูปแบบอื่นๆ ทำให้การจ้องมองหรือมุมมองของนักท่องเที่ยวถูกผลิตซ้ำและได้รับการถ่ายทอด หากมองในมุมมองของการสื่อสารแล้ว ถือได้ว่าตัวนักท่องเที่ยวเมื่อได้เดินทางไปสัมผัสกับประสบการณ์หรือสถานที่แปลกใหม่จะมีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เช่น การเล่าเรื่อง การจดบันทึก การถ่ายภาพต่างๆ ที่เป็นมุมมองแตกต่างจากคนปกติทั่วไปที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองนั้นๆ เป็นประจำ เป็นการมองสถานที่ต่างๆ ที่ตนเองพบระหว่างการท่องเที่ยวด้วยสายตาของผู้มาเยือนที่ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ประจำ
- (7) ศาสตร์ทางด้านการศึกษาการท่องเที่ยวมีความพยายามที่จะพัฒนาแนวทางใหม่ๆ ในการให้ความหมาย การเที่ยวชมของนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวมีมุมมองที่หลากหลาย และเชื่อมโยงผสมผสานมิติอื่นๆ ในการศึกษาการท่องเที่ยวของบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคม

ดังนั้นสรุปนิยามและคุณลักษณะของการท่องเที่ยวได้ว่า การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับ การเคลื่อนย้ายจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง ผู้ที่ท่องเที่ยวมีความสนใจในการเดินทาง มีการพักผ่อนและทำกิจกรรมต่างๆ ในสถานที่ที่แตกต่างจากการใช้ชีวิตประจำวัน เป็นการเดินทางที่มีเป้าหมายเพื่อพักผ่อน แสวงหาความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เป็นการเดินทางไปเพื่อแวะเยี่ยมญาติ เพื่อน หรือคนรู้จัก เข้าร่วมประชุมหรือเป็นตัวแทนขององค์กรต่างๆ และยังรวมไปถึงการติดต่อในเชิงธุรกิจ แต่ต้องไม่เป็นการทำงานเพื่อหารายได้ และการท่องเที่ยวยังเป็นการให้ความรู้ ให้การศึกษา ทำให้ผู้ที่ท่องเที่ยวได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ไปในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ขอนำเสนอแผนภาพสรุปองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ (Sayre & King, 2003: 312)

รูปภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว (Element of Tourism)

ที่มา: Sayre. S. & King, C. (2003). *Entertainment & Society: Audiences, Trends, and Impacts*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication p.312

1.4 นิยามและคุณลักษณะของ “นักท่องเที่ยว”

คำว่านักท่องเที่ยว นักเดินทาง นักทัศนจร คำเหล่านี้ล้วนเป็นคำที่เราใช้เรียก “ผู้ที่ออกเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ” ซึ่งการนิยามความหมายของนักท่องเที่ยวนั้นมีหลากหลาย รวมไปถึงได้มีแนวคิดการแบ่งแยกความหมายของนักท่องเที่ยวและนักเดินทาง นักท่องเที่ยวและนักเดินทางอาจจะมีเป้าหมายการเดินทางแตกต่างกัน นักเดินทางคือผู้แสวงหา ค้นหา กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ พบเจอผู้คน ออกเดินทางเพื่อเรียนรู้โลกกว้าง ในขณะที่นักท่องเที่ยวมักจะมีมุมมองของความเพลิดเพลินสนุกสนานมากกว่า (Boorstin, 1964 อ้างใน เลิศพร ภาระสกุล, 2555: 410)

การอธิบายนิยามของนักท่องเที่ยวในที่นี้ จึงเลือกนำเสนอนิยามและคุณลักษณะของนักท่องเที่ยวจาก 3 ลักษณะ ได้แก่ ผู้มาเยือน (Visitors) นักท่องเที่ยว (Tourist) และนักทัศนจร (Excursionist) องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ให้รายละเอียดไว้ดังต่อไปนี้ (Leiper, 2004: 32-33; นิสิตา ชัชกุล, 2551: 3-4)

- (1) **ผู้มาเยือน (Visitors)** เป็นคำที่ให้ความหมายในแบบกว้างๆ หมายถึงบุคคลที่เดินทางมาหรือเดินทางไปประเทศที่ไม่ใช่ประเทศที่ตนอาศัยอยู่อย่างถาวร ไม่ใช่การเดินทางเพื่อการประกอบอาชีพ และเป็นการเดินทางเยือนประเทศอย่างน้อย 24 ชั่วโมงและอย่างมากไม่เกิน 6 เดือน ทั้งนี้การให้นิยามสำหรับคำว่าผู้มาเยือน (Visitors) ได้มีการแยกออกเป็นอีก 2 ประเภท คือ นักท่องเที่ยว และนักทัศนจร
- (2) **นักท่องเที่ยว (Tourist)** หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนเพียงชั่วคราว และได้พักอาศัยอยู่ในประเทศอย่างน้อย 24 ชั่วโมง สำหรับเหตุที่เดินทางคือเพื่อพักผ่อน เพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อสุขภาพ เพื่อการศึกษา เพื่อการกีฬา และเพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมไปถึงการปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย นักท่องเที่ยวสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อยๆ ได้แก่ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปพักค้างคืนอย่างน้อยหนึ่งคืนในต่างประเทศ เป็นประเทศที่ตนเองไม่ได้อาศัยอยู่อย่างถาวร นักท่องเที่ยวที่ไม่ได้พักค้าง (Same-day visitor) หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแต่ไม่ได้พักค้างคืน เป็นการเดินทางไปกลับภายในวันเดียวกัน และนักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวโดยไม่ได้ออกนอกประเทศพำนักของตนเอง
- (3) **นักทัศนจร (Excursionist)** หมายถึง ผู้ที่เดินทางมาเยือนเพียงชั่วคราว และเข้าประเทศเพียงวันเดียว ใช้เวลาน้อยกว่า 24 ชั่วโมง ไม่ได้เป็นการเดินทางเพื่อพักค้างคืน ซึ่งคำว่านักทัศนจรจะคล้ายคลึงกับคำว่านักท่องเที่ยวที่ไม่ได้พักค้างคืน เป็นการเดินทางเที่ยวภายในวันเดียวแล้วกลับมาที่บ้าน หรือเป็นการเดินทางผ่านประเทศใดประเทศหนึ่งมีการหยุดพักแต่ไม่ได้เป็นการพักค้างคืน

นักท่องเที่ยวจึงหมายถึงบุคคลที่เดินทางจากที่พักปกติเพื่อเดินทางท่องเที่ยวในประเทศของตนเอง หรือต่างประเทศ การเดินทางจะมีช่วงระยะเวลาหนึ่งและไปพักค้างคืนยังสถานที่พักที่ไม่ได้พักอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้การเดินทางท่องเที่ยวจะไม่นับรวมการเดินทางที่เดินทางไป-กลับภายในวันเดียว จะต้องเป็นช่วงเวลาที่มีการพักค้างคืน การพักค้างคืนในที่อื่นเป็นอย่างน้อยหนึ่งวัน หนึ่งสัปดาห์ หกเดือน หนึ่งปีหรือนานกว่านั้น ระยะทางที่ห่างจากบ้านไม่จำกัด เพียงพักห่างจากบ้านอย่างน้อยหนึ่งคืนสามารถนับได้ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยว (Leiper, 2004: 32)

การแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ เช่น การแบ่งประเภทโดยใช้ช่วงอายุเป็นเกณฑ์ กลุ่มนักท่องเที่ยววัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ การแบ่งโดยใช้เกณฑ์ในเรื่องปัจจัยทางค่าใช้จ่าย กลุ่มนักท่องเที่ยวชนชั้นล่าง ชนชั้นกลาง และชนชั้นสูง ซึ่งส่งผลต่อการเลือกรูปแบบเดินทางท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแบบประหยัด การท่องเที่ยวแบบนักธุรกิจ และการท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่ง การจัดกลุ่มประเภทของนักท่องเที่ยวจึงมีหลากหลาย เช่น ใช้เป้าหมายในการเดินทาง นักท่องเที่ยวในประเทศ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ระยะเวลาที่พักค้างคืน พักค้างคืนระยะสั้นหรือระยะเวลานาน ประเภทของการเดินทาง เช่น นักท่องเที่ยวเชิงศาสนา เชิงประวัติศาสตร์ เน้นการผจญภัยหรือธรรมชาติ และเกณฑ์อื่นๆ มาเป็นแนวทางการจัดประเภทของนักท่องเที่ยว (นิตา ชัชกุล, 2551; ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2548)

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทั่วโลก ทำให้แนวโน้มการเติบโตของกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวน่าจะขยายตัวมากขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตามการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวเอเชียย่อมแตกต่างจากตะวันตกเพราะปัจจัยทางด้านสังคม และวัฒนธรรม จากการทบทวนแนวคิดที่กล่าวไปจึงนำมาต่อยอดในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจการสื่อสารและรู้จักตัวตนของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุไทยให้มากยิ่งขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.5 พฤติกรรมการท่องเที่ยว

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนของผู้สูงอายุไทยอย่างที่ได้กล่าวไป องค์ประกอบส่วนหนึ่งคือความเข้าใจผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการกระทำ การแสดงออก การปฏิบัติตัว ความคิดเห็นหรือมุมมองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการระบวนการท่องเที่ยวทั้งหมด

การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวมีหลากหลายมุมมอง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวในที่นี้ ขอนำเสนองานวิจัยของ Mok and Lam (2000) ได้ศึกษาวิจัยทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ทำให้สามารถสรุปเป็นแนวคิดคุณลักษณะของพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น (Behavior Attributes of Japanese Leisure Tourist) ซึ่งครอบคลุมในประเด็นต่อไปนี้

- (1) **จุดหมายปลายทางท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ (Preferred destination)** เป้าหมายการเดินทางไปยังสถานที่ เมือง ประเทศ หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ
- (2) **แรงจูงใจในการท่องเที่ยว (Travel motivation)** ความคิดเห็น ทักษะคติ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และทำให้มีความรู้สึกอยากออกเดินทางท่องเที่ยว
- (3) **กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ (Preferred activities at destination)** กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ชมเมือง ทัศนียภาพ เยี่ยมชมสถานที่สำคัญ เคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชมพิพิธภัณฑ์ ชมธรรมชาติ และการซื้อสินค้า หรือกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งมีหลากหลาย
- (4) **รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยว (Travel mode)** การเลือกเดินทางคนเดียวหรือเดินทางเป็นหมู่คณะ เป็นการเดินทางที่วางแผนการเดินทางเองหรือเป็นการท่องเที่ยวกับบริษัทนำเที่ยว
- (5) **ระยะเวลาการท่องเที่ยว (Length of stay)** การใช้เวลาการท่องเที่ยวเป็นระยะเวลาสั้นเท่าใด ระยะเวลาสั้นหรือระยะเวลายาวนาน
- (6) **การถ่ายรูปของนักท่องเที่ยว (Tourist photography)** เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างมาก และเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีพิธีกรรมที่ต้องถ่ายรูปกับสถานที่ท่องเที่ยวและหมู่คณะที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวด้วยกัน เพื่อบันทึกความทรงจำจากการท่องเที่ยว และแบ่งปันให้กับให้กับผู้ร่วมเดินทางและผู้ใกล้ชิด
- (7) **การจับจ่ายซื้อของ (Shopping)** ลักษณะของสิ่งของที่ซื้อในการท่องเที่ยว พฤติกรรมการซื้อของที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีความหมาย อาทิ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจะมีวัฒนธรรมการซื้อของฝากให้กับบุคคลที่ไม่ได้ร่วมเดินทางด้วย
- (8) **การเตรียมวางแผนการเดินทาง (Vacation planning)** ก่อนการเดินทางท่องเที่ยว การวางแผนการเดินทางมีความสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้จัดการกับปัญหา และลดความกังวลใจที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ทำให้การเดินทางเป็นไปอย่างราบรื่น ตรงกับความต้องการของผู้เดินทาง

จากแนวคิดดังกล่าวที่ค่อนข้างครอบคลุมเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงใช้เป็นกรอบแนวทางการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย และใช้เป็นแนวทางเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ผู้สูงอายุไทยควบคู่ไปด้วย ผู้วิจัยจึงเลือกทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว 10 ประเด็นสำคัญ ซึ่งได้มาจากการศึกษาของ Mok and Lam (2000) ดังที่กล่าวไปข้างต้น ได้แก่ การตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว จุดหมายปลายทางหรือแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูปของนักท่องเที่ยว และการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก คุณลักษณะของพฤติกรรมการท่องเที่ยวเหล่านี้มีความครอบคลุมการท่องเที่ยวตั้งแต่เริ่มต้นเดินทางจนกระทั่งการเดินทางสิ้นสุดลง

ก. การตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว

การตัดสินใจ การวางแผน และแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน การศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยวมักจะเป็นการศึกษาเชิงธุรกิจ การตลาด และพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นหลัก การตัดสินใจและแรงจูงใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการประมวลข้อมูลต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจความต้องการของตนเองก่อนที่จะวางแผนออกเดินทางท่องเที่ยว แรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวจึงมีหลากหลาย ปัจจัยที่ส่งผลในการตัดสินใจออกเดินทางท่องเที่ยวจึงแตกต่างกันตามไปด้วย อีกทั้งในเรื่องของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน

เมื่อมุ่งเน้นไปที่การตัดสินใจและแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ SooCheong Jang and Wu (2006) ได้ศึกษาแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวไต้หวัน โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สํารวจความคิดเห็นของผู้สูงอายุโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 353 คน และสัมภาษณ์ผู้สูงอายุจำนวน 13 คน มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยใช้การวิเคราะห์ทางสถิติ (Factor Analysis) เพื่อระบุแรงจูงใจในการท่องเที่ยว โดยมีรากฐานอยู่บนแนวคิดในรูปแบบแรงผลักและแรงดึง (Push and Pull Model)

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันในการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ ได้แก่ ประการแรก ความเชื่อมั่นทางด้านจิตใจที่สนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยว (Ego-enhancement) ถือเป็นแรงผลักดันจากภายในตนเองที่ทำให้อยากออกเดินทางท่องเที่ยว เกี่ยวข้องกับการมองเห็นคุณค่าในตนเอง ประการที่สอง ความเคารพนับถือตนเอง (Self-esteem) ประการที่สาม การแสวงหาความรู้ (Knowledge-Seeking) ประการที่สี่ ต้องการพักผ่อน (Relaxation) และประการที่ห้า ต้องการเข้าสังคม (Socialization) จากปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันอาจจะสื่อสารถึงตัวตนของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีความต้องการในการท่องเที่ยว และยังคงต้องการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ส่วนปัจจัยที่เป็นแรงดึงในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้แก่ ประการแรก ความสะอาดและความปลอดภัย (Cleanliness & Safety) ประการที่สอง ความสะดวกสบาย สถานที่ และราคา (Facilities, Event and Cost) และประการสุดท้าย การชมธรรมชาติและสถานที่ทางประวัติศาสตร์ (Natural and Historical sight) นอกจากนี้ผลการวิจัยผู้สูงอายุจากไต้หวันยังได้บ่งบอกเป็นนัยว่าผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งหรือมีต้นทุนในชีวิตที่ดีจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการโฆษณาเรื่องการท่องเที่ยว

ส่วนงานวิจัยของ S. Jang, Bai, Hu, and Wu (2009) ศึกษาเรื่องความรู้สึก แรงจูงใจ และความตั้งใจในการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวไต้หวันเช่นเดียวกัน เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามในการสำรวจผู้สูงอายุที่มีอายุ 65 ขึ้นไป จำนวน 282 คน พบว่าอารมณ์ ความรู้สึกของผู้สูงอายุ ส่งผลต่อแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ แรงจูงใจที่สำคัญที่สุดในการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวไต้หวันคือการแสวงหาความแปลกใหม่ และถ้าหากผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุขในการใช้ชีวิต จะมีแนวโน้มทำให้มีความตั้งใจอยากเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น เช่นเดียวกับข้อค้นพบของงานวิจัยเรื่องถัดไป

Sangpikul (2008) พบว่าผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย ต้องการแสวงหาความแปลกใหม่ โดยศึกษาผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่อายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป และได้เดินทางมาท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์ในประเทศไทย ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามสำรวจผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น จำนวน 415 คน และใช้กรอบแนวคิดแรงผลักและแรงดึง (Push and Pull Model) ในการทำความเข้าใจแรงจูงใจของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า แรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นมาเที่ยวประเทศไทยมี 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ความแปลกใหม่และต้องการแสวงหาความรู้ ประการที่สอง ต้องการพักผ่อน ประการที่สาม ความเชื่อมั่นในจิตใจที่ต้องการออกไปท่องเที่ยว ส่วนปัจจัยแรงดึง 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ประการที่สอง การจัดการท่องเที่ยว และการอำนวยความสะดวก ประการที่สาม การจับจ่ายซื้อสินค้าและกิจกรรมยามว่าง ประการที่สี่ ความปลอดภัยและความสะอาด ในปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่กล่าวไป ปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด ได้แก่ ความแปลกใหม่ ต้องการแสวงหาความรู้ และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย สิ่งเหล่านี้เป็นแรงดึงดูดใจให้ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นมาท่องเที่ยวประเทศไทย

ด้านผู้สูงอายุชาวยุโรปมีแรงจูงใจในการมาท่องเที่ยวประเทศไทยแตกต่างจากผู้สูงอายุชาวเอเชีย Esichaikul (2012) ได้ศึกษาแรงจูงใจ พฤติกรรม และความต้องการในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวยุโรป ที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป โดยเป็นการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 430 คน และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก อีกจำนวน 37 คน ผลการศึกษาพบว่าแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดเป็นอันดับแรก จะเป็นการพักผ่อนและคลายเครียด รองลงมา เป็นการเดินทางไปยังสถานที่ใหม่ๆ และอันดับที่สามเป็นการเรียนรู้และได้ประสบการณ์ใหม่ๆ

ขณะที่ Hsu, Cai, and Wong (2007) ศึกษารูปแบบแรงจูงใจการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ได้แก่ ปักกิ่งและเซี่ยงไฮ้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและใช้วิธีการวิจัยตามแนวทางการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded theory approach) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุจำนวน 23 คน ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจของผู้สูงอายุชาวจีนในการท่องเที่ยวมีทั้งเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เงื่อนไขปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเติบโตทางสังคมมีส่วนทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสออกเดินทางท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น เพราะมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานที่ดีขึ้น เงื่อนไขในเรื่องของเวลาเป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญสำหรับผู้สูงอายุชาวจีน เพราะผู้สูงอายุชาวจีนมีภาระในการดูแลลูกหลาน ผู้สูงอายุยังคงเป็นห่วงลูก และยังคงช่วยรับภาระในการดูแลลูกหลานอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุชาวจีนให้ความสำคัญกับการดูแลความเป็นอยู่ คุณภาพชีวิตของลูกหลาน ถ้าหากว่าผู้สูงอายุต้องเลือกระหว่างการท่องเที่ยวกับการรับภาระดูแลลูกหลาน ผู้สูงอายุจะเลือกดูแลลูกหลานก่อน ขณะที่เงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกาย ถ้าหากว่าผู้สูงอายุมีปัญหาเรื่องสุขภาพอาจจะส่งผลถึงการตัดสินใจและแรงจูงใจในการไปเที่ยว

ส่วนเนื้อใจที่เป็นแรงจูงใจปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้สูงอายุชาวจีนเดินทางท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตใจ เป็นการหลบหนีออกจากกิจกรรมประจำวันที่ซ้ำซากจำเจ ต้องการเข้าสังคมและเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ทั้งนี้แต่ละคนอาจจะมีเป้าหมายสูงสุดด้านจิตใจในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน ผู้สูงอายุชาวจีนชอบไปเที่ยวในบรรยากาศที่สวยงาม แหล่งธรรมชาติ การไปเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุยังเป็นการเรียนรู้ แสดงถึงความต่อเนื่องในการใช้ชีวิต ความเคารพในการดำเนินชีวิต และเพื่อค้นหาความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวข้องกับภาคภูมิใจ ความรักชาติ การไปเที่ยวยังเป็นการให้รางวัลแก่ตนเองของผู้สูงอายุที่ผ่านการทำงานหนักมาตลอดชีวิต และยังเป็นการย้อนทวนระลึกถึงอดีตที่มีทั้งสุขและทุกข์ของผู้สูงอายุอีกด้วย

การทวนระลึกถึงอดีตเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการท่องเที่ยว และสามารถสื่อสารถึงตัวตนที่อาจจะบ่งบอกถึงการย้อนกลับไปในช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว Sellick (2004) ได้ทำการศึกษาแรงจูงใจของกลุ่มผู้สูงอายุชาวออสเตรเลีย ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลจากการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ มีผู้สูงอายุตอบแบบสอบถามกลับมาจำนวน 986 คน พบว่า หนึ่งในแรงจูงใจที่สำคัญคือการทวนระลึกถึงอดีต (Nostalgic) ร้อยละ 30 ของผู้สูงอายุบอกว่าแรงจูงใจของตนเองคือการไปท่องเที่ยวยังสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับอดีตหรือการทวนรำลึกถึงความหลัง

สำหรับงานวิจัยการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย อาทิ สุชาติ นิมหิรัญวงษ์ (2544) ศึกษาปัจจัยที่มีความสำคัญกับความต้องการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุชาวไทย กุลวดี แก้วกล้า (2550) มุ่งเน้นศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของข้าราชการเกษียณอายุ ภัททิศรี โชคอนันต์ตระกูล (2553) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร พรารธนา ศิริเบ็ญรัตน์ (2553) ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญในเขตเทศบาล จังหวัดนครปฐม และพลอยระพีชลวนิช (2555) ศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

งานวิจัยผู้สูงอายุไทยกับการท่องเที่ยวที่กล่าวถึง ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณที่มุ่งเน้นในศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เช่น พฤติกรรมการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว เป็นต้น กลุ่มตัวอย่างงานส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และเป็นข้าราชการเกษียณอายุเป็นหลัก

งานวิจัยของ สุชาติ นิมหิรัญวงษ์ (2544) เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยสำรวจกลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณอายุราชการจำนวน 300 คน มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจปัจจัยด้านประชากร ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และจิตวิทยา ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับความต้องการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุไทย ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติมากที่สุด และผู้สูงอายุให้คุณค่ากับเรื่องของการท่องเที่ยวในด้านของการมีคุณภาพจิตใจที่ดีขึ้น รองลงมา จะเป็นเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ สุดท้ายเป็นการได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว ส่วนในด้านของครอบครัวให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในระดับปานกลาง ในเรื่องของค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ผู้สูงอายุยังคงต้องรับผิดชอบด้วยตนเอง

กุลวดี แก้วกล้า (2550) เลือกศึกษาผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเช่นเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ พฤติกรรมการท่องเที่ยว และรูปแบบการท่องเที่ยวที่พึงพอใจมากที่สุด การศึกษาในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามส่งทางไปรษณีย์ โดยมีจำนวนผู้สูงอายุที่ตอบแบบสอบถามส่งกลับคืนมาทั้งหมด 220 คน ผลการศึกษาที่น่าสนใจพบว่า ผู้สูงอายุมักจะชอบเดินทางไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ รองลงมาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา และสุขภาพตามลำดับ มีแรงจูงใจคือการเดินทางไปเพื่อพักผ่อน ผู้สูงอายุจะเดินทางกับครอบครัว รองลงมาเป็นเพื่อน และสุดท้ายเป็นการเดินทางกับสมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุ ส่วนพฤติกรรมการท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น การพักค้างคืนนิยมพัก 2 คืนมากที่สุด ส่วนใหญ่นิยมพักโรงแรม การรับประทานอาหาร จะนิยมรับประทานอาหารริมทางมากที่สุด ค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะในการเดินทาง มีความพึงพอใจในความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด และในเรื่องของที่พักให้ความสำคัญเรื่องความปลอดภัยมากที่สุด

พลอยระพี ชลวนิช (2555) ศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุ 400 คน ที่เป็นสมาชิกสังกัดสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุตั้งแต่ 65-69 ปี สถานะภาพแต่งงาน แรงจูงใจในการท่องเที่ยวคือต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ผู้สูงอายุมีแรงจูงใจในการไปเที่ยวมาก เป็นแรงจูงใจทางกายภาพ แรงจูงใจทางวัฒนธรรม และแรงจูงใจระหว่างบุคคล ผู้สูงอายุมักจะเดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อนมากที่สุด และเพื่อนเป็นผู้ให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวมากที่สุด

ขณะที่ภททิศร์ โชคอนันต์ตระกูล (2553) มุ่งประเด็นไปที่ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามผู้สูงอายุ จำนวน 420 คน เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาใกล้เคียงกันคือผู้สูงอายุชอบไปแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เป็นการเดินทางไปเยี่ยมญาติ และผู้สูงอายุเดินทางกับครอบครัวเป็นหลัก ส่วนเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดจำหน่ายบริการการท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยว การส่งเสริมการตลาด ราคาที่ไม่เอาเปรียบ รวมไปถึงการให้บริการของพนักงานจากบริษัททัวร์

ส่วนงานศึกษาของปรารถนา ศิริเบ็ญจรัตน์ (2553) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาเฉพาะกรณีของผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญ อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล จังหวัดนครปฐม กลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกมีจำนวนทั้งหมด 11 คน ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุออกเดินทางท่องเที่ยวคือการไปพบปะกับลูกหลาน ญาติ มิตร เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด นอกเหนือจากนี้จะเป็นการได้ไปพักผ่อนหย่อนใจ ได้เปลี่ยนบรรยากาศ และเป็นการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อหาที่พึ่งทางด้านจิตใจ และผู้สูงอายุมักจะชอบเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อุปสรรคที่มีในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ คือ ปัจจัยภายในจะเป็นเรื่องของสุขภาพร่างกายที่เสื่อมโทรม ปัจจัยภายนอก เช่น ห้องน้ำสาธารณะ จุดพักรถอยู่ไกล โรงแรมที่พักมีเสียงดัง เป็นต้น

จากงานวิจัยผู้สูงอายุไทยทั้ง 5 เรื่องที่ผ่านมามีการศึกษาในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ทำให้เห็นได้ว่า ความสนใจในการศึกษาผู้สูงอายุไทยกับการท่องเที่ยวเริ่มมีมากขึ้น งานวิจัยดังกล่าวเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ 4 เรื่อง และงานวิจัยเชิงคุณภาพ 1 เรื่อง ภาพรวมงานทั้ง 5 เรื่องมีความใกล้เคียงกันคือเรื่องกลุ่มเป้าหมาย คือมุ่งเน้นการศึกษาผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มข้าราชการที่เกษียณอายุ แหล่งท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุชื่นชอบคือแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ผู้สูงอายุมักจะเดินทางกับครอบครัว เพื่อน ญาติ แรงจูงใจสำคัญคือการเดินทางไปเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และการเดินทางเพื่อไปพบปะญาติพี่น้อง อุปสรรคในการเดินทางมาจากสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ และปัจจัยภายนอกเรื่องสถานที่ที่อาจจะไม่เหมาะสำหรับผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา จึงเป็นแนวทางในการใช้ทำความเข้าใจการศึกษาการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์ การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

ข. การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว

การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะด้วยสุขภาพร่างกายและความสามารถในการจัดการเรื่องต่างๆ อาจจะทำไม่ได้เต็มที่เหมือนในสมัยหนุ่มสาว ผู้สูงอายุจึงค่อนข้างให้ความสำคัญกับการเตรียมการทุกอย่างล่วงหน้า เพื่อลดปัญหาหรือข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว มีทั้งการเตรียมตัวเชิงปริมาณ เป็นการเตรียมปัจจัยภายนอก เช่น สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการเดินทาง และการเตรียมตัวเชิงคุณภาพ เช่น ยาประจำตัว ยารักษาโรค รวมไปถึงการเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกาย

จากงานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยที่ได้นำเสนอไป อาจจะไม่ได้กล่าวถึงประเด็นการเตรียมตัวที่ชัดเจนว่าผู้สูงอายุมีการเตรียมตัวท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร แต่ข้อมูลจากกลุ่มงานวิจัยการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยดังกล่าว พบว่า ครอบครัว กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลในการตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ถ้าหากว่าผู้สูงอายุเลือกเดินทางท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์ อาจจะทำให้คาดการณ์ได้ว่าการวางแผนและการเตรียมการทั้งหมดจะเป็นหน้าที่ของบริษัททัวร์

ในประเด็นเรื่องการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวหรือการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว (Trip organization) งานวิจัยของ Lohmann and Danielsson (2001) ได้ศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวเยอรมัน พบว่า ร้อยละ 68 ของผู้สูงอายุชาวเยอรมันที่อายุ 66 ปี มีแนวโน้มจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง (Individual) มากกว่าที่จะใช้บริการหรือพึ่งพาตัวแทนหรือบริษัททัวร์ (Travel agency/tour operator) เมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้น 77 - 80 ปีขึ้นไป แนวโน้มจัดการหรือวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเองลดลงและใช้บริการบริษัททัวร์มากขึ้น เพราะฉะนั้นการใช้บริการบริษัททัวร์ทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องยุ่งยากกับการวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุจะมีเวลากับการเตรียมตัวด้านสุขภาพหรือความจำเป็นส่วนตัวอื่น ๆ ในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยของ Ross (2005) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่าการวางแผนการท่องเที่ยวและการเตรียมการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว (Travel preparation) มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของการเข้าสังคม (Sociability) ของผู้สูงอายุ จากผลการวิจัยดังกล่าวพบว่าผู้สูงอายุที่มีการเข้าสังคมสูง มักจะมีการติดต่อกับครอบครัวและเพื่อน ทำให้เมื่อเดินทางท่องเที่ยวจะมองว่าการวางแผนการท่องเที่ยวมีความจำเป็น พร้อมทั้งมีแนวโน้มจะบอกกล่าวหรือแสดงความรู้สึกถึงการเดินทางท่องเที่ยวที่ตนเองพึงพอใจให้ผู้อื่นรับรู้ตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าการสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันมีส่วนสำคัญในการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ส่วนเรื่องการเตรียมความพร้อม ได้ข้อสังเกตมาจากงานวิจัยไทยดังกล่าวพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ สถานะทางสุขภาพ สถานะทางการเงิน และการสนับสนุนจากครอบครัว สุชาติ นิมหิรัญวงษ์ (2544) สัมภาษณ์พบว่าสุขภาพของผู้สูงอายุที่เดินทางท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีและค่อนข้างดี สามารถดูแลตนเองได้ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยว ส่วนการออมเงินของผู้สูงอายุ จะให้ความสำคัญกับการออมเงินไว้เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเป็นอันดับแรก ถัดมาเป็นการออมเงินเพื่อสุขภาพ และสุดท้ายเป็นการออมเงินเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนการสนับสนุนการไปเที่ยวของครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง ด้านค่าใช้จ่ายยังให้การสนับสนุนไม่มากนัก ปัจจัยพื้นฐานของการท่องเที่ยวเหล่านี้ ทำให้ผู้สูงอายุที่ต้องการจะท่องเที่ยวต้องมีความสามารถในการดูแลตนเองได้พอสมควร เช่นเดียวกับงานวิจัยของกุลวดี แก้วกล้า (2550) มีประเด็นที่สามารถนำมาขยายความเพื่อศึกษาเรื่องการเตรียมตัวไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้แก่ ประเด็นเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุ การสนับสนุนของบุคคลใกล้ชิด การรับรู้ข่าวสารด้านการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุกลุ่มที่ท่องเที่ยวค่อนข้างดี แข็งแรง แต่ในงานวิจัยยังไม่ได้ขยายความว่าผู้สูงอายุมีการดูแลสุขภาพของตนเองอย่างไร ผู้สูงอายุยังได้รับการสนับสนุนโอกาสในการเดินทางท่องเที่ยวจากบุคคลใกล้ชิดมากที่สุด ถัดไปเป็นการสนับสนุนค่าใช้จ่ายและรับภาระงานแทนผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าเรื่องสุขภาพและค่าใช้จ่ายเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว Fleischer and Pizam (2002) ศึกษาข้อจำกัดของผู้สูงอายุชาวอิสราเอลที่ท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุในช่วง 55-65 ปีขึ้นไป เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยการสอบถามทางโทรศัพท์จากผู้สูงอายุจำนวน 400 คน พบว่าประเด็นเรื่องการตัดสินใจไปท่องเที่ยว เงื่อนไขสุขภาพและรายได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจ ผู้สูงอายุสุขภาพดีมีแนวโน้มจะท่องเที่ยวมากกว่าผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ดี ส่วนเรื่องรายได้ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีรายได้เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มจะไปท่องเที่ยววันหยุดเพิ่มมากขึ้นด้วย

ทั้งนี้จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่องสุขภาพกับการเตรียมพร้อมไปท่องเที่ยวอาจจะยังไม่ได้มีการกล่าวถึงเชิงความหมายหรืออธิบายตัวตนของผู้สูงอายุว่ามีการดูแลและจัดการกับร่างกาย (Body) หรือสุขภาพ (Health) ของตนเองอย่างไรให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะขยายความประเด็นเรื่องการเตรียมตัวท่องเที่ยวในที่นี้จะศึกษาว่าด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุมีการดูแลสุขภาพของตนเอง

อย่างไร ให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพมากน้อยหรือไม่ อย่างไร สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุก็หมายรวมไปถึงการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยแสดงออกผ่านทางการจัดการดูแลสภาพร่างกายของตนเอง ร่างกายก็สัมพันธ์กับด้านจิตใจ ผู้สูงอายุมีอารมณ์ ความรู้สึก มีทัศนคติต่อการเดินทางท่องเที่ยวอย่างไร นอกจากนี้การเตรียมตัวท่องเที่ยวยังต้องคำนึงถึงสถานะด้านสังคมและเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวอย่างไร มีการวางแผนค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวอย่างไร ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะนำมาศึกษาอธิบายความเพิ่มเติม เพื่อนำไปสู่การทำ ความเข้าใจพฤติกรรม การท่องเที่ยวและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไทยที่ท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น

ค. รูปแบบการท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยวนั้นมีหลากหลายและมีเกณฑ์ในการแบ่งแตกต่างกันขึ้นอยู่กับมุมมองที่เลือกใช้ในการศึกษา นิศา ชัชกุล (2551) อธิบายเกณฑ์ที่ใช้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยว ได้แก่ ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่เดินทาง วิธีการเดินทาง ช่วงเวลาการเดินทาง ยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทาง รวมไปถึงเกณฑ์เรื่องค่าใช้จ่าย โดยแต่ละเกณฑ์มีรายละเอียดดังนี้ (p.229-232)

อันดับแรกการใช้เกณฑ์เรื่องปริมาณของนักท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็นการท่องเที่ยวคนเดียว (Individual Travels) เป็นการเดินทางโดยลำพัง ที่อาจจะมีการวางแผนท่องเที่ยวด้วยตัวเอง หรือใช้วิธีการเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยวเพียงคนเดียว และการท่องเที่ยวกลุ่ม (Group Travel) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เช่น ไปกับคนในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก ญาติพี่น้อง กลุ่มเพื่อน เพื่อนร่วมงาน เป็นการท่องเที่ยวที่จัดด้วยตนเอง ซื้อบริการท่องเที่ยวเพียงบางส่วน หรือบริษัทนำเที่ยวจัดการท่องเที่ยวให้ทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่ผู้สูงอายุชาวเอเชียจะนิยมเดินทางท่องเที่ยวเป็นกลุ่มหรือสองคนขึ้นไปมากกว่า

รองลงมาเป็นการใช้เกณฑ์ตามวิธีการเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวอิสระหรือส่วนตัว (Independent Travel or Private Travels) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง และการท่องเที่ยวพิเศษเป็นกลุ่ม (Group Inclusive Travel or GIT) จะอยู่ในลักษณะของการซื้อบริการทัวร์จากบริษัทนำเที่ยว เป็นการเดินทางเป็นหมู่คณะ ผู้ร่วมเดินทางอาจจะรู้จักกันมาก่อนหรือไม่รู้จักกันมาก่อน

ถัดมาเป็นการใช้เกณฑ์ช่วงเวลาการท่องเที่ยว ได้แก่ ไปท่องเที่ยวคาบเวลายาว ใช้ระยะเวลาานประมาณ 1 สัปดาห์ และการท่องเที่ยวคาบเวลาสั้น ประมาณ 2-3 วัน และการท่องเที่ยวแบบทัศนจร (Excursion) เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่มีการพักค้างคืน รวมไปถึงการใช้เกณฑ์ตามวิธีการขนส่ง ได้แก่ การท่องเที่ยวทางบก การท่องเที่ยวทางเรือ และการท่องเที่ยวทางอากาศ การเดินทางท่องเที่ยวแต่ละแบบให้ความสะดวกสบาย รวมไปถึงทัศนคติที่มีต่อการเดินทางท่องเที่ยวแตกต่างกัน และสุดท้ายเป็นการใช้เกณฑ์การแบ่งตามลักษณะการใช้จ่าย ซึ่งสามารถช่วยแยกแยะระดับขั้นของนักท่องเที่ยว กลุ่มแรก การท่องเที่ยวแบบประหยัด (Economic Travels) เสียค่าใช้จ่ายไม่แพงมากนัก กลุ่มที่สอง การท่องเที่ยวแบบนักธุรกิจ

(Business Travels) กลุ่มที่สาม การท่องเที่ยวระดับชนชั้นกลาง (Medium Class or Mass Group) กลุ่มนักท่องเที่ยวสองกลุ่มที่กล่าวไป การท่องเที่ยวแบบนักธุรกิจและการท่องเที่ยวชนชั้นกลางจะมีเป็นจำนวนมากและเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างมีกำลังในการใช้จ่าย และกลุ่มสุดท้าย การท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่ง (First Class Travels) เป็นผู้มีรายได้อันสูง เศรษฐี มหาเศรษฐี หรือหากเป็นสมัยก่อน จะอยู่ในฐานะของกษัตริย์ ขุนนาง จัดได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่ฐานะดีที่สามารถใช้จ่ายได้อย่างสบาย ไม่เดือดร้อน

รูปแบบการเลือกเดินทางจึงสื่อสารถึงตัวตนของผู้สูงอายุได้ Mok and Lam (2000) ศึกษาทบทวนงานวิจัยการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นพบว่า ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นจะเลือกเดินทางเป็นกลุ่ม หากไปต่างประเทศผู้สูงอายุจะเลือกใช้บริการบริษัทนำเที่ยว เพราะมีความสะดวกสบายในด้านต่างๆ บริษัทนำเที่ยวได้เตรียมบริการทุกอย่างไว้ครบถ้วน ทั้งสถานที่ท่องเที่ยว ที่พัก อาหาร และสิ่งสำคัญคือการเดินทางกับบริษัทนำเที่ยว เป็นกลุ่มเฉพาะชาวญี่ปุ่นด้วยกันเอง สร้างความรู้สึกสบายใจให้กับผู้สูงอายุ สามารถสื่อสารภาษาที่รู้เรื่องและเข้าใจกันได้ง่าย ไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพราะชาวเอเชียโดยส่วนใหญ่จะมีวัฒนธรรมการรวมกลุ่มมากกว่าการแยกตัวท่องเที่ยวเพียงคนเดียว

พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวมาเลเซียเช่นเดียวกัน Musa and Sim (2010) พบว่าผู้สูงอายุชาวมาเลเซียชื่นชอบไปเที่ยวในเมืองใหญ่ และชอบการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์ ส่วนการตัดสินใจไปท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายการไปท่องเที่ยว และการตัดสินใจยังขึ้นอยู่กับได้รับข้อมูลหรือคำแนะนำจากครอบครัว ซึ่งผลที่ได้มีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของผู้สูงอายุไทยที่กล่าวไปข้างต้นว่า การที่ผู้สูงอายุไทยจะไปท่องเที่ยวมักจะเลือกเดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัวและญาติมากที่สุด

ง. ประเภทของการท่องเที่ยว

การแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวมีพัฒนาการมาจากการเดินทางในยุคอดีต ปัจจุบันการท่องเที่ยวมีหลากหลายประเภท เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเชิงการค้า ธุรกิจ การเดินทางเชิงศาสนา เพื่อแสวงบุญ การท่องเที่ยวพักผ่อน เพื่อความเพลิดเพลิน เป็นต้น (Leiper, 2004: 4-10) อย่างไรก็ตาม การจัดแบ่งประเภทการท่องเที่ยวไม่ได้เป็นการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาด เพราะในการเดินทางหนึ่งครั้งอาจจะมีเกี่ยวข้องหรือผสมผสานการเดินทางหลากหลายประเภท สำหรับผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอย่างจริงจัง อาจจะเคยเดินทางท่องเที่ยวหลากหลายประเภทหรือสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ทุกรูปแบบ ทุกประเภท แต่ความสนใจหลักของผู้สูงอายุแต่ละคนอาจจะมีความแตกต่างกัน

เมื่อรวบรวมประเภทของการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ จึงสามารถจัดประเภทการท่องเที่ยวหลักๆ ได้ 12 ประเภท (Sayre & King, 2003; Smith, 1977: 2-3 อ้างถึงใน; ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543: 64-66)

- (1) **การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism)** เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการแสดงออกทางวัฒนธรรม เรียนรู้ชีวิตของผู้คนที่มาจากต่างวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ความหลากหลายและแตกต่างของชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในสังคม

- (2) **การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism)** เป็นการย้อนกลับไปสัมผัสวิถีชีวิตแบบเก่าๆ ที่กำลังจะสูญหายไป เรียนรู้ความเป็นมาของชุมชน ชุมงานแสดงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน หรือการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในย่านชุมชนเก่าๆ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนเหล่านั้นจริงๆ
- (3) **การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourism)** เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีเรื่องเล่า ตำนาน การชมพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุ เรียนรู้ความงดงาม และความรุ่งเรืองในอดีต เช่น การชมอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วัด วังต่างๆ การชมการแสดงแสง สี เสียง เหตุการณ์เด่นๆ ในอดีต เป็นต้น
- (4) **การท่องเที่ยวเพื่อจาริกแสวงบุญ (Pilgrimage tourism)** เป็นการเดินทางโดยที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ กลุ่มผู้เดินทางจะเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในศาสนาต่างๆ รวมกลุ่มกันเดินทางเพื่อไปสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาของตนเอง ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ผู้สูงอายุจะนิยมเดินทางท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก
- (5) **การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมเยียนญาติมิตร (Visiting Friends and Relatives)** เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมาเนิ่นนาน สมัยโรมันโบราณก่อนคริสตกาล นักเดินทางจะเดินทางไปพักบ้านญาติหรือคนที่รู้จักที่อยู่ห่างไกลกัน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้แฝงอยู่ในวัฒนธรรมของไทยเช่นกัน (เลิศพร ภาระสกุล, 2555: 112-113)
- (6) **การท่องเที่ยวตามเทศกาล (Festival Tourism)** การท่องเที่ยวที่เน้นช่วงเทศกาลเป็นสำคัญ เช่น การเลือกท่องเที่ยวช่วงเทศกาลแห่เทียนพรรษา เทศกาลแห่บั้งไฟ เทศกาลกินอาหาร ซึ่งเทศกาลต่างๆ อาจจะมี ความเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทั้งนี้เทศกาลต่างๆ ของประเทศทั่วโลกก็มีความแตกต่างกัน อาทิ เทศกาลชมดอกซากุระที่ประเทศญี่ปุ่น หรือการไปชมฟุตบอลโลก เป็นต้น (ศิริพร ณ ถลาง, 2556)
- (7) **การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism)** เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นสัมผัสความงดงามทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชื่นชมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น การเดินทางไกล การปั่นเขา การล่องเรือ หรือการพักผ่อนในสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นต้น
- (8) **การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health Tourism)** เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อบำบัดรักษาสุขภาพ โดยไปยังสถานที่ต่างๆ เช่น การไปเที่ยวเพื่อไปแช่น้ำพุร้อน การทำสปา เป็นต้น
- (9) **การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism)** การประชุมหรือพบปะกัน หรือการสัมมนา ซึ่งจะมีการร่วมการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ไปด้วย จุดประสงค์คือเพื่อศึกษาเรียนรู้ กระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กร

- (10) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive Tourism) การท่องเที่ยวจัดขึ้นเพื่อให้รางวัลแก่พนักงานหรือเป็นสวัสดิการของหน่วยงานหรือของบริษัท เป็นลักษณะของการดูงาน การประชุม การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งทางองค์กรเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด
- (11) การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (Recreational Tourism) เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อการพักผ่อนเป็นหลัก เช่น การแข่งกีฬากระชับความสัมพันธ์ในองค์กร การทำกิจกรรมสร้างสรรค์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มต่างๆ เป็นต้น
- (12) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational tourism) เป็นการเดินทางเพื่อไปเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เช่น การเรียนรู้ภาษา ศึกษาประวัติศาสตร์ ศิลปะ การละคร หรือเป็นการเดินทางเพื่อไปเรียนในสถานที่ใหม่ๆ รวมไปถึงการเดินทางไปเข้าค่ายของนักเรียนนักศึกษาถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเช่นกัน
- (13) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) เป็นการท่องเที่ยวแบบที่เน้นการทำกิจกรรมที่ท้าทาย น่าตื่นเต้นมากกว่าปกติ หรืออาจจะเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่สะดวกสบาย แตกต่างจากการใช้ชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยวแบบผจญภัยจึงเป็นการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวในกระแสหลักของผู้สูงอายุที่เน้นการพักผ่อนเพียงอย่างเดียวหรือไปในจุดหมายปลายทางที่เป็นนิยม (Traditional destination) เป็นการไปเที่ยวในพื้นที่แปลกใหม่ที่ผู้สูงอายุอาจจะต้องความพยายามมากกว่าปกติ (Patterson, 2002)

จ. จุดหมายปลายทางหรือแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแต่ละประเภทอาจจะมีการเชื่อมโยงกันและเหลื่อมล้ำกัน การเดินทางท่องเที่ยวหนึ่งครั้งอาจมีการผสมผสานประเภทการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ดังนั้นการเลือกจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว (Destination) หรือแหล่งท่องเที่ยวจะเชื่อมโยงกับประเภทของการท่องเที่ยวที่ได้กล่าวไปแล้ว การเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจมีการมุ่งเน้นจุดหมายหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเป็นหลัก เช่น ธรรมชาติ ศาสนา ชมเมืองใหญ่ ซึ่งจะสอดคล้องไปถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวจึงถือเป็นพื้นที่การทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสาร บ่งบอกถึงตัวตน ความชื่นชอบในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

Mok and Lam (2000) ศึกษาทบทวนงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นชื่นชอบไปเที่ยวที่ประเทศอเมริกา ฮาวาย ฮองกง เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย แคนาดา และยุโรป ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นชอบไปเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ มีชายหาด มีจุดที่สามารถท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์ ควบคู่กับการได้สัมผัสวัฒนธรรมสมัยใหม่ และมีสถานที่ซื้อของ สำหรับผู้สูงอายุชาวไต้หวัน Huang and Tsai (2003) พบว่า ผู้สูงอายุชาวไต้หวันชื่นชอบไปท่องเที่ยวสถานที่ทางประวัติศาสตร์ มีทิวทัศน์ที่สวยงาม จะเห็นได้ว่าจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยวจะเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

ส่วนผู้สูงอายุชาวยุโรป Esichaikul (2012) พบว่าเกณฑ์การเลือกจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวยุโรปที่เข้ามาเที่ยวในเมืองไทย ลำดับแรก ต้องคำนึงความปลอดภัย รองลงมาเป็นที่ตั้งของที่พักเข้าถึงได้ง่าย ถัดมาจะต้องมีสภาพบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ และเป็นจุดหมายปลายทางที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ส่วนผู้สูงอายุชาวไทย สุซาดา นิมหิรัญวงษ์ (2544) พบว่าจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย ส่วนใหญ่นิยมไปท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติเช่นเดียวกัน รองลงมาเป็นที่ตั้งของประวัติศาสตร์ และสุดท้ายเป็นแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ภัททิศรี โชคนันต์ตระกูล (2553) และกุลวดี แก้วกล้า (2550) ศึกษาพบเช่นเดียวกันว่า ผู้สูงอายุไทยจะชื่นชอบไปในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากที่สุด

การเดินทางอาจจะมีจุดหมายปลายทางหลัก และมีจุดหมายปลายทางย่อยๆ จุดหมายปลายทางจึงมีความสำคัญต่อการเลือกเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ทั้งนี้การเลือกจุดหมายปลายทางท่องเที่ยว ยังเชื่อมโยงไปถึงเรื่องลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และพื้นที่แต่ละแห่งก็มีส่วนเชื่อมโยงกับการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว เมื่อเข้าสู่ผู้สูงอายุอาจจะต้องคำนึงถึงการเลือกจุดหมายปลายทางหรือแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับตนเอง เช่น คำนึงถึงเรื่องสุขภาพร่างกายตนเองต้องเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงปัจจัยเรื่องค่าใช้จ่ายที่สามารถใช้จ่ายได้ระหว่างที่อยู่ในสถานที่แห่งนั้น เพราะแหล่งท่องเที่ยวยังสามารถบอกถึงสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ และค่านิยมของผู้ที่ท่องเที่ยวได้อีกด้วย

ฉ. กิจกรรมการท่องเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับการเลือกจุดหมายปลายทางของผู้สูงอายุ ซึ่งมักจะคำนึงถึงเรื่องความเหมาะสมต่อตนเอง ความชอบของตนเองว่าต้องการจะไปท่องเที่ยวในสถานที่แบบไหน นำไปสู่การเลือกทำกิจกรรมที่จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ถ้าหากไปเที่ยวแหล่งธรรมชาติ ตัวอย่างกิจกรรมเป็นการพักผ่อน การชื่นชมธรรมชาติ หรือถ้าหากไปเที่ยวในเชิงศาสนา กิจกรรมจะเป็นการไหว้พระ สวดมนต์ เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวหนึ่งครั้งจะมีการผสมผสานกิจกรรมที่หลากหลาย

Pennington-Gray and Kerstetter (2001) ศึกษาความชื่นชอบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวแคนาดา พบว่า ผู้สูงอายุชื่นชอบไปเที่ยวทำกิจกรรมในเชิงธรรมชาติ ชายทะเลและว่ายน้ำ ให้ความสำคัญกับเรื่องที่พัก การจับจ่ายซื้อของ ความบันเทิงยามค่ำคืน และการไปเที่ยวสวนสนุก มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงอายุ 55-64 ปีมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุ 65 ขึ้นไป ในขณะที่ Dann (2002) ศึกษาพบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชื่นชอบของผู้สูงอายุชาวอังกฤษ ได้แก่ การเดินทางไปเยี่ยมครอบครัว ญาติ และเพื่อนๆ การได้เดินทางไปชมสถานที่แปลกใหม่ เรียนรู้วัฒนธรรม การไปชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การได้มีโอกาสเข้าสังคม พบคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ร่วมเดินทางด้วย รวมไปถึงการได้มีโอกาสเดินทางแบบล่องเรือไปยังที่ต่างๆ

สำหรับผู้สูงอายุชาวยุโรปที่เข้ามาเที่ยวในเมืองไทย Esichaikul (2012) พบว่า ผู้สูงอายุชาวยุโรปชื่นชอบความสวยงามของธรรมชาติ กิจกรรมกลางแจ้ง ชอบใช้บริการสปา และชอบไปท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เช่น ทะเล หาดทราย แสงอาทิตย์ เป็นสถานที่ที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดปี โดยเฉพาะในฤดูหนาว รวมไปถึงความโดดเด่นทางด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของไทยก็สามารถดึงดูดใจผู้สูงอายุชาวยุโรปให้มาเที่ยวได้เช่นกัน ส่วน X. Y. Lehto, Jang, Achana, and O'Leary (2008) พบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยว (Vacation activity participation) ของผู้สูงอายุอเมริกันที่เป็นที่นิยม ได้แก่ การรับประทานอาหาร (Dining out) การช้อปปิ้ง (Shopping) และการชมเมือง (Sightseeing)

กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยจากการทบทวนงานวิจัยข้างต้นพบว่านิยมไปท่องเที่ยวทำกิจกรรมที่ได้ใกล้ชิดธรรมชาติ ได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัว และเยี่ยมญาติ ค่อนข้างจะเป็นกิจกรรมหลักที่มักจะพบจากการเดินทางเกือบทุกครั้ง สังเกตได้ว่า ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมกับครอบครัว พร้อมกับได้ทำกิจกรรม เช่น การชมธรรมชาติ การไหว้พระ การช้อปปิ้ง เป็นต้น กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่พบจึงค่อนข้างจะเป็นกิจกรรมที่ไม่โลดโผนมากนัก เป็นกิจกรรมที่เน้นอาจจะเน้นใช้เวลาเป็นส่วนของตัวเองหรือใช้เวลาร่วมกันกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน

ข. การเลือกที่พัก

สำหรับที่พักระหว่างการเดินทางมีประวัติความเป็นมาเช่นเดียวกัน ในยุคแรกๆ ที่มนุษย์เดินทางท่องเที่ยวยังไม่มียุทธศาสตร์โรงแรม ทำให้การพักแรมส่วนใหญ่จะเป็นการพักแรมตามบ้านญาติหรือบ้านคนรู้จักหรือเป็นการพักแรมตามวัด จนกระทั่งเกิดมีการพัฒนาระบบธุรกิจเรื่องที่พักแรม ทำให้เมื่อเรานึกถึงการท่องเที่ยว เรามักจะนึกภาพที่พักแรมที่เป็นลักษณะของโรงแรม มีการจัดการดูแลนักท่องเที่ยวที่เข้าพักอย่างเป็นระบบ (นิศา ชัชกุล, 2551)

อย่างไรก็ตามการพักแรมตามวัดหรือตามบ้านญาติก็ยังคงพบได้ปัจจุบัน เพราะฉะนั้นที่พักแรมของผู้สูงอายุในระหว่างการท่องเที่ยว เป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญในการเดินทางเป็นอย่างมาก “ที่พัก” มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุทั้งร่างกายและจิตใจ หากผู้สูงอายุมีโอกาสนอนหลับพักผ่อนไม่เพียงพออาจจะส่งผลถึงสุขภาพร่างกายระหว่างการเดินทางได้ และทำให้รู้สึกไม่อยากเดินทาง เพราะฉะนั้นการเลือกที่พักจึงมีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ และอาจจะต้องให้ความสำคัญกับการเลือกที่พักมากกว่ากลุ่มคนในวัยอื่นๆ

ปรารณา ศิริเบญจรัตน์ (2553) สัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุไทย จำนวน 11 คน พบว่าประเด็นเรื่องที่พักที่เป็นปัญหาสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ผู้สูงอายุที่เดินทางท่องเที่ยวไปพักต่างถิ่นทำให้ออนไม่หลับ ส่วนอีกประเด็นเป็นเรื่องของจิตใจ ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองควรต้องบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางก่อนที่จะเข้าพัก ที่พักควรจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือศาลพระภูมิให้ผู้สูงอายุได้กราบไหว้ช่วยให้สบายใจมากยิ่งขึ้น

ส่วนกุลวดี แก้วกล้า (2550) พบว่าผู้สูงอายุโดยเฉลี่ยมักจะพักค้างคืน 2 คืนมากที่สุด และนิยมพักโรงแรมมากที่สุด รองลงมาเป็นรีสอร์ท บ้านญาติหรือบ้านเพื่อน และบังกะโล ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ

ความสะอาดเป็นอันดับแรก ถัดมาคือสิ่งอำนวยความสะดวก และลำดับสุดท้ายคือการให้บริการของพนักงาน จากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุนิยมพักโรงแรมที่มีระบบการจัดการดูแลบริการผู้เข้าพักเป็นอย่างดี เพราะพื้นที่ของที่พัก เป็นพื้นที่ของการพักผ่อน ที่ต้องคำนึงความสะดวกสบาย เพื่อให้ร่างกายได้พักผ่อนจากการเดินทางเป็นระยะทางไกลๆ และพร้อมสำหรับการท่องเที่ยว พื้นที่ที่พักระหว่างการท่องเที่ยวจึงต้องไม่เป็นพื้นที่ที่มีอุปสรรคสำหรับผู้สูงอายุ เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ที่ผู้สูงอายุอาจจะต้องใช้ความสามารถด้านร่างกายมากกว่าปกติ เช่น การเดินหรือการเดินขึ้นที่สูง การเดินขึ้นทางลาดชัน

นอกจากนี้การเลือกที่พักยังแสดงออกถึงรสนิยมหรือค่านิยมของผู้สูงอายุอีกด้วย ผู้สูงอายุอาจจะให้ความสำคัญกับที่พักมากน้อยแตกต่างกัน และเกณฑ์ในการเลือกที่พักแตกต่างกัน ผู้สูงอายุอาจจะชื่นชอบการพักโรงแรมมากกว่าการพักตามบ้านญาติหรือบ้านเพื่อนเพราะต้องการความเป็นส่วนตัว หรืออาจจะเป็นประเด็นที่ต้องคำนึงถึงความสะดวกสบายเป็นหลัก ไม่สามารถพักแรมในรูปแบบกางเต็นท์ ตั้งแคมป์ หรือพักวัด ซึ่งที่พักลักษณะนี้อาจจะไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นการค้นหาคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องที่พักของผู้สูงอายุจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจว่า ผู้สูงอายุไทยมีความคิดเห็นต่อการเลือกที่พักในระหว่างท่องเที่ยวอย่างไร ให้ความสำคัญมากน้อยอย่างไร และสื่อสารถึงตัวตนของผู้สูงอายุอย่างไร

ข. การเลือกรับประทานอาหารระหว่างการท่องเที่ยว

อาหารเป็นอีกหนึ่งในปัจจัยสำคัญของการเดินทางท่องเที่ยว การเลือกรับประทานอาหารระหว่างการท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมสำคัญ เมื่อเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมักจะต้องเลือกแวะรับประทานอาหารที่ขึ้นชื่อของท้องถิ่นนั้น รวมไปถึงที่พักหรือโรงแรมต่างๆ จะมีการให้บริการอาหาร อาหารจึงเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์การท่องเที่ยว

Sims (2009) ศึกษาเกี่ยวกับอาหารท้องถิ่น (Local Food) และการท่องเที่ยว โดยพบประเด็นที่น่าสนใจ เช่น อาหารเป็นหนึ่งในสิ่งของที่นักท่องเที่ยวมักจะต้องเลือกซื้อเป็นของฝากและอาหารมีส่วนทำให้นักท่องเที่ยวระลึกถึงสถานที่ท่องเที่ยวหรือการเดินทางท่องเที่ยวของตนเอง ร้อยละ 60 ของนักท่องเที่ยวที่ให้สัมภาษณ์อธิบายว่าเมื่อท่องเที่ยวมักจะลองเลือกทานอาหารท้องถิ่นหรืออาหารของประเทศที่ตนเองไปเยือน เพราะอาหารเป็นเหมือนสื่อที่จะสามารถทำได้เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ

กุลวดี แก้วกล้า (2550) พบว่าผู้สูงอายุเลือกรับประทานอาหารที่ร้านอาหารริมทางมากที่สุด รองลงมาเป็นภัตตาคารหรือร้านอาหารขนาดใหญ่ ถัดมาเป็นอาหารที่บริการที่โรงแรมที่พัก นอกเหนือจากนี้เป็นการรับประทานอาหารที่บ้านญาติหรือบ้านเพื่อน และสถานที่อื่นๆ แล้วแต่โอกาสหรือที่พักระหว่างการเดินทาง ที่มาของอาหารระหว่างการท่องเที่ยวจึงมีหลากหลาย เช่น การเตรียมอาหารไปรับประทานหรือทำอาหารด้วยตนเอง การเลือกทานอาหารที่ตนเองคุ้นเคย การเลือกทานอาหารท้องถิ่นหรืออาหารที่ขึ้นชื่อของแหล่งท่องเที่ยว อาหารจึงไม่เพียงแต่เป็นการบริโภคทางกายภาพ อาหารจึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์แทรกอยู่เสมอ อาหารเรียกได้ว่าเป็นสื่อเพียงชนิดเดียวที่ผู้สูงอายุใช้การลิ้มรส ชิมซบเข้าไปในร่างกาย

การที่ผู้สูงอายุเลือกรับประทานอาหารยังเกี่ยวข้องกับเรื่องการให้ความสำคัญในเรื่องการดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองระหว่างเดินทาง เพราะนอกจากจะบริโภครสชาติ บริโภคสัญญาณ เช่น อาหารต้นตำรับหรืออาหารขึ้นชื่อแล้ว อาหารยังสื่อสารอัตลักษณ์ในประเด็นเรื่องสุขภาพร่างกายและรสนิยมในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะเลือกไม่รับประทานอาหารบางอย่างที่ส่งผลต่อสุขภาพร่างกายของตนเองหรือผู้สูงอายุอาจจะไม่รับประทานอาหารเช้าทาง แผลงลอย เพราะกังวลเกี่ยวกับความไม่สะอาด โดยเฉพาะระหว่างท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาที่ค่อนข้างเปราะบาง ผู้สูงอายุอาจจะต้องให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพร่างกายเพื่อให้สามารถทำกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ครบถ้วนอย่างที่ตั้งใจไว้

การศึกษาในครั้งนี้ ในประเด็นของอาหารที่ผู้สูงอายุรับประทานระหว่างการท่องเที่ยว จะมองว่าผู้สูงอายุเลือกอาหารอย่างไร ทานอาหารประเภทใด เลือกทานอาหารท้องถิ่นหรือไม่ เพราะเหตุใด การเลือกอาหารของผู้สูงอายุ สามารถสื่อสารถึงตัวตนของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว เช่น ผู้สูงอายุมีความท้าทายหรือกล้าลิ้มลองอาหารแปลกใหม่หรือไม่ เป็นต้น

ฉ. การถ่ายรูปของนักท่องเที่ยว

การถ่ายรูปกับนักท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญควบคู่กันอยู่เสมอ อาจจะกล่าวได้ว่าการถ่ายรูปเป็นเป็นตราประทับของความเป็นนักท่องเที่ยว (Chalfen, 1987) การถ่ายรูปสามารถสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการถ่ายรูปกับการท่องเที่ยวเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจพฤติกรรมกรรมการถ่ายภาพที่เกี่ยวข้องการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

งานวิจัยของ Chalfen (1987) เป็นงานชิ้นแรกๆ ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารผ่านการถ่ายรูปเป็นการถ่ายรูปที่มีเป้าหมายเพื่อใช้ส่วนตัว การถ่ายรูปของครอบครัว เพื่อนฝูง ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการค้าและไม่ได้คำนึงถึงความสวยงามแบบมืออาชีพ ใช้วิธีการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เช่น จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การวิเคราะห์จากอัลบั้มภาพถ่ายของครอบครัว ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้ได้เข้าไปใกล้ชิดเป็นส่วนหนึ่ง และซึมซับข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายภาพในบริบทของการถ่ายภาพครอบครัว (Family photograph) งานวิจัยชิ้นดังกล่าวจึงมุ่งเน้นทำความเข้าใจการสื่อสารผ่านภาพถ่ายที่ผลิตโดยบุคคลธรรมดา (Home Mode Photography) สิ่ง que ศึกษาประกอบไปด้วย ภาพถ่าย (Snapshots) ภาพสไลด์ (Slide Show) และภาพเคลื่อนไหวหรือวิดีโอ (Home Movie/Home Video) งานชิ้นนี้มีคำถามวิจัย 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก บุคคลมีการจัดการตนเองเกี่ยวกับการถ่ายภาพอย่างไร ภาพถ่ายมีความหมายและเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารทางสังคมอย่างไร ประการที่สอง บุคคลมีการใช้กล้องถ่ายภาพกิจกรรมต่างๆ (Leisure Oriented Activities) อย่างไร และประการที่สาม บุคคลให้ความหมายและทำความเข้าใจ (Make Sense) ภาพถ่ายอย่างไร จากการที่ได้ดูภาพถ่ายของตนเอง

ผลการวิจัยที่น่าสนใจสามารถสรุปได้ดังนี้ (Chalfen, 1987)

เริ่มต้นตั้งแต่การอธิบายว่าการตัดสินใจซื้อกล้องถ่ายภาพประจำครอบครัวมักจะมีมาจากเหตุการณ์สำคัญๆ ส่วนใหญ่คือการเกิดของทารก และการเดินทางไปพักผ่อน (Taking a vacation trip) กิจกรรมดังกล่าวทำให้คนเราซื้อกล้องถ่ายภาพ การถ่ายภาพสอดคล้องกับช่วงการใช้ชีวิตของคนเรา โดยแบ่งเป็นช่วงวัยแรกเกิด วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยทำงาน และวัยผู้สูงอายุ การถ่ายภาพมักจะเป็นการบันทึกเหตุการณ์สำคัญในชีวิต เป็นการบันทึกภาพช่วงเวลาที่เกิดขึ้นได้ถึงความเปลี่ยนแปลง ทำให้เด็กๆ มักจะถูกถ่ายภาพมากกว่าผู้ใหญ่ หนุ่มสาวที่แต่งงาน เพิ่งเริ่มต้นสร้างครอบครัวมักจะถ่ายภาพกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับลูกของตนเอง ตั้งแต่เกิด การคลาน การเดินก้าวแรก คำพูดคำแรก เข้าโรงเรียน การรับศีล ไปโรงเรียนวันแรก งานวันเกิด งานวันรับปริญญา ไปท่องเที่ยว งานแต่งงาน เป็นต้น

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ยังแสดงให้เห็นอีกว่าบางสถานการณ์สามารถถ่ายรูปได้ บางสถานการณ์ไม่สามารถถ่ายรูปได้ ตัวอย่าง ภาพเด็กแรกเกิดมักจะเป็นภาพของเด็กที่ผ่านการทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว โดยที่ไม่มีคราบเลือดจากการคลอดติดอยู่ที่ตัวเด็ก เมื่อเด็กๆ เข้าสู่วัยรุ่นจนกระทั่งถึงวัยทำงาน การถ่ายรูปจะเกี่ยวข้องกับการประสบความสำเร็จในชีวิต ภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำงานอาจจะถูกถ่ายน้อยกว่า กิจกรรมการพักผ่อนและการท่องเที่ยว และเมื่อคนเราเข้าสู่วัยผู้สูงอายุหรือช่วงที่อายุมากแล้ว การถ่ายภาพอาจจะน้อยลง โดยเฉพาะการถ่ายภาพเกี่ยวกับความเจ็บป่วย การไม่สบายของผู้สูงอายุในครอบครัวหรือการไปโรงพยาบาล มักจะไม่ได้ถูกบันทึกไว้ รวมไปถึงการถ่ายภาพงานศพ บางสังคมอาจจะทำได้ บางสังคมอาจจะทำไม่ได้เพราะถือว่าไม่เหมาะสม สำหรับการถ่ายรูปในระหว่างการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมักจะเลือกถ่ายภาพผู้คน สถานที่ กิจกรรม ที่อาจจะไม่ได้พบเห็นในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง กล้องถ่ายรูปจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่มนุษย์เราใช้ในการสื่อสารมุมมองในการมองโลกของตนเอง

ข้อค้นพบจากงานชิ้นนี้ยังอธิบายได้ว่า การถ่ายภาพของบุคคลตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งสูงวัย เด็กมักจะถูกถ่ายรูปมากกว่าผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ การถ่ายภาพยังเป็นการสื่อสารเพื่อประกอบสร้างให้เราเห็น “การชีวิตในด้านบวกมากกว่าด้านลบ” ภาพถ่ายครอบครัวมักจะสื่อสารการใช้ชีวิตที่มีความสุข การอยู่ในสังคมที่ดี มีความเข้าใจกัน การประสบความสำเร็จในช่วงวัยต่างๆ ของชีวิต ส่วนความเจ็บป่วย ความเศร้า ความกดดัน ความผิดหวัง เช่น การป่วยไข้ของผู้สูงอายุหรือแม้กระทั่งความแก่ชรา สิ่งเหล่านี้มักจะไม่ได้รับการบันทึกผ่านภาพถ่าย นอกจากนี้ การทำความเข้าใจภาพถ่ายมีความหมายหลากหลาย อาทิ ภาพถ่ายเป็นการบันทึกข้อมูลหรือบันทึกเรื่องราวเป็นประวัติศาสตร์ของบุคคล ภาพถ่ายเป็นการเก็บรักษาช่วงเวลาสำคัญเอาไว้ ภาพถ่ายช่วยบันทึกเรื่องราวในอดีต รักษาช่วงเวลาในอดีตเอาไว้ และนำมากลับมาชื่นชมหรือนึกถึงอีกครั้งด้วยการดูภาพถ่าย ภาพถ่ายช่วยกระตุ้นความทรงจำ ทำให้เราสามารถย้อนทบทวนความทรงจำจากการดูภาพถ่าย

จากการศึกษาภาพถ่ายของครอบครัวในแต่ละช่วงชีวิต เมื่อมุ่งเน้นมาที่ภาพถ่ายของบุคคลกับการท่องเที่ยว งานวิจัยของ Haldrup and Larsen (2003) ศึกษาการถ่ายภาพของครอบครัวกับการท่องเที่ยว พบว่า ภาพถ่ายไม่ใช่การแสดงถึงการหมกมุ่นหรือให้ความสำคัญกับสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่ภาพถ่ายเป็นการสร้างและแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้ร่วมเดินทางด้วยกัน (Producing social relations) โดยเฉพาะภาพถ่ายการท่องเที่ยวมักจะเชื่อมโยงกับสถาบันครอบครัว รวมไปถึงญาติสนิท มิตรสหายที่ร่วมเดินทางด้วยกัน แสดงถึงการอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ภาพถ่ายระหว่างการท่องเที่ยวที่มีความหมายจะเป็นภาพที่มีบุคคลปรากฏอยู่ในภาพมากกว่าการถ่ายภาพสถานที่หรือวิวเพียงอย่างเดียว ภาพถ่ายสามารถจับต้องได้ มองเห็นได้ จึงเป็นตัวที่ช่วยเก็บความทรงจำ ทำให้ผู้ที่เห็นภาพสามารถระลึกถึงบรรยากาศ สถานการณ์ต่างๆ ที่พบเจอ ถึงแม้เหตุการณ์ย่อยๆ จะไม่ได้ถูกบันทึกภาพไว้ทั้งหมด แต่เมื่อเห็นภาพจะทำให้นึกถึงเรื่องราวและประสบการณ์จากการท่องเที่ยวครั้งนั้นๆ ภาพถ่ายยังเป็นเครื่องบันทึกช่วงเวลา ช่วยให้เราย้อนกลับไปยังช่วงเวลาในอดีตเมื่อเราดูภาพถ่าย

ในยุคปัจจุบันวิวัฒนาการเทคโนโลยีด้านการถ่ายภาพพัฒนาไปมาก เป็นยุคของกล้องดิจิทัล และการใช้โทรศัพท์มือถือถ่ายรูป ทำให้ความหมายภาพของภาพถ่ายเปลี่ยนแปลงไปตามไปด้วย Ames (2006) ศึกษาการถ่ายภาพด้วยโทรศัพท์มือถือ (Cameraphones) เป็นการศึกษาการถ่ายภาพในชีวิตประจำวันของนักศึกษาที่มีอายุโดยเฉลี่ย 29 ปี ใช้วิธีการสัมภาษณ์ 57 ครั้งจากกลุ่มนักศึกษาจำนวน 51 คน และการสังเกตการณ์ รวมไปถึงการวิเคราะห์จากภาพถ่าย

ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายภาพเป็นกิจกรรมทางสังคม เป็นการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ ภาพถ่ายสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและความทรงจำของกลุ่มบุคคล เป็นการนำเสนอและแสดงออกของตนเอง ภาพถ่ายยังเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์และการสื่อสาร เราใช้รูปถ่ายในการติดต่อสื่อสารและสร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสะท้อนผ่านทางภาพถ่าย เช่น ภาพครอบครัว เพื่อน เพื่อนร่วมงาน โดยเฉพาะในปัจจุบันการถ่ายรูปด้วยโทรศัพท์มือถือทำให้การถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่ทำได้ง่ายขึ้น มีความสนุกสนาน ลดความจริงจังลงแบบการถ่ายรูปในยุคก่อนๆ สามารถถ่ายภาพอย่างต่อเนื่องไม่ต้องจำกัด เพราะฉะนั้นการใช้โทรศัพท์มือถือถ่ายภาพจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่เก็บความทรงจำ เครื่องมือในการสื่อสาร รวมไปถึงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้ที่ถ่ายภาพ

จากวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้นทั้งสองเรื่องที่แตกต่างกันในช่วงเวลาของการศึกษา จะทำให้เห็นได้ว่าการถ่ายภาพในวัยผู้สูงอายุและการถ่ายภาพของคนวัยอื่นๆ มีความหมายแตกต่างกัน ภาพของความแก่ ความชราอาจจะถูกให้ความสำคัญน้อยกว่าภาพของความสดใส ร่าเริงของวัยหนุ่มสาวอยู่หรือไม่ ผู้สูงอายุมักจะถ่ายรูปน้อยลงหรือไม่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการทำความเข้าใจพฤติกรรมการถ่ายภาพและการให้ความหมายเกี่ยวกับภาพถ่ายของผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยว และการถ่ายภาพในการท่องเที่ยว สื่อสารอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุอย่างไร

ญ. การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก

ประเด็นการเลือกซื้อของที่ระลึกหรือของฝากเพื่อนำกลับมาบ้านของผู้สูงอายุ ของที่ระลึกหรือของฝาก หมายถึง สิ่งที่สามารถจับต้องได้ทางกายภาพ บ่งบอกที่มา มีความหมาย และเมื่อเห็นสิ่งของนั้นๆ ทำให้ระลึกถึงช่วงเวลาที่เป็นประสบการณ์พิเศษ ทั้งนี้คนเราจะรู้สึกว่าจะต้องนำบางสิ่งบางอย่างที่พิเศษจากการเดินทางท่องเที่ยวกลับมาสู่พื้นที่ปกติ เป็นเหมือนเครื่องเตือนใจให้เราระลึกถึงการเดินทาง สิ่งของเป็นสิ่งสามารถจับต้องได้ และเป็นการพิสูจน์ว่าเราได้เดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่แห่งนั้นจริงๆ (Gordon, 1986) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวจะเลือกท่องเที่ยวในรูปแบบที่แตกต่างกัน แต่การเลือกซื้อของเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยวเกือบทุกรูปแบบ (Xinran Y Lehto, Chen, & Silkes, 2014)

Gordon (1986) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความหมายของที่ระลึกหรือของฝาก สรุปได้ดังนี้

ประการแรก ของที่ระลึกสำหรับเป็นของขวัญ ของฝาก ผู้ให้ของฝากจะถือโอกาสบอกเล่าเรื่องราวประสบการณ์การเดินทางผ่านสิ่งของที่ตนเองนำกลับมาด้วย

ประการที่สอง การซื้อของจากการท่องเที่ยวกลับมาให้บุคคลในครอบครัว อาจจะได้ไม่ถึงหมายถึงของฝากสำหรับบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่เพียงอย่างเดียว สิ่งของสำหรับเด็กๆ ที่แสดงถึงความสนุกสนาน ร่าเริง สิ่งของที่ซื้ออาจจะสะท้อนความหมายถึงความเป็นเด็ก ความอ่อนเยาว์อยู่เสมอ

ประการที่สุดท้าย ของที่ระลึกหรือของฝากเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นสิ่งที่สื่อความหมาย สิ่งของที่เราซื้อ มักจะสร้างสรรค์ให้เข้ากับสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง หรือประเทศหรือเมืองที่เราไปมักจะมีของที่ขึ้นชื่อแตกต่างกัน นอกจากจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้ทั่วไป เข้าใจตรงกันแล้ว สัญลักษณ์ในที่นี้อาจจะมีความหมายเฉพาะตัวบุคคลได้อีกด้วย

ประเภทของสิ่งของที่ระลึกมีหลากหลาย เช่น ภาพถ่ายหรือรูปภาพ โปสการ์ด ของที่ระลึกที่เป็นส่วนหนึ่งของสถานที่หรือเป็นของที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ใบไม้ หิน หรือน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สิ่งของเหล่านี้จะไม่ได้มาจากการหาซื้อ แต่เป็นของที่สามารเก็บ และนำติดตัวกลับมาได้ ของที่ระลึกอาจจะเป็นสัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่ของที่อาจไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ แต่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่ตนเองได้ไปเยือน เป็นต้น (Gordon, 1986)

สำหรับผู้สูงอายุที่ผ่านการใช้ชีวิตและมีประสบการณ์การเดินทางการซื้อของฝากและการให้ของฝากมีความหมายอย่างไร จำเป็นหรือไม่สำหรับผู้สูงอายุ ของฝากสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุอย่างไร ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการซื้อของระหว่างการท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด เป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจในการหาคำตอบ

จากการทบทวนแนวคิดการท่องเที่ยว (รูปภาพที่ 2.2) ที่กล่าวไปทั้งหมด ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวต่างประเทศและการท่องเที่ยวไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นิยามและคุณลักษณะการเที่ยวและนักท่องเที่ยว จนมาถึงการทำความเข้าใจพฤติกรรมกรการท่องเที่ยว ทำให้เราได้เห็นภาพร่างคร่าวๆ ของพัฒนาการของการท่องเที่ยวไทย และการให้ความสำคัญกับ “นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ” รวมไปถึง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจากหลากหลายแง่มุม ซึ่งแนวคิดที่กล่าวไปทั้งหมดล้วนมีส่วนสำคัญที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย

ส่วนต่อไปจึงเป็นการทบทวนแนวคิดการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เพื่อที่จะเชื่อมโยงให้เห็นถึงภาพการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

<p style="text-align: center;">แนวคิด การเดินทาง ท่องเที่ยว</p>	<p>ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวตะวันตก - ประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวไทย <p>นิยามและคุณลักษณะของการท่องเที่ยว</p> <p>นิยามและคุณลักษณะของนักท่องเที่ยว</p> <p>พฤติกรรมการท่องเที่ยวและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การตัดสินใจและแรงจูงใจในการท่องเที่ยว - การเตรียมตัวและวางแผนเดินทางท่องเที่ยว - รูปแบบการท่องเที่ยว - ประเภทการท่องเที่ยว - แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว <p>กิจกรรมที่ทำระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเลือกที่พัก - การเลือกรับประทานอาหาร - การถ่ายรูป - การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก
<p>คำถามนำวิจัย</p>	<p>ผู้สูงอายุมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร</p> <p>ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร พฤติกรรมท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ</p> <p>สื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร</p>

รูปภาพที่ 2.2 แนวคิดเรื่องการเดินทางท่องเที่ยว

2. แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: การสื่อสารและอัตลักษณ์

2.1 ผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่กำลังมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในสังคมโลก การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ทำให้มีมิติต่างๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุได้รับการศึกษาค้นคว้ามากขึ้น การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุจึงมีหลายมิติ ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีความสำคัญและมีการค้นคว้าจากหลายศาสตร์สาขาวิชา การศึกษาผู้สูงอายุจึงมีความหลากหลายและผสมผสานเรียกได้ว่ามีความเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) และมีกลุ่มวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่เรียกว่า ชราวิทยา (Gerontology) ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับหลากหลายแขนงวิชา เช่น การพยาบาล เกษตรวิทยา จิตบำบัด สันตนาการ สถาปัตยกรรม ปรัชญา ศาสนา ฯลฯ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553: 540)

การนิยามว่าใครเป็นผู้สูงอายุในสังคมไทย ใช้เกณฑ์ในการแบ่งที่หลากหลาย ทั้งด้านกายภาพ จิตวิทยา และสังคม เกณฑ์ในการกำหนด “ผู้สูงอายุ” สำหรับสังคมไทยคือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการ พ.ศ.2494 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 68 ตอนที่ 24 วันที่ 11 เมษายน 2494) พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ.2518 ได้กำหนดให้ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจเกษียณต้องเกษียณอายุเมื่อมีอายุครบ 60 ปี บริบูรณ์ และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มาตรา 3 กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนที่ 130 ก วันที่ 31 ธันวาคม 2546) อย่างไรก็ตามการนิยามผู้สูงอายุอาจใช้เกณฑ์แตกต่างกันในแต่ละประเทศ เกณฑ์ผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติ ได้นิยามผู้สูงอายุไว้ที่อายุ 60 ปี ซึ่งไทยได้ใช้นิยามนี้เช่นเดียวกัน ส่วนประเทศที่พัฒนาแล้วมีการนิยามผู้สูงอายุไว้ที่อายุ 65 ปี ซึ่งแตกต่างจากไทย (ปราโมทย์ ประสาทกุล & ปัทมา ว่าพัฒนางศ์, 2553: 17) อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้จึงเลือกใช้เกณฑ์การนิยามผู้สูงอายุที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นเกณฑ์การศึกษาที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับการศึกษาผู้สูงอายุในสังคมไทย

การทำความเข้าใจกลุ่มผู้สูงอายุ ยังมีเกณฑ์ที่ใช้ในการอธิบายการจัดกลุ่มผู้สูงอายุโดยแบ่งตามช่วงอายุ 4 ช่วงวัย ดังต่อไปนี้ (Craig, 1991; Hoffman et al อ้างถึงใน; ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553: 541)

- (1) **ช่วงอายุแรก ช่วงไม่ค้อยแก่ (The young – old)** ช่วงนี้จะมีอายุอยู่ที่ประมาณ 60-69 ปี เป็นช่วงวัยที่เพิ่งเริ่มก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุและต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของญาติสนิทมิตรสหาย และความเปลี่ยนแปลงอื่นๆ
- (2) **ช่วงอายุที่สอง ช่วงแก่ปานกลาง (The middle-aged old)** ช่วงอายุประมาณ 70-79 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่อายุมากขึ้น ความเจ็บป่วยของตนเองเริ่มมีชัดเจนขึ้น รวมไปถึงการจากไปของสมาชิกในครอบครัวหรือเพื่อนฝูงมีเพิ่มมากขึ้น

- (3) **ช่วงอายุที่สาม คือ ช่วงแก่จริง (The old-old)** ช่วงอายุประมาณ 80-89 ปี เป็นช่วงที่กำลังวังชาต่างๆ ลดน้อยลง ผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังในเรื่องสุขภาพ ต้องมีผู้คอยดูแล ช่วงอายุนี้ผู้สูงอายุเหมาะที่จะอยู่เป็นส่วนตัว ไม่ควรมีอะไรมาทำให้กระทบหรืออวนวาย
- (4) **ช่วงอายุสุดท้ายคือ ช่วงแก่จริงๆ (The very old-old)** ช่วงอายุประมาณ 90-99 ปี เป็นช่วงอายุที่ผู้สูงอายุต้องการความสงบ การใช้ชีวิตประจำวันต่างๆ ของผู้สูงอายุวัยนี้ต้องการคนดูแลเป็นอย่างมาก กิจกรรมที่ต้องใช้เวลา ไม่ควรรีบเร่ง ต้องระมัดระวังในการเดิน การรับประทานอาหาร และการทำกิจกรรมต่างๆ

การทำความเข้าใจในการนิยามผู้สูงอายุยังต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “วิธีการศึกษาผู้สูงอายุ” ซึ่งมีทั้งมุมมองในเชิงชีววิทยาและมุมมองในเชิงการประกอบสร้างทางสังคม ซึ่งทั้งสองแนวทางเป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ที่สำคัญ ในการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลง เมื่อคนเราเข้าสู่วัยผู้สูงอายุย่อจะมี ความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การศึกษาผู้สูงอายุจากทั้งสองกระบวนทัศน์มีความแตกต่างกัน สุชาติ ทวีสิทธิ์ (2553) ได้อธิบายการศึกษาผู้สูงอายุจากทั้งสองกระบวนทัศน์ไว้ดังนี้

กระบวนทัศน์ชีววิทยาการแพทย์ (Biomedical gerontologist)

กระบวนทัศน์นี้มุ่งเน้น “การศึกษาสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ” เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของผู้สูงอายุ เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายुर่างกายจะมีความเสื่อมโทรม ความเสื่อมถอยของอวัยวะหรือระบบต่างๆ ภายในร่างกาย การศึกษากระบวนทัศน์นี้จึงพยายามตรวจสอบร่างกายของผู้สูงอายุ มีการพัฒนาเครื่องมือ เกณฑ์ต่างๆ ในการตรวจสอบสภาพร่างกายเพื่อบ่งชี้ว่าใครเป็นผู้สูงอายุ โดยมีการประเมินเรื่องศักยภาพของร่างกาย ซึ่งบ่งบอกได้ว่าร่างกายของคนที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปคือร่างกายที่มีศักยภาพไม่สมบูรณ์ เป็นร่างกายที่ชราภาพ (Aged body) ด้านบวกของการศึกษาในประเด็นนี้คือเรื่องของ การพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ แต่ในอีกด้านหนึ่งจะต้องไม่เป็นการตอกย้ำภาพความชรา โรคภัยรุมเร้า หรือการช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ของผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นการศึกษาผู้สูงอายุควรมีอีกด้านหนึ่งที่นำเสนอภาพความเข้มแข็ง การพยายามช่วยเหลือดูแลตัวเองของผู้สูงอายุ จึงนำมาสู่วิธีคิดในการศึกษาผู้สูงอายุในกระบวนทัศน์การประกอบสร้างทางสังคม

กระบวนทัศน์การประกอบสร้างทางสังคม (Social-constructionist gerontologist)

สำหรับกระบวนทัศน์การประกอบสร้างทางสังคมเชื่อว่า มุมมองการมองผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับสังคมว่าได้นำเสนอภาพผู้สูงอายุให้ปรากฏในด้านใด ส่วนใหญ่ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ปรากฏผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ มักจะเป็นภาพด้านลบว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ ต้องการความช่วยเหลือ ภาพของความเหงา ว่าเหวออ้างว้าง ถูกทอดทิ้ง ซึ่งต้องยอมรับว่าก็ยังมีผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาแบบนี้อยู่ อย่างไรก็ตามการนำเสนอภาพเกี่ยวกับผู้สูงอายุในอีกมุมมองหนึ่งที่เป็นด้านบวก ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในเมืองหรือชนบทที่สามารถดูแลช่วยเหลือตนเองได้ก็ยังมีอยู่มากเช่นกัน ดังนั้นกระบวนทัศน์นี้จึงเสนอให้มีการ “รื้อถอนภาพลักษณ์ใน

เชิงลบ” และนำเสนอภาพในเชิงบวก หรือวิธีคิดในด้านบวกเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น เรื่องสุขภาพร่างกายที่ยังแข็งแรง การดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ความสามารถในการทำงานต่างๆ ยังคงมีอยู่ ความภาคภูมิใจในตัวเอง มองเห็นคุณค่าของตนเอง ซึ่งความแก่ ความชราของร่างกายนั้น หากเราดูแลตนเอง พัฒนาคณะตนเอง จะไม่นำไปสู่ความเสื่อมถอยเสมอไป จึงควรมองมิติของผู้สูงอายุด้านบวก มีการนำเสนอภาพของผู้สูงอายุในด้านที่เข้มแข็ง กระบวนการที่คนนั้นจึงเชื่อว่าการใช้มิติในการแพทย์มองผู้สูงอายุอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ เพราะผู้สูงอายุมีมิติอื่นๆ การผสมผสานมิติทางชีววิทยาและการประกอบสร้างทางสังคมในด้านบวกจะเป็นการกระตุ้นการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านอื่นๆ ตามไปด้วย และที่สำคัญต้องพยายามสื่อสารกรอบวิธีคิด ตัวตน หรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งไปสู่สังคมอีกด้วย

นอกจากการอธิบายผู้สูงอายุผ่านกระบวนการที่กล่าวไปแล้ว การศึกษาผู้สูงอายุยังใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ซึ่งมีทั้งทฤษฎีในด้านชีววิทยา และด้านจิตวิทยา-สังคม

ทฤษฎีสูงอายุด้านชีววิทยา เป็นทฤษฎีที่มองเรื่องความเสื่อมถอยทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มทฤษฎีที่อธิบายถึงการเสื่อมสภาพของเซลล์ต่างๆ ในร่างกายเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ทฤษฎีความมีอายุทางชีวภาพ (Biological theories) แบ่งย่อยได้ 3 ทฤษฎี ดังนี้ (อรรวรรณ แผนคง, 2552: 11-14)

- (1) ทฤษฎีความมีอายุที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม (Genetic theories) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรมภายในร่างกาย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนี้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกช่วงวัย มีทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับพันธุกรรม ได้แก่ ทฤษฎีพันธุกรรมทั่วไป (General genetic theory) ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับพันธุกรรมในเซลล์ (Cellular genetic) ทฤษฎีผ่าเหล่า (Somatic mutation theory) ทฤษฎีความผิดพลาด (Error theory of aging) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution theory) และทฤษฎีนาฬิกาชีวภาพ (Watch spring theory or Programming Theory) ตัวอย่างของทฤษฎีที่กล่าวไปทั้งหมดแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุด้านร่างกายที่จะค่อยๆ เกิดขึ้นเมื่อเรามีอายุมากขึ้น ข้อผิดพลาดต่างๆ ในร่างกายจะปรากฏให้เห็นชัดเจนขึ้น ความเสื่อมสภาพต่างๆ ในชีวิตของมนุษย์นั้น เรามีช่วงเวลาแต่ละช่วงในการพัฒนา ร่างกาย เมื่อสูงวัยเซลล์ต่างๆ ในร่างกายจะค่อยๆ ตายและเสื่อมสภาพในที่สุด
- (2) ทฤษฎีที่ไม่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม (Non-genetic cellular theories) กลุ่มทฤษฎีนี้ไม่ได้มองร่างกายของมนุษย์ในเรื่องพันธุกรรม แต่จะเปรียบเทียบร่างกายของมนุษย์เป็นเหมือนระบบหรือเป็นเครื่องจักรที่มีการทำงานจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปแต่ละช่วงวัย โดยอธิบายด้วยทฤษฎีย่อยๆ ได้แก่ ทฤษฎีความเสื่อมโทรม (Wear and Tear theory) อธิบายว่าร่างกายของมนุษย์คือเครื่องจักร การใช้งานเป็นระยะเวลานานทำให้เกิดความเสื่อมโทรม ถึงแม้มนุษย์จะสามารถซ่อมแซมตัวเองได้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อถึงจุดหนึ่ง เซลล์ในร่างกายจะเสื่อมสภาพและตาย นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีการสะสม (Accumulative theory) ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) และทฤษฎีการเชื่อมตามขวาง (Cross linking theory) ทั้งสามทฤษฎี

กล่าวถึงระบบของร่างกายที่ทำงานมาตลอด จะมีการสะสมของสารต่างๆ ทำให้ส่งผลกระทบต่อการทำงานของร่างกาย ก่อให้เกิดการขัดข้องในการระบบการทำงานได้ ประกอบกับความมีอายุมากขึ้น การกำจัดของเสีย หรือซ่อมแซมตัวเองลดน้อยลง ทำให้ร่างกายเสื่อมสภาพลง

- (3) ทฤษฎีความมียายุเกี่ยวข้องกับช่องทางสรีรวิทยา (Physiological theories) มนุษย์เราระบบของร่างกายย่อมสร้างภูมิคุ้มกันต่อโรคต่างๆ แต่เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ภูมิคุ้มกันต่างๆ ย่อมเสื่อมลงและส่งผลกระทบต่อร่างกาย ในผู้สูงอายุและอาจทำให้ผู้สูงอายุเป็นโรคภูมิคุ้มกันทำลายตนเอง (Autoimmune disease) เช่น โรครุมาริตีซิม โรคมะเร็ง เป็นต้น

ทฤษฎีความมียายุเชิงจิตสังคม การอธิบายผู้สูงอายุตามแนวทางนี้จะเน้นในเรื่องของสังคมและความสัมพันธ์ที่ผู้สูงอายุมีต่อคนรอบข้าง นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างที่กล่าวไป ตามมาด้วยด้านจิตใจและด้านสังคมที่ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัว จะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ ซึ่งทฤษฎีในด้านนี้ได้มีการสรุปโดยแบ่งออกเป็น 3 ทฤษฎีย่อยๆ ดังต่อไปนี้

- (1) ทฤษฎีการถดถอยทางสังคม (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้นับเป็นทฤษฎีแรกๆของผู้สูงอายุที่กล่าวถึงการค่อยๆ ถอยตัวออกจากสังคมของผู้สูงอายุ เพราะเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย สภาพสังคม ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าอาจจะต้องลดบทบาทของตนเองในสังคมลง อีกทั้งถ้าหากเป็นผู้สูงอายุที่เคยทำงาน การเกษียณอายุราชการถือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ถอยห่างออกจากกิจกรรมทางสังคม
- (2) ทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (Activity Theory) การใช้ชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสารกับคนรอบข้างเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิต เพราะฉะนั้นการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุที่ยังคงทำกิจกรรม จะมีกิจกรรมทำร่วมกันในครอบครัว ชุมชน และสังคม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างความพึงพอใจให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งก่อนที่คนเราจะก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ เรามักจะพยายามรักษาวัยกลางคนไว้ให้นานที่สุด สำหรับผู้สูงอายุแล้ว กิจกรรมทางสังคมที่ได้เข้าร่วมมีส่วนสำคัญเพื่อที่จะยังคงรักษาการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มบุคคลต่างๆ รวมไปถึงกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือเป็นการพัฒนา ปรับปรุง ศักยภาพในด้านต่างๆ ที่เริ่มจะถดถอยให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งเมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม
- (3) ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ทฤษฎีนี้เป็นการต่อยอดมาจากสองทฤษฎีข้างต้นและนำมาซึ่งข้อสรุปที่เป็นข้อขัดแย้งจากทฤษฎีการถดถอยทางสังคมและทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน ทฤษฎีนี้มองว่าการจะถอยห่างจากสังคมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ขึ้นอยู่กับการใช้ชีวิตที่ผ่านมาก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมทางสังคมมักจะยังคง

ความต่อเนื่องในการร่วมกิจกรรม ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำกิจกรรมทางสังคมก็มีแนวโน้มจะยังคงใช้ชีวิตอย่างสันโดษเรียบง่ายไม่ได้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมมากนัก

จากทฤษฎีของผู้สูงอายุที่อธิบายเรื่องร่างกาย จิตใจ และสังคมแล้ว แสดงให้เห็นว่าวัยผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ผู้สูงอายุที่สามารถรับมือกับช่วงวัยนี้ได้ดี ต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีการเรียนรู้ การต่อรอง และค่อนข้างเตรียมพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สภาพร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในการที่จะทำให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่ ถึงแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยไปตามกาลเวลา แต่ในแง่ของการมีภาวะทางจิตใจที่มั่นคงก็มีส่วนสำคัญไม่แพ้ร่างกาย

การศึกษาในครั้งนี้มีความพยายามที่จะศึกษาผู้สูงอายุตามแนวทางการประกอบสร้างทางสังคม (Social-constructionist gerontologist) โดยตระหนักว่าการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของผู้สูงอายุย่อมเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ในขณะที่เดียวกันด้านจิตใจ ความคิด มุมมองต่อตนเองต่อสังคม และการทำกิจกรรมต่างๆ ย่อมมีส่วนสำคัญกับผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน

2.2 การสื่อสารกับผู้สูงอายุ

การสื่อสาร (Communication) เป็นหนึ่งในส่วนสำคัญของการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การเรียนรู้ การรับรู้เรื่องราวต่างๆ เราล้วนใช้การสื่อสาร การสื่อสารเกี่ยวข้องกับคนทุกระดับ ทุกช่วงวัย สำหรับมิติการศึกษา “การสื่อสารของผู้สูงอายุไทย” อาจจะยังไม่ได้ได้รับความสนใจมากนักในช่วงระยะแรก จนค่อยๆ มีการให้ความสนใจกับผู้สูงอายุกับมิติของการสื่อสารในระยะเวลาต่อมา การสื่อสารมีความสำคัญกับผู้สูงอายุในหลายระดับ เช่น การสื่อสารกับครอบครัว การสื่อสารกับเพื่อนร่วมงาน จนกระทั่งถึงการสื่อสารมวลชน การใช้สื่อของผู้สูงอายุในสถานการณ์ต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้นการสื่อสารของผู้สูงอายุยังเชื่อมโยงกับมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านนโยบาย ด้านสุขภาพ ด้านการนันทนาการ เป็นต้น

กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2553) ให้ข้อสังเกตไว้ว่า ศาสตร์การสื่อสารจากตะวันตกในประเด็นเรื่องการสื่อสารกับผู้สูงอายุมีการเติบโตไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้ความคิดที่มีต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไป การเคารพผู้สูงอายุอาจจะค่อยจางลงในโลกตะวันตก ในขณะที่ผู้สูงอายุในโลกตะวันออกอาจมีความไม่ทันสมัยทำให้ระยะแรกมีการศึกษาไม่มากนัก หรืออาจจะเกี่ยวข้องกับอีกปัจจัยหนึ่งที่ว่า ในระยะเวลาต่อมากลุ่มนักวิชาการด้านการสื่อสารเริ่มเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ประกอบกับมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผู้สูงอายุ ทำให้การศึกษาผู้สูงอายุในมิติของการสื่อสารได้รับความสนใจมากขึ้น

กาญจนา แก้วเทพ (2554b) ได้ประมวลหลักฐานเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ “คนแก่หายไปไหนในการสื่อสาร” พบว่า ผู้สูงอายุกับการสื่อสาร มีการศึกษาค่อนข้างน้อยในระยะแรกๆ เพราะถ้าหากอธิบายตามแนวทางสำนักคิดวัฒนธรรมศึกษา โดยอธิบายหลักฐานจากงานวิจัยของสมรภัช ชัยสิงگانานนท์ ในปี พ.ศ.2545 ผู้สูงอายุถูกจัดว่าเป็น “กลุ่มคนชายขอบ” ของสังคม เมื่อคนเราเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ สถานภาพต่างๆ

ที่เคยได้รับจากสังคมเปลี่ยนไป ผู้สูงอายุถูกกันให้ออกจากพื้นที่แห่งการผลิตหรือโลกการทำงาน ดังนั้นการสื่อสารถึงตัวตนของผู้สูงอายุจึงไม่ได้รับการนำเสนอมากนัก หากนำเสนอก็อาจจะนำเสนอในด้านลบมากกว่าด้านบวก อีกทั้งงานวิชาการที่ศึกษาผู้สูงอายุระยะแรกเน้นด้านการแพทย์ ส่วนถ้าเป็นมิติด้านการสื่อสารก็อาจจะไม่ได้เป็นงานวิจัยหรืองานวิชาการที่เปิดเผยตัวตนของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน แต่จะแฝงอยู่ในรูปแบบอื่นๆ เช่น นักปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ตัวตนของผู้สูงอายุไม่ได้รับการเปิดเผยหรือสื่อสารถึง “ความเป็นผู้สูงอายุ” งานวิจัยที่ผ่านมายังเน้นการศึกษาผู้สูงอายุในเชิงปริมาณมากกว่าที่จะมุ่งเน้นการทำ ความเข้าใจ ความหมาย ความคิดของผู้สูงอายุ

จากข้อสังเกตที่กล่าวไปเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยใช้ในการเป็นจุดเริ่มต้นเพื่อแสวงหามิติการศึกษาคือ การสื่อสารของผู้สูงอายุ ในบริบทอื่นๆ โดยผู้วิจัยเลือกศึกษา “การสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับบริบทการ ท่องเที่ยว” การทบทวนแนวคิดการสื่อสาร (Communication) ในส่วนนี้จึงมีความพยายามที่จะเชื่อมโยง การสื่อสารกับบริบทของการท่องเที่ยว

ก. นิยามของ “การสื่อสาร” (Communication)

ความหมายของการสื่อสารในยุคแรกๆ เรามองการสื่อสารเป็นการส่งต่อข้อมูลข่าวสารจากคนหนึ่ง ไปยังอีกคนหนึ่ง การสื่อสารคือการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเข้าใจ มุมมอง ทักษะคนที่มีความรู้เรื่องใด เรื่องหนึ่งจากกลุ่มหรือบุคคลหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหรือบุคคลหนึ่ง เป็นการสื่อสารไปหาคนจำนวนมากๆ หรือ เป็นการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ในการสื่อสารเพื่อสื่อความหมาย (Infante, Rancer, & Womack, 2003: 7-9; Littlejohn & Foss, 2008: 3-4)

นิยามของการสื่อสารจึงมีหลายมุมมอง ทั้งนี้การศึกษาคือการสื่อสารไม่ควรจะยึดติดอยู่ในมุมมองใด มุมมองเดียว ต้องสามารถเชื่อมโยงนิยามต่างๆ เพื่อสามารถใช้วิเคราะห์การสื่อสารที่เกิดขึ้นได้อย่างรอบด้าน (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2551a: 6) จากนิยามของการสื่อสารที่มีหลากหลาย เราสามารถจัดกลุ่มของนิยาม การสื่อสารเป็น 5 กลุ่มที่สำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นจุดยืนในการทำความเข้าใจการสื่อสาร ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มคำนิยามที่มองว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ส่งต่อข้อมูลข่าวสารจากคนหนึ่งไปยังอีก คนหนึ่ง กลุ่มที่สอง กลุ่มคำนิยามที่อธิบายว่าการสื่อสารต้องดำเนินไปด้วยองค์ประกอบทางการสื่อสาร กลุ่ม ที่สาม กลุ่มคำนิยามที่อธิบายว่าการสื่อสารคือการสร้างความหมายร่วมระหว่างผู้ที่สื่อสารกัน กลุ่มที่สี่ กลุ่ม ที่บอกว่า การสื่อสารเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจ และกลุ่มสุดท้ายอธิบายว่า การสื่อสารเป็นการ กระทำที่ก่อให้เกิดอิทธิพลต่ออีกฝ่ายที่เราสื่อสาร (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2551a: 6)

ข. แนวคิดการสื่อสารแบบสร้าง ความหมายร่วม (Ritualistic Model)

จากนิยามการสื่อสารดังกล่าว การศึกษาคือการสื่อสารครั้งนี้จึงมีจุดยืนในการทำความเข้าใจ “การสื่อสารของ ผู้สูงอายุในบริบทการท่องเที่ยว” ว่าเป็น “การสร้าง ความหมายร่วม (Shared meaning)” ระหว่างผู้ส่งสาร

และผู้รับสาร โดยอธิบายผ่านรูปแบบการสื่อสารที่นำเสนอโดย Carey (1989) ซึ่งเรียกว่ารูปแบบการสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model/Ritual Communication)

การสื่อสารในรูปแบบการสร้างความหมายร่วม เป็นการแบ่งปันหรือการสร้างความหมายร่วมกันในระหว่างผู้ที่สื่อสาร การสื่อสารไม่ใช่การส่งผ่านข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียว การสื่อสารไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นตรง แต่การสื่อสารมีความสำคัญในการเชื่อมโยงรักษาความสัมพันธ์ของคนในสังคม การสื่อสารคือการสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคม การสื่อสารจึงเปรียบเสมือนพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้คนรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นการกระทำที่มีความหมาย สามารถเชื่อมโยงหรือดึงคนเข้ามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพราะฉะนั้นแล้วการสื่อสารจึงไม่ใช่การส่งผ่านข้อมูลเพียงอย่างเดียว

การสื่อสารในรูปแบบนี้ ตัวผู้สื่อสารจึงสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร สลับบทบาทกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับหรือส่งข้อมูลเพียงอย่างเดียว “อำนาจการสื่อสาร” ของผู้ที่สื่อสารกัน อาจจะมีพลังใกล้เคียงกันหรืออาจจะมีความเสมอกัน การสื่อสารยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร (กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 29)

การสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จึงมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารทั้งการรับส่งข้อมูลข่าวสาร และที่สำคัญคือการสร้างความหมายร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเหตุการณ์ต่างๆ เป็นการทำความเข้าใจการสื่อสารของผู้สูงอายุกับผู้คน เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งหมด โดยมีการศึกษาตั้งแต่การสื่อสารตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ช่วงเวลาระหว่างท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว ยิ่งไปกว่านั้นการทำความเข้าใจการสื่อสารของผู้สูงอายุก็จะเป็นการเชื่อมโยงทำให้เข้าใจการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งแนวคิดอัตลักษณ์จะอธิบายขยายความเพิ่มเติมในหัวข้อต่อไป

การทบทวนแนวคิดการสื่อสารจึงเริ่มต้นทำความเข้าใจจากองค์ประกอบพื้นฐาน ได้แก่ แหล่งสารและผู้ส่งสาร (Sender/Source) ข้อมูลข่าวสารหรือตัวสาร (Message) ช่องทางการสื่อสารและการใช้สื่อประเภทต่างๆ (Channel/Media) และผู้รับสาร (Receiver) องค์ประกอบทั้งหมดมีความสำคัญทำให้การสื่อสารสามารถขับเคลื่อนไปได้ องค์ประกอบการสื่อสารที่ศึกษามีรายละเอียดที่สรุปได้ดังต่อไปนี้ (Infante et al., 2003: 7-9; Littlejohn & Foss, 2008: 3-4)

(1) แหล่งข้อมูล (Source) / ผู้ส่งสาร (Sender)

ผู้ที่ทำหน้าที่ผลิตหรือสร้างข้อมูลข่าวสาร ส่งต่อ และถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง แหล่งข้อมูลและผู้ส่งสารอาจจะเป็นคนเดียวกันหรือคนละคน ผู้สูงอายุอาจจะเป็นแหล่งข้อมูลหรือเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน

สำหรับบริบทการท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะต้องมีการแสวงหาข้อมูล ติดต่อสื่อสาร เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนการไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุก็แสดงให้เห็นถึงบทบาทการสื่อสารทั้งการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารเช่นเดียวกัน รวมไปถึงหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะมีการสื่อสารเพื่อ

เผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง แนวคิดองค์ประกอบการสื่อสารจึงช่วยในการทำความเข้าใจ บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว และบทบาทการสื่อสารที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวก็ยังคง แสดงให้เห็นถึง “การสื่อสารอัตลักษณ์” ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับมิติอำนาจและต้นทุนทางสังคมที่มี ของผู้สูงอายุประกอบกันด้วย

(2) ตัวสาร (Message)

ประเด็น ใจความสำคัญ เนื้อหา หรือเรื่องราวที่ต้องการถ่ายทอดให้ผู้รับสารได้รับรู้ ตัวสารสามารถ ปรากฏได้ในหลายรูปแบบ แบบวจนภาษา การถ่ายทอดเป็นคำพูดหรือถ้อยคำ แบบอวจนภาษา อยู่ในรูป ของการแสดงออกทางร่างกาย สีหน้า แววตา หรือน้ำเสียง สำหรับผู้สูงอายุ การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีได้หลายประเด็น เช่น ข้อมูลการเดินทาง ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยว ข้อมูลที่พัก แรม ข้อมูลเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร เป็นต้น ข้อมูลมีความสำคัญในการเดินทางท่องเที่ยว การรู้ข้อมูล การท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ทำให้รู้ว่าควรจัดการ วางแผนการท่องเที่ยวอย่างไร ให้เหมาะสมสำหรับ ผู้สูงอายุ ข้อมูลหรือความรู้สามารถเปรียบได้กับต้นทุนหรืออำนาจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้เช่นกัน

(3) ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร (Channel/Media)

ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อคือเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงความเข้าใจ ความหมายระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่างๆ อาจจะเป็นช่องทางที่เราไม่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน ข่าวสารอาจจะถูก แปรรูปเป็นคลื่นหรือเป็นพลังงานแล้วส่งออกไปหรืออาจจะเป็นลักษณะของการสื่อสารผ่านสื่อในรูปแบบ ต่างๆ เช่น ใช้ตัวอักษรเขียนบอกเล่าเรื่องราว เป็นลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารด้วยรูปภาพหรือเสียงผ่าน สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อบุคคล สื่อวัตถุ สื่อกิจกรรม และสื่อในรูปแบบอื่นๆ เพราะฉะนั้นสื่อใน ปัจจุบันไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในรูปแบบหนึ่งใดรูปแบบหนึ่ง แต่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้ความหมาย และสิ่งนั้นก็สามารถกลายเป็นช่องทางหรือสื่อที่ใช้สื่อสาร

สื่อที่เกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีหลากหลาย และอาจจะมี การให้ความหมายการใช้สื่อ ในระหว่างการท่องเที่ยวแตกต่างจากสื่อในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ช่องทางการสื่อสารและสื่อที่ใช้ของ ผู้สูงอายุ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการท่องเที่ยว ทำให้เราได้ทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุใน บริบทการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

(4) ผู้รับสาร (Receiver)

ผู้รับสาร เป็นจุดหมายปลายทางของการสื่อสารหรือเป็นกลุ่มที่ผู้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสาร การ ตีความข้อมูลข่าวสารที่ได้รับของแต่ละบุคคลอาจมีความแตกต่างกัน ผู้รับสารต้องทำหน้าที่ทั้งความ เข้าใจข่าวสารที่ได้รับ ในขณะที่เดียวกันผู้รับสารอาจจะต้องเป็นผู้ที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นต่อเนื่อง ออกไป พื้นที่การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ต่างๆ แต่การทำความเข้าใจการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุแต่ละคนแตกต่างกัน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปที่แนวคิด ประสบการณ์การท่องเที่ยว

องค์ประกอบการสื่อสารดังกล่าว จึงเป็นประเด็นที่จะใช้ในการศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุ และมีความพยายามที่จะมองการสื่อสารในแบบการสร้างความหมายร่วมกัน (Shared meaning) ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เน้นการอธิบายความหมาย (Meaning) ของบทบาทการสื่อสาร ตัวสาร ช่องทางการสื่อสาร และสื่อที่ใช้ รวมไปถึงการอธิบายระดับการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว

นอกจากการทำความเข้าใจ บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ ประเด็นหรือตัวสารที่สำคัญ สื่อ และช่องทางการสื่อสารในการท่องเที่ยวแล้ว อีกส่วนประกอบหนึ่งที่สามารถช่วยอธิบายการสื่อสารของผู้สูงอายุได้แก่ แนวคิดระดับการสื่อสาร

บริบทการท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่สาธารณะทำให้มีการสื่อสารเกิดขึ้นหลายระดับ ระดับการสื่อสารที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว มี 5 ระดับ ดังนี้ (Infante et al., 2003: 12; McQuail, 2010: 18; ภัทลลี นิตินทรสุนทร, 2551b)

- (1) ระดับการสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal Communication) เป็นกระบวนการทำความเข้าใจตนเอง ใคร่ครวญ นึกคิด ทบทวน ทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่พบเจอด้วยตนเอง การสื่อสารในระดับนี้เป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ การสื่อสารภายในตนเองยังมีผลต่อการสื่อสารในระดับต่างๆ อีกด้วย เพราะความคิด ความเชื่อ มุมมองในการมองโลกของมนุษย์ จะถูกทบทวนผ่านการสื่อสารภายในตนเอง และแสดงออกโดยการกระทำ
- (2) ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในสถานการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นได้ในหลากหลายสถานการณ์ รวมทั้งการสื่อสารที่เกิดขึ้นผ่านสื่อหรือผ่านช่องทางต่างๆ สามารถเรียกได้ว่าเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระดับนี้จะเน้นให้เห็นถึงการพัฒนาและการรักษาความสัมพันธ์ รวมไปถึงเรื่องการจัดการความขัดแย้งและสามารถเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาตนเองอีกด้วย
- (3) ระดับการสื่อสารกลุ่ม (Intragroup and Intergroup Communication) เป็นการสื่อสารที่ต้องเกี่ยวข้องกับหลายคนที่มีทั้งกลุ่มขนาดเล็กและกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น การสื่อสารของผู้สูงอายุกับสมาชิกในครอบครัว การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวจะทำให้เห็นบทบาทของผู้สูงอายุในการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลต่างๆ
- (4) ระดับการสื่อสารในองค์กร (Institutional/Organizational Communication) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างองค์กรหรือสถาบัน ที่ต้องเกี่ยวพันกับคนหลากหลายกลุ่ม ทั้งนี้การไปเที่ยวที่อาจจะเดินทางเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ เดินทางกับเพื่อนที่ร่วมงานกัน จะได้เห็นลักษณะของการสื่อสารในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีเป้าหมายเพื่อความสำเร็จของงานหรือเป้าหมายเพื่อความสำเร็จขององค์กร
- (5) ระดับการสื่อสารสาธารณะ (Public Communication) เป็นการสื่อสารจากคนกลุ่มเล็กไปหาคนกลุ่มใหญ่ การที่ผู้พูดหรือผู้สื่อสารพูดในที่สาธารณะให้คนเป็นจำนวนมากฟัง ในระหว่าง

การท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ในการเดินทางแบบทัวร์ มักคุเทศก์หรือไกด์จะทำหน้าที่สื่อสาร โดยการพูดแนะนำสถานที่ต่างๆ ให้กับกลุ่มคณะทัวร์ได้รับฟัง ผู้สูงอายุอาจจะได้มีโอกาสแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ให้กับผู้ร่วมเดินทางได้

- (6) ระดับการสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสารไปหาผู้คนจำนวนมาก โดยสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุและโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต และในปัจจุบันมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์มากยิ่งขึ้น ถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว และในชีวิตประจำวันผู้สูงอายุก็ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนอยู่เป็นประจำ

จากระดับการสื่อสาร ที่ทำให้เราได้เห็นมิติการสื่อสารที่มีเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในหลายระดับ ในส่วนนี้ขอกล่าวเพิ่มเติมถึง บทบาทหน้าที่การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สมสุข หินวิมาน (2554) นำเสนอ “บทบาทของสื่อกับการท่องเที่ยว” ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้อธิบายการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้ ดังนี้

- (1) หน้าที่ให้ความบันเทิง การท่องเที่ยวอาจเปรียบเทียบกับได้ว่าเป็นสื่อกิจกรรมที่สามารถสร้างความเพลิดเพลิน สร้างความรื่นรมย์สนุกสนานให้กับผู้ท่องเที่ยว
- (2) หน้าที่การกระตุ้นความสนใจหรือการกระทำ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สามารถกระตุ้นความสนใจหรือการกระทำ เช่น อาจจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ การไปเที่ยวอาจจะจุดประกายให้ผู้สูงอายุเริ่มต้นเรียนรู้อะไรที่แปลกใหม่ เช่น ศิลปะ ดนตรี หรือกีฬา มีผู้สูงวัยที่หันมาออกกำลังกายให้แข็งแรงเพื่อที่ตนเองจะได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น
- (3) หน้าที่ในการให้ความรู้ การออกไปท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงวัยได้ความรู้ใหม่ๆ หรือได้เห็นสิ่งแปลกใหม่จากการท่องเที่ยว ซึ่งประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุถือเป็นการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ การผ่านเหตุการณ์และการสะสมประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ทั้งความผิดพลาดหรือการประสบความสำเร็จ ประสบการณ์ในการเดินทางของผู้สูงอายุที่ถ่ายทอดสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้กับคนรุ่นต่อมาได้
- (4) หน้าที่การวิพากษ์วิจารณ์ หากมองในเชิงวิพากษ์การที่ผู้สูงอายุยังสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้เป็นอีกมุมมองหนึ่งที่สามารถสื่อสารได้ว่าผู้สูงอายุยังเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในสังคม ยังสามารถมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในสังคมได้ สำหรับตัวผู้สูงอายุ การออกไปเที่ยวอาจจะเป็นช่องทางหนึ่งให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสสื่อสาร วิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์หรือสังคมความเป็นไปรอบตัวอีกด้วย
- (5) หน้าที่เป็นหน้าต่างเปิดโลก การท่องเที่ยวช่วยเปิดมุมมองให้ผู้สูงอายุได้สัมผัสประสบการณ์ใหม่ๆ เปิดหู เปิดตาผู้สูงอายุ ให้ได้มีโอกาสสื่อสารกับครอบครัว หรือเพื่อนใหม่ที่พบเจอ

ระหว่างเดินทาง รวมไปถึงการสื่อสารกับตนเองในมุมมองที่อาจจะไม่เคยนึกถึงมาก่อน ได้ย้อนคิด ย้อนทบทวนเหตุการณ์ในชีวิตผ่านการเดินทางท่องเที่ยว

- (6) หน้าที่สร้างความหมายให้กับการท่องเที่ยว การสื่อสารและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สามารถสร้างความหมายในการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน การท่องเที่ยวจึงไม่ใช่เพียงการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง แต่การสื่อสารในบริบทการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ตัวตน อำนาจ และชนชั้นทางสังคมของผู้สูงอายุอีกด้วย
- (7) หน้าที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ ตัวตนของผู้สูงอายุสามารถสะท้อนผ่านการท่องเที่ยว กิจกรรมสถานที่ ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สามารถบ่งบอกตัวตนที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุอาจจะใช้การท่องเที่ยวเพื่อต่อสู้หรือต่อรองกับอำนาจหรือภาพเหมารวมที่กดทับผู้สูงอายุไว้

การสื่อสารจึงเป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ในสังคมอยู่เสมอ การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุล้วนเกี่ยวข้องกับการสื่อสารในลักษณะต่างๆ ในบริบทของการท่องเที่ยวผู้สูงอายุแต่ละคนมีการสื่อสารในบริบทการท่องเที่ยวที่ต่างกัน ขณะเดียวกันการสื่อสารในการท่องเที่ยวยังมีลักษณะเป็น “การสื่อสารเชิงพิธีกรรม” ที่เน้นการใช้สัญลักษณ์ เน้นการอธิบายความหมายการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ผู้สูงอายุใช้การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน

ค. แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication)

การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยวยังสามารถทำความเข้าใจได้โดยการมองผ่านกรอบการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication) ที่มีความเชื่อมโยงกับรูปแบบการสื่อสารแบบการสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model) ที่กล่าวไปข้างต้น การสื่อสารในรูปแบบนี้จะตระหนักถึงการกระทำที่แสดงออกในการสื่อสาร และเป็นการสื่อสารที่คำนึงถึงเรื่องการใช้สัญลักษณ์ การให้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร การสื่อสารเชิงพิธีกรรมยังมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม (Rothenbuhler, 1998: ix)

คุณลักษณะของพิธีกรรมที่เชื่อมโยงการสื่อสารกับการท่องเที่ยว โดยสรุปมีดังนี้

(Rothenbuhler, 1998; กาญจนาก แก้วเทพ, 2554a)

- (1) พิธีกรรมมีการกระทำ (Action) ต้องมีการแสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรม ไม่ใช่เป็นเพียงการคิดเพียงอย่างเดียว เมื่อเปรียบเทียบกับกรท่องเที่ยว ผู้ที่ท่องเที่ยวต้องออกเดินทางไปที่ท่องเที่ยวจริงๆ ในเชิงกายภาพ ไม่ใช่เป็นการท่องเที่ยวในเชิงความคิด
- (2) พิธีกรรมเป็นการแสดง (Performance) ที่ต้องคำนึงถึงความสวยงาม มีสุนทรียะ และเป็นกรสื่อสารสู่ผู้ชมที่ต้องมีการวางแผนการแสดงพิธีกรรม สำหรับการท่องเที่ยวในความเป็นจริง

แล้วต้องมีการวางแผนมากหรือน้อยแตกต่างกัน รวมไปถึงต้องมีเป้าหมายและจุดมุ่งหมายในการเดินทาง

- (3) พิธีกรรมต้องเกี่ยวข้องกับความจริงใจและมีความสมัครใจ (Conscious, Voluntary) การเข้าร่วมพิธีกรรมต้องคำนึงถึงความสมัครใจ เพราะฉะนั้นแล้วอย่างน้อยผู้ที่ท่องเที่ยวต้องออกเดินทางท่องเที่ยวด้วยความสมัครใจหรือมีแรงจูงใจให้ท่องเที่ยว
- (4) พิธีกรรมไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องการใช้เป็นเครื่องมือ (Noninstrumental) และเป็นสิ่งไม่สมเหตุสมผล (Irrational) เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกหรือเป็นสิ่งที่ตอบสนองในด้านจิตใจมากกว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ การท่องเที่ยวมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าที่จะเป็นการท่องเที่ยวเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการด้านการทำงานอาชีพ แต่ทั้งนี้ในบางครั้งการท่องเที่ยวและการทำงานมีความเหลื่อมล้ำกัน หรือในบางครั้งเราใช้การทำงานเป็นโอกาสในการเดินทางท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กัน
- (5) พิธีกรรมไม่ใช่เรื่องของการพักผ่อนหย่อนใจ (Not Recreational) เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเฉลิมฉลอง แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องสนุกสนานเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าจะมีความสนุกสนาน ความไม่เอาจริงเอาจัง แต่ด้านที่คำนึงถึงความเป็นงานเป็นการในพิธีกรรมเป็นส่วนที่สำคัญสำหรับชีวิตที่จริงจังของมนุษย์ (Serious life) ถึงแม้ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่เรามักจะนึกถึงการพักผ่อนหย่อนใจ แต่ในท่ามกลางการพักผ่อนหย่อนใจ การเดินทางท่องเที่ยวต้องมีเป้าหมาย มีการวางแผน ซึ่งแสดงถึงความจริงจังในการท่องเที่ยว
- (6) พิธีกรรมเป็นเรื่องของกลุ่มและการมีส่วนร่วมและสังคม (Collective, Social) พิธีกรรมมักจะเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ถึงแม้ว่าอาจจะเป็นพิธีกรรมที่ประกอบด้วยคนเพียงคนเดียว แต่ก็ยังต้องมีการสื่อสารกับคนรอบข้าง การท่องเที่ยวถือเป็นบริบทหนึ่งในการสื่อสารที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคม สถานที่ และบุคคลที่ต้องพบเจอระหว่างการเดินทาง ถึงแม้ว่าคุณจะออกเดินทางท่องเที่ยวเพียงลำพังแต่หลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าในระหว่างการเดินทางนั้นๆ จะต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น
- (7) พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม (Expressive of Social Relations) การท่องเที่ยวได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับผู้คน ผู้คนกับสถานที่ รวมถึงสามารถสะท้อนถึงตัวตนของบุคคล
- (8) พิธีกรรมแสดงถึงอติวิสัยหรือแสดงถึงสิ่งที่ควรจะเป็น (Subjunctive, Not Indicative) การแสดงออกทางพิธีกรรมจะแสดงถึงสิ่งที่ควรจะเป็นในสังคม ไม่ว่าจะเป็พิธีกรรมในด้านใด การอยู่ร่วมในพิธีกรรมเราต้องแสดงออกหรือปฏิบัติตามแนวทางหรือสิ่งที่เหมาะสมที่ควรจะเป็นในการอยู่ร่วมพิธีกรรม เมื่อต้องเดินทางเป็นหมู่คณะหรือเดินทางไปยังสถานที่แปลกใหม่

การศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีของสถานที่หรือเมืองนั้นๆ ทำให้ผู้ที่ท่องเที่ยวสามารถปฏิบัติตัวได้อย่างเหมาะสม

- (9) พิธีกรรมเป็นการใช้สัญลักษณ์ที่คำนึงถึงประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก (Effective Symbols) การใช้สัญลักษณ์ผ่านพิธีกรรมต่างๆ จะแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจน เมื่อเราเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ จะมีสัญลักษณ์ที่เราอาจจะต้องยอมรับหรือแสดงความเคารพ การสื่อสารของผู้สูงอายุที่อยู่ในบริบทของการท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ โดยเฉพาะสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นผู้สูงอายุหรือตัวตนของผู้สูงอายุที่มักจะปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนระหว่างการท่องเที่ยว ตัวอย่าง ผู้สูงอายุจะได้รับการให้ความเคารพหรือได้รับสิทธิพิเศษที่อาจจะแตกต่างจากบุคคลทั่วไป
- (10) พิธีกรรมเป็นการใช้สัญลักษณ์ที่เข้มข้น (Condensed Symbol) สัญลักษณ์ในพิธีกรรมจะได้รับการให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ค่อนข้างมากกว่าสัญลักษณ์ที่ใช้หรือปรากฏในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่มีการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น นักท่องเที่ยวต้องแวะเยี่ยมชมสถานที่สำคัญของเมือง เพื่อให้ได้ขึ้นชื่อว่ามาถึงเมืองนี้แล้ว เพราะสถานที่นั้นมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่มากกว่าแค่เป็นสถานที่เชิงกายภาพ
- (11) พิธีกรรมเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่มีสุนทรียะและเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมากกว่าปกติ (Expressive or Aesthetic Behavior, Aesthetic Excess) การท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ นักท่องเที่ยวจะจริงจังกับการทำกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยวค่อนข้างมากกว่าการใช้ชีวิตประจำวันปกติ
- (12) พิธีกรรมเป็นรูปแบบการแสดงออกของพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นธรรมเนียม (Customary Behavior) ธรรมเนียมเป็นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องหรือเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดิมๆ ของทุกปี การท่องเที่ยวอาจจะถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของหน่วยงาน องค์กร หรือแม้กระทั่งสถาบันครอบครัวหรือเฉพาะตัวบุคคลที่อาจจะต้องมีธรรมเนียมว่าต้องเดินทางท่องเที่ยวอย่างน้อยปีละครั้ง เป็นต้น
- (13) พิธีกรรมเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นประจำและสามารถย้อนกลับมาเกิดขึ้นได้อีก (Regularly Recurring Behavior) สำหรับการท่องเที่ยว มีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจนเป็นธรรมเนียม เช่น การรวมตัวไปท่องเที่ยวเพื่อเลี้ยงรุ่นประจำปี
- (14) พิธีกรรมเป็นการสื่อสารที่ไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องการนำเสนอข้อมูล (Communication without Information) การท่องเที่ยวอาจจะไม่ได้เน้นเรื่องข้อมูลหรือรูปแบบวิธีการท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวอาจจะเป็นช่วงเวลาสำคัญในการได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวหรือเพื่อนที่รู้จัก

- (15) พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญในชีวิตประจำวันที่มีความเคร่งเครียด (Regarding the Sacred, an Element of the Serious Life) ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบใดก็ตาม พิธีกรรมการเดินทางท่องเที่ยวยังมีความสำคัญและความจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกช่วงวัย การเดินทางท่องเที่ยวอาจถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนล้วนผ่านพิธีกรรมดังกล่าวไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ

จากการประมวลคุณลักษณะของการสื่อสารเชิงพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวแล้ว บริบทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงเป็นสิ่งที่น่าค้นหาว่าผู้สูงอายุมีพิธีกรรมหรือการสื่อสารอย่างไรในการท่องเที่ยว เริ่มตั้งแต่กระบวนการเตรียมตัวท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จนกระทั่งเชื่อมโยงไปถึงเรื่องตัวตนหรืออัตลักษณ์ และประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยว และประเด็นสุดท้ายคือตั้งคำถามว่าการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวทำให้ ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสารหรือไม่อย่างไร อำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุของผู้สูงอายุ จะเชื่อมโยงไปถึงการบ่งบอกตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

หากเปรียบเทียบการท่องเที่ยวเป็นสื่อกิจกรรม ขอบเขตหรือบริบทการท่องเที่ยว สามารถเป็นพื้นที่การสื่อสารที่ผู้สูงอายุสามารถแสดงอิสระหรือตัวตนของตนเองได้แตกต่างจากพื้นที่อื่นหรือไม่ การสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ ทำให้เราเห็นวิธีการสื่อสาร รูปแบบการสื่อสาร และตัวตนของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากบริบทอื่นอย่างไร อำนาจการต่อรองกับข้อจำกัดทางร่างกาย ความคิด และสังคม ของผู้สูงอายุมีมากขึ้นหรือไม่

การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยวจึงศึกษาการสื่อสารที่เกิดขึ้นโดยใช้กรอบการมองรูปแบบของการสื่อสารแบบสร้าง ความหมายร่วม (Ritualistic Model) โดยจะเน้นศึกษาการสื่อสารเกี่ยวกับบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว ประเด็นข้อมูลข่าวสารที่สนใจ ช่องทางการสื่อสาร สื่อที่ใช้ ระดับการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุ

การศึกษาจะมุ่งเน้นการพรรณนา การอธิบายความหมาย (Meaning) ว่าผู้สูงอายุมีการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ ประกอบกับใช้แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication) อธิบายร่วมด้วย เพราะกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างน้อยจะต้องมีการเตรียมตัว การวางแผนการเดินทาง สำหรับผู้สูงอายุอาจจะมีการสื่อสารเชิงพิธีกรรมในการเตรียมตัวหรือการวางแผนการท่องเที่ยวที่อาจจะแตกต่างจากกลุ่มคนวัยอื่นๆ ส่วนกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว เช่น การเยี่ยมชมสถานที่สำคัญที่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว การแวะซื้อของฝาก และกิจกรรมหลังจากเดินทางกลับจากการท่องเที่ยว ในการท่องเที่ยวจึงสามารถสื่อสารถึงแบบแผน รูปแบบของพิธีกรรมที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของการท่องเที่ยว ความหมายของการท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนสนุกสนาน รื่นเริงเพียงอย่างเดียว แต่การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกิจกรรมที่แสดงออกถึงพิธีกรรมที่สำคัญในชีวิตของมนุษย์

<p style="text-align: center;">แนวคิดที่ใช้วิเคราะห์การสื่อสาร ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดการสื่อสารแบบสร้าง ความหมายร่วม (Ritualistic model) - แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual communication) 	<p style="text-align: center;">คุณลักษณะการสื่อสารที่ใช้วิเคราะห์ การสื่อสารและอัตลักษณ์ ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว</p> <p>ก่อนการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้ส่งสาร/ผู้รับสาร: บทบาทการสื่อสาร - ตัวสาร: เนื้อหา/ประเด็น - สื่อที่ใช้: สื่อและช่องทางการสื่อสาร - ระดับการสื่อสาร - รูปแบบการสื่อสาร <p style="text-align: center;">↓</p> <p>ระหว่างการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้ส่งสาร/ผู้รับสาร: บทบาทการสื่อสาร - ตัวสาร: เนื้อหา/ประเด็น - สื่อที่ใช้: สื่อและช่องทางการสื่อสาร - ระดับการสื่อสาร - รูปแบบการสื่อสาร <p style="text-align: center;">↓</p> <p>หลังจากการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้ส่งสาร/ผู้รับสาร: บทบาทการสื่อสาร - ตัวสาร: เนื้อหา/ประเด็น - สื่อที่ใช้: สื่อและช่องทางการสื่อสาร - ระดับการสื่อสาร - รูปแบบการสื่อสาร
---	--

คำถามนำวิจัย

ผู้สูงอายุมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร
การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว
และหลังจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

รูปภาพที่ 2.3 การศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

สำหรับการทบทวนงานวิจัยการสื่อสารและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุพบว่ามักจะเป็นลักษณะการศึกษาการสื่อสารในรูปแบบของการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร (Transmission model) มากกว่า การสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic model) เช่น การศึกษาว่าผู้สูงอายุใช้แหล่งข้อมูลใดบ้าง ในการรับรู้หรือแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว Horneman, Carter, Wei, and Ruys (2002) พบว่า ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวชาวออสเตรเลียจะให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือแนะนำ การท่องเที่ยวต่างๆ ใบปลิว แผ่นพับ การแนะนำแบบปากต่อปาก (Word-of-mouth) และข้อมูลจาก ตัวแทนหรือบริษัทการท่องเที่ยว แหล่งข้อมูลเหล่านี้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ อย่างไรก็ตามพบว่า ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต สมาคมหรือชมรมต่างๆ นิตยสาร ข้อมูลจากสื่อมวลชน โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ กลุ่มแหล่งข้อมูลในส่วนนี้ผู้สูงอายุให้ความสำคัญน้อยกว่าแหล่งข้อมูลกลุ่มแรก

สำหรับผู้สูงอายุไทยให้ความสำคัญกับสื่อบุคคลเป็นอันดับแรก งานวิจัยของ สุชาติ นิมหิรัญวงษ์ (2544) ประเด็นเรื่องการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผลวิจัยพบว่าผู้สูงอายุได้รับ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากสื่อบุคคล ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มเพื่อน ญาติ สมาชิกกลุ่มชมรม สมาคมที่เข้าร่วมกิจกรรม ร้อยละ 29.33 รองลงมา ได้แก่ บริษัทท่องเที่ยวเอกชน ร้อยละ 24.33 และได้รับจากสื่อโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต ร้อยละ 7.33 ขณะเดียวกันงานวิจัยของพลอยระพี ชลวนิช (2555) พบเช่นเดียวกันว่า ผู้สูงอายุไทยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากเพื่อนมากที่สุด และกุลวดี แก้วกล้า (2550) พบว่าการรับรู้ข่าวสารของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาจากสื่อบุคคลมากที่สุด ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน ญาติ รองลงมา ได้แก่ สื่อมวลชน และสื่อเฉพาะกิจ

การสื่อสารจึงมีความสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในหลากหลายแง่มุม การบริหารจัดการการท่องเที่ยวต้องใช้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ไม่ควรที่จะไปคาดหวังว่าผู้สูงอายุทั้งหมดมีความพร้อมในการท่องเที่ยว เพราะผู้สูงอายุเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว (Moscardo & Green, 1999 อ้างถึงใน Dann, 2002)

บุคคลที่จะจัดการด้านท่องเที่ยวควรตระหนักถึงเรื่องการสื่อสารกับผู้สูงอายุ ไม่ใช่ว่าหากผู้สูงอายุอยากจะทำแล้วแนะนำให้ไปปรึกษากับตัวแทนบริษัททัวร์เพียงอย่างเดียว เพราะผู้สูงอายุยังคงมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับข้อมูลที่ได้มาจากการประสบการณ์ที่ผ่านมา (Past experience) และการได้ข้อมูลจากการบอกเล่าแบบปากต่อปาก (Word-of-mouth) เช่นเดียวกับการแสวงหาข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ (Print media) และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media) (Capella & Greco, 1987 อ้างถึงใน Dann, 2002)

เพราะฉะนั้นงานศึกษาที่ผ่านมามักจะมองการสื่อสารที่เป็นแบบการส่งรับข้อมูลข่าวสารมากกว่า การอธิบายความหมายการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ อีกทั้งการศึกษาประเด็นการสื่อสารในการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ยังไม่ได้มีการศึกษากระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว

ถึงแม้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารของผู้สูงอายุกับบริบทของการท่องเที่ยวโดยตรงยังพบไม่มากนัก แต่จากงานกลุ่มงานวิจัยการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยที่กล่าวไปข้างต้น ได้แก่ สุขาดา นิรมิตวิญญู (2544) กุลวดี แก้วกล้า (2550) ภัททิศร์ โชคณันต์ตระกูล (2553) พรารธนา ศิริเบญจรัตน์ (2553) และ พลอยระพี ชลวนิช (2555) ทำให้สังเกตได้ว่าในระยะเวลาประมาณ 10 ปี การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุค่อยๆ เริ่มได้รับการให้ความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นการสื่อสารโดยนัยได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างมีความสำคัญในบริบทการท่องเที่ยว หลักฐานจากกลุ่มงานวิจัยดังกล่าว ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 4 เรื่อง ที่มีการใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนตั้งแต่ 200-400 คน ทำให้คาดการณ์ได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุไทยที่ท่องเที่ยวค่อนข้างมีจำนวนพอสมควร และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ค่อนข้างมีความพร้อมในการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญ ถึงแม้จะมีรายได้ไม่มากนัก แต่มีรายได้อย่างต่อเนื่อง และมีการดูแลสุขภาพให้แข็งแรง ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เมื่อมองในมิติของการสื่อสารถือว่าเป็นงานวิจัยที่พยายามมองผู้สูงอายุในเชิงเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ เป็นผู้สูงอายุที่ยังคงช่วยเหลือดูแลตนเองได้

ส่วนการศึกษาการสื่อสารกับการท่องเที่ยวในรูปแบบของการสร้างความหมายร่วม (Ritualistic model) ซึ่งเป็นการศึกษาแง่มุมของการให้ความหมาย การศึกษาที่เน้นเรื่องการตีความหมายหรืออธิบายความหมายการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ มักจะเป็นงานวิจัยที่พบในต่างประเทศ

Nimrod (2008) ศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวมีความหมายหลากหลายประการสำหรับผู้สูงอายุชาวแคนาดา เช่น การท่องเที่ยวหลังเกษียณเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม เป็นกิจกรรมยามว่างที่สำคัญ เป็นการรักษาความสัมพันธ์ และได้เรียนรู้ข้อจำกัดของตนเอง เป็นต้น เพราะฉะนั้นจากการศึกษาอาจจะทำให้เห็นการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ที่พยายามต่อรองหรือต่อสู้กับข้อจำกัด พยายามจัดการข้อจำกัด เพื่อฟื้นฟูตัวตนที่เข้มแข็งและออกไปท่องเที่ยว

งานวิจัยดังกล่าวเป็นการวิจัยในมุมมองของตะวันตก ซึ่งน่าสนใจว่าหากศึกษาในมุมมองของผู้สูงอายุไทยอาจจะทำให้เราได้เรียนรู้เกี่ยวกับ “บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไทย” ที่มีต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า จากการสำรวจงานวิจัยที่ผ่านมาของไทยมักจะมุ่งเน้นศึกษาการสื่อสารและการท่องเที่ยวในรูปแบบของการส่งข้อมูลข่าวสาร (Transmission model) บอกเพียงว่าผู้สูงอายุสื่อสารโดยใช้สื่ออะไร แต่ไม่ได้ลงลึกหรืออธิบายการสื่อสารของผู้สูงอายุไปถึงเรื่องความหมายหรือมุมมองที่ผู้สูงอายุสื่อสารผ่านการท่องเที่ยว

นอกเหนือจากนี้งานวิจัยที่ผ่านมา การศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยวยังไม่ได้มีการศึกษาครอบคลุมทั้งกระบวนการท่องเที่ยวคือการสื่อสารก่อนไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว งานวิจัยในครั้งนี้จึงต้องการที่จะต่อยอดและขยายความการศึกษาการสื่อสารของผู้สูงอายุในบริบทการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทั้งกระบวนการการท่องเที่ยว และรวมไปถึงการทำความเข้าใจการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เพื่อที่จะได้เรียนรู้มุมมอง ทักษะคิด อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่ผู้สูงอายุมีต่อการท่องเที่ยว

2.3 การสื่อสารอัตลักษณ์กับผู้สูงอายุ

“ผู้สูงอายุ” เป็นกลุ่มคนที่ได้รับการนำเสนอเรื่องราวผ่านช่องทางต่างๆ ทั้งในด้านบวกและด้านลบ มีการมองผู้สูงอายุจากมุมมองของตัวผู้สูงอายุเอง รวมทั้งอาจจะเป็นการมองจากมุมมองของคนภายนอก “ผู้สูงอายุ” คือใคร ได้รับการนิยามจากหลากหลายสถาบัน ความเป็นผู้สูงอายุอาจจะถูกมองในเชิงกายภาพ การนับอายุตามปีปฏิทินว่าผู้สูงอายุ เป็นบุคคลที่อายุ 60 ปี หรือ 65 ปีขึ้นไป หรือจะมองผู้สูงอายุในด้านการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เผชิญกับสภาพความเสื่อมโทรม ภาวะทางด้านจิตใจ สติปัญญาที่เปลี่ยนแปลงไป อาจจะไม่ยอมหรือมีความเชื่อวามสูงมากขึ้น ส่วนด้านสังคมผู้สูงอายุได้รับการเปลี่ยนสถานภาพเป็น ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย เป็นต้น (Glascock & Feinman, 1981 อ้างถึงใน; สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2553: 2-3) จะเห็นได้ว่าการนิยามว่าใครคือผู้สูงอายุล้วนมาจากหลากหลายทิศทาง

กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2553) ศึกษาเรื่อง “วาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในสังคมไทย” งานวิจัยชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนผ่านไปแต่ละช่วงเวลา จากยุคสังคมนิยม ความมีอายุได้รับการอธิบายตามกรอบของศาสนาพุทธว่ามีความเป็นสังขารธรรม คนเรามีเกิดแก่เจ็บตาย ถัดมาในยุคสังคมนิยมอุตสาหกรรม สังคมไทยรับความเปลี่ยนแปลงจากตะวันตก ชุดความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุจึงได้รับการจัดระเบียบโดยสถาบันรัฐและการแพทย์ ผู้สูงอายุถูกมองว่าอ่อนแอ เพราะสภาพร่างกายที่ทรุดโทรม เป็นโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย แต่ในยุคนี้ผู้สูงอายุได้มีความพยายามต่อสู้ด้วยอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง เช่น การเป็นผู้เชี่ยวชาญ ส่วนในยุคสังคมนิยมข้อมูลข่าวสาร ชุดความรู้ของผู้สูงอายุได้ขยายไปศึกษาในด้านสังคมมากขึ้น การสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุจึงเป็นต่อสู้หรือต่อรองอัตลักษณ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ รวมทั้งการรับแนวคิดตะวันตกเรื่องการเป็นผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง (Active aging) กล่าวได้ว่าตัวตนของเรานั้นที่เป็นการนิยามว่าเราเป็นใคร เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่หยุดนิ่ง การอธิบายอัตลักษณ์บางอย่างคงที่ บางอัตลักษณ์มีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสาน อัตลักษณ์จึงขึ้นอยู่กับว่าใครนิยาม สถาบันใดให้ความหมาย มีอำนาจมากหรือน้อย จนทำให้อัตลักษณ์นั้นการยอมรับ

การศึกษาอัตลักษณ์มีความเป็นมาที่ยาวนานและปรากฏในหลากหลายสาขาวิชาแตกต่างกัน เช่น การศึกษาอัตลักษณ์ทางด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่เป็นการมองอัตลักษณ์แบบแนวคิดสมัยใหม่ (Modernism) โดยภาพรวมแล้วเป็นการมุ่งเน้นการศึกษาอัตลักษณ์ที่เป็นปัจเจกบุคคล (Self-identity) และมองอัตลักษณ์ในเชิงที่เป็นความจริงแท้ เน้นความเป็นสารัตถะนิยม มากกว่าที่มองจะมองว่าอัตลักษณ์เป็นสภาวะที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การศึกษาอัตลักษณ์จึงมีทั้งอัตลักษณ์เฉพาะบุคคล (Self-identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) เมื่อเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) การมองอัตลักษณ์เปลี่ยนแปลงไป มีการนิยามอัตลักษณ์ว่าไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตรึงอยู่กับที่ แต่อัตลักษณ์สามารถปรับเปลี่ยนได้ไปตามสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ สถานที่ และบุคคลที่เราพบเจอ ในบางคราวเราแสดงอัตลักษณ์อย่างที่สังคมต้องการ และเป็นสิ่งที่ควรจะเป็น แต่ในบางคราวเราต่อต้าน ชัดขึ้น ได้แย้งหรือต่อรองในการแสดงอัตลักษณ์ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546)

ก. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)

นิยามของอัตลักษณ์ (Identity) ที่เลือกนำเสนอ เป็นนิยามจากมุมมองสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) อัตลักษณ์ในมุมมองของวัฒนธรรมศึกษาเป็นสิ่งที่สังคมประกอบสร้างขึ้น อัตลักษณ์ (Self-identity) หมายถึง การอธิบายถึงตัวตน ความรู้สึก ทักษะคติมุมมองที่มีเกี่ยวกับตัวของเราเอง ในขณะที่อัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) เป็นความคาดหวังหรือความคิดเห็นที่ผู้อื่นมีเกี่ยวกับตัวเรา การทำความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เราจะทำความเข้าใจผ่านชีวิตประจำวัน ธรรมเนียมในการเลือกสิ่งต่างๆ ความคิด ความเชื่อ ทักษะคติ อัตลักษณ์ของเราถูกหล่อหลอมจากสังคม วัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ ดังนั้นอัตลักษณ์เปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งเวลาและสถานที่มีส่วนกำหนดว่าเราจะเลือกแสดงอัตลักษณ์ในด้านใดออกมา (Barker, 2008: 215-217)

อัตลักษณ์ของคนเรามีการอธิบายได้หลากหลาย เช่น อัตลักษณ์ของเด็กวัยรุ่น อาจจะเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ที่อ่อนไหวต่อสิ่งต่างๆ อย่างง่ายดาย มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ อัตลักษณ์ของหญิงไทยคือเรียบร้อย เก่งงานบ้านงานเรือน ส่วนอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมีหลากหลายมุม เช่น ความอ่อนแอ สุขภาพไม่แข็งแรง จู้จี้ขี้บ่น ชอบคุยแต่เรื่องเก่าๆ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำต่างๆ ได้ดี เป็นต้น

อัตลักษณ์ที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้ เป็นอัตลักษณ์ที่ตามทัศนะของกระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษาการสื่อสาร ทัศนะของกระบวนทัศน์ใหม่ได้อธิบายอัตลักษณ์ที่มีคุณลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 44-54)

- (1) อัตลักษณ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่คงตัว โดยมองอัตลักษณ์ตามแนวคิดของการประกอบสร้าง (Constructionism) อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาอาจจะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม แต่อัตลักษณ์มีความเป็นพลวัต เลื่อนไหล และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เรามองอัตลักษณ์ผ่านปฏิบัติการทางสังคม (Social practice) ในรูปแบบต่างๆ เช่น การเรียน การทำงาน การทำกิจกรรมยามว่าง การพักผ่อน และการท่องเที่ยว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้อธิบายอัตลักษณ์ของบุคคล และบ่งบอกว่าเราเป็นอย่างไรได้
- (2) อัตลักษณ์มีหลากหลายมิติ (Multi-faceted) ดังที่กล่าวไปแล้วว่า อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมีหลากหลาย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับบุคคลที่ผู้สูงอายุอยู่ด้วย ผู้สูงอายุจึงมีอัตลักษณ์หลากหลายมิติ ทั้งด้านที่เข้มแข็ง อ่อนแอ หรือผสมผสานกัน
- (3) อัตลักษณ์ในมุมมองนี้ยังให้นำหนักไปที่เรื่องการทำงานของวาทกรรม วาทกรรมคือความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ได้รับการอธิบายหรือสื่อสารในสังคม เช่น วาทกรรมของผู้สูงอายุที่ได้รับการสื่อสารผ่านสถาบันต่างๆ แตกต่างกันไป วาทกรรมที่แต่ละสถาบันทางสังคมสื่อสารเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีแนวโน้มกำหนดอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน

- (4) อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับเรื่อง “อำนาจ” อำนาจในที่นี้ไม่ได้หมายถึงอำนาจที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนทางกายภาพเพียงอย่างเดียว อำนาจยังแฝงมาในรูปแบบวิถีคิดต่างๆ ที่ทำให้เรายอมรับหรือเชื่อในสิ่งนั้นๆ โดยมองว่าเป็นสิ่งที่ควรจะเป็นมากกว่าที่จะตั้งคำถามกับสิ่งเหล่านั้น เช่น เมื่อคนเราอายุมากขึ้นอาจจะถูกมองว่าไร้อำนาจ แต่ในอีกด้านหนึ่ง อำนาจคือความสูงวัยที่ผู้สูงอายุนำมาใช้ต่อรองกับเรื่องต่างๆ ก็เป็นไปได้ อำนาจในความหมายนี้ จึงไม่ได้ตกอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อำนาจไม่ได้หมายถึงความเข้มแข็งทางร่างกาย มีกำลังเพียงอย่างเดียว อำนาจยังหมายถึงการมีอิทธิพลทางความคิด ทศนคติ มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ อำนาจจึงมีการใช้ผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อการต่อสู้ ต่อรอง ชั่งชั่งความได้เปรียบกันอยู่ตลอดเวลา
- (5) อำนาจและอัตลักษณ์ที่กล่าวไปยังเกี่ยวข้องกับเรื่องทุน ดังที่กล่าวไปในตอนต้นว่า ผู้สูงอายุมีต้นทุนในการท่องเที่ยว เช่น เวลาที่ได้เปรียบกว่าคนวัยอื่นๆ ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็มีทุนที่เสียเปรียบเช่นเรื่องร่างกาย เพราะฉะนั้นเรื่องต้นทุนของแต่ละบุคคลอาจจะไม่เท่ากัน ทุนส่งผลในการสื่อสารอัตลักษณ์แตกต่างกัน
- (6) การสื่อสารกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ การสื่อสารคือการให้ข้อมูล การบอกกล่าว การสร้างความหมายร่วมกันระหว่างผู้สื่อสารในบริบทต่างๆ นอกจากนี้การสื่อสารยังต้องการทำความเข้าใจและบอกไปถึงตัวตนของผู้สื่อสารด้วย การสื่อสารจึงสามารถเป็นเครื่องมือการประกอบสร้าง (Construct) ดำรงรักษา (Maintain) ต่อรอง (Negotiate) และการผลิตซ้ำ (Reproduction) อัตลักษณ์ (A.De Fina, 2011 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 44-54)

การศึกษาอัตลักษณ์จึงมีทั้งการศึกษาอัตลักษณ์ที่เราเป็นผู้นิยามด้วยตนเองกับอัตลักษณ์ที่ผู้อื่นเป็นผู้นิยาม สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ มีทั้งการศึกษาอัตลักษณ์ของวัยรุ่น เด็ก คนแก่ สถานที่ ชุมชน และอีกหลากหลาย การศึกษาอัตลักษณ์จะทำให้รู้จักตัวตน ที่มาที่ไปของบุคคล ชุมชน หรือสถานที่นั้นๆ ดังเช่นงานศึกษาอัตลักษณ์ผู้สูงอายุของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2553) ได้ศึกษาสถาบันที่เกี่ยวข้องและมีอำนาจต่อการกำหนดวาทกรรมการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไทย คือ การแพทย์ นโยบายรัฐ เศรษฐกิจ และสื่อมวลชน ทำให้ตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ได้อธิบายผ่านสถาบันต่างๆ มีหลากหลายมุมมอง

นอกจากนี้การศึกษาผู้สูงอายุที่ผ่านมามีแนวโน้มจะจับคู่การศึกษาผู้สูงอายุกับสถาบันหรือพื้นที่ที่เรามักจะคุ้นชินและมองว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น ผู้สูงอายุกับโรงพยาบาล สุขภาพร่างกาย ผู้สูงอายุกับสถานสงเคราะห์คนชราหรือแม่กระทั่งสถาบันสื่อมวลชนจะนำเสนอภาพตัวแทนของผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว เช่น ผู้สูงอายุกับสถาบันครอบครัวหรือจับคู่ภาพของผู้สูงอายุกับการต้องเข้าวัด การปฏิบัติธรรม เป็นต้น การศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ “การท่องเที่ยว” การจับคู่ผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยวอาจจะทำให้หลายคนตั้งคำถามถึงความไม่ลงตัว

มีความขัดแย้ง แต่อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่น่าศึกษา เพราะการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นอีก “สถาบัน” หนึ่งในสังคมที่มีอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุ

ในขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุใช้การเดินทางท่องเที่ยวในการสื่อสารเพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองไปสู่สังคมด้วยเช่นกัน จากฐานคิดของอัตลักษณ์ตามทางสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) “อำนาจ” การสื่อสารหรือสร้างอัตลักษณ์ไม่ได้ตกอยู่ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นหลักแต่มาจากหลากหลายทิศทาง ผู้สูงอายุสามารถสร้างอัตลักษณ์ด้วยตนเองกับอัตลักษณ์ที่ผู้อื่นสร้างให้กับผู้สูงอายุ แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจจึงมีความสำคัญต่อการกำหนดอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม

งานวิจัยของ Wilinska and Henning (2011) เลือกรับศึกษาถึงกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานสวัสดิการสังคม (Social welfare) ของประเทศโปแลนด์ จุดมุ่งหมายคือเพื่อต้องการที่จะได้แนวทางการพัฒนาโครงการสวัสดิการสังคมที่มีการปรับให้เหมาะสมกับตัวตนของผู้รับบริการคือผู้สูงอายุ วิธีการศึกษาใช้การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical) และแนวทางชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic) ผลการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจ

ประการแรก ผู้เชี่ยวชาญที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยยังคงมองว่าผู้สูงอายุคือปัญหา ดังนั้นจึงต้องพยายามแก้ปัญหาของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ การให้บริการด้านสังคม ด้านกิจกรรม และภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ พยายามประกอบสร้างและสื่อสารถึงตัวตนของผู้สูงอายุที่มีความสุขผ่านนโยบายสวัสดิการสังคม เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ประการที่สอง การแก้ปัญหาอัตลักษณ์ด้านลบของผู้สูงอายุคือมีการริเริ่มโครงการสำหรับผู้สูงอายุที่มีความสุข จัดกิจกรรมด้านสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การเดินทางท่องเที่ยว การใช้คอมพิวเตอร์ การจัดชั้นเรียนสำหรับผู้สูงอายุในการเรียนรู้เรื่องภาษา ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้แสดงถึงความพยายามในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและสร้างภาพผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ ในการจัดโครงการต่างๆ ก็พยายามสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการคือผู้สูงอายุที่มีอายุ 50-65 ขึ้นไป และไม่ได้ทำงาน การเข้าร่วมโครงการทำให้ผู้สูงอายุได้เปิดเผยตนเอง แสดงถึงความคิดเห็นต่อการเป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุบางคนคิดว่าการเป็น “ผู้สูงอายุ” จริงๆ แล้วเริ่มต้นที่อายุ 80 ปี ในขณะที่ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการอธิบายว่าตนเองได้มีโอกาสพัฒนาอัตลักษณ์ที่เป็นจุดอ่อนให้มีความแข็งแรงและสร้างความมั่นใจในการใช้ชีวิตมากขึ้น

นอกจากนี้โครงการยังมีการให้ผู้สูงอายุร่วมมือกับเยาวชนผลิตสื่อสารคดีเพื่อสื่อสารเกี่ยวกับการจัดการปัญหาของผู้สูงอายุ ซึ่งการผลิตสารคดีร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเยาวชนมีการนำเสนอความคิดเห็นออกมาว่า ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับสังคม แต่สิ่งสำคัญคือผู้สูงอายุต้องแสดงให้เห็นว่าตนเองมีคุณค่าและมีประโยชน์ การศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งจากงานสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ และมีความพยายามสื่อสารอัตลักษณ์นั้นไปยังผู้สูงอายุอื่นๆ อีกด้วย

ดังนั้นการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ จึงมีความน่าสนใจ โดยเฉพาะ “อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว” ที่อาจจะยังไม่มีกรกล่าวถึงมากนักเป็นอีกมิติหนึ่งที่นำศึกษาว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่หรือกระบวนการการท่องเที่ยวตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดลง มีการสื่อสารอัตลักษณ์หรือตัวตนอย่างไร นอกจากแนวคิด “อัตลักษณ์” ที่นำเสนอไปแล้ว การศึกษาอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังต้องเชื่อมโยงกับแนวคิด “พื้นที่” (Space) เพราะพื้นที่หรือสถานที่เป็นส่วนสำคัญในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุต้องพาตัวเองออกจากพื้นที่บ้านไปสู่พื้นที่สาธารณะ พื้นที่จึงมีส่วนสำคัญในการอธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

McCabe and Stokoe (2004) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสถานที่และอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคือนักท่องเที่ยวแต่ไม่ได้เน้นที่กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยต้องการค้นหาว่ากระบวนการเชิงปฏิบัติการที่นักท่องเที่ยวจะประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการอธิบายตัวตนจากการทำกิจกรรมในสถานที่ท่องเที่ยว ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์กลุ่มคนที่ท่องเที่ยว โดยมีเกณฑ์แบ่งประเภทของผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทาง เช่น นักท่องเที่ยว ผู้มาเยี่ยมชม และผู้ที่เดินทางไกล

งานศึกษาชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของการเป็นนักท่องเที่ยวที่ต้องประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองเมื่อต้องอยู่ในบริบทต่างๆ ข้อค้นพบจากชิ้นนี้ คือ ประการแรก กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นว่า ได้รู้จักตนเองมากขึ้น จากการบอกเล่าถึงเรื่องราวกิจกรรมที่ได้ทำในสถานที่ท่องเที่ยวเพราะการพูดถึงสถานที่ที่ไปเที่ยวก็คือการพูดถึงตนเอง ประการที่สอง การทำความรู้จักตนเองผ่านพื้นที่นั้นล้วนได้รับการถ่ายทอดเรื่องราวมาจากครอบครัว เป็นประสบการณ์ที่ค่อยๆ สัมผัสจากสมัยวัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การได้ไปเที่ยวกับครอบครัว การเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ร่วมกัน แต่ละครอบครัวก็จะมีพิธีกรรมการใช้เวลาร่วมกันแตกต่างกัน เช่น บางครอบครัวใช้เวลาวันอาทิตย์ร่วมกันออกเดินทางท่องเที่ยว กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้คือการสื่อสารและสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง โดยเชื่อมโยงกับกับสถานที่ที่เราไปท่องเที่ยว เราเที่ยวอย่างไร เรามีมุมมองต่อสถานที่นั้นอย่างไรก็เท่ากับว่าเราเลือกสื่อสารตัวตนของเราให้ผู้อื่นได้รับรู้ได้อย่างไร เมื่อตัวเราเชื่อมโยงกับสถานที่หรือพื้นที่ หรืออาจจะเรียกได้ว่าแหล่งที่เราไปท่องเที่ยว ทำให้เราเชื่อมโยงตัวเรากับอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ ในด้านอัตลักษณ์ของสถานที่หรือพื้นที่ จะมีอัตลักษณ์ด้านบวกหรือด้านลบขึ้นอยู่กับ การสื่อสารและให้ความหมายของพื้นที่ อัตลักษณ์ของพื้นที่จึงไม่ได้ตายตัวขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ประกอบสร้างพื้นที่ ทั้งเชิงกายภาพ ความคิด และประสบการณ์ การประกอบสร้างและสื่อสารอัตลักษณ์ของพื้นที่และตัวบุคคลจึงเชื่อมโยงกับพฤติกรรม กิจกรรม และกลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่และได้รับประสบการณ์จากพื้นที่นั้นๆ

โดยสรุป งานชิ้นนี้มองว่าพื้นที่และอัตลักษณ์มีความเชื่อมโยงกัน “การที่เราจะบอกว่าเราเป็นใครเราอยู่ที่ไหน เราเคยไปอยู่ที่ไหนมาบ้าง และเรากำลังจะเดินทางไปไหน” (Barnes, 2000 อ้างถึงใน McCabe & Stokoe, 2004: 618) เป็นการใช้พื้นที่เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ การเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่การสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ในอีกรูปแบบหนึ่ง การเดินทางเป็นการปลดปล่อย และอาจมีแนวโน้มทำให้เราเห็นตัวตนของเราที่เปลี่ยนแปลงไปจากสถานการณ์ปกติที่เราคุ้นชิน (Housee, 1999: 137)

ทั้งนี้อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวมักจะแสดงถึงผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ชนชั้นกลาง อีกทั้งสถานที่และรูปแบบในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังบ่งบอกถึงชนชั้น สถานะทางสังคมอีกด้วย ผู้สูงอายุที่ได้ออกจากบ้านมาท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นผู้สูงอายุที่กระตือรือร้น มีความพร้อม มีปัจจัยหลายๆ ด้านที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยว แตกต่างจากผู้สูงอายุที่อาจไม่ได้ออกจากบ้านมากนัก แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้ความหมายว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ท่องเที่ยวจะเป็นผู้ที่ซึมเศร้า ในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวที่แสดงออกในด้านลบ อาจเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นจุดที่อ่อนแอของตนเอง หรืออาจจะเป็นการสะท้อนอัตลักษณ์ที่สังคมเป็นผู้กำหนดให้ สะท้อนถึงเรื่องชนชั้น สถานะทางสังคมก็เป็นได้ อาจสรุปได้ว่า “การสร้างอัตลักษณ์จึงเป็นการประกอบสร้างผ่านการบริโภคสินค้า บริการ การใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ในการสื่อความหมายมากกว่าจะคำนึงถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่านเกณฑ์ในด้านอาชีพ” (Urry, 1994 อ้างถึงใน McCabe & Stokoe, 2004: 604) การศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านการท่องเที่ยวจึงอาจถือเป็นบริบทหนึ่งที่ทำให้เรารู้จักตัวตน หรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุในอีกมิติหนึ่ง

ข. การสื่อสารอัตลักษณ์และแนวคิดเกี่ยวกับ “พื้นที่” (Space)

การท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดพื้นที่หรือสถานที่ (Space/Place) การใช้ “พื้นที่” ในการแสดงออกรูปแบบต่างๆ ถือว่าเป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่ง พื้นที่สามารถกำหนดว่าเราควรจะสื่อสารตัวตนอย่างไร การทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space/Place)” จึงมีส่วนสำคัญในการศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกแนวคิดพื้นที่ (Space) ของสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) (Barker, 2008: 373)

พื้นที่ที่มีความหมายในการสื่อสาร ความหมายของพื้นที่สำหรับการสื่อสาร จึงไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง พื้นที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในสังคมเราใช้ “พื้นที่” เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ อำนาจ การต่อต้าน ต่อรอง ต่อสู้ เพื่อแสดงถึงตัวตนหรือเรียกร้องความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม การออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านหรือเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง เราใช้ “พื้นที่” แสดงออก ทั้งพื้นที่ในโลกจริงหรือพื้นที่ในเชิงกายภาพ และพื้นที่ในโลกเสมือนหรือพื้นที่เชิงความคิด เพราะฉะนั้นแนวคิดเรื่องพื้นที่จึงเป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญ การใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่เป็นกรอบในการศึกษาจึงเลือกมองพื้นที่จากแนวคิดของ Henri Lefebvre นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้พัฒนาแนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) ในปี 1974

พื้นที่ (Space) สถานที่ (Place) และเวลา (Time) เป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงในศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งแต่ละมุมมองจะมีการอธิบายและให้นิยามในเรื่องของพื้นที่ที่มีส่วนคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ถ้าหากกล่าวถึงพื้นที่ควรเริ่มด้วยนิยามทางด้านภูมิศาสตร์ (Geography) จากมุมมองของนักคิดคนสำคัญทางด้านภูมิศาสตร์ Tuan (1977) กล่าวว่า พื้นที่

และสถานที่ที่เป็นคำที่มีความหมายที่เราคุ้นเคยและหมายรวมไปถึงประสบการณ์เกิดขึ้น สถานที่ที่จะมีความหมายในแง่ของความมั่นคง ส่วนพื้นที่ที่มีความหมายถึงความอิสระ คนเราอาจจะยึดติดกับสถานที่ แต่ในขณะเดียวกันเราก็อยากจะมีพื้นที่ที่แสดงถึงความอิสระ จริงๆ แล้วหากเราลองทบทวนดูพื้นที่และสถานที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการใช้ชีวิต

มนุษย์เราเรียนรู้จัก ทำความเข้าใจพื้นที่กับสถานที่มาตั้งแต่เกิด จนเติบโต เรียนรู้ความซับซ้อนต่างๆ ของพื้นที่และสถานที่จากประสบการณ์ที่ได้รับในการใช้ชีวิต เด็กๆ จะใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เช่น การได้ยิน การได้กลิ่น การสัมผัส การรับรส การมองเห็น เพื่อเรียนรู้ ทำความรู้จักกับพื้นที่ต่างๆ รอบตัว (Tuan, 1977: 3) ซึ่งก็คือการสื่อสารกับสิ่งต่างๆ รอบตัว จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เราก็เรียนรู้ทำความเข้าใจพื้นที่มากขึ้น รวมทั้งในแง่ความหมายทางด้านสังคม การมองเรื่องพื้นที่ เราไม่ได้มองเพียงลักษณะทางกายภาพอย่างเดียว แต่ยังมีลักษณะทางด้านสังคมด้วย เช่น ถ้าพูดถึงบ้าน เราจะนึกถึงได้ทั้งความหมายในเชิงกายภาพ ความสวยงาม หรูหรา แต่ถ้าเป็นเรื่องความคิด ความรู้สึก บ้านสำหรับคนส่วนใหญ่อาจจะมี ความหมายว่าถึงความอบอุ่น ความสบายใจ แต่บ้านสำหรับความหมายสำหรับบางคนอาจหมายถึงความแตกแยก ไร้ความสุข

ในยุคของทฤษฎีสันติใหม่ (Modern theory) ให้ความสนใจกับเวลาที่มีความเป็นพลวัต ในขณะที่มองว่าพื้นที่เป็นสิ่งตายตัว อยู่กับที่ ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ (Barker, 2008: 373) แต่ในอีกด้านหนึ่งพื้นที่เป็นสิ่งที่ถูกมองในความหมายด้านสังคม การที่จะเข้าใจกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตของมนุษย์ พื้นที่เป็นสิ่งสำคัญ พื้นฐานในการวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ และมีความหมายที่หลากหลาย ยกตัวอย่าง พื้นที่บ้าน ที่แบ่งสัดส่วนเป็นห้องรับแขก ห้องครัว ห้องรับประทานอาหาร และห้องนอน กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่มีความหมายแตกต่างกัน พื้นที่ส่วนตัวของบ้านคือห้องนอน หากเป็นคนแปลกหน้าก็ไม่สามารถเข้าไปในห้องนอนได้ พื้นที่แต่ละแห่งจึงมีความหมายที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับ การให้ความหมายจากสังคมด้วย (Giddens, 1984 อ้างถึงใน Barker, 2008: 374)

สำหรับผู้สูงอายุ บ้านอาจเป็นพื้นที่ปลอดภัยก็ได้ หรือเป็นพื้นที่แห่งการถูกกักขังได้เวลาเดียวกัน (Keans & Moon, 2002 อ้างถึงใน Kearns & Andrews, 2005) ความหมายของพื้นที่และอัตลักษณ์จึงเป็นความหมายที่ผ่านการประกอบสร้าง การสื่อสารผ่านบุคคล ผ่านตำนาน เรื่องราว วัตถุ สิ่งของ จนทำให้พื้นที่แห่งนั้นๆ มีความหมายตามที่คนที่ส่วนใหญ่รับรู้ แต่ความหมายเหล่านี้อาจจะไม่นิ่ง แปรเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์หรือช่วงเวลา การสร้างอัตลักษณ์ให้กับบุคคล เหตุการณ์ต่างๆ จะมีความเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่ด้วยเช่นกัน อัตลักษณ์ของบุคคลก็สามารถย้อนกลับมากำหนดอัตลักษณ์ของพื้นที่ เช่น วัยรุ่นมักจะเดิน “สยาม” อัตลักษณ์ของวัยรุ่นจึงย้อนกลับมากำหนดอัตลักษณ์ของพื้นที่สยามว่า “เป็นแหล่งรวมของความทันสมัย เป็นแหล่งรวมของวัยรุ่น” หรือแม้กระทั่ง “วัด” มักจะมีภาพความเชื่อมโยงอยู่กับ “ผู้สูงอายุ” เพราะฉะนั้นการเป็นผู้สูงอายุจึงมีภาพติดตาว่าต้องเข้าวัดเข้าวา แต่ในความจริงอาจจะไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป ผู้สูงอายุอาจจะชอบไปห้างสรรพสินค้า ไปฟิตเนส หรือไปท่องเที่ยวได้เหมือนคนในวัยหนุ่มสาวก็เป็นได้

อัตลักษณ์ที่คนส่วนใหญ่มองและประทับใจให้กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นว่าคนกลุ่มนั้นจะต้องยอมรับอัตลักษณ์นั้น

สำหรับอีกแนวคิดหนึ่งในเรื่องพื้นที่คือเรื่องของพื้นที่หน้าฉาก (Front) กับพื้นที่หลังฉาก (Back) ของ Erving Goffman ในปี 1969 ซึ่งเป็นการแบ่งกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นด้วย หน้าฉากคือพื้นที่ที่นำเสนอตัวตนของเราสู่สาธารณะ เราก็กทำกิจกรรมหรือแสดงออกถึงตัวตนที่สังคมยอมรับได้ สำหรับพื้นที่หลังฉากจะเป็นพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สำหรับการเตรียมตัวในการแสดงออกทางสังคม (Giddens, 1984 อ้างถึงใน Barker, 2008: 374) พื้นที่หลังฉากไม่ได้ถูกควบคุมเหมือนกับพื้นที่หน้าฉาก พื้นที่จึงไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกมองในด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่การให้ความหมายกับพื้นที่ต่างหากนั้นเป็นสิ่งสำคัญ พื้นที่ที่เราเห็นด้วยตาในเชิงกายภาพความหมายหน้าฉากกับหลังฉากมีความแตกต่างกัน และพื้นที่แต่ละแห่งมีส่วนทำให้การแสดงออกถึงตัวตนและการสื่อสารของเราที่แตกต่างกันออกไป

สำหรับพื้นที่ฉากหน้าและพื้นที่ฉากหลังในการท่องเที่ยวเป็นแนวคิดที่เรียกว่า Staging Tourism เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องจาก Erving Goffman เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการเดินทางท่องเที่ยว MacCannell อธิบายว่าพื้นที่ฉากหน้าคือพื้นที่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นพื้นที่สำคัญมีความน่าสนใจ เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ได้รับการพูดถึงหรือเผยแพร่สู่สาธารณะ การนำเสนอความน่าสนใจของพื้นที่ที่จะแสดงถึงเรื่องที่เป็นอุดมคติ วัฒนธรรมของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ส่วนพื้นที่ฉากหลังคือพื้นที่ที่เป็นชีวิตประจำวัน เช่น ชาวเขาเผ่าต่างๆ เมื่อต้องอยู่ในพื้นที่ของการท่องเที่ยวก็จะสวมใส่ชุดประจำเผ่า ร้องรำทำเพลงให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนเมื่อจบการแสดงก็จะกลับไปสวมใส่เสื้อผ้าปกติ อาจจะเป็นการสวมกางเกงยีนส์ ใส่เสื้อเชิ้ต เป็นต้น เพราะฉะนั้นพื้นที่จึงมีความสำคัญในการศึกษาการสื่อสารในการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก (Hannam & Knox, 2010: 74-75) ถ้าอธิบายผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวโดยใช้แนวคิดพื้นที่หน้าฉากหรือหลังฉาก หน้าฉากของการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุอาจจะต้องการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีกำลังวังชาที่จะเดินทางท่องเที่ยว แต่หลังฉากของการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอาจจะมีอัตลักษณ์ตอนที่อยู่บ้านแตกต่างจากอัตลักษณ์ตอนที่ผู้สูงอายุเดินทางท่องเที่ยว

พื้นที่ที่มีความหมายในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ พื้นที่เป็นสิ่งที่สังคมประกอบสร้างขึ้น สังคมก็เป็นสิ่งที่ถูกพื้นที่ประกอบสร้างขึ้นเช่นกัน พื้นที่ทางสังคมมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม พื้นที่เป็นการบ่งบอกถึงการตั้งคำถามในเรื่อง “อำนาจและสัญลักษณ์” พื้นที่ทางสังคมเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลาย มีการข้ามผ่าน ประสาน เป็นไปในแนวทางเดียวกันหรืออยู่ได้เพราะความสัมพันธ์ของความขัดแย้ง ความเป็นศัตรูซึ่งกันและกันก็ได้ (Massey, 1994: 3 Barker, 2008: 376)

แนวคิดเรื่องของพื้นที่จึงมีทั้งเรื่องอำนาจ ความสัมพันธ์ และความขัดแย้งมาเกี่ยวข้อง ขึ้นอยู่กับว่าเราจะให้ความหมาย หรือเราจะใช้พื้นที่ไปในแนวทางใด การที่จะอธิบายพื้นที่ของผู้สูงอายุต้องมองย้อนกลับไปที่ก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ คนเราได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวในการใช้ชีวิตที่เกิดขึ้นในแต่ละ

พื้นที่และช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านจิตใจ พื้นที่ในการใช้ชีวิตที่รายล้อมตัวเราจึงเริ่มตั้งแต่พื้นที่ส่วนตัว บ้าน ที่อยู่อาศัย ไปจนถึงพื้นที่สาธารณะ พื้นที่การทำงาน การทำกิจกรรมกลางแจ้ง การออกกำลังกาย การเดินทางท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนคือพื้นที่ทางร่างกาย ผิวหนังที่เหี่ยวยุบ ผมที่เปลี่ยนเป็นสีขาว อีกทั้งความสามารถทางร่างกายอาจลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับวัยหนุ่มสาว (Hepworth, 2004: 3) ผู้สูงอายุจึงอาจจะมีพื้นที่ในการใช้ชีวิตที่ไม่หลากหลายเหมือนในสมัยวัยหนุ่มสาว

พื้นที่และสถานที่บางแห่งอาจมีภาพที่ยึดติดอยู่กับคนแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน เด็กอาจจะเหมาะกับพื้นที่ของโรงเรียน ผู้หญิงกับสถานเสริมความงาม ผู้ชายกับพื้นที่ป่าเขาที่ต้องเสี่ยงอันตราย ผู้สูงอายุกับวัด วาอาราม พื้นที่และสถานที่ที่สามารถสื่อสารและเป็นภาพตัวแทนในการอธิบายเรื่องราว ประสบการณ์ของมนุษย์ได้ พื้นที่จึงไม่ได้ถูกมองในด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่พื้นที่สามารถอธิบายในเชิงที่ซับซ้อนและเป็นสิ่งที่สังคมประกอบสร้างขึ้น (McKeever & Coyte, 1999 อ้างถึงใน Andrews & Phillips, 2005: 7)

สำหรับพื้นที่หรือสถานที่ของผู้สูงอายุอาจจะมีภาพยึดติดอยู่กับบ้านหรือสถานที่พักตากอากาศที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน มีคนคอยดูแลอย่างใกล้ชิด หรือสำหรับในมุมมองแบบไทยๆ ผู้สูงอายุอยู่กับบ้านพร้อมหน้าพร้อมตาด้วยลูกหลานที่คอยดูแลเอาใจใส่ มีครอบครัวที่อบอุ่น ผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานก็ต้องเป็นการทำงานที่สะดวกสบาย ในอีกมุมหนึ่งภาพของผู้สูงอายุที่ยากจนต้องใช้ชีวิตที่เร่ร่อน นอนตามข้างถนนหรือภาพของผู้สูงอายุที่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึมเศร้าในบ้านพักคนชรา จะเห็นได้ว่าพื้นที่แต่ละแห่งประกอบสร้างความหมายให้กับผู้สูงอายุแตกต่างกัน (Blaikie, 2005: 164) แต่ละพื้นที่จึงมีความหมายและสื่อสารถึงตัวตนของผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ไปพร้อมๆ กัน

พื้นที่กับการสื่อสารของผู้สูงอายุมีความเชื่อมโยงกัน พื้นที่ส่งผลให้การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกัน งานศึกษาทางด้านภูมิศาสตร์และสุขภาพที่ผ่านมาได้มีการนำเสนอพื้นที่ในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุไว้ 4 พื้นที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่ร่างกาย (The Body) พื้นที่บ้าน (The Home Space) พื้นที่บ้านพักสำหรับผู้สูงอายุ (Residential care setting) และพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ (Landscape of ageing) ซึ่งพื้นที่ทั้ง 4 รูปแบบได้แสดงให้เห็นถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้ (Keans & Moon, 2002 อ้างถึงใน Kearns & Andrews, 2005: 13-23)

พื้นที่ร่างกาย / พื้นที่บ้าน / พื้นที่บ้านพักสำหรับผู้สูงอายุ งานศึกษาวิจัยที่ผ่านมามักแสดงหรือสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ สื่อสารถึงความมีโรคร้ายไข้เจ็บ ร่างกายไม่แข็งแรง บ้านอาจจะเป็นสถานที่แห่งการกักขังเพราะผู้สูงอายุมีร่างกายไม่แข็งแรง ส่วนพื้นที่บ้านพักหรือสถานสงเคราะห์คนชราได้แสดงให้เห็นถึงมุมมองทั้งด้านบวกและด้านลบเช่นกัน ถ้าหากอยู่ในบ้านพักหรือสถานสงเคราะห์คนชราจะได้รับการดูแลทางด้านสุขภาพร่างกายต่างๆ แต่สภาวะทางด้านจิตใจก็อาจจะแตกต่างจากการที่ผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัว การสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุจึงแสดงออกถึงการต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ตามที่สถาน

สงครามที่คนชรากำหนด ตัวผู้สูงอายุเองก็ได้พยายามต่อรองกับข้อจำกัดที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์ไม่มีความสุข แต่ผู้สูงอายุอาจจะต้องพยายามจัดการตนเองให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ตนเองอยู่ในขณะนั้น

พื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์ เป็นพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณ สภาพแวดล้อม บรรยากาศที่เหมาะสมกับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ในมุมมองนี้จะเป็นการมองมุมกว้างถึงภาพรวมของของสถานที่หรือเมือง ซึ่งประเด็นนี้อาจจะขยายความไปยังเรื่องของการท่องเที่ยว เพราะการเดินทางท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสไปสัมผัสพื้นที่ที่แตกต่างจากความคุ้นเคย เป็นการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่บ้านที่ผู้สูงอายุคุ้นชิน ไปสู่สถานที่ใหม่ เช่น การไปพักตากอากาศเพื่อรักษาสุขภาพหรือรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น เพราะฉะนั้นพื้นที่ที่มีส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ พื้นที่หรือสถานที่ท่องเที่ยวจึงสื่อสารตัวตนของผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว

นอกจากแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และพื้นที่ดังกล่าว แนวคิดเรื่องการสร้างพื้นที่ (Production of Space) ของ Henri Lefebvre เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ Lefebvre เป็นนักคิดนักวิชาการด้านสังคมชาวฝรั่งเศสที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก Marxist แนวคิดความสนใจของ Lefebvre ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพื้นที่ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ประสบการณ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ต่างๆ (Auslander, 2008: 123-124)

แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) ได้รับการพัฒนาในปี 1974 ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญในการมองพื้นที่ในเชิงความคิดหรือเชิงสังคม ไม่มองเพียงแต่ว่าสังคมสร้างพื้นที่อย่างไร แต่พื้นที่ก็มีส่วนในการสร้างสังคมเช่นกัน เมื่อมีพื้นที่เกิดขึ้นมีกิจกรรมอะไรเกิดขึ้นในพื้นที่นั้นๆ บางพื้นที่ไม่ใช่เรื่องของกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่พื้นที่เกี่ยวข้องกับผู้คน ความเป็นไปของสังคม พื้นที่มีผลในการใช้ชีวิตจัดรูปแบบชีวิตให้กับคนในสังคมเช่นกัน (Auslander, 2008: 124)

อิทธิพลทางความคิดของ Lefebvre ที่ได้มาเพื่อพัฒนาแนวคิดการสร้างพื้นที่ มีที่มา 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือแนวคิดแบบวิภาษวิธี (Dialectics) ของ จาก Hegel, Marx และ Nietzsche ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาแนวคิด ซึ่งดึงเอารากฐานความคิดในการมองเรื่องต่างๆ แบบสองขั้วตรงข้าม (Binary) มาพัฒนาเป็นการมองที่มีรูปแบบสามเหลี่ยม (Triadic) ที่ไม่ได้มีเพียงสองขั้ว ประการที่สอง แนวคิดนี้พัฒนามาจากทฤษฎีทางด้านภาษา (Language Theory) เป็นเรื่องของความตีความ การทำความเข้าใจ ความหมาย ประการที่สาม อิทธิพลทางความคิดจาก Heidegger เส้นทางในการพัฒนาความคิดเรื่องพื้นที่ของ Lefebvre จึงแสดงให้เห็นที่มาที่ไปว่า การมองเรื่องพื้นที่ของเขาไม่ได้มองเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น และเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการมองพื้นที่แบบสำนักคิดวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) พื้นที่จึงเป็นสิ่งที่ถูกผลิตหรือถูกสร้างขึ้นมา (Schmid, 2008: 28)

แนวคิดพื้นที่ของ Lefebvre หรือที่เรียกว่า Lefebvre' s conceptual triadic จะนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายการศึกษาอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวว่า ผู้สูงอายุมีการให้ความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างไร และการท่องเที่ยวนั้นย้อนกลับมากำหนดอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุอย่างไร พื้นที่จึงประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ (ตารางที่ 2.1) ดังนี้ (Auslander, 2008: 124-125; Carp, 2008: 131-136; Schmid, 2008: 36-37)

(1) พื้นที่ในเชิงกายภาพหรือพื้นที่ในเชิงปฏิบัติการ (Perceived space or Spatial space)

หมายถึง พื้นที่ที่สามารถจับต้องได้ สัมผัสได้ มองเห็นได้ สัมผัสได้หรือรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นพื้นที่ในเชิงกายภาพ มองเห็นเป็นโครงสร้างของสิ่งต่างๆ ที่ชัดเจน เช่น ถ้าหากเป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว เราจะเห็นความสวยงามของธรรมชาติ สิ่งก่อสร้าง หรือเป็นอาคาร สถาปัตยกรรม ปราสาทราชวังต่างๆ สิ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้นๆ รวมไปถึงร่างกายของมนุษย์ ที่ทำกิจกรรมอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ก็มองได้ว่าเป็นพื้นที่เชิงกายภาพ การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงอาจจะทำให้เราได้เห็นความพยายามด้านกายภาพหรือการดูแลสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ เพื่อที่จะสามารถพาตนเองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ

(2) พื้นที่เชิงความคิด (Conceived space or Representations of space) มีความ

หมายถึง แนวคิดหรือความคิดที่เรามีต่อพื้นที่ การสร้างภาพแทนของพื้นที่ปรากฏในรูปแบบต่างๆ เช่น คำพูด วาทกรรม การให้นิยาม ความหมายที่มีต่อพื้นที่นั้นๆ รวมไปถึงแผนที่ การวางแผน ข้อมูล สัญลักษณ์ต่างๆ ที่มีเกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นๆ ซึ่งการมองในเชิงความคิดของพื้นที่ สามารถอธิบายได้ในแง่ของจินตนาการ ภาพสะท้อนทางความคิด การวิเคราะห์ วางแผน ความต่อเนื่อง การแสดงออกทางความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ในด้านที่ผสมกลมกลืนและในด้านที่มีความขัดแย้งกัน เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ผู้สูงอายุมีต่อสถานที่แห่งนั้นเป็นอย่างไร ดีความจากการใช้ภาษา คำพูดที่พูดถึงสถานที่หรือพื้นที่แห่งนั้น ดีหรือไม่ดี ชอบไม่ชอบอย่างไร

(3) พื้นที่ทางสังคม (Lived space or Spaces of representation) พื้นที่ในความหมายนี้จะ

มองมิติเรื่องสัญลักษณ์ ไม่ได้มองถึงพื้นที่โดยตรง แต่จะเป็นเรื่องของอำนาจ เหตุผล หลักการ ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีเกี่ยวข้องกับพื้นที่ และก่อให้เกิดการผสมผสานพื้นที่ในเชิงกายภาพ และพื้นที่ในเชิงความคิด เป็นการให้ความหมายของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง เพราะเกิดจากการที่เราได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมผัสกับสถานที่ เหตุการณ์ สถานการณ์ด้วยตนเอง ความคิด ความรู้สึก ร่วมที่เราต่อมีพื้นที่หรือสถานที่นั้นๆ สำหรับประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการเที่ยวในแต่ละครั้งย่อมแตกต่างกัน ความคิด ความรู้สึก ความทรงจำ ทั้งด้านบวกและด้านลบก็คือภาพแทนความจริงที่มีต่อพื้นที่ที่ไปท่องเที่ยว

พื้นที่ (Space)	การอธิบายพื้นที่ (Aspects of triad)	ตัวอย่าง
พื้นที่เชิงกายภาพ (Physical)	Spatial space	สถานที่ท่องเที่ยว เช่น ปราสาท ตึก อาคาร ย่านการค้า ถนน ฯลฯ
	Perceived space	การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การเคลื่อนไหว ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่
พื้นที่เชิงความคิด (Mental)	Representations of space	การสื่อสารในเชิงคำพูด คำบอกเล่า เรื่องราว ของพื้นที่นั้นๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านทาง ช่องทางต่างๆ
	Conceived space	ความคิดเห็น ความรู้สึก จินตนาการ การ ตีความหมายที่มีต่อพื้นที่
พื้นที่ทางสังคม (Social)	Spaces of representation	กิจกรรมความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในพื้นที่การ ท่องเที่ยว การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ การชมการ แสดงของชนเผ่าที่เก่าแก่ การเยี่ยมชม โบราณสถาน การจับจ่ายซื้อของที่ระลึก ฯลฯ
	Lived space	ความรู้สึกของเราที่มีต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ความรัก ความชอบ ความประทับใจ ความรู้สึก เรามีทั้งด้านดีและไม่ดี ประสบการณ์ที่เรา ได้รับจากการสัมผัสกับกิจกรรมการท่องเที่ยว จากสถานที่หรือพื้นที่นั้นๆ โดยตรง

ตารางที่ 2.1 แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) Lefebvre's conceptual triadic

ที่มา: Carp, J. (2008). "Ground-Truthing" Representation of Social space: Using Lefebvre's conceptual triad. *Journal of Planning Education and Research*. 28, 129-142 p.133

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ผ่านมาพบว่า มองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านหลากหลายพื้นที่ (Space) และแต่ละพื้นที่มีส่วนในการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันออกไป

ประการแรก หากนึกถึงผู้สูงอายุเรามากจะนึกถึงผู้สูงอายุกับพื้นที่ส่วนตัว เช่น บ้านพักคนชราหรือสถานสงเคราะห์คนชรา ตามมาด้วยผู้สูงอายุกับเรื่องของสุขภาพเป็นของคู่กัน โดยผู้สูงอายุจะถูกจัดวางให้อยู่ในพื้นที่ของโรงพยาบาล รวมไปถึงการเข้าวัดของผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุกับพื้นที่ของชมรมผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมต่างๆ เล่นดนตรี ออกกำลังกาย ทำงานอดิเรก ประดิษฐ์ดอกไม้ ทำอาหาร เย็บปักถักร้อย เป็นต้น โดยภาพรวมอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุในพื้นที่ดังกล่าวเป็นอัตลักษณ์ที่ปรากฏและเชื่อมโยงกับพื้นที่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งดูจะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ แต่อย่างไรก็ตามข้อสังเกตที่เกิดขึ้นคือการปรากฏตัวของผู้สูงอายุในพื้นที่ข้างต้นประกอบสร้างอัตลักษณ์ในด้านบวกหรือลบให้กับผู้สูงอายุ

ทั้งนี้มีการตั้งข้อสังเกตจากงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกับสถานสงเคราะห์คนชรา จากงานของอรรพรรณ ขำสุวรรณ (2545) ศึกษาเรื่องการสื่อสารในสถานสงเคราะห์คนชราประเภทเสียค่าบริการของรัฐบาลและเอกชน และเรื่องรอง ชาญวุฒิธรรม (2547) ศึกษาเรื่อง คนชราในสถานสงเคราะห์: ชีวิตและตัวตน โดยกำจร หลุยยะพงศ์ (2553) มองว่างานศึกษาทั้งสองเรื่องมีกรอบความคิดในเรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุถูกกำหนดโดยพื้นที่ของของบ้านพักคนชรา ผู้สูงอายุจะถูกจำกัดขอบเขตให้อยู่ภายใต้การดูแลของกฎหมายและการแพทย์ ทำให้ผู้สูงอายุถูกมองว่าเป็นผู้ที่อ่อนแอ จะจัดการหรือสั่งอะไรให้ทำตามก็ได้

งานของ สาโรจน์ เทวหสกุลทอง (2548) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมและรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา งานศึกษาเรื่องนี้ทำให้เราได้เห็นภาพการใช้ชีวิตและการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา ที่มีทั้งมุมมองในด้านบวกที่ผู้สูงอายุได้รับการดูแลทางด้านร่างกาย มีอาหารรับประทาน มีที่อยู่อาศัย ในขณะที่อีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุก็ถูกควบคุมไว้ด้วยการที่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ แม้ในบางครั้งผู้สูงอายุอาจจะไม่ยอมทำตามกฎระเบียบที่วางไว้ แต่ก็จำยอมที่จะต้องปฏิบัติตาม ทำให้เห็นได้ว่าพื้นที่ที่มีส่วนสำคัญในการประกอบสร้างและสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

ประการที่สอง อัตลักษณ์อีกด้านหนึ่งของผู้สูงอายุ เป็นอัตลักษณ์ที่ปรากฏในพื้นที่ของสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โฆษณา อินเทอร์เน็ต นวนิยายหรือเรื่องสั้น เป็นต้น โดยจากงานวิจัยที่ผ่านมาได้มีการศึกษาผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนต่างๆ เช่น จากสื่อโทรทัศน์คืองานศึกษาของ ปานจักษ์ ทองปาน (2540) ศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์ และงานศึกษาของพรพรรณ สมบูรณ์บัติ (2549) ศึกษาเรื่องหญิงชรา: ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์คนค้นคน จากสื่อนวนิยายเช่นมาริสสา สำลี (2550) ศึกษาเรื่องตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ.2525-2548 ซึ่งเป็นการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ ส่วนสื่อใหม่นั้น ในช่วงระยะหลังผู้สูงอายุเริ่มก้าวเข้ามาบทบาทในการใช้สื่อใหม่ โดยแสดงอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการใช้สื่อ และแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเริ่มเรียนรู้สื่อใหม่เพื่อใช้

ติดต่อสื่อสารกับเด็กรุ่นใหม่หรือเพื่อนผู้สูงอายุ เช่น งานศึกษาของศุภนิดา เกษมสันต์ (2546) ศึกษาเรื่องบทบาทการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์กับการสร้างความสัมพันธ์แบบชุมชนเสมือนของผู้สูงอายุสมาชิก OPPI Club

โดยภาพรวมแล้ว อัตลักษณ์ที่ปรากฏผ่านพื้นที่ของสื่อมวลชนหรือการศึกษาเรื่องการใช้สื่อมวลชนของผู้สูงอายุ อาจจะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของผู้สูงอายุในการแสดงถึงตัวตนที่เข้มแข็งสามารถใช้ชีวิตและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ ผู้สูงอายุไม่ใช่ช่วงชีวิตที่รอคอยความตายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงและสามารถเริ่มต้นเรียนรู้ หรือทบทวนเรื่องราวต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเอง รวมไปถึงสามารถเป็นต้นแบบให้กับคนรุ่นหลังในการใช้ชีวิตได้

ประการที่สาม สำหรับงานศึกษาที่เปิดเผยให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจากมุมมองทั้งสองด้านคืองานของกัจจกร หลุยยะพงศ์ (2553) ศึกษาเรื่องการสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยเป็นงานวิจัยที่ทำทนายมุมมองในเรื่องการกำหนดอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุว่าไม่ได้มีเพียงด้านเดียว มีด้านที่สังคมกำหนดและด้านที่ผู้สูงอายุเลือกกำหนดเอง หรือเลือกที่จะสื่อสารให้ผู้อื่นได้รับรู้ มีทั้งอัตลักษณ์ด้านบวก ด้านลบ เป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง อ่อนแอ หรืออยู่ในรูปแบบอื่นๆ จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่จะเลือกแสดงอัตลักษณ์ ผู้วิจัยใช้แนวทางการศึกษา การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis) ของ Foucault และ Fairclough การศึกษาเรื่องดังกล่าวได้เปิดเผยที่มาที่ไปของอัตลักษณ์ผู้สูงอายุไทยที่ผ่านช่วงเวลาและยุคสมัยต่างๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีวาทกรรมจากสถาบันต่างๆ เช่น การแพทย์ นโยบายรัฐ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสื่อมวลชน ได้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ให้กับผู้สูงอายุซึ่งมีทั้งเชิงบวก เชิงลบ ในขณะที่อีกด้านหนึ่งตัวผู้สูงอายุเองก็มีวิธีการเลือก ตัดกรอง และสร้างอัตลักษณ์ให้กับตนเอง ผู้สูงอายุเลือกแสดงอัตลักษณ์ในด้านเข้มแข็งหรืออ่อนแอก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือบริบทที่ต้องเผชิญ บางสถานการณ์ผู้สูงอายุอาจจะเลือกแสดงอัตลักษณ์ที่อ่อนแอเพื่อต้องการให้เกิดความช่วยเหลือ การร่วมมือกันของคนชุมชน เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนได้ ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลกลุ่มใดใช้อำนาจในรูปแบบใดประกอบสร้างอัตลักษณ์

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยวที่ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการเข้าถึงการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ อย่างที่กล่าวไปแล้วว่าข้อจำกัดของผู้สูงอายุอาจจะเป็นเรื่องของสุขภาพ ซึ่งไม่สามารถทำให้ผู้สูงอายุเคลื่อนย้ายตนเองไปยังพื้นที่ที่ต้องการ รวมไปถึงข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ที่อาจจะไม่เอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุออกจากบ้านไปท่องเที่ยวได้

Spinney, Scott, and Newbold (2009) มีมุมมองจากการศึกษาประโยชน์ของระบบการขนส่งและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุชาวแคนาดาบอกว่า คนที่ไม่สามารถเดินทางหรือไม่สามารถไปถึงยังจุดหมายปลายทางที่ตนเองต้องการได้ อาจจะถูกกีดกันหรือแบ่งแยกในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมไปโดยปริยาย การเคลื่อนที่ของผู้สูงอายุจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในเรื่องการเดินทางท่องเที่ยว การเคลื่อนที่ (Mobility) หรือการออกเดินทางได้ ทำให้เรารู้สึกถึงความเป็นอิสระ หากประเทศมีระบบการขนส่งที่ดี ออกแบบมาให้

เหมาะสมกับคนทุกวัย อาจจะทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มออกมาใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น และจะทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสสื่อสารกับบุคคลหรือพื้นที่หรือสถานที่ต่างๆ มากยิ่งขึ้น พื้นที่และการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุสามารถสะท้อนตัวตนของผู้สูงอายุ

ส่วนมุมมองจากอังกฤษ Su and Bell (2009) ได้ศึกษาลักษณะขนส่ง การเดินทาง การเคลื่อนย้ายของผู้สูงอายุในลอนดอน ประเทศอังกฤษ พบว่ามีความแตกต่างระหว่างผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 75 ปี และน้อยกว่า 75 ปี ผู้สูงอายุที่มีอายุต่ำกว่า 75 ปีจะมีการเดินทางที่ซับซ้อนและหลากหลายกว่า ผู้สูงอายุที่มีรถส่วนตัวมีแนวโน้มจะเดินทางมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีรถ การเดินทางของผู้สูงอายุมักจะหยุดพักมากกว่า และมีเงื่อนไขในเรื่องสุขภาพ หากผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวก็มักจะเดินทางน้อยกว่า เพราะฉะนั้นการอำนวยความสะดวกในการเดินทางสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญ การที่จะสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะปัจจัยทางสังคม ที่เอื้อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตและดูแลตัวเองได้ ทำให้เห็นว่าการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นบริบทหนึ่งที่สามารถสื่อสารถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุได้

สำหรับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในสหรัฐอเมริกา Nimrod (2008) ศึกษาในมุมมองของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นงานศึกษาที่เน้นการศึกษาไปตัวผู้สูงอายุ การใช้ชีวิต การให้ความหมาย ความสำคัญ และมุมมองที่ผู้สูงอายุมีในเรื่องการท่องเที่ยว การรับรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวและการเดินทางของผู้ที่เกษียณอายุ วัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำความเข้าใจในการให้คุณค่าเรื่องสถานที่และการเดินทางท่องเที่ยวหลังจากเกษียณอายุ ผู้วิจัยเน้นไปที่การศึกษาผู้ที่เพิ่งจะเกษียณอายุ โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือผู้สูงอายุที่อยู่ในโครงการเรียนรู้การเกษียณอายุ (Learning in Retirement) ของเมืองเซาท์อีสเทิร์น สหรัฐอเมริกา มีประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวอย่างน้อยปีละครั้ง ใช้แนวทางการวิเคราะห์แบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded Theory)

ผลการศึกษาพบประเด็น (Theme) ที่น่าสนใจในการท่องเที่ยวของผู้ที่เกษียณอายุ ได้แก่ การเกษียณอายุเป็นโอกาสที่ดีในการท่องเที่ยวเพราะผู้ที่เกษียณอายุมีเวลามากขึ้น ภาระหน้าที่การงานต่างๆ น้อยลง สามารถท่องเที่ยวได้เป็นระยะเวลานานเท่าที่ต้องการ มุมมองนี้ไม่ได้หมายความว่า เป็นเพียงโอกาสที่ผู้สูงอายุจะได้ท่องเที่ยว แต่ทำให้ผู้สูงอายุได้ท่องเที่ยวอย่างแตกต่างจากเดิม โดยเฉพาะเวลาที่ไม่ต้องเร่งรีบ วางแผน ใช้เวลาได้คุ้มค่า อีกทั้งการท่องเที่ยวยังเป็นสิ่งที่ชดเชยการที่ผู้สูงอายุต้องสูญเสียบทบาทหน้าที่ในการทำงาน

การท่องเที่ยวเป็นการต่อรองกับข้อจำกัดต่างๆ หรือต่อรองกับ “ทุน” ที่ผู้สูงอายุมีอยู่ เช่น เรื่องรายได้ที่จำกัด สุขภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรงเพียงพอ การเป็นภาระที่ต้องคอยให้ผู้อื่นดูแล ไม่มีผู้ร่วมเดินทางด้วย ดังนั้นในการพยายามจัดการกับข้อจำกัดที่เกิดขึ้น เช่น ปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยว ลดภาระค่าใช้จ่าย ลดจำนวนระยะทาง หรือระยะเวลาเดินทางให้สั้นลง มีการหยุดพักบ่อยมากขึ้นก่อนที่จะถึงจุดหมาย หรือเลื่อนการเดินทางไปในช่วงเวลาที่เหมาะสม อาจหาผู้ช่วยหรือผู้สนับสนุนในการเดินทาง คอยดูแลจัดการธุระต่างๆ ให้ระหว่างเดินทาง

การใช้เวลาว่างและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันและต่างมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์กับสิ่งเก่าๆ ที่ผู้สูงอายุสนใจ ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นช่วงเวลาแห่งการค้นหาสถานที่ใหม่ วัฒนธรรม ผู้คน และเป็นโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ แต่ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่บอกว่าการท่องเที่ยวเป็นโอกาสที่ได้ทำกิจกรรมเพื่อรักษาความสนใจที่มาแต่เดิม ให้ความรู้สึถึงถึงความต่อเนื่อง และเป็นการแสดงถึงความสนใจที่ยั่งยืนยาวนาน ยิ่งเวลาผ่านไปก็ยิ่งเพิ่มความเชี่ยวชาญ

ผู้สูงอายุยังบอกว่าการท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาพิเศษที่ได้อยู่กับคนรัก เพื่อน และครอบครัว ซึ่งบุคคลเหล่านี้มักจะได้รับบริการกล่าวถึงอยู่เสมอในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การใช้เวลากับคนสำคัญจะเป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอเมริกาที่พบมีดังต่อไปนี้ หนึ่ง เป็นการเดินทางไปเยี่ยมครอบครัวหรือญาติที่อยู่ห่างไกลและถือว่าการท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กัน สอง การเดินทางไม่ได้มีแต่เพียงผู้ใหญ่ แต่เป็นการเดินทางร่วมกับคนหลากหลายรุ่น เช่น ลูกหลาน เป็นต้น และ สาม ผู้สูงอายุมีบ้านพักตากอากาศอยู่ต่างถิ่น จึงใช้วิธีการเชิญครอบครัว ญาติ และเพื่อนๆ มาพักผ่อน เพื่อใช้เวลาว่างทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน งานศึกษาเรื่องนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่าและการให้ความหมายของการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งในชีวิต แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุต่อสังคม การท่องเที่ยวเป็นส่วนที่เติมเต็มความหมายให้กับชีวิต

โดยสรุป การใช้แนวคิดอัตลักษณ์และแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ ประกอบกับการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาครั้งนี้จึงต้องการค้นหาว่าก่อนการเดินทาง ระหว่างการเดินทาง และหลังจากการเดินทางท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยอธิบายผ่านพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร มีความแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งเป็นการศึกษา “การสื่อสารอัตลักษณ์” ตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) และทัศนะของกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ประกอบกับใช้แนวคิดเรื่อง “พื้นที่” อธิบายด้วย ดังนั้น “อัตลักษณ์” ในการศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ และเกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” จากสถาบันต่างๆ และมี “การใช้ทุนในด้านต่างๆ” เพื่อต่อสู้ ต่อรองความหมายของอัตลักษณ์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 47-50)

การทำความเข้าใจการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว จะเป็นการทำความเข้าใจผ่านประเด็นพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่ได้กล่าวไปในตอนต้น ได้แก่ การตัดสินใจและแรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวและวางแผนเดินทางท่องเที่ยว การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว กิจกรรมที่ทำระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก ในแต่ละประเด็นที่กล่าวถึงล้วนสามารถสื่อสารหรืออธิบายตัวตนของผู้สูงอายุได้ (รูปภาพที่ 2.4)

แนวคิดที่ใช้วิเคราะห์ การสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว	คุณลักษณะที่ใช้วิเคราะห์อัตลักษณ์ ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว
<p>แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity)</p> <ul style="list-style-type: none"> - อัตลักษณ์มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับปฏิบัติทางการทางสังคม - อัตลักษณ์มีหลากหลายมิติ - อัตลักษณ์เป็นผลผลิตจากวาทกรรม - อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับอำนาจ - อัตลักษณ์เกี่ยวกับทุนทางสังคม <p>การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประกอบสร้าง (Construct) - สร้างใหม่/ฟื้นฟู (Reconstruct) - รักษา (Maintain) - ต้อรอง (Negotiate) - ผลิตซ้ำ (Reproduction) - เปลี่ยน (Change) <p>แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space)</p> <ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่เชิงกายภาพ (Physical) สภาพร่างกายของผู้สูงอายุกับพื้นที่เชิงกายภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งหมด - พื้นที่เชิงความคิด (Mental) ความคิดของผู้สูงอายุที่มีต่อการท่องเที่ยว - พื้นที่ทางสังคม (Social) การทำความเข้าใจการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุผ่านการอธิบายทั้งในเชิงกายภาพและเชิงความคิด และการอธิบายเชื่อมโยงกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ 	<p>ก่อนการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - การตัดสินใจ การวางแผน และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว - การตัดสินใจท่องเที่ยว: การตัดสินใจ/ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง - การวางแผนการท่องเที่ยว: วางแผนด้วยตนเอง มีผู้ช่วยวางแผน - แรงจูงใจในการท่องเที่ยว: เหตุผลการท่องเที่ยว - การเตรียมตัวและวางแผนเดินทางท่องเที่ยว - การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว: ด้านร่างกาย / ด้านจิตใจ / ด้านสังคม-เศรษฐกิจ - การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวคนเดียว / การท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม <p>ระหว่างการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประเภทการท่องเที่ยว ศาสนา / ธรรมชาติ/ ศิลปวัฒนธรรม / ย้อนวัย-ย้อนรอยอดีต / เยี่ยมญาติ / ซื้อสินค้า-กินของอร่อย / และอื่นๆ - แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว ด้านร่างกาย / ด้านจิตใจ / ด้านสังคม - การเลือกที่พัก - การเลือกรับประทานอาหาร - การถ่ายรูป - การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก <p>หลังจากการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - พฤติกรรมหลังจากกลับจากท่องเที่ยว ด้านร่างกาย / ด้านจิตใจ / ด้านสังคม
<p>คำถามนำวิจัย</p> <p>ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร</p> <p>พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอย่างไร</p>	

รูปภาพที่ 2.4 การศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

3.แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)

แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา เป็นแนวคิดที่อธิบายเกี่ยวกับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ เหตุการณ์ ต่างๆ โดยที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านั้นด้วยตนเอง เป็นประสบการณ์ที่เราได้รับโดยตรง (Direct experience) และการตีความปรากฏการณ์นั้นๆ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจ การที่เราเข้าไปทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว จะเป็นการเข้าไปตรวจสอบความรู้สึก การรับรู้ที่เรามีต่อเหตุการณ์ที่เราได้เข้าไปเกี่ยวข้อง (Littlejohn & Foss, 2008: 37)

3.1 นิยามของคำว่า “ประสบการณ์”

ประสบการณ์ เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมเกี่ยวกับการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น เหตุการณ์ความเป็นไปของผู้คน สภาพแวดล้อมหรือสิ่งต่างๆ รอบตัว ประสบการณ์เป็นการประกอบสร้างความ เป็นจริง ประสบการณ์มีหลายระดับเริ่มต้นจากการที่เราได้สัมผัสกับเรื่องราวเหตุการณ์นั้นโดยตรง ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ไปจนถึงประสบการณ์ที่เราได้รับในเชิงอารมณ์ และประสบการณ์ที่เราได้รับในเชิง ความคิด เพราะฉะนั้นแล้วระดับของประสบการณ์จึงมีตั้งแต่เรื่องการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิด ประสบการณ์ต้องเป็นสิ่งที่เราได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสโดยตรงจึงทำให้เราสามารถบอกเล่าการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิดที่เรามีต่อเหตุการณ์นั้นๆ ได้ การบอกเล่าเรื่องราวที่เราพบเจอคือ “การที่เราทำความเข้าใจและให้ความหมาย” ต่อเรื่องราวดังกล่าว (Tuan, 1977: 8-10)

ประสบการณ์ที่ให้ความสำคัญในการศึกษาคือ “ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว” และเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านสายตาของผู้สูงอายุ การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวในครั้งนี้ใช้แนวคิดที่เรียกว่า “ปรากฏการณ์วิทยา” (Phenomenology) เป็นกรอบช่วยในการศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

3.2 แนวคิดหลักของปรากฏการณ์วิทยา

แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา Stanley Deetz ได้สรุปใจความสำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้ (Littlejohn & Foss, 2008: 38)

- (1) การค้นพบความรู้หรือความเข้าใจต่างๆ จะเป็นการเข้าไปค้นพบจากประสบการณ์ตรง
- (2) การตีความหมายประสบการณ์ที่ได้รับขึ้นอยู่กับความเข้าใจความหมายของจากมุมมองของผู้มีประสบการณ์เอง เราเชื่อมโยงประสบการณ์กับตัวเราเองอย่างไร
- (3) ภาษาคือพาหนะในการถ่ายทอดความหมาย เราถ่ายทอดประสบการณ์ที่เราได้รับผ่านการแสดงออกด้วยการใช้ภาษาอธิบายความหมาย ภาษาเป็นตัวอธิบายประสบการณ์และมุมมองหรือทัศนคติที่เรามีต่อความเป็นไปของโลก

สำหรับกระบวนการการตีความ (Interpretation) เป็นหัวใจสำคัญสำหรับการศึกษาในแนวทางนี้ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การทำความเข้าใจ” (Understanding) กระบวนการการตีความ เป็นการให้ความหมายกับประสบการณ์ที่ได้รับ เพราะฉะนั้นแล้วสำหรับแนวทางปรากฏการณ์วิทยา เราจึงไม่สามารถแยกความจริงออกจากการตีความ การศึกษาปรากฏการณ์วิทยามีที่มาจาก 3 แนวทางซึ่งสามารถสรุปแต่ละแนวทางได้ดังนี้ (Schwandt, 2001 อ้างถึงใน ชาย โพรสิตา, 2550: 190)

- (1) แนวทางแรกปรากฏการณ์วิทยาเชิงอุตรวิสัย (Transcendental phenomenology) ตามแนวคิดของ Edmund Husserl (1859-1938)
- (2) แนวทางที่สองปรากฏการณ์วิทยาแนวอัตถิภาวะ (Existential phenomenology) ตามแนวคิดของ Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) และ Jean-Paul Sartre (1905-1980)
- (3) แนวทางที่สามปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต (Hermeneutic phenomenology) ตามแนวคิดของ Martin Heidegger (1889-1976)

แนวทางของปรากฏการณ์วิทยา 3 แนวทางที่กล่าวไปมีจุดมุ่งเน้นในการตีความ ทำความเข้าใจ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่พบเจอแตกต่างกัน แนวทางของ Edmund Husserl มีวิธีการทำความเข้าใจ เหตุการณ์ต่างๆ ที่มุ่งเน้นการพรรณนาถึงประสบการณ์หรือเหตุการณ์ที่เราได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งจะมีความเป็นภววิสัย (Objective) ในการอธิบายเหตุการณ์อย่างตรงไปตรงมา เราเห็นอะไร เราพบเจออะไร เราถ่ายทอดเหตุการณ์ออกไปอย่างนั้น ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างจากปรากฏการณ์วิทยาตามแนวทางของ Maurice Merleau-Ponty ที่มีใจความสำคัญว่าประสบการณ์ที่เราได้รับมีความเป็นอัตวิสัย (Subjective) การทำความเข้าใจกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่เราได้รับจึงมีการผสมผสานระหว่างการรับรู้ในทางกายภาพ และการรับรู้ทางจิตวิทยา เราเรียนรู้สิ่งของ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ จากความสัมพันธ์ที่เรามีต่อสิ่งนั้น โลกรอบตัวเรามีผลกระทบต่อเรา ในทางกลับกันตัวเราเองก็ส่งผลกระทบต่อความเป็นไปของโลก และเราก็ได้รับประสบการณ์ต่างๆ จากโลกรอบตัวที่เราได้สัมผัส การที่สิ่งต่างๆ จะมีอยู่ได้นั้นมันขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของเรา ถ้าเรารับรู้ก็แสดงว่าสิ่งนั้นมีอยู่ (Littlejohn & Foss, 2008: 38-39; ชาย โพรสิตา, 2550: 192)

ส่วนปรากฏการณ์วิทยาตามทัศนะของ Martin Heidegger เน้นการทำความเข้าใจ ความหมายของ ประสบการณ์ในทัศนะของบุคคลที่ได้รับประสบการณ์นั้น Heidegger ไม่ได้เน้นเรื่องโครงสร้างในการรับรู้มากนัก แต่เน้นการหาความหมายโดยการมองผ่านจากสิ่งที่ปรากฏ (Appearance) ไปยังความหมายของสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง เราทำความเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านภาษาที่เราแสดงออก การสื่อสารจึงเป็นพาหนะในการแสดงออกถึงความหมายหรือประสบการณ์ที่เราได้รับ เมื่อเราสื่อสาร เราได้แสดงความคิด ทัศนคติ มุมมอง ในการมองโลกของเรา คำพูดที่เราแสดงออกมีผลต่อความความคิด ทำให้เกิดความหมายใหม่ และในที่สุดความหมายนั้นก็จะมีผลต่อความคิดของเรา (Littlejohn & Foss, 2008: 39) การทำความเข้าใจ

ประสบการณ์การใช้ชีวิต สิ่งต่างๆ รอบตัว จึงไม่ใช่เพียงแค่ทำความเข้าใจความเป็นไปของโลกเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการทำใจตนเองอีกด้วย (Polkinghorne, 1983 อ้างถึงใน Laverty, 2003)

ปรากฏการณ์วิทยาที่เน้นการตีความหรือเรียกว่า Hermeneutic phenomenology ตามแนวทางของ Heidegger ยังให้ความความสนใจในรายละเอียดของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่อาจจะถูกมองข้าม เพราะเป็นมุมมองที่ผู้คนเคยชินจนไม่ได้มีใครให้ความสำคัญ (Taken for granted) จุดมุ่งหมายของการทำความเข้าใจ เพื่อสร้างความหมาย ค้นหาความเข้าใจ ต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้น (Wilson & Hutchinson, 1991 อ้างถึงใน Laverty, 2003: 24) การศึกษาผู้สูงอายุครั้งนี้ การทำความเข้าใจกับประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยว จะมองลึกไปถึงการให้ความหมายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รวมไปถึงเชื่อมโยงกับการสื่อสาร ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต หรือ Hermeneutic phenomenology ตามแนวคิดของ Heidegger (1889-1976) ในการอธิบายและให้ความหมายประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับการท่องเที่ยว

ปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต (Hermeneutic phenomenology)

ปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต (Hermeneutic phenomenology) โดย Heidegger ได้รับการพัฒนาจากฐานความคิดมาจากปรากฏการณ์วิทยาแบบ Transcendental phenomenology ของ Husserl อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแนวทางก็มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน ในที่นี้จึงขออธิบายทบทวนเพิ่มเติมให้เห็นจุดที่แตกต่างระหว่างปรากฏการณ์วิทยาแบบ Husserl และแบบ Heidegger Laverty (2003) ได้ชี้แจงให้เห็นถึงความแตกต่างดังนี้

ปรากฏการณ์วิทยาแบบ Husserl เน้นย้ำเรื่องการมองปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างปราศจากอคติ แต่ปรากฏการณ์วิทยาแบบ Heidegger จะเป็นการมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างคำนึงถึงภูมิหลังหรือที่มาที่ไปของเหตุการณ์นั้นๆ เพราะการทำความเข้าใจ ตีความปรากฏการณ์ของบุคคลคนหนึ่งย่อมได้รับอิทธิพลมาจากภูมิหลัง รวมไปถึงประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้เคยประสบพบเจอมาก่อน เพราะฉะนั้นถ้าหากต้องมองประสบการณ์อย่างปราศจากอคติคงเป็นไปได้ยาก การแสดงความคิดเห็นหรือการอธิบายเรื่องราวต่างๆ มีความเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ยิ่งไปกว่านั้น ปรากฏการณ์วิทยาแบบ Heidegger ยังเน้นย้ำทำความเข้าใจเรื่องประวัติชีวิต (Historically) อาจเรียกได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ของบุคคลหรือภูมิหลัง การเติบโต การใช้ชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้นำมาสู่การทำความเข้าใจโลก มุมมองในการมองโลก แต่อย่างไรก็ตามภูมิหลังของบุคคล เราอาจจะไม่สามารถศึกษาได้อย่างชัดเจนหรือรอบด้าน แต่อาจจะสามารถทำความเข้าใจได้บางส่วน ซึ่งมีความสำคัญ และมีผลต่อการใช้ชีวิต วิธีคิด หรือการมองโลก

ดังนั้น การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงต้องทำความเข้าใจไปถึงเรื่องภูมิหลังและการใช้ชีวิตที่ผ่านมาก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุประกอบกันไปด้วย เพราะก่อนที่จะเข้าสู่วัยที่สังคมมอง

ว่าเป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุทุกคนล้วนมีภูมิหลังและผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ที่หล่อหลอมความเป็นตัวตนขึ้นมา ซึ่งตัวตนเหล่านั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ การศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุบางส่วน ประกอบด้วย จึงเป็นส่วนที่ช่วยเพิ่มความเข้าใจในเรื่องประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมากขึ้น

3.3 ประสบการณ์การท่องเที่ยว (Tourist experience)

การศึกษาประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเป็นงานศึกษาที่มีพัฒนาการมายาวนาน มุมมองการมองประสบการณ์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวของนักวิชาการมีความแตกต่างกัน การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ได้มีการรวบรวมทบทวนไว้โดย Uriely (2005) สรุปได้ดังนี้

(1) ความแตกต่างของประสบการณ์การท่องเที่ยว (De-differentiating the experience)

ในยุคแรกของการศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยว จะเน้นว่าแบ่งแยกประสบการณ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวันอย่างชัดเจน เช่น แนวคิดของ Erik Cohen ในปี 1972 และ 1979 ที่บอกว่าการออกเดินทางท่องเที่ยวนั้นไม่เกี่ยวข้องกับงาน ไม่มีความกังวล ไม่มีสถานการณ์ที่ต้องเผชิญกับความเครียดเหมือนเรื่องการทำงานการใช้ชีวิตประจำวัน สำหรับ MacCannell บอกว่าการท่องเที่ยว เป็นการออกเดินทางเพื่อแสวงหาความจริงแท้ ความจริงแท้ที่ต้องการค้นหาเชื่อว่าเป็นการแสวงหาที่ต้องทำให้ตัวเองหลุดพ้นออกจากประสบการณ์ที่ซ้ำซากจำเจในชีวิตประจำวัน

สิ่งสำคัญในการอธิบายประสบการณ์การท่องเที่ยว จากมุมมองของ Turner และ Ash ในปี 1975 กล่าวว่า การที่เราได้แยกตัวเองออกจากการทำงานสักระยะหรือแยกตัวออกจากสภาพแวดล้อมเดิมๆ จะทำให้เราได้หลุดจากกรอบของบรรทัดฐานหรืออำนาจที่ควบคุมเราในชีวิตประจำวัน และทำให้เราได้มีโอกาสอยู่กับตัวเอง คิดใคร่ครวญถึงการใช้ชีวิตของตนเองมากยิ่งขึ้น

ในเวลาต่อมาแนวคิดของประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แบ่งแยกออกจากการทำงานอย่างชัดเจน ได้ถูกท้าทายด้วยแนวคิดที่ว่าการทำงานเกิดขึ้นควบคู่กัน เพราะมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางเพราะต้องทำงานและใช้เวลาท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน การทำงานที่ต้องอาศัยการเดินทางไปยังสถานที่ใหม่ๆ เปรียบเสมือนว่าตนเองได้ท่องเที่ยวไปด้วย ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงอาจจะมีส่วนที่เหลื่อมล้ำกับการทำงานอยู่บ้าง ทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับการใช้ชีวิตของแต่ละบุคคลว่าการทำงาน และการไปท่องเที่ยวมีความเกี่ยวข้องกันมากหรือน้อย

(2) ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่หลากหลาย (Pluralizing the experience)

การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวมีหลากหลายแนวคิด แนวคิดของ Boorstin แนวคิดของ MacCanell และแนวคิดของ Turner ซึ่งในแต่ละคนก็นำเสนอประสบการณ์การท่องเที่ยวตามแนวทางของยุคสมัยใหม่ จนกระทั่ง Cohen ได้นำเสนอรูปแบบของประสบการณ์การท่องเที่ยวแบ่งแยกได้ 5 ประเภท เริ่มต้นจากการแสวงหาความเพลิดเพลิน จนกระทั่งแสวงหาความหมายของชีวิต รูปแบบประสบการณ์จากการท่องเที่ยวของ Cohen มี 5 รูปแบบ ดังต่อไปนี้ (E. Cohen, 1996: 90-133; Sharpley, 1994: 77-79)

การพักผ่อนหย่อนใจ (Recreational Mode) นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวในเชิงพักผ่อนหย่อนใจ มักจะเป็นนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับศูนย์กลางของชีวิตอยู่ที่บ้านและการใช้ชีวิตในสังคมที่ตนเองคุ้นเคย การท่องเที่ยวจึงเป็นเพียงการแสวงหาความเพลิดเพลินใจ พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นการให้ความบันเทิงกับชีวิต

การเบี่ยงเบนความสนใจ (Diversiary Mode) นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลนี้จัดอยู่ในกลุ่มนักท่องเที่ยวระดับปานกลางคือมองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเบี่ยงเบนความสนใจจากกิจกรรมการทำงานชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่าจะแยกตัวออกจากสังคมบ้าง แต่ก็ไม่ได้ต้องการแสวงหาประสบการณ์ที่เป็นความจริงแท้ (Authentic experience) จากที่อื่น เป็นเพียงการเดินทางเพื่อเพื่อให้หลบหนีออกจากงานประจำ กิจวัตรประจำวันหรือเพียงต้องการให้ลืมบ้านเพียงชั่วคราวเท่านั้น

การออกไปเรียนรู้โลก (Experiential Mode) นักท่องเที่ยวที่แสวงหาประสบการณ์ในรูปแบบนี้เป็นนักท่องเที่ยวในยุคสมัยใหม่ (Modern) แยกตัวเองออกจากสังคมเพื่อต้องการแสวงหาประสบการณ์ที่เป็นความจริงแท้ (Authentic experience) จากที่อื่น ถึงแม้ว่าจะต้องการเดินทางเพื่อแสวงหาความจริงแท้จากที่อื่นแต่ก็ไม่ได้เป็นการปฏิเสธสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ การเดินทางเป็นเพียงการชดเชยสิ่งที่เป็นความจริงแท้ที่ได้รับจากบ้านหรือสถานที่ที่ตนเองอยู่อาศัย การเดินทางจึงเป็นการได้ออกไปเห็นการใช้ชีวิตของผู้อื่น ได้ไปเรียนรู้ว่าเขามีชีวิตอยู่อย่างไร ได้ไปในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคยถือว่าเป็นการชดเชยความจำเจจากการอยู่ที่บ้าน และในท้ายที่สุดเมื่อการเดินทางจบลงก็ต้องเดินทางกลับมาบ้าน

การทดลองใช้ชีวิต (Experimental Mode) นักท่องเที่ยวที่ได้รับประสบการณ์ในรูปแบบนี้จะมีจุดศูนย์กลางของการใช้ชีวิตอยู่ระหว่างบ้านและสถานที่อื่น การแสวงหาประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นความจริงแท้ (Authentic experience) เป็นสิ่งจำเป็น แต่การเดินทางที่เป็นเสมือนการทดลองในชีวิตของนักท่องเที่ยวจะไม่ทำให้พวกเขาหมกมุ่นตนเองหรือจมหายไปในวันธรรมดาใดวันธรรมดาหนึ่ง นักท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะรู้สึกว่าคุณมีชีวิตอยู่ในสองโลกคือโลกของการท่องเที่ยวและโลกของการทำงานหรือการใช้ชีวิตประจำวัน

การตระหนักถึงการมีอยู่ (Existential Mode) สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางในรูปแบบนี้จะมีความเป็นนักท่องเที่ยวที่สุดชัดชัดตรงข้ามกับการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ พวกเขาจะแยกตนเองออกจากสังคม และมีจุดศูนย์กลาง (Centre) ของการใช้ชีวิตอยู่ที่อื่นที่ไม่ใช่บ้าน พวกเขาจะเรียนรู้ จม หมกมุ่นหรือฝังตนเองอยู่กับวัฒนธรรมท้องถิ่น ต่างวัฒนธรรม หรือสังคมอื่นที่ตนเองไม่ได้ใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อตามหาความหมายและรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งหรือมีจุดศูนย์กลางของชีวิตใหม่อยู่ที่สังคมที่เขาเลือก

รูปแบบการประสบการณ์การท่องเที่ยวที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าระดับความเข้มข้นในการทำความเข้าใจประสบการณ์การท่องเที่ยวแตกต่างกัน รูปแบบแรก มองเรื่องประสบการณ์ที่ได้ว่าเป็นความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ผ่อนคลายความเครียด รูปแบบที่สอง เป็นการหลบหนีจากความซ้ำซากจำเจในชีวิตประจำวัน ส่วนรูปแบบที่สามถึงรูปแบบที่ห้า เน้นการแสวงหาความหมายหรือความจริงแท้ (Authentic

experience) จากการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง การท่องเที่ยวเป็นมากกว่าการผ่อนคลายความเครียด การท่องเที่ยวเป็นส่วนที่เข้ามาเติมเต็มการใช้ชีวิต การท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกตัวเองมีตัวตน มีความสำคัญในชีวิต

นอกจากการกล่าวถึงประสบการณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว ขออธิบายเพิ่มเติมถึงการประสบการณ์การท่องเที่ยว โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การหลบหนี (Escapism) การแสวงหาความจริงแท้ (Authenticity) และอัตลักษณ์ (Identity) (S. Cohen, 2010) ดังนี้

การหลบหนี (Escapism) เป็นแนวความคิดที่อธิบายว่า ประสบการณ์การท่องเที่ยวจะเกิดจากความพยายามของมนุษย์ที่ต้องการหลุดพ้นออกจากการใช้ชีวิตประจำวันที่ตนเองคุ้นเคยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง นอกจากจะเป็นหลบหนีออกจากพื้นที่ประจำวันในเชิงกายภาพแล้ว ยังเป็นการหลบหนีทางจิตใจ หลบหนีออกจากตัวตนเดิมๆ ของตนเอง หรือมีความรู้สึกว่าการฟื้นฟูสภาพจิตใจ ทำให้จิตใจของตนเองกลับมาสู่ภาวะปกติ การไปท่องเที่ยวจึงเป็นการแสวงหาประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการคิดใคร่ครวญเพื่อค้นหาตนเอง อย่างไรก็ตาม แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม มักจะมองว่ามนุษย์ไม่สามารถหลบหนีจากความเป็นจริงได้ ความจริงไม่ได้เพียงหนึ่งเดียว การหลบหนีจึงไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้ แนวคิดที่อธิบายประสบการณ์การท่องเที่ยวว่าเป็นการหลบหนี ยังนำมาใช้เปรียบเทียบกับ การไปท่องเที่ยวอยู่เสมอ ดังนั้นประสบการณ์การท่องเที่ยวคือการได้หลบหนีหรือได้หลุดพ้นจากข้อจำกัดเดิมๆ เพื่อเข้าไปสู่กระบวนการแสวงหาสิ่งใหม่ๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

การแสวงหาความจริงแท้ (Authenticity) เป็นแนวความคิดที่มีการกล่าวถึงมาเป็นระยะเวลาในงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว ในทัศนะของ Boorstin และ MacCannell อธิบายว่า การแสวงหาความเป็นจริงมีหลากหลายมุมมอง อาจจะมีมุมมองของการแสวงหาความเป็นจริงเกี่ยวกับสถานที่หรือการท่องเที่ยว และมุมมองของการแสวงหาความเป็นจริงเกี่ยวกับตนเอง ความแสวงหาความเป็นจริงของการท่องเที่ยว จะเกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม การได้สัมผัส การใช้ชีวิตของสังคมท้องถิ่นจริงๆ มากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์จำลองที่สร้างขึ้นมานักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การแสวงหาประสบการณ์ที่เป็นความจริงนั้นอาจเป็นไปได้ เพราะสังคม วัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นความจริงแท้ อาจจะไม่ได้อยู่ เป็นประสบการณ์ที่ได้รับการสร้างขึ้นมากกว่า ส่วนการแสวงหาความจริงแท้ในตัวตนเองเป็นกระบวนการที่เราได้ทำความเข้าใจตนเองผ่านการท่องเที่ยว ความจริงแท้ในตัวตนยังเป็นสิ่งที่ทำความเข้าใจได้ค่อนข้างยาก เพราะตัวตนของมนุษย์เราไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่เช่นเดียวกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงผูกพันอยู่กับจิตใจและตัวตนของมนุษย์ควบคู่ไปด้วยกัน

อัตลักษณ์ (Identity) ตัวตนของมนุษย์เป็นสิ่งที่ได้รับการศึกษาในหลากหลายแง่มุม การอธิบายตัวตนโดยใช้เกณฑ์ต่างๆ เช่น เพศ เชื้อชาติ ชนชั้น การอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม ทำให้เรามองเห็นตัวตนของตนเองมากขึ้น แต่การรักษาอัตลักษณ์ให้คงที่นั้นเป็นไปได้ยาก ในบริบทของการท่องเที่ยว พื้นที่การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่แห่งการแสวงหาตัวตน ประสบการณ์การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการเดินทาง

เพื่อที่จะตระหนักถึงตัวตนของตนเอง การที่เราพาตัวเองออกมาจากสถานที่ที่เรารู้สึกคุ้นเคยและเป็นเจ้าของ เพื่อที่เราจะได้ย้อนกลับไปมองตนเอง อยู่กับตนเอง ทำความเข้าใจ พยายามตรวจสอบ และทบทวนตนเอง ให้มากขึ้น เราเรียนรู้กระบวนการต่างๆ ทางสังคม เพื่อที่จะทำความเข้าใจ ความคิดหรือความรู้สึก และ พฤติกรรมของตนเอง (Foucault, 1988 อ้างถึงใน S. Cohen, 2010)

ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวจึงเป็นโอกาสที่เราจะได้สร้างหรืออาจจะผลิตซ้ำความเป็นตัวตน ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวถือเป็นประสบการณ์ที่มักจะได้รับทำให้ความสำคัญค่อนข้างสูง และอาจจะมากกว่าประสบการณ์ที่ได้พบเจอในชีวิตประจำวัน (Graburn, 1983; Neulinger, 1981 อ้างถึงใน S. Cohen, 2010)

(3) บทบาทประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แสดงความเป็นอัตวิสัย (Role of Subjectivity)

การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวจากการมุ่งอธิบายในเชิงวัตถุวิสัย (Objectivity) โดยเชื่อว่า ประสบการณ์คือสิ่งที่อธิบายตามความเป็นจริงมาเป็นการอธิบายประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบอัตวิสัย (Subjectivity) คือเป็นการอธิบายความหมายของประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีการต่อรอง มีมุมมองในการ อธิบายแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นการเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับ การตีความ การเล่าเรื่องราวประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านสายตาของเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จึงมีความแตกต่างกัน และมีความเป็นอัตวิสัย เน้นการตีความเหตุการณ์ต่างๆ ที่พบเจอด้วยตัวตนเอง เพราะฉะนั้นการเล่า เรื่องราวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงไม่ใช่เรื่องราวที่แห้งแล้งหรือบอกว่ามีใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เพียงอย่าง เดียว แต่ยังมีการแสดงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น เกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเอง ประกอบด้วย

(4) แนวโน้มการตีความประสบการณ์ (Toward Relative Interpretations)

การตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวในยุคใหม่ (Modern) และยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern) มีความแตกต่างกัน เพราะในยุคใหม่มองว่าประสบการณ์เป็นความจริงแท้ แต่ในยุคหลังสมัยใหม่มองว่า ประสบการณ์นั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา เป็นความจริงที่เหนือความจริง ยุคหลังสมัยใหม่จะมองเรื่องของการ โหยหาอดีต การย้อนกลับไปท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์ สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม การโต้แย้งกัน เรื่องประสบการณ์ในการท่องเที่ยวจึงมีมุมมองการอธิบายประสบการณ์การท่องเที่ยวว่าเป็น “เหตุการณ์ที่ สมมุติขึ้น” แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นจุดดึงดูดใจที่ถูกสร้างขึ้น สำหรับมุมมองของ MacCanell จึงอธิบาย ว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวเป็น “พิธีกรรม” ที่มีความหมายในยุคสมัยใหม่

จากพัฒนาการของการศึกษา “ประสบการณ์การท่องเที่ยว” ในช่วงเวลาต่างๆ จะเห็นได้ว่าอิทธิพล ความคิดแบบสมัยใหม่กับความคิดแบบหลังสมัยใหม่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการอธิบายประสบการณ์การ การท่องเที่ยว การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของ E. Cohen (1996) อธิบายประสบการณ์การท่องเที่ยว ไว้ว่าการเดินทางเป็นการสร้างความเพลิดเพลินใจ ซึ่งเป็นความเพลิดเพลินที่อยู่นอกเหนือการทำงานหรือ การทำกิจวัตรประจำวัน ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวจึงเป็นประสบการณ์ที่ต้องออกเดินทางไปแสวงหา

การเติมเต็มสิ่งใหม่ๆ ส่วนได้มาจากการเดินทาง เมื่อเชื่อมโยงกับการสื่อสาร อธิบายได้ว่าการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวทำให้เราได้ตระหนักถึงตัวตนของเราในหลากหลายแง่มุม เราได้สื่อสารกับตนเอง สื่อสารกับพื้นที่หรือสถานที่ และสื่อสารกับผู้คน การสื่อสารที่หลากหลายเหล่านั้นมีส่วนในการที่เราได้ค้นหาตัวตนหรือทำความเข้าใจตนเองไปพร้อมๆ กัน

อย่างที่ได้อธิบายถึงข้างต้นในเรื่องของ “การจ้องมองของนักท่องเที่ยว” (Tourist gaze) ซึ่งเป็นแนวคิดที่พัฒนาโดย John Urry ที่ได้กล่าวว่าเมื่อเราเดินทางไปยังสถานที่ที่เราไม่คุ้นเคย ไปท่องเที่ยวหาความเพลิดเพลิน การสื่อสารกับสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏรอบตัวเรา เราจะจ้องมองอย่างให้ความสำคัญกับสิ่งนั้นเป็นพิเศษ แตกต่างจากการมองในชีวิตประจำวัน ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นและเมื่อเชื่อมโยงกับการสื่อสาร การท่องเที่ยวเป็นบริบทของการสื่อสารที่พิเศษแตกต่าง (Extraordinary) ในขณะที่พื้นที่หรือสถานที่เดิมที่เราใช้ชีวิตประจำวันจะถูกมองอย่างปกติ (Ordinary) (Urry, 2002: 12)

การสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงต้องเป็นประสบการณ์ที่พิเศษและเข้มข้นกว่าการใช้ชีวิตปกติโดยทั่วไป เพราะการท่องเที่ยวมักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องของความเพลิดเพลิน การพักผ่อน จึงอาจจะไม่ได้รับการกล่าวถึงในรูปแบบที่จริงจัง แต่ในความเป็นจริงแล้ว การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่แฝงความหมายและสื่อสารถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของบุคคลได้

สำหรับการนำแนวคิดประสบการณ์การท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาผู้สูงอายุ โดยจะวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวอย่างไร และมีความหมายอย่างไร ผู้สูงอายุมองว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงการให้ความเพลิดเพลิน การท่องเที่ยวทำให้การทำให้ชีวิตของผู้สูงอายุมีความหมายมากยิ่งขึ้น เป็นการแสวงหาตัวตนของตนเองจากการเดินทาง กรอบที่ใช้วิเคราะห์นี้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจ อย่างไรก็ตาม เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลอาจจะมีมุมมองการมองประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มเติมอีกก็เป็นได้

3.4 จุดเด่นของประสบการณ์การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่แตกต่างจากกิจกรรมประเภทอื่นๆ ในแง่มุมที่ว่าผู้ท่องเที่ยวต้องเดินทาง ต้องใช้ร่างกาย จิตใจ และความคิดในการสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยว ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวมีความแตกต่างจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันดังนี้ (Urry, 2002: 12-13)

- (1) ประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นการได้ไปเห็นในสิ่งที่พิเศษ สถานที่พิเศษ หรือเป็นการได้พบกับสถานการณ์พิเศษ เช่น การได้ไปเห็น ไปเที่ยวชมธรรมชาติ สิ่งมหัศจรรย์ทางธรรมชาติ สิ่งมหัศจรรย์ของโลก เป็นสิ่งที่โดดเด่นแตกต่างจากที่เคยพบเห็นในชีวิตประจำวัน อีกทั้งการที่จะบอกว่าสิ่งใดพิเศษ แปลกประหลาด น่าสนใจ ยิ่งขึ้นอยู่กับมุมมองการมองของแต่ละบุคคล สถานที่บางแห่งอาจจะมีชื่อเสียงเฉพาะสำหรับบุคคล แต่ในขณะเดียวกันสถานที่เดียวกันอาจจะไม่พิเศษกับอีกบุคคลหนึ่ง ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจ

- (2) การจ้องมองหรือการเพ่งยวม สิ่งที่ได้เห็นไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ สถานที่ หรือผู้คน เป็นสิ่งที่มีความหมายมากกว่าเป็นเพียงสิ่งที่เห็นหรือสัมผัสได้ทางกายภาพ เป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้คนในเชิงความคิด หรือในเชิงนามธรรม ความหมายของสถานที่สำคัญต่างๆ มาจากการประกอบสร้างทางวาทกรรมหรือเป็นเรื่องเล่าที่มีการถ่ายทอดต่อกันมา พื้นที่หรือสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีการประกอบสร้างเรื่องราวหรือมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ นักท่องเที่ยวแต่ละคนจะให้ความสนใจกับแง่มุมของสถานที่แตกต่างกัน
- (3) ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นการได้พบเห็นมุมมองที่ไม่คุ้นเคย ไม่ปกติ จากสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การเข้าไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ที่แสดงเรื่องราวในชีวิตประจำวันของคนในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่มีเทคโนโลยีต่างๆ ก็ถือได้ว่าเป็นความน่าตื่นตาตื่นใจในอีกรูปแบบหนึ่งหรือความแตกต่างของการใช้ชีวิตของคนในเมืองกับคนในชนบทที่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย นิ่งๆ ไม่เร่งรีบ ก็เป็นสิ่งที่คนเมืองเมื่อเวลาไปท่องเที่ยวต่างจังหวัดมักจะแสวงหาประสบการณ์ในรูปแบบนี้ โดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุการท่องเที่ยวคือการสื่อสารที่ทำให้หวนระลึกถึงความทรงจำหรืออดีต (Reminiscences) ที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวจึงมีทั้งสิ่งที่พิเศษแตกต่างและมีทั้งสิ่งที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน แต่ได้มาท่องเที่ยวในสถานที่ที่แตกต่างจากในชีวิตประจำวันของตนเอง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเสน่ห์ของการท่องเที่ยว

สรุปว่า ประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นการได้พบเห็นสิ่งที่พิเศษ แตกต่างจากชีวิตประจำวัน การเห็นสถานที่เดียวกันสำหรับบางคนอาจจะเป็นสิ่งพิเศษ แต่สำหรับอีกคนอาจจะไม่ใช่ความพิเศษ อาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวเป็นการประกอบสร้างในรูปแบบหนึ่ง และการถ่ายทอดเรื่องราวหรือการสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านสายตาของคนกลุ่มต่างๆ มีความแตกต่างกัน ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่เดียวกันก็ตาม ประสบการณ์การท่องเที่ยวของเด็ก ผู้หญิง ผู้ชาย ผู้สูงอายุ จะมีมุมมองที่แตกต่างกัน แม้กระทั่งการสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อมวลชน เช่น สื่อโทรทัศน์ นิตยสาร เว็บไซต์ หนังสือเล่ม การเล่าเรื่อง และอื่นๆ รวมไปถึงการใช้สัญลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ ถ่ายทอดประสบการณ์แตกต่างกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เช่น การศึกษาของ Tung and Ritchie (2011) ที่ศึกษาประสบการณ์ที่น่าจดจำของผู้สูงอายุชาวแคนาดาจากการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาผ่านการหวนระลึกถึงความหลัง (Reminiscence) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้สูงอายุจำนวน 42 คน ให้ผู้สูงอายุเล่าเรื่องประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเอง ผลการวิจัยพบว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญกับผู้สูงอายุ โดยสรุปประเด็นสำคัญได้ 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุค้นหาตัวตน (Identity formation) ของตนเอง ในช่วงวัยที่เปลี่ยนผ่านไป การเดินทางไกลไปยังสถานที่แปลกใหม่ทำให้ผู้สูงอายุได้

ย้อนกลับมาทบทวนตนเองและรู้จักตนเองมากขึ้น ประการที่สอง การเดินทางท่องเที่ยวเป็นหลักสำคัญของความสัมพันธ์ในครอบครัว (Family milestone) การท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาที่สูงอายุได้อยู่กับครอบครัว ประสบการณ์หรือเรื่องเล่าของผู้สูงอายุมักจะเกี่ยวข้องกับคนในครอบครัว คนที่สูงอายุรัก และใช้เวลาในการท่องเที่ยวด้วยกัน หรืออาจจะเป็นการเดินทางไปเยี่ยมญาติและเพื่อนสนิท ประการที่สาม การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับครอบครัวและเพื่อน (Relationship Development) ทำให้ได้กลับมาพูดคุยกันมากขึ้น เพิ่มเติมความแปลกใหม่ในชีวิต ประการที่สี่ การท่องเที่ยวเป็นการหวนกลับไประลึกถึงอดีต (Nostalgia reenactment) ย้อนระลึกถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต เช่น การกลับไปเยือนสถานที่ที่เคยอยู่อาศัยในสมัยวัยเด็ก ประการสุดท้าย การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีอิสระ (Freedom pursuits) เป็นอิสระที่หลุดพ้นจากภาระต่างๆ ทั้งเรื่องครอบครัวและเรื่องหน้าที่การงาน การท่องเที่ยวจึงมีความหมายสำหรับผู้สูงอายุมากกว่าการเปลี่ยนย้ายจากสถานที่หนึ่งไปสู่อีกสถานที่หนึ่ง แต่เป็นการสื่อสารถึงความมีตัวตนของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่แตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป

ส่วนงานวิจัยของ X. Y. Lehto et al. (2008) ศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวแคนาดาและสหรัฐอเมริกา โดยเปรียบเทียบกลุ่มผู้สูงอายุในยุคหลังที่มีอายุไม่มากนัก (Baby Boomers) และกลุ่มผู้สูงอายุยุคก่อนที่มีอายุค่อนข้างมาก (Silent Generation) วิธีการศึกษาใช้การสำรวจความต้องการ ค้นหาว่าประสบการณ์ และกิจกรรมที่ผู้สูงอายุที่ระหว่างการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่อายุยังไม่มากนักจะมีแนวโน้มต้องการประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าตื่นเต้นหรือท้าทายมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากแล้ว ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับ อันดับแรก การพักผ่อน คลายเครียด การได้พักผ่อนเอง อันดับที่สอง การได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวในช่วงเวลาที่ห่างจากบ้าน อันดับที่สาม การเดินทางไปเยี่ยมเพื่อนหรือญาติที่อยู่ต่างเมือง เป็นต้น นอกจากนี้เป็นประสบการณ์ที่ได้รับความใกล้ชิดหรือความโรแมนติกจากการเดินทาง ได้สัมผัสกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน ได้เยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้ใช้เวลากับเพื่อนๆ ได้ประสบการณ์จากการไปเยี่ยมชมความงดงามทางธรรมชาติ ที่น่าตื่นตาตื่นใจ เป็นต้น

Patterson and Pegg (2009) ศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยได้อธิบายว่าแนวโน้มการแสวงหาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จะเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของผู้สูงอายุที่ต้องการจะรู้สึกว่าคุณสามารถ “ย้อนกลับไปสู่วัยหนุ่มสาวอีกครั้ง” และอยากจะได้รับประสบการณ์ที่บ่งบอกคุณลักษณะของความเป็นหนุ่มสาว หวนระลึกถึงชีวิตที่ผ่านมา โดยเฉพาะช่วงเวลาที่อายุยังไม่มากนัก มีความร่าเริง กระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ อยากที่จะทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าตื่นเต้น ผจญภัย และมีแนวโน้มอยากจะทำกิจกรรมกับสมาชิกในครอบครัวที่อายุน้อยกว่า ดังนั้นประสบการณ์การท่องเที่ยว และช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุได้ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว เราอาจจะได้เห็นตัวตนอีกด้านหนึ่งที่กระตือรือร้น มีชีวิตชีวาของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกของความเป็นหนุ่มสาวมักจะมีอยู่ในตัวผู้สูงอายุทุกคน

จากผลการวิจัยยังบ่งบอกอีกว่าผู้สูงอายุมักจะรู้สึกว่าตนเองอายุน้อยกว่าอายุจริง ทำให้ผู้สูงอายุที่มีอายุยังไม่มากนัก มักจะมีแนวโน้มแสวงหาประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าตื่นเต้น

การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยว ไม่ได้มีรูปแบบเฉพาะที่ตายตัวเสมอไป แต่มีการผสมผสาน Elands and Lengkeek (2012) ได้ศึกษาประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ที่เรียกว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นการออกห่างจากการใช้ชีวิตประจำวัน (Tourist experience of out-there-ness) ผลการศึกษาพบว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นโดยมีความเข้มข้นที่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวบางคนได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตประจำวัน ชอบอยู่ใกล้กับพื้นที่ เหตุการณ์หรือสถานการณ์การท่องเที่ยวที่ปกติ ในขณะที่นักท่องเที่ยวบางคนชอบประสบการณ์ที่ท้าทาย แสวงหาความตื่นเต้น ความแปลกแตกต่างจากในชีวิตประจำวัน ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวจึงเป็นการประกอบสร้างความ เป็นจริงจากมุมมองของแต่ละบุคคล

การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในครั้งนี้จึงใช้แนวทางปรากฏการณ์วิทยาและเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อมุ่งเน้นการให้ความหมาย การอธิบายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จากการทบทวน แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ พบว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมักจะเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ รู้สึกมีอิสระ รู้สึกสดชื่น มีชีวิตชีวา เหมือนหนุ่มสาว เบี่ยงเบนความสนใจจากกิจวัตรประจำวัน หวนระลึกถึงอดีต ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และยังเป็นการแสวงหาความหมายของชีวิตและตัวตน (รูปภาพที่ 2.5)

การศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว จะทำให้ได้เห็นมุมมอง ตัวตน วิถีคิดของผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่าเป็นชุดความรู้ที่น่าศึกษาว่า ผู้สูงอายุได้รับประสบการณ์อะไรจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุไทยให้ความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของตนเองอย่างไร การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจในการสื่อสารมากขึ้นหรือไม่อย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับ ประสบการณ์การท่องเที่ยว	<p>พักผ่อนหย่อนใจ สร้างความเพลิดเพลิน</p> <p>ทำให้รู้สึกมีอิสระ รู้สึกสดชื่น มีชีวิตชีวา เหมือนหนุ่มสาว</p> <p>เป็นการเบี่ยงเบนความสนใจจากกิจวัตรในชีวิตประจำวัน</p> <p>หวนกลับไประลึกถึงอดีต</p> <p>เป็นหลักสำคัญของความสัมพันธ์ในครอบครัว</p> <p>พัฒนาความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง</p> <p>แสวงหาความหมายของชีวิตและออกไปเรียนรู้โลกกว้าง</p> <p>เพื่อแสวงหาตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเอง</p>
<p>คำถามนำวิจัย ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจในการสื่อสารหรือไม่อย่างไร</p>	

รูปภาพที่ 2.5 การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

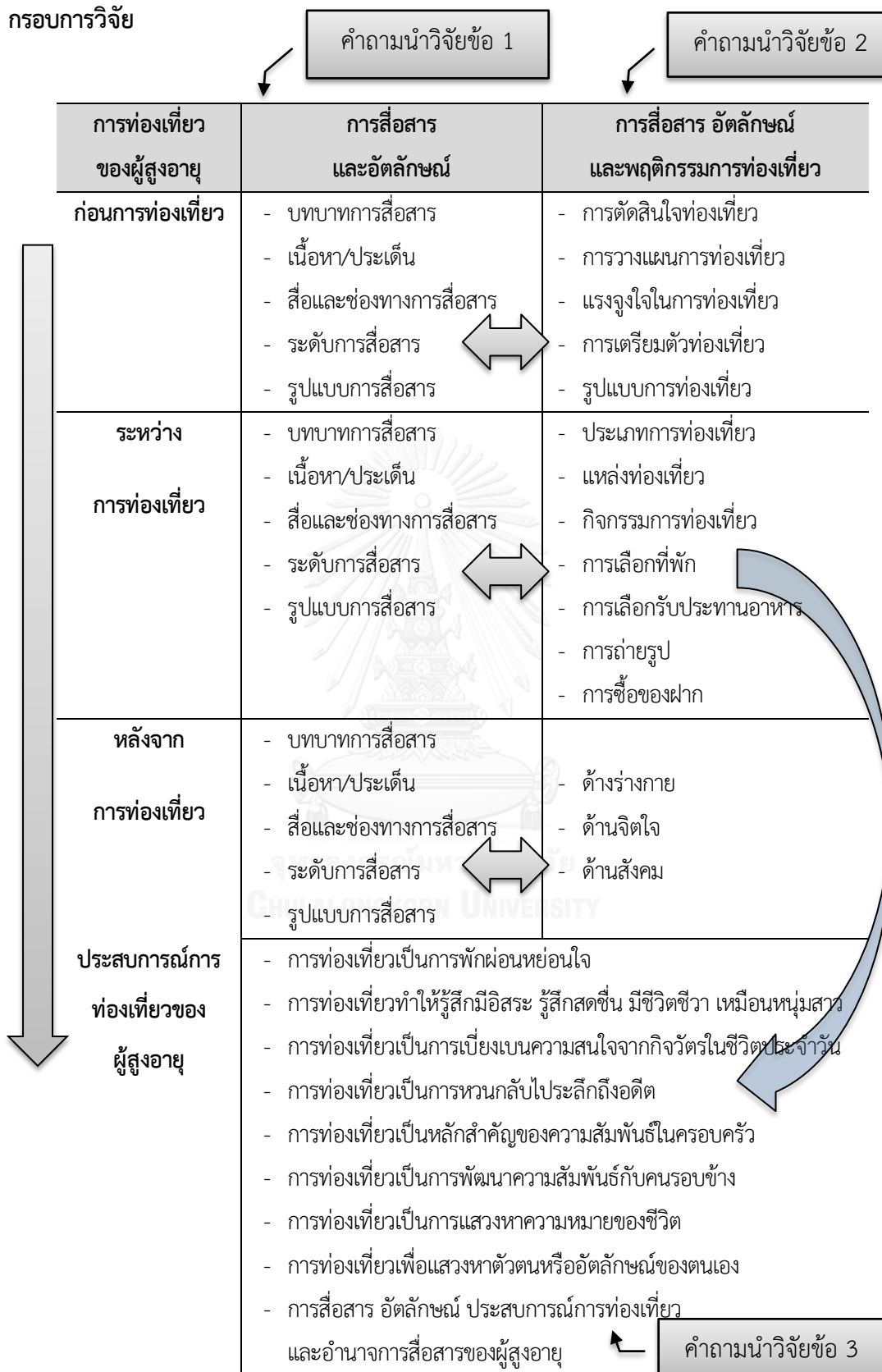
4. กรอบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยมีระยะการศึกษาตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว หลังจากการท่องเที่ยว แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว แนวคิดการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ และแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา โดยสรุปเป็นกรอบการวิจัย (รูปภาพที่ 2.6) ดังนี้

- (1) การศึกษา “การสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว” โดยใช้แนวคิดการสื่อสาร (Communication) ของ Carey (1989) เพื่อทำความเข้าใจการสื่อสารของผู้สูงอายุในรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model) รวมถึงใช้แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication) ของ Rothenbuhler (1998) มาอธิบายการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยว เมื่ออธิบายการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ในประเด็นเรื่องบทบาทการสื่อสาร ตัวสารหรือข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสาร ระดับการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสาร ประเด็นการสื่อสารดังกล่าวยังเชื่อมโยงให้เห็น (Express) การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ อาทิ เป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ (Construct) การธำรงรักษาอัตลักษณ์ (Maintain) การต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate) และการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Reproduction)
- (2) การศึกษาส่วนนี้จะเชื่อมโยงการสื่อสารเพื่ออธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร โดยทำความเข้าใจอัตลักษณ์ตามแนวคิดวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) และใช้แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre (1998) ประกอบการอธิบายเพิ่มเติมในส่วนของการเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ศึกษามี 10 ประเด็น ได้แก่ การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยว การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก และพฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว
- (3) การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ใช้กรอบจากแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ตามแนวทางของ Martin Heidegger (1889-1976) โดยเน้นการตีความทำความเข้าใจ และการให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การศึกษาการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในครั้งนี้ เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจ การสื่อสารผู้สูงอายุในอีกมิติหนึ่ง การท่องเที่ยวเปรียบได้กับสถาบันหรืออีกพื้นที่หนึ่งที่จะทำให้เราเข้าใจการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไทยมากยิ่งขึ้น

กรอบการวิจัย

รูปภาพที่ 2.6 กรอบการวิจัย การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุไทย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย” เป็นงานศึกษาที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับบริบทการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และมีระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

1. การออกแบบงานวิจัย
2. แหล่งข้อมูลการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง และสถานการณ์การเก็บข้อมูล
3. วิธีวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล
5. เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย
7. ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิจัย

1. การออกแบบงานวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเรื่องการค้นหาความหมาย การตีความ และการทำความเข้าใจผู้สูงอายุในเรื่องการสื่อสารและการท่องเที่ยว โดยออกแบบงานวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และมีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

ประการแรก การศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว เป็นอย่างไร และมีความแตกต่างกันหรือไม่

ประการที่สอง การศึกษาพฤติกรรมของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว โดยทำการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ก่อนการไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุตั้งสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

ประการสุดท้าย การศึกษาประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยว โดยค้นหาว่าผู้สูงอายุมีมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติหรือความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวอย่างไร ผู้สูงอายุได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างไร การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีอำนาจ (Empowerment) ในการสื่อสารหรือไม่ อย่างไร

2. แหล่งข้อมูลการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง สถานการณ์การเก็บข้อมูล

2.1 แหล่งข้อมูลในการศึกษา

การรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้สามารถจัดแบ่งข้อมูลเป็น 2 ส่วนที่สำคัญ

ก. แหล่งข้อมูลเอกสาร การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารประกอบไปด้วยแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้

- (1) เอกสารประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ ข้อมูลจากหนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารทางวิชาการ และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
- (2) เอกสารประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ ฐานข้อมูลทางวิชาการ หรือข้อมูลอื่นๆ ที่นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ข. แหล่งข้อมูลบุคคล การรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุ ไม่จำกัดเพศ เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และเคยมีประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวในประเทศหรือท่องเที่ยวต่างประเทศอย่างน้อยปีละครั้ง โดยผู้สูงอายุต้องสามารถบอกเล่า ถ่ายทอด และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของตนเองได้

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ก. การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Unit)

การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นการเลือกเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับหัวข้อที่ต้องการศึกษา (Ritchie, Lewis, & Elam, 2003: 78) การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาประชากรที่เป็นผู้สูงอายุไทย การเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นกรณีของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเป็นหลัก มีการกำหนดเกณฑ์อายุของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว อายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป พร้อมทั้งเคยมีประสบการณ์ในการท่องเที่ยวภายในประเทศและ/หรือต่างประเทศอย่างน้อยปีละครั้ง เป็นการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุมีโอกาสพักค้างคืนห่างจากที่อยู่ในชีวิตประจำวันอย่างน้อยหนึ่งคืน

การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีเกณฑ์ในการเลือก ดังนี้ (Lindlof, 1999: 125-126)

อันดับแรก เป็นการเลือกที่เน้นไปที่ความโดดเด่น (Salience) ของตัวบุคคล (Person) ผู้วิจัยเน้นไปที่คุณลักษณะของผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการท่องเที่ยว และต้องเป็นบุคคลที่มีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยกลุ่มตัวอย่างต้องสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญเพื่อตอบคำถามในประเด็นที่ตั้งไว้

อันดับสอง การเลือกในที่นี้ต้องคำนึงถึงสถานการณ์ (Setting) เพราะสถานการณ์จะแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อสภาพแวดล้อม การทำความเข้าใจการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นอกจากการสัมภาษณ์หรือพูดคุยแล้ว จะต้องเข้าไปสังเกตการณ์กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในสถานการณ์จริงด้วย

อันดับสาม การเลือกคำนึงถึงความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและเหตุการณ์ (Activities and events) ทั้งนี้กิจกรรมและเหตุการณ์จะแสดงถึงเป้าหมายของกลุ่ม องค์กร หรือตัวบุคคล กิจกรรมจะเกิดขึ้นเป็นวงจรหรือได้มีการวางแผนไว้ กิจกรรมจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงออก กิจกรรมยังสามารถแบ่งเป็นเหตุการณ์ย่อยๆ หลายเหตุการณ์

ในที่นี้กิจกรรมและเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาคือการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยมองกระบวนการท่องเที่ยว ตั้งแต่เริ่มต้นการเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว และหลังจากการเดินทางท่องเที่ยว การเลือกในรูปแบบนี้จะแสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาและเหตุการณ์ย่อยๆ ที่เกิดขึ้น การลำดับช่วงเวลาการท่องเที่ยวจะแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงหรือการแสดงออกเรื่องการสื่อสาร พฤติกรรม การท่องเที่ยว และอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน

การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์มีการวางแผนทางช่วงเวลาเป็นกรอบในการสัมภาษณ์ โดยผู้สูงอายุที่จะให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวจะต้องสามารถทบทวน หวนคิด (Recall) อธิบาย (Describe) ตีความ (Interpret) และประเมินเหตุการณ์สำคัญ (Evaluate critical events) ที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวจากความทรงจำของผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นบางเหตุการณ์อาจจะถูกกล่าวถึงบางเหตุการณ์อาจจะลบลืมจากความทรงจำของผู้สูงอายุก็อาจเป็นไปได้ (Lindlof, 1999: 125-126)

ข. ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample size)

การระบุขนาดของกลุ่มตัวอย่างหรือจำนวนของกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยเชิงปริมาณมีความแตกต่างจากงานวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพจะมุ่งเน้นการตอบคำถามเชิงลึก เพราะฉะนั้นขนาดหรือจำนวนของกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงมักจะมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเชิงปริมาณ (Mason, 2010)

Ritchie et al. (2003) ได้อธิบายว่า การเลือกจำนวนกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยเชิงคุณภาพมีเหตุผลที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก จำนวนกลุ่มตัวอย่างต้องมีจำนวนที่เหมาะสม ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป แต่ต้องเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาได้ การเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้น ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการเพิ่มหลักฐานใหม่ๆ ในการตอบคำถามได้เสมอไป ประการที่สอง งานวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะแตกต่างจากงานวิจัยเชิงปริมาณ งานวิจัยเชิงปริมาณมีการระบุจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจน แต่งานวิจัยเชิงคุณภาพอาจจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องจำนวนหรือความถี่ แต่ให้ความสำคัญกับความหมายและคำอธิบายของข้อมูลนั้นๆ มากกว่า ประการที่สาม ข้อมูลเชิงคุณภาพจะเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เป็นเชิงพรรณนาค่อนข้างมาก การที่จะทำความเข้าใจข้อมูลเหล่านั้นจึงควรจะมาจากรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดพอเหมาะพอดี กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยเชิงคุณภาพมักจะมีจำนวนไม่เกิน 50 คน เพื่อที่จะสามารถจัดการกับข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลได้

Mason (2010) ศึกษาจำนวนกลุ่มตัวอย่างจากงานวิจัยระดับปริญญาเอกพบว่า งานวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic studies) ร้อยละ 60 ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30-50 คน งานวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded theory studies) ร้อยละ 49 ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 20-30 คน และร้อยละ 37 ใช้กลุ่มตัวอย่างอยู่ที่จำนวน 30-50 คน และงานวิจัยปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological studies) กลุ่มตัวอย่างน้อยที่สุดจำนวน 6 คน และร้อยละ 68 ระบุว่ากลุ่มตัวอย่างมีจำนวนอยู่ที่ 5-25 คน และยังมีผลการวิจัยที่พบว่า ร้อยละ 80 ของงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 25 คน ซึ่งถือว่าค่อนข้างเพียงพอและเหมาะสมกับการศึกษา

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ เพื่อที่จะระบุว่าควรจะมีสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเป็นจำนวนกี่คนนั้น ผู้วิจัยยังได้ทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติมพบว่าแนวคิดที่กล่าวถึงเรื่องการอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) ซึ่งมีคำอธิบายไว้ว่า การเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะต้องสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจนกว่าไม่ปรากฏข้อมูลใหม่ๆ เกิดขึ้น หรือในอีกทางหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าผู้วิจัยเริ่มเห็นข้อมูลที่เกิดขึ้นซ้ำๆ กัน และสามารถวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามนำวิจัยที่ต้องการศึกษา (Saumure & Given, 2008)

จากแนวคิดที่กล่าวไปทั้งหมดข้างต้น จึงเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ระหว่างที่มีการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจึงต้องสังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาในเบื้องต้น โดยทำไปพร้อมๆ กันในระหว่างการเก็บข้อมูล จนกระทั่งเห็นว่าข้อมูลที่ได้มาเริ่มเกิดความซ้ำจนเกิดเป็นรูปแบบที่จะสามารถตอบคำถามการวิจัย

ในท้ายที่สุด ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกได้ เป็นจำนวนทั้งหมด 75 คน และกลุ่มตัวอย่างจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม จำนวน 15 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 90 คน การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวไป เป็นจำนวนที่ค่อนข้างมากในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้จำนวนดังกล่าวน่าจะเป็นจำนวนที่เพียงพอ สามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งตอบคำถามและอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้

ค. กลยุทธ์การเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Sampling strategies)

การศึกษาคั้งนี้ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว การเลือกกลุ่มตัวอย่างจึงเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้กลยุทธ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ Snowball technique ซึ่งเป็นการเลือกที่เป็นการเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยให้กลุ่มตัวอย่างได้แนะนำบุคคลที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับตนเอง ในที่นี้ผู้วิจัยเลือกผู้สูงอายุที่มีคุณสมบัติที่ต้องการศึกษา และให้ผู้สูงอายุช่วยแนะนำผู้สูงอายุที่ตนเองรู้จัก และชอบท่องเที่ยวให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ต่อไป การใช้วิธีการนี้ทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเฉพาะได้ (Lindlof, 1999: 127; Ritchie et al., 2003: 94)

2.3 สถานการณ์การเก็บข้อมูล (Setting)

การเก็บข้อมูลเกิดขึ้นในสถานการณ์จริง (Natural setting) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยจะติดต่อขอสัมภาษณ์และเดินทางไปสัมภาษณ์ผู้สูงอายุยังสถานที่ที่ผู้สูงอายุสะดวกให้ข้อมูล โดยสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างธรรมชาติและได้ข้อมูลที่ต้องการศึกษา ส่วนการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยวางบทบาทตนเองเป็น “ผู้เข้าร่วมในฐานะนักสังเกต” (Participant-as-Observer) การเก็บข้อมูลในรูปแบบนี้จะทำให้เราได้มองเห็นมิติที่หลากหลายในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ในระหว่างการไปท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุก็มีการสัมภาษณ์และสอบถามข้อมูลต่างๆ เพิ่มเติมระหว่างการไปท่องเที่ยวด้วย

3. วิธีวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 วิธีวิจัย

วิธีวิจัยที่เลือกใช้คือการวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) และเลือกการศึกษาตามแนวทางเชิงอรรถปริวรรตหรือ Hermeneutic phenomenology ตามแนวคิดของ Martin Heidegger (1889-1976) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษา การให้ความหมาย และการตีความปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น (ชาย โพรธิสตา, 2550: 190-191)

การศึกษาตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา เป็นแนวทางการศึกษาที่เน้นการทำความเข้าใจเรื่องราวปรากฏการณ์ เหตุการณ์ จากมุมมองของผู้ที่ได้เข้าไปสัมผัส รับรู้เรื่องราวต่างๆ มีการตีความเหตุการณ์นั้นๆ จากมุมมองของผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรง ข้อมูลในการศึกษาที่นักปรากฏการณ์วิทยาให้ความสนใจจึงเป็นข้อมูลเชิงความรู้สึกนึกคิด คุณค่า และที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือการทำความเข้าใจเรื่องความหมายที่มีต่อเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ได้พบเจอ โดยสรุปเป็นการศึกษาที่เน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูลหรือปรากฏการณ์ต่างๆ โดยตรงของกลุ่มตัวอย่าง เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องเรื่องความรู้สึก โลกทัศน์ ความหมาย วัฒนธรรม ประวัติชีวิต ค่านิยม และอุดมการณ์ เป็นต้น (สุภางค์ จันทวนิช, 2554: 5)

วิธีวิจัยดังกล่าวจึงสอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิจัยตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ของ Martin Heidegger ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ (Moustakas, 1994 อ้างถึงใน ชาย โพรธิสตา, 2550: 194)

- (1) กำหนดหัวข้อการวิจัยและคำถามนำวิจัยที่เหมาะสมกับวิธีการศึกษา
- (2) การทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษา
- (3) กำหนดเกณฑ์สำหรับเลือกบุคคลและปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา

- (4) การให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้ที่เลือกมาศึกษาและคำนึงถึงประเด็นด้านจริยธรรม ผู้วิจัยได้แจ้งผู้ให้สัมภาษณ์ถึงวัตถุประสงค์การวิจัย และให้ความมั่นใจกับผู้สัมภาษณ์เรื่องความเป็นส่วนตัวของการนำเสนอข้อมูล
- (5) กำหนดประเด็นหรือแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึก และวางแผนการสังเกตการณ์อย่างเป็นระบบ การเก็บข้อมูลต้องทำอย่างละเอียดและรอบคอบ
- (6) ดำเนินการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และบันทึกข้อมูลที่ได้อย่างละเอียด
- (7) เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนจึงต้องมีการจัดระบบ และเตรียมข้อมูลให้พร้อมในการวิเคราะห์ และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากวิธีการวิจัยตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา ผู้วิจัยวางแผนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันผ่านการบอกเล่าจากมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จึงผ่านการตีความหมายจากผู้ให้สัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์อาจจะมีใกล้เคียงกับการพูดคุยในชีวิตประจำวันแต่เป็นการพูดคุยหรือการสัมภาษณ์ที่มีจุดมุ่งหมาย มีประเด็นในการสัมภาษณ์ มุ่งเน้นให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้บรรยาย ประสบการณ์ ความรู้สึก การกระทำที่แสดงออก ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการตอบคำถามมากกว่าที่จะมีการกำหนดตัวเลือกหรือคำตอบไว้ให้ (Kvale, 2007: 10-14)

การสัมภาษณ์เชิงลึกมีความสำคัญกับการศึกษาในครั้งนี้ การสัมภาษณ์ทำให้เราสามารถเรียนรู้มุมมอง ทศนคติ วิธีคิดของผู้สูงอายุที่มีต่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นข้อมูลที่เราไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง การสัมภาษณ์คือกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่ทำให้เราได้เข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เห็นปฏิกริยารวมไปถึงสีหน้าท่าทาง ที่แสดงออกเวลาให้สัมภาษณ์ ความรู้สึก ความคิดต่างๆ ได้รับการบอกเล่า วิธีการพูดต่างๆ ที่ใช้อธิบาย ซึ่งเป็นการถามคำถามที่เป็นปลายเปิด และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบคำถามแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ (Lindlof, 1999: 164)

การศึกษาการสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงใช้การพูดคุยในบรรยากาศที่เป็นกันเองผ่อนคลาย ให้ผู้สูงอายุได้เล่าเรื่องราวต่างๆ อย่างอิสระ โดยมีกรอบแนวคำถามที่ตั้งไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลให้ได้ตามต้องการ รูปแบบการสัมภาษณ์จึงเป็นการสัมภาษณ์ที่เน้นการเล่าเรื่องราว ในที่นี้การสัมภาษณ์มุ่งเน้นการเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสัมภาษณ์รูปแบบนี้มีวัตถุประสงค์ (Rosenthal, 2004 อ้างถึงใน Kvale, 2007: 73-74)

ประการแรก เป็นการอ้างอิงถึงสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่มีความสำคัญกับผู้สูงอายุ และสามารถนำไปสู่การเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวอย่างสั้นๆ (Short story)

ประการที่สอง การเล่าเรื่องราวดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องกับประวัติชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นมุมมองที่ถ่ายทอดโดยตัวผู้สูงอายุเอง

ประการที่สาม การสัมภาษณ์เป็นเหมือนกับการบันทึกประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในที่นี่ นอกจากสัมภาษณ์เรื่องราวของผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยว และมีการเชื่อมโยงไปถึงความเป็นไปของสังคมหรือชุมชน (Bornat, 2004; Yow, 1994 อ้างถึงใน Kvale, 2007: 74) และเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวตนของผู้สูงอายุอีกด้วย

ผู้วิจัยทำการติดต่อผู้สูงอายุจากการแนะนำต่อๆ กัน โดยได้ให้รายละเอียดแก่ผู้สูงอายุว่าการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก พร้อมทั้งอธิบายเกี่ยวกับการนำข้อมูลไปใช้ในเชิงวิชาการและคำนึงถึงการเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้ให้ข้อมูล ไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เมื่อผู้สูงอายุยินยอมให้ข้อมูล จึงทำการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ในการให้สัมภาษณ์ โดยใช้เวลาเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 รวมระยะเวลาในการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวนทั้งหมด 10 เดือน

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้สูงอายุ มีจำนวนทั้งหมด 75 คน การสัมภาษณ์เกิดขึ้นในสถานที่ที่ผู้สูงอายุสะดวกที่จะให้ข้อมูล เช่น บ้านของผู้สูงอายุ ที่ทำงาน ห้างสรรพสินค้า ชมรมผู้สูงอายุ รวมไปถึงระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว เช่น ช่วงเวลาที่ต้องนั่งรถเป็นระยะเวลานานๆ ทั้งนี้การสัมภาษณ์จะต้องไม่เป็นการรบกวนเวลาในขณะที่ผู้สูงอายุต้องทำกิจกรรมอื่นๆ การสัมภาษณ์ใช้ระยะเวลาโดยเฉลี่ยประมาณ 40 – 50 นาที หรืออาจจะกินระยะเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง จนถึง 2 ชั่วโมง

ข. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เลือกศึกษา ผู้วิจัยต้องเข้าไปใช้ชีวิตหรือมีส่วนร่วมทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มคนหรือชุมชนที่เลือกศึกษาเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก หากสังเกตแล้วยังไม่เข้าใจความหมาย ผู้วิจัยต้องใช้วิธีการซักถามเพิ่มเติม (สุภางค์ จันทวนิช, 2554: 46-47)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบนี้จะทำให้เราเห็นภาพรวมของการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ กิจกรรมความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่หรือสถานที่จริง เพื่อที่จะนำมาวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุมีการสื่อสารอย่างไร อັตลักษณ์ที่แสดงออกเป็นอย่างไร รวมไปถึงประสบการณ์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว นอกจากจะสังเกตการณ์ระหว่างท่องเที่ยวแล้ว อาจจะต้องใช้การสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการร่วมด้วยระหว่างการท่องเที่ยว

ดังนั้นกระบวนการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม จึงต้องเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างเป็นระบบ โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้ (Weick, 1985 อ้างถึงใน Lindlof, 1999: 134-135)

- (1) ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมกับปรากฏการณ์นั้นๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อสังเกตการณ์การสื่อสารและพฤติกรรมทางทองเทียวยของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ร่วมเดินทางทองเทียวยไปกับผู้สูงอายุ โดยเริ่มสังเกตการณ์ตั้งแต่ก่อนออกเดินทางทองเทียวย ระหว่างการเดินทางทองเทียวย กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงติดตามสอบถามความคิดเห็นหลังจากการเดินทางทองเทียวย
- (2) กระบวนการเก็บข้อมูลผู้วิจัยต้องตระหนักและตื่นตัวในการสังเกตสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการทองเทียวย ผู้วิจัยมีส่วนร่วมได้เห็นตั้งแต่ขั้นตอนก่อนออกเดินทาง ระหว่างการเดินทาง และติดตามความเป็นไปหลังจากการเดินทางกลับจากการทองเทียวย
- (3) ผู้วิจัยจัดวางระบบการสังเกตการณ์ว่าต้องการสังเกตกิจกรรมอะไรบ้างที่เกิดขึ้นในการทองเทียวย โดยมีลำดับตั้งแต่ก่อนออกเดินทาง ระหว่างเดินทาง และหลังจากการเดินทาง
- (4) การสังเกตต้องมีการเลือกให้ความสนใจกับสถานการณ์ที่สังเกต โดยสังเกตเรื่องการสื่อสาร พฤติกรรมทางทองเทียวย การแสดงออกถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุในการทองเทียวย
- (5) การสังเกตการณ์แต่ละส่วนมีความเชื่อมโยงกัน องค์ประกอบการสังเกตจะประกอบด้วย ฉากหรือสถานที่หรือสภาพสังคม (Setting) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียกว่าเป็นผู้แสดง (Actor) ที่อยู่ในสถานการณ์นั้นๆ สำหรับผู้แสดงในสถานการณ์นี้คือผู้สูงอายุ และมีส่วนร่วม (Participation) ในกิจกรรมทางทองเทียวย (Activities) ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทาง

การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมมีประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจ ได้แก่ ส่วนแรก แนวทางการสังเกต ส่วนที่สอง การวางบทบาทของผู้วิจัยและการจัดบันทึกในการสังเกตการณ์ และส่วนสุดท้ายสถานการณ์ในการสังเกต

(1) แนวทางการสังเกต

การสังเกตการณ์การวิจัย ใช้วิธีการของ Lofland ซึ่งมีแนวทาง 6 ประเภท (Categories) ที่ใช้ในการสังเกตดังนี้ (Lofland, 1971 และอมรา, 2552 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวนิช, 2554-52)

การกระทำ (Acts) การกระทำเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในชีวิตประจำวัน พฤติกรรมที่สังเกตในที่นี้รวมถึงเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่สวมใส่ อาหารที่รับประทาน สถานที่ที่อยู่อาศัย และการทำภารกิจในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการสังเกตผู้สูงอายุที่ทองเทียวยจึงสังเกตตั้งแต่การเตรียมตัวก่อนเดินทางไปทองเทียวย เสื้อผ้าที่สวมใส่ไปทองเทียวย สิ่งของเครื่องใช้ที่เตรียมไปทองเทียวย ในระหว่างทองเทียวยมีกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมอะไรบ้าง การสื่อสารกับเพื่อนร่วมทาง การสื่อสารกับสิ่งรอบตัวเป็นอย่างไร และหลังจากกลับจากการทองเทียวยแล้ว ผู้สูงอายุพูดคุยหรือแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับการทองเทียวย และมีพฤติกรรมหรือปฏิกิริยาที่แสดงออกอย่างไร

แบบแผนการกระทำ (Activities) พฤติกรรมที่มีการแสดงออกอย่างเป็นขั้นตอน และมีความต่อเนื่อง เป็นแบบแผน สำหรับการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นแบบแผน เริ่มตั้งแต่เตรียมตัวก่อนออกเดินทาง ระหว่างการเดินทาง เมื่อเดินทางถึงจุดหมายปลายทางจะมีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การเที่ยวชมเมือง การชมความงามของธรรมชาติ การเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว การชมการแสดงทางวัฒนธรรม การจับจ่ายซื้อของ การซื้อของที่ระลึก การเดินทางกลับจากการท่องเที่ยว และเมื่อกลับจากการท่องเที่ยวจะมีการย้อนระลึกถึงการท่องเที่ยวผ่านสื่อต่างๆ จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นแบบแผนการกระทำ หรือมีความเป็นพิธีกรรม การสังเกตในครั้งนี้อย่างยิ่งต้องบันทึกรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ ในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

ความหมาย (Meaning) ผู้สูงอายุให้ความหมายของการกระทำต่างๆ ของตนเองอย่างไร การกระทำที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงมุมมองการมองโลก ทักษะคิด ความคิดเห็น รวมไปถึงสามารถสะท้อนถึงการมองตนเองของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยต้องตีความหมายการกระทำที่เกิดขึ้น รวมทั้งอาจใช้การซักถามเพิ่มเติมระหว่างการสังเกตเพื่อให้เข้าใจความหมายที่ชัดเจนมากขึ้น

ความสัมพันธ์ (Relationship) การทำความเข้าใจความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลที่ร่วมเดินทางด้วยเป็นอย่างไร ผู้สูงอายุพูดคุยหรือสื่อสารกับใครบ้าง ตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว สถานการณ์การท่องเที่ยวแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลใดบ้าง ความรู้สึกที่ผู้สูงอายุมีต่อผู้คนและสถานที่เป็นอย่างไร

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างการท่องเที่ยว เช่น การล่องเรือแคนู การดำน้ำ การชมความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ เป็นต้น ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการทำกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว

สภาพสังคมหรือฉาก (Setting) เป็นสถานการณ์การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยต้องเดินทางไปท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุ พื้นที่การเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ในการสังเกตการณ์จึงหมายถึงการท่องเที่ยวในหนึ่งครั้งที่มีระยะเวลายาวนานประมาณ 3 วัน 2 คืน หรือ 12 วัน 11 คืน สภาพสังคมหรือฉากคือพื้นที่ในการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมทั้งตั้งแต่ก่อนออกเดินทาง ระหว่างการเดินทาง และหลังจากการเดินทาง

(2) บทบาทของผู้วิจัยและการจดบันทึกการสังเกตการณ์

บทบาทของผู้วิจัยในการสังเกตการณ์ท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวางตนเองในฐานะ “ผู้เข้าร่วมในฐานะนักสังเกต” (Participant-as-Observer) หมายถึง ผู้สูงอายุและผู้ร่วมเดินทางจะรู้สถานะของผู้วิจัยและรู้ว่าตนเองถูกสังเกต รวมไปถึงมีการซักถามเพิ่มเติมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ผู้วิจัยร่วมเดินทางท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุตลอดการเดินทาง มีการจดบันทึกย่อ การซักถามเพิ่มเติมในระหว่างการสังเกต

ในขณะเดียวกันผู้วิจัยต้องพยายามทำความเข้าใจกับผู้สูงอายุที่ร่วมเดินทาง สร้างความสนิทสนมคุ้นเคย และสร้างความไว้วางใจ เพื่อที่จะสามารถพูดคุยและซักถามข้อมูลเพิ่มเติม ระหว่างการเดินทางผู้วิจัยสามารถจัดบันทึกกิจกรรมที่ทำได้อย่างเปิดเผย วิธีการจัดบันทึกในการท่องเที่ยวแบ่งเป็นวันที่แต่ละวันในการท่องเที่ยว และแบ่งตามสถานการณ์หรือกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจะพยายามจัดบันทึกรายละเอียดทุกเหตุการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุระหว่างที่เดินทางท่องเที่ยว (สุภางค์ จันทวนิช, 2554: 56-58) สำหรับการทำบันทึกภาคสนามในการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยใช้เวลาในการทำบันทึกภาคสนามทุกวัน และทำภายใน 24 ชั่วโมง หลังจากการสังเกตการณ์ในแต่ละวันที่การท่องเที่ยวสิ้นสุดลง เพื่อที่จะพยายามบันทึกรายละเอียดข้อมูลการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้อย่างครบถ้วน (สุภางค์ จันทวนิช, 2554: 63)

(3) สถานการณ์การสังเกต

การเลือกสถานการณ์สำหรับการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้เลือกสถานการณ์หลักในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การท่องเที่ยวด้านศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีจำนวนผู้สูงอายุสนใจเข้าร่วมเดินทางเป็นจำนวนที่ค่อนข้างมากกว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ และเป็นการเดินทางที่มีการผสมผสานกับเรื่องของสุขภาพ ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ รวมทั้งการซื้อสินค้า (Shopping) ของที่ระลึกต่างๆ ในการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยเลือกการเดินทางในรูปแบบทัวร์ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่คาดว่าจะได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวร่วมกับผู้สูงอายุเป็นจำนวน 6-7 คนขึ้นไป โดยติดต่อไปยังบริษัทนำเที่ยว สอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโปรแกรมการท่องเที่ยวที่มีผู้สูงวัยร่วมเดินทางไปด้วยมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ข้อมูลที่ได้คือผู้สูงอายุมักจะเดินทางไปยังประเทศพม่าและอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นสถานการณ์ในการสังเกตที่ผู้วิจัยเลือกคือ การเดินทางท่องเที่ยวประเทศพม่าและอินเดีย

การท่องเที่ยวประเทศพม่า เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวเมืองย่างกุ้ง หงสาวดี และชมพระธาตุอินทร์แขวน จำนวน 3 วัน เดินทางวันที่ 21 - 23 กรกฎาคม พ.ศ.2556 มีจำนวนผู้ร่วมเดินทางทั้งหมด (รวมหัวหน้าทัวร์) 19 คน และมีผู้สูงวัย จำนวน 8 คน

การท่องเที่ยวประเทศอินเดีย ได้เดินทางไปท่องเที่ยวสังเวชนียสถาน 4 ตำบล และทัชมาฮาล เดินทางวันที่ 8 - 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2556 จำนวน 12 วัน มีจำนวนผู้ร่วมเดินทางทั้งหมด (รวมหัวหน้าทัวร์) 21 คน มีผู้สูงอายุ จำนวน 7 คน

รวมเวลาที่ใช้ในการลงพื้นที่สังเกตการณ์ เป็นระยะเวลาทั้งหมด 15 วัน ขณะเดินทางมีการผสมผสานทั้งกลุ่มวัยรุ่นตอนปลายที่เดินทางกับพ่อแม่ นอกเหนือจากนี้จะเป็นกลุ่มคนวัยทำงานและกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งนี้การเดินทางท่องเที่ยวที่ไม่ได้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะช่วยเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับบุคคลกลุ่มอื่นได้ชัดเจนขึ้น

การเดินทางรูปแบบทัวร์ที่พม่าและอินเดียจะมีรูปแบบความคล้ายคลึงกันคือมีหัวหน้าทัวร์นำคณะเดินทาง คอยดูแลลูกทัวร์ตลอดการเดินทาง เดินทางด้วยรถบัส การเดินทางที่ประเทศพม่ามีไกด์ท้องถิ่นชาวไทยใหญ่ พูดภาษาไทยได้ ช่วยให้ข้อมูล ส่วนในประเทศอินเดีย มีพระอาจารย์วิทยากร ทำหน้าที่ให้ข้อมูล ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสังเวชนียสถานทั้ง 4 ตำบล รวมทั้งมีการนำสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ทอดกฐินในแต่ละวัดไทยที่เข้าพักด้วย

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการสร้างเครื่องมือการวิจัย เริ่มต้นพัฒนามาจากการทบทวนวรรณกรรม วิเคราะห์จากปัญหานำวิจัยที่ต้องการหาคำตอบ ข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวมเป็นข้อมูลเชิงพรรณนา ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

- ก. **ผู้วิจัย** สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยถือว่าเป็นผู้ที่ต้องเตรียมตัวสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ เพราะฉะนั้นตัวผู้วิจัยถือว่าเป็นเครื่องมือการวิจัยด้วยเช่นกัน
- ข. **เครื่องบันทึกเสียง** เครื่องบันทึกเสียงเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ช่วยเก็บข้อมูล เพื่อที่จะนำข้อมูลทั้งหมดมาถอดเทป เรียบเรียง ช่วยให้ได้รายละเอียดอย่างครบถ้วน
- ค. **กล้องถ่ายรูป** การเก็บข้อมูลการท่องเที่ยวต้องใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกกิจกรรมที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะนำมาใช้ประกอบการอธิบายสถานการณ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยจัดบันทึกภาคสนามการสังเกตการณ์ผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว
- ง. **แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview)** แนวคำถามได้จากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์รูปแบบนี้จะต้องสร้างบรรยากาศการพูดคุยกับผู้สูงอายุอย่างเป็นกันเอง โดยจะเตรียมเฉพาะแนวคำถามประเด็นหลักๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีอิสระในการตอบคำถาม สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยผู้สัมภาษณ์จะต้องเป็นผู้รับฟังที่ดี
- จ. **แบบการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ** ผู้วิจัยจัดบันทึกข้อมูลและสังเกตพฤติกรรม การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ตั้งแต่เริ่มต้นการเดินทางจนกระทั่งสิ้นสุดการเดินทาง โดยสังเกตว่าผู้สูงอายุสื่อสารอย่างไร พฤติกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร รวมไปถึงมีการสอบถามความรู้สึกของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว ระหว่างการสังเกตการณ์การท่องเที่ยว ผู้วิจัยมีการจัดบันทึกข้อมูล ติความข้อมูลในเบื้องต้น ระบุวิธีการ สถานการณ์การสังเกต วัน เวลา สถานที่ในการจัดบันทึก พร้อมทั้งมีการรวบรวมจดจำข้อมูล และสรุปบันทึกเหตุการณ์หลังจากการเดินทาง สิ้นสุดในแต่ละวัน
- ฉ. **แบบบันทึกข้อมูล (Coding Sheet)** ใช้สำหรับการจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อเตรียมการสำหรับการวิเคราะห์ ส่วนรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างแบบสังเกตการณ์ และแบบบันทึกข้อมูลนั้นได้แนบไว้ในภาคผนวกของรายงานฉบับนี้

4. ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล

การคำนึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพมีความสำคัญ การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัย ออกแบบงานวิจัยที่มีการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับ โดยเริ่ม ตั้งแต่การทบทวนวรรณกรรมเป็นข้อมูลเชิงเอกสาร ถัดมาใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และวิธีการสุดท้ายใช้การ สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งการเก็บข้อมูลการวิจัยที่มากกว่าหนึ่งวิธี (Methodological triangulation) ช่วยอธิบายความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ และเป็นการตรวจสอบที่มาของข้อมูล ไม่ได้เก็บข้อมูลจาก แหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรือใช้เพียงวิธีการเดียวในการเก็บข้อมูล (สุภางค์ จันทวนิช, 2554)

การทำงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องอาศัยเวลาและความใส่ใจในรายละเอียด ยังต้องคำนึงถึงประเด็น ทางด้านจริยธรรมประกอบด้วย การสัมภาษณ์จึงต้องสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล การสร้างบรรยากาศที่ เป็นกันเอง เพื่อให้ผู้สูงอายุพร้อมที่จะพูดคุย ให้ข้อมูล ทั้งนี้ก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยต้องแนะนำ ตนเอง ให้ข้อมูลถึงจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ ประเด็นในการสัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน และ ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตัดสินใจว่าจะให้ข้อมูลหรือไม่ การให้ข้อมูลต้องเป็นความสมัครใจของผู้ให้สัมภาษณ์ และ ต้องให้ความมั่นใจในเรื่องความเป็นส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

สำหรับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมมีกระบวนการคล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยแนะนำตนเองว่ากำลัง ศึกษาทำวิจัย ขอความอนุเคราะห์ สอบถาม สัมภาษณ์เกี่ยวกับการไปท่องเที่ยว และร่วมสังเกตการณ์การ ท่องเที่ยว โดยร่วมเดินทางท่องเที่ยวไปกับกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการทำวิจัย ส่วนสำคัญคือการ บอกล่ามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยแก่ผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการสังเกตการณ์ มีการขออนุญาตนำข้อมูลไปใช้ และให้ความมั่นใจถึงการรักษาความเป็นส่วนตัวในการนำเสนอข้อมูล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาด้วยวิธีวิจัยปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิง การตีความ (Hermeneutic methods) ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาจัดกลุ่ม เรียบเรียง วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ตามของประเด็นที่ต้องการหาคำตอบ

ก. การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกับการท่องเที่ยว

ประเด็นการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว ใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลจาก แนวคิดการสื่อสารของ Carey (1989) และแนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual communication) ของ Rothenbuhler (1998) โดยมีเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- (1) การแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว บทบาทของการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร (Sender/Receiver) ของผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยว
- (2) ตัวสารหรือข้อมูลข่าวสาร (Message) ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งหมด

- (3) การใช้สื่อประเภทต่างๆ และช่องทางการติดต่อสื่อสาร (Media/Channel) ที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว พร้อมทั้งอธิบายความหมายและเหตุผลในการเลือกใช้สื่อ
- (4) ระดับของการสื่อสาร (Level of communication) มีกรอบการวิเคราะห์ที่ใช้ 5 ระดับ คือ การสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารสาธารณะ และ การสื่อสารมวลชน
- (5) รูปแบบของการสื่อสาร (Model of communication) ใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อวิเคราะห์ การสื่อสารในรูปแบบการสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model)
- (6) แนวคิดการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritual communication) เป็นกรอบแนวคิดเพื่อวิเคราะห์ และทำความเข้าใจการสื่อสารที่เกิดขึ้นในกระบวนการการท่องเที่ยว

เกณฑ์ดังกล่าวจะใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์การสื่อสารและพยายามอธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในกระบวนการท่องเที่ยว ตั้งแต่การออกเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างการเดินทางสู่จุดหมายปลายทาง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น และหลังจากกลับจากการท่องเที่ยวแล้ว โดยจะวิเคราะห์ว่าผู้สูงอายุแสวงหา ข้อมูลข่าวสารอย่างไร ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีประเด็นอะไร การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสาร เป็นอย่างไร ระดับของการสื่อสารมีอะไรบ้าง และการสื่อสารมีรูปแบบใด สิ่งสำคัญคือการมุ่งเน้นการให้ ความหมายการสื่อสารของผู้สูงอายุ รวมไปถึงมีการเปรียบเทียบการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อน ไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว หลังจากการท่องเที่ยวว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร เป็นการ สื่อสารเพื่ออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในลักษณะใด

โดยสรุป เกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวจึงมุ่งเน้น การอธิบายกระบวนการสื่อสารของผู้สูงอายุทั้งหมดที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยว และการให้ความหมายของการ สื่อสารที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยว และการสื่อสารของผู้สูงอายุจะช่วยให้เข้าใจหรืออธิบายอัตลักษณ์ของ ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

ข. การวิเคราะห์การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว ใช้การทำความเข้าใจอัตลักษณ์โดยใช้กรอบวิธีคิด ตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) โดยมองว่าอัตลักษณ์นั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และมี หลากหลาย การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งเน้นอัตลักษณ์ในบริบทของการ ท่องเที่ยว จึงใช้แนวคิดพฤติกรรมการท่องเที่ยวเป็นแนวทางการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ และวิเคราะห์ ว่าการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เห็นถึงหรือเป็นการอธิบายอัตลักษณ์ของ ผู้สูงอายุในรูปแบบที่แตกต่างกันได้แก่ การประกอบสร้าง (Construct) สร้างใหม่หรือฟื้นฟู (Reconstruct) อนุรักษ์อัตลักษณ์ (Maintain) ต่อบริการอัตลักษณ์ (Negotiate) ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Reproduction) และ เปลี่ยนอัตลักษณ์ (Change)

การทำความเข้าใจอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยว ก่อนการท่องเที่ยวมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว และรูปแบบการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยวครอบคลุมประเด็น ประเภทการท่องเที่ยว พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก หลังจากการท่องเที่ยว มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว ด้านจิตใจอารมณ์ ความรู้สึกที่มีต่อการท่องเที่ยวของตนเอง และด้านสังคม ความสัมพันธ์และการสื่อสาร

แนวคิดพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่กล่าวไป เป็นตัวช่วยอธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ (Identity markers) ซึ่งได้มาจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปเป็นประเด็นการศึกษา หรือเกณฑ์ที่ใช้ศึกษาได้ 10 ประเด็น ดังต่อไปนี้

- (1) **การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว** การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเองหรือการตัดสินใจขึ้นอยู่กับบุคคลใกล้ชิดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ส่วนแรงจูงใจในการท่องเที่ยว เป็นการอธิบายเหตุผลที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการท่องเที่ยว
- (2) **การเตรียมตัวท่องเที่ยว** ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนแรก ด้านกายภาพ จะเป็นเรื่องการสื่อสารถึงการเตรียมความพร้อมในเรื่องสุขภาพร่างกาย และการเตรียมสิ่งของที่จำเป็นต่างๆ ในการเดินทางสำหรับผู้สูงอายุ ส่วนที่สอง ด้านจิตวิทยา จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ทักษะคิด ความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ และส่วนที่สาม ด้านสังคมเศรษฐกิจ ความพร้อมด้านการเงินของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว
- (3) **รูปแบบการท่องเที่ยว** เป็นการอธิบายพฤติกรรมการท่องเที่ยวและวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านเกณฑ์ ดังนี้ ประการแรก เรื่องของปริมาณนักท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวคนเดียวหรือเดินทางกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน สมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุ บริษัททัวร์ เป็นต้น ประการที่สอง เกี่ยวข้องกับความเป็นอิสระหรือความเป็นส่วนตัวของการเดินทาง ผู้สูงอายุจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เดินทางเฉพาะกลุ่มของตนเองหรือเดินทางร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งเกณฑ์ทั้ง 2 ประการที่กล่าวไป ช่วยทำความเข้าใจรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
- (4) **ประเภทของการท่องเที่ยว** ผู้สูงอายุเลือกเดินทางท่องเที่ยวประเภทใด การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและสุขภาพ ปฏิบัติธรรม ฟันฟูสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ชมความงามของธรรมชาติ การท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ชมความงามของเมืองเก่า คู่มือชีวิตที่เรียบง่ายของชุมชนเก่า การท่องเที่ยวเชิงย้อนวัย ย้อนรอยอดีต เป็นการไปยังสถานที่ที่มีความหลังเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ การเดินทางไปเยี่ยมญาติ และการท่องเที่ยวซื้อสินค้าและกินของอร่อย และการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ (รณชัย สิงห์คำ, 2552) ประเภทของการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

- (5) **พื้นที่การทอ่งเที่ยวและกิจกรรมการทอ่งเที่ยวของผู้สูงอายุ** พื้นที่การทอ่งเที่ยวหรือแหล่งทอ่งเที่ยว รวมไปถึงกิจกรรมการทอ่งเที่ยว แสดงถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุอย่างไร แหล่งทอ่งเที่ยวเชื่อมโยงกับการอธิบายประเภทการทอ่งเที่ยว และกิจกรรมการทอ่งเที่ยว การวิเคราะห์พื้นที่หรือแหล่งทอ่งเที่ยวของผู้สูงอายุและกิจกรรมการทอ่งเที่ยวของผู้สูงอายุจึงใช้แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre (1998) แนวคิดดังกล่าวมองพื้นที่เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ พื้นที่เชิงกายภาพ พื้นที่เชิงความคิด และพื้นที่เชิงสังคม ดังนั้น การทำความเข้าใจพื้นที่การทอ่งเที่ยวและกิจกรรมการทอ่งเที่ยวของผู้สูงอายุจะอธิบายผ่านพฤติกรรมทอ่งเที่ยวของผู้สูงอายุและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านจิตวิทยา และด้านสังคม สำหรับด้านกายภาพ ผู้สูงอายุใช้อัตลักษณ์ด้านกายภาพหรือพื้นที่ร่างกาย (Body) เพื่อต่อสู้หรือต่อรองในการเข้าถึงพื้นที่การทอ่งเที่ยวและกิจกรรมการทอ่งเที่ยว (Perceived space) อย่างไรก็ตาม ส่วนด้านจิตวิทยา เป็นความคิดเห็นหรือมุมมองที่ผู้สูงอายุทำความเข้าใจพื้นที่การทอ่งเที่ยว (Conceived space) และกิจกรรมการทอ่งเที่ยวเป็นอย่างไร สุดท้ายด้านสังคมคือการอธิบายเกี่ยวกับประสบการณ์การทอ่งเที่ยว (Lived space) ที่ผู้สูงอายุได้รับ
- (6) **การเลือกที่พัก** การเลือกที่พักผู้สูงอายุให้ความสำคัญหรือไม่ อย่างไร ผู้สูงอายุมีเกณฑ์ในการเลือกที่พักอย่างไร การเลือกที่พักสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร
- (7) **การเลือกรับประทานอาหาร** การเลือกรับประทานอาหารระหว่างการทอ่งเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร อาหารมีความสำคัญอย่างไรสำหรับผู้สูงอายุ รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับมุมมองต่อการเลือกรับประทานอาหารของผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันอีกด้วย
- (8) **การถ่ายรูป** ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการถ่ายรูปการทอ่งเที่ยวอย่างไร กิจกรรมการถ่ายรูปและรูปถ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทอ่งเที่ยวมีความหมายอย่างไร และสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร
- (9) **การเลือกซื้อของฝากหรือของที่ระลึก** ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการซื้อซื้อของฝากหรือของที่ระลึกอย่างไร การซื้อของที่ระลึกหรือของฝากถือได้ว่าเป็นสื่อวัตถุที่สื่อสารเรื่องราวการทอ่งเที่ยวและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร
- (10) **พฤติกรรมและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากกลับจากการทอ่งเที่ยว** การศึกษาพฤติกรรมและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากการทอ่งเที่ยว เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม การสื่อสารและความสัมพันธ์ สำหรับผู้สูงอายุ การทอ่งเที่ยวก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร รวมไปถึงการวิเคราะห์ว่าหลังจากการทอ่งเที่ยว ผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสาร (Empowerment) หรือไม่ อย่างไร

ง. ประสบการณ์การการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

แนวทางการวิเคราะห์ประสบการณ์ผู้สูงอายุมุ่งตั้งประเด็นประสบการณ์เรื่องความเพลิดเพลินไปจนถึงเรื่องการค้นหาความหมายของชีวิต แนวคิดที่ใช้เพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของ E. Cohen (1996) Ury (2002) Uriely (2005) และ Tung and Ritchie (2011) โดยมีเกณฑ์การจัดกลุ่มประสบการณ์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ สร้างความเพลิดเพลิน การท่องเที่ยวทำให้รู้สึกมีอิสระ รู้สึกสดชื่น มีชีวิตชีวา เหมือนกลับไปเป็นเด็กอีกครั้ง การท่องเที่ยวเป็นการเบี่ยงเบนความสนใจจากกิจวัตรในชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยวเป็นการหวนกลับไประลึกถึงอดีต การท่องเที่ยวเป็นหลักสำคัญของความสัมพันธ์ในครอบครัว การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง การท่องเที่ยวเป็นการแสวงหาความหมายของชีวิตและออกไปเรียนรู้โลกกว้าง และการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเอง

สำหรับการจัดกลุ่มและวิเคราะห์ประสบการณ์การท่องเที่ยวนั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะรูปแบบที่ได้มีการศึกษาที่ผ่านมา แต่สามารถมีรูปแบบประสบการณ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุไทยที่แตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมา โดยจะประมวลพิจารณาจากข้อมูลการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ทั้งหมด เพื่อจัดกลุ่มและสังเคราะห์ประเด็น (Theme) ที่เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย

5.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ ผู้วิจัยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเน้นการตีความ (Hermeneutic method) ตามแนวทางของปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ดังต่อไปนี้ (ชาย โปธิสิตา, 2550: 200-203)

(1) การเตรียมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ให้พร้อมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีการถอดเทปข้อมูล (Transcribes tapes) อย่างละเอียดให้อยู่ในรูปของตัวอักษร ส่วนข้อมูลจากการสังเกตการณ์มีการบันทึกรายละเอียดในรูปของตัวอักษรจะมีการแบ่งแยกย่อยตามวันที่และสถานการณ์การท่องเที่ยว ตั้งแต่ก่อนออกเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการเดินทางท่องเที่ยว การเตรียมข้อมูลดำเนินไปพร้อมๆ กับที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นไปในคราวเดียวกัน ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยต้องสำรวจตรวจสอบตนเองว่ามีอคติหรือข้อสรุปที่คิดไว้ก่อนภายในใจหรือไม่ อย่างไรก็ตาม Laverty (2003) อธิบายว่าการกำจัดอคติเป็นแนวทางของการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ของ Edmund Husserl ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาตามแนวทางของ Martin Heidegger ที่มองว่าการหลีกเลี่ยงอคตินั้นทำได้ค่อนข้างยาก เพราะการแสดงความคิดเห็นทัศนคติ และมุมมองที่มีต่อเรื่องต่างๆ ย่อมมีความเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ปะปนอยู่ด้วยเสมอ

(2) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เริ่มต้นจากการการแยกย่อยข้อมูลหรือตัวบท (Text) ที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ออกเป็นเรื่องย่อยๆ แล้วจึงจัดกลุ่มข้อมูล (Grouping) ตามประเด็น (Theme) ที่ศึกษา คือเรื่อง การสื่อสาร พฤติกรรมการท่องเที่ยว อัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว และประสบการณ์การการท่องเที่ยว โดยมีการลงรหัสข้อมูลในแบบบันทึกข้อมูล (Coding sheet) และถัดมาจึงเป็นการบรรยายให้ความหมาย (Meaning) ของประเด็นที่เราต้องการศึกษา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ทำการทบทวน การบรรยายเรื่องราวเพื่อตอบคำถามการวิจัย เป็นการเรียบเรียงประเด็นที่สำคัญ สรุปมาจากข้อมูลของการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ โดยมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไป วิธีการนี้เรียกว่า Textural portrayal

(3) การสังเคราะห์โครงสร้าง (Structural synthesis)

การสังเคราะห์โครงสร้างเป็นขั้นตอนที่เน้นการค้นหาคำความหมายสิ่งที่ต้องการศึกษา โดยจะต้องอ่านทบทวนข้อมูลที่ได้เข้าแล้วซ้ำอีกจนพบว่า ความหมายของสิ่งที่ต้องการค้นหาคืออะไร การศึกษาครั้งนี้ มีประเด็นที่ต้องการค้นหาคือเรื่องความหมายของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยวและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเป็นอย่างไร มีความหมายอย่างไร และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร การท่องเที่ยวมีความหมายต่อผู้สูงอายุอย่างไร ผู้วิจัยต้องศึกษาทำความเข้าใจจนกว่าจะพบโครงสร้างที่สามารถตอบคำถามที่ต้องการค้นหาในเรื่อง “การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ”

5.3 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

- (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจากเอกสารต่างๆ ที่มีการศึกษาที่ผ่านมา เพื่อนำมาพัฒนาเป็นแนวทางการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ผู้สูงอายุ
- (2) ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลการท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์ตามที่ระบุไว้ข้างต้น
- (3) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีการเตรียมแนวทางการสัมภาษณ์พูดคุย และผู้วิจัยต้องสามารถสร้างบรรยากาศอย่างเป็นกันเองในการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้สูงอายุ
- (4) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยมีแบบสังเกตการณ์ในการบันทึกข้อมูล การเก็บข้อมูลในรูปแบบดังกล่าวเป็นการเก็บข้อมูลในสถานการณ์ที่เป็นจริง ซึ่งตัวนักวิจัยมีส่วนสำคัญในการเก็บข้อมูล เพราะเป็นผู้ที่ต้องสังเกต พูดคุย สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจะต้องมีส่วนร่วมในการเดินทางไปท่องเที่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุ

6. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

- (1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาที่ผ่านมาเป็นรากฐานการทบทวนและต่อยอดการศึกษา
- (2) การออกแบบงานวิจัยที่ต้องการศึกษาเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม
- (3) เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการจัดกลุ่มข้อมูล (Grouping) แยกแยะข้อมูล (Categorize) วิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) และทำความเข้าใจข้อมูลเพื่อค้นหาประเด็น (Theme) เพื่อตอบคำถามงานวิจัย
- (4) สุดท้ายคือการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะงานวิจัยที่ควรศึกษาต่อไป

7. ลำดับขั้นตอนการนำเสนอการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีลำดับขั้นตอนในการนำเสนอรายละเอียดของงานวิจัยดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 4 การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

บทที่ 5 การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

บทที่ 6 ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การทำความเข้าใจ “การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว” เป็นอีกบริบทที่ทำให้เราได้เรียนรู้ การสื่อสารของผู้สูงอายุ การสื่อสารมีความสำคัญอย่างมากในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การสื่อสารแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว การตอบคำถามในส่วนนี้จึงครอบคลุมประเด็น “การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ” จะเป็นการทำความเข้าใจการสื่อสารของผู้สูงอายุตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากกลับจากท่องเที่ยว โดยมีเนื้อหาที่นำเสนอต่อไปนี้

1. ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูล
2. การสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
 - 2.1 การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยว
 - 2.2 การสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยว
 - 2.3 การสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากกลับจากการท่องเที่ยว
3. สรุปการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

1. ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูล

ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้ เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ มีความสามารถในการเล่าเรื่อง เรียบเรียง ถ่ายทอด หรือแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของตนเอง และเป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการท่องเที่ยวในประเทศและ/หรือต่างประเทศอย่างน้อยปีละครั้ง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลจึงมี 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 75 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกถึงทัศนคติ ความรู้สึก ความคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

กลุ่มที่สอง กลุ่มตัวอย่างจากการสังเกตการณ์การท่องเที่ยว มีจำนวน 15 คน การเก็บข้อมูลจะทำในระหว่างการไปท่องเที่ยว ซึ่งจะเน้นการสังเกตพฤติกรรมการท่องเที่ยวในสถานการณ์จริง รวมไปถึงมีการสอบถามเพิ่มเติมถึงความคิดเห็น ความรู้สึกเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรืออาศัยอยู่ในเขตเมือง เป็นชนชั้นกลาง ที่มีการศึกษาดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจดี

สำหรับการนำเสนอข้อมูลส่วนตัว (Personal information) ของกลุ่มตัวอย่าง จะนำเสนอเป็นภาพรวมโดยไม่ได้ระบุรายละเอียดส่วนบุคคล ข้อมูลส่วนตัวที่นำเสนอ ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ดังนี้

- 1.1 ข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพครอบครัว จำนวนบุตร และภูมิลำเนา
- 1.2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการไปท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ จำนวนครั้งที่ไปเที่ยวในประเทศและต่างประเทศต่อปี ระยะเวลาพักค้างคืนในประเทศและต่างประเทศ ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศ
- 1.3 ข้อมูลเบื้องต้นจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ร่วมท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์ จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่ ท่องเที่ยวประเทศพม่า ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน และประเทศอินเดีย ระยะเวลา 12 วัน 11 คืน

1.1 ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ ซึ่งใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ผู้สูงอายุที่กำหนดไว้ ได้จำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด 75 คน แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 28 คน เพศหญิง จำนวน 47 คน และแบ่งกลุ่มช่วงอายุได้ 3 กลุ่ม ดังนี้ (ตารางที่ 4.1)

กลุ่มแรก ช่วงอายุ 60 - 69 ปี เป็นชาย 18 คน หญิง 30 คน รวมจำนวน 48 คน

กลุ่มที่สอง ช่วงอายุ 70 - 79 ปี เป็นชาย 8 คน หญิง 14 คน รวมจำนวน 22 คน

กลุ่มสุดท้าย ช่วงอายุ 80 - 89 ปี เป็นชาย 2 คน หญิง จำนวน 3 คน รวมจำนวน 5 คน

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลเพศและอายุของกลุ่มตัวอย่าง

อายุ	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
60-69 ปี	18 คน	30 คน	48 คน
70-79 ปี	8 คน	14 คน	22 คน
80-89 ปี	2 คน	3 คน	5 คน
รวม	28 คน	47 คน	75 คน

จากข้อมูล (ตารางที่ 4.1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังอยู่ในช่วงอายุไม่มากนัก 60-69 ปี เป็นกลุ่มที่เพิ่งเริ่มเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ มีแนวโน้มไปท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่อายุมาก ได้แก่ กลุ่มอายุ 70-79 ปี และ 80-89 ปี และในขณะเดียวกัน จากข้อมูลดังกล่าวตั้งข้อสังเกตได้

ว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมาก กลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป ยังมีผู้สูงอายุ 5 คน ที่ไปท่องเที่ยวได้ เพราะฉะนั้นไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุที่อายุมากแล้วจะไม่ไปเที่ยว ตั้งข้อสังเกตได้ว่าการที่ผู้สูงอายุที่มีอายุมากแล้วยังเดินทางท่องเที่ยวได้ อาจจะเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุค่อนข้างมีความพร้อมด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม ได้รับความช่วยเหลือ ดูแลเอาใจใส่ จากลูกหลาน ครอบครัว หรือมีกลุ่มเพื่อนที่จัดการท่องเที่ยว และอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุในการไปท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.2 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน
ประถมศึกษา	19 คน
มัธยมศึกษา	8 คน
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	7 คน
ปริญญาตรี	29 คน
ปริญญาโท	11 คน
ปริญญาเอก	1 คน
รวม	75 คน

ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ (ตารางที่ 4.2) ที่มีจำนวนมากที่สุดคือระดับปริญญาตรี 29 คน รองลงมาเป็นระดับประถมศึกษา จำนวน 19 คน ระดับปริญญาโท จำนวน 11 คน ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 8 คน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ จำนวน 7 คน และระดับปริญญาเอก จำนวน 1 คน สังเกตได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ผ่านการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และผ่านการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาโท และระดับปริญญาเอก เพราะฉะนั้นคาดการณ์ได้ว่าน่าจะมีประสบการณ์การเรียนรู้ มีความสามารถพอสมควร เช่น มีทักษะด้านการสื่อสาร การแสวงหาข้อมูลข่าวสารในเบื้องต้นที่ได้รับจากระบบการศึกษา

ตารางที่ 4.3 การทำงานและอาชีพ

การทำงานและอาชีพ	จำนวน
ข้าราชการบำนาญ (เคยทำงานประจำในระบบราชการ ปัจจุบันไม่ได้ทำงาน)	36 คน
ไม่ได้ทำงานประจำ (ไม่เคยทำงานประจำมาก่อน เป็นแม่บ้าน/พ่อบ้านดูแลครอบครัว)	20 คน
เจ้าของธุรกิจส่วนตัว (ยังคงรับผิดชอบภาระการทำงานอย่างต่อเนื่อง)	17 คน
พนักงานเอกชน/รัฐวิสาหกิจ (เคยทำงานประจำ ปัจจุบันทำธุรกิจขนาดเล็ก)	2 คน
รวม	75 คน

การทำงานและอาชีพ (ตารางที่ 4.3) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยทำงานประจำ เป็นข้าราชการ บำนาญ จากส่วนราชการต่างๆ เช่น ทหาร ครู และพยาบาล เป็นต้น จำนวน 36 คน รองลงมา ไม่เคยได้ทำงานประจำนอกบ้าน ใช้ชีวิตครอบครัวเป็นหลัก เป็นแม่บ้านหรือพ่อบ้าน ทำงานบ้าน ดูแลสมาชิกในครอบครัว จำนวน 20 คน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานอยู่อย่างต่อเนื่องโดยเป็นเจ้าของธุรกิจของตนเอง จำนวน 17 คน ส่วนอีก 2 คนนั้น เกษียณจากบริษัทเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ โดยยังคงมีธุรกิจเป็นของตนเอง แต่ไม่ได้เป็นรูปแบบของการทำงานประจำ

จากข้อมูลระดับการศึกษา การทำงาน และอาชีพของผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ มีความแตกต่างจากงานศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยที่ได้นำเสนอไป เพราะมีความครอบคลุมมากกว่า ไม่ได้มีเพียงกลุ่มข้าราชการบำนาญเพียงอย่างเดียว ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เคยทำงานประจำในระบบมาก่อน เป็นแม่บ้านหรือพ่อบ้านที่ดูแลลูกหลาน และกลุ่มเจ้าของธุรกิจส่วนตัวที่ยังคงทำงานประจำดูแลธุรกิจของตนเอง ไม่ได้มีภาวะเกษียณอายุเหมือนกับกลุ่มผู้สูงอายุที่รับราชการหรือกลุ่มที่ทำงานรัฐวิสาหกิจ

ตารางที่ 4.4 รายได้

รายได้	จำนวน
ต่ำกว่า 20,000 บาท	34 คน
20,000 – 50,000 บาท	30 คน
100,000 บาทขึ้นไป	11 คน
รวม	75 คน

รายได้ของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ (ตารางที่ 4.4) มีการจัดกลุ่มระดับรายได้ต่อเดือนของผู้สูงอายุ เป็น 3 กลุ่มหลักคือมีรายได้สูง รายได้ปานกลาง และรายได้น้อย กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ให้ข้อมูลมีรายได้ไม่เกิน 20,000 บาท จำนวน 34 คน รองลงมารายได้เฉลี่ยปานกลาง อยู่ที่ 20,000 บาท - 50,000 บาท จำนวน 30 คน และตั้งแต่ 100,000 บาทขึ้นไป มีจำนวน 11 คน

กลุ่มผู้สูงอายุที่อดีตรับราชการหรือปัจจุบันยังทำงานประจำอยู่ จะมีรายได้เป็นประจำทุกเดือน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานประจำ จะได้รับการดูแลจากครอบครัว สามี ภรรยา และลูกหลาน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกยังพบข้อมูลเพิ่มเติมว่าผู้สูงอายุจำนวน 47 คน รายได้มาจากตนเอง ขณะที่อีก 28 คน รายได้มาจากสมาชิกครอบครัวที่ให้เงินค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน

ภูมิหลังการทำงาน อาชีพ และรายได้ของผู้สูงอายุมีส่วนสำคัญกับการเดินทางท่องเที่ยว เพราะกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยทำงานมาก่อนมักจะมีกลุ่มเพื่อน มีเครือข่าย และมีการทำกิจกรรมร่วมกันในองค์กรหรือหน่วยงาน ประกอบกับการทำงานทำให้มีรายได้ดูแลตนเอง และถ้าหากมีการเก็บออมเงินอย่างมีวินัย เมื่อไม่ได้ทำงานแล้วจะมีเงินใช้จ่ายในการดูแลตนเองได้เป็นอย่างดี

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเกษียณเต็มตัวพบว่า รายได้หลักในการใช้จ่ายมาจากเงินบำนาญ และอาจจะมีการทำธุรกิจเสริมเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นรายได้อีกทางหนึ่ง ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เคยทำงานประจำมาก่อนหรือเป็นลักษณะของผู้สูงอายุหญิงที่ตอนนี้อยู่ในช่วงวัยทำงาน เมื่อแต่งงานจะลาออกจากงานประจำมาเป็นแม่บ้านเลี้ยงลูกอย่างเต็มตัว รายได้ต่อเดือนจะมาจากสามีที่รับราชการหรือทำธุรกิจหรือได้รับเงินจากลูกหลาน ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวจึงผูกพันกับครอบครัวค่อนข้างมากจะไปท่องเที่ยวกับครอบครัวเป็นหลัก ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวจึงมาจากครอบครัว

ส่วนกลุ่มที่เป็นเจ้าของธุรกิจส่วนตัว เป็นกลุ่มที่ยังทำงาน มีการเดินทางติดต่อสื่อสารกับกลุ่มคนที่หลากหลายอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน อีกทั้งกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่อเดือนสูง ประมาณ 100,000 บาท ต่อเดือน การเดินทางเป็นกิจกรรมที่กลุ่มผู้สูงวัยกลุ่มนี้ทำเป็นประจำอยู่แล้วตั้งแต่สมัยยังหนุ่มสาวต่อเนื่องมาจนถึงวัยสูงอายุ ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวไม่เป็นปัญหา สามารถใช้จ่ายได้อย่างไม่มีเงื่อนไข

ตารางที่ 4.5 สถานภาพครอบครัว

สถานภาพ	จำนวน
แต่งงาน	58 คน
สามีเสียชีวิต	12 คน
โสด	4 คน
หย่าร้าง	1 คน
รวม	75 คน

ด้านสถานภาพครอบครัว (ตารางที่ 4.5) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ แต่งงานแล้ว จำนวน 58 คน รองลงมาเป็นกลุ่มที่สามีเสียชีวิต จำนวน 12 คน ผู้สูงอายุที่เป็นโสด ไม่เคยแต่งงานมาก่อน จำนวน 4 คน และหย่าร้าง จำนวน 1 คน โดย จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุมักจะกล่าวถึงครอบครัวหรือญาติพี่น้องของตนเองเป็นหลัก ครอบครัวจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่โสดหรือหย่าร้าง ญาติพี่น้องยังเป็นกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ

ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าตนเองยังพักอาศัยอยู่กับสมาชิกในครอบครัว เช่น สามี ภรรยา ลูก หรือหลาน จำนวน 67 คน ส่วนผู้สูงอายุอีก 8 คนนั้น เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงคนเดียว สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่แต่งงานและยังอยู่อาศัยกับสามีหรือภรรยา มักจะไปท่องเที่ยวเป็นคู่กับสามีภรรยา กลุ่มที่สามีเสียชีวิต จะไปเที่ยวกับลูกหลานหรือกลุ่มเพื่อน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่โสดหรือหย่าร้างเช่นเดียวกันจะไปท่องเที่ยวกับญาติหรือกลุ่มเพื่อน สถานภาพทางครอบครัวจึงมีผลการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.6 จำนวนบุตร

จำนวนบุตร	จำนวนผู้สูงอายุ
1 คน	10 คน
2 คน	30 คน
3 คน	14 คน
4 คน	9 คน
5 คน	1 คน
6 คน	2 คน
8 คน	2 คน
ไม่มีบุตร	7 คน
รวม	75 คน

จำนวนบุตร (ตารางที่ 4.6) ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวพบว่า ผู้สูงอายุที่แต่งงานแล้วส่วนใหญ่จะมีบุตรจำนวน 2 คน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกยังพบว่า การมีบุตรมีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ รวมไปถึงการที่ลูกหลานให้การดูแลผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันอีกด้วย

ตารางที่ 4.7 ภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา	จำนวน
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	56 คน
อยุธยา	7 คน
ชลบุรี	5 คน
ลพบุรี	4 คน
ฉะเชิงเทรา	2 คน
สุพรรณบุรี	1 คน
รวม	75 คน

ภูมิลำเนา (ตารางที่ 4.7) หรือที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูล ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ ปทุมธานี นนทบุรี และนครปฐม จำนวน 56 คน รองลงมา อยุธยา จำนวน 7 คน ชลบุรี จำนวน 5 คน ลพบุรี จำนวน 4 คน ฉะเชิงเทรา จำนวน 2 คน และสุพรรณบุรี จำนวน 1 คน เนื่องจากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยไม่ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการเก็บข้อมูล แต่คำนึงถึงคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลที่ตรงกับเกณฑ์ที่ใช้ในการศึกษา

1.2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการไปท่องเที่ยว

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้แก่ ข้อมูลการไปท่องเที่ยวก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ข้อมูลการไปเที่ยวหลังจากที่เข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้ว จำนวนครั้งการไปท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศต่อปี ระยะเวลาพักค้างคืนในประเทศและต่างประเทศ สุดท้ายเป็นประเด็นเรื่องค่าใช้จ่ายในการไปท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศ

ตารางที่ 4.8 การไปท่องเที่ยวก่อนเข้าสู่ช่วงอายุ 60 ปี

การไปท่องเที่ยว ก่อนเข้าสู่ช่วงอายุ 60 ปี	จำนวนครั้ง ที่ไปเที่ยวต่อปี	จำนวน
กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวบ่อย	มากกว่า 3 ครั้งต่อปี	21 คน
กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวปานกลาง	อย่างน้อย 1-2 ครั้งต่อปี	49 คน
กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวนานๆ ครั้ง	นานๆ ครั้ง	5 คน
รวม		75 คน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวพบว่าสามารถจัดกลุ่มลักษณะการเดินทางไปท่องเที่ยว “ก่อนเข้าสู่ช่วงอายุ 60 ปี” ได้ดังนี้ (ตารางที่ 4.8)

กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่มีการเดินทางและการท่องเที่ยวไปที่ต่างๆ ค่อนข้างบ่อย เนื่องจากภาระหน้าที่การทำงานที่อาจจะทำให้มีการเดินทางบ่อย การไปทำงานในบางครั้งก็ทำให้ได้ท่องเที่ยวไปในตัวด้วย รวมไปถึงการได้ไปเที่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนอยู่เป็นประจำ เดินทางมากกว่า 3 ครั้งต่อปีขึ้นไป จำนวน 21 คน ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวจึงมีประสบการณ์การท่องเที่ยวค่อนข้างมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ได้สั่งสมประสบการณ์การเดินทางและการท่องเที่ยวมาตั้งแต่สมัยหนุ่มสาว

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่เดินทางไม่บ่อยมากนัก เดินทางท่องเที่ยวปานกลาง อย่างน้อยไปท่องเที่ยว 1-2 ครั้งต่อปี มีจำนวน 49 คน เป็นกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวตามปกติ เพราะถ้าหากอยู่ในช่วงของวัยทำงานที่ต้องทำงานประจำ เป็นงานประจำที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเดินทางบ่อยนัก การหาเวลาไปท่องเที่ยวจึงอาจจะอยู่ในช่วงเทศกาลเป็นหลัก

กลุ่มสุดท้าย เป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยเดินทางท่องเที่ยว นานๆ ครั้งถึงไปท่องเที่ยว มีจำนวน 5 คน

กลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ จึงเป็นกลุ่มที่ท่องเที่ยวตั้งแต่สมัยวัยทำงาน อย่างน้อยปีละ 1-2 ครั้ง เพราะฉะนั้นทุกคนเคยมีประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยว แต่อาจจะมีความเข้มข้นของประสบการณ์มากน้อยแตกต่างกัน

ตารางที่ 4.9 การไปท่องเที่ยวเมื่อเข้าสู่ช่วงอายุ 60 ปี

การไปท่องเที่ยว เมื่อเข้าสู่ช่วงอายุ 60 ปี	จำนวน
กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวเท่าเดิม	43 คน
กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น	24 คน
กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวลดลง	8 คน
รวม	75 คน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเปรียบเทียบการเดินทางท่องเที่ยว “ก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ” กับเมื่อ “เข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้ว” พบว่าสามารถแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุได้ 3 กลุ่ม (ตารางที่ 4.9)

กลุ่มแรก เดินทางโดยเฉลี่ยเท่าเดิม จำนวน 43 คน ไม่มีความแตกต่างมากนัก จะเดินทางท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย 1-2 ครั้งต่อปีอยู่แล้ว หรือยังคงเป็นกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวบ่อยอยู่แล้วเหมือนเมื่อตอนยังไม่เข้าวัยสูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมีความต่อเนื่องในการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายจากทฤษฎีของผู้สูงอายุ ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ที่กล่าวถึงผู้สูงอายุที่ยังคงรักษาความสนใจในกิจกรรมที่ตนเองเคยทำในสมัยหนุ่มสาวจนกระทั่งถึงวัยผู้สูงอายุ

กลุ่มที่สอง กลุ่มที่ได้เดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น จำนวน 24 คน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ตอนช่วงวัยทำงานไม่ค่อยได้ท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เพราะภาระหน้าที่การงานและภาระทางบ้าน พอเข้าวัยสูงอายุจึงมีเวลาว่าง ไม่มีภาระความกังวลใดๆ สามารถที่จะออกไปท่องเที่ยวมากขึ้น เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จึงเป็นกลุ่มที่เลือกเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากขึ้นในช่วงที่เข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้ว สอดคล้องกับทฤษฎีผู้สูงอายุ ทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (Activity Theory) ที่ได้นำเสนอแนวคิดว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่ชอบท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ท่องเที่ยวบ่อยนักมาตั้งแต่สมัยหนุ่มสาว แต่การเข้าร่วมการท่องเที่ยวมากขึ้นในวัยสูงอายุ ทำให้ยังคงมีการติดต่อสื่อสาร ได้พบปะผู้คน ไม่ได้แยกตัวไปใช้ชีวิตอย่างสันโดษ

กลุ่มสุดท้าย เป็นกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวลดลง จำนวน 8 คน มีสาเหตุมาจากเมื่อสมัยวัยทำงานเดินทางบ่อยหรือรู้สึกว่าได้ออกไปเห็นโลกกว้างมากแล้ว ท่องเที่ยวค่อนข้างบ่อยในช่วงวัยทำงาน จึงอาจจะไม่ได้เดินทางท่องเที่ยวมากนักเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ แนวโน้มการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ในอนาคตอาจจะค่อยๆ ลดลง การท่องเที่ยวลดลงของผู้สูงอายุ สามารถอธิบายด้วยทฤษฎีการถดถอยทางสังคม (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้มีมุมมองว่าเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่ไม่ค่อยแข็งแรง รวมถึงความเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ในชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุจะลดการทำกิจกรรมลง ใช้ชีวิตอย่างสงบ เรียบง่าย ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุค่อนข้างมากแล้ว

ตารางที่ 4.10 จำนวนครั้งของการไปเที่ยวในประเทศต่อปี

จำนวนครั้งของการไปเที่ยว ในประเทศต่อปี	จำนวน
1 ครั้งต่อปี	21 คน
2 ครั้งต่อปี	22 คน
3 ครั้งต่อปี	11 คน
4 ครั้งต่อปี	3 คน
5 ครั้งต่อปี	14 คน
10 ครั้งต่อปี	4 คน
รวม	75 คน

ผู้สูงอายุทุกคนไปท่องเที่ยวในประเทศ (ตารางที่ 4.10) ส่วนใหญ่ไปเที่ยวในประเทศ 2 ครั้งต่อปี จำนวน 22 คน และไปเที่ยว 1 ครั้งต่อปี จำนวน 21 คน รองลงมาไปเที่ยว 5 ครั้งต่อปี จำนวน 14 คน ไปเที่ยว 3 ครั้งต่อปี จำนวน 11 คน ถัดมาไปเที่ยว 4 ครั้งต่อปี จำนวน 3 คน และไปเที่ยว 10 ครั้งต่อปี จำนวน 4 คน ดังนั้น โดยเฉลี่ยผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยว 1-2 ครั้งต่อปีมากที่สุด

ตารางที่ 4.11 ระยะเวลาพักค้างคืนท่องเที่ยวในประเทศ

ระยะเวลาพักค้างคืน ท่องเที่ยวในประเทศ	จำนวน
2 วัน 1 คืน	16 คน
3 วัน 2 คืน	42 คน
4 วัน 3 คืน	14 คน
6 - 7 วัน	3 คน
รวม	75 คน

ระยะเวลาที่ไปพักค้างคืนในการไปเที่ยวในประเทศ (ตารางที่ 4.11) โดยเฉลี่ยจะอยู่ที่ 3 วัน 2 คืน มากที่สุด จำนวน 42 คน รองลงมาจะอยู่ที่ 2 วัน 1 คืน จำนวน 16 คน ถัดไปเป็น 4 วัน 3 คืน จำนวน 14 คน และสุดท้าย 6 - 7 วัน จำนวน 3 คน ระยะเวลาการท่องเที่ยวในประเทศ ช่วงเวลาที่เหมาะสมส่วนใหญ่ จะอยู่ในช่วงเวลา 3 วัน 2 คืน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ไม่นานและไม่เหนื่อยเกินไป

ตารางที่ 4.12 ค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวในประเทศ

ค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวในประเทศ	จำนวน
ค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 6,000 บาท	36 คน
ค่าใช้จ่ายตั้งแต่ 6,000 – 20,000 บาท	32 คน
ค่าใช้จ่าย 20,000 บาทขึ้นไป	7 คน
รวม	75 คน

สำหรับค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวในประเทศของผู้สูงอายุ (ตารางที่ 4.12) สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ค่าใช้จ่ายน้อย ค่าใช้จ่ายระดับปานกลาง และค่าใช้จ่ายสูง ค่าใช้จ่ายน้อย ต่ำกว่า 6,000 บาท จำนวน 36 คน ค่าใช้จ่ายอยู่ที่ระดับปานกลาง ตั้งแต่ 6,000 – 20,000 บาท จำนวน 32 คน และค่าใช้จ่ายสูง ตั้งแต่ 20,000 บาทขึ้นไป จำนวน 7 คน กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยวที่ให้ข้อมูล เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างมีสถานะทางเศรษฐกิจดี สามารถใช้จ่ายในการท่องเที่ยวได้ มีรายได้เป็นของตนเอง และได้รับเงินค่าใช้จ่ายจากครอบครัว

ตารางที่ 4.13 จำนวนครั้งของการไปเที่ยวต่างประเทศต่อปี

จำนวนครั้งของการไปเที่ยวต่างประเทศต่อปี	จำนวน
ไม่เที่ยวต่างประเทศ	35 คน
1 ครั้งต่อปี	21 คน
2 ครั้งต่อปี	8 คน
3 ครั้งต่อปี	3 คน
7 ครั้งต่อปี	1 คน
2 ปี ครั้ง	8 คน
รวม	75 คน

จำนวนครั้งของการไปเที่ยวต่างประเทศต่อปี (ตารางที่ 4.13) มีกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เที่ยวต่างประเทศแล้ว จำนวน 35 คน รองลงมา ไปเที่ยวโดยเฉลี่ย 1 ครั้งต่อปี จำนวน 21 คน ถัดมาไปเที่ยวโดยเฉลี่ย 2 ครั้งต่อปี จำนวน 8 คน ไปเที่ยว 3 ครั้งต่อปี จำนวน 3 คน ไปเที่ยว 2 ปีครั้ง จำนวน 8 คน และไปเที่ยว 7 ครั้งต่อปี จำนวน 1 คน

จากข้อมูลที่น่าเสนอมองเห็นได้ว่ามีกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เที่ยวต่างประเทศ จำนวน 35 คน เหตุผลมาจากปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายที่สูง ส่วนหนึ่งเคยไปท่องเที่ยวต่างประเทศมาแล้วในช่วงวัยทำงาน และอีกส่วนหนึ่งคือเหตุผลด้านสุขภาพ เมื่อมีอายุมากขึ้น การใช้ระยะเวลาเดินทางค่อนข้างนาน จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ทำให้ไม่ได้ไปท่องเที่ยวอีก รวมไปถึงมีเหตุผลอื่นๆ ที่ทำให้ไม่เที่ยวต่างประเทศ เช่น อาหาร อากาศ สภาพแวดล้อมของบางประเทศ ผู้คน หรือค่านิยม ที่ทำให้มีผู้สูงอายุบางส่วนไม่ชื่นชอบการท่องเที่ยวต่างประเทศ

ตารางที่ 4.14 ระยะเวลาพักค้างคืนท่องเที่ยวต่างประเทศ

ระยะเวลาพักค้างคืน ท่องเที่ยวต่างประเทศ	จำนวน
5 - 7 วัน	13 คน
10 - 12 วัน	26 คน
1 เดือน	1 คน
ไม่เที่ยวต่างประเทศ	35 คน
รวม	75 คน

ระยะเวลาพักค้างคืนท่องเที่ยวในต่างประเทศ (ตารางที่ 4.14) จะมีระยะเวลายาวนานกว่าการท่องเที่ยวในประเทศ ส่วนใหญ่โดยเฉลี่ยผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวต่างประเทศเป็นเวลา 10 วัน จำนวน 26 คน รองลงมาจะอยู่ที่ 5 - 7 วัน จำนวน 13 คน และมีเพียงคนเดียวที่ระยะเวลา 1 เดือน

การใช้เวลาอยู่ห่างจากบ้านของผู้สูงอายุในการไปเที่ยวต่างประเทศ โดยเฉลี่ยจะอยู่ที่ 10 วัน เพราะการเดินทางต่างประเทศ 1 ครั้ง ค่าใช้จ่ายค่อนข้างมากกว่าการท่องเที่ยวในประเทศ การไปเที่ยวจึงต้องใช้เวลาให้คุ้มค่าในการท่องเที่ยวให้มากที่สุด

ตารางที่ 4.15 ค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวต่างประเทศ

ค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวต่างประเทศ	จำนวน
ไม่เกิน 20,000 บาท	3 คน
ค่าใช้จ่ายตั้งแต่ 20,000 – 50,000 บาท	10 คน
ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป	22 คน
ไม่สามารถระบุค่าใช้จ่ายได้	5 คน
ไม่มีค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวต่างประเทศ	35 คน
รวม	75 คน

ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่างประเทศ (ตารางที่ 4.15) โดยประมาณ มีตั้งแต่ไม่เกิน 20,000 บาท จำนวน 3 คน และอยู่ระหว่าง 20,000 บาท - 50,000 บาท จำนวน 10 คน และตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป จำนวน 22 คน นอกเหนือจากนี้คือไม่มีค่าใช้จ่าย จำนวน 35 คน และระบุไม่ได้ จำนวน 5 คน เนื่องจากมีผู้รับภาระจัดการเรื่องค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวจึงไม่สามารถระบุค่าใช้จ่ายได้

การไปท่องเที่ยวต่างประเทศของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเสียค่าใช้จ่ายตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป มีทั้งการเดินทางไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง เพื่อไปเยี่ยมญาติและท่องเที่ยวที่ต่างประเทศ และมีทั้งการเดินทางด้วยบริษัททัวร์ ขึ้นอยู่กับประเทศที่เลือกไป ค่าใช้จ่ายแตกต่างกัน ถ้าหากไปเที่ยวในประเทศโซนเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ค่าใช้จ่ายจะไม่สูงมาก ประมาณไม่เกิน 20,000 บาท หรือไม่เกิน 50,000 บาท ส่วนประเทศในแถบยุโรป อเมริกา ส่วนใหญ่เสียค่าใช้จ่ายประมาณ 100,000 บาทขึ้นไป

1.3 ข้อมูลพื้นฐานจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

การสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการร่วมเดินทางท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุในรูปแบบทัวร์ โดยผู้วิจัยได้ติดต่อกับบริษัทนำเที่ยวและสอบถามข้อมูลถึงโปรแกรมการเดินทางที่มักจะมีผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วยเป็นจำนวนประมาณ 6-7 คนขึ้นไป พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวที่มีผู้สูงอายุนิยมไปค่อนข้างมาก จะเป็นประเภทการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ไหว้พระ ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จุดหมายปลายทางที่ผู้สูงอายุนิยมไปท่องเที่ยวคือประเทศที่โดดเด่นเรื่องสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อาทิ พม่า อินเดีย และศรีลังกา ในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยจึงเลือกไปประเทศพม่าและอินเดีย

ก. ประเทศพม่า

การท่องเที่ยวประเทศพม่า มีระยะเวลาท่องเที่ยว 3 วัน เส้นทางจากเมืองย่างกุ้ง ไปหงสาวดี และชมพระธาตุนันทน์แขวน เดินทางวันที่ 21 - 23 กรกฎาคม พ.ศ.2556 มีผู้ร่วมเดินทางทั้งหมดจำนวน 18 คน มีผู้สูงอายุ จำนวน 8 คน เป็น หญิง 5 คน ชาย 3 คน เป็นผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการ จำนวน 1 คน และอีก 7 คน ประกอบธุรกิจส่วนตัว จบการศึกษาระดับปริญญาตรี 7 คน และระดับปริญญาเอก 1 คน ความสัมพันธ์กับบุคคลที่ร่วมเดินทางมาท่องเที่ยวด้วย เป็นครอบครัวหรือญาติ เจ้านายและลูกน้อง และมีผู้สูงอายุที่เดินทางคนเดียวจำนวน 1 คน เนื่องจากคู่สมรสไม่สามารถเดินทางมาได้ กลุ่มตัวอย่างทุกคนให้ข้อมูลว่าตนเองเดินทางท่องเที่ยวอยู่เป็นประจำอย่างน้อยปีละ 1-2 ครั้ง ท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ข. ประเทศอินเดีย

การท่องเที่ยวประเทศอินเดีย มีระยะเวลา 12 วัน เส้นทางหลักคือการไปท่องเที่ยวสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ได้แก่ สถานที่ประสูติ ลุมพินีวัน อยู่ในประเทศเนปาล สถานที่แสดงปฐมเทศนา สารนาถ สถานที่ตรัสรู้ พุทธคยา และสถานที่ปรินิพพาน กุสินารา และปิดท้ายการเดินทางด้วยการไปชมทัชมาฮาล เดินทางวันที่ 8 - 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2556 จำนวน 12 วัน มีจำนวนผู้ร่วมเดินทางทั้งหมด 20 คน มีผู้สูงอายุจำนวน 7 คน เป็นหญิง 4 คน ชาย 3 คน มีอายุอยู่ในช่วง 60-69 ปี 3 คน และอีก 4 คน มีอายุอยู่ในช่วง

70-79 ปี ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 6 คน และอีก 1 คน เป็นแม่บ้าน ดูแลครอบครัวไม่เคยทำงานประจำ การศึกษาส่วนใหญ่จบปริญญาตรี 5 คน ปริญญาโท 1 คน และประถมศึกษา 1 คน

ผู้สูงอายุที่เดินทางมากับทัวร์ครั้งนี้ ไม่เดินทางคนเดียว เดินทางกับคู่สมรส คู่แม่ลูก และเดินทางกับเพื่อน ทุกคนบอกว่าตนเอง มีโอกาสท่องเที่ยวอย่างน้อยปีละ 1-2 ครั้ง โดยไปเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทุกคนมีความชื่นชอบในเรื่องพุทธศาสนาเป็นพิเศษ การมาเที่ยวครั้งนี้จึงถือเป็นการได้มาแสวงบุญด้วย จึงเลือกมาท่องเที่ยวที่ประเทศอินเดีย และมีผู้สูงอายุจำนวน 2 คนที่ระบุว่าตนเองเคยมาท่องเที่ยวที่อินเดียมากกว่า 1 ครั้ง โดยครั้งนี้เป็นการเดินทางซ้ำเส้นทางเดิม

ทั้งนี้การเดินทางในประเทศอินเดีย เป็นประเทศที่แตกต่างจากประเทศอื่นๆ ไม่ได้เป็นการเดินทางที่สะดวกสบาย เนื่องจากการคมนาคมของประเทศอินเดีย เส้นทางการเดินทาง ถนนหนทางยังขรุขระ ไม่สะดวกสบาย ต้องใช้เวลาในการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งค่อนข้างนาน รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก ห้องน้ำ จุดพักรถต่างๆ ต้องอาศัยจุดแวะพักที่วัดไทยเป็นหลัก เพราะฉะนั้นการเดินทางในประเทศนี้จึงเป็นความท้าทายสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก

สรุปข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

โดยสรุป ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคครั้งนี้ (ตารางที่ 4.16) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ช่วงอายุระหว่าง 60 - 69 ปี จบการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี เคยทำงานรับราชการ มีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน 20,000 บาท และอยู่ในช่วง 20,000 - 50,000 บาท สถานภาพทางครอบครัว แต่งงานแล้ว และมีบุตรจำนวน 2 คน มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล

ก่อนหน้าจะเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ มักจะเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวอยู่แล้ว และยังคงเดินทางท่องเที่ยวเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ การเดินทางท่องเที่ยวในประเทศเฉลี่ยอยู่ที่ 1-2 ครั้งต่อปี พักค้างคืนเฉลี่ย 3 วัน 2 คืน ส่วนการไปเที่ยวต่างประเทศ เฉลี่ย 1 ครั้งต่อปี ระยะเวลาพักค้างคืนประมาณ 10-12 วัน ค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวในประเทศ ไม่เกิน 6,000 บาท ส่วนค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวต่างประเทศโดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 50,000 บาทขึ้นไป

จากข้อมูลส่วนตัวโดยรวมข้างต้นของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลมีสัดส่วนของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เป็นผู้สูงอายุที่ยังอยู่ในช่วงวัยต้นที่ยังอายุไม่มากนัก 60-69 ปี คาดการณ์ได้ว่าในเรื่องของสุขภาพร่างกายยังมีความแข็งแรงพร้อมที่จะไปท่องเที่ยวได้ เรื่องการศึกษาผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้ผ่านการศึกษาในระดับปริญญาตรี เพราะฉะนั้นเรื่องการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนต่างๆ น่าจะยังคงมีอยู่ ถ้าหากยังคงรักษาความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนตั้งแต่ช่วยวัยหนุ่มสาวจนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีส่วนสำคัญกับการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุมีเพื่อนหรือครอบครัวที่ยังคงติดต่อหรือรวมตัวกันทำกิจกรรมก็จะทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยว ปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายในการเดินทางไม่เป็นปัญหามากนัก เพราะผู้สูงอายุมีรายได้ สามารถดูแลตนเองได้ และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการสนับสนุนจาก

ครอบครัว การรวมกลุ่มกันท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังทำให้ช่วยให้ลดค่าใช้จ่ายได้อีกด้วย กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มชนชั้นกลาง มีการศึกษา มีรายได้พอเลี้ยงตนเองได้ อาศัยอยู่ในเขตเมือง และสามารถเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

ตารางที่ 4.16 สรุปข้อมูลส่วนตัวของผู้สูงอายุจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์

ข้อมูลส่วนตัว	สัมภาษณ์เชิงลึก	สังเกตการณ์/สอบถาม
เพศ	ชาย 28 คน หญิง 47 คน รวม 75 คน	ชาย 6 คน หญิง 9 คน รวม 15 คน
อายุ	ช่วงอายุโดยเฉลี่ย 60-69 ปี	ช่วงอายุโดยเฉลี่ย 60-69 ปี
การศึกษา	ระดับปริญญาตรี	ระดับปริญญาตรี
อาชีพ	ข้าราชการบำนาญ ไม่ได้ทำงานประจำ ธุรกิจส่วนตัว	ข้าราชการบำนาญ ธุรกิจส่วนตัว
รายได้	เฉลี่ย 20,000 – 50,000 บาท	เฉลี่ย 20,000 บาทขึ้นไป
จำนวนครั้ง การท่องเที่ยว	1-2 ครั้งต่อปี	1-2 ครั้งต่อปี

2. การสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้นำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งเป็น 3 ระยะของการศึกษา ได้แก่ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว โดยการอธิบายการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ 3 ระยะที่ศึกษา จะนำเสนอประเด็นการสื่อสารที่สำคัญ 4 ประเด็น ดังนี้ (ตาราง 4.17)

ก. บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

เมื่อผู้สูงอายุตัดสินใจจะท่องเที่ยว ผู้สูงอายุแสวงหาข้อมูลเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนการท่องเที่ยวอย่างไร ระหว่างการท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์อย่างไร หลังจากการท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์เพื่อย้อนระลึกถึงการท่องเที่ยวของตนเองอย่างไร

ข. ประเด็นหรือข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ประเด็นหรือข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว ข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยว และข้อมูลหลังจากการท่องเที่ยว มีประเด็นเรื่องอะไรบ้างที่ผู้สูงอายุให้ความสนใจ ข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไร และสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

ค. การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมีการเลือกใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวอย่างไร การใช้สื่อของผู้สูงอายุสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

ง. ระดับการสื่อสารของผู้สูงอายุ

ระดับการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ คือระดับการสื่อสารใด มีความสำคัญอย่างไร และระดับการสื่อสารของผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

จ. รูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุ

รูปแบบการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รูปแบบการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร รูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

ตารางที่ 4.17 การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การสื่อสารและอัตลักษณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	คุณลักษณะการสื่อสาร ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
การสื่อสารและอัตลักษณ์ ก่อนการท่องเที่ยว - บุคคลมีเวลาว่างและตัดสินใจที่จะเดินทาง ท่องเที่ยว มีการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร เพื่อเตรียมตัวไปท่องเที่ยว	ก. บทบาทการสื่อสาร/อัตลักษณ์ ข. ข้อมูลข่าวสาร ค. สื่อและช่องทางการสื่อสาร ง. ระดับการสื่อสาร จ. รูปแบบการสื่อสาร
การสื่อสารและอัตลักษณ์ ระหว่างการท่องเที่ยว - ระหว่างเดินทางสู่จุดหมายปลายทาง - กิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว - การเดินทางกลับบ้าน	ก. บทบาทการสื่อสาร/อัตลักษณ์ ข. ข้อมูลข่าวสาร ค. สื่อและช่องทางการสื่อสาร ง. ระดับการสื่อสาร จ. รูปแบบการสื่อสาร
การสื่อสารและอัตลักษณ์ หลังจากการท่องเที่ยว - การย้อนระลึกถึงการท่องเที่ยว	ก. บทบาทการสื่อสาร/อัตลักษณ์ ข. ข้อมูลข่าวสาร ค. สื่อและช่องทางการสื่อสาร ง. ระดับการสื่อสาร จ. รูปแบบการสื่อสาร

2.1 การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การเตรียมตัวก่อนการเดินทางท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างมากสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยวมักจะมีเกี่ยวข้องกับการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ตัวสารหรือข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง การเลือกใช้สื่อหรือช่องทางการติดต่อสื่อสาร ระดับของการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสาร

ก. การแสวงหาข้อมูลข่าวสารก่อนการท่องเที่ยว

เมื่อผู้สูงอายุตัดสินใจที่จะเดินทางท่องเที่ยว การแสวงหาข้อมูลข่าวสารและการรับข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ อาจจะเป็นการกระทำด้วยตัวเองหรือมีผู้ให้การช่วยเหลือดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ จำนวน 75 คน พบว่าการหาข้อมูลของผู้สูงอายุ มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถหาข้อมูลด้วยตนเอง และมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง แต่เป็นรูปแบบของการได้รับข้อมูลจากบุคคลใกล้ชิดที่ช่วยหาข้อมูลแทน ประเด็นการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงจัดกลุ่มผู้สูงอายุได้เป็น 3 กลุ่ม ต่อไปนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้สูงอายุที่มีบุคคลใกล้ชิดหาข้อมูลให้ ไม่ได้หาข้อมูลท่องเที่ยวด้วยตนเอง จากการสัมภาษณ์ ผู้สูงอายุจำนวน 22 คน กล่าวว่า ครอบครัว ลูก หลาน เพื่อนเป็นคนหาข้อมูลการท่องเที่ยวให้ทุกอย่าง และผู้สูงอายุอีก 16 คน ระบุว่าได้ข้อมูลการท่องเที่ยวมาจากการติดต่อกับบริษัททัวร์ เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์อำนวยความสะดวกทุกอย่าง รวมแล้วมีผู้สูงอายุเป็นจำนวน 38 คนที่ไม่ได้หาข้อมูลเอง มีผู้ช่วยเหลือในการหาข้อมูลให้

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้สูงอายุสามารถหาข้อมูลไปท่องเที่ยวด้วยตนเองส่วนหนึ่ง แต่ก็ยังคงต้องการความช่วยเหลือจากกลุ่มลูกหลาน ครอบครัว เพื่อน หรือคนรู้จักไปพร้อมๆ กันด้วย จำนวน 11 คน มีการพูดคุย สื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน อีกทั้งการที่จะตัดสินใจไปเที่ยวส่วนหนึ่งยังต้องขึ้นอยู่กับคนในครอบครัวหรือเพื่อนฝูงที่ชักชวนให้ออกไปท่องเที่ยว

กลุ่มที่สาม กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้เริ่มต้นหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จำนวน 26 คน ผู้สูงอายุรู้วิธีการหาข้อมูล ติดต่อเรื่องการเดินทาง และวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ส่วนข้อมูลจากการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ และได้มีการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้สูงอายุ จำนวนทั้งหมด 15 คน พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุ จำนวน 9 คน ที่หาข้อมูลด้วยตนเอง เป็นการหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับบริษัททัวร์ และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ขณะที่ผู้สูงอายุอีก 6 คน มีลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิดช่วยเหลือในการหาข้อมูล และช่วยตัดสินใจในการเลือกบริษัททัวร์

ตารางที่ 4.18 การแสวงหาข้อมูลของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว

การแสวงหาข้อมูลของผู้สูงอายุ ก่อนการไปท่องเที่ยว	สัมภาษณ์ เชิงลึก	สังเกตการณ์ สอบถาม	รวม
(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง ครอบครัวหรือเพื่อนหาข้อมูลให้กับผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ให้ข้อมูลกับผู้สูงอายุ	22 คน 16 คน	6 คน -	28 คน 16 คน
(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเองและมีคนใกล้ชิดช่วยเหลือ	11 คน	-	11 คน
(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมด	26 คน	9 คน	35 คน
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

สรุป การแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุมีรายละเอียดดังนี้ (ตารางที่ 4.18)

ประการแรก กลุ่มผู้สูงอายุไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง แต่มีลูกหลานและคนใกล้ชิดช่วยหาข้อมูลจำนวน 28 คน อีกส่วนหนึ่งจะเป็นการติดต่อพังกกับบริษัททัวร์ที่ตนเองไว้วางใจ จำนวน 16 คน โดยมีบริษัททัวร์ช่วยจัดการเรื่องข้อมูลต่างๆ ให้ รวมทั้งหมด 44 คน

ประการที่สอง กลุ่มที่ผู้สูงอายุหาข้อมูลด้วยตนเองบางส่วน และได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้ชิดไปพร้อมๆ กัน จำนวน 11 คน

ประการสุดท้าย กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมด จำนวน 35 คน

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง จะไม่กระตือรือร้น (Passive) ในการหาข้อมูลไปท่องเที่ยว การหาข้อมูล และการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ขึ้นอยู่กับลูกหลานหรือคนใกล้ชิดว่าจะพาไปท่องเที่ยวที่ใด ลูกหลานจะเป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานการท่องเที่ยวให้ผู้สูงอายุทุกอย่าง

การสื่อสารที่เกิดขึ้นก่อนการไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงทำหน้าที่เป็นผู้ที่รับข้อมูลข่าวสารจากคนรอบข้างมากกว่าที่จะเป็นผู้ส่งข้อมูลข่าวสารหรือร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการไปท่องเที่ยว การสื่อสารจะอยู่ในรูปแบบการสื่อสารแบบปากต่อปาก เกิดจากการพูดคุย ได้ยินได้ฟังจากลูกหลานบอกกล่าวว่าจะพาไปเที่ยวที่ไหน อย่างไร และไม่ชัดเจนลูกหลานที่จะพาไปท่องเที่ยว

ครอบครัว ญาติ ช่วยดูแลจัดการแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว

ยายไม่ได้หาข้อมูลเอง ส่วนใหญ่ลูกๆ เขาพาไปทั้งนั้น ยายไม่ค่อยรู้เรื่อง ยายยังถามว่าไปทำไม ราชบุรีมีอะไรดี ลูกเป็นคนให้ข้อมูล ยายไม่รู้ข้อมูล โดยมากลูกจะพาไปเที่ยว ยายจะถามว่าพาไปทำไม มีอะไร ไปดูบ้านเทียนหอม ผู้คนเยอะแยะ ไปแต่ละครั้ง บางทีก็ไม่ชอบ แต่ลูกชวนไป ก็ไป

(สมจิตร วอยพิมพ์, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

คำบอกเล่าของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นว่าการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจจะมีทั้งที่บางครั้งสมัครใจ ในการเดินทาง บางครั้งไม่สมัครใจ แต่ผู้สูงอายุก็ไปท่องเที่ยวกับลูกหลานเกือบทุกครั้งที่ได้รับการชักชวน การที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ได้หาข้อมูลการเดินทางด้วยตนเอง เพราะลูกหลาน ครอบครัวยุคใหม่ เป็นคนบอกเล่า เรื่องการเดินทาง การจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งหมดจึงขึ้นอยู่กับครอบครัว

ป้าจะรู้ข้อมูลจากลูก ลูกเป็นคนบอก ลูกเป็นคนชวนทุกครั้ง แต่ป้าไม่ได้บอกเขาว่าอยากจะไป ไหน เขาพาไปไหนเราก็ไป เราจะไปมีข้อแม้ก็ไม่ได้

(แหว มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

เราไม่รู้ข้อมูลในการเดินทางนะ มีแต่ลูกหลานเป็นคนหา เป็นคนเตรียม เขาเป็นคนพาไปทั้งนั้น ไป แล้วถึงจะรู้ว่าวันนี้เป็นยังไง บางทีเราก็จะอ่านข้อมูลที่มีอยู่ในวัดเอง บางทีลูกหลานเขาก็บอก วัดนี้มีอะไรน่าสนใจ แต่เราบางทีจะจำไม่ค่อยได้ ส่วนใหญ่เราจะชอบไปวัด ที่อื่นๆ ยังไม่ค่อยได้ไป แต่ถ้ามีคนชวน ถ้าเราไปได้ เราจะไป เราไม่เคยเห็น เราจะไป คิดในใจ

(อบ พรหมหอม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

ลูกเป็นคนบอกว่าจะไปเที่ยวเชียงใหม่ ไปขึ้นดอยอินทนนท์ รู้ข้อมูลจากลูก เขาเป็นคนบอก ป้าจะแล้วแต่ลูก ไม่เคยดูข้อมูลเอง ไม่รู้ข้อมูลจากที่อื่น ลูกจะเป็นคนบอก แล้วแต่ลูกพาไป

(ทองดี อิมสำราญ, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการหาข้อมูล ผู้สูงอายุไม่ได้ทำด้วยตนเองเลย เพราะอาจจะไม่มีความสามารถที่จะหาข้อมูลด้วยตนเอง ส่วนความสมัครใจจะมีทั้งผู้สูงอายุที่ไม่ได้สมัครใจ มากนักในการเดินทาง แต่จะไปท่องเที่ยวเพราะครอบครัวอยากให้ไป ในขณะที่อีกด้านหนึ่งเป็นผู้สูงอายุที่สมัครใจ มีความตั้งใจในการเดินทางท่องเที่ยว แต่จะไปท่องเที่ยวได้ก็ต่อเมื่อลูกหลานเป็นผู้ชักชวน พร้อมทั้งดำเนินการติดต่อ หาข้อมูล จัดการเรื่องที่เป็นในการท่องเที่ยวให้ อย่างไรก็ตามยังมีผู้สูงอายุจำนวน 5 คน ที่มีความสามารถที่จะแสวงหาข้อมูลข่าวสารอยู่บ้าง แต่ผู้สูงอายุต้องการให้ลูกหลานและครอบครัวทำหน้าที่ติดต่อสื่อสาร หาข้อมูลแทนตนเอง การที่ลูกหลานหาข้อมูลจัดการท่องเที่ยวให้ เป็นการดูแลผู้สูงอายุ มากกว่ามองว่าผู้สูงอายุพึ่งพา ผู้สูงอายุมักจะเล่าโดยสะท้อนแง่มุมที่ว่า ครอบครัว ลูกหลาน ให้การดูแลตนเองเป็นอย่างดีในการท่องเที่ยว จัดเตรียมทุกอย่างให้ในการท่องเที่ยว

เพราะฉะนั้นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงได้รับการให้ความสำคัญในสถานะของ “ผู้ใหญ่” หรือสถานะ “ผู้ที่ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ” เป็นจุดศูนย์รวมของครอบครัวมากกว่าที่จะมีสถานะของการเป็น “ผู้พึ่งพา” เพียงอย่างเดียว

ส่วนมากจะให้ลูกดูข้อมูล ถ้าไปกับเพื่อนๆ ด้วยกันเอง จะให้ลูกดูในอินเทอร์เน็ตว่าจะไปพักที่ไหน ให้เขาจองให้แล้วไปตามนั้น ถ้าไปกับลูก ลูกจะจองให้เสร็จ ลูกดูแลให้ทุกอย่าง จ่ายตังค์เราก็พยายามจะช่วยเขา แต่เขาก็ไม่ให้เราจ่าย บางทีไปทานอาหารเราก็จะรีบจ่ายให้ก่อน เขาก็จะพยายามรีบไปจ่ายก่อนเรา ลูกเขาจะไม่ค่อยให้เราออกตังค์

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เพื่อนหรือบุคคลใกล้ชิดช่วยดูแลจัดการและแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว

นอกจากผู้สูงอายุจะได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากครอบครัวหรือญาติแล้ว เพื่อนจะเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ผู้สูงอายุมีเครือข่ายตั้งแต่สมัยเรียน สมัยทำงาน หรือเป็นเพื่อนบ้าน คนรู้จัก จะส่งข่าวบอกกล่าว และชักชวนให้ผู้สูงอายุออกเดินทางท่องเที่ยว เช่น เดินทางไปทำบุญต่างจังหวัด ไปพักผ่อนหรือเป็นการแวะไปเยี่ยมเยียนคนรู้จัก การรับส่งข้อมูลข่าวสารจึงมักจะมาจากคนรู้จัก คนใกล้ชิดที่ผู้สูงอายุไว้วางใจ และมักจะเป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล

คนแถวบ้านนอกเขาบอก คนสระบุรี บ้านเดิมของยาย เขาโทรมาบอก เป็นเพื่อนกัน ชวนกันไป หลวงพ่อท่านเป็นเจ้าของวัดท่านก็ชวนกันมาทอดกฐินที่บ้านเกิดท่าน เดินทางไปกับหลวงพ่อกัน และไปกับญาติโยม ไปเป็นกันเป็นร้อยคน สองร้อย สามร้อยคน นั่งรถบัสสามสี่คัน ไม่ได้ไปคนเดียวหรือสองสามคน แต่ไปกันเป็นกลุ่ม ไปด้วยกันช่วยกันดูแล

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในครอบครัวใหญ่หรือเป็นผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยเพียงคนเดียว ส่วนในอีกกรณีหนึ่งครอบครัวไม่ได้ให้ความสำคัญกับการไปท่องเที่ยว ครอบครัวไม่มีเวลาว่างพาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักจะพึ่งพากลุ่มเพื่อนที่ชอบไปท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเป็นคนวัยเดียวกัน เป็นผู้สูงอายุเหมือนกัน หรือเป็นคนต่างวัยที่อยู่ในพื้นที่ใกล้กัน เพื่อนคนที่ชักชวนผู้สูงอายุจะจัดการหาข้อมูลและเตรียมการทุกอย่างให้กับผู้สูงอายุ

เพื่อนที่ไปเที่ยวด้วยกัน เขาจะบอก (ข้อมูล) ให้เรารู้ ไปที่ตรงนั้น แวะตรงนั้น เพื่อนที่เขานำทีมเที่ยว อยู่ชุมชนเดียวกัน เขาจะฝากคนมาบอกเรา บอกยายที่ถือไม้เท้าด้วยว่าเราจะไปที่นั่นที่นี้ และถามเราว่า จะไปไหม จองบัตรไปแล้วว่าเราจะไปสองที่ ไปที่สุโขทัย ไปฉลองระฆัง เพราะเมื่อปีที่แล้วไปสร้างระฆัง มีสมเด็จพระโตงคี่ใหญ่กลางแจ้ง ตอนนั้นลูกสาวไปด้วย เมื่อปีที่แล้ว แต่คราวนี้ชวน เขาไม่ไป เลยต้องไปกับน้องสองคน สรุปคือเพื่อนเป็นคนมาชวน

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ช่วยจัดการข้อมูลเกี่ยวกับการไปท่องเที่ยว

ความช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยวหรือการติดต่อประสานงานการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่ง จะมาจากบริษัทนำเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกใช้บริการ ซึ่งบริษัทนำเที่ยวจะช่วยประสานงานทุกอย่าง เตรียม ข้อมูล เตรียมเอกสารการเดินทางทั้งหมดให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวต่างประเทศผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มักจะเลือกเดินทางกับบริษัทนำเที่ยว เนื่องจากสะดวกและมีบริการต่างๆ ให้อย่างครบถ้วน

ข้อมูลข่าวสารจากบริษัททัวร์ เป็นอีกแหล่งข้อมูลหนึ่งที่ผู้สูงอายุไว้วางใจ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมักจะเลือกใช้บริการทัวร์เมื่อต้องเดินทางไปต่างประเทศ และจะเลือกไปกับทัวร์ที่ตนเองมีคนรู้จักหรือมีคนแนะนำให้ใช้บริการ เพราะฉะนั้นข้อมูลการเดินทางทุกอย่างจะได้รับการบอกกล่าวจากบริษัททัวร์เป็นหลัก

บริษัททัวร์เป็นคนให้รายละเอียดเรา มา สมมติว่าเราไปบริษัทของคุณโด่ง เขาจะให้รายละเอียด ลุง ไม่ค่อยจำ เขาจะมีรายละเอียดวันที่ 1 ต้องปฏิบัติตัวอย่างไร จุดนัดแนะที่ไหน ต้องศึกษาเรื่อง รายละเอียดที่ทัวร์ให้มา แต่ลุงจะไม่จำ ผ่านแล้วผ่านเลย

(ศักดิ์ จักราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ป่าไม่ค่อยรู้ข้อมูล แต่จะมีไกด์คอยบอก เพราะไปกับทัวร์ ถ้าไปกับลูก ลูกจะคอยบอก บางทีจำไม่ค่อยได้แล้ว ที่ไปเชียงใหม่มาไปกับทางชุมชนที่เขาจัดไปเที่ยว ไปสัมมนาด้วย เราไปดูสวนกาแฟ ถ้าใครจะลองทำสวนกาแฟ ไร่กาแฟ ให้ทดลองทำฟรี ปลูกฟรี เราไปเป็นคณะใหญ่ รถบัส 5 คัน การเดินทางไม่ลำบากอะไรเลยสบาย ป่าไปกับลูกสะใภ้ด้วย เขาจะช่วยดูแลระหว่างทาง

(มาลี วัฒนะมัทนา, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ส่วนใหญ่ที่ไปกัน เราจะไปกับบริษัททัวร์ เพราะฉะนั้นทัวร์จะให้ข้อมูลทุกอย่างว่าไปที่ไหน ทำอะไรบ้าง บริษัททัวร์รู้ว่าเราชอบไปเที่ยว จะติดต่อผ่านเรา ให้เราช่วยบอกพรรคพวกว่าใครอยากไปเที่ยวบ้าง

(มนัส นิกรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

การได้รับข้อมูลข่าวสารจากครอบครัว ญาติ เพื่อน และบริษัทนำเที่ยว มีความสำคัญสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหาข้อมูลด้วยตนเองหรือไม่สะดวกในการหาข้อมูลต่างๆ หรือติดต่อประสานงานเรื่องการไปเที่ยวด้วยตนเองไม่ได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพากลุ่มบุคคลเหล่านี้ สิ่งนี้อาจจะแตกต่างจากบุคคลกลุ่มอื่นๆ คือผู้สูงอายุเมื่อได้รับข้อมูลแล้ว มักจะไม่ค่อยจดจำรายละเอียดของข้อมูล จะให้ความสำคัญกับข้อมูลที่จำเป็นหรือข้อมูลในภาพรวมก่อน ส่วนรายละเอียดข้อมูล ผู้สูงอายุจะไปทำความเข้าใจเพิ่มเติมระหว่างการเดินทาง

การสื่อสารที่เกิดขึ้นก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงมักจะทำหน้าที่รับข้อมูลข่าวสารมากกว่าที่จะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการเดินทางหรือมีการหาข้อมูลด้วยตนเอง ทั้งนี้ผู้สูงอายุเองยินยอมและยินดีที่จะให้คนมาช่วยจัดการดูแลการเดินทางต่างๆ ให้ ผู้สูงอายุเพียงแค่อำนาจเตรียมเรื่องส่วนตัวของตนเองให้พร้อมสำหรับการเดินทางเท่านั้น ข้อมูลการเดินทาง เอกสารต่างๆ มีผู้ช่วยทำหน้าที่ติดต่อประสานงานให้ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงอาจจะไม่ได้เคร่งครัดหรือหมกมุ่นกับเป้าหมายในการเดินทางมากนัก

จากประเด็นการหาข้อมูลของผู้สูงอายุ การที่ผู้สูงอายุไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง ไม่ได้สนใจเรื่องข้อมูลก่อนไปท่องเที่ยว มีคนช่วยหาข้อมูลให้ เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น แต่ขณะเดียวกัน อัตลักษณ์ของความเป็นผู้อาวุโสก็มีความสำคัญ สังเกตได้จากความแตกต่างของสถานะความเป็น “ผู้ใหญ่” กับ “เด็ก” ในสังคมไทย สถานะของผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ ผู้สูงอายุจะรู้สึกภาคภูมิใจที่ถูกหลานได้ดูแลเอาใจใส่ตนเองเป็นอย่างดีในการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะป็นสถานะในครอบครัว เป็นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือรวมไปถึงสถานะที่มาจากการทำงาน เป็นเจ้านาย เป็นผู้บริหารในองค์กร

การที่ผู้สูงอายุได้รับความช่วยเหลือต่างๆ ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ ต้องเป็นผู้พึ่งพาเพียงด้านเดียว แต่ยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของความเป็น “ผู้อาวุโส” และ “ผู้ที่ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ” ที่ไม่จำเป็นต้องแสวงหาข้อมูลการไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง การมีครอบครัว มีลูกหลานหรือบุคคลที่ผู้สูงอายุไว้วางใจเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ แสดงถึงการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมากกว่าที่จะมองว่าเป็นการพึ่งพาของผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 4.19 กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องมีผู้ช่วยเหลือในการหาข้อมูล

	ผู้ช่วยเหลือในการหาข้อมูล	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว
กลุ่มผู้สูงอายุที่มีผู้ช่วยเหลือในการหาข้อมูล	(1) ครอบครัว (2) เพื่อน/บุคคลใกล้ชิด (3) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์	ผู้พึ่งพา / ผู้อาวุโส / ผู้ที่ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ - ไปเที่ยวก็ต่อเมื่อมีคนชักชวน - ไม่มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจในการไปท่องเที่ยว - รับฟังและเชื่อมั่นในข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลใกล้ชิด - อาจจะสามารถหาข้อมูลได้บ้างแต่ยินยอมและอยากให้มีผู้มาดูแลจัดการไปเที่ยวให้ - ได้รับการช่วยเหลือ ดูแล และหาข้อมูลให้ทุกอย่างหรือเป็นบอกกล่าวให้บุคคลใกล้ชิดช่วยหาข้อมูลให้ - ติดต่อกับบริษัททัวร์ให้ช่วยดูแลจัดการหาข้อมูลให้

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเองและมีบุคคลใกล้ชิดช่วยหาข้อมูลควบคู่ไปด้วย

กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถหาข้อมูลด้วยตนเอง และพึ่งพาบุคคลใกล้ชิดในการหาข้อมูลด้วย ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ได้เป็นฝ่ายรับข้อมูลเพียงอย่างเดียวเหมือนผู้สูงอายุกลุ่มแรก การสื่อสารที่เกิดขึ้นจึงมักจะเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ปรัชญาหรือร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัว ลูกหลาน หรือกลุ่มเพื่อน การสื่อสารที่เกิดขึ้นจึงเป็นการสื่อสารสองทาง ผู้สูงอายุมิมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นจากครอบครัวหรือเพื่อน เพื่อการตัดสินใจ สามารถช่วยประสานงานหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้บ้าง รวมไปถึงการมีประสบการณ์จากการเรียนหรือการเคยมีตำแหน่งหน้าที่การงาน พอที่จะรู้จักผู้คนที่สามารถช่วยติดต่อประสานงานการท่องเที่ยวได้

ลูกจะเสนอสถานที่มาให้เรา เราจะเป็นคนเลือกว่าต้องการไปที่ไหน ก่อนไปจะศึกษาข้อมูลก่อน ดูจากแผนที่ แล้วโทรไปถาม โทรไปถามที่ตัวอำเภอบ้าง ที่ท่องเที่ยวบ้าง ในแผนที่จะบอกเบอร์ว่า การท่องเที่ยวจังหวัดนี้เบอร์อะไร เราจะดูแผนที่ไปตลอดทาง เดินทางทุกครั้ง ผมจะเป็นคนขับรถเอง ลูกขับบ้าง การจะแวะพักตรงนั้น ตรงนี้ ลูกจะให้เราเป็นคนตัดสินใจ

(ศักดิ์ อานมณี, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2556)

ลูกชายจะดูตามแผนที่การท่องเที่ยวว่าควรจะไปเที่ยวตรงไหนดี เขาจะวางแผนไว้วันนี้เราจะเที่ยวตรงจุดนี้ อีกวันไปตรงนี้ วันหนึ่งจะเที่ยวได้ประมาณ 3 พื้นที่ ตอนไปเชียงใหม่มีไปภูซอกดอย ไปดูดอกไม้กัน แล้วไปต่อที่ดอยอินทนนท์ พอกลับลงมาสี่โมงเย็นก็เลยไปน้ำพุร้อนสันกำแพง ได้เที่ยว 3 จุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN (กรไชย นาคทรัพย์, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

ประสบการณ์ที่ผ่านมา (Past experience) ของผู้สูงอายุมีความสำคัญในการเดินทางค่อนข้างมาก ข้อมูลบางส่วนอาจจะไม่จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมมากนัก เพราะผู้สูงอายุเคยมีประสบการณ์เดินทางไปแล้ว มีการสะสมข้อมูลต่างๆ และสามารถที่จะนำประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวที่ผ่านมา มาใช้ให้เป็นประโยชน์เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

การมีประสบการณ์มาก่อนยังทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกลัวการเดินทาง รู้ว่าตนเองจะต้องเตรียมความพร้อมอย่างไรในการเดินทาง และถ้าหากมีญาติ เพื่อน หรือคนรู้จัก อาศัยอยู่ในจังหวัดหรือในประเทศที่ตนเองกำลังจะเดินทางไป ผู้สูงอายุมักจะช่วยติดต่อส่งข่าวคราวการเดินทางของตนเองไปล่วงหน้า เมื่อไปท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสพบปะญาติหรือเพื่อนของตนเอง ทำให้ได้มีโอกาสท่องเที่ยวร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเพิ่มเติมด้วย

ลุงพอรู้ข้อมูลในการเดินทาง ที่ไปเพชรบูรณ์ เพื่อนอยู่ที่นั่น จะบอกลุงว่าไปไหนบ้าง ถ้ามาที่นี่ เช่น ไปเขาค้อ จะมีทั้งรู้จักเพื่อน และอ่านจากนิตยสารต่างๆ ว่ามีที่เที่ยวยังไง อย่างเช่น ถ้าไปอุบลฯ ต้องไปเที่ยวที่เสาเฉลียง หน้าผาที่มีภาพเขียนประวัติศาสตร์ เหล่านี้ลุงจะพอรู้ข้อมูลไปก่อนบ้าง สำหรับลุงอินเทอร์เน็ตไม่ค่อยได้ใช้ ลุงจะรู้แบ็คกราวด์ของสถานที่ จังหวัดแต่ละจังหวัดอยู่แล้ว เพราะเคยทำงาน มีประสบการณ์ในการเดินทางจากการทำงานมาก่อน อีกอย่างเพื่อนที่เราไปหา เขาจะดูแลรับรอง จะพาเราไปเที่ยว

(โสภณ อิมกมล, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถหาข้อมูลได้ด้วยตนเองและยังต้องมีการพึ่งพาพูดคุยกับครอบครัวบางส่วน เพื่อช่วยตัดสินใจในการเดินทาง มักจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีเพื่อนร่วมเดินทางหลายคน ทำให้ต้องมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อต้องการหาจุดร่วมที่ลงตัวสำหรับผู้ร่วมเดินทางทุกคน ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะสามารถหาข้อมูลด้วยตนเองได้บ้าง แต่อาจไม่ใช่ผู้ริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มักจะเป็นคนใกล้ชิดที่เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะเป็นฝ่ายสนับสนุนหรือเป็น “ผู้ตามที่ดี” ที่ช่วยหาข้อมูลเท่าที่จะทำได้ การหาข้อมูลจะมีการใช้สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ รวมไปถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้สูงอายุประกอบกัน

ส่วนใหญ่เรื่องปลายทางไม่ค่อยสนใจ พ่อจะไปตามเขา เขาเซตยังไง เราก็จะตามนั้น ส่วนมากเพื่อนจะเป็นคนเซต เราจะเตรียมเฉพาะตัวเรา เราต้องไปตามโปรแกรมให้ได้เท่านั้นเอง ไม่ค่อยสนใจเรื่องที่ว่าอยากจะไปตรงนั้นหรือไปตรงนี้ ชอบตามเขาไป ถ้าไปกับครอบครัว ส่วนใหญ่จะลูกหรือแม่เขาจะถามเราว่า ถ้าไปตรงนี้สะดวกไหม ติดต่อใครได้ไหม จะเป็นในรูปแบบนี้มากกว่า พ่อไม่ได้มีนิสัยที่อยากจะเริ่มว่าจะไปเที่ยวตรงนั้นตรงนี้ ไม่มี แต่พอเขาบอกมาว่าจะตรงนี้ แล้วเราสามารถติดต่อใครได้ไหม ได้ราคาดีไหม เราจะเป็นคนดำเนินการให้

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

โดยมากแต่ละปีที่เราไป เราจะไปซ้ำๆ เช่น เราไประยอง นครนายก เราจะรู้เพราะเราเคยไปมาแล้ว เราดูทีวี เราจะรู้ว่านครนายกมีเทศกาลของเขา ระยองเราชอบอยู่แล้วคือทะเลใช้ใหม่ เราจะดูจากในทีวี เขาถ่ายบรรยากาศให้เราเห็นว่าที่ท่องเที่ยวมีเยอะ เราจะดูจากช่องไทยพีบีเอส จะมีเยอะมากที่พาไปท่องเที่ยว...ธรรมชาติเราคนชอบเที่ยวอยู่แล้ว เราจะมีหนังสือท่องเที่ยวเลย ถ้าไปกับครอบครัว เราจะช่วยกันดูในหนังสือกับลูกสาวว่าจะไปที่ไหน ดูจากหนังสือ อ.ส.ท. (อนุสารอ.ส.ท. ขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

(ประเทือง อ้อพูน, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ดังนั้นข้อมูลที่หามาได้นั้นมาจากหลากหลายช่องทาง ผู้สูงอายุอาจจะเป็นผู้ตัดสินใจหลักหรือไม่ใช่ผู้ตัดสินใจหลักเกี่ยวกับข้อมูลในการเดินทาง ผู้สูงอายุอาจจะมีส่วนร่วมช่วยติดต่อประสานงาน ขณะที่อีกส่วนจะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้ชิดหรือเครือข่าย (Network) ของผู้สูงอายุ ซึ่งมาจากภูมิหลังของผู้สูงอายุที่เคยมีหน้าที่การงานอยู่ในองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ มีสังคมหรือกลุ่มเพื่อนหลายกลุ่ม จะทำให้มีช่องทางในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลจากสื่อบุคคล การบอกกล่าวจากเพื่อน พร้อมกันนี้ข้อมูลจะมาจากประสบการณ์ที่ผ่าน (Past experience) ของผู้สูงอายุด้วย สามารถช่วยให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวได้เช่นกัน

เพราะฉะนั้น กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ค่อนข้างจะมีบทบาทการสื่อสารและมีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งพอสมควรและมีบทบาทมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มแรกในการหาข้อมูล มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีแนวโน้มจะฟังความคิดเห็นจากเพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วย ผู้สูงอายุมิบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่สามารถเป็น “ผู้ตามที่ดี” ผู้สูงอายุไม่ได้รับข้อมูลจากผู้อื่นฝ่ายเดียว มีบางส่วนที่ผู้สูงอายุช่วยในการแสดงความคิดเห็นหรือช่วยหาข้อมูลเท่าที่ตนเองจะทำได้ สถานะของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ถึงแม้จะไม่บทบาทในการหาข้อมูลหรือริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเองมากนัก แต่ยังคงมีสถานะและอัตลักษณ์ของผู้ใหญ่ที่มีอำนาจช่วยเหลือครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่จะท่องเที่ยวด้วยกัน โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากภูมิหลังของตนเองที่มีเครือข่ายคนรู้จักให้ช่วยประสานงานการไปท่องเที่ยว (ตารางที่ 4.20)

ตารางที่ 4.20 กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเองและมีบุคคลใกล้ชิดช่วยหาข้อมูลควบคู่ไปด้วย

	แหล่งข้อมูล	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการไปท่องเที่ยว
กลุ่มผู้สูงอายุ หาข้อมูลด้วย ตนเองและมี บุคคลใกล้ชิดช่วย หาข้อมูล	(1) ครอบครัว (2) เพื่อน/บุคคลใกล้ชิด (3) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ (4) สื่อมวลชน (5) ประสบการณ์ที่ผ่านมา	ผู้ตามที่ดี - อาจจะได้เป็นผู้ริเริ่มการไปท่องเที่ยวด้วยตนเองโดยตรง จะไปเที่ยวเพราะมีครอบครัวหรือเพื่อนชวน - ผู้สูงอายุมิบทบาทการสื่อสารในกลุ่มที่จะเดินทางท่องเที่ยว ช่วยตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น - ช่วยหาข้อมูลหรือประสานงาน ติดต่อ ในส่วนที่ตนเองเคยมีเครือข่ายคนรู้จักหรือเคยเดินทางไปท่องเที่ยวมาแล้ว - สามารถช่วยดูแลบุคคลอื่นที่ไปท่องเที่ยวได้

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่เตรียมตัวและแสวงหาข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวทั้งหมดด้วยตนเอง

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความกระตือรือร้น (Active) อย่างมากในการหาข้อมูลไปท่องเที่ยว หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีความสามารถในการใช้สื่อที่หลากหลาย โดยเฉพาะการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูล สามารถตัดสินใจท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นตัวตั้งตัวตีในการชวนผู้อื่นออกเดินทางท่องเที่ยว รวมไปถึงมีความสามารถที่จะบริหารจัดการเรื่องต่างๆ ในการไปท่องเที่ยวด้วยตนเองอย่างรอบคอบ อีกทั้งยังสามารถให้ข้อมูลและแนะนำผู้อื่นในการไปท่องเที่ยวได้อีกด้วย

การหาข้อมูล อันดับแรกเลย เราดูจากอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนใหญ่นะ เพราะเดี๋ยวนี้อินเทอร์เน็ตนี่ไวที่สุด เราอยากรู้อะไรก็ได้ ไม่ว่าจะไปเที่ยวที่ไหน เปิดเข้าไปดู จะมีรายละเอียดให้เราดูทุกอย่างเลย อันดับที่สอง ข้อมูลจากผู้ที่เคยไปมา เพื่อนๆ คนที่เขาเคยไปมาแล้ว เขาเล่าให้เราฟังว่าไปที่นั่นดีไหมอย่างไร

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ป่าดูในอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์พันทิป มีคนที่เข้ามาโพสต์ที่ปักตรงนั้นตรงนี้ เราก็ดูรายละเอียด เราจะวางแผนกันก่อนไป เช่น เลือกที่พักใกล้ๆ สนามบิน เริ่มแรกเราจะดูในอินเทอร์เน็ตตลอด ดูค่าใช้จ่ายด้วย แล้วต้องลองเทียบราคาดูว่าตรงนั้นจ่ายเท่าไร ตรงนี้เราต้องจ่ายเท่าไร จริงๆ ป่าช่วยกันหาข้อมูลกับเพื่อน ป่าจะไปในวันที่ 14 มีนาคม จะปรี้นท์ข้อมูลจากในอินเทอร์เน็ต ข้อมูลการเดินทางในการต่อรถไฟหัวกระสุนหรือรถไฟธรรมดา จะดูแผนที่ เดี่ยวนี้กูเกิลแมพจะสะดวกมาก แล้วคนที่ไปมาก่อนเขาให้ข้อมูลละเอียดดี บอกละเอียดมาก

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูล มีความกระตือรือร้น และวางแผนเป็นอย่างดีในการไปท่องเที่ยว อีกทั้งยังแสวงหาข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง ค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ต สอบถามข้อมูลจากบุคคลที่เคยไปมาแล้ว ซึ่งการติดต่อสื่อสารช่วยให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจในการเดินทางมากขึ้น เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงให้ความสำคัญกับการหาข้อมูลก่อนการไปท่องเที่ยว

ป่าจะอ่านหนังสือ หาข้อมูลบ้างเล็กน้อย ดูจากอินเทอร์เน็ตด้วย ส่วนใหญ่จะดูจากหนังสือท่องเที่ยว โดยทั่วไปป่าอ่านหนังสือพิมพ์ ดูทีวีอยู่แล้วทุกวัน หนังสือพิมพ์จะอ่านเดลินิวส์ทุกวัน อ่านคู่สร้างคู่สม รายการทีวีมีดูรายการท่องเที่ยวด้วย เช่น เที่ยวละไมไทยแลนด์ คู่เลิฟทะเลอนทัวร์ สมุทรโคจร คู่เลิฟทะเลอนทัวร์จะดูประจำ ส่วนรายการอื่นๆ จะดูเป็นบางครั้ง

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

เราจะหาข้อมูลไปเที่ยวจากเน็ต จะคุยกับเพื่อนก่อนว่าจะไปที่ไหน สมมุติว่าจะไปวังน้ำเขียว จะค้นข้อมูลเกี่ยวกับวังน้ำเขียวจากเน็ต แล้วก็โทรถามเพื่อนที่เคยไปมาแล้ว เขาไปพักที่ไหน ทำอย่างไร

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

ในชีวิตประจำวันสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยวจะมีการเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากหลากหลายสื่ออยู่แล้ว ซึ่งการติดตามข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้สูงอายุเป็นคนที่ทันต่อเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น การติดตามข้อมูลข่าวสาร ทำให้ผู้สูงอายุได้เพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ เมื่อไปท่องเที่ยวจึงค่อนข้างจะพร้อมในการเดินทาง อีกทั้งผู้สูงอายุยังใส่ใจหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวหรือประวัติศาสตร์อีกด้วย และสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงอายุสะสมมาในชีวิตประจำวันหรือเป็นข้อมูลได้มาจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้สามารถเป็นผู้แนะนำข้อมูลการท่องเที่ยวแก่บุคคลอื่นๆ ได้อีกด้วย

เตรียมตัวที่จะไปเที่ยว ต้องศึกษาสถานที่ที่เราจะไปก่อน เพราะเป็นคนที่มีพื้นฐานรู้เรื่องประวัติศาสตร์ เราเรียนมาทางด้านประวัติศาสตร์ เราก็จะไปในแหล่งในประวัติศาสตร์เก่าๆ คือจะสนใจอันนี้เป็นประเด็นแรกเลย เรื่องความสวยงามทางธรรมชาติเป็นประเด็นรอง ประเด็นหลักคือเราจะเลือกไปในประเทศที่มีประวัติศาสตร์ พอเรากลายเป็นผู้สูงอายุขึ้นมาแล้ว เราจะเน้นอีกอันที่เพิ่มเข้ามาคือเรื่องของศาสนา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)
CHULALONGKORN UNIVERSITY

พอคิดโปรแกรมกันเสร็จก็หาข้อมูลว่า ถ้าเราจะไปเที่ยวออสเตรเลีย เราจะไปที่ไหนบ้าง แล้วไปนิวซีแลนด์ จะไปที่ไหนบ้าง ช่วงเวลาไหนที่เหมาะสมที่เราควรจะไป จะเริ่มแบบนี้ก่อน หลังจากที่ได้กำหนดแบบนี้เราก็หาข้อมูล เดี๋ยวนี้สมัยนี้หาข้อมูลง่าย ดูจากบล็อกที่เขาเขียนเกี่ยวกับไปเที่ยว จะไปนิวซีแลนด์ บล็อกเกี่ยวกับท่องเที่ยวนิวซีแลนด์จะมี ลุงเป็นคนดูข้อมูลเองทุกอย่าง ภรรยาไม่ได้ยุ่งเลย เป็นคนวาง กำหนดแผนต่างๆ ด้วยตัวเองทั้งหมด พอสรุปทั้งวัน เวลา ความเหมาะสมทุกอย่าง พร้อมแล้ว จะทำเป็นโปรแกรมทัวร์ออกมาเองเลย เกี่ยวกับสองคนทำเป็นโปรแกรมทัวร์ออกมาเลยว่าจะเดินทางเมื่อไหร่ จะออกเดินทางจากกรุงเทพเมื่อไหร่ กลับเมื่อไหร่ ถึงไหนบ้าง วันนี้จะพักที่ไหน วันนี้จะไปไหน ทำโปรแกรมทัวร์ให้แฟนเลย ติดต่อเรื่องตั๋วเครื่องบิน เรื่องที่พักเองทั้งหมด

(ชลิต เกิดขึ้น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการไปท่องเที่ยว จะหาข้อมูล เพื่อวางแผนการเดินทางอย่างรอบคอบ และที่สำคัญคือข้อมูลมีการแสวงหาจากหลายๆ แหล่งข้อมูล อาทิ การหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตจะดูหลาย เว็บไซต์ คัดกรองข้อมูล เปรียบเทียบกัน จนกว่าจะได้ข้อมูลที่ตนเองต้องการมากที่สุด และจึงตามมาด้วยการจัดการติดต่อเรื่องที่พัก พานะการเดินทาง และปัจจัยอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้น ความพยายามและทักษะในการหาข้อมูลของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมีมาก ยิ่งถ้าเป็นการเดินทางไปท่องเที่ยว ต่างประเทศด้วยตนเอง ต้องใช้เวลาในการหาข้อมูล และวางแผนอย่างรอบคอบ การหาข้อมูลของผู้สูงอายุ ยังเกี่ยวข้องกับการนำข้อมูลมาคัดเลือก แยกแยะ เรียบเรียงให้ตรงกับความต้องการของตนเองอีกด้วย

การวางแผนของเรา วิธีการคือ เราไปเที่ยวสองประเทศ ออสเตรเลียกับนิวซีแลนด์เราต้องหาข้อมูล ว่าเราจะเที่ยวที่ไหน ตกลงว่าออสเตรเลียมีสองเมืองที่เราจะไป เมลเบิร์นกับซิดนีย์ เป็นสองเมือง ที่ป๊อปูลาร์ คนนิยมไป ลุงดูข้อมูลทางเน็ตอย่างเดียว หนังสือไม่อ่าน ทีวีไม่เอา ข้อมูลน้อย อินเทอร์เน็ตไม่ได้หาครั้งเดียว หากจากประมาณสิบกว่าข้อมูลต่อหนึ่งเรื่องแล้วมารองข้อมูลอีกที เอาส่วนดีของแต่ละข้อมูลมารองๆ เพื่อหาส่วนดีของข้อมูล มาจัดโปรแกรมของเราเอง อันไหนที่ไม่ดีเราตัดออกไป ไม่ได้หาข้อมูลจากแหล่งเดียว หลายๆ แหล่ง เอามาจัดโปรแกรมของเราเอง

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

นอกจากจะหาข้อมูลด้วยตนเอง และเป็นคนสำคัญในการตัดสินใจไปท่องเที่ยวแล้ว ผู้สูงอายุยังมีความเป็นผู้นำ คิดวางแผน จัดการสิ่งต่างๆ ในการเดินทาง ต้องใช้ทั้งการติดต่อสื่อสาร ประสานงาน ข้อมูล สถานที่ท่องเที่ยว วางแผนค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการใช้ทักษะการสื่อสารอย่างรอบด้าน ถึงแม้ว่าจะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการติดต่อสื่อสารหรือการเดินทาง รวมทั้งยังเป็นผู้ชักชวนเพื่อนๆ และสร้างความมั่นใจให้กับเพื่อนที่ร่วมท่องเที่ยวได้อีกด้วย

ถ้าไปต่างประเทศก็เลือกสถานที่และดูเรื่องราคาว่าถูกแพงอย่างไร ส่วนในประเทศลุงจะเป็นคนติดต่อเอง อย่างเมื่อเร็วๆ นี้ ลุงไปบุรีรัมย์ ออกแนวทอดผ้าป่าหน่อยๆ แต่กับพรรคพวกคณะที่ไปกันไม่พักวัดเลย นอนโรงแรมตลอด วิธีการเราก็จะโทรศัพท์ติดต่อเพื่อน ลุงเป็นตำรวจเคยมีเพื่อนอยู่ที่บุรีรัมย์ ให้เขาช่วยแนะนำโรงแรมให้ โรงแรมไหนดี ให้เขาจองห้องให้ เราก็มาหารเฉลี่ยกับคณะที่เราจะไปด้วย ราคาที่ถูกลงเรื่องที่พัก ค่าอาหารก็ไม่แพง เวลาลุงจัดทัวร์ชวนเพื่อนฝูง คนในชุมชนด้วยกัน เขาก็อยากไปกับลุง

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

การเป็นผู้นำการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุครอบคลุมตั้งแต่เรื่องการได้รับความไว้วางใจจากเพื่อน ผู้สูงอายุหรือเพื่อนในชุมชนด้วยกันให้จัดการท่องเที่ยว มีหน้าที่ประสานงานดูแลผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว รวมไปถึงสามารถวิเคราะห์ปัญหา หาทางป้องกันปัญหา เตรียมความพร้อมก่อนที่ผู้สูงอายุจะเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะการไปท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะที่มีจำนวนผู้สูงอายุไปเป็นจำนวนมาก เช่น การเดินทางท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะเป็นผู้นำ ต้องมีความสามารถในการดูแลสมาชิกผู้สูงอายุด้วยกัน คอยบอกกล่าว คอยเตือน ให้ข้อมูลที่จำเป็นในการท่องเที่ยว

ก่อนที่เราจะไปไหน ถ้าไปกลุ่มผู้สูงอายุ เราต้องประชุมกันก่อน ใครไปไม่ไปอย่างไร ต้องบอกกันก่อน ใครเจ็บป่วยต้องบอกกันก่อนการเดินทาง ผู้สูงอายุเดี๋ยวนี้ไม่ธรรมดา เข้าวเหมือนกัน เหมือนเด็ก บางคนเราคุมเขา ช่วยดูแลเขา แต่เขากลับไม่รักษาเวลา จะบอกเขาก่อนว่าตรงนี้ให้เวลาสอง ชั่วโมง แต่เขากลับเดินเพลิน พอกลับมาที่รถ บางคนขึ้นรถผิด บางคนอยู่ในห้องน้ำ บางคนจำเวลาที่นัดไม่ได้ มีเป็นประจำ สนุกไปอีกอย่าง ใครที่มาช้า พอมาขึ้นรถ เราต้องให้เลย ทำเป็นเรื่องขำๆ ให้เขาอับอายบ้าง ให้เขาได้รักษาเวลา ต้องบอกเตือนกันว่า ต้องรักษาเวลา เพราะทำให้คนอื่นเสียเวลา แทนที่เราจะได้เที่ยวที่อื่นอีกเยอะ เราต้องมาเสียเวลารอเขาเพียงคนเดียว ต้องบอกกันตรงๆ อย่าโกรธกันนะ ที่ต้องบอกเพราะเป็นผลประโยชน์ของเราทุกคน เราจัดให้นอนเป็นคู่ๆ เพื่อให้ดูแลกัน ให้เตือนกันและกัน

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความกระตือรือร้นในการหาข้อมูล และมีความกระตือรือร้นในการไปท่องเที่ยว จะสามารถหาข้อมูลทั้งในแบบที่เป็นการท่องเที่ยวด้วยตนเองกับการหาข้อมูลของบริษัททัวร์ ความแตกต่างของการหาข้อมูลเพื่อไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุต้องคิด ต้องวางแผน ต้องดูแผนที่ ศึกษาเส้นทาง การเดินทางทุกอย่างด้วยตนเอง การศึกษาเส้นทาง แผนที่ มักจะเป็นผู้สูงอายุชายที่ให้ความสำคัญ

ส่วนการหาข้อมูลเพื่อเดินทางกับทัวร์นั้น ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะพิจารณาข้อมูลอย่างลึกซึ้งด้วยตนเอง ไม่ตัดสินใจอย่างง่าย ๆ ต้องดูข้อมูลเบื้องต้นของบริษัท พร้อมทั้งฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เคยไปมาแล้ว การติดต่อกับบริษัททัวร์ผู้สูงอายุจึงมักจะเลือกจากความไว้วางใจ มีคนรู้จัก มีเพื่อนที่เกี่ยวข้องกับทัวร์หรือเลือกบริษัททัวร์ที่ตนเองพูดคุยสอบถามข้อมูลด้วยแล้วถูกใจ ได้รับความสบายใจ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับการติดต่อกับบริษัทนำเที่ยว มีทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นการติดต่อแบบลูกค้ำกับผู้ใช้บริการ และอีกรูปแบบหนึ่งจะเป็นความสัมพันธ์แบบคนคุ้นเคยหรือญาติที่ใกล้ชิด ผู้สูงอายุบางส่วนจะมีความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ เป็นคนรู้จักหรือเป็นเพื่อนที่ติดต่อกันบ้าง เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์จะให้ความนับถือผู้สูงอายุที่เป็นลูกค้ำเหมือน “ญาติผู้ใหญ่” เมื่อผู้สูงอายุต้องการเดินทางท่องเที่ยวจึงเลือกที่จะติดต่อกับบริษัททัวร์ที่ตนเองไว้วางใจ และมีการให้บริการผู้สูงอายุเสมือนเป็นคนในครอบครัว

ป่าพอมือมีอยู่บ้าง โดยเฉพาะกับหนุ่มสาวทัวร์จะเป็นทัวร์ที่สนิทกันมาก พอจะไปไหน บอกเขาหนุ่มสาวทัวร์จะเป็นคนจัดการให้ เวลาไปจะมีคนจัดการให้ เช่น ไปพม่า พอเรตกลงไป คนจัดการเขาจะดูแล เอาพาสปอร์ตมา เอกสารต่างๆ ช่วยดำเนินการให้ ไม่เคยดำเนินการเอง คนที่ช่วยดูแลเราก็จะเป็นลูกศิษย์บ้าง เป็นเพื่อนอาจารย์ด้วยกันเองบ้าง หรือเป็นคนที่เขาต้องตอบแทนบุญคุณเราบ้าง เขาจะเป็นคนจัดการให้ ส่วนใหญ่เราก็จะมีคนในของเรา ไปเป็นกลุ่มของเราเอง แล้วแต่กลุ่ม บางทีกลุ่มใหญ่ บางทีกลุ่มเล็ก

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

ส่วนใหญ่แล้วจะไปกับกลุ่มที่รู้จักกัน ไปทัวร์มาด้วยกันหลายๆ ที่ หรือจะไปกับกลุ่มเพื่อนๆ กลุ่มคนรู้จักใกล้บ้าน ไปกับคนรู้จักจะสนุก พอเวลาเราจะตัดสินใจไปทัวร์ เราจะโทรถามพรรคพวกว่าไปกันไหม ถ้าทุกคนพร้อมก็ตัดสินใจไปกัน การตัดสินใจไปทัวร์ เราต้องเลือกทัวร์ที่มีใบรับรองจดทะเบียนถูกต้อง การบริการต่างๆ จะดี เราตัดสินใจจากข้อมูลที่มีตัดสินใจเอง

(สมบัติ มามิเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จึงมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ผู้สูงอายุมีความสามารถในการเลือกใช้สื่อ โดยเฉพาะสามารถหาข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต มีความสามารถในการคัดเลือก กลั่นกรอง เรียบเรียงข้อมูล รวมไปถึงการมีเครือข่ายจากกลุ่มเพื่อนและคนใกล้ชิดที่สามารถให้การช่วยให้คำแนะนำ สนับสนุน สร้างความมั่นใจให้ผู้สูงอายุ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการไปท่องเที่ยว จะมีความสามารถในการบริหารจัดการ วางแผนค่าใช้จ่าย รวมไปถึงสามารถเป็น “ผู้นำ” ในการไปท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุด้วยกันเอง บริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ทั้งกระบวนการ มีความเป็นผู้นำ มีความเชื่อมั่น มีอำนาจบารมีที่ได้รับการยอมรับ สามารถเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่บุคคลอื่นในการท่องเที่ยว

บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ (ตารางที่ 4.20) จึงสื่อสารให้เห็นถึงตัวตนด้านที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุสามารถต่อสู้และต่อรองกับอำนาจจากสังคมที่มักจะมองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอให้กลับมามองว่าผู้สูงอายุนั้นมีต้นทุนประสบการณ์ชีวิตที่มากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ และยังพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ สามารถต่อรองและปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นได้

ดังนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมีอัตลักษณ์เป็นผู้สูงอายุที่มีความรอบรู้ เชี่ยวชาญในการหาข้อมูล รู้ว่าควรจัดการหรือเตรียมการเรื่องอะไรบ้างเมื่อไปท่องเที่ยว โดยเฉพาะมีการใส่ใจเตรียมข้อมูลและวางแผนการไปท่องเที่ยวล่วงหน้า รวมไปถึงการมีอำนาจบารมีที่สั่งสมประสบการณ์มาจากภูมิหลังของผู้สูงอายุ เช่น เคยมีตำแหน่งหน้าที่จากการทำงาน ได้รับการเคารพนับถือ ซึ่งเป็นประโยชน์ เป็นอำนาจหรือเป็นทุนสะสมที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.21 กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเอง

	แหล่งข้อมูล	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการไปท่องเที่ยว
กลุ่มผู้สูงอายุ หาข้อมูลด้วย ตนเอง	(1) ครอบครัว (2) เพื่อน/บุคคลใกล้ชิด (3) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ (4) สื่อมวลชน (5) ประสบการณ์ที่ผ่านมา	ผู้นำการท่องเที่ยว - เป็นผู้นำการท่องเที่ยว มีมนุษยสัมพันธ์ดี ชอบเข้าสังคม - ชอบแสวงหาความรู้ ศึกษาข้อมูลก่อนการไปท่องเที่ยว - สามารถแสดงความคิดเห็น และให้ข้อมูลกับผู้อื่นได้ - สามารถหาข้อมูลหรือประสานงาน ติดต่อเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง - สามารถบริหารจัดการท่องเที่ยว วางแผนการเดินทาง คำนวณงบประมาณการเดินทาง - ภูมิใจหลังจากหน้าที่การงาน เครือข่ายคนรู้จักเป็นประโยชน์ในการหาข้อมูลการท่องเที่ยว - สามารถช่วยดูแลบุคคลอื่นในการท่องเที่ยว

โดยสรุปภาพรวมทั้งหมดของการแสวงหาข้อมูลก่อนการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสามารถจัดกลุ่มผู้สูงอายุในการหาข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (ตารางที่ 4.21) กลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเองโดยตรง แต่จะมีครอบครัว เพื่อน หรือเป็นบุคคลใกล้ชิด ช่วยดำเนินการหาข้อมูล จัดการทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็นสำหรับการเดินทางให้ มีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เป็นทั้ง “ผู้ฟังพา” “ผู้อาวุโส” และ “ผู้ที่ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ” กลุ่มที่สอง ผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเองและมีผู้ช่วยเหลือในการหาข้อมูล เช่น ครอบครัวและ เพื่อน ผู้สูงอายุจะมีบทบาทการสื่อสาร แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เป็น “ผู้ตามที่ดี”

กลุ่มสุดท้าย กลุ่มผู้สูงอายุที่แสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง มีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เป็น “ผู้นำ” มีทักษะการสื่อสารดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นบุคคลที่เข้าสังคม กว้างขวาง รู้จักคนมากมาย มีเพื่อนหลายกลุ่ม เป็นผู้ตัดสินใจ สามารถจัดการท่องเที่ยวให้กับคนหมู่มากได้ ติดต่อประสานวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองทุกอย่าง เป็นกลุ่มผู้สูงวัยที่ค่อนข้างติดตามข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงมี ภูมิใจหลังหน้าที่การงานดี มีการศึกษาดี เป็นกลุ่มที่สนใจแสวงหาข้อมูลและความรู้ในการเดินทางมากกว่าผู้สูงอายุสองกลุ่มแรก

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงมีลักษณะทั้งการผลิตซ้ำอัตลักษณ์อัตลักษณ์ที่อ่อนแอเป็นผู้ฟังพา ขณะเดียวกันก็เป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง เช่น การเป็นผู้อาวุโส ผู้ที่ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 4.22 สรุปการแสวงหาข้อมูลของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว

	แหล่งข้อมูล	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว
กลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีผู้ช่วยเหลือ ในการหาข้อมูล	(1) ครอบครัว (2) เพื่อน/บุคคลใกล้ชิด (3) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์	ผู้พึ่งพา / ผู้อาวุโส / ผู้ที่ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ - ไปเที่ยวก็ต่อเมื่อมีคนชักชวน - ไม่มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจใน การท่องเที่ยว - รับฟังและเชื่อมั่นในข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลใกล้ชิด - อาจจะสามารถหาข้อมูลได้บ้างแต่ยินยอมและอยากให้มี ผู้มาดูแลจัดการไปเที่ยวให้ - ได้รับการช่วยเหลือ ดูแล และหาข้อมูลให้ทุกอย่าง หรือเป็นบอกกล่าวให้บุคคลใกล้ชิดช่วยหาข้อมูลให้ - ติดต่อกับบริษัททัวร์ให้ช่วยดูแลจัดการหาข้อมูลให้ (ผลิตซ้ำและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ)
กลุ่มผู้สูงอายุ หาข้อมูลด้วย ตนเองและมี บุคคลใกล้ชิด ช่วยหาข้อมูล	(1) ครอบครัว (2) เพื่อน/บุคคลใกล้ชิด (3) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ (4) สื่อมวลชน (5) ประสบการณ์ ที่ผ่านมา	ผู้ตามที่ดี - อาจจะได้เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยตรง จะไปเที่ยวเพราะมีครอบครัวหรือเพื่อนชวน - ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารในกลุ่มที่จะเดินทาง ท่องเที่ยว ช่วยตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในการแสดง ความคิดเห็น - ช่วยหาข้อมูลหรือประสานงานการท่องเที่ยวได้ (ผลิตซ้ำและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ)
กลุ่มผู้สูงอายุ หาข้อมูลด้วย ตนเอง	(1) ครอบครัว (2) เพื่อน/บุคคลใกล้ชิด (3) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ (4) สื่อมวลชน (5) ประสบการณ์ ที่ผ่านมา	ผู้นำการท่องเที่ยว - เป็นผู้นำการท่องเที่ยว มีมนุษยสัมพันธ์ดี ชอบเข้าสังคม - ชอบแสวงหาความรู้ ศึกษาข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว - สามารถแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลกับผู้อื่นได้ - สามารถหาข้อมูล ประสานงานการท่องเที่ยว วาง แผนการเดินทาง บริหารจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง - ภูมิใจจากหน้าที่การงาน เครือข่ายคนรู้จักเป็น ประโยชน์ในการหาข้อมูลการท่องเที่ยว - สามารถช่วยดูแลบุคคลอื่นในการท่องเที่ยว (ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ)

ข. ข้อมูลข่าวสารก่อนการท่องเที่ยว

ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุได้รับหรือแสวงหาก่อนการท่องเที่ยวนั้น สามารถแยกแยะ และจัดเป็นกลุ่มข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับการเส้นทางการเดินทาง ข้อมูลภูมิหลังเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยว ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พัก ข้อมูลเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่ท่าระหว่างการท่องเที่ยว และอาจจะมีข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็นในการเดินทาง

ข้อมูลที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ อันดับแรกคือข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการเดินทาง วิธีการเดินทาง ข้อมูลอันดับที่สองที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญถัดมาคือข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของสถานที่ท่องเที่ยวเป้าหมาย ประวัติความเป็นมา ลักษณะของภูมิประเทศ สภาพอากาศต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุอาจจะศึกษาก่อนออกเดินทางท่องเที่ยวหรือได้รับข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยว การรู้ข้อมูลก่อนเพื่อที่จะจัดเตรียมเสื้อผ้า ของใช้จำเป็นต่างๆ ให้เหมาะสมกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ถัดมาจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยว หากผู้สูงอายุใช้บริการบริษัทนำเที่ยว ผู้สูงอายุต้องหาข้อมูลเพื่อใช้ตัดสินใจเลือกบริษัททัวร์ นอกเหนือจากนี้เป็นเรื่องของข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก ข้อมูลเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร และข้อมูลอื่นๆ ที่มีความจำเป็นในการเดินทาง การที่ผู้สูงอายุได้รับทราบหรือแสวงหาข้อมูลข่าวสารต่างๆ ก่อนการเดินทางมีความจำเป็น เพราะจะช่วยให้ผู้สูงอายุ สามารถตัดสินใจในการเลือกเดินทาง ช่วยลดความกังวลใจและเตรียมความพร้อม

สำหรับการเดินทางไปสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่พม่าและอินเดียพบว่า ก่อนการเดินทางท่องเที่ยว ทางบริษัททัวร์จะแจกเอกสาร และให้ข้อมูลที่จำเป็นในการเดินทาง ได้แก่ โปรแกรมการเดินทาง วัน เวลา สถานที่พัก การรับประทานอาหาร พร้อมรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิหลังของสถานที่ท่องเที่ยว มีข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวเมื่อต้องเดินทางต่างประเทศ หนังสือสวดมนต์ และการเตรียมตัวจัดกระเป๋าเดินทาง ทั้งหมดที่กล่าวไปนี้ ผู้สูงอายุสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์ของบริษัททัวร์หรือได้รับอีเมลเอกสารจากบริษัททัวร์ รวมไปถึงได้รับการบอกกล่าวแนะนำจากเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์เพิ่มเติมทางโทรศัพท์ พร้อมทั้งในวันเดินทางเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ได้นำเอกสารต่างๆ มาแจกให้อีกครั้งหนึ่ง และส่วนใหญ่แล้วจากการสอบถามผู้สูงอายุที่เลือกท่องเที่ยวกับทัวร์จะอ่านเอกสารล่วงหน้า มีเพียง 3 คน ที่บอกว่าไม่ได้อ่านโดยละเอียด แต่มีลูกหลานจะช่วยบอกกล่าวด้วยวาจาและช่วยจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ ที่จำเป็นให้ การที่ผู้สูงอายุไม่ได้อ่านเอกสารด้วยตนเองอาจจะเป็นส่วนหนึ่งเพราะลูกหลานดูแลติดต่อเรื่องทัวร์ให้ จึงฟังข้อมูลจากลูกมากกว่าอ่านด้วยตนเอง รวมไปถึงภูมิหลังของผู้สูงอายุที่อาจจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับการแสวงหาหรือรับข้อมูลข่าวสารที่ต้องใช้การอ่านเป็นหลัก

ข้อมูลข่าวสาร (Message) ในแต่ละกลุ่มที่กล่าวไปข้างต้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทาง

การไปท่องเที่ยวข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางที่สำคัญ ได้แก่ ข้อมูลเส้นทางการเดินทางหรือวิธีการเดินทาง ยานพาหนะ ระยะเวลาการเดินทาง และช่วงเวลาการเดินทาง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะสอบถามเกี่ยวกับวิธีการเดินทางกับระยะเวลาในการเดินทาง ไกลหรือใกล้ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้สูงอายุ

ข้อมูลเส้นทางการเดินทาง / วิธีการเดินทาง

ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุชาย จะให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับการศึกษาข้อมูลเส้นทาง ศึกษาแผนที่ ดูแลยานพาหนะในการเดินทางมากกว่าผู้สูงอายุหญิง หากผู้สูงอายุต้องขับรถด้วยตนเองการศึกษาแผนที่มีความสำคัญ แต่ถึงแม้จะไม่ได้ขับรถด้วยตนเอง การศึกษาแผนที่จะทำให้รู้ว่าตนเองกำลังเดินทางไปยังที่ใด เพราะฉะนั้นพื้นที่สาธารณะจึงอาจจะเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุชายคุ้นเคยมากกว่าผู้สูงอายุหญิง พื้นที่ภายในบ้าน หรือการจัดเตรียมสิ่งของในการเดินทางอาจจะเป็นหน้าที่ที่ผู้สูงอายุหญิงมากกว่า

เราวางแผนการเดินทางเอง ตั้งแต่ตอนทำงานแล้วเราจะอยู่กับแผนที่ ต้องรู้เรื่องระยะทาง สามารถที่จะไปพักตรงไหน เพื่อที่จะเช็คลมยาง เติมน้ำมัน เรียกได้ว่าผ่อนคลาจรถ ประมาณสักสามร้อยกิโล เราต้องหยุดเพื่อให้รถมันคลายความร้อน ได้พัก เราก็หาอะไรทานกันไป เราจะรู้ระยะทางในการเดินทางว่าจะพักอย่างไร

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ข้อมูลเราได้จากคนขับรถ เราได้จากเขา เราดูจากหนังสือบ้าง หนังสือคู่มือแนะนำเที่ยว แนะนำการท่องเที่ยว เราซื้อไว้ มีแผนที่หลายฉบับ อาชีพผมเคยเป็นนักวิจัยมาก่อน ผมต้องออกเก็บข้อมูลต่างจังหวัดทุกปี ปีนี้บางครึ่งไป 20 - 30 จังหวัด ไปภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ เพราะอย่างนั้นคู่มือที่ผมมีอยู่จะเป็นแผนที่ ไปมาเกือบทั่วประเทศแล้ว เวลาไปเที่ยวแต่ละครั้งผมไม่ได้ตื่นตื่นอะไรเพราะไปมาหมด ไปมาพอสมควร

(เลขา วิไลไพจิตร, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

การเลือกวิธีการเดินทางและยานพาหนะในการเดินทางมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับการเลือกวิธีการเดินทาง เส้นทางการเดินทาง การเดินทางระยะทางไกลๆ ที่ต้องใช้เวลานานๆ มีผลกับเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุ หรือการเดินทางที่ต้องขึ้นที่สูง ใช้นยานพาหนะที่ไม่คุ้นเคย เป็นการเดินทางที่ค่อนข้างยากลำบาก สมบุกสมบัน ก็อาจจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ การเลือกยานพาหนะในการเดินทางให้เหมาะสมกับตนเองจึงมีความสำคัญ ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละคนมีความชอบในการเลือกยานพาหนะการเดินทางแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเรื่องของสุขภาพร่างกายเป็นหลัก

ไปเที่ยวศรีลังกา อินเดีย ไปมาหมดแล้ว ยุโรปก็ไปมาแล้ว ล่าสุดไปแคชเมียร์ ทางเหนือของอินเดีย เพื่อนชวนไปภูฏานอีก เดียวขอตัดสินใจก่อน เพราะต้องนั่งรถม้าอีก 2 ชั่วโมง จะไม่ไหวตอนที่ต้องนั่งรถม้า เพราะผ่าตัดหลัง ผ่าตัดท้อง ไม่ค่อยแข็งแรงเท่าไร เพื่อนบอกว่าไม่ค่อยแข็งแรง แต่เที่ยวจ้งเลย

(จรัสกรณ บุษยสิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ไปต่างประเทศไม่ค่อยไป เคยไปส่งลูกเรียนต่างประเทศ นั่งเครื่องบิน 20 ชั่วโมง คนมาจ้างเป็นล้าน ไม่ไปอีกแล้ว ไปส่งลูกเรียนต่อต่างประเทศแล้วเซ็ด ทั้งอากาศต่างๆ ไปมา 2-3 ครั้ง อากาศ อาหาร ความเป็นอยู่ เลิกกันเลย ไม่ต้องเจอกันอีกแล้ว หนาวด้วย อาหารด้วย เรากินไม่ลง แล้วเรารู้สึกว่า คนเขาดูแลสุขภาพเอเชีย

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

ข้อมูลยานพาหนะสำหรับเดินทาง / ระยะเวลาการเดินทาง

ในขณะที่สำหรับผู้สูงอายุบางคน การเดินทางระยะใกล้หรือไกลอาจไม่ได้เป็นปัญหาสำคัญ แต่ต้องเลือกยานพาหนะในการเดินทางให้เหมาะสม ปรับวิธีการเดินทางไปให้ถึงเป้าหมายให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของตนเอง ย่นย่อระยะเวลาในการเดินทางลง เพื่อลดปัญหาในเรื่องของสุขภาพร่างกายกับการเดินทางเป็นระยะเวลานาน

ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะเดินทางโดยทางบก เช่น รถยนต์ รถบัส หรือรถตู้ ส่วนการเดินทางโดยเรือ เครื่องบิน รถไฟ หรือบริการรถสาธารณะอื่นๆ จะใช้เป็นบางโอกาส ผู้สูงอายุจะเลือกใช้เครื่องบินก็ต่อเมื่อต้องการย่นย่อระยะเวลาในการเดินทาง อาจจะเป็นเนื่องจากมีปัญหาเรื่องสุขภาพร่างกาย จึงไม่ต้องการที่จะนั่งรถเป็นระยะเวลานานๆ เพราะฉะนั้นข้อมูลเกี่ยวกับยานพาหนะก่อนการเดินทางจึงมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อใช้ตัดสินใจในการเลือกวิธีการเดินทางท่องเที่ยว

ไปทางรถยนต์มีความรู้สึกสบายมาก ทางเครื่องบินรู้สึกไม่ชอบแล้ว ตอนหนุ่มสาวนั่งเครื่องบินได้เรื่อยๆ แต่พออายุมาก ไม่อยากนั่งเครื่องบินแล้ว ไม่อยากไปต่างประเทศ แต่ว่าชอบขับรถเที่ยวในเมืองไทย สนุก ยังแข็งแรง

(กิตติ สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

เราเปลี่ยนวิธีการเดินทาง (ในประเทศ) ถ้าไปรถก็ไม่ไหว ปวดหลัง ถ้ามีอะไรต้องไป ต้องเดินทาง มักจะไปโดยเครื่องบิน จองไม่แพงนัก ก็ไปกันได้

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

การใช้ระยะเวลานานๆ ในการเดินทางมีผลต่อเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุ ในขณะที่ผู้สูงอายุบางส่วนอาจไม่มีผลกระทบ การหยุดพักระหว่างการเดินทาง การเข้าห้องน้ำ เพื่อให้ร่างกายได้ผ่อนคลาย ถือได้ว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเดินทาง โดยเฉพาะระยะทางไกลๆ การรู้ข้อมูลระยะทางหรือระยะเวลาการเดินทาง มีส่วนสำคัญกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ เพราะระบบการทำงานร่างกายของผู้สูงอายุจะ

แตกต่างจากบุคคลในวัยอื่นๆ เช่น ระบบทางเดินปัสสาวะ กระเพาะปัสสาวะ กล้ามเนื้อเรียบของกระเพาะปัสสาวะจะไม่แข็งแรง การการกลั้นปัสสาวะของผู้สูงอายุจะทำได้ไม่ดึ้นักแตกต่างจากคนวัยหนุ่มสาว (อรวรรณ แพนคง, 2552: 24-25) ถ้าหากผู้สูงอายุต้องเดินทางเป็นระยะเวลาหลายๆ โดยไม่ได้หยุดพัก จะส่งผลต่อระบบการทำงานของร่างกาย การใช้เวลาเดินทางจากจุดแต่ละจุดจึงต้องมีการรับรู้ข้อมูลระยะเวลาในการเดินทางพอสมควร เพื่อที่จะเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์เฉพาะหน้าต่างๆ จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ผู้สูงอายุมีการกล่าวถึงประเด็นการเข้าห้องน้ำระหว่างเดินทาง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุหญิง

เรื่องเข้าห้องน้ำเป็นเรื่องใหญ่สำหรับคนสูงวัย ต้องรีบเข้าห้องน้ำ ถ้าเข้าห้องน้ำไม่ได้หรือเข้าห้องน้ำช้า บางทีรู้สึกไม่ดีเลย

(ลัดดา ศุขเกษม, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2556)

คนแก่จะเป็นลมบ่อย เดินช้า การเข้าห้องน้ำระหว่างเดินทางของคนสูงอายุจะมากกว่าคนหนุ่มสาว แต่ห้องน้ำตอนไปเที่ยวสะดวกสบาย มีห้องน้ำมากมาย

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

การเดินทางจึงต้องมีการหยุดพักให้กับผู้สูงอายุเพื่อผ่อนคลาย และทำร่างกายให้สดชื่นพร้อมรับกับการเดินทาง เพราะฉะนั้นการรู้ข้อมูลว่าต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางนานหรือไม่ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเตรียมพร้อมสุขภาพร่างกายของตนเองก่อนที่จะเดินทางไกล การที่ผู้สูงอายุจะสามารถเอาชนะอุปสรรคในการเดินทางได้ ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นกับการเดินทางจึงมีความสำคัญ

ข้อมูลช่วงเวลาการเดินทาง

การเลือกช่วงเวลาการเดินทางมีความสำคัญเช่นกัน เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ การเดินทางท่องเที่ยวช่วงเวลาเทศกาลอาจจะไม่เหมาะ เพราะมีผู้คนที่เดินทางเป็นจำนวนมากในช่วงเวลานั้น ผู้สูงอายุสามารถเลือกช่วงเวลาเดินทางที่ยืดหยุ่นได้ เนื่องจากภาระการทำงานที่ไม่มากเหมือนตอนช่วงสมัยที่ยังทำงาน ข้อจำกัดน้อยลง ผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะวางแผนการเดินทางหรือเลือกช่วงเวลาท่องเที่ยวที่ไม่ใช่ช่วงเทศกาล แต่ถ้าหากต้องเดินทางกับครอบครัวลูกหลานอาจมีความจำเป็นต้องเลือกช่วงเทศกาล เพราะลูกหลานที่ทำงานมีวันหยุดยาวในช่วงเทศกาล

ถ้าพูดถึงว่าไปเที่ยวในประเทศ เราพยายามจะหลีกเลี่ยงปัญหา ช่วงหน้าเทศกาล เราจะไม่เดินทางพร้อมเขา เพราะว่า หนึ่ง เราอายุมากแล้ว เราจะขับรถไปอยู่ในขบวนยาวๆ เป็นเวลาหลายๆ ชั่วโมงไม่ไหว ช่วงปีใหม่เราจะอยู่บ้าน แต่ถ้าเราจะไปคือก่อนหน้าหรือหลังจากนั้น เขากลับกันแล้ว เรา

ค่อยไป จะใช้วิธีแบบนี้มากกว่า หรือไม่ก็เดินทางโดยไม่ใช้แรงงานของตัวเอง นั่งรถไฟบ้าง เครื่องบินบ้าง ถ้าจะไปแบบนี้ต้องวางแผนล่วงหน้า

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ข้อมูลเรื่องช่วงเวลาการไปท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการวางแผนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการเดินทางช่วงเทศกาลอาจจะพบเจอทั้งเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดี ทำให้หากมีโอกาสเดินทางท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มจะหลีกเลี่ยงการเดินทางในช่วงเวลาเทศกาล อีกทั้งการหมดภาระหน้าที่การทำงานในระบบหรือภาระการทำงานน้อยลง ทำให้สามารถเลือกช่วงเวลาท่องเที่ยวที่ยืดหยุ่นได้ แต่อย่างไรก็ตามการเดินทางช่วงเทศกาลต่างๆ อาจจะเป็นสีสันการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับมุมมอง จะมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบความสนุกสนาน ชอบท่องเที่ยวในช่วงเวลาที่มีคนเที่ยวเป็นจำนวนมากๆ ชอบเดินทางเป็นระยะทางไกลๆ ยิ่งถ้าเป็นช่วงเทศกาลอาจจะถือว่าได้ว่าเป็นความสนุกสนานสำหรับผู้สูงอายุได้เช่นกัน

ป่าไม่ชอบดูของโบราณ ชอบของสมัยใหม่ ชอบซื้อป๊อง อ้อนลูกให้พาไป ชอบเฮฮาปาร์ตี้ ชอบของสวยงาม ชอบบร้อโต๊ะ แยกกันกินไม่เป็นไร ไม่เบื่อ คุยกันสนุกสนาน ไปไกลๆ จะชอบไป มากกว่าไปใกล้ๆ ถ้าไปใกล้ๆ จะไปทำไม ไปทะเลกัน ชอบมาก ลูกหลานคอยดูแล ไปเที่ยวกันที่หมดไปเยอะหลายแสน ทั้งกินทั้งเที่ยว

(พรทิพย์ พงษ์ภู, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในการเดินทาง

นอกเหนือจากวิธีการเดินทาง ระยะเวลาการเดินทาง และช่วงเวลาการเดินทางแล้ว รายละเอียดในการเดินทาง เอกสารต่างๆ กฎระเบียบในการเดินทางเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญเช่นกัน ผู้สูงอายุจะเรียนรู้ ศึกษา สอบถาม และได้รับการให้ข้อมูลจากบุคคลที่ผู้สูงอายุต้องเกี่ยวข้องในการเดินทาง อาจจะได้ไม่เป็นการรับข้อมูลโดยตรงหรืออาจจะเป็นการเรียนรู้โดยทางอ้อมก็ได้ จึงเกิดการสะสมข้อมูล ถ้าเป็นผู้สูงอายุที่เคยมีประสบการณ์เดินทางท่องเที่ยวอยู่แล้วก็จะคุ้นชินกับการปฏิบัติตัวต่างๆ หากว่าต้องเดินทางไปยังต่างประเทศก็จะมีเอกสาร หรือรายละเอียดต่างๆ ที่มากกว่าการเดินทางในประเทศ

เรารู้ข้อมูลก่อน เช่น ไปอเมริกา ก่อนที่เราจะเดินทางเข้าไป ทางตม.เขาจะต้องตรวจก่อนว่าเราจะเดินทางไปไหน ไปพักบ้านใคร ไปบ้านเพื่อน เพื่อนชื่ออะไร เอาเบอร์โทรศัพท์ของบ้านเพื่อนมาให้ เขารับรองเรา เขาถึงจะปล่อยจากตม. ถ้าไปเกาหลีไม่จำเป็นต้องมีวีซ่า เดินทางเข้าสบาย เราเดินทางเข้าบ่อย เขาเห็นพาสปอร์ตเรา ให้เราผ่าน แต่อเมริกาต้องขอวีซ่า

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ข้อมูลการเดินทางจะครอบคลุมเรื่อง เส้นทาง การเดินทาง วิธีการเดินทาง ยานพาหนะที่เลือกเดินทาง ระยะเวลาการเดินทาง ช่วงเวลาการเดินทาง และวิธีการปฏิบัติตัวต่างๆ มีความจำเป็นอย่างมากในการเดินทาง เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้เตรียมความพร้อมทั้งสภาพร่างกาย สภาพจิตใจ และเตรียมปัจจัยอื่นๆ ให้พร้อมก่อนการออกเดินทาง และเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มนักท่องเที่ยวหนุ่มสาว การเลือกเส้นทาง การเดินทาง หรือยานพาหนะ ช่วงเวลาในการเดินทาง กลุ่มหนุ่มสาวเดินทางแบบสมบุกสมบันหรือโลดโผนได้มากกว่าผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงข้อมูลการเดินทาง เพื่อที่จะใช้ข้อมูลเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์กับตนเองในการเตรียมสภาพร่างกาย สภาพจิตใจให้พร้อมเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนที่อาจเกิดในการเดินทาง ข้อมูลก่อนการเดินทางที่อยู่ในมือผู้สูงอายุ จึงถือเป็นการใช้อำนาจอิทธิพลรูปแบบหนึ่งสร้างหรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งให้เพียงพอกับการเดินทางท่องเที่ยวได้

(2) ข้อมูลภูมิหลังเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว

การไปท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้แสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับเมืองหรือประเทศที่ต้องการจะไปเที่ยว ต้องมีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเทศ สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศในเบื้องต้น การศึกษาข้อมูลเหล่านี้ก่อนการไปเที่ยว เป็นการเตรียมความพร้อม ยิ่งไปกว่านั้นการรู้ภูมิหลังของสถานที่ช่วยให้ได้อรรรถรสในการชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ มากยิ่งขึ้น

ข้อมูลที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงจะมีการบอกเล่ารายละเอียดเชิงกายภาพของสถานที่ท่องเที่ยว และแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกนึกคิด ตัวสาร (Message) ดังกล่าวได้สะท้อนมุมมอง วิธีคิด หรือการมองโลกผ่านสายตาของผู้สูงอายุ ซึ่งจะแฝงไปด้วยค่านิยม และการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุแสวงหาหรือได้บอกเล่าในการให้สัมภาษณ์จึงทั้งมีข้อมูลเชิงกายภาพ เป็นข้อมูลที่บรรยายเกี่ยวกับสถานที่ที่ได้ไปท่องเที่ยว บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพบ้านเมือง สถานที่ที่พบเจอ และข้อมูลที่เป็นการแสดงความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึกประกอบกัน

ไปมาเมื่อเดือนธันวาคม ถ้าเอเชีย เกาหลี เมื่อเทียบกับจีนแล้ว เกาหลีสวยกว่า บรรยากาศบ้านเมืองเขาเจริญเหมือนกัน จีน เกาหลีจะคล้ายกัน จีน ปักกิ่ง เชียงไฮ้ ของเขาเจริญ ส่วนทางเกาหลี บ้านจะอยู่บนเขา เหมือนผิวนะครูด อยู่บนเขา ซอกเขา จะมีบ้านเมืองของเขาเต็มไปหมด แต่ทางจีนจะเป็นตึกใหญ่ๆ เป็นเมืองมหาอำนาจ เกาหลีจะเป็นต้นไม้ เป็นเขา ทางใต้ของเกาหลีคล้ายๆ บ้านเราจะปลูกผัก

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

พอหลังจากเกษียณเลยรู้สึกที่เราไปเที่ยวน้อยลง เพราะเราเคยเดินทางมามากแล้ว แต่ก็ยังมีพาลูกพาครอบครัวไปพักผ่อนบ้าง ส่วนใหญ่ลูกจะเป็นคนชวนเรา เราพาเขาไป เขาเสนอสถานที่มา เราจะ

เป็นคนเล็ก ลูกจะให้เราเลือกว่าจะไปเที่ยวที่ไหน เคยพาลูกไปเที่ยวที่ช่องเย็น ขับรถไปกัน เป็นเส้นทางขึ้นเขาไปที่อุทยานแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร ผ่านอุทยานแม่วงก์จะไปลงที่ป่าจังหวัดตาก ไปกางเต็นท์นอนกัน กางเต็นท์นอนอยู่ 3 คืน มีเพื่อนไปด้วยกันอีกคนหนึ่ง เขาพาแฟนเขาไปด้วย ที่ไปช่องเย็นไปมานานแล้ว ที่เขาเรียกว่าช่องเย็นเพราะว่าตรงนั้นลมจะพัดผ่านตลอดทั้งปี หนาว มีที่กางเต็นท์ เป็นเขตติดต่อระหว่างป่าห้วยขาแข้งกับแม่สลด

(ศักดา อานมณี, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2556)

จากการสัมภาษณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุได้ศึกษาหรือสนใจข้อมูลเบื้องต้นของสถานที่ท่องเที่ยวว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประเทศเกาหลีและประเทศจีน รวมไปถึงเมื่อมองจากลักษณะทางกายภาพแล้วยังได้แสดงความคิดเห็นถึงความเป็นมาอำนาจของประเทศจีน ในขณะที่ผู้สูงอายุอีกท่านได้พูดถึงข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่เรียกว่าช่องเย็นว่ามาจากการที่มีลมพัดผ่านตลอดทั้งปี เพราะฉะนั้นการศึกษาข้อมูลภูมิหลัง ความเป็นมาของประเทศที่ไปท่องเที่ยว สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ แสดงถึงความใส่ใจ สนใจในการแสวงหาข้อมูล ความรู้ หรือความเป็นไปของโลก

เรามีหนังสือข้อมูลเกี่ยวกับแคนาดาว่ามีกี่รัฐ ประชากรในรัฐนี้เท่าไร อุณหภูมิเป็นยังไง เราไป แวนคูเวอร์ ปรากฏว่าแวนคูเวอร์เป็นรัฐที่มีประชากรหนาแน่นที่สุด อากาศอบอุ่นที่สุด ขนาดอบอุ่นที่บ้านเขา อุณหภูมิอยู่ที่ลบเจ็ด ลบแปด มีประชากรประมาณสองล้านกว่าคน น้องชายที่แคนาดา เขาจะเป็นคนพาเราไปดูสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ แต่ต้องไปวันที่ว่างจริงๆ เพราะคนที่เขาพาเราไปบางที่เขาติดงาน ก็ไม่ได้พาเราไป อย่างวันธรรมดา พอเขาไปทำงานกัน ถ้าพอมีเวลาเราจะออกเดินไปดูถนน ซอกซอยว่าบ้านเมืองเขาเป็นอย่างไร เขาอยู่อย่างไร เราได้เห็นที่บ้านเมืองเขาสะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย

(อุ้นเรือน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของประเทศ เมืองแต่ละเมือง หรือสถานที่ท่องเที่ยว ก่อนออกเดินทางมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุมากน้อยแตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่ค่อนข้างกระตือรือร้นในการท่องเที่ยวอาจจะให้ความสำคัญค่อนข้างมากในการเตรียมความพร้อมเรื่องข้อมูล นอกจากข้อมูลเชิงกายภาพแล้ว ข้อมูลเชิงความคิดเห็นก็มีความสำคัญเช่นกัน สังเกตได้ว่าความใส่ใจ การคิดใคร่ครวญ มุมมองในการอธิบายสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นมีความแตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยว มักจะมีมุมมองที่วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ มากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ ที่อาจจะไปท่องเที่ยวเพราะลูกหลานหรือเพื่อน ผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการหาข้อมูล จะมีการแสดงความคิดเห็นลึกซึ้งมากกว่าการไปท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความจริงจังกับเรื่องของข้อมูลและการท่องเที่ยว ข้อมูลที่ผู้สูงอายุแสวงหาและ

อธิบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงไม่ได้บอกเพียงมีอะไร ตั้งอยู่ตรงไหน แต่จะศึกษาข้อมูลย้อนไปถึงเรื่องประวัติศาสตร์ ความเป็นมา จนกระทั่งสามารถอธิบายสิ่งที่ตนเองได้พบระหว่างไปเที่ยว และวิพากษ์วิจารณ์เปรียบเทียบกับยังบ้านเมืองของตนเอง

ไปเวียดนามต้องดูคนของเขา คนของเขาจะอยู่ในระเบียบ ยังอยู่ในจารีตประเพณี รอบๆ บ้านเราเขาจะมีระเบียบ มีจารีตประเพณี ต่างจากคนไทยเรา ไร่ละเปียบ ไร่จารีต เห็นไหม บอกว่าฉันตามวัตถุนิยมเป๊ะ แต่ถ้าพูดถึงเรื่องกิริยา มารยาท คุณธรรม จริยธรรมนี่แย่มาก นี่คือคนไทยในยุคปัจจุบัน น่าเป็นห่วงมาก ในขณะที่เวียดนามเป็นเมืองขึ้นมา รบมา ลำบากลำบาก เขากลับมีความมานะ ขนบประเพณีเขายังรักษาของเขา จะเห็นว่าบ้านของเขาไม่มีบ้านไม้เลย ก่ออิฐถือปูน แต่ไม่ได้ก่ออิฐถือปูนแบบหุรหุรา สวย แต่ไม่ได้ทันสมัยมาก เป็นระเบียบ สลัมนี้เขาก็ไม่มี แต่บ้านเรานี้สกปรก เลอะเทอะ นี่คือนี่ที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง แต่บ้านเมืองเรากลับจะทำลายความเชื่อ ความยึดมั่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย

(คมขำ ดิวงซา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของสถานที่ท่องเที่ยว เมือง หรือประเทศต่างๆ ที่ผู้สูงอายุได้ไปท่องเที่ยวมีความสำคัญ การแสวงหา การรับรู้ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ ผู้สูงอายุแต่ละคนให้ความสำคัญมากน้อยแตกต่างกัน ผู้สูงอายุกลุ่มที่กระตือรือร้น (Active) ในการท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลต่างๆ มากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ถูกหลานหรือคนใกล้ชิดคิดเป็นคนดูแลเตรียมความพร้อมเรื่องท่องเที่ยว

การรู้ข้อมูลภูมิหลังของสถานที่ เมือง หรือประเทศที่ไปท่องเที่ยว ทำให้การเดินทางมีความหมายมากยิ่งขึ้น รู้ว่าตนเองอยู่ตรงไหนของประเทศหรือของโลก จะเดินทางไปไหน ไปชมอะไร และที่นั่นมีความสำคัญอย่างไร สิ่งเหล่านี้สะท้อนผ่านการบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่ตนเองพบเจอในระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลภูมิหลังของประเทศที่ตนเองไปเที่ยว ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี จะเป็นผู้สูงอายุที่มักจะคุณลักษณะของผู้ที่ชอบเรียนรู้ ชอบแสวงหาความรู้ คิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ มองการณ์ไกล เรียนรู้ข้อมูลเพื่อที่จะนำไปบอกเล่า ไปถ่ายทอดต่อ เป็นคนที่มีความคิดแบบสมัยใหม่ ผู้สูงอายุต้องก้าวให้ทันโลก เพื่อที่จะคุยกับลูกหลานหรือคนรอบข้างให้รู้เรื่อง

(3) ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยว

การเดินทางในปัจจุบันผู้สูงอายุใช้บริการบริษัทนำเที่ยวมากยิ่งขึ้น เพราะสะดวก และมีบริการทุกอย่างครบครัน ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยวหรือบริษัททัวร์ เป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุกล่าวถึง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบไปท่องเที่ยวมักจะเคยใช้บริการบริษัทนำเที่ยว

ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัททัวร์ต่างๆ เป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุใช้ประกอบการตัดสินใจว่าจะเลือกเดินทางกับทัวร์นั้นหรือไม่ ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการติดต่อบริษัททัวร์ที่มีบุคคลใกล้ชิดเคยเดินทาง แล้วมาบอกเล่าให้ฟัง ถ้าผู้สูงอายุไม่ได้ตัดสินใจเลือกทัวร์ด้วยตนเอง จะมีครอบครัวช่วยในการตัดสินใจหรือครอบครัวเป็นคนเลือกทัวร์ให้ และออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการเดินทางให้ทั้งหมดอีกด้วย

ผู้สูงอายุที่เลือกไปท่องเที่ยวเกี่ยวกับบริษัททัวร์ จะต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทเป็นอย่างดี ก่อนตัดสินใจใช้บริการ เพราะฉะนั้นข้อมูลเกี่ยวกับบริษัททัวร์ หรือการเดินทางไปท่องเที่ยวในรูปแบบการจัดทัวร์ของหมู่คณะที่คุ้นเคยกัน รู้จักกัน เป็นข้อมูลที่สำคัญที่ผู้สูงอายุต้องให้ความสำคัญ ต้องคิดไตร่ตรองเป็นอย่างดี การไปเที่ยวที่นั่นอาจมีความไม่แน่นอนหลายอย่างที่เกิดขึ้น เมื่อผู้สูงอายุใช้บริการทัวร์จึงคาดหวังบริการที่ดีที่สุดเหมาะสมกับราคาทัวร์ ทำให้ผู้สูงอายุใส่ใจในการหาข้อมูลเกี่ยวกับบริษัททัวร์เป็นอย่างมาก

ช่วยกันตัดสินใจกับลูก ลูกเป็นคนหาข้อมูลจากทางเน็ต เขาดูแล้วว่าน่าเชื่อถือ เราไม่ได้ตัดสินใจทันทีในการเลือกทัวร์ เราดูจนแน่ใจ โทรไปสอบถามข้อมูลด้วย ที่เราต้องดูจนแน่ใจเพราะค่าใช้จ่ายในการไปทัวร์แต่ละครั้งค่อนข้างสูง เราต้องเลือกทัวร์ที่เราไว้วางใจมากที่สุด

(สมรวย ประกอบทรัพย์, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2556)

ส่วนใหญ่แล้วจะไปกับกลุ่มที่รู้จักกัน ไปทัวร์มาด้วยกันหลายๆ ที่ หรือจะไปกับกลุ่มเพื่อนๆ กลุ่มคนรู้จักใกล้บ้าน ไปกับคนรู้จักจะสนุก พอเวลาเราจะตัดสินใจไปทัวร์ เราจะโทรถามพรรคพวกว่าไปกันไหม ถ้าทุกคนพร้อมก็ตัดสินใจไปกัน การตัดสินใจไปทัวร์ เราต้องเลือกทัวร์ที่มีรับประกันจดทะเบียนถูกต้อง การบริการต่างๆ จะดี เราตัดสินใจจากข้อมูลที่มี ตัดสินใจเอง พื้นที่นี้มีหลายทัวร์ แต่มีอยู่ทัวร์หนึ่งที่เรารู้สึกไว้วางใจกว่าทัวร์อื่นๆ เราเคยไปทัวร์กับเขามาก่อน อีกร้อยเขาติดต่อเราแวะมาหาเราที่บ้านบ่อยๆ ชื่อเอกทัวร์ เป็นทัวร์ที่มีการจดทะเบียนถูกต้อง มีประกันรับรอง มีบริการดี เขาขึ้นอยู่กับการท่องเที่ยว

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การหาข้อมูล หนึ่ง ถาม สอง หาจากในอินเทอร์เน็ต ถามของเราคือถามจากคนรู้จัก ถามว่าเขาไปทัวร์อะไร ทัวร์นี้เป็นอย่างไร ถามเขา ถ้าเรามั่นใจ เราจ่ายตังค์ การไปทัวร์ เราต้องจ่ายตังค์ไปก่อน ถ้าเราไปแล้วเกิดไม่ดีจริง ครั้งหลังเราก็ไม่ไปแล้ว คนที่เราถาม ส่วนใหญ่จะถามจากเพื่อนที่เคยไปมาแล้ว ถ้าไม่ไปทัวร์ เราจะวางแผนในการเดินทางเอง

(กิบติ ก้องเบญจภูษ, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

ดังนั้นการท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ของผู้สูงอายุ ต้องมีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากหลากหลายแหล่งข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ ข้อมูลจะมีตั้งแต่ประเด็นเรื่อง ความน่าเชื่อถือของตัวบริษัททัวร์ มีการจดทะเบียนถูกต้อง มีที่ตั่งนำเชื่อถือ เรื่องโปรแกรมในการเดินทางเป็นอย่างไร เหมาะสมกับตนเองหรือไม่ รวมไปถึงข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวกับทัวร์ เช่น เรื่องที่พัก การรับประทานอาหาร และสายการบินในการเดินทาง ถ้าหากว่าต้องเดินทางต่างประเทศ

สำหรับผู้สูงอายุที่ชอบไปท่องเที่ยว จะหาข้อมูลบริษัททัวร์ และตัดสินใจเลือกทัวร์ได้ด้วยตนเอง ผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่ง ลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิด เป็นคนติดต่อ เลือกซื้อทัวร์ให้ และทำหน้าที่ตัดสินใจให้กับผู้สูงอายุ ข้อมูลเรื่องบริษัททัวร์จึงเป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุต้องใช้เวลา พิจารณา คัดอย่างรอบคอบ เพื่อจะเลือกบริษัททัวร์ที่เหมาะสมกับตนเอง การเลือกเดินทางกับทัวร์ ส่วนหนึ่งผู้สูงอายุต้องพึ่งพาบริษัททัวร์ในเรื่องข้อมูล การวางแผน การเตรียมการท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกัน การเดินทางกับทัวร์ ผู้สูงอายุก็อาจจะไม่ได้เป็นฝ่ายรับข้อมูลอย่างเดียว ผู้สูงอายุมีการตรวจสอบการทำงานของบริษัททัวร์ โดยการสอบถามจากคนที่เคยเดินทางไปแล้ว รวมไปถึงเมื่อผู้สูงอายุเดินทางกลับมาแล้ว ข้อมูลการไปท่องเที่ยวกับทัวร์ครั้งนั้นๆ เป็นอย่างไร มีแนวโน้มจะได้ส่งต่อ บอกเล่าให้คนรอบข้างได้รับรู้ ทั้งดีและไม่ดี

(4) ข้อมูลเกี่ยวสถานที่พักและการรับประทานอาหาร

ข้อมูลสำคัญในการท่องเที่ยวอีกประการหนึ่งคือข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พักและการรับประทานอาหาร สำหรับที่พักถือได้ว่ามีส่วนสำคัญ ข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก เป็นข้อมูลที่จะต้องมีการเตรียมการ ติดต่อก่อนออกเดินทางล่วงหน้า ถ้ามีการติดต่อล่วงหน้าจะทำให้สะดวกในการเดินทางมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการพักโรงแรมและรีสอร์ทแล้ว บ้านญาติ บ้านพัก วัด กางเต็นท์ เป็นรูปแบบที่พักที่มีผู้สูงอายุบางส่วนเคยได้ไปพักที่พักลำเนา การเลือกที่พักสำหรับผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะคำนึงถึงความสะดวกสบาย และความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุเป็นหลัก

ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร จะการเตรียมตัวศึกษาข้อมูล วางแผนล่วงหน้าว่าจะไปรับประทานอาหารอะไร ที่ไหน เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน อาจจะเป็นการหาข้อมูลคร่าวๆ หรืออาจจะเป็นการวางแผนอย่างดีก่อนล่วงหน้า เพราะฉะนั้นข้อมูลสำคัญเบื้องต้นที่อย่างน้อยผู้สูงอายุต้องรู้คือ เดินทางไปที่ไหน พักที่ไหน อาหารการกินรับประทานเป็นอย่างไร และมีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญอะไรบ้าง เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละคนจะสนใจหาข้อมูลแตกต่างกันอย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว

เราจะถามคนที่เราร่วมเดินทางไปด้วย เราจะไปยังไง ไปที่ไหนกัน จะค้างกี่คืน จะแวะพักตรงจุดไหน ที่พักจะพักโรงแรมหรือบังกะโล คนที่ให้ข้อมูลจะมีทั้งครอบครัวและเพื่อน

(อุ้นเรื่อน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

สำหรับการค้นข้อมูลเกี่ยวกับที่พักและที่รับประทานอาหารเป็นส่วนประกอบสำคัญ การได้ไปพักที่พักรที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากความจำเจในชีวิตประจำวันหรือการที่ได้ไปทำอาหารหรือไปรับประทานอาหารระหว่างท่องเที่ยวก็เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศเช่นกัน เพราะฉะนั้นข้อมูลเกี่ยวกับที่พักและอาหารจึงเป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุมีการวางแผน เตรียมการ สอบถามไปคร่าวๆ ล่วงหน้าแล้ว

ส่วนการไปท่องเที่ยวแบบทัวร์ บริษัททัวร์จะสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับอาหารของคณะลูกค้าทัวร์ที่เดินทางก่อนว่า ทานอาหารแบบใด เช่น ไม่ทานเนื้อสัตว์อะไรบ้าง ทานมังสวิรัต หรือทานเจ ซึ่งข้อมูลนี้จะเป็นประโยชน์กับทัวร์ในการให้เลือกอาหารให้ตรงกับความต้องการของลูกค้าทัวร์ ยิ่งโดยเฉพาะการเดินทางไปยังเมืองที่ผู้สูงอายุไทยอาจจะไม่คุ้นเคยกับรสชาติอาหาร ทางบริษัททัวร์อาจจะเตรียมอาหารไทยเสริมไปด้วยในรายการอาหารหรือพาลูกทัวร์ไปรับประทานอาหารไทยในบางมื้อ

สภาพของแต่ละประเทศที่เราไปจะไม่เหมือนกัน อย่างครั้งล่าสุดที่เราไป เราไปฮ่องกง เพอร์เฟคมาก ระบบการสื่อสาร ที่ไปกันสามสี่วัน สามารถค้นได้จากอินเทอร์เน็ตทั้งหมด แม้กระทั่งว่าจุดไหน โรงแรมที่เราจะไปพัก แล้วก็มาดูว่าอาหารมื้อเช้าจะไปกินอะไร จะกินโจ๊ก โจ๊กที่ไหนอร่อยที่สุด โกลด์ที่สุด อย่างที่ฮ่องกง เราใช้บัตรใบเดียว ซื้อที่ร้านสะดวกซื้อ ขึ้นรถไฟที่ฮ่องกง เข้าเมืองเลย ใช้บัตรใบเดียว ขึ้นรถเมล์ต่อก็เหมือนกัน ขึ้นรถไฟใต้ดินก็ใช้บัตรใบเดิม ยกเว้นเรื่องค่าโรงแรม แม้กระทั่งไปดิสนีย์แลนด์ ก็ใช้บัตรใบเดียวกัน สะดวกสบาย เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าเราทำการบ้านให้รัดกุม ไปตามที่เราวางแผนไว้ จะไม่มีปัญหา

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อมูลเกี่ยวกับที่พักและการรับประทานอาหารเป็นข้อมูลอีกส่วนหนึ่งที่มีผู้สูงอายุใส่ใจเตรียมตัวศึกษาก่อนการเดินทาง รวมไปถึงครอบครัวที่มีผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วย ต้องวางแผนการเดินทางเลือกที่พักและอาหารให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวที่ต้องใช้ระยะเวลาเดินทางนาน ที่พักที่ดีมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลาย ส่วนข้อมูลในเรื่องอาหารเป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่ง การรับประทานอาหารทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนผ่านการรับประทานอาหาร ดังนั้นการเลือกที่พักและการเลือกรับประทานอาหารจึงสะท้อนถึงสถานะทางสังคม ธรรมเนียม และการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ข้อมูลเกี่ยวกับที่พักและการรับประทานอาหารเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ

(5) ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำได้ในการท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวส่วนสำคัญคือการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในการท่องเที่ยว เช่น การเดินทางไปเมืองนี้ เดินทางอย่างไร มีอะไรที่น่าชมบ้าง ต้องไปทำกิจกรรมอะไรบ้าง สถานที่ใดเป็นจุดสำคัญที่ต้องไปแวะไปชมของเมืองนั้นๆ เป็นต้น

ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะมีการทำงานบ้านด้วยตนเอง หาข้อมูลว่าต้องทำอะไรบ้าง หรือไปชมอะไรบ้าง ลูก หลาน หรือเพื่อนที่ร่วมเดินทางไปด้วย จะช่วยบอกคร่าวๆ ว่าสถานที่แต่ละแห่งมีอะไรน่าสนใจบ้าง ส่วนถ้าหากเดินทางกับทัวร์ ผู้สูงอายุจะรับทราบจากโปรแกรมการเดินทางที่บริษัททัวร์เตรียมไว้ อย่างน้อยต้องอ่านโปรแกรมหรือฟังจากการแนะนำของไกด์หรือหัวหน้าทัวร์

สำหรับผู้สูงอายุที่ชอบไปท่องเที่ยว และเป็นคนที่ชอบศึกษาหาความรู้ จะศึกษาข้อมูลไปล่วงหน้าว่าควรทำกิจกรรมอะไรบ้าง และสถานที่ที่ไปชมมีความสำคัญอย่างไร การทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างการท่องเที่ยวจะขึ้นอยู่กับแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกไป

คนจัดทัวร์เขาจะบอกเราว่าเที่ยวนี้จะพาไปที่ไหนบ้างตั้งแต่ต้น ถ้าเราเคยไปมาแล้ว เราจะบอกเขาว่าไม่ไป ที่ชอบที่สุดชอบไหว้พระเป็นจิตใจเลย ชอบมาก ถ้าบอกว่าพาไปไหว้พระ จะไปเลย ที่ชอบเพราะได้กุศลดี เราตั้งใจของเราไว้แล้ว ทุกวันนี้ยากก็ปฏิบัติธรรม ไม่ทานเนื้อสัตว์

(กาญจนา บุญเลิศสุวิสิทธิ์, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

เพราะฉะนั้นการตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมักจะขึ้นอยู่กับได้รู้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวล่วงหน้า การรับรู้ล่วงหน้าทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจได้ว่าตนเองมีความชื่นชอบกิจกรรมนั้นหรือไม่ กิจกรรมมีความเหมาะสมกับตนเองหรือไม่ เพราะผู้สูงอายุมีเงื่อนไขเกี่ยวกับด้านสุขภาพร่างกายมากกว่าคนหนุ่มสาว ถ้ามีข้อมูลว่าต้องทำกิจกรรมที่สมบุกสมบันหรือเดินทางไกล ผู้สูงอายุที่รู้ว่าร่างกายตนเองไม่พร้อมอาจจะหลีกเลี่ยงหรือต้องดูแลสุขภาพของตนเองให้แข็งแรงพอที่จะไปท่องเที่ยวได้

การศึกษาข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยว จะทำให้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นการเดินทางที่มีความหมาย ไม่ใช่เป็นกิจกรรมที่ทำแล้วผ่านไป เพราะทุกกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีเรื่องราวอยู่เบื้องหลัง ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุได้รับรู้ เรียนรู้ ซึมซับไปโดยที่ตั้งใจ และอาจจะไม่ได้ตั้งใจ ตั้งแต่เริ่มต้นการเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างการเดินทาง แม้กระทั่งการท่องเที่ยวสิ้นสุดลง ข้อมูลก็ยังมีส่งต่อ พุดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านช่องทางต่างๆ หลังจากการท่องเที่ยว

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านการทำความเข้าใจข้อมูล (Message) เกี่ยวกับการท่องเที่ยว สื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยว ข้อมูลหรือความรู้ที่ผู้สูงอายุศึกษา สร้างอำนาจและช่วยฟื้นฟู (Reconstruct) อัตลักษณ์ที่เข้มแข็งเพื่อที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการเดินทาง วิธีการเดินทาง ข้อมูลภูมิหลังเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมา ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยว ข้อมูลสถานที่พัก การรับประทานอาหาร และข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำ ความรู้หรือข้อมูลการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุค้นคว้าศึกษาทำให้ผู้สูงอายุสร้างอำนาจให้กับตนเอง เพื่อที่จะจัดการกับอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ ให้พร้อมสำหรับการเดินทาง ข้อมูลจึงเป็นส่วนสำคัญในการวางแผนการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับเงื่อนไขหรือข้อจำกัดของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.23 ข้อมูลที่ผู้สูงอายุแสวงหาก่อนการท่องเที่ยว

ประเภทข้อมูล	ประเด็น	ความสำคัญของข้อมูล
(1) ข้อมูลการเดินทาง	<ul style="list-style-type: none"> - เส้นทางการเดินทาง - วิธีการเดินทาง/พาหนะ - ระยะเวลาการเดินทาง - ช่วงเวลาการเดินทาง - การปฏิบัติตัวในการเดินทาง 	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยในการเตรียมพร้อมสำหรับการเดินทาง โดยเฉพาะการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่ได้ไปกับบริษัททัวร์
(2) ข้อมูลภูมิหลังสถานที่ท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ภูมิหลังหรือประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยให้การชมสถานที่ท่องเที่ยวมีอรรถรสมากยิ่งขึ้น กลุ่มผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยว (Active) จะให้ความสำคัญกับข้อมูลนี้ค่อนข้างมาก
(3) ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ความน่าเชื่อถือของบริษัท - ค่าใช้จ่ายการไปทัวร์ - โปรแกรมการเดินทาง 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ตัดสินใจในการเลือกทัวร์ และมีการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากคนที่เคยเดินทางมาแล้ว
(4) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พักและการรับประทานอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> - การเลือกที่พัก รูปแบบที่พัก เช่น โรงแรม รีสอร์ท ฯลฯ - อาหารที่รับประทาน เช่น อาหารที่คุ้นเคย หรืออาหารพื้นเมืองหรือท้องถิ่น 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญ - มีการเตรียมวางแผนล่วงหน้าก่อนการเดินทาง
(5) ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมการท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุรับรู้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวล่วงหน้าเพื่อประกอบการตัดสินใจ เพราะมีเงื่อนไขเรื่องสุขภาพ

ค. การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว

การแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุแสวงหาจากหลากหลายสื่อและช่องทาง โดยเฉพาะอาจจะเริ่มต้นจากการพูดคุยกับบุคคลใกล้ชิด ครอบครัวหรือเพื่อน รวมไปถึงการค้นหาจากสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรืออื่นๆ นอกเหนือจากนี้จะมีสื่อวิทยุและโทรทัศน์ และที่สำคัญคือสื่ออินเทอร์เน็ตที่ผู้สูงอายุเริ่มให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้น (ตารางที่ 4.24)

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุทั้งหมด 75 คน พบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุ 46 คน ที่หาข้อมูลหรือรับรู้ข้อมูลการไปท่องเที่ยวจากสื่อบุคคล เป็นการรับฟังข้อมูลจากการพูดคุย สอบถาม พบปะกันแบบเห็นหน้าค่าตากันหรือโทรศัพท์ไปสอบถามสมาชิกในครอบครัว ลูกหลาน ญาติ รวมไปถึง เพื่อนๆ และติดต่อสอบถามกับบริษัททัวร์ที่รู้จัก รองลงมาเป็นการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อหาข้อมูล จำนวน 27 คน และนอกเหนือจากนี้จำนวน 11 คน จะหาข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากการดูรายการทีวี เมื่อสอบถามเพิ่มเติมถึงการใช้อินเทอร์เน็ตในชีวิตประจำวัน สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลข่าวสารอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่การเก็บข้อมูลจากสังเกตการณ์ ได้มีการสอบถามเพิ่มเติมกลุ่มผู้สูงอายุที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวพบว่า จากจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด 15 คน ส่วนใหญ่จำนวน 9 คน หาข้อมูลด้วยตนเองจากทางอินเทอร์เน็ตเป็นหลัก และโทรสอบถามกับบริษัททัวร์โดยตรงถึงรายละเอียดอื่นๆ และมีผู้สูงอายุจำนวน 6 คน ที่ลูกหลานเป็นคนจัดการติดต่อเรื่องทัวร์ และตัดสินใจให้กับผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.24 การใช้อินเทอร์เน็ตและช่องทางการติดต่อสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว

การใช้อินเทอร์เน็ต/ช่องทางการติดต่อสื่อสารเกี่ยวกับการหาข้อมูลการท่องเที่ยว	สัมภาษณ์เชิงลึก	สอบถามสังเกตการณ์	รวม
สื่อบุคคล ครอบครัว ญาติ เพื่อน (30 คน) เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ (16 คน)	46 คน	6 คน	52 คน
สื่ออินเทอร์เน็ต	18 คน	9 คน	27 คน
สื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ	11 คน	-	11 คน
สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ	สื่อที่ผู้สูงอายุใช้ในชีวิตประจำวัน		
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

(1) สื่อบุคคล

สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีความสำคัญกับผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะติดต่อหาข้อมูลในการท่องเที่ยวจากบุคคล ได้แก่ ครอบครัว ญาติ เพื่อน เป็นอันดับต้นๆ รวมไปถึงการติดต่อกับเจ้าหน้าที่บริษัทนำเที่ยว เป็นการติดต่อโดยตรง พบหน้า หรือเป็นการติดต่อทางโทรศัพท์ ซึ่งผู้สูงอายุที่มีอายุค่อนข้างมากมักจะเลือกให้การติดต่อโดยตรงกับตัวบุคคลเป็นหลัก อีกทั้งตัวบุคคลยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าบุคคลที่ผู้สูงอายุกล่าวอ้างถึงมากที่สุดคือครอบครัว เช่น ลูก หลาน ญาติพี่น้อง ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสด ไม่เคยแต่งงานมาก่อนก็มักจะกล่าวถึงญาติพี่น้องเช่นกัน ตามมาด้วยกลุ่มเพื่อนสนิทที่มีอิทธิพลในเรื่องการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ข้อมูลจากสื่อบุคคลมักจะมีที่มาจากจากบุคคลในครอบครัว หรือญาติๆ ที่เป็นผู้ติดต่อใกล้ชิดติดต่อกับผู้สูงอายุ ในกรณีไม่ได้อยู่บ้านเดียวกัน แต่จะมีการติดต่อสอบถามความเป็นมาเป็นไปทางโทรศัพท์อยู่เสมอ รองลงมาจากกลุ่มเพื่อน เพื่อนที่เคยเรียนด้วยกัน เพื่อนที่เคยทำงานร่วมกันหรือเป็นเพื่อนใกล้บ้านที่คอยช่วยเหลือดูแลกัน ซึ่งอาจจะมีการพบปะพูดคุยกันในชีวิตประจำวันอยู่แล้วหรือเป็นการพบปะกันตามโอกาสที่เหมาะสม ทำให้มีความคุ้นเคย ใกล้ชิดกัน และเมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงมักจะส่งข่าวคราวกันอยู่เสมอ

สื่อบุคคลจึงมีที่มาจากเครือข่ายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงค่อนข้างมีความใกล้ชิดกับบุคคลที่ให้ข้อมูลการท่องเที่ยว มีการติดต่อสื่อสารกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากที่สุด ผู้สูงอายุจะให้ความเชื่อถือกับสื่อบุคคล ถ้าเป็นการบอกเล่าโดยครอบครัวหรือโดยเพื่อนที่เคยเดินทางไปมาแล้ว จะทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจในการเดินทางมากยิ่งขึ้น

เรามีการเดินทางค่อนข้างบ่อยเหมือนกัน ถ้าหากว่าทุกคนพร้อม ในวัยอย่างแม่แล้ว สิ่งที่ดีที่สุดคือความรักความเอาใจใส่ที่ลูกให้ การที่จะเราได้ปรึกษาหาในสิ่งที่เรามีโอกาสได้ไป ส่วนใหญ่ลูกๆ จะเป็นคนค้นหาให้ในทุกๆ เรื่อง

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

เพื่อนๆ ที่ไปด้วยกันจะบอกกล่าวกันก่อน ตอนเกษียณจะมีไปเกี่ยวกับที่ทำงาน เขาจะจัดไปกัน เพื่อนก็จะบอกข้อมูลกับเราว่าไปที่ไหนบ้าง ถ้าไปกับครอบครัว ลูกหลานจะเป็นคนบอกว่าสถานที่ไหนมีอะไรน่าสนใจ

(วิเชียร ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2556)

ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะสามารถหาข้อมูลด้วยตนเองได้บางส่วน แต่การเดินทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวหรือในบางโอกาส การปล่อยให้ลูกหลานหรือคนใกล้ชิดดูแลตรงส่วนนี้ก็จะมีความหมายทางจิตใจต่อผู้สูงอายุ และมีความหมายต่อคนที่ใกล้ชิดผู้สูงอายุเช่นกัน การสื่อสารผ่านสื่อบุคคลของผู้สูงอายุจึงมีความเกี่ยวข้องกับภูมิหลัง หน้าที่การงาน การใช้ชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุค่อนข้างมาก บุคคลที่ผู้สูงอายุเลือกให้ช่วยดูแลติดต่อสื่อสารเรื่องการไปท่องเที่ยว จึงเป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุไว้วางใจ และอาจมีความเชี่ยวชาญที่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ นอกจากครอบครัวแล้ว สื่อบุคคลยังครอบคลุมไปถึงลูกน้องที่เคยรับใช้ใกล้ชิด ลูกศิษย์ หรือบุคคลที่ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือมาก่อนและมีความเคารพนับถือกัน เป็นต้น

ป่าพอมือยาวอยู่บ้าง โดยเฉพาะกับหนุ่มสาวทัวร์จะเป็นทัวร์ที่สนิทกันมาก พอจะไปไหน บอกเขาหนุ่มสาวทัวร์จะเป็นคนจัดการให้ เช่น ไปพม่า พอเราตกลงไป คนจัดการเขาจะดูแล เอาพาสปอร์ตมา เอกสารต่างๆ ช่วยดำเนินการให้ ไม่เคยดำเนินการเอง คนที่ช่วยดูแลเราก็จะเป็นลูกศิษย์บ้าง เป็นเพื่อนอาจารย์ด้วยกันเองบ้าง หรือเป็นคนที่เขาต้องตอบแทนบุญคุณเราบ้าง เขาจะเป็นคนจัดการให้ ส่วนใหญ่เราก็จะมีคนในของเรา ไปเป็นกลุ่มของเราเอง แล้วแต่กลุ่ม บางทีกลุ่มใหญ่ บางทีกลุ่มเล็ก

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

สองอาทิตย์ติดกันที่ผ่านมา ไปงานเลี้ยงรุ่นกับสามมี ที่เชียงใหม่ ไปครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สามอย่าง หนึ่ง เลี้ยงรุ่น สอง ดึงกอล์ฟกับเพื่อน สาม เทียวดอยอินทนนท์ เจาะจงว่าจะเที่ยวดอยอินทนนท์ ขอบนะ เราได้ไปเที่ยวแบบไม่ยุ่งยาก สิ่งอำนวยความสะดวกพร้อม พอมิลูกน้องเก่าอยู่ที่นั่น ลูกน้องก็พยายามที่จะดูแล เพราะเห็นเราเกษียณอายุราชการแล้ว ตอนเช้าจะกินอะไร จะพาไปตรงไหน ตอนเที่ยงจะไปไหว้พระตรงไหน จะทำอะไร ตอนเย็นจะกินอะไรกัน บางทีเราก็ไม่รู้ว่าจะไปกินตรงไหน ลูกน้องในพื้นที่เขาจะช่วยแนะนำว่าตรงนั้นตรงนี้ดี ถ้าเขาว่าดี เราก็โอเคด้วย

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

การติดต่อสื่อสารโดยสื่อบุคคลจึงทำให้เราเห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุกับบุคคลรอบข้าง ตัวตนของผู้สูงอายุจะเป็นตัวตนที่สื่อสารถึงความเป็น “ผู้อาวุโส” เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่อง ให้ความสำคัญ เคารพนับถือ ภูมิหลังของผู้สูงอายุมักจะเป็นกลุ่มชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูง เคยมีหน้าที่การงานในระดับสูง มีการศึกษาสูง มีฐานะดี สามารถดูแลตนเองได้ เพราะฉะนั้นสื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมักจะมาจากกลุ่มครอบครัว ญาติ เพื่อน เพื่อนร่วมงาน ลูกน้อง ลูกศิษย์ ที่เคยรู้จักหรือร่วมงานกันก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ การใช้สื่อบุคคลของผู้สูงอายุจึงสื่อสารให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีเรื่องของอำนาจเกี่ยวข้อง การนับถือกันตามระดับของความอาวุโสหรือตามตำแหน่ง ยศศักดิ์ที่เคยมี เช่น เจ้านาย ลูกน้อง ที่มีการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน

อัตลักษณ์ของความเป็น “ผู้อาวุโส” ทำให้ผู้สูงอายุรายล้อมไปด้วยการได้รับดูแลจากบุคคลใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยมีบทบาทหน้าที่การงานอยู่ในระดับสูง มีลูกน้อง หรือมีคนรู้จักมากมาย ถึงแม้จะเกษียณอายุแล้วก็ตาม ความผูกพัน ความนับถือของบุคคลได้บังคับบัญชายังมีอยู่ การไปท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารอัตลักษณ์และอำนาจของผู้สูงอายุมีความชัดเจนมากขึ้น ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีบทบาททางสังคมหรือหน้าที่การงานในระดับสูง การสื่อสารผ่านสื่อบุคคลคือการรวมตัวกันท่องเที่ยวในแบบกลุ่มผู้สูงอายุหรือชมรมผู้สูงอายุ การรวมตัวช่วยสร้างอำนาจให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อาจจะไม่ได้มีต้นทุนทางด้านหน้าที่การงานในสังคม

นอกจากนี้สื่อบุคคลอีกรูปแบบหนึ่งจะเป็นเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ผู้สูงอายุที่เลือกไปท่องเที่ยวกับทัวร์จะได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางจากเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ส่วนความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ดังที่ได้กล่าวไปบริษัททัวร์หรือเจ้าหน้าที่จะมีวิธีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุโดยไม่ได้มองว่าผู้สูงอายุเป็นลูกค้าอย่างเดียว แต่ผู้สูงอายุเปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ต้องดูแล

การเลือกเดินทางกับบริษัททัวร์ของผู้สูงอายุช่วยให้อำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุหลายประการ ในด้านการเตรียมตัว ข้อมูลต่างๆ ทัวร์เป็นคนจัดการให้ทั้งหมด รวมไปถึงสถานที่ไปเที่ยว ที่พัก และการรับประทานอาหารต่างๆ มีคนดูแลทุกอย่าง ไม่ต้องหาข้อมูลด้วยตนเองเลย เพราะฉะนั้นการเดินทางในรูปแบบทัวร์ การติดต่อ ข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นในการเดินทาง ได้รับการส่งต่อ ถ่ายทอด อธิบายผ่านสื่อบุคคล โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของบริษัททัวร์ที่ดูแลลูกค้าทัวร์ในทุกๆ อย่าง ก่อนออกเดินทาง ระหว่างเดินทาง และหลังจากกลับจากการเดินทาง อย่างไรก็ตามยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่รู้สึกว่าการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองมากกว่าที่เลือกเดินทางกับทัวร์ เพราะมีความเป็นอิสระมากกว่า

ไปเกาหลี สนุก ไปมาหลายปีและไปมาหลายครั้ง ที่ชอบเกาหลี เพราะคนสวยดี เขาน่ารักดี เลยชอบ ไปกับทัวร์ ไปกันทั้งครอบครัว พวกกลุ่มนักร้องไปวิ่งด้วย วิ่งเสร็จก็มีโปรแกรมเที่ยว มีทัวร์เขามาดูแลเอากิจไปกับทัวร์เพราะสบายหน่อย เราไม่ต้องทำอะไร เขาทำให้ทุกอย่าง ถึงเวลาปลุกเรามาทานข้าว 6-7-8 ตื่นหกโมง ทานข้าวเจ็ดโมง แปดโมงออกเดินทาง เหมือนมีคนทำให้เราเสร็จ แล้วเราก็ออกเที่ยวได้เลย เราไม่ต้องไปเฟ้นหาว่าวันนี้เราจะต้องไปเที่ยวกันที่ไหน

(กรรณิกา ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยสรุป สื่อที่ใกล้ชิดและผู้สูงอายุเข้าถึงมากที่สุดคือสื่อบุคคล ผู้สูงอายุให้ความเชื่อถือสื่อบุคคลและอิทธิพลในการตัดสินใจท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุที่แสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง นอกจากหาข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ แล้ว ยังต้องเพิ่มความน่าเชื่อถือโดยการหาข้อมูลจากสื่อบุคคลเช่นเดียวกัน สำหรับผู้สูงอายุ สื่อบุคคลจึงมีที่มาจากบุคคลที่เคยเกี่ยวข้องกับภูมิหลังหน้าที่การงาน และประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ การมีสื่อบุคคลอยู่ในมือของผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบของการมีเพื่อน มีเครือข่ายจึงถือเป็นต้นทุนของผู้สูงอายุอย่างหนึ่งในการมีอำนาจที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

(2) สื่ออินเทอร์เน็ต

สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่มีความสำคัญมากในยุคนี้ ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 27 คนกล่าวว่าใช้สื่ออินเทอร์เน็ตค้นหาข้อมูลเบื้องต้น ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้การใช้งานได้ด้วยตนเอง และได้รับความช่วยเหลือในการเรียนรู้การใช้งานจากลูกหลานหรือครอบครัว สื่ออินเทอร์เน็ตจึงเป็นสื่อสำคัญสื่อหนึ่งที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงในการหาข้อมูลไปท่องเที่ยว

ส่วนมากจะรู้ข้อมูลจากทางอินเทอร์เน็ตและทางทีวี เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เพราะเรามักจะเดินทางกับครอบครัว ไปกัน 2-3 คน ไม่ได้ขึ้นรถสาธารณะ ขับรถไปเองกับครอบครัว ไปรถส่วนตัว วางแผนการไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง ทำให้เราเลือกดูข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

(ประจวบ ฐานวิเศษ, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

อันดับแรก อินเทอร์เน็ตเป็นส่วนใหญ่เลย เพราะเดี๋ยวนี้อินเทอร์เน็ตไวที่สุด เราอยากรู้อะไรก็ได้ ไม่ว่าจะไปที่ไหน เปิดเขาไปดู จะมีรายละเอียดให้เราดูทุกอย่างเลย อันดับที่สอง ข้อมูลจากผู้ที่เคยไปมา เพื่อนๆ คนที่เขาเคยไปมาแล้ว เขาเล่าให้เราฟังว่าไปที่นี้ดีไหม อย่างไร

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

จะเปิดอินเทอร์เน็ตดูว่าเราจะไปที่ไหน เป็นอย่างไร สถานที่บางแห่งยังคุ้ยๆ กันในครอบครัวว่าเราไปกันไหม อยากรู้ เพราะไม่เคยไป เราจะเปิดดู เด็กๆ จะช่วยกันดู หาข้อมูลมา เราก็ได้รู้ด้วยหนังสือนิตยสารดูน้อยลง แต่จะดูจากรายการทีวี ที่ต่างๆ น่าเที่ยวไหม

(กัญชญา แต่งฉำ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ค่อนข้างเป็นชนชั้นกลาง มีการศึกษาดี มีรายได้สามารถดูแลตนเองได้ ทำให้เป็นกลุ่มที่สามารถเข้าถึงสื่อที่ทันสมัยได้มากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุอื่นๆ และส่วนใหญ่อายุโดยเฉลี่ยจะอยู่ที่ 60 - 69 ปี เป็นกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุที่เพิ่งเริ่มต้นวัยของผู้สูงอายุคืออยู่ในช่วงยังอายุไม่มากนัก เพิ่งเกษียณจากการทำงาน และอาจจะยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำงานอยู่ เป็นเจ้าของธุรกิจส่วนตัว ทำให้ความสามารถในการใช้สื่อต่างๆ ยังมีความคล่องตัว เป็นกลุ่มที่ชอบเรียนรู้ หรือชอบใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ และมักจะเป็นกลุ่มค่อนข้างที่จะเตรียมตัว กระตือรือร้นในการไปท่องเที่ยว เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่คาดว่าน่าจะเปิดรับความทันสมัยหรือให้ความสนใจกับความเป็นไปของโลกเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

การใช้อินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูลการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จะแตกต่างกับกลุ่มคนวัยอื่น เพราะเน้นการใช้งานเป็นหลัก ผู้สูงอายุมองว่าอินเทอร์เน็ตเปรียบเสมือนคลังความรู้ขนาดใหญ่ จะเปิดใช้สื่ออินเทอร์เน็ตก็ต่อเมื่อต้องการแสวงหาสิ่งที่ตนเองอยากรู้ เป็นข้อมูลข่าวสารต่างๆ หรือมีเป้าหมายว่าจะใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อทำอะไร เน้นการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ ลักษณะของสื่ออินเทอร์เน็ตครอบคลุมในเรื่องของการนำเสนอข้อมูลที่เป็นตัวอักษร ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ มีความหลากหลาย และสามารถเก็บข้อมูลต่างๆ ย้อนหลังไว้ดูได้อีกด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อผู้สูงอายุมีเป้าหมายว่าต้องการเดินทางท่องเที่ยว สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยในการวางแผนการเดินทางให้กับผู้สูงอายุ

จริงๆ โดยทั่วไปจะดูจากอินเทอร์เน็ตเป็นหลัก เพราะว่าการใช้อินเทอร์เน็ตเหมือนกับการอ่านหนังสือ เรารู้ว่าที่ไหนเป็นอย่างไร รวมทั้งเราดูจากในทีวีด้วย ในสื่อต่างๆ เพราะถ้าพูดถึงเที่ยว เราจะดูจากสื่อต่างประเทศด้วย โก้ดเขาเที่ยวอย่างไร แต่เราไม่ค่อยได้ดูของไทยว่าไทยเขาไปอย่างไร สมมติว่าเราจะไปประเทศไหน เราจะเลือกดูรายการที่เกี่ยวข้องกับประเทศนั้น เขาพูดถึงหรือเขียนถึงประเทศนั้นอย่างไร มีคนเรคคอมเมนต์อย่างไร และเราค่อนข้างเชื่อถือ รายการท่องเที่ยวในบางครั้งเราได้ดูสไตลไทยด้วย แน่นอนว่านักกลยุทธ์ นักท่องเที่ยวที่ไม่มีคนไทย เช่น ถ้าจะไปเที่ยวญี่ปุ่น เราจะดูว่าเขาเที่ยวอย่างไร เขาไปกี่วัน เขามีวิธีการใช้เงินอย่างไร เขามีวิธีเที่ยวอย่างไร ของผมไม่ใช่คนที่ชอบขบขี้บึง อายุขนาดนี้แล้วไม่ได้สนใจอะไรพวกนี้ เราต้องการใช้ชีวิตสบายๆ ซึ่งส่วนมากในอินเทอร์เน็ตจะเป็นเด็กหนุ่มสาวที่พาเที่ยว แต่เขาก็มีความคิดที่ดี เราเอาข้อมูลที่ได้มาปรับให้เหมาะกับเรา

(รังษิ เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

ป่าดูในอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์พันทิป มีคนที่เข้ามาโพสต์ที่ปักตรงนั้นตรงนี้ เราก็ดูรายละเอียด เราจะวางแผนกันก่อนไป เช่น เลือกที่พักใกล้ๆ สนามบิน เริ่มแรกเราจะดูในอินเทอร์เน็ตตลอด ดูค่าใช้จ่ายด้วย แล้วต้องลองเทียบราคาดูว่าตรงนั้นจ่ายเท่าไร ตรงนี้เราต้องจ่ายเท่าไรจริงๆ ป่าช่วยกันหาข้อมูลกับเพื่อน ป่าจะไปในวันที่ 14 มีนาคม จะปริ้นท์ข้อมูลจากในอินเทอร์เน็ต ข้อมูลการเดินทางในการต่อรถไฟหัวกระสุนหรือรถไฟธรรมดา จะดูแผนที่ เดียวนี้กูเกิลแมพจะสะดวกมาก แล้วคนที่ไปมาก่อนเขาให้ข้อมูลละเอียดดี บอกข้อมูลละเอียดมาก

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

สื่ออินเทอร์เน็ตยังเป็นพื้นที่ในการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของบุคคลธรรมดา บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่องค์กร ไม่ใช่บริษัททัวร์ เข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน การศึกษาข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุจึงได้รับทราบข้อมูลของบุคคลที่เคยเดินทางมาแล้ว เช่น ข้อมูลในรูปแบบของบล็อก เว็บไซต์ต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลจากประสบการณ์จริง ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตจึงเป็นข้อมูลที่มีความทันสมัย เป็นข้อมูลที่ความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อีกทั้งยังมีการแบ่งปันข้อมูลจากบุคคลธรรมดาที่เคยเดินทาง ทำให้ข้อมูลมีความสดใหม่ หาได้จากหลากหลายเว็บไซต์ กลุ่มผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญในการเลือก คัดกรองข้อมูลจากสื่อ โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ จึงมีความสำคัญที่จะต้องเลือก คัดเอาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยวที่ตนเองสนใจ เพื่อวางแผนการเดินทางด้วยตนเอง ส่วนใหญ่ข้อมูลการท่องเที่ยวจากสื่ออินเทอร์เน็ตมักจะเป็นข้อมูลการท่องเที่ยวที่มาจากคนหนุ่มสาวเป็นหลัก ผู้สูงอายุจึงต้องพยายามคัดเลือกข้อมูลนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการเดินทางของตนเอง

ลุงดูข้อมูลทางเน็ตอย่างเดียวเลย หนังสือไม่อ่าน ทีวีไม่เอา ข้อมูลน้อย อินเทอร์เน็ตไม่ได้หาครั้งเดียว หากจากประมาณสิบกว่าข้อมูลต่อหนึ่งเรื่องแล้วมารองข้อมูลอีกที เอาส่วนดีของแต่ละข้อมูลมารองๆ อีกทีเพื่อหาส่วนดีของข้อมูล จัดโปรแกรมของเราเอง อันไหนที่ไม่ดีเราตัดออกไป ไม่ได้หาข้อมูลจากแหล่งเดียว หลายๆ แหล่ง เอามาจัดโปรแกรมของเราเอง

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

อันดับแรกหาที่พักก่อน แล้วจึงดูพวกแผนที่ ตารางเดินรถ ที่พักเราตั้งอยู่ตรงไหน เราจะสามารถไปเที่ยวที่ไหนได้ ใกล้ที่สุดเป็นที่ไหน ดูทุกอย่างจากอินเทอร์เน็ต เพราะประเทศสิงคโปร์ใกล้บ้านเราอีกอย่างหนึ่งคือการเดินทางสะดวก เมืองสิงคโปร์เท่ากับจังหวัดนนทบุรีเอง

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

อินเทอร์เน็ตจึงเป็นสื่อสำคัญที่เป็นแหล่งข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล สอบถามข้อมูลต่างๆ รวมไปถึงการจองที่พัก จอรถ หรือบริการอื่นๆ สามารถติดต่อทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถทำทุกอย่างด้วยตนเอง และกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับความช่วยเหลือบางส่วนจากครอบครัวในการทำข้อมูลโดยใช้สื่ออินเทอร์เน็ต เพราะฉะนั้นจากข้อมูลส่วนนี้สื่อสารให้เห็นว่ามีกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตได้

การใช้งานอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาอาจจะแตกต่างจากคนวัยอื่นคือจะใช้งานเฉพาะเป้าหมายที่ตนเองต้องการเท่านั้น ผู้สูงอายุเน้นการค้นหาข้อมูลที่ต้องการมากกว่าที่จะเผยแพร่ข้อมูลของตนเอง สังเกตได้จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้สูงอายุที่บอกว่า ข้อมูลท่องเที่ยวที่มีอยู่ในอินเทอร์เน็ตมักจะเป็นการท่องเที่ยวของคนหนุ่มสาว ซึ่งอาจจะตีความได้ว่าผู้สูงอายุยังไม่ค่อยได้เผยแพร่เรื่องการท่องเที่ยวของตนเองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตมากนัก เหตุผลมาจากหลากหลายประการ เช่น ไม่สามารถใช้งานได้ ไม่คุ้นเคยกับการใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ต ไม่สามารถเข้าถึงการใช้งานอินเทอร์เน็ต

สำหรับผู้สูงอายุที่สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตได้เป็นเพราะความสนใจของตัวผู้สูงอายุเอง ต้องการเรียนรู้ อีกส่วนหนึ่งอาจจะเพราะลูกหลานใช้งาน จึงเกิดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตามไปด้วย ผู้สูงอายุยังแสดงความคิดเห็นอีกว่าอินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สาธารณะ ทำให้ไม่ต้องการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวของตนเองในพื้นที่สื่ออินเทอร์เน็ต ผู้สูงอายุไม่ได้ให้ความสำคัญกับการ “เล่นอินเทอร์เน็ต” แต่จะเปิดใช้ “ใช้อินเทอร์เน็ต” เพราะต้องการหาข้อมูลที่จำเป็นสำหรับตนเอง

การหาข้อมูลไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเน้นการค้นหาข้อมูลที่ตนเองต้องการเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ไม่แตกต่างจากวัยรุ่น แต่ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยคุ้นเคยกับสื่ออินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่ออินเทอร์เน็ตต้องมีการเรียนรู้การใช้งาน ซึ่งแตกต่างจากสื่อวิทยุโทรทัศน์หรือสื่ออื่นๆ ที่ผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องเรียนรู้การใช้งานมากนัก

(3) สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ อาทิ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ หรือวารสารอื่นๆ เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญอีกแหล่งหนึ่งในการหาข้อมูลไปท่องเที่ยว มีผู้สูงอายุ จำนวน 11 คนที่บอกว่ายังติดตามหาข้อมูลเกี่ยวกับท่องเที่ยวจากสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือวารสาร ถึงแม้จะความก้าวหน้าในเทคโนโลยีที่ทำให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น แต่สื่อสิ่งพิมพ์ยังคงเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยมาตั้งแต่ตอนที่ยังใช้ชีวิตในช่วงวัยทำงาน รวมไปถึงการอ่านข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุได้คิดใคร่ครวญ เป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุได้ซึมซับจากการอ่าน มีเวลาในการเลือก ไตร่ตรอง และคิดพิจารณา

เราก็จะศึกษาดูว่าในการไปจะมีทัวร์ ทัวร์ที่จะสามารถพาเราไป เราก็จะเลือกได้ว่าเราจะใช้ทัวร์ไหน ซึ่งเราก็ต้องศึกษาทัวร์นั้นๆ ก็จะมีลงในหนังสือพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ สองฉบับนี้ค่อนข้างจะลงในเรื่องที่เราต้องการศึกษา ต้องการจะไปท่องเที่ยวได้ดี และยังเดี่ยวนี่เป็นโลกออนไลน์ เราสามารถเช็คข้อมูล เราก็จะดูว่าอะไรเป็นยังไง เปรียบเทียบกันได้ และเราก็จะศึกษาจากคนที่เขาเคยไปมาว่าเป็นยังไง

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

จะไปหาซื้อหนังสือมาอ่าน เปิดเว็บไซต์ แล้วดูแผนที่ สมมติว่าเราไปทัวร์ เขาจะให้ข้อมูลมานิดหน่อย เราจะไปหารายละเอียดเพิ่ม หลักใหญ่ประมาณนี้ ที่เหลือคือดูเรื่องเสื้อผ้าที่จะใช้เดินทาง ยาต้องเตรียม แต่โรคไม่ค่อยเป็น ยาแก้ปวดเมื่อยกับยาแก้ไอ แค่นั้น

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

การไปท่องเที่ยวสถานที่แต่ละแห่ง การศึกษาข้อมูล นอกจากจะดูว่ามีที่เที่ยวยังไง มีกิจกรรมอะไร ถ้าจะดูความเป็นมาหรือภูมิหลังของสถานที่ในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม หรือเศรษฐกิจ หนังสือและนิตยสารถือว่าเป็นสื่อสำคัญที่สามารถให้ข้อมูลในเชิงลึกได้ สามารถพกพาติดตัว และเป็นสื่อที่กระตุ้นการคิดของผู้อ่าน ต้องใช้เวลาในการจดจ่อ คิดพิจารณาผ่านตัวอักษร เพื่อซึมซับข้อมูล ความรู้

ผมดูจากสองทาง หนึ่งดูจากหนังสือ สองจากเพื่อนเล่าให้ฟัง ส่วนใหญ่ในเมืองไทยเรามักจะรู้อยู่แล้วว่าอะไรอยู่ตรงไหน ผมดูจากหนังสือทุกอย่าง บางทีหนังสือพิมพ์ รายสัปดาห์ รายวัน ตัวอย่างหนังสือออสท...ผมจะดูเฉพาะที่ผมต้องการเท่านั้น หรืออาจจะหนังสือที่แจกติดมากับหนังสืออื่นๆ เป็นหนังสือท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด มีอะไรบ้างในจังหวัดนั้น

(สงัด ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

สื่อสิ่งพิมพ์ที่ผู้สูงอายุหาข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงมีหลากหลาย เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือเล่ม และนิตยสารที่มีทั้งข้อมูลและภาพประกอบสีสันสวยงาม เพราะฉะนั้นสื่อสิ่งพิมพ์ยังเป็นสื่อหนึ่งที่มีความสำคัญในการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เมื่อเปรียบเทียบกับหาข้อมูลจากการอ่านหนังสือกับสื่ออื่นๆ จะมีความแตกต่างกัน การอ่านหนังสือเป็นช่วงเวลาที่ได้อยู่กับตนเอง และใช้เวลาทบทวน สะสมความรู้ เป็นสื่อที่ต้องใช้เวลาทำความเข้าใจ อ่านอย่างจริงจัง ไม่สามารถทำกิจกรรมด้านอื่นๆ ไปพร้อมกับการอ่านหนังสือได้

อ่านหนังสือมากที่สุด ดูสารคดี เราไม่ได้ดูละคร ไม่ติดละคร นอกจากวันนี้เมื่อยังเลย อยากพักจึงจะดูละคร เพราะฉะนั้นอย่าถามชื่อพระเอก นางเอก หรือถามชื่อเรื่อง เพราะจำไม่ได้ ถ้าเป็นสารคดีจะดูช่องไทยพีบีเอสที่ดูประจำ พักนี้มีมากขึ้นเกี่ยวกับอาเซียน นอกนั้นจะเลือกดู ถ้าเจอสารคดีจะดู วันเสาร์อาทิตย์รายการคุณน้ำผึ้ง หนูกบ เขาพาไปเที่ยวต่างประเทศ จะตื่นขึ้นมาดูตอนเช้าๆ

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

อ่านหนังสือพิมพ์บ่อย ดูทีวีทุกวัน แต่ดูหกช่องก็พอแล้ว มีดูสารคดีด้วย ดูละครคลายเครียด ช่วงกลางวันไม่ค่อยได้ดูทีวี จะดูตอนกลางคืน

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ในขณะที่สื่อทีวีหรือวิทยุอาจจะใช้ความจริงใจในการทำความเข้าใจน้อยกว่าการอ่านหนังสือ การดูทีวีผู้สูงอายุบางคนจึงมองว่าเป็นการพักผ่อน ในขณะที่การอ่านหนังสือมีความจริงจัง ต้องใช้ความสนใจมากกว่า

เพราะฉะนั้นเมื่อเทียบกับสื่อประเภทอื่นๆ ทำให้การแสวงหาข้อมูลข่าวสารโดยเลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์พบค่อนข้างน้อย รวมไปถึงอุปสรรคในการใช้สื่อ เช่น อุปสรรคเรื่องสภาพร่างกาย โดยเฉพาะเรื่องสายตา หรือวิถีชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุที่ถึงแม้จะไม่ทำงานประจำ แต่ยังต้องทำงานบ้าน ต้องดูแลคนในบ้าน จึงใช้สื่อที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว เช่น ทีวี ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมอื่นไปพร้อมกับการดูทีวีได้ ส่วนอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อผู้สูงอายุสามารถเลือกเจาะเฉพาะข้อมูลที่สำคัญๆ เท่านั้น

ดูทีวีบ่อยที่สุด ส่วนหนังสือพิมพ์ไม่ค่อยได้อ่าน เพราะสายตา คนอายุมากไม่ค่อยอ่านหนังสือพิมพ์ ต้องมาเพ่ง มาใส่แว่น ไม่ค่อยอยากอ่าน ถ้าจะไปเที่ยวถึงจะเข้าอินเทอร์เน็ต หาข้อมูล ดูเรื่องที่พัก อาหาร ราคา แต่ละที่เป็นอย่างไร

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ป่าดูโทรทัศน์อย่างเดียว เพราะป่าทำงานบ้านทั้งวัน เพราะเราอยู่กับหลายคน ถ้าอยู่กับสองคนสบายกว่านี้ อาจจะไม่มียานบ้านมากนัก กับข้าวได้เวลาต้องทำให้ลูกกิน ทำเย็นต้องเผื่อไว้ตอนเช้าด้วย...ทำให้ป่าจะดูทีวีมากที่สุด เพราะทำงานอย่างอื่นไปด้วย

(แวน มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การเลือกสื่อสิ่งพิมพ์ในการหาข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่หนังสือพิมพ์จะเป็นการอ่านเพื่อรับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน และใช้ดูประกาศ ข่าว หรือโฆษณาเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยว ส่วนหนังสือเล่ม นิตยสารจะให้ข้อมูลในเชิงรายละเอียด มีบทความ หรือสารคดีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว พร้อมภาพประกอบ ส่วนอุปสรรคในการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อหาข้อมูลต่างๆ พบว่าอุปสรรคทางร่างกาย สายตา เป็นอุปสรรคสำคัญหรือการที่ต้องจดจ่อในการอ่าน ใช้สมาธิ และใช้เวลาค่อนข้างมากในการทำความเข้าใจ อุปสรรคอื่นๆ จะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุบางส่วน ที่ยังต้องมีการทำงานบ้าน หรือการดูแลจัดการสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน ทำให้ไม่สามารถใช้เวลาในการอ่านสื่อสิ่งพิมพ์เป็นระยะเวลาใดๆ ได้ ดังนั้นการใช้สื่อหาข้อมูลการท่องเที่ยว อาจจะสามารถไปถึงการใช้สื่อในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุจึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ภูมิหลัง หน้าที่การงาน และอุปสรรคทางด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่เป็นข้อจำกัดส่วนหนึ่งในการเลือกใช้สื่อแตกต่างจากคนหนุ่มสาว

(4) สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ

สำหรับสื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อหลักในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ผู้สูงอายุสะสมข้อมูลความรู้ในชีวิตประจำวันจากสื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยมากที่สุด เน้นการรับข้อมูลโดยการดูและการฟังเป็นหลัก ทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงได้ง่าย ไม่ยุ่งยากมากนัก ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องการใช้งาน นอกจากนี้สื่อวิทยุและโทรทัศน์ยังเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางด้านสุขภาพร่างกาย เช่น ผู้สูงอายุที่สายตาไม่ดี การอ่านหนังสืออาจจะค่อนข้างลำบากกว่าการดูโทรทัศน์

สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่ช่วยย่อยข้อมูลข่าวสารให้เข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น ไม่จำเป็นที่จะต้องให้ความสนใจหรือจดจ่อมากนักเท่ากับการอ่านหนังสือ เป็นสื่อที่ไม่มีเงื่อนไขว่าต้องเรียนรู้ทักษะการใช้งาน ในขณะที่สื่อวิทยุหรือสื่อโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดทั้งภาพและเสียงเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุที่มีภารกิจในการทำงานบ้านระหว่างวัน สามารถทำงานไปด้วยและฟังวิทยุหรือฟังเสียงจากโทรทัศน์ไปพร้อมๆ กันได้ แตกต่างจากการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตที่จะต้องเรียนรู้การใช้งาน หรือการอ่านหนังสือที่ต้องใช้สมาธิจดจ่อตลอดเวลา สื่อโทรทัศน์ยังเป็นสื่อที่ช่วยฉายภาพของการเดินทางท่องเที่ยวให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น ใ้รายละเอียดทั้งภาพเสียง และข้อมูลต่างๆ เช่น วิธีการเดินทาง ความสำคัญของสถานที่ในเบื้องต้น ทำให้อาจจะมีส่วนกระตุ้นให้ผู้สูงอายุอยากไปเห็นสถานที่ที่นำเสนอในโทรทัศน์

คู่มือที่วิเศษที่สุด หนังสือพิมพ์ไม่ได้อ่าน เพราะสายตาเราไม่ค่อยดี อินเทอร์เน็ตเล่นไม่เป็น คู่มือนี้จะดู
ข่าว มีบันเทิงบ้าง ตลกบ้าง ดูทั้งวัน ชาวบ้าน วิจารณ์บ้าง การบ้านการเมืองบ้าง

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

มีเฟซบุ๊ก ลูกทำให้ ตอนแรกก็ใช้ แต่ที่นี้ราคาแพง เราต้องมานั่งจ้อง อย่างถ้าเราฟังวิทยุหรือโทรทัศน์
เรายังเดินทางไปทำอะไรได้ เฟซบุ๊กเราต้องมาจ่ออยู่หน้าจอคอมพิวเตอร์ เราเลยไม่ค่อยได้ใช้ แต่มี
รูป พอถ่ายรูปได้มา ลูกก็ใส่รูปในเฟซบุ๊กให้เรา เฟซบุ๊กเรามีเพื่อนติดต่อมาอยากเป็นเพื่อน

(อัมพร สุขประเสริฐ, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ลุงคู่มือที่วิเศษที่สุด ชอบดูข่าวมากๆ กับรายการท่องเที่ยว ท่องเที่ยวเมืองนอก ท่องเที่ยวในประเทศ
ดูแล้วจำได้ว่า เราจะไป ที่นี้ยังไม่เคยไป สวยดี ดูแล้ววางแผนว่าจะไป ถ้าเงินเดือนออก จะขับรถ
ออกจากบ้านแต่เช้า ไปเที่ยวในเมืองไทย ถ้าเป็นเมืองนอกจะซื้อทัวร์ไปเที่ยว

(สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ จึงเป็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุมากที่สุด เป็นสื่อที่
ผู้สูงอายุรับชมรับฟังข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงได้ง่าย ไม่ต้องเรียนรู้หรือใช้ความจริงจ้งในการใช้สื่อ เมื่อ
เปรียบเทียบกับสื่อประเภทอื่นๆ ผลการวิจัยที่ผ่านมายังพบว่า การใช้สื่อในชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุเปิดรับ
สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุมากที่สุดเป็นลำดับแรก รองลงมาเป็นสื่อบุคคล การใช้โทรศัพท์มือถือ หนังสือพิมพ์
นิตยสาร และอินเทอร์เน็ต (พนม คลีณา, 2555; อัจฉรา ปันทรานวนศ์ & กิติมา สุรสุนธิ, 2554)

สำหรับบริบทการท่องเที่ยว สื่อโทรทัศน์ไม่ได้เป็นสื่อหลักที่ใช้หาข้อมูลเพื่อวางแผนการท่องเที่ยว
แต่สื่อโทรทัศน์ที่นำเสนอเรื่องการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นภาพการท่องเที่ยวชัดเจนมากยิ่งขึ้น และ
อาจทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มอยากเดินทางไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่ตนเองได้ดูผ่านรายการโทรทัศน์ ดังนั้น
การรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุก็อาจจะมีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว
ของผู้สูงอายุเช่นกัน

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกับการใช้สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุมีความเกี่ยวข้องกัน การใช้งาน
สื่อโทรทัศน์และวิทยุอาจจะเหมาะกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์ที่ต้องพึ่งพามากกว่าเข้มแข็ง เพราะสื่อ
โทรทัศน์ใช้งานได้ง่ายที่สุด ในบริบทการท่องเที่ยวสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่ช่วยสนับสนุนการหาข้อมูลการ
ท่องเที่ยว ส่วนผู้สูงอายุที่ยังสามารถอ่านหนังสือ ใช้งานอินเทอร์เน็ต อาจจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ค่อนข้าง
มีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ชอบเรียนรู้ ยังคงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงพอที่จะอดทน และใช้เวลาที่มีสมาธิกับการ
อ่านหนังสือหรือใช้งานอินเทอร์เน็ตได้

สรุปว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลการใช้สื่อของผู้สูงอายุ (ตารางที่ 4.25) เพื่อแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวพบว่า ผู้สูงอายุมักมีการใช้สื่อที่ค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งแต่ละบุคคลอาจจะเน้นให้ความสนใจกับข้อมูลจากสื่อใดสื่อหนึ่งแล้วหาข้อมูลเสริมประกอบจากสื่ออื่น สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวมากที่สุด รองลงมาเป็นสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และสื่อวิทยุ

กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อบุคคล เป็นกลุ่มที่ท่องเที่ยวเพราะลูกหลานช่วยดูแล หาข้อมูลให้ จัดการท่องเที่ยวให้ อย่างไรก็ตามก็มีส่วนของผู้สูงอายุที่สามารถดูแลตนเองได้ แต่อยากจะมีมีคนมาดูแลช่วยหาข้อมูลให้มากกว่าที่จะทำด้วยตนเอง การใช้สื่อบุคคลของผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ทั้งด้านที่เข้มแข็งและอ่อนแอ ผู้สูงอายุที่บอกว่าได้รับข้อมูลข่าวสารจากครอบครัว ลูกหลาน อาจจะเป็นผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์ของการพึ่งพา ต้องได้รับการดูแล แต่ผู้สูงอายุที่มีการใช้สื่อบุคคลในรูปแบบของเพื่อนหรือเครือข่าย เป็นสื่อบุคคลที่เคยเกี่ยวข้องกับภูมิหลัง ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ เช่น ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาของผู้สูงอายุให้การดูแลช่วยเหลือ ให้ข้อมูล เมื่อผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเป็นอัตลักษณ์ของผู้อาวุโสที่ได้รับการดูแลหรือตอบแทนบุญคุณจากคนใกล้ชิดมากกว่า เพราะฉะนั้นสื่อบุคคลสำหรับผู้สูงอายุจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้สูงอายุกับคนใกล้ชิดด้วยเช่นกัน

กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นหลัก มักจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลและวางแผนการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ตมีหลากหลาย เช่น ข้อมูลจากบล็อก จากเว็บไซต์ รวมไปถึงการใช้โซเชียลมีเดีย การที่ผู้สูงอายุเลือกใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพราะว่าข้อมูลมีความทันสมัยอยู่เสมอ ผู้สูงอายุที่ใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตจึงมีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง มีภาพความทันสมัย ก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นผู้สูงอายุที่สามารถวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือเล่ม หรือสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ ข้อมูลจากสื่อเหล่านี้จะเน้นการให้รายละเอียดข้อมูลเชิงลึก เช่น เรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เรื่องเล่า ตำนานของสถานที่ต่างๆ ผู้สูงอายุต้องอ่านทำความเข้าใจ แตกต่างจากการฟังการดูจากสื่อโทรทัศน์ที่ข้อมูลต่างๆ ผ่านการเรียบเรียงให้เข้าใจง่ายมากที่สุด อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการหาข้อมูลการท่องเที่ยวจึงเป็นอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งเช่นเดียวกัน เป็นผู้สูงอายุที่ค่อนข้างมีความจริงจังในการท่องเที่ยว ต้องการข้อมูลเชิงลึกมากกว่าข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไป

เพราะฉะนั้น การใช้สื่อและช่องทางต่างๆ ในการแสวงหาและรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับท่องเที่ยว จึงสามารถสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง เป็นผู้นำการท่องเที่ยว หาข้อมูลด้วยตนเอง จะใช้ใช้สื่อครอบคลุมทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อบุคคล และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวในการท่องเที่ยว ไม่ได้แสวงหาข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง จะรับข้อมูลจากสื่อบุคคลที่เป็นการบอกกล่าวแบบปากต่อปาก ขณะที่สื่อโทรทัศน์ช่วยนำเสนอภาพของการท่องเที่ยวให้ชัดเจน สื่อโทรทัศน์นำเสนอภาพ เสียง และข้อมูลการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุสามารถทำความเข้าใจได้ง่าย และเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้ในการรับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวันมากที่สุด

ตารางที่ 4.25 การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารก่อนการเดินทางท่องเที่ยว

ประเภทของสื่อ	การใช้สื่อ/ช่องทางการสื่อสาร การหาข้อมูลการท่องเที่ยว	การสื่อสารอัตลักษณ์ ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับการใช้สื่อ
สื่อบุคคล	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าถึงได้ง่าย ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ - มีความน่าเชื่อถือเพราะมักจะติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า - สื่อบุคคลมีที่มาจากภูมิหลัง หน้าที่การงานและการใช้ชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ - สื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว คือ ครอบครัว ญาติ เพื่อน เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ รวมไปถึงลูกน้อง และบุคคลใกล้ชิดอื่นๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง จะใช้สื่อบุคคล ลูกหลาน ครอบครัว และเพื่อนเป็นผู้นำข้อมูลให้ - อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ใช้สื่อ บุคคลมีทั้งอ่อนแอและเข้มแข็ง - สื่อบุคคลยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้สูงอายุกับคนใกล้ชิด
สื่ออินเทอร์เน็ต	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลที่นำเสนอมีความทันสมัย สามารถย้อนดูข้อมูลเพื่อทบทวนได้ทุกเมื่อที่ต้องการ - ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้การใช้งาน 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเอง เลือกใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นหลัก - เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์เข้มแข็ง สามารถวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง
สื่อสิ่งพิมพ์	<ul style="list-style-type: none"> - นำเสนอข้อมูลในรูปแบบของบทความ สารคดี ประกาศหรือข้อความโฆษณา เกี่ยวกับการท่องเที่ยว - นิตยสารและหนังสือเล่มนำเสนอข้อมูลในเชิงลึก เช่น ภูมิหลัง ประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์หาข้อมูลการท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่จริงจังกับการท่องเที่ยว ต้องการข้อมูลเชิงลึก - เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง สามารถหาข้อมูล วางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง
สื่อโทรทัศน์ และสื่อวิทยุ	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นสื่อหลักในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุทุกคน - นำเสนอข้อมูลทั้งภาพและเสียงเข้าใจได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้การใช้งาน ทำกิจกรรมอื่นๆ ไปพร้อมกับการรับข้อมูลจากสื่อ 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อโทรทัศน์ช่วยนำเสนอภาพการท่องเที่ยวที่ชัดเจนให้กับผู้สูงอายุ - ผู้สูงอายุใช้สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์เพื่อผ่อนคลาย และติดตามข่าวสาร

ง. ระดับของการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว

การสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนการไปเที่ยวมีหลายระดับ มีทั้งการสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน ก่อนไปท่องเที่ยวผู้สูงอายุต้องเตรียมพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นการสื่อสารภายในตนเอง ทำความเข้าใจตนเองว่ามีความพร้อมหรือไม่ในการท่องเที่ยว ส่วนการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่ม จะอยู่ในรูปของการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันกับครอบครัวหรือเพื่อนร่วมเดินทาง และมีการใช้สื่อมวลชนในการแสวงหาข้อมูลการไปท่องเที่ยว

การสื่อสารภายในตนเองก่อนการไปท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ไม่ได้สังเกตเห็นได้โดยตรงและเป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นอยู่เกือบตลอดเวลา เมื่อผู้สูงอายุเริ่มต้นที่จะเตรียมความพร้อมในการท่องเที่ยว การสื่อสารภายในตนเองที่เกิดขึ้น ผู้สูงอายุมักจะมีแนวโน้มประเมินสถานภาพหรืออารมณ์ความรู้สึกของตนเองว่าสามารถที่จะเดินทางท่องเที่ยวได้หรือไม่ ความชอบ ความรู้สึก อารมณ์ต่างๆ ก่อนที่จะเดินทางท่องเที่ยว เช่น อยากไปเที่ยว ไม่อยากอยู่เฉยๆ หรือไปเที่ยวเพราะครอบครัว ไม่ได้เป็นคนริเริ่มอยากไปท่องเที่ยว การทำความเข้าใจข้อมูลตรงส่วนนี้สะท้อนมาจากคำบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสื่อสารภายในตนเองของผู้สูงอายุคือการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนของตนเอง มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารเกี่ยวกับตนเองในด้านบวก เป็นคนที่มองตนเองในด้านบวก ชอบคุย ชอบสนุกสนาน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบทำกิจกรรม ชอบการเรียนรู้ ชอบท้าทาย แสวงหาสิ่งแปลกใหม่ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งอาจจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบความเงียบสงบ ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับครอบครัวเป็นหลัก ตระหนักว่าตนเองเป็นผู้สูงวัย ไม่ชอบความตื่นเต้น โลกโตน ถ้าหากจะไปท่องเที่ยว จะเลือกเดินทางเฉพาะกับครอบครัวมากกว่าเลือกเดินทางกับบุคคลอื่น กระบวนการสื่อสารทำความเข้าใจกับตนเอง มุมมอง ความคิดเป็นอย่างไร จะส่งผลต่อการแสดงออกของผู้สูงอายุต่อกิจกรรมในสังคม

ลุงเป็นคนชอบไปในที่ที่ไม่เคยไป ชอบสนุกนะ ชอบดูสิ่งสวยๆ งามๆ แล้วเราจะชอบเล่าให้คนฟัง พอเล่าไปจะถามคนที่บ้านว่าชอบไหม ไปไหม เสาร์อาทิตย์ไม่เคยอยู่บ้านเลยจะออกเดินทางตลอด

(กรไชย นาคทรัพย์, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

ยายไม่ได้หาข้อมูลเอง ส่วนใหญ่ลูกๆ เขาพาไปทั้งนั้น ยายไม่ค่อยรู้เรื่อง ยายยังถามว่าไปทำไม ราชบุรีมีอะไรดี ลูกเป็นคนให้ข้อมูล ยายไม่รู้ข้อมูล โดยมากลูกจะพาไปเที่ยว ยายจะถามว่าพาไปทำไม มีอะไร ไปดูบ้านเทียนหอม ผู้คนเยอะแยะ ไปแต่ละครั้ง บางทีก็ไม่ชอบ แต่ลูกชวนไป ก็ไป

(สมจิตร วอยพิมพ์, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

เวลาเดินทางเป็นคนที่ตรงต่อเวลา บางที่เราทำอะไร เราจะเผื่อเวลามาก ไปกับลูก บางที่เราจะ
 จำค่า บอกว่าออกเจ็ดโมง บางทีเจ็ดโมงยังทำอะไรไม่เสร็จ ทำให้เรารำคาญ...ลูกเขาต้องปรับตัว
 ตามเรา เวลาจะไปไหนมาไหน เราจะต้องบอกเขาก่อนให้เตรียมตัวเอาแผนที่มาดู โดยเฉพาะถ้าไป
 ในที่ที่ไม่เคยไป ดูแผนที่ ระยะทางเท่าไร ต้องศึกษาแผนที่ว่าจุดข้างเคียงมีอะไร ถ้าหลงทางเราจะ
 ถามบ้าง เราเป็นคนที่ค่อนข้างเตรียมพร้อมศึกษาจากแผนที่ เวลาหลงทางจะรู้ว่าหลงไปที่ไหน

(ศักดิ์ อานมณี, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2556)

กระบวนการสื่อสารภายในตนเองของผู้สูงอายุ จะแสดงให้เห็นมุมมอง ทักษะคิด ความคิด ความเชื่อ
 อารมณ์ ความรู้สึกของผู้สูงอายุ มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม บอกเล่าความรู้สึก
 ของตนเองผ่านการใช้ชีวิต ผ่านกิจกรรมที่ตนเองเคยมีส่วนร่วม กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบการท่องเที่ยว จะ
 กระตือรือร้นหาข้อมูล วางแผนการเดินทางด้วยตนเองได้ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งอาจจะไม่ได้ชอบการทำ
 กิจกรรมทางสังคมหรือติดต่อกับผู้อื่นมากนัก เลือกท่องเที่ยวเฉพาะกับบุคคลที่ตนเองคุ้นเคย ครอบครัวเป็น
 หลัก เพราะฉะนั้นกระบวนการในการทำความเข้าใจตนเอง การสื่อสารภายในตนเอง จึงอาจจะมีผลต่อการ
 เลือกรูปแบบการท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มองตนเองในเชิงบวก มีความเข้มแข็ง จะมีความกระตือรือร้น
 ที่จะท่องเที่ยวมากกว่าผู้สูงอายุที่มองตนเองในด้านที่อ่อนแอ

การสื่อสารระหว่างบุคคลก่อนการไปท่องเที่ยว เป็นการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น
 กับครอบครัว เพื่อนสนิท เพื่อนที่จะร่วมเดินทางด้วย รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ของบริษัททัวร์ ผู้สูงอายุมีการ
 สื่อสารในระดับนี้มากที่สุด เป็นการสื่อสารที่พบปะเห็นหน้าค่าตากัน หรือเป็นการโทรศัพท์สอบถามข้อมูล
 ต่างๆ ด้วยตนเอง หรือแม้กระทั่งการจองตั๋วเครื่องบิน หรือติดต่อเรื่องห้องพัก ผู้สูงอายุจะเลือกใช้วิธีการ
 จองโดยโทรศัพท์ หรือเดินทางไปติดต่อยังสำนักงานด้วยตนเอง การสื่อสารลักษณะนี้สร้างความเชื่อมั่น
 ให้กับผู้สูงอายุมากกว่าที่จะติดต่อหรือกระทำการต่างๆ ผ่านอินเทอร์เน็ตเพียงอย่างเดียว การติดต่อโดยตรง
 ทำให้สามารถสอบถามข้อมูลหรือข้อสงสัยได้ทันที โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง
 จะให้ความสำคัญกับการติดต่อกับตัวบุคคลเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับตนเองในการเดินทาง

ลุงจองเองไม่ผ่านเอเยนต์เลย ไปการบินไทย จองเองเลย เพราะเราเป็นเมมเบอร์ของการบินไทย
 ด้วย เดินทางบ่อย มีการสะสมไมล์ เวลาจองตั๋วติดต่อโดยตรงเลย พอติดต่อเขาจะแนะนำว่าช่วงนี้มี
 โปรโมชั่นอะไรบ้าง ถ้าเราไปบุ๊คทางเน็ต บางทีเน็ตไม่บอกเราว่ามีโปรโมชั่น จ่ายราคาเต็ม เราเลย
 ใช้วิธีโทรหาเจ้าหน้าที่เองเลย

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

เพื่อนเป็นคนติดต่อรถตู้ จากอินเทอร์เน็ต เราไม่เคยรู้จักเขามาก่อน เพื่อนติดต่อทางบริษัทไป เราบอกว่าไปดูบริษัทว่าแน่จริงหรือเปล่า เพื่อนเขาก็ไปดูที่บริษัทเองเลย พอไปแล้ว ใช้ได้ บริการดี

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

โดยมากภรรยาจะเป็นคนหาข้อมูล จะดูทางอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนใหญ่ เขาจะเปิดอินเทอร์เน็ตดูว่า จังหวัดนี้มีอะไรบ้าง สถานที่นั้นคืออะไร มีหมายเลขโทรศัพท์ไหม ถ้าเราไม่ได้ไปดูสถานที่ด้วยตนเอง เราก็โทรไปถามเขา โทรไปประสานเขา

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ดังนั้นการเตรียมการวางแผนการเดินทาง ผู้สูงอายุเลือกใช้วิธีติดต่อที่ได้มีการพูดคุยประสานงานกับตัวบุคคล เพื่อสอบถามข้อมูลหรือข้อสงสัยได้ทันที ส่วนอินเทอร์เน็ตจะเป็นแหล่งข้อมูล ที่ให้ข้อมูลในการติดต่อ เช่น เบอร์โทรศัพท์ ที่อยู่ หรือข้อมูลอื่นๆ สาเหตุที่ต้องมีการสื่อสารระหว่างบุคคล การพูดคุยกัน หรือการติดต่อทางโทรศัพท์ เพื่อความมั่นใจว่าได้ติดต่อประสานงานกับตัวบุคคลหรือกับบริษัทที่มีตัวตนอยู่จริง ผู้สูงอายุที่มีความกระตือรือร้นในการหาข้อมูล กระตือรือร้นในการท่องเที่ยวจะมีบทบาทการสื่อสารที่ค่อนข้างละเอียดรอบคอบในการจัดการท่องเที่ยว

การสื่อสารกลุ่มก่อนการไปท่องเที่ยว จะเห็นได้ชัดเจนเมื่อเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องเดินทางเป็นหมู่คณะใหญ่ เช่น การท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์ การท่องเที่ยวของครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีคนหลายวัยเดินทางร่วมกัน การสื่อสารกลุ่มทำให้มองเห็นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ มีทั้งกลุ่มที่เป็นผู้นำ และกลุ่มที่เป็นผู้ตาม

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำ จะมีอำนาจ บารมี ได้รับความเคารพ ความเกรงใจจากบุคคลรอบข้าง การตัดสินใจ สิ่งต่างๆ ก็จะเป็นหน้าที่ของผู้สูงอายุในการตัดสินใจ ส่วนบทบาทของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ตาม จะเป็นผู้ที่ได้รับการดูแลจากผู้อื่น การตัดสินใจ การวางแผน การเตรียมตัว เรื่องข้อมูลต่างๆ จะขึ้นอยู่กับครอบครัว เพื่อน หรือผู้ร่วมเดินทางคนอื่นๆ

อย่างไรก็ตามไม่ว่าผู้สูงอายุจะเป็นผู้นำหรือผู้ตามในการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุจะมีบทบาทการสื่อสารในระดับการสื่อสารกลุ่มที่คอยแนะนำ ตักเตือน สั่งสอนให้บุคคลที่ร่วมเดินทางด้วยระมัดระวังในการเดินทาง การท่องเที่ยวกับครอบครัวที่เป็นกลุ่มเล็ก ผู้สูงอายุจะคอยตักเตือนลูกหลาน ส่วนการท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มใหญ่ ผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำจะมีหน้าที่ดูแลสมาชิกที่ร่วมท่องเที่ยวด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกันการมีผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำ มีคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่น่าเชื่อถือ จะตรงข้ามกับผู้สูงอายุที่เป็นผู้ตามที่สื่อสารตัวตนของความเป็นเด็กที่สนุกสนาน

ก่อนที่เราจะไปไหน ถ้าไปกลุ่มผู้สูงอายุ เราต้องประชุมกันก่อน ใครไปไม่ไปอย่างไร ต้องบอกกันก่อน ใครเจ็บป่วยต้องบอกกันก่อนการเดินทาง ผู้สูงอายุเดี๋ยวนี้ไม่ธรรมดา เข้าวเหมือนกัน เหมือนเด็ก บางคนเราคุมเขา ช่วยดูแลเขา แต่เขากลับไม่รักษาเวลา จะบอกเขาก่อนว่าตรงนี้ให้เวลาสองชั่วโมง แต่เขากลับเดินเพลิน พอกลับมาที่รถ บางคนขึ้นรถผิด บางคนอยู่ในห้องน้ำ บางคนจำเวลาที่นัดไม่ได้ มีเป็นประจำ สนุกไปอีกร้อยอย่าง

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ดังนั้นกล่าวได้ว่าระดับการสื่อสารกลุ่มจะเห็นได้ชัดเจนเมื่อผู้สูงอายุเดินทางท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ ผู้สูงอายุไทยจะไม่นิยมเดินทางท่องเที่ยวเพียงลำพัง จะต้องมีเพื่อนร่วมเดินทางด้วยอย่างน้อยหนึ่งคนเสมอ การมีเพื่อน มีกลุ่มก้อนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็ก 2-3 คน หรือเดินทางเป็นกลุ่มใหญ่ๆ จะช่วยสร้างความอุ่นใจให้กับผู้สูงอายุ ถึงแม้จะไปกับทัวร์ ผู้สูงอายุก็ยังคงต้องการเพื่อนที่ตนเองสนิทร่วมเดินทางด้วย ถ้าหากมีเพื่อนสักคนที่เข้าใจ รู้ใจกัน เดินทางไปท่องเที่ยว จะทำให้การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความสุขสนุกสนาน และรู้สึกสดชื่นในการเดินทางมากยิ่งขึ้น การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในการสื่อสารกลุ่มจึงมีการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและอ่อนแอของผู้สูงอายุ ถึงแม้จะอ่อนแอทางด้านร่างกายหรือไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง แต่ผู้สูงอายุยังคงรักษาอัตลักษณ์ของผู้ที่คอยเตือน คอยแนะนำบุคคลที่ร่วมเดินทางด้วยให้ระมัดระวังรอบคอบในการเดินทาง

การสื่อสารมวลชนก่อนการไปท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารเพื่อเตรียมความพร้อม การหาข้อมูลของผู้สูงอายุจะเป็นการหาข้อมูลผ่านสื่อ เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง สามารถหาข้อมูลด้วยตนเอง มักจะเลือกใช้สื่ออินเทอร์เน็ตมากที่สุด เพราะมีความสะดวก รวดเร็ว เจาะจงเฉพาะข้อมูลที่ต้องการได้ ถัดมาสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และหนังสือเล่มต่างๆ เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุมักจะเลือกใช้เมื่อต้องการรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในเชิงลึก ส่วนสื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุเป็นสื่อหลักที่ผู้สูงอายุรับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งจะใช้ระดับการสื่อสารมวลชนเพื่อแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวมากกว่าผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพา กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาจะรับข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวจากสื่อบุคคล ได้แก่ ลูกหลาน ครอบครัวมากกว่าการแสวงหาข้อมูลจากสื่อมวลชนด้วยตนเอง

โดยสรุป ก่อนการไปท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาในการเตรียมตัวสำหรับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การเตรียมความพร้อมเรื่องจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว สถานที่พัก การรับประทานอาหาร วิธีการเดินทาง ยานพาหนะในการเดินทาง รวมไปถึงการวางแผนในเรื่องงบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆ สิ่งที่ต้องทำเหล่านี้ ล้วนเกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสารในระดับต่างๆ ทั้งการสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่าง

บุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน เริ่มต้นจากการสื่อสารภายในตนเอง เป็นมุมมองที่จะทำ ความเข้าใจตนเอง มองตนเองเชิงบวกหรือเชิงลบหรือการยอมรับตัวตนของตนเองว่าเป็นผู้สูงอายุที่มี ลักษณะอย่างไร เช่น เข้มแข็ง อ่อนแอ ชอบความสนุกสนาน ชอบความเงียบสงบ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการ เลือกว่าตนเองจะเดินทางท่องเที่ยวอย่างไร ในขณะที่การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการ สื่อสารมวลชน เป็นการติดต่อ หาข้อมูล ประสานงาน และการจัดการเรื่องต่างๆ ในการไปท่องเที่ยว ระดับ การสื่อสารในแต่ละรูปแบบสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 4.26)

ตารางที่ 4.26 ระดับการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว

ระดับการสื่อสาร ก่อนการท่องเที่ยว	ระดับการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว
ระดับการสื่อสารภายในตนเอง การทำความเข้าใจตนเองของผู้สูงอายุ	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้ตาม” รู้สึกว่าตนเองต้องได้รับการดูแล มีผู้จัดการท่องเที่ยวให้ ถึงแม้จะฟังพาแต่ ผู้สูงอายุก็มีสถานะเป็น “ผู้อาวุโส” ที่ได้รับการเคารพ ยกย่อง - กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้นำ” รู้สึกว่าตนเองยังเข้มแข็ง แข็งแรง ไปท่องเที่ยวได้ มีความมั่นใจในการจัดการ ท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ เป็นกลุ่มที่สื่อสารอัตลักษณ์ที่ เข้มแข็ง
ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกับครอบครัว เพื่อน ญาติ หรือบุคคลที่ร่วมเดินทางกับผู้สูงอายุ	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารเพื่อหาข้อมูล วางแผนการท่องเที่ยว ติดต่อประสานงานเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยว - ผู้สูงอายุมักจะเชื่อมั่นในการติดต่อสื่อสารกับตัว บุคคล สร้างความมั่นใจในการเตรียมการท่องเที่ยว
ระดับการสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารกลุ่มขนาดเล็ก หรือกลุ่มขนาดใหญ่	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารเพื่อหาข้อมูล วางแผนการท่องเที่ยว เตรียมความพร้อม - การสื่อสารกลุ่ม เป็นระดับการสื่อสารที่แสดงให้เห็น ถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความเป็น “ผู้นำ” หรือ “ผู้ตาม” ได้ชัดเจน
ระดับการสื่อสารมวลชน การหาข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวเพื่อ เตรียมการก่อนไปท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารเพื่อหาข้อมูลการท่องเที่ยวจากสื่อ เช่น สื่อ อินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุและโทรทัศน์ หรือ สื่ออื่นๆ - ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง หาข้อมูลด้วยตนเอง จะเลือกใช้สื่อ อินเทอร์เน็ตเป็นหลัก

จ. รูปแบบการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว

การอธิบายการสื่อสารที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้เห็นว่าการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนการไปท่องเที่ยวเป็นการสื่อสารการสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic model) ผู้สูงอายุสามารถเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารได้ในเวลาเดียวกัน การสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม เป็นการสื่อสารที่เน้นการทำความเข้าใจความหมาย (Meaning) ระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลและเหตุการณ์สถานการณ์ที่พบเจอ รวมไปถึงสามารถบ่งบอกตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุได้เช่นกัน

ก่อนที่ผู้สูงอายุจะเดินทางท่องเที่ยวต้องมีการเตรียมตัว กลุ่มผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นที่ในการท่องเที่ยว สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง จะหาข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง โดยเฉพาะการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการดูข้อมูลเบื้องต้นที่ใช้ในการติดต่อ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง จะพึ่งพาลูกหลาน ครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนเป็นหลัก เน้นการรับข้อมูลแบบปากต่อปากจากการบอกกล่าวของลูกหลาน การหาข้อมูลของผู้สูงอายุยังเกี่ยวข้องกับภูมิหลังและประสบการณ์การใช้ชีวิตก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่เคยทำงานประจำ จะมีเพื่อน มีเครือข่าย มีประสบการณ์ เพราะฉะนั้นอำนาจการสื่อสารเพื่อเข้าถึงการท่องเที่ยว ส่วนหนึ่งจึงมาจากภูมิหลังของผู้สูงอายุ แต่ถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้ทำงานประจำนอกบ้าน หากเป็นคนที่ชอบความท้าทาย ชอบทำกิจกรรม ก็มีแนวโน้มจะออกไปท่องเที่ยวได้เช่นกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวจะมีอัตลักษณ์ของผู้ที่ชอบเรียนรู้ มีความพยายามจัดการท่องเที่ยวหรือแสวงหาวิธีการที่จะพาตนเองออกไปท่องเที่ยวให้ได้

ช่วงเวลาก่อนการไปท่องเที่ยวจึงเป็นช่วงเวลาสำคัญในการเตรียมข้อมูลและเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะมีการต่อรองเชิงอำนาจกับบุคคลใกล้ชิด เพราะฉะนั้นการสื่อสารที่เกิดขึ้น จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ เครือข่าย ภูมิหลัง และอำนาจของผู้สูงอายุ แทรกปะปนอยู่ด้วยเสมอ ซึ่งการสื่อสาร ความสัมพันธ์ทางสังคม และอำนาจ เป็นทุนที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การเตรียมก่อนไปท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมหรือพื้นที่ในการสื่อสารถึงความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบริบทของสังคมรอบข้าง ถึงแม้ว่าจะเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวไม่ได้ลดบทบาททางสังคมลง ในอีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุจะได้รับการดูแล ยอมรับ นับถือในฐานะที่เป็นผู้สูงวัย เป็นบุคคลที่มีความสำคัญ

รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นก่อนการไปท่องเที่ยวสามารถแสดงให้เห็นถึงตัวตนของผู้สูงอายุมีทั้งตัวตนที่เข้มแข็ง เป็นผู้สูงอายุที่ดูแลตนเองได้ จัดการท่องเที่ยว เป็นทั้งผู้รับและให้ข้อมูลแก่บุคคลอื่น เป็นผู้ที่อำนาจในการตัดสินใจ มีบาร์มี มีเครือข่ายกับกลุ่มต่างๆ เป็น “ผู้อาวุโส” ที่มีคนให้การยอมรับถือ ส่วนอีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุอาจจะสื่อสารตัวตนที่อ่อนแอ เป็นผู้ตาม ที่จะไปท่องเที่ยวได้ก็ต่อเมื่อมีครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนช่วยจัดการท่องเที่ยวให้ ถึงจะเป็นการสื่อสารตัวตนด้านที่อ่อนแอ แต่ผู้สูงอายุยังคงได้รับการให้ความเคารพในฐานะผู้ใหญ่ การสื่อสารเพื่ออธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการไปท่องเที่ยวจึงเป็นความพยายามที่จะต่อรอง (Negotiate) เลือกลงแสดงอัตลักษณ์เข้มแข็งหรืออ่อนแอ การสื่อสารเป็นยังเป็นที่ช่วยการฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง และยังคงรักษา (Maintain) อัตลักษณ์ของความเป็นผู้สูงวัยไว้ด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 4.27 การสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว	การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
<p>การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุที่มีผู้ช่วยหาข้อมูล - กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเอง และมีผู้ช่วยเหลือ - กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเอง <p>แหล่งข้อมูล</p> <p>ครอบครัว ญาติ กลุ่มเพื่อน บริษัททัวร์ ภูมิหลัง ประสบการณ์ที่ผ่านมา สื่อมวลชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุมีผู้ช่วยหาข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวและจัดการท่องเที่ยวให้ <p>อัตลักษณ์: ผู้พึ่งพา ผู้ตาม มีความเป็นเด็ก</p> <p>ผู้อาวุโส ที่ต้องให้การดูแล ให้ความเคารพ (ต่อรองอัตลักษณ์)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุที่หาข้อมูล จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง <p>อัตลักษณ์: ผู้มีความสามารถ ผู้ที่เข้มแข็ง</p> <p>ผู้นำ ผู้มีประสบการณ์ (ธำรงรักษาอัตลักษณ์)</p>
<p>ตัวสารหรือเนื้อหาสาระ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลการเดินทาง - ข้อมูลภูมิหลังสถานที่ท่องเที่ยว - ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทนำเที่ยว - ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พัก - ข้อมูลการรับประทานอาหาร - ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว - ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในการเดินทาง 	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลการเดินทาง ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นประโยชน์กับการเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว - ข้อมูลหรือความรู้ช่วยสร้าง “อำนาจ” ในการเข้าถึงการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ <p>(ฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ)</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะให้ความสำคัญกับการหาข้อมูลล่วงหน้าก่อนการเดินทาง
<p>การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสาร</p> <ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคล - สื่ออินเทอร์เน็ต - สื่อสิ่งพิมพ์ - สื่อวิทยุและโทรทัศน์ 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคลมีความสำคัญในการหาข้อมูลและการตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ - ผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเองจะรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อบุคคล - ผู้สูงอายุที่หาข้อมูลด้วยตนเอง ใช้สื่อได้หลากหลาย โดยเฉพาะเลือกใช้อินเทอร์เน็ต <p>(การใช้สื่ออินเทอร์เน็ต ช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ หรือเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ)</p>
<p>ระดับการสื่อสาร</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารภายในตนเอง - การสื่อสารระหว่างบุคคล/กลุ่ม - การสื่อสารมวลชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นระดับการสื่อสารที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด
<p>รูปแบบการสื่อสารแบบสร้าง ความหมายร่วม (Ritualistic model)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ เป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร

2.2 การสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

บรรยากาศระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวเป็นสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุได้หลุดพ้นจากภาวะต่างๆ จากการใช้ชีวิตประจำวัน ระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่พิเศษที่แบ่งแยกออกจากการใช้ชีวิตประจำวัน และอาจจะเป็นพื้นที่ในการสื่อสารให้เห็นถึงบทบาทหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากเดิม การสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวจึงเกี่ยวข้องกับบริบทที่หลากหลาย สถานที่ ผู้คน และเหตุการณ์ที่ต่างๆ

การนำเสนอผลการวิจัยในหัวข้อนี้ จะนำเสนอประเด็นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ตัวสารหรือข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญระหว่างการท่องเที่ยว การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสาร รวมไปถึงการอธิบายถึงระดับของการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการระหว่างการท่องเที่ยว

ก. บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงบรรยากาศการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวพบว่า ผู้สูงอายุจะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารหรือเป็นผู้ให้ข้อมูล พูดคุยเรื่องราวต่างๆ และบทบาทของผู้รับสาร ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้รับฟังที่ดีในระหว่างการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจึงไม่ใช่เพียงการพักผ่อนเพียง แต่การไปเที่ยวยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์ สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลรอบตัวผู้สูงอายุอีกด้วย

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา จำนวน 47 คน บอกว่าตนเองเดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัวมากที่สุด ในขณะที่มีผู้สูงอายุอีก 28 คน บอกว่าตนเองมักจะเดินทางท่องเที่ยวร่วมกับเพื่อน จะพูดคุยกับเพื่อนมากกว่า เพราะลูกหลานไม่มีเวลาพาไปเที่ยว เนื่องจากต้องทำงาน และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือลูกหลานแยกไปตั้งครอบครัวของตนเอง และมักจะไปเที่ยวเฉพาะกับครอบครัวของตนเองมากกว่า ผู้สูงอายุจึงมักจะเดินทางกับคู่ชีวิตของตนเอง เช่น คู่สามีภรรยา หรือไปกับกลุ่มเพื่อน เฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญที่อาจจะมียุทธยานร่วมเดินทางด้วย ส่วนจากการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่พม่าและอินเดียพบว่า ผู้สูงอายุมักจะเลือกเดินทางกับครอบครัวมากที่สุด บุคคลที่ผู้สูงอายุเดินทางด้วยมักจะเป็นคู่ชีวิตของตนเอง สามีภรรยา หรือลูกหลานเช่น

การนำเสนอข้อมูลประเด็นการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงใช้เกณฑ์ที่นำเสนอผลการวิจัย จากด้านสังคมหรือความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุคคลใกล้ชิด โดยแบ่งการนำเสนอข้อมูลเป็น 3 บริบทหลัก

ส่วนแรก การท่องเที่ยวกับครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ผู้สูงอายุใกล้ชิดมากที่สุด

ส่วนที่สอง การท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนหรือหมู่คณะ เป็นกลุ่มคนที่ใกล้ชิดในลำดับถัดมา

ส่วนสุดท้าย การท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์ ผู้สูงอายุอาจจะต้องร่วมเดินทางกับเพื่อนใหม่ที่เพิ่งรู้จัก

(1) บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยวกับครอบครัว

ผู้สูงอายุจะมีบทบาทการสื่อสารที่เป็นทั้งผู้ให้ข้อมูลและรับฟังข้อมูลจากผู้อื่น ขณะเดียวกันการสื่อสารเพื่ออธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเป็นการดำรงรักษาอัตลักษณ์ที่มีความเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้เฒ่า เป็นศูนย์กลางของครอบครัว ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่คอยบอกกล่าว สั่งสอน ตักเตือน ให้ความรู้ สอบถามความเป็นไป สังเกตผู้คน และสถานการณ์ต่างๆ รอบตัว รวมไปถึงมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้ที่คอยรับฟัง เป็นที่ปรึกษาให้กับครอบครัวที่ร่วมเดินทางด้วยกัน การสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว เป็นช่วงเวลาสำคัญที่ผู้สูงอายุจะได้อยู่กับครอบครัว หรือเป็นการเดินทางไปพบปะญาติมิตร ได้พูดคุย ใช้เวลาร่วมกัน

ผู้ให้คำแนะนำ ตักเตือน ให้ความรู้

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นช่วงระหว่างการเดินทางกับครอบครัว ผู้สูงอายุจะมีบทบาทของผู้ให้คำแนะนำ ตักเตือน หรือให้ความรู้ เป็นการสื่อสารที่แทรกอยู่ในระหว่างการเดินทาง อาจจะไม่ได้เป็นการบอกกล่าวโดยตรง จะสังเกตได้จากคำพูดที่แทรกอยู่ในระหว่างการสนทนาที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยว ซึ่งสื่อสารให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ของการเป็นผู้มีประสบการณ์การเดินทางมาก่อน จะให้ความสำคัญกับเรื่องความปลอดภัยในการเดินทาง ผู้สูงอายุจะคอยบอก คอยสอน ให้สติเรื่องความปลอดภัย เป็นคนรอบคอบ อีกทั้งยังสามารถให้ความรู้แก่ลูกหลานในระหว่างการเดินทางไปพร้อมๆ กันด้วย

ระหว่างเดินทางกับลูก ก็จะมีถาม จะพูดไป เราอยู่ตรงไหนกันแล้ว จะไปถึงกี่โมง พักตรงไหน พักตรงนั้นก็คืบ พักตรงนี้ก็คืบ จะถามเขาไปแบบนี้ ลูกชายจะเป็นคนวางแผนในการเดินทาง ป้าจะไปด้วยเฉยๆ ไม่ออกความคิดเห็นอะไร แต่จะบอกอย่างเดียวว่า ขับรถดีๆ ขับช้าๆ แคนั่นเอง ป้าเป็นคนชอบเดินทาง ขึ้นรถลงเรือขอให้บอก ป้าช่วยดูทางตลอด อีกกี้ก็โลจะถึงแล้วคอยบอกตลอด ไม่ใช่ว่านั่งรถแล้วจะนั่งหลับ คอยดูทางตลอด

(ทองดี อิมสำราญ, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

เราก็จะคอยบอกคอยเตือนลูกเรื่องเตรียมข้าวของต่างๆ ตอนเดินทางเราก็จะช่วยเขาดูทางตลอด ลูกเป็นคนรอบคอบอยู่แล้ว ป้าจะนั่งหน้า ไม่นั่งหลังเพราะจะได้ไม่เวียนหัว นั่งหน้าจะได้ดูโน้นดูนี้ นั่งหลังไม่ชอบจะเวียนหัว ต้องแวะพักระหว่างทาง ยืดแข้งยืดขา

(พิรณุช นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุที่คอยเตือนสติหรือช่วยดูเส้นทาง แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองในด้านที่เข้มแข็ง แสดงให้เห็นว่าตนเองยังสามารถทำประโยชน์ และไม่เป็นการกีดกันเพื่อนที่ร่วมเดินทาง

ไปกับครอบครัว บรรยากาศดี เดินทางจะคุยกัน ลูกชาย เขาเป็นเด็กที่สุด เราจะอธิบายเรื่องราว สถานที่ต่างๆ ให้เขาฟัง ที่ไหนเป็นอย่างไร ถ้าไปกับเพื่อนร่วมงาน รู้จักกันบ้าง ไม่รู้จักกันบ้าง จะคุยกันสนุกสนานไปตามประสา แล้วแต่ที่เราได้นั่งรถไปกับใคร ถ้าได้นั่งไปกับคนชุมชนเดียวกัน จะคุยเรื่องสัพเพเหระ เรื่องราวต่างๆ ไปตลอดทาง ดูโน่นดูนี่ ถ้าได้นั่งรถไปกับคนที่เพิ่งรู้จักกัน อาจจะคุยเรื่องส่วนตัวนิดหน่อย ถามเขาว่าอยู่ที่ไหน ทำอะไร

(กัญญา แต่งฉำ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

การให้คำแนะนำ ตักเตือน ไม่ได้ทำเฉพาะเรื่องการเดินทาง การขับรถเท่านั้น ผู้สูงอายุจะบอกกล่าวตักเตือนเรื่องต่างๆ ในการใช้ชีวิตควบคู่ไปด้วย นอกจากแนะนำ ตักเตือน ผู้สูงอายุยังสามารถให้ข้อมูล ความรู้เรื่องต่างๆ ที่พบระหว่างการท่องเที่ยวได้ ผู้สูงอายุจึงไม่ใช่ผู้ที่คอยพึ่งพาผู้อื่นเสมอไปในการเดินทาง แต่สามารถเป็นผู้ที่เตือนสติในการขับรถ เตือนสติในการใช้ชีวิต และให้ข้อมูลความรู้แก่ลูกหลานได้ด้วย

เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าก่อนการท่องเที่ยวผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้เป็นผู้ที่หาข้อมูลวางแผนการท่องเที่ยว แต่ระหว่างการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุยังคงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็น ผู้สูงวัยที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือ

ผู้รับฟังและผู้ให้คำปรึกษา

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้สูงอายุที่พบระหว่างการท่องเที่ยว คือการเป็น “ผู้รับฟังและให้คำปรึกษา” โดยเฉพาะช่วงระหว่างการเดินทางไปยังจุดหมายที่ใช้ระยะเวลา ค่อนข้างนาน การพูดคุยเพื่อผ่อนคลาย ทำให้การเดินทางไม่เคร่งเครียดจนเกินไป สังเกตได้ว่าช่วงเวลาระหว่างการท่องเที่ยว กิจกรรมทุกอย่างมีกรอบที่จะต้องให้สมาชิกที่ท่องเที่ยวต้องทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดเวลา อาจช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ ความใกล้ชิดระหว่างคนในครอบครัว

เรามีการคุยกันแน่นอนในครอบครัว เป็นความสุขที่สุด คนที่ขับรถให้คุณพ่อ (สามี) เวลาไปไกลๆ จะเป็นลูกชายคนที่สอง เป็นพันเอก เสนอabin เพราะเขาจะเป็นคนที่มีความสุขุม อ่อนโยน อดทน จะไม่ค่อยหงุดหงิดกับคุณพ่อ คนอื่นไม่หงุดหงิด แต่คนนี่เย็นกว่าที่สุด เพราะเขาเป็นคนที่อยู่กับ ผู้ใหญ่มากตลอด เราอยู่กับผู้ใหญ่ เราจึงต้องตัวเล็กมากเท่านั้น เขาจะคุยกับเราหลายๆ เรื่อง บางเรื่องเขาไม่สามารถจะคุยกับคนอื่นได้ ต้องคุยกับพ่อแม่ เขาจะปรึกษาเราว่าสิ่งที่เขาทำไปถูกหรือ ผิด ถามความคิดเห็นเรา ระหว่างขับรถก็คุยกันไป ลูกมักจะเอาเรื่องของลูกมาแล้วให้เราฟัง เป็นโอกาสที่เขาได้หารือ เราก็รู้สึกดีด้วยที่ลูกมาขอคำปรึกษา

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ถ้าเป็นการเดินทางกับครอบครัว มีเพื่อนสมทบไปด้วยบ้าง จะไปกันเอง คู่กันลักษณะของครอบครัว เป็นการพักผ่อนที่เป็นความสุขอย่างหนึ่งของเรา เราออกไปเที่ยวพร้อมหน้า พ่อ แม่ ลูก เราจะหาโอกาสไป เพราะลูกทำงาน เราไม่ทำงาน เราจะไปกันวันหยุดนักขัตฤกษ์ ติดต่อกันยาว ส่วนใหญ่จะไม่พลาด ศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ หรือปีใหม่หยุด 4 วัน 5 วัน เราจะวางแผนกันว่าจะไปไหน ส่วนใหญ่จะต้องไป สงกรานต์ที่จะถึงก็วางแผนไว้แล้วว่าจะไปไหน คุญๆ กับลูกไว้ว่าจะไปกระบี่ เรา รู้สึกว่ามันไกลไป เอาแค่ปราณบุรีก็พอ ไปไกลๆ มามากแล้ว

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การเป็นผู้รับฟังที่ดีก็เป็นบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะมองว่าการไปท่องเที่ยวกับครอบครัว เป็นการได้ใช้เวลาร่วมกัน ได้พูดคุยกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเมื่ออยู่ที่บ้านอาจจะไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพราะลูกหลานต่างมีภาระในการทำงาน เพราะฉะนั้นเมื่อไปเที่ยวจึงเป็นโอกาสสำคัญที่จะใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน พูดคุยกันมากขึ้น อีกทั้งการพูดคุยยังเป็นการช่วยสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายระหว่างการเดินทาง ถ้าหากผู้สูงอายุต้องขับรถด้วยตนเองหรือมีลูกหลานขับรถให้ การพูดคุยจะทำให้การเดินทางเป็นไปได้อย่างราบรื่น สร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย

ผู้ตามหรือผู้นำ

ผู้สูงอายุยังมีบทบาทการสื่อสารหรืออัตลักษณ์ที่เป็น “ผู้นำ” ผู้สูงอายุดูแลตนเองได้ ดูแลสมาชิกครอบครัว และมีบทบาทเป็น “ผู้ตาม” ที่อาจจะต้องให้บุคคลอื่นมาดูแลตนเองได้เวลาเดียวกัน ทางด้านกำลังร่างกายผู้สูงอายุอาจจะต้องการความช่วยเหลือ แต่ทางด้านความคิด มุมมองที่มีต่อการเดินทาง สภาพจิตใจยังเข้มแข็ง แข็งแรง รู้ว่าจังหวะใดที่ต้องให้ผู้อื่นดูแลหรือว่าในจังหวะใดที่ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเอง ในบางครั้งระหว่างการเดินทางผู้สูงอายุเลือกที่จะปล่อยให้ลูกหลานดูแล ทั้งที่ตนเองยังสามารถทำได้ แต่เพื่อต้องการสร้างความภาคภูมิใจให้กับลูกๆ หรือให้คนที่ใกล้ชิดได้ทำหน้าที่ดูแล

ผู้สูงอายุจึงมีทั้งมุมมองที่ชอบให้คนมาดูแล ในขณะที่เดียวกันบางคนไม่ได้ต้องการคนดูแล อยากจะที่ดูแลช่วยเหลือตนเองมากกว่า แต่เมื่อถามว่าสามารถดูแลตนเองได้หรือไม่ ต้องการคนดูแลหรือไม่ในระหว่างการเดินทาง ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ จำนวน 63 คน ตอบว่ายังสามารถดูแลตนเองได้ ส่วนอีก 12 คน บอกว่าอาจจะไม่สามารถดูแลตนเองได้เต็มที่มากนัก เพราะสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงเพียงพอ

ผู้ตาม ได้รับการดูแลจากครอบครัว

ไปก็ชอบ สนุก เราไม่เคยเห็น ก็เที่ยวไป เป็นคนกินง่ายอยู่ง่ายนะ ชอบธรรมชาติๆ ไปไหนก็ไปง่ายๆ กินง่ายๆ นอนง่ายๆ เข้าห้องน้ำไม่ลำบาก เดินสบาย มีลูกหลาน มีคนคอยดูแล จะกินอะไรก็สั่งมา

สบาย ชอบอาหารไทยๆ เนื้อสัตว์ไม่ค่อยชอบ โดยมากจะกินแต่ปลา พวกเนื้อหมูอะไรก็ไม่ค่อยกิน พวกลูกหลานเขาจะรู้ว่าเราไม่กินอะไร เขาจะสั่งอาหารตามใจเราด้วย ใครอยากกินอะไรก็สั่งกัน

(อบ พรหมหอม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

ไปเที่ยวไม่ลำบาก มีแต่อยากไป แต่ว่าจะไม่ไปคนเดียว ต้องมีเพื่อนฝูง คนรู้จักคอยช่วยเหลือ บางครั้งจะก้าวขึ้นตรงนี้ ดึงแขนหน่อย คล้ายๆ ว่าต้องมีเพื่อนไปด้วย แต่ไม่ถึงกับต้องดูแล จะไม่ไปคนเดียว ต้องไปกับเพื่อน เพื่อนฝูงจะคอยบอก ตรงนั้น ตรงนี้ เราจะมีความสุขที่ได้ไปกับเพื่อน จะไม่ไปเที่ยวคนเดียวเลย ไปไหนต้องมีเพื่อนตลอด

(โสมนัส ภูสีเขียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเรามองเห็นผู้สูงวัยในการท่องเที่ยว เรามักจะคิดเสมอว่าผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือ ต้องการให้มีคนดูแล แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุอาจไม่ได้ต้องการให้คนมาดูแลเสมอไป และในขณะเดียวกันการได้รับการดูแลของผู้สูงอายุ ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุต้องอ่อนแอ แต่การดูแลอาจจะหมายถึงการให้การเคารพ การยกย่อง เอาใจใส่ในเรื่องของความรู้สึก เพราะฉะนั้นแล้วการที่ลูกๆ พาพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ออกไปท่องเที่ยวยังสื่อสารถึงบทบาทหรือสถานะของผู้สูงอายุที่ยังได้รับการให้ความสำคัญจากครอบครัวหรือจากสังคม

ไม่ลำบากเลย นั่งรถแอร์เดินทางสบาย ลูกหลานดูแลดี ลงจากรถนี้สองฟากเลย ช่วยกันประคอง จูงหลานชาย หลานสาว เราแข็งแรง แต่เขาชอบเทคโนโลยีทุกวัน เย็นๆ แวะมารับไปเลี้ยงอาหารญี่ปุ่น อีกแทบทุกอาทิตย์ เพราะเขารู้ว่าเราชอบอาหารญี่ปุ่น ปลาหิมะ เราไม่เสียตังค์ ได้ตังค์อีก

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ลูกๆ เขาก็ดูแลเราแน่นอน เขาจะทำให้เรารู้สึกว่าเราเป็นผู้หญิงที่เวลาออกจากบ้านแล้วเราภูมิใจ ลูกเรามักจะได้รับความนิยาม คำนิยาม จากคนที่พบเห็น ออกไปนอกบ้าน ไปเที่ยวกัน เขาจะจัดการเตรียมความพร้อมในการเดินทาง ขับรถ ดูแล พุดคุยระหว่างทาง ทำให้เราทุกอย่าง สั่งอาหารให้เขารู้เลยว่าเราชอบทานอะไร

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ลูกๆ เขาจะคอยถามเราว่าเอาอะไรไหม เดินไหวไหม เรบอกกว่า เดินกันไปเถอะ ไม่ต้องห่วงพ่อ ไปเที่ยวต้องเดินนะ

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ผู้นำ ดูแลครอบครัวหรือเพื่อนร่วมทางได้

ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทการดูแลครอบครัวหรือเพื่อนที่ร่วมทางได้ ไม่ใช่ผู้สูงอายุมีบทบาทที่ได้รับจากการดูแลอยู่ฝ่ายเดียว การดูแลไม่ใช่เป็นการดูแลด้านร่างกายอย่างเพียงเดียว แต่เป็นการดูแลไปถึงเรื่องจิตใจ ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำด้านจิตใจ ทำให้อีกฝ่ายรู้สึกมีความสุข รู้สึกว่ามีคุณค่าในตัวเอง รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับกลุ่มหรือหมู่คณะที่ร่วมเดินทางด้วย ตรงนี้มีความหมายมากไปกว่าการดูแลสภาพร่างกาย ผู้สูงอายุสร้างความอบอุ่นใจกับครอบครัวหรือเพื่อนร่วมเดินทาง สิ่งสำคัญคือผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะบอกอยู่เสมอว่าตนเองยังแข็งแรง ยังสามารถดูแลตัวเองได้ในระหว่างการท่องเที่ยว

ถ้าไปกันแบบครอบครัว เราจะไปรถส่วนตัว จะคุยกันว่าถึงไหนแล้ว ใครหิวข้าวหรือยัง จะคุยกันไป ในรถ เราจะมีความสุขเวลาเราไปด้วยกัน เพราะเราได้มีโอกาสดูแลครอบครัว ช่าง

(ประเทือง อ้อพูน, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

มาถึงตรงนี้ยัง ทำเองได้หมดอยู่ ดูแลตัวเองทุกอย่าง ยังไม่ต้องให้ใครดูแลหรืออาจจะคอยดูแลเรา เป็นห่วงอยู่ห่างๆ ลูกไม่อยากให้เราทานอาหารบางอย่าง ขึ้นรถลงเรือคอยถาม แต่เรายังดูแลตัวเองทุกอย่าง

(บัวลอน จันทร์เอี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

สรุปได้ว่า การสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับกลุ่มครอบครัว ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้ให้คำแนะนำ ตักเตือน ให้ความรู้ รวมไปถึงรับฟัง และให้คำปรึกษาแก่ครอบครัว ลูกหลานได้ มีกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังสามารถดูแลตนเองได้ และดูแลครอบครัวที่ร่วมเดินทางได้ มีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำด้านจิตใจให้กับลูกหลาน

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคนช่วยดูแล จะมีลักษณะของผู้ตาม ต้องได้รับการดูแลจากบุคคลที่ร่วมเดินทาง อาจจะเป็นการดูแลเล็กน้อย แล้วแต่สุขภาพความแข็งแรงทั้งกายและใจของผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุระหว่างท่องเที่ยวไม่ได้หมายถึงการดูแลด้านร่างกายอย่างเดียว แต่เป็นการดูแลสภาพจิตใจด้วย คอยพูดคุย สร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างการเดินทาง ทำให้ผู้ร่วมทางรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการเดินทาง เช่นเดียวกันผู้สูงอายุถึงแม้จะอ่อนแอด้านร่างกายแต่ก็สามารถเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ในครอบครัว

เพราะฉะนั้นการมีผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วยกับครอบครัว ทำให้สมาชิกครอบครัวที่ท่องเที่ยวร่วมกันรู้สึกว่าต้องระมัดระวังในการเดินทางมากยิ่งขึ้น คุณลักษณะเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการยังคงมีอำนาจหรือสถานะที่สำคัญของผู้สูงอายุ การมีอำนาจหรือความเข้มแข็งของผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่รวมไปถึงความเข้มแข็งด้านจิตใจ เป็นหลักให้กับผู้อื่นได้

(2) บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุนระหว่างการทำงานเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อน

การทำงานเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญกับผู้สูงอายุมากเช่นเดียวกัน เพราะผู้สูงอายุจะได้ทำกิจกรรมหรือพูดคุยในเรื่องที่ตนเองอยากเล่า อยากแบ่งปัน ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องราวที่แตกต่างจากการพูดคุยกับบุคคลในครอบครัว การไปท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนโดยเฉพาะที่ไม่มีลูกหลานไปด้วย ทำให้ผู้สูงอายุได้เป็นตัวของตัวเองที่อาจจะไม่จำเป็นต้องรักษาความเป็นผู้สูงอายุตามกรอบอย่างที่สังคมอยากให้เป็น เพราะระหว่างการทำงานท่องเที่ยวผู้สูงอายุได้อยู่ท่ามกลางเพื่อนฝูง ที่รู้จักกันมานาน อาจจะเป็นกลุ่มเพื่อนสมัยเรียนมัธยม กลุ่มเพื่อนเรียนมหาวิทยาลัย หรือกลุ่มเพื่อนอื่นๆ ที่อาจจะได้ติดต่อกันโดยไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง ระหว่างการทำงานท่องเที่ยวผู้สูงอายุจึงอยู่ในพื้นที่พิเศษที่ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องการทำงาน ไม่ต้องรักษาภาพลักษณ์ของความเป็น “ผู้ใหญ่”

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่พบระหว่างการทำงานเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนคือการทำงานที่ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้กลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวอีกครั้ง และการมีเพื่อนเดินทางสร้างความอบอุ่นใจให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งกลุ่มเพื่อนสำคัญมากสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ได้แต่งงานหรือคู่ชีวิตของตนเองได้เสียชีวิตแล้ว

เหมือนได้ย้อนวัย กลับไปเป็น “เด็ก” อีกครั้ง

ความรู้สึกของการย้อนวัยระหว่างท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนเกิดขึ้นจากการได้ทำกิจกรรมหรือมีการสื่อสารที่แตกต่างจากตอนที่อยู่บ้านกับครอบครัว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ปลดปล่อยอย่างเต็มที่ ไม่ต้องกังวล ไม่ต้องคำนึงถึงสถานะของความเป็นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะการทำงานเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนผู้สูงวัยด้วยกันเอง ผู้สูงอายุไม่ต้องกังวลเรื่องสถานะความสูงอายุนของตนเองมากนัก

ส่วนมากผมไปเที่ยวได้ทุกอย่าง แต่ให้มีเพื่อนที่ถูกต้องใจไปด้วย อย่างเพื่อนๆ ในชมรม คนอายุเท่าๆ กัน วัยใกล้เคียงกัน รู้ใจกัน ถ้าเป็นคนในครอบครัวไปด้วย เราต้องเป็นผู้นำ ดูแลเขา ความสนุกอาจจะน้อยไปหน่อย แต่ถ้าไปกับเพื่อนๆ ในชมรม เราหยอกกันเล่นได้ แต่ไปกับครอบครัว มีลูก มีแฟนไปด้วย เราจะไปหยอกไม่ได้ เกรงใจ อายหลานบ้าง เราจะนั่งกินบรรยากาศ ดูๆ เขาเล่นกัน ต้องวางตัวเป็นผู้ใหญ่

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

ความรู้สึกระหว่างท่องเที่ยวที่กลับไปเป็น “เด็ก” หรือเป็น “หนุ่มสาว” อีกครั้งนั้น เป็นความรู้สึกที่สดชื่น มีความสุข ได้ย้อนกลับไปทำกิจกรรมต่างๆ ที่เคยทำ พูดคุยเรื่องราวความหลัง เล่นเกม ร้องเพลง ย้อนยุคในอดีต กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียกหรือฟื้นฟู (Reconstruct) อัตลักษณ์ของความเป็นเด็กที่มีอยู่ในตัวผู้สูงอายุให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

สนุก ตลก ทะลึ่ง คุยกันตามประสาเพื่อน ไม่เป็นคนเงียบเหงา แหย่กันไปมา

(อัมพร สุภประเสริฐ, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ระหว่างเดินทางเราไปกันหลายคน ผู้สูงวัยสมาชิกของชมรมทั้งนั้น เราไปกันด้วยรถบัสหนึ่งคัน ใหญ่ๆ เราจะร้องเพลงกันไปสนุกสนานบนรถ ใครถนัดเพลงอะไรก็เอมาร้องกัน จะมีเต้นกันบนรถ เฮฮาสนุกสนาน

(ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ผมชอบร้องเพลง เพลงรุ่นเก่าๆ เวลาเจอเพื่อนที่ชมรมหรือตอนไปเที่ยวจะมารวมตัวร้องเพลงกัน แต่ว่าถ้าอยู่ที่บ้านจะอายลูก ไม่ค่อยยกถ้ำร้องเพลง อายลูก กลัวลูกจะเห็น เขาเห็นแล้วเขาจะอายเราด้วย หลานๆ ถ้าเราร้องเพลง เขาจะเดินหนีเลย เพราะเด็กใหม่ๆ เขาร้องเพลงต่างกับเพลงที่เรา ร้อง เราร้องเพลงโบราณ เขาร้องเพลงอีกแบบ พอเราร้องเพลงเก่า เขาเดินหนีเลย ตาไม่รู้ร้องเพลงอะไรอีกแล้ว

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

บรรยากาศเดินทางบนรถสนุกสนาน หัวเราะกันตลอดทาง มีการคุยสัพเพเหระ หลอกคนโน้น คนนี้ และบางคนเล่าเรื่องตลกขบขัน คุยกัน ระหว่างเดินทางเราได้เจอประสบการณ์ที่ตลกๆ ได้มาเล่าให้กันฟังเป็นที่ขบขัน ไปเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนทุกครั้ง ได้หัวเราะตลอดการเดินทาง หัวเราะกันทั้งรถ

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

ผู้สูงอายุที่เดินทางกับกลุ่มเพื่อนที่ไม่ได้มีครอบครัว คู่สมรสหรือลูกหลานไปด้วย จะบอกว่าตนเองรู้สึกเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องคอยเป็นห่วงบุคคลในครอบครัว สามารถทำกิจกรรมอย่างที่ตนเองอยากทำ เช่น ร้องเพลง เดินรำ พูดคุย โดยที่ไม่กังวลว่าใครจะมองอย่างไร การมีกลุ่มเพื่อนที่เป็นคอเดียวกัน ชอบท่องเที่ยว ทำกิจกรรมคล้ายๆ กัน จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ย้อนกลับไปเป็น “เด็ก” อีกครั้งหนึ่งหรือรู้สึกเหมือนได้ย้อนเวลากลับไปช่วง “วัยหนุ่มสาว”

การที่ผู้สูงอายุมีความรู้สึกที่ตนเองได้ย้อนกลับไปสู่ช่วงเวลาหนุ่มสาว เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง สนุกสนาน มีชีวิตชีวา ถ้าได้อยู่ท่ามกลางเพื่อนฝูงที่คุ้นเคยกัน เพราะฉะนั้นช่วงเวลาระหว่างไปเที่ยวจึงเป็นพื้นที่พิเศษที่ผู้สูงอายุอาจจะได้หลุดจากกรอบของความเป็นผู้สูงอายุที่สังคมกำหนดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง “การเดินทางท่องเที่ยว” จึงเปรียบเสมือนพื้นที่แห่งการปลดปล่อยตัวตนอีกด้านหนึ่งของผู้สูงอายุ ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีภาระ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนที่ไม่ได้คำนึงเรื่องผลประโยชน์หรือต้องรักษาภาพลักษณ์ของความเป็น “ผู้ใหญ่”

การมี “เพื่อนร่วมห้องเที่ยว” จะช่วยดูแลกันและกัน

การท่องเที่ยวกับเพื่อนของผู้สูงอายุ อาจจะได้ดูแลกันและกันเหมือนในรูปแบบที่ผู้สูงอายุท่องเที่ยวครอบครัว การดูแลของลูกหลานอาจจะเป็นห่วงผู้สูงอายุในเรื่องร่างกาย การเดิน การเข้าห้องน้ำ คอยอยู่ใกล้ชิด แต่สำหรับการเดินทางกับเพื่อน “เพื่อน” มีความหมายในเรื่องของการช่วยดูแลจิตใจกัน และกันด้วย เพราะเพื่อนของผู้สูงอายุอาจจะเป็นบุคคลที่วัยใกล้เคียงกัน ที่เข้าใจความเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะสามารถเติมเต็มความรู้สึกในส่วนที่ลูกหลานไม่สามารถให้ได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้แต่งงาน มีครอบครัวและไม่มีลูก เพื่อนจะเป็นบุคคลสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ไปกับเพื่อนที่ชมรม คนนั้นดูแล คนนี้ก็ดูแลเรา คอยพาเราเดิน คนนี้ประจำ (เพื่อนที่นั่งข้างๆ) จะดึงเรา จะกินอะไร เขาช่วยจัดทำให้เราระหว่างไปเที่ยว เราไม่ต้องยุ่งเลย เพื่อนฝูงที่นี้ช่วยดูแล อยู่ที่ชมรม (ชมรมผู้สูงอายุ) เรารู้สึกอบอุ่น พุดจริงๆ ที่มาที่ชมรมเพราะแบบนี้ ที่มีกำลังใจเพราะคนใกล้เคียง โอ้โฮ ทำให้เราดีมาก

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ที่ไปครูไปเที่ยวทุกครั้งเพราะเพื่อนเขาดึงไป ไปเพราะไปคุยกับเพื่อน จุดประสงค์จริงๆ ที่ครูไปคือการได้ไปอยู่กับเพื่อน ไปคุยกับเพื่อน สนุกกับเพื่อน สถานที่อาจจะไม่สำคัญมากนัก แต่จุดใหญ่ของครูคือการได้ไปกับเพื่อน อยู่กับเพื่อน คุยกันกับเพื่อนๆ

(อาภรณ์ สวนจันทร์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ช่วงนี้ถ้าเราได้ไปกับเพื่อน ไปกับกลุ่มที่รู้จักกัน ถูกใจกัน เพื่อนสนิทกัน น่าจะสนุกกว่า แต่ถ้าไปกับกรุ๊ปทัวร์แล้วเรามีเพื่อนไปน้อยคน จะรู้สึกไม่ค่อยสนุกแล้ว ถ้าไปกับเพื่อนสัก 5-6 คนน่าจะสนุกกว่า สำหรับป่าการไปเที่ยวต้องได้ไปกับเพื่อนเยอะๆ

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว จึงผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังกระฉับกระเฉงหรือเป็นเด็กอยู่เสมอเมื่อได้ท่องเที่ยวกับเพื่อน ให้ความรู้สึกสนุกสนานแตกต่างจากครอบครัว ผู้สูงอายุอาจจะได้แสดงความเป็นตัวตนของตนเองอย่างเต็มที่ การสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นเด็กของผู้สูงอายุ จะสื่อสารผ่านกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว เช่น ร้องเพลงเก่า เดินรำ เล่นเกม หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่ได้ทำที่บ้าน เพราะอายุลูกหลาน พื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนจึงเป็นเสมือนพื้นที่แห่งการปลดปล่อย ไร้ภาระ ไร้ความกังวล ทำให้ผู้สูงอายุอาจจะสามารถแสดงตัวตนได้อย่างเต็มที่ แตกต่างจากบริบทอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุจะต้องวางตัวให้เหมาะสมเพราะต้องรักษาสถานะความเป็นผู้ใหญ่

(3) บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์

การเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์ จะมีลักษณะของทัวร์แบบเหมากรุ๊ปทัวร์ จัดให้เป็นกรุ๊ปทัวร์ที่มีเฉพาะกลุ่มหรือหมู่คณะที่รู้จักกันมาก่อน และในอีกรูปแบบหนึ่งจะเป็นทัวร์ที่ผู้เดินทางไม่ได้รู้จักกันมาก่อนล่วงหน้า แต่ละคนอาจจะมีเพื่อนมาด้วย แล้วมาร่วมเดินทางเป็นกลุ่มใหญ่ การเดินทางในรูปแบบทัวร์สำหรับผู้สูงอายุ มักจะได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ สถานะของผู้สูงอายุในกรุ๊ปทัวร์จึงมีสถานะเหมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ของสมาชิกทัวร์คนอื่นๆ ด้วย

“ผู้ใหญ่” ที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่

ทริปที่แล้วมีคนแก่อายุ 80 มาด้วย จะมีคนช่วยประคองตลอด เพราะลูกอยากพาแม่มาทำบุญ เลยต้องมากับลูกด้วย ส่วนใหญ่คนที่มาพามาจะเป็นคนสูงวัย ถ้าเป็นฮองกงหรือเกาหลีจะกลุ่มวัยรุ่นทัวร์แถบเอเชียเรา จะเป็นการไปทำบุญ ไหว้พระ ทำให้มีกลุ่มผู้สูงอายุไปกันมาก ถ้ามีคนแก่มาด้วยเราจะช่วยดูแลเป็นพิเศษจริงๆ แล้วทุกคนจะช่วยดูแล เหมือนเป็นผู้ใหญ่ในทริปการเดินทาง

(ประภัสสรณ์ ศรีตะวัน, หัวหน้าทัวร์, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2556)

ถึงแม้ว่าไม่ได้เป็นผู้สูงอายุที่ไม่แข็งแรง แต่เมื่อเดินทางกับทัวร์ สถานะที่เป็นผู้สูงอายุจะได้รับการดูแล เอาใจใส่มากเป็นพิเศษจากเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ที่ช่วยดูแลในทุกๆ เรื่อง เช่น ช่วยถือของ ช่วยดูแลเรื่องการรับประทานอาหาร เรื่องที่พัก เช่น โรงแรม จะจัดให้พักในชั้นที่ไม่สูงมากนัก การดูแลในส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ของระหว่างผู้ให้บริการกับลูกค้าของบริษัททัวร์ แต่อีกส่วนหนึ่งยังแฝงไปด้วยเรื่องค่านิยมของสังคมไทยที่ต้องให้ความเคารพ ยกย่องดูแล “ผู้สูงอายุ”

เขาดูแลเราเรื่องอาหารการกิน โดยเฉพาะถ้าเราซื้อข้าวซื้อของ เขาจะคอยมาช่วยเรา เพราะว่าจำไว้ อย่างหนึ่ง ถ้าบริการดี โดยเฉพาะอาจารย์โรงเรียนเตรียมฯ (เตรียมอุดมศึกษา) ไกด์จะชอบมาก ถ้าบริการดี ทิปจะเยอะมาก ถ้าบริการไม่ดี จะทิปแบบเสียไม่ได้ นึกออกไหม สมัยนี้ไม่เหมือนสมัยก่อนรู้ไหม ยิ่งบรรดาอาจารย์อาวุโสที่แก่กว่าเรานี้ยิ่งทิปหนักเลย แต่เด็กรุ่นหลังนี้มันไม่ยอมทิป การดูแลของทัวร์ โอ้โฮ เขาคอยดูแลเราทุกอย่าง อยากได้อะไรได้หมด นี่คือนโยบายบริการไป เพราะฉะนั้นการที่ประกอบอาชีพบริการ คนบางคนนี่พร้อมให้ ถ้าเขามี เขาพร้อมที่จะให้ อย่างเช่นอาจารย์ที่โรงเรียนเตรียมฯ (เตรียมอุดมศึกษา) ที่เขาไฮโซ เขาเปย์ไม่อั้น ถ้าใครมาช่วยดูแล ที่เราพูดได้เพราะเราเห็นมา แต่ว่าขณะเดียวกันคนรุ่นใหม่มีฐานะไม่ใช่ การให้เป็นการให้ค่าเล็กๆ น้อยๆ ที่เขาดูแล เพราะว่าคนที่ทำทัวร์น่าเห็นใจ

(คมขำ ติวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

ที่ไปเวียดนามนี้ป่าพักโรงแรม คืออย่างนี้ไกดัดมันฉลาด จะมีพักตั้งแต่ชั้นสอง ชั้นสาม ชั้นห้า ชั้นหก ชั้นสิบสอง ถ้าเป็นคนสูงอายุก็จะให้ชั้นต้นๆ ถ้าเด็กๆ ก็จะไปชั้นสูงๆ เดินไกลหน่อย นี่คือไกดัดมันฉลาด อย่างเช่นป่า เราเป็นผู้อาวุโส เป็นอาจารย์เก่า เราก็จะได้อภิสิทธิ์เหนือคนอื่นเขา ผอ.อันดับหนึ่ง ต้องดูแลดี ถัดมาเป็นรองผอ. แล้วจึงมาเป็นพวกเรา อาจารย์ ครูอาวุโส นี่คือโชคดีของคนแก่พวกหนุ่มๆ สาวก็พักไปชั้นสูงๆ เดินไกลหน่อย

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

การแสดงออก การปฏิบัติตัว การสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว ยังสะท้อนถึงค่านิยมที่ของคนที่วัยแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุมักจะมองเห็นและใส่ใจรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ในการเดินทางมากกว่าคนวัยอื่นๆ การที่ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากบริษัททัวร์เป็นพิเศษ ส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ และอีกส่วนมีเหตุผลจากสภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง ประกอบกับเพราะความเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้อาวุโส ที่อดีตเคยมีตำแหน่ง ฐานะมีความสำคัญ และยังคงมีความสำคัญถึงแม้จะเกษียณอายุหรือไม่ได้ทำงานแล้ว ผู้สูงอายุก็ยังคงมีอำนาจมีอิทธิพลของผู้อาวุโส มุมมองของผู้สูงอายุ เมื่อมีคนมาดูแล ให้บริการดี ต้องตอบแทนให้เต็มที่ การตอบแทนของผู้สูงอายุจะสะท้อนผ่านธรรมเนียมการให้ค่าทิป ผู้สูงอายุจะให้ค่าทิปค่อนข้างมากสำหรับผู้ที่เขาใจใส่ดูแลตนเองเป็นอย่างดี และยังเป็นการตอบแทนน้ำใจแก่คนที่ทำงานบริการ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มหนุ่มสาวที่มองว่าการให้ค่าทิปอาจจะไม่สำคัญมากนัก เพราะเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทัวร์ที่ต้องให้การดูแลอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องให้ค่าทิปเพิ่ม

นอกเหนือจากนี้สำหรับการเดินทางแบบกรุ๊ปทัวร์ โดยเฉพาะทัวร์ในรูปแบบที่ผู้ร่วมทัวร์อาจจะไม่ได้รู้จักกันมาก่อน ผู้สูงอายุมองว่าบรรยากาศการสื่อสารระหว่างการเดินทางมีความสำคัญ หัวหน้าทัวร์ต้องมีความสามารถในการดูแลสมาชิกทัวร์ สร้างบรรยากาศการเดินทาง และมีกิจกรรมให้สมาชิกทัวร์ได้ทำความรู้จักกัน ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ผู้สูงอายุที่ร่วมเดินทางกับทัวร์ทำให้มีโอกาสได้พบเพื่อนใหม่ รู้จักคนใหม่ๆ เพิ่มขึ้นในการเดินทาง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทางกับทัวร์มักจะเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อการเดินทางจบลงก็จะแยกย้ายกลับไปใช้ชีวิตของตนเอง

บรรยากาศการเดินทางที่สำคัญคือมีการพูดคุยกับคนที่ร่วมทัวร์ไปกับเรา ขึ้นอยู่กับว่าทัวร์ลีดเดอร์จะมีความสามารถที่จะทำให้คนในกลุ่มเป็นอย่างไร นี่คือการแรก ประการที่สองมีคนในกลุ่มสักสองสามคนที่เป็นตัวเอ้หน่อย ที่จะคอยทำให้บรรยากาศในการเดินทางระหว่างที่คนเดินทางด้วยกัน ช่วยให้มีปฏิสัมพันธ์ ได้คุยกัน ได้ทักทาย ปราศรัยกัน สร้างบรรยากาศในการเดินทาง คอยฟังพาดูใจกัน เรานั่งรถไปทัวร์กับแฟน เราจะชวนเขาดูบรรยากาศต่างๆ คุยกันเรื่องทั่วๆ ไป

(กิจบตี ก้องเบญจภุช, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

ไปพม่า กรุ๊ปทัวร์หรือคณะที่เราไปกันประมาณ 20 คน ครั้งหนึ่งเป็นคนที่เรารู้จัก อีกครั้งหนึ่งเราไม่เคยรู้จักมาก่อน เขาจะมีการพูดคุย เล่าเรื่องต่างๆ ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ได้รู้จักเพื่อนเพิ่มขึ้น (เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

เรายังรู้สึกว่าการช่วยเหลือดูแลตัวเองได้ ยังเดินไหว แต่ระหว่างทางเดิน บางครั้งมีคนพยายามจะเข้ามาช่วยเหลือเรา ดูแลเรา ในบางครั้งทำให้เราไปได้ช้า ถ้าคุณไม่มาช่วยเรา เราอาจจะไปได้เร็วขึ้นก็ได้

(ลัดดา สุขเกษม, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2556)

อย่างที่ได้อธิบายไป ผู้สูงอายุที่อยู่ในกรุ๊ปทัวร์จะได้รับการดูแลเป็นพิเศษมากกว่าคนหนุ่มสาว แต่ในบางครั้งผู้สูงอายุอาจจะมองว่าเป็นการช่วยเหลือที่มากเกินไป จนผู้สูงอายุไม่ได้ทำอะไรด้วยตนเอง ผู้สูงอายุน่าจะอยากที่จะดูแลตัวเองหรือทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง และอาจจะเป็นการบ่งบอกเป็นนัยว่าตนเองยังแข็งแรงอยู่ก็เป็นได้

จากการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่พม่าและอินเดีย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถดูแลตนเองได้ และให้ความเป็นกันเองในการพูดคุยกับบุคคลที่ร่วมทัวร์ด้วย มีเพียงผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน เท่านั้นที่ได้รับการดูแลระหว่างการเดินทางขึ้นเครื่องบินเป็นพิเศษ ไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องเดินมาก หรือการเดินทางที่สูง เช่น การขึ้นเขาคิชฌกูฏที่ประเทศอินเดีย ต้องนั่งเสถียร เนื่องจากสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง เดินเป็นระยะทางไกลๆ ไม่ได้ และการเดินในสนามบินที่ต้องเดินค่อนข้างมาก การเดินไปขึ้นเครื่องหรือการเดินทางช่วงระหว่างเปลี่ยนเครื่อง ผู้สูงอายุจะได้รับการดูแล โดยมีรถเข็นให้บริการจากเจ้าหน้าที่ของสนามบิน ทำให้การเดินทางเป็นไปได้อย่างราบรื่น

“นักท่องเที่ยวที่จริงจัง” ชอบแสวงหาความรู้

การไปท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ อาจจะมีบรรยากาศของการเรียนรู้มากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ เพราะการไปท่องเที่ยวกับทัวร์มีหัวหน้าทัวร์ มีไกด์คอยดูแลให้ข้อมูลความรู้อยู่ตลอดเวลา รวมไปถึงการคำแนะนำขั้นตอนหรือการปฏิบัติตัวต่างๆ ที่เข้มข้นมากกว่ารูปแบบการท่องเที่ยวส่วนตัวกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน อีกทั้งการไปทัวร์ต้องมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง เพราะฉะนั้นผู้ร่วมทัวร์จึงต้องให้ความสำคัญกับขั้นตอนหรือคำแนะนำต่างๆ ค่อนข้างมาก เพื่อให้การเดินทางมีความคุ้มค่า สำหรับผู้สูงอายุที่จริงจังกับการท่องเที่ยวจะมีความพยายามเก็บเกี่ยวข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ให้มากที่สุด

จากการสังเกตการณ์ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวพม่าและอินเดียพบว่า ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับขั้นตอนการสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก เช่น การสวดมนต์ขอพร การเดินเวียนเทียนสักการะสถานที่ รวมไปถึงการซื้อดอกไม้ ธูปเทียน ของไหว้สักการะต่างๆ และใช้เวลานานในการทำกิจกรรมดังกล่าว

ระหว่างการเดินทางผู้สูงอายุเป็นผู้รับฟังข้อมูล ประวัติความเป็นมาจากหัวหน้าทัวร์และพระอาจารย์ วิทยากรอย่างตั้งใจ ช่วงเวลานี้อาจจะไม่มีการพูดคุยกัน และในขณะเดียวกันถ้าหากเป็นประเด็นหรือ เรื่องราวที่ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจ หรือเป็นประเด็นที่สงสัย ผู้สูงอายุก็จะร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กับผู้ร่วมเดินทางคนอื่นๆ ในคณะทัวร์ที่ได้รับฟังข้อมูลด้วยเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นระหว่างการท่องเที่ยว ที่สังเวชนียสถานแต่ละแห่ง จะได้ฟังเรื่องราวเกร็ดความรู้จากผู้สูงอายุอยู่เสมอ

สังเกตจากการให้สัมภาษณ์เชิงลึกของผู้สูงอายุที่ได้บอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวจะแทรกวิธีคิด ความรู้ ที่ผู้สูงอายุได้รับระหว่างการท่องเที่ยว บรรยายภาคการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวจึงทำให้ผู้สูงอายุ ได้ซึมซับ เรียนรู้ เรื่องราวต่างๆ จากสถานที่จริงหรือเป็นย้อนทบทวนถึงเรื่องราวที่ตนเองเคยพบเจอในอดีต นอกจากได้ความรู้ ยังมีเรื่องของความรู้สึกอึ้งอัมเมใจ ปลื้มใจ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการได้ไปสัมผัสกับ สถานที่หรือเหตุการณ์โดยตรง

เราได้เรียนรู้เยอะจากการมาทัวร์ครั้งนี้ ก่อนมาเราได้ยินอะไรมาเกี่ยวกับอินเดีย พอได้มาเห็น สถานที่จริง สังเวชนียสถาน เราได้เรื่องความไม่เที่ยง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

(สงัด สุขเกษม, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2556)

ประมาณปลายปีจะไปอินเดียอีก แต่อินเดียต้องทำใจ เขาอยู่ได้ เราไปทัวร์ ความตั้งใจของลุงกับป้า ที่ไปอินเดียคือต้องการไปกราบพระพุทธรูปเจ้า ไปสังเวชนียสถาน...อินเดียดีมาก เขาอยู่แบบอินเดีย คุยเรื่องอินเดีย ทำนมมหาเล่าให้ฟังว่า ถ้าไม่มีขอทาน ไม่เรียกว่าอินเดีย อินเดียไม่ได้จน ประเทศเขา ใหญ่เป็นอันดับที่สามของโลก ประชาชนเขามีมาก มีวรรณกะษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร จัณฑาล หนึ่ง สอง สามโอเค แต่พวกสุดท้ายนี่เป็นขอทาน พวกนี้ต้องนั่งขอ พระพุทธรูปให้ฟังว่า บาง คนพวกจัณฑาล เกิดมาได้สักกระยะหนึ่ง เขาจะหักขา เพื่อที่จะขอทาน และเพื่อความอยู่รอด ฟัง แล้วอยากจะร้องไห้ในรถเลย น่าสงสารมาก

(ศักดา จิวราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ไปอินเดียจะมีสวดมนต์ ก่อนเดินทางจะการสวดมนต์ นั่งบนรถพอรถเริ่มออกก็จะเริ่มสวดมนต์ ทานกลางวันจะทานบนรถให้พร้อมเลย ก่อนที่จะลงไปดูตามจุดต่างๆ เราจะสวดมนต์ เข้าเย็น ทำ วัตรเช้า เย็น แต่สวดมนต์ไม่ยาวมาก เราได้มีโอกาสไปกราบพระพุทธรูปเจ้า ไปไหว้ท่านถึงที่ ไปทั้งที่ ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ ตอนที่เวลาเราไปแต่ละที่ จะมีพระเทศน์เรื่องราวต่างๆ ให้ฟัง คนที่ไป กันต่างคนต่างร้องไห้ ตื้นตันใจ ปลื้มใจที่ได้มา

(สุมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

เพราะฉะนั้นจากข้อมูลที่ได้ทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับช่วงเวลาระหว่างการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และค่อนข้างจะเป็น “นักท่องเที่ยวที่มีความจริงจัง” การไปท่องเที่ยวแบบทัวร์เป็นการไปดู ไปรู้ ไปเห็น ทำความเข้าใจกับสถานที่สำคัญต่างๆ อย่างมีแบบแผน ถึงแม้การท่องเที่ยวจะถูกมองว่าเป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน เพื่อความเพลิดเพลิน แต่เป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยความเข้มข้นในเรื่องของการเรียนรู้ โดยที่ผู้สูงอายุอาจจะไม่รู้ตัวเลย ซึ่งความรู้ที่ได้จากการท่องเที่ยว ทุกอย่างที่พบเจอสามารถเรียกได้ว่าเป็นความรู้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นอาจเรียกได้ว่าผู้สูงอายุแสดงตัวตนของ “ผู้ที่ชอบแสวงหาความรู้” ในระหว่างการท่องเที่ยวด้วย ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นรูปแบบทัวร์ที่ไปสังเวชนียสถานอย่างเดียวที่เป็นเรื่องความรู้ ทัวร์ในประเทศอื่นๆ ก็เป็นการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

สนุกอย่างเดียว ดูบรรยากาศข้างทาง ไม่หลับไม่นอน ใครเขานั่งหลับ เราไม่หลับ นั่งดู การเดินทางในที่ที่เราไม่เคย ทัวร์เขาบอกเราว่า ถ้าเป็นไปได้อย่ากระพริบตาแม้แต่วินาทีเดียว มิฉะนั้นคุณจะถูกฆาตกร โกด็จจะเดือนเราตลอด ผมจะไม่รับผิดชอบตรงนี้ สนุกมาก

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ไปภูฏาน ไปดูวัด เพราะวัดเขาเยอะ ดูสถานที่ก่อสร้างต่างๆ ดูธรรมชาติ ดูวัง วัดเหมือนกับว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ไปด้วย แต่ตัวพิพิธภัณฑ์จริงๆ วันที่ไปพิพิธภัณฑ์ปิด เราเลยไม่ได้ดู ชมตลาด เพราะเราอยากจรรู้ วิถีชีวิตเขาเป็นอย่างไร ส่วนแข่งกริล่ากับแคชเมียร์ จะหนักไปทางธรรมชาติ สวนดอกไม้

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ไปพม่าเน้นไหว้พระอย่างเดียว ไปดูสิ่งแปลกๆ คือเจดีย์ชเวดากอง พระธาตุนันทน์แขวน เขาจะมีอะไรแปลกๆ ที่ไม่เหมือนเมืองไทย คนพม่าเขาเข้าวัด แต่จะไม่ได้ไหว้พระ ที่พม่าจะมีพระธาตุ พระเจดีย์ ส่วนใหญ่เขาจะไปไหว้พระธาตุ พระเจดีย์ และนั่งสมาธิ เรียกได้ว่าทำบุญแล้ว เรามีความรู้สึกว่าเมืองไทย เราเข้าวัดแล้วเราต้องไหว้พระ ไหว้พระพุทธรูป แต่ว่าที่พม่าจะเป็นเจดีย์เขาไหว้เจดีย์ ไหว้พระธาตุ และนั่งทำสมาธิ นี่คือตามสไตล์ของพม่า

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

การท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ของผู้สูงอายุทำให้เราได้เห็นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวเป็นส่วนตัวกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน การท่องเที่ยวกับกรุ๊ปทัวร์ต้องคำนึงถึงขั้นตอน ข้อปฏิบัติต่างๆ รวมไปถึงต้องพยายามเก็บเกี่ยวความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์การท่องเที่ยวให้มากที่สุด ผู้สูงอายุจึงมีอัตลักษณ์ของนักท่องเที่ยวที่จริงจังมากกว่าการเดินทางในรูปแบบอื่นๆ

โดยสรุป บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะเกี่ยวข้องกับบุคคล 3 กลุ่มหลัก (ตารางที่ 4.28) ที่ผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วย ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มครอบครัว ลูก หลาน ญาติพี่น้อง กลุ่มที่สอง กลุ่มเพื่อน และกลุ่มสุดท้าย เป็นการเดินทางในรูปแบบทัวร์ ที่มีคนมาช่วยจัดการดูแลเรื่องการท่องเที่ยวให้ ผู้สูงอายุอาจจะเดินทางร่วมกับเพื่อนหรือครอบครัว โดยมีทั้งทัวร์ที่เหมากรุ๊ป จัดท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มคนที่รู้จักกันเป็นส่วนตัวหรือกับกรุ๊ปทัวร์ที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน

กลุ่มผู้สูงอายุที่เดินทางกับครอบครัว ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ ที่มีการวางตัวเป็น “ผู้ใหญ่” อย่างเหมาะสม เป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุสามารถทำหน้าที่ถ่ายทอด ให้ความรู้ บอกกล่าว แนะนำ ตักเตือน ผ่อนคลายความเครียด และสามารถรับฟังปัญหาของครอบครัว รวมไปถึงเป็นผู้นำ ดูแลผู้อื่นได้ หรือได้รับการดูแลจากครอบครัว ผู้สูงอายุอาจจะต้องพึ่งพาครอบครัวในด้านสภาพร่างกาย แต่จิตใจผู้สูงอายุยังมีความเป็นผู้นำ เป็นศูนย์รวมใจของสมาชิกในครอบครัว

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนโดยเฉพาะ ผู้สูงอายุอาจจะมีความเป็นตัวของตัวเองได้มากกว่า ได้ทำกิจกรรมอย่างที่ตนเองอยากทำ รู้สึกว่าเหมือนได้กลับไปสู่อีกครั้ง “วัยหนุ่มสาว” อีกครั้ง ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและเป็นผู้นำของกลุ่มเพื่อน สามารถทำหน้าที่คอยดูแลบุคคลที่ร่วมเดินทางได้เช่นเดียวกัน การเดินทางกับเพื่อนทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเป็นตัวของตัวเองมากกว่าครอบครัว ไม่ต้องวางตัวเป็นผู้ใหญ่ ไม่มีบทบาทของการตักเตือนสั่งสอนแบบการท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้สนุกสนานอย่างเต็มที่ เป็นการฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งหรืออัตลักษณ์ความเป็นเด็กให้กับผู้สูงอายุ

ส่วนการท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ วิธีการเดินทางหรือรูปแบบการเดินทางที่ต้องเดินทางร่วมกับคนหมู่มากที่อาจจะไม่รู้จักกันมาก่อน ทำให้ต้องมีขั้นตอนหรือการปฏิบัติตัวที่คำนึงถึงส่วนรวมด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับทัวร์จะได้รับการดูแลระหว่างการเดินทาง เปรียบเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ของคณะที่เดินทางท่องเที่ยว การให้การดูแลผู้สูงอายุ ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ ไม่สามารถดูแลตนเองได้ แต่หมายถึงการให้ความเคารพ ยกย่อง ให้เกียรติในฐานะที่เป็นลูกค้าและในฐานะที่เป็นผู้อาวุโสในการเดินทาง อีกทั้งบรรยากาศระหว่างการท่องเที่ยวถือเป็นบรรยากาศของการเรียนรู้ ผู้สูงอายุจึงมีอัตลักษณ์ของนักท่องเที่ยวที่จริงจังมากกว่าการท่องเที่ยวสองแบบแรก การท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์มีข้อดีคือมีการวางแผนและออกแบบการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมในจุดสำคัญที่ควรจะไปท่องเที่ยว พร้อมทั้งยังมีผู้นำทัวร์หรือมีไกด์คอยให้ข้อมูลหรือความรู้ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุได้เข้มข้นมากกว่า ผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เมื่อเลือกเดินทางกับทัวร์จึงพยายามเก็บเกี่ยวข้อมูลความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับบริบทและบุคคลที่ผู้สูงอายุท่องเที่ยวด้วย การท่องเที่ยวกับครอบครัว ได้เห็นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้นำ การท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุเปรียบเสมือนได้กลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาว และการท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์ สื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของการเป็นนักท่องเที่ยวที่จริงจังของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.28 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

กลุ่มบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุ	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
กลุ่มครอบครัว	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ให้คำแนะนำ ตักเตือน ให้ความรู้ - ผู้รับฟัง และให้คำปรึกษา - ผู้ตาม/ผู้นำ ได้รับการดูแล/สามารถดูแลตนเองและดูแลครอบครัวได้ (ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ)
กลุ่มเพื่อน	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุรู้สึกเหมือนได้ย้อนวัย ได้กลับไปเป็น “เด็ก” หรือ “หนุ่มสาว” อีกครั้ง รู้สึกมีอิสระ และเป็นตัวของตัวเอง - ผู้สูงอายุดูแลกันและกันระหว่างเดินทาง ผู้สูงอายุมีเพื่อนสนิทที่คุ้นเคยเดินทางด้วยทำให้การเดินทางสนุกสนาน (ฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ)
กลุ่มทัวร์	<ul style="list-style-type: none"> - “ผู้ใหญ่” หรือ “ผู้อาวุโส” ที่ได้รับการดูแลให้ความเคารพ - “นักท่องเที่ยวที่จริงจัง” ชอบแสวงหาความรู้ (ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ)

ข. ข้อมูลข่าวสารระหว่างการท่องเที่ยว

ตัวสาร ข้อมูลข่าวสาร หรือเนื้อหาสาระระหว่างการเดินทาง เป็นข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงอายุพูดคุยได้รับ หรือทำความเข้าใจระหว่างการเดินทาง ข้อมูลเหล่านี้จะสังเกตได้จากบทสนทนาที่แสดงถึงมุมมองทัศนคติ ความคิดเห็นต่างๆ ที่ผู้สูงอายุถ่ายทอดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ข้อมูลที่ผู้สูงอายุถ่ายทอดให้ฟังจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจึงถือเป็นหลักฐานที่ใช้ในการทำความเข้าใจการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

จากข้อมูลหรือเนื้อหาสาระที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงระหว่างท่องเที่ยวที่มีมาจากบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมท่องเที่ยวด้วย ได้แก่ กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุได้ไปทัวร์ด้วย เพราะฉะนั้นจึงนำมาเป็นเกณฑ์ในการจัดประเด็นข้อมูลข่าวสาร (Message) ระหว่างการท่องเที่ยวได้ดังนี้

- (1) ข้อมูลจากกลุ่มครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ได้แก่ ข้อมูลส่วนตัวและความเป็นอยู่ของครอบครัว ลูกหลาน และเพื่อน และข้อมูลเฉพาะเรื่องในกลุ่มตนเองมีความสนใจหรือมีความเชี่ยวชาญ
- (2) ข้อมูลที่ได้รับระหว่างการท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการเดินทาง อุปสรรคหรือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว การหาข้อมูลมาจากตัวผู้สูงอายุส่วนหนึ่งและมาจากบุคคลอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุร่วมท่องเที่ยวด้วย

(1) ข้อมูลจากกลุ่มครอบครัวและกลุ่มเพื่อน

พื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาตลอด 24 ชั่วโมงอยู่กับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนสนิทที่ร่วมเดินทางด้วย มีการสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเกือบตลอดเวลา ประเด็นที่ผู้สูงอายุพูดคุยกับกลุ่มครอบครัว และกลุ่มเพื่อนอาจจะมี ความแตกต่างกัน ซึ่งส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับภูมิหลัง ความสนใจของผู้ร่วมเดินทางด้วย

ประเด็นหรือเรื่องที่ยกมาพูดคุยจะช่วยสร้างบรรยากาศในการเดินทาง เพราะการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต้องใช้เวลาช่วงหนึ่ง ระหว่างการเดินทางจึงเป็นเวลาที่ผู้สูงอายุได้อยู่ร่วมกับครอบครัว เป็นการพบปะเห็นหน้าค่าตากันตลอดการเดินทาง ช่วงนี้จึงเป็นโอกาสที่พ่อแม่ลูกหรือผู้สูงอายุกับลูกหลานจะได้ใช้เวลาร่วมกัน พูดคุย สอบถามความเป็นไปในชีวิต เป็นเรื่องส่วนตัวภายในครอบครัว การพูดคุยเรื่องส่วนตัวสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวให้แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นที่อาจจะไม่ได้พูดคุย ประเด็นเรื่องส่วนตัวระหว่างการท่องเที่ยวมากนัก อีกทั้งการพูดคุยเรื่องครอบครัวหรือลูกหลานสื่อสารถึงบทบาทการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุที่เรื่องการทำงานมีความสำคัญน้อยลงจึงได้รับการพูดถึงค่อนข้างน้อย ซึ่งแตกต่างจากคนหนุ่มสาวที่ยังใช้ชีวิตในช่วงวัยทำงาน

ข้อมูลข่าวสารที่พูดคุยกันของผู้สูงอายุจึงมีประเด็นเกี่ยวกับครอบครัว ลูก หลาน ญาติ มิตร แพรก อยู่ด้วยเสมอ การพูดถึงเรื่องครอบครัวหรือคนใกล้ชิด ผู้สูงอายุจะมีความภาคภูมิใจที่ได้เล่าเรื่องประสบการณ์ความสำเร็จของลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิด การพูดคุยถึงลูกหลานหรือสอบถามความเป็นไปในชีวิตของลูกหลานระหว่างการท่องเที่ยว ยังเป็นเวลาที่ผู้สูงอายุได้ทบทวนการใช้ชีวิตที่ผ่านมาของตนเองด้วย เพราะฉะนั้นข้อมูลความเป็นอยู่ของลูกหลานหรือความสำเร็จของครอบครัวที่ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนกับครอบครัวหรืออาจจะแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเพื่อน เป็นข้อมูลที่จะสื่อสารอัตลักษณ์การเป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง สามารถเลี้ยงดูลูกหลานให้ประสบความสำเร็จ

ถ้าไปกับครอบครัวโอเค ส่วนใหญ่จะคุยเรื่องในครอบครัว ลูกทำอะไรมาบ้าง เดี่ยวนี้โตๆ กันหมดแล้ว คุยเล่นกันบ้าง มีคุยซีเรียส คุยเรื่องงานเรื่องการของแต่ละคน เป็นสาระแต่ไม่มีอะไรเครียด

(ฉัตรรัตน์ ทิรัญเชาววิวัฒน์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

ถ้าเป็นการเดินทางกับครอบครัว มีเพื่อนสมทบไปด้วยบ้าง จะไปกันเอง คุยกันลักษณะของครอบครัว เป็นการพักผ่อนที่เป็นความสุขอย่างหนึ่งของเรา เราออกไปเที่ยวพร้อมหน้า พ่อ แม่ ลูก

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวหรือการที่ได้พูดคุยระหว่างการเดินทางกับครอบครัว จึงเป็นการได้ถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ สอบถามความเป็นไปของบุคคลใกล้ชิดของผู้สูงอายุ การรับรู้ความก้าวหน้า การเติบโตของลูกหลาน การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงต้องเกี่ยวข้องกับครอบครัวเสมอ ความสำเร็จของลูกหลาน ความสำเร็จของครอบครัวจึงเป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุมักนำบอกเล่าระหว่างการท่องเที่ยว การประสบความสำเร็จของลูกหลาน เช่น ลูกหลานเรียนจบได้รับปริญญา ได้ทำงานที่ดี เป็นการสื่อสารถึงความสำเร็จ ความภาคภูมิใจและสื่อสารถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวกับกลุ่มครอบครัวและกลุ่มเพื่อนของผู้สูงอายุ บางครั้งอาจจะไม่ได้แยกกัน ผู้สูงอายุอาจจะไปเที่ยวพร้อมเพื่อนและพาครอบครัวของตนเองไปด้วย อีกทั้งประเด็นการพูดคุยยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรมแตกต่างกัน กลุ่มเพื่อนจากการเรียน กลุ่มเพื่อนที่เคยร่วมงานกัน ประเด็นการพูดคุยต่างกัน การพูดคุยระหว่างการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเป็นพื้นที่แบบไม่เป็นทางการ ถึงแม้ว่าจะพูดคุยเรื่องงานก็อาจจะไม่เคร่งเครียดหรือจริงจังมากนัก ข้อมูลหรือประเด็นที่พูดคุยช่วยให้การเดินทางมีความสุข สนุกสนาน ได้ความรู้ หรือเป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้คิด ได้มองในมุมใหม่ๆ และเป็นการย้อนทบทวนความหลังร่วมกันกับกลุ่มเพื่อนที่ร่วมเดินทาง

ในครอบครัวเวลาไปเที่ยวจะคุยเล่น เฮฮา กับเพื่อนฝูงบรรยากาศคล้ายกัน ส่วนใหญ่เราจะมีการคุยเล่นกันในรถ แวะกันไปแวะกันมา ถ้าไปกันเป็นคันรถบัสใหญ่ๆ จะมีกิจกรรมพวกเก๋ๆ อัดดนตรีโดยใช้ตุ๊กตาแทน ทายปัญหา แวะกันเล่น ร้องเพลง พวกเพื่อนๆ ชอบร้องเพลงกัน เล่นกีตาร์ แต่หลังๆ จะคุยกันมากกว่า พูดออกไมค์คุยกัน ร้องเพลงลดไป เฮฮาอาจจะลดลงบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นการเสวนากันเรื่องต่างๆ มากกว่า เช่น ถ้าไปกันเป็นหมู่คณะเพื่อนวปอ.(วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร) จะคุยกันเรื่องเกร็ดความรู้...แต่ถ้าไปกับเพื่อนนักเรียนด้วยกันจะคุยเรื่องสัพเพเหระ ร้องเพลงเฮฮากัน คุยความหลัง เพราะอายุ 60 แยกๆ กันหมดแล้ว คุยแต่เรื่องความหลัง

(ฉัตรรัตน์ ทิรัญเชาวินันท์, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2556)

เรามีหลายสังคม ถ้าสังคมเพื่อนสมัยประถม มัธยม จะคุยแต่เรื่องสนุกสนานเฮฮา เล่าเรื่องโจ๊ก ร้องเพลง แม้ว่าคนเหล่านี้จะมีหลากหลายอาชีพเมื่อโตแล้ว แต่ถ้าเราไปกับกลุ่มเพื่อนร่วมงาน เป็นกลุ่มอาจารย์ราชภัฏ ส่วนมากจะคุยในเชิงวิชาการ ยังมีนินทาบ้าง มีพูดคุยถึงเด็กๆ รุ่นใหม่ จะเป็นการพูดคุยถึงแวดวงการศึกษา ตอนเรียนโท เรียนที่มหาวิทยาลัยเกษตร มีเพื่อนอยู่ 9 คน เป็นการคุยแบบสนุกสนานเฮฮา เล่าเรื่องความหลังครั้งเรียนหนังสือ สังคมต่างกัน เรื่องคุยต่างกัน

(ยุพดี เสตพรณ, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2556)

ข้อมูลข่าวสารจากกลุ่มเพื่อน สำหรับผู้สูงอายุยังอาจจะหมายความว่า การไปเที่ยวทำให้มีโอกาสได้เจอเพื่อน ได้รู้ข้อมูล ข่าวคราวความเป็นไปของเพื่อนหรือได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เป็นช่วงเวลาของการพักผ่อน พุดคุยกันเรื่องต่างๆ ไป และส่วนหนึ่งที่สำคัญถึงแม้จะเจอกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุก็ยังคงมีประเด็นครอบครัวของตนเองมาพุดคุยด้วยเช่นกัน แต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์อีกเช่นกัน กลุ่มผู้สูงอายุบางกลุ่มจะหลีกเลี่ยงไม่พุดคุยเรื่องส่วนตัว แต่ในขณะที่บางกลุ่มประเด็นเรื่องครอบครัว เรื่องลูกหลาน เป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจที่จะบอกเล่ามากที่สุด

ระหว่างการเดินทางมีการพุดคุยกัน โดยมากจะคุยเรื่องครอบครัว ไม่ได้คุยเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว แค่วิวทิวทัศน์ก็เต็มที่แล้ว เพราะนานๆ เพื่อนๆ จะเจอกันสักที พอเวลาเราจะไปเที่ยว เราจะทำหนังสือ ส่งเป็นจดหมายจากชมรมไปบอกเขา เพราะฉะนั้นนานๆ เจอกันที เราก็จะคุยกันเรื่องครอบครัว เรื่องสุขภาพ

(มานิดา อรรถเจตน์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

มีพุดคุยถามทุกข์สุขกันว่าเป็นอย่างไรบ้าง การเดินทางไม่มีปัญหาอะไร จะถามไถ่กันว่าเธอไปไหนกันบ้าง สบายดีไหม มีอะไรที่เล่าสู่กันฟังไปโน้นมานี่เป็นอย่างไร แต่เรื่องครอบครัวเราจะไม่ก้าวก่ายกัน ต่างคนจะถามสารทุกข์สุกดิบกัน

(เพ็ญพร ปานพริ้ง, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ข้อมูลที่พุดคุยกันระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงขึ้นอยู่กับภูมิหลังของบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมทางด้วย การเดินทางกับสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุจะสอบถามความเป็นไปในชีวิตของลูกหลาน การเรียนการทำงาน ส่วนการเดินทางกับกลุ่มเพื่อน ประเด็นที่พุดคุยจะเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว และข้อมูลที่ตนเองสนใจ การพุดคุยทำให้บรรยากาศการเดินทางผ่อนคลาย โดยเฉพาะการเดินทางกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุจะได้แบ่งปันข้อมูลในปัจจุบัน ข้อมูลในอดีต เป็นเรื่องราวเก่าๆ ของตนเอง ได้ทวนคิดหรือระลึกถึงเรื่องความหลังของผู้สูงอายุ ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวมีความสุข สดชื่น และมีความหมาย

ข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุพุดคุยกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง โดยสื่อสารผ่านข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวหรือความสำเร็จของลูกหลาน ส่วนข้อมูลที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวด้วยกันสนใจนำมาพุดคุยกัน ก่อให้เกิดการคิด แลกเปลี่ยนความรู้จะเป็นประเด็นเกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งเป็นความสนใจที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังหน้าที่การงานของผู้สูงอายุ รวมไปถึงข้อมูลที่สื่อสารเพื่อทวนระลึกถึงอดีตของผู้สูงอายุ ข้อมูลในระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการใช้ชีวิต ความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต และได้มีโอกาสบอกเล่าข้อมูลเหล่านั้นให้กลุ่มคนใกล้ชิดได้รับรู้ในระหว่างการท่องเที่ยว

(2) ข้อมูลที่ได้รับระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว

ข้อมูลที่ได้รับระหว่างการเดินทาง เป็นข้อมูลที่สูงอายุเก็บเกี่ยวจากการเดินทางหรือเป็นข้อมูลที่สูงอายุศึกษามาล่วงหน้าหรือรู้มาก่อนแล้วจึงมาเห็น มารับรู้ข้อมูลจากสถานที่จริงอีกครั้ง หรืออาจจะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวในเส้นทางเดิมที่เคยเดินทางในหนุ่มสาว ข้อมูลที่ได้รับ อารมณ์ความรู้สึกย่อมแตกต่างจากตอนที่ได้เดินทางในวัยหนุ่มสาว

ข้อมูลที่ได้รับระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับบรรยากาศการเดินทาง เส้นทาง การเดินทาง ข้อมูลอุปสรรคหรือการแก้ไขปัญหาระหว่างการเดินทาง และข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ว่าควรจะต้องเดินทางอย่างไร ต้องเตรียมความพร้อมอย่างไรในการเดินทาง ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทเป็นทั้งผู้นำและผู้ตาม ถ้าผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้นำการเดินทางจะต้องคอยสังเกตถนนหนทาง เส้นทาง การใช้ยานพาหนะเพื่อเดินทางไปให้ถึงยังจุดหมาย ผู้สูงอายุต้องใช้ทักษะในการสื่อสาร การอ่าน การฟัง การสังเกต การสอบถามข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นในการเดินทาง รวมทั้งต้องรับรู้และทำความเข้าใจเส้นทาง การเดินทาง อุปสรรคหรือปัญหาเฉพาะหน้าที่พบเจอในการเดินทางไปพร้อมๆ กันด้วย

ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทาง

การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการเดินทาง การเดินทางคือการเคลื่อนย้ายตนเองจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง การเดินทางจึงทำให้เราเข้าไปสัมผัสสถานที่นั้นด้วยตนเองจริงๆ เพราะฉะนั้นข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทาง เส้นทาง การเดินทางหรือวิธีการเดินทางไปให้ถึงยังเป้าหมายต้องอาศัยการศึกษาข้อมูล ข้อมูลการเดินทางจึงเป็นข้อมูลที่สูงอายุได้รับหรือแสวงหาก่อนและระหว่างการเดินทาง

เราจะคุยกับเพื่อนธรรมดา ถึงตรงไหนแล้ว ตรงนี้เราเคยไปมาแล้ว เราคุยกันไป ไม่มีอะไรมาก คุยกันแต่เรื่องไปเที่ยว เรื่องไหนไม่สบายใจ เราจะไม่คุย เราจะคุยกันเรื่องที่ว่าถึงไหน ที่นี้เราเคยไปมาแล้ว โรงแรมเป็นยังไง จำได้ไหม เราจะคุยกันระหว่างเพื่อนฝูง

(โสมนัส ภูสีเชียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ระหว่างท่องเที่ยวจะคุยกับครอบครัว แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ตรงนี้ดี จังหวัดนี้มีอะไรสวยบ้าง พระองค์ใหญ่ เพราะเราไปทำบุญสะเดาะเคราะห์กัน แล้วแต่สถานที่ แล้วแต่จังหวัดที่เราไปพบเจอจะเป็นอย่างไร เราก็จะยกมาพูดคุยกันระหว่างทาง

(ประจวบ ฐานวิเศษ, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

ข้อมูลการเดินทาง วิธีการเดินทาง บรรยากาศของการเดินทางไปยังที่ต่างๆ เป็นข้อมูลที่สูงอายุได้รับโดยตรงระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุจะพยายามใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้รับระหว่างเดินทาง รวมไปถึงผู้สูงอายุสามารถให้ข้อมูลการเดินทางกับบุคคลอื่นได้ด้วยในส่วนตัวตนเองมีประสบการณ์ในการเดินทางมาก่อน ข้อมูลการเดินทางจึงเชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ และสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้ที่มีประสบการณ์การเดินทางมาก่อนหรือเป็นผู้ที่มีความรู้

ล่าสุดไปเที่ยวหลวงพระบางทางเรือ สนุกมาก ไม่กระเทือนเรือ ไปทางรถกระเทือนมาก นั่งรถดูไปนาน นอนค้างที่นั่นหนึ่งคืน เข้าเรือก็มารับ เจ้าของทัวร์จะมารับเราไปลงเรือที่ฝั่งลาว นั่งเรือไป 8 ชั่วโมง ในเรือร้องเพลงคาราโอเกะ ดูวิวไปตลอดทาง สนุกมาก เราจัดเอง ไปกับเพื่อนๆ รวมกันแล้วไปซื้อทัวร์เขา เป็นทัวร์ของน่านมิตรภาพ เคยไปหลวงพระบางครั้งแรกทางรถ ไปกับโชคทวีทัวร์ เขาพาไปดี แต่นั่งรถสะบักสะบอม

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

ถ้านั่งหน้า (รถ) ผมจะดูแลทุกอย่าง ดูแลคนขับรถ ดูแลทาง พยายามดูแลแทนเพื่อนร่วมทางที่ไปกับผม ความปลอดภัย ไม่ให้หลงทาง ไม่ให้เสียเวลา เส้นทางในการขับรถ ถ้าเขารู้ผมก็จะปล่อยเขา ถ้าเขาไม่รู้แล้วเป็นทางที่ผมเคยไปมาก่อน ผมก็จะช่วยแนะนำเส้นทาง

(เลขา วิไลจิตร์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ข้อมูลเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าระหว่างการเดินทาง

ระหว่างการเดินทาง สถานการณ์ที่พบเจอทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้การแก้ปัญหา โดยเฉพาะการเดินทางไปที่ต่างถิ่น ต่างภาษา มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุอาจจะไม่คุ้นเคย การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ ที่เกิดขึ้น ผู้สูงอายุไม่ได้มองว่าเหตุการณ์ที่เจอเป็นปัญหา แต่มองว่าเป็นประสบการณ์ที่ได้จากการเดินทาง และไม่ได้ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าหวาดกลัวการเดินทางท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุใช้ประโยชน์จากปัญหาที่เจอ ความลำบากที่พบเจอ อาจจะเป็นอุปสรรคทางด้านร่างกาย แต่มุมมองทางด้านจิตใจที่มีต่อปัญหานั้นๆ เมื่อได้เรียนรู้ และสามารถผ่านปัญหาระหว่างการเดินทางไปได้ ทำให้ผู้สูงอายุมองปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเข้าใจ ถึงแม้จะเจออุปสรรคระหว่างการท่องเที่ยว แต่ไม่ได้ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองไม่ควรจะเดินทางท่องเที่ยว

ที่ต้นตอก็มีเพราะเกือบไม่ได้กลับ ไปยุโรป ที่สวิส เราก็น้อยๆ เพลีย หลายวันในการเดินทาง มีกระเป๋าสะพาย ใส่พาสปอร์ต เงินหลายสกุล สร้อยคอ พระเลี่ยมทองห้าองค์ ใส่ในกระเป๋าใบเล็กที่ห้อยคอ มีแบ็คแพ็คอีกอัน จากเมืองเบิร์นไปลูเซิร์นหรือลูเซิร์นไปเบิร์น เราจะซื้อของ พอนึกขึ้นได้ว่า

กระเป่าที่เราสะพายมามันหายไป เราขึ้นรถไฟซื้อสวิตซาส ขึ้นลงได้ตลอด ไม่ต้องเสียเวลาซื้อตัว เรากลับที่โรงแรมก็ไม่มี ใช้วิธีโทร ขอโทรศัพท์จากสถานีแจ้งว่ากระเป่าเราหายไป เราขึ้นรถไฟไป เบิร์น เสร็จแล้วเขาก็เช็คให้ พอเช็คปุ๊บบอกว่าเจอ โอ้โห คนสวิสยอดเลย ทั้งเงินฟรังก์สวิส เงินไทย เงินยูโรอีกสองหมื่น สร้อยคอทองคำกับพระอีกห้าองค์ ไปสถานีที่เราลง ไปรับของแล้ว เขาให้เซ็นรับ พุดจาติมากเลย เทียวให้สนุกอย่าทำหายอีก

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ไปมาชอบทุกที่ ไปเชียงราย สุโขทัย เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ไปทำบุญ เพื่อนที่อายุ 60 เขาช่วย จุง ช่วยลากเราขึ้นเขาไปด้วย เขาคิชฌกูฏไปตอนกลางคืน ออกรถตอน 3 ทุ่ม ถึงที่ขึ้นเขาราวๆ ตีหนึ่ง เดินขึ้นตอนกลางคืน ยังมีตึก อยู่เลย เดินขึ้นไปตอนมืด แล้วเดินลงอีกที่ตอนเช้ามืด เดินทั้งคืน ไม่ได้นอน ตอนนั้นยังไหว ผ่านมาได้ 3 ปีแล้ว ตอนนี้อย่างเพื่อนคงไม่พาเราไปด้วยแล้ว เพราะคงไม่ไหว

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

ข้อมูลเส้นทางการเดินทาง และข้อมูลจากปัญหาหรืออุปสรรคที่พบเจอระหว่างทาง เป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุถือว่าเป็นการเรียนรู้ เป็นประสบการณ์การเดินทาง ข้อมูล เหตุการณ์ ปัญหา อุปสรรคต่างๆ ที่เจอ ทำให้ผู้สูงอายุมีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์การท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น และเมื่อต้องท่องเที่ยวในครั้งต่อไป ผู้สูงอายุสามารถรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ข้อมูลจากการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งจะช่วยสะสมให้ผู้สูงอายุมีอำนาจหรือมีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งในการเดินทางมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่

ข้อมูลข่าวสารส่วนนี้ครอบคลุมในประเด็นที่ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนที่หลากหลาย วัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์ และอื่นๆ ช่วงเวลาการนั่งรถระหว่างเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ จะเป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุได้เห็นหรือได้รับฟังข้อมูลที่กล่าวไป เช่น ข้อมูลประวัติความเป็นมาของสถานที่ ข้อมูลด้านวัฒนธรรม ลักษณะของตึกรามบ้านช่อง การแต่งกาย อาหารการกิน กิจกรรมประจำวันของผู้คนในท้องถิ่น เป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยว จะให้ข้อมูล อธิบายถ่ายทอดเรื่องราวเชิงลึก ภูมิหลัง วัฒนธรรมของประเทศที่ไปท่องเที่ยวได้ รวมทั้งให้ข้อคิดต่างๆ ที่น่าสนใจ สังเกตได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังสามารถให้ข้อมูล บอกเล่าเรื่องราวท่องเที่ยวของตนเองได้ แต่รายละเอียดที่ชัดเจน อาจจะไม่ได้อธิบายมากนัก จะจดจำเฉพาะข้อมูลที่ตนเองสนใจ

ไปเขมร เพิ่งไปมา ดีมาก ไปสิบสองปันนาก็ดี นึกถึงบรรพบุรุษเรา ไปดูว่าเขาใช้ชีวิตอย่างไร คล้ายบ้านเราไหม สนุกสนานดี ทุกแห่งที่ไปไม่น่ากลัวอย่างที่คิด อย่างอินเดียที่เขาว่าน่ากลัว แต่สิ่งที่เรา

ไม่สะดวกอย่างเดียวคือห้องน้ำ อินเดียห้องน้ำไม่มี เราก็ไม่กล้าที่จะอะไรหนักหนา และเขาก็จะมองเราแปลกๆ ว่าคนชาวอะไรแบบนี้ แต่จริงๆ แล้วคนอินเดียนิสัยดี ให้ความช่วยเหลือดี คนของอินเดียเยอะมากทำให้เราประหลาดประหลาดประหลาดน้อย

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ป่าไปเที่ยวมาแต่ละที่จะมีความแตกต่างเฉพาะตัว ที่ไปจีน จิวโจโกว ชอบมาก ทิวทัศน์สวยงามประทับใจที่นี่ ส่วนยุโรป จะประทับใจสวิส อิตาลี เวนิส ชอบมาก ป่าไปเมื่อตอนปี 53 ไปมา 6 ประเทศ เดือนกว่า พอดีหลานเรียนที่อังกฤษ กำลังจะจบ แม่ของหลานไปรับ ป่าเลยไปเที่ยวด้วยอยู่อังกฤษสี่สัปดาห์ ไปเที่ยวเยอรมัน ไปเที่ยวเช็ก ออสเตรีย อิตาลี สวิส ไปด้วยกันพี่สาวน้องสาวสามคนพี่น้อง ไปหาหลาน นี่คือการประทับใจมากที่สุด ไปพักที่โน้นนอนโรงแรมบ้าง พักยูทบ้าง เยอรมันไปพักที่บ้านญาติ เที่ยวยุโรปจะดูบ้านเมือง ดูวิว

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

ข้อมูลที่ได้รับระหว่างทางมีทั้งข้อมูลการบอกเล่า และข้อมูลที่เป็นการแสดงความคิดเห็น มีมุมมองเชิงวิพากษ์วิจารณ์ เปรียบเทียบ ตั้งข้อสังเกตประเด็นที่แตกต่างจากบ้านเมืองของตนเอง การวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นของผู้สูงอายุแสดงถึงความสนใจ ใส่ใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่ใช่เพียงมาเที่ยวชมแล้วกลับไป แต่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ ได้ข้อคิดจากสถานที่จริง สถานการณ์จริง ได้สัมผัสบรรยากาศจริง การจดจำข้อมูลที่ตนเองสนใจ และบอกเล่าต่อได้ สื่อสารให้เห็นว่าการเก็บเกี่ยวข้อมูลระหว่างการเดินทางเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุ

อย่างลาวนี่เขายังนุ่งผ้าถุง ข้าราชการเขายังนุ่งผ้าถุง เวียดนามเขาก็ยังแต่งตัวเรียบร้อย แต่ของเราไม่ได้เรื่องเลย และโดยเฉพาะคนของเรา เรายังวิ่งตามตะวันตกอย่างหนักเลย มาเลเซียเขาก็ยังคลุมหัว กางเกงขาสั้นนี่เขาไม่มี มีนุ่งกางเกงยีนส์ แต่บ้านเราเห็นไหม กางเกงขาสั้นจู้เลย นี่มันเกิดอะไรขึ้นในสังคมไทย เราต้องตระหนัก มากไป เราจะสิ้นชาติ

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

สิงคโปร์จะเป็นเมืองเล็กๆ ตึกรามบ้านช่องสวยงาม ความสะอาดดีมาก ส่วนพวกเขมร ลาว พม่าจะเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง การเที่ยวที่ผ่านมาของปู่จะเป็นการเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้วย มีไปทางเชียงราย ไทยใหญ่ ไปดูเพชร ดูพลอยด้วย ส่วนทางลาวข้ามไปทางมุกดาหาร สุวรรณเขต ลาวยังไม่เจริญเหมือนบ้านเรา ถ้าเป็นทางเวียงจันทน์จะดีหน่อย เขมร จะดีตรงที่เราได้ไปสัมผัส ศิลปะโบราณ เป็นประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงเรา

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ย้ายไปกับลูกด้วย ยิ่งไปจิ่วโจว (ประเทศจีน) สวยมาก วิวรถไปตามภูเขา คุณหมิงก็สวย เมืองจีนไปทั้งหมด 3 ครั้ง ธรรมชาติที่เมืองจีนสวย ต้นไม้สวย เหลืองทอง ไปน้ำตกวังไฉ่มุก ไปดูน้ำทะเล 5 สี แต่เดินไกลมาก ไปเข้าชุดที่เบตงถ่ายรูปด้วย ลูกสาว ลูกชายเป็นคนพาไป ไปกัน 5-6 วัน เมืองจีนเสียอย่างเดียวคือไม่ค่อยสะอาด เราชอบนั่งเครื่องบิน เราไปต่างประเทศบ่อย แถบเอเชียไปมาเกือบทั่วแล้ว อเมริกายังไม่ได้ไป ในประเทศก็ไปเกือบทั่ว ภูเก็ต กระบี่ หาดใหญ่ สงขลา เชียงใหม่ ไปมาเกือบหมด ที่ชอบมากที่สุด ไปเชียงใหม่ ไปดอยตุง ที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าสุว ดอกไม้สวยมากเลย

(สุมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาหรือภูมิหลังสถานที่ท่องเที่ยวเป็นข้อมูลที่สูงอายุอาจจะมี การศึกษาข้อมูลไปก่อนการเดินทาง และระหว่างการเดินทางก็ได้รับทราบข้อมูลเพิ่มเติมจากสถานที่จริง การอธิบายรายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยวระหว่างการเดินทางสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลระหว่างการเดินทาง เป็นผู้สูงอายุที่ค่อนข้างสนใจใฝ่รู้ ชอบแสวงหาความรู้ อีกทั้งการไปท่องเที่ยวให้มีความสุข น่าสนใจ ต้องได้รับฟังเรื่องราว ประวัติศาสตร์ ตำนานต่างๆ ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นการเดินทางท่องเที่ยวมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ข้อมูลที่ได้ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว จึงเป็นข้อมูลที่แตกต่างจากการอ่านหนังสือหรือรับชมผ่านสื่อเพราะผู้สูงอายุได้ไปสัมผัสกับบรรยากาศ สถานที่ ผู้คนด้วยตนเอง เป็นข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ตรงและผ่านการทำความเข้าใจด้วยตัวผู้สูงอายุเอง

สรุปได้ว่า ข้อมูลข่าวสารระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว (ตารางที่ 4.29) ที่ผู้สูงอายุได้รับหรือเป็นการร่วม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นมาจากข้อมูลของกลุ่มบุคคลที่ร่วมเดินทางด้วย ได้แก่ ข้อมูลส่วนตัวของครอบครัว กลุ่มเพื่อน เป็นการพูดคุย สอบถามความเป็นไปในชีวิต โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวของตนเองที่ผู้สูงอายุได้พูดคุยกับกลุ่มเพื่อน เป็นข้อมูลที่สื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นผู้สูงอายุที่มักจะเล่าถึงลูกหลานในครอบครัวด้วยความภาคภูมิใจ ข้อมูลการประสบความสำเร็จของลูกหลานที่ผู้สูงอายุบอกเล่ายังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จด้วยกันเช่นกัน รวมทั้งยังแสดงให้เห็นว่าเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ การพูดคุยเรื่องหน้าที่การงานลดน้อยลง ผู้สูงอายุจึงสื่อสารเรื่องครอบครัวมากยิ่งขึ้น

สำหรับข้อมูลอีกประเด็นหนึ่ง จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องที่ตนเอง สนใจหรือเชี่ยวชาญ เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือประเด็นอื่นๆ ข้อมูลลักษณะนี้ผู้สูงอายุมักจะพูดคุยกับกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนม แต่ก็ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคนว่ามีความสนใจในเรื่องอะไร การสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนสนิทยังเป็นการพูดคุยข้อมูลที่เกี่ยวกับความหลัง อดีตที่เคยมีร่วมกัน ผู้สูงอายุได้ย้อนระลึกถึง ความหลังสมัยเรียนหรือสมัยทำงานผ่านการพูดคุยกับกลุ่มเพื่อน ช่วงระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็น ช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุได้สื่อสาร พูดคุย แสดงความคิดเห็น รวมทั้งยังเป็นการได้ทบทวนการใช้ชีวิตที่ผ่านมา ของตนเอง

ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประเด็นการพูดคุยระหว่างการท่องเที่ยวจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในมิติด้านครอบครัวหรือชีวิตส่วนตัว บางส่วนอาจจะเกี่ยวข้องกับมิติเรื่องการทำงาน รวมไปถึงความหลังหรืออดีตของผู้สูงอายุ การสื่อสารในประเด็นที่กล่าวไปทำให้เราได้ประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ ได้เห็นอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุจากการสื่อสารข้อมูลหรือความรู้ที่ผู้สูงอายุสนใจ

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่ได้รับระหว่างการเดินทาง บรรยากาศการเดินทาง อุปสรรคหรือการแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ และข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากผู้สูงอายุในส่วนนี้จะอยู่ในรูปของการบอกเล่า การอธิบาย ซึ่งส่วนใหญ่ผู้สูงอายุให้รายละเอียดการเดินทาง บรรยากาศการเดินทาง และสามารถบอกถึงความสำคัญสถานที่ที่ตนเองไปท่องเที่ยวได้ มีทั้งกลุ่มที่ให้รายละเอียดได้มากและกลุ่มที่อาจจะให้ข้อมูลได้น้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ยังคงสนใจเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว และสามารถนำมาบอกเล่าต่อได้ ข้อมูลเหล่านี้ยังทำให้การเดินทางท่องเที่ยวมีความหมายมากกว่าการชมความสวยงามของธรรมชาติและสถานที่ เพราะทำให้เราได้รู้ว่าเบื้องหลังสถานที่ที่มีเรื่องราวความน่าสนใจแฝงอยู่ด้วย ถึงแม้ว่าข้อมูลลักษณะนี้จะเป็นข้อมูลที่นักท่องเที่ยวทั่วไปพูดคุยกันอยู่แล้ว แต่สำหรับผู้สูงอายุที่ยังให้ความสำคัญ สื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ยังมีความสามารถจดจำ ถ่ายทอดต่อได้ การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความคิดวิเคราะห์ ข้อมูลข่าวสารหรือความรู้ที่ได้จากการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีความหมาย ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจเข้าถึงการท่องเที่ยว และยังช่วยฟื้นฟูหรืออํารงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุให้เข้มแข็ง

ตารางที่ 4.29 ข้อมูลข่าวสารระหว่างการท่องเที่ยว

ประเภทข้อมูล	ประเด็น	ความสำคัญของข้อมูล
ข้อมูลจากครอบครัวและกลุ่มเพื่อน	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิด - ข้อมูลความรู้เฉพาะเรื่องที่กลุ่มตนเองสนใจหรือมีความเชี่ยวชาญ 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นการสอบถามความเป็นไปของบุคคลใกล้ชิดของผู้สูงอายุ แลกเปลี่ยนเรื่องราวครอบครัวของตนเอง - ได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ ที่กลุ่มผู้สูงอายุสนใจ - สื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ
ข้อมูลที่ได้รับระหว่างการเดินทาง	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลการเดินทาง - ข้อมูลอุปสรรคหรือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น - ข้อมูลประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยว - ทำให้การเดินทางมีคุณค่าและมีความหมาย - สื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

ค. การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว

พื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตห่างจากบ้าน เพราะฉะนั้นการใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวจึงอาจจะมีบางส่วนที่แตกต่างจากการใช้ชีวิตประจำวัน การใช้สื่อระหว่างการท่องเที่ยวจึงมีสื่อหลักๆ ดังนี้

- (1) **สื่อบุคคล** ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมเดินทาง รวมไปถึงบุคคลอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุพบเจอระหว่างการเดินทาง สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ และมีความจำเป็นมากที่สุดสำหรับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
- (2) **สื่อภาพถ่าย** สื่อภาพถ่ายในที่นี้ เป็นการใช้อุปกรณ์ถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ที่สามารถบันทึกภาพได้เพื่อบันทึกภาพการเดินทาง การถ่ายภาพเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยผู้สูงอายุอาจจะถ่ายภาพด้วยตนเองหรือมีบุคคลช่วยเหลือในการถ่ายภาพ
- (3) **สื่อสถานที่** สถานที่ที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวถือว่าเป็นสื่อระหว่างการเดินทางเช่นเดียวกัน การเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุแตกต่างกัน การไปสัมผัสสถานที่สำคัญด้วยตนเอง ถือเป็นหัวใจของการเดินทางท่องเที่ยว
- (4) **สื่อวัตถุ** ในที่นี้คือการเลือกซื้อของ ของฝากหรือของที่ระลึก ซึ่งเป็นวัตถุหรือสิ่งของที่ผู้สูงอายุจับต้องได้และสามารถนำกลับมาจากการท่องเที่ยวได้

ในส่วนต่อไปเป็นการให้รายละเอียดการใช้สื่อประเภทต่างๆ ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว

(1) สื่อบุคคล

สื่อบุคคล เป็นสื่อที่มีความสำคัญกับผู้สูงอายุมากที่สุดใน การไปท่องเที่ยว ตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว บุคคลในครอบครัวหรือเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจไปเที่ยว ระหว่างการไปท่องเที่ยว ถ้าได้ไปกับครอบครัว เพื่อน หรือบุคคลที่ผู้สูงอายุไว้วางใจ จะทำให้การเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะเป็นไปได้อย่างราบรื่น สนุกสนาน มีชีวิตชีวาในการเดินทาง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวจะมีความหมายมากยิ่งขึ้นสำหรับผู้สูงอายุถ้าหากว่าได้เดินทางกับเพื่อนหรือทีมที่ไปเที่ยวที่มีมุมมอง ทักษะคิด ความคิดเห็น และการใช้ชีวิตที่คล้ายคลึงกัน อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุเดินทางท่องเที่ยวคือการได้เดินทางกับ “เพื่อนที่รู้ใจ”

ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่เดินทางเพียงคนเดียว ไม่ว่าจะเดินทางในรูปแบบใด อย่างน้อยจะต้องมีเพื่อนที่ตนเองรู้จักไปด้วยหนึ่งคน กลุ่มผู้สูงอายุจากการสัมภาษณ์เชิงลึกส่วนใหญ่บอกว่าตนเองต้องเดินทางกับครอบครัวหรือเพื่อนเป็นหลัก จะไม่เดินทางคนเดียว มีเพียง 3 คนที่บอกว่าสามารถไปท่องเที่ยวคนเดียวได้ และหากเป็นการเดินทางกับทัวร์ สามารถไปทำความรู้จักเพื่อนใหม่ในกรุ๊ปทัวร์ได้ สอดคล้องกับการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวที่พม่าและอินเดียพบว่า ผู้สูงอายุมักจะไปท่องเที่ยวกับสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ คู่สามีภรรยา คู่พ่อลูก คู่แม่ลูก หรือเดินทางกับกลุ่มเพื่อน 2-3 คนขึ้นไป

การเดินทางที่มีเพื่อนหรือคนในครอบครัวไปด้วย จะได้ช่วยดูแลกันระหว่างทาง เป็นเพื่อนคุย ไม่ต้องทำความเข้าใจกันใหม่ เพราะคุ้นเคยกันดีอยู่แล้ว ว่าแต่ละคนชอบหรือไม่ชอบอะไร เพราะฉะนั้นการเลือกเพื่อนที่จะไปท่องเที่ยวด้วย ผู้สูงอายุจึงมักจะเลือกคนที่มีบุคลิก นิสัยใจคอ ความชอบที่คล้ายคลึงกัน ในกรณีการเดินทางแบบกรุ๊ปทัวร์ถึงแม้จะเดินทางไปทัวร์คนเดียว ผู้สูงอายุก็ไม่ได้เดินทางเพียงคนเดียวอย่างแท้จริง ยังมีเพื่อนสมาชิกทัวร์ร่วมเดินทางด้วย “เพื่อนเดินทาง” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของผู้สูงอายุ

กลุ่มครอบครัว

ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด จะช่วยดูแล หาข้อมูล วางแผนการเดินทางให้กับผู้สูงอายุ ส่วนระหว่างท่องเที่ยว ครอบครัวจะคอยดูแล เป็นผู้นำทางพาไปยังสถานที่ต่างๆ หรือถามไถ่ว่าต้องการอะไรหรือไม่ กลุ่มบุคคลเหล่านี้จึงเป็น “ผู้ช่วยเหลือคนสำคัญ” ในการเดินทาง ซึ่งไม่ใช่เพียงการดูแลผู้สูงอายุด้านร่างกาย พาไปยังสถานที่ต่างๆ แต่เป็นการดูแลในด้านจิตใจ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหาข้อมูลหรือจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ครอบครัวจะเป็นกลุ่มบุคคลที่ดูแลผู้สูงอายุมากที่สุด ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้แต่งงาน ไม่มีสามีภรรยา ญาติพี่น้องหรือหลานจะเป็นคนทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุเช่นกัน

ไม่ลำบากเลย นั่งรถแอร์เดินทางสบาย ลูกหลานดูแลดี ลงจากรถนั่งสองฟากเลย ช่วยกันประคอง จูงหลานชาย หลานสาว เราแข็งแรง แต่เขาชอบเทคโนโลยีทุกวัน เย็นๆ แวะมารับไปเลี้ยงอาหารญี่ปุ่น อีกแทบทุกอาทิตย์ เพราะเขารู้ว่าเราชอบอาหารญี่ปุ่น ปลาหิมะ เราไม่เสียตังค์ ได้ตังค์อีก

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ลูกเคยพาไปหลายที่ ไปทะเลก็ไป ไปถ้ำก็ไป ถ้ำลึกมาก วันไหนเขาหยุดเขาจะพาไป พาแม่ไปเที่ยวไปทะเล ถ้าอยู่ต่างประเทศ วันไหนวันหยุด ลูกเขาจะพาเข้าวัดไทย วัดไทยเยอะมาก ลูกคนเล็กจะพาไปเที่ยวเยอะที่ลาสเวกัส คนโตแค่พาไปทะเล แล้วก็ไปถ้ำ ไม่ค่อยได้ไปบ่อย ลูกไม่ค่อยมีเวลาเพราะเขาอยู่ร้านอาหารไทย

(สมจิตร จันทรแดง, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

กลุ่มเพื่อน

สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ท่องเที่ยวกับครอบครัว กลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทในส่วนนี้มาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่แต่งงาน เพื่อนจะมีอิทธิพลมากที่สุด การมีเพื่อนจะได้พึ่งพากัน ทำให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง ผู้สูงอายุจะรู้สึกกว่าตนเองมีพลังในการทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อได้ร่วมเดินทางกับกลุ่มเพื่อน

ต้องมีเพื่อนที่รู้จักไปด้วย เป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง เกิดเราเดินสะดุดก้อนหิน ล้มหรือเป็นอะไร
ต้องมีเพื่อนรู้จัก เขาจะได้ช่วยเหลือเรา ดูแลเราได้

(บัวลอน จันทรเี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

คนที่ไปด้วยกันเป็นเพื่อนๆ ที่อยู่บ้านใกล้ๆ กัน ชุมชนเดียวกัน คนแก่บางทีไปไม่ไหว แต่สมัยก่อน
ไปกันเกือบทุกคน บางทีไปกันครึ่งคันรถทัวร์ เรายังไปพอไหวอยู่ คนอื่นๆ ไปไม่ไหวแล้ว มีเพื่อนอีก
คนหนึ่ง เราจะให้เขาไปเป็นเพื่อนด้วย

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

การรวมตัวกันเดินทางกับเพื่อน ทำให้การไปท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นการเดินทางที่เข้มแข็ง
มีเพื่อนที่ไว้ใจ อุ่นใจ คั่นเคยกันในการเดินทาง และเป็นการสื่อสารให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังให้ความสำคัญกับ
สื่อที่เป็นตัวบุคคลมากกว่าสื่ออื่นๆ ในการเดินทาง การมีเพื่อนไปด้วยทำให้ผู้สูงอายุอยากไปท่องเที่ยว รวม
ไปถึงสะท้อนถึงวิถีคิดของสังคมไทยที่อาจจะยังคงมองพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่
อาจจะไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงต้องมีเพื่อนไปท่องเที่ยว เพื่อดูแลกันและกัน ป้องกันอันตรายที่
อาจจะเกิดระหว่างเดินทาง เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีเพื่อนร่วมเดินทาง ผู้สูงอายุอาจจะต้องแสวงหารูปแบบการ
ท่องเที่ยวที่ทำให้ได้ไปเที่ยวกับคนหนุ่มมาก เช่น การซื้อทัวร์ การไปท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุหรือการไป
ร่วมท่องเที่ยวที่จัดขึ้นโดยชุมชน เป็นต้น

Qureshi (2002) ได้ให้ข้อสังเกตที่กล่าวไปในตอนต้นว่า วิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้สูงอายุชาวเอเชียจะใช้
ชีวิตประจำวันอยู่ในครอบครัวใหญ่ ที่มีสมาชิกอยู่รวมกันหลายรุ่น ทำให้มีวัฒนธรรมของการรวมกลุ่ม และ
คั่นเคยกับการเดินทางที่ต้องมีคนร่วมเดินทางเป็นจำนวนมาก ไม่เดินทางเพียงลำพัง ถ้าเปรียบเทียบกับ
ผู้สูงอายุไทยในยุคอดีต การเดินทางไปไหว้พระธาตุหรือสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มักจะเป็นการเดินทางที่เป็น
ขบวนใหญ่ มีผู้ร่วมเดินทางจำนวนมากเช่นกัน

ถ้าซื้อทัวร์ ทัวร์ที่ใหญ่ที่สุด ไปภูฏาน 60 คน แบ่งคนออกเป็นกรุ๊ปๆ บริษัทนี้บริหารนักท่องเที่ยว
ได้เยี่ยมมาก ไม่ยุ่ง ไม่มั่ว และทันเวลา ทุกอย่างไม่มีอุปสรรค นีคือไปกัน 60 คน และมีเพื่อนที่เรา
สนิทอยู่สัก 6-7 คน ไปภูฏาน จะเป็นกลุ่มเพื่อนครูบาอาจารย์ ส่วนการไปเที่ยวแคชเมียร์ จะมี
เพื่อนสนิทอีกสัก 2 คนที่รู้จักกัน มาชวนเราไปด้วย เขาให้นั่งรถคันละ 4 คน เรานั่งกันกลุ่มเพื่อน
ของเรา เป็นเรื่องดี เพราะได้ไปกับเพื่อนเรา เราคั่นเคยกัน

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

กลุ่มของเราที่ไปกับทัวร์อาจจะมีประมาณ 4-5 คน นอกนั้นจะเป็นกลุ่มอื่นๆ ที่มาซื้อทัวร์แล้วเดินทางไปด้วยกัน ถ้ามีเพื่อนสักคนหรือสองคนเราดัดสินใจไปทัวร์ด้วยกันได้แล้ว ต้องมีเพื่อนสักคนไปทัวร์ด้วย ที่ผ่านมากลับมาไปบาหลีชอบมาก ไปทัวร์กับคนอื่นไม่โอ้อัด เพราะเราจะคุยกับเพื่อนของเรา เราจะนอนห้องเดียวกับเพื่อนของเรา

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

ส่วนความรู้สึกของผู้สูงอายุที่มี “เพื่อน” ที่ใกล้ชิดร่วมเดินทางด้วย ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกโดดเดี่ยวไม่อ้างว้าง โดยเฉพาะถ้าเป็นเพื่อนที่ช่วยใกล้ชิดเคียงกัน เข้าใจกัน ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกอึดอัดกับการเดินทางเป็นการเดินทางที่สบายใจ ปลอดภัย และ การไปเที่ยวทำให้เราได้รู้จักหรือเรียนรู้ตัวตนของตนเองและตัวตนของเพื่อนที่ร่วมเดินทางกับเรามากขึ้น

ถ้าไปเที่ยวกับเพื่อน เราจะได้รู้นิสัยใจคอของเพื่อน รู้ว่าคนนี้เป็นอย่างไร คนนี้แข็งแรง คนนี้อ่อนทน คนนี้ประณีประนอม คนนี้เอาแต่ใจตัวเอง เราจะได้รู้จักเพื่อนของเรามากขึ้นจากการเที่ยว เพราะฉะนั้นเวลาไปเที่ยว เราต้องพยายามปรับตัวเข้าหากันได้ หรือเตรียมรับมือกับคนบางคนที่ชอบทำตัวมีปัญหา จะได้ไม่ต้องเครียด

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

กลุ่มครอบครัว และกลุ่มเพื่อนของผู้สูงอายุจึงมีอิทธิพลในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ก่อนการท่องเที่ยว ครอบครัวช่วยหาข้อมูล เตรียมการท่องเที่ยว จนมาถึงระหว่างการท่องเที่ยว ครอบครัวและกลุ่มเพื่อนช่วยดูแลด้านสุขภาพร่างกาย พาผู้สูงอายุเดินไปยังจุดหมายปลายทาง และในขณะเดียวกันด้านจิตใจ และด้านสังคม การมีเพื่อนสนิทร่วมเดินทางทำให้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีชีวิตชีวา กลุ่มเพื่อนสามารถช่วยดึงตัวตนที่เข้มแข็งให้แสดงออกมาระหว่างการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุอยากทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อมีเพื่อนไปด้วย ระหว่างการท่องเที่ยวสื่อบุคคลจึงมีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด

(2) สื่อภาพถ่าย

“สื่อภาพถ่าย” ในส่วนนี้จะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการใช้กล้องถ่ายรูปหรืออุปกรณ์ถ่ายรูปเพื่อถ่ายภาพระหว่างการท่องเที่ยว การถ่ายภาพของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์อย่างไร และมีความหมายอย่างไร สื่อภาพถ่ายจะไปอธิบายเพิ่มเติมในส่วนของการสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว สำหรับ “พฤติกรรมกรรมการถ่ายภาพของผู้สูงอายุ” นั้น จะไปขยายความเพิ่มเติมในบทที่ 5 ต่อไป จากการทำความเข้าใจข้อมูลเบื้องต้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่เดินทางท่องเที่ยวมักจะพกกล้องถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ที่ใช้ถ่ายภาพเป็นของตนเอง จากกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด จำนวน 75 คน มีกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 33

คน ที่มีกล้องถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพเป็นของตนเองและพกพากล้องถ่ายภาพระหว่างเดินทาง และจากการสังเกตการณ์ผู้สูงอายุ จำนวน 15 คน มีเพียง 1 คนเท่านั้นที่ไม่มีกล้องเป็นของตนเอง เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ใช้กล้องถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ถ่ายภูมามีจำนวน 47 คน ส่วนอีก 43 คน ไม่มีกล้องถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพเป็นของตนเอง แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังให้ความสำคัญกับการถ่ายภาพระหว่างการท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ถึงแม้ว่าไม่มีกล้องถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพเป็นของตนเอง แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายภาพระหว่างการท่องเที่ยวเช่นกัน

ตารางที่ 4.30 การใช้กล้องถ่ายภาพหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพของผู้สูงอายุ

การถ่ายภาพของผู้สูงอายุ	สัมภาษณ์ เชิงลึก	สังเกตการณ์ สอบถาม	รวม
กลุ่มผู้สูงอายุที่มีกล้อง/อุปกรณ์ถ่ายภาพ	33 คน	14 คน	47 คน
กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้อง/อุปกรณ์ถ่ายภาพ	42 คน	1 คน	43 คน
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

จากการวิเคราะห์บทสนทนาที่ได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุพบว่า วัตถุประสงค์ในการถ่ายภาพและการถ่ายภาพมีความหมายสำหรับผู้สูงอายุ โดยสรุปได้ดังนี้

- การถ่ายภาพเป็นการบันทึกกิจกรรมที่มีความพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ
- การถ่ายภาพเป็นการยืนยันว่าผู้สูงอายุได้เดินทางมาถึงสถานที่จริงด้วยตนเอง
- การถ่ายภาพหรือภาพถ่ายใช้เพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกและเตือนความทรงจำ
- การถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว

บันทึกเหตุการณ์ที่ “พิเศษ” สำหรับผู้สูงอายุ

การถ่ายภาพเป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างท่องเที่ยว การถ่ายภาพถือเป็น “พิธีกรรม” ที่มีความสำคัญในการท่องเที่ยว ภาพถ่ายเป็นเครื่องมือสร้างการท่องเที่ยวให้เป็นที่กิจกรรมพิเศษ คล้ายกับการที่เราได้ถ่ายรูปกิจกรรมหรือ “พิธีกรรม” ที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตของเรา โอกาสพิเศษต่างๆ ในชีวิต เช่น งานวันเกิด งานวันรับปริญญา งานแต่งงาน เป็นต้น (Chalfen, 1987, 1988; Rose, 2003 อ้างถึงใน Cederholm, 2004: 226)

เป็นคนชอบเล่นกล้อง จะถ่ายรูปค่อนข้างเป็นเรื่องเป็นราว กล้องที่ชอบเล่นจะเป็นกล้องใหญ่ กล้องซิงเกิลเลนส์ เพราะฉะนั้นเวลาไปเที่ยวจะไปเก็บภาพสิ่งต่างๆ ที่เราพบเจอระหว่างเดินทาง

ถ้าเป็นโทรศัพท์ถ่ายรูปจะมีบ้าง พอไปเจอที่น่าสนใจจะเก็บภาพไว้บ้าง เราจะชอบถ่ายรูปคนอื่นมากกว่าให้คนมาถ่ายรูปเรา จะถ่ายรูปทั้งตัวเราเองด้วย ลูก หลานด้วย อัลบั้มที่เห็นอยู่ เมื่อนอกที่นั่น

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ถ่ายรูปไว้เยอะมาก ถ่ายรูปกันเองบ้าง ถ่ายรูปหมู่กับคณะทัวร์บ้าง ลูกถ่ายรูปบ้าง ภรรยาถ่ายรูปบ้าง เพิ่งหัดให้ภรรยาถ่ายรูปให้ เราพกกล้องเอง ถ่ายรูปคน รูปวิว ถ่ายรูปทุกอย่าง สิ่งแปลกๆ เรือนโบราณ ของที่เราไม่เคยเห็น สวยดี แปลกดี เราถ่ายรูปเก็บไว้ ชื่อของฝากก็มี

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การเดินทางท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ไปพบเห็นบรรยากาศหรือสถานที่ที่สวยงาม เมื่อพบเจอกับเหตุการณ์ที่ประทับใจ ผู้สูงอายุจะถ่ายรูปไว้ เพราะฉะนั้นการถ่ายรูปสิ่งต่างๆ จึงหมายถึงว่าเหตุการณ์นั้นจะต้องเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ เหตุการณ์ที่แปลก แตกต่าง น่าสนใจสำหรับผู้สูงอายุ มีทั้งการถ่ายภาพทิวทัศน์ ภาพผู้คน และที่สำคัญการถ่ายรูปตนเองกับสถานที่ท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ จะเห็นได้ว่าสิ่งพิเศษสำหรับผู้สูงอายุในการเดินทางไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุที่ปรากฏอยู่ในภาพถ่ายเสมอๆ เช่น การถ่ายรูปลูกหลาน รูปสามีภรรยา เป็นต้น

เราเคยไปจีน ไปแม่น้ำซีหู มีเรือ เรือสวยมาก แจวเรือ เรานั่งไป วิวสวยมากเลย เรือแต่งสวยมาก ถ่ายรูปไว้ แต่ไม่รู้เก็บไว้ที่ไหน จะเอามาให้ดู ประทับใจเรือ แม่น้ำ

(มนัส นิกรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

เรามีกล้องเอง มีคนช่วยถ่ายรูปให้ ถ้าเราถือเอง ไม่ได้ถ่ายรูปเราเองหรอก ส่วนมากกลุ่มบ้าง สองคนบ้าง วานให้เขาถ่ายรูปให้ หรือบางทีถือกล้องหันมาหาเราเอง กดเอง แล้วแต่สถานการณ์ที่เราไป ถ้าเห็นแล้วชอบ เราจะถ่ายรูปเก็บไว้ ตั้งแต่ไปเวียดนามยังไม่ได้ล้างรูปเลย เป็นดิจิทัลทั้งหมด ประมาณ 200-250 รูปที่หลายๆ ถ่ายรูปไว้

(บัวลอน จันทร์เอี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

การบันทึกภาพจึงเปรียบเทียบกับ การได้เขียนบันทึกเหตุการณ์นั้นไว้ด้วยภาพถ่าย และเป็นเหตุการณ์ที่พิเศษหรือมีความหมายสำหรับตัวผู้สูงอายุ จนอยากที่จะเก็บบันทึกช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อที่จะย้อนนึกกลับมาดูใหม่ได้หรือเป็นการบอกเล่าเรื่องราวให้กับผู้อื่นได้รับรู้อีกด้วย

ยืนยันว่าได้เดินทางท่องเที่ยวไปยัง “สถานที่จริง” ด้วยตนเอง

การถ่ายภาพเป็นการยืนยันว่าตนเองได้เดินทางมาถึงสถานที่จริงด้วยตนเอง โดยเป็นการถ่ายรูปตนเองกับสถานที่หรือบรรยากาศ เพราะการบอกเล่าด้วยคำพูดอย่างเดียวไม่เพียงพอ สิ่งที่เล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวได้ดีที่สุดคือภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหว เพราะภาพแทนคำพูดนับพันคำ ผู้สูงอายุมักจะบอกว่าต้องถ่ายรูปกับสถานที่ สิ่งของ หรือป้ายต่างๆ ที่สำคัญ เพื่อเป็นการยืนยันหรือเป็น “สัญลักษณ์” บอกว่าตนเองได้เดินทางมาถึงสถานที่แห่งนี้แล้ว

ลุงถ่ายรูป ถ่ายวิดีโอ ถ่ายวิดีโอเป็นกล้องของทัวร์ สถานที่ที่ทุกคนอยากไปคือน้ำตกไนแอกการ่า ลุงไปมาแล้ว น้ำตกอยู่ระหว่างอเมริกากับแคนาดา ลุงนั่งเรือไปร้อยเหรียญ สามพันกว่าบาท นั่งเรือไปดูใกล้ๆ ลุงพกกล้องเอง เวลาถ่ายรูป เอาคนหน่อยเดียว เน้นวิว วิวมันสวยกว่า ถ่ายรูปคนเต็มๆ ถ่ายเมื่อไหร่ก็ได้ ลุงถ่ายรูปเก็บไว้เป็นอัลบั้ม หายบ้าง อยู่บ้าง ล่าสุดวิดีโอลุงใส่ซีดี ส่วนใหญ่จะเก็บไว้เอง ลูกหลานมาถึงจะให้ดู ถ้าเขาไม่ถามจะไม่คุยอวดเขา ยกเว้นเขาถาม

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ไปเที่ยวมีถ่ายรูปแล้วเอารูปมาเก็บ มาแยกส่วนว่าเราไปประเทศนี้มา เอารูปมาเรียงวันมาทำอัลบั้ม ไม่ได้อัปโหลดเฟซบุ๊กเลย แยกระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานอย่างชัดเจน รูปในเฟซบุ๊กยังไม่เคยเปลี่ยนเลย 2-3 ปีมาแล้ว ใช้รูปเดิมตลอด บางส่วนเราอาจจะได้วิวมา แต่บางส่วนเราต้องให้รู้ว่าเราไปตรงนี้มาแล้ว ให้คนที่ไปด้วยถ่ายรูปให้ด้วย เป็นคนถ่ายรูปเองอยู่แล้วด้วย รูปตัวเองก็ชอบถ่ายด้วย ผมชอบเล่นกล้องอยู่แล้ว

(กิจบัติ ก้องเบญจภูษ, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

เพราะฉะนั้น การถ่ายรูปจึงมีคุณลักษณะของพิธีกรรมคือเป็นสิ่งที่คุ้นชินและต้องปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ผู้ที่ถ่ายรูปเป็นมือสมัครเล่น ไม่ได้ถ่ายรูปเป็นอาชีพ จะถ่ายรูปกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นการถ่ายรูปที่เกิดขึ้นทันที (Snapshot) เพื่อที่จะเก็บภาพเหตุการณ์ไว้ โดยอาจจะไม่ได้คำนึงถึงมุมมองความงดงามเชิงศิลปะ ซึ่งแตกต่างจากนักถ่ายภาพมืออาชีพ (Walker & Moulton, 1989 อ้างใน Cederholm, 2004: 226) การถ่ายภาพของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความหมายเพื่อเก็บบันทึกหรือเพื่อบอกว่าตนเองเคยมาที่นี่

ถ่ายรูปเพียบเลย เป็นร้อย ไปดูรูปที่บ้านได้ เอากล้องของเราเอง กล้องเพื่อนบ้าง เพื่อนยังบอกว่าถ่ายทุกช็อตเลย เป็นคนชอบถ่ายรูปด้วยปกติ ถ่ายทั้งรูปตัวเอง และถ่ายรูปวิว แต่ถ้าผมไม่รู้เต็มจะลบรูปวิวออกก่อน รูปตัวเองเก็บไว้ก่อน แต่ถ้ารูปไหนเบลอลๆ ไม่ชัด จะดีลิตออก บางทีไม่มีคนถ่ายรูปให้ ยกกล้องถ่ายรูปตัวเองก็มี มือถือถ่ายรูปไม่ค่อยชัด ส่วนมากจะเล่นกล้องถ่ายรูปมากกว่า

ไปเมืองจีนเคยทำกล้องตก เสียหายมาก แต่รูปยังพอได้กลับมา ต้องอาศัยกล้องเพื่อนบ้าง ให้อายุช่วยถ่ายรูปให้ กลับมาจากจีน ยังมาซื้อกล้องใหม่ เป็นคนชอบถ่ายรูป ถึงไม่มีใครถ่ายรูปให้ ก็ยกกล้องกดก๊ิกๆ ถ่ายรูปตัวเองได้ อยากได้รูปเก็บไว้เป็นที่ระลึก ไปที่ไหนต้องถ่ายรูป อย่างน้อยถ่ายรูปกับป้ายที่บอกว่าเรามาถึงแล้ว ถ่ายป้ายชื่อ ถ่ายร้านอาหาร อาหารมาเสิร์ฟต้องถ่ายรูปอาหารไว้ก่อน มีอาหาร มีข้าวอยู่ในจานของเรา ต้องถ่ายรูปอาหารที่เราจะกิน ถ่ายรูปเก็บไว้ดูเล่น

(จรัสกรณ บุษยสิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

การถ่ายภาพจึงเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่ช่วยยืนยันว่าผู้สูงอายุเดินทางมาถึงแล้ว ไม่ว่าจะเดินทางไปอยู่ที่สถานที่ยากลำบากเพียงใด แต่ถ้าหากไม่ได้บันทึกภาพไว้ ก็อาจจะไม่มีความหมายเท่ากับการบันทึกหลักฐานผ่านภาพถ่าย การถ่ายภาพจึงเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง เป็นกิจกรรมที่เราทำอย่างเป็นปกติอยู่แล้วในการเดินทาง โดยที่เราอาจจะไม่ได้ตั้งข้อสงสัย เพราะเราทำจนคุ้นชิน ไม่ว่าจะหยุดพักตรงไหน หรือทำกิจกรรมอะไรระหว่างท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะต้องถ่ายรูปเก็บไว้เสมอ

ภาพถ่ายเป็นการบันทึกความจริงอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถบอกได้ว่าในช่วงนั้นมีสิ่งเหล่านั้นปรากฏอยู่จริง เช่น การถ่ายภาพกับป้ายสถานที่ สัญลักษณ์ต่างๆ และอาจเป็นการสื่อสารเป็นนัยยะได้ว่า ถึงแม้ว่าตนเองจะเป็น “ผู้สูงอายุ” แต่ก็สามารถเดินทางท่องเที่ยวมายังสถานที่มหัศจรรย์ สวยงามได้ และยังแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุพยายามต่อสู้หรือต่อรองกับอำนาจของพื้นที่ที่จำกัดหรือกีดกันผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ปรากฏอยู่ในภาพถ่ายจึงไม่จำเป็นต้องอยู่ที่บ้านหรือสถานสงเคราะห์คนชราเพียงอย่างเดียว แต่ผู้สูงอายุสามารถเป็นนักเดินทางที่เดินทางไกลได้ หรือสามารถปีนเขา ดำน้ำ ล่องเรือไปชมน้ำตกในแองการ่า เป็นต้น

เก็บภาพเป็นที่ “ระลึก” เพื่อเตือนความทรงจำ

การถ่ายภาพมีเป้าหมายเพื่อเตือนความทรงจำหรือต้องการเก็บภาพไว้เป็นที่ระลึก การถ่ายภาพทำให้ผู้สูงอายุได้ทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตว่าตนเองได้ไปที่ไหน ทำอะไรบ้าง การถ่ายรูปจึงคล้ายกับการจดบันทึกด้วยภาพแทนตัวอักษร เมื่อนึกถึงเหตุการณ์ใดหรือเคยไปที่ไหน ภาพถ่ายจะเป็นตัวช่วยจำ และทำให้ผู้สูงอายุสามารถรู้เรื่องราวต่างๆ ได้

การเก็บภาพเป็นที่ระลึก ยังทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำเหตุการณ์การท่องเที่ยวไปบอกต่อหรือเล่าต่อได้ หรือเมื่อนึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็สามารถทบทวนจากภาพได้ ผู้สูงอายุมักจะกล่าวว่าตนเองมักจะลืมเหตุการณ์บางอย่างระหว่างเดินทางท่องเที่ยวหรือในบางครั้งนึกไม่ออกว่าตนเองได้ไปที่ไหนบ้าง การมีรูปหรือเปิดรูปประกอบระหว่างการบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนทบทวนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวได้ง่ายขึ้น

เยอะมากเลยถ่ายรูป แต่จะไม่ได้เป็นคนถ่ายรูปเอง เพื่อนๆ ที่ไปด้วยกัน จะถ่ายรูปให้เรา เขาถ่ายรูปให้เราเก็บไว้เป็นที่ระลึก

(เพ็ญพร ปานพริ้ง, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

กลับมาคุยเหมือนกันกับเพื่อนๆ ที่ไปด้วยกัน กับลูกกับหลาน เรื่องรูปถ่าย ถ้าไปกับเพื่อนๆ จะมีคนถ่ายให้ แล้วก็กลับมาอัดรูปแจกกัน เวลาลูกหลานมาถามว่าเราไปเที่ยวที่ไหนมาบ้าง บางทีเราก็ลืม

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ถ่ายรูปมากที่สุดในโลก ถ่ายรูปตั้งแต่เริ่มเดินทาง จนกระทั่งเดินทางกลับ บ้านที่กรูไปไว้ในแผ่นซีดี ทำให้ระลึกได้ว่าเราไปไหนมาบ้าง เราเดินทางอย่างไร ไปที่ไหน นอนอย่างไร กินอย่างไร จากเมืองนี้เราไปเมืองไหนบ้าง ไปอย่างไร เราจะบันทึกไว้ตามลำดับการเดินทาง เป็นพันๆ รูป ส่วนใหญ่จะบันทึกภาพบรรยากาศ เป็นภาพวิว ภาพวิถีชีวิต บันทึกทั้งหมด ทุกอย่างที่พบเจอระหว่างทาง คนเดินอยู่ข้างถนน จูงวัว จูงม้า เป็นวิถีชีวิตของคน การเดินทาง การแต่งกาย ตอนที่ไปภูฏาน ตรงกันวันพระใหญ่ เราจะเห็นคนแต่งกายเรียบร้อย เด็กๆ แต่งชุดพื้นเมืองเดินอยู่ตามถนน เพื่อที่จะไปวัด

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

การบันทึกภาพเพื่อเป็นที่ระลึก ยังแสดงให้เห็นถึงความสนใจในการถ่ายภาพของผู้สูงอายุ เช่น ภาพวิว บรรยากาศ สถานที่ และผู้คน ที่พบระหว่างการเดินทาง การถ่ายรูปจึงเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว เมื่อนึกถึงการท่องเที่ยวจะต้องนึกถึงการถ่ายภาพควบคู่ไปด้วยเสมอ เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าผู้สูงอายุไม่สามารถถ่ายภาพได้ ไม่มีกล้อง แต่ผู้สูงอายุก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายภาพ ครอบครัวหรือเพื่อนอาจจะถ่ายภาพ และผู้สูงอายุก็ต้องเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายภาพด้วยเสมอ การถ่ายรูปครอบครัว การถ่ายรูปเป็นหมู่คณะ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าการถ่ายรูปเป็นพิธีกรรมที่สำคัญในการเดินทางได้ หลังจากการเดินทางจึงนำมาถ่ายรูปมาแบ่งปันกันภายหลัง ภาพถ่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยว และภาพถ่ายจึงเป็นเหมือนสื่อที่ผู้สูงอายุใช้เล่าเรื่องการท่องเที่ยวของตนเองอีกด้วย

เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทาง

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่า กล้องถ่ายรูปหรืออุปกรณ์ที่ใช้บันทึกภาพได้ เป็นหนึ่งในสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุต้องเตรียมก่อนการไปท่องเที่ยว Cederholm (2004) ได้อธิบายว่า “การถ่ายรูป” เป็นกิจกรรมที่ฝังรากลึก ยากที่จะแยกออกจากการท่องเที่ยว และเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์การท่องเที่ยว

จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของผู้สูงอายุ กิจกรรมการถ่ายรูประหว่างการท่องเที่ยว นอกจากมีเป้าหมายเพื่อเก็บบันทึกภาพไว้แล้ว การถ่ายรูปเป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน กระชับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว

เยอะแยะมาก เพราะว่าทุกคนมีกล้องดิจิทัลถือกันหมด ตัวแม่พกกล้องด้วย ส่วนใหญ่เพื่อนฝูงพกกล้อง ไม่อย่างนั้นใช้โทรศัพท์มือถือ เวลาไปกับเพื่อนสนุก เสนอหน้ากันทุกคน เวลาจะถ่ายรูปพอกำลังนี้ถ่ายจะกรูกันไปถ่ายด้วยเป็นกลุ่ม ถ่ายรูปเป็นเรื่องของความสนุกสนาน ไม่ใช่เพราะว่าถ่ายรูปเพราะอยากได้ภาพ ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก การถ่ายรูปเป็นส่วนหนึ่งของการเที่ยว คนหนึ่งชอบถ่ายรูป อีกคนชอบให้เพื่อนถ่ายรูปให้ แบบนี้เข้ากันได้ ถ่ายรูปสมัยก่อนแชร์กันได้ แต่เดี๋ยวนี้ต่างคนต่างจะเอารูปของตัวเอง กล้องเป็นพวงเลย เวลาถ่ายรูปต้องถ่ายทุกกล้อง

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

การถ่ายรูปยังสามารถสื่อสารถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่ร่วมเดินทางด้วย การถ่ายรูปครอบครัว การถ่ายรูปกับกลุ่มเพื่อนหรือคณะที่ร่วมเดินทางแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่ม เมื่อกลับจากการเดินทาง รูปถ่ายที่แบ่งปันจึงเป็นเครื่องเตือนใจถึงความผูกพันของกลุ่ม

สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้องหรือไม่ได้พกพากล้องระหว่างการเดินทาง ด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น ใช้งานไม่เป็น ไม่อยากกังวลในการพกพากล้องถ่ายรูป รวมถึงมองว่าตนเองอายุมากแล้ว การพกกล้องไปถ่ายรูปไม่เหมาะสม กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่ช่วยถ่ายรูปให้ กิจกรรมการถ่ายรูปจึงเป็นการสื่อสารถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับกลุ่มบุคคลใกล้ชิดต่างๆ ที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้อง

การถ่ายรูปยังแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ครอบครัวให้ความสำคัญ เพราะลูกหลานมักจะเลือกถ่ายรูป “ผู้สูงอายุ” ระหว่างไปท่องเที่ยว ในทางกลับกันผู้สูงอายุถ้าหากว่าสามารถถ่ายรูปได้ก็จะเลือกถ่ายรูปครอบครัว ลูกหลานของตนเอง

ลูกเขาเป็นคนถ่ายรูป ตอนหลังที่ถ่ายรูป รูปจะอยู่แต่ในกล้อง เขาจะเอาภาพฉายให้ดูทางโทรทัศน์ ลูกถ่ายรูปทุกครั้งเวลาไปเที่ยว บางที่เขาบังคับให้เราเข้ากล้อง เรานอนอยู่เขาก็ถ่ายรูปเรา ส่งไปให้น้องสาวดู

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

ลูกเป็นคนถ่ายรูปให้ เราไปเข้าถ้า เขาก็เป็นคนถ่ายไว้ แต่เราไม่มีกล้องเอง ฉันทชอบถ่ายรูปนะ

(สมจิตร์ จันทระแดง, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ส่วนใหญ่จะเก็บภาพจากโทรศัพท์มือถือ เจออะไรที่ชอบจะถ่ายรูปเก็บไว้ กล้องใหญ่จะไม่ได้ใช้ เรา จะชอบถ่ายรูปคนอื่น ๆ ในครอบครัว เพราะรูปเรามีเยอะมากแล้ว เยอะซะจนไม่รู้ก็ลบอัลบั้ม จะ ชอบถ่ายรูปลูก หลาน วิวบ้าง

(กรรณิกา ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ตอนนี้ไปเที่ยวกัน ลูกจะเป็นคนถ่ายรูป หลานเป็นถ่ายรูป แย่งกันถ่ายรูป เด็กๆ ชอบถ่ายรูป ส่วนตัวถ้าเขาจะถ่ายรูปผมก็ได้ แต่ผมจะไม่วิ่งไปให้เขาถ่ายรูป ยกเว้นถ่ายรูปรวมๆ กัน มีคนสำคัญ มาแบบนี้จะไปถ่ายรูปกับเขา แต่บางทีผมจะเฉยๆ ถ่ายรูปก็ได้ ไม่ถ่ายรูปก็ได้ เพราะรูปมาก เหลือเกินที่บ้านผม

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

เพราะฉะนั้น ผู้สูงอายุที่สามารถถ่ายรูปได้ มักจะเลือกถ่ายรูปบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลที่มีความสำคัญสำหรับตนเอง โดยเฉพาะคู่ชีวิต ลูกหลาน บ่งบอกเป็นนัยยะให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้สูงอายุกับบุคคลที่ปรากฏในภาพถ่าย การให้ความสำคัญกับการถ่ายรูประหว่างการท่องเที่ยวยังแสดงให้เห็นถึงเป็นความพยายามที่จะเก็บช่วงเวลาที่มีความหมายระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวไว้ด้วย

จากที่กล่าวไป เราได้เห็นว่า การถ่ายภาพระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อความหมายที่หลากหลาย ในขณะที่เดียวกันเราได้นัยยะที่บ่งบอกถึงตัวตนของผู้สูงอายุในเรื่องการแสวงหาความรู้ เกี่ยวกับการถ่ายภาพ ผู้สูงอายุที่พกพากล้องถ่ายรูปและสามารถถ่ายรูปได้ด้วยตนเอง บ่งบอกถึงตัวตนของผู้สูงอายุที่ชอบเรียนรู้ พร้อมทั้งจะหาความรู้เกี่ยวกับถ่ายภาพ สามารถถ่ายภาพได้ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ใช้ กล้องถ่ายภาพมีเหตุผลแตกต่างกัน เช่น ไม่ต้องการเรียนรู้การใช้งานกล้องถ่ายภาพ เพราะมีขั้นตอนยุ่งยาก ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมีลูกหลานหรือเพื่อนช่วยถ่ายรูปให้

รูปจะไม่ได้ถ่ายรูปเอง จะมีเพื่อนๆ ถ่ายรูปให้กันบ้าง แต่เขาจะอัดรูปให้เราหรือเปล่า จะได้รูปหรือเปล่าไม่ได้สนใจ ถ้าได้ก็ได้ ถ้าไม่ได้ไม่เป็นไร จะบอกว่าพวกอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ไม่เป็นเลยสัก อย่าง โทรศัพท์เอาไว้โทรเข้าโทรออกแค่นั้นเอง เวลาไปกับครอบครัว ลูกจะเป็นคนถ่ายรูปให้

(สุเมธ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

มีถ่ายรูปกันไว้เยอะมาก มีเพื่อนๆ ในชมรมช่วยกันถ่ายรูป แล้วก็อัดรูปเก็บตั้งคั่นทีหลัง เพื่อนๆ ก็มีเอากล้องไปถ่ายรูปกันเอง ส่วนตัวเราไม่พกกล้อง ไม่ถนัด ไม่อยากกังวล ให้คนอื่นถ่ายรูปให้ มากกว่า รูปที่เราชอบเราก็เก็บไว้

(ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ขณะที่ผู้สูงอายุที่ไม่ชอบถูกถ่ายภาพหรือไม่ชอบการถ่ายภาพ มีเหตุผลต่างๆ กัน ดังนี้

ประการแรก ผู้สูงอายุถ่ายภาพมามากแล้ว มีประสบการณ์การถ่ายภาพมาก จะถ่ายรูปเฉพาะที่สำคัญๆ ไม่ถ่ายรูปมากมายเหมือนตอนวัยหนุ่มสาว วัยหนุ่มสาวเป็นวัยของความสดชื่น เด็กๆ หรือคนวัยหนุ่มสาวจึงชอบถ่ายรูปมากกว่าผู้ใหญ่

ตอนยังทำงานอยู่เราชอบถ่ายรูปมาก พออายุมากแล้วไม่ค่อยชอบถ่ายรูป แต่ถ้าเป็นเรื่องสำคัญ จะถ่ายรูป ที่ไม่ค่อยชอบถ่ายรูป เพราะเบื่อแล้ว

(มนัส นิกประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

มีคนถ่ายรูปให้ แต่ยายไม่ชอบ พอเห็นกล้องมา เราเดินหนีแล้ว เพราะมันเบื่อ เราถ่ายรูปเยอะแล้ว ยังบอกลูกเลยว่า เวลาตายไม่ต้องไปหาพิน เอารูปที่เก็บไว้เป็นกล่องๆ เอามาใช้ แค่นี้ก็ไหม้แล้ว

(กาญจนา บุญเลิศสุวิสิทธิ์, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ประการที่สอง ผู้สูงอายุมองว่าตนเองอายุมากแล้ว ถ่ายภาพออกมาแล้วเห็นแต่ความแก่ ความไม่สมบูรณ์ ความไม่น่าดูต่างๆ ทำให้รู้สึกไม่อยากถ่ายภาพตนเอง และมองว่าการถ่ายภาพไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ การที่ผู้สูงอายุจะถือกล้องไปถ่ายภาพบุคคลเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม

น้องชายเป็นคนถ่ายรูปให้ป่า แรกๆ ป่าก็ชอบเข้ากล้อง หลังๆ ไม่ค่อยชอบ เพราะเข้ากล้องแล้วดูแก่ จะถ่ายบ้าง แต่ไม่ค่อยเท่าไร เมื่อตอนอายุน้อยๆ ชอบ แต่เดี๋ยวนี้ไม่เข้ากล้องมาก น้องพกกล้อง ลูกพกกล้อง ป้าจะถ่ายเท่าที่จำเป็น เอาสถานที่ที่สำคัญๆ ไม่ถ่ายรูปบ่อย

(พรทิพย์ พงษ์ภู, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

มีถ่ายรูป เพื่อนถ่ายรูปให้ ไม่อยากถ่ายรูป ดูรูปถ่ายแล้วไม่เหมือนเรา ถ้าเขาเรียกถ่ายรูปเราจะถ่ายรูป เมื่อก่อนเคยพกกล้อง แต่ตอนนี้ไม่พกแล้ว เราอายุขนาดนี้จะไปเที่ยวถ่ายรูปสาวๆ ได้ยังไง แต่ถ้ามีคนถ่ายรูปให้ เป็นพวกๆ กัน ก็ถ่ายรูปได้

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ถ่ายรูปได้ แต่เราจะรู้สึก ว่าทำไมต้องถ่ายรูปแม้อยู่เรื่อยเลย แล้วให้แม่ทำท่าทางอะไรไม่รู้ แต่เราจะรู้สึกเหมือนเราแก่แล้ว ถ่ายรูปได้เท่าที่จำเป็น ไม่อยากให้ใครมาถ่ายรูปเราเยอะๆ จริงๆ นะ เราารู้สึกว่าเราแก่แล้ว เพราะเราเคยถ่ายรูปไปเยอะแล้ว

(จินตนา ลิ้มชัยกิจ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ประการสุดท้าย การถ่ายภาพระหว่างการท่องเที่ยวเป็นการเปิดเผยตัวตนมากเกินไป ผู้สูงอายุไม่
อยากเปิดเผยตนเองว่าเป็นใคร กำลังไปที่ไหน หรือกำลังทำอะไร เพราะคำนึงถึงเรื่องความเป็นส่วนตัวใน
การใช้ชีวิต และรู้สึกว่าเป็นชีวิตยังมีเรื่องอื่นๆ ที่ต้องคิด ต้องทำอีกมาก การถ่ายรูปจึงอาจจะเป็นกิจกรรมที่
ไม่ได้ให้ประโยชน์อะไรมากนัก ผู้สูงอายุได้พบ ได้เจอเหตุการณ์ต่างๆ ระหว่างการท่องเที่ยวด้วยตนเองอยู่
แล้ว ไม่จำเป็นต้องบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยภาพถ่าย

เรื่องรูปไม่เคยถ่ายรูป ไม่ซื้อของฝากเด็ดขาด ลุงไม่ชอบถูกถ่ายรูป นอกจากลูกบังคับให้ถ่ายรูป เรา
รู้สึกว่าการถ่ายรูปทำให้เราเปิดเผยตัวเกินไป ถ่ายรูปกับลูกๆ หลานๆ บ้าง แต่จะไม่บ่อย ลูกเขาจะ
ถ่ายรูปของเขาเอง นานๆ เขาจะจับเราเข้ากล้อง เราก็ให้เขาถ่ายรูปเพราะถูกบังคับ แต่เราจะไม่
อยากถูกถ่ายรูป เพราะเรารู้สึกว่าเราถูกเปิดเผย ไม่อยากแสดงตัวตนมาก และไปเที่ยวที่ไหนจะ
ไม่ให้เบอร์โทรศัพท์ใครทั้งหมด ไม่ให้เด็ดขาดเลย กลัวคนโทรมา บางที่เราขับรถบ้าง บางที่เราคิด
เรื่องอื่นบ้าง ทำให้เราเสียเวลาในการพูดคุยโทรศัพท์ โทรศัพท์จะเปลี่ยนเบอร์อยู่เรื่อย

(กิตติ สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

โดยสรุป สื่อภาพและการถ่ายภาพที่เกิดขึ้นในกระบวนการท่องเที่ยวมีการสื่อสารความหมายที่
หลายประการสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ ได้แก่ การถ่ายภาพเป็นการบันทึกกิจกรรมที่พิเศษในชีวิต เป็นการ
ยืนยันว่าได้มาถึงสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเองจริง เป็นการเตือนความทรงจำ และเป็นกิจกรรมที่แสดงถึง
ความสัมพันธ์และความผูกพันของครอบครัวและกลุ่มเพื่อน จะเห็นได้ว่าการถ่ายภาพระหว่างการท่องเที่ยว
เป็นสื่อที่ใช้ในการบันทึกตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

การถ่ายภาพหรือภาพถ่ายจึงสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและอ่อนแอของผู้สูงอายุ รวมไปถึง
ถึงความสามารถในการใช้กล้องถ่ายภาพหรือการครอบครองกล้องถ่ายภาพก็สื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์หรือ
“อำนาจการสื่อสาร” ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่ถ่ายภาพได้แสดงว่าให้ความสนใจ ศึกษาเรียนรู้
การใช้งานกล้องถ่ายภาพ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ถ่ายภาพไม่ได้ อาจสื่อสารถึงตัวตนที่ไม่ได้สนใจกับการ
เปิดรับเทคโนโลยีที่ทันสมัย ขณะเดียวกันทัศนคติด้านลบของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการถ่ายภาพพบว่า ผู้สูงอายุ
มองว่าการถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่ไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ เพราะตนเองสูงอายุแล้ว การจะจับกล้องถ่ายภาพ
คนหรือภาพสถานที่หรือสิ่งต่างๆ ที่พบระหว่างการเดินทางไม่เหมาะสม ผู้สูงอายุต้องวางตัวเป็นผู้ใหญ่

ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ชอบถ่ายภาพ เพราะภาพถ่ายทำให้ผู้สูงอายุเปิดเผยตัวตนมากเกินไป เป็นตัวตน
ที่ไม่สมบูรณ์ อาจมองเห็นแต่ความแก่ชรา ความอ่อนแอ ซึ่งเป็นตัวตนด้านลบที่สังคมมักจะมองผู้สูงอายุ
ผู้สูงอายุจึงมักจะหลีกเลี่ยงการถ่ายภาพ สำหรับพฤติกรรมกรรมการถ่ายภาพและการอธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์
ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายภาพจะไปขยายความในบทที่ 5 เพิ่มเติม

(3) สื่อสถานที่

พื้นที่หรือสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมายปลายทางที่ถือเป็นสื่อรูปแบบหนึ่ง เมื่อเราเดินทางถึงสถานที่ท่องเที่ยว การได้ชม ได้ถ่ายรูป ได้รับฟังข้อมูล และทำกิจกรรมในสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งคือการสื่อสารในอีกบริบทหนึ่ง นอกจากนี้เราจะรับรู้ มองเห็น สัมผัสพื้นที่หรือสถานที่ ในแง่มุมมองของเชิงกายภาพแล้ว พื้นที่ที่มีความหมายทางสังคม มีส่วนสำคัญที่สื่อความหมายทำให้เราได้ทำความเข้าใจเหตุการณ์เรื่องราว ตำนาน ประวัติความเป็นมาต่างๆ อีกด้วย

สำหรับผู้สูงอายุการเข้าถึงสื่อสถานที่หรือสถานที่ท่องเที่ยวอาจมีความยากลำบากมากกว่าปกติ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต้องใช้ความพยายามและอดทน การทำความเข้าใจ “สื่อสถานที่” จะนำเสนอในแง่มุมมองที่ว่าผู้สูงอายุมีความคิดเห็นหรือมีทัศนคติอย่างไรต่อการไปเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุได้เข้าไปสัมผัส เป็นพื้นที่การสื่อสารขณะเดียวกันสถานที่ท่องเที่ยวมีส่วนในการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุไปพร้อมๆ กัน จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าสื่อสถานที่ที่มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุในประเด็นดังต่อไปนี้

- สถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่ต้องเข้าไปเห็นและเรียนรู้ด้วยตนเอง
- สถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่การสื่อสารและทำกิจกรรมที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน
- สถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ทวนระลึกถึงอดีต

สถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่ต้องเข้าไปเห็นและเรียนรู้ด้วยตนเอง

การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ จากประสบการณ์ตรง ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะผ่านประสบการณ์มามาก เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวเมื่อในสมัยหนุ่มสาวมาแล้ว แต่การท่องเที่ยวในช่วงวัยผู้สูงอายุ เป็นการท่องเที่ยวที่ปราศจากความกังวลใจในเรื่องภาระหน้าที่การงานแตกต่างจากการท่องเที่ยวในสมัยหนุ่มสาว ความพยายามที่จะไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตาตนเอง แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีความเข้มแข็ง ยังต่อสู้ ที่จะออกไปเรียนรู้โลกภายนอก

การเรียนรู้จากการท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ผู้สูงอายุที่สนใจการท่องเที่ยวอย่างจริงจังมักจะหาข้อมูล มีพื้นฐานความรู้มาก่อนที่จะได้เห็นหรือได้สัมผัสสถานที่จริง เพราะฉะนั้นถึงแม้จะผ่านการเห็นจากทีวี การเห็นรูปภาพจากหนังสือ แต่สิ่งที่เห็นเหล่านั้นจะมีความหมายมากยิ่งขึ้น หากผู้สูงอายุได้มาเห็นด้วยตาตนเองและสัมผัสประสบการณ์ตรง การพยายามเข้าไปเห็นสถานที่สำคัญด้วยตนเองสื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคต่างๆ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านสุขภาพร่างกาย และมุ่งมั่นพาตนเองมาถึงสถานที่ที่ต้องการได้ ประกอบกับการมีความรู้ความเข้าใจ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่นั้นมาบ้าง ทำให้ผู้สูงอายุสามารถแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องได้ ผู้สูงอายุจึงใช้สถานที่ท่องเที่ยวเป็นสื่อในการเรียนรู้ และการเข้าถึงสื่อรูปแบบนี้ต้องใช้ความพยายามมากกว่าปกติ

ถ้าเป็นเรื่องศาสนา สิ่งสวยงามทางศาสนา เขตวากองนี้เขาสุดยอดมาก เราไม่สามารถจะมีอะไร ทัดเทียมเขาได้ แต่สิ่งที่เราสู้เขาได้คือพระบรมมหาราชวัง ที่กรุงเทพฯได้รับการยกย่องต่างๆ เพราะ พระบรมมหาราชวัง ไปดูสิลูก คนไปพระบรมมหาราชวัง วันๆ หนึ่งมากมาย ปากก็เพ็งไปมา ตรงนี้ พม่าสู้เราไม่ได้

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

พ่อคิดว่าการไปท่องเที่ยวเป็นกำไรชีวิต มันเป็นเรื่องที่คนอื่นทำแทนไม่ได้ อาจจะมีคนอื่น ลูกเรา หลานเรา ไปเที่ยวแล้วมาเล่าให้เราฟัง ก็ไม่เหมือนที่เราได้ไปเอง เราไปเที่ยวเอง ไปสัมผัสเอง เพราะฉะนั้นอยากเปรียบเทียบให้ฟังว่า เพื่อนของพ่อคนหนึ่งรับมรดกมหาศาล มีเงินเป็นร้อยๆ ล้าน แต่ไม่เคยไปไหนเลย กลัวเงินหมด จนกระทั่งแก่แล้ว ได้แต่เห็นรูปในทีวีบ้าง และมาบอกว่า ของจริงเป็นอย่างไร ซึ่งตรงนี้เสียตายนะ เสียตายโอกาส เพราะฉะนั้นพ่อมีความเชื่อว่า จากการที่ได้ท่องเที่ยว เป็นกำไรชีวิต ที่เราได้รู้ได้เห็น ได้สัมผัส ชิมซั๊บ สิ่งที่ดีและไม่ดี ของประเทศต่างๆ ที่เราไป เก็บไว้ในสมอง พร้อมทั้งจะเล่าให้คนอื่นเขาฟังได้ ลูก หลาน เพื่อนฝูง

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

สื่อสถานที่จึงเป็น “สื่อ” ที่ต้องใช้การเข้าไปสัมผัสกับสถานที่นั้นๆ โดยตรง ความงดงามหรือความ นามหัตถ์จรรยาของสถานที่ท่องเที่ยว เป็นจุดเด่นสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวพยายามเดินทางเข้าไปสัมผัส สถานที่เหล่านั้นด้วยตนเอง ยิ่งไปกว่านั้น การเข้าไปสัมผัสสถานที่โดยตรงทำให้เรามองเห็นมิติอื่นๆ ของ สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะไม่ได้นำเสนอผ่านสื่อมวลชน

การได้เข้าไปเห็นหรือเข้าไปเรียนรู้จากสถานที่ท่องเที่ยวโดยตรงสำหรับผู้สูงอายุเป็นความพยายาม ในการต่อสู้กับอำนาจจากสังคมหรือปฏิบัติการทางสังคมที่อาจจะมีความคิดว่าผู้สูงอายุไม่สามารถไป ท่องเที่ยวได้เพราะร่างกายอ่อนแอ แม้กระทั่งตัวผู้สูงอายุเองอาจจะมีความคิดว่าการที่ตนเองไปเที่ยวสร้าง ภาระหรือความลำบากให้ผู้อื่น ดังนั้นผู้สูงอายุที่ยังพยายามไปท่องเที่ยว ต่อสู้กับอุปสรรคทางร่างกายหรือ ความคิดของตนเอง เพื่อที่จะไปให้ถึงสถานที่ท่องเที่ยว แสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมแพ้ อีกทั้งยังเป็นการ ตอบสนองด้านจิตใจหรือเป็นความภาคภูมิใจของผู้สูงอายุที่ยังสามารถไปท่องเที่ยวได้

สถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่การสื่อสาร และทำกิจกรรมที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน

สถานที่ท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมที่หลากหลายแตกต่างจากบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มมักจะใช้พื้นที่การท่องเที่ยวในการทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจแตกต่างกัน มีทั้งกิจกรรม ที่ทำขาย สมบุกสมบัน และกิจกรรมที่เน้นการสังสรรค์ กระชับความสัมพันธ์ของครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน ถึงแม้จะมีความยากลำบาก แต่ผู้สูงอายุมองเป็นความสนุกสนานที่ได้ลองทำกิจกรรมด้วยตนเอง

พวกเราไปลองแก่งกัน ร้องคาราโอเกะกัน เดินรำกัน ป่าก็ทำกิจกรรมที่มีทุกอย่าง ล่องแก่งนี้ไม่น่ากลัว เป็นแก่งที่เขาทำขึ้นด้วย บางจุดจะเรียบๆ บางจุดจะผจญภัยนิดหน่อย ตอนแรกก็กลัวกัน มีคนหนึ่งเขาวายน้ำไม่เป็น เจ้าหน้าที่ก็ไม่เป็นไรครับ ที่ไปกันก็แก่กันแล้วทุกคน เจ็ดสิบขึ้นไปหลายคน คนที่เขาบอกว่ายน้ำไม่เป็นก็อายุเจ็ดสิบ ไปแล้ว เราก็ไม่รู้สีกว่ามันลำบากหรือเป็นปัญหา สนุกกัน

(มานิดา อรรถเจตน์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ผมชอบที่จะใช้เวลาให้สั้นที่สุดในการเดินทาง เพื่อที่เราจะได้มีเวลาร่วมสนุก ทำกิจกรรม นันทนาการกันมากกว่า วิธีเที่ยวของผมจะเน้นนันทนาการเป็นหลัก พอไปถึงที่หมายเราจะไปจัดเวที เตรียมกิจกรรมต่างๆ ดนตรี การสังสรรค์ สนุกสนาน พยายามทำตรงนี้ให้เต็มที่มากกว่าที่จะใช้เวลาเดินทางนานๆ ทำให้สภาพร่างกายเหนื่อยล้า

(เลขา วิไลจิตร์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

การทำกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความสามารถหรือทักษะต่างๆ อย่างเต็มที่ สถานที่ท่องเที่ยวจึงเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องใช้ความพยายามในการเข้าถึงมากกว่าคนหนุ่มสาว การทำกิจกรรมในระหว่างการท่องเที่ยวเน้นการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การสัมผัส การรับรส เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุต้องมีความอดทน มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ถ้าหากต้องการจะไปจะท่องเที่ยวในสถานที่ยากลำบากหรือมีความท้าทาย

การสื่อสารที่เกิดขึ้นในระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นการสื่อสารที่เน้นการเผชิญหน้ากับสถานที่ ผู้คน หรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยตรง เช่น ผู้สูงอายุได้สัมผัสกับความหนาวด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงการเห็นหรือได้รับการบอกเล่าถึงความหนาว แต่ได้สัมผัสกับความหนาวเย็นด้วยตนเอง ดังนั้นสภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงต้องพร้อมรับกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

ชอบแคชเมียร์ เพราะว่าเป็นภูเขาหิมะ สวยมาก ที่ทำให้อยากไปเพราะมีคนเขาบอกว่าเป็นภูเขาหิมะน้ำแข็ง ทำให้อยากไปเห็น เดินทางไปเป็นวันเลย กว่าจะได้ถึงยอดภูเขาน้ำแข็ง พานั่งม้าด้วยประมาณหนึ่งชั่วโมง ซี่ม้าเล่นรอบๆ ใกล้เคียง หุบเขา อากาศตอนนั้นประมาณ 12-15 องศา เคยไปสวีตเซอร์แลนด์ เจออากาศหนาวมาก ขึ้นไปบนเขา ประมาณ ลบ 4 องศา หนาวมาก

(จรัสกรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ล่าสุดไปเกาะกรูด ที่จังหวัดประจวบฯ การเดินทางเราไปกันโดยรถบัส รถทัวร์คันใหญ่แล้วไปต่อด้วยเรือ ก่อนเดินทางเราจะรวมตัวสวดมนต์กันก่อน ไปค้างสองคืน กิจกรรมที่เราทำกัน เราจะ

ช่วยกันจัด มีการละเล่น การแสดงต่างๆ ให้บรรยากาศสนุกสนานขึ้นมา ร้องรำทำเพลงเป็นประจำ ระหว่างเดินทางไปบนรถ เราจะคุยกัน ร้องเพลงคาราโอเกะกันไปตลอดทาง เรายังได้ไปดูปะการัง ไปดำน้ำด้วย ปะการังสวยงามมาก ตื้นตื้นบ้างนิดหน่อย ว่ายน้ำไม่มีปัญหาเพราะมีเสื้อชูชีพให้อยู่แล้ว ช่วยให้เราผ่อนคลายได้

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

การที่ผู้สูงอายุยังมีความสามารถพาตนเองออกมาท่องเที่ยว ทำกิจกรรมได้ แสดงให้เห็นผู้สูงอายุยังมีร่างกาย และจิตใจที่ยังแข็งแรง พร้อมทั้งจะต่อสู้กับข้อจำกัดของสถานที่ท่องเที่ยวที่อาจจะไม่เอื้ออำนวยให้กับผู้สูงอายุมากนัก พื้นที่การทำกิจกรรมหรือพื้นที่การสื่อสารของผู้สูงอายุจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัวเท่านั้น แต่ผู้สูงอายุยังมีตัวตนในการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารเพื่อฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ

ในกรณีนี้ผู้สูงอายุที่ไม่เข้มแข็งทางด้านร่างกายมากนัก แต่มีผู้ช่วยเหลือให้ออกเดินทางท่องเที่ยวได้ ออกมาเคลื่อนไหวร่างกายในพื้นที่สาธารณะ แสดงให้เห็นว่าครอบครัวยังให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ อยากให้มีส่วนร่วม อยากให้ไปเห็น อยากให้ทำกิจกรรมร่วมกัน และไม่ได้มองว่าการพาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวเป็นความยากลำบากหรือเป็นภาระแม้แต่น้อย เพียงแต่อาจจะต้องปรับเปลี่ยน เลือกพื้นที่หรือกิจกรรมที่จะทำให้เหมาะสมกับร่างกายของผู้สูงอายุ

เรายังไปเที่ยวอยู่ แต่ช่วงนี้คุณพ่อ (สามี) เริ่มไม่แข็งแรง เราจะไปเที่ยว เราต้องหาสถานที่ที่พร้อม เพราะคุณพ่อไม่สบายหลายอย่าง หัวใจ เบาหวาน ความดัน ไต คอเลสเทอรอล เพราะฉะนั้นที่เราจะไปทั้งอากาศ ทั้งสถานที่ ทั้งความปลอดภัยต้องมี มาระยะหลังๆ จะไปที่ใกล้ๆ หรือจะล่องทางใต้บ้าง เราจะไปอะไรที่เป็นธรรมชาติ

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

สถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่สำคัญที่มีกิจกรรมหลากหลาย เมื่อผู้สูงอายุมาอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุต้องพยายามใช้ร่างกายทุกส่วน การก้าวเดิน การเคลื่อนไหว การจดจำ การรับฟังข้อมูล เรื่องราวต่างๆ สถานที่ท่องเที่ยวจึงเปรียบเป็นสื่อที่พยายามดึงเอาตัวตนด้านที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุออกมา ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเข้ายังไปสถานที่ท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง อาจจะต้องมีผู้ช่วยเหลือหรือมีเครื่องอำนวยความสะดวกในการนำพาผู้สูงอายุไปสถานที่นั้นๆ เพราะฉะนั้นกิจกรรมที่ทำในสถานที่ท่องเที่ยวบางกิจกรรมผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมด้วยได้ แต่บางกิจกรรมผู้สูงอายุอาจจะต้องตรงกับตนเองว่าอาจจะไม่สามารถเข้าร่วมได้ ผู้สูงอายุที่ยังพยายามเข้าร่วมการท่องเที่ยว สื่อสารให้เห็นว่าเป็นผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์เข้มแข็ง ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคหรือเงื่อนไขต่างๆ

สถานที่ท่องเที่ยวเป็นสื่อทำให้ผู้สูงอายุได้ทวนระลึกถึงอดีต

การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นการเปิดโลกกว้าง เรียนรู้ ความเปลี่ยนแปลงของโลก และเรียนรู้ตนเองไปพร้อมๆ กันด้วย การท่องเที่ยวยังเป็นการทวนกลับไปยัง “สถานที่” ในความทรงจำ สถานที่เก่าๆ ที่มีเรื่องเล่าในอดีต ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังเกี่ยวพันการเดินทางกลับไปเยี่ยมญาติหรือกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดที่ตนเองจากมาเป็นเวลานานหรือเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุเคยใช้ชีวิตในวัยเด็ก ผู้สูงอายุมักจะเล่าถึงความหลังที่ตนเองมีต่อสถานที่เหล่านั้น สถานที่จึงเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุระลึกถึงอดีต Patterson (2002) อธิบายว่าผู้สูงอายุชอบที่จะไปสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ หรือเป็นสถานที่ที่ตนเองมีความหลัง (Nostalgic places) เพื่อฟื้นฟูความทรงจำที่มีความหมายของตนเองที่มีต่อสถานที่นั้นๆ

เราไม่ได้รู้สึกเหนื่อยล้าทางร่างกายเลย เพราะเราอยู่กับความพร้อม การนั่งรถเดินทางสะดวกสบาย เรามีคนขับรถให้ ที่นั่งจะปรับต่างๆ ได้ไม่มีปัญหา แม้พร้อมในการเดินทาง รวมถึงสภาพจิตใจ ไม่มีเครียดเลย เพราะว่าหลายๆ อย่าง เราปลดแอกไปมาก เรื่องของลูกแล้ว เราดูอยู่เฉยๆ งานต่างๆ ให้ลูก ที่เราเลือกไปพิษณุโลก เพราะคุณพ่อ (สามี) เป็นคนพิษณุโลก คุณพ่อจะถวิลหาแต่ความหลัง เราจะต้องเป็นคนดูแลคุณพ่อทุกอย่าง สภาพร่างกายของคุณพ่อไม่แข็งแรงเหมือนแต่ก่อน เริ่มจะลึ้มๆ มีแต่ความเก่าที่ขึ้นมาซัดๆ ยี่งนานวัน ยิ่งความเก่าซัด จะย้อนกลับไป คุณพ่อจะจำเรื่องในอดีตได้มากกว่า ใหม่จะไม่ค่อยสนใจ เพราะในความเก่าอาจจะมีส่วนที่เป็นความสุขที่สุด ใหม่ๆ คุณพ่อไม่รับ

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

การย้อนกลับไปยังสถานที่ท่องเที่ยวหรือบรรยากาศที่ย้อนยุคไปสู่อดีตเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัยไม่ว่าจะอายุมากหรือน้อยอาจจะมีโอกาสเดินทางย้อนกลับไปท่องเที่ยวในบรรยากาศที่ตนเองเคยใช้ชีวิตในสมัยหนุ่มสาว

Singh (2009) อธิบายว่าความเก่าหรือการระลึกถึงอดีต (Nostalgia) และความสมัยใหม่ (Novelty) เป็นสิ่งที่มาควบคู่กันเสมอในการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบวิถีของชาวเอเชียหรือการท่องเที่ยวของคนท้องถิ่นมักจะเป็นการมองย้อนกลับไปหาร่องรอยอดีตพร้อมกับการเปรียบเทียบความแตกต่าง และแสวงหาเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากยุคที่ผ่านไป

สถานที่ท่องเที่ยวจึงเปรียบเป็นสื่อรูปแบบหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการพาผู้สูงอายุกลับไปหาอดีต ความหลังหรือเป็นการนำพาผู้สูงอายุไปสู่ความทันสมัย ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวก็มีจุดดึงดูดในเรื่องความเก่าและความใหม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเก่าแก่หรือการทวนกลับไปสู่ยุคเก่า ยุคที่ผู้สูงอายุเคยเติบโตมาเป็นมักจะสิ่งที่ปรากฏในการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ถ้าไปเมืองจีน เราได้ไปเห็นส่วนของเมืองใหม่ ทันสมัยมาก ส่วนของชนบท ธรรมชาติยังมีสวยๆ ให้เราดูต่างๆ นานา เพียงแต่ว่าเรายังไปไม่ลึกพอ เพราะว่าเราอายุมากแล้ว ยังไปไม่ลุ่มพอ ไม่ได้ไปลุยไปอยู่ที่นั่น ถ้าไปลุยไปอยู่ที่นั่น เราอาจจะได้เห็นมากกว่า ไปที่ลึกๆ ไปเห็นส่วนที่ยังไม่ได้ถูกทำลาย การท่องเที่ยวจึงขึ้นอยู่กับว่าเราชอบอะไร

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

อีกที่หนึ่งเคยไปสวิส ที่ไปอยากจะไปดูบรรยากาศเก่าๆ ความหนาว ไปที่สวิสเราไปดูว่าหิมะตกเทศกาลปีใหม่เขาจัดแตกต่างจากเรา สวิสเขาไม่ได้ฉลองปีใหม่อย่างเราในวันที่ 31 ธันวาคม เขาจะฉลองปีใหม่กันวันที่ 1 มกราคม เขาจะไม่มีพิธีกรรมในการฉลองเหมือนบ้านเรา จากสวิสเราไปฝรั่งเศส กลับไปดูบรรยากาศเก่าๆ สมัยที่เคยเรียน เคยอยู่ การไปยุโรปทุกอย่างไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง คล้ายๆ กัน ไม่เหมือนบ้านเราจะมีตึกโน้นตึกนี้ขึ้นอยู่ตลอด แต่ยุโรปตึกจะเหมือนเดิม ตึกจะเก่าๆ 6 ชั้น เป็นตึกเก่าทั้งหมด ไม่มีอะไรใหม่ เฉพาะตึกกรมบ้านช่องที่เก่า แต่ถ้าเป็นพวกเทคโนโลยีเขาจะใหม่

(กิจบัติ ก้องเบญจกุล, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

การย้อนกลับไปหาอดีตผ่านทาง “สื่อสถานที่ท่องเที่ยว” จึงเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับอดีตที่ผ่านมาค่อนข้างมาก การย้อนกลับไปหาอดีตทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้กลับไปสู่ช่วงวัยหนุ่มสาวอีกครั้ง อดีตจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายจิตใจสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีความเข้มแข็ง ช่วยฟื้นฟูความรู้สึกสดชื่นให้กับผู้สูงอายุ

สรุปได้ว่า สถานที่ท่องเที่ยวคือสื่อที่สำคัญระหว่างการท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวหรือพื้นที่การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่มีเงื่อนไขให้ผู้สูงอายุต้องพาตนเองเข้าไปสัมผัส สัมผัส ทำกิจกรรมต่างๆ สถานที่ยังทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนกลับไปสัมผัสสิ่งเก่าๆ หรือเป็นการนำพาผู้สูงอายุไปหาสิ่งใหม่ ทั้งนี้ผู้สูงอายุยังต้องพยายามต่อรองหรือต่อสู้กับข้อจำกัดของตนเองในเรื่องของสุขภาพร่างกาย และต่อรองกับอำนาจของพื้นที่ที่อาจจะทำให้ผู้สูงอายุมีความยากลำบากในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะและกิจกรรมการท่องเที่ยว

การที่ผู้สูงอายุต่อสู้เพื่อพาตนเองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุพยายามแสดงตัวตนที่เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อ เพื่อเอาชนะข้อจำกัดต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ร่างกายอ่อนแอ เปราะบาง ต้องมีผู้ช่วยที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุไปยังสถานที่ต่างๆ ได้ ยังถูกจ้องมองจากผู้คนที่อยู่ในสถานที่นั้นๆ และตัวผู้สูงอายุอาจจะสื่อสารกับไปหาคนเหล่านั้นได้ว่า ถึงแม้จะอายุมาก แต่ก็ยังสามารถมาถึงสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ได้ เพราะฉะนั้น “ตัวตนของผู้สูงอายุที่อยู่สถานที่ท่องเที่ยว” อาจจะสามารถสื่อสารแรงบันดาลใจในการพยายามเอาชนะอุปสรรคให้กับคนกลุ่มอื่นได้เช่นกัน

(4) สื่อวัตถุ

ระหว่างการทำทอเกี่ยวกับกิจกรรมสำคัญอีกส่วนหนึ่งคือการเลือกซื้อของฝากหรือของที่ระลึก สิ่งของเป็นวัตถุที่ผู้สูงอายุสามารถนำติดตัวกลับมาจากการท่องเที่ยวได้ เปรียบเป็นสื่อวัตถุที่ผู้สูงอายุอาจจะเลือกซื้ออย่างมีความหมาย ไม่ว่าจะเป็นการซื้อของให้กับตนเองหรือการซื้อของฝากสำหรับครอบครัวหรือเพื่อน การให้ความสำคัญในการซื้อของฝากและของที่ระลึกของผู้สูงอายุแตกต่างกัน มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่ซื้อของฝากและไม่ซื้อของฝาก จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ผู้สูงอายุพบว่า การซื้อของจากการท่องเที่ยวสื่อความหมายที่สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ประเด็นแรก ซื้อของฝากให้กับครอบครัว เพื่อน หรือบุคคลใกล้ชิด

ประเด็นที่สอง ซื้อของที่หาซื้อไม่ได้ในช่วงเวลาปกติ

ซื้อของฝากให้กับครอบครัว เพื่อน หรือบุคคลใกล้ชิด

การซื้อของระหว่างการทำทอเกี่ยวกับผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาจจะไม่ได้นึกถึงว่าจะซื้อของอะไรสำหรับตนเอง แต่สิ่งของที่ซื้อจะเป็นการนึกถึงคนที่ไม่ได้เดินทางมาด้วย การซื้อของฝากจึงเปรียบเสมือนผู้สูงอายุมีบทบาทของการเป็น “ผู้ให้” นำสิ่งของที่ได้จากการท่องเที่ยวกลับมาให้กับครอบครัวหรือให้กับเพื่อนสนิท การซื้อของฝากหรือของที่ระลึกจึงเป็นพิธีกรรมหรือเป็นธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติ ก่อนกลับบ้านจึงต้องมีการแวะซื้อของฝากเพื่อกลับมาฝากบุคคลที่ไม่ได้ร่วมเดินทางไปด้วย

นอกจากนี้ของฝากอาจจะหมายถึงการตอบแทนให้กับบุคคลที่ช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุ เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้กันที่ช่วยดูแลบ้านในตอนที่ยุสูงอายุไม่อยู่ เพราะฉะนั้นของฝากที่ซื้อฝากผู้อื่นจึงสื่อความหมายถึงการตอบแทนได้อีกด้วย

เห็นอะไรดีๆ ก็อยากซื้อฝากลูกหลาน ไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง แต่ไปเที่ยวจะนึกถึงคนที่อยู่ข้างหลัง

(ลัดดา ศุภเกษม, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2556)

ซื้อของฝากแน่นอนเลย จะเอาของไปฝากคนนั้นคนนี้ แวดวงที่อยู่ด้วยกัน ใกล้ๆ กันหลายคน เราอยู่ในแวดวงพี่น้องทั้งนั้น ปลูกบ้านอยู่ใกล้กัน

(อุ้นเรื่อน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

กลับมาลูกหลานเขาจะถามว่าไปเที่ยวตรงนั้น ตรงนี้ สนุกไหม บางทีเรามีของติดไม้ ติดมือมาฝากนิดๆ หน่อยๆ ให้กับคนที่เราสนิท คนที่เขาเคยฝากเรา เราจะซื้อของมาฝากตอบแทนเขา

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

เวลาเราไป เพื่อนแถวนี้ ได้กินของหมดทุกคน บางทีซื้อปลาผาก ให้เพื่อนบ้านละตัว เราให้เขา ช่วยดูแลบ้านบ้าง ไปเที่ยวกลับมาจะมีของฝากให้ทุกคน วันนั้นไปสี่ตีสิบ ไปแวะแปดริ้ว ซ้อมะม่วง ดิบ แจกทุกคน

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์ 12 พฤษภาคม 2556)

“ของฝาก” คือสิ่งที่สามารถจับต้องได้ เก็บกลับมาจากการเดินทางได้ นอกเหนือจากการเก็บความทรงจำหรือการเก็บด้วยการถ่ายภาพ เป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันว่าเราได้ไปยังสถานที่แห่งนั้นด้วยตนเอง ของฝากจึงสื่อวัตถุเป็นที่บ่งบอกว่าผู้สูงอายุได้เดินทางไปท่องเที่ยวในสถานที่เหล่านั้นจริงๆ และเป็นเหมือนสื่อที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลรอบข้าง ของฝากหรือของที่ระลึกจะนำไปสู่การพูดคุยเกี่ยวกับการท่องเที่ยว รวมไปถึงเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดการพูดคุยเรื่องอื่นๆ ตามมาด้วย

ชื่อของที่หาซื้อไม่ได้ในช่วงเวลาปกติ

สิ่งของแทนความหมายให้ผู้สูงอายุระลึกถึงการเดินทางของตนเอง โดยเฉพาะการเดินทางไปต่างถิ่น ไปสถานที่แปลกใหม่ การได้ซื้อสิ่งของที่ระลึกที่มีขายเฉพาะสถานที่นั้นๆ เพียงเล็กน้อยกลับมาด้วย อาจทำให้ผู้สูงอายุจดจำการท่องเที่ยวของตนเองได้มากยิ่งขึ้น

การไปท่องเที่ยวจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งต้องเกี่ยวข้องกับการซื้อสิ่งของต่างๆ เช่น ของพื้นเมืองของท้องถิ่น ของที่ขึ้นชื่อของสถานที่ ไปจนกระทั่งถึงของที่มียี่ห้อ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งของที่แพงหรือหาซื้อยากในประเทศของตนเอง เพราะฉะนั้นประเภทของสิ่งของที่ซื้อระหว่างการท่องเที่ยวจึงมีหลากหลาย เช่น ของกิน ของใช้ หรือสิ่งของที่สามารถเก็บเป็นที่ระลึกได้

ไปต่างประเทศจะเป็นตัวนำในการซื้อปิ้ง ถ้าอย่างไปเมืองจีน ของจะถูกก็เลยชอบซื้อ ถูกกว่าเมืองไทย ในเมืองไทยไม่ค่อยอยากซื้อ ของแพง เลิกซื้อไปเลย ไปที่นั่น ของจะถูกมาก ต่อได้สุดๆ ไปกับเพื่อนจะต่อของกัน เสื้อผ้าก็ดี ไม่ใช่ว่าเห่อของเมืองนอก แต่ของเมืองไทยจะแพง ไปเมืองจีนไม่ได้เตรียมตัวเรื่องภาษา แต่เพื่อนจะช่วยต่อให้

(กรรณิกา ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ถ้าหากว่าจะซื้อของก็ชอบซื้อของพื้นเมือง ้วยเรา เดินศูนย์การค้าเราเบื่อแล้ว เจอมาเยอะแล้ว ถ้าเราไปในประเทศไทย เรามักจะไปตลาดพื้นบ้าน ไปเดินตลาด ไปเที่ยวชมธรรมชาติ ไปน้ำตก เราจะไปเที่ยวแบบนี้มากกว่า

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

ของที่ระลึกหรือของที่หาซื้อไม่ได้ในช่วงปกติ อาจจะไม่ได้อาจมาจากการซื้อด้วยเงินเพียงอย่างเดียว เช่น การนำน้ำมนต์ที่ได้จากวัดกลับมาบ้านหรือการได้ไปโพธิ์จากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งของที่ระลึกเหล่านี้มีคุณค่าทางจิตใจและทำให้ผู้สูงอายุระลึกถึงความทรงจำจากการเดินทาง

สิ่งของที่ได้จากการเดินทางท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการได้มาโดยการซื้อหาหรือได้มาจากสถานที่สำคัญโดยที่ไม่ได้ใช้เงินซื้อ เป็นสิ่งวัตถุที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจ สิ่งของจึงมีหลากหลาย มีทั้งของกิน ของใช้ ที่หรูหราราคาแพงมีหยั้อ หรือของพื้นเมือง ของในท้องถิ่น ที่ราคาอาจจะไม่แพงมากนัก ดังนั้นผู้สูงอายุจึงเลือกซื้อของระหว่างการท่องเที่ยวแตกต่างกัน และขึ้นอยู่กับการมีงบประมาณในการใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุประกอบกันด้วย

อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มผู้สูงอายุที่ซื้อของเพียงเล็กน้อยหรือไม่ซื้อของฝาก โดยให้เหตุผลไว้ดังนี้

ประการแรก ของฝากหรือสิ่งของที่ซื้อระหว่างการท่องเที่ยว ซื้อมาแล้วไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ สุดท้ายของบางอย่างต้องทิ้ง ทำให้สิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น ขณะเดียวกันสิ่งของที่ซื้อ ผู้สูงอายุบางส่วนรู้สึกที่ไม่จำเป็นต่อตนเองอีกต่อไป เพราะตนเองอายุมากแล้ว การใช้สิ่งของ อาจจะน้อยลง ไม่เหมือนกับสมัยที่ยังเป็นหนุ่มสาว การซื้อของระหว่างการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้

เราใช้เท่าที่จำเป็น เพราะแก่แล้วไม่ค่อยได้ซื้ออะไร ของกินก็กินไม่มาก ของใช้ก็มีเสื้อผ้า ของฝาก ลูก ซึ่งก็ไม่มาก ไม่ได้เคร่งครัด แต่ถ้าของอะไรที่เห็นว่าไม่จำเป็นก็ไม่ซื้อ พอเพียงแล้ว ถึงจุดที่คิดว่าไม่อยากซื้ออะไรออกมาของเป็นขยะ คราวก่อนๆ เคยซื้อของกินฝากบ้านเยอะ เดียวนี้ไม่ซื้อเลย เพราะว่าเวลาซื้อมาต่างคนต่างเอามากองไว้เต็มเลย แล้วก็ทิ้ง ไม่มีใครกิน เลยไม่ซื้อ ถ้าจะซื้อก็กินก็เล็กๆ น้อยๆ

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

มีซื้อของฝากกลับมา จะฝากเพื่อน ฝากป่า ฝากลูก เดียวนี้จะเปื้อๆ กินน้อยลง คนแก่กินน้อย ลูกโตกันแล้วจะไม่ค่อยสนใจ ซื้อน้อยลงกว่าเดิม เมื่อก่อนไปไหนกลับมามีแต่ของฝาก เต็มกระเป๋ายเลย คนนั้นชอบแบบนี้ คนนี้ชอบแบบนี้ เราต้องคิดไว้ก่อนเลย เพื่อนเราคนนี้ชอบก็ฝคนนั้นชอบลิปสติค แต่เดี๋ยวนี้แก่กันแล้ว ซื้อมาไม่ได้ใช้

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ประการที่สอง ด้วยสภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่อาจจะไม่ค่อยแข็งแรง การถือหรือการนำของที่ซื้อกลับมาบ้านอาจจะยากลำบากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้เดินทางกับครอบครัว ไม่มีคนช่วยดูแลถือของให้ ของฝากหรือของที่ระลึกอาจจะเป็นสิ่งที่เป็นภาระระหว่างการเดินทางได้

ดีใจที่ได้ไปเห็นตรงนั้นตรงนี้ แล้วมาเล่าสู่เพื่อนฟัง คนที่ไม่ได้ไปจะเล่าให้ฟัง คนที่ไปด้วยกันก็ไม่เล่าให้ฟัง ของฝากไม่มีที่น่าจะซื้อฝาก เราคนแก่หิวของไม่ไหว รถคนเต็มแล้วไม่ค่อยมีที่วางของ ถือกระเป๋าก็แย่แล้ว หนัก มีผ้าห่มอะไรต่อมิอะไรก็หนัก

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

กลับจากเที่ยว เราก็มีคุยกับเพื่อนละแวกบ้านบ้าง เขาจะถามเราว่า ไปไหนมา เราก็จะบอกว่าไปตรงนั้นมา จะเล่าจะบอกเขา แต่คือไปมาก็ลืมแล้ว ของฝากไม่ได้ซื้อ เราเอาแต่ตัวเราออกมา ถ่ายรูปไม่ได้ถ่ายเลย

(อบ พรหมหอม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

การซื้อของฝากเช่นเดียวกับการถ่ายรูปเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ของฝากสำหรับผู้สูงอายุ เป็นการซื้อของฝากให้กับครอบครัว เพื่อนสนิทที่คุ้นเคยกัน ของฝากเป็นสื่อวัตถุที่บอกให้ผู้สูงอายุได้ไปท่องเที่ยว นำไปสู่การสนทนาเรื่องต่างๆ ของฝากไม่ได้มีเพียงของที่หาซื้อด้วยเงิน อาจจะเป็นของที่ระลึกที่ได้จากธรรมชาติ ใบไม้ ต้นหญ้า หรือน้ำจากแหล่งน้ำสำคัญ ของฝากจึงเป็นสัญลักษณ์จากการเดินทาง และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้ซื้อของให้เหตุผลว่า ตนเองอายุมากแล้ว สิ่งของบางอย่างอาจจะไม่จำเป็นอีกต่อไป และการซื้อของฝากหรือถือของฝากยังเป็นภาระในการเดินทางเพราะสุขภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง

โดยสรุป การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ (ตารางที่ 4.29)

สื่อที่สำคัญอันดับแรกคือสื่อบุคคล ถ้าผู้สูงอายุมีเพื่อนที่รู้ใจร่วมเดินทางด้วย ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวสนุกสนาน มีชีวิตชีวา เพื่อนของผู้สูงอายุในที่นี้หมายรวมถึงครอบครัว ญาติ เพื่อนสนิท คนใกล้ชิด อาจจะอายุใกล้เคียงกันหรืออายุน้อยกว่าก็ได้ เพื่อนคือคนที่คอยช่วยเหลือ ดูแลผู้สูงอายุ การมีเพื่อนทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกไม่เหงาในการเดินทาง มีเพื่อนที่คอยพูดคุย ดูแลกันและกันตลอดเวลาที่เดินทาง เปรียบเทียบได้ว่าการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเหมือนได้ย้อนกลับไปเป็นวัยรุ่นอีกครั้ง ผู้สูงอายุจึงยังต้องการเพื่อนที่เข้าใจตนเองร่วมเดินทางท่องเที่ยวด้วยเสมอ

สื่อภาพถ่ายหรือการถ่ายภาพระหว่างการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สำคัญมากที่สุด การถ่ายภาพเป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่พิเศษหรือเหตุการณ์สำคัญสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นการยืนยันว่าได้เดินทางมาถึงสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นการเตือนความทรงจำ และการถ่ายรูปยังเป็นกิจกรรมที่สื่อสารถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มผู้สูงอายุมีทั้งที่ชอบถ่ายรูปและไม่ชอบถ่ายรูป กลุ่มที่ชอบถ่ายรูปบอกเหตุผลว่าต้องการเก็บบันทึกภาพเหตุการณ์ต่างๆ ของตนเองระหว่างท่องเที่ยวไว้ ส่วนกลุ่มที่ไม่ชอบถ่ายรูปบอกว่าตนเองอายุมากแล้ว แก่แล้ว ถ่ายรูปแล้วออกมาไม่ดี จึงไม่ชอบถ่ายรูป แต่โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุถ่ายรูปน้อยลงกว่าตอนหนุ่มสาว จะเลือกถ่ายรูปเฉพาะกับสิ่งที่ตนเองคิดว่าสำคัญ เท่านั้น

สื่อสถานที่ เป็นการเดินทางเพื่อเข้าไปเพื่อสัมผัสกับสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง สถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่การเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เป็นพื้นที่ทำกิจกรรม พุดคุย สื่อสาร และเป็นพื้นที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนทบทวนเรื่องราวเกี่ยวกับอดีต การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง เพราะการเดินทางท่องเที่ยวแตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆ ที่ต้องใช้ความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจในการพาตนเองออกจากบ้านมาสู่พื้นที่การท่องเที่ยว

สื่อวัตถุ เป็นสื่อที่สามารถจับต้องได้และนำกลับมาจากการเดินทางได้ สื่อวัตถุจะอยู่ในรูปแบบของการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก ผู้สูงอายุจะซื้อของฝากให้กับครอบครัวและเพื่อน เพื่อเป็นแสดงน้ำใจไมตรีเป็นการระลึกถึง และเป็นการตอบแทนให้กับบุคคลที่ช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุ ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ซื้อของฝากมากนักให้เหตุผลว่าตนเองอายุมากแล้ว สิ่งของต่างๆ มีความจำเป็นน้อยลง

ตารางที่ 4.31 การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว

สื่อและช่องทางการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	การสื่อสารอัตลักษณ์ การใช้สื่อ และช่องทางการสื่อสารของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว
สื่อบุคคล ครอบครัว เพื่อน และบุคคลใกล้ชิดที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุมีความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุระหว่างการเดินทาง	<ul style="list-style-type: none"> - การมีเพื่อนร่วมเดินทางที่สนิทสนมคุ้นเคยทำให้การเดินทางมีความสนุกสนาน มีชีวิตชีวา - ผู้สูงอายุรู้สึกมีความสุขที่ได้แบ่งปันประสบการณ์การท่องเที่ยวร่วมกับบุคคลที่ตนเองรู้สึกสนิทสนมด้วย
สื่อภาพถ่าย การถ่ายรูประหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุให้ความสำคัญแตกต่างกัน	<ul style="list-style-type: none"> - บันทึกกิจกรรมที่มีความพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ - ยืนยันว่าได้เดินทางมาถึงสถานที่จริงด้วยตนเอง - เตือนความทรงจำและต้องการเก็บภาพไว้เป็นที่ระลึก - เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว
สื่อสถานที่ การเข้าไปชม ไปเรียนรู้ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ โดยตรง	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นพื้นที่ที่ต้องเข้าไปเห็นและเรียนรู้ด้วยตนเอง - เป็นพื้นที่การสื่อสารและทำกิจกรรมที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน - เป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ทวนระลึกถึงอดีต
สื่อวัตถุ วัตถุสิ่งของที่สามารถจับต้องได้และนำมากลับมาจากการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ซื้อของเพื่อนำไปเป็นของฝากหรือของที่ระลึกให้กับครอบครัวหรือเพื่อน - ซื้อของที่ตนเองหาซื้อไม่ได้ในช่วงเวลาปกติ

ง. ระดับของการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว

การสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นหลักๆ ได้แก่ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการสื่อสารภายในตนเอง ส่วนการสื่อสารมวลชนและการสื่อสารสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุมีเกิดขึ้นบ้างแต่ไม่มากนัก จากที่กล่าวไปว่าการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมักจะไม่เดินทางโดยลำพังแต่จะเดินทางตั้งแต่สองคนขึ้นไป เช่น คู่สามีภรรยา ครอบครัว ญาติพี่น้อง กลุ่มเพื่อน ดังนั้นช่วงเวลาระหว่างการเดินทางไปท่องเที่ยวยังจุดหมายปลายทางจะพบว่ามีกิจกรรมที่แสดงออกถึงการสื่อสารในระดับต่างๆ

การสื่อสารภายในตนเองระหว่างการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการคิด การใคร่ครวญ การได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ระหว่างการเดินทาง จากการไปสังเกตการณ์การท่องเที่ยวที่ประเทศพม่าและอินเดีย ผู้สูงอายุกลุ่มที่ไปพม่าจะตั้งใจรับฟังข้อมูลจากหัวหน้าทัวร์ และปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด เมื่อไปถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จะใช้เวลานานในการทำพิธีกรรมต่างๆ เช่น สวดมนต์ ขอบพระ หรือเดินเวียนเทียนรอบพระเจดีย์ สำหรับการไปท่องเที่ยวที่อินเดีย เป็นประเทศที่ขึ้นชื่อเรื่องการเดินทางท่องเที่ยวแบบศาสนา การไปแสวงบุญ ตอนเช้าที่เริ่มต้นออกเดินทางในทุกๆ วัน พระอาจารย์วิทยากรจะนำคณะลูกทัวร์สวดมนต์ ทำวัตรเช้า และให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ที่จะไปเยี่ยมชม เมื่อถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญ พระอาจารย์จะนำสวดมนต์บทสำคัญๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสถานที่นั้นๆ พร้อมกับใช้เวลาสักครู่ในการนั่งสมาธิ และเดินเวียนเทียนรอบสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรมลักษณะนี้จะทำทุกครั้งที่ไปสักการะสังเวชนียสถานทั้ง 4 ตำบล

ตัวอย่างกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวที่ประเทศพม่าและประเทศอินเดีย เช่น การสวดมนต์ การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นกระบวนการสื่อสารภายในตนเอง ผู้สูงวัยมักให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเหล่านี้มากกว่ากลุ่มคนวัยอื่นๆ

เรามาอินเดียเพื่อให้อู เราไม่ได้มาเพื่อแสวงบุญ แต่มาเพื่อเรียนรู้ พอรู้แล้วเราเกิดปัญญาหรือเป็นการเพิ่มพูนกิเลส เราต้องคิดตาม เรามา เราได้ศึกษาธรรมะเพิ่มขึ้น ได้มาเห็นกับตาว่าจริงหรือไม่จริง

(ลัดดา สุขเกษม, สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2556)

ก่อนเดินทางจะมีการสวดมนต์ นั่งบนรถพอรถเริ่มออกก็จะเริ่มสวดมนต์ ทานกลางวันจะทานบนรถให้พร้อมเลย ก่อนที่จะลงไปดูตามจุดต่างๆ เราจะสวดมนต์เข้าเย็น ทำวัตรเช้า เย็น แต่สวดมนตร์ไม่ยาวมาก เราได้มีโอกาสไปกราบพระพุทธเจ้า ไปไหว้ท่านถึงที่ ไปทั้งที่ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาพาน ตอนที่เวลาเราไปแต่ละที่ จะมีพระเทศน์เรื่องราวต่างๆ คนที่ไปกันต่างคนต่างร้องให้ ตื้นตันใจ ปลื้มใจที่ได้มา

(สมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2556)

การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่มระหว่างการท่องเที่ยว จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ที่ทำระหว่างการเดินทาง เช่น การเล่นิทาน การร้องเพลงคาราโอเกะ เล่นเกม เล่นทายคำ กิจกรรมในรูปแบบนี้มักจะเป็นกิจกรรมที่เห็นได้ชัดเจนในการเดินทางเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ หรือแม้กระทั่งการเดินทางกับครอบครัวส่วนตัวของผู้สูงอายุก็มีเช่นกัน ส่วนการเดินทางในรูปแบบทัวร์ ถ้าหากลูกทัวร์ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน ก็จะได้มีโอกาสทำความรู้จักกับเพื่อนใหม่ อาจจะมีการเล่นเกมละลายพฤติกรรมสำหรับคนที่เพิ่งทำความรู้จักกันหรืออาจจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ของสมาชิกผู้ร่วมเดินทางที่รู้จักกันมาก่อนแล้ว กิจกรรมลักษณะนี้ จะช่วยให้ลูกทัวร์ได้คุ้นเคยกันมากยิ่งขึ้น และช่วยทำให้การเดินทางเป็นไปด้วยความราบรื่น

เขาบอกว่าคนแก่ต้องไปเที่ยว ถ้านั่งจับเ้าอยู่กับบ้านจะเป็นอัลไซเมอร์ ไปก็จะได้ดูอะไร ได้คิดอะไร ได้เล่าอะไรให้หลานฟัง เล่นิทาน ไปโน้นไปนี้ โโกหกบ้าง จริงบ้าง เล่าให้ตลกขบขัน สนุก เรื่องผีหลานจะให้เล่ามากที่สุด ชอบไปเที่ยววันละ ทุกเสาร์ ทุกอาทิตย์จะออกตลอด

(พิรณูช นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ไปพม่า กรู๊ปทัวร์หรือคณะที่เราไปกันประมาณ 20 คน ครั้งหนึ่งเป็นคนที่เรารู้จัก อีกครั้งหนึ่งเราไม่เคยรู้จักมาก่อน เขาจะมีการพูดคุย เล่าเรื่องต่างๆ ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ได้รู้จักเพื่อนเพิ่มขึ้น

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2556)

กิจกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มยังระบุได้อย่างชัดเจนเมื่อผู้สูงอายุมีการรวมตัวไปท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม หมู่คณะ หรือเป็นการรวมตัวไปท่องเที่ยวในนามชมรมผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ พบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุ 10 คน ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชมรมผู้สูงอายุใกล้บ้าน ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุวัดเวฬุวนาราม (วัดไผ่เขียว) แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร เป็นชมรมที่มีกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง มีการรวมกลุ่มกันออกกำลังกายทุกเช้าและเย็น จัดกิจกรรมในเทศกาลสำคัญๆ เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ รวมทั้งยังมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทุกๆ ปี ระหว่างเดินทางไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จะมีกิจกรรมให้ทำหลากหลาย เช่น สวดมนต์ ร้องเพลง เล่นเกม เป็นต้น

ระหว่างเดินทางเราไปกันหลายคน ผู้สูงวัยสมาชิกของชมรมทั้งนั้น เราไปกันด้วยรถบัสหนึ่งคันใหญ่ๆ เราจะร้องเพลงกันไปสนุกสนานบนรถ ใครถนัดเพลงอะไรก็เอมาร้องกัน จะมีเต้นกันบนรถเฮฮาสนุกสนาน

(ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร, สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2556)

ถ้าไปเที่ยวกับเพื่อนๆ ในชมรมผู้สูงอายุ ระหว่างเดินทางก็ร้องเล่นกันไป หลังจากสวดมนต์เสร็จ ส่วนไปกับลูกหลาน เขาจะชวนเราคุย ร้องเพลงกันด้วย ยายเป็นคนร้อง ไปกับลูกหลาน ไปกันหลายคน แล้วแต่ใครจะว่างไปกับเรา ครอบครัวนี้ว่างก็ไป อีกครอบครัวว่างก็ไป มารวมๆ กันไป ขับรถไปสองสามคัน ลูกสาวมาจากเมืองนอกจะพายายไปเที่ยว

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2556)

พอรถออกจากวัด จุดที่เราขึ้นรถกัน สวดมนต์ก่อนเลย เราเป็นชาวพุทธ เราต้องสวดมนต์ก่อน เพื่อคุ้มครองป้องกันให้ปลอดภัยตอนเดินทาง กิจกรรมบนรถ มีร้องเพลง เล่านิทาน แล้วแต่ลูกเล่นของแต่ละคน ร้องเพลง ปรบมือกัน ร่ายรำกันไปบ้าง ตามอัธยาศัย

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2556)

การรวมกลุ่มกันไปท่องเที่ยวเป็นครอบครัวใหญ่ เป็นหมู่คณะ เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ หรือการไปเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสสื่อสารกับผู้คนหลากหลาย ได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์สื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตากัน ได้เรียนรู้จากบุคคลที่ร่วมเดินทางไปในตัวด้วย การสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่ม จึงเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นแล้ว กิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการไปท่องเที่ยว มักจะเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุได้สื่อสารภายในตนเอง เช่น การสวดมนต์ก่อนออกเดินทาง ช่วยให้มีสติ มีความปลอดภัยในการเดินทาง สร้างความมั่นใจ ความเข้มแข็งในการเดินทางให้กับผู้สูงอายุ ส่วนการสื่อสารระหว่างบุคคลและสื่อสารกลุ่ม เป็นรูปแบบของการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเล่นเกม การร้องเพลง เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลที่ร่วมท่องเที่ยวด้วยกันหรือเป็นการสร้างความสัมพันธ์เพื่อรู้จักเพื่อนใหม่ๆ เพิ่มขึ้น

การสื่อสารณะระหว่างการท่องเที่ยว ระดับการสื่อสารสาธารณะ สำหรับผู้สูงอายุ การได้มีโอกาสพูดต่อหน้าคนจำนวนมากอาจเกิดขึ้นได้ในระหว่างการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ การเดินทางเป็นหมู่คณะที่มีคนร่วมเดินทางจำนวนมากๆ ผู้สูงอายุที่มีความรู้ก็อาจจะทำหน้าที่ช่วยให้ข้อมูลกับเพื่อนที่ร่วมเดินทางได้เช่นเดียวกัน

ป่าบรรยายเลย ในรถเขาจะเรียกร้องเอง เขาจะเรียกป่าว่า ป่าข่า พอคนอื่นเขาเรียกป่า เราจะรู้ว่าเราแก่เลยไง ถ้าเป็นในเชิงประวัติศาสตร์เขาก็จะเชิญว่า ขอให้ป่าให้ความรู้หน่อย เราก็จะอธิบยให้ฟัง ว่าตรงนี้เป็นอย่างไร เราก็อย่าไปพูดมากเกินไป เย็นย่อเกินไป คนเขาก็จะเบื่อ

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

การพูดในที่สาธารณะ ผู้สูงอายุระมัดระวังในการพูด และสังเกตกลุ่มผู้ฟังเป็นหลัก การที่ผู้สูงอายุมี วิจารณ์ญาณในการพูดเรื่องต่างๆ เพราะต้องเดินทางร่วมกับคนหลากหลายวัย การพูดมาก พูดยาว อาจจะทำให้คนไม่ยอมฟัง บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในระดับการสื่อสารสาธารณะยังคงมีอยู่ระหว่างการ ท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวหรือเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้สูงอายุที่ มีคุณลักษณะดังกล่าวมักจะเป็นกลุ่มผู้นำการท่องเที่ยว มีอำนาจที่จะสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้ และเป็น ที่ยอมรับนับถือของบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวด้วย

การสื่อสารมวลชนระหว่างการท่องเที่ยว การใช้สื่อหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยู หนังสือพิมพ์ รวมไปถึงการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต อาจจะได้ปรากฏในพื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยวให้เห็น ได้ชัดเจน มีผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน จากจำนวนทั้งหมด 75 คน ที่บอกว่าตนเองใช้สื่อสังคมออนไลน์ขณะที เดินทาง ผู้สูงอายุมักจะให้ข้อมูลว่าลูกหลานเป็นคนใช้สื่อสังคมออนไลน์มากกว่าตนเอง และลูกหลานที่ เดินทางกับผู้สูงอายุมักจะเป็นคนที่เผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยว บอกกล่าวว่าตนเองทำอะไร อยู่ที่ไหน ผ่านสื่อสังคมออนไลน์หรือเฟสบุ๊กมากกว่าผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวประเทศพม่าและ ประเทศอินเดีย จากจำนวนทั้งหมด 15 คน มีเพียง 1 คน ที่ใช้เฟสบุ๊ก ถ่ายรูปกิจกรรมต่างๆ ระหว่างการ เดินทาง และลงความเคลื่อนไหวของตนเองว่าเดินทางถึงจุดใดแล้ว

อย่างไรก็ตามการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในต่างประเทศอาจมีความยากลำบากในการเข้าถึง เครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากกว่าการท่องเที่ยวในประเทศ แต่การใช้งานขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุจะมีทักษะในการ ใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือหรือไม่ และมีความสนใจอยากที่จะใช้สื่อสังคมออนไลน์ระหว่างการ เดินทางหรือไม่

ไม่ค่อยมี ไม่ค่อยมีใครอยากฟัง เพื่อนถามจะเล่าให้เพื่อนๆ ฟังบ้าง ลูกไม่ถามว่าไปเที่ยวเป็นยังง ีบ้าง แต่เห็นจากรูป ส่วนใหญ่จะแชร์รูป อัฟรูปในเฟสบุ๊ก จะมีคนมากคอมเมนต์ ไปยุโรป นั่งรถไฟที่ ยุโรป ยูโรพาส ถ่ายรูปมาเราก็ลงในเฟสบุ๊ก ไปเที่ยวถ้านับเป็นเงินหลายแสนแล้ว

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์ 8 มีนาคม 2556)

ถึงแม้จะมีผู้สูงอายุที่เริ่มหันมาใช้สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์หรือเฟสบุ๊กมากขึ้น เพื่อเป็น ช่องทางการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่ง แต่สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ใช้สื่อนี้ เนื่องจากใช้ไม่เป็นหรือเลือกที่จะ ไม่ใช้เพราะเหตุผลเรื่องความเป็นส่วนตัวก็ยังคงมีอยู่ เพราะฉะนั้นการเผยแพร่รูปภาพระหว่างไปเที่ยวจึง มักจะเป็นพื้นที่ของกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มคนวัยทำงาน มากกว่าผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะใช้สื่ออินเทอร์เน็ตได้ แต่ก็จะมีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งมักจะหลีกเลี่ยงการนำเสนอภาพการท่องเที่ยวของตนเองในพื้นที่สื่อออนไลน์

เรามีถ่ายรูปกัน ลูกเขาจะเอารูปไปลงทางเฟซบุ๊ก แต่ผมไม่ค่อยได้เอาไปลง เวลาไปเที่ยวกัน เรื่องคนถ่ายรูปให้เรา เราจะเฉยๆ ไม่ได้ตื่นเต้นหรืออยากถ่ายรูปเป็นพิเศษ แต่ลูกจะชอบถ่ายรูปมาก

(ศักดา อานมณี, สัมภาษณ์ 23 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกไม่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีเหตุผลแตกต่างกัน เช่น ใช้ไม่เป็น การเรียนรู้การใช้งานอาจจะยุ่งยากซับซ้อนสำหรับผู้สูงอายุ ไม่มีอุปกรณ์การใช้งาน อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญคือเรื่องความเป็นส่วนตัว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองอายุมากแล้ว ไม่เหมาะสมพื้นที่ออนไลน์ และไม่นำเสนอเรื่องของตนเอง เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่ผู้สูงอายุมองว่ากลุ่มบุคคลเหล่านี้ มีความเหมาะสมที่จะใช้สื่อออนไลน์ เผยแพร่ตัวตนของตนเองได้โดยไม่ต้องกังวลว่าคนอื่นจะมองว่าไม่เหมาะสม แตกต่างจากผู้สูงอายุที่อาจจะต้องระมัดระวัง เพราะการเป็นผู้สูงอายุถ้าหากนำเสนอเรื่องของตนเองอาจจะถูกคนอื่นวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำอะไรไม่เหมาะสมกับวัยของตนเองได้มากกว่า

อาจจะเพราะว่าผมเป็นคนที่ไม่ค่อยได้สนใจเรื่องเทคโนโลยีพวกนี้ ขณะเดียวกันบอกตรงๆ ว่าเวลาของคนที่มีอายุขนาดนี้ เราต้องการใช้เวลาบางอย่าง แต่หลายคนใช้เวลาอยู่กับพวกโทรศัพท์มือถือพวกนี้จนเกินไป ผมว่าเสียเวลาเวลา เป็นความเห็นส่วนตัว แน่นนอนว่าทุกคนมีวิธีการใช้เวลาไม่เหมือนกัน ถ้าเราไปรู้เรื่องมากจนเกินไปอาจทำให้เราปวดหัวได้ ต่อมาเรารู้สึกว่าคนที่มีความรู้ระดับหนึ่ง เราจะได้รู้ว่าตัวเองไม่มีตัวตน ไม่มีอะไร ดังนั้นเราไม่อยากให้ใครเห็นอะไรเรามากนัก ไม่อยากที่จะไปแชร์ตัวเอง ถึงตอนนี้ผมมีเฟซบุ๊กก็ยังไม่ได้อัพโหลดอะไรลงไปจริงๆ ถ้าเราอัพโหลดภาพอะไรลงไปกลัวว่าคนจะมองว่าทำไมเราถึงอัพโหลดภาพอะไรแบบนี้ เราไม่ใช่เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวที่มีประสบการณ์ใหม่ๆ มาให้ดู คนที่มีอายุแล้วคงไม่มีอะไรมากมาย เราต้องการแค่ความเงียบ ความสงบ ชีวิตที่มีความเรียบง่าย

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2556)

สำหรับเรื่องการไปเที่ยวหรือการบอกว่าตนเองไปที่ไหน ทำอะไร ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ผู้สูงอายุมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัว เพราะสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่สามารถบันทึกข้อมูลเก็บไว้ได้ ก่อนที่จะลงข้อมูลหรือกล่าวถึงเรื่องอะไร ผู้สูงอายุค่อนข้างใช้เวลาคิดใคร่ครวญว่าข้อความหรือเนื้อหาที่นำเสนอมีผลกระทบต่อใครหรือไม่ ผู้สูงอายุตระหนักว่าตนเองอายุมากแล้ว การนำเสนอข้อมูลในสื่อออนไลน์อาจจะไม่เหมาะสมกับความเป็นผู้สูงอายุ ทำให้การใช้สื่อสังคมออนไลน์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีน้อย สังเกตได้ว่าวิธีการใช้สื่อมวลชนหรือระดับการสื่อสารมวลชนของผู้สูงอายุนั้นระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุคิดพิจารณาการนำเสนอข้อมูลของตนเองอย่างรอบคอบหรือเลือกที่จะไม่ใช่สื่อเหล่านี้เพราะกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัว ซึ่งเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากการใช้สื่อของกลุ่มวัยรุ่น

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีบางส่วนแสดงความคิดเห็นว่าเรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่ควรเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการแยกแยะเรื่องส่วนตัวกับเรื่องหน้าที่การงานออกกันอย่างชัดเจน เรื่องการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจึงมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่จะพูดคุยกับคนใกล้ชิดมากกว่าการเผยแพร่ในพื้นที่สื่อออนไลน์

ประเด็นนี้จึงสะท้อนถึงการใช้สื่อของผู้สูงอายุที่ค่อนข้างทบทวนหรือระมัดระวังตนเองก่อนที่จะนำเสนอข้อมูลออกไปทางสื่อสังคมออนไลน์ เพราะถ้านำเสนอไปแล้ว หากเกิดผลกระทบในอนาคตจะแก้ไขได้ยาก ผู้สูงอายุมองว่าการนำเสนอเรื่องของตนเองผ่านทางเฟซบุ๊กหรือสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ สำหรับกลุ่มเด็กหรือกลุ่มวัยรุ่นเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ แต่สำหรับผู้สูงอายุค่อนข้างจะไม่เหมาะสม ผู้สูงอายุยังคงตั้งคำถามถึงการวางตัวที่เหมาะสม โดยเฉพาะพื้นที่สื่อสาธารณะ

ในส่วนตัวผมมองว่าเฟซบุ๊กเมื่อลงไปแล้วเป็นเรื่องของสาธารณะ บางอย่างเป็นเรื่องส่วนตัวไม่ควรออกสาธารณะ ถ้าออกสาธารณะเด็กๆ ไม่เป็นไร แต่อย่างเรา อย่างแรกอายุเยอะ อันที่สองเรายังมีความหวังว่าในอนาคตเราอาจจะมีตำแหน่ง เขาอาจจะเชิญให้เป็นที่ปรึกษาที่ต่างๆ เพราะฉะนั้นในเฟซบุ๊กมันลบไม่ได้ ถึงลบได้ ลบไม่หมดอยู่ดี เพราะฉะนั้นถ้าออกไป อะไรดีก็ดี อะไรไม่ดีก็เสีย เฟซบุ๊กเวลานักศึกษามาอะไรมา จะตอบอะไรแต่ละครั้ง ตอบแล้วจะมีผลอย่างไร ต้องคิดด้วย จะควบคุมพอสมควร

(กิจจิต ก้องเบญจภูษ, สัมภาษณ์ 22 เมษายน 2556)

เพราะฉะนั้นการใช้สื่อมวลชน เช่น สื่อออนไลน์ สำหรับผู้สูงอายุจึงมักจะปรากฏช่วงก่อนออกเดินทางท่องเที่ยวและหลังจากกลับจากท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะไม่นำเสนอข้อมูลส่วนตัวของตนเองทางสื่อออนไลน์มากนัก ระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นช่วงเวลาของการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการสื่อสารภายในตนเอง การไปท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้มีเวลาอยู่กับตนเองมากขึ้น

สรุปได้ว่า ระดับการสื่อสารที่ปรากฏระหว่างการท่องเที่ยวจะเป็นการสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่ม ส่วนการสื่อสารสาธารณะและการสื่อสารมวลชนสำหรับผู้สูงอายุยังปรากฏให้เห็นค่อนข้างน้อย สำหรับการสื่อสารภายในตนเอง จะเป็นการคิดใคร่ครวญ เรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่พบระหว่างการท่องเที่ยว ประเด็นที่น่าสนใจคือผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรม ขั้นตอนการปฏิบัติตัวที่เคร่งครัดในการเยี่ยมชมสถานที่หรือสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การสวดมนต์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระดับการสื่อสารภายในตนเองที่เป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ

สำหรับการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่ม จะเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเดินทาง ส่วนใหญ่จะเห็นได้ชัดเจนเมื่อผู้สูงอายุร่วมเดินทางเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ เช่น การเดินทางท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุ การเดินทางในรูปแบบทัวร์ จะมีกิจกรรมร้องเพลง เล่นเกม ระหว่างการเดินทาง ขณะที่

การสื่อสารสาธารณะ เป็นลักษณะของการพูดต่อหน้าคนจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวอาจจะมีโอกาสได้พูดเรื่องที่ตนเองเชี่ยวชาญ แต่ผู้สูงอายุก็ระมัดระวังการสื่อสารของตนเอง

การสื่อสารมวลชน เป็นระดับการสื่อสารที่พบค่อนข้างน้อยเพราะระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุได้สัมผัส ได้ไปเห็นสถานที่ต่างๆ ผ่านสายตาของตนเองแล้ว การรับข้อมูลจากสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หรือการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อบอกว่าตนเองท่องเที่ยวอยู่ที่ใด จึงพบค่อนข้างน้อย ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาายังมองว่า การไปท่องเที่ยวเป็นเรื่องส่วนตัว ตนเองอายุมากแล้ว ไม่ใช่เด็กวัยรุ่น การใช้สื่อออนไลน์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวจึงไม่เหมาะสมกับตนเอง อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ระหว่างการท่องเที่ยวจึงแตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นคือต้องระมัดระวัง ควบคุมข้อมูลที่จะนำเสนอหรือหลีกเลี่ยงไม่ใช่เลย เพราะสื่อออนไลน์ข้อมูลเผยแพร่ไปได้ในวงกว้างและรวดเร็ว ถ้าหากเกิดข้อผิดพลาดจะแก้ไขได้ยาก ผู้สูงอายุจึงค่อนข้างรักษาความเป็นส่วนตัวของตนเอง วางตัวให้เหมาะสมกับการเป็นผู้สูงอายุในพื้นที่สื่อสารสาธารณะ

ตารางที่ 4.32 ระดับการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว

ระดับการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว	การสื่อสารอัตลักษณ์ และระดับการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
ระดับการสื่อสารภายในตนเอง การทำความเข้าใจตนเองของผู้สูงอายุจะเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว	- กลุ่มผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตัว การเข้าร่วมกิจกรรม และพิธีกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว
ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกับครอบครัว เพื่อนญาติ หรือบุคคลที่ร่วมเดินทางกับผู้สูงอายุ	- ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน
ระดับการสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารกับกลุ่มขนาดเล็กหรือกลุ่มขนาดใหญ่	- การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างการท่องเที่ยว เช่น การร้องเพลง การเล่นเกม เป็นต้น - การทำความรู้จักเพื่อนใหม่
ระดับการสื่อสารสาธารณะ การสื่อสารที่เป็นการพูดในที่สาธารณะระหว่างการท่องเที่ยวให้คนฟังเป็นจำนวนมาก	- ผู้สูงอายุที่มีความรู้ จะช่วยให้ข้อมูลเพิ่มเติม โดยการพูดในที่สาธารณะให้เพื่อนร่วมทางได้ฟังระหว่างการท่องเที่ยว
ระดับการสื่อสารมวลชน การใช้สื่อต่างๆ ระหว่างการเดินทาง เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสื่ออินเทอร์เน็ต	- ผู้สูงอายุคำนึงถึงเรื่องความเป็นส่วนตัวในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตค่อนข้างมาก - รักษาสถานะหรืออัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ วางตัวให้เหมาะสมในพื้นที่สื่อออนไลน์

จ. รูปแบบการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว

จากการอธิบายการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวที่กล่าวไปข้างต้น เราอาจจะเห็นได้ว่ารูปแบบการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสารแบบการสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model) ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้คน สถานที่ และสิ่งที่พบเจอระหว่างการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุจึงทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารระหว่างการท่องเที่ยว

บริบทการท่องเที่ยวทำให้เราได้เห็นว่าบทบาทการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว รวมไปถึงตัวตนของผู้สูงอายุที่ปรากฏในการท่องเที่ยวมีหลากหลาย เช่น ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัวในการท่องเที่ยว ดูแลสมาชิกครอบครัว หรือเป็นผู้ตาม ที่ต้องมีบุคคลคอยดูแล ส่วนการท่องเที่ยวกับเพื่อน ผู้สูงอายุสามารถแสดงตัวตนที่สนุกสนาน มีชีวิตชีวา ปลดปล่อยรู้สึกว่าคุณเองกลับไปเป็นเด็กอีกครั้งหนึ่งในขณะที่การเดินทางรูปแบบทัวร์ ผู้สูงอายุมีบทบาทของการเป็นผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่ต้องได้รับการดูแลและให้ความเคารพ

ข้อมูลข่าวสารระหว่างการเดินทาง เป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุแบ่งปันและข้อมูลที่ได้รับระหว่างการเดินทาง สำหรับข้อมูลผู้สูงอายุเป็นผู้แบ่งปันระหว่างการเดินทาง จะมีทั้งข้อมูลส่วนตัว ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวของตนเองที่ผู้สูงอายุบอกเล่าให้เพื่อนๆ ได้รับรู้ และข้อมูลที่ผู้สูงอายุสอบถามความเป็นไปในชีวิตของลูกหลาน การบอกเล่าข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับครอบครัวหรือการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานของลูกหลานให้กับกลุ่มเพื่อนสนิท จะสื่อสารถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและความภาคภูมิใจของผู้สูงอายุ ส่วนข้อมูลที่ได้รับการระหว่างการเดินทาง ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว แสดงให้เห็นถึงการใส่ใจกับรายละเอียดที่พบระหว่างการเดินทาง สื่อสารตัวตนของผู้ที่ชอบแสวงหาความรู้อยู่เสมอ

การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับสื่อบุคคลอย่างที่ได้กล่าวไปแล้วว่าครอบครัวและเพื่อน มีส่วนสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะกล่าวถึงเพื่อนที่รู้จักและครอบครัวมากที่สุด เพราะความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือการมีเพื่อนร่วมเดินทางท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกอบอุ่นใจ ไม่หวาดกลัวการเดินทาง

ส่วนสื่อภาพถ่ายหรือการถ่ายรูป สื่อสถานที่ และสื่อวัตถุ เป็นสื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่ขาดไม่ได้ในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ชื่นชอบถ่ายภาพ จะถ่ายภาพทุกๆ อย่างระหว่างการท่องเที่ยว พยายามเรียนรู้วิธีการถ่ายภาพด้วยตนเอง ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ชอบถ่ายภาพ เพราะไม่ชอบเปิดเผยตัวตน ไม่อยากเห็นความแก่ ความไม่สมบูรณ์ของร่างกาย และมีความคิดว่าการถ่ายภาพเหมาะกับเด็กๆ วัยรุ่นมากกว่าผู้สูงอายุ

ระดับการสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มมากที่สุด เป็นการสื่อสารที่เห็นหน้าค่าตากัน (Face-to-Face Communication) สัมผัสจับต้องกันได้ ระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ของการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้สูงอายุบอกว่าตนเองได้เรียนรู้สิ่งรอบตัวและรู้จักตัวตนของเพื่อนที่ร่วมเดินทางมากยิ่งขึ้นจากการไปท่องเที่ยวร่วมกัน

การสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวมีลักษณะคล้ายคลึงกับการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว โดยที่จะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ และภูมิหลังของผู้สูงอายุกับบุคคลหลากหลายกลุ่มที่มีส่วนสนับสนุนการเดินทางของผู้สูงอายุ กลุ่มครอบครัวคือบุคคลที่ใกล้ชิดมากที่สุด และกลุ่มเพื่อนที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมาก เช่นเดียวกัน ในกรณีที่ผู้สูงอายุไม่ได้เดินทางกับครอบครัว กลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว จึงเป็นรูปแบบการสื่อสารที่สร้างความหมายร่วมกัน ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นฝ่ายที่ตั้งรับหรือรับข้อมูลข่าวสารจากบุคคลที่เดินทางด้วยเพียงอย่างเดียว แต่ผู้สูงอายุสามารถให้ข้อมูลในด้านที่ตนเองถนัด สนใจ และคอยตักเตือนให้ระมัดระวังความปลอดภัยในการเดินทาง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุพบในการท่องเที่ยวอยู่เสมอ

เมื่อเปรียบเทียบบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยวและระหว่างการท่องเที่ยวพบว่า ก่อนการท่องเที่ยวบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมีทั้งด้านเข้มแข็งและอ่อนแอคือมีกลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูล จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง และกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาลูกหลานในการจัดการท่องเที่ยว แต่ถึงแม้จะต้องพึ่งพาในการจัดเตรียมหาข้อมูลให้ แต่ในด้านจิตใจผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเข้มแข็ง พร้อมที่จะไปท่องเที่ยวกับลูกหลาน

เมื่ออยู่ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ว่าจะหาข้อมูลด้วยตนเองหรือไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง ผู้สูงอายุจะบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของการเป็นผู้คอยตักเตือน สั่งสอน ให้ระมัดระวังในการเดินทาง สามารถเป็นผู้ให้ความรู้ ให้คำแนะนำได้ในเรื่องที่ตนเองเชี่ยวชาญ ส่วนการเดินทางกับกลุ่มเพื่อนผู้สูงอายุจะมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่สนุกสนาน กลับไปเป็นเด็กอีกครั้ง

ส่วนการใช้สื่อก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุใช้สื่อเพื่อเตรียมข้อมูลวางแผนการท่องเที่ยว แสวงหาข้อมูลที่ตนเองสนใจ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะรับข้อมูลจากสื่อบุคคล ส่วนสื่ออินเทอร์เน็ตจะเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับผู้สูงอายุที่จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ขณะที่ระหว่างการท่องเที่ยวตัวผู้สูงอายุก็สามารถเป็นสื่อที่ใช้ในการรับรู้ข้อมูลหรือแสวงหาข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยว สื่อที่เกี่ยวข้องระหว่างการท่องเที่ยว ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อภาพถ่ายหรือการถ่ายภาพ สื่อสถานที่ และสื่อวัตถุ แต่สื่อมวลชนผู้สูงอายุใช้ค่อนข้างน้อย

เพราะฉะนั้นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยวและระหว่างการท่องเที่ยวจึงมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ เมื่อก้าวเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวจะมีความเข้มแข็งมากขึ้น ได้สื่อสารอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากตอนที่อยู่บ้าน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยวและระหว่างการท่องเที่ยวอาจจะไม่แตกต่างกันมากนัก

เพราะฉะนั้นการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยวจึงมีการต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate) และฟื้นฟูอัตลักษณ์ (Reconstruct) เช่น การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นหนุ่มสาวหรือความเป็นเด็กในบางสถานการณ์ และการพยายามรักษา (Maintain) อัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ รวมไปถึงการท่องเที่ยวยังทำให้ผู้สูงอายุได้ฟื้นฟูความเข้มแข็งหรือความมีชีวิตให้กับตนเอง พื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถทดลองหรือเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 4.33 การสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยว	การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยว <ul style="list-style-type: none"> - บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุจะขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วย 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มครอบครัว: ผู้สูงอายุเป็นผู้แนะนำ ตักเตือน รับฟังปัญหา ให้คำปรึกษา สามารถเป็นผู้นำหรือผู้ตามในระหว่างการท่องเที่ยว (ธำรงรักษาอัตลักษณ์) - กลุ่มเพื่อน: ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้กลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวอีกครั้ง การมีเพื่อนร่วมเดินทางทำให้ผู้สูงอายุอบอุ่นใจ (ต่อรองและฟื้นฟูอัตลักษณ์) - กลุ่มทัวร์: ผู้ใหญ่ที่ต้องดูแลเอาใจใส่ และชอบแสวงหาความรู้ (ธำรงรักษาอัตลักษณ์)
ตัวสารหรือเนื้อหาสาระ <ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ข้อมูลความรู้เฉพาะเรื่องที่กลุ่มสนใจ - ข้อมูลการเดินทาง อุปสรรคการแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้า ประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุมักจะบอกเล่าข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ประสบความสำเร็จของลูกหลานระหว่างการท่องเที่ยว เป็นความภาคภูมิใจของผู้สูงอายุ - ข้อมูลที่ผู้สูงอายุแลกเปลี่ยนระหว่างการเดินทางมีหลากหลาย ทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุสนใจเรียนรู้ แสดงถึงประสบการณ์ของผู้สูงอายุในการเดินทาง
การใช้สื่อและช่องทางสื่อสาร <ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคล - สื่อภาพถ่ายและการถ่ายภาพ - สื่อสถานที่ - สื่อวัตถุ 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคลมีความสำคัญมากที่สุด คอยเป็นเพื่อน เป็นผู้ช่วยเหลือ เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ ทำให้การเดินทางของผู้สูงอายุมีชีวิตชีวา (ฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ) - สื่อภาพถ่ายมีความสำคัญช่วยเก็บบันทึกการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุถ่ายรูปค่อนข้างน้อย เพราะไม่ยอมเปิดเผยตัวตนด้านที่อ่อนแอ
ระดับการสื่อสาร <ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารภายในตนเอง - การสื่อสารระหว่างบุคคล - การสื่อสารกลุ่ม - การสื่อสารสาธารณะ - การสื่อสารมวลชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับระดับการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มมากที่สุด - ระหว่างการท่องเที่ยว การรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หรือสื่ออื่นๆ มีค่อนข้างน้อย - ผู้สูงอายุระมัดระวังในการใช้สื่อออนไลน์หรือสื่อสังคมออนไลน์เผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง
รูปแบบการสื่อสารแบบสร้าง ความหมายร่วม (Ritualistic model)	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

2.3 การสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการเดินทางท่องเที่ยว

หลังจากกลับจากการท่องเที่ยว การสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นการสื่อสารเพื่อทบทวนหรือหวนระลึกถึงการท่องเที่ยวที่เพิ่งผ่านไป ผู้สูงอายุทำความเข้าใจการท่องเที่ยวที่ผ่านไปของตนเองอย่างไร ผู้สูงอายุได้บอกเล่าแบ่งปันประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวหรือไม่ สื่อที่ให้ความสำคัญคือสื่อประเภทใด ในส่วนนี้จึงเป็นการทำความเข้าใจการสื่อสารของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว ตัวสารหรือข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง การเลือกใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสาร ระดับของการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสาร

ก. บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารหรือบอกเล่าเรื่องราวหลังจากกลับจากการท่องเที่ยวแตกต่างกัน จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ และรวมไปถึงการสอบถามเพิ่มเติมระหว่างการท่องเที่ยวพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่บอกเล่าเรื่องของตนเองไปท่องเที่ยวให้กับครอบครัวหรือเพื่อนได้รับรู้ โดยแบ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เต็มใจเปิดเผยเล่าเรื่องการท่องเที่ยวให้ฟังอย่างเต็มที่ จำนวน 5 คน ส่วนอีก 76 คน จะเป็นการบอกเล่าให้ฟังเฉพาะครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมจริงๆ เท่านั้น

ขณะที่ผู้สูงอายุอีกจำนวน 6 คน ที่บอกว่า ถ้ามีคนสอบถามจึงจะบอกเล่าว่าตนเองไปท่องเที่ยวที่ใด เพราะรู้สึกว่าจะไม่ยากบอกเล่าเรื่องการไปท่องเที่ยวของตนเองมากนัก เพราะไม่ต้องทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นการโอ้อวดหรือยกตนข่มท่าน และมีผู้สูงอายุจำนวน 3 คน ที่บอกว่าจะไม่เล่าเรื่องการไปท่องเที่ยวของตนเองให้ใครฟัง เพราะไม่อยากเปิดเผยตัวตนของตนเองว่าไปที่ใดหรือทำอะไรบ้าง

ตารางที่ 4.34 การเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุ หลังจากการเดินทางท่องเที่ยว	สัมภาษณ์ เชิงลึก	สังเกตการณ์ สอบถาม	รวม
(1) บอกเล่าให้ครอบครัวหรือเพื่อนได้ฟัง	61 คน	15 คน	76 คน
เปิดเผยเรื่องการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่	5 คน	-	5 คน
(2) ถ้ามีคนถามถึงจะเล่าเรื่องไปเที่ยว	6 คน	-	6 คน
(3) ไม่เล่าเรื่องไปเที่ยวของตนเอง	3 คน	-	3 คน
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารหรือบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง

การบอกเล่าเรื่องราวการไปท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารเพื่อให้ข้อมูล เพื่อแสดงความรู้สึกภาคภูมิใจว่าได้เดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุมีความรู้สึกอย่างไร มีประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างไร ก็อยากที่จะแบ่งปันให้บุคคลใกล้ชิดได้รับรู้ความรู้สึกของตนเอง

การให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีระดับการบอกเล่าแตกต่างกัน โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ค่อนข้างเปิดเผยมาก จำนวน 5 คน ซึ่งไม่ได้เล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวให้ฟังเฉพาะคนในครอบครัวของตนเองเท่านั้น แต่จะบอกเล่าไปให้บุคคลที่ตนเองพบเจอในชีวิตประจำวัน มีความเต็มใจที่จะเล่าให้ฟัง โดยที่ไม่ได้มีการสอบถามจากอีกฝ่ายหนึ่ง ขณะที่ผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่ง จำนวน 76 คน จะเลือกบอกเล่าเฉพาะกับครอบครัวหรือบุคคลที่ตนเองใกล้ชิดเท่านั้น

เปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองอย่างเต็มที่

กลุ่มผู้สูงอายุที่บอกเล่าเรื่องราวไปท่องเที่ยวของตนเองอย่างเต็มที่ โดยที่ไม่ได้กังวลว่าผู้ฟังจะรู้สึกอย่างไร เพราะผู้สูงอายุมีความรู้สึกกว่าอยากแบ่งปันประสบการณ์ที่ตนเองได้ไปพบมาให้ครอบครัวหรือเพื่อนได้ฟัง สถานที่ท่องเที่ยวที่ได้น่าสนใจก็อยากจะบอกให้ผู้อื่นได้มีโอกาสไปท่องเที่ยวบ้าง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีบทบาทการสื่อสารที่เปิดเผย สื่อสารอย่างตรงไปตรงมา มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ในการใช้ชีวิตประจำวันอาจจะต้องติดต่อสื่อสารกับคนหลากหลายกลุ่ม มีเพื่อนหลากหลายกลุ่ม ผู้สูงอายุจึงได้ใช้ประเด็นเรื่องราวการท่องเที่ยวเป็นหัวข้อพูดคุยและรักษาความสัมพันธ์กับบุคคลที่ตนเองสื่อสารด้วย

ส่วนมากจะประกาศโฆษณาด้วย โอ้ย ไปเที่ยวโน้นมาดีจัง จะคุยให้ฟัง

CHULALONGKORN UNIVERSITY (อัมพร สุกประเสริฐ, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ลุงได้พูดคุยเยอะ เมื่อคราวไปเจอเพื่อนที่ปากช่อง งานเลี้ยงรุ่น ได้ชวนเพื่อนไว้หลายคู่ ที่จะไปอินเดียด้วยกัน ปลายปี ไปแน่ เพราะเป็นคนที่ค่อนข้างมีตังค์ เราไปเสนอเขาในสิ่งดีๆ เขาก็สนใจ เขาชอบ

(ศักดา จักราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ป่าชอบเล่าตลอด เพราะสังคมป่าเยอะพอไปช่วยงานสังคม ทำงานชุมชน ป่าอยู่โรตารีของจังหวัดด้วย เราก็บอกเขาว่าเราไปที่นี้มา ถ้าคราวหน้าเราจัดทัวร์ชวนเพื่อนฝูงไปเที่ยว คุยให้เขาฟังว่าสถานที่นี้สวยยังไง เขาก็อยากไปกัน ป่าไปเจอเพื่อน สิ้นเดือนจะไปประชุมกับกลุ่มผู้สูงวัย ป่าไปเล่าให้เขาฟัง เขาก็อยากไปกันอีก ไปไหนก็ตามเขาก็อยากไป เพราะป่ามีเพื่อนหลากหลายกลุ่ม

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ดังนั้นกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้รู้สึกว่าการไปเที่ยวเป็นเรื่องที่ต้องแบ่งปันให้บุคคลที่เกี่ยวข้องให้ได้รับรู้ข้อมูลด้วย และอาจจะถือโอกาสชักชวนให้ร่วมเดินทางด้วยกันในครั้งต่อไป หรือเป็นการให้คำแนะนำว่าสถานที่ใดน่าจะไปท่องเที่ยว ไม่ได้รู้สึกว่าการไปท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ต้องปิดบัง วิธีการสื่อสารหรือบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมักจะเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก จะพูดคุยตามโอกาสที่ได้พบปะสังสรรค์ บริบทของการสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวมักจะอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เช่น การไปพบปะญาติระหว่างไปช่วยงานก็ถือโอกาสชวนคุย เล่าเรื่องไปเที่ยว หรือการพบเพื่อนในงานเลี้ยงรุ่นก็จะบอกกล่าวว่าคุณเองได้ไปท่องเที่ยวใด เป็นต้น

บอกเล่าเรื่องไปท่องเที่ยวให้เฉพาะครอบครัวหรือเพื่อนสนิทเท่านั้น

การบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญเลือกสื่อสารกับบุคคลที่ผู้สูงอายุใกล้ชิด ครอบครัว โดยเฉพาะลูกหลานหรือบุคคลที่อายุน้อยกว่าผู้สูงอายุ เป็นความรู้สึกที่อยากบอก อยากเล่า อยากแบ่งปันประสบการณ์ ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าตนเองได้เป็นผู้ให้ เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราว ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของผู้สูงอายุคือการเป็นผู้มีประสบการณ์ และได้แบ่งปันประสบการณ์เหล่านี้แก่ลูกหลาน ลักษณะการสื่อสารจะเป็นการสั่งสอน ให้ข้อคิด ตักเตือนให้ระมัดระวังในการเดินทาง

มี เราอวด (รูปถ่าย) ย่าไปเที่ยวมา ให้ลูก ให้หลานดู เราทำเป็นเล่มไว้เรียบร้อย เอาให้เขาดู ทำเป็นเล่มใหญ่ๆ ไว้ แยกไว้แต่ละเรื่อง ลูกรับปริญญาตรี ปริญญาโท ไปที่ไหนมาบ้าง ทำเป็นเล่มๆ ไว้

(บัวลอน จันทร์เอี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนมากเราจะเล่าให้ลูกหลานฟัง ของฝากก็เอามาแจกลูกหลาน พี่น้อง คนข้างบ้านก็มี คุยบ้างว่าไปไหนมา

(เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นผู้เล่าเพียงอย่างเดียว อาจจะมีแง่มุมที่ลูกหลานช่วยให้ข้อมูลหรือแนะนำว่าสถานที่ท่องเที่ยวใดน่าจะไปเที่ยวในโอกาสต่อไปด้วย เพราะผู้สูงอายุบางส่วนไม่ได้ไปท่องเที่ยวร่วมกับลูกหลานหรือครอบครัว ความชอบ ความสนใจในสถานที่ท่องเที่ยวแตกต่างกัน การนำเรื่องไปเที่ยวมาพูดคุยหลังจากกลับมาอาจจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ข้อมูลใหม่ๆ เพิ่มเติม

หลังจากกลับจากไปเที่ยวจะบอกที่บ้าน บอกลูก บอกญาติว่าเราไปเห็นไปเจออะไรมาบ้าง เราไปนิวซีแลนด์ นอร์เวย์ ปารีส สเปน เราจะต้องบอกเขาตลอด ลูกเขาจะช่วยหาข้อมูลให้เราด้วย ในเฟซบุ๊กบ้าง เขาจะช่วยเราดูด้วยว่าจะไปที่ไหนได้บ้าง เช่น ถ้าเราจะไปเชียงราย เขา (ลูก) จะบอก

เราว่า พ่อ เชียงรายจะมีที่เที่ยวย่างแม่สาย วัดร่องขุน สามเหลี่ยมทองคำ เชียงของที่จะเข้าไปลาว ไปเวียดนาม ที่เชียงรายมีสวนพฤกษศาสตร์ มีดอกไม้ลึบด้วย ข้อมูลตรงนี้ที่ลูกช่วยเราดู แต่ส่วนใหญ่เราจะไม่ค่อยได้ไปกับลูก เราเที่ยวไม่เหมือนเขา เราจะไปคนเดียวหรือไปกับเพื่อน

(สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การเล่าเรื่องราวประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ อาจอยู่ในรูปของการสั่งสอน ตักเตือน ให้ระมัดระวัง โดยเฉพาะให้กับลูกหลานหรือบุคคลที่อายุน้อยกว่า แสดงให้เห็นถึงตัวตนของผู้สูงอายุที่ผ่านประสบการณ์การใช้ชีวิตมาก่อนและอาจจะมีมุมมองเรื่องราวต่างๆ ที่อาจจะลึกซึ้งกว่าคนวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับการระมัดระวังในการเดินทางค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุแตกต่างจากคนวัยอื่น ที่อาจจะไม่ได้คำนึงถึงประเด็นนี้เท่ากับผู้สูงอายุ

อย่างที่กล่าวไปในตอนต้น ก่อนการเดินทาง ระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุยังทำหน้าที่ตักเตือน บอกรู้ และเมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว สิ่งที่เป็นอุปสรรคหรือสิ่งที่ต้องระมัดระวังในการเดินทาง ผู้สูงอายุจะกลับมาถ่ายทอดให้กับบุคคลใกล้ชิดของตนเองให้มีสติในการเดินทาง เพื่อป้องกันอุบัติเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นได้ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าเรื่องการไปท่องเที่ยวจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่พูดคุยกันในครอบครัวหรือระหว่างเพื่อนฝูงอยู่เสมอ

ถ้าเป็นเพื่อนที่สนิทกันก็มีบ้าง จะพูดจะคุย เที่ยวที่นั่นสนุกที่นั่นสนุก กินนั่นอร่อย กินนี่ไม่อร่อย ผมเป็นคนอยู่ง่าย ส่วนหลานๆ ถ้าจะเจอกันผมไม่ได้เล่า แต่ผมจะสอนเป็นส่วนมาก ถ้าเจอกันผมจะสอน เด็กๆ ไม่ค่อยชอบฟังเท่าไร

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

กลับมาจากเที่ยว ปล่อยกันตลอด เล่าให้เขาฟังว่าเราไปเจออะไรมาบ้าง คล้ายๆ กับว่าสอนลูกในสิ่งที่เราไปเจอมา

(กิตติ สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

ส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อน ลูกน้อง ภรรยา ถ้าครอบครัวไม่ได้ไปเที่ยวกับเราด้วย พอกลับมาต้องมาเล่าให้เขาฟัง ให้เขารู้ประสบการณ์ ค่อนข้างจะทุกครั้งที่เราให้ฟัง โดยเฉพาะเรื่องที่ต้องระวัง ผมเป็นคนที่มีมองเรื่องการระมัดระวังมากกว่า เช่น ไปขึ้นแม่สอด จากจังหวัดตากขึ้นแม่สอด เป็นถนนที่อันตรายมาก ไม่ควรขับในหน้าฝน รถที่ขับควรเป็นรถค่อนข้างใหม่ ถ้าดับเมื่อไหร่เหนื่อยเหมือนกัน

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาวินันท์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

การที่ผู้สูงอายุได้บอกเล่าว่าตนเองไปเที่ยวที่ใดมาบ้าง สามารถสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเมื่อมีคนมองว่าถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุแล้วยังท่องเที่ยวได้ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความเข้มแข็ง การสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงเป็นมุมมองที่พยายามแสดงให้เห็นถึงตัวตนที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ อาจจะแสดงให้เห็นว่าถึงแม้จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ แต่กำลังร่างกาย สติปัญญา ความคิดต่างๆ ไม่ได้ลดน้อยลง ยังเดินทางท่องเที่ยวไปยังที่ต่างๆ และสามารถใช้ชีวิตที่ไม่แตกต่างมากนักจากเมื่อตอนสมัยหนุ่มสาว

มีมาถาม น้องสาวจะถามว่า เรา (ไปเที่ยว) สนุกไหม คุณกัน เขาก็บอกว่าอยากไปบ้าง แต่คนนอกชมรมเขาจะไม่ให้ไป เขาจะให้ไปเฉพาะคนในชมรม จะอนุญาตให้ไปเป็นบางครั้ง น้อยๆ หลานๆ เขาจะมาขอครูรูปเรา เราจะเล่าให้เขาฟังว่าเราไปที่ไหนบ้าง เวลาเพื่อนๆ มาเยี่ยมที่บ้าน จะเอารูปมาอวดเขา เพื่อนๆ ครูรูปกัน บอกกันไปเที่ยวที่นั่นที่นี่ เขาจะบอกว่า เราเก่ง ไปเที่ยวได้

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ส่วนการสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนหลังจากการท่องเที่ยว จะเป็นการสอบถามความเป็นไปของการเดินทาง โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือแบ่งปันข้อมูลที่น่าสนใจจากการเดินทาง และอาจจะนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์สำหรับการเดินทางครั้งต่อไป การพูดคุยกับกลุ่มเพื่อนเป็นการพูดคุยตามโอกาสที่เหมาะสม ไม่ได้เฉพาะเจาะจง การพูดคุยลักษณะนี้ผู้สูงอายุไม่ได้รู้สึกว่าตนเองโอ้อวดหรืออึกฝ้ายโอ้อวด แต่เป็นลักษณะของการแบ่งปันข้อมูลที่น่าสนใจหรือความรู้ที่ได้จากการเดินทาง การพูดคุยทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนทบทวนการท่องเที่ยวของตนเองไปในตัว รวมไปถึงยังทำให้ผู้สูงอายุได้ขคิดและข้อมูลใหม่ๆ จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเพื่อนอีกด้วย

ลูกๆ เพื่อนๆ เขาจะถามว่าสนุกไหม กลับมาจากเที่ยวจะมาเล่าให้ลูกฟังว่าเหตุการณ์ไหนถูกใจ เหตุการณ์ไหนไม่ถูกใจ

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

แบบนี้ไม่ค่อยได้เจาะจงว่าจะต้องพูดคุย แต่ว่าที่บ้านจะมีลูกแหวะมากุ้ยกัน ทานข้าวด้วยกัน ส่วนกับเพื่อนทำงานจะไม่ได้คุย แต่ถ้าวันใดวันหนึ่ง มีโอกาสนั่งคุยเรื่องแบบนี้กัน จะเอาประสบการณ์มาเล่ากัน ก็ได้คุยกัน อย่างเพื่อนไปนอร์เวย์ เราก็จะถามว่าไปยังไง เขาลงเรือตรงไหน ไปนอร์เวย์ผมไปรถไฟ ไปเอง ชื้อตั๋วดิสแฮมจากกรุงเทพ ไปขึ้นรถไฟที่ปารีส เข้าเยอรมัน เข้าเนเธอร์แลนด์ เข้า ลุกซ์เซมเบิร์ก เข้าไปนอร์เวย์ สวีเดน ขึ้นไปขั้วโลกเหนือ ไปรถไฟ

(กิจบติ ก้องเบญจภูษ, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยวจึงเปรียบเสมือนกับการได้พบทวนการเดินทางของตนเองผ่านการพูดคุยกับบุคคลใกล้ชิด ได้แบ่งปันข้อมูลความรู้ในการท่องเที่ยวกับบุคคลที่พูดคุยด้วย ถือเป็นการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อจะได้เตรียมความพร้อมในการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น และจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนการเดินทางครั้งต่อไปของผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นการสื่อสารเรื่องการไปเที่ยวของผู้สูงอายุจึงอาจจะถือเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งในชีวิตของผู้สูงอายุ นอกเหนือจากการทำงาน เพราะบทบาทหรืออัตลักษณ์ด้านการงานของผู้สูงอายุค่อยๆ ลดลง บทบาทด้านการใช้เวลาว่างจึงเป็นพื้นที่การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความสำคัญ การที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวได้ ถึงแม้จะสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงเหมือนคนวัยอื่นๆ แสดงให้เห็นว่าสุขภาพร่างกายอาจจะไม่ได้เป็นอุปสรรคการเดินทางท่องเที่ยวเท่ากับความคิดหรือความเชื่อที่ผู้สูงอายุมีต่อตนเองว่าสามารถไปท่องเที่ยวได้หรือไม่ ผู้สูงอายุที่มีความเชื่อว่าตนเองสามารถไปท่องเที่ยวได้จะมีความพยายามพาตนเองออกเดินทางท่องเที่ยวให้ได้ ถึงแม้จะมีอุปสรรค แต่ก็ต้องพยายามหาทางแก้ไขหรือมีวิธีการจัดการกับปัญหาเหล่านั้นให้ได้ การบอกเล่าข้อมูลที่น่าสนใจหรือเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง จึงเหมือนกับการที่ผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ปลดปล่อยความรู้สึกของตนเอง และเป็นการสื่อสารให้ผู้อื่นเห็นว่า ถึงแม้จะมีอายุมากแล้วก็สามารถไปท่องเที่ยวได้

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารหรือบอกเล่าเรื่องการท่องเที่ยวของตนเองก็ต่อเมื่อมีคนถามถึง

การสื่อสารประสบการณ์หรือการบอกเล่าเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้แตกต่างจากกลุ่มแรกตรงที่ว่าจะไม่เป็นคนเปิดประเด็นพูดคุยเรื่องการท่องเที่ยว เพราะมองว่าการไปเที่ยวเป็นการสื่อสารสถานะทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้ที่ได้ไปท่องเที่ยวมักจะบ่งบอกเป็นนัยว่ามีฐานะที่ค่อนข้างดี สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ เพราะฉะนั้นสาเหตุที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ค่อยได้บอกเล่าว่าตนเองไปท่องเที่ยวมา เพราะไม่อยากแสดงสถานะทางสังคมของตนเองที่เหนือกว่าบุคคลที่ไม่ได้ไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะค่อนข้างระมัดระวังในการบอกกล่าวเรื่องการท่องเที่ยว ถ้าไม่มีความจำเป็น ไม่มีคนถามจะไม่กล่าวถึง

ป่าไม่ค่อยเล่าให้ใครฟัง เพราะจะหาว่าบางทีเราเล่า เราจะไปทับถมเขา พูดมากเหมือนทับถมคนที่ไม่ได้ไป บอกบ้างเล่าบ้างแต่ไม่มาก ไม่อยากให้รู้สึกว่ายกตนเองชมท่าน

(พรทิพย์ พงษ์ภู, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ไม่ค่อยได้เล่า ยกเว้นคนถาม กลัวเขาจะหาว่าเห่อ บางทีลุงไม่กล้าพูดว่าไปไหนมาบ้าง แต่ถ้ามีคนถามนี้เล่า บางคนเขาบอกเราว่าไปเที่ยวออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เขาถามเราว่าไปไหนมาบ้าง เราบอกไปแคนาดา เขาจะไม่ถามเราเลย ไม่มีใครเกินแคนาดาเลย มันสุดขั้วโลก ไม่รู้จะไปไหนแล้ว

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

จะคุยกับเพื่อนบ้าง แต่ว่าไม่ได้คุยมาก เพราะเดี๋ยวเขาจะว่าเอาได้ว่าเราอวดร่ำอวดรวย ไม่ค่อยได้บอกเขาหรอก นอกจากว่าถ้าเขาถาม บางทีเพื่อนอาจจะไม่ได้ไปอย่างเรา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เราไม่ค่อยไปคุยเรื่องไปเที่ยว เพราะเดี๋ยวเขาจะบอกว่าอวดมั่ง อวดมี ยกเว้นว่าจะมีคนมาถาม เราจะเล่าให้ฟัง

(กรรณิกา ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่ได้ไปท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ไม่ต้องการสื่อสารหรือเปิดเผยเรื่องการเดินทางท่องเที่ยวของตนเองมากนัก ยกเว้นว่ามีการถามจากกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุจึงจะบอกเล่าเรื่องท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่มีเรื่องของฐานะ ชนชั้น ผู้ที่เข้าถึงการเดินทางท่องเที่ยวจะต้องเป็นคนที่มีความพร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และฐานะทางเศรษฐกิจ สำหรับผู้สูงอายุที่มีโอกาสไปท่องเที่ยวและเมื่อกลับจากการท่องเที่ยวแล้วไม่บอกเล่าเรื่องการเดินทางท่องเที่ยวของตนเองให้เพื่อนได้รับรู้ เพราะต้องการที่รักษาความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ยอมให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเองใช้เรื่องการท่องเที่ยวเพื่ออวดหรือเพื่อปกป้องบอกสถานะทางสังคมของตนเองที่เหนือกว่าผู้อื่น

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองให้ผู้อื่นฟัง

การที่ผู้สูงอายุไม่ค่อยได้บอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุไม่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว อาจจะเป็นเพราะผู้สูงอายุกลุ่มนี้รู้สึกว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัว ไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวให้ผู้อื่นรับรู้ว่าคุณเองไปท่องเที่ยวที่ใด อาจจะมีการพูดคุยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ผมไม่ค่อยได้คุยกับใคร เพื่อนที่ไป ก็ไปด้วยกัน เสร็จแล้วแยกกัน ไม่รู้จะคุยทำไม

(สงัด ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

ไม่ค่อยได้เล่า ในชมรมเราก็จะคุยกันบ้าง คล้ายๆ ธรรมดาว่าเราเจอกัน จะถามกันว่าเมื่อวานที่ไปเที่ยวมาเป็นยังไงบ้าง คุยกันผิวเผิน ไม่คุยกันลึกซึ้ง ส่วนรูปเราจะเก็บไว้ดูกันในชมรม ไม่ได้เผยแพร่

(เลขา วัลไพจิตร, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เอารูปมาดู ไม่เคยเลย แต่มีพูดคุยบ้าง ไม่เคยเอาเรื่องเที่ยวมาพรีเซนต์เลย นานๆ ที่จะเอารูปเก่ามาใส่อัลบั้มแล้วมาดู ส่วนใหญ่แม่ (ภรรยา) จะเป็นคนทำมากกว่า

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองอาจจะมองว่าการไปเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ตนเองมีความคุ้นชิน การเดินทางเป็นส่วนหนึ่งของตนเองอยู่แล้ว ไม่แตกต่างจากสมัยที่ยังเป็นวัยทำงานมากนัก จึงไม่ได้กลับมานั่งทบทวนหรือมาเล่าให้ผู้อื่นฟัง และอาจจะรู้สึกว่าการไปเที่ยวของคนอายุมากไม่จำเป็นที่จะต้องมาเล่าหรือสื่อสารให้ผู้อื่นได้รับรู้ เพราะพื้นที่ที่นำเสนอเรื่องท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของคนหนุ่มสาวมากกว่าที่จะนำเสนอเรื่องท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การคิดใคร่ครวญหรือทบทวนประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงเป็นการทบทวนด้วยตนเอง ไม่ได้แบ่งปันให้ผู้อื่นรับรู้ และมีมุมมองว่าการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุแตกต่างการท่องเที่ยวของคนวัยอื่นๆ จึงไม่จำเป็นต้องเปิดเผย

โดยสรุป บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว อธิบายได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่แสดงออก บอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวให้ผู้อื่นได้รับรู้ โดยมีกลุ่มที่เปิดเผยเรื่องราวการไปท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ชอบไปท่องเที่ยว มีความภาคภูมิใจในการไปท่องเที่ยวของตนเอง มนุษย์สัมพันธ์ดี และสามารถแนะนำผู้อื่นในการท่องเที่ยวได้ อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเปิดเผยเรื่องการไปท่องเที่ยวเฉพาะบุคคลในครอบครัวหรือเพื่อนสนิทเท่านั้น โดยเฉพาะลูกหลานที่ใกล้ชิดจะเป็นลักษณะของการให้ความรู้ ให้คำแนะนำ สั่งสอน ส่วนการสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนจะเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ที่น่าสนใจระหว่างกัน กลุ่มที่สอง ผู้สูงอายุจะบอกเล่าก็ต่อเมื่อมีคนถามว่าตนเองไปเที่ยวที่ใด เพราะรู้สึกที่ไม่อยากจะทำให้บุคคลอื่นมองว่าตนเองโอ้อวด การไปท่องเที่ยวเป็นการถึงแสดงถึงสถานะทางสังคม ผู้สูงอายุจึงค่อนข้างจะระมัดระวังการสื่อสารในประเด็นการท่องเที่ยว ถ้าหากไม่มีคนถามถึงก็จะไม่เป็นผู้เริ่มต้นเล่าด้วยตนเอง

กลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เปิดเผย ไม่สื่อสารเรื่องราวการไปท่องเที่ยวของตนเองให้ผู้อื่นได้รับรู้ เป็นเรื่องส่วนตัว และมีมุมมองว่าการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากคนวัยอื่นๆ จึงไม่ต้องการที่จะบอกกล่าว และมองว่าการนำเสนอเรื่องท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอเรื่องท่องเที่ยวของกลุ่มหนุ่มสาวมากกว่าการเล่าเรื่องการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุอาจจะมีความเชื่อว่าการเดินทางของตนเองไม่น่าสนใจ จึงมักจะไม่ค่อยใช้ประเด็นการท่องเที่ยวสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองมากนัก

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารเพื่อบอกกล่าวความสำเร็จหลังจากการเดินทางท่องเที่ยวยังมีความสำคัญ เพราะทำให้เห็นว่าพื้นที่หรืออุปสรรคต่างๆ ไม่ได้เป็นข้อจำกัดที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถไปท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่พยายามสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ว่าสามารถดูแลช่วยเหลือตนเองได้ ไปเที่ยวได้ หรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีจิตใจที่เข้มแข็ง เชื่อมั่นว่าตนเองยังสามารถเดินทางได้ และได้รับการสนับสนุนจากบุคคลที่ร่วมเดินทางด้วย การสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวของตนเองจะช่วยสร้างความมั่นใจหรือความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตให้กับผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง สามารถท่องเที่ยวได้ จึงมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้สังคมได้เห็นว่าสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุไม่ได้เป็นอุปสรรคเท่ากับความคิดหรือความเชื่อที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุใช้การท่องเที่ยวเพื่อสื่อสารให้สังคมได้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของตนเอง

ตารางที่ 4.35 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากกลับจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว
กลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวของตนเองให้ครอบครัวหรือเพื่อนได้รับรู้	<ul style="list-style-type: none"> - เปิดเผยเรื่องการท่องเที่ยว ชอบเล่า มีมนุษยสัมพันธ์ดี - ถ่ายทอดประสบการณ์การท่องเที่ยวให้ลูกหลาน - แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แบ่งปันข้อมูลกับกลุ่มเพื่อน - ช่วยสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุให้ผู้อื่นได้รับรู้ (หารักษาหรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ)
กลุ่มผู้สูงอายุที่จะสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวที่ตนเองมีคณามถึง	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่อยากเปิดเผยเรื่องการท่องเที่ยวเพราะไม่อยากแสดงสถานะทางสังคมที่เหนือกว่าผู้ที่ไม่ได้ไปท่องเที่ยว - สนใจเรื่องการท่องเที่ยว แต่ไม่แสดงออกหรือไม่สื่อสารให้ผู้อื่นได้รับรู้ เลือกรับบทบาทการสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวอย่างระมัดระวัง
กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวของตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> - คิดใคร่ครวญหรือทบทวนประสบการณ์การท่องเที่ยวด้วยตนเอง - มองว่าการนำเสนอเรื่องการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอเรื่องท่องเที่ยวของหนุ่มสาวมากกว่าการท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

ข. ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องหลังการท่องเที่ยว

ข้อมูลข่าวสารหรือประเด็นที่ผู้สูงอายุสื่อสารและแลกเปลี่ยนหลังจากการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนทบทวนการเดินทางของตนเองตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดอีกครั้ง เพื่อสื่อสารให้คนใกล้ชิดได้รับรู้ว่าตนเองไปท่องเที่ยวในสถานที่ใด ได้ทำกิจกรรมอะไรบ้าง รวมไปถึงมีการแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกถึงการท่องเที่ยวที่ผ่านไป ดังนั้นสามารถแบ่งประเภทของข้อมูลข่าวสารหลังจากการท่องเที่ยวเป็น 2 ประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

(1) ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ข้อมูลหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะครอบคลุมข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น เป็นการบอกเล่าให้ครอบครัวหรือเพื่อนได้รับรู้ว่าผู้สูงอายุเดินทางไปท่องเที่ยวสถานที่ใดบ้าง อาหาร ที่พัก เป็นอย่างไร และมีการทำกิจกรรมอะไรบ้าง

วิธีการสื่อสารของผู้สูงอายุอาจจะมีการบรรยายให้เห็นภาพถึงลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ การถ่ายทอดเรื่องราวการท่องเที่ยวจะเป็นการเล่าเรื่อง ข้อมูลที่ผู้สูงอายุสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยวผ่านการตีความและทำความเข้าใจจากมุมมองของผู้สูงอายุ เหตุการณ์บางอย่างผู้สูงอายุสามารถจดจำและบอกเล่าได้ครบถ้วน แต่บางเหตุการณ์ผู้สูงอายุอาจจะบอกเล่าได้ไม่มาก การบอกเล่าข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมต่างๆ ที่ผู้สูงอายุได้ทำระหว่างการท่องเที่ยวจึงสามารถสื่อสารให้เห็นถึงความพยายามในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

กลับจากเที่ยว เราก็มีคุยกับเพื่อนละแวกบ้านบ้าง เขาจะถามเราว่า ไปไหนมา เราก็จะบอกว่าไปตรงนั้นมา จะเล่าจะบอกเขา แต่คือไปมาก็ลืมแล้ว

(อบ พรหมหอม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

ถ้าได้ใกล้ชิดกันก็จะเล่าสู่กันฟังว่าไปเที่ยวที่ไหนมา เป็นกัณฑ์ที่ไปออกกำลังกายด้วยกันก็จะเล่าให้ฟัง บางทีเราหายไป เขาจะถามว่าหายไปไหนมา เราก็จะเล่าให้เขาฟัง ไปไหนมาไปนี่มา แต่ไม่ได้ไปป่าวประกาศ ยกเว้นมีคนถามเราก็จะเล่าให้ฟัง

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ถ้าไปกับครอบครัวจะคุยกันระหว่างไปเที่ยวอยู่แล้ว แต่ถ้าไปกับเพื่อนๆ กลับมาจะเล่าให้แฟนฟัง ให้ลูกฟังว่าเราไปไหนมาบ้าง

(สุเมธ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ดังนั้นข้อมูลที่บอกเล่าให้กับครอบครัวหรือเพื่อนฟังจึงเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้เดินทางท่องเที่ยวไปที่ใดมาบ้าง ลักษณะของสถานที่เป็นอย่างไร มีความสวยงามอย่างไร รวมไปถึงอาจจะมีการถ่ายภาพและของฝากเป็นส่วนประกอบบอกเล่าเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การบอกกล่าวว่าตนเองไปท่องเที่ยวที่ใด ผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการบอกเล่ามากขึ้นน้อยแตกต่างกัน และขึ้นอยู่กับโอกาสหรือสถานการณ์การแบ่งปันเรื่องราวการไปท่องเที่ยวของตนเอง สิ่งที่สำคัญในการให้ข้อมูลหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสารให้เห็นถึงความพยายามในการเรียนรู้ การที่ผู้สูงอายุยังสามารถเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองได้ ไม่ว่าจะผ่านสื่อหรือช่องทางรูปแบบใด แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีบทบาทการสื่อสาร มีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง และข้อมูลหรือความรู้ที่ผู้สูงอายุได้แบ่งปันหลังจากการท่องเที่ยวช่วยสร้างอำนาจการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ

(2) ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกหลังจากที่ไปท่องเที่ยวมาแล้ว ผู้สูงอายุมีประเด็นการเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวที่เลือกหยิบยกมานำเสนอแตกต่างกัน นอกจากจะเป็นการให้ข้อมูลแล้ว ผู้สูงอายุยังแสดงความคิดเห็น ให้ข้อคิดที่นำสนใจจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้สูงอายุที่สื่อสารกับบุคคลที่อายุน้อยกว่ามักจะแฝงแง่คิด ให้ความแนะนำ และให้ความรู้ควบคู่ไปด้วย มุมมองที่บอกเล่ายังขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุให้ความสนใจเรื่องอะไร ประเด็นที่ผู้สูงอายุสนใจและสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยวมีความเกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม หรือเป็นประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเทศที่ตนเองเลือกไปท่องเที่ยว

เรื่องทัวร์ เรื่องการเดินทาง คิดว่าไม่มีวันจบ ที่เราไปในประเทศต่างๆ แต่ละประเทศก็มีดีแตกต่างกัน เราจะคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง คิดถึงเรื่องธรรมชาติ อย่างเราไปนิวซีแลนด์ เราจะเห็นความเขียวชอุ่มไปหมด มองหาดินแทบไม่เจอเลย ต้นไม้ใบหญ้า สนามหญ้า เขียว พอเราไปดูสนามหญ้าใกล้ๆ เขาโชคดีกว่าเมืองไทยเพราะวัชพืชมีไม่กี่ชนิด หนึ่งตารางเมตรมีวัชพืชสองอย่าง แต่ถ้าหนึ่งตารางเมตรบ้านเรา บ้านนอกเราจะเห็นตรงนี้ก็หญ้าคา เป็นหนาม มีเป็นร้อยชนิด การทำเกษตรเราจะทำลำบากกว่าเขามาก ของเขาหมากกว่าเราเยอะ ถ้าเรามองลึกๆ มีเรื่องให้เราศึกษาเยอะ

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2556)

ไปพม่า พม่านี้สุดยอด แต่ส่วนใหญ่จะไปสถานที่พุทธศาสนาทั้งนั้น ไปที่เจดีย์ชเวดากอง รองเท้าต้องถอดตั้งแต่ด้านล่างเลยก่อนเข้าไป สุดยอด สวยงามมากๆ มีโอกาสต้องไป...พระธาตุอินทร์แขวน มหัศจรรย์มาก ตั้งอยู่ได้อย่างไร ถ้าเอามือผลัก โยกได้ แต่ไม่หล่น เรื่องจริงๆ สุดยอด เขาว่าหลวงปู่แหวนไปสำเร็จพระอรหันต์ที่นี่ แต่ขึ้นไปพระธาตุอินทร์แขวน ต้องขึ้นไปโดยเสลี่ยงหรือเปลแบกขึ้นไป 4 คน สุดยอด ที่ไปพม่าไปกับทัวร์เหมือนกัน ไปประมาณสัปดาห์หนึ่ง ไปเที่ยวตลาดด้วย พม่าเป็นเมืองที่ปลอดภัย สมมติว่าหน้าบ้านลุง ข้างหน้าบ้านชายทอง ไม่ต้องมีตำรวจ ถ้ามีโจรขโมย โทษอย่างเดียวคือยิงทิ้ง ไม่มีใครกล้าเป็นขโมย

(ศักดา จิวราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่จริงจังกับการท่องเที่ยว จะไม่ได้สนใจเพียงข้อมูลที่เป็นหรือควรรู้สำหรับการเป็นนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว หรือเลือกเล่าถึงเฉพาะสถานที่ที่เป็นจุดขายของการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุมองลึกไปถึงเรื่องสังคม วิถีชีวิตของผู้คน การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ กลุ่มดังกล่าวจึงไม่ใช้การท่องเที่ยวอย่างฉาบฉวย หรือเป็นการกิน ดื่ม ชื้อของ เพียงอย่างเดียว แต่ผู้สูงอายุจะเก็บข้อมูลที่ตนเองสนใจ มาคิดพิจารณา แสดงความคิดเห็น และถ่ายทอดให้ลูกหลาน สังเกตได้ว่าสิ่งที่ผู้สูงอายุเลือกเล่าให้ฟังหลังจากการท่องเที่ยวนั้นสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีมุมมองของผู้เข้าใจชีวิต เข้าใจความเปลี่ยนแปลง และนำเสนอประเด็นที่ตนเองสนใจอย่างลึกซึ้ง ผู้สูงอายุจึงรู้สึกว่าการท่องเที่ยวที่ต้องการที่จะเป็นผู้ให้หรือผู้ถ่ายทอดเรื่องราวที่ตนเองพบเจอระหว่างการท่องเที่ยวให้ลูกหลานได้ฟัง

เพราะฉะนั้นข้อมูลหรือประเด็นที่ผู้สูงอายุสื่อสารหลังจากจากการท่องเที่ยว จึงมีทั้งข้อมูลในเชิงบอกเล่า มีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ไปท่องเที่ยวในสถานที่ใด และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นข้อมูลในเชิงแสดงความคิดเห็นให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ตักเตือนหรือสั่งสอน จากประสบการณ์ตรงที่ตนเองได้พบมา การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ข้อมูลในส่วนนี้อาจจะบ่งบอกเป็นนัยได้ว่า การสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะให้ความสนใจกับข้อมูลที่ได้ที่ไม่ใช่เชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสนใจกับข้อมูลในเชิงลึกด้วยเช่นกัน

ข้อมูลหลังจากการท่องเที่ยวหรือเรียกได้ว่าเป็นประสบการณ์ตรงที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับการเตรียมความพร้อมหรือวางแผนการท่องเที่ยวครั้งต่อไป ข้อมูลต่างๆ ที่ผู้สูงอายุเก็บเกี่ยวจากการท่องเที่ยว มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองยังมีความสามารถ ถึงแม้ว่าจะมีข้อมูลบางอย่างที่ผู้สูงอายุไม่สามารถจดจำได้ แต่ความพยายามในการสื่อสารข้อมูลหรือเรื่องราวที่น่าสนใจจากการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีความเข้มแข็ง สามารถเรียนรู้ และเปิดรับข้อมูลใหม่ๆ อยู่เสมอ

ตารางที่ 4.36 ข้อมูลที่ผู้สูงอายุแบ่งปันหรือสื่อสารหลังการท่องเที่ยว

ประเภทข้อมูล	ประเด็น	ความสำคัญของข้อมูล
(1) ข้อมูลการท่องเที่ยวที่ผ่านไปทั้งหมด	<ul style="list-style-type: none"> - บอกกล่าวว่าคุณเองเดินทางไปที่ท่องเที่ยวที่ใด - ทำกิจกรรมอะไรบ้าง 	<ul style="list-style-type: none"> - บอกกล่าวให้กับครอบครัวและเพื่อนได้รับรู้การท่องเที่ยวของตนเอง - ให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดกับผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว
(2) ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของตนเองที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนทบทวนการท่องเที่ยว โดยแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่ตนเองพบระหว่างการท่องเที่ยว - ข้อมูลจากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และเรียนรู้ตัวตนของตนเองมากยิ่งขึ้น

ค. การเลือกใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสารหลังการท่องเที่ยว

สื่อและช่องทางการสื่อสารที่ผู้สูงอายุเลือกใช้หลังจากการท่องเที่ยว เพื่อนำเสนอหรือบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง สื่อที่ได้รับการให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือสื่อบุคคล เป็นการพบปะพูดคุยเรื่องราวการไปท่องเที่ยว โดยเฉพาะกับสมาชิกในครอบครัวที่ผู้สูงอายุเล่าเรื่องท่องเที่ยวให้ฟังมากที่สุด การใช้สื่อบุคคลจะควบคู่ไปกับการใช้สื่อภาพถ่าย การดูภาพถ่ายหรือวิดีโอเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว รวมไปถึงการรวบรวม จัดเรียงรูปภาพใส่อัลบั้ม เขียนบันทึก และอาจจะมีผู้สูงอายุบางส่วนที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะมีการใช้เฟซบุ๊กในการแบ่งปันข้อมูลและรูปภาพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

- (1) **สื่อบุคคล / สื่อภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว / สื่อวัตถุ** สื่อบุคคลหรือการสื่อสารแบบปากต่อปาก เป็นการสื่อสารพื้นฐานที่ผู้สูงอายุใช้ในการบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง อีกส่วนหนึ่งจะเป็นการดูภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหวประกอบกับการพูดคุย ส่วนสื่อวัตถุคือการให้ของฝากที่ซื้อจากการไปท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ มีผู้สูงอายุ จำนวน 10 คนที่ระบุว่าตนเองให้ความสำคัญกับการอัดรูปภาพและจัดทำอัลบั้มรูปเกี่ยวกับการไปเที่ยวของตนเองอย่างจริงจัง ในขณะที่มีผู้สูงอายุจำนวน 2 คนเท่านั้นที่กล่าวถึงการดูวิดีโอที่ตนเองบันทึกภาพเคลื่อนไหวระหว่างการไปท่องเที่ยว
- (2) **สื่ออินเทอร์เน็ต / สื่อสังคมออนไลน์** พื้นที่สื่ออินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ เช่น การใช้เฟสบุ๊ก ไลน์ และการเขียนบล็อก เป็นพื้นที่อีกส่วนหนึ่งที่ผู้สูงอายุใช้ในการบอกเล่าเรื่องราวการไปท่องเที่ยวของตนเอง มีผู้สูงอายุจำนวน 5 คน ที่พูดถึงเรื่องการแบ่งปันข้อมูลของตนเองได้จากการท่องเที่ยวผ่านสื่อเหล่านี้ ถึงจะมีเป็นส่วนน้อย แต่แสดงให้เห็นว่าสื่อออนไลน์เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ผู้สูงอายุเริ่มให้ความสำคัญ เรียนรู้การใช้งาน เพื่อนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองผ่านพื้นที่สื่อดังกล่าว
- (3) **สื่อบันทึก / การเขียนบันทึกหรือเขียนหนังสือ** สำหรับการเขียนบันทึก ผู้สูงอายุจะทำบันทึกการท่องเที่ยว ในรูปแบบของบันทึกส่วนตัวที่เก็บไว้อ่านเอง มีผู้สูงอายุจำนวน 3 คน ที่จดบันทึกส่วนตัวของตนเอง ส่วนการเขียนหนังสือ เขียนบทความเผยแพร่ มีผู้สูงอายุ 2 คนที่เขียนบทความเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของตนเอง และเผยแพร่ในนิตยสารหรือวารสารขององค์กรที่ตนเองเคยทำงาน เพราะฉะนั้นก็จะให้ความสำคัญกับการถ่ายรูปและเก็บรายละเอียดต่างๆ ระหว่างไปท่องเที่ยวอย่างมาก

การใช้สื่อเพื่อนำเสนอข้อมูลหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเกี่ยวข้องกับสื่อหลักๆ ดังที่กล่าวไป ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อบันทึกหรือการเขียนบันทึก การท่องเที่ยว สื่อที่ผู้สูงอายุใช้แต่ละสื่อมีความเชื่อมโยงกันหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุไม่ได้ใช้สื่อใดสื่อหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่มีการใช้สื่อที่หลากหลายในการบอกเล่าเรื่องราวการไปท่องเที่ยวของตนเอง

(1) สื่อบุคคล / สื่อภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว / สื่อวัตถุ

สื่อบุคคลคือการสื่อสารผ่านตัวบุคคล ใช้คำพูดในการเล่าเรื่องราวการไปท่องเที่ยวของตนเอง ประกอบกับมีกิจกรรมการดูภาพถ่ายร่วมกัน พร้อมทั้งถ้ามีของฝากคือสื่อวัตถุก็จะมาแจกจ่ายให้กับบุคคลที่ไม่ได้ไปท่องเที่ยว การเล่าเรื่องการไปท่องเที่ยวควบคู่กับการดูภาพถ่าย และการให้ของฝากจึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเกือบจะทุกครั้งหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะจัดการล้างอัดรูปภาพด้วยตนเองหรือได้รับรูปภาพจากเพื่อนที่ช่วยถ่ายรูปให้ระหว่างไปท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม สังเกตจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ การล้างอัดภาพ จัดเรียงใส่อัลบั้มรูปจะมีการทำน้อยลง เพราะระบบการถ่ายภาพแบบดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทแทนการถ่ายภาพแบบเก่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ จำนวน 10 คน ที่บอกว่าตนเองยังคงเลือกที่จะอัดรูปและจัดทำอัลบั้มรูป เขียนบันทึกวัน เวลา สถานที่ที่ไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ล้างอัดภาพ เก็บภาพถ่าย จัดเรียงทำอัลบั้มหรือบันทึกไว้ในแผ่นซีดี

ลุงถ่ายรูป ถ่ายวิดีโอ ถ่ายวิดีโอเป็นกล้องของทัวร์ สถานที่ที่ทุกคนอยากไปคือน้ำตกในแองการ่า ลุงไปมาแล้ว น้ำตกอยู่ระหว่างอเมริกากับแคนาดา ลุงนั่งเรือไปร้อยเหรียญ สามพันกว่าบาท นั่งเรือไปดูใกล้ๆ ลุงพกกล้องเอง เวลาถ่ายรูป เอาคนน้อยเดียว เน้นวิว วิวมันสวยกว่า ถ่ายรูปคนเต็มๆ ถ่ายเมื่อไหร่ก็ได้ ลุงถ่ายรูปเก็บไว้เป็นอัลบั้ม หายบ้าง อยู่บ้าง ล่าสัตว์วิดีโอลุงใส่ซีดี ส่วนใหญ่จะเก็บไว้เอง ลูกหลานมาถึงจะให้ดู ถ้าเขาไม่ถามจะไม่คุยอวดเขา ยกเว้นเขาถาม

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

พอกลับมา เราจะเอารูปมาอัด ว่างๆ เอารูปออกมาดูกัน มีอัลบั้มใส่กรอบติดข้างฝาไว้ด้วย มีบางอัน ผุร่อนไปบ้าง ในอัลบั้มรูป ป้าจะเขียนโน้ตเล็กๆ ว่าไปที่ไหนมา อันนี้ไปออสเตรเลีย ส่วนนี้ ใส่ปี ส่วนอันนี้ไปสวิส ยอดเขาทีตลิส เพราะฉะนั้นกลับมาจากเที่ยวแต่ละครั้ง เราต้องเอารูปไปอัด พร้อมกับจดบันทึกเล็กๆ ว่าเราไปที่ไหนมาบ้าง เราจัดเรียงรูปใส่อัลบั้มเอง จดบันทึกเอง ทำเองทั้งหมดเลย มีทั้งไปเที่ยวในประเทศ ต่างประเทศ เล่มนี้ไปเมืองจีน ไปพระราชวังต้องห้าม ไปกำแพงเมืองจีน ถ่ายรูปทุกวันที่ไปเที่ยว มีทั้งหมด บันทึกเองทั้งหมดผ่านรูปถ่าย ตั้งแต่ก่อนเดินทางไปจนถึงเดินทางกลับ

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

หลังจากกลับจากการท่องเที่ยว การใช้สื่อเพื่อย้อนระลึกถึงการท่องเที่ยว จะเป็นการสื่อสารผ่านภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหว สื่อเหล่านี้ช่วยให้ผู้สูงอายุได้ทบทวนการเดินทางของตนเอง สามารถเล่าเรื่องและจดจำได้ว่าตนเองได้เดินทางไปไหน สื่อรูปถ่ายอาจจะมีการจัดระเบียบเรียง เก็บรวบรวมเป็นหมวดหมู่ เขียนบันทึกข้อมูลสำคัญๆ ประกอบภาพ รวมไปถึงการนำภาพถ่ายที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวมาไปตั้งประดับในบ้าน แขนงไว้ตามฝาผนังในบ้าน หรือประดับไว้ตามโต๊ะที่ทำงาน แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุใช้ภาพถ่ายจากการท่องเที่ยวในการบอกเล่าเรื่องราวหรือสื่อสารตัวตนของตนเอง ภาพถ่ายจึงเป็นหนึ่งในสื่อที่สำคัญของผู้สูงอายุที่ช่วยเก็บบันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยว การเก็บภาพถ่ายจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเก็บไว้ดูเป็นส่วนตัวภายในบ้าน หรือนำภาพไปอัดใส่กรอบแล้วนำไปจัดวางในพื้นที่ของตนเอง จะไม่มีการเผยแพร่ในพื้นที่สาธารณะ

ภาพถ่ายมีความสำคัญในการช่วยให้ผู้สูงอายุจดจำหรือเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองได้ สังกะตจากกระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลบางส่วนเลือกที่จะแสดงรูปถ่ายให้ผู้วิจัยได้ดู พร้อมกับเล่าเรื่องประกอบไปด้วย รูปถ่ายมีส่วนสำคัญช่วยให้ผู้สูงอายุย้อนระลึกถึงการเดินทางของตนเอง ได้มากยิ่งขึ้น

ที่จะให้ดู (ภาพถ่าย) อันนี้เป็นรูปปรอทที่ไปเที่ยวเดย์ทัวร์ เขาจะพาเราไปตามจุดต่างๆ ส่วนรูปนี้ถ่าย ในตัวเมืองเมลเบิร์น เดินเที่ยวกัน รูปนี้ไปดูหมีโคอาล่า เดย์ทัวร์ เราไปซื้อที่นั่นแต่เราหาข้อมูลจาก เมืองไทยไปว่ามีเดย์ทัวร์บริษัทอะไรบ้าง พาเราไปที่ไหนบ้าง ราคาเท่าไร จะซื้อที่ไหนดี ส่วนรูปนี้ ไปดูนกเพนกวิน โรงแรมที่พักของเรา นี่เป็นรูปในเมลเบิร์นทั้งหมด นี่เป็นตลาดที่คนไทยชอบไป ง่ายของ เราหาข้อมูลไปทั้งหมด รู้ว่าอะไรอยู่ตรงไหน

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

กลับบ้าน ลูกจะมาถามมาคุยบ้าง จะบอกว่า เพื่อนพ่อกันไปเที่ยวกัน จะเก็บรูปถ่ายไว้บ้างนิดหน่อย แล้วเขียนบันทึกไว้หลังรูปถ่ายว่าไปไหนมา ที่ไหน ทำอะไร พอให้เราจำได้ เช่น ไปลำปางมีรูปถ่าย ไว้ เขียนหลังรูปว่า ไปนั่งรถม้าที่ลำปาง วัน เวลา สถานที่ เก็บรูปไว้ในอัลบั้ม

(โสภณ อิ่มมกล, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

พิธีกรรม “การดูภาพถ่าย” หรือภาพเคลื่อนไหวหลังจากท่องเที่ยว

กระบวนการดูภาพถ่ายยุคแรกนั้นต้องใช้เวลารอภาพ ล้างอัด นำภาพมาเรียงใส่อัลบั้ม เขียนบันทึก หรือคำบรรยายภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้เวลา พิถีพิถัน ใส่ใจ เมื่อมาถึงยุคกล้องถ่ายภาพดิจิทัลหรือ อุปกรณ์ถ่ายภาพที่สามารถช่วยให้การถ่ายภาพทำได้รวดเร็วขึ้น สามารถดูภาพได้ทันทีหลังจากถ่ายเสร็จ รวมทั้งยังเผยแพร่รูปภาพให้เพื่อนๆ ได้ดูรวดเร็วขึ้น ผู้สูงอายุบางส่วนมีการปรับตัว มีการใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อที่จะทำให้การเผยแพร่ภาพการท่องเที่ยวของตนเองไปยังบุคคลใกล้ชิดทำได้ อย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงเลือกที่จะดูภาพถ่ายที่อัดใส่กระดาษ ถึงแม้ว่าวิธีการเก็บ บันทึกภาพเป็นแผ่นกระดาษ จัดใส่อัลบั้มจะทำน้อยลงก็ตาม เพราะเปิดดูภาพโดยใช้คอมพิวเตอร์ได้

อย่างไรก็ตามยังพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับการอัดภาพและเก็บภาพที่อัดใส่ กระดาษอัดรูปมากกว่า อีกทั้งการนำรูปภาพการท่องเที่ยวของตนเองไปนำเสนอในสื่อสังคมออนไลน์ ค่อนข้างน้อย อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตไม่ได้หรือผู้สูงอายุบางคนกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัวในการเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองผ่านสื่อออนไลน์ จึงเลือกที่จะเก็บบันทึกการท่องเที่ยว ของตนเองไว้เป็นส่วนตัว ไม่มีการเผยแพร่ในสื่ออื่นๆ กล่าวได้ว่าผู้สูงอายุบางส่วนพยายามปรับตัวเรียนรู้ วิธีการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ และนำมาผสมผสานกับการสื่อสารรูปแบบที่ตนเองคุ้นเคย

ไปเที่ยว มีถ่ายรูปแล้วเอารูปมาเก็บ มาแยกส่วนว่าเราไปประเทศนี้มา เอารูปมาเรียงวันมาทำอัลบั้ม ไม่ได้อัปลงเฟสบุ๊คเลย แยกระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานอย่างชัดเจน รูปในเฟสบุ๊คยังไม่เคยเปลี่ยนเลย 2-3 ปีมาแล้ว ใช้รูปเดิมตลอด

(กิ๊บตี ก้องเบญจกุล, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

รูปจะอยู่ในแผ่นซีดีบ้าง อยู่ในกล่องบ้าง ส่วนใหญ่เราจะถ่ายรูปหมู่กับเพื่อนแล้วให้เขาปริ้นท์ออกมาหนึ่งแผ่นเก็บเอาไว้ด้วย ไม่ถึงกับมีค่าใช้จ่ายในการอัดรูป อยากจะดูเมื่อไหร่ก็เอามาดูเดี่ยวนี้ไม่อัดรูป ดูในแผ่นซีดี จะไม่อัดรูปมากกว่า กลัวความจริง

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

การถ่ายรูปถ่ายหรือวิดีโอจึงถือเป็นพิธีกรรมที่สำคัญหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว นอกจากจะดูภาพถ่ายกันภายในครอบครัวแล้ว เมื่อมีกิจกรรมหรือโอกาสพิเศษ มีญาติๆ และเพื่อนๆ มารวมตัวกันที่บ้าน ก็จะเปิดรูปถ่ายและวิดีโอให้ชม รูปถ่ายจากการท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดการสื่อสารในประเด็นต่างๆ ตามมา ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน

รูปถ่ายและภาพเคลื่อนไหวจากกล้องวิดีโอยังเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่สุดในการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ของตนเอง ครอบครัว และชมรมหรือสมาคมที่ผู้สูงอายุที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านภาพถ่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่มองเห็น จับต้องได้ ทำความเข้าใจได้ง่ายมากกว่าการบันทึกด้วยตัวอักษรเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะพัฒนาไปมาก เราสามารถดูภาพถ่ายผ่านคอมพิวเตอร์ผ่านโทรศัพท์ หรือแบ่งปันภาพถ่ายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเฟสบุ๊คได้ทันที แต่การดูภาพถ่ายจากอัลบั้มภาพยังเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ เพราะผู้สูงอายุได้ใช้เวลาในการจัดรูปถ่าย เรียบเรียงรูปถ่ายให้เป็นเรื่องราว และที่สำคัญคือได้จัดทำอัลบั้มเหล่านั้นด้วยตนเอง ทำให้รู้สึกมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

ส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้เล่าให้ใครฟัง นอกจากว่าเราเอามาบันทึก เอามาใส่อัลบั้มของเราเอง เอามาเรียบเรียงเอง วันแรกเราทำอะไรบ้าง ไปที่ไหนบ้าง ตามลำดับ ความเป็นมาของการเดินทางแต่ละแห่ง ส่วนเพื่อนๆ บางครั้งจะมาเฮฮาปาร์ตี้กันที่บ้าน เราจะเอาอัลบั้มให้เขาดู

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

กลับมาจากเที่ยวบางทีถ่ายวิดีโอกลับมา จะเอาเปิดดูกันที่บ้าน สนุกสนาน เฮกันใหญ่ มาดูย้อนหลังกัน ลูกจะเอารูปมาลงเฟสบุ๊ค แต่เราไม่ได้ทำ ไม่ได้ใช้ พรรคพวก (เพื่อน) มาถาม เล่ากัน สนุกสนาน ถ้าเขาคล้อยตามเรา เราก็ชวนเขาไปเที่ยวด้วยเลย

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

วิธีการนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับกลุ่มวัยรุ่นจึงแตกต่างกัน ผู้สูงอายุเลือกที่จะนำเสนอรูปภาพจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ส่วนตัวที่มีขอบเขตมากกว่า เช่น การจัดเรียงรูปภาพใส่อัลบั้มรูป เมื่อเพื่อนฝูงมาเยี่ยมบ้านจึงนำรูปถ่ายให้ดู และพูดคุยกัน ส่วนวิธีการของกลุ่มวัยรุ่น วิทยทำงาน ซึ่งเป็นลูกหลานของผู้สูงอายุเลือกที่จะใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก ในการนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ไม่ใช้สื่อออนไลน์ในการเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยว เพราะมองว่าเรื่องราวการท่องเที่ยวเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่จำเป็นต้องเปิดเผย อีกทั้งตนเองอายุมากแล้ว การนำเสนอเรื่องส่วนตัวของตนเองต้องคำนึงถึงความเหมาะสม เพราะฉะนั้นจึงค่อนข้างจำกัดการเผยแพร่รูปถ่ายการท่องเที่ยวให้อยู่เฉพาะคนใกล้ชิดสนิทสนมเท่านั้น

ภาพถ่ายจึงเป็นสื่อที่สำคัญในการส่งต่อเรื่องราวจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะมีผู้สูงอายุบางส่วนบอกว่าไม่ชอบถ่ายรูป ไม่อยากถ่ายรูป จะถ่ายรูปเฉพาะที่จำเป็นๆ เท่านั้น แต่เมื่อกลับมาจากท่องเที่ยว การได้เก็บรูปถ่ายของตนเองไว้ในจำนวนไม่มากนักก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุเกือบทุกคนให้ความสำคัญ เพราะการถ่ายภาพเป็นการเก็บบันทึกตัวตนของตนเองหรือเป็นการเก็บบันทึกประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลานั้นๆ ไว้ และสามารถย้อนนึกกลับมาดูได้ทุกเมื่อที่ต้องการ

ผมถ่ายรูปไว้ เก็บไว้ เนื่องจากว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชมรมบุคคลากรผู้อาวุโส ผมถ่ายรูปมาจะมาเก็บ จัดเรียง ทำคำบรรยายใต้ภาพว่าพวกเราทำอะไรกันไว้บ้าง เป็นกิจกรรมของชมรม ทั้งที่ไปเที่ยวกัน งานปีใหม่ มีลีลาศด้วยกัน บางภาพ บางงานเป็นเวลา 10 กว่าปีแล้ว หลังๆ แยกย้าย หายกันไปบ้าง รูปนี้เราไปเที่ยวชลบุรี มีคำบรรยายภาพด้วย ผมพยายามสร้างไว้เพื่อคนรุ่นหลังที่เข้ามาทำชมรม เขาจะได้เห็นเราชมรมเรามีประวัติความเป็นมาอย่างไร ผมเขียนคำอธิบายรูปไว้ เพื่อว่ารุ่นหลังที่เขามาดูเขาจะารู้เรื่อง พอเราไม่อยู่เขาจะได้เข้าใจ

(เลขา วัลไพจิตร, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เพราะฉะนั้นการดูภาพถ่ายหลังจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้องถ่ายรูปหรือไม่ได้ถ่ายรูปด้วยตนเองก็ตาม แต่ผู้สูงอายุมักจะได้รับรูปถ่ายจากครอบครัวหรือเพื่อน การถ่ายรูป การดูรูปถ่ายหรือการแบ่งปันรูปถ่ายของตนเองให้กับคนใกล้ชิด ยังเป็นการแสดงถึงความภาคภูมิใจของผู้สูงอายุที่ได้เดินทางไปยังสถานที่นั้นๆ ด้วยตนเอง

นอกจากดูภาพถ่ายแล้ว ยังมีคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุประกอบด้วย การบอกเล่าเป็นการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุ สื่อสารถึงความเข้มแข็ง และความพยายามที่จะท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอยากจะทำอะไร คนใกล้ชิดได้รับรู้ว่าตนเองได้ไปท่องเที่ยว และได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวอย่างไร

ชอบถ่ายรูป ไปไหนต้องถ่ายรูปทุกที่ ถ้ามีรูปถ่ายเรา เราภูมิใจ มีรูปเราโชว์ เราชอบ ป้าไม่ถ่ายรูปให้คนอื่น แต่ถ้ามีคนเรียกไปถ่ายรูป เพื่อนเรียกไปถ่ายรูป เราไป แต่เราไม่เคยถ่ายรูปเอง เพื่อนที่ถ่ายรูปให้เรา เขาจะล้าง จะอัดมาให้เรา เราชอบแบบนี้ ไปสถานที่ไหนแล้วเรามีรูปกลับมา คล้ายๆ อาจจะมีเรียกได้ว่าความภูมิใจ เราได้ไปตรงนั้นตรงนั้นมา ได้รูปกลับมาเป็นที่ระลึก กลับมาบ้านได้รูปมา เราเอามาให้ลูกดู แม่ไปตรงนั้นตรงนั้นมา ไปกับเพื่อน กลับมาถึงบ้านเราจะบอกลูก เล่าให้เขาฟัง ป้าจะเป็นคนไม่เก็บ จะเล่า จะบอกว่าเราไปไหนมา พอเวลาดูทีวีด้วยกัน ถ้าสถานที่ที่เราไปมาออกทีวี เราจะบอกลูกว่าตรงนั้นแม่ไปมาแล้ว จะบอกลูกด้วย เราเป็นคนแบบนี้

(โสมนัส ภูสีเขียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ในต่างประเทศไปทั้งยุโรป อเมริกา จะเอาประเทศไหน เห็นรูปที่ติดอยู่ใหม่ ที่เอาขึ้นไว้มีแต่ไปต่างประเทศทั้งนั้น มียุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย จีน กำแพงเมืองจีน อเมริกาไปมาเมื่อเดือนสิงหาคมเดือนกันยายน วันที่ 11 เขาระเบิดตึกนั้น ตึกเวิลด์เทรด ขึ้นไปกินอาหารอยู่บนนั้น ส่วนรูปนั้น ออสเตรเลีย เกาหลี เยอรมัน ออสเตรีย รูปโน่น สวิส ที่มีน้ำตก

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ภาพถ่ายเปรียบเสมือนการเก็บบันทึกช่วงเวลา ตัวตนของมนุษย์ไว้ ในช่วงเวลาหนึ่ง และสามารถย้อนนำมาดูได้เสมอ โดยเฉพาะภาพถ่ายส่วนตัว (Personal photography) จะเกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าการใช้เหตุผล มนุษย์มีความฝัน มีความทรงจำ มีความหวัง โศกเศร้า นินทา เกลียด รัก อารมณ์เหล่านี้ล้วนปรากฏผ่านภาพถ่าย ภาพถ่ายของนักท่องเที่ยวหรือภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นวิธีการเล่าเรื่องชีวิตในรูปแบบสมัยใหม่ ภาพถ่ายของครอบครัวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงเป็นการประกอบสร้างภาพการใช้ชีวิตของครอบครัวในโลกที่มีการเดินทาง มีทำกิจกรรม มีการเคลื่อนไหว ภาพถ่ายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว องค์กร สถาบันต่างๆ ในสังคม การถ่ายภาพคือการสร้างเรื่องราว ความทรงจำ และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างตัวตน ความเป็นสังคม และความเป็นครอบครัว อาจจะกล่าวได้ว่า มนุษย์เราต้องการ “การท่องเที่ยวที่ผจญภัย” เพื่อที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต เพื่อบันทึกเรื่องราวของตนเอง และช่วยประกอบสร้าง รักษา และทำให้ชีวิตยังคงมีความหมาย ไม่ว่างเปล่า (Scheibe, 1986: 131; Barthes, 2000 อ้างถึงใน Haldrup & Larsen, 2003)

สื่อภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว และกิจกรรมการดูภาพถ่ายจึงเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุที่ผ่านการใช้ชีวิต เด็บโต ตั้งแต่ยุคที่การถ่ายภาพเป็นเรื่องซับซ้อน มาจนถึงยุคที่เทคโนโลยีมีความทันสมัย ทุกอย่างๆ รอบตัวมีการใช้ภาพเล่าเรื่อง ทำให้การเก็บภาพถ่ายมีความหมายกับผู้สูงอายุ ภาพถ่ายทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นตัวตนของตนเองได้ชัดเจนมากขึ้น ได้ย้อนกลับไปเห็นตนเองในช่วงเวลาที่ผ่านมา ภาพถ่ายจึงเป็นบันทึกความภาคภูมิใจ ความรู้สึก และบันทึกตัวตนในช่วงเวลาระยะเวลาหนึ่ง

โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป ชอบเก็บภาพถ่ายของตนเอง จะภาคภูมิใจ จะได้ย้อนดูเรื่องราว ประวัติชีวิตของตนเอง รวมไปถึงได้เห็นรายละเอียดการเดินทางท่องเที่ยวของตนเองที่ชัดเจนมากขึ้นจากการย้อนดูภาพถ่ายบันทึกไว้ ส่วนผู้สูงอายุกลุ่มที่ไม่ชอบให้คนอื่นมาถ่ายรูปตนเอง เพราะรู้สึกว่าคุณภาพตัวเองถ่ายรูปมามากแล้ว อายุมากแล้วไม่จำเป็นต้องถ่ายรูปอีก ถึงอย่างไรก็ยังเลือกที่จะเก็บภาพถ่ายจากการท่องเที่ยวของตนเองไว้บางส่วน

เรามีความสุขตรงที่ว่าเราอุปมานั่งดู ได้ย้อนดูอีกทีหนึ่ง จะจำบอกลูกบอกหลานไว้เลยว่าไปไหน อย่างไรดีติดกล้องไปด้วย เดี่ยวนี้สบายโทรศัพท์ถ่ายรูปได้ สมัยก่อนยังไม่มีโทรศัพท์ถ่ายรูปได้ ใช้กล้องอย่างเดียว เป็นกล้องฟิล์ม ต้องพกฟิล์มของเราไปเอง บางทีถ่านหมด ต้องพกถ่านไปอีก บางทีแสงไม่พอ หลังจากนั้นวิวัฒนาการ ชาร์ตแบตได้ รุ่นบ้างตอนนั้นยังใช้ฟิล์มอยู่เลย แต่สนุก ถ่ายรูปได้ ฝรั่งที่เราให้เขาช่วยถ่ายรูปให้ เขาก็ดี กุสิกุจจะช่วยถ่ายรูปให้เรา เราเน้นถ่ายรูปตัวเราเอง เราสองคน ลูกกับป้า มีวิวด้วย เน้นธรรมชาติ กำแพงเมืองจีนสวย ไปเที่ยวจีนต้องแต่งเสื้อผ้าสีแดง แต่งแบบอาซิมไปเลย เราเอารูปสวยๆ มาอัดเป็นรูปใหญ่ใส่กรอบอีกที

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ข้อมูลดังกล่าวไปข้างต้นทำให้เห็นถึงช่องทางในการเผยแพร่รูปถ่ายจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จากยุคที่ใส่รูปไว้ในอัลบั้ม ติดยุคไว้ตามผนังบ้าน วางรูปไว้ตามที่ต่างๆ ในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว เมื่อมีเพื่อน มาบ้านหรือได้พบปะกันก็จะนำรูปถ่ายมาดูและพูดคุยกัน มาถึงยุคที่ภาพถ่ายส่วนตัวได้รับการเผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ มีผู้สูงอายุบางส่วนที่เริ่มใช้ช่องทางของสื่อใหม่ในการนำเสนอรูปถ่ายจากการท่องเที่ยวของตนเองมากขึ้น แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็ยังคงคุ้นเคยกับการดูภาพถ่ายจากอัลบั้ม ได้จับต้องและได้จัดเรียงรูปถ่ายเหล่านั้นด้วยตนเอง

ภาพถ่ายจากการท่องเที่ยวจึงเป็นกลุ่มภาพถ่ายที่มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ไม่แตกต่างจาก ภาพถ่ายงานแต่งงาน งานรับปริญญาหรืองานอื่นๆ ของครอบครัว ภาพถ่ายจึงเป็นสื่อที่สามารถสื่อสารให้คน รุ่นหลังหรือครอบครัว ลูกหลาน ญาติมิตร และเพื่อนฝูง ได้เห็นถึงความพยายามและความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

(2) สื่ออินเทอร์เน็ต / สื่อสังคมออนไลน์

สำหรับการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อแบ่งปันหรือนำเสนอเรื่องการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จากการ สัมภาษณ์เชิงลึก มีผู้สูงอายุจำนวนเพียง 4 คน ที่ระบุอย่างชัดเจนว่านำรูปภาพที่ตนเองท่องเที่ยวไปแบ่งปัน ในสื่อสังคมออนไลน์ และมีเพียง 1 คน ที่บอกว่าได้เขียนบล็อกเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของตนเอง ถึงแม้จะมีจำนวนค่อนข้างน้อย แต่แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการเรียนรู้การใช้สื่อสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น

การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เป็นช่วงวัยสูงอายุตอนต้น มีอายุประมาณ 60-69 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยังทันได้เรียนรู้การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จากการทำงานหรือเป็นกลุ่มที่สนใจสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นพิเศษ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลาง ที่มีต้นทุนเข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตได้

ตั้งแต่เล่นเฟสบุ๊ก เล่นอินเทอร์เน็ต ใช้ไอแพด ไม่ค่อยได้ไปอัดรูป พอถ่ายรูปเสร็จก็แชร์ก็อัปในเฟสบุ๊กได้เลย ป้าใช้เฟสบุ๊กมาได้สามสี่ปีแล้ว ไปมาหลายที่ อัลบั้มนี้ไปได้ ลังกาวิ

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

พอกลับมาจะเอารูปมาลงเฟสบุ๊ก คนที่เป็นเพื่อนเราในเฟสบุ๊กจะเห็นว่าเราไปเที่ยวที่ไหน จะไม่ได้เล่าให้ใครฟัง แต่จะบอกในเฟสบุ๊ก เอารูปมาลงให้ดูกัน เราจะตั้งเป็นอัลบั้มไว้ในเฟสบุ๊ก เมลเบิร์น ซิดนีย์ นิวซีแลนด์ เพื่อนมาคุยกันก็แววกันในออนไลน์ ลุงเริ่มมาสนใจเรื่องคอมพิวเตอร์ เมื่อประมาณปี 2534 เพราะย้ายมาทำงานตรวจเรือเลยต้องทำรีพอร์ตส่งงานเป็นภาษาอังกฤษ เราจึงได้เรียนรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ เราเป็นคนที่สนใจเรื่องเทคโนโลยีอยู่แล้ว

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

กิจกรรมการดูภาพถ่ายหรือการแบ่งปันเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงย้ายจากพื้นที่ส่วนตัว มาสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้น ผู้สูงอายุที่สามารถใช้สื่อนี้ได้ จึงต้องเป็นเป็นผู้สูงอายุที่พร้อมจะเรียนรู้ เปิดรับกับการใช้เทคโนโลยี เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะของผู้เฒ่า สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยว และจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ หรืออาจจะต้องมีผู้ช่วยแนะนำ

เหตุผลที่ผู้สูงอายุหันมาใช้งานสื่อใหม่มากขึ้น นอกจากใช้สำหรับเรื่องงานแล้ว การใช้เฟสบุ๊ก สำหรับผู้สูงอายุบางส่วน เพราะเป็นช่องทางที่ใช้ติดต่อกับลูกหลาน ลูกน้อง หรือลูกศิษย์ ซึ่งมักจะเป็นบุคคลที่มีอายุน้อยกว่าตนเอง ส่วนกลุ่มเพื่อนผู้สูงอายุรุ่นเดียวกันนั้น ใช้งานสื่อนี้ค่อนข้างน้อย เพราะฉะนั้น การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุจึงยังคงมีไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน แต่ก็ได้ได้รับความสนใจจากผู้สูงอายุมากขึ้น โดยผ่านตัวกลางคือลูกหลาน ที่เข้ามามีส่วนในการเชื่อมโยงผู้สูงอายุกับพื้นที่ออนไลน์

แม่ใช้ (เฟสบุ๊ก) แต่เพื่อนแม่ไม่ได้ใช้ วัยแม่ไม่มีใครใช้กัน แต่แม่ใช้กับลูก กับหลาน ใช้กับลูกศิษย์ มีอัลบั้มรูปที่ไปเที่ยวมาทางเฟสบุ๊กบ้าง แต่ก็ไม่มาก เหตุผลเพราะว่าเวลาเราถ่ายรูปเราถ่ายกับเพื่อนเรา แต่เพื่อนเราไม่ได้เข้าเฟสบุ๊กที่จะเข้าไปดูรูป เว้นแต่เราเลือกรูปไปไหนที่มันดี เราจะอัด (รูป) ให้เพื่อน เพราะว่าเพื่อนส่วนใหญ่ไม่เข้า ไม่มีเฟสบุ๊ก

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

มีการพูดคุยกันกับลูกๆ หลานๆ หรือคนรู้จัก ถ้าเขาถามเราว่าไปไหนมา เป็นอย่างไรบ้าง มีถ่ายรูปกลับมา แต่ยังไม่โหลดลงเฟสบุ๊ก แม่ไปดูของเพื่อน เพื่อนยังว่าอยู่จนทุกวันนี้ว่าแม่ยังไม่ได้แอดข้อมูลอะไรเลย ดูของคนอื่น รูปถ่ายจะผลัดกันถ่ายรูปบ้าง ไม่ค่อยเป็นเรื่องราว ถ่ายรูปเพื่อให้รู้ว่าเราไปที่ไหนมาบ้าง แม่มีถ่ายรูปเอง ถ่ายรูปวิว ถ่ายรูปคนเล็กน้อย ถ่ายรูปตัวเองก็ได้ มีแต่เข้าไปดูรูปของเพื่อน จริงๆ แม่ทำไม่เป็น ลูกสอนแล้ว แต่เราลืม สឹมก็เลยไม่สนใจ แต่ถ้าเปิดใช้เฟสบุ๊ก ดูข้อมูล สามารถได้ตอบในเฟสบุ๊กได้

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

ป้าเป็นคนชอบถ่ายรูปที่สุดเลย ทั้งพกกล้องไปด้วย ให้คนอื่นถ่ายรูปให้ ถ่ายรูปให้คนอื่นด้วย ชอบถ่ายรูปมาก ทั้งรูปคน รูปวิว เจออะไรถ่ายรูปทุกอย่าง เดี่ยวนี้มีไอแพดจะถ่ายรูปมาก ส่งไลน์ไปให้เพื่อนดู ผลัดกันไปกันมา เพื่อนส่งรูปมาให้เราดูด้วย ชอบถ่ายรูปมากๆ ป้าเล่นเฟสบุ๊กด้วย ยังใช้ไม่ค่อยเป็น การแชร์รูปต่างๆ ในเฟสบุ๊ก ลูกจะช่วยทำให้ แต่ป้าเล่นได้ คอมเมนท์ต่างๆ ทำได้ เอรูปลงเองได้ ไม่ค่อยได้ตั้งสเตตัสว่าเราไปที่ไหน กลับมาจะเอารูปมาลงมากมายน่า บางทีลูกช่วยทำให้เรามีเฟสบุ๊กเป็นของตัวเอง ที่ลูกทำให้ ส้มครให้เรา ที่ป้าชอบถ่ายรูปเพราะเก็บไว้ดู อยู่คนเดียวเราก็เอามาเปิดดู...บางครั้งเอารูปมาให้ลูกดู เล่าให้เขาฟัง

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

สำหรับการนำเสนอข้อมูลประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อบล็อกของผู้สูงอายุก็ค่อนข้างต้องใช้เวลาในการเรียบเรียง เล่าเรื่องราว ใส่รูปภาพประกอบ ซึ่งการแบ่งปันประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับมาจากการท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ สื่ออินเทอร์เน็ตจึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งสำหรับผู้สูงอายุอยากจะนำเสนอ เพราะก่อนการไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุแสวงหาข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต เมื่อกลับมาจึงอยากจะสื่อสารและนำเสนอข้อมูลการท่องเที่ยวของตนเองคืนกลับไปบ้าง แต่การใช้งานสื่อนี้ผู้สูงอายุก็ยังคงต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝน เรียนรู้อยู่พอสมควร

ตั้งใจว่ากลับมาแล้วจะทำรีวิวเรื่องที่เราไปเที่ยวลงอินเทอร์เน็ต แต่ในท้ายที่สุดแล้วเราไม่มีเวลาเวลาไม่ให้อะไรๆ ไม่มีเวลาที่จะมานั่งเขียน เลือกรูปภาพ แต่งภาพ แล้วอัปโหลดอินเทอร์เน็ต ต้องใช้เวลาในการทำ เพราะวก่อนที่เราไป เราไปอ่านข้อมูลคนอื่นเขาตั้งเยอะ ทำไม่เราไม่ทำข้อมูลให้คนอื่นเขาบ้าง เพราะเราไปเที่ยว เราไปไม่เหมือนใคร เขาไปเที่ยวกันแบบหนึ่ง เราไปเที่ยวอีกแบบหนึ่ง เราไปแบบขับรถเที่ยวอย่างที่เราไปนิวซีแลนด์ วิธีการเที่ยวของเราคือขับรถเที่ยว มีคนเคยลงเกี่ยวกับขับรถเที่ยว แต่ข้อมูลยังน้อยกว่าของที่เราไปเที่ยว รูปถ่ายต่างๆ เราถ่ายมาเยอะมาก

(ชลิติ เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

เพราะฉะนั้นแล้ว การที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงเลือกที่จะเปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง ผ่านการสื่อสารแบบปากต่อปาก การอัดรูป จัดทำอัลบั้มรูป มากกว่าที่จะเลือกใช้สื่ออินเทอร์เน็ต อาจจะ เป็นเพราะภูมิหลังผู้สูงอายุเติบโต คำนึงเกี่ยวกับการสื่อสารในโลกจริงมากกว่าโลกออนไลน์ ความสามารถในการ ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตสำหรับผู้สูงอายุ ต้องอาศัยระยะเวลาในการเรียนรู้ ฝึกฝน ส่วนผู้สูงอายุที่ถึงแม้จะใช้งาน สื่ออินเทอร์เน็ตได้ แต่ก็รู้สึกว่กังวลกับความเป็นส่วนตัว จึงเลือกที่จะไม่นำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยงของ ตนเองลงในสื่ออินเทอร์เน็ต ด้วยเหตุผลดังกล่าว อาจจะทำให้เราตั้งข้อสังเกตได้ว่าการเผยแพร่เรื่องราวการ ท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีน้อยกว่าคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุจะให้ความสนใจใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูล ไปท่องเที่ยวมากกว่าที่จะใช้เป็นสื่อเพื่อเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยงของตนเอง

(3) สื่อบันทึก / เขียนบันทึกหรือเขียนหนังสือ

สื่อบันทึกหรือการเขียนหนังสือ เป็นสื่อที่นำเสนอข้อมูลผ่านตัวอักษร จากการสัมภาษณ์มีกลุ่ม ผู้สูงอายุส่วนน้อยเท่านั้น ที่เขียนบันทึกหรือเขียนเป็นบทความเพื่อเผยแพร่หลังจากที่ตนเองท่องเที่ยวแล้ว ภูมิหลังของผู้สูงอายุที่ใช้การเขียนมักจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำงานในแวดวงวิชาการ เป็นครูบาอาจารย์ หรือ เป็นกลุ่มที่ชื่นชอบการเขียนหรือมีงานที่ได้เกี่ยวข้องกับเขียน เช่น เขียนเพื่อลงนิตยสารของหน่วยงานที่ ตนเองเกี่ยวข้อง

การเขียนจึงเป็นสื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เราเห็นมุมมองการถ่ายทอดเรื่องราวการท่องเที่ยงของ ผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีคุณลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยว อาจจะมีความสามารถในการเขียน มากกว่ากลุ่มอื่นๆ การเขียนเรื่องจากการท่องเที่ยงอาจจะถือได้ว่าเป็นงานอดิเรกของผู้สูงอายุที่ทำให้ ผู้สูงอายุรู้สึกว่ตนเองยังเชื่อมต่อกับสังคมหรือได้สื่อสารไปสู่คนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

การย้อนระลึกถึงการท่องเที่ยงผ่านการเขียนจึงขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้สูงอายุว่าจะนำเสนอเรื่อง การท่องเที่ยงของตนเองอย่างไร มีแง่มุมอะไรที่น่าสนใจ ถ้าหากเขียนเป็นบันทึกส่วนตัวไว้เพื่ออ่านทบทวน เอง ผู้สูงอายุจะเขียนได้อย่างเป็นอิสระมากกว่า การเขียนบันทึกยังมีความเป็นส่วนตัวมากกว่าการใช้สื่อ อื่นๆ ผู้สูงอายุจะต้องมีสมาธิ ใจจดจ่ออยู่กับการเขียน ส่วนถ้าหากผู้สูงอายุเขียนเพื่อลงหนังสือหรือนิตยสาร ที่ต้องเผยแพร่ไปสู่สาธารณะ จะต้องมีการตรวจสอบ เรียงเรียงข้อมูล มีความพิถีพิถันในการเลือกมุมมองใน การนำเสนอมากยิ่งขึ้น

มีคำถาม เล่าทุกครั้ง ไปไหนมาบ้าง มีไฮไลท์อะไรที่สนุกๆ นอกจากนี้สำหรับเราจะเขียนออกมา เป็นหนังสือ เป็นหนังสือศูนย์วัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ เกือบจะเป็นนักเขียนประจำ เขา จะถามอาจารย์ว่ามีเรื่องจะส่งไหม เราจะส่งเรื่องที่เรไปเที่ยวแต่ละที่ไป เราเคยไปหลวงพระบาง แต่เราไม่ได้ไปดูเรื่องที่บ้านเขาดูกันหรือ เพราะเขารู้กันหมดแล้วว่ามีอะไร เราจะดูอาหารการ กิน วิธีกิน วิธีคิด วิธีเลี้ยงแขก จะเล่าในเรื่องอีกมุมหนึ่ง เราต้องเขียน แต่บางทีเราเที่ยวถี่ไป เรามี

งานอื่นทำด้วย เราเขียนไม่ทัน แต่เราจะย้อนไปเขียน ซึ่งมันไม่ดี ต้องมาถึงแล้วเขียนเลย เพราะว่ายังมีอะไรให้เห็นแว็บๆ อยู่ ที่คนอื่นเขาไม่เห็น ทำให้เล่าได้สนุก

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ปู่ไม่ค่อยได้เล่นอินเทอร์เน็ต ไม่ค่อยชอบ ส่วนใหญ่จะพิมพ์งาน ชอบเขียนหนังสือ ไปเที่ยวกลับมา เราก็จะมาเขียนว่าไปที่ไหนบ้าง มีเขียนทิ้งไว้ แต่ไม่ได้ส่งให้ใครอ่าน

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ปากกลับมาจะเขียนบันทึกในลักษณะเล่าเรื่องให้ฟัง ที่ประทับใจเราก็คืออยากเขียนกลอนไว้ เป็นความรู้สึกที่อยากเขียนเล่าว่าเราไปเจออะไรบ้าง วันไหน เจออะไรบ้าง ไปเที่ยวทุกครั้งป่าต้องบันทึก เพื่อนป่าทุกคนเป็นอย่างนี้ ส่วนใหญ่เราเป็นอาจารย์ มีการตั้งชมรมนักกลอน ไปที่ไหนมาเขียนเล่าแบ่งปันกันอ่าน อย่างไปพม่ามีเพื่อนอาจารย์เขาเขียนหนังสือแจกเป็นเล่ม ไปพม่ากลับมา ก็มาเขียนเล่า เขาเขียนจริงจัง เขียนเป็นเรื่องเป็นราว

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

การเขียนจึงเป็นสื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้สูงอายุใช้บันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง มีทั้งเขียนบันทึกเพื่อเก็บไว้อ่านส่วนตัว เขียนลงหนังสือหรือนิตยสาร เพื่อเผยแพร่ไปสู่สาธารณะ การเขียนสำหรับผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะเป็นรูปแบบการเขียนข้อมูลย่อยๆ ไว้ที่รูปถ่ายมากกว่าเขียนเป็นบันทึกขนาดยาว การเขียนบันทึกเป็นสื่อที่เก็บไว้ได้นาน สามารถย้อนนាំกลับมาอ่านทบทวน และส่งต่อให้คนรุ่นหลังได้

สรุปได้ว่า การใช้สื่อหรือช่องทางการนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีหลากหลายช่องทาง ได้แก่ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเน้นการใช้สื่อบุคคลพบ มีการพบปะพูดคุยเรื่องการท่องเที่ยวของตนเองกับบุคคลใกล้ชิดติดตามโอกาสที่เหมาะสม ขณะที่สื่อภาพถ่ายเป็นสื่อที่ช่วยเก็บบันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยวเมื่อกลับจากการท่องเที่ยวจะมีกระบวนการล้างอัดภาพ จัดเรียงรูปใส่อัลบั้ม ดิจรูปหรือแขวนรูปที่บ้าน การดูภาพถ่ายจะดูเป็นส่วนตัว เฉพาะในครอบครัวหรือแบ่งปันให้เพื่อนสนิทได้ดูด้วยเมื่อมีโอกาสมาพบปะกัน พื้นที่การสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private) มากกว่าพื้นที่สาธารณะ (Public) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะไม่ได้ตระหนักถึงความเป็นส่วนตัวมากเท่ากับผู้สูงอายุ จึงเลือกที่จะสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตมากกว่าผู้สูงอายุ

การที่ผู้สูงอายุใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อนำเสนอเรื่องการท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะไม่สามารถใช้งานได้ รู้สึกว่าการใช้งานซับซ้อนต้องเรียนรู้ และอีกประเด็นหนึ่งคือเพราะคำนึงถึงเรื่องความเป็นส่วนตัว อีกทั้งเพื่อนผู้สูงอายุนำมาคุยกันไม่ได้ใช้อินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้สูงอายุจึงไม่ค่อยได้

ใช้งานมากนัก ส่วนสื่อบันทึกหรือการเขียนบันทึกหลังจากท่องเที่ยว มีผู้สูงอายุส่วนน้อยเท่านั้นที่ชื่นชอบ การเขียนบันทึก มีทั้งรูปแบบที่เขียนบันทึกการเดินทางส่วนตัว และเขียนสำหรับลงเผยแพร่ในสื่อออนไลน์

การใช้สื่อต่างๆ ของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะบันทึกหรือถ่ายทอดเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง มีทั้งการสื่อสารที่เกิดขึ้นเป็นส่วนตัวในครอบครัวของผู้สูงอายุ การสื่อสารกลับกลุ่มเพื่อนผ่านการพูดคุย และผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต รวมไปถึงยังแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุพยายามที่จะบันทึกตัวตนของตนเองที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผ่านภาพถ่าย ผ่านเรื่องเล่า ผ่านการเขียน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สื่อสารถึงมิติความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.37 การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารหลังจากการเดินทางท่องเที่ยว

การใช้สื่อ/ช่องทางการสื่อสาร หลังจากการท่องเที่ยว	การสื่อสารอัตลักษณ์ การใช้สื่อและช่องทางการติดต่อสื่อสาร หลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
สื่อบุคคล ครอบครัว ญาติ เพื่อน	- กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่สื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวผ่านสื่อบุคคล เป็นสื่อที่ใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุด
สื่อรูปภาพ / สื่อวิดีโอ เก็บบันทึกเหตุการณ์สามารถ ย้อนกลับนำมาดูเพื่อทบทวน	- สื่อรูปภาพ ผู้สูงอายุยังชื่นชอบเก็บภาพโดยการอัดรูปเป็นแผ่นกระดาษ จัดเรียงทำอัลบั้ม มีบางส่วนที่ระยะหลังเลือกดูภาพจากการบันทึกลงในแผ่นซีดี - มีกิจกรรมการดูภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหวหลังจากท่องเที่ยว ร่วมกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน
สื่ออินเทอร์เน็ต นำเสนอภาพถ่ายและเรื่องราว การท่องเที่ยวที่เผยแพร่ไปในวง กว้างได้อย่างรวดเร็ว	- กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองมีค่อนข้างน้อย เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นผู้นำ มีความเข้มแข็ง - สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้การใช้งาน ปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊กเป็นช่องทางสำคัญในการนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยว (การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นการช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ และสามารถเป็นช่องทางที่ใช้สื่อสารกับคนต่างวัย) - ผู้สูงอายุบางส่วนเลือกที่จะไม่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ต เพราะคำนึงถึงความเป็นส่วนตัว
สื่อบันทึก / การเขียนบันทึก ผู้สูงอายุถ่ายทอดเรื่องราวการ ท่องเที่ยวของตนเองผ่าน ตัวอักษร	- เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุต้องใช้เวลาคิด ใคร่ครวญ เรียบเรียงนำเสนอ - กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้เลือกใช้การเขียน อาจจะมีภูมิหลังหน้าที่การงานเกี่ยวข้องกับการเขียน รูปแบบการเขียนเป็นบันทึกส่วนตัวหรือเผยแพร่ในหนังสือหรือนิตยสารที่นำเสนอสู่สาธารณะ

ง. ระดับของการสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว

ระดับการสื่อสารที่เกิดขึ้นหลังจากการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุพบว่ามีการสื่อสารที่เกิดขึ้นหลายระดับและมีความเกี่ยวเนื่องกัน เริ่มต้นจากการสื่อสารภายในตนเอง จะเป็นการคิดใคร่ครวญทบทวนเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มคือการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของตนเอง การสื่อสารมวลชน เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อเพื่อนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองไปในวงกว้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับระดับการสื่อสารภายในตนเองและการสื่อสารระหว่างบุคคลมากที่สุด

การสื่อสารภายในตนเอง / การสื่อสารระหว่างบุคคล / การสื่อสารกลุ่ม

การสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่ม เกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลา ตั้งแต่ก่อนการไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว เมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการพูดคุย บอกกล่าวกับบุคคลใกล้ชิดว่าตนเองเดินทางไปท่องเที่ยวที่ใด ทำกิจกรรมอะไรบ้าง ชอบหรือไม่ชอบอย่างไร การพูดคุยขึ้นอยู่กับว่าแต่ละบุคคลจะพูดคุยมากหรือน้อยแตกต่างกัน การพูดคุยทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้คำแนะนำ และแบ่งปันประสบการณ์จากการท่องเที่ยวได้ เพราะฉะนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลยังคงเป็นระดับการสื่อสารที่ผู้สูงอายุใช้มากที่สุด ผู้สูงอายุจะพูดคุยกับครอบครัว เพื่อนที่ใกล้ชิด มากกว่าการบอกเล่าผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตหรือการลงรูปท่องเที่ยวของตนเองในสื่อสังคมออนไลน์ สำหรับผู้สูงอายุที่สามารถใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตได้ แต่เลือกที่จะไม่ใช่เพราะผู้สูงอายุค่อนข้างคำนึงถึงเรื่องความเป็นส่วนตัว ไม่ต้องการที่จะเปิดเผยเรื่องการท่องเที่ยวของตนเองในสื่อออนไลน์ที่เป็นพื้นที่สาธารณะ

การสื่อสารมวลชนหลังจากการท่องเที่ยว จะเกี่ยวข้องกับการนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองผ่านทางสื่ออินเทอร์เน็ต เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ การเขียนบล็อก และการเขียนเรื่องราวการท่องเที่ยวลงนิตยสาร ข้อสำคัญของการสื่อสารระดับนี้คือการที่ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้การใช้งานเบื้องต้น เช่น เรียนรู้การลงรูปภาพการท่องเที่ยวของตนเองในสื่อสังคมออนไลน์ เรียนรู้วิธีการใช้บล็อก ซึ่งจากการที่ได้สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ กลุ่มผู้สูงอายุที่สนใจสื่ออินเทอร์เน็ต และเรียนรู้การใช้งานอย่างจริงจังมีค่อนข้างน้อย อย่างที่ได้กล่าวไป มีผู้สูงอายุจำนวน 5 คน ที่เมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว ได้นำเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองมานำเสนอในสื่ออินเทอร์เน็ต เหตุผลที่ผู้สูงอายุยังใช้สื่อนี้ค่อนข้างน้อย เพราะมีขั้นตอนในการใช้งานที่หลายขั้นตอนมากกว่าสื่อวิทยุหรือสื่อโทรทัศน์ที่เปิดเครื่องแล้วสามารถรับชมข้อมูลได้ทันที ผู้สูงอายุที่เรียนรู้การสื่อสารผ่านสื่อเหล่านี้จึงมีทั้งผู้สูงอายุที่สนใจเรียนรู้ด้วยตนเองกับผู้สูงอายุที่ได้รับความช่วยเหลือจากลูกหลาน และถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตได้ หาข้อมูลการท่องเที่ยวจากสื่ออินเทอร์เน็ตก่อนการเดินทาง แต่เมื่อกลับจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็ไม่ได้นำข้อมูลหรือ

ประสบการณ์การท่องเที่ยวมาบอกเล่าผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ เพราะมองว่าเป็นข้อมูลส่วนตัวที่เปิดเผยเฉพาะกับคนที่สนิทสนมจริงๆ เท่านั้น ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์การใช้สื่อที่แตกต่างจากคนวัยอื่นๆ คือค่อนข้างระมัดระวังการนำเสนอข้อมูลในพื้นที่สื่อออนไลน์ เพราะกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัวและข้อมูลที่น่าเสนอไป หากส่งผลในทางที่ไม่ดีจะแก้ไต่ยาก

โดยสรุป ระดับการสื่อสารที่ผู้สูงอายุสื่อสารหลังจากกลับจากการท่องเที่ยวจึงเกี่ยวข้องกับการสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน การสื่อสารในแต่ละระดับเกิดขึ้นและเชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง เมื่อมองย้อนกลับไปว่าการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารระหว่างการท่องเที่ยวก็พบเช่นเดียวกัน เพราะการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการทำกิจกรรมที่เน้นการเข้าไปเรียนรู้ สัมผัส เหตุการณ์ สถานที่ ผู้คนด้วยตนเอง หลังจากกลับจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุยังคงให้ความสำคัญกับการสื่อสารระหว่างบุคคลกับการสื่อสารกลุ่มมากที่สุด เช่น มีกิจกรรมดูรูปถ่ายกับครอบครัวและเพื่อน ส่วนการสื่อสารมวลชน เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์นำเสนอเรื่องการเดินทางท่องเที่ยวของตนเองยังพบไม่มากนัก

ตารางที่ 4.38 ระดับการสื่อสารหลังจากการเดินทางท่องเที่ยว

ระดับการสื่อสาร หลังจากการท่องเที่ยว	การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว ของผู้สูงอายุ
ระดับการสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจ การท่องเที่ยวของตนเอง	- การสื่อสารเพื่อย้อนทบทวน คิดใคร่ครวญการเดินทางท่องเที่ยวของตนเอง เพื่อที่จะใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวให้กับผู้อื่นได้ฟัง
ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่ม การสื่อสารกับครอบครัว เพื่อน ญาติ หรือบุคคลใกล้ชิด เพื่อเล่าเรื่องราวการ ท่องเที่ยว	- กิจกรรมการดูภาพถ่ายหรือภาพวิดีโอเกี่ยวกับการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อแบ่งปันข้อมูล และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน และอาจจะมีการพูดคุยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวครั้งต่อไป
ระดับการสื่อสารมวลชน การใช้สื่อต่างๆ หลังจากการท่องเที่ยว เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์	- การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์แบ่งปันเรื่องท่องเที่ยวของผู้สูงอายุค่อนข้างน้อย เพราะต้องเรียนรู้การใช้งาน - ผู้สูงอายุคำนึงถึงเรื่องความเป็นส่วนตัวในการนำเสนอข้อมูลการท่องเที่ยวของตนเองผ่านพื้นที่สื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ

จ. รูปแบบการสื่อสารหลังจากการทอ้งเที่ยว

การสื่อสารเกี่ยวกับการทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุ เริ่มต้นก่อนการทอ้งเที่ยว ระหว่างการทอ้งเที่ยว จนกระทั่งมาถึงหลังจากการทอ้งเที่ยว รูปแบบการสื่อสารหลังจากการทอ้งเที่ยวเป็นลักษณะการสื่อสารเพื่อสร้างความหมายร่วม (Ritualistic model) เช่นเดียวกัน เราได้เห็นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำการทอ้งเที่ยว สามารถจัดการติดต่อ ประสานงานเรื่องการทอ้งเที่ยวด้วยตนเอง ระหว่างการทอ้งเที่ยวยังเป็นผู้ที่สามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องมีผู้ช่วยเหลือดูแล ช่วยเตรียมการไปทอ้งเที่ยว เมื่อมาถึงช่วงระหว่างที่ทอ้งเที่ยว ถึงแม้จะไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้ที่ให้ความรู้ผู้อื่น แต่ก็สามารถเป็นผู้ที่คอยตักเตือนให้ผู้อื่นระมัดระวังในการเดินทาง เพราะฉะนั้นแล้ว บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงไม่ได้มีอัตลักษณ์ของผู้ที่อ่อนแอหรือต้องพึ่งพิงผู้อื่นเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงพยายามที่จะใช้ชีวิต และดูแลตนเองให้ได้มากที่สุด

เมื่อกลับมาจากการทอ้งเที่ยว บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการทอ้งเที่ยว ผู้สูงอายุสื่อสารหรือบอกต่อเรื่องราวการไปทอ้งเที่ยวของตนเองมาน้อยแตกต่างกัน ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเปิดเผยหรือเล่าเรื่องราวการทอ้งเที่ยวของตนเองให้กับครอบครัวหรือเพื่อนสนิท เป็นการบอกเล่าแบบเห็นหน้าค่าตากัน มีการดูรูปถ่าย มีการให้ของฝาก ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เปิดเผยเรื่องราวการทอ้งเที่ยวอย่างเต็มที่ จะเริ่มเปิดประเด็นพูดถึงเรื่องการทอ้งเที่ยวด้วยตนเอง เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เปิดเผยมาก โดยไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นครอบครัวเพียงอย่างเดียว เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีมนุษยสัมพันธ์ และยังชักชวนผู้อื่นให้ไปทอ้งเที่ยวด้วย สำหรับกลุ่มที่เปิดเผยน้อยหรือไม่เปิดเผยเลย เพราะผู้สูงอายุค่อนข้างระมัดระวังในการบอกเล่าเรื่องการทอ้งเที่ยวของตนเอง เกรงว่าการเล่าจะทำให้ผู้อื่นที่ไม่ได้ไปทอ้งเที่ยวรู้สึกไม่ดี ไม่อยากทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเองโอ้อวดเรื่องการไปทอ้งเที่ยว จะเล่าก็ต่อเมื่อมีคนถามเท่านั้น สำหรับข้อมูลหรือเนื้อหาสาระที่ผู้สูงอายุนำมาสื่อสารหรือบอกเล่าจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ทอ้งเที่ยว พร้อมทั้งวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นถึงการทอ้งเที่ยวที่ผ่านมา การบอกเล่าจะเป็นลักษณะของการให้ข้อมูล การแนะนำ สั่งสอน โดยเฉพาะกับบุคคลที่อายุน้อยกว่า

การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารของผู้สูงอายุหลังจากการทอ้งเที่ยว จะเน้นการบอกเล่าผ่านสื่อบุคคลเป็นหลัก เป็นการบอกเล่าแบบปากต่อปาก ประกอบกับการให้ดูรูปถ่าย ซึ่งเป็นหลักฐานการทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุ การถ่ายรูปเป็นกิจกรรมที่สำคัญระหว่างการทอ้งเที่ยว ช่วยทำให้การทอ้งเที่ยวมีความหมายมากยิ่งขึ้น หลังจากการทอ้งเที่ยว รูปถ่ายเป็นสื่อที่ช่วยเก็บบันทึกเรื่องราวของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะจัดการกับรูปถ่ายหลังจากการทอ้งเที่ยว มีการล้างอัดรูป เรียบเรียง จัดรูปถ่ายใส่อัลบั้ม รวมไปถึงการนำรูปถ่ายมาจัดวางภายในบ้านหรือภายในพื้นที่ของตนเอง ส่วนการนำรูปถ่ายของตนเองไปเผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตไม่มากนัก มีกลุ่มผู้สูงอายุส่วนน้อยที่สามารถใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตหรือเลือกที่จะใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการแบ่งปันภาพถ่ายจากการทอ้งเที่ยว ผู้สูงอายุค่อนข้างจะคำนึงถึงเรื่องพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะค่อนข้างมากในการสื่ออินเทอร์เน็ต และมองว่าการทอ้งเที่ยวเป็นเรื่องส่วนตัวที่เปิดเผยเฉพาะกับคนใกล้ชิด

การสื่อสารหลังจากการทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุมีความสำคัญ เพราะจะเป็นการช่วยนำเสนอตัวตนหรืออัตลักษณ์ด้านบวกของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ดูแลตัวเองได้ ไปสู่ระดับครอบครัว หน่วยงาน องค์กร และสังคม ผู้สูงอายุที่กลับมาจากการทอ้งเที่ยวสามารถบอกเล่าประสบการณ์การทอ้งเที่ยวให้กับครอบครัวหรือเพื่อนที่ไม่ได้ไปเที่ยวด้วยได้รับรู้ เพราะผู้สูงอายุต้องการที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ และบอกกล่าวเรื่องที่ต้องระมัดระวัง ผู้สูงอายุจึงสามารถเป็นผู้นำ เป็นผู้ที่คอยดูแลผู้อื่น เป็นผู้ที่ให้ความรู้แก่ผู้อื่นในการทอ้งเที่ยวได้ การสื่อสารเกี่ยวกับการทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุ สามารถเป็นแรงบันดาลใจในการเดินทางให้กับคนกลุ่มอื่นในสังคม การได้พูดคุย ได้ดูรูปถ่ายจากทอ้งเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุภาคภูมิใจ และอาจจะทำให้มีกำลังใจ มีความรู้สึกว่าตนเองยังคงแข็งแรง สามารถที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ให้กับสังคมได้ เพราะฉะนั้นการสื่อสารหลังจากการทอ้งเที่ยวจึงช่วยฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้ผู้สูงอายุ

โดยสรุป การสื่อสารของผู้สูงอายุหลังจากการทอ้งเที่ยวเป็นการสื่อสารที่ทำให้เราเข้าใจตัวตนความเป็นผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสารจากมุมมองของผู้สูงอายุ บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านบริบทการทอ้งเที่ยว จึงเป็นการสื่อสารให้เห็นได้ว่าการเข้าสู่ “วัยผู้สูงอายุ” ไม่ได้มีมิติที่ผู้สูงอายุอ่อนแอหรือพึ่งพิงผู้อื่นเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าการทอ้งเที่ยวจะทำให้เราได้เห็นอัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เห็นอัตลักษณ์ของความเข้มแข็งและความพยายามในการเข้าถึงการทอ้งเที่ยว เมื่อกลับมาจากการทอ้งเที่ยว ผู้สูงอายุยังเป็นผู้ที่สามารถแบ่งปันข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ที่ตนเองได้พบระหว่างการทอ้งเที่ยวได้อีกด้วย ผู้สูงอายุใช้จึงการทอ้งเที่ยวเพื่อสื่อสารต่อรอง (Negotiate) สร้างอัตลักษณ์ใหม่หรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ (Reconstruct) และยังคงรักษา (Maintain) ตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง

ดังนั้นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในบริบทของการทอ้งเที่ยวทั้ง 3 ระยะเวลาที่ศึกษาก่อนการทอ้งเที่ยว เราได้เห็นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่อ่อนแอและเข้มแข็งของผู้สูงอายุ จากการหาข้อมูล การวางแผนการทอ้งเที่ยว ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งสามารถทำได้ด้วยตนเอง ผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพาลูกหลาน แต่อย่างไรก็ตามถึงว่าจะอ่อนแอด้านการหาข้อมูลหรือด้านสุขภาพร่างกาย แต่ระหว่างการทอ้งเที่ยว ผู้สูงอายุเป็นผู้นำด้านจิตใจ คอยตักเตือนลูกหลานให้เดินทางอย่างระมัดระวัง ขณะเดียวกันเมื่อผู้สูงอายุเดินทางกับเพื่อน เราได้เห็นอัตลักษณ์ของความเป็นเด็ก ความเป็นหนุ่มสาว รวมไปถึงการใช้สื่อระหว่างการทอ้งเที่ยว การถ่ายรูปอย่างสนุกสนานก็เปิดเผยอัตลักษณ์ของความเป็นเด็กของผู้สูงอายุ เช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุที่อยู่ในระหว่างการทอ้งเที่ยว จึงสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ความเป็นนักสู้ มากกว่าผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านเพียงอย่างเดียว เมื่อกลับมาจากการทอ้งเที่ยว ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์การทอ้งเที่ยว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะพูดคุยกับคนในครอบครัว ถ้าหากเป็นลูกหลานจะเป็นลักษณะของการสั่งสอนให้คำแนะนำ เพราะฉะนั้นกระบวนการทอ้งเที่ยวตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดลง เป็นบริบทที่สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่หลากหลาย ทั้งเข้มแข็ง อ่อนแอ เป็นผู้นำ เป็นผู้ตาม ความเป็นผู้ใหญ่ ความเป็นเด็ก อย่างไรก็ตามการทอ้งเที่ยวก็เป็นกิจกรรมที่สื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ด้านที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุมากกว่าด้านที่อ่อนแอ

ตารางที่ 4.39 การสื่อสารหลังจากการทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสื่อสารหลังจากการทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุ	การสื่อสารและอัตลักษณ์หลังการทอ้งเที่ยวของผู้สูงอายุ
บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเผยแพร่หรือบอกเล่าเรื่องการทอ้งเที่ยว โดยแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุที่เปิดเผยหรือสื่อสารเรื่องราวการทอ้งเที่ยว - กลุ่มผู้สูงอายุที่เปิดเผยก็ต่อเมื่อมีคนถามไถ่เรื่องทอ้งเที่ยว - กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เปิดเผยเรื่องทอ้งเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุส่วนใหญ่สื่อสารเรื่องการทอ้งเที่ยวให้กับคนในครอบครัว เพื่อน และคำนึงถึงสถานการณ์ในการเปิดเผยเรื่องการทอ้งเที่ยว - กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง กระฉับกระเฉง สามารถให้ข้อมูล ความรู้ เปิดเผยเรื่องทอ้งเที่ยวของตนเองได้ - กลุ่มผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งจะระมัดระวังในการสื่อสารเรื่องการทอ้งเที่ยวเพราะไม่อยากให้ผู้รับฟังมองว่าตนเองโอ้อวด จะเปิดเผยก็ต่อเมื่อมีการถามเท่านั้น (ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ)
ตัวสารหรือเนื้อหาสาระ <ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ทอ้งเที่ยว - ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุให้ข้อมูลหลังจากการทอ้งเที่ยว ได้แก่ ข้อมูลโดยทั่วไป และข้อมูลเชิงการแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำ ข้อมูลที่ผู้สูงอายุบอกเล่า โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็น วิชาภกษวีจรรย์การทอ้งเที่ยว เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้ที่ชอบแสวงหาความรู้
การใช้สื่อและช่องทางสื่อสาร <ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคล - สื่อภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว - สื่อวัตถุ - สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ - สื่อบันทึก การเขียนบันทึก 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคล สื่อภาพถ่าย และสื่อวัตถุ เป็นสื่อสำคัญที่ผู้สูงอายุใช้สื่อสารเรื่องการทอ้งเที่ยวของตนเอง - สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อบันทึก ผู้สูงอายุยังใช้ค่อนข้างน้อย กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะเลือกใช้สื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อบันทึก (สื่ออินเทอร์เน็ตช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ) - สื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ ผู้สูงอายุจะใช้เพื่อติดต่อกับลูกหลานหรือคนที่อายุน้อยกว่า และจะใช้อย่างระมัดระวัง คำนึงถึงความเป็นส่วนตัว
ระดับการสื่อสาร <ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารภายในตนเอง - การสื่อสารระหว่างบุคคล - การสื่อสารกลุ่ม - การสื่อสารมวลชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่ม เป็นระดับการสื่อสารที่ผู้สูงอายุใช้เพื่อทบทวนการทอ้งเที่ยวของตนเอง - ผู้สูงอายุใช้ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มมากที่สุด
รูปแบบการสื่อสารแบบสร้างคามหมายร่วม (Ritualistic model)	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

3. รูปการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

จากการทำความเข้าใจการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ตั้งแต่ก่อนออกเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างท่องเที่ยว จนกระทั่งกลับมาจากการท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าเป็นการทำความเข้าใจการสื่อสารที่เกิดขึ้น ในลักษณะของการสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Shared Meaning) และการสื่อสารในเชิงพิธีกรรม (Ritual Communication) การสื่อสารของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับผู้คน เหตุการณ์ สถานการณ์ต่างๆ ที่พบเจอในการท่องเที่ยว และยังพบว่าการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน

ความแตกต่างของการสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ก่อนการท่องเที่ยว: กระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากงานอดิเรกรูปแบบอื่น เพราะเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้การเดินทางเข้าร่วมด้วยตนเอง ไปสัมผัสแหล่งท่องเที่ยวในเชิงกายภาพ เราอาจจะมองว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการพักผ่อน ไม่มีความจริงจังมากนัก แต่จากข้อมูลการศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุค่อนข้างเป็นกิจกรรมที่มีความจริงจัง เรียกได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในชีวิตของผู้สูงอายุ การจัดการท่องเที่ยวล้วนเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร ผู้สูงอายุต้องมีการวางแผนหรือเตรียมการก่อนการท่องเที่ยว มีการหาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องล่วงหน้า เช่น เดินทางอย่างไร พักที่ไหน ทำกิจกรรมอะไรบ้าง มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถหาข้อมูลด้วยตนเองและกลุ่มผู้สูงอายุที่มีผู้ช่วยเหลือ ซึ่งทำให้เห็นถึงบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุทั้งด้านที่เข้มแข็งและอ่อนแอ

กลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอหรือเป็นกลุ่มที่พึ่งพาจะใกล้ชิดกับครอบครัวค่อนข้างมากในการดูแลจัดการท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง จะสามารถเป็นผู้ให้ข้อมูล และแบ่งปันความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุก็ยังสมัครใจในการเดินทาง ถึงแม้จะไม่ได้เตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่เมื่อมีครอบครัวจัดการท่องเที่ยวก็มีความรู้สึกรอใจไปท่องเที่ยว การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงอาจจะมีขึ้นอยู่กับเรื่องของอารมณ์มากกว่าเหตุผล ผู้สูงอายุจะไปเที่ยวได้อย่างมีชีวิตชีวาที่ต่อเมื่อมีครอบครัวหรือมีเพื่อนสนิทร่วมเดินทางด้วย เพราะฉะนั้นอาจจะกล่าวได้ว่ามิติด้านการสื่อสารและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุมีส่วนสำคัญในการพาผู้สูงอายุออกจากบ้านมาสู่โลกการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนที่เข้ามาขัดเขยมิการทำงานหรือภาระหน้าที่ดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุที่อาจจะลดน้อยลง ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้แต่งงานมีครอบครัว การท่องเที่ยวเป็นโอกาสที่ผู้สูงอายุใช้พบปะกลุ่มเพื่อนหรือเป็นโอกาสในการทำความรู้จักเพื่อนใหม่ๆ เป็นการรักษาความสัมพันธ์กับผู้คนในสังคมหรือเป็นการคงความต่อเนื่องในการกิจกรรมทางสังคม

การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการทอ่งเทียวยทำให้เราได้เห็นตัวตนของผู้สูงอายุหลากหลายด้าน เช่น การเป็นผู้ฟังพา การเป็นผู้ตาม ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ รวมไปถึงการมีคุณลักษณะที่เป็นผู้นำ ผู้มีความสามารถ ผู้อาวุโส มีประสบการณ์การทอ่งเทียวย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate) ของผู้สูงอายุ และการพยายามธำรงรักษา (Maintain) อัตลักษณ์ความเป็นผู้สูงอายุ รวมไปถึงการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตหาข้อมูลในการทอ่งเทียวยช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุหรืออาจอธิบายในอีกรูปแบบหนึ่งได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุให้ทันโลกทันยุคมากขึ้น การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อหาข้อมูลการทอ่งเทียวยจึงช่วยสร้างอำนาจการสื่อสารและอำนาจเข้าถึงการทอ่งเทียวยให้กับผู้สูงอายุ จึงกล่าวได้ว่ากระบวนการการสื่อสารเพื่อจัดการทอ่งเทียวยของผู้สูงอายุ ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง เพราะฉะนั้นกระบวนการสื่อสารเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนการทอ่งเทียวยจึงเป็นรากฐานหรือเป็นต้นทุนที่สำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถพาตนเองก้าวกระโดดออกจากพื้นที่บ้านมาสู่พื้นที่การทอ่งเทียวยได้

ระหว่างการทอ่งเทียวย: การสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

เมื่อผู้สูงอายุก้าวมาสู่พื้นที่การทอ่งเทียวย ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากตอนที่อยู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอหรือพึ่งพาผู้อื่นในการเตรียมการทอ่งเทียวยกลับสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็นผู้ให้ความรู้ เป็นผู้ตักเตือนลูกหลาน ขณะที่ระหว่างทอ่งเทียวยกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองได้ย้อนกลับไปเป็นเด็กอีกครั้ง มีชีวิตชีวา สนุกสนานได้อย่างเต็มที่ และถ้าหากผู้สูงอายุเดินทางกับครอบครัวหรือไปเที่ยวแบบกรุ๊ปทัวร์ก็ยังคงมีสถานะความเป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับการเคารพนับถือลักษณะของอัตลักษณ์ที่หลากหลายและมีความย้อนแย้งและขัดแย้งที่เป็นขั้วตรงข้ามกัน อาจสื่อสารให้เห็นว่าพื้นที่การทอ่งเทียวยเป็นพื้นที่ที่ทดลองการสื่อสารอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่แสดงออกในระหว่างการทอ่งเทียวยของผู้สูงอายุ จึงมีทั้งตัวตนที่เข้มแข็ง และตัวตนที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น รวมไปถึงยังมีเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจมาเกี่ยวข้อง ภูมิหลังหรือสถานะทางสังคมที่ผู้สูงอายุเคยมีก็เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลหรือใช้เพื่อต่อรองระหว่างการทอ่งเทียวยได้เช่นกัน กล่าวได้ว่าผู้สูงอายุอาจจะไร้อำนาจทางด้านร่างกาย แต่อำนาจของความเป็นผู้ใหญ่ ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการช่วยเหลือในระหว่างการทอ่งเทียวย ส่วนอำนาจหรือความเข้มแข็งด้านจิตใจผู้สูงอายุไม่ได้มองว่าการทอ่งเทียวยสร้างความลำบากให้กับตนเองเลย สิ่งสำคัญคือผู้สูงอายุจะต้องพยายามสร้างอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งเพื่อที่จะไม่เป็นภาระกับเพื่อนร่วมทาง

อย่างไรก็ตามการสร้างหรือพยายามฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุนระหว่างการทอ่งเทียวยขึ้นอยู่กับกรณีเพื่อน มีหมู่คณะหรือมีทีมที่ร่วมทอ่งเทียวยกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะไม่เดินทางเพียงคนเดียวจะต้องมีเพื่อนร่วมเดินทางด้วยอย่างน้อยหนึ่งคน การมีเพื่อนร่วมทอ่งเทียวยทำให้ผู้สูงอายุมีพลังในการทำกิจกรรมการทอ่งเทียวยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุนยังปรากฏให้เห็น

ระหว่างการท่องเที่ยว เช่น ผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตัว และพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องทำระหว่างการท่องเที่ยว รวมไปถึงผู้สูงอายุยังสามารถให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์การท่องเที่ยวของตนเองได้ ผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของนักท่องเที่ยวที่จริงจัง เปิดรับความรู้ใหม่ในระหว่างการท่องเที่ยว

ระหว่างการท่องเที่ยวทำให้เราได้เห็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุ มีทั้งการต่อรอง (Negotiate) อัตลักษณ์ บางคราวผู้สูงอายุเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็นผู้ใหญ่ ได้เป็นผู้ให้ หรือมีความเป็นผู้นำในการท่องเที่ยว บางคราวผู้สูงอายุเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นเด็ก หรือมีความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่หรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ (Reconstruct) ที่ตนเองอาจจะละลายไปหรือเป็นการเปลี่ยนแปลง (Change) อัตลักษณ์กลับไปมาระหว่างความอ่อนแอและความเข้มแข็ง ระหว่างอัตลักษณ์ความเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวและความเป็นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของความเป็นเด็กหรือความเป็นหนุ่มสาวที่ผู้สูงอายุจะสื่อสารอย่างชัดเจนเมื่ออยู่ในพื้นที่การท่องเที่ยวที่เป็นการเดินทางกับกลุ่มเพื่อนสนิท พื้นที่และบุคคลที่ผู้สูงอายุเดินทางด้วยจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้เป็นการเดินทางเพื่อค้นหาตัวตนใหม่อย่างแท้จริงเหมือนการเดินทางของกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน แต่เป็นย้อนกลับไปทบทวนตรวจสอบหรือเป็นพื้นที่ทดลองสื่อสารอัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุไม่ได้มีโอกาสแสดงหรือสื่อสารเมื่ออยู่ในพื้นที่การใช้ชีวิตประจำวันปกติ การที่ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้มีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ (Construct) จากการท่องเที่ยวเช่นเดียวกับกลุ่มวัยรุ่น เพราะผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์การใช้ชีวิตหรือประสบการณ์การเดินทางมาก่อนไม่มากนัก เมื่อมีการเดินทางท่องเที่ยวในวัยผู้สูงอายุจึงเหมือนการย้อนกลับไปฟื้นฟูหรือทบทวน (Reconstruct) รวมไปถึงอาจจะผลิตซ้ำอัตลักษณ์บางอย่าง และอาจจะทำให้อัตลักษณ์ที่อาจจะถูกเก็บ ปิดกั้นเอาไว้เมื่ออยู่ในพื้นที่ปกติได้มีการสื่อสารชัดเจนมากขึ้นเมื่ออยู่ในพื้นที่การท่องเที่ยว

ในระหว่างการท่องเที่ยวถึงแม้ว่าในบางครั้งผู้สูงอายุจะสื่อสารอัตลักษณ์ที่อ่อนแอ เพื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือหรือเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยว แต่โดยส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุยังคง (Maintain) พยายามสื่อสารเพื่อแสดงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้ได้มากที่สุด เพราะพื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยวจึงอาจจะเป็นที่เดียวที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีอิสระ ช่วยเติมเต็มความรู้สึกมีคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นที่ที่เข้าทดแทนการทำงานของสูงอายุ การไปท่องเที่ยวจึงมีความหมายที่สื่อสารถึงการประสบความสำเร็จของผู้สูงอายุในอีกรูปแบบหนึ่งได้เช่นกัน

หลังจากการท่องเที่ยว: การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

หลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีการสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ผ่านไปของตนเอง บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่บอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองให้กับครอบครัวหรือเพื่อนสนิท ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เปิดเผยมาก เป็นคนเปิดเผย บอกร่ำว่า ป่าวประกาศเรื่องการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เพราะอยากจะ

แบ่งปันประสบการณ์การท่องเที่ยว และชักชวนให้ผู้อื่นร่วมเดินทางไปท่องเที่ยวด้วย ขณะที่ผู้สูงอายุส่วนน้อยจะค่อนข้างอ่อนไหวกับการเปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง เลือกสถานการณ์ ความเหมาะสม ไม่ต้องการทำให้ผู้ฟังหรือผู้รับข้อมูลรู้สึกว่าเป็นการยกตนเองเหนือกว่าผู้อื่นหรือไม่อยากให้ผู้คนที่ฟังคิดว่าเป็นการโอ้อวด

ข้อมูลหรือความรู้ที่ผู้สูงอายุได้จากการท่องเที่ยว จะเป็นอำนาจหรือเป็นต้นทุนในการสื่อสารที่สำคัญของผู้สูงอายุ ข้อมูลดังกล่าวช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง และอาจจะเป็นผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของการเป็นผู้มีประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ขณะที่การใช้สื่อหรือช่องทางใหม่ๆ ในการสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยว เช่น สื่ออินเทอร์เน็ตช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุบางส่วนจึงได้พยายามเรียนรู้ที่จะเผยแพร่หรือสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวไปให้กับคนในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุก็ยังมีข้อจำกัดในการสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้คล่องแคล่ว รวมไปถึงการตระหนักว่าตนเองสูงวัย การสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่สื่อออนไลน์อาจจะไม่เหมาะสม ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ที่สำคัญหลังจากการท่องเที่ยว อาทิ การดูรูปถ่ายหรือวิดีโอจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมักจะใช้ภาพถ่ายในการกระตุ้นเตือนและย้อนทบทวนเรื่องราวการท่องเที่ยว ภาพถ่ายเป็นหลักฐานที่สำคัญที่บันทึกตัวตนที่ผู้สูงอายุภาคภูมิใจในการท่องเที่ยว

เพราะฉะนั้นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสารความสำเร็จ ความภาคภูมิใจจากการเดินทาง เป็นการสื่อสารที่แสดงให้เห็นถึงตัวตนของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยวจึงมีการต่อรอง (Negotiate) การพยายามรักษา (Maintain) ตัวตนที่เข้มแข็งหรือพยายามคงรักษาสถานะของผู้สูงอายุ รวมไปถึงการฟื้นฟูหรือการพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็ง (Reconstruct) อาจกล่าวได้ว่าหลังจากการท่องเที่ยวจึงเป็นช่วงเวลาให้ผู้สูงอายุได้ทบทวนตนเองอย่างแท้จริง การท่องเที่ยวอาจจะเป็นกิจกรรมที่จุดประกายให้ผู้สูงอายุหันกลับมาปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ รวมไปถึงวิถีคิดในการใช้ชีวิตเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตประจำวันของตนเองมากยิ่งขึ้น

กระบวนการท่องเที่ยวจึงทำให้เห็นความหลากหลายของบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุได้สื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองในพื้นที่ใหม่ที่แตกต่างจากพื้นที่ปกติ จะเห็นได้ว่าก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุพยายามสื่อสารอัตลักษณ์ทั้งการธำรงรักษาอัตลักษณ์ ผลิตซ้ำ สร้างอัตลักษณ์ใหม่หรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งเพื่อทำให้ตนเองสามารถก้าวเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยว เมื่ออยู่ระหว่างการท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงมีการแปรเปลี่ยนหรือเลื่อนไหลได้แตกต่างจากอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่การทำงาน ทำให้เห็นความเข้มแข็งหรือความสามารถที่ผู้สูงอายุยังมีอยู่หรืออาจไม่ได้นึกถึงในการใช้ชีวิตประจำวัน และหลังจากผ่านกระบวนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะมีอำนาจการบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองแตกต่างกัน รวมทั้งพยายามสื่อสารผ่านสื่อหรือเป็นการทบทวนตนเองเพื่อฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งที่ได้จากการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.40 สรุปการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว ของผู้สูงอายุ	การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
ก่อนการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - บทบาทการสื่อสาร: มีผู้ช่วยหาข้อมูล / หาข้อมูลด้วยตนเอง อัตลักษณ์: ผู้พึ่งพา ผู้ตามที่ดี ผู้ได้รับการตอบแทนบุญคุณ / ผู้ที่เข้มแข็ง ผู้นำ - ข้อมูลข่าวสาร: ข้อมูลการเดินทาง ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว อัตลักษณ์: ผู้สูงอายุสนใจใฝ่รู้ ผู้ชอบแสวงหาความรู้ - สื่อและช่องทางการสื่อสาร: สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต อัตลักษณ์: กลุ่มผู้สูงอายุ ที่เป็นผู้พึ่งพาใช้สื่อบุคคล ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งใช้สื่ออินเทอร์เน็ต - ระดับการสื่อสาร: การสื่อสารระหว่างบุคคล อัตลักษณ์: ไว้วางใจกับการสื่อสารกับตัวบุคคล - รูปแบบการสื่อสาร: มีบทบาทการสื่อสารเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร
ระหว่าง การท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - บทบาทการสื่อสาร: ผู้ให้คำแนะนำ ตักเตือน ให้ความรู้ รับฟัง เป็นที่ปรึกษา อัตลักษณ์: ผู้ตาม ผู้นำ ผู้ให้ข้อมูล ผู้รับฟัง เด็ก ผู้ใหญ่ - ข้อมูลข่าวสาร: ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ข้อมูลความรู้ที่ตนเองสนใจ ข้อมูลบรรยากาศการเดินทาง อัตลักษณ์: ผู้สนใจเรียนรู้สิ่งต่างๆ อยู่เสมอ - สื่อและช่องทางการสื่อสาร: สื่อบุคคล สื่อภาพถ่าย/การถ่ายภาพ อัตลักษณ์: เป็นผู้เก็บบันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยว สื่อภาพถ่ายสร้างอัตลักษณ์ ใหม่ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ - ระดับการสื่อสาร: การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม อัตลักษณ์: เป็นผู้ให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมเดินทาง - รูปแบบการสื่อสาร: มีบทบาทการสื่อสารเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร
หลังจาก การท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - บทบาทการสื่อสาร: บอกเล่าหรือไม่บอกเล่าเรื่องการท่องเที่ยว อัตลักษณ์: ผู้ที่เข้มแข็ง ให้ข้อมูลความรู้ เปิดเผยหรือปิดบังขึ้นอยู่กับสถานการณ์ - เนื้อหา/ประเด็น: ข้อมูลการท่องเที่ยว ข้อมูลการแสดงความคิดเห็น อัตลักษณ์: สามารถให้ข้อมูล คำแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์การท่องเที่ยว - สื่อและช่องทางการสื่อสาร: สื่อบุคคล สื่อภาพถ่าย สื่อวัตถุ อัตลักษณ์: เก็บบันทึกการเดินทาง เป็นผู้พยายามเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ - ระดับการสื่อสาร: การสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม อัตลักษณ์: บอกเล่าเรื่องการท่องเที่ยวผ่านสื่อบุคคลเป็นหลัก - รูปแบบการสื่อสาร: มีบทบาทการสื่อสารเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร

บทที่ 5

การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การทำความเข้าใจเรื่องตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity) ของผู้สูงอายุมีการศึกษาหลากหลายบริบท เช่น อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในชุมชนเมืองและชุมชนชนบท อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่นำเสนอผ่านสื่อประเภทต่างๆ เป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้ต้องการที่จะค้นหาตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity) ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับบริบทของการเดินทางท่องเที่ยว (Travel and Tourism) เป็นการทำความเข้าใจการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านกระบวนการท่องเที่ยว ตั้งแต่ก่อนออกเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างท่องเที่ยว และหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นการเชื่อมโยงประเด็นการสื่อสาร อัตลักษณ์ และการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนจะใช้การอธิบายผ่านประเด็นพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การตอบคำถามนำวิจัยที่ต้องการศึกษาในส่วนนี้จะเป็นการให้รายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ พร้อมกับใช้พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัววิเคราะห์การสื่อสารอัตลักษณ์ (Identity markers) ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวกับบริบทการท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่วิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว
2. การเตรียมตัวท่องเที่ยว
3. รูปแบบการท่องเที่ยว
4. ประเภทการท่องเที่ยว
5. พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว
6. การเลือกที่พัก
7. การเลือกรับประทานอาหาร
8. การถ่ายรูป
9. การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก
10. พฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว
11. สรุปการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ประเด็นที่กล่าวไปข้างต้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะของการศึกษา (ตารางที่ 5.1)

ก่อนการท่องเที่ยว เป็นช่วงเวลาการเตรียมตัวท่องเที่ยวหรือเป็นการสะสมทุนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เช่น ทุนข้อมูลหรือความรู้ ทุนสุขภาพร่างกาย ทุนสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เป็นต้น โดยศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยว และการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว

ระหว่างการท่องเที่ยว ช่วงเวลาการเดินทางท่องเที่ยวเป็นพื้นที่การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ มีประเด็นเกี่ยวข้องที่ศึกษา ได้แก่ ประเภทการท่องเที่ยว พื้นที่การท่องเที่ยว และการทำกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝากหรือของที่ระลึก

หลังจากการท่องเที่ยว ศึกษาพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องหลังกลับจากท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุได้ทบทวนตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเอง โดยมีประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ ด้านสุขภาพ ร่างกายของผู้สูงอายุ ด้านจิตใจอารมณ์ ความรู้สึก และด้านสังคม ความสัมพันธ์ การสื่อสาร ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาของการกลับเข้าสู่ภาวะปกติในการใช้ชีวิตประจำวัน และเป็นการทวนระลึกถึงการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

ตารางที่ 5.1 การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

<p>ก่อนการ ท่องเที่ยว</p>	<p>1) การตัดสินใจ การวางแผน และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว การตัดสินใจท่องเที่ยว ตัดสินใจด้วยตนเองหรือมีผู้ช่วยตัดสินใจ การวางแผนท่องเที่ยว วางแผนด้วยตนเองหรือมีผู้ช่วยวางแผน แรงจูงใจในการท่องเที่ยว เหตุผลที่ทำให้ท่องเที่ยว</p> <p>2) การเตรียมตัวท่องเที่ยว ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม</p> <p>3) รูปแบบการท่องเที่ยว ท่องเที่ยวคนเดียว ท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม</p>
<p>ระหว่างการ ท่องเที่ยว</p>	<p>4) ประเภทการท่องเที่ยว ศาสนา ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ย้อนวัย-ย้อนรอยอดีต เยี่ยมญาติ ซื้อสินค้า-กินของอร่อย และอื่นๆ</p> <p>5) พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมที่ทำระหว่างการท่องเที่ยว การเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมระหว่างท่องเที่ยว</p> <p>6) การเลือกที่พัก</p> <p>7) การเลือกรับประทานอาหาร</p> <p>8) การถ่ายรูป</p> <p>9) การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก</p>
<p>หลังจากการ ท่องเที่ยว</p>	<p>10) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หลังจากกลับจากท่องเที่ยว ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม</p>

1. การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว

การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุไทยออกเดินทางท่องเที่ยวมีหลากหลายเหตุผล การท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุแตกต่างกัน ผู้สูงอายุให้ความหมายในการท่องเที่ยวของตนเองแตกต่างกัน การนำเสนอผลการวิจัยจึงนำเสนอแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

ประการแรก การตัดสินใจท่องเที่ยว และการวางแผนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุตัดสินใจท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวอย่างไร

ประการที่สอง แรงจูงใจในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีแรงจูงใจอย่างไรในการเดินทางท่องเที่ยว เพราะเหตุใดถึงต้องการเดินทางท่องเที่ยว

ก. การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวในประเด็นนี้ จะอธิบายเชื่อมโยงกับการแสวงหาข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ผ่านมา การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวมาจากตัวผู้สูงอายุหรือมีผู้ช่วยเหลือผู้สูงอายุในการตัดสินใจ จากการศึกษาข้อมูลพบว่าสามารถแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาในประเด็นการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวได้ดังนี้

- (1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องมีผู้ช่วยเหลือจัดการท่องเที่ยวให้ จำนวน 39 คน ผู้สูงอายุไม่ได้มีบทบาทการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวมากนัก การตัดสินใจและวางแผนขึ้นอยู่กับครอบครัว ลูกหลาน เพื่อนที่ชักชวนที่มีความสามารถนำพาผู้สูงอายุออกไปท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นการตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวจะไปท่องเที่ยวจึงขึ้นอยู่กับว่ามีคนพาไปท่องเที่ยวหรือไม่ ถ้าหากมีคนนำทาง มีคนวางแผนทุกอย่างให้ ผู้สูงอายุจึงจะไปท่องเที่ยว เพราะตนเองอาจจะไม่สามารถจัดการการท่องเที่ยวได้
- (2) กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้แตกต่างจากกลุ่มแรกตรงที่ปล่อยให้ลูกหลาน ครอบครัวเป็นคนดำเนินการดูแล ตัดสินใจ วางแผนการท่องเที่ยวให้ ในขณะที่ตนเองยังพอที่จะมีความสามารถดูแลตนเองไปท่องเที่ยวได้ แต่เลือกที่จะให้ลูกหลานได้จัดการวางแผนการท่องเที่ยวให้ ไปท่องเที่ยวตามที่ลูกหลานแนะนำดูแล จำนวน 5 คน
- (3) กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถดูแลจัดการท่องเที่ยววางแผนการท่องเที่ยวได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังพึ่งพาบุคคลใกล้ชิดไปพร้อมๆ กันด้วย จำนวน 11 คน การตัดสินใจและวางแผนท่องเที่ยวจึงขึ้นอยู่กับตนเองส่วนหนึ่ง และขึ้นอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วยอีกส่วนหนึ่ง มีบทบาทการตัดสินใจ ร่วมวางแผนการท่องเที่ยว แสดงความคิดเห็นมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มแรก และช่วยประสานงานการท่องเที่ยวบางส่วนในเฉพาะเรื่องที่ตนเองมีความรู้ ความสามารถพอที่จะทำได้

- (4) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จำนวน 35 คน มีแนวโน้มจะเป็น “ผู้นำ” หรือผู้ริเริ่มการไปท่องเที่ยว มีความสามารถที่จะหาข้อมูลจากสื่อประเภทต่างๆ สามารถตัดสินใจ และวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเองทุกขั้นตอน
- (5) สำหรับข้อมูลจากการลงพื้นที่สังเกตการณ์การการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ประเทศอินเดีย และพบว่า ได้มีการสอบถามเพิ่มเติมผู้สูงอายุถึงการตัดสินใจมาเที่ยว พบว่ามีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีผู้ช่วยเหลือและตัดสินใจให้ จำนวน 6 คน ส่วนอีก 9 คน ตัดสินใจด้วยตนเอง ติดต่อดำเนินการซื้อทัวร์มาท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ตารางที่ 5.2 การตัดสินใจท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การตัดสินใจท่องเที่ยวและการวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	สัมภาษณ์	สอบถามสังเกตการณ์	รวม
(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีผู้ช่วยในการตัดสินใจและวางแผนทุกอย่างเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	33 คน	6 คน	39 คน
(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ตัดสินใจไปท่องเที่ยวเพราะครอบครัวหรือเพื่อนวางแผนจัดการท่องเที่ยวให้	5 คน	-	5 คน
(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมตัดสินใจและมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยว	11 คน	-	11 คน
(4) กลุ่มผู้สูงอายุที่ตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง	26 คน	9 คน	35 คน
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องมีผู้ช่วยตัดสินใจ และวางแผนทุกอย่างเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุที่ตัดสินใจไปท่องเที่ยวเพราะสมาชิกของครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน จะมองว่าการเดินทางไปท่องเที่ยว ถ้ามีคนจัดการ และวางแผนการท่องเที่ยวให้ทุกอย่าง ตนเองก็พร้อมที่จะตัดสินใจไปท่องเที่ยว แต่ถ้าหากให้จัดการทุกอย่างด้วยตนเอง ผู้สูงอายุอาจจะไม่สามารถทำได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็น “ผู้พึ่งพา” บุคคลใกล้ชิดให้ช่วยจัดการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก และส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะไปเที่ยวกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่ตนเองไว้วางใจเป็นหลัก อำนาจการสื่อสารหรืออำนาจการจัดการการท่องเที่ยวจึงไม่ได้อยู่ที่ตัวผู้สูงอายุ อีกทั้งผู้สูงอายุอาจจะไม่มีต้นทุนในเรื่องการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ไม่สามารถหาข้อมูลหรือวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ทำให้ต้องพึ่งพาบุคคลในครอบครัวหรือเพื่อนใกล้ชิด

ส่วนมากจะเป็นคุณลุง แฟนคุณป้าจะเป็นคนวางแผน จัดการต่างๆว่าจะไปที่ไหน จะไปอย่างไร ป้าจะไม่ได้เป็นคนจัดการ คุณลุงเป็นคนวางแผนทั้งหมด ข้อมูลต่างๆ คุณลุงเป็นคนดูทั้งหมด คุณป้าเป็นผู้ติดตาม ส่วนมากจะไม่ได้สนใจข้อมูลเท่าไร คุณลุงชวนไป เราก็ตัดสินใจไปเลย ไม่ได้สนใจว่าจะดูข้อมูลต่างๆ จะตามใจครอบครัว

(มัทนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ป้าจะรู้ข้อมูลจากลูก ลูกเป็นคนบอก ลูกเป็นคนชวนทุกครั้ง แต่ป้าไม่ได้บอกเขาว่าจะไปไหน เขาพาไปไหนเราก็ไป เราจะไปมีข้อแม้ก็ไม่ได้

(แหว มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

เราไม่รู้ข้อมูลในการเดินทางนะ มีแต่ลูกหลานเป็นคนหา เป็นคนเตรียม เขาเป็นคนพาไปทั้งนั้น ไปแล้วถึงจะรู้ว่านี่เป็นยังไง บางทีเราก็อ่านข้อมูลที่มีอยู่ในวัดเอง บางทีลูกหลานเขาก็บอก วัดนี้มีอะไรน่าสนใจ แต่เราบางทีจะจำไม่ค่อยได้

(อบ พรหมหอม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะมีผู้สูงอายุบางส่วนที่ไม่ได้เดินทางมากนักในชีวิตประจำวัน อาจจะไม่ได้ออกทำงานบ้านหรือไม่เคยเดินทางในระยะทางไกลๆ รวมทั้งประสบการณ์การท่องเที่ยวสมัยวัยรุ่นหรือวัยทำงานอาจจะมีค่อนข้างน้อย ทำให้การตัดสินใจและวางแผนที่จะท่องเที่ยวจะต้องให้ลูกหลานเป็นคนจัดการให้ ลูกหลาน ครอบครัว และญาติๆ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว

ภูมิหลังและประสบการณ์การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุที่ผ่านมามีส่วนสำคัญในการตัดสินใจไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านหรือไม่ได้เดินทางอยู่เป็นประจำ อาจจะทำให้รู้สึกว่าการเดินทางยากลำบากสำหรับตนเอง รวมไปถึงการเดินทางไปยังที่ต่างๆ ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุอาจจะมีค่อนข้างน้อย ผู้สูงอายุจะใช้ชีวิตอยู่กับบ้านเป็นหลัก ทำให้อาจจะไม่คุ้นเคยกับการใช้ยานพาหนะรูปแบบใหม่ๆ หรือการใช้บริการรถสาธารณะ การเดินทางของผู้สูงอายุจึงต้องมีคนร่วมเดินทางไปด้วย แต่ถ้าหากว่าผู้สูงอายุได้เรียนรู้และคุ้นเคยกับการเดินทางในรูปแบบต่างๆ ผู้สูงอายุอาจจะมี ความมั่นใจ สามารถไปยังสถานที่ที่ไม่คุ้นเคยได้ด้วยตนเอง และมีความรู้สึกอยากไปท่องเที่ยวมากขึ้น

ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงอายุมาก (ได้ไปเที่ยว) ช่วงที่อายุยังไม่มากจะค่อยๆไปไหน อยู่บ้าน เลี้ยงหลาน จะไปโรงพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ ลูกไม่มีเวลาและแม่ไปคนเดียวไม่ได้ รถไฟ แม่ยังไม่เคยขึ้นคนเดียวเลยนะ ถ้าลูกไม่พาไป แม่ก็ขึ้นไม่ได้ บางทีเราก็มองคนอื่น คนที่ 70 กว่าเขายังไปของเขาได้

แต่เขาออกนอกบ้านทำงานทุกวัน เขาก็ขึ้นได้ ถ้าลูกไม่พาไป เราก็จะไม่เคยไป...เรื่องเที่ยว ถ้ามีคนพา มีคนชวน เราก็ยังอยากที่จะไปเที่ยว

(จินตนา ลี้มชัยกิจ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

การตัดสินใจ การหาข้อมูล และการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวจะเชื่อมโยงกัน เพราะฉะนั้นการจะเดินทางไปไหน จะไปด้วยยานพาหนะอะไร และจะทำกิจกรรมอะไรบ้าง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะไม่ทำด้วยตนเอง ลูกหลานหรือเพื่อนจะเป็นคนวางแผนและเป็นคนนำทางให้กับผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว ประเด็นสำคัญสำหรับผู้สูงอายุอาจจะเป็นไม่ได้อยู่ที่การไปท่องเที่ยวที่ใด แต่ขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุได้ไปท่องเที่ยวร่วมกับครอบครัวหรือเพื่อน เป็นการใช้เวลาด้วยกัน และเป็นการได้เปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน

ลูกหลานจะเป็นคนมาบอกว่าเราไปที่ไหนบ้าง ส่วนใหญ่ลูกหลานเขาจะพาไปทะเล ไปหัวหิน ถ้าไปเที่ยวกับเพื่อนๆ ในชมรม เขาจะแจ้งบอกวัน เวลา สถานที่ในการเดินทาง ไปที่ไหนบ้าง ทำอะไรบ้าง เขาจะมีรายการบอก เราจะต้องเตรียมตัวไว้ให้พร้อม วันเดินทางเราจะมาพร้อมกันที่ชมรม เตรียมตัวขึ้นรถเดินทาง ก่อนออกเดินทางจะมีสวดมนต์ด้วย

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

เวลาไปเที่ยว ส่วนใหญ่ครูจะไปกับเพื่อนครูที่เกษียณแล้วอยู่ชมรมด้วยกัน ไปเที่ยวแต่ละครั้งทางเพื่อนครูจะพิมพ์โปรแกรมแจกกว่าเราจะไปเที่ยวที่ไหนกันบ้าง เวลาเท่านั้นเราจะเดินทางไปไหน ดูอะไรบ้าง เราจะได้ข้อมูลอื่นๆ เพิ่มเติม

(อาภรณ์ สวนจันทร์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

การตัดสินใจไปท่องเที่ยวและการวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จึงเป็นการตัดสินใจที่ต้องพึ่งพาบุคคลใกล้ชิดเป็นอย่างมาก ในด้านการจัดการ ประสานงาน วางแผนเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ต้องมีบุคคลช่วยจัดการดูแลให้ทุกอย่าง ลูกหลาน ครอบครัว และเพื่อน จึงเปรียบเสมือนเป็นสื่อที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้สูงอายุกับโลกของการเดินทางท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะยังไม่เข้มข้นมากนัก รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ยานพาหนะ การเดินทางที่มีความก้าวหน้า รวดเร็ว ทำให้บางครั้งผู้สูงอายุรู้สึกหวาดกลัวการเดินทางท่องเที่ยวระยะทางไกลๆ ไปยังสถานที่ที่ตนเองไม่คุ้นเคย

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็น “ผู้พึ่งพา” มีผู้ช่วยเหลือที่จะช่วยเป็นสื่อกลางที่คอยๆ ให้ผู้สูงอายุเรียนรู้การเดินทางจนนำไปสู่การท่องเที่ยวได้ การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็นผู้พึ่งพาผู้อื่นเป็นอัตลักษณ์ที่สังคมโดยทั่วไปคุ้นชินอยู่แล้ว

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ตัดสินใจไปท่องเที่ยวเพราะครอบครัวหรือเพื่อนวางแผนจัดการท่องเที่ยวให้

กลุ่มผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งที่ยังสามารถจัดการดูแลตนเองในการไปท่องเที่ยวได้พอสมควร แต่เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ กิจกรรมการท่องเที่ยวจะปล่อยให้ทำหน้าที่ของครอบครัว ลูกหลาน ญาติ มิตรเป็นคณาไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังคงมีอำนาจการตัดสินใจอยู่บ้าง มีต้นทุนสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีต้นทุนเรื่องการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร พอที่จะหาช่องทางการสื่อสารเพื่อไปท่องเที่ยวได้ มีความมั่นใจในการเดินทาง แต่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็กลับเลือกที่จะไปท่องเที่ยวก็ต่อเมื่อมีคนดูแลวางแผนการท่องเที่ยวให้

การที่ลูกหลาน ญาติ หรือบุคคลใกล้ชิด เพื่อนสนิท เพื่อนในชุมชนได้พาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวยังเป็นการแสดงออกถึงการให้ความเคารพ แสดงความกตัญญู ทดแทนบุญคุณ โดยให้การดูแลผู้มีพระคุณ ผู้สูงอายุยังได้บอกเล่าว่าตนเองมีประสบการณ์การเดินทางมาก่อน ในวัยทำงานผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแลลูกหลานมาตลอด ตอนที่ลูกหลานยังเด็ก ผู้สูงอายุเป็นคนพาไปเที่ยว เมื่อถึงช่วงวัยสูงอายุ ลูกหลานจึงมีหน้าที่ตอบแทนพาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงเป็นอัตลักษณ์ของ **“ผู้มีพระคุณที่ได้รับ การตอบแทน”**

ไปเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อตอนลูกยังเล็ก เราจะเป็นคนพาลูกเที่ยว แต่ตอนนี้ลูกเป็นคนพาเราเที่ยว ลูกเขาจะวางแผนว่าจะพาเราไปที่ไหน แล้วเขาก็พาเราไป ค่าโรงแรม ค่าใช้จ่ายต่างๆ เขาออกให้ทั้งหมด ไปในประเทศบ่อย เยอะเลย ไปพัตยา ไประยอง ไปหัวหิน

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

เรามีการเดินทางค่อนข้างบ่อยเหมือนกัน ถ้าหากว่าทุกคนพร้อม ในวัยอย่างแม่แล้ว สิ่งที่ดีที่สุดคือความรักความเอาใจใส่ที่ลูกให้ การที่เราได้เพียรหาในสิ่งที่เรามีโอกาสได้ไป ส่วนใหญ่ลูกๆจะเป็นคนพาเราให้ในทุกๆ เรื่อง อาจจะเป็นด้วยว่าเรามีความตั้งใจเลี้ยงดูเขาตั้งแต่ต้น

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

นอกจากนี้ถ้าหากผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวกับเพื่อนก็จะบอกกล่าวให้ลูกหรือบุคคลที่ตนเองไว้วางใจให้ช่วยหาข้อมูลให้ ถึงแม้ว่าการจัดการท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะไม่ได้ทำด้วยตนเองทั้งหมด แต่ผู้สูงอายุยังคงมีอำนาจการตัดสินใจอยู่ ชอบหรือไม่ชอบอย่างไรกับสิ่งที่ลูกหลานจัดการให้ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้กล่าวว่าทุกอย่างขึ้นอยู่กับลูกหลาน ตนเองไม่ได้ออกความคิดเห็น ลูกหลานอาจจะต้องเป็นคนที่จะสังเกตด้วยตนเองว่าผู้สูงอายุชอบที่จะท่องเที่ยวแบบใด เพราะฉะนั้นลูกหลานที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุก็น่าจะพยายามทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่ของตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่ยังคงร่วมกิจกรรมทางสังคม เพราะมีครอบครัวช่วยดูแล เช่นเดียวกับผู้สูงอายุกลุ่มแรกที่การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่ในการสื่อสารกับครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

ส่วนมากจะให้ลูกดู ถ้าไปกับเพื่อนๆ ด้วยกันเอง จะให้ลูกดูว่าในอินเทอร์เน็ตหาจะไปพักที่ไหน ให้เขาจงใจไปแล้วไปตามนั้น ไปกับลูก ลูกจะจงใจให้เสร็จ ลูกดูแลให้ทุกอย่าง จ่ายตังค์เราก็พยายามจะช่วยเหลือ แต่เขาก็ไม่ให้เราจ่าย บางทีไปทานอาหาร เราก็จะรีบจ่ายให้ก่อน เขาก็จะพยายามรีบไปจ่ายก่อนเรา ลูกเขาจะไม่ค่อยให้เราออกตังค์

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้บางส่วนอาจจะมองว่า ตนเองเดินทางท่องเที่ยวมามากแล้ว พาลูกท่องเที่ยวเมื่อสมัยวัยเด็ก จึงไม่ได้รู้สึกแปลกใหม่ในการท่องเที่ยวมากนัก เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจึงรู้สึกว่าจะไปเที่ยวก็ต่อเมื่อลูกเป็นคนชักชวน ไปกันเป็นครอบครัว และครอบครัวช่วยดูแลตนเองในทุกๆ เรื่อง บางคนอาจจะไม่ได้มีความรู้สึกว่าการท่องเที่ยวด้วยตนเองมากนัก แต่ถ้าไปกับลูกหลานจะรู้สึกมีชีวิตชีวามากกว่าการท่องเที่ยวกับคู่สามีภรรยาด้วยตนเอง สังเกตได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวมาก่อน เดินทางท่องเที่ยวค่อนข้างมากในสมัยช่วงวัยหนุ่มสาว ทำงาน พอเริ่มต้นสร้างครอบครัว มีลูก จึงพาลูกไปท่องเที่ยวมาก สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกก็เช่นกัน อาจจะเป็นกลุ่มที่เคยท่องเที่ยวมาก่อนแล้ว เมื่อตอนสมัยวัยทำงาน พอเริ่มอายุมากขึ้น ถ้าจะให้ไปท่องเที่ยวในวัยสูงอายุอีก จึงไม่อยากจะจัดการทุกอย่างด้วยตนเอง ให้เป็นหน้าที่ของลูก หลาน หรือเป็นหน้าที่ของเพื่อนๆ ที่ชอบท่องเที่ยว เป็นตัวตั้งตัวตีในการติดต่อสื่อสาร ประสานงานการไปท่องเที่ยว ดูแลจัดหาที่พัก ยานพาหนะ และอื่นๆ ให้ มากกว่าที่จะลงมือดำเนินการด้วยตนเอง

ไม่ไป ถ้าลูกไม่ชวน ลุง (สามี) เขาเป็นคนอย่างไรไม่รู้ แต่เราอยากอยู่ในบ้านสบายๆ ไม่ต้องเสียเงิน ไม่อยากเสียเงิน เราไปมาเยอะแล้ว เบื่อที่สุด แต่ที่ไม่ปฏิเสธลูก เพราะเขาทำให้เรา เห็นความต้องการของเขาว่าอยากให้พ่อแม่มีความสุข ได้เที่ยวจริงๆ เราไปเที่ยวก็มีความสุข สนุก ถ้าจะให้เราไปเที่ยวเอง เราปฏิเสธเฉยๆ เรื่องวางแผนในการเดินทางต่างๆ ลูกเป็นคนจัดการให้เสร็จ เราติดต่อสอยห้อยตามเขาไป

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

ดังนั้น กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงตัดสินใจไปท่องเที่ยวเพราะครอบครัว ญาติ มิตร ให้การดูแล ในขณะที่ตนเองยังสามารถจัดการดูแลตนเองไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้พอสมควร แต่ว่า “ปล่อย” ให้ลูกหลานได้ดูแล การตัดสินใจและวางแผนไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงขึ้นอยู่กับว่ามีคนดูแลจัดการท่องเที่ยวให้หรือไม่ ไม่ได้รู้สึกว่ามีความจำเป็นต้องอยากเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นการให้ความเคารพแก่ผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติโดยผู้น้อยอยู่เสมอ การจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ โดยลูกหลานหรือบุคคลที่อายุน้อยกว่าจึงเป็นการแสดงความกตัญญู การตอบแทนบุญคุณด้วยเช่นกัน การสื่อสารอัตลักษณ์ของ

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงค่อนข้างที่จะยังคงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นผู้ใหญ่ไว้ ในขณะที่เดียวกันผู้น้อยหรือเด็กก็ต้องทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังมีอำนาจในฐานะผู้ใหญ่ ผู้มีพระคุณ และมีทุนเรื่องการสื่อสาร มีครอบครัว มีเพื่อนที่เป็นเครือข่ายของตนเอง ที่จะช่วยชักชวนกันไปท่องเที่ยวได้

เมื่อเปรียบเทียบการตัดสินใจและการวางแผนของผู้สูงอายุกลุ่มแรกที่ขึ้นอยู่กับครอบครัวทั้งหมด เพราะผู้สูงอายุไม่สามารถที่จะทำได้ด้วยตนเอง ขณะที่ผู้สูงอายุกลุ่มที่สอง ที่สามารถหาข้อมูลได้ พอที่จะไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่เลือกที่จะปล่อยลูกหลานเป็นคนจัดการท่องเที่ยวให้มากกว่า จะไปท่องเที่ยวก็เพราะตามใจลูกหลานเช่นเดียวกับกลุ่มแรก ความสมัครใจหรือความต้องการในการท่องเที่ยวจึงไม่ได้เริ่มมาจากตนเอง ทำให้อาจจะคาดการณ์ได้ว่าการที่ผู้สูงอายุจะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ อีกหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุมีเพื่อน มีคนรู้จักชักชวนหรือไม่ ผู้สูงอายุบางส่วนที่เคยพาลูกเที่ยวเมื่อสมัยวัยทำงาน พอมาถึงวัยผู้สูงอายุอาจจะลดกิจกรรมการท่องเที่ยวลง สื่อสารให้เห็นว่าในอนาคตผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะมีแนวโน้มที่จะค่อยๆ ถอยตัวเองออกจากกิจกรรมทางสังคมก็เป็นได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการถอยห่างทางสังคม (Disengagement Theory) ที่มีแนวคิดที่ว่าผู้สูงอายุอาจจะค่อยลดบทบาทกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ลง เพราะความเปลี่ยนแปลงด้านในต่างๆ ของคนวัยผู้สูงอายุ แต่อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกลุ่มที่ศึกษาทั้งสองกลุ่มยังไม่ได้ตัดขาดจากกิจกรรมต่างๆ อย่างสิ้นเชิง ยังคงพยายามที่จะเข้าร่วมการท่องเที่ยว เพราะถ้าหากมีครอบครัวหรือเพื่อนจัดการท่องเที่ยวให้ ผู้สูงอายุก็พร้อมที่จะตัดสินใจไปท่องเที่ยว

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมตัดสินใจและวางแผนไปท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมตัดสินใจของผู้สูงอายุ เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่าจะไปท่องเที่ยวที่ใด ไปอย่างไร ร่วมกับครอบครัว เพื่อน หรือบุคคลใกล้ชิด ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่ว่าตนเองอยากไปท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่ต้องมีคนร่วมเดินทางด้วย มีคนชักชวน มีคนช่วยวางแผน และผู้สูงอายุสามารถช่วยประสานงานหาข้อมูลการท่องเที่ยวเฉพาะส่วนที่ตนเองสามารถช่วยได้

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ได้หวาดกลัวการเดินทาง มีความสามารถที่จะใช้พาหนะต่างๆ ในการเดินทาง เคยมีประสบการณ์เดินทางท่องเที่ยวมาก่อน มีภูมิหลังหรือหน้าที่การงานที่อาจจะต้องเกี่ยวข้องกับการเดินทางอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้นพอเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ การจัดการหรือการวางแผนเดินทางท่องเที่ยวจึงไม่ได้เป็นปัญหามากนัก สิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้คือการมีกลุ่มหรือทีมที่ตนเองไว้ใจและช่วยกันประสานงานการท่องเที่ยว

สมัยที่ยังทำงานก็จะไปกับเพื่อนครู แต่พอเกษียณมาแล้วจะไปกับลูก ลูกเขยจะเป็นคนขับรถ ไปทะเล ไปพำนัก ไปค้างคืน ไปหาโรงแรม ส่วนมากป่าจะเป็นคนรู้ เป็นคนจัดการ เพราะเราเคยไปพักโรงแรม สมมติโรงแรมวิลล่า ป่าจะมีเบอร์โทรศัพท์อยู่ เราก็อโทรศัพท์ไปจองเขาก่อน

(พินุช นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ไปกันประมาณ 8 คน ไปกับครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ คนอื่นไม่ค่อยได้ไปด้วย มีลูกหลานไปด้วยกัน
พร้อมหน้า ลูกชายจะดูตามแผนที่การท่องเที่ยวว่าควรจะไปเที่ยวตรงไหนดี เขาจะวางแผนไว้วันนี้
เราจะเที่ยวตรงจุดนี้ อีกวันไปตรงนี้ วันหนึ่งจะเที่ยวได้ประมาณ 3 พื้นที่ จากตอนที่เรากำลังทำงานไป
งานราชการ เราก็จะรู้เส้นทาง พอมีครอบครัวเราก็จะพาครอบครัวไป เขาก็ไปกันเกือบทุกจังหวัด
เหมือนกัน ส่วนที่เราเคยไปมาแล้ว เราจะรู้ว่าตรงนั้นสวย เราก็จะพาครอบครัวไป ไม่เห็น ก็ไปดู

(กรไชย นาคทรัพย์, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

การตัดสินใจไปท่องเที่ยวจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับลูกหลานหรือขึ้นอยู่กับผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียว เพราะ
เป็นการแสดงความคิดเห็นร่วมกันว่าจะไปท่องเที่ยวอย่างไร แบ่งหน้าที่กันในการจัดการประสานงานเรื่อง
การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะต้องพึ่งพาลูกหลาน เช่น การขับรถ การจัดหายานพาหนะ การติดต่อหาข้อมูล
ทางอินเทอร์เน็ต หรือเรื่องอื่นๆ ที่ไม่สามารถทำได้

ส่วนถ้าเป็นการไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่ผู้สูงอายุเคยไปมาแล้วเมื่อสมัยทำงาน ผู้สูงอายุจะคุ้นเคย
และให้ข้อมูลได้ดี เพราะฉะนั้นอำนาจการตัดสินใจจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ลูกหลานหรือบุคคลที่
จะร่วมเดินทางก็มีส่วนตัดสินใจ ผู้สูงอายุก็มีส่วนตัดสินใจด้วย ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทการตัดสินใจและช่วยใน
การวางแผนการท่องเที่ยวมากกว่าผู้สูงอายุสองกลุ่มที่กล่าวไปแล้ว

ลูกจะเสนอสถานที่มาให้เรา เราจะเป็นคนเลือกว่าต้องการไปที่ไหน ก่อนไปจะศึกษาข้อมูลก่อน ดู
จากแผนที่ แล้วโทรไปถาม โทรไปถามที่ตัวอำเภอบ้าง ที่ท่องเที่ยวบ้าง ในแผนที่จะบอกเบอร์ว่า
การท่องเที่ยวจังหวัดนี้เบอร์อะไร เราจะดูแผนที่ไปตลอดทาง เดินทางทุกครั้ง ผมจะเป็นคนขับรถ
เอง ลูกขับบ้าง การจะแวะพักตรงนั้น ตรงนี้ ลูกจะให้เราเป็นคนตัดสินใจ

(ศักดิ์ อาณมณี, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2556)

การเตรียมตัว จะดูว่าครั้งนี้เราไปไหนกัน เมื่อปีที่แล้วเราเพิ่งไปกันมา ถ้าไปกับครอบครัวเราจะไม่
ไปไกลมาก ไปใกล้ๆ เราจะได้วางแผนว่าจะเราไปค้างที่ไหน ขึ้นรถอะไรไป จะไปทานข้าวที่ไหนบ้าง
จะแวะเที่ยวตรงจุดไหนบ้าง ต้องเตรียมวางแผนกัน ไม่มีไกด์ ไปกันภายในครอบครัว ให้เขา (ลูก)
วางแผนกันมาว่าเราจะที่ไหนบ้าง ในหรือต่างประเทศ จะใช้เงินอะไร งบประมาณเท่าไร เราจะ
ช่วยเขาวางแผน ช่วยตัดสินใจบ้าง

(กรรณิกา ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ในกรณีที่ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้ช่วยลูกหลานวางแผนมากนัก แต่ผู้สูงอายุจะมีส่วนช่วยติดต่อสื่อสาร
ประสานงานในส่วนพื้นที่หรือบุคคลที่ตนเองรู้จัก เพราะฉะนั้นเรียกได้ว่าผู้สูงอายุกับครอบครัวจึงช่วยกัน
ตัดสินใจและวางแผนการเดินทางร่วมกัน

ไม่ค่อยมีส่วนในการวางแผน ส่วนใหญ่จะลูกหรือแม่เขาจะถามเราว่าถ้าไปตรงนี้สะดวกไหม ติดต่อใครได้ไหม จะเป็นในรูปแบบนี้มากกว่า พ่อไม่ได้มีนิสัยที่อยากจะเริ่มว่าจะไปเที่ยวตรงนั้นตรงนี้ ไม่มี แต่พ่อเขาบอกมาว่าจะตรงนี้ แล้วเราสามารถติดต่อใครได้ไหม ได้ราคาดีไหม เราจะเป็นคนดำเนินการ

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

นอกจากการตัดสินใจร่วมกับครอบครัวที่นำเสนอไปข้างต้นแล้ว การรวมตัวกันท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุในรูปแบบกลุ่มเพื่อน กลุ่มชมรมหรือสมาคมผู้สูงอายุ จะเป็นการตัดสินใจหรือวางแผนร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับกลุ่มเพื่อน การท่องเที่ยวลักษณะของชมรมผู้สูงอายุจะเป็นการบริหารจัดการโดยกลุ่มผู้สูงอายุทั้งหมด เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำกลุ่มหรือหัวหน้ากลุ่มจะมีบทบาทการตัดสินใจมากกว่าผู้สูงอายุคนอื่นๆ

เราจะไปกันเป็นทีม มีคุยกันว่าครั้งนี้จะไปเที่ยวที่ไหนดี ทีมคือเพื่อนๆ ที่รู้จักกัน อยู่ใกล้ๆ กัน เราจะทำโปรแกรมว่าไปค้างที่นั่น เที่ยวที่นี้ ลุงไม่ค่อยได้ออกความคิดเห็น เพื่อนว่าอย่างไร ทีมว่าอย่างไร เขาไปไหนเราจะไปกับเขา เขากลับ เราก็กลับพร้อมเขา

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

การตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จึงมีการผสมผสานทั้งตัวผู้สูงอายุเองกับครอบครัวหรือเพื่อนๆ สมาคม ชมรมที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้อง ผู้สูงอายุอาจจะมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับว่าตนเองเคยรู้จักสถานที่ท่องเที่ยวที่นั่นมาก่อนหรือไม่ มีประสบการณ์การเดินทางมาก่อนหรือไม่ ถ้าหากมีประสบการณ์มาก่อน เคยไปในสถานที่นั้นหรือมีคนและผู้สูงอายุรู้จักพอจะขอข้อมูลได้ ผู้สูงอายุก็จะมีส่วนช่วยเหลือในการติดต่อ ประสานงานเรื่องต่างๆ ให้

เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงไม่ได้มีแนวโน้มที่แยกตัวจากกิจกรรมทางสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับสองกลุ่มที่กล่าวไป ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ มากกว่า เพราะมีกลุ่มเพื่อนที่เป็นทีมเดียวกันในการท่องเที่ยวเกือบทุกครั้ง การที่ผู้สูงอายุยังคงทำกิจกรรมทางสังคม สอดคล้องกับทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (Activity Theory) ที่อธิบายว่าเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุยังเลือกที่จะทำกิจกรรมทางสังคม เช่น ใต้ไปออกกำลังกาย ได้พบปะพูดคุยกับผู้คน ได้บำเพ็ญประโยชน์ ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านเพียงอย่างเดียว แสดงให้เห็นถึงการพยายามที่จะรักษาหรือฟื้นฟูความสามารถต่างๆ ที่อาจจะถดถอยให้กลับคืนมา เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ริเริ่มตัดสินใจไปท่องเที่ยว แต่ก็สมัครใจและพร้อมที่จะไปท่องเที่ยวกับกลุ่มที่ตนเองถูกใจ

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักจะเลือกทำตามหมู่คณะหรือเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้ตามที่ดี” มากกว่าที่จะเป็นผู้นำการท่องเที่ยว โดยมีลูกหลาน ครอบครัว กลุ่มเพื่อนเป็นผู้ชักชวน ผู้สูงอายุออกไปท่องเที่ยว ส่วนถ้าผู้สูงอายุมีความเชี่ยวชาญตรงส่วนใด พอจะช่วยให้คำแนะนำได้ ถึงจะช่วยประสานงานการไปท่องเที่ยวให้บางส่วน อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจึงมีการผสมผสานทั้งในด้านที่เข้มแข็งและต้องพึ่งพา ผู้สูงอายุยังผูกพันอยู่กับเส้นทางท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนเป็นหมู่คณะ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่ได้เป็นผู้ที่ริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่มีความสมัครใจที่จะท่องเที่ยว ถ้ามีกลุ่มท่องเที่ยวที่เข้ากับตนเองได้

(4) กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้ริเริ่มตัดสินใจและวางแผนไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง

การตัดสินใจและวางแผนไปท่องเที่ยวด้วยตนเองของผู้สูงอายุ แสดงถึงความเข้มแข็ง ความสมัครใจในการไปท่องเที่ยว ไม่ใช่ไปเพราะความจำใจหรือถูกบังคับ เป็นความต้องการที่จะไปท่องเที่ยวด้วยตนเองอย่างแท้จริง ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองได้ในการท่องเที่ยว มีต้นทุนที่ดีพร้อมสำหรับท่องเที่ยว มีความมั่นใจว่าตนเองสามารถท่องเที่ยวได้ สามารถเตรียมการ วางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง รวมทั้งผู้สูงอายุอาจจะสามารถจัดการท่องเที่ยวให้กับหมู่คณะที่มีคนร่วมเดินทางเป็นจำนวนมากได้ อย่างไรก็ตามการจัดการทัวร์โดยผู้สูงอายุที่พบได้จากการวิจัยครั้งนี้ ไม่ได้ทำเป็นเชิงธุรกิจการค้า แต่เป็นการรวบรวมคนที่รู้จักมาท่องเที่ยวด้วยกันหลายๆ คน ผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำก็ทำหน้าที่วางแผนการเดินทาง คำนวณค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ เลือกที่พัก อาหารการกิน สถานที่ท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมีความรอบรู้ มีความสามารถ และมีทักษะรอบด้านในการจัดการท่องเที่ยว

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จึงมีลักษณะของความเป็นผู้นำในการท่องเที่ยวที่สูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่กล่าวไป เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งไม่ต่างจากคนหนุ่มสาว” ผู้สูงอายุไม่ได้รู้สึกว่าคุณภาพหรือความสามารถของตนเองลดลงจากสมัยวัยทำงาน ผู้สูงอายุยังคงมีทุนในเรื่องสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีทุนด้านสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีการจัดการสภาวะทางอารมณ์ที่ดี ไม่หวาดกลัวการเดินทาง มีความมั่นใจ มีทุนด้านสังคมคือมีกลุ่มเพื่อน มีครอบครัวที่พร้อมจะสนับสนุนการท่องเที่ยว มีทุนด้านเศรษฐกิจที่จะใช้จ่ายในการท่องเที่ยว และมีทุนเรื่องการสื่อสาร สามารถแสวงหาข้อมูลข่าวสารและใช้สื่อที่หลากหลายได้ ซึ่งทุนเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจที่จะจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

เราวางแผนการเดินทางเอง ตั้งแต่ตอนทำงานแล้วเราจะอยู่กับแผนที่รู้เรื่องระยะทาง สามารถที่จะไปพักตรงไหน เพื่อที่จะเซ็คลมยาง เต็มน้ำมัน...พักเป็นช่วงๆ อาจจะไม่ได้แวะเที่ยวจริงจังระหว่างทาง แต่จะไปให้ถึงจุดหมายก่อนแล้วจึงเที่ยว

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ถ้าไปกับทัวร์ที่ลุงจัด ลุงจะวางแผนให้ไปยาว มีเวลาให้ดูอะไรมาหน่อย กลางคืนจะให้รถได้พัก เครื่อง ตื่นเช้าจะจัดให้ลุยเที่ยวลูกเดียวเลย อย่างไม่อำนาจเจริญ ไปบ่อยเกือบ 30 ครั้ง ปีละ 2 ครั้ง ตอนยังไม่เกษียณ ลุงเป็นคนจัดไปเองด้วย รถที่จัดไปเป็นรถบัสมีสองชั้น เด็ก ผู้สูงอายุ ไปด้วยกันได้หมด หลังจากเกษียณก็มาจัดทัวร์บ้าง แต่นานๆ ที

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ผู้สูงอายุยังแสดงให้เห็นว่าตนเองมีความสามารถในการดูแลที่ การขับรถ การติดต่อจองที่พัก ยานพาหนะ การวางแผนการท่องเที่ยวว่าควรไปท่องเที่ยวที่ใดก่อนหลัง และผู้สูงอายุยังมีทุนเรื่องความรู้ ความสนใจที่จะแสวงหาความรู้ อาทิ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ซึ่งสามารถเป็นประโยชน์กับการท่องเที่ยวของตนเองได้อีกด้วย ข้อมูลจึงมีส่วนสำคัญกับการเดินทางท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก อย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว ข้อมูลหรือความรู้จะทำให้การเดินทางมีเรื่องราว มีความน่าสนใจ หรือได้ประสบการณ์ในการเดินทางมากยิ่งขึ้น ระหว่างการเดินทางผู้สูงอายุที่มีต้นทุนด้านความรู้ จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้กับลูกหลาน

ถ้าไม่ไปทัวร์ เราจะวางแผนในการเดินทางเอง ส่วนใหญ่จะขับรถไปเอง พักขา สัตหีบ จันทบุรี กาญจนบุรี แบบนี้จะขับรถไปเอง เรามีประสบการณ์ในการเดินทางอยู่แล้ว เราจะรู้ว่าช่วงฤดูแบบนี้จะไปเที่ยวที่ไหน บางฤดูกาลเราสามารถไปได้เลย ไม่ต้องจองที่พักล่วงหน้า แต่บางฤดูเราต้องวางแผน ต้องจองที่พักก่อนออกเดินทางหรือให้คนรู้จักช่วยจองให้ก่อนเดินทาง หรือเราอาจจะใช้วิธีการโทรจองที่พัก จากเบอร์โทรที่เรามีอยู่แล้ว สัปดาห์หน้าจะไปพังงา เตรียมตัวไปเที่ยวภูเก็ต ด้วยเลย นั่งเครื่องบินภูเก็ต จะอยู่สามวัน เที่ยวภูเก็ต เที่ยวพังงาสัปดาห์สองวัน อีกสองสัปดาห์จะเดินทาง

(กิจบัติ ก้องเบญจภูษ, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

ไปเป็นครอบครัวใหญ่ๆ แบบนี้ เราอยากจะไปตรงไหน เราจะมุ่งหน้าไปตรงนั้น เราไปสิงคโปร์กัน เป็นครอบครัวใหญ่ 9 คน เดินทางกันปกติ ก่อนจะไปจากเมืองไทย ลุงทำโปรแกรมทัวร์แจกทุกคนแล้ว ลุงเป็นคนวางแผนทุกครั้งในการเดินทาง ไม่ใช่ไปตายเอาดาบหน้า ก่อนจะไปจะบอกเลยว่าจะไปเที่ยวที่ไหนบ้าง ถึงแม้จะไปเป็นครอบครัว แต่เราต้องให้ทุกคนรู้ล่วงหน้าว่าวันนี้จะไปไหน เราในฐานะเป็นหัวหน้าเขา คนไหนจะถาม คนนี้จะถามว่าวันนี้ไปไหนพอ ตัดปัญหาทุกคนรับตารางทัวร์ไปเลยว่าวันนี้จะไปเที่ยวที่ไหน เพราะก่อนไปจะถามกันแล้วว่า จะไปที่ไหนบอกมา เสร็จแล้วเราจัดตารางทัวร์ออกมาว่าไปไหนบ้าง ทุกคนรับรู้ โอเค

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

จากคำสัมภาษณ์ที่ยกตัวอย่างไปข้างต้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ค่อนข้างจะให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว ตัดสินใจท่องเที่ยว วางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีความเป็นผู้นำในการท่องเที่ยว และส่วนใหญ่มีประสบการณ์เดินทางในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว รวมไปถึงมีประสบการณ์การเดินทางหรือท่องเที่ยวก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุค่อนข้างมาก เช่น มีความสามารถในการขับรถ เลือยกานพาหนะ สามารถใช้รถบริการสาธารณะได้ รู้ว่าควรใช้วิธีการติดต่อสื่อสารอย่างไร หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่น

เราเดินทางบ่อย เป็นคนที่เดินทางอยู่แล้ว เคยไปเรียนต่อต่างประเทศสมัยหนุ่ม จนกระทั่งถึงตอนนี้ก็ยังเดินทางบ่อยมากๆ เลย ในประเทศค่อนข้างจะได้ไปเที่ยวบ่อย เฉลี่ยน่าจะเกือบเดือนละครึ่งค่อนข้างจะเยอะ ไปเที่ยวด้วย ไปสอน (ทำงาน) ด้วย เฉลี่ยประมาณ ในปีหนึ่ง 10 ครั้ง ส่วนใหญ่จะไปค้างคืน

(กิจบดี ก้องเบญจกุล, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

มีโอกาสดูหนังไปท่องเที่ยวต่างประเทศบ่อย ญี่ปุ่นไปสักประมาณ 10 ครั้ง เมื่อปีที่แล้ว เป็นการไปเที่ยวและไปทำงานด้วย ลุงเป็นที่ปรึกษาให้บริษัทที่เขาเดินเรือขนส่งสินค้า บริษัทนี้เขาไปซื้อเรือที่ญี่ปุ่น เวลาเขาจะซื้อเรือที่ญี่ปุ่นลุงจะเป็นคนทำสัญญาให้ ดูแลเรื่องเอกสารต่างๆ ให้

(ชลิต เกิดขึ้น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

สังเกตได้ว่าภูมิหลังของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่มีประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวมาก่อน โดยเฉพาะกลุ่มที่เดินทางค่อนข้างมาก จะเป็นกลุ่มที่เคยเดินทางไปเรียนต่อ ไปใช้ชีวิตในต่างประเทศหรือไปใช้ชีวิตอยู่ในเมืองที่ไม่ใช่บ้านเกิดของตนเอง ทำให้ต้องพยายามศึกษาวิธีการเดินทางมาตั้งแต่สมัยวัยรุ่นสาว รวมไปถึงการทำงานที่ผ่านมามีเกี่ยวข้องกับการเดินทาง เป็นนักธุรกิจ เป็นข้าราชการที่ต้องย้ายที่ทำงานไปประจำตามต่างจังหวัดหรือต้องเดินทางไปติดต่องานอยู่เสมอ การเดินทางไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นเรื่องที่คุ้นเคย เมื่อมีการเดินทางก็ต้องมีการท่องเที่ยว การเดินทางไปที่ต่างๆ ก็เหมือนกับการที่ผู้สูงอายุได้ท่องเที่ยวไปในตัว เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ “ประสบการณ์ที่สั่งสม” มาตั้งแต่สมัยทำงานก็ต่อเนื่องมาถึงการท่องเที่ยวในวัยสูงอายุที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจและวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองได้

เป็นคนเดินทางอยู่แล้ว เยอะเลย เดินทางไปทั่วโลกเลย ไม่ใช่ทั่วโลก แต่ไปมาเกือบทุกประเทศ ยุโรปไปมาครบแล้วกัน จีน ญี่ปุ่น ไต้หวันไปเป็นร้อยๆ เที่ยว เป็นพวกที่ทำการค้าด้วยกัน ฮองกง สิงคโปร์ มาเลย์ เวียดนาม ลาว แลเบเซียเป็นประเทศหลักๆ ที่เราค้าขายด้วย เราไปติดต่อธุรกิจแล้วถือโอกาสท่องเที่ยวด้วย

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาววัฒน์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้รู้สึกว่าการเดินทางท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของตนเอง คู่กันเคยกับการเดินทางอยู่แล้วตั้งแต่สมัยวัยหนุ่มสาว วัยทำงาน เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจึงไม่ได้รู้สึกว่าการไปท่องเที่ยวเป็นเรื่องยาก รวมไปถึงการมีเครือข่าย มีเพื่อน มีคนรู้จัก ทำให้การติดต่อ ขอข้อมูล ประสานงานเรื่องท่องเที่ยวเป็นไปได้ง่ายขึ้น การตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับตัวผู้สูงอายุเป็นหลัก ทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังคงสามารถรักษาตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่มีในสมัยวัยทำงานมาจนกระทั่งเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ เรียกได้ว่า **“เป็นทุนทางวัฒนธรรม ทุนความรู้ และทุนทางสังคม”** ที่ผู้สูงอายุที่ใช้ระยะเวลา **“สะสมมาโดยตลอด”** ซึ่งสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุท่องเที่ยวที่มีความเข้มแข็ง

ลักษณะเช่นนี้ยังอธิบายโดยใช้กรอบทฤษฎีของผู้สูงอายุ ได้แก่ ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ที่อธิบายเกี่ยวกับความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม ผู้สูงอายุที่ชอบทำกิจกรรมทางสังคมมาก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ จะรักษาความสนใจในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เปรียบได้กับการพยายามสะสมทุนเพื่อทำกิจกรรม ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวมาตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ จึงมีแนวโน้มท่องเที่ยวอย่างจนเข้าสู่วัยสูงอายุ นอกจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ตัดสินใจไปท่องเที่ยว ริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เพราะมีประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวอยู่แล้ว อีกส่วนหนึ่งจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่บอกว่า ตอนที่ยังไม่เกษียณหรือยังทำงานอยู่นั้น ตนเองไม่ค่อยมีโอกาสท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เพราะมีภาระทั้งการทำงาน ภาระการดูแลครอบครัว ถึงแม้จะได้เดินทางหรือได้ไปต่างประเทศอยู่เป็นประจำ แต่การเดินทางนั้นยังเกี่ยวข้องกับงานที่ตนเองต้องรับผิดชอบ ทำให้ผู้สูงอายุอาจจะรู้สึกว่าตนเองไปท่องเที่ยววันน้อย ต้องให้ความสำคัญกับงานก่อนเป็นอันดับแรก พอเข้าสู่วัยที่ตนเองอายุมาก หมกมุ่นจากงานที่รับผิดชอบอยู่ มีเวลาจึงอยากจะทำท่องเที่ยวจริงจัง

ภูมิหลังจากการทำงาน ประสบการณ์ชีวิต ความชื่นชอบ และความพร้อมในการท่องเที่ยวดังที่กล่าวไปเป็นทุนหรือเป็นองค์ประกอบที่ช่วยทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจไปท่องเที่ยว อีกทั้งการที่ผู้สูงอายุอยากไปท่องเที่ยวหลังจากที่ใช้ชีวิตช่วยวัยทำงานมาอย่างยาวนาน แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงที่จะต้องการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ไม่อยากแยกตัวออกไปจากสังคม ปรัชญาการดำรงกล่าวอธิบายเทียบเคียงกับทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ (Activity Theory) ผู้สูงอายุยังสนใจที่จะทำกิจกรรมไม่แยกตัวออกจากสังคม กิจกรรมยามว่างจึงเข้ามามีบทบาทแทนการทำงาน และเมื่อหลุดพ้นจากภาระหน้าที่การทำงาน ทำให้มีเวลาที่จะเรียนรู้การวางแผนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งหรือสะสมทุนในด้านต่างๆ จึงทำให้เป็นผู้นำ ริเริ่มการท่องเที่ยว สามารถให้คำแนะนำ ชักชวนเพื่อนท่องเที่ยว รวมไปถึงจัดการท่องเที่ยวให้กับเพื่อนได้

ดังนั้นการมีประสบการณ์การทำงานในองค์กรหรือหน่วยงาน เมื่อสมัยวัยทำงาน ทำให้ผู้สูงอายุได้สั่งสมประสบการณ์หลากหลาย ได้มีเพื่อน มีเครือข่าย มีการติดต่อสื่อสาร สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมตัวตนของบุคคลด้วยเช่นกัน สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เมื่อเข้าวัยสูงอายุ ความสามารถต่างๆ ไม่ได้ลดลง กลับเป็นทุนที่สะสม ทำให้ผู้สูงอายุยังคงมีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญเพิ่มขึ้นด้วย จึงมีการสื่อสารอัตลักษณ์หรือมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นในการเดินทางท่องเที่ยวได้

ลุงเป็นทหาร เกษียณตอนอายุ 60 ก่อนที่เราจะเกษียณ เราเรียนจบ เราทำงานหนักมาตลอด ไม่มีเวลา ยิ่งถ้าเป็นทหาร ใน 40 ปี รับราชการ อยู่บ้านแทบไม่ถึงครึ่ง ไปสนามชายแดนตลอด ภรรยาป่วย เจ็บ คลอด ไปคนเดียว พอหลังจากเกษียณแล้ว เราหลุดแล้ว หลุดตรงนี้มาแล้ว หลุดวัยทำงาน เราจะไม่กลับไปทำงานอีกต่อไป เหลืออีก 10 ปีเท่านั้น เรายังเดินได้สบาย ปีนเขา เข้าถ้ำยังทำได้ เราตั้งใจจะเที่ยวให้มากที่สุด หาความสุขให้ตนเอง เพราะเราเรียนตั้งแต่เด็ก ทำงานโอกาสในการเที่ยวน้อย พออายุมากขึ้นเวลาในการเที่ยวมีมากขึ้น การเที่ยวของเราคือไปตามธรรมชาติ ไปเรียนรู้ ไม่ได้ไปเที่ยวตามผับ บาร์ เราจึงอยากใช้เวลาเที่ยว ตอนที่ยังไปไหว ไม่มีภาระใดๆ อยากไปเที่ยวให้มากที่สุด เราคิดว่าหลังเกษียณ เรามีเวลานิดเดียวอีก 10 ปี ในประเทศไทยเรายังไปไม่ครบเลย ตั้งเป้าไว้ว่าถึงแค่ 70 ถ้ายังไหวอยู่จะไปเรื่อยๆ ถ้ารู้สึกว่าเป็นภาระก็คงไม่ไปแล้ว ภาระกับตัวเอง ภาระกับคนรอบข้าง ตอนนี้เรายังไปไหว เข้าป่าได้ เดินได้ ปีนน้ำตกได้ เราก็จะไป

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

สมัยตอนทำงานเป็นคนที่ไม่ได้เที่ยว ผมเป็นทหารรักษาพระองค์ ตัดภารกิจถวายอารักขาอยู่ 8 ปี ที่ตามเสด็จ ผมลาออกมาตอนปี 35 แล้วมาทำธุรกิจสร้างห้องแถว ใส่ชื่อลูกให้ดูแล ผมมีบ้านอย่างน้อย แต่ผมมีกิจการส่วนตัว ตอนนี้ให้ลูกดูแลทั้งหมด เรื่องบ้านเราปล่อยให้ลูกดูแลไปแล้วจะไม่มีห่วงอะไร พอเวลาไปเที่ยวเราจัดการทุกอย่าง เราจะคอยบอก คอยให้ข้อมูลกับเพื่อนร่วมทาง

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยสรุป การตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องแตกต่างกัน การอธิบายด้วยทฤษฎีผู้สูงอายุที่กล่าวไป จะทำให้เข้าใจภูมิหลังการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น และสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 5.3)

กลุ่มแรก การตัดสินใจท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับครอบครัวและเพื่อน ผู้สูงอายุไม่สามารถที่จะจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีฐานะเป็นสมาชิกผู้ร่วมเดินทาง เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์ “ผู้พึ่งพา” ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังพอมีความสามารถที่จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่เพราะเดินทางมามากแล้วจึงให้ลูกหลานเป็นคนจัดการพาไปท่องเที่ยว ลักษณะดังกล่าวเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้มีพระคุณที่ได้รับการตอบแทน” ขณะที่กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม สามารถช่วยตัดสินใจในการท่องเที่ยวได้ แต่ไม่ได้มีคุณลักษณะที่เป็นผู้นำ ผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้ตามที่ดี” ส่วนกลุ่มสุดท้าย กลุ่มผู้สูงอายุตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยว มีความเป็นผู้นำ และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้ จึงสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งไม่แตกต่างจากคนหนุ่มสาว

ตารางที่ 5.3 การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การตัดสินใจ วางแผนการท่องเที่ยว	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว
(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีผู้ช่วยในการตัดสินใจและวางแผนทุกอย่างเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	<p>ผู้พึ่งพาหรือผู้อ่อนแอ</p> <ul style="list-style-type: none"> - พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนในการตัดสินใจไปท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยว ถ้าไม่มีผู้จัดการท่องเที่ยวให้ จะเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ - อาจจะมีความรู้สึกหวาดกลัวการเดินทาง ถ้าหากไม่ได้เดินทางกับคนรู้จักหรือไปในสถานที่ไม่คุ้นเคย - ไม่มีอำนาจตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว
(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ตัดสินใจไปท่องเที่ยวเพราะครอบครัวหรือเพื่อนวางแผนจัดการท่องเที่ยวให้	<p>ผู้มีพระคุณ / ผู้ที่ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองอยู่บ้าง แต่เลือกหรือชอบที่จะให้ลูกหลาน เพื่อน หรือคนที่ไว้วางใจ ช่วยดูแลวางแผนการท่องเที่ยวให้กับตนเอง ถ้ามีคนจัดการให้ตนเองจึงจะตัดสินใจไปท่องเที่ยว - มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่ว่าเลือกที่จะให้ลูกหลานเป็นผู้วางแผนการท่องเที่ยว
(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมตัดสินใจและมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยว	<p>ผู้ตามที่ดี</p> <ul style="list-style-type: none"> - การตัดสินใจและวางแผนขึ้นอยู่กับเพื่อนร่วมเดินทางและผู้สูงอายุเองด้วยบางส่วน เป็นการแบ่งปันอำนาจร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเพื่อนร่วมเดินทาง - ผู้สูงอายุสามารถช่วยติดต่อสื่อสาร ประสานงาน หาข้อมูลเรื่องการท่องเที่ยวให้ได้บางส่วน - เน้นการตัดสินใจของกลุ่มเป็นหลัก
(4) กลุ่มผู้สูงอายุที่ตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง	<p>ผู้เข้มแข็งไม่แตกต่างจากคนหนุ่มสาว / ผู้นำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีอำนาจตัดสินใจและวางแผนท่องเที่ยวด้วยตนเอง - มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำอย่างชัดเจน สามารถติดต่อสื่อสารหรือประสานงานจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง สามารถให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ มีความรู้ และชักชวนผู้อื่นให้เดินทางท่องเที่ยวได้ - เป็นผู้สูงอายุที่ชอบการเดินทางท่องเที่ยวเป็นทุนเดิม มีหัวใจนักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางอย่างเต็มเปี่ยม

ข. แรงจูงใจในการท่องเที่ยว

แรงจูงใจคือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากเดินทางท่องเที่ยว การศึกษาแรงจูงใจจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสอบถามเพิ่มเติมจากการสังเกตการณ์ผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุหนึ่งคนนั้นมีแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่หลากหลายและผสมผสานกัน เช่น ต้องการพักผ่อน ขณะเดียวกันก็เป็นการแสวงหาความรู้ และยังเกี่ยวข้องกับความคิด ทักษะคิด ความเชื่อ และภูมิหลังของผู้สูงอายุ ที่ทำให้ผู้สูงอายุแต่ละคนให้มีแรงจูงใจในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน แรงจูงใจยังมีส่วนสำคัญเชื่อมโยงกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ แรงจูงใจเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นความต้องการที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากที่จะออกท่องเที่ยว ขณะที่ประสบการณ์เป็นการประมวลความคิดเห็น ทักษะคิด และอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้สูงอายุได้รับหลังจากการท่องเที่ยว จากการศึกษาครั้งนี้ ได้จัดกลุ่มแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่สำคัญ 4 ประเด็น ซึ่งเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

ประเด็นแรก แรงจูงใจในการท่องเที่ยวคือได้ไปทำบุญไหว้พระ สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ประเด็นที่สอง แรงจูงใจในการท่องเที่ยวคือการได้ไปใช้เวลาอยู่กับครอบครัวหรืออยู่กับกลุ่มเพื่อน

ประเด็นที่สาม แรงจูงใจในการท่องเที่ยวคือได้ไปพักผ่อนหย่อนใจ มีความสุข

ประเด็นสุดท้าย แรงจูงใจในการไปเที่ยวทำให้แสวงหาความรู้ และได้ทำกิจกรรม

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่กล่าวไป เป็นความต้องการเพื่อตอบสนองตนเอง ได้แก่ การไปพักผ่อน การแสวงหาความรู้ การไปไหว้พระ และเป็นความต้องการที่เกี่ยวกับบุคคลใกล้ชิดคือการได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน

(1) ได้ไปทำบุญไหว้พระ สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อทางศาสนา

การเข้าวัด ทำบุญ ไหว้พระกับผู้สูงอายุมักจะมองว่าเป็นของคู่กันเสมอ วัดในปัจจุบันกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่อาจจะให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มากกว่ากลุ่มคนวัยอื่น กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาได้เล่าถึงการท่องเที่ยวของตนเองว่า มักจะต้องเกี่ยวข้องกับ “การไปวัด” ด้วยเสมอ แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเน้นการไปเที่ยววัด ไปไหว้พระ ทำบุญ สวดมนต์ ขอพร เพราะ “ได้ความสบายใจ” รู้สึกว่าตนเองมีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ วัดและการทำบุญจึงเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากออกไปท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นจึงเป็นการสื่อสารที่ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่ค้ำชูของของกลุ่มผู้สูงอายุว่าเป็น “ผู้สูงวัยที่มีใจใฝ่ธรรมะ”

ตอนนี้เวลาไปเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับทำบุญตลอด ไปกับน้องชาย ทำโรงทานบ้าง ไปวัดพิบูลทอง หลวงพ่อแพร เรียกว่าไปทำบุญบ่อยๆ หลังจากเกษียณจาก (งาน) ที่โรงพยาบาล จะไปเกี่ยวข้องกับบุญ หนึ่งปีจะไปบวชสามครั้ง มาชะ วันแม่ วันพ่อ ไปบวชทุกๆ ปี บวชเนกขัมมะ นุ่งขาวห่มขาว

(นิ่ม อินทร์ใหญ่, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2556)

ชอบเดินทางไปทำบุญ เพราะเพื่อนฝูงชวนกันไป วัดไหนจะมีทอดกฐิน จะชวนกันไป ไปทอดกฐิน
เอาบุญ ชอบเที่ยวด้วย พอทอดกฐินเสร็จจถอนกลับ หลวงพ่อท่านพาเที่ยวด้วย เที่ยวตลาด

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

คนจัดทัวร์เขาจะบอกเราว่าเที่ยวนี้จะพาไปที่ไหนบ้างตั้งแต่ต้น ถ้าเราเคยไปมาแล้ว เราจะบอกเขา
ว่าไม่ไป ที่ชอบที่สุดชอบไหว้พระเป็นจิตใจเลย ชอบมาก ถ้าบอกว่าพาไปไหว้พระ จะไปเลย ที่ชอบ
เพราะได้กุศลดี เราตั้งใจของเราไว้แล้ว ทุกวันนี้ยากก็ปฏิบัติธรรม ไม่ทานเนื้อสัตว์

(กาญจนา บุญเลิศสุวสิทธิ์, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

การท่องเที่ยวในรูปแบบของการเดินทางไปสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไหว้พระ ทำบุญ เป็นการ
เดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบที่ชาวเอเชียคุ้นชินมาช้านาน เพราะวิถีชีวิตที่ผูกพันกับวัด เติบโตมากับวัด คน
รุ่นพ่อแม่ของผู้สูงอายุจะพาลูกหลานเข้าวัดตลอด ในสมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้
เป็นสถาบันการศึกษา การจัดประเพณีที่สำคัญล้วนเกิดขึ้นที่วัด การเข้าวัดจึงเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุคุ้นเคย
ปฏิบัติต่อกันมา สาเหตุนี้อาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองผูกพันกับวัด เพราะฉะนั้นเมื่อไปต่างถิ่น ไป
ท่องเที่ยวที่ต่างๆ สิ่งสำคัญคือการแวะไปสักการะสถานที่ที่คนในท้องถิ่นนั้นนับถือ แม้กระทั่งการได้ไป
ท่องเที่ยวต่างประเทศ วัดก็ยังถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญไม่แพ้สถานที่ท่องเที่ยวอื่นที่มีคนนิยมไป
ท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

คนแก่ส่วนใหญ่ชอบไปทำบุญทั้งนั้น พ่อแม่พาไปทำบุญก็ทำต่อเรื่อยๆ มา ยายอยากไปเห็นสถานที่
อื่นๆ แต่ไม่มีคนพาไป ลูกๆ ไม่มีเวลาพาไป เขาทำงานกัน ทำงานทุกวัน หยุดแต่วันอาทิตย์วันเดียว
ได้อาศัยไปกับเพื่อนกับฝูงที่คอเดียวกัน

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

จากการสังเกตการณ์และสอบถามเพิ่มเติมกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวที่ประเทศพม่าและอินเดีย
พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุชอบไปท่องเที่ยวไหว้พระเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกท่องเที่ยวพม่า
เพราะต้องการไหว้พระ ส่วนการไปท่องเที่ยวอินเดียก็เช่นกัน เน้นการสักการะสังเวชนียสถาน ซึ่งเป็นความ
ใฝ่ฝันอย่างหนึ่งของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา ผู้สูงอายุกลุ่มที่ไปทัวร์อินเดียส่วนใหญ่สนใจศึกษาพุทธศาสนา
เรียนรู้พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า การได้มากราบพระพุทธเจ้า ได้มาเห็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา
ด้วยตาตนเอง เป็นความสุขใจ ความปลื้มปิติ ถึงจะมีอุปสรรค ยากลำบากทางร่างกายบ้าง แต่ไม่ได้รู้สึกเป็น
ปัญหาเลย เพราะด้านจิตใจมีความสุข อิ่มบุญที่ได้จากการเดินทาง แรงจูงใจในการท่องเที่ยวจึงมาจากความ
ศรัทธาที่ผู้สูงอายุมีต่อศาสนาที่ตนเองนับถือ

ผมไปประมาณ 9 วัน กลับมาก็รู้สึกดี สุขใจ สบายใจ ลำบากก็จริง แต่พอไปถึงนั้นแล้ว เหมือนเรา
ได้ไปทำบุญ มีความสุข ผมไปสถานที่ 4 ตำบล สังฆคณีสถาน ตามพุทธประวัติเลย ได้ไปมาครบ
ได้ไปนั่งสวดมนต์ที่นั่นด้วย เพราะมีพระผู้นำที่ดีไป เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ได้ไปสวดมนต์ทุกที่ที่ไป
ไปนั่งในกุฏิพระพุทธรเจ้า สวดมนต์ในนั้นด้วย เรียกได้ว่าครั้งหนึ่งในชีวิตของเราที่ได้ไป

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ลุงมีความคิดยังไม่รู้ ลุงศรัทธาในพระพุทธรเจ้า อยากจะกลับไปกราบพระพุทธรเจ้า จะไปที่เดิมอีก
ลุงว่ามันได้ความปลาบปลื้ม ทำให้สุขใจ ดีมาก

(ศักดิ์ จิวราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ออกทัวร์ธรรมจาริกเกือบทุกเดือน ก่อนมาอินเดีย ไปดอยอินทนนท์ เพราะลูกชายซื้อบ้านอยู่ที่
ดอยอินทนนท์ เป็นคนชอบเที่ยว แต่จะเที่ยวตามวัดวาอาราม ไหว้พระเป็นส่วนใหญ่ เที่ยวมาตั้งแต่
สมัยสาว ๆ แล้ว

(ลัดดา สุขเกษม, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2556)

แรงจูงใจที่เกี่ยวกับความศรัทธาในศาสนา จึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของผู้สูงอายุ กลุ่ม
ผู้สูงอายุที่ศึกษาบางส่วนยังบอกอีกว่า ไม่ว่าจะไปเที่ยวที่ใดก็ตามขอให้มีโอกาสแวะไปไหว้พระ ไปวัดในพื้นที่
นั้นๆ ด้วย จะมีความสุขมาก

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวเพื่อไหว้พระและทำบุญจึงเป็นแรงจูงใจที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญเป็น
อันดับแรก ทั้งนี้ในการเดินทางแต่ละครั้งผู้สูงอายุอาจจะมีเป้าหมายหรือมีจุดเน้นในการเดินทางแตกต่างกัน
แต่การไหว้พระ ทำบุญเป็นกิจกรรมที่แฝงอยู่ในการท่องเที่ยวเกือบทุกประเภท และถ้าหากการเดินทางใน
ครั้งนั้น ผู้สูงอายุเน้นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นหลัก การไหว้พระ การได้ทำบุญจะเป็นแรงจูงใจและเป็น
เหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากออกไปท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ส่วนมากเราไปทะเลหรือไปตามที่ไหน เราต้องมีที่ลงไปไหว้พระ ตรงไหนเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ เขาพูด
กัน บอกกล่าวกัน เราจะแวะลงไปไหว้พระเป็นธรรมดา เราไปได้ทุกที่เรื่องเที่ยว ไม่มีตรงไหนที่ไม่
ชอบไป ไปแล้วได้ไหว้พระ ไหว้เจ้า ทางคณะ ทางเพื่อนเรา เขาพาเราไปไหนเราไปหมด ตัวเองจะ
ไม่ค่อยพูด จะไม่บอกว่าต้องไปตรงนั้นตรงนี้ ความชอบส่วนตัวของเรา ไปเที่ยวไหนก็ได้ แต่ขอให้
ได้ไหว้พระ

(โสมนัส ภูสีเขียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ส่วนใหญ่เราจะทัวร์ไหว้พระ ถ้าเราไปกันเอง ไปกับเพื่อน เหมารถตู้ไปกัน เราจะไปไหว้พระกันเป็นหลัก ถ้าไปกับที่ชุมชนจัด นักการเมืองจัด พาไปไหว้พระมีเหมือนกัน พอคนเราอายุมากแล้ว เราเอาวัดเป็นที่พึ่ง 80 แล้ว จะอยู่อีกกี่ปี ออยู่อีกสัก 10 ปี 90 เยอะแล้ว ขึ้นอยู่กับยมบาล เขาจะให้ไปเมื่อไหร่ ตอนนี้ไม่กลัวแล้ว เรื่องเป็นหรือตาย

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

การไปเคารพสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สื่อสารให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเอเชียที่เป็นวิถีชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จากการทบทวนประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวที่ได้กล่าวไปในตอนต้น การเดินทางเพื่อแสวงบุญ (Pilgrim) เป็นรูปแบบการเดินทางหนึ่งที่มีมาตั้งแต่ในอดีต จนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบันวัดยังเป็นสถานที่สำคัญ และเป็นแรงจูงใจที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุในการเดินทางท่องเที่ยว นิยามขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization or WTO) ได้อธิบายว่าผู้เดินทางเพื่อการแสวงบุญถือได้ว่าเป็นนักท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ยังเปรียบได้กับการแสวงบุญของนักท่องเที่ยวในยุคสมัยใหม่อีกด้วย (MacCannell, 1976; Pfaffenberger, 1983; Graburn, 1989 อ้างถึงใน Alneng, 2011)

อย่างไรก็ตามนิยามของนักท่องเที่ยวกับนักแสวงบุญก็ยังโต้แย้งกันอยู่ เพราะแรงจูงใจในการแสวงบุญเป็นแรงจูงใจที่ถูกมองว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งอาจจะแตกต่างจากแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่อาจจะไม่ได้มีเงื่อนไขที่ต้องปฏิบัติ การท่องเที่ยวและการแสวงบุญอาจจะมีเพียงเส้นแบ่งบางๆ ที่กั้นไว้ในความเป็นจริงแล้ว เราจะเห็นได้ว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาต่างๆ ก็ล้วนเป็นสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเช่นกัน (Meethan, 2001 อ้างถึงใน Alneng, 2011)

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยที่ต้องการไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ จึงเป็นหนึ่งในแรงจูงใจที่สำคัญ แรงจูงใจลักษณะนี้ไม่ได้ถือเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ แต่ว่าเป็นวิถีชีวิตที่ผู้สูงอายุเติบโตมาเป็นความใกล้ชิด ความผูกพันกับวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ รวมไปถึงเป็นความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาที่มีอยู่ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาจึงรู้สึกว่าการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ศาสนาให้คำตอบในการดำเนินชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุมีความศรัทธาในการเดินทางท่องเที่ยวไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มากที่สุด

(2) ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและเพื่อน

แรงจูงใจสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในประเด็นนี้คือการได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้เหตุผลว่าเป้าหมายการท่องเที่ยวอาจจะไม่ได้สำคัญมากนักเท่ากับเพื่อนร่วมเดินทาง การได้เห็นครอบครัวพร้อมหน้า พร้อมตากันไปท่องเที่ยว ได้เห็นครอบครัวมีความสุข ตนเองก็มีความสุขตามไปด้วย รวมทั้งการได้ไปสังสรรค์กับกลุ่มเพื่อนเช่นเดียวกัน ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ “เป็นศูนย์รวมใจของครอบครัว” หรือเป็น “ผู้รักครอบครัว”

ตั้งใจไว้ว่าจะไปปีละครั้ง เพิ่งไปสิงคโปร์มาเมื่อเดือนที่แล้ว พาครอบครัวไปทั้งหมดเลย 9 คน ลุงเป็นคนวางแผนการเที่ยวเองทั้งหมด ลูกสาวจะช่วยออกความคิดเห็นกัน ลูกสาวที่รู้เรื่องเขาจะช่วยออกความคิด เราไม่ได้เผด็จการทั้งหมดหรอก เราจะบอกเขาว่าจะเที่ยวที่ไหนกันให้เขาบอก คนนั้นเสนอ คนนี้เสนอ เรามาจัดโปรแกรมว่าจะไปไหนกันบ้าง ตามเวลาที่เราได้อยู่

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

แรงจูงใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะมีอิทธิพลในชีวิตของผู้สูงอายุค่อนข้างมาก ผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนที่ตนเองรู้สึกไว้วางใจมากที่สุด อย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว ผู้สูงอายุมิทั้งกลุ่มผู้นำที่ริเริ่มการไปท่องเที่ยวและกลุ่มผู้ตามที่จะไปท่องเที่ยวก็ต่อเมื่อมีคนชักชวน แต่สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้เลยในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุคือ “เพื่อนร่วมเดินทาง” ที่รู้จักกัน มีมุมมอง ทักษะคติ ไกล่เคียงกัน ครอบครัว ลูกหลาน เป็นกลุ่มบุคคลอันดับต้นๆ ที่ผู้สูงอายุมักจะเดินทางท่องเที่ยวด้วยการสื่อสารภายในครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจึงเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

สำหรับลุง เรื่องการท่องเที่ยว ลุงไม่ได้อยากเที่ยวมากมาย แต่เพื่อความสุขของครอบครัวลุงจะไปที่ไหนที่ครอบครัวอยากไปกันจะตามเขา...เราไปมาเต็มที่แล้ว ครึ่งชีวิตเราเดินทางมาตลอด จนไม่อยากจะไปไหนแล้ว ทุกวันนี้ถ้าถามว่าอยากจะไปเที่ยวที่ไหนบ้างไหม ไปพักผ่อนไหม ที่ไปเที่ยว ที่ทำสิ่งต่างๆ เพื่อความสุขของครอบครัว ลูกเขาจะบอกว่า พ่อต้องไปด้วยนะ ถ้าลูกจะเที่ยว ไปไหนกัน เป็นครอบครัวแล้ว เราก็บอกไม่ไปด้วย เขาจะไม่ไปกัน พ่อเขาไปไหนกัน เราต้องไปกับเขาด้วย เพื่อให้เขามีความสุข เพราะเราถือว่าเราเคยไปเที่ยวมาจริง แต่ลูกๆ เขายังไม่เคยไป

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ตอนนี้เวลาไปเที่ยว เรานั้นไปพักผ่อนชายทะเล ลงทะเล อยู่กับครอบครัว ถ้าไปทะเล แต่ไม่ได้ลงทะเล รู้สึกเหมือนไม่ได้ไปทะเล เหมือนกับว่าเสียเงินแล้วไม่ได้อาบน้ำทะเล ลงทะเลทำให้ได้โอโซน สุขภาพดี มีความสบายใจ ไปเที่ยวเราสบายใจ รู้สึกดี ไม่ค่อยมีปัญหา ไม่เคยเจออุปสรรคในการเดินทาง

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

ไปเที่ยวจะสนุกสนาน จะพาหลานไปเที่ยวด้วยตลอด ชอบไปเที่ยว มีความสุข ถ้าไปเที่ยวในเมืองไทยจะขับรถไปกันเอง

(มณฑนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

สังเกตได้ว่า ครอบครัว ลูก หลาน ญาติ เป็นกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุกล่าวอ้างถึงในการให้สัมภาษณ์ และถือได้ว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับครอบครัว จะท่องเที่ยวกับสามี ภรรยา ลูก หลาน พี่ น้อง ญาติ เป็นต้น นอกจากแรงจูงใจที่สำคัญคือครอบครัวแล้ว กลุ่มเพื่อน เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะเลือกไม่ไปท่องเที่ยว เพราะที่ไม่มีเพื่อนที่รู้ใจไปด้วย

ที่ไปครูไปเที่ยวทุกครั้งเพราะเพื่อนเขาตั้งใจไป ไปเพราะไปคุยกับเพื่อน จุดประสงค์จริงๆ ที่ครูไปคือการได้ไปอยู่กับเพื่อน ไปคุยกับเพื่อน สนุกกับเพื่อน สถานที่อาจจะไม่สำคัญมากนัก แต่จุดใหญ่ของครูคือการได้ไปกับเพื่อน อยู่กับเพื่อน คุยกันกับเพื่อนๆ

(อาภรณ์ สอนจันทร์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

แคชเมียร์ ไปประมาณ 4 คืน 5 วัน พาไปดูภูเขา และพาไปไหว้พระ ในวัดสวยๆ ชอบ ส่วนที่อินเดีย ไปดู 4 สังเวชนียสถาน เคยไปแล้ว ประทับใจและยังอยากไปอีกครั้ง อยากไปทัวร์ที่มีทัชมาฮาลด้วย เพราะยังไม่เคยเห็น กะว่าถ้ามีเพื่อนไปด้วย ไม่ชอบเดินทางคนเดียว ต้องมีเพื่อนไป ถ้ามีเพื่อนที่นอนด้วย ที่ถูกใจ รู้ใจกันก็อยากไป

(จรัสกรรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

การเดินทางท่องเที่ยวอย่างที่ได้อ้างไว้แล้วว่า เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษคือเราต้องร่วมเดินทางกับหมู่คณะ เห็นหน้ากัน เจอกันตลอดการเดินทางจนกว่าการเดินทางจะสิ้นสุดลง เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุจะใส่ใจกับการเลือกเพื่อนร่วมเดินทางค่อนข้างมาก ถ้าหากว่าเป็นการเดินทางที่ไม่ได้เป็นการซื้อทัวร์ ผู้สูงอายุเป็นคนจัดการเดินทางเอง แรงจูงใจสำคัญในการเดินทางคือเพื่อนร่วมคณะเดินทางที่ต้องเข้าอกเข้าใจกัน รู้ใจกัน มีความรู้สึกเป็นหมู่คณะ สามัคคีกันในการเดินทาง เพราะต้องอยู่เห็นหน้าค่าตา ร่วมท่องเที่ยวกันให้ครบตามแผนที่วางไว้ ถ้าหากมีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนที่ร่วมท่องเที่ยว จะทำให้รู้สึกไม่สนุกในการเดินทาง ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาจึงค่อนข้างจะใส่ใจกับการเลือกเพื่อนที่จะไปท่องเที่ยวด้วย

มีอยู่ครั้งหนึ่ง เคยชวนเพื่อนบ้านไปเที่ยวด้วยกัน ระหว่างเที่ยวมีปัญหากัน กลับมาไม่พูดกันเลย เราพาพรรคพวกไปเที่ยวที่ดอยอ่างขาง แม่เป็นหัวหน้าทัวร์ เป็นคนรวมพวกไปและเป็นคนดูแล มีเพื่อนที่เชียงใหม่เป็นคนนำเที่ยวอีกทีหนึ่ง พอไปถึงเพื่อนที่มีปัญหาคนนี้บอกว่า เขามาไม่ถึงดอยอ่างขาง เขาบอกว่ามาแค่ขอบอ่าง ขอเงินคืนครั้งหนึ่ง...เรื่องเพื่อนเดินทาง ต่อจากนี้ถ้าไม่สนิทกัน ไม่เอาอีกแล้ว

(จรัสกรรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

เรื่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชอบมาก มีความสุขและเรามากจะโชคดีที่ได้ไปกับทีมหรือได้ไปกับคนที่ใส่ใจใฝ่
รู้ในเรื่องเดียวกัน ไม่ค่อยมีปัญหา ถ้าไปกับลูกศิษย์อาจจะมีปัญหาบ้าง เนื่องจากเราสอนลูก
ศิษย์ที่โตแล้ว ให้แก้ปัญหาตัวเอง แต่ไม่ใช่เรื่องเครียด โชคดีที่เวลาเราไปเที่ยว เป็นทีมที่ไม่สร้าง
ปัญหาให้กันและกัน ไปแล้วมีความสุข ประทับใจ มีเรื่องเล่า แต่ถ้ามีเรื่องไม่ดี สมมติว่าไปกับกลุ่ม
เล็กๆ จะมีเพื่อนอยู่กลุ่มหนึ่งตั้งแต่สมัยมัธยม จะมีคนประเภททวนๆ อยู่บ้าง เราจะแก้ปัญหากันไป
เราจะเขียนเป็นเรื่องแอบนินทาเล็กๆ เชิงเอ็นดู

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ไปกับเพื่อนที่ชมรม คนนั้นดูแล คนนี้ก็ดูแลเรา คอยพาเราเดิน คนนี้ประจำ (เพื่อนที่นั่งข้างๆ) จะ
ดึงเรา จะกินอะไร เขาช่วยจัดทำให้เราระหว่างไปเที่ยว เราไม่ต้องยุ่งเลย เพื่อนฝูงที่นี้ช่วยดูแล อยู่ที่
ชมรม (ชมรมผู้สูงอายุ) เรารู้สึกอบอุ่น พุดจริงๆ ที่มาที่ชมรมเพราะแบบนี้ ที่มีกำลังใจเพราะคน
ใกล้เคียง โอ้โห ทำให้เราดีมาก

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

แรงจูงใจในการที่จะดึงให้ผู้สูงอายุออกจากบ้านมาท่องเที่ยวได้คือการได้เดินทางกับคนที่คุ้นเคย
ครอบครัว เพื่อนที่สนิท รู้ใจ เข้าอกเข้าใจกัน จุดหมายอาจจะไม่สำคัญเท่ากับระหว่างการเดินทางที่ผู้สูงอายุ
ได้แบ่งปันเรื่องราวการท่องเที่ยวกับเพื่อนที่รู้จักกัน ถึงแม้ว่าในบางกรณี ผู้สูงอายุบางคนสามารถไปท่องเที่ยว
คนเดียวได้หรือไปรู้จักเพื่อนใหม่จากการไปเที่ยวแบบชั่วคราว แต่ถ้าหากมีเพื่อนรู้จักสนิทสนมไปด้วยสักคน
หนึ่ง จะทำให้ผู้สูงอายุ “อยากไปเที่ยว” มากขึ้น เพื่อนจึงเป็นแรงจูงใจสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่อยู่ร่วม
เดินทางด้วยกันตลอดแล้ว ยังได้ช่วยเหลือ ดูแลด้านจิตใจและช่วยเหลือดูแลกันเรื่องสุขภาพร่างกายอีกด้วย

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากไปท่องเที่ยว เพราะต้องการได้ใช้เวลาอยู่กับ
ครอบครัว ใช้เวลาอยู่กับเพื่อน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่ทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้
ยังคงต้องการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ไม่ได้ต้องการอยู่อย่างสันโดษ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งอาจจะ
ต้องการความมั่นคงทางด้านจิตใจ มีคนที่คอยห่วงใยและดูแล แต่ถึงแม้จะมีคุณลักษณะการเป็นผู้นำการ
ท่องเที่ยว สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง อาจจะไปท่องเที่ยวเพียงคนเดียวได้ แต่ผู้สูงอายุก็ยังคง
ต้องการเพื่อนที่เป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยว

แรงจูงใจในประเด็นนี้ของผู้สูงอายุอาจจะไม่แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน จากผลการ
สำรวจที่ผ่านมายังพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุกลับมาให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวกับเพื่อนมากขึ้น (บริษัท
อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, 2554) ดังที่กล่าวไปแล้วว่าการท่องเที่ยวกับเพื่อนอาจจะทำให้
ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองได้กลับไปเป็นวัยหนุ่มสาว เพราะฉะนั้นถ้ามีเพื่อนไปด้วยทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้ม
ต้องการไปท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

(3) ไปได้พักผ่อนหย่อนใจ

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการไปได้พักผ่อนหย่อนใจ เพลิดเพลินใจ ได้รับความสุข หรือได้ผ่อนคลายจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เพราะถึงแม้จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุจะได้หยุดพักจากภารกิจต่างๆ ผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะมีภาระต้องรับผิดชอบ เรื่องงานบ้าน การช่วยดูแลหลาน บางส่วนอาจจะทำธุรกิจส่วนตัวเล็กๆ น้อยๆ การท่องเที่ยวเป็นอีก กิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อน ได้เจอเพื่อน ได้พูดคุย สนุกสนาน ได้เปิดหู เปิดตา ได้ออกนอกบ้าน ที่ตนเองคุ้นเคยบ้างในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผู้สูงอายุจึงไม่ใช่กลุ่มบุคคลที่ต้องการอยู่อย่างสันโดษเสมอไป ผู้สูงอายุยังต้องการความสนุกสนานในการใช้ชีวิต “ผู้รักความบันเทิง” จึงเป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอีก รูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในการท่องเที่ยว

โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เมื่อเกษียณจากการทำงานประจำแล้ว ไม่ได้ทำงานอะไรเลย ไม่ได้เครียด เรื่องการทำงาน ไม่มีธุรกิจส่วนตัว การอยู่บ้านเฉยๆ อาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าจะอยู่กับความคุ้นชิน ความ จำเจ อยู่ในพื้นที่เดิมๆ ผู้สูงอายุบางคนให้เหตุผลว่า อยู่บ้านในบางครั้งทำให้รู้สึกเหงา ในช่วงแรกอาจจะรู้สึก สบายใจ แต่เมื่ออยู่กับบ้านมากๆ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเบื่อหน่าย การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เป็นแรงจูงใจที่ ทำให้ผู้สูงอายุได้ออกไปข้างนอก เพื่อที่จะได้เจอกับบรรยากาศใหม่ๆ และสร้างประสบการณ์ชีวิตที่แปลก ใหม่ให้กับตนเอง

ลุงเป็นคนชอบเที่ยว เที่ยวมาตั้งแต่เด็กๆ ยันโต แก่แล้วก็ยังเที่ยวอยู่ ต้องโทรถามเพื่อนอยู่เรื่อยๆ ปีใหม่ไปไหน สงกรานต์ไปไหน ลุงชอบเห็นอะไรแปลกๆ ไม่ชอบอยู่บ้านมันเหงา แก่ตัว เกษียณ แล้วมันเหงา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

(สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การไปเที่ยวสำหรับผมไปเพื่อที่จะสนุกกันแค่นั้นเอง เป็นการสังสรรค์กัน พอเกษียณผมก็ยังไม่ เที่ยวบ้าง ปีหนึ่งไปเที่ยวประมาณหนึ่งครั้ง ไม่เกินหนึ่งครั้ง ส่วนใหญ่จะไปกับชมรม ชมรมจะเป็น การรวมกลุ่มกับเพื่อนที่เกษียณอายุอยู่ที่ทำงานเดียวกัน ประธานชมรมที่ผมอยู่ใจดี ส่วนไปเที่ยว กับครอบครัวผมจะไม่ค่อยได้ไป

(เลขา วิไลไพจิตร, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ย่าเป็นคนชอบสนุก ออกไปเที่ยวต่างจังหวัดชอบอยู่แล้ว เพราะอยู่ในบ้านตลอด วันอาทิตย์ได้ ออกมาสักวันหนึ่ง นอกนั้นอยู่แต่บ้านๆ ไม่ได้ไปไหน นอกจากว่าเวลามีงานต่างจังหวัดของญาติกัน เราก็จะไป มันก็สนุกที่ได้ออกมาข้างนอก ได้ไปเปิดหูเปิดตาไปเปลี่ยนบรรยากาศ ชอบ

(เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

การอยู่บ้านและได้เห็นได้ทำในสิ่งที่คุ้นเคย เหมือนเดิมเป็นประจำ ทำให้ผู้สูงอายุอาจจะไม่มีความ ตื่นเต้น ไม่มีชีวิตชีวา แรงจูงใจในการท่องเที่ยวคือความต้องการที่จะออกไปจากสถานที่เดิมๆ ไปในสถานที่ที่ ตนเองไม่เคยได้ไปหรือไม่ได้ไปบ่อย ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสนุกสนาน มีความสุข หลีกหนีจากความซ้ำซาก จำเจในชีวิตชั่วคราว เมื่อกลับมาจากท่องเที่ยวอาจจะรู้สึกสดชื่นขึ้น เพราะฉะนั้นประสบการณ์การท่องเที่ยว จึงต้องเป็นประสบการณ์ที่สร้างความรู้สึกแปลกใหม่ให้กับผู้สูงอายุ

เรามีความสนใจในการเดินทาง ปีนี้ๆ เราได้มีโอกาสไปท่องเที่ยว ไปเปิดหูเปิดตา หายเครียด จากการที่ต้องอยู่บ้านประจำ ได้ความสนุกสนาน อยู่บ้านบางครั้งก็เครียด แต่พอได้มาเจอเพื่อนที่ ชมรม (ชมรมผู้สูงอายุ) ความรู้สึกเครียดหายไปเพราะเราได้มาเจอเพื่อน ได้ความสบายใจ พอเรา กลับไปบ้าน เราไม่มีใคร เราอยู่กับสองคนกับแม่บ้าน ลูกๆ เราก็แยกครอบครัวไปหมดแล้ว พอไป เที่ยว เราได้เปลี่ยนบรรยากาศ เจอเพื่อนฝูง ระหว่างทางได้คุยกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน คุย สนุกสนาน รื่นเริง หายเครียด ไม่มีปัญหาอะไร

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

อยู่บ้านอายุช่วงนี้ งานอาชีพไม่มีแล้ว หลุดจากตรงนั้นมานานแล้ว เราจะทำงานบ้าน กวาดบ้าน ตกแต่งบ้าน พอว่างอาจจะร้องเพลง บ่ายออกกำลังกาย เดินไทเก๊ก หกโมงเย็นกลับบ้าน กลับบ้าน ทำกับข้าวให้ลูกกิน แม่บ้านหุงข้าวต้มแกงไป เราดูแลต้นไม้ด้วย มีดูทีวีด้วย เบื่อๆ ร้องคาราโอเกะ เล่น พอไปเที่ยวจะมีกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เราได้มีความสุขทางใจ ได้เจอพื้นที่อีกรูปแบบหนึ่งที่ ต่างจากบ้านเรา ความจำเจต่างๆ หมดไป โดยเฉพาะเราไปทางธรรมชาติ ดูภูเขา ดูนก ดูห้วยหนอง คลองบึง เป็นความสุข

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุไม่ได้มีงานทำนอกบ้าน แต่มีหน้าที่การเป็นแม่บ้านหรือพ่อบ้านอย่างเต็มตัว จะมีงาน บ้านที่ทำประจำวัน โดยเฉพาะผู้สูงอายุหญิงที่อาจจะต้องรับผิดชอบดูแลลูกหลาน จัดการงานภายในบ้าน เพราะลูกหลานที่เป็นคนหนุ่มสาวออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาทำงานบ้านได้เต็มที่ ผู้สูงอายุจึงต้อง รับภาระทำงานบ้านในส่วนนี้ การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายจากงานบ้าน ที่ต้องทำเป็นประจำ เมื่อไปเที่ยวผู้สูงอายุไม่ต้องมีภาระรับผิดชอบเหมือนกับตอนที่อยู่บ้าน เช่น ตอนไป เที่ยวไม่ต้องช่วยดูแลหลานเหมือนกับตอนอยู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผู้สูงอายุหญิงก็ยังคงมีบทบาท ของความเป็นแม่อยู่ตลอดเวลา แม้กระทั่งตอนไปเที่ยวอาจจะต้องช่วยดูแลเรื่องอาหารการกินกับหมู่คณะที่ เที่ยวด้วยกันก็เป็นได้ แต่ผู้สูงอายุมองว่าเป็นความสนุก ความสุขใจในอีกรูปแบบหนึ่ง

ไปเที่ยวจะสนุกสนานกว่า แต่พออยู่บ้านทำงานบ้านทั้งวัน ซักผ้า หุงข้าว กวาดบ้าน ถูบ้าน เพราะลูกต้องทำงาน วันเสาร์ทำครึ่งวัน ลูกไม่มีเวลา เราต้องทำทุกอย่างในบ้าน ทำคนเดียวทั้งหมด เสื้อผ้า ซักเสร็จส่งถึงห้องของลูก ยกเว้นรีดผ้าให้อย่างเดียวที่ไม่ได้ทำ ของลูกเขยพับเรียบร้อย ส่งถึงห้อง ที่เราทำเพราะเรายังทำไหวอยู่ ลูกๆ เขาทำงาน กว่าจะกลับมิดทุกวัน เข้าออกไปแล้ว ยังเอางานกลับมาทำที่บ้านด้วย เขาไม่มีเวลามาทำงานบ้าน กินข้าว พอลูกๆ นิ่ง เราดักข้าววางรอไว้เลย พร้อมกินได้ทันที ลูกกินเสร็จ เราล้างจานให้ด้วย ไปเที่ยวเราก็ทำเหมือนกัน ทำอาหารเลี้ยงทุกคนที่ไปด้วย ทำอยู่คนเดียว

(แวง มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ถ้าจะเปรียบเทียบตอนไปเที่ยวกับตอนอยู่บ้านก็ไม่ต่างกันมาก มีคุยกัน ตอนเย็นก็จะมีคุยกันแล้ว พอลูกๆ หลานๆ กลับมาบ้าน เสียงก็จะดังแล้ว พอไปเที่ยวก็จะเหมือนกับตอนอยู่บ้าน แต่เราจะไม่ดูแลหลานแล้ว พ่อแม่จะดูแลเอง เพราะอยู่บ้านเราดูแลเยอะแล้ว พาไปลงน้ำทะเล ว่ายน้ำ พ่อแม่เขาก็ดูแลกัน เราพาไปไม่ได้แล้ว เวลาไปเที่ยวเราได้พักผ่อนมากขึ้น อยู่บ้านเราไม่ได้พักผ่อน ต้องหุงข้าวให้ลูก เขาจะหาก็กับข้าวมาทำเอง เดียวนี้เราไม่ทำแล้ว เรายืนไม่ไหว

(พิรุณ นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

แรงจูงใจสำคัญของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นการพักผ่อน ไม่ต้องทำงานบ้านที่ตนเองทำประจำ ไม่ต้องทำหน้าที่ดูแลหลาน ผู้สูงอายุรู้สึกมีอิสระมากขึ้น เช่นเดียวกับผู้สูงอายุที่ทำธุรกิจของตนเอง ต้องทำงานอยู่ตลอดเวลา การทำงานเป็นเหมือนลมหายใจของผู้สูงอายุ ไม่มีการเกษียณอายุเหมือนกับผู้สูงอายุที่รับราชการ ผู้สูงอายุยังคงเลือกที่จะทำงานหรืออาจจะลดภาระการทำงานลงบ้าง แต่เราก็ยังคงต้องดูแลธุรกิจของตนเอง ผู้สูงอายุที่ยังคงต้องทำงานอยู่อาจจะแสวงหาโอกาสในการท่องเที่ยวจากการทำงาน หากต้องทำงานที่ต้องเดินทางอยู่เป็นประจำก็จะเปรียบเสมือนการท่องเที่ยวไปในตัวด้วยหรือใช้โอกาสจากการเดินทางไปช่วยงานญาติหรือการไปทำงานที่ตนเองได้รับมอบหมายเป็นการไปเที่ยวด้วย แรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุออกไปท่องเที่ยวคือการพักผ่อน เปิดหูเปิดตา แต่ที่มากไปกว่านั้นคือเมื่อกลับมาบ้านแล้ว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีความสุขมากขึ้น ทั้งที่ก็เป็นการกลับมาใช้ชีวิตประจำวันตามเดิม

ตอนช่วงเป็นหนุ่มสาวอายุ 30 กว่า หรือ 40 จะคิดถึงลูก โดยเฉพาะต้องดูแลลูก มีความห่วงใยลูก ห่วงใยธุรกิจ ไม่รู้ว่าจะธุรกิจเป็นอย่างไร มีอะไรติดขัดหรือเปล่า ต้องมีการติดต่อ ถึงตอนนี้ไม่ใช่ ลูกโตแล้ว ถ้าคิดถึงหลาน หลานมีพ่อแม่ดูแล ถ้ามองคิดถึงบ้าน กลัวบ้านจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีเราไปเที่ยวแล้ว เราไปอย่างมีความสุข แต่เมื่อกลับมาบ้านมีความสุขมากๆ เท่านั้นเอง

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

ดังนั้นแรงจูงใจ ความต้องการ และเหตุผลในการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในประเด็นนี้คือต้องการพักผ่อน ผ่อนคลาย เปิดหู เปิดตา เปลี่ยนบรรยากาศจากสิ่งที่คุณสูงอายุทำอยู่เป็นประจำ การได้ท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้หลบหนีสภาวะหนึ่งจากงานหรือความรับผิดชอบที่ต้องทำในชีวิตอยู่เป็นประจำ เป็นการออกเดินทางท่องเที่ยวเพื่อต้องการสร้างความรู้สึกใหม่ ความรู้สึกแตกต่างให้กับชีวิต ต้องการสื่อสารอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน ต้องการสื่อสารตัวตนหรือได้เห็นตัวตนอีกด้านหนึ่งของตนเองที่สนุกสนาน ไม่ได้เป็นผู้สูงอายุที่เคร่งเครียดกับการทำงานหรือใช้ชีวิตประจำวันโดยที่ไม่ได้ทำอะไรแปลกใหม่ให้กับชีวิต เมื่อผู้สูงอายุกลับจากการท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวจะทำให้ผู้สูงอายุมีพลังใจที่จะกลับไปทำงานต่อรวมไปถึงกลับมาสู่การใช้ชีวิตในช่วงเวลาปกติได้อย่างมีชีวิตชีวา และรู้สึกว่าคุณเองมีความสุขมากขึ้น

(4) แสวงหาความรู้ และได้ทำกิจกรรม

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากท่องเที่ยวประเด็นสุดท้ายคือการได้ทำกิจกรรมต่างๆ หลากหลายมากกว่าอยู่ที่บ้านเพียงอย่างเดียว การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้เห็น ได้ชม ได้ชิม ได้สัมผัส ได้เคลื่อนไหวร่างกาย ได้เปลี่ยนบรรยากาศจากกิจกรรมที่ทำในชีวิตประจำวัน กิจกรรมต่างๆ ยังทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ทั้งเรื่องเก่าในอดีต ปัจจุบัน และคาดการณ์ไปถึงในอนาคตได้ด้วย แรงจูงใจในการแสวงหาความรู้จึงสื่อสารสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ยังคงเป็น “ผู้รักการแสวงหาความรู้”

ถึงแม้ว่าตอนนี้จะมีสื่อมวลชนหลากหลายช่องทางที่สามารถพาผู้สูงอายุไปเที่ยวได้ทั่วโลกโดยที่ไม่ต้องออกจากบ้าน แต่สำหรับผู้สูงอายุก็อาจจะไม่เพียงพอเท่ากับการได้ไปสัมผัสหรือไปทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง อีกทั้งการได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่ออาจจะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากไปท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น เพราะกิจกรรมตอนที่อยู่บ้านกับตอนที่ไปท่องเที่ยวอาจมีความแตกต่างกัน

แรงจูงใจในการไปท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ จึงถือเป็นความท้าทายของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการเดิน การกิน การอยู่ในระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกายมากกว่าปกติ อาจจะต้องปรับตัว สื่อสาร พูดคุยมากกว่าปกติ โดยเฉพาะการเดินทางในรูปแบบคณะทัวร์ที่ต้องร่วมเดินทางกับคนหมู่มาก ถือว่าเป็นการเรียนรู้ เป็นการสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุไม่ใช่มีบทบาทเป็นเพียงผู้ติดตามในการท่องเที่ยวอย่างเดียว ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าทัวร์ให้กับเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ที่ร่วมท่องเที่ยวด้วยกันก็ได้ บทบาทดังกล่าวเป็นประสบการณ์ที่แตกต่างจากการอยู่บ้านและเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุเช่นกัน

ไปเที่ยวไม่ได้ทำอะไรเหมือนอยู่บ้าน ลูกเขาจะพาไปดูโน้นดูนี่ อย่างที่บอกไปทะเล ไปถ้ำ ไปวัด ถ้าไปกับเพื่อนก็ไปสนุก ไปทะเลกัน

(สมจิตร จันทรแดง, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

คนละแบบ ไปเที่ยวสบายตา มองสิ่งดีๆ ถ้าอยู่บ้านดูทีวีทำงานบ้าน นอนพักผ่อน แต่อยู่บ้านคอย จะนึกว่าเราไม่สบายอยู่เรื่อย เวียนหัว เวียนเกล้า แต่ถ้าออกไปแล้วสบาย โปร่งโล่ง

(อัมพร สุขประเสริฐ, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

การไปเที่ยวเป็นบรรยากาศที่แปลกไปจากการอยู่บ้าน แต่ถ้าถามว่าจะสะดวกสบายเหมือนอยู่บ้าน คงไม่ใช่ เพราะว่าเราต้องไปเจอผู้คนมากหน้าหลายตา บางที่ต้องมีกฎมีระเบียบ เราอยู่บ้านเราจะทำอะไรก็ได้ โดยเฉพาะอยู่คนเดียว มันเลยสร้างความเคยตัวให้เหมือนกันว่าเราอยู่สบายๆ ไม่ต้องมีกฎระเบียบ กินแล้วยังไม่ล้างก็ได้ ฟรุ้งนี้ค่อยล้าง ไม่มีใครมาตรวจตราว่ากล่าว แตกต่างกับตอนไปเที่ยว เราต้องตามโปรแกรม ยิ่งเราเป็นผู้นำเขาในการไป เราต้องทำ ถ้าไม่ทำให้เห็น คนข้างหลังยิ่งแล้วใหญ่ บางที่ต้องตามจิกบ้าง ให้ทุกคนพร้อมในการเดินทาง

(อุ้นเรือน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

การไปเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้จัดการ วางแผน คิดทบทวนเรื่องกิจกรรมที่จะทำในการท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมต่างๆ อาจจะมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกับอยู่ที่บ้าน การทานอาหารร่วมกัน การเดินซื้อของ การชมธรรมชาติ แต่เมื่อไปท่องเที่ยว กิจกรรมเหล่านี้จะเป็นกิจกรรมที่มีความพิเศษ มีความหมาย และอาจจะรู้สึกถึงความแตกต่างได้ เพราะผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้อย่างจริงจัง และยังทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้เรื่องราวของสถานที่ที่ไปเยือน อาหาร ผู้คน วัฒนธรรม ซึ่งเราอาจจะไม่ได้ให้ความสนใจมากนักเมื่อเราอยู่ในชุมชนหรือในเมืองที่เราคุ้นเคยอยู่แล้ว การท่องเที่ยวจึงเปรียบเสมือนการสื่อสารในเชิงพิธีกรรมที่มีความจริงจังแทรกอยู่ด้วย (Serious life) (Rothenbuhler, 1998)

ความจริงจังในที่นี้คือการทำกิจกรรมในระหว่างการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผน จัดสรร ต้องเลือกกิจกรรมว่าจะทำอะไรบ้าง และต้องเป็นกิจกรรมที่มีความหมาย ทำกิจกรรมนี้เพื่ออะไร เพราะเหตุใด มีคำอธิบายต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทำ เป็นกิจกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ มีเรื่องราว หรืออยู่ในความสนใจของผู้ที่ท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวเราใช้ระยะเวลาไม่นาน กิจกรรมการท่องเที่ยว การชม การกิน การอยู่ จึงต้องเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ท่องเที่ยว ได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเมืองนั้น หรือสถานที่นั้นอย่างจริงจัง

พอว่าจริงๆ แล้วมันแตกต่าง เราอยู่บ้านทำตามสบาย ถ้าเราไปเที่ยวจะต้องมีแผน มีตารางต้องจัดสรรเวลาให้เหมาะสม ไปเที่ยวต่างจังหวัดเราต้องจัดสรรต้องดูให้ดีว่าเราจะต้องไปตรงไหนอย่างไร ไปเที่ยวต้องบริหารเวลาให้มีประสิทธิภาพ พุดง่าย ๆ เรื่องของการท่องเที่ยวที่จะแตกต่างจากอยู่บ้าน เพราะว่าเวลาเราไปเที่ยวที่ต่างจังหวัด เราต้องอยากจะทำอะไรของดี ๆ ในแหล่งนั้น ยกตัวอย่างว่าเราไปหาดใหญ่ ตอนเช้าต้องไปกินชา กาแฟ ร้านที่เขามีชื่อ อาหารพื้นเมือง อย่งไป

อุดร ขอนแก่น มือเช้า ต้องไขกะทะ มือเย็นจะไปไหน อันนี้เรื่องกิน ส่วนเรื่องเที่ยวเราต้องดูก่อนว่าเราจะไปที่ไหน ยกตัวอย่างกฎเกิตคงหนีทะเลไม่พ้น แต่จะไปหาดอะไรก็ว่ากันไป ไปกระบี่ ไปตรังไหน ต้องเช่าเรือใหม่ ต้องวางแผน นี่เป็นความแตกต่างระหว่างอยู่บ้านกับไปเที่ยว ไปเที่ยวต้องได้ไปทำกิจกรรม ไปหาประสบการณ์ ได้รู้ได้เห็น ได้อะไรที่ใหม่ๆ ขึ้น เพราะอยู่บ้านมันคนละเรื่องกันแล้ว เพราะฉะนั้นมันต้องมีความแตกต่าง ยกเว้นว่าเราจะทำให้มันแตกต่างหรือเปล่า อยู่บ้านมือเย็นน้ำพริกปลาหู พู่นี้ไปเมืองกาญจน์ ส่องน้ำพริกปลาหูกินอีก คนละเรื่องกันแล้ว แทนที่จะไปสั่งปลา หรืออาหารประจำถิ่นที่อร่อยๆ

(สงคราม ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

การทำกิจกรรมควบคู่ไปการได้แสวงหาความรู้ สำหรับผู้สูงอายุการแสวงหาความรู้ยังมีความสำคัญแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากท่องเที่ยว เพราะต้องการแสวงหาความรู้ ต้องการเพิ่มพูนความรู้ให้กับตนเอง ความรู้ทำให้ผู้สูงอายุได้สื่อสารหรือบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองได้ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ออกเดินทางไปเรียนรู้เรื่องราวที่หลากหลาย ได้ไปสัมผัสกับสถานที่ต่างๆ ด้วยตนเองจริงๆ

ได้พักผ่อนหย่อนใจ ได้ความรู้รอบตัว ได้ประสบการณ์ที่เราไม่เคยเห็น เหมือนกับที่เราได้ความรู้รอบตัวเพิ่มขึ้น มีอะไรแปลกๆ ใหม่ๆ ทำให้เราได้ว่าในโลกละยังมีสิ่งที่เราไม่รู้อีกเยอะ ถึงแม้ว่ายุโรปเราไม่เคยไปก็จริง แต่ดูทีวีบ่อยๆ เราก็ได้เห็น คิดว่าไปแล้วคงเหมือนๆ กัน หอเอนเมืองปึชา เราไม่ได้ไปแต่เราก็ได้เห็น พระราชวังบัคกิ้งแฮม เราก็ได้เห็น ทำเนียบขาว เราได้เห็น ถ้าเราไปเห็นมันก็น่าจะเหมือนกัน ภาพเดียวกัน บางทีนึกเฉยๆ กับยุโรป อเมริกา ไปก็ได้ ไม่ไปก็ได้ แต่ถ้าไปก็ทำได้เที่ยว

(มนัส นิกประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

เที่ยวได้ความรู้ ท่องเที่ยวได้ความรู้ ความสุข เราชอบ เราเลยไปเที่ยว จะไปปีเว้นปีหรืออาจจะไปทุกปีก็แล้วแต่ แต่ที่ไปไม่ได้เพราะติดงาน พอเราไปเที่ยวเราจะขาดงาน พอขาดงานเราขาดเงิน ต้องหาช่วงจังหวะ ช่วงที่มีโอกาส ถึงจะไปเที่ยวได้

(กิจบดี ก้องเบญจภุช, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

เพราะฉะนั้นการทำกิจกรรมและการแสวงหาความรู้จึงเป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งของผู้สูงอายุ และยิ่งอาจแสดงให้เห็นว่าถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุก็ไม่เคยหยุดการเรียนรู้ การเป็นผู้สูงอายุไม่ได้ทำให้ความสามารถในการทำกิจกรรม การแสวงหาความรู้ต่างๆ ลดลงเลย ผู้สูงอายุยังคงพยายามรักษาตัวตนของความเข้มแข็ง ความมีชีวิตชีวาไว้ให้ได้มากที่สุด

ตารางที่ 5.4 แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว
- ได้ไปทำบุญไหว้พระ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์	“ผู้มีธรรมะไฟศาสนา” - ใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
- ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและเพื่อน	“ผู้รักครอบครัวหรือเป็นศูนย์รวมใจของครอบครัว” - ให้ความสำคัญกับครอบครัวและเพื่อนร่วมเดินทาง ท่องเที่ยว
- พักผ่อนหย่อนใจ มีความสุข	“ผู้รักความบันเทิง” - ผ่อนคลายจากภาระกิจหน้าที่ในชีวิตประจำวัน
- แสวงหาความรู้ ทำกิจกรรม	“ผู้รักการแสวงหาความรู้” - ได้ทำกิจกรรมและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ

โดยสรุป แรงจูงใจหลักในการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจึงมี 4 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ การได้ไปทำบุญ ไหว้พระ สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและเพื่อน การได้พักผ่อน เปิดหู เปิดตา เพลิดเพลินใจ มีความสุข แสวงหาความรู้ และได้ทำกิจกรรม (ตารางที่ 5.4)

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวสื่อสารถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุแตกต่างกัน อัตลักษณ์ “ผู้มีธรรมะไฟศาสนา” แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังต้องการสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ศาสนาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตประจำวัน โดยที่ใช้หลักคิดทางศาสนามาช่วยรับมือกับความไม่แน่นอน ความเจ็บป่วยด้านสุขภาพร่างกาย รวมไปถึงจัดการกับสภาวะทางอารมณ์ที่อาจจะหวาดกลัว เหนงา ศาสนาจึงเป็นเครื่องนำทางหรือช่วยปลุกปลอบจิตใจให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตต่อไปได้

ขณะที่แรงจูงใจจากครอบครัวและกลุ่มเพื่อน เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์อีกประการหนึ่งของผู้สูงอายุ การไปเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าใช้เวลาอย่างเต็มที่กับครอบครัวและเพื่อน มีโอกาสได้สื่อสารติดตามความเป็นไปหรือคอยเฝ้าดูความสำเร็จของลูกหลาน ถ้าหากเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลาน ไม่ได้แต่งงาน ญาติพี่น้อง และกลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงยังคงรักษาอัตลักษณ์ของการเป็นคนสำคัญ “เป็นศูนย์รวมใจของครอบครัว” หรือ “ผู้รักครอบครัว”

รวมถึงการสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้รักความบันเทิง” การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อน ได้เปิดหูเปิดตา ผ่อนคลาย และแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังต้องการความสนุกสนานในชีวิต สุดท้ายแรงจูงใจที่เป็นการแสวงหาความรู้ และทำกิจกรรมต่างๆ สื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีอัตลักษณ์ของ “ผู้รักการแสวงหาความรู้” ถึงแม้จะอายุมาก ผู้สูงอายุกลุ่มที่ท่องเที่ยวก็ยังคงพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ

2. การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว

การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยวเป็นเป็นทุนที่ผู้สูงอายุสะสมในชีวิตสำหรับการท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสอบถามเพิ่มเติมเรื่องการเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาพบว่าสามารถอธิบายการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านเรื่องการเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยวได้ 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก การเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกาย การดูแลสุขภาพร่างกายในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ และการเตรียมตัวด้านปัจจัยภายนอกที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยว

ประเด็นที่สอง ด้านสุขภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการทำความเข้าใจสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ

ประเด็นที่สุดท้าย ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การสนับสนุนจากครอบครัว และการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

ก. การเตรียมตัวท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกาย

ก่อนการออกเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาต้องมีการเตรียมตัวไปท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่จะอธิบายตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน เรื่องสุขภาพร่างกาย เพราะฉะนั้นร่างกายถือเป็นพื้นที่การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกายในอิริยาบถต่างๆ การเดิน ความคล่องแคล่ว ความกระฉับกระเฉงในการทำกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุล้วนสื่อสารหรือแสดงออกถึงตัวตนของผู้สูงอายุ

สภาพร่างกายของผู้สูงอายุสามารถสื่อสารถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุได้หลากหลาย พื้นที่ร่างกาย (Body) ของผู้สูงอายุมีความสำคัญในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก การออกไปท่องเที่ยวต้องใช้ความสามารถทางร่างกายทุกส่วน เพราะผู้สูงอายุต้องมีความสามารถที่จะพาตนเองออกจากพื้นที่ในชีวิตประจำวันไปสู่พื้นที่การท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมเรื่องสุขภาพจึงมีความสำคัญ

การบริหารจัดการสภาพร่างกาย ควบคุมดูแลร่างกายของตนเองถือเป็นปฏิบัติทางการสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะพื้นที่ร่างกายของผู้สูงอายุมักจะถูกมองว่าเป็นพื้นที่แห่งความบกพร่อง ความเสื่อมถอย ความไม่สมบูรณ์แบบ หากมองผู้สูงอายุแบบเหมารวม การสื่อสารอัตลักษณ์ด้านร่างกายของผู้สูงอายุคือ “ผู้ที่เริ่มมีร่างกายเสื่อมโทรม” แต่การที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการดูแลร่างกายของตนเอง เป็นความพยายามจัดการต่อสู้หรือต่อรองกับความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติของร่างกาย และยังเป็นการต่อสู้กับอำนาจทางสังคมที่มักจะมองว่าผู้สูงอายุมีร่างกายที่อ่อนแอ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่มีเงื่อนไขมากกว่าการทำกิจกรรมยามว่างอื่นๆ คือต้องใช้สุขภาพร่างกายที่แข็งแรงในการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าวาทกรรมในสังคมจะบอกว่าผู้สูงอายุเริ่มมีสุขภาพที่ไม่แข็งแรง แต่ผู้สูงอายุจากการศึกษาส่วนใหญ่ยังมีความสามารถ “ดูแลสุขภาพให้แข็งแรง” เพียงพอที่จะไปท่องเที่ยวและทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเองได้

การสัมภาษณ์เชิงลึกถึงประเด็นเรื่องสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ จึงเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุดูแลสุขภาพร่างกายในชีวิตประจำวันอย่างไร การดูแลสุขภาพในชีวิตประจำวันจะมีผลต่อการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุทั้ง 75 คน พบว่า มีกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 29 คน ที่สุขภาพยังแข็งแรงเพียงพอที่จะไปท่องเที่ยว แต่ในชีวิตประจำวันผู้สูงอายุไม่ได้จัดสรรเวลาสำหรับออกกำลังกายอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ขณะที่ผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่ง จำนวน 20 คน ที่สุขภาพยังแข็งแรง และยังให้ความสำคัญกับการออกกำลังกายในชีวิตประจำวัน จัดสรรเวลาในการออกกำลังกาย เพื่อทำสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงอยู่เสมอ ส่วนผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรง โดยเฉพาะมีปัญหาเรื่องการเดิน ปวดหลัง ปวดขา ปวดเข่า หรือมีปัญหาอื่นๆ มีจำนวน 16 คน ส่วนผู้สูงอายุอีก 10 คน ไม่ได้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงมากนักและต้องระมัดระวังเพราะมีโรคประจำตัวที่อาจจะไม่ได้ปรากฏให้เห็นชัดเจน

ส่วนข้อมูลจากการสังเกตการณ์พบว่า ผู้สูงอายุ จำนวน 8 คน ที่เดินทางไปพม่า คุณลักษณะทางกายภาพหรือสภาพร่างกายยังแข็งแรง สามารถเดินได้ปกติ โดยที่ไม่ต้องมีการช่วยเหลือ ขณะที่ผู้สูงอายุที่ไปประเทศอินเดีย จำนวน 5 คน ส่วนใหญ่สุขภาพร่างกายแข็งแรงเป็นปกติ สามารถดูแลตนเองได้ มีเพียง 2 คน ที่ได้รับความช่วยเหลือ ต้องมีผู้ช่วยยกกระเป๋าให้ระหว่างเดินทาง ใช้รถเข็นระหว่างการเดินในสนามบิน และถ้าหากเป็นขั้นที่สูง เช่น ขึ้นเขา ผู้สูงอายุต้องนั่งเสื่อเป็นต้น

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่ายังคงมีกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายแข็งแรง และมีการดูแลสุขภาพร่างกายอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นการที่คนโดยทั่วไปมองโดยเหมารวมว่าผู้สูงอายุต้องอ่อนแอทุกคนนั้น ไม่เป็นความจริงเสมอไป

ตารางที่ 5.5 คุณลักษณะทางกายภาพและการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในชีวิตประจำวัน

คุณลักษณะทางกายภาพ ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว	สัมภาษณ์ เชิงลึก	สังเกตการณ์ สอบถาม	รวม
(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพยังแข็งแรง แต่ไม่ได้จัดสรร เวลาสำหรับออกกำลังกาย	29 คน	13 คน	42 คน
(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายแข็งแรงและจัดสรร เวลาออกกำลังกายสม่ำเสมอ	20 คน	-	20 คน
(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง มีปัญหา เรื่องการเดิน ปวดหลัง ปวดขา ปวดเข่า หรือมีปัญหา อื่นๆ เกี่ยวกับสภาพร่างกาย	16 คน	2 คน	18 คน
(4) กลุ่มที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงและมีโรค ประจำตัวแต่ไม่ได้ปรากฏทางร่างกายให้เห็นชัดเจน	10 คน	-	10 คน
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

สรุปได้ว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่แข็งแรงดูแลตนเองได้ แต่ไม่ได้จัดสรรเวลาสำหรับออกกำลังกาย จำนวน 29 คน รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรงและออกกำลังกาย จำนวน 20 คน ถัดมาเป็นกลุ่มผู้สูงอายุสุขภาพไม่แข็งแรงมากนัก มีปัญหาเรื่องการเดิน ปวดหลัง ปวดขา เป็นต้น จำนวน 18 คน และสุดท้ายเป็นกลุ่มที่สุขภาพไม่แข็งแรงนัก มีโรคประจำตัว จำนวน 10 คน (ตารางที่ 5.6) จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุยังมีสุขภาพแข็งแรง เพราะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 60-69 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ยังไม่มากนัก และยังคงมีความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันของตนเองได้ค่อนข้างดี

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง แต่ไม่ได้จัดสรรเวลาให้กับการออกกำลังกาย

กลุ่มผู้สูงอายุที่บอกว่าตนเองสุขภาพร่างกายยังแข็งแรง มีจำนวน 31 คน แต่ว่าไม่ได้จัดเวลาว่างไว้สำหรับการออกกำลังกาย จะเป็นลักษณะของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมทำตลอดเวลาที่อยู่บ้าน เช่น การทำงานบ้าน การดูแลบุตรหลาน รวมไปถึงยังสามารถทำกิจวัตรประจำวันส่วนตัวของตนเองได้ โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาศบุคคลอื่น และไม่เป็นการแกะลูกหลาน

การทำกิจกรรมลักษณะในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุแสดงความคิดเห็นว่าตนเองได้เคลื่อนไหวร่างกายอยู่ตลอดเวลา ทำให้สุขภาพแข็งแรง โดยที่ไม่จำเป็นต้องจัดสรรเวลาออกกำลังกาย ลักษณะเช่นนี้สื่อสารถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง เป็นกลุ่ม “ผู้สูงวัยที่ร่างกายแข็งแรง”

เราเป็นคนที่ไม่เป็นอะไรเลย สุขภาพแข็งแรง ความดันไม่มี ปวดหัวตัวร้อนไม่ค่อยเป็น อาจจะเป็นเพราะว่าไม่ได้นั่งเฉยๆ...แม่เป็นคนดูแลกิจวัตรประจำวันของคุณพ่อ (สามีไม่สบาย) ทุกอย่าง งานบ้านต่างๆ เราก็ทำเองทุกอย่าง สุขภาพร่างกายเราจะพร้อมอยู่เสมอไม่ว่าจะไปไหนมาไหน

(อาจารย์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ป่าช่วยเหลืดูแลตัวเองได้ สบายอยู่แล้ว ป้าทำงานทุกวัน ไปรับจ้างต่างๆ ทำให้ป่าต้องใช้ร่างกาย ใช้ป่า ใช้แขนในการทำงาน ไม่มีใครต้องดูแลป่าตอนเดินทาง จิตใจยังไหว ยังสู้ ทั้งร่างกายจิตใจ ถึงใช้แขนไม่ถนัด ก็ใช้แขนอีกข้างหนึ่งได้

(ทองดี อิ่มสำราญ, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

สุขภาพปกติ การออกกำลังกายคือการเดินอย่างเดียว เดินศูนย์การค้า เดินหน้าบ้าน หลังเกษียณแล้วชีวิตมีความสุข ไม่ทุกข์ไม่ยากได้ พอเพียง มีใช้ตามสภาพการณ์ของเราเอง ไม่ได้พึ่งพา เราเข้าใจโลกมากขึ้น ปล่อยวางได้ในบางเรื่อง

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

กิจกรรมประจำวันต่างๆ ที่ทำให้ได้เคลื่อนไหวร่างกาย ทำให้ผู้สูงอายุค่อนข้างที่มีจะต้นทุนด้านสุขภาพร่างกายที่ดี ซึ่งเป็นต้นทุนที่สำคัญที่สุดในการเดินทางท่องเที่ยว ร่างกายของผู้สูงอายุเป็นพื้นที่การสื่อสารอัตลักษณ์อีกพื้นที่หนึ่ง ผู้สูงอายุที่กระฉับกระเฉง มีความแข็งแรง และแสดงให้เห็นถึงการมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการดูแลสุขภาพอีกด้วย ต้นทุนความรู้ในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุจึงเป็นอำนาจที่จะทำให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมต่างๆ ได้มากขึ้น

เข้าเราจะรดน้ำต้นไม้ บางทีซักผ้า เขามีเครื่อง แต่เราใช้ไม่เป็น ใช่มือดีกว่า พอซักเสร็จ เดินขึ้นไปตากผ้าบนชั้นสองของบ้าน เหมือนกับเราได้ออกกำลังกาย เพราะเราอยู่คนเดียว ลูกสาวทำงานค้างอีกที่หนึ่ง กลางคืนเรานอนคนเดียว ถ้าเป็นอะไรไป เราคงนอนซีแฮงแก้อยู่อย่างนี้ บางวันไม่ได้ออกไปนอกบ้าน เพื่อนข้างบ้านจะรอแล้วว่าทำไมเราไม่ออกไปสักที บางวันง่วงนอน จะนอนต่อไปเลย เขาเห็นเราเจียบๆ ไป เพื่อนข้างบ้านจะคอยแวะมาดูเราบ้าง กับข้าวกับปลาเราทำเอง

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

ปกติ ไม่มีโรคประจำตัว ไม่มีอาการใดๆ คนไปเที่ยวบ่อยๆ สุขภาพดี ผมเป็นคนเดินเก่ง เวลาผมไปซื้อที่ดิน ผมถือว่าผมไปเที่ยว นายหน้าเดินสู้ผมไม่ได้ เดินในห้างผมเดินไม่ได้ ผมดูแลสุขภาพด้วยการทำงานบ้านเอง กวาดบ้านกับขับรถ อย่านำให้เด็กกับใช้ทำ เราขาดทุน

(กิตติ สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

เราเป็นหมอฟัน เขาฝึกมาให้เป็นคนขยัน เข้าขึ้นมาเปิดร้าน ทำงานจนถึงสี่ทุ่มทุกวัน เพราะฉะนั้นเราเป็นคนที่อยู่ว่างไม่ได้ พอไม่ได้ทำงาน จะหาเรื่องอื่นทำตลอด ไม่หยุดเลย กลายเป็นว่าเราออกกำลังกาย เราแข็งแรงโดยที่ทำงาน ไม่ได้ออกกำลังกายจริงจังแบบเอ็กซ์เซอร์ไซส์ แต่เราออกกำลังกายโดยการทำงาน เราทำงานบ้าน ทำอะไรทุกอย่างเอง ทำให้เราแข็งแรง เพราะว่าความเคยชินตื่นเช้าขึ้นมาต้องทำงาน

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

การสื่อสารอัตลักษณ์ด้านร่างกายของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จึงมีค่อนข้างจะมีความเข้มแข็ง ผู้สูงอายุพยายามออกกำลังกายผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุพยายามสื่อสารให้เห็นว่าตัวตนหรือร่างกายของตนเอง ไม่ได้เป็นพื้นที่แห่งความบกพร่อง ความไม่สมบูรณ์ เมื่อเวลาที่ผู้สูงอายุอยู่ที่บ้าน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ได้ใช้ชีวิตอย่างหยอหยง ไม่ได้ปล่อยปละละเลยการดูแลร่างกายของตนเอง แต่กลับใช้บ้านเป็นพื้นที่ในการส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้แรง ซึ่งเป็นถือเป็นการต่อสู้อีกรูปแบบหนึ่งของผู้สูงอายุ เมื่อถึงเวลาที่จะไปท่องเที่ยวก็มีความพร้อมอยู่เสมอ ไปท่องเที่ยวได้โดยที่ไม่มีปัญหาสุขภาพร่างกาย

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรงและจัดสรรเวลาออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ

สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะมีต้นทุนทางสุขภาพร่างกายที่พร้อมกว่ากลุ่มแรก เพราะผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพร่างกายเป็นอย่างมาก การออกกำลังกายจึงเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุที่ต้องปฏิบัติอยู่เสมอ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์ด้านร่างกายที่แข็งแรงหรือเป็น “ผู้สูงวัยที่ใส่ใจดูแลสุขภาพอย่างยิ่งยวด” การออกกำลังกายเป็นความพยายามต่อสู้ เอาชนะกับความเสื่อมของร่างกายที่เกิดขึ้น ไม่ปล่อยให้ร่างกายของตนเองเสื่อมถอยไปตามสภาพ เป็นการพยายามชะลอวัยชราของผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีการทางธรรมชาติ ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีวิธีการออกกำลังกายที่แตกต่างกัน เช่น การเดิน การวิ่ง การเต้นแอโรบิค ซี่จักรยาน และรำมวยจีน การออกกำลังกายยังทำให้ผู้สูงอายุพยายามแสวงหาความรู้หรือได้เรียนรู้วิธีการออกกำลังกายในแบบต่างๆ มากขึ้น เมื่อถึงเวลาไปท่องเที่ยวร่างกายจึงไม่ได้เป็นอุปสรรคมากนัก ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะมีต้นทุนสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงมากกว่าคนหนุ่มสาวทั่วไปที่ไม่ได้ออกกำลังกายในชีวิตประจำวันก็เป็นได้

ลุงออกกำลังกาย ลุงวิ่งเป็นประจำทุกวันอยู่แล้ว และลุงยังวิ่งมาราธอนตามที่เทศกาลที่จัดอีก มีคนส่งรายละเอียดงานวิ่งมาให้ ยังตัดสินใจอยู่ว่าจะไปหรือไม่ไป บางทีมันก็ท้อเดินทาง นั่งรถไกลกว่าระยะทางที่จะวิ่ง ต้องเดินทางหนึ่งวัน ไปนอนคืนหนึ่งเพื่อที่จะวิ่งในวันต่อไป ตอนวิ่งไม่ได้ท้อ แต่บางทีนั่งรถระยะทางไกลมากๆ เราก็ไม่อยากไป ในประเทศไทยลุงไปวิ่งมาเกือบทุกจังหวัด จังหวัดเลยจัดวิ่งทุกปี ลุงก็ไปมา

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ไปเที่ยวจะเดินมาก ส่วนอยู่บ้านเราจะออกกำลังกาย พิตร่างกายให้พร้อม การเดิน เราเดินเท่าไรเราก็จะสู้ได้ เดินเยอะ ออกแต่มีดกลับจนตึก เดินเต็มที่เลย สำนวจตรวจตรา คิดถึงวิ่งขึ้นรถไฟที่ยุโรป มันมาก แล้วมีกระเป๋าลากใบหนึ่ง เป้ใบหนึ่ง ตอนอยู่บ้านจะออกกำลังกายอยู่แล้วห้าวันเต็มๆ อีกสองวันทำงานบ้าน ทำให้เวลาไปเที่ยวไม่รู้สึกเหนื่อยกว่าตอนที่อยู่ที่บ้าน ไปเที่ยวสบายกว่าตอนอยู่ที่บ้านอีก อยู่บ้านจะทำงานหนัก เวลาอยู่บ้านจะซักผ้า ถูบ้าน ทำกับข้าว รดน้ำต้นไม้ ปลุกต้นไม้ วันหนึ่งจะต้องออกกำลังกายให้ได้หนึ่งชั่วโมง

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

อยู่บ้านอายุช่วงนี้ งานอาชีพไม่มีแล้ว หลุดจากตรงนั้นมานานแล้ว เราจะทำงานบ้าน กวาดบ้าน ตกแต่งบ้าน พอว่างอาจจะร้องเพลง บ่ายออกกำลังกาย เต้นไทเก๊ก หกโมงเย็นกลับบ้าน กลับบ้าน ทำกับข้าวให้ลูกกิน แม่บ้านหุงข้าวต้มแกงไป เราดูแลต้นไม้ด้วย

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การจัดสรรเวลาสำหรับออกกำลังกาย ประมาณ 30 นาที จนถึง 1 ชั่วโมง ในทุกๆ วัน เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก การออกกำลังกายช่วยให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย เพราะฉะนั้นการออกกำลังกายของผู้สูงอายุแสดงถึงความจริงจังในการดูแลสุขภาพ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ได้มองว่าการออกกำลังกายเป็นเรื่องน่าเบื่อ ไม่สำคัญ ไม่มีเวลา ผู้สูงอายุกลุ่มนี้รู้ว่าควรจะออกกำลังกายอย่างไรให้เหมาะสมกับวัยของตนเอง การออกกำลังกายที่เป็นการไปรวมกลุ่มกับบุคคลอื่นๆ ยังทำให้ผู้สูงอายุได้ติดต่อสื่อสาร พูดคุยกับเพื่อนบ้านอีกด้วย

เพราะฉะนั้นกลุ่มผู้สูงอายุที่ออกกำลังกาย จึงเป็นกลุ่มที่ยังคงเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม สอดคล้องกับทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (Activity Theory) ที่อธิบายว่ากลุ่มผู้สูงอายุจะไม่แยกตัวอยู่ลำพัง แต่จะพยายามหาโอกาสที่เหมาะสม ได้ทำกิจกรรม ได้พบปะผู้คน กิจกรรมการออกกำลังกายทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการใช้ชีวิตของตนเองมีคุณค่า ช่วยทำให้เพลิดเพลินใจ กลุ่มผู้สูงอายุมีข้อได้เปรียบคือสามารถใช้เวลาในการออกกำลังกายได้อย่างเต็มที่

เมื่อเชื่อมโยงกับการออกกำลังกายและการท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวเป็นแรงจูงใจเป็นจุดหมายปลายทาง และเป็นบททดสอบความแข็งแรงของสุขภาพร่างกาย

ตลอดสิบปีทำอย่างนี้มาตลอด อยู่บ้านผมดูแลทำงานบ้านเอง ไม่ชอบให้คนอื่นเข้ามายุ่งยามในบ้าน ทำงานบ้านวันละนิดละหน่อย เวลาไปเที่ยวทำกิจกรรมแตกต่างจากอยู่บ้าน เดินเยอะกว่า ไม่มีปัญหาอะไร คนอื่นเดินได้ ผมก็เดินได้ ปกติผมจะออกกำลังกายวันละสองชั่วโมงกว่า สี่โมงครึ่ง ออกกำลังกายที่บ้าน พอหกโมงจะไปแอโรบิคนอกบ้าน ชั่วโมงหนึ่งหรือสี่สิบห้านาที ทำอย่างนี้เป็นประจำ ถ้าไม่ได้ออกไปงานเลี้ยงที่ไหน

(สงัด ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

สุขภาพพร้อม ไม่เคยเจ็บป่วยสักที ป้าออกกำลังกายอยู่แล้วทุกวัน ออกกำลังกายกันวันละ 1 ชั่วโมง ออกกำลังกายแบบคนสูงวัย เดินเบาๆ เดินให้เร็วๆ

(แวน มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ตื่นเช้าจะออกกำลังกายก่อน กลับมาจะทำงานบ้าน ลุงไม่มีโรคประจำตัว ความดัน เบาหวาน ไม่เป็นสักอย่างเลย เป็นผลมาจากการที่ลุงออกกำลังกายทุกวัน วันละไม่ต่ำกว่า 40 นาที เดินบ้าง วิ่งบ้าง ขี่จักรยานบ้าง บางวันออกกำลังกายเป็นชั่วโมง เลือktanอาหาร เข้าทานกาแฟ ขนมปังสองชิ้น มื้อกลางวัน อาจะกินกล้วยเดี่ยว กินข้าว เลือกอาหารทะเล ผักเป็นหลัก เนื้อหมูต่างๆ น้อยมาก บ้านอยู่บางปะกง อาหารทะเลเยอะ ไม่แพงด้วย

(โสภณ อิมกมล, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการออกกำลังกายอยู่เสมอ จึงไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพในการเดินทางหรือมีปัญหาค่อนข้างน้อย การออกกำลังกายนำไปสู่การพัฒนาตัวตนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เมื่อสุขภาพแข็งแรง ทำให้จิตใจเข้มแข็ง เมื่อต้องเดินทางไกลไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงมีความพร้อมอยู่ตลอดสามารถไปท่องเที่ยวได้โดยไม่ต้องห่วงกังวล มีข้อจำกัดในการเดินทางน้อย ไม่เป็นภาระกับผู้อื่นในการเดินทาง ช่วยเหลือดูแลตนเองได้ “การออกกำลังกาย” จึงเป็นวิธีการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูและรักษาอัตลักษณ์เข้มแข็งให้กับตนเอง

เรื่องสุขภาพ เราจะเตรียมความพร้อมอยู่เสมอ เราออกกำลังกายทุกวัน มารวมกลุ่มกับเพื่อนในชมรมออกกำลังกายเป็นประจำทุกวัน เราต้องพร้อม ทุกคนในการเดินทางช่วยเหลือดูแลตนเองได้ ร่างกายมีบ้าง ปวดหัว ตัวร้อน เป็นไข้ บางครั้งบางคราว แต่น้อยมาก

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

พอจะกึ่งเดิน กึ่งวิ่งอยู่ในซอยนี้ จนถึงหกโมงเช้า จะออกกำลังกายตอนเช้าประมาณ 45 นาทีถึงหนึ่งชั่วโมง เพราะฉะนั้นเรื่องสุขภาพเราไม่มีปัญหา เราไม่มีโรคประจำตัวอะไร ความดันไม่มีทั้งสิ้น เพราะเราทำอย่างนี้มาตลอด

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ตอนนี้ยังไม่รู้สึกว่าแตกต่างจากสมัยก่อน สภาพร่างกายผมว่าผมยังพร้อม แม้กระทั่งเรื่องขึ้นเขาที่เขาบอกกันว่ากันดาร ผมยังขึ้นได้ทุกครั้ง ไม่เคยมีปัญหา ค่อนข้างจะโอเคกับเรื่องสุขภาพ ผมออกกำลังกายทุกวันไม่เว้นเลย ที่จะทำให้หยุด (ออกกำลังกาย) ได้คือป่วยอย่างเดียว

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาวิตน์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

เพราะฉะนั้นการออกกำลังกายสื่อสารให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในการเรื่องการรักษาสุขภาพ สิ่งสำคัญที่จะรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ต้องเริ่มต้นดูแลสุขภาพในชีวิตประจำวันให้ดี ทานอาหารที่มีประโยชน์ ได้เคลื่อนไหวร่างกายอยู่เป็นประจำ องค์ความรู้เรื่องสุขภาพจึงมีความสำคัญ ผู้ที่เข้าใจในเรื่องการดูแลสุขภาพ และมีวินัยในตนเอง ออกกำลังกายเป็นประจำ จะไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพหรือมีค่อนข้างน้อย ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจึงเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ สังเกตได้จากงานวิจัยที่พบส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาประเด็นการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ เรื่องสุขภาพจึงเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวที่ผู้สูงอายุต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก และอาจจะมากกว่าคนหนุ่มสาวที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

บรรลุ ศิริพานิช (2542) อธิบายเพิ่มเติมว่า สำหรับผู้สูงอายุการออกกำลังกายเป็นประจำ ทำให้ร่างกายแข็งแรง บุคลิกดี ภาพลักษณ์ดี ลดอาการซึมเศร้า ลดอาการทางประสาท และช่วยลดความกังวลได้ การออกกำลังกายจึงช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข อ่อนกว่าวัย และมีชีวิตที่ยืนยาว สิ่งที่ต้องระมัดระวังในการออกกำลังกายของผู้สูงอายุคือสภาพร่างกายพื้นฐานของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ผู้สูงอายุควรจะศึกษาสภาพร่างกายของตนเองก่อน เพื่อที่จะได้ออกกำลังกายได้อย่างเหมาะสมกับตนเอง

การมีสุขภาพที่ดีทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการเดินทางไปยังที่ต่างๆ มีมากขึ้น มีข้อจำกัดในการเดินทางน้อยลง เช่น การเดินเป็นระยะทางไกล การเดินขึ้นที่สูง การท่องเที่ยวที่ต้องสวมหมวกกันน็อก ท่องเที่ยวแบบกางเต็นท์นอน ท่องเที่ยวแบบแบ็คแพ็คแพ็คหรือสะพายเป้ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ร่างกายแข็งแรงอาจจะสามารถทำได้ เพราะร่างกายพร้อมในการเดินทางอยู่แล้ว การท่องเที่ยวที่ต้องไปยังสถานที่ห่างไกลหรือต้องใช้การเคลื่อนไหวร่างกายมากๆ จึงไม่เป็นอุปสรรคมากนักสำหรับผู้สูงอายุ

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรงและมีปัญหาทางด้านสภาพร่างกาย

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีปัญหาในการเคลื่อนไหวร่างกายที่เห็นได้ชัดเจนค่อนข้างมากกว่าผู้สูงอายุสองกลุ่มแรก เช่น มีอาการปวดขา ปวดเข่า ปวดหลัง ระหว่างการนั่งรถเป็นระยะเวลานาน ซึ่งอาจจะต้องอยู่ในพื้นที่แคบหรือจำกัดทำให้ไม่สามารถขยับร่างกายได้ ทำให้ผู้สูงอายุต้องมีผู้ช่วยเหลือในการเดินทาง ช่วยจับหรือประคองผู้สูงอายุในระหว่างขึ้นลงรถ หรือต้องปรับวิธีการเดินทางให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของตนเอง

ปัญหาสุขภาพที่กระทบต่อการเดินทางดังที่กล่าวไป เพราะผู้สูงอายุมีต้นทุนด้านร่างกายที่ไม่แข็งแรง ผู้สูงอายุจึงกังวลในเรื่องการเคลื่อนไหวร่างกายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ “การเดินทาง” ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายที่จำเป็นพื้นฐานในการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสุขภาพร่างกายจะไม่แข็งแรง ผู้สูงอายุก็พยายามที่จะดูแลตนเองให้มากที่สุดระหว่างการท่องเที่ยว จะขอความช่วยเหลือจากครอบครัวหรือเพื่อนเฉพาะที่จำเป็น

สุขภาพร่างกายตอนนี้ไม่ค่อยพร้อมในการเดินทาง เพราะขาไม่ค่อยดี แต่ปีที่แล้วไปทอดกฐินมา ที่ไม่ได้ไปบ่อยเพราะรู้สึกว่าจะทำความลำบากให้กับเพื่อนที่เดินทางด้วยกัน

(ดอกไม้ ปิ่นชัชโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

ไม่ถึงลำบาก เพราะเรายังดูแลตัวเองได้ แต่ขาไม่ค่อยดี ที่ต่างระดับก็ลำบาก ลูกจะคอยรับเรา ไปไหว พอไปไหว แต่มันแยบ้าง อย่างขึ้นบันไดสูงๆ เราก็ไม่ไหวแล้ว น้ำหนักตัวเรามันหนัก เราเคยขับรถสี่ประตูมันสูงไฮเลนเดอร์ พอเวลาลงรถแล้วสบาย แต่พอนั่งรถเก๋งเวลาลงรถเราต้องโหนเพราะยกตัวไม่ค่อยขึ้นก็เลยเปลี่ยนรถเป็นฟอร์จูนเนอร์ สูง ลงสบาย

(พีรณัฐ นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ถึงแม้ร่างกายจะเคลื่อนไหวได้ไม่ดี ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็ยังคงไปท่องเที่ยว อาการปวดขาหรือปวดเข่า จะทำให้เกิดการทรมาน เวลาต้องเดินทางไปท่องเที่ยวไกลๆ เพราะผู้สูงอายุต้องอยู่ในยานพาหนะเป็นระยะเวลานาน อาการปวดจะมีมาก ถ้าหากผู้สูงอายุเดินทางด้วยยานพาหนะที่คับแคบ ไม่มีพื้นที่การเคลื่อนไหวมากนัก ไม่สามารถเหยียดขา สิ่งเหล่านี้อาจจะเป็นข้อจำกัดสำหรับผู้สูงอายุที่ร่างกายไม่แข็งแรง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเดินทางอย่างชัดเจน

เพราะฉะนั้นแม้ว่าการท่องเที่ยวจะสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุดังที่กล่าวไป ในทางกลับกันการท่องเที่ยวก็อาจจะมีผลซ้ำอัตลักษณ์ด้านอ่อนแอของผู้สูงอายุได้เช่นกัน ซึ่งผู้สูงอายุก็จะหาวิธีต่อรองและจัดการตนเองให้สามารถไปท่องเที่ยว เช่น ปรับการเดินทางให้ใช้ระยะเวลาน้อยลงหรือเลือกยานพาหนะให้เหมาะสมกับตนเอง เป็นต้น

ถ้านั่งรถนานๆ จะเมื่อย ป้าจะเลียงไม้ไป ไปใกล้ๆ จะไป ปีก่อนไปนาน นั่งรถเมื่อยมาก เราไปพักโรงแรมกัน เขาเลี้ยงอาหารด้วย พักฟรี เขาไปเดินทางตอนกลางวันทางคดเคี้ยว น่ากลัว ขากลับเรา นั่งรถกลับตอนกลางคืน เราเลือกไปที่นั่นกันเพราะว่าประธานชมรมมีคนรู้จักอยู่ ไปเที่ยวกัน พักฟรี กินฟรี การไปอย่างนี้บอกถ้านั่งรถนานจะเมื่อยขา แต่ไม่รู้สิความมันเป็นอุปสรรคอะไร

(มานิดา อรรถเจตน์, สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2556)

ไปได้สบาย นี่ก็หกลีบเอ็ดแล้ว แต่ดูแลตัวเองได้ ทำให้ลูกด้วย ชักเสื้อผ้าให้ลูกด้วย อยู่กันสองคน ตายาย อยู่กันคนละหลัง เขาก็ซื้อเครื่องซักผ้ามาให้ยาย ยายก็ปั่นส่วนตัวของยาย ของลูกเขาก็ปั่นทุกวัน สภาพจิตใจก็ยังไม่ไหว สู้อในการเดินทางได้ แต่แข่งขา นั่งนานๆ บางทีก็ปวดขา เวลาลงจากรถ ต้องค่อยๆ ลงก่อน สักเดี๋ยวถึงจะเดินได้ แก่แล้วนั่งนานๆ ไม่ได้

(สมจิตร วอยพิมพ์, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่สภาพร่างกายภายนอกไม่แข็งแรง โดยเฉพาะการเดินทาง ขาไม่ดี ถ้าหากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ยอมแพ้ต่อข้อจำกัดนี้ จะพยายามออกกำลังกาย เตรียมความพร้อมเรื่องสุขภาพ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยวผู้สูงอายุพยายามหาตัวช่วย เช่น ที่จับ ไม้เท้าที่ช่วยในการเดิน หรือนั่งรถเข็น รวมไปถึงตัวช่วยที่สำคัญคือเพื่อนร่วมเดินทางที่ดี ลูกหลานที่ช่วยดูแลผู้สูงอายุระหว่างการเดินทาง ถ้าหากเดินทางไปในสภาพพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับตนเองจริงๆ ต้องหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย เช่น ต้องหลีกเลี่ยงการเดินขึ้นที่สูงหรือไปท่องเที่ยวในรูปแบบที่ไม่ต้องสวมบุกสมบัน เน้นการพักผ่อน ทำกิจกรรมเบาๆ การเตรียมความพร้อมก่อนการท่องเที่ยว การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุจะช่วยได้มาก ทำให้ผู้สูงอายุสามารถฟื้นตัวจากการที่ต้องเดินเป็นระยะทางไกลๆ ได้ง่ายขึ้น

ตอนนี้ก็อยู่ในสภาพปกติแล้วร่างกาย ไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ยกเว้นว่าเรื่องชั้นที่สูง ถ้าเดินปกติจะสบายๆ ไม่เร่งรีบ ขับรถขับราไปได้ตลอด แต่ถ้าชั้นที่สูงหรือเดินไกลๆ ต้องหาที่ยึด มีค้ำยัน ไข่มุไม่เท่าช่วยยัน แต่ถ้าไปเที่ยวแล้วต้องเจอที่สูง เราก็จะหลีกเลี่ยงไม่ขึ้น ถ้าไม่มีที่ยึดที่จับจะลำบาก เพราะขาของปู่ข้างขวาจะเดินลำบาก เราก็จะไม่ขึ้นที่สูง ปกติเราเป็นคนทีออกกำลังกายอยู่แล้ว มันก็จะคืนสภาพปกติ อาจจะเหนื่อยนิดหน่อยถ้าเป็นการเดินทางระยะไกลๆ แต่ไม่ถึงกับไม่สบาย

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ไม่ต้องดูแล เวลานั่งรถไปกัน บางทีเพื่อนๆ เขาหาลับกัน แต่เราไม่หาลับเพราะเราปวดขา แต่เราก็ไม่ได้รู้สึกว่่าลำบากอะไร ตอนหลังๆ เวลาขับรถไปไหนกันจะมีห้องน้ำของคนพิการ มีที่นั่งดี ที่จับยึด ไม่งั้นเรานั่งไม่ได้

(นิม อินทร์ใหญ่, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวจึงเป็นกลุ่มที่ต้องต่อสู้กับอุปสรรคด้านร่างกายเป็นอย่างมาก เพื่อที่จะไปท่องเที่ยวให้ได้ และต้องมีตัวช่วยในการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นลูกหลาน เพื่อนที่ช่วยดูแล สภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวย อาทิ การเดินขึ้นบันไดต้องมีที่จับหรือที่ยึดไม่ให้ลื่น การเข้าห้องน้ำต้องมีที่จับหรือแผ่นช่วยรองกันลื่น สภาพพื้นที่ที่มีตัวช่วยหรืออุปกรณ์ช่วยจึงสำคัญสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ถึงแม้จะลำบากทางร่างกายแต่ผู้สูงอายุกลับไม่ได้ท้อถอยในการเดินทางท่องเที่ยวเลย ผู้สูงอายุจะพยายามใช้ศักยภาพร่างกายเท่าที่ตนเองที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษายังมีทัศนคติที่ว่าต้องพยายามช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด ไม่ต้องการเป็นภาระให้กับลูกหลานหรือเพื่อนร่วมเดินทางคนอื่นๆ

(4) กลุ่มที่สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงและมีโรคประจำตัว

นอกจากความไม่สมบูรณ์ของร่างกายภายนอกที่เห็นได้ชัดเจนของผู้สูงอายุกลุ่มที่ได้กล่าวไปแล้ว สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มที่สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงและมีโรคประจำตัว สภาพร่างกายภายนอกอาจจะดูเหมือนปกติทั่วไป แต่ระบบการทำงานภายในร่างกายของผู้สูงอายุมิมีความไม่สมบูรณ์ เนื่องมาจากความเจ็บป่วย ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจจะไม่สามารถฟื้นฟูกลับมาเหมือนเดิม ผู้สูงอายุต้องรับประทานยาเป็นประจำในชีวิตประจำวัน เพื่อควบคุมอาการของโรค

การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ จึงให้ความสำคัญกับการไปพบแพทย์ประจำตัว เพื่อตรวจร่างกาย ขอคำรับรองว่าตนเองไปท่องเที่ยวได้ รวมไปถึงคำแนะนำในการดูแลสุขภาพระหว่างเดินทาง ผู้สูงอายุที่เคร่งครัดในเรื่องสุขภาพจะปรึกษาแพทย์ทุกครั้งก่อนการเดินทางท่องเที่ยว

การต่อรองของผู้สูงอายุกลุ่มที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง เพื่อที่จะให้ตนเองจะสามารถไปท่องเที่ยว ได้จึงมีหลากหลายวิธี เป็นการต่อรองเพื่อที่จะลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสุขภาพร่างกาย อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุทุกกลุ่มที่กล่าวไป มีการต่อรองหรือปรับวิธีการท่องเที่ยวให้เหมาะสม แต่สองกลุ่มสุดท้ายอาจจะ ต้องต่อรองมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เพราะมีเงื่อนไขเรื่องสุขภาพที่ไม่แข็งแรง

วิธีการต่อรองของผู้สูงอายุ เริ่มตั้งแต่การเตรียมตัวก่อนการเดินทาง ผู้สูงอายุจะต้องพิจารณา ความเหมาะสมของโปรแกรมการท่องเที่ยว ไปที่ใด ทำกิจกรรมอะไรบ้าง ต้องเดินมากหรือน้อย ต้องผจญภัย หรือไม่ ผู้สูงอายุจะพยายามพิจารณาให้เหมาะสมกับตนเอง หรือในกรณีที่ผู้สูงอายุไม่ได้หาข้อมูลด้วยตนเอง ลูกหลานที่ดูแลผู้สูงอายุจะต้องเป็นคนพิจารณาเลือกการเดินทางให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ตามมาด้วยการ เตรียมยาประจำตัว สิ่งของ อุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการเดินทาง ในระหว่างการท่องเที่ยว เรื่องสุขภาพยังเป็น ปัจจัยที่ผู้สูงอายุคำนึงถึงเป็นอันดับแรก การทานอาหารต้องระมัดระวัง รวมไปถึงการเดินทางขึ้นพื้นที่สูง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะหลีกเลี่ยง เพราะส่งผลกระทบต่อโรคประจำตัว ตัวอย่างของการต่อรองต่างๆ ที่กล่าว ไป ทำให้เราให้เห็นความพยายามในการที่จะไปท่องเที่ยว ถึงแม้ตนเองจะมีความเจ็บป่วย แต่ผู้สูงอายุได้ พยายามจัดการหรือควบคุมความเจ็บป่วยของตนเอง ไม่ให้แสดงอาการและไม่ให้ส่งผลกระทบมากนักต่อ การท่องเที่ยว

เรายังไปไหว ถึงแม้จะ 82 แล้ว สุขภาพตอนนี้มีโรคความดัน เคยเส้นเลือดตีบ แต่ตอนนี้ดีขึ้นแล้ว

(สุมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ร่างกายต้องพร้อม ถ้าร่างกายไม่พร้อมมีโรคภัย โรคหัวใจ โรคเบาหวาน ถ้าจะไปอินเดียหรือไปที่ ไหนก็ตาม ต้องให้แพทย์ตรวจว่าการเดินทางจะไปจะปลอดภัยไหม ไปสัก 7 วัน จะปลอดภัยหรือเปล่า ต้องให้หมออนุญาต หมอออกใบรับรองแพทย์ให้ หรืออย่างไรก็ตามให้แพทย์แนะนำ ยกเว้นแต่ว่ามี อุบัติเหตุ หัวใจก็ตี เบาหวานก็ตี เราไม่รู้ว่าจะนี่ออคเมื่อไหร่ไม่รู้ ให้แพทย์ตรวจจะโอเค 90 เปอร์เซ็นต์ น้ำตาล ความดัน หัวใจ เป็นอย่างไร สุขภาพสำคัญที่สุด อย่างที่บอกไป ก่อนเดินทาง ลงไปเข้าฟิตเนส

(ศักดา จีวราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ครูยังเดินทางท่องเที่ยวได้ ยังไปได้อยู่ แต่ต้องไม่ผัดผวน ไปได้เรื่อยๆ แต่ต้องไม่สมบุกสมบัน ไม่ไป เสี่ยงมากนัก อีกอย่างครูเป็นภูมิแพ้ด้วย ต้องปรึกษาหมอเรื่องทานยาตลอด เรื่องการกินอาหาร ต้องระมัดระวัง ผงชูรสนี่ทานไม่ได้เลย

(อาภรณ์ สวนจันทร์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

สำหรับความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นภายในร่างกายที่ผู้สูงอายุกล่าวถึง เช่น โรคหัวใจ โรคเบาหวาน โรคภูมิแพ้ โรคเกี่ยวกับหูหรือการได้ยิน ไชมันโนเส้นเลือด ความดัน เป็นต้น โรคเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุต้องระมัดระวังในการเดินทาง ถึงแม้จะไม่ได้แสดงอาการให้เห็นอย่างชัดเจน แต่ก็ส่งผลกระทบต่อการเดินทางไม่แตกต่างจากอาการปวดขาหรือปวดหลังที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุเคลื่อนไหวร่างกายได้ช้ากว่าปกติ

บ้างอาจจะไม่ได้ไปตลอด บ้างจะเลือกดูโปรแกรมที่จะไป ถ้าเป็นโปรแกรมที่ต้องเดิน มันโหดมาก เราก็จะไม่ไป ตอนที่เรายังไม่ได้เป็นผู้อาวุโส เราก็อาจจะไปได้ แต่พออาวุโสเราก็ต้องเลือกดูแล้ว ที่ต้องเลือกดูเพราะจะมีเรื่องของสุขภาพร่างกาย เรามีโรคประจำตัว โรคหัวใจ เราจะไปสมบุกสมบันมากไม่ได้ เราศึกษาโปรแกรมก่อน เริ่มต้นในการเที่ยวอย่างที่บอกไปว่าต้องเป็นเรื่องที่เราสนใจ สองเราต้องศึกษาโปรแกรม ไปที่ไหน อย่างไร โหดเหี้ยมไหมโปรแกรม

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

มีส่วนนะสำหรับสุขภาพร่างกาย ถ้าเราสุขภาพร่างกายไม่ดี เราก็ต้องงดการเดินทาง ตอนนี้มีโรคประจำตัว ความดัน ไชมันโนเส้นอยู่ เวลาเดินทางยังสามารถช่วยเหลือตัวเองได้อยู่ ไม่ได้เป็นอะไรมาก แต่จะพยายามคิดตลอดในการเดินทาง กินตามหมอสั่งไม่ให้ขาด

(ประจวบ ฐานวิเศษ, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

ถึงแม้ว่าสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง มีโรคประจำตัวต่างๆ แต่ผู้สูงอายุก็ไม่ยอมแพ้ต่อสภาพร่างกายที่ไม่พร้อม พยายามดูแลสุขภาพหรืออาจจะต้องปรับเรื่องการใช้ชีวิตประจำวันที่ต้องเน้นการดูแลสุขภาพให้มากขึ้น เช่น ปรับเรื่องการรับประทานอาหาร เน้นอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ เหมาะกับสุขภาพของตนเอง ออกกำลังกายหรือเคลื่อนไหวให้ร่างกายให้มากขึ้นในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงหาวิธีการเสริมสุขภาพอื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อช่วยชะลอความร่วงโรยของวัย

ไม่ต้องมีคนดูแล ลูกดูแลตัวเองได้ ยังไหว ร่างกายช่วงอายุตอนนี้จะเป็นที่ขา แต่เบาลงมากแล้ว เข้าเสื่อมแต่ก็ไม่เจ็บมากแล้ว ปีนี้คงจะหมดเคราะห์ เมื่อสองปีที่แล้วหนักเลย อายุ 66 มั่นคง ปีที่แล้วไม่มีอะไรดี ป่วยทั้งปี ป่วยเล็กๆ น้อยๆ ไม่ถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อ ไปไหนได้ ท้องอืด ปวดขา แต่มีโรคประจำตัวคือความดัน แต่คุมได้ความดันปกติตลอด กินยาวันละเม็ด ส่วนปวดขาปวดเข็งก็มีบ้าง ถ้าปวดก็กินยา ไม่ปวดก็ไม่กิน ออกกำลังกาย ขี่จักรยาน วันหนึ่งต้องขี่จักรยานให้ได้ครึ่งชั่วโมงแล้วเหงื่อจะออก พอไม่ได้ออกกำลังกายรู้สึกอ้วนขึ้นมา น้ำหนักขึ้นมาสี่โลกว่า

(กรไชย นาคทรัพย์, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

โรคประจำตัวมีความดันโลหิตสูง คอเลสเตอรอล ไตรกลีเซอไรด์ ตา ทั้งกระจก ทั้งหิน กระจกไปลอกมาแล้ว ต้องกินหมอบอกรักษายาก ต้องใช้ยาหยอด วันละ 1 ครั้งตลอดไป ถ้าลืม ตาจะบอด ทุกวันนี้ต้องหยอดตาอย่างเดียว เมื่อก่อนผมไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ผมเป็นนักกีฬา เคยเป็นนักเพาะกาย ผมแข็งแรงมาก ตอนที่ผมอายุ 60 เพิ่งจะเกษียณใหม่ๆ ผมยังสามารถกระโดดขึ้นโต๊ะตีลังกาได้ เพื่อนๆ รุ่นเดียวกันยังบอกว่า ทำไปได้อย่างไร ไม่รู้เหมือนกัน ผมว่าผมแข็งแรง มีเดือนสองเดือนนี้รู้สึกปวดขา ผมเดินมาออกกำลังกายที่ชมรมนี้ทุกวัน มีวิ่งบ้าง แต่เดือนนี้ต้องขี่จักรยานมาที่ชมรม เริ่มวิ่งไม่ไหว ถ้าเดินมาจะช้า ขี่จักรยานมาจะเร็วขึ้น ถือว่าร่างกายยังไม่ได้เป็นอุปสรรคมากนักในการท่องเที่ยว

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

ผมมีโรคประจำตัว มีโรคความดันโลหิตสูง จริงๆ ผมผ่าตัดหัวใจมา ถามว่าถ้าเดินทางไปท่องเที่ยว เป็นเดือนหรือครึ่งเดือน ไม่น่าจะมีปัญหา เราดูแลสุขภาพตัวเองระดับหนึ่ง ผมได้ไปฝังเข็ม ดูแลสุขภาพให้ตัวเองดูดีขึ้น เพราะว่าอายุมากแล้ว ต้องดูแลให้ตัวเองดูหนุ่มขึ้น อย่าให้ลูกๆ เป็นภาระ ถ้าไปเที่ยวต่างประเทศกันสองคนตายาย ภรรยาผมแข็งแรงกว่าผมในการเดิน แต่เขามีโรคประจำตัวนิดหน่อย ยังไงก็ตามเราคิดว่า ถ้าหากเราสองคนตายายจะไปไหนตอนนี้ เรายังไปได้อีกสัก 4 - 5 ปี โดยไม่มีปัญหา เรายังกล้าที่จะไปไหน เราไปเอง ตีตั๋วเครื่องบินไป โดยเฉพาะเมืองที่เรารู้จัก ประเทศแถบนี้เราจะไปเองได้

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่จัดสรรเวลาออกกำลังกาย ดูแลสุขภาพอยู่เสมอ แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่มีภาวะของความไม่สบายแทรกเข้ามา มีโรคประจำตัว ที่อาจจะต้องทำให้ระมัดระวังเรื่องอาหารการกิน การเคลื่อนไหวร่างกายระหว่างเดินทาง ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อระบบภายใน ถ้าหากผู้สูงอายุยังสามารถควบคุม จัดการกับสภาพร่างกายให้อยู่ในภาวะที่ค่อนข้างใกล้เคียงกับปกติ แนวโน้มในการเดินทางท่องเที่ยวก็อาจจะมีเพิ่มขึ้น สิ่งสำคัญคือครอบครัวหรือเพื่อนให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเดินทางสำหรับผู้สูงอายุ และเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ ก็อาจจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถไปท่องเที่ยวได้ จากคำสัมภาษณ์ของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามักจะรู้จักสภาพร่างกายของตนเองค่อนข้างดี จะประเมินตนเองหรืออาจจะปรึกษาแพทย์ก่อนการเดินทาง ในส่วนเรื่องของอายุมากหรืออายุน้อยนั้น มีผลต่อร่างกายหรือไม่ อาจจะมีผลบางส่วน ผู้สูงอายุที่อายุยังไม่มาก ประมาณ 60 ปี อาจแข็งแรงน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อายุ 70 ปีก็ได้ ถ้าหากไม่ระมัดระวังดูแลสุขภาพของตนเอง แต่แนวโน้มผู้สูงอายุที่อายุยังไม่มากนัก มักจะแข็งแรงมากกว่า ส่วนผู้สูงอายุที่อายุมาก 80 ปีขึ้นไป อาจจะต้องระมัดระวังเรื่องสุขภาพร่างกายมากกว่าปกติ

ต้องรู้สภาพร่างกายของตนเอง สุขภาพของตนเองต้องรู้ก่อน ถ้าไม่รู้เรื่องสุขภาพร่างกายของตนเอง จะลำบาก คนเรามีโรคต่างๆ โรคหัวใจ ความดัน เพราะการรู้สุขภาพร่างกายทำให้เราวางแผนการเดินทางได้ ทำให้ไม่ต้องเป็นภาระกับผู้อื่นระหว่างการเดินทาง ก่อนจะเดินทางต้องศึกษาก่อนบาง คนขึ้นเครื่องบินไม่ได้ ลงเรือไม่ได้ บางคนนั่งท้ายรถยนต์ไม่ได้ สภาพร่างกายของแต่ละคนแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นต้องเริ่มต้นตรวจสอบสุขภาพของตัวเองว่าสุขภาพเราเป็นอย่างไร คนที่จะจัดทัวร์ นำเที่ยว ต้องดูสุขภาพต่างๆ เหล่านี้เป็นหลัก

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

สภาพร่างกายของตนเองสำคัญมากที่สุด เราต้องรู้ตัวเอง ผู้สูงอายุลำบากอยู่อย่างคือร่างกาย เราต้องรู้สภาพตัวเองเป็นหลัก บางคนเจ็ดสิบอาจจะยังแข็งแรงกว่าหกสิบก็ได้ พุดยากขึ้นอยู่กับใจ สภาพร่างกาย ลุงเองยังอยากไปเที่ยวอยู่เลย อยากไปจนกว่าจะไปไม่ได้ไหว

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

สรุปได้ว่า ร่างกายและสุขภาพเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก พื้นที่ร่างกายของผู้สูงอายุคือการสื่อสารอัตลักษณ์ที่มีทั้งด้านที่เข้มแข็งและอ่อนแอ ตัวผู้สูงอายุต้องใช้ความพยายาม ความอดทน มีวินัยที่จะทำร่างกายให้แข็งแรงมากกว่าคนวัยหนุ่มสาว วิถีชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการเลือกรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย ควรทำอย่างเหมาะสม เพื่อพยายามปรับตัวที่จะต่อสู้กับความร่วงโรยของวัย ผู้สูงอายุที่ดูแลสุขภาพร่างกายในชีวิตประจำวันค่อนข้างดี จะมีอำนาจในการเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวได้มากขึ้น เช่น การทำงานบ้านด้วยตนเอง ช่วยออกกำลังกายไปในตัว การจัดสรรเวลาออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ รับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ ทานยาตามแพทย์สั่ง กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะมีประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อผู้สูงอายุต้องไปท่องเที่ยว เพราะเป็นการเตรียมความพร้อมที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่สภาพร่างกายไม่แข็งแรงมากนัก และกลุ่มที่มีโรคประจำตัวต้องรับประทานยาอยู่สม่ำเสมอ เป็นกลุ่มที่ต้องต่อสู้และต่อรองด้วยวิธีการต่างๆ มากกว่ากลุ่มอื่นๆ เพื่อที่จะพาตนเองออกไปท่องเที่ยวให้ได้

ตารางที่ 5.6 คุณลักษณะทางกายภาพและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

คุณลักษณะทางกายภาพ ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว
(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพยังแข็งแรง แต่ไม่ได้ จัดสรรเวลาสำหรับออกกำลังกาย	ผู้สูงวัยร่างกายแข็งแรง - มีความพร้อมในการท่องเที่ยว ไปท่องเที่ยวได้ - ได้ทำกิจกรรมที่ต้องเคลื่อนไหวร่างกายใน ชีวิตประจำวัน เทียบกับการได้ออกกำลังกาย

ตารางที่ 5.6 คุณลักษณะทางกายภาพและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว (ต่อ)

คุณลักษณะทางกายภาพ ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว
(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายแข็งแรง และจัดสรรเวลาออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ	<p>ผู้สูงอายุที่ใส่ใจดูแลสุขภาพอย่างยิ่งยวด</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีความพร้อมในการท่องเที่ยวมาก - ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพอย่างเคร่งครัด จัดสรรเวลาให้กับการออกกำลังกาย - การเคลื่อนไหวร่างกายทำได้ปกติ แทบจะไม่ แตกต่างจากคนหนุ่มสาว - ไม่มีโรคประจำตัว
(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง มี ปัญหาเรื่องการเดิน ปวดหลัง ปวดขา ปวดเข่า หรือมีปัญหาอื่นๆ เกี่ยวกับสภาพร่างกาย	<p>ผู้อ่อนแอที่ไม่ยอมแพ้ต่อการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีสภาพร่างกายที่อาจจะแสดงออกถึงความไม่ พร้อมในการท่องเที่ยว และอาจจะมีโรคประจำตัว ควบคู่ไปด้วย - ยังสามารถไปท่องเที่ยวได้ แต่อาจจะต้องพิจารณา ความเหมาะสมของโปรแกรมการท่องเที่ยว - ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมเดินทาง และมี อุปกรณ์ที่ช่วยในการเดินหรือเคลื่อนไหวร่างกาย
(4) กลุ่มที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงและมีโรค ประจำตัวแต่ไม่ได้ปรากฏทางร่างกายให้เห็น ชัดเจน	<p>ผู้อ่อนแอที่ไม่ยอมแพ้ต่อการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีโรคประจำตัวที่ต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของ แพทย์ อาการของโรคประจำตัว ไม่ได้มีผลกระทบ มากนัก และต้องควบคุมเรื่องการทำงานอย่าง ต่อเนื่อง - ยังสามารถไปท่องเที่ยวได้ แต่อาจจะต้องพิจารณา ความเหมาะสมของโปรแกรมการท่องเที่ยว

การเตรียมปัจจัยภายนอกที่จำเป็นสำหรับการเดินทาง

การเตรียมตัวในประเด็นนี้ จะขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกที่จำเป็นสำหรับการเดินทาง การเตรียมปัจจัยภายนอกจะเชื่อมโยงกับข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงอายุได้รับก่อนการเดินทาง ผู้สูงอายุจะต้องรู้ข้อมูลเบื้องต้นว่า ตนเองจะต้องเดินทางท่องเที่ยวไปที่ใด เป็นเมืองที่มีสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศเป็นอย่างไร จึงจะเตรียมสิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ ให้เหมาะสม

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจะเตรียมตัวสิ่งของที่จำเป็น ได้แก่ เสื้อผ้า ของใช้ ยาประจำตัว เงินสำหรับการเดินทาง สุดท้ายจะเป็นการฝากดูแลบ้าน และสัตว์เลี้ยงให้กับครอบครัว ญาติ หรือเพื่อนบ้านช่วยดูแลในเวลาที่ตนเองไม่อยู่ เพื่อที่จะได้ไม่กังวลระหว่างการเดินทาง

เตรียมยาประจำตัว เสื้อผ้าที่เหมาะสมกับภูมิอากาศ และที่สำคัญเงินติดตัวไปด้วย

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

เตรียมเสื้อผ้า เตรียมร่างกาย สระผม ทำทุกอย่างที่พร้อมจะเดินทาง ข้าวของมีเสื้อผ้า ผ้าห่ม เสื้อกันหนาว เพราะที่เดินทางไปจะหนาว ยาทุกชนิดเลย ยาต้ม ยาแก้ปวด เตรียมพร้อม

(ทองดี อิมสำราญ, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

ถ้าไปค้างคืนต้องเตรียมเสื้อผ้า เครื่องนอน ผ้าห่มนี้ต้องเอาไปเพราะติด และก็ยารักษาโรค มียาความดัน เกษียณมาแล้วถึงมีความดันกับไขมัน แต่ก็กินยากันไว้ไม่เป็นไร

(พิรุช นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

“ยาประจำตัว” เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด ต้องเตรียมเสมอ ไม่ว่าจะร่างกายจะไม่สบายหรือไม่ ยาบางชนิดยังทานเพื่อป้องกันอาการไม่สบายที่อาจจะเกิดขึ้นได้อีกด้วย การเตรียมยาประจำตัวสำหรับการเดินทาง อาจจะเป็นการสื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพร่างกายมากเป็นพิเศษ เพราะสภาพร่างกายของผู้สูงอายุจะไม่มีภูมิคุ้มกันมากนัก อาจเจ็บป่วยไข้ไม่สบายมากกว่าปกติก็เป็นได้ การเตรียมยาไว้เสมอจึงเป็นสิ่งจำเป็น

นอกเหนือจากเรื่องยาประจำตัว ผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับ “การเลือกรองเท้า” ค่อนข้างมาก การเลือกรองเท้าที่เหมาะสมกับการเดินทาง ส่วนใหญ่จะเป็นรองเท้าผ้าใบ ต้องเป็นรองเท้าที่กระชับพอดีกับเท้า และต้องเหมาะกับสภาพพื้นที่ท่องเที่ยว รองเท้าที่ดีจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถเดินได้เป็นระยะเวลานานๆ และช่วยรักษาสุขภาพร่างกายของผู้สูงอีกด้วย รองเท้าจึงเป็นของใช้ที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงเป็นอันดับรองจากเรื่องยาประจำตัว กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจะให้ความสำคัญกับการเลือกรองเท้า รองเท้าต้องผ่านการใช้งานมาบ้างแล้ว ก่อนที่จะใส่ไปท่องเที่ยว

ส่วนพวกของใช้ เสื้อผ้าต่างๆ มีอยู่แล้ว ไม่ได้เตรียมอะไรเป็นพิเศษ ไม่ได้ซื้ออะไรเพิ่ม ถ้าเป็นรองเท้า รองเท้าต้องซื้อทิ้งไว้นานๆ ถ้าซื้อไปใส่ไปไม่ได้เลย เจ็บมาก

(มณฑนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

สิ่งที่เราจะต้องเตรียมสำหรับตัวเองคือว่าถ้าเกี่ยวกับพละกำลังยังคงที่ แต่เราจะต้องเตรียม รองเท้าที่เหมาะสม คนที่เกี่ยวภูเขาจะต้องเตรียมเรื่องรองเท้า จะไม่ใส่รองเท้าแตะ รองเท้าหนีบ จะต้องใส่ผ้าใบหุ้มส้นขึ้นไปบนเขา เราเตรียมตัวให้พร้อมจะไม่มีปัญหา

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

รองเท้าจะใส่บูท ผ้าใบตลอด ช่วยเรื่องการเดิน กระชับเดินสบาย ไปต่างจังหวัดไม่ชอบใส่รองเท้าแตะ ชอบใส่หุ้มส้น ผ้าใบ ไม่ชอบรองเท้าแตะ แต่จะพกรองเท้าแตะไปคู่หนึ่ง เวลาเข้าห้องน้ำ อยู่ในโรงแรมจะพกรองเท้าเดินในห้องอีกคู่หนึ่ง

(จรัสกรณ์ บุญสิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

การเตรียมรองเท้ามีความสำคัญในการเดินทาง เพราะเป็นส่วนที่รองรับสรีระร่างกายของผู้สูงอายุ ทั้งหมด การมีรองเท้าที่ดี เหมาะกับสภาพร่างกายของตนเอง เหมาะกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่ ผู้สูงอายุเดินทางไป จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถเดินได้ดีขึ้น รองเท้ามีผลต่อสุขภาพร่างกาย และช่วยป้องกัน อันตรายจากการลื่นล้ม ช่วยให้สามารถเดินขึ้นที่สูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากจะต้องทำกิจกรรมปีน ปายเพื่อขึ้นเขาหรือทำกิจกรรมผจญภัยก็สามารถทำได้ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษานั่นการใส่รองเท้าผ้าใบที่ รองรับการเดินมากๆ กระชับ พอดีเท้า พร้อมทั้งใส่ถุงเท้า ซึ่งจะช่วยให้ลดแรงกระแทกระหว่างการเดิน ช่วยให้เดินได้ดีขึ้น ผู้สูงอายุจึงให้ความสำคัญกับการเลือกรองเท้า และเตรียมรองเท้าให้เหมาะกับกิจกรรมที่ทำ

ถุงเท้า รองเท้า ต้องเตรียมให้พร้อม ที่รัดข้อมือ เดินมากๆ เส้นเอ็นไม่ค่อยดี ต้องเตรียมหมวก รองเท้าต้องใส่ให้พอดี รองเท้าผ้าใบดีที่สุด เบา ใส่ง่าย รัดตึง รองเท้าหนังไม่ค่อยโอเค เป็น ความคิดส่วนตัว

(ศักดา จิวราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

อยู่ที่ว่าจะเดินทางไปไหน ถ้าไปที่กั้นดาร์ รองเท้าต้องดี ถ้าไปเมืองหนาว เสื้อผ้าต้องดี ถ้าไปที่บน ป่าบนเขาหรือไปที่ลุ่มๆ รกๆ หนอย ต้องเตรียมหมวก

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาวินันท์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

ที่สำคัญเวลาไปที่เดินเยอะๆ แบบนี้ต้องใส่รองเท้าผ้าใบ รองเท้าอื่นไม่ต้องไปสนใจความสวย รองเท้าผ้าใบดีที่สุด มันกระชับเท้าแล้วเราไม่เจ็บ ถ้าเราไปใส่รองเท้าอย่างอื่นแล้วเวลาเดินจะเจ็บ รองเท้าผ้าใบใส่ถุงเท้า เวลาไปเที่ยวต้องมีรองเท้าผ้าใบไปด้วยทุกครั้ง

(เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

การเตรียมตัวในส่วนอื่นๆ กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาได้ให้ข้อมูลว่า เป็นการเตรียมตัวจัดการเรื่องบ้าน ต้องมีคนเฝ้าบ้านหรือมีการฝากฝังให้เพื่อนบ้านช่วยดูแลบ้าน ถ้าหากลูกหลานไม่ได้เดินทางด้วยอาจจะต้องมีการบอกกล่าว ให้คำแนะนำลูกหลาน รวมไปถึงสัตว์เลี้ยงที่จะต้องมีคนดูแลในระหว่างที่ผู้สูงอายุไม่อยู่บ้าน พร้อมกันนี้เป็นการเตรียมโทรศัพท์มือถือ เบอร์โทรศัพท์ที่จำเป็น ในกรณีที่ต้องติดต่อฉุกเฉินระหว่างการเดินทาง การมีโทรศัพท์มือถือจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถติดต่อสื่อสารกับคนทางบ้านได้ตลอดเวลา การเตรียมตัวในส่วนนี้จึงเป็นการเตรียมเพื่อความสบายใจในการเดินทาง ผู้สูงอายุจะได้ท่องเที่ยวอย่างไม่ต้องห่วงภาระทางบ้าน ไม่มีความกังวลใจในการเดินทาง สามารถท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่

ก่อนอื่นก็ต้องดูช่วงที่หมอนัด...มีเลี้ยงปลาคาร์ฟไว้หลังบ้าน วันสองวันไม่กินอาหารได้ แต่ถ้ามากกว่านั้นกลัวว่าออกซิเจนไม่ทำงานมันจะตาย ส่วนอื่นจะเตรียมเสื้อผ้า เราจะดูว่าเราจะไปอย่างไร กลับอย่างไร เตรียมยา ถ้าลืมนก็ยุ่งเลย แต่จะเป็นพวดยาบำรุงที่เราต้องกินทุกวัน

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เราจะดูว่าเราไปค้างกี่คืน พอเรารู้ว่าเราจะไปค้างกี่คืน ทางบ้านเราก็จะเตรียมแล้วว่าใครจะเฝ้าบ้าน เรื่องแรกที่สุดคือใครจะเฝ้าบ้าน พอพ่อแม่จะไปเที่ยว ลูกจะมาเฝ้าบ้านให้ ทั้งๆ ที่เขาทำงาน เขาจะลามาเพราะว่าเขาเห็นความสำคัญของพ่อแม่ ให้พ่อแม่ไปพักบ้าง ไปพักผ่อน นานๆ เราจะได้ไปด้วยกันสักที

(ประเทือง อ้อพูน, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

สิ่งที่น่าจะรู้ เบอร์โทรศัพท์ตำรวจ เบอร์โทรศัพท์โรงพยาบาล เบอร์โทรศัพท์อะไรก็ตามที่สามารถช่วยเราได้ ผมว่าต้องเตรียม ถ้าความเห็นผมอะไรที่ฉุกเฉิน ควรเตรียม โทรศัพท์ห้ามลืมเด็ดขาด เพราะเดี๋ยวนี้ที่ไหนก็มีคลื่น

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาวินันท์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

สำหรับการเตรียมตัวท่องเที่ยวในต่างประเทศอาจจะมีบางส่วนที่แตกต่างจากการเตรียมตัวที่กล่าวไปโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่ได้ไปกับทัวร์ก็อาจจะต้องเตรียมตัวเรื่องอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น ข้อมูล เอกสารสำคัญ ภาษาอังกฤษ ภาษาท้องถิ่นของประเทศนั้นๆ และสิ่งของที่จำเป็นอื่นๆ เช่น อาหารที่รับประทานระหว่างเดินทางด้วย แต่ก็ขึ้นอยู่กับวิธีการท่องเที่ยวของแต่ละคน ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษา ถ้าหากท่องเที่ยวด้วยตนเอง จะเตรียมของต่างๆ อย่างครบถ้วน รวมไปถึงการเตรียมอาหารการกินไปด้วย เพื่อจะได้ไม่ต้องซื้อ เน้นท่องเที่ยวเพื่อดูชมทัศนียภาพของต่างประเทศเป็นหลัก และเป็นการท่องเที่ยวแบบที่ไม่ต้อง

เสียค่าใช้จ่ายมากนัก ในขณะที่ผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะเตรียมเฉพาะที่จำเป็น และไปหาซื้อของเพิ่มเติม เพราะฉะนั้นวิธีการท่องเที่ยวก็จะมีผลต่อการเตรียมสิ่งของที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยว

การเตรียมตัวไปเที่ยว ถ้าไปต่างประเทศจะเตรียมข้าวกระป๋อง อาหารที่เรากิน ของขบเคี้ยวชนิด หน้อยพอดิตตัวไป เสื้อผ้าก็มีอยู่แล้ว ขึ้นอยู่กับฤดูกาล ภาษาที่ไม่ได้เตรียมมาก ก็ไปเรื่อยๆ ป้าย บอกรทางต่างๆ ก็มี ช่วยๆ กันกับเพื่อน ไปกันสามคน คล่องตัวดี เดินเป็นส่วนใหญ่ ขึ้นรถไฟ ไป ยุโรปก็วิ่งขึ้นรถไฟ

(พิศมัย จอมสุวรรณค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เที่ยวในประเทศจะเตรียมเสื้อผ้าเป็นหลัก ของอะไรขาดเหลือข้างหน้าไปหาซื้อได้บ้าง ถ้าไป ต่างประเทศต้องเตรียมร่างกาย เตรียมเสื้อผ้า เตรียมยา จริงๆ เตรียมใกล้เคียงกัน ส่วนเรื่องภาษา ถ้าเป็นภาษาอังกฤษพอได้ ภาษาจีนไม่ได้เลย

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

นอกจากสิ่งของ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาแสดงความคิดเห็นว่า สิ่งสำคัญเพิ่มเติมคือการเรียนรู้ศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ข้อควรปฏิบัติของประเทศต่างๆ ที่เราจะไปล่วงหน้า โดยเฉพาะการเดินทางไป ต่างประเทศที่มีความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรม การศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งใดควรทำหรือไม่ควร ทำในประเทศนั้นๆ ล่วงหน้า เพื่อที่เราจะได้เข้าใจวิถีชีวิตของผู้คน สามารถปฏิบัติตัวเป็นนักท่องเที่ยวที่ดีได้ ในระหว่างเดินทาง และไม่ทำพฤติกรรมที่ขัดต่อความเชื่อหรือวัฒนธรรม ประเพณีของประเทศที่จะไป ท่องเที่ยว การที่มีผู้สูงอายุกล่าวถึงประเด็นนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุค่อนข้างจะละเอียดอ่อนกับ เรื่องของความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีความรู้ความเข้าใจ และมีความรอบคอบ การบอกเล่าของผู้สูงอายุ เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวเป็นการสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว ที่เป็นการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ แก่ผู้เดินทางคนอื่นๆ อีกด้วย แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้ผ่านโลกมามาก” ข้อมูลการ เตรียมตัวลักษณะนี้จึงมาจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ผ่านการเดินทางที่หลากหลาย เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยว ในต่างประเทศ

รายละเอียดพวกนี้ต้องเตรียม ต้องทำความเข้าใจด้วย นอกเหนือจากการเตรียมความพร้อมเรื่อง อุปกรณ์ในการเดินทาง และเป้าหมายที่เราจะไปเที่ยว...ยกตัวอย่างไปกินบุฟเฟต์ในโรงแรมใน โตเกียว ญีปุ่น เขามีที่ตักเป็นช้อนกลาง ยูจะไปเอาตะเกียบของยูไปจิ้ม ไม่ได้แล้ว เขาถือว่าเป็น เรื่องคอขาดบาดตาย ซีเรียสมาก พ่อเคยมีประสบการณ์ ไปญีปุ่น ผู้จัดการเคเทอริง เข้ามาหา หัวหน้าทัวร์บอกว่า ทำอย่างนี้ฉันมีสิทธิ์ออกจากงาน ถึงแม้ว่าตะเกียบเพิ่งจะเอาออกมาจาก

กระดาศใหม่ๆ ไม่ได้ใช้เลย ก็ไม่ได้ แต่ละเมือง แต่ละแห่งมีอะไรแบบนี้ เพราะฉะนั้นเราต้องปรับตัวให้ได้ เราจะไปเถียงเขาไม่ได้ว่าเราเพิ่งฉีกตะเกียบออกมาจากกระดาศ ยังไม่ได้ใช้อะไรเลย เขาบอกว่ามันไม่ได้ ไม่มีใครเห็นคุณฉีก (ตะเกียบ) จากกระดาศ แยกคนอื่นเขาเห็น เขานึกว่าคุณเอาตะเกียบส่วนตัวมาคิบบส่วนกลางมันไม่ได้ ซึ่งอันนี้ญี่ปุ่นเขาถือมาก

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

สำหรับในกรณีที่ต้องพาผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองเดินทางไปท่องเที่ยวด้วย จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบกรณีเช่นนี้เพียงหนึ่งรายเท่านั้น ซึ่งผู้สูงอายุที่ไม่พร้อมทางด้านร่างกาย การเตรียมตัวท่องเที่ยวจึงต้องมีอุปกรณ์เสริมต่างๆ เช่น แก้วอึดขึ้น แก้วอึดสุขา อุปกรณ์อำนวยความสะดวกเหล่านี้จำเป็นในการเดินทาง และช่วยให้ผู้สูงอายุเดินทางได้อย่างราบรื่น และเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ รวมทั้งบุคคลที่ร่วมเดินทางกับผู้สูงอายุต้องมีความรู้ความเข้าใจในการให้การพยาบาลเบื้องต้น หากผู้สูงอายุเจ็บป่วย ไม่สบาย ต้องสามารถรักษาดูแลอาการเบื้องต้นได้ทันที

ทุกคนในครอบครัวเรามีความพร้อมมาตั้งแต่เด็กแล้ว เตรียมทุกอย่าง เสื้อผ้า ของกิน ของใช้ และเราเตรียมการพยาบาล เราฝึกการพยาบาลเบื้องต้นในการดูแลคนป่วยคนเจ็บเป็นอันดับหนึ่งของเรา จริงๆ เราทุกคนเป็นอยู่แล้ว เราเรียน เราอยู่ เราต้องดูแลคนป่วยอยู่แล้ว เราต้องดูแลคุณพ่อ (สามี) สำหรับคุณพ่อ การเดินทางเป็นเรื่องใหญ่ เราต้องเตรียมแก้วอึดสุขา เพราะคุณพ่อขาไม่ดี ขาอ่อนแรง สิ่งที่เราต้องเตรียมมากคือของใช้ อุปกรณ์ที่จำเป็นทุกอย่างสำหรับการดูแลคุณพ่อ เมื่อต้องพาคุณพ่อไปเที่ยวด้วยกัน อย่างรถที่ใช้ในการเดินทางต้องมีเก้าอี้ที่ยกได้อัตโนมัติ เพื่อยกย้ายคุณพ่อ อะไรทุกอย่างต้องพร้อมปัจจุบันพยาบาล เวลาจะไปเที่ยวสักครั้งหนึ่งจึงเป็นความท้าทาย แต่เราก็ไป เพราะเราคิดว่าปัญหาอยู่ที่ไหนมันก็ต้องเกิด

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ในกรณีที่ยกตัวอย่างไปข้างต้น สามี ภรรยา เป็นผู้สูงวัยทั้งคู่ สามีไม่สบาย ไม่สามารถเดินได้ ส่วนภรรยา ถึงแม้จะสูงวัยแต่สามารถเตรียมการท่องเที่ยวให้กับครอบครัวได้ กรณีเช่นนี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ถ้าหากว่าจะพาผู้สูงอายุที่เคลื่อนไหวร่างกายไม่ได้ออกไปท่องเที่ยว ครอบครัวจะต้องเตรียมความพร้อมในทุกๆ ด้าน ผู้สูงอายุที่ไม่พร้อมทางร่างกาย แต่หากมีครอบครัว มีเพื่อนร่วมเดินทางที่พร้อมจะดูแลเข้าใจ ก็พาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวได้เหมือนกัน สิ่งที่สำคัญสำหรับการเตรียมตัวในกรณีเช่นนี้ ยังเกี่ยวข้องกับการสื่อสารทำความเข้าใจกันภายในครอบครัว ครอบครัวต้องพร้อมที่จะเข้าใจผู้สูงอายุ จะต้องไม่มองว่าการพาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวเป็นภาระ ถ้าหากผู้สูงอายุมีความพยายามที่จะต่อสู้กับความไม่พร้อมต่างๆ พยายามพาตนเองออกไปท่องเที่ยวบ้าง จะทำให้รู้สึกว่าการไปท่องเที่ยวไม่ใช่เรื่องลำบากมากนัก แต่ถ้าหาก

ผู้สูงอายุเลือกที่ยอมรับ เลือกที่จะคิดว่าตนเองคงไปท่องเที่ยวไม่ได้ จะทำให้รู้สึกว่าจะไม่อยากจะออกไปท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นร่างกายอาจจะเป็นอุปสรรคไม่เท่ากับความรู้สึกนึกคิดจิตใจ ที่จะต้องมีความพร้อมที่จะท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นพลังช่วยผลักดันให้ผู้สูงอายุดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

สรุปว่า จากประเด็นการเตรียมปัจจัยภายนอกที่จำเป็นสำหรับการเดินทางของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ กลุ่มที่ศึกษามีการเตรียมยาประจำตัว การเลือกรองเท้าที่เหมาะสมกับการเดินทาง ทั้งสองสิ่งมีส่วนช่วยในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุระหว่างการเดินทาง นอกจากนี้จะเป็นการเตรียมตัวจัดการเรื่องการดูแลบ้าน ลูกหลาน สัตว์เลี้ยง เพื่อให้ผู้สูงอายุจะไม่กังวลใจในระหว่างการท่องเที่ยว ขณะที่อีกประเด็นที่สำคัญคือ การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม การปฏิบัติตัวเมื่อต้องอยู่ในต่างถิ่นหรือต่างประเทศ จะมีข้อควรปฏิบัติหรือข้อไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้แสดงความคิดเห็นว่าควรจะมีบัตรระวัง ละเอียดอ่อนกับเรื่อง วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ประเด็นสุดท้าย ในกรณีที่ผู้สูงอายุเจ็บป่วย ไม่สบาย ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ถ้าจะไปท่องเที่ยวครอบครัวต้องให้การดูแลมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกให้ในการเดินทาง พร้อมทั้งผู้สูงอายุต้องมีจิตใจที่พร้อมจะต่อสู้ในการท่องเที่ยว

ข. ด้านสุขภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ความพร้อมด้านสุขภาพร่างกายที่กล่าวไปข้างต้น เกี่ยวโยงมาถึงเรื่องการของสุขภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์ มีการจัดการด้านจิตใจหรืออารมณ์ของตนเองค่อนข้างดี ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านการบอกเล่าเรื่องราวระหว่างการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีความเข้าใจโลก เข้าใจในชีวิต สามารถจัดการกับภาวะสับสนวุ่นวายใจทางอารมณ์ได้ค่อนข้างดี ไม่มีภาวะซึมเศร้า เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีประสบการณ์ ผ่านโลก เข้าใจความสุข ความทุกข์ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้ที่ผ่านโลกมายาวนาน” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากคนวัยหนุ่มสาวอย่างชัดเจน กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามักจะยึดคำสอนทางศาสนา เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะเรื่องการปล่อยวาง ไม่เก็บเรื่องราวไม่ดีมาคิดเล็กคิดน้อย ซึ่งกรอบวิธีคิดเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุสามารถรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนในการท่องเที่ยวได้ดีกว่าคนวัยหนุ่มสาว เมื่อเจอกับปัญหาระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมองว่าปัญหาทุกอย่างสามารถแก้ไขได้ เน้นการท่องเที่ยวที่สนุกสนานมากกว่าที่จะยึดติดกับปัญหาที่เกิดขึ้น การท่องเที่ยวจึงสร้างอัตลักษณ์ใหม่หรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ในด้านบวกในการใช้ชีวิตให้ผู้สูงอายุได้ เช่น จากที่แต่ก่อนเป็นผู้สูงอายุเป็นคนที่เคยเครียดง่าย คิดมาก เมื่อได้ไปท่องเที่ยวแล้ว รู้สึกตัวเองได้เปลี่ยนแปลงเป็นคนปล่อยวางเรื่องต่างๆ ได้ง่ายขึ้น เป็นต้น

ไปเที่ยวสบายใจมากกว่า ไม่ค่อยมีเรื่องเครียด ลุงมีเครื่องวัดความดันอยู่ ลุงไม่รู้จะเครียดเรื่องอะไร ตอนไปเที่ยวเคยเจอปัญหาอย่างแตกบ้าง แต่ไม่ใช่เรื่องใหญ่ แก้ไขได้

(จำลอง กาเผือก, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

พอเวลาไปนอกบ้าน ไปเที่ยว ได้ไปกับเพื่อนสนิท รู้ใจกัน มีความสุข แต่ก่อนจะเป็นคนเครียดง่าย คิดมาก ป่วยไม่ได้ วางไม่ได้ แต่ตอนนี้ไม่แล้ว รู้สึกดีขึ้นกว่าเดิม

(ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ก่อนออกเดินทางจะมีสวดมนต์ด้วย ปกติเราสวดมนต์ทุกวันอยู่แล้ว ค็นหนึ่งสองชั่วโมง ตั้งแต่หกโมงเย็นถึงสองทุ่มทุกคืน สวดมนต์ก่อนออกเดินทางเพื่อจะช่วยให้เราปลอดภัย มีความสุข ความเจริญในการเดินทาง ได้นึกคิดแต่สิ่งที่ดีๆ ทำสิ่งที่ดีๆ ไม่คิดไปอิฉาวิชาใคร ไม่คิดไปมองคนในแง่ร้าย เราก็มองว่าเรารักเขาทุกคน เขาจะรักเราหรือไม่รักเรา เราก็ไม่ว่าอะไร

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

สภาพจิตใจของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีความพร้อมในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะมีการสวดมนต์ อธิษฐานขอพร พยายามมองโลกในแง่ดี โดยเฉพาะเมื่อต้องเตรียมพร้อมก่อนการไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะพยายามตัดความกังวลใจต่างๆ ออกไป แล้วเอาใจจดจ่ออยู่กับการเตรียมตัวท่องเที่ยวให้พร้อม

ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษายังมีความคิดต่อการท่องเที่ยวในอีกด้านหนึ่งที่ว่า การท่องเที่ยวไม่มีความสุขสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่การท่องเที่ยวอาจจะเกี่ยวข้องกับความสะดวกสบาย เพราะต้องเดินทางไปใช้ชีวิต ทำกิจกรรมในที่อื่น ที่ไม่ใช่บ้านของตนเอง จะคาดหวังความสะดวกสบายให้เหมือนกับการอยู่บ้านของตนเองก็คงจะทำได้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นถ้าต้องพบเจอกับความลำบากระหว่างท่องเที่ยวก็เป็นสิ่งที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่สามารถทำใจยอมรับได้ ความยากลำบากที่อาจจะต้องมีบ้าง ถือเป็นการเรียนรู้ ผู้สูงอายุจึงพยายามไม่เก็บปัญหาหรือความยากลำบากมาคิดระหว่างการเดินทาง

CHULALONGKORN UNIVERSITY

จัดกระเป๋า ขึ้นอยู่กับว่าไปพักนานแค่ไหน ไม่มีพิธีต้องอะไรมาก เพราะเราไปบ่อยแล้ว ไม่เหมือนตอนเด็กที่เราจะตื่นตื่นเตรียมโน้นเตรียมนี้มากมาย เหมือนเราไปเปลี่ยนที่นอนเท่านั้นเอง ความตื่นตื่นมันลดลง เราได้เรียนรู้จากการเดินทางว่าไปที่ไหนก็ไม่สุขสบายเหมือนบ้านเรา บ้านตัวเองอาจจะเป็นเพราะว่าเรามีบ้านที่อยู่สบายไม่แออัด ทุกวันนี้เรียกได้ว่าเราอยู่อย่างสบาย

(อุ้นเรือน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

ป่าไม่เครียดระหว่างเดินทางเลย ตอนกระเป๋าหายเครียดนิดเดียว กังวลว่าเราจะไปทำพาสปอร์ตที่สถานทูตวันอาทิตย์เขาเปิดหรือเปล่า แค่นั้นที่เจอแล้วน่าตื่นเต้น ลองถ้าได้ไปเที่ยวแล้วจะไม่กังวลไม่ห่วงอะไร ทิ้งมันไป ไปแล้วไปเลย หาความสนุกไป ไปเที่ยวเราต้องสนุกจริงไหม คนอื่นไม่มีเครียดกันไหม ถ้าจะเครียดก็มีเครียดบ้าง ไปเมืองจีนกลัวเจอส้วมสกปรก

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ลำพังถ้าไปเที่ยวของเราเอง กับเพื่อนฝูง กลุ่มเล็กๆ ถึงไหนถึงกัน ไม่มีปัญหาอะไร แต่ถึงมีปัญหา เราก็สามารถแก้ปัญหาทะลุปรุโปร่งได้ ไม่มีอะไรติดค้าง พูดภาษาชาวบ้าน เราจะไป เจ้งงากับปัญหาที่มันตันๆ ไม่มีความสุข เรามาทำอะไร เรามาเที่ยว ปัญหาที่มี ไม่จำเป็นต้องมาเที่ยวเราก็เจอปัญหา อยู่ที่บ้านก็มีปัญหา แต่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันแก้ไขได้

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

สภาพจิตใจของผู้สูงอายุ จึงแสดงให้เห็นถึงการผ่านประสบการณ์ในชีวิต รวมไปถึงการเตรียมตัวด้านจิตใจที่พร้อมจะท่องเที่ยว การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้สูงอายุกลับมามองปัญหาที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เมื่อปัญหาเกิดก็ต้องพยายามแก้ไข ถ้าจัดการปัญหาไม่ได้ อาจจะต้องทำใจยอมรับ ผู้สูงอายุใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยแก้ที่ใจตนเองมากกว่าพยายามที่จะมองปัญหาจากภายนอกตนเอง

เป็นคนที่ไม่ค่อยจะเครียด เพราะว่าเวลาอยู่บ้าน เวลาทำงาน เราเป็นคนที่ยังจริงจังอยู่แล้ว ที่นี้เวลาไปเที่ยวเราจะเตรียมพร้อมไว้อยู่แล้ว ทำให้สบายๆ ไม่เครียด ไม่มีปัญหาในการเดินทาง ลูกๆ ของเราก็เติบโตแล้ว เราสอนเขามาดี เวลาออกจากบ้านไปด้วยกัน ลูกเราจะได้รับคำชมแล้ว กระเป๋าตั้งค์ถือให้แม่ ให้แม่เกาะแขน ลูกดูแลเราทั้งหมด

(อารมณ พรมสิทธิ, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

สุขภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกในระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุรู้สึกผ่อนคลายค่อนข้างมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุท่องเที่ยวกับใคร บทบาทการสื่อสารอัตลักษณ์ รวมไปถึงสภาพจิตใจก็มีความแตกต่างกัน อย่างที่ได้กล่าวไปในบทที่ 4 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เมื่อท่องเที่ยวกับครอบครัว เปรียบเทียบกับเมื่อท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนโดยเฉพาะจะมีความแตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่ศึกษาบางส่วนแสดงความคิดเห็น เมื่อท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนโดยไม่มีครอบครัวไปด้วย รู้สึกว่าเป็นตัวของตัวเองมากกว่า ได้ทำกิจกรรมที่ทำให้รู้สึกว่าได้ย้อนวัยกลับไปเป็นเด็กหรือวัยหนุ่มสาวอีกครั้ง ขณะที่การท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุอาจจะต้องวางตัวให้เหมาะสมกับที่เป็นผู้ใหญ่ จะร้องเพลงเก่าหรือจะเดินรำ ในบางครั้งก็อายุลูกหลาน ส่วนตอนที่ผู้สูงอายุยังทำงานอยู่นั้น ผู้สูงอายุอธิบายว่าต้องอยู่ในกฎระเบียบ ต้องปฏิบัติตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย กิจกรรมสังสรรค์ ความสนุกสนานรื่นเริงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนอกเวลางาน ผู้สูงอายุจึงรู้สึกว่าการทำงานเป็นกิจกรรมที่ช่วยลดความจริงจังในการใช้ชีวิตลง สามารถพูดคุยอย่างเป็นกันเองกับผู้บังคับบัญชาได้ในระหว่างที่ได้ท่องเที่ยวร่วมกัน ถึงแม้การท่องเที่ยวจะเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการเตรียมตัวอย่างจริงจัง แต่สิ่งสำคัญที่จะได้จากการท่องเที่ยวความรู้สึกสบายใจ ผ่อนคลาย และทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น

การท่องเที่ยวจึงช่วยเปิดพื้นที่ในการสื่อสารอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ เป็นการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ พื้นที่อัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง หรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากเดิม ซึ่งอัตลักษณ์บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือค้นพบในระหว่างท่องเที่ยวอาจจะถูกคัดเลือกนำไปสื่อสารและปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะทัศนคติหรือวิถีคิดที่เป็นประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงเลือกมองประสบการณ์จากการท่องเที่ยวในด้านบวกมากกว่าด้านลบ

เวลาไปเที่ยวเราเป็นตัวของตัวเอง เราไม่ต้องกังวลอะไรกับมันมาก ไปเที่ยวแบบธรรมดาๆ สบายๆ แต่ถ้าเราอยู่บ้านมองไปทางไหนก็เจอแต่ปัญหา ต้นไม้ที่บ้านขึ้นมาสูง เป็นปัญหาแล้ว ใบไม้ร่วงก็ปัญหาแล้ว กล้วยาก กล้วยาวก็เป็นปัญหาแล้ว น้ำขุ่นก็เป็นปัญหาแล้ว ทุกอย่างอยู่บ้านสารพัดที่จะต้องทำ แต่ไปเที่ยวจะเป็นตัวของตัวเอง ปล่อยวางไปเลย ยิ่งตอนที่ทำงานลงเป็นทหาร ต้องอยู่ในระเบียบทุกกระเบียดนิ้ว ระเบียบวินัยทุกอย่าง ทำผิดอะไรไม่ได้ มองหน้าผู้บังคับบัญชาขังมองไม่ได้เลย แต่พอนอกเวลางานเราเป็นเพื่อนกันเลย ปล่อยวางทุกอย่าง มีความสุข ไปเที่ยวกัน นอนเล่นริมชายหาด

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

ไม่มีเครียด มีแต่ความสุข ไม่มีเดือดร้อนอะไรกับใคร ลูกๆ ไม่เคยทำให้เครียด ปล่อยเราอยู่คนเดียว เขาก็เป็นห่วง ยายไม่กลัว ไม่กลัวผี เพราะเคยคลุกคลีกับศพ เคยไปล้างป่าช้า ไม่เคยกลัว ใจมันนึกอยากจะสร้างแต่กุศลผลบุญ แล้วเรามีแต่ความสุข เราทำสิ่งไหนแล้ว ให้ของใครแล้ว เรามีความสุข ถ้าไม่มีความสุขเราไม่ให้ ใครมาขออะไรให้

(กาญจนา บุญเลิศสุวสิทธิ์, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ช่วงเวลาของการเตรียมตัวไปท่องเที่ยว และระหว่างการเดินทางไปท่องเที่ยว จึงเป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุได้ไปเจอกับบรรยากาศใหม่ สถานที่ใหม่ ผู้คนที่แตกต่างจากเดิมหรืออาจจะเป็นการย้อนกลับไปหวนระลึกถึงความหลัง อดีตที่มีความหมาย การไปเที่ยวจึงสร้างความสบายใจให้กับผู้สูงอายุ รู้สึกว่าตนเองได้ปล่อยวางจากตัวตนที่เคร่งครัด กฎระเบียบต่างๆ ความลำบากที่พบเจอระหว่างท่องเที่ยวอาจจะมีความสุข ความแปลกใหม่สำหรับผู้สูงอายุ

การสื่อสารอัตลักษณ์ทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ อารมณ์ ความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นถึงการพยายามยังคงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ เป็น “ผู้มีประสบการณ์” ผ่านโลกมา มาก เป็นผู้ที่เข้าใจว่าชีวิตไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน ปล่อยวาง ไม่ยึดติด ปัญหาต้องเริ่มต้นจากการแก้ที่ใจ ตนเองขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ช่วยเปิดมิติการสื่อสารตัวตนในด้านที่ผ่อนคลาย ร่าเริง สนุกสนาน เป็นตัวตนของผู้สูงอายุที่มีความเด็ก ความเป็นหนุ่มสาวซ่อนอยู่เช่นกัน

การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่มีทั้งความจริงจังและความผ่อนคลาย ขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุจะเดินทางท่องเที่ยวกับใคร จะสื่อสารอัตลักษณ์ด้านใด รวมไปถึงแสดงความรู้สึกอย่างไร ถ้าอยู่กับครอบครัว ผู้สูงอายุอาจจะต้องมีการวางตัวที่เป็นผู้ใหญ่ ดูแลครอบครัว หรือเป็นผู้นำ เป็นศูนย์รวมใจให้กับลูกหลาน ส่วนการเดินทางกับกลุ่มเพื่อนโดยเฉพาะ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองกลับไปเป็นเด็ก สามารถทำกิจกรรมต่างๆ โดยที่ไม่อายลูกหลาน การเดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อนร่วมงาน นอกเวลางาน ผู้สูงอายุก็รู้สึกว่าตนเองได้ผ่อนคลายมากกว่า ไม่ต้องมีพิธีรีตอง เหมือนกับตอนที่ยังทำงานอยู่

ด้านสุขภาพจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว จึงมีแนวโน้มเป็นไปในเชิงบวก มากกว่าเชิงลบ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษามุ่งเน้นการตัดทวงความสนุกสนาน ความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยว มากกว่าที่คำนึงถึงความยากลำบากหรือความไม่สบายใจที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทาง ใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางเป็นการเรียนรู้ ปล่อยวางกับปัญหาที่พบระหว่างท่องเที่ยวได้เร็ว

ค. การสนับสนุนจากครอบครัวและการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

ภูมิหลังหน้าที่การงานที่ผู้สูงอายุเคยทำหรืองานที่กำลังทำอยู่ปัจจุบันบ่งบอกสถานะทางสังคม และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เรื่องการเงินจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการท่องเที่ยว ผู้ที่สามารถท่องเที่ยวได้จะต้องมีเงินเพียงพอที่จะใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายมีส่วนในการกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่มีรายได้มาก จะสามารถใช้จ่ายและเลือกบริการการท่องเที่ยวที่หรูหราราคาแพงได้ ส่วนผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่มาก รูปแบบการท่องเที่ยวอาจจะแตกต่างออกไป กล่าวได้ว่าผู้สูงอายุจะมีอำนาจในการเข้าถึงการท่องเที่ยวหรือไม่ ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับต้นทุนด้านการเงินของผู้สูงอายุ

เรื่องเงินทองเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้สูงอายุมาโดยตลอด มองย้อนกลับไปก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงวัยแต่ละคนเติบโต ใช้ชีวิตในครอบครัวที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน จนเมื่อเข้าสู่วัยทำงาน ถ้าผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการเงินทองที่ดี มีวินัยในการใช้เงิน เก็บออมวางแผนด้านการเงินมาตั้งแต่สมัยวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงาน จะทำให้การใช้เงินในวัยสูงอายุไม่ลำบากมากนัก สถานะทางการเงินของผู้สูงอายุ สื่อสารอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับระดับชนชั้นในสังคม ผู้สูงอายุชนชั้นกลางและชนชั้นสูงย่อมมีต้นทุนด้านการเงินที่ดีกว่าผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นล่าง

การศึกษาครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ มีภูมิหลังประกอบอาชีพที่มีรายได้ สามารถใช้จ่ายได้อย่างไม่ยากลำบากมากนัก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มข้าราชการ และกลุ่มเจ้าของธุรกิจส่วนตัว ซึ่งมีรายได้ที่แน่นอนสม่ำเสมอ นอกจากนี้ผู้สูงอายุบางส่วนก็มีวิธีการบริหารจัดการเงินที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ ผู้สูงอายุกลุ่มข้าราชการหรือรัฐวิสาหกิจ เมื่อเกษียณแล้ว อาจจะหันมาทำธุรกิจส่วนตัวเล็กๆ เช่น การให้เช่าบ้านเช่าที่หรือธุรกิจอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุไม่ต้องใช้เวลาในการบริหารมากนัก แต่เป็นธุรกิจที่ทำให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ รวมไปถึงได้รับเงินจากลูกหลานที่ช่วยดูแลด้วยเช่นกัน

เรื่องเงินทองต้องมีบ้าง เพราะเงินเดือนบำนาญน้อย เทียบตามที่มีพอใช้จ่ายได้ ถ้าไม่มีจะไม่ไปเที่ยว

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

จริงๆ ผมไม่มีเงินมาก ทุกวันนี้เป็นข้าราชการบำนาญ บำนาญจะน้อย แต่ว่าก็ไม่มีหนี้ มีเท่าไรใช้ให้หมด ถือว่าลูกเลี้ยงตัวเองได้หมดแล้ว เพราะเงินเดือนเท่าที่ได้ทุกวันนี้มันพอที่จะไม่ต้องทำอะไร ถ้าจะไปเที่ยวหรือจะทำอะไรมีพอใช้จ่าย

(สงัด ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

ทำงานรัฐวิสาหกิจ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เกษียณเมื่ออายุ 60 ได้รายได้จากค่าเช่าบ้าน มีบ้านให้เช่า และแผงตลาดให้เช่า ได้ค่าใช้จ่ายตรงนั้น

(จรัสกรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้ ลูกหลาน คู่ชีวิตญาติพี่น้อง จะเป็นคนรับผิดชอบค่าดูแลค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันให้ รวมไปถึงเมื่อต้องท่องเที่ยว ลูกหลานจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยจะระมัดระวังในเรื่องการใช้จ่ายในการท่องเที่ยว และเลือกวิธีการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับรายได้ของตนเอง นอกจากนี้กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้มีรายได้มากนัก ยังบอกอีกว่ารายได้บางส่วนมาจากทางภาครัฐ ได้แก่ เบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ โดยรวมแล้วก็สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ ไม่ลำบาก และพยายามบริหารจัดการเงินที่มีอยู่ ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวส่วนหนึ่งจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้รู้จักจัดการด้านเงิน” ใช้จ่ายอย่างเหมาะสมกับฐานะของตนเอง

ในบ้านลูกเป็นคนจัดการอยู่แล้ว เขาเป็นคนรับผิดชอบ บางครั้งแม่ก็รู้สึกเกรงใจลูก เพราะเราหาไม่ได้แล้วตอนนี้ จะบอกเขาว่าอะไรไม่จำเป็นก็ไม่ต้องซื้อ บอกให้เขาประหยัด

(จินตนา ลิมชัยกิจ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ทุกอย่างอยู่ที่ใจ ใครเขาบอกอยู่คนเดียวเหงา เราบอกไม่เหงา กลับไปกวาดบ้าน ถูบ้าน ไม่ทำก็นอนอ่านหนังสือสวดมนต์ หนังสือพระ จิตใจมันจะว่าง แต่ก่อนเรื่องโน้นเรื่องนี้ หน้าดำ กลัวจะไม่มีกิน ไม่มีคนเลี้ยง แต่เดี๋ยวนี้มีน้อยกินน้อย มีเงินอยู่หน่อยเราก็เก็บของเราไว้ เงินคนแก่ เงินคนพิการได้จากน้อง ได้จากหลาน เท่านั้นที่พอแล้ว

(สมใจ ตงลิม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ผมอยู่บริษัทไทยประกันชีวิต...ทำอาชีพประกันชีวิตมาตลอด เกษียณตอนอายุ 72 ปี ไม่ได้ทำงานแล้ว รายได้ส่วนตัวไม่มี ได้เบี้ยเลี้ยงผู้สูงอายุ แต่ไม่พอกินหรรอก ลูกคนโตเขาให้มา

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

จากที่กล่าวไปจะเห็นได้ว่าแหล่งรายได้ของผู้สูงอายุมาจากการทำงานของตนเอง เงินบำนาญ เงินจากการทำธุรกิจ เงินจากการเก็บออมอย่างต่อเนื่อง เงินที่ได้จากลูกหลาน และสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่มากนักก็จะลงทะเบียนรับเงินเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุจากภาครัฐ รายได้เหล่านี้ส่วนหนึ่งนำมาใช้ในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุแต่ละคนมีการวางแผนค่าใช้จ่ายในเรื่องการไปเที่ยวแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีทั้งผู้สูงอายุที่เตรียมออมเงินส่วนหนึ่งไว้สำหรับท่องเที่ยวล่วงหน้า ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งที่อาจจะไม่ได้เตรียมออมเงินไว้ไปท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุจำนวน 75 คน พบว่า ผู้สูงอายุ จำนวน 64 คน วางแผนเรื่องค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว มีการคำนวณค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ส่วนอีก 11 คน ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องการวางแผนค่าใช้จ่ายมากนัก เพราะตนเองไม่ต้องกังวลเรื่องเงิน สามารถใช้จ่ายได้อย่างเต็มที่ เมื่อสอบถามเพิ่มเติมกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวพม่าและอินเดีย จำนวน 15 คน พบว่าเรื่องค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญ เพราะการจ่ายเงินค่าทัวร์เป็นเงินก้อนใหญ่ ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

การใช้จ่ายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด ต้องวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบในการท่องเที่ยว จำนวน 16 คน กลุ่มที่ท่องเที่ยวแบบมวลชน จำนวน 51 คน มีค่าใช้จ่ายในระดับกลางๆ มีการวางแผนค่าใช้จ่าย ศึกษาวิธีการเดินทางท่องเที่ยว พยายามใช้เงินในการเดินทางอย่างคุ้มค่า และกลุ่มที่ท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่งหรือท่องเที่ยวแบบหรูหรา จำนวน 23 คน เป็นกลุ่มที่ไม่มีข้อจำกัดในการใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้น ผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่จะท่องเที่ยวในแบบมวลชนคือมีค่าใช้จ่ายในระดับกลางๆ ไม่แพงจนเกินไป และมีการวางแผนค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

ตารางที่ 5.7 การใช้จ่ายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ของผู้สูงอายุ	สัมภาษณ์ เชิงลึก	สังเกตการณ์ สอบถาม	รวม
กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยวแบบประหยัด	16 คน	-	16 คน
กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยวแบบมวลชน	42 คน	9 คน	51 คน
กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่ง	17 คน	6 คน	23 คน
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด

ผู้สูงอายุมีการวางแผนค่าใช้จ่ายเงินท่องเที่ยวอย่างรอบคอบ เป็นกลุ่ม “ผู้สูงวัยที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด” พยายามเลือกวิธีการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับปัจจัยทางการเงิน เช่น อาจจะเป็นการเดินทางด้วยรถสาธารณะ ที่พัก อาหารที่รับประทานอาจจะไม่ได้เน้นความหรูหรา และอาจจะมีวิธีการประหยัดค่าใช้จ่าย โดยเลือกไปท่องเที่ยวสถานที่หรือจังหวัดที่มีคนรู้จัก

นอกเหนือจากนี้ผู้สูงอายุอาจจะเลือกเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน สมาคม ชมรมผู้สูงอายุ ที่มีการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน มีสมาชิกที่ร่วมเดินทางด้วยเป็นจำนวนมาก ทำให้ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวไม่แพง เพราะมีการหารเฉลี่ยค่าใช้จ่ายระหว่างเพื่อนร่วมเดินทางด้วยกัน เพราะฉะนั้นการมีรายได้น้อยไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวไม่ได้ แต่จะใช้วิธีการร่วมกลุ่มกันท่องเที่ยว ทำให้ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่อคนลดลง ผู้สูงอายุที่ต้องการจะท่องเที่ยวจึงต้องมีการวางแผนการเก็บเงินและมีวินัยในการใช้จ่ายเงินแต่ละเดือน

สำหรับการรวมตัวท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในแบบชมรมผู้สูงอายุ ต้องมีผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำสามารถวางแผนบริหารจัดการการเงินของชมรม รวมไปถึงวางแผนเรื่องการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุว่าจะต้องมีการเก็บออมอย่างไร และการไปเที่ยวแต่ละครั้งจะต้องใช้จ่ายอย่างไรบ้าง การรวมตัวลักษณะนี้สร้างความเข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเที่ยวด้วยตนเองได้ ไม่มีเงินเก็บในการท่องเที่ยวมากนัก การเข้าร่วมกับชมรมผู้สูงอายุก็เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ไปท่องเที่ยวมากขึ้น

กรณีการจัดไปท่องเที่ยวของสมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้มีโอกาสสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ จำนวน 10 คนที่เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุวัดเวฬุวนาราม (วัดไร่ขิง) แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร โดยได้ข้อมูลในการจัดไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่น่าสนใจจาก จ.ส.อ.สมพงษ์ น้อยไม้ หัวหน้าชมรมผู้สูงอายุ ที่มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มจัดกิจกรรมต่างๆ ของชมรมพบว่า ประเด็นเรื่องเงินงบประมาณในการท่องเที่ยวมีความสำคัญเป็นอย่างมาก จึงต้องมีวิธีการในการระดมทุนจากสมาชิกในชมรม เป็นเงินเก็บในแต่ละเดือนที่สะสมไว้เพื่อนำมาใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

การไปเที่ยวของชมรมเรา ตอนแรกเราไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไร เราจึงจัดประชุมทั้งหมด ขอเก็บเงินซื้อสลากกินแบ่ง เราซื้อแค่สิบใบ ลงทุนพันเดียว มีคนแปดสิบกว่าคนที่เล่น แต่ตอนนี้เหลือห้าสิบกว่าคน เพราะเราไม่ได้บังคับ ใครจะเล่นก็ได้ไม่เล่นก็ได้ เราเก็บเงินงวดละ 200 บาท เดือนหนึ่ง 400 บาท เราซื้อสลากรัฐบาล ถูกสองสามตัว ถูกบ้างไม่ถูกบ้าง ถูกสองสามตัวไม่แบ่งเงิน เงินจากตรงนี้เราสะสมไว้ ได้เงินเกือบสองแสนบาท ปลายปีเราเอาเงินจำนวนนี้ไว้จัดการเดินทางท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุในชมรมเรา

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

การแสวงหาต้นทุนด้านการเงินในการไปท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุทำให้โครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุในชมรมดำเนินไปได้ ผู้สูงอายุที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทำให้มีอำนาจในการจัดงานหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ได้มากขึ้น เพราะได้รวบรวมเงินจากการออมของผู้สูงอายุในแต่ละเดือนที่ฝากไว้กับชมรมเป็นค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มที่ออมเงินกับชมรมมาตลอดก็อาจจะไม่จำเป็นต้องจ่ายเงินเพิ่มอีกเมื่อมีการท่องเที่ยว ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้ออมเงินท่องเที่ยวกับชมรมก็ต้องจ่ายเต็มจำนวน ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้สูงอายุ อีกทั้งจำนวนของผู้สูงอายุที่รวมตัวกันไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่อคนลดลงอีกด้วย การรวมกันกันท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเป็นการสร้างอำนาจให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ผมจะให้สมาชิกในชมรมเสนอ แต่เขาจะบอกว่าตามใจหัวหน้า ผมจัดไปเที่ยวที่ไร เขาจะสนุกกันทุกที เราจะดูว่าจะที่ไหน สถานที่ไหนที่จะไปสนุกกันได้ วางโครงการไว้แล้ว วันที่ 8-10 ธันวาคม ปลายปี เราจะไปลงแพที่จังหวัดตาก...ต้องวางแผนก่อนจะไป ไม่ใช่ว่างแล้วไปเลย ต้องวางแผนนานๆ 8 เดือน ปรีกกากันสองคนกับภรรยาว่าเอาอย่างไรดี พอเราเสนอไป ทุกคนเห็นด้วย แต่เงินที่เก็บ 200 บาท ไม่พอจ่าย ต้องจ่ายเพิ่มคราวนี้ที่ไปเหนือ อย่งปีที่แล้วพาไปประจวบ ไม่ต้องจ่ายเพิ่ม ไปคราวนั้นอยู่ในงบประมาณพอจ่าย ตอนขากลับยังจ่ายค่าอาหารกลางวันคนละ 120 บาท และมีมื่อเย็นให้เขาซื้อกินเอง ไปคราวนี้ปลายปีให้เตรียมเงินไว้คนละ 500 บาท ตั้งแต่บัดนี้ไปอีก 8 เดือน เงินส่วนที่เหลือจะได้มีเงินติดกระเป๋า ผมจะต้องช่วยบริหารจัดการให้ทุกคนมีเงินพอเดินทางไปเที่ยวได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เราเก็บเงินสะสมไว้รายเดือน พอสิ้นปีเราก็มีเงินเดินทางไปท่องเที่ยว ไม่ได้ร้อนอะไรมาก เพราะเราเก็บเป็นรายเดือนมาตลอด ทุกครั้งลุงจะไปกับเพื่อนในชมรมผู้สูงอายุด้วยกัน ชมรมเรามีกองทุนหรือค่าใช้จ่ายสำหรับการไปเที่ยวโดยเฉพาะ เราจะเก็บเงินไว้สำหรับการท่องเที่ยว พอปลายปีจะไปเที่ยวด้วยกัน ลุงเข้ามารู้จักและมาเป็นสมาชิกของชมรมตั้งแต่หลังเกษียณ

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ส่วนใหญ่ยายจะเดินทางไปเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุ เขาจะพาเราไปไหน ถ้าเราสมัครใจไป เราก็ไปกับเขา ล่าสุดก็ไปบ้านกรูด จังหวัดประจวบ เมืองกาญจน์ก็ไป เมืองจันทน์ก็ไป โดยมากจะไปประมาณเดือนตุลากับเดือนธันวาคม ยายไปทุกครั้ง เพราะเรามีเงินเก็บกับชมรมในการท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่เงินใช้จ่ายที่บ้านค่อนข้างลำบาก เพราะลุงใช้จ่ายให้เดือนละ 2,000 บาท ลุงให้อยู่คนเดียว ลุงอีกสองคนไม่มีรายได้อะไร เราก็แค่ใช้จ่ายพออยู่ได้ บางทีไปใช้อย่างโน้นอย่างนี้ทั้งหมด พอหมดบางทีก็

บอกลูกอีก แต่จะมีปัญหา เวลาไปเที่ยวแล้วต้องจ่ายเพิ่ม เราก็อาจจะมีปัญหาตรงนี้ จ่ายเพิ่มอีก 200 หรือ 300 บาท

(สมศรี วงษ์คงคำ, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในแบบประหยัด จึงต้องเก็บออมและวางแผนการใช้จ่ายเงินสำหรับไปท่องเที่ยวหรืออาจจะใช้วิธีการท่องเที่ยวโดยรวมกลุ่มกันท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากๆ เพื่อหารเฉลี่ยค่าใช้จ่ายกัน ดังนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ จะเป็นกลุ่มที่ต้องพยายามต่อสู้หรือต่อรองเรื่องการไปท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่มีรายได้พอเพียงอยู่แล้ว วิธีการคือต้องพยายามรวมกลุ่มกันไปเที่ยว ไปกับกลุ่มเพื่อนจำนวนมาก ไปกับชมรม สมาคม ชุมชน ที่มีการจัดดูงานและท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กัน รวมไปถึงตัวผู้สูงอายุต้องวางแผนการใช้จ่ายเงินในแต่ละเดือนด้วย ต้องมีการเก็บออมเงินไว้บางส่วน

ดังนั้นการรวมตัวกันท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนจำนวนมาก การเก็บออมเงินอย่างมีวินัย อาจจะเก็บออมเงินด้วยตนเอง หรือเก็บออมเงินกับชมรมผู้สูงอายุ สร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุกลุ่มที่ไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง วิธีการแบบนี้ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยที่เสียค่าใช้จ่ายไม่มากนัก

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชน

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวอยู่ในระดับกลาง ไม่ถึงกับต้องประหยัดในการใช้จ่ายมากนัก และไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายที่แพงจนเกินไป เป็นกลุ่ม “ผู้สูงวัยที่ใช้จ่ายเงินอย่างคุ้มค่า” ในการจัดการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวอาจจะเป็นการจัดไปท่องเที่ยวด้วยตนเองหรืออาจจะเลือกซื้อบริการบริษัททัวร์ ผู้สูงอายุจะต้องคิดคำนวณค่าใช้จ่ายในการเดินทางแต่ละครั้งคร่าวๆ ว่าต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง แต่ไม่ถึงกับต้องจำกัดการใช้จ่ายจนเกินไป เพราะมีเงินสามารถใช้จ่ายในเรื่องการท่องเที่ยวได้อย่างไม่ลำบาก รวมไปถึงอาจจะได้รับค่าใช้จ่ายจากลูกหลานที่ช่วยสนับสนุนการเดินทาง

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชนมักจะเป็นจะเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีฐานะปานกลางไปจนกระทั่งถึงฐานะดี ผู้สูงอายุมักจะออกค่าใช้จ่ายด้วยตนเอง เพราะส่วนใหญ่เป็นกลุ่มข้าราชการบำนาญ มีรายได้ต่อเดือนที่แน่นอน ผู้สูงอายุสามารถบริหารจัดการค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวด้วยตนเอง หรืออาจจะต้องมีระยะเวลาวางแผนในการกั้นเงินส่วนหนึ่งเพื่อเตรียมไว้สำหรับการท่องเที่ยว และอาจจะสามารถออกค่าใช้จ่ายให้กับลูกหลานที่ร่วมเดินทางได้อีกด้วย อำนาจในการเข้าถึงการท่องเที่ยวจึงอาจจะมีมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มแรก แต่กลุ่มนี้มีมักจะเลือกท่องเที่ยวแบบเป็นส่วนตัวมากกว่ากลุ่มแรก ไปกันเฉพาะครอบครัว กลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมกัน ถ้าหากเดินทางในรูปแบบทัวร์ ก็ต้องมีเพื่อนร่วมเดินทางด้วยหรือสามารถรวมกลุ่มเพื่อนกันไปท่องเที่ยวแบบเหมากรุ๊ปทัวร์ ซึ่งอาจจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวได้

เราไม่มีปัญหาเรื่องเงินทองที่ใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เพราะเราเตรียมตัวว่าเราจะไปเที่ยว จะไปเอง หรือไปกับทัวร์ เราวางแผนล่วงหน้า แล้วไปกับทัวร์เรามีเวลาเตรียมตัวที่จะไปเดือนครึ่ง ส่วนไปกับครอบครัว เราก็วางแผนไว้ล่วงหน้า ช่วงไหนหยุด 3 วัน ช่วงไหนที่มีปัญหาเรื่องปัจจัยเงินทอง เราก็ไม่ไป

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ปกติครูจะจัดรายการไว้ว่าเดือนหนึ่งๆ ครูใช้จ่ายเท่าไร แต่อีกส่วนหนึ่งกันไว้สำหรับการไปเที่ยว แต่ไม่ใช่ จะใช้ส่วนที่ใช้จ่ายประจำ แต่จะเอาส่วนที่เราเก็บไว้ เป็นส่วนไปเที่ยว ปกติครูเป็นคนใช้เงินไม่มากอยู่แล้ว หนึ่งสัปดาห์เราใช้เท่านี้ พอเวลาไปเที่ยวเราไม่ได้เอาเงินส่วนนี้ เราเอาเงินส่วนที่เก็บไว้มาเที่ยว

(อาภรณ์ สอนจันทร์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ถ้าเราเป็นคนขวนลูกๆ (ไปท่องเที่ยว) เราก็จะต้องเป็นคนจ่ายทั้งหมด เข้าใจได้ด้วย สมมติว่าบอกว่าพาหลานไปเที่ยว เริ่มตั้งแต่เติมน้ำมันเรียบร้อย เราจ่ายทุกอย่าง สมมติว่าไปนครนายก ไปเล่นน้ำที่ไหลจากเขื่อน เป็นลำธาร เป็นซุ้มๆ ซุ้มละร้อยห้าสิบบาท คนเยอะมาก สวนเงาะ สวนทุเรียน มังคุด มีลูกให้เก็บกินได้ ลงน้ำ นั่งบนเขื่อนก็ได้ ลมเย็น น้ำจะไหลแรง เขาจะล่องแพกันงบประมาณเต็มที่ห้ามเกินสองพันห้า สามพัน สามพันรวมเติมน้ำมันด้วย เติมแก๊สไปห้าร้อยบาทสบายมาก ที่เหลือจะกินอะไรก็กินเหลือเพื่อ แต่ละอาทิตย์เราจะวางแผนไว้ ไปใกล้ไปไกล

(กรไชย นาคทรัพย์, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

การวางแผนเรื่องการเงินสำหรับไปเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุมีการเก็บออมเงินสำหรับการไปท่องเที่ยวโดยเฉพาะหรือมีการตั้งวงเงินไว้ว่าไปเที่ยวแต่ละครั้งจะเสียค่าใช้จ่ายไม่เกินกี่บาท มีค่าใช้จ่ายอะไรบ้างในระหว่างทาง ผู้สูงอายุจะคำนวณค่าใช้จ่ายในแต่ละครั้ง วิธีการแบบนี้แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีวินัยและวางแผนในการใช้เงินในการท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่า การมีเป้าหมายในการท่องเที่ยวจึงเป็นตัวกำหนดให้ผู้สูงอายุต้องพยายามเก็บออมเงินให้ได้ในแต่ละเดือน การออมเงินสำหรับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะทำให้ผู้สูงอายุพร้อมที่จะไปท่องเที่ยว เมื่อโอกาสมาถึง

เงินทองเราก็จะเก็บไว้เป็นรายเดือนสำหรับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ไม่มีปัญหา ทางบ้านลูกๆ จะดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ

(ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ป่าเกษียณมาได้ 5 ปีแล้ว หลังเกษียณก็ยังคงเที่ยวอยู่ แต่ก่อนนี้อยากไปทุกครั้ง แต่ถ้าเพื่อนฝูงมาชวนแล้วต้องออกเงินเอง ก็ไม่ค่อยไป มีปฏิเสธบ้าง แต่ถ้าออก (เงิน) ให้ลูกไป พาลูกไป นี่ไปนะ แต่ก่อนนี้เราไม่ได้มีหลาน เราไม่ได้ต้องจ่ายมาก ก่อนนี้แอร์ก็ไม่มี เงินมันก็เหลือ แต่เดี๋ยวนี้แอร์มีตั้งสามตัว แล้วคนมันเยอะขึ้น เครื่องซักผ้านี้ซักทุกวัน แต่อย่างว่ามันก็พอ (มีเงิน) ที่จะไปเที่ยว เพราะลูกเขาก็มีเงินกัน เขามั่ง เรามั่ง เพื่อลูกเพื่อหลานเราก็ไปกัน

(พิรณุช นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

เราจะดูสถานที่ด้วยว่าอย่าให้แพงนัก อย่าให้ถูกนัก เรื่องอาหารการกิน บางครั้งเราจะเตรียมกันไปเอง หรือไปซื้อเพิ่มบ้าง ไม่ค่อยใช้จ่ายมาก ค่อนข้างจะประหยัด ไม่มีปัญหาเรื่องครอบครัว ทั้งครอบครัวจะคุยกันรู้เรื่อง

(ประเทือง อ้อพูน, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

การใช้เงินในการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ถ้าหากจะเสียค่าใช้จ่ายที่ไม่แพงมากนัก จะเป็นการรวมกลุ่มกันท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้เป็นการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการเหมือนกับชมรมผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะรวมกลุ่มพี่น้อง กลุ่มเพื่อน ทหารเฉลี่ยค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ส่วนที่พัก การรับประทานอาหาร เลือกให้เหมาะสมกับกับค่าใช้จ่ายที่มี เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้ลำบาก และไม่ได้หุรหุราจนเกินไป การรวมกลุ่มจากเครือข่ายหรือกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมก็เป็นการสร้างอำนาจให้กับผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน ยิ่งถ้าเป็นการท่องเที่ยวที่มีเพื่อนไปท่องเที่ยวด้วยจำนวนมาก ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวก็จะได้รับการหารเฉลี่ยมากยิ่งขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เราไปกันหลายคน พี่น้อง เพื่อนฝูง เหมารถตู้ไปกัน ถ้าไปแบบค้างคืนประมาณไม่เกิน 2,000 บาท แล้วคนที่จัดทัวร์ที่เป็นเพื่อนของเรา เขารู้จักกับเจ้าหน้าที่อุทยาน เวลาไปเราจะพักที่อุทยานเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ค่าใช้จ่ายไม่สูง เราไปพักอุทยานมาแล้วเกือบหมด ที่ลอสชูก็เคยไปมาแล้ว พักอุทยานดีคือช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวประมาณ 1,500 บาท ไปกันสิบกว่าคน หารกันออก พวกเกษียณด้วยกัน เราวมๆ กันไป เสาารถ ประธานชมรมบุคคลากรผู้อาวุโสเขาเลี้ยงด้วย ไปกันเกือบจะทุกปี ปีละครั้ง หรือปีละสองครั้ง

(มานิดา อรรถเจตน์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ส่วนการท่องเที่ยวต่างประเทศนั้น ค่าใช้จ่ายมากกว่าการท่องเที่ยวในประเทศ ผู้สูงอายุที่ใช้บริการบริษัททัวร์ จะต้องมีการจ่ายเงินในการซื้อทัวร์เป็นจำนวนมาก และอาจจะต้องจ่ายในคราวเดียวกัน การจ่ายเงินเป็นจำนวนมากได้โดยที่ไม่มีปัญหา แสดงให้เห็นถึงฐานะทางการเงินที่ค่อนข้างมั่นคงของกลุ่มผู้สูงอายุ การเป็นผู้สูงอายุที่มีฐานะการเงินมั่นคง ต้องมองย้อนไปที่การใช้ชีวิตที่ผ่านมาในช่วงวัยทำงาน ก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุอาจจะมีการวางแผน มีวินัยในการใช้จ่ายเงิน การเก็บออมเงิน เป็นการสะสมมาเรื่อยๆ จนกระทั่งเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจะทำให้มีฐานะการเงินที่มั่นคง ถ้าหากช่วงวัยทำงาน ไม่มีวินัยในการใช้เงิน เงินที่สะสมมาจนถึงอายุมากจะไม่มีหรือมีน้อย สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่จะมีรายได้ ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการก็มีเงินจากบำนาญ ซึ่งผู้สูงอายุต้องพยายามวางแผนการใช้จ่ายเงินให้เหมาะสม หรืออาจจะใช้วิธีการหมุนเวียนเงินจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการท่องเที่ยว

ไม่ได้วางแผน เรามีอยู่แล้วเพราะเราไปทัวร์ค่าใช้จ่ายเยอะแล้ว เงินที่จะซื้อของเราใช้บัตรกดอยู่แล้ว ไม่มีปัญหา ค่าทัวร์แล้วแต่ประเทศที่เราไปอยู่ประมาณ 30,000 – 50,000 บาท ไม่มีปัญหาในเรื่องเงิน ลูกๆ ช่วยดูแลเราอยู่แล้ว ให้ค่าใช้จ่ายประจำเดือน

(มณฑนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

คนเราจะเที่ยวคือหนึ่งปัจจัยเรื่องเงิน สองคือเรื่องสุขภาพ ต้องมีเงิน สุขภาพดี ไม่งั้นไปไม่ได้ สำคัญมากสองอย่างนี้ ไปแล้วต้องมาทุกซักร้อน จะไม่มีความสุข กรณีที่เอ่ยมาจะพริ้นะ อย่างเราไปยุโรป 68,000 เราก็จะจ่ายเป็นงวดๆ เรามีบัตรเครดิตที่จ่ายโดยไม่เสียดอกเบี้ย เราจ่ายเป็นงวดๆ ก็จะไม่รู้สึกว่ามันแพง เพราะธรรมชาติคนเราจะเสียดายนะ อย่างไปอินเดีย 34,000 ครั้งแรกไปจ่าย 10,000 แล้วก็จ่ายอีก 10,000 แล้วก็อีก 14,000 เป็นการทยอยจ่าย เรามีบัตรเครดิต เราก็ใช้จ่ายโดยเสียดอกเบี้ย เราก็ต้องเลือกด้วย ที่ไปอินเดียก็คุ้มกัน มีคนใช้บัตรเหมือนเรา เงินหมื่นนี้ก็สบายอยู่แล้ว แต่ละบัตรก็จะมีเงื่อนไข เราก็ต้องดูด้วย

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

การใช้จ่ายเงินในการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ ผู้สูงอายุจะต้องมีการบริหารจัดการ วางแผนการเงินที่จะใช้ท่องเที่ยว เป็นการวางแผนคร่าวๆ หรือวางแผนอย่างจริงจัง เช่น เปิดบัญชีเก็บออมสำหรับท่องเที่ยว โดยเฉพาะ การท่องเที่ยวในประเทศใช้เงินไม่มากนัก ส่วนการไปเที่ยวต่างประเทศ เป็นการใช้จ่ายเงินก่อนที่ได้จากการเก็บสะสมหรืออาจจะเป็นการใช้จ่ายบัตรเครดิต เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงค่อนข้างมีวิธีบริหารเงินที่จะใช้ในการท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่า ความพร้อมด้านการเงินน่าจะมีมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มแรก มีต้นทุนด้านการเงิน และมีอำนาจในการเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวได้มากกว่า โดยเฉพาะการไปท่องเที่ยวต่างประเทศที่อาจจะสามารถไปได้มากกว่าผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบขั้นหนึ่ง

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบขั้นหนึ่งหรือกลุ่ม “ผู้สูงวัยไฮโซ” เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ต้องวางแผนค่าใช้จ่ายไปท่องเที่ยวได้อย่างที่ใจต้องการ สามารถใช้จ่ายได้อย่างเต็มที่ ท่องเที่ยวต่างประเทศได้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้สูง ใช้จ่ายในการท่องเที่ยวได้โดยไม่ต้องมีข้อจำกัด แต่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็ยังคงศึกษาข้อมูล วางแผนคร่าวๆว่าจะใช้จ่ายอะไรบ้าง ล่วงหน้าก่อนการเดินทาง แต่ก็ไม่ได้ถึงกับต้องมีข้อจำกัดในการใช้เงินระหว่างการท่องเที่ยว

พูดง่าย ๆ ตอนนี้อยากไปไหน ไปได้เลยโดยไม่ต้องห่วงเรื่องเงิน ขึ้นอยู่กับว่าจะไปหรือเปล่าเท่านั้นแหละ เพราะว่าเงินพอมือเก็บ อยากได้อะไรก็ได้เลย ไม่ได้ลำบากอะไรเลย เพราะว่าหนึ่งเราทำงานมาก เราผ่านประสบการณ์มาทุกอย่าง

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ขึ้นอยู่กับว่าจะเที่ยวที่ไหน ของผมจะไม่ค่อยคิดเรื่องพวกนี้เท่าไร ถ้าจะเที่ยวไม่ค่อยได้ใส่ใจเท่าไร เว้นแต่ถ้าไปกับทัวร์ก็รู้อยู่แล้วว่าต้องเสียค่าใช้จ่ายเท่าไร ไม่ค่อยได้มองเรื่องค่าใช้จ่ายไปต่างประเทศเหมือนกัน ไม่มีการกำหนดงบประมาณถ้าจะไป ถ้าไปต่างประเทศต่อหัวต่อคนประมาณเท่าไร ถ้าไปยุโรปหลายหมื่น ถ้าไปแถบเอเชียประมาณ 20,000 บาทต่อหัวต่อคนที่ผ่านมา

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาวินันท์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีภูมิหลังที่คล้ายคลึงกับผู้สูงอายุกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มข้าราชการหรือเจ้าของธุรกิจส่วนตัว แต่เป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่อเดือนมากกว่า เป็นข้าราชการระดับสูง เป็นเจ้าของธุรกิจส่วนตัวขนาดใหญ่ที่ทำรายได้มาก ใช้ชีวิตทำงานมาโดยตลอด มีวินัยด้านการเงิน รู้จักวางแผนในการใช้จ่าย เพราะต้องดูแลครอบครัว ดูแลธุรกิจของตนเอง เป็นกลุ่มที่จัดการการใช้ชีวิตของตนเองได้ดี มีการศึกษาระดับสูง มีความรู้รอบด้าน ฐานะทางการเงินดี สุขภาพดี มีความเข้มแข็งในการใช้ชีวิต พี่พาคคนอื่นน้อยมาก มีกระบวนการจัดการชีวิตที่ดี ทำให้เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจึงถึงจุดที่มีฐานะมั่นคง สามารถใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ เรียกได้ว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิต

จริงๆ แล้วเกือบจะไม่ได้สนใจว่าใช้เงินไปเท่าไร ขณะเดียวกันต้องใช้อย่างประหยัดที่สุด รมัตระวังที่สุด ไม่ได้หรูหราฟุ่มเฟือย สมมติว่าไปกรุ๊ปทัวร์ ถ้าเป็นกรุ๊ปทัวร์ที่คุณภาพดี ราคาจะแพงหน่อย ไปกัน 4 คน โดยที่ไม่ได้สนใจว่าจะต้องไปจ่ายเงินเพิ่มเท่าไร

(รังษิ เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

แต่ก่อนนี้ทำแบบนั้น เราจะใช้เงินก้อนนี้สำหรับการไปเที่ยว พอถึงตอนนี้ไม่ต้องคิดแล้ว ไม่มีรายจ่าย ตั้งค้มีอยู่แล้ว คิดน้อยลงหรือไม่ต้องคิดเลย อยากไป ไปได้เลย การเงินไม่ได้กระทบต่อความเป็นอยู่อีกแล้ว

(กิจบตี ก้องเบญจภุช, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

การไม่มีข้อจำกัดในการใช้เงิน ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้สามารถไปท่องเที่ยวได้เกือบทุกที่ โดยเฉพาะการไปท่องเที่ยวต่างประเทศที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก การเลือกไปท่องเที่ยวจึงอาจขึ้นอยู่กับความชอบในสถานที่ท่องเที่ยวมากกว่าที่จะคิดถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไป ดังนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงสามารถใช้จ่ายเงินได้ไม่ต้องกังวล เพราะว่ามีรายได้ค่อนข้างสูง เป็นรายได้จากตนเองหรือรายได้จากครอบครัว ที่คอยสนับสนุนด้านการเงิน รวมไปถึงการมีลูกหลานที่มีหน้าที่การงานที่ดี สามารถให้เงินพ่อแม่ใช้จ่ายในการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งผู้สูงอายุบางส่วนยังคงทำงานที่สร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง มีความคล่องตัวในการใช้เงิน การมีฐานะทางการเงินที่มั่นคง ดังที่กล่าวไปว่าเป็นผลมาจากการใช้ชีวิตในช่วงวัยทำงาน ผู้สูงอายุได้สร้างฐานะจากการทำงาน ได้เรียนรู้การจัดการเงินทองของตนเอง ผ่านประสบการณ์มากมาย เมื่อถึงวัยผู้สูงอายุ จึงเป็นวัยที่มีความมั่นคงในชีวิต มีเงิน มีบ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความพร้อมในทุกๆ ด้าน พอที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นได้ด้วย การมีฐานะทางสังคมเศรษฐกิจที่ดี จึงเป็นต้นทุนที่ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการใช้มีอำนาจในการเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ ได้ง่ายกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ

สรุปว่า เมื่อพิจารณาจากปัจจัยด้านการเงินที่ใช้จ่ายในการท่องเที่ยวสื่อสารให้เห็นในประเด็นเรื่อง “ชนชั้น” อย่างชัดเจนมากขึ้น ส่วนใหญ่กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาเป็น “ชนชั้นกลาง” แต่ก็มีชนชั้นกลางที่ค่อนข้างกลางคือมีรายได้ไม่มากนักคือกลุ่มท่องเที่ยวแบบประหยัด ส่วนกลุ่มที่ท่องเที่ยวแบบมวลชน เป็นชนชั้นกลางที่อยู่ในระดับปานกลาง พอมีเงินที่จะท่องเที่ยวได้อย่างไม่ยากลำบาก และกลุ่มที่ท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่งหรือกลุ่มชนชั้นกลางที่มีรายได้มากเป็นพิเศษ หรือบางส่วนเป็นชนชั้นสูง ที่สามารถท่องเที่ยวแบบหรูหราไฮโซได้ (ตารางที่ 5.8)

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด มีรายได้ไม่มากนัก มีลูกหลานดูแลเรื่องเงิน ใช้จ่ายอย่างพออยู่พอกิน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักจะรวมกลุ่มกันไปท่องเที่ยวในแบบชมรมผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชน เป็นกลุ่มที่มีรายได้ปานกลาง มีเงินดูแลครอบครัว วางแผนใช้จ่ายเงินสำหรับที่ท่องเที่ยว ออกค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวให้กับลูกหลานได้ เน้นการท่องเที่ยวที่เป็นส่วนตัว ถ้าหากจะท่องเที่ยวเป็นกลุ่มจะเลือกไปกับกลุ่มเพื่อนที่เคยรู้จักสนิทสนมมาก่อน ไม่ได้เป็นการรวมตัวอย่างเป็นทางการแบบชมรมผู้สูงอายุ และกลุ่มสุดท้าย กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่ง มีฐานะดีมาก มีเงินในการใช้จ่ายในการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ โดยที่ไม่ต้องวางแผนการออมเงินก่อนไปท่องเที่ยว ออกค่าใช้จ่ายให้ลูกหลานในการท่องเที่ยวได้เช่นกัน ผู้สูงอายุกลุ่มสุดท้ายจึงมักท่องเที่ยวแบบเป็นส่วนตัวหรือสามารถซื้อทัวร์ที่มีคุณภาพราคาสูงเพื่อไปท่องเที่ยวต่างประเทศได้ แตกต่างจากผู้สูงอายุสองกลุ่มแรก

ตารางที่ 5.8 การใช้จ่ายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ของผู้สูงอายุ	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว
(1) ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด	<p>ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีรายได้น้อย ไม่ได้มีรายได้ที่แน่นอนสม่ำเสมอ - แหล่งรายได้มาจากลูกหลานหรือเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ - ท่องเที่ยวโดยใช้วิธีการรวมกันกลุ่มกันท่องเที่ยวกับสมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุเพื่อให้มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวที่น้อยลง - เน้นการท่องเที่ยวในประเทศเป็นหลัก
(2) ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชน	<p>ผู้สูงอายุที่ใช้จ่ายเงินอย่างคุ้มค่า</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีรายได้ที่เลี้ยงตนเองได้พอสมควร ใช้จ่ายไม่ลำบาก - ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มข้าราชการบำนาญ - แหล่งรายได้มาจาก เงินบำนาญ คู่สมรส และลูกหลานให้การดูแล - สามารถออกเงินให้ลูกหลานไปเที่ยวได้ - มีการวางแผนด้านการเงินที่ดี และมีการวางแผนเก็บออมเงินสำหรับไปท่องเที่ยว - สามารถท่องเที่ยวต่างประเทศได้บ้างตามสมควร
(3) ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบชั้นหนึ่ง	<p>ผู้สูงอายุไฮโซ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีรายได้สูง ใช้จ่ายได้อย่างไม่จำกัด - เป็นกลุ่มข้าราชการบำนาญระดับสูงและกลุ่มเจ้าของธุรกิจ - แหล่งรายได้มาจากเงินบำนาญ จากการทำงาน จากคู่สมรสและลูกหลานให้การดูแล - สามารถออกเงินให้ลูกหลานไปเที่ยวได้ - อาจจะไม่จำเป็นต้องวางแผนการเงินในการไปเที่ยว เพราะมีเงินเก็บที่เพียงพอสำหรับการใช้จ่ายอยู่แล้ว สามารถไปท่องเที่ยวได้ทันทีที่ต้องการ - สามารถท่องเที่ยวต่างประเทศได้ค่อนข้างบ่อยกว่าผู้สูงอายุสองกลุ่มแรก โดยที่ไม่ต้องจำกัดการใช้จ่าย

การเตรียมตัวท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่กล่าวไปมีประเด็นครอบคลุมที่อธิบายถึงพฤติกรรม การท่องเที่ยวและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคมเศรษฐกิจ ทำให้เห็นว่าเมื่อ บุคคลก้าวเข้าสู่ผู้สูงอายุ การใช้ชีวิตประจำวัน จะต้องใช้ร่างกาย แรงใจ และระมัดระวังในการใช้ชีวิต มากกว่าคนในวัยอื่นๆ เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุที่จะมีความพร้อมในการท่องเที่ยว จะต้องเป็นผู้บ่มเพาะต้นทุน ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคมและเศรษฐกิจ การมีต้นทุนที่ดีแสดงให้เห็นถึงการ “สะสมทุน” อย่าง ต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมี “อำนาจการท่องเที่ยว” เกี่ยวกับการไปท่องเที่ยวได้

ต้นทุนทางด้านร่างกายเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพในชีวิตประจำวัน การออกกำลังกาย การปรึกษา แพทย์เมื่อมีปัญหาสุขภาพ เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ทางด้านร่างกายที่แสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการ ท่องเที่ยว อาทิ การเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างปกติ การเดิน การลุกนั่ง การหยิบจับสิ่งของต่างๆ เป็นต้น

ต้นทุนทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุสามารถจัดการสภาวะอารมณ์ต่างๆ ที่ไม่สมดุล หลีกเลี่ยงการสะสม ความเครียดในชีวิต ปรับวิธีคิด วิธีมองโลกให้มีความสุข ใช้หลักศาสนาในการดำเนินชีวิต เพราะร่างกายกับ จิตใจมีความเชื่อมโยงกัน ถึงแม้ร่างกายจะไม่แข็งแรง แต่จิตใจเข้มแข็ง ก็สามารถที่จะดำเนินชีวิตได้

ต้นทุนทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ การมีหน้าที่การงาน มีรายได้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้สูงอายุมี เงินในการดูแลสุขภาพ มีเงินในการท่องเที่ยว ต้นทุนดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างอำนาจทำให้ผู้สูงอายุ เข้าถึงการท่องเที่ยวได้

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความพร้อมด้านสุขภาพร่างกายพอสมควร มีต้นทุนทางการเงินมีไม่มากนัก วิธีการต่อสู้เพื่อให้ตนเองได้ไปท่องเที่ยวคือต้องพยายามไปรวมกลุ่มกับผู้สูงอายุอื่นๆ เพื่อที่จะทำให้มีอำนาจ ในการท่องเที่ยวมากขึ้น ถ้าหากว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ร่างกายไม่แข็งแรงมากนัก เคลื่อนไหวร่างกายลำบาก หรือมีโรคประจำตัว แต่มีความพร้อมด้านจิตใจ ด้านการเงินพอสมควร การออกไปท่องเที่ยวต้องมีครอบครัว สนับสนุนหรือมีลูกหลานหรือเพื่อนที่พร้อมจะเข้าใจ ให้การดูแล พาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ดูแลสุขภาพตนเองอยู่เสมอ มีจิตใจที่เข้มแข็ง มี รายได้สูง อาจจะเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มจะไปท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มอื่นๆ กลุ่มนี้มีความเป็นอิสระค่อนข้างสูง พึ่งพาตนเองได้มาก สามารถท่องเที่ยวได้ตามใจที่ตนเองปรารถนา และเป็นผู้ที่ยังต้องการความช่วยเหลือดูแล ลูกหลาน ออกค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันให้กับลูกหลานอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุสองกลุ่มแรกนี้อาจจะมีต้นทุนไม่พร้อมมากนัก แต่ยังไปท่องเที่ยวได้ แสดง ให้เห็นถึงความพยายามในการต่อสู้กับวาทกรรมในสังคมที่มองว่าผู้สูงอายุท่องเที่ยวไม่ได้ การสื่อสารให้เห็น ถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ โดยพยายามสร้างอำนาจในการเข้าถึงท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ อัตลักษณ์ ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความสามารถทางร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสื่อสารถึงความ พยายามที่จะใช้ชีวิต โดยเฉพาะการรวมกลุ่มกันท่องเที่ยวจึงเป็นวิธีการหนึ่งของผู้สูงอายุใช้เพื่อจะบอกกับ สังคมว่า ผู้สูงอายุไม่ใช่ผู้ที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นเสมอไป ผู้สูงอายุผ่านการสั่งสมประสบการณ์ พยายามเรียนรู้สิ่ง ใหม่ๆ และยังมีความสามารถ มีอำนาจในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

3. รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

รูปแบบการท่องเที่ยวหรือวิธีการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีหลากหลาย ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลที่ยังคงเกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ 75 คน และสอบถามเพิ่มเติมผู้สูงอายุที่ได้สังเกตการณ์การท่องเที่ยว จำนวน 15 คน สามารถจัดกลุ่มรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้ดังต่อไปนี้

- (1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัว ครอบครัวจัดการท่องเที่ยวให้ผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำจัดการท่องเที่ยวได้ เป็นการท่องเที่ยวโดยไม่ได้ใช้บริการบริษัททัวร์
- (2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน ช่วยกันประสานงานจัดการท่องเที่ยวกันเอง โดยไม่ได้ใช้บริการบริษัททัวร์แบบเต็มรูปแบบ อาจจะเป็นการซื้อบริการจากบริษัททัวร์เพียงบางส่วน
- (3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนพร้อมๆ กัน เป็นการรวมตัวท่องเที่ยวกันเอง ไม่ได้ใช้บริการบริษัททัวร์หรืออาจจะเป็นการซื้อบริการจากบริษัททัวร์เพียงบางส่วน
- (4) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับชมรมหรือสมาคมผู้สูงอายุ เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยกลุ่มผู้สูงอายุ และอาจจะมีการใช้บริการบริษัททัวร์เพียงบางส่วน
- (5) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน เลือกใช้บริการบริษัททัวร์ แบบเหมากรุ๊ปทัวร์ โดยร่วมเดินทางกับกลุ่มที่ตนเองรู้จักกันมาก่อนแล้ว
- (6) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน ใช้บริการบริษัททัวร์ โดยไม่ได้เหมากรุ๊ปทัวร์ เป็นการร่วมเดินทางกับบุคคลที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน
- (7) กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองเพียงคนเดียวได้

รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุทั้ง 7 รูปแบบ ใช้เกณฑ์การจัดกลุ่มจากความใกล้ชิดสนิทสนมของผู้สูงอายุกับบุคคลรอบข้าง และวิธีการท่องเที่ยว มีทั้งการท่องเที่ยวที่เป็นส่วนตัว จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองกับการท่องเที่ยวที่ใช้บริการบริษัท แต่ละรูปแบบมีรายละเอียด และเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันดังนี้

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัว

“ผู้รักครอบครัว”

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปจะพบว่า ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุได้เดินทางท่องเที่ยวด้วยมากที่สุด ครอบครัวในที่นี้ จะมีสมาชิกที่ร่วมเดินทางหลากหลายวัย คู่สมรส ลูก หลาน ญาติ พี่น้อง ในกรณีที่ลูกหลานไม่ได้ท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุ คู่สมรส สามีหรือภรรยา จะเป็นผู้ที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุ การได้ท่องเที่ยวกับครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกอบอุ่นใจ ปลอดภัย เพราะมั่นใจได้แน่นอนว่าลูกหลานสามี ภรรยา ถึงแม้จะสูงวัยหรืออายุน้อยกว่าก็จะดูแลตนเองเป็นอย่างดีแน่นอน ในขณะที่เดียวกับการ

สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในครอบครัว ไม่ได้หมายถึงผู้สูงอายุต้องได้รับการดูแลจากลูกหลานแต่เพียงอย่างเดียว ยังมีผู้สูงอายุที่ต้องทำหน้าที่ดูแลลูกหลานของตนเองระหว่างการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน การเป็นผู้สูงอายุจึงไม่ได้อ่อนแอ ไม่แข็งแรง แต่ผู้สูงอายุยังสามารถเป็นที่พึ่งทางด้านร่างกาย จิตใจ และรวมทั้งสามารถเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้กับลูกหลานได้ในการท่องเที่ยวได้อีกด้วย เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวกับครอบครัวเป็นกิจกรรมที่อาจจะทำให้เห็นความสามารถต่างๆ ของผู้สูงอายุที่มีอยู่แล้วได้ชัดเจนขึ้น เช่น ผู้สูงอายุชายมีความสามารถเรื่องการขับรถ การดูแผนที่ ระยะเวลาต่างๆ ผู้สูงอายุหญิงจะใช้ความสามารถเรื่องการเตรียมอาหาร เตรียมของใช้ เสื้อผ้าต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้เราอาจจะมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่า กิจกรรมดังกล่าวสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุให้เห็นว่า ผู้สูงอายุไม่ได้ยอมอ่อนแอหรือต้องพึ่งพาบุคคลอื่นเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุยังคงพยายามช่วยเหลือดูแลตนเอง ดูแลครอบครัวให้ได้มากที่สุดอีกด้วย

ผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะเป็น “ผู้นำ” หรือ “ผู้ที่ดูแล” เมื่อท่องเที่ยวกับครอบครัว

ลูกจะเสนอสถานที่มาให้เรา เราจะเป็นคนเลือกว่าต้องการไปที่ไหน ก่อนไปจะศึกษาข้อมูลก่อน ดูจากแผนที่ แล้วโทรไปถาม โทรไปถามที่ตัวอำเภอบ้าง ที่ท่องเที่ยวบ้าง ในแผนที่จะบอกเบอร์ว่า การท่องเที่ยวจังหวัดนี้เบอร์อะไร เราจะดูแผนที่ไปตลอดทาง เดินทางทุกครั้ง ผมจะเป็นคนขับรถเอง ลูกขับบ้าง การจะแวะพักตรงนั้น ตรงนี้ ลูกจะให้เราเป็นคนตัดสินใจ

(ศักดิ์ อานมณี, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2556)

ป่าไปเที่ยวกับครอบครัวล่าสุดไปแก่งกระจาน จะไปทำกับข้าวให้เขากินกัน ไปตั้งแคมป์กัน เรามีหน้าที่ทำอาหาร เราจะทำยาปลากระป๋อง ทำง่ายๆ ยา กุนเชียง ไข่ เราไปกางเต็นท์จะหากินแบบง่ายๆ ทำกินเอง มันสนุกดี เราเคยอยู่บ้านกินแกงเนื้อ แกงไก่ เราเบื่อ พอเราไปท่องเที่ยว เราเปลี่ยนเลย เหมือนเราไปเจอของใหม่ๆ พอไปกินอาหารที่ใหม่ๆ ทำกินกัน อร่อยเลย

(แหว มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ถ้าไปกับครอบครัว เหมือนกับเราเป็นหัวหน้าเลย เราต้องคอยดูว่าอะไรควรไม่ควร ไปตรงไหนเราต้องบอก ต้องชี้แจงให้ฟังตรงนั้นดีไม่ดียังไร เราจะไปถึงตรงไหน มีอะไรต้องทำบ้าง เรบอกเขาทุกอย่าง ตอนกลางคืน เวลาออกไปทานอาหารข้างนอก เราต้องบอกเขาว่าจะไปตรงไหน เพราะเราเป็นห่วงกลัวจะเจอคนนั่งดื่มเหล้า อาจเจออันตราย เราไม่อยากไปเที่ยวแล้วเจอบรรยากาศแบบนั้น เราอยากไปอยู่ในที่เงียบๆ จะคุยกันแต่เฉพาะครอบครัว แต่หนีไม่พ้นหรือที่เจอเจอกับคนเยอะๆ เวลาไปเที่ยวต่างจังหวัด ไปนั่งชายทะเล ทานอาหารกัน บรรยากาศดี ยังไม่ค่อยเจอปัญหาอย่างที่เรากังวล แต่ต้องระมัดระวังตัว

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ ผู้มีความรู้ เป็นผู้นำของครอบครัว เช่น การทำอาหาร การขับรถ รู้เส้นทาง การเดินทาง ยังคงเป็นอัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุพยายามรักษาให้ต่อเนื่องเรื่อยมาตั้งแต่วัยทำงานจนถึงวัยผู้สูงอายุ ลูกหลานที่ยังอาศัยอยู่ในครอบครัวใหญ่ อาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนเองมาโดยตลอด บางครั้งด้วยความที่เติบโตมาด้วยกัน ใช้ชีวิตมาด้วยกัน คั่นเคยกับการดูแลของพ่อแม่อยู่เสมอ ความใกล้ชิดหรือความเคร่งครัดของครอบครัวไทยค่อนข้างมีมาก ทำให้บางครั้งลูกหลานอาจจะลืมนึกถึงไปว่าพ่อแม่ของตนเองอายุมากแล้ว

อย่างไรก็ตามสำหรับผู้สูงอายุที่มีอายุมาก อายุประมาณ 70 ปีขึ้นไป ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะบอกว่าตนเองแข็งแรงอยู่ การดูแลเอาใจใส่จากลูกหลานในการท่องเที่ยวก็ยังคงมีความสำคัญ เพราะความสามารถบางอย่างของผู้สูงอายุที่อาจจะไม่สมบูรณ์เหมือนกับในสมัยหนุ่มสาว เช่น ความจำ การเดิน การก้าวขึ้นรถ การลุกนั่ง การเคลื่อนไหวร่างกายต่างๆ เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือจากครอบครัว

ผู้สูงอายุยังต้องการ “การดูแล” ระหว่างท่องเที่ยว

เวลาไปเที่ยวแต่ละครั้งลูกจะไปด้วยเป็นบางครั้ง แล้วจะคอยดูแลคอยเตือนว่าแม่อย่าลืมา เราจะเป็นคนขี้ลืม เราไม่ค่อยได้เตือนลูก แต่ลูกจะคอยเตือนเรา

(ทองใส คำลอย, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ไปได้สบายมาก นอกจากเวลาขึ้นรถต้องเอาไม้เท้าไปด้วย เพราะลงจากรถไม่ได้ ลงลำบาก เวลาจอดแวะเข้าห้องน้ำ คนอื่นลงกันเดินเกือบถึงห้องน้ำแล้ว แต่เรายังลงไม่ได้ ต้องค่อยๆ ย่อขาลง พอลงรถแล้วบางที่ก้าวเดินไม่ค่อยออก ต้องรอสักพัก ซ้ำมาก บางที่เรานั่งรถนาน พอลงรถเดินไม่เป็นเลย

(นิ่ม อินทร์ใหญ่, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2556)

ยายคิดว่าได้ ได้เลย ดูแลตัวเองได้ทุกอย่าง สิ่งที่ยากให้ลูกหลานดูแล แค่ตอนที่ขึ้นรถลงรถ เขาดึงขึ้นบ้าง ส่วนเดินเห็นไม่ต้องมาจับ ยายเดินไหว ณ ตอน 78 นี้ละ แต่ต่อไปไม่แน่

(ทองใส คำลอย, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

การสื่อสารอัตลักษณ์ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวของผู้สูงอายุ จึงมีทั้งด้านที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแลครอบครัว และด้านที่ครอบครัวต้องดูแลผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุยังคงพยายามที่จะดูแลตนเอง ไม่เป็นภาระลูกหลาน และมีความพยายามที่จะดูแลลูกหลานของตนเองได้ด้วย อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมีหลากหลายมิติ เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุไม่ได้หมายความว่าความสามารถต่างๆ ที่มีจะต้องลดลง บางอย่างอาจจะลดลง บางอย่างผู้สูงอายุพัฒนาได้มากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นเมื่อเราพยายามทำความเข้าใจ

ผู้สูงอายุสักคนหนึ่ง ต้องมองย้อนไปถึงการใช้ชีวิตที่ผ่านมาด้วย ไม่ใช่มองเห็นเฉพาะแค่ช่วงเวลาที่เรารู้สึกว่าเขาเป็น “ผู้สูงอายุ” แต่ชีวิตก่อนหน้านี้ของผู้สูงอายุแต่ละคนล้วนมีเรื่องราว เราเห็นเพียง “ความแก่” ในปัจจุบัน เราจึงอาจจะคาดคิดไปว่าคนแก่แล้วทำอะไรไม่ไหว ไม่รู้จักถนนหนทาง ไปไหนไม่ได้ แต่ก่อนหน้านี้ผู้สูงอายุเคยเดินทาง เคยมีประสบการณ์ และอาจจะเคยเห็นโลกกว้างมาก่อนเราก็เป็นได้ ความอ่อนแอที่ปรากฏในการท่องเที่ยวเป็นความอ่อนแอด้านร่างกายมากกว่า แต่ด้านจิตใจผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวยังมีความเข้มแข็ง ความร่าเริง สดชื่น อีกทั้งสามารถให้คำแนะนำ ตักเตือนผู้ที่อายุน้อยกว่าได้

ผู้สูงอายุเป็น “ผู้มีประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยว”

ไปเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อตอนลูกยังเล็ก เราจะเป็นคนพาลูกเที่ยว แต่ตอนนี้ลูกเป็นคนพาเราเที่ยว ลูกเขาจะวางแผนว่าจะพาเราไปที่ไหน แล้วเขาก็พาเราไป ค่าโรงแรม ค่าใช้จ่ายต่างๆ เขาออกให้ทั้งหมด ไปในประเทศบ่อย เยอะเลย ไปพม่า ไประยอง ไปหัวหิน

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

การเดินทางท่องเที่ยวก่อนที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุ สังเกตได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจะผูกพันกับครอบครัว งานเทศกาล งานประเพณี งานบุญต่างๆ ที่ทำให้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยว ต่อเนื่องถึงวัยผู้สูงอายุก็มักจะใช้โอกาสเหล่านี้เดินทางไปยังที่ต่างๆ รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยจึงเกี่ยวข้องกับการเดินทางไปเยี่ยมญาติ ไปร่วมงานบุญหรือไปช่วยงานญาติ งานประเพณีต่างๆ ไปเยี่ยมลูกที่เรียนต่อต่างประเทศ ไปเยี่ยมญาติที่อยู่ต่างประเทศ โอกาสเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวมาโดยตลอด

การเดินทางไปเยี่ยมญาติหรือไปช่วยงานต่างๆ เป็นโอกาสท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

บ่อยมาก เพราะเป็นคนต่างจังหวัด ป้าเป็นคนจังหวัดแพร่ คนเหนือ มีไปใกล้ๆ ไปเมืองกาญจน์ ล่องแพบ้าง ไปราชบุรีบ้าง ไปแบบครอบครัว ขึ้นเหนือ ไปเทศกาลสงกรานต์ ไปช่วงเทศกาลต่างๆ ไปทางอีสานบ้าง รู้สึกจะไปบ่อย เฉพาะที่ไปกับครอบครัว โดยเฉลี่ยปีละ 2 ครั้ง เป็นเทศกาล

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ไปลำปางจะไปนาน สักประมาณหนึ่งอาทิตย์ เพราะมีบ้านอยู่ที่นั่น แต่ถ้าไปจังหวัดอื่นๆ จะสักประมาณ 3-4 วัน ส่วนไปอเมริกาไปนานประมาณหนึ่งเดือน ลูกสาวเรียนอยู่那儿 ทุนค่าใช้จ่ายเรื่องที่พักต่างๆ เวลาไปอเมริกา

(มณฑนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

สมัยที่ยังทำงานจะอาศัยโอกาสจากการทำงาน ไปเที่ยวด้วย เราได้รับราชการทหารมีโอกาสไปเที่ยว เมืองนอก จากการที่ราชการเขาส่งเราไปเรียนต่ออเมริกา เราก็ได้เที่ยว...พอหลังจากอายุ 60 เที่ยว น้อยลง แต่จะอาศัยเที่ยวจากการที่ต้องไปช่วยงานบ้านเพื่อน บ้านญาติที่อยู่ต่างจังหวัด เมื่อปีที่แล้วไปกำแพงเพชร เพราะลูกชายจะแต่งงานต้องไปทาบทามฝ่ายหญิง ไปค้างอยู่ 2 คืน ถือโอกาสไปเที่ยวกำแพงเพชรด้วย

(พันธ์พงศ์ เลิศบุญชู, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ลุงไปกับป้ากันสองคน ชื่อตัวเอง ญาติทางโน้น (แคนาดา) เขาพาเที่ยว ลูกของน้ำสาว ลุงก็ไม่คิดว่า จะได้ไป แต่พอดีได้จังหวะ เขาก็ชวนเราด้วย เราไปกันเองถูกกว่าไปทัวร์มาก สองคนลุงป้าเสียไป ประมาณแสนกว่าๆ ค่าเครื่องบินส่วนหนึ่ง ได้พักบ้านญาติก็ประหยัด มีที่กิน ที่นอนด้วย แล้วเขาก็พาเราเที่ยว วันธรรมดาอาจจะไม่ได้เที่ยว เขาไปทำงาน เขาจะทิ้งลูกหลานเขาไว้กับเรา เราก็รู้จักกันแล้ว เด็กสามคน ผู้ใหญ่สองคน เราออกค่าตัว ค่ารถต่างๆ แล้วให้เด็กๆ พาเราเที่ยวในแคนาดา อันนี้เฉพาะวันธรรมดา ส่วนเที่ยวไกลๆ น้ำตกในแองการา น้องเขาจะพาเราไปเอง เที่ยวทำในแคนาดาเขาก็พาเราไป ไปแคนาดาเราอยู่ที่โตรอนโต

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในรูปแบบที่ได้ไปท่องเที่ยวกับครอบครัว มีสมาชิกในครอบครัว สามี ภรรยา ลูกหลาน ญาติ พี่น้อง บุคคลเหล่านี้ เป็นสายใยเชื่อมโยงที่ก่อให้เกิดการเดินทางไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงให้ผู้สูงอายุได้ท่องเที่ยวมาตั้งแต่สมัยวัยหนุ่มสาว ทำงาน จนกระทั่งมาถึงวัยผู้สูงอายุ ครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตามสำหรับผู้สูงอายุบางคน การเดินทางกับครอบครัวที่พร้อมหน้าพร้อมตา พ่อแม่ลูก อาจจะเป็นโอกาสพิเศษที่หาได้ยาก เพราะเมื่อสูงวัย ลูกที่เคยอยู่ด้วยกัน อาจจะต้องทำงาน สร้างครอบครัวของตนเอง แยกครอบครัวไปอยู่กันตามลำพัง หรือย้ายไปทำงานต่างถิ่น โอกาสที่จะพบหน้ากันจึงเป็นช่วงเทศกาล งานประเพณี วันสำคัญต่างๆ เมื่อลูกแยกครอบครัวออกไป ลูกก็อาจจะไปเที่ยวกับครอบครัวของตนเองบ่อยกว่าการท่องเที่ยวกับพ่อแม่ที่สูงวัย อีกทั้งลูกอาจจะติดภารกิจหน้าที่การทำงาน ทำให้เวลาวางไม่ตรงกัน นานๆ ถึงจะได้รวมตัวกันสักครั้ง พ่อแม่ที่สูงวัยจึงท่องเที่ยวด้วยกันมากกว่า

ก่อนหน้านี้ไปเที่ยวบ่อย ขับรถไปกับครอบครัว ไปพ่ย่า ระวัง ก่อนหน้านี้ไปกันเป็นครอบครัวบ่อย พอเราอายุมาก บางทีลูก เขาก็แยกไปกับครอบครัวของเขาเอง เราก็ไปของเรา

(มนัส นิกรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ไปกับเพื่อนๆ กัน คนรู้จัก ไปเป็นเป็นครอบครัว มีหลายๆ ครอบครัวไปกันก็มี ส่วนใหญ่จะไม่มีลูก
ไปด้วย พ่อแม่เท่านั้น ที่ลูกๆ ไม่ได้ไปด้วย เพราะต้องทำงาน เขาไม่ค่อยอยากไปกับพ่อกับแม่ ลูก
แม่เองเขาก็ไม่ค่อยอยากไปด้วย อาจจะไปด้วยเป็นบางครั้ง ไปทะเล ไปด้วยกัน ถ้าเราไปกันเป็น
ครอบครัว จะไปทะเล ถ้าไปต่างจังหวัด ไปหาปู่ย่าตายาย ลูกเขาก็จะไป

(บัวลอน จันท์เอี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

ส่วนมากเรากับครอบครัว เราจะไปแบบกรุ๊ปทัวร์กัน ยังไม่ได้มีที่ไปกันแบบพ่อลูก เพราะลูกของผม
ส่วนมากตอนนี้เขาโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว อายุ 30 กว่าแล้ว มีครอบครัวแล้ว เขาจะไปกับครอบครัว ผม
จะมีความเป็นอิสระของผมเอง เราเที่ยวต่างกัน

(รังษิ เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2556)

การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับครอบครัว ทำให้เราเห็นการสื่อสารตัวตนที่มีทั้งด้านที่เข้มแข็งและ
ต้องพึ่งพาของผู้สูงอายุ เช่น การเป็นผู้นำการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุต้องเป็นผู้ที่พึ่งพาถูกหลาน
จากข้อมูลที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ ทำให้เราเห็นพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ก่อนที่จะเข้าสู่วัย
ผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาได้ใช้ชีวิตในช่วงวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยทำงาน ที่ทำให้มีประสบการณ์การ
เดินทางท่องเที่ยวมาก่อน ซึ่งแต่ละคนมีความเข้มข้นของประสบการณ์การท่องเที่ยวแตกต่างกัน ผู้สูงอายุ
บางคนมีประสบการณ์การเดินทางมาก เพราะการเดินทางเกี่ยวข้องกับงานที่ตนเองทำ ผู้สูงอายุบางคนมี
ประสบการณ์การเดินทางน้อย

รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว จะมีความเกี่ยวข้องกับการเดินทางเพื่อ
ไปพบปะญาติมิตร ท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล งานประเพณี งานบุญที่สำคัญต่างๆ เป็นต้น จากวัยเด็ก วัย
ทำงาน จนกระทั่งเมื่อผู้สูงอายุเริ่มต้นสร้างครอบครัว แต่งงาน มีคู่ชีวิต มีลูก ผู้สูงอายุพาลูกเที่ยว เมื่อลูก
เติบโต แต่งงาน มีครอบครัว โอกาสท่องเที่ยวด้วยกันบ่อยๆ อาจจะน้อยลง เพราะลูกหลานทำงาน พร้อมๆ
กับที่พ่อแม่เข้าสู่วัยผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว การท่องเที่ยวเป็นครอบครัวจึงต้องเป็นเทศกาลหรือโอกาสพิเศษ
วันปีใหม่ วันสงกรานต์ เพราะฉะนั้นส่วนใหญ่การเดินทางในรูปแบบครอบครัว ผู้สูงอายุจะท่องเที่ยวเป็นคู่
กับสามีหรือภรรยามากที่สุด ลูกหลานอาจจะร่วมท่องเที่ยวด้วยกันเป็นครั้งคราว

ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการท่องเที่ยวของมนุษย์เรา เราทุกคนเติบโต เรียนรู้ ผ่านการ
เปลี่ยนย้ายที่อยู่ ผ่านการเดินทางมากมายแตกต่างกัน ทำให้เราเห็นว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังสามารถ
ท่องเที่ยวได้ เคยมีประสบการณ์การเดินทางมาก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ โดยเริ่มต้นท่องเที่ยวกับครอบครัว
หรือญาติ จนกระทั่งเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ครอบครัว ลูกหลาน ยังเป็นกลุ่มบุคคลที่สำคัญที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว
ด้วย เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงเป็นอัตลักษณ์ที่ผูกพัน
กับครอบครัวอยู่เสมอ

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อน

“ผู้รักเพื่อน”

ผู้สูงอายุที่มีกลุ่มเพื่อนที่เหนียวแน่น เป็นเพื่อนสมัยเรียนมัธยม เพื่อนสมัยเรียนมหาวิทยาลัย เพื่อนจากการทำงาน เพื่อนจากการออกกำลังกาย เพื่อนข้างบ้าน เพื่อนในชุมชน การท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้สูงอายุจะมีความเป็นตัวของตัวเองในการท่องเที่ยวมากขึ้น อาจจะไม่มิลักษณะของผู้ดูแลหรือผู้ได้รับการดูแล แต่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่า เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเองหรือมีเพื่อนต่างวัยที่อายุน้อยกว่าร่วมเดินทางด้วย

อย่างที่ได้อธิบายไปแล้วว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาให้ความสำคัญกับการเลือกเพื่อนร่วมเดินทางค่อนข้างมาก เพราะการเดินทางท่องเที่ยวต้องอยู่ร่วมกับเพื่อนตลอด 24 ชั่วโมง ผู้สูงอายุจึงต้องการเพื่อนที่เข้าอกเข้าใจใจกัน และไม่ยากให้การเดินทางท่องเที่ยวมีปัญหาหรือมีเรื่องไม่สบายใจเกิดขึ้น เพื่อนที่จะร่วมเดินทางกับผู้สูงอายุจึงต้องรู้นิสัยใจคอกันมาก่อน และถ้าเป็นเพื่อนวัยใกล้เคียงกัน ค่อนข้างกันมาก่อน มีความชอบใกล้เคียงกัน ทำให้การไปเที่ยวของผู้สูงอายุสนุกสนานมากขึ้น ส่วนการจัดการท่องเที่ยว เพื่อนที่ไปเที่ยวด้วยกันจะช่วยกันจัดการติดต่อประสานงานเรื่องท่องเที่ยว และมีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันรับผิดชอบ

ตอนยังไม่เกษียณไปกับครอบครัว แต่พอเกษียณแล้วจะไปกับเพื่อนคล่องตัวกว่า เพราะว่าลูกทำงานกันหมด เพื่อนเกษียณด้วยกัน วางตรงกัน ไปเที่ยวกันได้

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถ้าไปเที่ยวกันเอง ไปกับเพื่อน 10 คน เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเคยกัน เคยไปกัน ไปกันจะสนุก ไปไหน ไปกัน ผู้ชายบ้าง ผู้หญิงบ้าง พูดคุยตลก ล้อเล่นกันไปทั้งคันรถ ต้องบอกคนขับรถว่ากลุ่มนี้พูดไปตามเรื่องตามราว พูดอะไรไม่รู้ ล้อเล่นกันไป จะเช่ารถตู้ไปกัน สะดวก 10 คน ถ้าวัดเสียกันออก

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ถ้าไปเที่ยวกับเพื่อนฝูง ปีนี้จะมีนัดเพื่อนร่วมรุ่นมัธยม อาจารย์เรียนมาทางสายครู เรียนอนุปริญญาที่สงขลา จะมีเพื่อนจากสงขลา ตรัง พัทลุง สุราษฎร์ธานี แกวภาคใต้ เราจะนัดเจอกันว่าปีนี้ใครเป็นเจ้าของภาพ...ไปเที่ยวกัน ประมาณ 100 กว่าคน ถ้าไปเที่ยวประจำปี ปีที่แล้วไปสงขลา กลับไปถิ่นเดิม ข้ามไปเที่ยวมาเลย์กัน ไปค้างมาเลย์กัน 2 คืน ปีหน้าจะไปเมืองตรัง แต่ว่าโปรแกรมยังไม่แน่นอน อาจจะทะเล หรือไปภูเขา จะเปลี่ยนกันเป็นเจ้าของภาพ ไปกับเพื่อนร่วมรุ่น จะไปกันประจำทุกปี

(กัญญา แต่งฉำ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

การท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนของผู้สูงอายุโดยเฉพาะ เป็นบรรยากาศที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนกลับไปรำลึกถึงวัยหนุ่มสาว จะมีความรู้สึกที่ตนเองยังเด็ก ยังหนุ่มสาวอยู่เสมอ โดยเฉพาะการได้ท่องเที่ยวกับเพื่อนที่มีความหลังร่วมกัน จะทำให้ผู้สูงอายุได้ปลดปล่อยความเครียด เหมือนได้เดินทางย้อนกลับไปในอดีตอีกครั้ง การไปเที่ยวกับเพื่อนของผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของความเป็นหนุ่มเป็นสาว แบ่งปันเรื่องราวร่วมกัน ไม่ได้มีความรู้สึกที่ตนเองแก่หรืออายุมาก แต่จะให้ความรู้สึกถึงความอ่อนเยาว์ ร่าเริง สดชื่น มีชีวิตชีวา ไม่ต้องมีพิธีการ

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านการท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนจึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองยังเข้มแข็ง ถึงแม้ว่าจะผ่านการใช้ชีวิตมานาน จนเข้าสู่วัยที่มีอายุมาก แต่ตนเองก็ยังสามารถไปท่องเที่ยว ไปสนุกสนานกับกลุ่มเพื่อนได้

กิจกรรมจะมีการแนะนำตัวกันก่อน มีการแสดงลำดัดล้อเลียนกัน คนที่มีความสามารถเขาจะแสดงกัน คุณแม่ไม่ได้แสดง นั่งฟัง คุยกัน กินอาหาร จะคุยกับเพื่อนฝูงที่ไม่ค่อยได้เจอกัน ขนาดคุยกับเพื่อนฝูงก็แช่ตักกันไปหมดแล้ว ไม่ต้องทำอะไร เพราะต่างคนต่างอิสระได้มาเจอกัน เพื่อนคุณแม่ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะสุขภาพแข็งแรง

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

ช่วงนี้ถ้าเราไปได้กับเพื่อน ไปกับกลุ่มที่รู้จักกัน ญาติกัน เพื่อนสนิทกัน น่าจะสนุกกว่า แต่ถ้าไปกับกรุ๊ปทัวร์แล้วเรามีเพื่อนไปน้อยคน จะรู้สึกไม่ค่อยสนุกแล้ว ถ้าไปกับเพื่อนสัก 5-6 คนน่าจะสนุกกว่า สำหรับป่าการไปเที่ยวต้องได้ไปกับเพื่อนเยอะๆ

CHULALONGKORN (จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เวลาเที่ยวไม่มีเครียดเลยคะ สนุกตลอด เพราะเราไปกับเพื่อนที่เราเลือกแล้ว กลุ่มที่เราไปกันจะพากันเป็นประจำ แม้มียุหลายกลุ่ม กลุ่มเพื่อนที่เรียนวิทยาลัยครูด้วยกัน กลุ่มเพื่อนที่เรียนประสานมิตร เพื่อนเดินทางสำคัญมาก คงไม่ไปกับเพื่อนที่ไม่รู้จัก เพื่อนไม่รู้จักถ้าต้องติดร่างแหไปด้วยกัน เราไม่ถือกัน เพราะพอแก่แล้ว เราไม่ได้รู้สึกว่ามีใครจะแยกว่าใคร เพียงแต่เราจะนอนห้องเดียวกับเพื่อนที่รู้จัก แต่ถ้าจำเป็นนอนกับใครก็ได้ เพราะพอมาถึงวัยนี้ เข้าใจว่าไม่มีใครยึดมั่นถือมั่น เข้าใจความเป็นตัวตนของแต่ละคน คนนี้เป็นอย่างนั้น คนนั้นเป็นอย่างนี้ เราก็กเข้าใจเขาไปเสีย อยู่กับเขาได้

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

การเดินทางร่วมกับคนในวัยเดียวกันหรือวัยใกล้เคียงกันของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุอาจจะรู้สึกว่าคุณเองคุยกันเข้าอก เข้าใจ ในกรณีที่ไม่ได้เป็นเพื่อนสนิท หรือไม่ได้เป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียน แต่เติบโตมาในช่วงเวลาเดียวกัน เผชิญหน้ากับเหตุการณ์ในสังคม ความเปลี่ยนแปลงในยุคเดียวกัน มีภูมิหลังหรือประสบการณ์ในชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ประเด็นเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุได้แบ่งปันระหว่างการท่องเที่ยว และอาจจะเป็นการนำไปสู่การมีเพื่อนใหม่ระหว่างการท่องเที่ยว

“เพื่อน” จึงเป็นบุคคลสำคัญสำหรับผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่ได้แต่งงานหรือแต่งงานแต่ครอบครัวลูกหลานไม่มีเวลาไปท่องเที่ยวด้วย การมีกลุ่มเพื่อนที่เข้าใจกัน รู้ใจกัน จะเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถไปท่องเที่ยวได้มากขึ้น การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวกับเพื่อน จึงมักจะสื่อสารให้เห็นถึงความอิสระ ความสบายใจ การได้เป็นตัวของตัวเองอย่างเต็มที่ ได้ย้อนวัยกลับไปเป็นหนุ่มสาวอีกครั้ง ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างไม่ต้องกังวล ไม่ต้องอายลูกหลาน เมื่อได้ท่องเที่ยวกับเพื่อนวัยเดียวกัน

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนพร้อมกัน

“ผู้ขอรับการสังสรรค์”

การท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุได้พาครอบครัวตนเองกับครอบครัวของเพื่อนๆ ไปท่องเที่ยวร่วมกัน เป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับบุคคลในครอบครัวของผู้สูงอายุ พร้อมกับการให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุได้แบ่งปันประสบการณ์การท่องเที่ยวร่วมกับบุคคลที่ตนเองรักทั้งสองกลุ่มในเวลาเดียวกัน การพบปะกับเพื่อนฝูงของผู้สูงอายุ ที่ผู้สูงอายุจะได้มีโอกาสพาครอบครัวของตนเองไปแนะนำให้เพื่อนๆ ได้รู้จัก เช่น งานเลี้ยงรุ่นของกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญ ครอบครัวจะร่วมเดินทางท่องเที่ยวด้วย ในอีกกรณีหนึ่งผู้สูงอายุที่มีเพื่อนสนิท เวลาท่องเที่ยวร่วมกันก็อาจจะพาครอบครัวของตนเองมาท่องเที่ยวด้วยเป็นบางครั้งบางคราว

สองคน (ตนเองและสามี) ไม่มีการวางแผนล่วงหน้าเรื่องการไปเที่ยว...เมื่อปีที่แล้วเราไปเที่ยวนานกัน ไปกับครอบครัว เรามีเพื่อนที่สนิทกันสองสามครอบครัวและว่างตรงกัน ใจตรงกัน เราก็ก่อนน้ำท่วม เราไปเที่ยวพม่ากับครอบครัวที่ว่าสนิทกัน สามครอบครัว

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

ไปเที่ยวของเรา อาจจะเป็นรูปแบบที่ไปช่วยงานบ้านญาติ บ้านเพื่อน พักค้าง ระหว่างทางจะมีแวะเที่ยวหรือแวะร้านอาหารเพื่อสังสรรค์กับเพื่อน ถ้าไปไกลจะค้างคืน ปีหนึ่งเฉลี่ยประมาณ 4-5 ครั้ง นอกจากนั้นจะมีไปปฏิบัติธรรม ค้างคืนที่วัดบ้าง และมีไปเที่ยวกับครอบครัว ไปกับภรรยา และลูกชายคนโต อย่างน้อยไปปีละครั้ง ไปกับเพื่อนที่ทำงาน ครอบครัวไปด้วย

(สุเมธ ตีวงษา, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ทุกครั้งที่ได้มีโอกาสไปจะไปเป็นครอบครัว แต่ไปเดี่ยวๆ ไม่เคย ชีวิตตั้งแต่สมัยสาว ๆ คุณแม่ของเรา เป็นชาววัง คุณพ่อเป็นขุนนาง ฉะนั้นเราจึงเป็นผู้หญิงที่ถูกเลี้ยงแบบมีกรอบ พอแต่งงานมีครอบครัวได้มาเจอคุณพ่อเป็นคู่ชีวิต พ่อคุณพ่อ (สามี) เขาไปที่ไหน เราจะมีโอกาสได้ไปกับเขาด้วย ไปกันทั้งครอบครัว

(อาภรณ์ พรหมสิทธิ์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ส่วนที่ไป (เที่ยว) อีกอย่างจะไปงานเลี้ยงรุ่นของพ่อบ้าน (สามี) จะไปกัน แล้วแต่เขาจะนัด 3 เดือน ต่อครั้ง เพราะฉะนั้น 12 เดือนจะไม่ค่อยว่าง มีนัด มีกิจกรรมตลอด ตุลา พฤศจิกายน ธันวาคม จะเป็นงานกุฐิน ธันวาคม มกราคม เป็นช่วงปีใหม่ หลังปีใหม่ แล้วแต่โอกาส แต่ 12 เดือน ไปทุกเดือน

(บัวลอน จันทร์เอี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

สำหรับการไปท่องเที่ยวในรูปแบบงานเลี้ยงรุ่น ผู้สูงอายุที่มีเพื่อนจากสมัยเรียนมักจะมีกิจกรรมการจัดงานเลี้ยงรุ่น งานเลี้ยงรุ่นมักจะเป็นโอกาสที่ผู้สูงอายุได้พาครอบครัวไปพบปะ ท่องเที่ยวร่วมกัน ส่วนใหญ่มักจะเป็นงานเลี้ยงรุ่นของฝ่ายสามี ที่ภรรยาและลูกๆ จะร่วมไปงานเลี้ยงรุ่นด้วย ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวและไปงานเลี้ยงรุ่นจะได้ไปพบเพื่อนเก่า

การไปพบเพื่อนเก่าทำให้ผู้สูงอายุได้รำลึกอดีตที่สนุกสนาน มีการทำกิจกรรม เล่นเกม ร้องเพลง รับประทานอาหารร่วมกัน ครอบครัวของผู้สูงอายุ ลูกหลานอาจจะได้เห็นความมีชีวิตชีวาของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากตอนอยู่ที่บ้าน อาจจะได้รับรู้เรื่องราวชีวิตของพ่อแม่ในสมัยวัยเรียน ได้เห็นว่าพ่อแม่พูดคุยกับเพื่อนอย่างไร และอาจจะได้เห็น “ความเป็นเด็ก” ที่ซ่อนอยู่ในตัวผู้สูงอายุ เพราะลูกหลานมักจะเห็นด้านที่พ่อแม่ของตนเองวางตัวเป็นผู้ใหญ่เสมอ นอกจากนี้ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาส่วนใหญ่ยังค่อนข้างให้ความสำคัญกับการไปร่วมกิจกรรมลักษณะนี้อยู่เสมอ เพราะผู้สูงอายุมีเวลาว่างมากขึ้นจากการทำงาน ครอบครัวและเพื่อนจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุหันกลับมาใช้เวลาด้วยอย่างเต็มที่

ดังนั้นครอบครัวของผู้สูงอายุและกลุ่มเพื่อน จึงเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวกับผู้สูงอายุมากที่สุด การเดินทางร่วมกับเพื่อนโดยมีครอบครัวของตนเอง และครอบครัวของเพื่อนไปด้วย เป็นการเดินทางที่เป็นหมู่คณะใหญ่ นอกจากเป็นการกระชับสัมพันธ์ของพ่อแม่ ลูกหลานของผู้สูงอายุก็จะได้มีโอกาสทำความรู้จักกันเพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าครอบครัวยังเป็นศูนย์กลางในชีวิตของผู้สูงอายุเสมอ ไม่ว่าผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวที่ใด การพาครอบครัวไปร่วมท่องเที่ยวกับเพื่อนด้วยความสำคัญ ผู้สูงอายุได้อยู่ท่ามกลางครอบครัวและเพื่อน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหมายสำหรับชีวิตของตนเอง ทำให้การท่องเที่ยวสนุกสนานและมีชีวิตชีวาเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นอำนาจการสื่อสาร และบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุอาจจะมีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เมื่อได้อยู่ท่ามกลางเพื่อนสนิทที่คุ้นเคยกัน

(4) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับชมรมหรือสมาคมผู้สูงอายุ

“ผู้ชอบการสังสรรค์และทำกิจกรรม”

การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในรูปแบบการไปเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุ เป็นการท่องเที่ยวที่จัดสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ จะมีสมาชิกผู้สูงอายุในชมรมร่วมท่องเที่ยวด้วยกันเป็นจำนวนค่อนข้างมาก การดูแลจัดการภายในชมรมบริหารโดยคณะกรรมการของชมรมที่ได้รับการคัดเลือก ซึ่งจะดำเนินการโดยผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมทั้งหมด เพราะฉะนั้นชมรมผู้สูงอายุที่จัดการท่องเที่ยวจึงต้องมีการบริหารจัดการที่ดี และแต่ละแห่งก็จะมีการจัดกิจกรรมแตกต่างกัน

สำหรับชมรมผู้สูงอายุวัดเวฬุวนาราม (วัดไผ่เขียว) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปสัมภาษณ์ จ.ส.อ.สมพงษ์ น้อยไม้ อายุ 69 ปี หัวหน้าชมรมผู้สูงอายุ ได้กล่าวถึงที่มาของชมรมและกิจกรรมของชมรม กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นทำให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตดอนเมืองและพื้นที่ใกล้เคียงรวมตัวกัน รู้จักกันมากขึ้น เริ่มต้นจากออกกำลังกายร่วมกันในทุกเช้า จนกระทั่งพัฒนาไปสู่การจัดกิจกรรมอื่นๆ และในเวลาต่อมาก็มีการจัดการท่องเที่ยวเกิดขึ้น

เมื่อปี 2542 ส.ส.ปวีณา หงสกุล เคยเป็น สส.เขตดอนเมือง ได้ไปของบ (งบประมาณ) มียาชาว่า (เงินกู้จากงบประมาณของรัฐบาลญี่ปุ่น สมัยนายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรี) จัดให้ 3 ที่คือมีวัดไผ่เขียว วัดออเงิน และวัดทางฝั่งธนอีกวัดหนึ่ง ทั้งสามวัดที่ได้งบได้จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้น แต่ ณ ปัจจุบันนี้มีวัดไผ่เขียวที่เป็นหลัก...หลังจากเปิดชมรม เริ่มกิจกรรมออกกำลังกายช่วงเช้าทุกวัน ยกเว้นวันพระ อาจารย์ประสิทธิ์มาช่วยสอนออกกำลังกายซึ่ง ประมาณหนึ่งชั่วโมง พอนานๆ เข้า คนมาออกกำลังกายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ถ้าเป็นวันหยุดคนจะมากกว่าปกติ พอคนมากขึ้น เดือนนึงเราควรจะต้องจัดแค่เดือนเกิดให้กับผู้สูงอายุที่เกิดในเดือนนั้น พอถึงวันอาทิตย์สุดท้ายของทุกเดือนที่จะมีการจัดวันเกิด จะมีการเลี้ยงข้าวต้ม สวดมนต์ ไหว้พระ หลังจากนั้นจะเป็นงานรื่นเริง ให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรม ร้องเพลง สนุกสนาน ใครที่ไม่กล้าร้องเพลงที่บ้าน มีโอกาสมาร้องเพลงที่นี่ พอช่วงเดือนสุดท้ายของปีจะจัดวันปีใหม่ มีการจัดงานจับฉลากกันแจกของขวัญกัน ซึ่งทุกคนจะต้องได้รับของขวัญกลับไปคนละชิ้น เหล่านี้ก็เป็นกิจกรรมที่เราจัดกันชมรม

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

เพื่อนๆ แถวนี่เขาพามา บ้านอยู่ใกล้แถวนี่ แต่ก่อนนี้ไปออกกำลังกายที่คลองประปา ไปออกกำลังกันเอง มีเพื่อนเขาแนะนำบอกว่าไปวัดไผ่เขียว ก็มากัน รุ่นแรกเลย ยังไม่มีอะไรเลย มาบุกเบิกกัน ตอนแรกมีอยู่ 5-6 คน แล้วก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ 10 กว่าปี มาทุกวันไม่เคยขาด

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุจึงมีความคุ้นเคย รู้จักกันสยใจคอกันและกัน เพราะได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในเวลาปกติที่ไม่ได้ท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ตอนเช้าออกกำลังกายร่วมกันทุกวัน ทานข้าวร่วมกัน ทำงานฝีมือต่างๆ ตอนเย็นมีจัดออกกำลังเช่นกัน ช่วงเทศกาลสำคัญมีการจัดกิจกรรมสังสรรค์ พบปะกัน เพราะฉะนั้นสมาชิกในชมรมจึงเป็นเพื่อนที่รู้จักคุ้นเคยกันดีอยู่ก่อนแล้ว เมื่อถึงเวลาที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นการเดินทางท่องเที่ยวของหมู่คณะที่คุ้นเคยกันมาก่อนแตกต่างจากการไปเที่ยวแบบซื้อทัวร์ ที่สมาชิกทัวร์จะไปรู้จักกันเมื่อเวลาไปท่องเที่ยว ความผูกพันของเพื่อนสมาชิกในชมรมจึงมีเหนียวแน่น กิจกรรมการท่องเที่ยวของชมรมเป็นการเตรียมการโดยกลุ่มผู้สูงอายุเองทั้งหมด และมีการจัดสรรหาทุนในการท่องเที่ยว โดยการออมเงินร่วมกันเพื่อใช้ในการท่องเที่ยวของชมรม

การท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียว เป็นการท่องเที่ยวที่จัดโดยผู้สูงอายุ และจะมีเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของชมรมร่วมเดินทาง จ.ส.อ.สมพงษ์ น้อยไม้ ซึ่งเป็นหัวหน้าชมรมและเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นผู้สูงอายุที่มีความคิดก้าวหน้า ทันสมัย มีสุขภาพแข็งแรง และเข้าใจผู้สูงอายุในชมรม เป็นผู้ที่ยื่นขอการท่องเที่ยว มักจะท่องเที่ยวเกี่ยวกับภรรยาโดยส่วนตัวอยู่แล้ว ก่อนการพาสมาชิกในชมรมไปเที่ยวทุกครั้ง จ.ส.อ.สมพงษ์ และภรรยา ซึ่งเป็นผู้สูงอายุและสมาชิกชมรมเช่นกัน จะทำหน้าที่สำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง โดยขับรถไปสำรวจเส้นทางด้วยตนเอง และพิจารณาเก็บข้อมูลว่าสถานที่แต่ละแห่งเหมาะที่จะพาเพื่อนสมาชิกในชมรมไปเที่ยวหรือไม่ พร้อมทั้งร่วมกันคิดและวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวร่วมกับคณะกรรมการของชมรม

เราจะไปดูสถานที่ก่อน ไปสองคนกับภรรยา แต่ถ้าหากที่ไหนเราเคยไปแล้ว เราจะไม่ไปดูสถานที่ เราจะโทรศัพท์ไปประสานแทน อย่างเมืองกาญจน์เราเคยไปค้างมาหนึ่งคืน พอไปถึงที่รถจอด มีเรือมารับ รับประทานที่พัก ที่พักอยู่ในเหนือเขื่อนศรีนครินทร์ เป็นแม่น้ำมีที่พักเป็นเกาะกลางน้ำ พอไปถึงวันแรก ตอนกลางคืนเราจะจัดงานรื่นเริง ร้องเพลงกัน ที่พักอยู่ติดแม่น้ำ มีหอให้โดดลงน้ำกัน สนุกสนานกัน เป็นรางน้ำ แล้วให้ลื่นไถลลงน้ำ บางทีให้เราโหนจากเชือก แล้วไหลลงน้ำไปเลย

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

การไปสำรวจเส้นทางแต่ละครั้ง เพื่อดูความเหมาะสมของสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่ทำกิจกรรม การติดต่อประสานงาน จ.ส.อ.สมพงษ์ มีภรรยา คอยช่วยเหลือ หาข้อมูล สถานที่บางแห่งเดินทางไปดูมาแล้ว อาจจะไม่เหมาะที่จะพาผู้สูงอายุคณะใหญ่ๆ มาเที่ยว เช่น สถานที่ที่ต้องขึ้นภูเขาสูง มีการเดินขึ้นบันไดเป็นระยะทางไกล มีสถานที่ท่องเที่ยวน้อย อย่างไรก็ตามการเดินทางท่องเที่ยวที่ผ่านมาส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุชมรมวัดไผ่เขียวได้ไปท่องเที่ยวมาหลากหลาย

สถานที่บางที่เราไปดูชอบ บางที่เราไปดูเส้นทางแล้ว ไม่ชอบก็มี ไม่ได้ไปก็มี อย่างไม่เมืองกาญจน์
 ไปดูเส้นทางแล้วชอบ พาสมาชิกชมรมไปได้ อย่างบ้านกรูด (ประจวบคีรีขันธ์) เราไปดูเส้นทางก่อน
 ไปติดต่อเขาก่อน ไปถามอะไรต่ออะไรเขาก่อน ประสานงานก่อนแล้วจึงพาสมาชิกไป บางสถานที่
 อย่างจันทบุรี ชลบุรี บางที่ไม่เวิร์ค ก็ไม่ได้พาเพื่อนไป เวลาไปดูเส้นทางที่จะพาเพื่อนในชมรมไป
 เหมือนเราได้ไปเที่ยวเองก่อนครั้งหนึ่ง แล้วอีกครั้งหนึ่งก็พาสมาชิกไป เมื่ออาทิตย์ที่แล้วไปจังหวัด
 น่าน แต่ไปดูแล้วคงพาชมรมไปเที่ยวไม่ไหว ไปจังหวัดน่าน ผมไปหนึ่งอาทิตย์ งานที่ชมรมให้คนทำ
 หน้าที่แทน ไปดูที่เที่ยวที่จังหวัดน่านแล้วรู้สึกว่าจะพาผู้สูงอายุไปไม่ไหว เพราะขึ้นเขาเยอะ
 ค่าใช้จ่ายสูง สถานที่เที่ยวไม่มาก มีแต่ไหว้พระตามวัดอย่างเดียว

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ไปแทบทุกแห่งเลย เชียงใหม่ เชียงราย ถ้าเป็นทางภาคเหนือจะไปมากที่สุด ทางตะวันออกไปเวียง
 จันทน์ ไปนครจำปาศักดิ์ ไปค้ำคืน ทางด้านตะวันตก ไปลองแพ จังหวัดกาญจนบุรี กระบี่ ภูเก็ตก็
 ไป ส่วนใหญ่ถ้าไปเหนือจะไหว้พระ ไปขึ้นดอยอย่างช่าง ไปชมทัศนียภาพของเมือง

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

นอกจากการสำรวจสถานที่แล้ว การวางโปรแกรมการท่องเที่ยวก็มีความสำคัญเช่นกัน รูปแบบการ
 ท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุจะไม่เน้นการวางโปรแกรมที่แน่นเกินไป จะมีช่วงเวลาให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อน
 ก่อนที่จะเข้าสู่กิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวที่ทำโดยผู้สูงอายุด้วยตนเอง ทำให้มีความเข้าใจ
 ผู้สูงอายุมากขึ้น รู้ว่าสถานที่ท่องเที่ยวหรือกิจกรรมอะไรที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และมีการวางแผนโปรแกรม
 การเดินทางที่คำนึงถึงเรื่องสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุอย่างมาก

การจัดการไปท่องเที่ยว เราเตรียมความพร้อมให้ทั้งหมด เดินทางโดยรถบัสคันใหญ่ สวดมนต์ไปบน
 รถ ก่อนออกเดินทางเราแจกข้าวกล่อง น้ำคนละขวด กลางวันไปจอดร้านอาหารที่ขายอาหารเป็น
 คุปอง ชื่อคุปองแจกคนละใบ 60 บาทต่อคน พอตอนเย็นเราเข้าที่พัก ก่อนไปเราติดต่อทุกอย่างไว้
 หมดแล้ว วันแรกเข้าที่พัก อาจจะยังไม่มีอะไร ให้ได้พักผ่อนกันก่อน เพราะเดินทางทั้งวัน พอหก
 โมงครึ่งมาทานข้าวเย็นกัน ร้านอาหารที่เราติดต่อไว้ อาจจะเป็นโรงแรมก็ได้ รีสอร์ท หรือเป็น
 บ้านพัก พอวันที่สองตื่นแต่เช้า ตีห้า ใครอยากออกกำลังกายก็มาออกกำลังกายกันตอนเช้า หกโมง
 เข้าทานข้าวต้ม พอเจ็ดโมงขึ้นรถไปเที่ยวต่อตามโปรแกรม พอกลางวันทานอาหาร เราติดต่อร้านไว้
 แล้ว หัวละประมาณ 80 บาท เราให้เขาเลือกทานเองเลย ถ้าไปทางเหนือมีเย็นจะไปทานขันโตก
 ไปดูการแสดงต่างๆ

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ช่วงเวลาการเตรียมตัวไปท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียวมีความสำคัญ อย่างที่กล่าวไปแล้วว่าใช้ระยะเวลาวางแผนค่อนข้างนาน มีการสำรวจเส้นทางโดยผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำ และยังมีประกาศในช่วงเช้าที่ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกายร่วมกัน คอยเตือนให้ผู้สูงอายุในชมรมที่ต้องการจะไปท่องเที่ยวดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง

เข้ามาออกกำลังกายที่ชมรม หัวหน้าชมรมเขาจะประกาศว่าจะไปเที่ยวที่ไหน ให้เราเตรียมตัวให้พร้อมร่างกายให้ดี เขาก็จะบอก เมื่อเช้าเพิ่งประกาศไปว่าต้องทำร่างกายให้แข็งแรง ถ้าใครจะไปให้เตรียมตัวไว้ หัวหน้าจะบอกล่วงหน้าก่อนเลย ประกาศล่วงหน้าเป็นเดือนๆ ก่อนที่จะเดินทาง ต้องเตรียมตัวให้พร้อม เตรียมสุขภาพให้แข็งแรง

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

การท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียวยังมีพิธีกรรมที่แตกต่างจากเวลาที่ผู้สูงอายุท่องเที่ยวกับครอบครัว ก่อนออกเดินทางท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะมีการสวดมนต์ร่วมกันทุกครั้ง ในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว จะมีกิจกรรมต่างๆ เช่น ร้องรำทำเพลง เล่นเกม ทายปัญหา จับฉลาก เพื่อสร้างความสนุกสนาน ระหว่างการเดินทาง อาจจะอธิบายได้ว่าการสวดมนต์และกิจกรรมระหว่างการเดินทาง เป็นพิธีกรรมที่ช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในชมรม ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง มีความกำลังใจ มีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างการท่องเที่ยว

ถ้าไปเที่ยวกับเพื่อนๆ ในชมรม (ชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียว) เขาจะแจ้งบอกวัน เวลา สถานที่ในการเดินทาง ไปที่ไหนบ้าง ทำอะไรบ้าง เขาจะมีรายการบอก เราจะต้องเตรียมตัวไว้ให้พร้อม วันเดินทางเราจะมาพร้อมกันที่ชมรม เตรียมตัวขึ้นรถเดินทาง ก่อนออกเดินทางจะมีสวดมนต์ด้วยปกติเราสวดมนต์ทุกวันอยู่แล้ว

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

เรา (ไปเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียว) มีสวดมนต์ทุกครั้งก่อนเดินทาง เพราะเราต้องการให้ปลอดภัย คนขับไม่ประมาท มีสติ ขับรถไม่ประมาท ไม่เร็วเกินไป

(สุมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ระหว่างเดินทางเราไปกันหลายคน ผู้สูงวัยสมาชิกของชมรม (ชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียว) ทั้งนั้น เราไปกันด้วยรถบัสหนึ่งคันใหญ่ๆ เราจะร้องเพลงกันไปสนุกสนานบนรถ ใครถนัดเพลงอะไรก็เอามาร้องกัน จะมีเต้นกันบนรถเฮฮาสนุกสนาน

(ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

การท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียว ยังเน้นความหลากหลายในการท่องเที่ยว การไปเที่ยวหนึ่งครั้งต้องได้ทำกิจกรรมที่หลากหลาย แต่ต้องเลือกสถานที่ให้เหมาะกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักจะหลีกเลี่ยงการท่องเที่ยวที่ต้องเดินขึ้นที่สูง แต่ผู้สูงอายุยังพอที่จะทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น การไปทะเล ดำน้ำตื้นดูปะการัง ไหว้พระ ซื่อของ รวมไปถึงได้ทำกิจกรรมสังสรรค์ร่วมกัน เน้นสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชมรม กลุ่มผู้สูงอายุที่ได้ร่วมท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียว ยังแสดงความคิดเห็นว่า การไปเที่ยวกับเพื่อนในชมรมเป็นบรรยากาศที่แตกต่างจากครอบครัว รู้สึกว่าตนเองได้ผ่อนคลายอย่างเต็มที่ ได้สนุกสนานร่วมกับเพื่อนๆ ในวัยเดียวกัน ไม่เกิดความรู้สึกแตกต่าง เพราะเป็นคนที่อายุมากเหมือนกัน

ไปทุกที่ สถานที่โบราณไปมาทุกที่ ศรีสัชชาลัย พนมรุ้งก็ไป ที่นครราชสีมา ปราสาทพิมายก็ไป เราไปดูเส้นทางเองก่อน เที่ยวก่อน แล้วค่อยพาเพื่อนสมาชิกไป จริงๆ ต้องหลายๆ อย่างผสมกัน ทั้งธรรมชาติ ทั้งความสวยงาม ประวัติศาสตร์ ศาสนา

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ส่วนมากผมไปเที่ยวได้ทุกอย่าง แต่ให้มีเพื่อนที่ถูกต้องไปด้วย อย่างเพื่อนๆ ในชมรม คนอายุเท่าๆ กัน วัยใกล้เคียงกัน รู้ใจกัน ถ้าเป็นคนในครอบครัวไปด้วย เราต้องเป็นผู้นำ ดูแลเขา ความสนุกอาจจะน้อยไปหน่อย แต่ถ้าไปกับเพื่อนๆ ในชมรม เราหยอกกันเล่นได้ แต่ไปกับครอบครัว มีลูก มีแฟนไปด้วย เราจะไปหยอกไม่ได้ เกรงใจ อายหลานบ้าง เราจะนั่งกินบรรยากาศ ดูๆ เขาเล่นกัน ต้องวางตัวเป็นผู้ใหญ่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

การท่องเที่ยวรูปแบบชมรมผู้สูงอายุ เป็นการท่องเที่ยวที่มีลักษณะแตกต่างจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุรูปแบบอื่นๆ เริ่มตั้งแต่สมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ ได้มีโอกาสทำความรู้จักกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในช่วงเวลาปกติ ทำให้มีความคุ้นเคยกัน มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชมรม ผูกพันกับชมรม ชมรมผู้สูงอายุวัดไผ่เขียวจึงจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง เพราะมีผู้นำหรือทีมคณะกรรมการชมรมที่เข้มแข็งและมีสมาชิกที่ทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชมรมวัดไผ่เขียวเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของชมรมพบว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในการจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุคือการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ต้องไม่สมบุกสมบันจนเกินไป ในขณะเดียวกันก็ต้องมีกิจกรรมที่น่าตื่นเต้นแปลกใหม่สำหรับผู้สูงอายุบ้างเล็กน้อย เพื่อสร้างความตื่นเต้นในการเดินทาง การจัดกิจกรรมโดยผู้สูงอายุกันเอง มีข้อดีคือผู้สูงอายุย่อมเข้าใจจิตใจของกันและกันว่าชอบหรือไม่ชอบทำกิจกรรมอะไร โดยเฉพาะเรื่อง

ของสุขภาพร่างกายที่ต้องมีการเตรียมพร้อมร่างกายให้แข็งแรงอยู่เสมอ ผู้สูงอายุในชมรมมีสุขภาพแข็งแรง เป็นทุนอยู่แล้ว เพราะชักชวนรวมกลุ่มกันออกกำลังกายอยู่เสมอ ทำให้ค่อนข้างมีความพร้อมในการท่องเที่ยว รวมไปถึงความพร้อมในเรื่องอื่นๆ สภาพจิตใจ การมีเพื่อนพูดคุยคลายเหงา การร่วมกันออมเงิน เพื่อใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

สรุปได้ว่ากรณีนี้เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว ความเข้มแข็งของผู้สูงอายุมาจากการรวมกลุ่ม เช่น การรวมตัวกันออกกำลังกาย ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง มีการทำกิจกรรมสังสรรค์ร่วมกัน ได้พบปะพูดคุยสื่อสารระหว่างเพื่อนผู้สูงอายุ มีการออมเงินในการไปท่องเที่ยวร่วมกัน เป็นต้น โดยภาพรวมแล้ว ถึงแม้ผู้สูงอายุบางส่วนจะมีรายได้เล็กน้อย แต่เมื่อผู้สูงอายุรวมตัวกัน ทำให้อำนาจต่อรอง อำนาจการทำกิจกรรม อำนาจการสื่อสาร และอำนาจการเข้าถึงการท่องเที่ยวมีเพิ่มมากขึ้น การรวมตัวท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุ จึงช่วยทำให้ผู้สูงอายุต้องพยายามสะสมความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตประจำวันให้มากยิ่งขึ้น

(5) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน ใช้บริการบริษัททัวร์ แบบเหมากรุ๊ปทัวร์ “ผู้รักความสะดวกสบาย ความเป็นส่วนตัว”

การรวมกลุ่มกันท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับครอบครัวหรือเพื่อน โดยที่เลือกใช้บริการบริษัททัวร์แบบเหมากรุ๊ปทัวร์ เดินทางเฉพาะกลุ่มของตนเอง ในกรณีของครอบครัวจะมีรวมตัวกันหลายครอบครัวที่รู้จักกัน ส่วนในกรณีของเพื่อน อาจจะเป็นเพื่อนที่เคยเรียนด้วยกัน เพื่อนที่เคยทำงานร่วมกัน เพื่อนที่ทำกิจกรรมหรือมีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายกัน ชักชวนกันไปท่องเที่ยว

ข้อดีของการไปเที่ยวในรูปแบบนี้ ผู้สูงอายุได้ร่วมเดินทางเป็นส่วนตัวกับบุคคลที่ตนเองรู้จักมาก่อน หรือสนิทสนมคุ้นเคยกันอยู่แล้ว ไม่ต้องไปทำความรู้จักกันใหม่ อีกทั้งยังสามารถเลือกบริการต่างๆ จากทัวร์ให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มตนเองได้ อาจจะมีการเพิ่มหรือลดกิจกรรมบางอย่างให้ตรงกับความต้องการของสมาชิกที่ร่วมทัวร์ การที่มีบริษัททัวร์เข้ามาดูแลจัดการท่องเที่ยวให้ ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุได้รับความสะดวกสบายในการเดินทาง ไม่ต้องเตรียมการทุกอย่างเอง

ส่วนใหญ่จะไปเป็นกลุ่มๆ แล้วเผื่ออยู่ที่โรงเรียนเตรียมฯ (เตรียมอุดมศึกษา) ก็จะเอื้อต่อการไปท่องเที่ยว เพราะมีอาจารย์ที่โรงเรียนเตรียมฯท่านหนึ่ง เขาก็จะอยู่ทัวร์อยู่ทัวร์หนึ่ง จำชื่อไม่ได้ เขาจะเป็นคนคอยประสาน อย่างเมื่อเงินไปแทบจะทุกบาท

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

การท่องเที่ยวแบบเหมากรุ๊ปทัวร์ของกลุ่มผู้สูงอายุหรืออาจจะเป็นลักษณะของการเช่ารถตู้ไปท่องเที่ยวร่วมกันก็ได้รับความนิยมในหมู่วัยผู้สูงอายุค่อนข้างมาก

เราไปกันหลายคน พี่น้อง เพื่อนฝูง เหมารถตู้ไปกัน ถ้าไปแบบค้างคืนประมาณไม่เกิน 2,000 บาท เพราะที่พักเรามากจะไปพักที่อุทยาน แล้วคนที่จัดทัวร์ที่เป็นเพื่อนของเรา

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

จากผลการสำรวจของบริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด (2554) พบเช่นกันว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวโดยการเช่ารถตู้ของผู้สูงอายุมีสัดส่วนที่สูงกว่าคนวัยอื่นๆ อาจจะเป็นเพราะว่ามีความสะดวกสบาย มีความเป็นส่วนตัว ท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มคนที่สนิทสนมกันเท่านั้น และอาจจะมีการซื้อบริการจากบริษัททัวร์ แต่ก็ต้องมีการสื่อสารบอกกล่าวความต้องการของผู้สูงอายุด้วยเช่นกันว่าต้องการท่องเที่ยวอย่างไร

ไปพักแม่ฮ่องสอนคืนหนึ่งในเมือง ไปกัน 10 คน เหมารถตู้ไป รถตู้เขานำเที่ยว สะดวกสบาย เขาพาไปตามโปรแกรมเขาเลย ร้านอาหารไปถึงปั๊ป เขาจัดให้ ไม่ต้องไปสั่งเอง ถ้าใครจะไปเที่ยวเอง ไปเป็นกลุ่ม สัก 10 คน ไปแม่ฮ่องสอน คนขับรถเก่งมาก เรานั่งดูทาง ทางไม่ใช่โค้งเดียว 1,864 โค้ง

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ล่าสุดไปเที่ยวหลวงพระบางทางเรือ สนุกมาก ไม่กระเทือนเรือ ไปทางรถกระเทือนมาก นั่งรถตู้ไปนาน นอนค้างที่น่านคืนหนึ่ง เช้าเรือก็มารับ เจ้าของทัวร์จะมารับเราไปลงเรือที่ฝั่งลาว นั่งเรือไป 8 ชั่วโมง ในเรือร้องเพลงคาราโอเกะ ดูวิวไปตลอดทาง สนุกมาก เราจัดเอง ไปกับเพื่อนๆ รวมกันแล้วไปซื้อทัวร์เขา เป็นทัวร์ของน่านมิตรภาพ

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

เพราะฉะนั้นการเดินทางในรูปแบบเหมากกรุ๊ปทัวร์ เดินทางกับเพื่อนหรือหมู่คณะที่ตนเองคุ้นเคย จะมีความเป็นส่วนตัว ใกล้ชิดสนิทสนมกันมากกว่า ถ้าหากต้องการอะไรเพิ่มเติม ผู้สูงอายุสามารถติดต่อผู้จัดทัวร์ได้อย่างสบายใจ เพราะมีเฉพาะกลุ่มของตนเองเท่านั้น ในบางกรณีการจัดทัวร์ แบบเหมากกรุ๊ปทัวร์ไปกับคนที่รู้จักกันเอง ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำทัวร์ได้เช่นกัน

คนเขาชอบไปกับลุง เวลาลุงจัดไปเที่ยว พรรคพวก เพื่อนฝูง คนรู้จักไปกันมาก เพราะเราพาเขาไปพักที่ดีๆ สะดวกสบาย อาหารการกินดี ไม่เคยพาทัวร์ไปนอนวัดเลย ลุงหาข้อมูลติดต่อเองทุกอย่าง โทรไปถามข้อมูลจากการท่องเที่ยว ถามคนรู้จักที่อยู่ในพื้นที่ที่จะไป ดูจากหนังสือด้วย เราไม่ได้จัดทัวร์เชิงธุรกิจ ไม่ได้หากำไร แต่เราชวนคนรู้จักไปกันแบบพี่น้อง เพื่อนฝูง เป็นหมู่คณะที่เรารู้จัก

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

การท่องเที่ยวแบบเหมากรุ๊ปทัวร์ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มของตนเอง จะมีความเป็นส่วนตัวสูง สามารถเน้นการทำกิจกรรมกลุ่มหรือสังสรรค์ได้มากกว่าการท่องเที่ยวแบบกรุ๊ปทัวร์ปกติที่มีบุคคลอื่นร่วมเดินทางด้วย ผู้สูงอายุที่เลือกท่องเที่ยวลักษณะนี้ จะต้องมียุทธศาสตร์หรือมีทีมท่องเที่ยวของตนเองที่คุ้นเคย ต้องมีจำนวนคนมากพอสมควรที่จะจัดทัวร์แบบเหมากรุ๊ปทัวร์ได้ การรวมกลุ่มลักษณะนี้คล้ายคลึงกับการรวมกลุ่มผู้สูงอายุของชมรม แต่ไม่ได้มีการจัดตั้งในรูปแบบชมรมอย่างชัดเจน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่บ้านใกล้กันหรือเป็นเพื่อนที่รู้จักของผู้สูงอายุมารวมตัวกันท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุที่ยังทำงาน การไปท่องเที่ยวลักษณะนี้อาจจะคล้ายคลึงกับที่หน่วยงานหรือองค์กรได้จัดไปทัศนศึกษาและเป็นการท่องเที่ยวไปในตัวด้วย เพราะฉะนั้นผู้ร่วมท่องเที่ยวจึงเป็นบุคคลที่คุ้นเคยกันจากการทำงานร่วมกันอยู่แล้ว

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบเหมากรุ๊ปทัวร์ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงติดต่อสื่อสาร รักษาความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนอยู่เสมอ จึงสามารถรวบรวมเพื่อนๆ ของตนเองไปเที่ยวแบบเหมากรุ๊ปทัวร์ได้ การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ช่วยสร้างอำนาจในการท่องเที่ยวให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุสามารถเลือกได้ว่าต้องการไปท่องเที่ยวที่ใด ต้องการเดินทางอย่างไร รวมไปถึงรายละเอียดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และให้บริษัททัวร์จัดโปรแกรมให้ตรงกับความต้องการ ซึ่งแตกต่างจากการซื้อทัวร์ที่ต้องเลือกไปตามโปรแกรมที่มีการจัดไว้แล้ว ผู้สูงอายุที่เดินทางกับทัวร์ค่อนข้างจะได้รับความสะดวกสบาย

(6) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน ใช้บริการบริษัททัวร์ ไม่ได้เหมากรุ๊ปทัวร์ “ผู้รักความสะดวกสบาย”

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับทัวร์ โดยที่ไม่ได้เหมากรุ๊ปทัวร์ จะมีเพื่อนอย่างน้อยหนึ่งถึงสองคนหรือจะมีกลุ่มของตนเองประมาณ 3-4 คนขึ้นไป เดินทางไปด้วยกัน แล้วไปเข้าร่วมกับกรุ๊ปทัวร์ ซึ่งมีลูกทัวร์คนอื่นๆ ที่ไม่รู้จักรมาก่อนร่วมเดินทางด้วย ในการจัดทัวร์ มีจำนวนลูกทัวร์ โดยเฉลี่ยประมาณ 20 - 30 คน จำนวนผู้ท่องเที่ยวที่พอเหมาะพอดี ทำให้สามารถดูแลลูกทัวร์ทุกคนได้อย่างดี การเดินทางในรูปแบบทัวร์ผู้สูงอายุจะได้มีโอกาสทำความรู้จักกับเพื่อนใหม่ในระหว่างการเดินทาง

จากผลการสำรวจ สาเหตุที่ผู้สูงอายุไทยชอบเดินทางกับทัวร์ เพราะได้รับฟังข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ จากไกด์ การเดินทางมีความสะดวกสบาย และปลอดภัย ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มวัยทำงานที่มักจะเลือกเดินทางด้วยตนเองมากกว่าการเดินทางกับทัวร์ กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับทัวร์ จึงเป็นคนสูงวัยที่ฐานะดี มีเงินหรือมีลูกหลานดูแลค่าใช้จ่ายให้ (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, 2554)

ถ้าเป็นไปได้เที่ยวแบบไปทัวร์จะไปเป็นกลุ่ม กลุ่มผู้สูงวัย ในวัยเดียวกัน จะชักชวนกันไป หนึ่ง ไปธรรมชาติ สอง จะไปทัวร์ทำบุญ ลุงไปปิดทองแก้ววัด ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ไปทำบุญโรงเรียนกับเด็กๆ แจกของต่างๆ เราพยายามจะรวบรวมกลุ่ม แล้วไปกับทัวร์ เช่น ปิดทองลูกนิมิต ปิดทองแก้ว

วัด เราไปหาเขา ไปดูโปรแกรม ถ้าเราพอใจ เราก็จะไปกับเขา รวบรวมพรรคพวกไป แต่อาจจะมี
คณะอื่นๆ ที่มาร่วมทัวร์กับเราด้วย

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ไม่ได้รู้จักเพื่อนไปก่อน ไปรู้จักที่ทัวร์ เคยไปอินเดีย ได้ไปรู้จักเพื่อนข้างหน้าที่ไปทัวร์ด้วยกัน ไป
ยุโรป ได้ไปรู้จักเพื่อนที่ทัวร์ ไปทัวร์ทุกครั้ง ไปรู้จักเพื่อนที่ทัวร์เป็นส่วนใหญ่ ที่เคยไปมา ไปอินเดีย
ยุโรป สิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย เกาหลี ฮองกง ไปมาหลายที่แล้ว

(กิจบติ ก้องเบญจกุล, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

ไปเขมรเมื่อวันที่ 23 เขมรดี เดินเยอะ ฝุ่นเยอะ สนุกดี ไปดูปราสาทนครวัด ดูทะเลสาบ ครอบคลุม
สิ่งจังหวัด ไปสถานที่สำคัญต่างๆ ของเขมร อันนี้ไปกับทัวร์ ถ้าเพื่อนที่เราไปด้วย เขาไม่ชอบที่ที่เรา
จะไป เราก็จะหาทางไปกับทัวร์ ทัวร์สั้นๆ สามวัน ไปกับเพื่อนอีกกลุ่มหนึ่ง ไปกันสี่คน

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

สำหรับผู้สูงอายุ การไปเที่ยวแบบทัวร์จึงมีข้อดีเรื่องความสะดวกสบาย ไม่ต้องกังวลในการเดินทาง
เพราะทัวร์ทำหน้าที่จัดการทุกอย่าง อย่าง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวต่างประเทศ ผู้สูงอายุก็มักจะเลือกท่องเที่ยว
กับทัวร์ บริษัททัวร์ให้บริการทุกด้าน ครอบคลุมตั้งแต่ให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวที่
น่าสนใจ ที่พัก อาหาร และอื่นๆ การไปทัวร์กับคนไทยด้วยกันเอง ทำให้ผู้สูงอายุได้อยู่ท่ามกลางเพื่อนคน
ไทย ได้รับประทานอาหารไทย ได้พูดคุยภาษาไทยกับเพื่อนร่วมเดินทาง ผู้สูงอายุจึงรู้สึกปลอดภัยมากกว่า
การท่องเที่ยวต่างประเทศด้วยตนเอง

จากการที่ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ประเทศพม่าและอินเดีย เป็นการ
ท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ บริษัททัวร์ให้บริการอย่างครบถ้วน ได้แก่ มีการให้ข้อมูลที่จำเป็นเบื้องต้น ข้อมูล
การเตรียมตัวจัดกระเป๋าในการเดินทาง ต้องมีการเตรียมอะไรบ้าง มีโปรแกรมการท่องเที่ยวในแต่ละวันให้
อย่างละเอียด พร้อมประวัติสถานที่ท่องเที่ยว มีรายละเอียดของค่าใช้จ่ายทุกอย่างในการเดินทาง อำนวย
ความสะดวกเรื่องการขอวีซ่า การให้คำแนะนำเรื่องการปฏิบัติตัวเมื่ออยู่ต่างถิ่น ข้อแนะนำว่าอะไรที่ควรทำ
และไม่ควรทำ พร้อมทั้งจัดเตรียมสิ่งของที่จำเป็นสำหรับการเดินทางให้ เช่น หนังสือสวดมนต์ อาหารไทย
เสริมให้ระหว่างมื้ออาหาร เครื่องดื่มสำเร็จรูป ยาสามัญในกรณีที่เจ็บไข้ได้ป่วย เพราะฉะนั้นการเดินทาง
กับทัวร์จึงได้ความสะดวกสบายค่อนข้างมาก

โดยเฉพาะกรณีที่เป็นผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษจากทัวร์ บริษัททัวร์จะมีข้อมูลส่วนตัว
ที่จำเป็นของลูกค้าทัวร์ทุกคน โดยเฉพาะข้อมูล “อายุ” ของลูกค้าทัวร์ ผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษ
ระหว่างการเดินทาง เช่น การจัดห้องพักที่ชั้นไม่สูงมากนัก ระหว่างเดินทางต้องมีการแวะพักเข้าห้องน้ำอยู่

เสมอ เตรียมเก้าอี้รถเข็นให้ถ้าหากเดินไม่ไหว การจัดอาหารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การโทรศัพท์ติดต่อกับญาติ รายงานความเคลื่อนไหวระหว่างการเดินทาง ในกรณีที่ไม่มีญาติมาด้วย การช่วยเหลือของสัมภาระต่างๆ ให้ เป็นต้น ดังที่ได้กล่าวไปในบทที่ผ่านมาว่า สถานะของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยวแบบทัวร์คือ “ผู้อาวุโส” ที่ต้องได้รับการดูแล และให้ความเคารพ

ทัวร์ให้ข้อมูล ประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ

ถ้าไปกับทัวร์ ไกด์สำคัญ เขาจะอธิบายเรื่องต่างๆ ให้เราได้รับความรู้ เช่น เราไปที่เจดีย์ พระธาตุ เราจะได้รู้ประวัติของเจดีย์ พระธาตุ ว่าเป็นอย่างไร จากที่เราไม่เคยรู้ เราไม่เคยเห็น เราก็ได้มาเห็น ของจริง ได้สัมผัสกับพื้นที่จริง โดยเฉพาะไกด์ก็จะเล่าเรื่องที่เราไม่รู้ให้เราฟัง ทำให้เราเข้าใจ การไปเที่ยวยังทำให้เราได้สังสรรค์กับเพื่อนมากขึ้นด้วย ส่วนใหญ่เป็นเพื่อนที่เคยๆ ไป รู้ใจกัน สนทนากัน กลุ่มเดียวกัน

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ทัวร์ไปต่างประเทศ ไม่ต้องกังวลเรื่องภาษา ยานพาหนะในการเดินทาง

ปีนี้จะไปรัสเซีย เจ็ดแปดหมื่นบาท ที่อยากไปรัสเซีย เพราะสุดท้าย ไปมาทุกที่แล้ว ถ้าเป็นในประเทศไปได้ก็เรื่อยๆ ไปรัสเซียเราเลือกไปกับทัวร์ ถ้าไปเองเหนื่อย เรื่องต่อรถต่อรา เรื่องภาษา ถ้าไปกับทัวร์เขาจัดการให้ทั้งหมด เหมือนไปเมืองจีนให้เราไปเองคงยากเพราะเรื่องภาษาต่างๆ

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

ทัวร์จัดหาที่พัก ดูแลเรื่องอาหาร และอื่นๆ อย่างครบถ้วน

ถ้าผมไปส่วนใหญ่ ผมจะชอบไปทัวร์ ไม่ไปชอบเอง สะดวกดี ถึงเวลากินก็มีคนเรียกไปกิน เวลานอนมีคนเรียกไปนอน แฟนผมเขาจะชอบไปเอง บางที่ต้องไปหาโรงแรม ไปหาที่กิน แต่ก็จะมีทั้ง ทริปที่ผมไปกับแฟน และมีทริปที่ไม่ได้ตรงกัน ส่วนใหญ่จะไปด้วยกัน น้อยครั้งที่จะไม่ได้ไปด้วยกัน

(สงัด ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

เราทานอาหารไทยทุกมื้อ แม่ครัวเป็นคนไทย (ไปอินเดีย) พักวัดไทย เหมือนโรงแรม มีเตียงนอนสบาย ห้องพักกัน 3 คน 5 คน สะดวก ทานอาหาร 3 มื้อ เข้าทานข้าวต้ม ผัดผักกะหล่ำ ข้าวหวาน ผักหวาน หอม อร่อย วัดไทยใจดี

(สุมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกท่องเที่ยวกับทัวร์ เพราะต้องการที่จะได้รับความสะดวกสบายทุกอย่าง ดังที่นำเสนอไป ไม่ต้องวางแผนหรือจัดหาสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง เพียงแต่ที่ผู้สูงอายุต้องใช้พิจารณาในการพิจารณาการเลือกบริษัททัวร์อย่างรอบคอบ เพราะการซื้อทัวร์ ใช้เงินก้อนจำนวนมาก และอาจจะต้องจ่ายในคราวเดียว อีกทั้งการเป็นผู้สูงอายุยังต้องพิจารณาโปรแกรมการเดินทางที่เหมาะสมกับสุขภาพร่างกายของตนเองด้วย

ป่าจะเลือกดูโปรแกรมที่จะไป ถ้าเป็นโปรแกรมที่ต้องเดิน มันโหดมาก เราก็จะไม่ไป ตอนที่เรายังไม่ได้เป็นผู้อาวุโส เราก็อาจจะไปได้ แต่พออาวุโสเราก็ต้องเลือกดูแล้ว ที่ต้องเลือกดูเพราะจะมีเรื่องของสุขภาพร่างกาย เรามีโรคประจำตัว โรคหัวใจ เราจะไปสมบุกสมบันมากไม่ได้

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะเลือกเดินทางกับทัวร์ ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ที่อ่อนแอเพียงด้านเดียว เพราะก่อนการตัดสินใจเลือกทัวร์ต้องศึกษาข้อมูล เปรียบเทียบ พิจารณาปัจจัยอื่นๆ เพื่อให้ได้ทัวร์ที่ดีที่สุด การเดินทางกับทัวร์อาจจะสื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความพร้อมในการเดินทาง สามารถเดินทางร่วมกับคนหนุ่มมากได้อย่างไม่มีปัญหา การไปเที่ยวแบบกรุ๊ปทัวร์สร้างอำนาจการต่อรองได้มากกว่า การเดินทางด้วยตนเอง มีความรวดเร็ว มีความสะดวกสบายในการเข้าไปยังสถานที่ต่างๆ การไปเที่ยวแบบกรุ๊ปทัวร์จึงอาจจะสื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพาผู้อื่นของผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ มีอำนาจในการต่อรองได้เช่นกัน

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา มีกลุ่มผู้สูงอายุบางส่วนที่แสดงความคิดเห็นว่าไม่ค่อยชอบไปท่องเที่ยวในแบบทัวร์อย่างเต็มรูปแบบ เพราะที่ผู้สูงอายุไม่ต้องการผูกมัดกับโปรแกรมการเดินทาง ผู้สูงอายุต้องการมีอิสระในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว อิสระในการเลือกใช้เวลาตามที่ต่างๆ นานเท่าไรก็ได้ อิสระในการเลือกรับประทานอาหาร เป็นต้น อีกทั้งการไปทัวร์ที่มีโปรแกรมการเดินทางอย่างต่อเนื่อง ในหนึ่งวันถ้าหากต้องไปเที่ยวหลายจุด จะมีช่วงเวลาพักไม่มากนัก ส่งผลต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

ชอบไปเองมากกว่า เพราะทัวร์เราต้องตามโปรแกรมของเขา เราชอบตรงนี้ เราจะไปอยู่ตรงนี้นานมากก็ไม่ได้ เราอยากกินแบบนี้ เรากินไม่ได้ เพราะเราต้องกินตามที่ทัวร์จัดให้เรา เราเห็นร้านนี้น่าอร่อย จะเข้าไปนั่งทานไม่ได้ เพราะทัวร์จัดร้านไว้ให้เราแล้ว คุณต้องไปกินตรงนี้ ถ้าเรามีโอกาสไปเอง เราจะไปเอง เที่ยวนเองจะดีกว่า

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

เราไม่อยากถูกทัวร์เป็นคนดึง ไม่อยากไปกับทัวร์ เพราะไปกับทัวร์เขาจะกำหนดเวลาต่างๆ ต้องทำตามเขา ทำให้เราเหนื่อย การเดินทางไปต่างประเทศสำหรับเราคือการพักผ่อน เช่น ถ้าเราไปพื้นที่ไหน เจอทะเลสาบสวย เราก็ควรจะใช้เวลาพักผ่อนนั้นอย่างมีความสุข...เพราะถ้าเราเดินทางแบบลูกทัวร์ เวลาพักผ่อนมีน้อยมาก เมื่อเวลาพักผ่อนมีน้อยเราจะเกิดความเครียด ถ้าเครียดเมื่อไหร่ สุขภาพร่างกายจะมีปัญหา นี่คือนิสัยที่เราเป็นห่วง ต่อไปนี้ท่องเที่ยวเราคงไม่ได้ไปกับทัวร์

(รังษิ เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวไปกับทัวร์กับกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง กลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นท่องเที่ยวด้วยตนเอง จะต้องใช้การสื่อสารอย่างรอบด้าน ติดต่อกับประสานงาน วางแผนการท่องเที่ยว จองที่พัก เลือทยานพาหนะ กำหนดระยะเวลาการเดินทางด้วยตนเอง ผู้สูงอายุที่เป็นผู้จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จึงต้องมีความสามารถ มีความอดทนในการเตรียมการเดินทางด้วยตนเอง

“การจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองของผู้สูงอายุ” ทำให้เราได้เห็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุมากกว่าที่ผู้สูงอายุเดินทางกับทัวร์ ซึ่งมีคนเตรียมการเดินทางทุกอย่างให้ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาแสดงความคิดเห็นว่า บุคคลที่ต้องการจะท่องเที่ยวด้วยตนเอง ต้องพิจารณาด้วยว่ามีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร เตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้หรือไม่ เพราะการเตรียมการท่องเที่ยว ศึกษาข้อมูลการเดินทางค่อนข้างที่จะใช้เวลา ถ้าเป็นผู้สูงอายุอาจจะต้องใช้เวลาในการเตรียมการมาก

ถ้าเราจะเที่ยวเอง เราต้องนึกถึงด้วยว่า หนึ่งเรามีความรู้ในเรื่องแผนที่ใหม่ เรามีความรู้ในเรื่องเส้นทางขับรถใหม่ การเที่ยวเอง เราจะเที่ยวได้แบบไหน อาศัยรถสาธารณะกับขับรถเที่ยวเอง ถ้าไปไกลๆ เราไม่ขับรถเที่ยว เราไปไม่ถูกหรอก เพราะฉะนั้นเราต้องดูให้เหมาะสม ถ้าเราจะไปนอกเมือง ควรจะขับรถเที่ยวเอง หรือไม่เราต้องไปกับทัวร์ หรือเราอาจจะซื้อแบบเดย์ทัวร์ เป็นวันๆ ไป ไปเข้าเย็นแยกย้าย เราต้องดูตารางทัวร์ของเขาด้วยว่า เขาพาเราไปไหนบ้าง ซื้อทัวร์แค่นั้นพอ วันเดียวจบ ถ้าไปแล้วผูกพันกับทัวร์ห้าวันหกวัน ลุงรู้สิว่ามันไม่มีอิสระ

(ชลิต เกิดขึ้น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ชอบ (ไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง) แต่ไม่กล้าไปในเมืองใหญ่ๆ เคยไปบาหลี ไปเป็นกลุ่มประมาณ 30 คน คิดว่าบาหลีน่าจะไปแบบแบ็คแพ็คเองได้ เพราะว่าเกะมันเล็กและค่าใช้จ่ายไม่แพง เราสามารถที่จะเหมารถทั้งคนขับ ทั้งน้ำมัน วันละ 1,200 บาท สถานที่เที่ยวมีจำกัดเราสามารถดูจากเน็ตได้หมด

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

การเลือกว่าจะไปท่องเที่ยวเกี่ยวกับทัวร์หรือเลือกว่าจะไปด้วยตนเอง ผู้สูงอายุอาจจะพิจารณาตามสถานการณ์ ความเหมาะสมของสถานที่ที่จะไป จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและพูดคุยเพิ่มเติมกับผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวทัวร์พบว่า ผู้สูงอายุจะเลือกท่องเที่ยวต่างประเทศด้วยตนเองในประเทศที่เจริญแล้ว มีระบบบริการสาธารณสุขหรือบริการด้านอื่นๆ ที่ทันสมัย แต่จะเลือกท่องเที่ยวเกี่ยวกับบริษัททัวร์ที่ไปประเทศที่อาจจะยังไม่เจริญมากนักหรือการไปเที่ยวเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นเมืองที่มีความแตกต่างจากประเทศเดิมของตนเองค่อนข้างมาก ผู้สูงอายุจึงต้องใช้บริการบริษัททัวร์

ดังนั้นผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงมักจะท่องเที่ยวในประเทศด้วยตนเอง ส่วนการท่องเที่ยวต่างประเทศมักจะเลือกใช้บริการทัวร์ ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เคยเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองและเดินทางกับทัวร์มาแล้ว รูปแบบการท่องเที่ยวเกี่ยวกับทัวร์ทั้งสองรูปแบบที่กล่าวไป ไปทัวร์แบบเหมากรุ๊ปทัวร์ และการไปทัวร์ที่ต้องไปร่วมเดินทางกับบุคคลอื่น มีข้อแตกต่างกันคือเพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วย ถ้าไปท่องเที่ยวแบบเหมากรุ๊ปทัวร์ โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนที่ผู้สูงอายุรู้จักกันมาก่อนแล้ว เพราะฉะนั้นบรรยากาศการเดินทางก็อาจจะผ่อนคลายมากกว่า อาจจะมีปรับเปลี่ยนโปรแกรมทัวร์ให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้าทัวร์ได้ ขณะที่การเดินทางกับทัวร์แบบที่ไม่ได้เหมากรุ๊ปทัวร์ มีบุคคลอื่นๆ ร่วมเดินทางด้วย อาจจะมีคนหลากหลายวัยร่วมเดินทาง ผู้สูงอายุต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับหมู่่มาก ต้องมีความเข้มแข็ง อดทนในการเดินทาง อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุก็ต้องพยายามดูแลตนเองด้วย ถ้าเป็นทัวร์ที่มีลูกค้าจำนวนมาก หัวหน้าทัวร์อาจจะดูแลลูกค้าไม่ทั่วถึง จากการสังเกตการณ์ ผู้สูงอายุที่ร่วมทัวร์ ก็ยังได้รับการดูแลเอาใจใส่ ถ้อยทีถ้อยอาศัยจากลูกค้าทัวร์คนอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

(7) กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถท่องเที่ยวด้วยตนเองเพียงคนเดียว

“ผู้รักอิสระ”

การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่เดินทางท่องเที่ยวคนเดียว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมีผู้สูงอายุจำนวน 3 คนเท่านั้น ที่บอกว่าสามารถท่องเที่ยวคนเดียวได้ ชอบท่องเที่ยวคนเดียว เพราะมีความเป็นอิสระมากกว่า การท่องเที่ยวคนเดียวจึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

การเดินทางท่องเที่ยวคนเดียว โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาทัวร์ สื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีต้นทุนเรื่องสุขภาพ ต้นทุนเรื่องข้อมูล ความรู้ การติดต่อสื่อสาร และต้นทุนด้านการเงินที่พร้อมจะท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีส่วนน้อยเท่านั้นที่กล้าเดินทางท่องเที่ยวระยะทางไกลเพียงคนเดียว ผู้สูงอายุที่สามารถท่องเที่ยวคนเดียวได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีภูมิลัทธิ มีประสบการณ์การเดินทาง มีผู้คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำ รวมไปถึงมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง เชื่อมั่นว่าจะดูแลความปลอดภัยของตนเองได้ นอกจากนี้การท่องเที่ยวคนเดียวของผู้สูงอายุ จะเป็นผู้สูงอายุชายมากกว่าผู้สูงอายุหญิง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมีผู้สูงอายุชาย 2 คนที่บอกว่าไปท่องเที่ยวคนเดียว ขณะที่ผู้สูงอายุหญิงเพียงหนึ่งคนเท่านั้น ที่สามารถไปท่องเที่ยวคนเดียวได้

ยุโรปไม่ค่อยมีความสับสนวุ่นวาย...บางครั้งผมบินไปมิวนิค ได้นั่งรถไฟไปดูว่าสนามโอลิมปิกเป็นอย่างไร ไปเดินในพลาซ่าของเมือง ไปนั่งไหว้พระแม่มารี ผมเป็นชาวพุทธ ไม่ได้สวดมนต์ แต่ได้ไปขอพร ได้นั่งดื่มด่ำกับความสวยงามของโบสถ์ เดินดูบ้านเมือง บางทีไปคนเดียว บินคนเดียว เที่ยวคนเดียว

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

สมองโปร่งใส จิตใจเบิกบาน ทำให้ร่างกายรู้สึกแข็งแรงขึ้น หายเครียด ถึงจะไปเที่ยวคนเดียวหรือเที่ยวกับครอบครัว ได้ประโยชน์ทั้งหมด แต่เที่ยวคนเดียวสนุกกว่า อยากทำอะไรก็ได้ บางครั้งเราไปเที่ยวกับลูก เขาทถามเราเยอะ เหนื่อยไหม ก็เราไม่เหนื่อย ชวนกิน บางทีเรายังไม่หิว แต่ก็สนุกไปกับลูกๆ สำหรับเราไปเที่ยวคนเดียวสนุกกว่า อิสระกว่า มีความสุขกว่า

(กิตติ สุคนธ์พันธ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

เราไปธุระ แต่เราแวะเที่ยวไปด้วย เช่น ไปงานศพพ่อแม่เพื่อน ไม่มีใครไปด้วย เราจะขับรถไปคนเดียว เราอยากแวะตรงไหนเราแวะได้ เป็นคนไม่กลัวการเดินทาง สามารถเดินทางคนเดียวได้

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

การเดินทางท่องเที่ยวคนเดียวของผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่อาจจะไม่คุ้นเคยในสังคมไทย ถ้าหากสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุไม่แข็งแรง การเดินทางคนเดียวอาจจะก่อให้เกิดอันตราย ลูกหลานหรือคนใกล้ชิดมักจะไม่ค่อยยอมปล่อยให้พ่อแม่เดินทางคนเดียว ผู้สูงอายุจึงเดินทางท่องเที่ยวกับคู่สามีภรรยาของตนเองมากที่สุด ดังที่กล่าวไป

อย่างไรก็ตาม จากการเก็บข้อมูลพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุยังไม่มาก สุขภาพแข็งแรง ยังสามารถเดินทางคนเดียวได้ แต่ต้องเป็นการเดินทางไปหาญาติ ไปหาเพื่อน ไปยังจุดหมายปลายทางที่มีคนรอรับ เช่น การเดินทางกลับบ้านต่างจังหวัด ไปช่วยงานญาติ ไปเยี่ยมลูกหลานที่อยู่ต่างประเทศ ลูกหลานจัดการซื้อตั๋วเครื่องบินให้ ผู้สูงอายุเดินทางไปเพียงคนเดียว แต่เมื่อถึงเวลาท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะต้องการให้มีคนไปด้วย ไปเป็นเพื่อน คอยดูแล มากกว่าที่จะไปตัวคนเดียว

มีไปต่างประเทศด้วย เพราะลูกอยู่ต่างประเทศ ส่งตัวมาให้ ไปเยี่ยมลูก ไปหาลูกทั้งในกรุงเทพและต่างประเทศ...ลูกส่งตัวมาจากต่างประเทศ ลูกอยู่ต่างประเทศสองคน คนโตอยู่วอชิงตันดีซี คนเล็กอยู่ลาสเวกัส (สหรัฐอเมริกา) ก่อนไปลูกจะโทรมาให้ไปรับตัว แล้วจึงออกเดินทาง ไปอเมริกา 3-4 ครั้งแล้ว ไปคนเดียวด้วย เดินทางไปสองวัน นอนค้างบนเครื่องบินสองคืนกว่าจะถึงดีซี

(สมจิตร์ จันทรวง, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

จากข้อมูลทำให้คาดการณ์ได้ว่า การไปท่องเที่ยวคนเดียว สำหรับผู้สูงอายุไทยจึงมีน้อย เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุในประเทศตะวันตกที่อาจจะคุ้นเคยกับการดูแลตนเองมาตลอด ผู้สูงอายุไทยชอบเดินทางกับครอบครัว ชอบไปกับกลุ่มเพื่อน เพราะวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เน้นการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัวขยายมากกว่าการแยกตัวไปอยู่คนเดียว แต่ในสังคมเมืองเราอาจจะมองว่าได้เห็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ร่วมกัน แต่ครอบครัวขยายก็ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย ในรูปแบบครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุจะมีบทบาทกับครอบครัวเป็นอย่างมาก

ชาย โปธิสิตา (2554) ได้ศึกษาและตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า สังคมไทยยุคอดีตที่ผ่านมามีครัวเรือนเดี่ยวมากกว่าครัวเรือนขยาย เพราะว่าพ่อแม่ในยุคก่อนมีลูกมาก เมื่อลูกแต่งงานจึงแยกไปตั้งครอบครัว เกิดครัวเรือนเดี่ยวมากขึ้น ส่วนพ่อแม่ที่ยังอยู่กับลูกที่เหลืออยู่ ลูกจะทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่ในยามแก่ชรา ซึ่งลูกอาจจะแต่งงานหรือไม่แต่งงานก็ได้ ธรรมเนียมการแต่งงานแล้วอยู่ร่วมกันกับพ่อแม่ยังมีอยู่ในสังคมไทย สัดส่วนครัวเรือนขยายจึงมีเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ลักษณะครอบครัวที่มีเฉพาะผู้สูงอายุ และครอบครัวที่ผู้สูงอายุและเด็กอยู่ร่วมกันก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่กับลูกหลาน อยู่กับสามีภรรยา กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกในครั้งนี้ จำนวนทั้งหมด 75 คน พบว่า มีกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 67 คน ที่ยังอยู่อาศัยกับลูกหลานหรือสามีภรรยา ส่วนผู้สูงอายุ จำนวน 8 คนบอกว่า ตนเองอยู่อาศัยเพียงคนเดียว ข้อมูลตรงนี้อาจจะตีความได้ว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุไทยก็ยังคงได้รับการดูแลจากครอบครัวหรือมีคู่ชีวิตที่อาศัยอยู่ด้วยกัน คอยดูแลกัน เพราะฉะนั้นการเดินทางคนเดียวของผู้สูงอายุจึงพบค่อนข้างน้อย และถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในชนชั้นกลาง มีฐานะดี ดูแลตนเองได้ การท่องเที่ยวคนเดียวก็อาจจะไม่ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ

กรณีที่ผู้สูงอายุต้องการไปท่องเที่ยวที่อื่นๆ ที่ครอบครัวและเพื่อนไม่ได้ไปด้วย ผู้สูงอายุจะใช้วิธีการท่องเที่ยว โดยการซื้อทัวร์ ไปกับกรุ๊ปทัวร์ แต่ตนเองไปคนเดียว ไม่ได้มีญาติหรือเพื่อนที่เป็นคนใกล้ชิดไปด้วย แล้วไปทำความรู้จักเพื่อนใหม่ในกรุ๊ปทัวร์ ผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวอย่างจริงจัง จะไม่กังวลกับการต้องไปทำความรู้จักเพื่อนใหม่ แต่จะให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวมากกว่า

ต่างประเทศล่าสุดไปนิวซีแลนด์ ไปดูเมืองไครเชิร์ท ไปดูเมืองเก่าๆ เมืองทางประวัติศาสตร์ สวยมาก นั่งรถรางรอบเมือง บินไปเกาะเหนือ ไปดูชนเผ่าพื้นเมือง นิวซีแลนด์ไปมา 5 วัน ที่เลือกไปเพราะมันเป็นเกาะ ถ้าไปออสเตรเลีย จะคล้ายๆ บ้านเรา ลุงไปกับทัวร์ คนเดียว อีกอย่างครอบครัวไม่เกี่ยวกับลุง ครอบครัวลุงจะไปเมืองจีน เกาหลี ญี่ปุ่น ได้ทุกวัน แต่ไม่ไปยุโรป ลุงชอบไปยุโรป...ลุงไปทำความรู้จักข้างหน้า (เพื่อนใหม่) เป็นเพื่อนกันทั้งหมดเลย

(สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ยังคงดูแลตัวเองได้ ไปไหนมาไหนคนเดียวได้ อาจารย์จะเป็นคนที่เดินทางบ่อย ตั้งแต่ทำงานแล้ว ไปไหนมาไหนคนเดียวได้ ไม่มีปัญหา ทำให้ไม่ค่อยเป็นปัญหาสำหรับเรื่องนี้ ไปประชุม สัมมนา ไปคนเดียวได้ เพราะบางคนเขาอาจจะไปไม่ได้ จะต้องมีเพื่อนคนนั้นคนนี้ ต้องนอนกับคนนั้นคนนี้อาจารย์ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อนจะไปรู้จักเอาข้างหน้าได้ นอนพักกับใครก็ได้ ไม่เป็นปัญหา

(กัญญา แดงฉำ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวคนเดียว แบบไปกับกรุ๊ปทัวร์ที่ต้องไปทำความรู้จักเพื่อนใหม่ สื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความพยายามแสวงหาวิธีการไปท่องเที่ยว ถึงแม้จะต้องไปท่องเที่ยวกับคนที่ไม่รู้จักมาก่อน ผู้สูงอายุไม่ได้หวาดกลัว ลักษณะเช่นนี้อธิบายได้ว่า “การรวมกลุ่มกันท่องเที่ยว” ของผู้สูงอายุ ช่วยสร้างอำนาจการเข้าถึงการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มจึงมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุมากกว่าคนวัยอื่น แตกต่างจากวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะมีความสามารถในการไปท่องเที่ยวคนเดียวได้มากกว่าผู้สูงอายุ

รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่กล่าวไปข้างต้น มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ ได้แก่ การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยว จนนำมาสู่การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุแต่ละคนขึ้นอยู่กับต้นทุนของผู้สูงอายุที่มี ผู้สูงอายุที่มีต้นทุนทางด้านร่างกายสุขภาพแข็งแรง มีเงินพร้อมในการท่องเที่ยว มีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร แสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว ศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ มักจะเลือกจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่ใช้บริการบริษัททัวร์ สามารถเป็นผู้นำครอบครัวและเพื่อนในการท่องเที่ยวได้ รวมไปถึงสามารถท่องเที่ยวด้วยตนเองเพียงคนเดียวได้ แต่มีส่วนน้อยเท่านั้นที่ท่องเที่ยวคนเดียว ผู้สูงอายุกลุ่มนี้สื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่น

ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่อาจจะไม่มีต้นทุนการสื่อสารที่จะใช้เตรียมการท่องเที่ยวหรือวางแผนการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุมีครอบครัว ลูกหลาน หรือเพื่อนที่ชักชวนผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จึงเป็นการท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน มีครอบครัวหรือเพื่อนจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่มีต้นทุนด้านการเงินไม่มากนัก หากผู้สูงอายุได้รวมกลุ่มกับเพื่อนหรือเข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุที่มีการจัดท่องเที่ยว จะทำให้โอกาสการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวลดน้อยลง และได้เดินทางเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเองที่มีความเข้าอกเข้าใจกันมากกว่า เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น จึงมีลักษณะของผู้ตาม ที่ต้องไปเกาะกลุ่มกับผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำเกาะกลุ่มกับครอบครัว เกาะกลุ่มกับเพื่อน เพื่อที่ตนเองจะได้ไปท่องเที่ยวได้ “การเดินทางท่องเที่ยวกันเป็นกลุ่มของผู้สูงอายุ” จึงช่วยสร้างอำนาจในการเข้าถึงการท่องเที่ยว และสื่อสารให้อัตลักษณ์ด้านที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุมากกว่าด้านที่อ่อนแอ

นอกเหนือจากนี้ มีกลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกวิธีการเดินทางในรูปแบบทัวร์ เมื่อต้องการที่จะท่องเที่ยวต่างประเทศหรือไปในประเทศที่ผู้สูงอายุไม่คุ้นเคย การไปทัวร์มีทั้งการไปแบบเหมากรุ๊ปทัวร์หรือแบบซื้อทัวร์ ที่ต้องไปร่วมเดินทางกับบุคคลอื่น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ถึงแม้จะไปทัวร์ ผู้สูงอายุก็ยังมีเพื่อนที่สนิทร่วมไปทัวร์ด้วยอย่างน้อยหนึ่งคน ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ต้องการท่องเที่ยวแต่ไม่มีเพื่อนสนิทไปด้วย จะเลือกไปท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ การเดินทางรูปแบบนี้จึงค่อนข้างได้รับความนิยมจากผู้สูงอายุมากกว่าคนในวัยอื่น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เดินทางคนเดียว การท่องเที่ยวแบบทัวร์มีข้อดีคืออำนวยความสะดวกทุกอย่างให้ระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุไม่ต้องคิดวางแผนการเดินทางด้วยตนเอง มีความปลอดภัย มีเพื่อนร่วมเดินทาง และให้การช่วยเหลือดูแลลูกค้าทัวร์ที่เป็นผู้สูงอายุค่อนข้างดี

การท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์จึงเป็นอีกวิธีการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ไปท่องเที่ยวมากขึ้น แต่จะต้องเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะทางการเงินดี จึงจะสามารถซื้อทัวร์ไปท่องเที่ยวได้ ดังนั้นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวไปทั้ง 7 รูปแบบ ทำให้เห็นวิธีการท่องเที่ยว ความพยายามที่จะออกไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ และเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 5.9)

ตารางที่ 5.9 รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว
(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัว ครอบครัวจัดการท่องเที่ยวให้หรือผู้สูงอายุเป็นผู้ นำจัดการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวโดย ไม่ได้ใช้บริการบริษัททัวร์	ผู้รักครอบครัว - มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำ จัดการท่องเที่ยวด้วย ตนเอง และกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องได้รับการดูแล ลูกหลานเป็นคนจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ - เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มขนาดเล็ก เฉพาะ ครอบครัวของผู้สูงอายุ - ครอบครัวเป็นตัวเชื่อมโยงให้ผู้สูงอายุได้เดินทาง ท่องเที่ยว
(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้สูงอายุช่วยกันประสานงานจัดการ ท่องเที่ยวกันเอง ไม่ได้ใช้บริการบริษัททัวร์แบบ เต็มรูปแบบ อาจจะเป็นการซื้อบริการจาก บริษัททัวร์เพียงบางส่วน	ผู้รักเพื่อน - กลุ่มผู้สูงอายุขนาดเล็กจัดท่องเที่ยวด้วยตนเอง - ผู้สูงอายุเดินทางกับกลุ่มเพื่อนโดยเฉพาะไม่ได้พา ครอบครัวไปด้วย - ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรม สังสรรค์ สามารถเป็นตัว ของตัวเองได้อย่างเต็มที่ - มีผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว จัดการ ท่องเที่ยวให้กับเพื่อนร่วมเดินทาง

ตารางที่ 5.9 รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุและการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ (ต่อ)

รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว
<p>(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนพร้อมๆ กัน</p> <p>กลุ่มผู้สูงอายุรวมตัวท่องเที่ยวกันเอง ไม่ได้ใช้บริการบริษัททัวร์หรืออาจจะเป็นการซื้อบริการบริษัททัวร์เพียงบางส่วนเท่านั้น</p>	<p>ผู้ชอบการสังสรรค์</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนไปพร้อมๆ กัน อาทิ การท่องเที่ยวแบบงานเลี้ยงรุ่นที่เป็นการพบปะสังสรรค์ พาครอบครัวไปร่วมท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน - การจัดการท่องเที่ยวทำโดยกลุ่มผู้สูงอายุ
<p>(4) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับชมรมหรือสมาคมผู้สูงอายุ</p> <p>กลุ่มผู้สูงอายุที่รวมตัวกันก่อตั้งในรูปแบบชมรมหรือสมาคมอย่างเป็นทางการ มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และมีการจัดท่องเที่ยวโดยกลุ่มผู้สูงอายุ อาจจะมีการใช้บริการบริษัททัวร์เพียงบางส่วน</p>	<p>ผู้ชอบสังสรรค์และทำกิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุที่มีจำนวนมาก เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ จัดตั้งเป็นชมรมผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการ อาจจะมีเงินทุนสนับสนุนในการก่อตั้งชมรม - มีความพร้อมและจัดการท่องเที่ยวโดยกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเอง - มีผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำกลุ่ม มีความเข้มแข็ง - ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรม เป็นตัวของตัวเองได้เต็มที่
<p>(5) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน เลือกใช้บริการบริษัททัวร์ แบบเหมากรุ๊ปทัวร์</p> <p>ผู้สูงอายุร่วมเดินทางกับกลุ่มที่ตนเองรู้จักกันมาก่อนแล้ว โดยใช้บริการบริษัททัวร์</p>	<p>ผู้รักความสะดวกสบายและความเป็นส่วนตัว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุได้ท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน - เป็นกลุ่มท่องเที่ยวที่อาจจะมีคนหลากหลายวัยร่วมท่องเที่ยวด้วย - มีความเป็นส่วนตัว เพราะรู้จักกันมาก่อน - มีบริษัททัวร์จัดการท่องเที่ยวให้
<p>(6) กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน ใช้บริการบริษัททัวร์ โดยไม่ได้เหมากรุ๊ปทัวร์</p> <p>ผู้สูงอายุร่วมเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์กับบุคคลที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน</p>	<p>ผู้รักความสะดวกสบาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุท่องเที่ยวแบบทัวร์ โดยครอบครัวหรือเพื่อนร่วมเดินทางด้วย อย่างน้อย 1-2 คน - มีบริษัททัวร์จัดการท่องเที่ยวให้ - ผู้สูงอายุได้มีโอกาสรู้จักเพื่อนใหม่
<p>(7) กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถท่องเที่ยวด้วยตนเองเพียงคนเดียวได้</p>	<p>ผู้รักอิสระ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวคนเดียวมีจำนวนน้อย - ผู้สูงอายุมีความกล้าหาญที่จะเดินทางคนเดียว และมีต้นทุนที่พร้อมท่องเที่ยวคนเดียว

4. ประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มที่ทำการศึกษามีความสามารถจัดประเภทการท่องเที่ยวหลักๆ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ นอกเหนือจากนี้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถไปท่องเที่ยวได้หลากหลาย เช่น การชมเมือง วิถีชีวิตผู้คน และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ประเภทการท่องเที่ยว จะเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงกิจกรรมที่จะทำให้สอดคล้องกัน

ประเภทการท่องเที่ยวที่จัดกลุ่มในที่นี่เทียบเคียงกับประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่นำเสนอโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 6 ประเภท ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงธรรมะและทำสมาธิ (ศาสนาและการแสวงบุญ) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวอเนกวัย-อเนกรอยอดีต (รำลึกความหลัง-ประวัติศาสตร์) การท่องเที่ยวเพื่อกินของอร่อย และการท่องเที่ยวตามราศีของผู้ท่องเที่ยว (รณชัย สิงห์คำ, 2552) รวมไปถึงใกล้เคียงกับประเภทการท่องเที่ยวที่ได้พบทวนวรรณกรรม เช่น การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเพื่อจาริกแสวงบุญ การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมอนุสาวรีย์ การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (Sayre & King, 2003; Smith, 1977: 2-3 อ้างถึงใน; ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543: 64-66)

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุทั้ง 75 คน และสังเกตการณ์ผู้สูงอายุ จำนวน 15 คน (ตารางที่ 5.10) พบว่าสามารถจัดกลุ่ม “ประเภทการท่องเที่ยว” จากลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกไป โดยแบ่งได้เป็น 3 ประเภทหลัก ดังนี้

- (1) **การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการแสวงบุญ** จำนวน 37 คน กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ชอบไปท่องเที่ยวไหว้พระ สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มากที่สุด การไหว้พระเป็นส่วนหนึ่งที่แทรกอยู่ในการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ด้วย สำหรับผู้สูงอายุที่ได้สังเกตการณ์การท่องเที่ยวที่ประเทศพม่าและอินเดีย ส่วนใหญ่แล้วให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในเชิงศาสนามากที่สุด ประเภทการท่องเที่ยวจึงสอดคล้องกับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
- (2) **การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** จำนวน 30 คน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบการอยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติ สัมผัสกับพื้นที่สีเขียว เช่น การไปพักผ่อนรีสอร์ทที่สวยงาม อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ทำกิจกรรมที่ชายทะเล และไปตั้งแคมป์พักผ่อนที่อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น แรงจูงใจที่สอดคล้องคล้อยกับประเภทการท่องเที่ยวนี้ ผู้สูงอายุต้องการการพักผ่อน ผ่อนคลาย เปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน
- (3) **การท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ** จำนวน 23 คน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวได้หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การอเนกรอยอดีต การอเนกวัยรำลึกความหลัง การท่องเที่ยวเพื่อไปเยี่ยมญาติ การท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล ประเพณีที่สำคัญ เป็นต้น กลุ่มสุดท้ายจึงเป็นการผสมผสานการท่องเที่ยวในทุกประเภท

การท่องเที่ยว 3 ประเภทหลักของผู้สูงอายุที่นำเสนอไป ยังไปแฝงด้วยประเภทการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ระหว่างการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สถานที่ท่องเที่ยวบางช่วยการบำบัดรักษาโรคได้ การท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ เป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น จากประเภทที่กล่าวไปทั้งหมด ตั้งข้อสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ยังสามารถท่องเที่ยวได้ค่อนข้างหลากหลายในการเดินทางแต่ละครั้ง

ตารางที่ 5.10 ประเภทการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกไปท่องเที่ยว

ประเภทการท่องเที่ยว และสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกไปท่องเที่ยว	สัมภาษณ์	สังเกตการณ์	รวม
	เชิงลึก	สอบถาม	
(1) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (ธรรมะและทำสมาธิ / การแสวงบุญ) สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัด ทำบุญ ไหว้พระ	22 คน	15 คน	37 คน
(2) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ / สิ่งแวดล้อม พักผ่อนที่รีสอร์ท ที่พักท่ามกลางธรรมชาติ ชายทะเล ชายหาด ตั้งแคมป์พักผ่อน อุทยานแห่งชาติ	30 คน	-	30 คน
(3) ประเภทอื่นๆ ทุกแนว หลากหลาย ผสมผสาน (เช่น ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เยี่ยมญาติ)	23 คน		23 คน
รวม	75 คน	15 คน	90 คน

(1) การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการแสวงบุญ

“ผู้ฝึกฝนธรรมะ”

ความเชื่อทางด้านศาสนามีอิทธิพลชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีอายุมาก จะเน้นไปท่องเที่ยวเชิงศาสนา ไปงานบุญ วันสำคัญทางศาสนา งานประเพณีต่างๆ ซึ่งได้กล่าวไปแล้วว่าเป็นพิธีกรรมที่ผูกพันกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัด และการทำบุญไหว้พระกับผู้สูงอายุ จึงเป็นภาพที่ไม่สามารถแยกออกจากกัน ในชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุอาจจะเลือกไปทำบุญ ไหว้พระที่วัดไม่ไกลจากบ้านมากนัก การไปวัดจึงเป็นสิ่งที่คุ้นเคยของผู้สูงอายุ ขณะที่การไปวัดหรือไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบของการไปท่องเที่ยววันนี้มีความแตกต่างกัน ต้องใช้ระยะเวลาเดินทางนานกว่าปกติ ต้องใช้ความพยายาม ความอดทนต่อการเดินทาง และความศรัทธาประกอบกัน วัดจึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงค่อนข้างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ

ถ้าไปเที่ยวในบ้านเราจะเอารถไป รถส่วนตัว ระหว่างทางจะแวะพัก แวะจอดทานอาหาร แวะบ้านญาติพี่น้องบ้าง แวะนอนระหว่างทางไปเรื่อย อย่างไม่รีบร้อนเมื่อเร็ว ๆ นี้ แวะนอนที่ตากหนึ่งคืนแล้วเช้าก็จะตีไปเชียงใหม่ ไปเที่ยวด้วย ทำธุระด้วย...เวลาตีกลับมา ก็จะแวะเที่ยวอีก เพราะพวกน้องๆ ยังไม่เคยไปแถววัดหลวงพ่อแพร ตั้งแต่ชัยนาทจะแวะตลอด ไหว้พระมาตลอดทางเลย แวะหลายวัด ปิดทองที่วัดพระนอนจักรสีห์ ทั้งวัดที่สิงห์บุรีและชัยนาท

(เพ็ญจิตร์ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2556)

สังเกตได้ว่า วัดเป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวต้องแวะท่องเที่ยวเสมอ การไหว้พระจึงมักจะแทรกอยู่ในการท่องเที่ยวเกือบทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นไหว้พระในประเทศของตนเอง หรือการไปชมวัดของศาสนาอื่นๆ หรือวัดในประเทศอื่นๆ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้สูงอายุเลือกเดินทางไปท่องเที่ยว ไปทำบุญ ไหว้พระ มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุ เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวเอเชีย เพราะการท่องเที่ยวแบบวิถีของชาวเอเชียมักจะเกี่ยวข้องกับการเดินทางเพื่อไปเคารพสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบนี้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของชาวเอเชียมานาน ลักษณะการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เป็นวิถีการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว การท่องเที่ยวแบบสมัยใหม่จึงเกิดขึ้นควบคู่กันไปกับการท่องเที่ยวในแบบดั้งเดิมที่เป็นวิถีชีวิตของผู้คนในประเทศแถบเอเชีย (Gladstone, 2005 p.177, 187 อ้างถึงใน Singh, 2009) การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยเช่นเดียวกัน นอกจากจะเป็นการกิน ดื่ม เที่ยว และได้ไปพักผ่อน ยังเป็นการผสมผสานเรื่องการไปไหว้พระ ทำบุญควบคู่ไปในการเดินทางท่องเที่ยวด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ป่าชอบไปทุกอย่าง เข้าวัด ที่อยากดูก็ชอบของโบราณเก่าๆ อยากจะเห็นของเก่าเป็นยังไง ที่ไปเชียงใหม่ ไปเห็นกำแพง ก็ถามเขาว่า เขาสร้างขึ้นหรือเป็นของเก่าที่เหลือซากอยู่ ลูกก็บอกว่าป้าชากเก่าที่เป็นกำแพงวัง อยู่แถวมช. (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) เขาเสริมไว้ไม่ให้พัง ลูกก็พาไปดู อย่างวัดไชย (วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ป้าก็เคยไปดู แต่ป้าไม่ชอบผจญภัย ไม่ผาดโผน ป้าชอบไปดูวัด ไปดูของโบราณ

(ทองดี อิมสำราญ, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2556)

ส่วนใหญ่ชอบไปธรรมชาติมากกว่า ทั้งขึ้นภูเขา ทะเล และไปทำบุญทำทานตามวัดด้วย ไปไหว้พระ และหาความรู้ไปด้วย ชมธรรมชาติ ไปดูเรื่องประวัติศาสตร์ด้วย เรื่องโบราณเราก็ได้ความรู้ของแต่ละยุค

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2556)

การเลือกเดินทางไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากได้เห็นความงดงาม ความน่านับถือศรัทธาของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว สิ่งที่ชอบอยู่คือเรื่องราว ความเป็นมาของสถานที่ที่ทำให้ผู้คนสนใจ ผู้สูงอายุกลุ่มที่เลือกมาท่องเที่ยวสถานที่สำคัญเกี่ยวกับศาสนาจะมีความศรัทธาเป็นทุนอยู่แล้ว นอกจากได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์แล้ว ยังได้เรื่องความสบายใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ว่าจะการเดินทางท่องเที่ยวจะผ่านไปกี่ยุคก็สมัยก็ตาม แต่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือวัดวาอารามต่างๆ ยังเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุ สถานที่แรกๆ ที่นึกถึงเมื่อต้องเดินทางคือการแวะไปไหว้พระที่วัด

ส่วนมากเราไปทะเลหรือไปตามที่ไหน เราต้องมีที่ลงไปไหว้พระ ตรงไหนเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ เขาพูดกันบอกกล่าวกัน เราจะแวะลงไปไหว้พระเป็นธรรมดา เราไปได้ทุกที่เรื่องเที่ยว ไม่มีตรงไหนที่ไม่ชอบไป ไปแล้วได้ไหว้พระไหว้เจ้า ทางคณะทางเพื่อนเรา เขาพาเราไปไหนเราไปหมด ตัวเองจะไม่ค่อยพูด จะไม่บอกว่าต้องไปตรงนั้นตรงนี้ ความชอบส่วนตัวของเรา ไปเที่ยวไหนก็ได้ แต่ขอให้ได้ไหว้พระ

(โสมนัส ภูสีเชียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว โดยเน้นการไปทำบุญไหว้พระ มักจะกล่าวถึงว่าตนเองได้เป็น “ผู้ให้” แก่ผู้อื่น เมื่อได้ให้ ได้ทำบุญรู้สึกว่าได้ความสบายใจ เป็นสิ่งที่มีประโยชน์กับผู้อื่นด้วย ในขณะที่การท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ ผู้สูงอายุแสดงความคิดเห็นว่าอาจจะเป็นประโยชน์เฉพาะกับตนเองเท่านั้น

ชอบไปธรรมชาติ ไปไหว้พระ จะชอบ เราไปแล้ว เราได้บุญ แก่แล้ว เราได้ทำบุญ มีประโยชน์

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ถ้าเราไปทะเล เราได้ไปแค่ลงทะเล อาบน้ำ ไปดู ไปมอง ที่เราทำบุญเพราะว่าในพระพุทธศาสนาเขาบอกว่าให้เราทำบุญเยอะๆ เราจะได้สุขภาพ สบายใจ แบบนี้เราเลยรู้สึก ถ้าเราสุขภาพ สบายใจ เราก็ทำไป เราทำแล้ว ไม่ได้ทำให้คนอื่นเดือดร้อน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการให้สำหรับผู้ที่พอให้ได้ อย่างเรา เราคิดว่าเราพอให้ได้แล้ว เราพอแล้วตรงนี้ เราไม่ได้ต้องการที่จะเอามา ตายแล้วก็เอาอะไรไปไม่ได้ เขาบอกให้ทำบุญ เราก็เชื่ออย่างนั้น สบายใจดี เราก็เลยไปทำบุญ ไปทะเลจะอีกแบบหนึ่ง เราไปดูเขาอาบน้ำ อาบน้ำ เสร็จแล้วมากินข้าว กินเหล้ากัน มันไม่ใช่จิตของเรา จิตของเราชอบไปแบบนี้ เป็นการให้

(บัวลอน จันทร์เอี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

การไปท่องเที่ยวในเชิงทำบุญตามความเชื่อของศาสนาต่างๆ เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น วัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสถานที่ที่มีความหมายกับผู้สูงอายุ ศิราพร ณ ถลาง (2556) อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาหรือการจาริกแสวงบุญ เป็นประเภทการท่องเที่ยวที่มีมายาวนาน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม การเดินทางไปไหว้พระ การชมความงามของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เช่น วัดของศาสนาพุทธ โบสถ์ของศาสนาคริสต์ มัสยิดของศาสนาอิสลาม ศาลเจ้า เจดีย์ วิหารต่างๆ รวมไปถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับศาสนา ในปัจจุบันเรายังให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวลักษณะนี้ และมีการจัดการวิธีการท่องเที่ยวให้อยู่ในรูปแบบสมัยใหม่มากขึ้น แต่เชื่อมโยงกับความคิด ความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาก่อน เช่น การท่องเที่ยวเพื่อไหว้พระ 9 วัด จะแฝงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัด และการท่องเที่ยวตามปีเกิดตามคติชุธาตุของล้านนา

ผู้สูงอายุที่เลือกไปท่องเที่ยวสถานที่ลักษณะนี้ยังสื่อสารเพื่อเน้นย้ำถึงตัวตนของผู้สูงอายุ ที่สนใจเกี่ยวกับศาสนา มีศาสนาเป็นที่พึ่ง และยังแสดงให้เห็นว่าร่างกายไม่ได้เป็นอุปสรรคในการเดินทางไปทำบุญไหว้พระ จิตใจที่เข้มแข็งและความศรัทธาทำให้ผู้สูงอายุมีพลังในการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาอธิบายว่าการท่องเที่ยว เพื่อทำบุญ ไหว้พระ ตนเองได้เป็นผู้ให้ เป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น แตกต่างจากการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุมองว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองมากกว่า การเป็นผู้ให้ได้เพราะผู้สูงอายุสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านมา มีความพร้อม มีความเพียงพอในการใช้ชีวิต และต้องการที่จะแบ่งปันให้กับผู้อื่น

(2) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

“ผู้รักธรรมชาติ”

การไปเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ เป็นหนึ่งในประเภทของการท่องเที่ยวที่มีมาตั้งแต่ยุคโบราณ เช่นเดียวกัน ในยุคโรมัน ชาวโรมันที่เป็นชนชั้นสูงและนักปกครองจะแสวงหาแหล่งอาบน้ำทางธรรมชาติ มีการค้นพบพื้นที่ทางธรรมชาติที่สวยงาม มีผู้คนไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการสร้างสถานที่พักผ่อนต่างๆ ตามแหล่งธรรมชาติตามมาอีกด้วย (นิคม จารุณี, 2544) ในสังคมไทย การเดินทางไปพักผ่อนตากอากาศชายทะเล เป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมในหมู่ชนชั้นสูงมาตั้งแต่ในยุคอดีต เพราะฉะนั้นการได้ไปพักผ่อน ไปท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงชนชั้นของคนในสังคม ความสวยงามของธรรมชาติยังเป็นสิ่งที่ได้รับการสื่อสารผ่านบทกลอน บทกวีต่างๆ อยู่เสมอ

จากผลการศึกษา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่กล่าวถึงประเภทการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ไปพร้อมๆ กับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผู้สูงอายุยังคงไปท่องเที่ยวทางธรรมชาติเหมือนกัน การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่พบ เช่น การได้ไปเห็นความงดงามของธรรมชาติ การได้ไปพักผ่อนริมน้ำท่ามกลางธรรมชาติ ไปเที่ยวชายทะเล เพื่อพักผ่อน การดำน้ำดูปะการัง และการไปตั้งแคมป์พักแรม ช่วยให้ผู้สูงอายุได้เปลี่ยนบรรยากาศ ได้ทำกิจกรรมในพื้นที่ใหม่ๆ ได้สังสรรค์ร่วมกับครอบครัวและเพื่อน

พักผ่อนที่รีสอร์ท เน้นความสวยงาม ที่พักท่ามกลางธรรมชาติ

การไปเที่ยวสถานที่ประเภทนี้จะเน้นการพักผ่อน สัมผัส ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และมีถ่ายรูปด้วยเสมอ ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ จะไม่ต้องเผชิญความสับสนหรือยากลำบากมากนัก อาจจะเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่ใช้ระยะเวลาเดินทางไม่นาน เป็นการไปเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกจำเจจากการต้องอยู่บ้านหรือทำกิจกรรมเดิมๆ เป็นประจำทุกวัน

ล่าสุดไปสวนผึ้ง ราชบุรี เดี่ยวนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว มองไป ถ้าถ่ายรูปออกมาเหมือนเมื่อนอกเลย มีเสียงแคะอะไรต่างๆ เมื่อครั้งสุดท้ายที่ไปมาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ไปนอนเล่นมาหนึ่งคืน ชวนพรรคพวกเพื่อนไปกันจริงๆ ไปมาหลายเที่ยวแล้ว เนื่องจากอยู่ใกล้จึงไปบ่อย เปื่อยๆ ไปหาซื้อของกิน กินอาหารแปลกๆ จริงๆ ไม่แปลกมาก เพราะเราไปอยู่เรื่อย เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ

(สังต์ ไทยแท้, สัมภาษณ์ 8 มีนาคม 2556)

ลักษณะของรีสอร์ท จะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่เน้นความเป็นธรรมชาติ มีที่พัก และมีบริการต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยว ผู้ที่มาท่องเที่ยวมักจะเน้นการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวรีสอร์ทจึงมาเพื่อพักผ่อน ไม่ได้มีกิจกรรมที่ตื่นเต้น เป็นกิจกรรมการพูดคุย รับประทานอาหาร ร้องเพลง ถ่ายรูปกับสถานที่สวยๆ เป็นต้น ผู้สูงอายุจะมีโอกาสสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนแบบเห็นหน้าค่าตาใกล้ชิด ใช้เวลาอยู่ร่วมกันตลอดช่วงที่ท่องเที่ยว

เราไปทีนครนายกกัน ไปพักที่วังยาวรีสอร์ท...เราจะพยายามสร้างบรรยากาศ โดยมีกิจกรรมนันทนาการ ถ้าเขามีบอร์ดอะไร เราก็จะพยายามเล่น ช่วยกันร้องเพลง ตอนเย็นเราทานอาหารร่วมกันกับเพื่อน ดื่มกันบ้าง เราก็ร้องเพลง เชิญคนนั้นคนนี้ มาร้องเพลง พูดคุยกัน หยอกกัน เฮฮา กัน ทำให้บรรยากาศสนุกสนาน ซึ่งบรรยากาศในการไปท่องเที่ยวของชมรมเรา (ชมรมผู้สูงอายุ) ผมทำแบบนี้มาประจำ

(เลขา วัลไพจิตร, สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2556)

การท่องเที่ยวประเภทนี้มักจะแสดงให้เห็นความหมายของการท่องเที่ยวยุคสมัยใหม่ ที่เน้นการได้ไปพักผ่อนในที่พักที่สวยงาม ได้ชื่นชมธรรมชาติ รับประทานอาหารที่ขึ้นชื่อของท้องถิ่น ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนหรือท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุ มักจะเน้นการได้ไปทำกิจกรรมสังสรรค์ร่วมกัน การท่องเที่ยวประเภทนี้ค่อนข้างจะเหมาะกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ชอบการเดินทางไกล ไม่ชอบการเดินทางชมสิ่งต่างๆ มากนัก เพราะเป็นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่เน้นการพักผ่อน ทำกิจกรรมนันทนาการ เพื่อผ่อนคลาย และได้เปลี่ยนบรรยากาศ

ชายทะเล

ส่วนการไปพักผ่อนชายทะเลเป็นกิจกรรมลักษณะเช่นเดียวกันกับการไปท่องเที่ยวที่รีสอร์ท เน้นการพักผ่อน ทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน สิ่งสำคัญคือการสร้างความพิเศษให้กับการท่องเที่ยวของตนเอง เช่น สถานที่พักผ่อน สดวกสบาย พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก รับประทานอาหารอร่อยที่ขึ้นชื่อของท้องถิ่น ร่วมกัน และมีกิจกรรมสังสรรค์ภายในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน นอกเหนือจากนี้อาจจะมีกิจกรรมเสริมอื่นๆ การดำน้ำตื้นดูปะการัง นั่งเรือไปเที่ยวเกาะ จะเห็นได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่หนักมาก ผู้สูงอายุยังสามารถทำกิจกรรมได้

ย้ายไปกับพรรคพวกในชุมชน เขาจัดไปกัน ไปเที่ยว อมรพันธ์ รีสอร์ท จังหวัดระยอง สถานที่ดีมาก นอนห้องแอร์ อาหารการกินอย่างดี เขาเลี้ยง กินอาหารเที่ยง เย็นๆ ลงไปเล่นน้ำทะเล ยายไม่ลงนะ คนอื่นเขาลงกัน ก่อนนี้ยายเคยลง แต่แก่แล้วไม่ลงน้ำทะเลแล้ว ชุมชนเขาก็จะพาไปบ่อย ไปดูงานด้วย แล้วก็พาไปพักผ่อน เที่ยวด้วย

(ทองใส คำลอย, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

โดยมากถ้าตัวคุณป้าเอง ป้าชอบไปทะเล แต่คุณลุง (สามี) เขาไม่ชอบทะเล คุณลุงชอบภูเขา เราก็จะสลับกัน อย่างเที่ยวนี้เราไปทะเล เที่ยวหน้าเราต้องไปภูเขา ไม่เหมือนกัน แต่อย่างลูกสาวไปได้หมด ภูเขาก็น่าชอบ ทะเลก็ชอบ แต่ป้าจะชอบทะเล มองเห็นน้ำ กว้างๆ ไปแล้วต้องตะโกนให้ดังๆ เลย ชอบผ่อนคลาย สบายใจ

(ประเทือง อ้อพูน, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

อุทยานแห่งชาติ ตั้งแคมป์พักแรม

การไปท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติตามที่ต่างๆ โดยใช้วิธีการตั้งแคมป์พักแรมเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่ น่าสนใจ และค่อนข้างท้าทาย เพราะผู้สูงอายุต้องมีความสามารถจัดการดูแลตนเองทุกอย่าง จะเน้นการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน เช่น ทำอาหารรับประทานอาหารด้วยตนเอง ชมธรรมชาติ มีจำนวนผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวลักษณะนี้ค่อนข้างน้อย เพราะเนื่องจากสถานที่อาจจะไม่ได้สะดวกสบาย ไม่ได้มีอุปกรณ์พร้อม เหมือนกับการไปท่องเที่ยวโดยทั่วไปที่ไปพักโรงแรม ผู้สูงอายุต้องเตรียมทุกอย่างด้วยตนเอง กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกมาท่องเที่ยวในสถานที่ลักษณะนี้ เป็นผู้สูงอายุที่มีความกระตือรือร้นในท่องเที่ยว ชอบที่จะลงมือทำทุกๆ อย่างด้วยตนเอง ค่อนข้างพร้อมที่เจอกับความยากลำบากที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเดินป่า การตั้งแคมป์ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาบอกว่าถึงแม้จะไปท่องเที่ยวแบบนี้ แต่ก็ไม่ลำบากจนเกินไป มีคนช่วยเหลือดูแล มีคนนำทางในการท่องเที่ยว

ถ้าไปเองจะกางเต็นท์เป็นหลัก ผมจะมีชุดเต็นท์ของผม เหมือนกับที่เราอยากเที่ยวธรรมชาติตลอด นอกจากเต็นท์ที่ซื้อมาแล้ว ผมยังทำเต็นท์ขึ้นมาใหม่อีก เพื่อให้มีที่นั่งสำหรับปูเสื่อ กินอาหารกัน มีพื้นที่สำหรับตอนที่เราเตรียมอาหาร เราฝึก เราทำอาหารต่างๆ เราสร้างขึ้นมาใช้ประโยชน์ในการเดินทาง แต่ถ้าไปกับทัวร์ แล้วแต่เขาจะจัดโรงแรมให้ โรงแรมไหนเราก็พักที่นั่น ถ้าเราไปเอง เราต้องเลือกพักในพื้นที่ที่ปลอดภัย ตามวนอุทยานต่างๆ ถ้าไม่ใช่อุทยาน จะต้องเป็นสถานที่ที่ทางราชการรับรองว่าปลอดภัย หรือเป็นพื้นที่ที่สำหรับกางเต็นท์ได้ เป็นที่ปลอดภัย ถึงจะพัก ส่วนใหญ่จะเลือกพักอุทยานที่เป็นธรรมชาติ

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์ 22 มีนาคม 2556)

เราไปกางเต็นท์ ไปตั้งแคมป์กันบ่อย ไปจนไม่มีทีจะไปแล้ว สนุกมาก ป้าจะหุงข้าวหม้อสนาม หุงแบบไม่เขีตน้ำ หุงข้าวแบบทหาร หุงแบบใช้ฟืน ลุง (สามี) เขาเป็นคนสอนให้ คนอื่นๆ เขาเห็นเขาหุงกันไม่เป็น เขามองกันใหญ่ เราทำจนได้ ตอนหลังเอาเตาแก๊สไป สดวกขึ้น ตอนแรกๆ ที่ไปตั้งแคมป์กันยังไม่ได้เอาเตาแก๊สไป ไปเดินเก็บฟืน ถือเป็นความสุข ความสนุก เป็นความแปลก เมื่อไปทำแล้วมันสนุก เป็นส่วนหนึ่งของการเที่ยวของเรา ได้ไปประกอบอาหาร คนเขาไปกันเยอะแยะ กางเต็นท์ติดๆ กัน ตั้งโต๊ะอาหาร โดยมากเป็นคนแก่ๆ ทั้งนั้นเลย ครอบครัวหนึ่ง 3-4 เต็นท์ เราก็ไปรู้จักคนเพิ่มขึ้นอีก

(แหว มามีเกตุ, สัมภาษณ์ 22 มีนาคม 2556)

เราน่าจะไปทางธรรมชาติมากกว่า ที่ไปตามอุทยานจะเป็นป่าทั้งนั้นเลย เดินป่า ตั้งแคมป์ ข้ามไปเกาะบ้าง ไปไม่กลัวอันตราย ยิ่งตอนหกสิบต้นๆ ยังแข็งแรงกันมาก มีคนนำ แล้วเวลาเราไปกัน เราไปแบบดี เราไปในฐานะญาติของหัวหน้าอุทยาน เรามีคนรู้จัก เพื่อนฝูง รุ่นน้องที่คอยดูแลเรา อำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ เราจะไปทางไหนเขาก็พาเราไป คอยเทคแคร์เราตลอด มีคนนำเรา เวลาเดินในป่า ช่วยดูแลเราเต็มที่ ไม่ให้เราหลงเด็ดขาด

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ จึงเป็นอีกประเภทหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุได้สัมผัสกับความแตกต่างจากกิจกรรมประจำวัน แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติก็จะขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ เช่น เทือกเขา ทะเล น้ำตก หรืออื่นๆ นอกจากได้ชมความสวยงามของธรรมชาติแล้ว สิ่งสำคัญคือการทำกิจกรรม นันทนาการร่วมกันของผู้ที่ท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวตั้งแคมป์พักแรม ได้ทำอาหารรับประทานเอง เดินป่าบ้างเล็กน้อย เป็นวิธีการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างสงบสุขสบายหรือได้ผจญภัยมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในแบบอื่น และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง

ชอบทุกอย่าง ที่ชอบที่สุดคือชอบไปเที่ยวทะเลและก็ภูเขา ป่าไม้ สถานที่ที่มีโอโซนเยอะๆ อย่างเช่น ปากช่อง ไปชมธรรมชาติมันสดชื่นดี

(อัมพร สุกประเสริฐ, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ชอบธรรมชาติมากกว่า ถ้าหากว่าจะซื้อของก็ชอบซื้อของพื้นเมือง ้วยเรา เดินศูนย์การค้าเราเบื่อแล้ว เจอมาเยอะแล้ว ถ้าเราไปในประเทศไทย เรามักจะไปตลาดพื้นบ้าน ไปเดินตลาด ไปเที่ยวชมธรรมชาติ ไปน้ำตก เราจะไปเที่ยวแบบนี้มากกว่า

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

จากที่กล่าวไป จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวแบบธรรมชาติมีความหมายสำหรับผู้สูงอายุในแง่มุมของการได้ไปพักผ่อน พุดคุย อยู่ร่วมกับครอบครัวหรือเพื่อน และอาจจะมีโอกาสเสริมเล็กๆ น้อยๆ ขึ้นอยู่กับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ถ้าหากเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในเมือง อาจจะอยากไปหาบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่กับธรรมชาติอยู่แล้ว ก็อยากไปเที่ยวในพื้นที่อื่นๆ ทั้งนี้ไม่ได้มีการจำกัดว่าผู้สูงอายุจะท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่งเท่านั้น ผู้สูงอายุสามารถไปท่องเที่ยวได้เกือบทุกประเภท ยกเว้นการท่องเที่ยวที่ต้องผจญภัยอย่างหนักหน่วงที่ไม่เหมาะกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

เราอยู่ในป่าคอนกรีตตลอด ชีวิตอยู่ในกรุงเทพเป็นแบบนี้ พอเวลาวันหยุดจะไปอยู่ตามแหล่งธรรมชาติที่ดีที่สุด แต่ก็ไม่ใช่เสมอไป เช่น ต่างประเทศไปฮ่องกง กินกับช้อปปิ้ง อย่างเดียวเลย ไม่มีอะไรเที่ยว สิ่งโก้เหมือนกัน แต่ถ้าไปอิตาลี เที่ยวธรรมชาติกับช้อปปิ้ง ถามว่าทำไมชอบธรรมชาติผมว่าคนทุกคนอยากหาประสบการณ์อีกด้านหนึ่ง เวลาไป ไม่ได้ไปเปล่าๆ ไปหาประสบการณ์ ถ้าอยู่ในเมืองไทยจะเดินทางต่างจังหวัด เราจะไปหาวัด ไปทำบุญ ไปไหว้พระ มีทั้งที่ไปกับเพื่อน ไปกับครอบครัว

(ฉัตรรัตน์ ทิรัญเชาว์วัฒน์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

ประเภทการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและเชิงธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญใกล้เคียงกัน ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะเลือกเน้นประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นหลัก ผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวเชิงศาสนา จะเข้าวัด ทำบุญ ไหว้พระ ชมความงามของสถานที่สำคัญทางศาสนา เรียนรู้ประวัติของสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ส่วนผู้สูงอายุที่เน้นด้านธรรมชาติ จะต้องการพักผ่อน ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ครอบครัว ได้ผ่อนคลายชื่นชมความงามของธรรมชาติ เปลี่ยนบรรยากาศจากบ้านที่ตนเองอยู่ การท่องเที่ยวทั้งศาสนาและธรรมชาติ สามารถไปควบคู่กันได้ นอกเหนือจากศาสนาและธรรมชาติแล้ว ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังบอกว่าสามารถไปท่องเที่ยวได้ทุกประเภท

(3) การท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ของผู้สูงอายุ

“ผู้รักการแสวงหาความรู้ ท่องเที่ยวได้หลากหลาย”

การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ค่อนข้างจะเน้นความหลากหลาย ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวได้ในทุกประเภทของการท่องเที่ยวที่กล่าวไป ศาสนา ธรรมชาติ รวมไปถึงศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ย้อนรอยอดีต ย้อนวัยรำลึกความหลัง เยี่ยมญาติ ท่องเที่ยวตามเทศกาล และท่องเที่ยวเพื่อซื้อของ เป็นต้น ความหลากหลายของประเภทการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังต้องการที่จะออกไปเห็นโลกกว้างให้มากที่สุด ต้องการเห็นความหลากหลายของชีวิต ต้องการไปสัมผัสสถานที่ที่แตกต่างจากบ้านเมืองของตนเอง ได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ และสัมผัสกับสถานที่ เหตุการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง

ประวัติศาสตร์ ย้อนรอยอดีต

ไปทุกที่ สถานที่โบราณไปมาทุกที่ ศรีสัชชาลัย พนมรุ้งก็ไป ที่นครราชสีมา ปราสาทพิมายก็ไป เราไปดูเส้นทางเองก่อน เที่ยวก่อน แล้วค่อยพาเพื่อนสมาชิกไปจริงๆ ต้องหลายๆ อย่างผสมกัน ทั้งธรรมชาติ ทั้งความสวยงาม ประวัติศาสตร์ ศาสนา

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชมเมือง เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คน

ชอบชมเมืองมากกว่า อย่างประวัติศาสตร์ เข้าพิพิธภัณฑ์ เปื่อ เขาพาเข้าพิพิธภัณฑ์ของอิตาลี เมืองโบราณของฝรั่งเศส พระราชวังของฝรั่งเศส บอกเขาว่าไปเถอะ คนแน่นไม่รู้จะไปดูอะไร แต่ถ้าดูภาพรวมๆ พุดง่ายๆ คือดูสังคมมากกว่า ดูภูมิประเทศ ดูความเป็นอยู่ต่างๆ แต่ที่นี้ขึ้นอยู่ว่าพื้นฐานของแต่ละคน บางคนชอบขบปึงอย่างเดียว...บ้านเราเหมือนกัน ชอบดูความเป็นอยู่ เขาอยู่กันอย่างไร เขาปลูกบ้านกันอย่างไร เขาดำเนินชีวิตกันอย่างไร ร้านค้าเขาเป็นอย่างไร ถ้าเข้าบ๊ิกซีโลตส์มันก็เหมือนกันทั่วโลก แต่เราอยากจะได้ดูที่เขาดำเนินชีวิตประจำวัน ไปให้เห็นว่าเมืองนั้นเขาอยู่กันอย่างไร

(กิจบตี ก้องเบญจกุล, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

ซื้อของ

ไปต่างประเทศจะเป็นตัวนำในการช้อปปิ้ง ถ้าอย่างไปเมืองจีน ของจะถูกก็เลยชอบซื้อ ถูกกว่าเมืองไทย ในเมืองไทยไม่ค่อยอยากซื้อ ของแพง เลิกซื้อไปเลย ไปที่นั่น ของจะถูกมาก ต่อได้สุดๆ ไปกับเพื่อนจะต่อของกัน เสื้อผ้าก็ดี ไม่ใช่ว่าแห่ของเมืองนอก แต่ของเมืองไทยจะแพง ไปเมืองจีนไม่ได้เตรียมตัวเรื่องภาษา แต่เพื่อนจะช่วยต่อให้

(กรรณิกา ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม

พื้นฐานเป็นคนที่ชอบสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม เราจะไปท่องเที่ยวดูสถาปัตยกรรม ไปดูสิ่งต่างๆ พออายุมากขึ้นเรื่องศาสนา คนให้ความสนใจ ไปที่ไหนจะไปดูเจดีย์ หรือไปวัด ไปเมืองจีน เราจะไปสถานที่คล้ายๆ วัด...ไปศาลเจ้าสวยๆ ที่มีอายุสัก 700 - 800 ปี หรือ 1,000 ปี เราได้ไปไหว้พระ ไปศาลเจ้า ได้เดินเที่ยวตามถนน ได้ดูอาหารการกินของเขา เป็นความสุข สำหรับเราการท่องเที่ยวจึงเป็นความต้องการที่จะได้ไปเห็นความแตกต่างจากที่เราเคยเห็นอยู่ประจำ

(รังษิ เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

การท่องเที่ยวหนึ่งครั้งไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือต่างประเทศของผู้สูงอายุ ก่อนข้างจะผสมผสานความหลากหลายในการท่องเที่ยว ทั้งการได้ไปชมธรรมชาติ ทำบุญไหว้พระ สัมผัสงานศิลปะ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ เข้าถึงชุมชนท้องถิ่น และอื่นๆ อีกมากมาย อย่างไรก็ตาม ความชอบหรือจุดเน้นในการเดินทางของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก กลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นไหว้พระทำบุญ กลุ่มที่เน้นท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ชมเมืองเก่า เรื่องโบราณ ส่วนการไปเยี่ยมญาติ กิจกรรมนันทนาการ การดูแลสุขภาพ การช้อปปิ้ง เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถแทรกอยู่ได้ในการท่องเที่ยวเกือบทุกประเภท แต่จุดร่วมที่มีเหมือนกันในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุคือจะไม่มีการท่องเที่ยวแบบผจญภัยที่ต้องสวมหมวกกันน้ำแบบวัยรุ่นหรือวัยทำงาน เช่น ปีนเขา โดดหอสุง นั่งเรือบานาน่าโบ๊ท เป็นต้น

ส่วนใหญ่ชอบไปธรรมชาติมากกว่า ทั้งขึ้นภูเขา ทะเล และไปทำบุญทำทานตามวัดด้วย ไปไหว้พระ และหาความรู้ไปด้วย ชมธรรมชาติ ไปดูเรื่องประวัติศาสตร์ด้วย เรื่องโบราณเราก็ได้ความรู้ของแต่ละยุค ที่บอกว่าไปภูเก็ตล่าสุด เป้าหมายใหญ่ของปู่คือไปดูพระอาทิตย์ตกน้ำ...แล้วก็ไปเยี่ยมญาติด้วย พี่สาวของย่าเขาอยู่ที่นั่น ไปดูเมืองภูเก็ตด้วย ดูชายทะเล ชมธรรมชาติ และไปเรื่อยๆ ริมหาดดูวิถีชีวิตของผู้คน ดูสถาปัตยกรรมการก่อสร้างในเมืองภูเก็ต

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

จากประเภทการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างหลากหลายของผู้สูงอายุ สื่อสารให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมีมิติที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุไม่ได้เข้าวัดเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุยังท่องเที่ยวแบบสังสรรค์ กิน ดื่ม พบปะเพื่อนฝูงได้เช่นเดียวกับวัยรุ่น ผู้สูงอายุบางส่วนยังสามารถไปเที่ยวแบบตั้งแคมป์ เดินป่า ชมธรรมชาติได้ ไม่ได้ยึดติดว่าต้องท่องเที่ยวแบบสะดวกสบายเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีผู้สูงอายุที่ชอบดูงานศิลปะ ศึกษาวัฒนธรรม ต้องการเรียนรู้เรื่องราวในอดีต และยังพยายามติดตามความเปลี่ยนแปลงของโลกไปพร้อมๆ กันด้วย เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เราทำให้เราเห็นว่ามิติต่างๆ ที่อยู่ในตัวผู้สูงอายุ โดยเฉพาะด้านที่เข้มแข็ง และการท่องเที่ยวได้เปิดเผยให้เราเห็นมิติเหล่านั้น

5. พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีหลากหลาย ดังที่ได้นำเสนอไปในการอธิบายประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ พื้นที่ (Space) มีบทบาทที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ (Nair, 2005) พื้นที่ที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุ การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุไม่ได้หมายความว่า ผู้สูงอายุจะใช้พื้นที่ต่างๆ ในชีวิตประจำวันลดน้อยลง เราอาจจะยังเห็นได้ว่ามีผู้สูงอายุที่เข้มแข็งออกจากบ้านมาทำกิจกรรมตามพื้นที่ต่างๆ ในสังคม พื้นที่มีส่วนในการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุที่ยังสามารถไปท่องเที่ยวได้ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ไม่ได้เป็นข้อจำกัดในการท่องเที่ยว

การอธิบายพฤติกรรมท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมุ่งเน้นอธิบายว่าผู้สูงอายุพยายามใช้ต้นทุนด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจในการต่อสู้และต่อรองกับสภาพพื้นที่ (Space) ต่างๆ ในการท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง ผู้สูงอายุใช้ความพยายามมากกว่าคนหนุ่มสาวในการเข้าถึงการท่องเที่ยวอย่างไร เมื่อเริ่มต้นก้าวเท้าออกจากพื้นที่บ้าน เส้นทางเดินทางของผู้สูงอายุเริ่มต้นขึ้น ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับสภาพพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ พื้นที่ของยานพาหนะ ระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทาง พื้นที่การแวะพักระหว่างทาง การเข้าห้องน้ำ และการทำกิจกรรมในพื้นที่หรือสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ

การทำความเข้าใจในส่วนนี้จะใช้แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre (1998) มาเป็นแนวทางอธิบาย พื้นที่เชิงกายภาพ (Physical Space) เป็นการอธิบายถึงมุมมองด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ร่างกายของผู้สูงอายุเปรียบเป็นพื้นที่ที่สื่อสารถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เมื่อร่างกายของผู้สูงอายุต้องไปปะทะกับพื้นที่การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองอ่อนแอหรือไม่ในการเดินทาง พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงกายภาพที่เป็นอุปสรรคสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างไร ผู้สูงอายุต้องใช้ความพยายามต่อสู้ในการเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวอย่างไร รวมไปถึงเชื่อมโยงกับพื้นที่เชิงความคิด (Mental Space) และพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ที่จะอธิบายเกี่ยวกับการทำความเข้าใจหรือความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการท่องเที่ยวมีความลำบากสำหรับตนเองหรือไม่ ผู้สูงอายุมีวิธีการจัดการต่อรองอย่างไรเพื่อให้ได้ท่องเที่ยว

การตอบคำถามในส่วนนี้จึงนำเสนอเป็น 4 ประเด็นหลัก ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงเส้นทางเดินทางของผู้สูงอายุจากบ้านมาสู่พื้นที่การท่องเที่ยว และแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุทั้งในด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ ซึ่งเป็นการต่อรอง พื้นฟู หรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถเข้าถึงจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยวได้

ประการแรก การจัดการกับอุปสรรคด้านร่างกายและจิตใจระหว่างการเดินทางของผู้สูงอายุ

ประการที่สอง การแวะพักระหว่างเดินทางและการเข้าห้องน้ำของผู้สูงอายุ

ประการที่สาม การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ประการสุดท้าย กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

(1) การจัดการกับอุปสรรคด้านร่างกายและจิตใจระหว่างการเดินทางของผู้สูงอายุ

จากการเก็บข้อมูลผู้สูงอายุส่วนใหญ่กล่าวว่า ตนเองค่อนข้างมีความพร้อมที่จะเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านจิตใจที่มีความต้องการจะไปท่องเที่ยว ขณะที่ด้านร่างกายเป็นอุปสรรคมากกว่าด้านจิตใจ เพราะช่วงระหว่างเดินทางไปสถานที่ท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะต้องเคลื่อนย้ายตนเองจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง โดยใช้ยานพาหนะหลากหลายรูปแบบ การนั่งอยู่ในยานพาหนะที่เป็นพื้นที่จำกัดเป็นระยะเวลาาน โดยไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อลดความเหนื่อยล้า ทำให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุมากกว่าคนวัยหนุ่มสาว อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่ก็สื่อสารอัตลักษณ์ด้านจิตใจที่มีความเข้มแข็ง มีใจสู้ในการท่องเที่ยว

“ผู้เข้มแข็ง” หรือ “ผู้อ่อนแอ”

ป้ายังไปไหวอยู่ แต่ว่ามันไม่สะดวกตรงที่ว่า เวลานั้นรถอะไรนานๆ มันเมื่อย ไม่เหมือนสมัยก่อน พอตอนอายุมาก เวลานั้นรถนานๆ พอลงจากรถต้องตั้งหลักสักพัก ลูกจากที่นั่งต้องยืนตรงสักพัก แล้วจึงค่อยๆ เดิน เดียวนี้จะเป็นแบบนี้ ดิดจริตเรื่องสุขภาพ เป็นที่อวัยวะในร่างกายเรานั้นเริ่มเสื่อม นั้งรถนานๆ ไม่อดทนเหมือนสมัยสาวๆ ข้อเขาเราก็ไม่ค่อยดี แต่การไปท่องเที่ยวก็ยังสามารถไปได้อยู่

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ถ้านั่งรถนานๆ จะเมื่อย ป้าจะเลี้ยงไม่ไป (ท่องเที่ยว) โกล ไปใกล้ๆ จะไป ปีก่อนไปนาน นั้งรถเมื่อยมาก...การไป อย่างที่บอกถ้านั่งรถนานจะเมื่อยขา แต่ว่าไม่รู้สิกว่ามันเป็นอุปสรรคอะไร

(มานิดา อรรถเจตน์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ส่วนใหญ่เดินทางด้วยรถอย่างเดียว มีปวดเมื่อยลำบ้าง เป็นธรรมดา คนแก่เดินทางมีปวดเมื่อย แต่ไม่ได้รู้สึกว่ามันอยากไป รู้สึกสนุกที่ได้ไป เพลินดี ไปทำบุญ ดีใจที่ได้ทำบุญ

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

เพราะฉะนั้นสังเกตได้ว่าตั้งแต่ที่ผู้สูงอายุเริ่มต้นก้าวเท้าออกจากบ้าน โดยสารยานพาหนะเพื่อเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ผู้สูงอายุที่ศึกษาจะต้องใช้ความพยายามในการต่อสู้กับอุปสรรคด้านสุขภาพร่างกายของตนเอง และอุปสรรคจากพื้นที่บางแห่งที่ไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 68 คน บอกว่าสำหรับตนเอง รู้สึกว่าการเดินทางไม่ลำบาก ดูแลตัวเองได้ ส่วนผู้สูงอายุอีก 7 คน บอกว่าสำหรับตนเองการเดินทางลำบาก เพราะรู้สึกว่าตนเองอายุมากแล้ว การเคลื่อนไหวร่างกายทำได้ยากลำบาก เหนื่อยล้าง่าย ไม่คล่องแคล่ว ซึ่งเป็นอุปสรรคในการเดินทาง

สำหรับผู้สูงอายุที่ได้ไปสังเกตการณ์ที่พม่าและอินเดีย จำนวน 15 คน พบว่าส่วนใหญ่ดูแลตนเองได้ค่อนข้างดี ร่างกายอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางบ้างเล็กน้อย มีผู้สูงอายุเพียง 2 คนเท่านั้นที่ต้องได้รับการดูแล นั่งรถเข็น นั่งเสลี่ยง เมื่อไปในพื้นที่ที่ต้องเดินเป็นระยะทางไกลๆ

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะกล่าวถึงว่า ช่วงเวลาระหว่างการเดินทางเป็นช่วงที่ “ทรมาน” สำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการใช้เวลาเดินทางนาน นั่งรถนาน เหนื่อยล้า การต่อสู้กับอุปสรรคในส่วนนี้ จึงเชื่อมโยงกับการสื่อสารที่ได้กล่าวไปแล้ว ผู้สูงอายุต้องวางแผนการเดินทางศึกษาข้อมูลล่วงหน้า จะเดินทางโดยยานพาหนะอะไร ใช้เวลานานหรือไม่ เหมาะสมกับตนเองหรือไม่ ข้อมูลเรื่องการเดินทางจึงมีความสำคัญกับผู้สูงอายุ

ขณะที่สุขภาพร่างกายซึ่งสำคัญที่สุดในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุก็ต้องพยายามเตรียมความพร้อมดูแลสุขภาพร่างกายของตนเอง ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะมองว่าอาการปวดเมื่อย เป็นอาการที่เกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดาในการเดินทาง แต่ก็ต้องมีวิธีการจัดการเพื่อบรรเทาความเหนื่อยล้าที่เกิดขึ้น จึงมีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพค่อนข้างแข็งแรง และกลุ่มที่อาจจะมีปัญหาด้านร่างกายในระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุแต่ละคนก็พยายามควบคุม จัดการกับสภาพความไม่พร้อม พยายามต่อรองในระหว่างการท่องเที่ยว เช่น หาพื้นที่หยุดพักเพื่อผ่อนคลายความเหนื่อยล้า เตรียมยารักษาอาการเจ็บป่วย มีอุปกรณ์ช่วยในการเดินทาง ปรับเปลี่ยนยานพาหนะให้เหมาะสมกับตนเอง เป็นต้น

ปรับเปลี่ยนยานพาหนะในการเดินทาง

ลำบาก เพราะว่ามันรถนานๆ แล้วขาบวม ส่วนมากแม่จะไปเครื่อง (เครื่องบิน)...จะไปเครื่องตลอด (จินตนา ลิมชัยกิจ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ไม่ลำบาก เพราะตอนที่เรายังทำงานราชการ เราก็เดินทาง ณ บัดนี้ เราก็ยังเดินทาง แต่ว่าการเดินทางตอนนี้ เรามักจะเดินทางโดยเครื่องบินที่ไม่แพง อาจจะเป็นด้วยที่เรามีความพร้อมทุกอย่าง จึงไม่รู้สึกลำบาก ถ้าลำบากก็ไม่ไป

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

มีพื้นที่ยึดเส้นสายผ่อนคลาย มีไม้เท้าช่วยเดิน

ส่วนใหญ่เราจะเดินทางตอนกลางคืน นอนในรถ ไปถึงที่หมายเช้า เวลานอนในรถ คนข้างๆ เขาหลับกันจริงจัง...ที่เราไม่หลับเพราะปวดขา แต่ถ้าได้เหยียดขาเวลาขึ้นลงรถสบาย เราต้องพกไม้เท้าตลอดเวลาขึ้นลง ตอนลงรถถ้าไม่ได้เอาไม้เท้าไป เราต้องยืนสั๊กพักแล้วจึงค่อยออกเดิน ถ้าเอาไม้เท้าไปด้วยจะสบายหน่อย ค่อยๆ เดินได้เลย

(นันทิ อินทร์ใหญ่, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2556)

การนั่ง (รถหรือยานพาหนะ) ต้องสบาย ปลอดภัย นั่งรถใหญ่ๆ เหยียดขาได้ แต่งตัวสบายๆ ขาสั้น ไม่อึดอัดมาก เตรียมน้ำ เตรียมอาหาร ไปแล้วต้องสบาย ไม่เครียด ไม่เหนื่อย

(กรไชย นาคทรพร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

สังเกตได้ว่าด้านร่างกาย ผู้สูงอายุจะต้องพยายามจัดการกับความไม่สบาย ความเจ็บปวดด้านร่างกาย ขณะที่ด้านจิตใจที่เข้มแข็งช่วยเสริมให้ผู้สูงอายุบรรเทาความเจ็บปวดร่างกายได้ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยากจะไปท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่อยากทำ อยากเดินทางเท่าที่จะทำได้ ซึ่งแสดงออกผ่านคำพูดที่ว่า “ไม่ได้รู้สึกลำบาก” “รู้สึกสนุกที่ได้ไป” เป็นต้น เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ด้านร่างกายระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไม่แข็งแรงเท่าคนในวัยอื่นๆ ก็จริง แต่ความพยายามออกมาท่องเที่ยว ถือไม่เท่าเดินด้วยตนเองหรือมีคนช่วยนำทาง แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งด้านจิตใจที่ยังพยายามต่อสู้ พาตนเองออกมาสู่โลกของการเดินทาง

“ผู้ต้องการความช่วยเหลือ”

ไม่ลำบาก ลูกจะดูแลเราด้วย แม่เดินไหวไหม กลัวแม่จะลำบาก ลูกมาช่วยประคองบ้าง มาจูงบ้าง เวลาขึ้นที่สูง เวลาปีนเขา ลูกเขาจะมาช่วย

(แวง มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ไม่นะ อาจจะเป็นเพราะว่าเราชอบเที่ยวอยู่แล้ว เราไม่ได้รู้สึกลำบาก จะรู้สึกสนุกสนาน ไม่ได้ซีเรียสอะไร ถ้าไปในประเทศที่ไม่ได้มีเพื่อนอยู่ จะไปกับทัวร์ เขาจะช่วยนำทางเรา เราไม่ต้องอะไรมาก แสบปัดในการเดินทาง

(มณฑนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ไม่ลำบากนะ แต่มีปัญหาอยู่อย่างเดียว สังขาร บางทีปวดหลัง ก่อนเดินทาง ส่วนมากจะไปหาหมอก่อน บางทีจะปวดหลังมาก ต้องไปหาหมอให้เขาฉีดยาแก้ปวดหลัง และกินยาแก้แสบ ที่นี้สบายเลย อยู่ได้สัปดาห์กว่าวันได้

(จรัสกรรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

อย่างไรก็ตาม ความคิดที่ว่า การพาผู้สูงอายุที่อายุมากเดินทางท่องเที่ยวจะเป็นภาระให้กับผู้อื่น ยังคงมีอยู่ แม้กระทั่งกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาก็แสดงความคิดเห็นว่า ไม่อยากจะเป็นภาระของลูกหลานหรือเพื่อนที่เดินทางด้วย พยายามจะไปท่องเที่ยวในช่วงที่ตนเองยังแข็งแรง ถ้าแก่มากกว่านี้ก็อาจจะไม่อยากไป เพราะลูกหลานต้องมาดูแล ดังนั้นผู้สูงอายุจึงต้องพยายามรักษาอัตลักษณ์ด้านร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะพยายามสร้างความคิดเชิงบวกและเชื่อมั่นว่าตนเองยังสามารถไปท่องเที่ยวได้

เดินทางแต่ละครั้งไม่ลำบากเลย ไม่ต้องมีคนดูแล ยังแข็งแรง เดินเหินได้ปกติ เข้าห้องน้ำได้สบาย เพราะยังแข็งแรง ลูกเขาถึงอยากให้ไปเที่ยวที่นั่นที่นี่ เพราะถ้าเดี๋ยวอายุมากกว่านี้ ไปไม่ไหวจะเป็นภาระ

(เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

นอกจากนี้การเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภูมิหลังผ่านประสบการณ์การใช้ชีวิต ความยากลำบากระหว่างการเดินทางที่มองเห็นจึงเป็นเพียงปัจจัยภายนอก อาจจะทำให้ร่างกายอย่างที่กล่าวไป แต่ในด้านความคิด ความรู้สึก กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเชื่อมั่นในสถานะของการเป็นผู้ใหญ่ที่สั่งสมประสบการณ์การเดินทางมาก่อน มีความพร้อมด้านสถานะทางสังคม มีเพื่อน มีคนรู้จัก มีเงินทองพร้อมสำหรับการท่องเที่ยว มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่สะสมมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาว วัยทำงาน จึงทำให้มองว่าการเดินทางท่องเที่ยวไม่ใช่เรื่องยากลำบากสำหรับตนเอง

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็นผู้มีประสบการณ์จึงเป็นจุดแข็งของผู้สูงอายุที่ใช้ต่อสู้กับวาทกรรมที่มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ โดยเฉพาะการต่อสู้ผ่านพื้นที่ “การเดินทางท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แตกต่างจากงานอดิเรกอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถทำอยู่ที่บ้านได้ แต่การเดินทางท่องเที่ยวผู้สูงอายุต้องมีความกล้าหาญที่จะออกจากบ้าน ทั้งที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงเท่าคนหนุ่มสาว กล่าวได้ว่าการเดินทางเปรียบเป็นพื้นที่ที่สื่อสารให้เห็นถึงความเข้มแข็งของผู้สูงอายุมากกว่าด้านที่อ่อนแอ

ลุงยังช่วยเหลือดูแลตัวเองได้ ลุงขับรถไปเที่ยวกับเพื่อน จะผลัดกันขับ เมื่อสมัยหนุ่มๆ สังคมยังแคบอยู่ ลุงจึงมองว่าลำบากกว่าตอนนี้ ตอนนี้มีอายุมาการู้สึกว่าเราผ่านประสบการณ์มา สังคม โลกเราเปิดกว้างมากกว่า เรารู้จักคนเยอะขึ้น สังคม สั่งสมประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมามากกว่าคนหนุ่ม ลุงเคยไปอยู่หลายจังหวัด ต่างประเทศก็เคยไปมาแล้ว ถือเป็นกำไรชีวิตเลย

(โสภณ อิมกมล, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ยังไม่ขนาดนั้น ยังไม่ต้องมีคนดูแล แต่ลุงคิดว่าตอนสมัยหนุ่มๆ ลำบากกว่า เพราะตอนนั้นยังหนุ่มเพิ่งทำงาน ไม่ค่อยมีตังค์ ยังไม่รู้จักรักใคร ไปไหนก็ลำบากกว่า แต่ว่าตอนนั้นร่างกายแข็งแรงกว่าตอนนี้ แต่ด้านสังคมคนสูงวัยจะมีประสบการณ์มากกว่า รู้จักรักคนเยอะกว่า ยิ่งถ้าทำงาน หรือรับราชการที่ต้องเดินทาง เราจะรู้จักพื้นที่ ผู้คนมากกว่าคนที่ไม่ได้มีประสบการณ์ตรงนี้ ถ้าเป็นข้าราชการอื่นๆ เช่น ครู อนามัย สาธารณสุข ที่ทำงานอยู่กับที่ เขาจะไม่รู้ไม่เห็นแบบเรา

(จำลอง กาเผือก, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ดังนั้นผู้สูงอายุที่พยายามต่อสู้เพื่อที่ตนเองจะได้ไปท่องเที่ยว ต้องพยายามควบคุมดูแลสุขภาพร่างกาย เตรียมความพร้อมอย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว และถึงแม้ว่าจะพื้นที่การท่องเที่ยวอาจจะสร้างความลำบากทางด้านร่างกายให้กับผู้สูงอายุมากน้อยแตกต่างกัน แต่ด้านจิตใจ ผู้สูงอายุไม่ได้รู้สึกถึงความลำบากทางกายเป็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีใจที่พร้อมจะท่องเที่ยว ทั้งนี้ทุนที่เข้ามาเสริมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุคือทุนเรื่องประสบการณ์การเดินทาง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์การทำงานและการเดินทางมาแล้ว จะทำให้การเดินทางในวัยสูงอายุเป็นเรื่องที่เชี่ยวชาญมากกว่าเป็นความยากลำบาก

(2) การแวะพักระหว่างเดินทางและการเข้าห้องน้ำของผู้สูงอายุ

สิ่งที่สำคัญสำหรับนักท่องเที่ยว อีกพื้นที่หนึ่งที่จะขาดไม่ได้คือ “การแวะพักระหว่างการเดินทาง” และ “การเข้าห้องน้ำ” อย่างที่ได้กล่าวไปแล้วว่า การรับรู้ข้อมูลการเดินทางล่วงหน้า คาดการณ์เวลาที่ใช้ในการเดินทางนานเท่าใด จะมีที่หยุดพักหรือพักรถตรงไหน ที่เข้าห้องน้ำมีหรือไม่ จำเป็นมากสำหรับผู้สูงอายุ อีกทั้งสภาพร่างกาย การเคลื่อนไหว การลุกนั่งระหว่างลงรถ ระหว่างเข้าห้องน้ำต้องระมัดระวังมากกว่าปกติ ห้องน้ำจึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งสำหรับผู้สูงอายุต้องพยายามสำรอง ปรับตัว หรือหาวิธีการเตรียมพร้อมรับกับความไม่สะดวกที่อาจเกิดขึ้นในการท่องเที่ยวสถานที่บางแห่ง

แวะบ่อย แวะปั้ม เข้าห้องน้ำ แต่ก่อนมีปัญหาเรื่องเข้าห้องน้ำ มีปัญหาเราก็กักขาไป แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นปัญหาแล้ว แต่ไปเมืองนอกอุปสรรคมาก หาห้องน้ำ ต้องเอาแพมเพิสไปแต่ไม่เคยใช้ อย่างไม่ที่จีน ไปจิ่วโจว ส้วมสกปรก เพื่อนเขาใส่แพมเพิส เขาสบาย แต่เราไม่ได้ใส่ ไปอินเดีย นั่งริมทาง ข้างทาง นุ่งกระโปรงดีที่สุด...เรื่องที่กังวลระหว่างเดินทางคือเรื่องห้องน้ำ จะมีห้องน้ำไหม ถ้าต้องเข้าห้องน้ำกลางทางจะทำยังไง ส่วนใหญ่คนสูงวัยจะเป็นแบบนี้

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

เวลาขับรถไปไหนกัน จะมีห้องน้ำของคนพิการ มีที่นั่งดี ที่จับยึด ไม่งั้นเรานั่งไม่ได้ การเดินทางเดี๋ยวนี้สะดวกขึ้นเยอะเลย เวลาไปไหน ถนนหนทาง ห้องน้ำต่างๆ

(นันทิ อินทรใหญ่, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2556)

สุขภาพพร้อมในการเดินทาง ถ้าพูดถึงตัวเองส่วนตัวคือมีปัญหาเรื่องห้องน้ำ ถ้าเป็นห้องน้ำที่เป็นชักโครกยังไหว แต่ถ้าเป็นห้องน้ำที่ไม่เป็นชักโครกไม่ไหว เพราะเราลุกนั่งไม่สะดวก มีเพียงเท่านี้ที่เป็นปัญหา

(พันธ์พงศ์ เลิศบุญชู, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การเข้าห้องน้ำมีผลต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุอย่างมาก ห้องน้ำเป็นพื้นที่ซบถ่ายของเสีย ออกจากร่างกาย เพื่อให้ร่างกายกลับมาพร้อมที่จะเดินทาง ไม่ว่าจะเดินทางด้วยยานพาหนะใดก็ตาม ผู้สูงอายุจะต้องมีพื้นที่ให้ร่างกายได้ผ่อนคลาย

ยิ่งถ้าเป็นการเดินทางระยะไกลๆ พื้นที่ในการเคลื่อนไหวร่างกายมีน้อย เมื่อถึงจุดแวะพัก ผู้สูงอายุ ต้องลุกออกมาเดิน ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ เข้าห้องน้ำ และอื่นๆ ทำให้สภาพร่างกายได้รับการฟื้นฟู ผ่อนคลาย จากการติดอยู่บนยานพาหนะเป็นระยะเวลาเวลานาน เพราะฉะนั้นพื้นที่การแวะพักและการเข้าห้องน้ำจึงเป็น พื้นที่ที่มีความจำเป็นมากสำหรับผู้สูงอายุ การเดินทางระยะไกลสำหรับผู้สูงอายุจึงต้องมีช่วงการหยุดพัก มากกว่าปกติ ในขณะที่คนหนุ่มสาวอาจจะสามารถเดินทางไกลโดยที่ไม่จำเป็นต้องหยุดพักมากนัก เพราะ สุขภาพร่างกายแข็งแรงมากกว่า

ต้องแวะ (พัก) บ่อย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยในการขับรถ ร่างกายเราด้วย อายุมาก นั่งรถไปเหน็ดเหนื่อย ขับรถไป (ความเร็ว) 80 หรือ 90 พอ ลุกเป็นคนขับรถ

(สมบัติ มามิเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

อาจจะเข้าห้องน้ำยากหน่อย (ที่อินเดีย) แต่แม่ไม่มีปัญหา เข้าที่ไหนก็ได้ ตอนแรกๆ ที่ไปก็ลำบาก แต่พอได้ไปแล้วก็ชินสบาย มีห้องน้ำให้เข้า แต่สกปรกมาก เรายังไม่เข้าเลย มาเข้าห้องน้ำข้างนอกที่ใหญ่ที่สุดในโลก สนุกดี

(จรัสกรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

จากการไปสังเกตการณ์ที่ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอินเดีย ซึ่งต้องนั่งรถเป็นระยะทางไกลๆ ห้องน้ำที่อินเดียมีไม่เพียงพอ จุดพักรถสำหรับนักเดินทางต้องอาศัยการแวะวัดไทย ผู้สูงอายุที่เดินทางไปอินเดียรับรู้ปัญหานี้ก่อนล่วงหน้าจากบริษัททัวร์ที่ให้ข้อมูล ตัวผู้สูงอายุก็มีการเตรียมความพร้อมร่างกาย ไม่ดื่มน้ำมาก ระหว่างที่อยู่บนรถเดินทาง และบริษัททัวร์ก็อำนวยความสะดวกให้ มีการจอดรถข้างทางเป็นระยะๆ และมีการจัดเต็นท์สำหรับเข้าห้องน้ำให้กับลูกทัวร์

พื้นที่การแวะพักและการเข้าห้องน้ำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การเดินทางเป็นไปตามเป้าหมาย อย่างไรก็ตามการเข้าห้องน้ำมีความจำเป็นสำหรับนักเดินทางทุกคน แต่จำเป็นมากสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องได้เข้าห้องน้ำในช่วงเวลาที่ต้องการ เพราะสภาพร่างกายของผู้สูงอายุไม่สามารถกลั้นของเสียไว้ได้นาน ผู้สูงอายุจึงมีความกังวลเรื่องห้องน้ำ กลัวจะเจอห้องน้ำที่ไม่ดีหรือไม่มีห้องน้ำให้เข้า ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้มองว่าการเข้าห้องน้ำเป็นปัญหาใหญ่ก็มีเช่นกัน ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นห้องน้ำที่ปิดมิดชิด แต่ขอให้มีพื้นที่ในการซบถ่ายของเสียที่เหมาะสม แต่ถ้าหากไม่มีห้องน้ำ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็พยายามต่อรอง เรียนรู้วิธีการจัดการตนเอง และปรับตัว เช่น การเตรียมผ้าอ้อมผู้ใหญ่สำหรับการเดินทาง ผู้สูงอายุมองว่าความลำบากทางกายเป็นเรื่อง

ภายนอก トラบไตที่สามารถจัดการตนเองได้ ก็ยังไปท่องเที่ยว สำคัญที่จิตใจมากกว่าที่ต้องการจะเดินทางหรือไม่ ถ้าจิตใจพร้อม จะเป็นแรงผลักดันให้ผู้สูงอายุพยายามต่อสู้ ดูแลสุขภาพ เพื่อที่จะไปท่องเที่ยวได้โดยไม่เป็นภาระของครอบครัวหรือเพื่อนมากนัก

(3) การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ / “การเดิน” และ “การขึ้นที่สูง”

“การเดิน” เป็นการเคลื่อนไหวร่างกายขั้นพื้นฐานของมนุษย์ นับตั้งแต่มนุษย์เกิด เด็กๆ เริ่มต้นการเรียนรู้การคลาน การเดิน และการวิ่ง เราเรียนรู้วิธีการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะเอาชีวิตรอด ในช่วงวัยเด็ก เราต้องการคนที่จะหัดให้เราเดิน จนกระทั่งเราเข้าสู่วัยรุ่น วัยหนุ่มสาว การเดินและการวิ่งแสดงถึงความแข็งแรงของร่างกาย เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ “การเดิน” ยังเป็นสัญลักษณ์ของความแข็งแรงเช่นกัน ผู้สูงอายุที่ยังเดินได้ด้วยตนเอง แสดงถึงความแข็งแรงของร่างกาย การเดินจึงมีความสำคัญมากที่สุดสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการจะท่องเที่ยว

การเดินทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปสัมผัสความงามของพื้นที่ท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างใกล้ชิด ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวจะกล่าวถึงการเที่ยวชมทัศนียภาพ สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ โดยใช้การเดินเป็นหลัก สำหรับผู้สูงอายุบางส่วนยังไม่มีปัญหาในการเดิน สามารถเดินได้อย่างคล่องแคล่ว ไม่แตกต่างจากคนหนุ่มสาวหรือบางคนอาจจะแข็งแรงกว่า แต่สำหรับผู้สูงอายุบางส่วน การเดินหลายๆ ก็ทำให้ร่างกายรับไม่ไหวได้เช่นกัน เมื่อเปรียบเทียบกับคนหนุ่มสาว การเดินจึงเป็นความท้าทายสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในเรื่องการเดิน สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ “ไม่สามารถไปท่องเที่ยวได้ทุกที่” แต่จะสามารถไปท่องเที่ยวได้ก็ต่อเมื่อ “มีผู้ช่วยเหลือ”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ยังไม่ได้คิดอะไรมาก เพราะเดินได้ แต่ที่แย่งหน่อยคือผลออกไปว่า ได้วันกับเมืองไทย เวลามันต่างกันหนึ่งชั่วโมง เขาเร็วกว่าเร็วหนึ่งชั่วโมง เกือบตกเครื่องบิน...กว่าจะเดินไปถึงทางขึ้นเครื่อง ไม่ใช่เดินอย่างเดียว วิ่งด้วยพร้อมลากกระเป๋า กระเป๋าใบเล็ก ขาแข็งเขี้ยว ลากไปลากมา กระเป๋าตีเอาบ้าง เป็นประสบการณ์ที่ร้ายมากสำหรับคนสว. เด็กวิ่งอยู่ข้างหน้า เราก็พยายามวิ่งให้ทันเขา วิ่งทันขึ้นเครื่อง ประตูปิดตามหลังเราพอดี

(อุ๋นเรื่อน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

แต่ก่อนนี้ไป (เที่ยว) 2 ครั้งต่อปี เพิ่งหยุดเมื่อปีที่แล้ว ที่หยุดไปเพราะเราเดินช้า เราเกรงใจเพื่อน เรากลับเราจะ เป็นภาระให้เพื่อน เพราะเราไปเพื่อนต้องดูแลเรา...เราต้องดูแลร่างกายเราให้แข็งแรงก่อน เพื่อนเขาจะเที่ยวไม่สนุก ถ้าเขาต้องมาเป็นห่วงเรา เพื่อนเขาไม่ว่าหรอก แต่เราเกรงใจเขา ในชมรม (ชมรมผู้สูงอายุ) เราดูแลกันและกันทั้งนั้น มีเพื่อนที่คอยจุง คอยดูแลเรา

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

การเดินของผู้สูงอายุจึงสื่อถึงความแข็งแรงของร่างกาย ถ้าหากว่าผู้สูงอายุรู้สึกว่าการเดินได้ไม่คล่องแคล่วหรือเดินช้ากว่าปกติ เป็นสัญญาณของสุขภาพที่ไม่พร้อมเดินทางไกล เมื่อเดินไม่ได้ ผู้สูงอายุอาจจะรู้ว่าตนเองไม่อยากไปท่องเที่ยว เพราะไม่ต้องการเป็นภาระเพื่อนที่เดินทางด้วย ถึงแม้ว่าเพื่อนจะเต็มใจในการดูแลก็ตาม

ผู้สูงอายุที่มีปัญหาเรื่องการเดิน อาจจะมีเพื่อนคอยช่วยประคองเดิน มีไม้เท้าช่วยเดิน หรืออาจจะนั่งรถเข็น แต่ถ้าหากเป็นพื้นที่สูง “การเดินขึ้นที่สูง” จะเป็นปัญหาสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ มีโรคประจำตัว และส่งผลต่อการเดิน จะหลีกเลี่ยงไม่ขึ้นที่สูง หรืออาจจะมียุทธวิธีอื่นๆ ในการพาตนเองไปยังจุดหมายปลายทางให้ได้ ถ้าสถานที่เหล่านั้นมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวก เช่น กระจาขึ้นที่สูง เสาสี่เหลี่ยม รถเข็น รถเล็ก เป็นต้น เหล่านี้เป็นวิธีการที่ช่วยเพิ่มความสามารถให้กับผู้สูงอายุในการขึ้นไปสถานที่สูงๆ ได้ง่ายขึ้น ไม่เฉพาะเพียงแต่ผู้สูงอายุที่ใช้วิธีการเหล่านี้ คนหนุ่มสาวด้วยเช่นกัน แต่อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่างๆ จะเป็นประโยชน์กับกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่าคนหนุ่มสาว

อีกที่หนึ่งล่าสุดที่ไปกับเพื่อนไปวังน้ำเขียว (จังหวัดนครราชสีมา) ไปตามถ้ำ ไม่ได้เข้าไปถ้ำกับเพื่อน เพราะมีปัญหาเรื่องขา เราจะเดินลำบากกว่าคนอื่น เราก็นั่งคอยเขาหน้าถ้ำ ไปเชียงใหม่ เชียงราย ต้องเดินขึ้นคอย เราก็ดูเดินไม่ไหว ต้องนั่งคอยเขาอีกเหมือนกัน แต่เราจะได้ชมธรรมชาติที่อยู่ด้านล่างๆ ถ้าเป็นที่สูงๆ เราจะไม่ค่อยได้ขึ้นไป

(อาภรณ์ สอนจันทร์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ลำบากกว่า เดินมากๆ เหนื่อย ถ้าขึ้นไปที่สูงๆ จะไม่ขึ้น วัตถุประสงค์ที่ต้องขึ้นบันไดเยอะเลย เราจะไม่ขึ้น ผากเงินเขาไปว่าให้เอาไปทำบุญให้ด้วย จะนั่งรอข้างล่าง ผากเขาขึ้นไป

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

ล่าสุดผมไปเมืองจันทบุรีต้องเดินขึ้นเขาก็ไม่ไหว สุดท้ายต้องยอมนั่งเสลี่ยงขึ้นไป หรือแม้กระทั่งไปพม่า จะเดินขึ้นไปพระธาตุนครอินทร์เขานไม่ไหว มีคนมาแบกเสลี่ยงให้เรา ถ้าไม่อย่างนั้นเราคงขึ้นไม่สำเร็จ เป็นเรื่องธรรมดาว่าการเดินทางแต่ละช่วงอายุจะขึ้นอยู่กับสุขภาพของตัวเอง เริ่มถอยลงเข้าสู่จุดที่อ่อนแอลงเรื่อยๆ วิธีการเที่ยวต้องระมัดระวังมากขึ้น

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

“การเดิน” ไปยังพื้นที่ต่างๆ ในระหว่างการท่องเที่ยวเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว แสดงให้เห็นถึงความพยายาม ต้องการเตรียมความพร้อม เพื่อที่เมื่อเวลาต้องเดินทางไปเที่ยวหรือไปท่องเที่ยว ตนเองจะสามารถเดินได้

ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจะพยายามต่อรองว่าต้องเป็นการเดินที่ไม่สมบุกสมบัน ระยะทางไม่ไกล หลีกเลี่ยงการเดินขึ้นที่สูง ถ้ารู้ว่าสภาพร่างกายของตนเองไม่ไหวจริงๆ รวมไปถึงมีการนั่งกระเช้าขึ้นที่สูง ใช้เก้าอี้รถเข็น นั่งเสถียร หรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่ช่วยพาขึ้นที่สูง จะดีกว่าการเสี่ยงเดินด้วยตนเองซึ่งอาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ

ตอนนี้สุขภาพดีขึ้น แต่เดินช้า อย่างอื่นไม่มีปัญหา เดินช้าอย่างเดียว แต่ตอนนี้พยายามออกกำลังกาย มันดีขึ้น ถ้าเราไม่เข้มแข็ง เราไม่มาออกกำลังกาย จะไม่ดี เราต้องสู้ เราต้องมาให้ได้ ใจมันสู้ ร่างกายถึงจะไม่สู้ เดียวก็พยายามมาออกกำลังกายจนได้ ร่างกายจะเดิน ไม่ไหว แต่พยายามไปจนได้ เราสู้ (เพื่อน) ช่วยประคอง ดันหน้าดันหลัง ไปกิน ไปนอน ไปตรงไหน เพื่อนจะช่วยดูแลตลอด อยู่ได้ทุกวันนี้ ก็เพราะอย่างนี้จริงๆ มีความสุข

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ไม่ควรเดินทางสมบุกสมบันมาก ขาแข็ง เขาไม่ค่อยดีเหมือนสมัยก่อน สถานที่ที่ไปต้องเลือกด้วยว่าเหมาะสมกับเราไหมที่เราจะเดินทางในลักษณะนั้น เมื่อก่อนขึ้นรถลงเรืออยากไปชอบ แต่เดี๋ยวนี้ต้องระมัดระวังขึ้นลงบ่อยๆ ไม่ดี พลาดตกลงไปอันตราย

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

การก้าวเดินแต่ละก้าวของผู้สูงอายุจึงมีความหมาย ผู้สูงอายุที่ไปอยู่ในพื้นที่สูง ระหว่างเดินขึ้นเขาหรือทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ทำหาย ยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของความพยายาม ความมุ่งมั่นในการเดินทาง เมื่อคนอื่นมองมาที่ตัวผู้สูงอายุ ที่สามารถเดินขึ้นเขาหรือเดินขึ้นที่สูงได้ คนที่มองเห็นผู้สูงอายุจะรู้สึกได้ว่า ในเมื่อผู้อาวุโสยังสามารถเดินได้ ตัวเองที่ยังไม่สูงวัยก็ต้องสามารถทำได้เช่นกัน

ผู้สูงอายุที่ออกไปท่องเที่ยว ไปทำกิจกรรมต่างๆ จึงมีส่วนสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุให้คนอื่นได้รับรู้ โดยเฉพาะความเข้มแข็งของผู้สูงอายุใน “การเดิน” เป็นการสื่อสารและสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ที่ได้พบเห็นมีความพยายามในการทำกิจกรรมต่างๆ มากยิ่งขึ้น

เราเดินขึ้นเขาศิขณู เดินขึ้นภูกระดึง ขึ้นได้ เพียงแต่ถ้าเราเหนื่อย เราจะนั่งพัก ไม่หัดโหมมาก เราไปภูกระดึงครั้งหลังสุดตอนเกิดสึนามิ ตอนนั้นอยู่บนภูกระดึง เดินไหว เราได้เป็นกำลังใจให้คนอื่น ๆ เพราะเขาดูเราว่าอายุเยอะแล้ว เขาหันมามองเรา แล้วเขาคุยกันว่า มองเห็นเรา ว่าเรายังไปได้เลย เขาเองเขาต้องไปได้ เราค่อนข้างจะแข็งแรง

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุก็รู้จักประเมินสภาพร่างกายของตนเอง พร้อมทั้งจะ “ขอความช่วยเหลือ” เมื่อจำเป็นจริงๆ และจะรู้จักระมัดระวังตนเอง ไม่ให้หกล้ม โดยเฉพาะการก้าวเดินพื้นที่สูง พื้นที่ต่างระดับ พื้นที่ชันบันได ผู้สูงอายุจะขอความช่วยเหลือ รวมไปถึงในกรณีที่เดินทางกับบริษัททัวร์ อย่างที่กล่าวไปแล้วว่า ทัวร์จะดูแลผู้สูงอายุ การจัดที่พักในชั้นที่ไม่สูงมากนัก อีกทั้งการไปเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ถ้าเป็นทัวร์ที่มีผู้สูงอายุ ต้องจัดให้ผู้สูงอายุได้เดินพอประมาณ ไม่มากจนเกินไป

อย่าให้หกล้มเป็นดีที่สุด กลัวที่สุดเวลาไปเที่ยวถ้าเราล้มไปนี่แย่เลย ไปเที่ยวกับน้องๆ น้องสาวคนหนึ่งล้มไปหน้าคว่ำเลย แต่ไม่เป็นไร เราเห็นแล้ว เรากลับเลย เราต้องระวัง ถ้าต้องเดินที่ต่างระดับ จะระวัง บางทีจะเรียกเลย หนูๆ จูงหน่อย เราใช้ไม้เท้าช่วยเดิน ลูกสาวส่งมาให้จากเมืองนอก พับได้ใส่กระเป๋า ตอนนี้อย่าเอาไม้เท้าออกมาใช้ตลอดเวลา ไม้เท้าช่วยได้เยอะ ใช้ยันได้

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

ทุกวันนี้ก็กลัวอย่างเดียว กลัวว่าจะเดินไม่ไหว แต่เราต้องเตรียมความพร้อมรับมือกับสภาพร่างกาย เรา เราจะทำอย่างไรให้แข็งแรงเพราะถ้าเดินไม่ไหวนี้จบเลยนะ ไปไหนมาไหนไม่ได้ จบเลย ทำอะไรไม่ได้ สิ่งหนึ่งที่ต้องดูแลคือเรื่องสุขภาพร่างกาย ขาที่จะพาเราไปไหนมาไหน มือของเราที่ต้องใช้จับสิ่งต่างๆ นี่เป็นส่วนสำคัญที่เราต้องดูแล ตอนนี้อย่างไรก็ตามเราพยายามดูว่าอะไรที่จะรักษากระดูกได้บ้าง อาหารเสริมต่างๆ บำรุงกระดูก คอลลาเจนต่างๆ ทุกวันนี้ใช้อยู่

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุขภาพร่างกายจึงเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องใส่ใจดูแล สังเกตได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจะใส่ใจสุขภาพมากขึ้นกว่าปกติ เช่น พยายามหาเวลาออกกำลังกายเป็นประจำ พบแพทย์ รวมไปถึงรับประทาน อาหารเสริมต่างๆ กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นการผลักดันให้ผู้สูงอายุต้องพยายามดูแลร่างกายของตนเองให้แข็งแรง เพื่อที่จะไปไหนมาไหนได้ เดินทางท่องเที่ยวได้ พึงพบบุคคลอื่นให้น้อยที่สุด ไม่เป็นภาระในการเดินทาง อีกทั้งความตั้งใจและใส่ใจดูแลตนเองของผู้สูงอายุอาจจะเป็นการกระตุ้นให้ผู้พบเห็นมีกำลังใจ

พละกำลัง ต้องเตรียมความพร้อมของร่างกาย ระมัดระวัง การเดินต้องระมัดระวังตัวขึ้น เพราะเราไม่ใช่เด็กสาวๆ แล้ว พร้อมด้วยเงินในกระเป๋าสำคัญที่สุด จะไปรอดหรือไม่รอดก็ตรงนี้ ไปแล้วต้องไม่เป็นภาระกับใคร เอาตัวรอดให้ได้ การไป (ท่องเที่ยว) ของเราอาจจะไปกระตุ้นผู้สูงอายุคนอื่นให้หันมาทำกิจกรรม เพราะเราไม่อยากเป็นภาระกับใคร ออกกำลังกาย ดูแลตัวเอง เพราะไม่อยากเป็นโรคภัยไข้เจ็บ

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาที่ท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะรู้สึกว่าการเจ็บป่วยที่เคยมี ไม่แสดงอาการระหว่างท่องเที่ยว อาจจะเห็น้อยลงจากการนั่งรถ การเดิน และอื่นๆ แต่เมื่อได้อยู่ในระหว่างท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะรู้สึกว่าสภาพร่างกายมีความเข้มแข็ง ถึงแม้ว่าจะเจ็บป่วย ไม่สบาย แต่เมื่อได้มาท่องเที่ยว ใช้เวลากับครอบครัว ได้เจอเพื่อนฝูง ทำให้ความไม่สบายทั้งร่างกายและจิตใจได้บรรเทาเบาบางลง

(สุขภาพ) ไม่เป็นอุปสรรค เวลาไปเที่ยวรู้สึกว่ามัน (ความเจ็บป่วย) หายเองโดยอัตโนมัติ บางครั้งก็ไม่เข้าใจเหมือนกันนะ แม่คิดว่าอาจจะเป็นเพราะว่าเราไม่เครียด แต่แม่ต้องเตรียมยาไปและกินเป็นเวลา ถึงทุกวันนี้ยังต้องกินยาเป็นเวลา

(จินตนา ลืมชัยกิจ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ไปเที่ยวสบายตา มองสิ่งดีๆ ถ้าอยู่บ้านดูทีวี ทำงานบ้าน นอนพักผ่อน แต่อยู่บ้านคอยจะนึกว่าเราไม่สบายอยู่เรื่อย เวียนหัว เวียนเกล้า แต่ถ้าออกไป (ท่องเที่ยว) แล้วสบาย โปร่งโล่ง

(อัมพร สุขประเสริฐ, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

“พื้นที่การท่องเที่ยว” จึงเป็นพื้นที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุพยายามฟื้นฟูสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง การเดินออกจากบ้าน ไปสู่พื้นที่สาธารณะ ไปท่องเที่ยว ได้ไปเห็นสิ่งต่างๆ ของผู้สูงอายุ จึงเปรียบเหมือนการสะท้อนกลับมาเพื่อที่จะทำความเข้าใจและรู้จักตนเองมากขึ้น เช่น การไปเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้ว่าต้นทุนหรือพื้นที่ร่างกาย (Physical space) ของตนเองเป็นอย่างไร การไปท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้ว่าตนเองมีความสามารถอะไรบ้าง ความสามารถบางอย่างอาจจะถูกลบเลือนไปด้วยความคิด (Mental space) ที่คิดว่าตนเองอายุมากแล้ว แก่แล้ว แต่เมื่อได้ออกไปท่องเที่ยว ไปสัมผัสกับพื้นที่การท่องเที่ยวโดยตรง (Social space) ผู้สูงอายุกลับได้เห็นว่าตนเองยังสามารถฟื้นฟูความสามารถเหล่านั้นกลับมาได้ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวร่างกาย การพยายาม “ก้าวเดิน” เพื่อไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นวิธีการสื่อสารหรือช่องทางสื่อสารที่แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังไม่ยอมแพ้และพยายามต่อสู้ในการใช้ชีวิต ความสามารถในการเดินได้ของผู้สูงอายุ จึงเป็นอำนาจหรืออัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง

(4) กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ กิจกรรมการท่องเที่ยวจะสอดคล้องไปกับการอธิบายประเภทการท่องเที่ยวที่กล่าวไป ได้แก่ การชมธรรมชาติ ตั้งแคมป์ ไหว้พระ ทำบุญ ชมเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากข้อค้นพบของงานชิ้นนี้ การจัดประเภทกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุควรจะเชื่อมโยงกับคุณลักษณะทางร่างกายของผู้สูงอายุ จึงแบ่งประเภทกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

ประการแรก กิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกายค่อนข้างมาก เช่น การไหว้พระที่ต้องเดินขึ้นที่สูงหรือเดินระยะทางไกล การชมธรรมชาติ การชมทัศนียภาพของเมืองที่ต้องเดินมาก การเดินขึ้นที่สูง การเดินป่า การตั้งแคมป์ การว่ายน้ำ การพายเรือ การดำน้ำ เป็นต้น

ประการที่สอง กิจกรรมที่อาจจะได้เคลื่อนไหวร่างกายมากนัก เน้นการพักผ่อน เดินไม่มาก การสังสรรค์ ร้องเพลง เล่นเกม รับประทานอาหาร หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่จำเป็นต้องใช้พลังกำลังมากนัก

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรง ชอบความท้าทาย ยังสามารถทำกิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกายอาจจะมีน้อยกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกทำกิจกรรมที่เน้นการพักผ่อนเป็นหลัก เพราะรู้สึกว่เมื่อตนเองเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ กิจกรรมแบบสงบสุขมันไม่เหมาะกับตนเอง แต่ส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุไม่รู้สึกรว่การท่องเที่ยวสร้างความยากลำบากสำหรับตนเอง

อย่างไรก็ตามการเดินทางหนึ่งครั้งของผู้สูงอายุ อาจจะได้ทำกิจกรรมที่เป็นการพักผ่อนและกิจกรรมที่ต้องเคลื่อนไหวร่างกายหรือมีความน่าตื่นเต้น ไปพร้อมๆ กัน ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มที่เดินทางก็จะเน้นกิจกรรมแตกต่างกัน บางกลุ่มชอบทำกิจกรรมมากๆ ชอบเดิน ชอบไปดู ไปชมสิ่งต่างๆ บางกลุ่มเน้นการพักผ่อน อยู่กับครอบครัว ร้องเพลง เล่นเกม ชมธรรมชาติแบบสบายๆ สำหรับผู้สูงอายุที่ไปทัวร์ก็จะเลือกดูโปรแกรมการเดินทางที่เหมาะสมกับตนเอง การเดินทางกับทัวร์จะมีการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน มีความต่อเนื่อง และค่อนข้างกระชับ เพื่อให้ท่องเที่ยวตามเป้าหมายได้อย่างครบถ้วน

ก. กิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวของร่างกาย

ผู้สูงอายุจะระมัดระวังเป็นพิเศษในการทำกิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกาย กิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกาย อาจจะมีคามหมายบ่งบอกถึงความเยาว์วัย ความเป็นหนุ่มสาว ผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมอาจรู้สึกถึงความเป็เด็ก ความสนุกสนานที่ซ่อนอยู่

ตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่น่าสนใจ เช่น การเผชิญกับอากาศหนาว วิ่งเล่นปาลิมะ การเล่นสเก็ตน้ำแข็ง เดินขึ้นเขาเพื่อไหว้พระ เดินป่า ตั้งแคมป์ ล่องแก่ง และอื่นๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุไม่กลัวต่อความยากลำบากที่ต้องพบระหว่างการท่องเที่ยว กลับมองว่เป็นความท้าทาย

เผชิญกับอากาศหนาว / เล่นสเก็ตน้ำแข็ง

ไม่เคยเลย ไม่เป็นอะไรระหว่างทาง ตอนไปเที่ยวสภาพร่างกายดี แข็งแรง รับมือได้กับอากาศหนาวๆ แต่แฟนรับไม่ค่อยได้ ไปสวิสเรายังโกยหิมะปาลใส่เขา (สามี) เขานั่งหมอบเลย แต่เราวิ่งเล่นไปเล่นสเก็ตน้ำแข็งกับฝรั่งด้วย

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

เดินขึ้นเขา / เดินขึ้นที่สูง

ล่าสุดไปขึ้นเขาคิชฌกูฏที่จันทบุรี เราเดินทางไป ถึงตอนค่ำ ไปนอนที่หาดเจ้าหลาว รุ่งขึ้น กินอาหารเรียบร้อย เราถึงขึ้นเขา คนทั่วไปเขาจะเดินไปที่พระบาท เขาจะไม่เดินต่อไปจนสุดเขตที่เรียกว่าเขตผ้าแดง เพราะมันไกล จะมีรถขึ้นไปก่อนแล้วถึงจะเดิน เดินขึ้นบันไดไปไกลกว่าๆ พอไหวพระเสร็จต้องเดินเข้าป่าต่อไปอีก ขึ้นๆ ลงๆ เขา 2 กิโล ที่ไปอยากจะทำเขาไปกันทำไม ทำไมคนจึงอยากไปไปแล้วจะได้เห็นอะไรบ้าง ความลำบากที่ว่าเป็นอย่างไร

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ตอนนี้ยังไม่รู้สึกว่าแตกต่างจากสมัยก่อน สภาพร่างกายผมว่าผมยังพร้อม แม้กระทั่งเรื่องขึ้นเขาที่เขาบอกกันว่ากันดารผมยังขึ้นได้ทุกครั้ง ไม่เคยมีปัญหา ค่อนข้างจะโอเคกับเรื่องสุขภาพ

(ฉัตรรัตน์ ธีระภูษาวิวัฒน์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

เดินป่า / ตั้งแคมป์ กางเต็นท์นอน

เราน่าจะไปทางธรรมชาติมากกว่า ที่ไปตามอุทยานจะเป็นป่าทั้งนั้นเลย เดินป่า ตั้งแคมป์ ข้ามไปเกาะไปบ้าง ไปไม่กลัวอันตราย ยิ่งตอนหกลีบต้นๆ ยังแข็งแรงกันมาก มีคนนำ แล้วเวลาเราไปกันเราไปแบบดี เราไปในฐานะญาติของหัวหน้าอุทยาน เรามีคนรู้จัก เพื่อนฝูง รุ่นน้องที่คอยดูแลเราอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ เราจะไปทางไหนเขาก็พาเราไป คอยเทคแคร์เราตลอด มีคนนำเราเวลาเดินในป่า ช่วยดูแลเราเต็มที่ ไม่ให้เราหลงเด็ดขาด

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ล่าสุดไปพักโฮมสเตย์ที่อัมพวา ลูกเป็นคนชวนไป ไปดูหิ้งห้อย แม่ของลูกไม่ได้ไป เราจะไปกัน พ่อ ลูก ลูก 3 คน เราไปกางเต็นท์นอนกันที่อัมพวา อีกครั้งหนึ่งเคยไปที่จังหวัดกาญจน์ ไปกางเต็นท์นอนอีกเหมือนกัน หลังๆ ไม่ได้กางเต็นท์ แต่กางเต็นท์ผมว่าเป็นธรรมชาติ ลูกก็บอกว่าอยากไปพัก รีสอร์ท ผมก็อยากไปพักรีสอร์ทมากกว่ากางเต็นท์ เพราะกางเต็นท์ชีวิตทหาร เรากางเต็นท์มาตลอด ถ้าเกี่ยวกับลูกเราจะไปแนวธรรมชาติ ป่าเขา กางเต็นท์กัน

(ศักดา อานมณี, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2556)

ล่องแก่ง

พวกเราไปล่องแก่งกัน ร้องคาราโอเกะกัน เต้นรำกัน ป่าก็ทำกิจกรรมที่มีทุกอย่าง ล่องแก่งนี้ไม่น่ากลัว เป็นแก่งที่เขาทำขึ้นด้วย บางจุดจะเรียบๆ บางจุดจะผจญภัยนิดหน่อย ตอนแรกก็กลัวกัน มี

คนหนึ่งเขาย้ำน้ำไม่ป็น เจ้าหน้าทีก็ไมป็นไรครับ ทีไปกันก็แก่กันแล้วทุกคน เจ็ดสิบขึ้นไปหลาย คน ทีเขาบอกว่าย้ำน้ำไม่ป็นก็อายุเจ็ดสิบ ไปแล้วเราไมรู้สิทีว่าลำบากหรือป็นปัญหา สนุกกัน

(มานิดา อรรถเจตน์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

การเดินทางเป็นระยะทางไกล

ไปเที่ยวจะเดินมาก ส่วนอยู่บ้านเราจะออกกำลังกาย พิตร่างกายให้พร้อม การเดิน เราเดินเท่าไรเราก็จะสู้ได้ เดินเยอะ ออกแต่มีดกลับจนตึก เดินเต็มทีเลย สำรวจตรวจตรา คิดถึงวิ่งขึ้นรถไฟทียุโรป มันมาก แล้วมีกระเปาลากใบนึ่ง เป้ใบนึ่ง ตอนอยู่บ้านจะออกกำลังกายอยู่แล้วห้าวันเต็มทีอีกสองวันทำงานบ้าน ทำให้เวลาไปเที่ยวไมรู้สึกเหนื่อยกว่าตอนเวลาที่อยู่ทีบ้าน

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

กิจกรรมทีใช้การเคลื่อนไหวร่างกายค่อนข้างมากทียกตัวอย่างไปข้างต้น ป็นกิจกรรมทีผู้สูงอายุต้องออกแรงกำลัง มีความตื่นเต้น สนุกสนาน ทำทาย ผสมผสานกัน การทีผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังสามารถทำกิจกรรมเหล่านี้ได้ ป็นการแสดงให้เห็นว่ข้อจำกัดเรื่องร่างกายไม่ได้ป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุทีเข้มข้นกับการดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองป็นประจำ ออกกำลังกายสม่ำเสมอ จะสามารถทำกิจกรรมสนุกสมบั้นได้ใกล้เคียงกับคนวัยหนุ่มสาว ไมรู้สิทีว่าตนเองป็น “ผู้สูงอายุ” เพราะยังแข็งแรง และเชี่ยวชาญในการเดินทาง

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุอาจจะต้องดูความเหมาะสม กิจกรรมทีน่าตื่นเต้นหรือป็นการผจญภัยเล็กน้อยๆ เช่น ล่องแก่ง เดินป่า ต้องมีคนนำทาง แนะนำ ช่วยดูแล การเดินขึ้นเขาหรือการเดินทางเป็นระยะทางมากๆ ต้องมีการหยุดพักผ่อนคลาย ผู้สูงอายุทีท่องเที่ยวจึงมีวิธีการจัด ต่อรองกับกิจกรรมการท่องเที่ยวทีทำ เพื่อทีตนเองยังสามารถสนุกสนานกับการทำกิจกรรมได้ โดยทีลดความหนักหน่วงของกิจกรรมลง ทีสำคัญต้องมีผู้คอยดูแลแนะนำอยู่ด้วยระหว่างทำกิจกรรมเสมอ ผู้สูงอายุทีท่องเที่ยวจึงยังมีการสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้ทีพึ่งพา” แต่อาจจะเป็นการพึ่งพามากน้อยแตกต่างกัน

ข. กิจกรรมทีเน้นการพักผ่อน

กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเน้นกิจกรรมทีสบายๆ พักผ่อน เคลื่อนไหวร่างกายแต่พอประมาณ ไม่ได้เน้นความตื่นเต้น กิจกรรมไม่หนักมาก เพราะฉะนันสภาพร่างกายของผู้สูงอายุจึงไม่ป็นปัญหา ทั้งนี้ผู้สูงอายุเคยท่องเที่ยว เคยทำกิจกรรมหนักๆ มาก่อนในสมัยวัยหนุ่มสาว แต่เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุรู้สิทีว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวทีต้องเดินมากๆ ไม่เหมาะกับตนเอง เพราะสุขภาพร่างกายทีไม่แข็งแรงเหมือนแต่ก่อน รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวทีเน้นการพักผ่อน ผู้สูงอายุจะใช้เวลาพักผ่อน พุดคุยกับลูกหลาน เพื่อน ครอบครัว ถ่ายรูปร่วมกัน ถ่ายรูปกับสถานที่ท่องเที่ยว รับประทานอาหาร ร้องเพลง เล่นเกม เดินเล่นริมทะเล เดินเล่น

ในสวน ชมธรรมชาติ ไหว้พระตามวัดที่ไม่จำเป็นต้องเดินมากนัก ไม่เดินขึ้นที่สูง ไม่ทำกิจกรรมผาดโผน การวางแผนการเดินทางจึงไม่มีกิจกรรมที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีเวลาให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อนสบายๆ และเดินทางอย่างไม่เร่งรีบ การทำกิจกรรมลักษณะนี้อาจจะคล้ายคลึงกับการชีวิตประจำวัน แต่จะมีความพิเศษคือการเปลี่ยนบรรยากาศ และอยู่ในสถานที่ที่สวยงามแตกต่างจากบ้านที่คุ้นเคย

ไม่ได้ทำอะไรมาก กินและนอน และเดินเล่นที่ทะเล ตื่นเช้าก็ทานอาหารกัน เล่นไฟกันบ้าง ศึกษายาสายเลือด เล่นกับลูก เอาเงินลงขันกัน เข้าหรือเย็นก็เอาเงินไปซื้ออาหารมากินกัน ที่ไปกับลูกนี้ไปบางแสน พัทยา ไปพักสองคืน ลูกก็ดูแลเหมือนเดิม

(ทองใส คาลอย, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

เราไปเชียงใหม่มาล่าสุด ไปกับเพื่อนๆ ที่เคยทำงานด้วยกัน ส่วนใหญ่จะไปชมสถานที่สำคัญตามจุดต่างๆ ในเชียงใหม่ ไปไหว้พระ ไปขึ้นดอยสุเทพ ไม่มีกิจกรรมอะไรที่โลดโผน เดินทางอย่างสบายๆ ไม่เร่งรีบ อย่างที่บอกว่าชอบธรรมชาติ ชอบอากาศของเชียงใหม่

(วิเชียร ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2556)

ผมชอบที่จะใช้เวลาให้สั้นที่สุดในการเดินทาง เพื่อที่เราจะได้มีเวลาร่วมสนุก ทำกิจกรรม นันทนาการกันมากกว่า วิธีเที่ยวของผมจะเน้นนันทนาการเป็นหลัก พอไปถึงที่หมายเราจะไปจัดเวที เตรียมกิจกรรมต่างๆ ดนตรี การสังสรรค์ สนุกสนาน พยายามทำตรงนี้ให้เต็มที่มากกว่าที่จะใช้เวลาเดินทางนานๆ ทำให้สภาพร่างกายเหนื่อยล้า

(เลขา วัลไพจิตร, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ก่อนหน้าที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ สังเกตได้ว่าผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมที่ต้องใช้พลังหรือต้องใช้การเคลื่อนไหวมากๆ ได้ แต่เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ สภาพร่างกายไม่สามารถทนกับความยากลำบากของพื้นที่บางแห่ง ทำให้กิจกรรมที่สมบุกสมบันไม่ได้ ต้องคำนึงถึงสุขภาพร่างกายเป็นหลัก ผู้สูงอายุจึงเลือกที่จะลดทอนกิจกรรมหนักๆ และมีแนวโน้มจะทำกิจกรรมที่เน้นการพักผ่อนมากขึ้น

ไปเที่ยวถ้าไปทะเลก็ไปลุยน้ำเล่น สมัยนี้ไม่ค่อยได้ลงน้ำ เมื่อสมัยที่ยังแข็งแรง เรือกล้วยก็เคยเล่น เขาเอาไปทิ้งกลางทะเล หัวใจจะวาย ตัวอ้วนด้วย ขึ้นไม่ได้มันลื่น บานาโบ๊ท สกูตเตอร์เคยขึ้นกับเขา แต่มันกระแทก คิดว่าจะไม่ขึ้นอีกแล้ว ไล่คลอน ได้แต่ว่าเคย พออายุมากขึ้นไม่ทำกิจกรรมผาดโผน ไปเดินเล่นริมทะเล...ส่วนมากจะไปนั่งสูดอากาศ เราชอบอากาศ ไปนั่งดูเขาเล่นกัน แค่นี้เราก็เพลินแล้ว เราก็เดินชมธรรมชาติไปเรื่อยๆ เพลินดี

(พิรณูช นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ความจริงเราเคยไปเดินขึ้นเขา เมื่อสักสองสามปีแล้ว ภูหินร่องกล้า อยู่พิษณุโลก จะโดดเด่นพวก ลานหินปุ่ม เวลาไป ต้องเดินเข้าไป เราเดินตามลูกหลานไป โกล เดินแล้วทำให้เราเหนื่อยล้า เมื่อย เราคิดว่าน่าจะเป็นครั้งสุดท้ายของเราที่มาแบบนี้ เพราะไปเดินแบบนี้มันเอาเรื่องอยู่ สถานที่ต้อง เหมาะ ไม่อย่างนั้นธรรมดาเปล่าๆ โดยเฉพาะคนสูงวัยต้องระมัดระวังเรื่องการขึ้นที่สูง เรื่องอากาศ สถานที่ท่องเที่ยวจึงต้องดูให้เหมาะสม ไม่อย่างนั้นไปแล้วอาจจะหมดสนุกได้

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ในการ เดินทางท่องเที่ยวหนึ่งครั้ง ผู้สูงอายุอาจจะได้ทำกิจกรรมเดินป่า ขึ้นเขา เป็นกิจกรรมที่ทำหาย ต้องใช้พลัง แรงกายแรงใจมากกว่าปกติหรือเป็นกิจกรรมสบายๆ เน้นการพักผ่อน ขึ้นอยู่กับความพร้อมด้านสุขภาพ ร่างกาย กิจกรรมที่ค่อนข้างสงบสุขสบาย ต้องเดินมาก เดินขึ้นที่สูง จะเหมาะกับกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพ ร่างกายค่อนข้างแข็งแรง เป็นกลุ่มที่ออกกำลังกายในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงสามารถ ทำกิจกรรมได้หลากหลาย ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรงนัก มักจะเน้นการพักผ่อน ตื่นต่ากับ บรรยากาศ ชมธรรมชาติ ชมความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว

เพราะฉะนั้นการเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าจะต้องให้เหมาะกับสภาพ ร่างกาย ผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรงพอที่จะทำกิจกรรมหนักๆ ได้ สื่อสสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ส่วนผู้สูงอายุที่ สุขภาพไม่แข็งแรง เลือกทำกิจกรรมไม่หนักมากนัก อาจจะเป็นวิธีการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุเลือกทำกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกัน เป็นการสื่อสสารอัตลักษณ์ทั้งด้านที่อ่อนแอและเข้มแข็ง ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวย้อนกลับมากำหนดอัตลักษณ์ด้านที่เข้มแข็งและอ่อนแอ โดยเฉพาะการมีจิตใจที่ เข้มแข็ง มุ่งมั่น มีความสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุไม่ยอมแพ้ต่อการท่องเที่ยว

สรุปได้ว่า ในหัวข้อพื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุได้พาตนเองออก จากบ้านมาสู่โลกของการเดินทางท่องเที่ยว โดยต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อม พื้นที่ที่อาจจะสร้างอุปสรรคใน การเดินทางให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุทำใจยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสุขภาพร่างกาย รู้จักตนเอง ค่อยๆ ปรับตัว และพยายามสร้างอำนาจในการเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวให้มากขึ้น โดยการดูแลสุขภาพร่างกาย ประเมินความพร้อมสุขภาพร่างกายของตนเองก่อนการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะต้องใช้ความพยายาม มากกว่าคนหนุ่มสาวเพราะสุขภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง มีความเสี่ยงมากกว่าคนในวัยอื่นๆ แต่วิธีการที่เป็น สัญลักษณ์ต่อสู้เพื่อที่จะพาตนเองไปท่องเที่ยวคือ “การเดินทาง” ผู้สูงอายุที่ยังสามารถเดินได้ด้วยตนเอง แสดง ให้เห็นถึงความพยายามที่จะเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวและทำกิจกรรมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุ พยายามท่องเที่ยว ปรับเปลี่ยนวิธีการท่องเที่ยวของตนเอง และมีผู้ช่วยเหลือ ผู้นำทางในการท่องเที่ยว รวมไปถึง ถึงภูมิหลังและประสบการณ์การเดินทางที่ผ่านมาเป็นส่วนประกอบที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะเดินทาง ท่องเที่ยวไปถึงจุดหมายที่ตนเองต้องการได้

ตารางที่ 5.11 พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

พื้นที่การท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว	การสื่อสารอัตลักษณ์ และพฤติกรรมท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
(1) การต่อสู้อุปสรรคทางด้าน ร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ ระหว่างการเดินทาง	<p>ผู้เข้มแข็งหรือผู้อ่อนแอ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเดินทางที่นั่งอยู่บนรถหรือยานพาหนะต่างๆ เป็นระยะเวลานาน จะส่งผลต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ต้องเลือกยานพาหนะให้เหมาะสม - ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้รู้สึกว่าการเดินทางสร้างความลำบากให้กับตนเอง - ผู้สูงอายุที่มีภูมิหลังเคยเดินทางมาก่อน จะมองตนเองเป็น “ผู้มีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญ” การเดินทางจึงไม่ใช่เรื่องลำบาก
(2) ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว การแวะพักระหว่างเดินทาง การเข้าห้องน้ำของผู้สูงอายุ	<p>ผู้ที่ยังต้องการความช่วยเหลือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การแวะพักระหว่างเดินทาง มีความจำเป็นเพื่อร่างกายจะได้ผ่อนคลายจากเดินทาง - ห้องน้ำมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ - ผู้สูงอายุที่มีปัญหาเรื่องการเคลื่อนไหวร่างกาย การเข้าห้องน้ำ การลุกนั่ง ต้องมีผู้ดูแล หรือมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเข้าห้องน้ำ เพื่อป้องกันการลื่นล้ม
(3) การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยว “การเดินทาง” และ “การขึ้นที่สูง”	<p>ผู้เข้มแข็งหรือผู้อ่อนแอ</p> <ul style="list-style-type: none"> - “การเดินทาง” เป็นส่วนสำคัญในการท่องเที่ยว - “การเดินทาง” ของผู้สูงอายุสื่อสารถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง - ผู้สูงอายุมักจะมีปัญหาในการเดินขึ้นที่สูง - ถ้าสุขภาพไม่พร้อมผู้สูงอายุจะหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ต้องเดินขึ้นที่สูงหรือกิจกรรมที่ผจญภัย
(4) กิจกรรมการท่องเที่ยวของ ผู้สูงอายุ เน้นการเคลื่อนไหวร่างกาย เน้นการพักผ่อน	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุที่เลือกทำกิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกาย สื่อสารถึงอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจที่เข้มแข็ง ชอบความท้าทาย กล้าหาญ - ผู้สูงอายุที่เน้นกิจกรรมการพักผ่อน มองว่าตนเองเป็นอายุมากแล้ว ร่างกายไม่แข็งแรงเพียงพอที่จะทำกิจกรรมที่สมบุกสมบัน

6. การเลือกที่พักของผู้สูงอายุ

“ที่พักระหว่างที่ไปท่องเที่ยว” เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ พื้นที่ของที่พัก เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้ผ่อนคลายจากการเดินทางที่เหน็ดเหนื่อย จากข้อมูลของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 48 คน บอกว่า ต้องเลือกที่พักต้องค่อนข้างดี มีมาตรฐานการบริการ รูปแบบสถานที่พักโดยส่วนใหญ่ที่ผู้สูงอายุเลือก ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท ที่สะอาด สะดวกสบาย ปลอดภัย มีห้องน้ำในตัว ไม่จำเป็นต้องความหรูหรา ไม่เน้นที่การตกแต่ง ที่พักต้องอยู่ไม่ไกล ลงจากรถแล้วสามารถเดินถึงได้ ต้องมีพื้นที่ในการสังสรรค์ เพื่อใช้ทำกิจกรรมนันทนาการ ขณะที่ผู้สูงอายุอีก 17 คน บอกว่าให้ความสำคัญกับการเลือกที่พักมาก ต้องมีมาตรฐานสูง มีความสะดวกสบาย ความเป็นส่วนตัว มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ครบครัน จะเลือกพักโรงแรมและรีสอร์ท เป็นหลัก ส่วนผู้สูงอายุจำนวน 10 คน บอกว่า สามารถไปพักวัด บ้านญาติ กางเต็นท์ หรือเลือกที่พักให้เหมาะกับลักษณะการท่องเที่ยว

นอกเหนือจากนี้ยังพิจารณาจากงบประมาณที่มี ถ้ามีเงินใช้จ่ายมาก ผู้สูงอายุจะเลือกที่พักที่ดี มีมาตรฐานสูง ถ้ามีเงินใช้จ่ายน้อย อาจจะต้องลดระดับลงมา การไปเที่ยวกับทัวร์ของผู้สูงอายุ จะพักโรงแรมเป็นหลัก แต่สำหรับการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวที่อื่นเดิมนั้น พักวัดไทยและโรงแรม วัดไทยที่อินเดียมีที่พักให้พักห้องละ 4-6 คน มีห้องน้ำในตัวและมีห้องน้ำรวม ส่วนการพักโรงแรมก็ได้มาตรฐาน ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่า ไม่มีปัญหาเรื่องที่พัก ข้อสำคัญเกี่ยวกับที่พักที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุคือการมีห้องน้ำส่วนตัว จะสร้างความสะดวกสบายในการพักมากยิ่งขึ้น

สะอาด สะดวกสบาย ปลอดภัย ไม่เน้นความหรูหรา

ผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่ จะเน้นความสะดวกสบาย ปลอดภัยในการเลือกที่พัก เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้รักความสะดวกสบาย” ในการเลือกที่พัก ส่วนการตกแต่ง บรรยากาศต่างๆ ไม่ได้เน้นความหรูหรา ผู้สูงอายุจะเลือกพักโรงแรม รีสอร์ท ระดับมาตรฐาน ที่มีการให้บริการที่ดี การเลือกพักโรงแรมอาจสะท้อนนัยยะถึงการให้ความสำคัญกับการมีพื้นที่ส่วนตัว และได้รับความสะดวกสบายอย่างเต็มที่ในการพักผ่อน

ส่วนใหญ่จะพักโรงแรม โรงแรมก็มีมาตรฐานของโรงแรม เราไม่ได้ใช้บริการส่วนอื่นๆ เช่น ฟิตเนส สระว่ายน้ำ เพียงแต่ถ้าโรงแรมที่พักสะอาดสะอาดอันก็โอเคแล้ว ราคาพอรับได้ ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก โรงแรมเป็นส่วนหนึ่งประกอบในการไปท่องเที่ยว เป็นที่นอน ที่พักผ่อน แต่จะเน้นเรื่องความสะดวกและความปลอดภัย ไม่จำเป็นต้องหรูหราและราคาแพง ยกเว้นว่าตอนที่รับราชการ เขาจะจัดให้ตามยศศักดิ์ ห้องใหญ่ นอนคนเดียว

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

ผมเน้นเรื่องความปลอดภัย สะดวก ส่วนความหรูหราไม่ได้ใส่ใจเท่าไรหรอก จริงๆ แล้วแต่ ถ้าหากว่ามีโอกาสได้พักโรงแรม จะเลือกโรงแรมที่ดีมีระบบซีเคียวริตี้ที่ดี ปลอดภัยในเรื่องโจรขโมยและปลอดภัยในเรื่องธรรมชาติด้วย

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาววิวัฒน์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

ที่ไปพักบ่อยส่วนใหญ่จะเป็นโรงแรมมากกว่า คนเขาชอบไปกับลุง เวลาลุงจัดไปเที่ยว พรรคพวกเพื่อนฝูง คนรู้จักไปกันมาก เพราะเราพาเขาไปพักที่ดีๆ สะดวกสบาย อาหารการกินดี ไม่เคยพาทัวร์ไปนอนวัดเลย

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ผู้สูงอายุให้เหตุผลในการเลือกที่พักเพิ่มเติมว่า การเลือกที่พักขึ้นอยู่กับว่าเราไปท่องเที่ยวอย่างไร แต่ไม่ว่าจะไปท่องเที่ยวแบบใด ที่พักควรมีห้องน้ำสะอาด และมีความเป็นส่วนตัวเรื่องห้องน้ำ ผู้สูงอายุบางส่วนบอกว่า ถ้าไม่จำเป็นก็จะไม่พักบ้านญาติหรือคนรู้จัก เพราะเกรงใจ และต้องการที่พักที่เป็นสัดส่วนของตนเอง มีความเป็นส่วนตัว ไม่ต้องกังวลใจ

“ผู้รักความเป็นส่วนตัว”

โรงแรม รีสอร์ท สองอย่าง สะดวกที่สุด มีครั้งหนึ่งนอนบ้านญาติ แต่จริงๆ แล้ว ผมชอบนอนโรงแรมกับรีสอร์ทเพราะมันเป็นส่วนตัวดี อย่างเราไปนอนบ้านญาติ เขาจะต้องรับรองเรา ไม่สะดวกเขา เพราะฉะนั้นผมจะไม่ค่อยชอบพักบ้านญาติหรือบ้านเพื่อนก็จะไม่พัก นอนโรงแรมสะดวกกว่า

(สงัด ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

เราจะพักรีสอร์ทหรือไม่ก็โรงแรม พักกับเพื่อนรวมกลุ่มกัน ห้องหนึ่งนอนสองคนสามคน เราไม่นอนตามบ้านคนรู้จักหรือบ้านญาติ จะนอนเป็นที่ทางของพวกเขา ของคณะที่ไปเที่ยวด้วยกัน

(โสมนัส ภูสีเขียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ส่วนที่พักจะพักตามโรงแรม เพราะสะดวกสบายได้ แต่ก็ไม่ใช่โรงแรมระดับหรูหรา พอมีที่นอน มีห้องน้ำส่วนตัว เท่านั้นก็พอใจแล้ว

(วิเชียร ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2556)

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะไม่ได้คำนึงถึงความหรูหรา แต่บรรยากาศการตกแต่งโรงแรมก็มีส่วนสำคัญสำหรับผู้สูงอายุเช่นกัน การเลือกห้องที่มีสีสันทันต่าง ๆ ต้องให้เหมาะกับวัยของคนที่จะเข้าพักด้วยการจัดบริการอื่นๆ เช่น น้ำสำหรับดื่มในห้องพัก และห้องน้ำที่เป็นส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุ หลีกเลี้ยงพื้นที่ต่างระดับ เป็นต้น

ในมุมมองที่ว่าคนที่จัดโฮมสเตย์หรือทำธุรกิจเรื่องทัวร์ ต้องมีการบริการที่ประทับใจ ความสะอาดเป็นที่หนึ่งเลย เคยไปประชุมสัมมนา จัดห้องพักสีดำ ติดรูปสีแดง เรบอกว่าวัยรุ่นคนไหนเลือกห้องแบบนี้ให้คนแก่นอน นอนไม่หลับ เพราะว่าโรงแรมต้องมีพื้นที่สะอาดเท่านั้น จะใช้สีสันทันมากๆ ไม่เหมาะสำหรับการนอน

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ล่าสุดที่ไปมาไปกับคุณลุง (สามี)...ไปพักที่เรียกว่าโฮมสเตย์ มีความรู้สึกว่าการไปพักแบบนี้ไม่สะดวกสำหรับเรา เพราะเราอายุมากต้องหาที่สะดวกมากกว่านั้น โฮมสเตย์เป็นอะไรที่แบบว่าง่ายๆ น้ำที่เอามาให้เราทานสำคัญที่สุด ต้องตั้งไว้ห้วนนอน น้ำสั๊กขวด แก้วสั๊กใบ โฮมสเตย์ที่เราไปพักไม่มีแบบนี้ ส่วนห้องน้ำเป็นห้องน้ำรวม มีพื้นที่ต่างระดับ บางที่ก้าวผิดก้าวถูก เราอายุมากแล้ว รู้สึกลำบาก ไม่สะดวก

(ประเทือง อ้อพูน, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

การเลือกที่พักยังขึ้นอยู่กับวิธีการท่องเที่ยว ถ้าเน้นการพักผ่อน อยู่ที่โรงแรมหรือรีสอร์ท เพื่อทำกิจกรรม ที่พักต้องดี พิเศษ มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกครบถ้วน แต่ถ้าเน้นการออกไปทำกิจกรรมข้างนอก ไม่ได้ใช้เวลาอยู่ที่พักมากนัก ก็จะเน้นการเลือกที่พักระดับปานกลาง ไม่ได้หรูหรามากนัก

การคิดถึงที่พัก หนึ่ง เราไปที่นั่นเพื่ออะไร ไปเที่ยว ถ้าเราไปเที่ยว เราไปเที่ยวแบบไหน ถ้าไปนอนชายหาดตากลม เราต้องหาที่พักที่ดีหน่อย รมรื่น ถ้าเราไปเที่ยวแล้วอาศัยเป็นที่นอน เราต้องหาที่พักอีกแบบหนึ่ง และดูราคา ถ้าไปพักแค่อาศัยนอน อาบน้ำ เปลี่ยนเสื้อผ้า เช้าออก เราไม่ต้องหาที่พักที่แพง เพราะเราแค่นอน เปลี่ยนเสื้อผ้า เราไปเที่ยว 7 โมงเช้า 8 โมงเช้า เราแต่งตัวออกแล้ว จะกลับอีกทีห่มสองห่ม ฉะนั้นไม่จำเป็นต้องไปเลือกที่พักให้หรูหราหรือราคาแพงโดยใช่เหตุ เราเลือกที่พักที่ไม่ใหญ่นัก ไม่เล็กจนเกินไป เอากลางๆ พอพักได้สบายๆ จุดที่พักควรจะอยู่ใกล้เคียงกับตัวเมืองที่เราสามารถออกจากที่พักและเดินทางท่องเที่ยวในเมืองได้ ราคากลางๆ

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ต้องพัก “ที่พักที่ดี” ให้ความรู้สึกพิเศษ แตกต่าง

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับที่พักค่อนข้างมากแตกต่างจากกลุ่มแรก แสดงถึงการใส่ใจกับการสร้างประสบการณ์ที่พิเศษให้กับการท่องเที่ยวของตนเอง ที่พักต้องให้รู้สึกความพิเศษ มีสไตล์ แตกต่างจากการอยู่บ้าน โรงแรมที่พักอาจจะเปรียบเสมือนสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งได้เช่นกัน ที่พักเป็นสถานที่พักผ่อน สถานที่ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ผ่อนคลายจากการเดินทาง

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้บอกว่าตนเองอายุมากแล้ว ที่พักต้องสบายที่สุด ไม่สมบุกสมบัน ต้องมีคนคอยดูแลให้บริการอย่างดี สำหรับลูกที่พาพ่อแม่อายุมากไปท่องเที่ยวก็จะเลือกที่พักที่สะดวกสบายที่สุดให้ ที่พักที่อยู่ในระดับดีไปจนถึงระดับดีมาก ซึ่งต้องมีบริการอื่นๆ เสริมมาด้วย เพื่อให้มีความสะดวกสบายมากที่สุด โดยเฉพาะลูกค้าที่ผู้สูงอายุ ต้องการการดูแลมากเป็นพิเศษ

สถานที่พัก ถ้ามถึงตอนนี้ต้องเอาสบายไว้ก่อน มันแก่แล้ว จะให้ไปสมบุกสมบันไม่ได้แล้ว ไม่แบ็คแพ็ค เคยไปฮ้อยกงกับลูก มีบางที่ที่ลูกบอกว่าเราเริ่มอแงแล้ว ให้ลากกระเป๋าเองไม่เอาแล้ว พักที่ไหนก็ต้องตรงนั้น ถ้าจะลากกระเป๋า ต้องมีคนมาลากให้ เราไม่ลากเองแล้ว

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ที่พักโดยมากจะเจาะจงไปเลย ที่พักค่อนข้างจะดีหน่อย ต้องเป็นโรงแรมของจังหวัดนั้นๆ เลือกโรงแรมที่ดีๆ ในบ้านเราถ้าพักโรงแรมพันกว่าบาทหรือสามพันนับว่าดีแล้ว หรือไม่มันจะพักรีสอร์ทที่ขึ้นดีหน่อย เพื่อความปลอดภัย เพราะเราไม่เกี่ยเรื่องตั้งค้อยู่แล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กิจบดี ก้องเบญจภุช, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)
CHULALONGKORN UNIVERSITY

การเลือกที่พักจึงเป็นส่วนสำคัญในการเดินทางมาก ถ้าหากไปกับทัวร์ ผู้สูงอายุก็จะคำนึงถึงการเลือกทัวร์ที่ดี พาไปพักที่พักที่ดี เน้นการให้บริการที่ดี ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีจะไม่กังวลกับค่าใช้จ่ายที่สูงในการเลือกที่พัก

ถ้าไปทัวร์ ทัวร์จัดที่พักให้ ส่วนใหญ่จะพักโรงแรม เป็นโรงแรมระดับใช้ได้ สี่ดาว คุณป่าเลือกไปทัวร์ใหญ่เลย ไนท์สปอร์ต แพงหน่อยแต่บริการดี คิดแล้ว เลือกแล้วว่าเขาคงไม่เอาเราไปหึ่งต่างประเทศ

(มณฑนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ที่พักขอให้สะอาด ปลอดภัย สามดาว สี่ดาวพักได้ ถ้าไปต่างประเทศ ทั่วไปเราจะพักบิสสิเนสไฮเทล บิสสิเนสไฮเทล ประมาณ 3.5 ดาว โอเค อาหารก็ดี ทุกอย่างดี เราพอใจ ผมเป็นคนนอนง่าย ภรรยา

ผมเป็นคนนอนง่าย เราเที่ยวเสร็จ กลับมาโรงแรมที่พัก ถึงเตียงเราหลับแล้ว เราเป็นคนที่ไม่ได้ต้องการอะไร ที่พักคือที่พัก เพราะรุ่งเช้าเราต้องออกไปแอตแวนเจอร์ใหม่ สิ่งสำคัญคือใกล้ๆ ที่พักขอให้มันที่ไปเที่ยว นำไปทำอะไรต่างๆ นานา นำไปพักผ่อน ไม่ใช่เป็นที่ซอปปิงอย่างเดียว ที่พักต้องอยู่ในทำเลที่ดีหน่อย

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

ที่พักดี เพราะเราตั้งเป้าไว้ว่าอย่างไรไปเกาหลี เราต้องพักที่พักดีๆ น้อย ประมาณสี่ดาวไม่ถึงห้าดาวหรอกเพราะมันแพงมาก สามดาวครึ่ง สี่ดาว

(กรรณิกา ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

สำหรับผู้สูงอายุที่คำนึงถึงการเลือกที่พักมากเป็นพิเศษ เพราะบรรยากาศของที่พักก็เหมือนสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง ส่วนลูกหลานที่พาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว ต้องรู้ว่าควรจัดการหาที่พักที่ดีที่สุดให้ ที่พักเป็นส่วนสำคัญในการท่องเที่ยว ที่พักที่ดีๆ ได้มาตรฐาน จะให้ความรู้สิทธิพิเศษของการมาท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นที่พักสำหรับผู้สูงอายุควรมีความสะดวกสบาย สะอาด ปลอดภัย มีห้องน้ำที่เป็นส่วนตัว ตั้งอยู่ในทำเลที่ดี และมีการตกแต่งที่สวยงามประกอบกัน

กางเต็นท์ / พักที่วัด “ผู้ที่ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี”

กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถปรับตัวและยืดหยุ่นเข้ากับวิธีการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ได้ รับมือได้กับความสมบุกสมบันได้พอสมควร สามารถนอนกางเต็นท์ พักที่วัดได้ เข้าห้องน้ำรวมได้ลักษณะการท่องเที่ยวแบบนี้ก็สร้างประสบการณ์ที่พิเศษ แตกต่างจากการอยู่บ้านเช่นกัน ผู้สูงอายุได้ลงไปใกล้ชิดกับความเป็นท้องถิ่น เช่น การพักวัดหรือการกางเต็นท์นอนก็เป็นการท่องเที่ยวทำให้ได้ใกล้ชิดกับพื้นที่ธรรมชาติ เป็นวิธีการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำหายคนที่เข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมาก

ที่พักถ้าไปกับเพื่อนหรือว่านักศึกษา เราถือว่าเรื่องนอนเป็นเรื่องรอง จะเน้นคุยกัน นั่งเล่น จะนอนนิดหน่อยเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ นอนแบบไหนก็ได้ ตอนไปกับลูกศิษย์จะเตรียมเต็นท์ไปเอง เพื่อไปกางนอน ถ้าหากเราไปนอนในอุทยานแห่งชาติ แล้วห้องพักไม่พอ เรากางเต็นท์ เรานอนได้

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ส่วนใหญ่พักโรงแรม บางที่พักรีสอร์ท เร็วๆ นี้จะไปเขาค้อ นอนรีสอร์ทที่เพชรบูรณ์ ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก นอนที่ไหนก็ได้ นอนวัดยังเคยเลย นอนห้องโรงแรมๆ กัน ยังเคยนอน สามารถ

นอนรวมกับคนอื่นได้ เคยไปปฏิบัติธรรมที่ปากช่อง นอนห้องโถงรวมกัน เป็นร้อยเลย เวลาเข้าห้องน้ำก็เข้าห้องน้ำรวม ห้องน้ำมีร้อยกว่าห้อง นอนได้ แม่เป็นคนกินง่าย อยู่ง่าย สบายมาก ขอให้ได้เที่ยวเท่านั้นแหละ ชอบไปเที่ยว

(จรัสกรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

อย่างไรก็ตามการเลือกที่พักยังขึ้นอยู่กับงบประมาณ รวมไปถึงลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือกไปเป็นการท่องเที่ยว ที่พักจะมีส่วนเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเลือก เช่น ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวแบบชมธรรมชาติ เน้นการพักผ่อน ที่พักที่เลือกต้องเน้นความสะดวกสบาย ความสวยงาม

สถานที่พักขึ้นอยู่กับงบประมาณของเราด้วยที่มี บางทีที่ทำงานจัดไปเที่ยว เราเสียค่าใช้จ่ายไม่มาก บางทีพักโรงแรม หรืออาจจะขึ้นกับสถานที่ที่เราไป ถ้าไปเมืองกาญจน์ไปนอนที่แพ ได้บรรยากาศไปอีกแบบหนึ่ง ไปพักบางที่ไม่สะดวกสบาย แต่ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางได้ อีกอย่างขึ้นอยู่กับว่าเราไปกับใครด้วย ถ้าเราพาครอบครัวไปด้วย เราต้องดูแลเขาดี ถ้าเราไปกับเพื่อน อาจจะไม่ต้องพิธีรีตองมาก นอนเสื่อได้

(สุเมธ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

การไปท่องเที่ยวในบางพื้นที่ ต้องเลือกพักให้เหมาะสม ทำให้ได้ประสบการณ์ที่น่าจดจำ ผู้สูงอายุที่สามารถพักที่พักแบบกางเต็นท์ พักวัด หรือนอนบนแพได้ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาจจะมีอายุยืนยาวมากกว่า พร้อมทั้งสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แตกต่าง มีความพร้อมของสุขภาพร่างกายพอสมควร พอที่จะเผชิญกับความยากลำบาก สิ่งสำคัญสำหรับการเลือกที่พักของผู้สูงอายุคือต้องให้เหมาะสมกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ รวมไปถึงความชอบของผู้สูงอายุประกอบกัน

การเลือกที่พักจึงสามารถสื่อสารถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุได้เช่นกัน ผู้สูงอายุกลุ่มแรกเน้นที่พักที่สะอาด สะดวกสบาย ปลอดภัย มีห้องน้ำในตัว มีความเป็นส่วนตัว ไม่ได้เน้นการตกแต่งที่หรูหราสวยงาม อีกทั้งที่พักสำหรับผู้สูงอายุ พื้นที่ภายในที่พัก ไม่ควรมีพื้นที่ต่างระดับ สีสนของห้องพักรควรเลือกสีที่สบายตา รวมไปถึงมีน้ำดื่มให้บริการ กลุ่มที่สอง ให้ความสำคัญกับที่พักมากกว่ากลุ่มแรก นอกจากจะมีรายละเอียดที่กล่าวไปตามแบบกลุ่มแรกแล้ว ที่พักควรมีการตกแต่ง มีบรรยากาศสวยงาม ผู้สูงอายุให้เหตุผลว่าต้องพักที่สะดวกสบายที่สุด เพราะตนเองอายุมากแล้ว ส่วนกลุ่มสุดท้าย กลุ่มนี้สามารถปรับตัวไปตามลักษณะการท่องเที่ยวในแต่ละแบบ ที่พักขึ้นอยู่กับสถานที่ท่องเที่ยวที่ไป สามารถพักวัด กางเต็นท์ นอนบ้านญาติ เข้าห้องน้ำรวมได้ ไม่มีประเด็นที่พูดเรื่องความเป็นส่วนตัว ค่อนข้างยืดหยุ่นในการเลือกที่พัก การสื่อสารอัตลักษณ์ของความเป็นผู้สูงอายุที่เคร่งครัดหรือคำนึงถึงความสะดวกสบายในฐานะของการเป็นผู้สูงอายุจึงไม่ปรากฏในผู้สูงอายุกลุ่มสุดท้าย

7. การเลือกรับประทานอาหารของผู้สูงอายุ

อาหารเป็นส่วนประกอบสำคัญในการท่องเที่ยวเช่นเดียวกับที่พัก การเลือกรับประทานอาหารสามารถสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุ อาหารเกี่ยวข้องกับสุขภาพของผู้สูงอายุ และแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพมากน้อยเพียงใด ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุรับประทานอย่างไร พิถีพิถันกับการเลือกรับประทานอาหารหรือไม่ ผู้สูงอายุสามารถทานอาหารท้องถิ่นที่ไปท่องเที่ยวหรือไม่ เพราะฉะนั้นอาหารจึงเกี่ยวข้องกับบรรณนิยมนและสุขภาพของผู้สูงอายุอีกด้วย อาหารที่ผู้สูงอายุรับประทานระหว่างการท่องเที่ยวจึงค่อนข้างพิเศษ มีความหมายมากกว่าการรับประทานอาหารที่บ้าน

จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 39 คน เลือกรับประทานปลา ผัก เน้นอาหารเพื่อสุขภาพ สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็น “คนรักสุขภาพ” รองลงมาจำนวน 25 คน บอกว่าสามารถทานอาหารได้หลากหลาย ตามที่ลูกหลานหรือทัวร์จัดมาให้ อย่างไรก็ตามจะเลือกที่ตนเองพอกทานได้ แต่ไม่ได้เน้นว่าต้องเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ และผู้สูงอายุ จำนวน 11 คนบอกว่า ชอบลองทานอาหารท้องถิ่นหรืออาหารขึ้นชื่อของประเทศที่ไปท่องเที่ยวได้ เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มสุดท้ายจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความยืดหยุ่นหรือ “เสียงภัย” มากกว่า

เลือกรับประทานปลา ผัก เป็นหลัก “ผู้รักสุขภาพ”

วิธีการเลือกรับประทานอาหารระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ สื่อสารอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุ การเลือกทานปลา ผัก ผลไม้ อาหารเพื่อสุขภาพ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุตระหนักว่าช่วงวัยสูงอายุสุขภาพร่างกายต้องได้รับการดูแลเป็นอันดับแรก อาหารที่เลือกรับประทานต้องมีความเหมาะสมกับสุขภาพร่างกาย อาหารจะทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการท่องเที่ยวมากขึ้น

ถึงแม้ว่าจะเดินทางท่องเที่ยว ผู้สูงอายุก็ยังให้ความสำคัญกับการเลือกรับประทานอาหาร ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงไม่ทานอาหารตามใจปาก แต่จะรู้จักสภาพร่างกายของตนเอง รู้ว่าตนเองมีความเจ็บป่วยหรือต้องระมัดระวังการรับประทานอาหารประเภทใด หรือถ้าไม่เจ็บป่วยก็จะค่อนข้างคำนึงถึงการเลือกอาหารที่เป็นประโยชน์กับร่างกายของตนเองในวัยสูงอายุ ในประเด็นการเลือกรับประทานอาหารของผู้สูงอายุ สามารถสื่อสารถึงการเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุได้เช่นกัน เช่น ก่อนหน้าที่จะเป็นผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้นึกถึงการเลือกอาหารที่เป็นประโยชน์ พอเข้าสู่วัยสูงอายุจะตระหนักถึงการเลือกรับประทานอาหารมากขึ้น

ตั้งแต่อายุที่จำความได้ 10 ขวบ จนถึง 50 ไม่เคยสนใจ อะไรก็ตามหมด แต่หลังจากอายุเยอะ 50 ปี เมื่อสิบปีที่ผ่านมา ผมค่อนข้างจะให้ความสำคัญแล้ว อะไรที่มันมาก ขาหมูหรืออะไรต่อมิอะไร พวกนี้ผมจะทานน้อยมาก พวกหมูสะเต๊ะ เนื้อสัตว์ต่างๆ จะทานน้อยมาก จะเน้นปลา ผัก และผลไม้ ของหวานมากเกินไปจะไม่ทาน

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาวินันต์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

อาหารการกินจัดแบบโรงแรม โดยมากลุงจะเลือกสลัดนำ เพราะอายุมาก ปลาเป็นรอง ผักเป็นหลัก ข้าวกล้องเป็นประจำเวลาอยู่บ้าน ไปที่อื่นไม่มีข้าวกล้องกิน เรากินตามที่เขามีให้

(มนัส นิกประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ถ้าไปที่มีผู้จัดให้ เขาจัดอะไรเราทานได้ เลือกไม่ได้ ถ้าชอบใจเราก็จะทาน ถ้าไม่ชอบเราก็ไม่ทาน แต่ถ้าเราไปกับเพื่อนกันเอง จะแจ่มกันไปว่าทานอะไรได้ ไม่ได้ อยากทานอะไร อาหารที่ผมทาน ส่วนใหญ่จะเป็นปลาตอนนี้ ผู้สูงอายุจะชอบทานปลา ย่อยง่าย ผมไม่ทานเนื้อสัตว์มานาน หมู ไก่ ทานบ้าง ไก่ไม่ทานมาตั้งนาน เพราะเป็นเกาต์ หายมาแล้ว ทานบ้างนิดหน่อย

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

การเลือกอาหารว่าจะรับประทานอะไรมีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพมาก อาจจะเป็นเพราะผู้สูงอายุเคยเจ็บป่วย ไม่สบายมาก่อน อาการป่วยจากโรคต่างๆ มีความเกี่ยวข้องกับอาหารที่รับประทาน เมื่อปรับอาหารที่รับประทาน จะทำให้ความเจ็บป่วยลดน้อยลง อาหารที่ผู้สูงอายุเลือกทานหลักๆ จึงสื่อสารให้เห็นถึงความพยายามควบคุมตนเอง ดูแลตนเอง เพื่อรักษาสุขภาพร่างกายให้มีความแข็งแรง

ถึงแม้ว่าจะไม่เคยเจ็บป่วยมาก่อน การเลือกรับประทานอาหารกลุ่มนี้ก็เน้นอาหารที่เหมาะสมกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ เน้นทานอาหารที่ย่อยง่าย ผัก ผลไม้เป็นหลัก ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ และพยายามที่จะปฏิบัติตามให้ได้ การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพถือเป็นการใช้อำนาจของในอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีพลังในการท่องเที่ยว ไม่เจ็บป่วยระหว่างการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ผู้สูงอายุจะมีเงื่อนไขในการเลือกรับประทานอาหาร เช่น ไม่ทานผงชูรส ไม่ทานอาหารรสจัดมาก แพ้อาหารบางชนิด ต้องทานอาหารที่ทำใหม่ๆ สดๆ ร้อน การลองทานอาหารแปลกๆ สำหรับผู้สูงอายุก็อาจจะส่งผลต่อสุขภาพร่างกายได้ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงหลีกเลี่ยงการลองทานอาหารแปลกใหม่ เพราะความเสี่ยงในการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุนั้นมากกว่าคนในวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุจึงต้องพยายาม “ระมัดระวัง” การเลือกอาหาร เพื่อที่จะรักษาร่างกายให้แข็งแรงตลอดการเดินทาง

ลุงต้องเลือก เรื่องอาหารไม่ได้เลย ที่ชอบทานเป็นปลา หมู ไก่ แบบนี้โอเค ถ้าเป็นของแปลกๆ ไม่ค่อยโอเค อัตราเสี่ยงถ้าไม่ระวังอาหารเป็นพิษ เราเป็นสว.ด้วย อัตราเสี่ยงจะสูง แต่อาหารตอบได้เลยว่าโอเค ยอมรับ เขา (ท้าว) ดูแลเราดี โรงแรมระดับดี

(ศักดิ์ จิวราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ครูยังเดินทางท่องเที่ยวได้ ยังไปได้อยู่ แต่ต้องไม่ผัดผ่อน ไปได้เรื่อยๆ แต่ต้องไม่สมบุกสมบัน ไม่ไปเสียมากนัก อีกอย่างครูเป็นภูมิแพ้อด้วย ต้องปรึกษาหมอเรื่องทานยาตลอด เรื่องการกินอาหารต้องระมัดระวัง ผงชูรสนี้ทานไม่ได้เลย

(อาภรณ์ สวนจันทร์, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2556)

ส่วนมากจะระมัดระวังในการกิน ต้องกินอาหารที่สุกใหม่ๆ สดๆ ร้อนๆ ถ้าของกลางทาง ส้มตำจะไม่กิน ของที่ทำให้ท้องเสียไม่กิน เพราะมันปวดท้องหรือเกิดอะไรขึ้นจะลำบาก

(อัมพร สุกประเสริฐ, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

ยา อาหารต้องระวัง ต้องกินอาหารที่มีประโยชน์ กินอาหารที่ท้องไม่เสีย กินอาหารต้องดู ไม่ใช่กินอะไรก็ได้ เราต้องกินที่มีประโยชน์ เพราะเราต้องเดินทาง เราไปเที่ยว ถ้าไปแล้วไม่สบาย จะลำบาก เราต้องเตรียมพร้อม ต้องรู้ว่าเราเป็นอย่างไร

(สมใจ ตงลิ้ม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

การรับประทานอาหารของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน อาหารเป็นสิ่งผู้สูงอายุต้องนำเข้าสูร่างกาย ไม่ใช่เพียงรับประทานอะไรก็ได้ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้ความสำคัญอย่างมาก ควบคุมการเลือกรับประทานอาหารของตนเอง อาหารเป็นสิ่งที่ช่วยเติมพลังในการเดินทาง อาหารมีส่วนสำคัญต่อระบบการทำงานของร่างกาย ผู้สูงอายุกลุ่มนี้รู้จักสภาพร่างกายของตนเอง และพยายามเลือกทานอาหารที่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นพิษต่อร่างกาย อาหารจึงเปรียบเสมือนเป็นยารักษาโรคอีกด้วย

การไปท่องเที่ยวที่ต้องไปในพื้นที่ไม่คุ้นเคย ผู้สูงอายุก็นิ่งถึงชนิดของอาหารที่เลือกทาน แต่ก็ไม่ได้จำกัดจนเกินไป จนรับประทานอะไรไม่ได้ แต่จะเลือกอาหารจากที่มีให้ และตนเองพอจะทานได้ หรือในกรณีที่มีการขอข้อมูล บอกกล่าวกันล่วงหน้าได้ว่าต้องการทานอาหารแบบใด ผู้สูงอายุก็อาจจะบอกคร่าวๆ ว่าตนเองมีเงื่อนไขในการทานอาหารอย่างไร แนวโน้มของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเลือกทานปลา ทานผักผลไม้ เป็นหลัก หลีกเลี่ยงของหวาน เน้นอาหารเพื่อสุขภาพ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเดินทางได้อย่างไม่มีปัญหา ไม่เจ็บป่วยระหว่างทาง วิธีการเลือกทานอาหารจึงสื่อสารถึงความเป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพของตนเองที่เป็นผู้สูงวัย

เลือกรับประทานอาหารตามที่มีการจัดให้ “ผู้ยึดหยุ่นและปรับตัวได้ดี”

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้ข้อมูลว่า สามารถทานอาหารได้ทุกอย่างระหว่างท่องเที่ยว แต่ก็เลือกที่ตนเองพอจะทานได้ ไม่ได้เน้นว่าต้องเป็นปลา ผัก หรืออาหารเพื่อสุขภาพ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้เหตุผลว่า ช่วงเวลาระหว่างทางท่องเที่ยว ต้องสามารถ “ปรับตัว” และทานอาหารที่มีอยู่หรือที่ทัวร์จัดมาให้ได้

ตอนไปเที่ยวจริงๆ ทานอาหารได้ทุกอย่างต่างๆ ไป กินส้มตำ ชอบก๋วยเตี๋ยว อาหารไทย อาหารจีน อาหารฝรั่ง ทานได้หมด

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

อาหารทานได้ทุกอย่าง ยังมีคนบอกเลยว่าคุณยายแกดีนะ ไม่ขี้บ่น ไม่อะไรเลย ไม่จู้จี้ เขาสั่งอะไรมา ทานได้หมด อร่อยดี ทุกอย่างที่เขาทำมาให้เรา เราทานได้ ไปต่างจังหวัด มีน้ำพริกมาให้ทาน เราทานได้ทุกอย่าง แต่เผ็ดมากนั้กไม่ไหวเหมือนกัน เอาปานกลาง

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

การไปท่องเที่ยวเกี่ยวกับทัวร์ ไม่ว่าจะเป็้นทัวร์ในหรือทัวร์ต่างประเทศ ทัวร์จะสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร อะไรที่ทานได้หรือไม่ได้ พยายามจัดอาหารกลางๆ ที่ลูกทัวร์ทุกคนคุ้นเคย กรณีที่ลูกทัวร์มีเงื่อนไขในการเลือกรับประทานอาหารเป็นพิเศษ เช่น ผู้ที่ทานเจ ทานมังสวิรัต ผู้ที่นับถืออิสลามหรือมีเงื่อนไขอื่นๆ ในการเลือกรับประทานอาหาร ก็จะทำให้การดูแล จัดหาอาหารที่เหมาะสมให้เฉพาะบุคคล เพราะฉะนั้นเรื่องอาหารระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นประเด็นที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน

ถ้าไปกับทัวร์ ทัวร์จะถามว่า ใครไม่กินเนื้อบ้าง เราจะบอก แล้วเขาจะเปลี่ยนอย่างอื่นให้เรา คนที่เป็นอิสลาม เขาจะดูแล บริการด้วยอาหารอิสลาม

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

ส่วนพวกอาหารการกินเขาจะเป็นพื้นๆ ถ้าไปกับทัวร์จะมีอาหารไทย ต้องยอมรับว่าทัวร์เขาจัดดี เขารู้ว่าคนไทยชอบกินอาหารไทย เขาจะพาไปกินอาหารไทยในเมืองนั้น อาจจะมีอาหารพื้นเมือง สักมือหนึ่ง อีกมือหนึ่งเป็นอาหารจีน จะได้ กินได้บ้าง กินไม่ได้บ้าง ได้เรียนรู้ทุกรสชาติ

(กิจบดี ก้องเบญจภูษ, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

ส่วนตัวป่าจะชอบพวกต้มจืด แกงจืด พวกปลานึ่งมะนาวป่าไม่ชอบ ป่าชอบพวกเป็ด ไก่ หมูทอด ถ้าปทุมทัวร์ที่พาไปอินเดีย จะมีอาหารให้เรากินอร่อยมาก แกงไตปลาแกงให้เรากิน อร่อยมาก แต่ละมื่อจะมีอาหารไทยให้เราสามอย่าง เขาก็จะมีถ้วยใส่อาหารไทยเสริมให้เราพร้อมกับการไปรับประทานที่ร้านอาหาร เสริมให้เราสามอย่าง ในแต่ละมื่อ เขาเตรียมให้เรา

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

ถ้าเป็นการเดินทางส่วนตัว ไม่ได้เดินทางกับทัวร์ ผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะเลือกเตรียมอาหารไปรับประทานเอง หรือนำวัตถุดิบไปประกอบอาหารระหว่างการท่องเที่ยว เพื่อให้ตรงกับความต้องการของตนเอง และอาจจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง อาหารจึงเป็นพิธีกรรม มีการจัดเตรียม มีการประกอบอาหาร ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ ผู้สูงอายุจึงไม่เพียงแต่บริโภคอาหารที่จับต้องได้ แต่ยังเป็นการเรียนรู้ เป็นความแปลกใหม่ น่าตื่นเต้น หรือแม้กระทั่งการไปทานอาหารเดิมๆ ในสถานที่แปลกใหม่ก็เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ การรับประทานอาหารจึงเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของการท่องเที่ยว

ส่วนใหญ่ซื้อข้าวไป (เที่ยวต่างประเทศ) ข้าวกระป๋อง อาหาร ใส่กระเป๋าสตางค์ไป แล้วก็ไปซื้อข้างซื้อผัก อย่างยุโรปผักทานสะดวก บางทีก็ไปพักแบบรีสอร์ต ไปทำกับข้าวทาน ซื้อวัตถุดิบไปทำ ทำตอนเย็นแล้วเพื่อตอนเช้าด้วย จะประหยัด ถ้าไปต่างประเทศจะพกข้าวกระป๋องไป กระป๋องหนึ่งมือหนึ่งก็อึดจะตายแล้ว ซื้อแกงแห้งๆ กระป๋องไป เที่ยวในเมืองไทยจะไม่พกข้าว ทานได้หมด

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ป่าไปเที่ยวกับครอบครัวล่าสุดไปแก่งกระเจาน จะไปทำกับข้าวให้เขากินกัน ไปตั้งแคมป์กัน เรามีหน้าที่ทำอาหาร เราจะทำยำปลากระป๋อง ทำง่ายๆ ยำ กุนเชียง ไข่ เราไปกางเต็นท์จะหากินแบบง่ายๆ ทำกินเอง มันสนุกดี เราเคยอยู่บ้านกินแกงเนื้อ แกงไก่ เราเบื่อ พอเราไปท่องเที่ยว เราเปลี่ยนเลย เหมือนเราไปเจอของใหม่ๆ พอไปกินอาหารที่ใหม่ๆ ทำกินกัน อร่อยเลย คนที่ไม่เคยไปจะไม่รู้สึก...ถือเป็นความสุข ความสนุก เป็นความแปลก เมื่อไปทำแล้วมันสนุก เป็นส่วนหนึ่งของการเที่ยวของเรา

(แหว มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ถ้าไปทะเล ยังไงก็ต้องไปหาอาหารมา อาหารทะเลต่างๆ เช่น กุ้งปิ้ง ข้าวต้มทะเล ปลาเผา โป๊ะแตก เราจะซื้อของมาทำเอง เราไปแก่งที่ที่เราเคยทำงานด้วย เราเป็นหัวโจก เราจ่ายเงินด้วย ทำให้กินด้วย คุณกันบอกว่าแล้วต้องให้เราล้างจานให้หรือเปล่า

(อุ้นเรื่อน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่เตรียมอาหารไปทานเองหรือไปทำอาหารรับประทานเองระหว่างที่ท่องเที่ยว ไม่ใช่เพียงต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว การได้ทำอาหารด้วยตนเองในระหว่างท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นความสุข ความสนุกสนาน ได้ทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มคนที่สนิทสนม อาจจะได้ไม่ได้เน้นที่รสชาติอาหาร แต่เน้นการได้สื่อสาร พูดคุยกัน ระหว่างกระบวนการ

ทำอาหาร และเน้นบรรยากาศที่พิเศษแตกต่างจากที่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุที่ทำอาหารด้วยตนเองยังแสดงถึงความใส่ใจในการเลือกอาหาร การทำอาหารจะสามารถควบคุมได้ เลือกได้ว่าตนเองต้องการทานอะไร กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกทำอาหารด้วยตนเอง สื่อสารอัตลักษณ์ความเข้มแข็ง ยังมีความสามารถดูแลผู้อื่นได้ การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุก็ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นการไปรับประทานที่ร้านอาหารเพียงอย่างเดียว

เลือกรับประทานอาหารท้องถิ่นหรืออาหารขึ้นชื่อ “ผู้แสวงหาความแปลกใหม่”

กลุ่มผู้สูงอายุที่พยายามเปิดกว้าง พยายามเรียนรู้การรับประทานอาหารท้องถิ่นต่างๆ ที่ตนเองได้ไปท่องเที่ยว เป็นความพยายามในการเข้าไปเรียนรู้ ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของผู้คนให้มากยิ่งขึ้น เพราะอาหารสื่อสารอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ และในขณะเดียวกันการเลือกทานอาหารของผู้สูงอายุก็สื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ค่อนข้างมีความท้าทาย ชอบลอง ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สำหรับอาหารท้องถิ่นในเมืองไทย แต่ละภาคก็จะมีโดดเด่นแตกต่างกันไป ซึ่งอาจจะไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับผู้สูงอายุมากนัก เพราะเป็นอาหารไทยหรืออาหารอีสานที่เคยรับประทานอยู่แล้ว โดยเฉพาะการแสวงหาอาหารขึ้นชื่อหรือไปตามร้านที่แนะนำในท้องถิ่นก็เป็นการสื่อสารถึงการพยายามสร้างประสบการณ์ที่พิเศษให้กับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

เราต้องเลือกดูว่าเราอยากกินอะไร แล้วแต่ภาคที่เราไป ถ้าไปทางภาคอีสานก็แวะกินน้ำตก สัมผัสอะไรไปเรื่อย จะไปนั่งกินก๋วยเตี๋ยวมันหายาก รสชาติไม่อร่อย เราจะกินอาหารตามพื้นเมืองของเขา ลุงทานได้ทุกอย่าง เลือกกิน อะไรที่พอจะกินได้ ถ้าไปทางอีสานกินไก่ตั้งแต่กรุงเทพไปจนถึงร้อยเอ็ด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN (กรไชย นาคทรพร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

ป่ากินตามที่เขาจัดมาให้ ไม่มีทางเลือก เขาทำอะไรให้กิน ก็กินอย่างนั้น ถ้าไปทางใต้กัน ไปเกาะไปอุทยาน เราก็จะแวะทานร้านอาหารมีชื่อของที่นั่น ส่วนใหญ่จะได้ทานปลา

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ถ้าขับ (รถ) ไปเองจะชอบแวะกินอาหารข้างทาง ของแต่ละจังหวัด ไปเรื่อยๆ ดูวิวต่างๆ ชอบแบบนี้ บางคนเขาจะชอบเตรียมอาหารใส่ตะกร้าไปในรถเลย ผมไม่ชอบแบบนี้เลย เพราะถือว่าอยู่บ้านเราก็ได้กิน ถ้าเราไปต่างจังหวัดเราได้กินอาหารแปลกๆ จะอร่อยจะไม่อร่อยไม่สนใจ ได้รสชาติที่แปลกไป เพราะฉะนั้นขับไปเรื่อย แวะที่โน้นที่นี่ตลอดทาง...ถ้าดูหนังสือแล้วมีรายการมีร้านอาหารอร่อย ไม่ไกลจากเส้นทางที่ขับรถไปได้ ไม่ไกลมาก จะแวะเข้าไป

(สัจด์ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

ถ้าเป็นการไปท่องเที่ยวต่างประเทศ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะพยายามเลือกอาหารที่ขึ้นชื่อของท้องถิ่น ต้องเป็นอาหารที่มีความแปลกแตกต่างจากที่ตนเองเคยรับประทานปกติ ไม่ได้หวาดกลัวว่าจะทานไม่ได้ หรือจะมีผลกระทบต่อร่างกาย แต่พยายามลองทานเท่าที่ตนเองจะทานได้ การรับประทานอาหารจึงเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมของประเทศนั้นไปในตัวอีกด้วย

ส่วนตัวผมชอบกินอาหารแปลกๆ อาหารที่ไม่เหมือนในไทย สมมติว่าไปร้านอาหารญี่ปุ่นที่ (ประเทศ) ญี่ปุ่น จะไม่อยากทานอาหารญี่ปุ่นที่เหมือนมีอยู่ในไทย อาหารญี่ปุ่นในไทยเกือบจะเหมือนกันหมดแล้ว

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

เป็นคนชอบลอง เพราะฉะนั้นจะกินทุกอย่างที่เสิร์ฟ เพียงแต่ว่าเราจะกินมากหรือน้อย หรือชอบอะไรมากกว่า แต่เราจะชิมทุกอย่างที่มี ที่นี้เราจะสอนเด็กนักศึกษาของเราเหมือนกันว่า การไปเที่ยวเป็นการไปหาประสบการณ์ใหม่ ไม่ใช่ไปไหนจะกินแต่ส้มตำปูปลาร้าอยู่ตลอดเวลา ต้องไปกินอย่างอื่นบ้าง จะได้รู้จักว่าคนท้องถิ่นเขากินอะไรกัน เรื่องนี้เราจะทำเป็นตัวอย่าง เป็นคนกินง่ายอยู่ง่าย

(ยุพดี เสตพรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ระหว่างไปเที่ยว โดยมากเราทานของเขาได้นะ เพราะเราเป็นคน que ศึกษาทุกอย่าง จะลองทุกอย่าง อะไรที่ไม่เคยกินจะลองทุกอย่าง ไม่กลัว แต่ว่าถ้าเป็นลักษณะของสัตว์เป็นตัวๆ หรือเป็นแมลง ไม่ทาน แต่ถ้าเป็นพวกผัก ผลไม้ จะลองทานอยู่เรื่อยๆ ถ้าเป็นแมลงเป็นตัวๆ หรือเป็นเนื้อ เช่น เนื้อวัว เนื้อควายจะไม่ทาน เพราะป่าไม่กินสัตว์ใหญ่อยู่แล้ว เนื้อไม่เอาเลย ไม่กินเลย

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

“อาหาร” จึงอาจจะถือเป็นสื่ออีกรูปแบบหนึ่งในการท่องเที่ยว เมื่อนำอาหารมาเชื่อมโยงกับผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยว เราจะเห็นได้ว่าอาหารมีความสำคัญที่สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญในการเลือกอาหารที่เหมาะสมกับสุขภาพร่างกาย เช่น รับประทานปลา ผัก ผลไม้ ซึ่งเป็นอาหารที่ย่อยง่าย ไม่มีไขมันสูง หลีกเลี่ยงการทานของหวาน หรือทานแต่น้อย ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ตระหนักในการดูแลสุขภาพของตนเอง เพราะวัยผู้สูงอายุ สุขภาพร่างกายสำคัญที่สุด อายุมากแล้ว ระบบเผาผลาญทำงานน้อยลง จะรับประทานอาหารตามใจปากเหมือนวัยหนุ่มสาวไม่ได้ จึงหลีกเลี่ยงอาหารที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย อีกทั้งอาหารจึงเปรียบเหมือนยารักษาโรคไปในตัว รับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์กับสุขภาพร่างกาย จะช่วยลดอาการเจ็บป่วยไปในตัวด้วย

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่บอกว่าสามารถทานอาหารได้เกือบทุกอย่างนั้นระหว่างท่องเที่ยว เพราะคิดว่าต้องพยายามปรับตามสภาพพื้นที่ที่ไปท่องเที่ยว กินง่าย อยู่ง่าย ผู้สูงอายุไม่ได้เน้นอาหารเพื่อสุขภาพมากนัก ให้ความสำคัญกับการรับประทานอาหารที่หลากหลาย ทั้งเนื้อหมู เนื้อไก่ ไม่ได้เน้นทานปลาหรือทานผัก ผู้สูงอายุมีความชอบในเรื่องอาหารแตกต่างกัน ผู้สูงอายุบางคนไม่ชอบทานปลา ไม่ชอบทานผัก แพ้อาหารบางประเภท เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็ได้เน้นการลองทานอาหารแปลกใหม่

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่บอกอย่างชัดเจนว่า เมื่อไปท่องเที่ยวตนเองจะเน้นการลองทานอาหารที่แปลกใหม่ เพราะต้องการเรียนรู้ เป็นความท้าทาย เป็นประสบการณ์ใหม่ เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังมีความกล้าที่ลองทำในสิ่งใหม่ๆ ไม่แตกต่างไปจากคนหนุ่มสาว อย่างไรก็ตามสิ่งที่ผู้สูงอายุแตกต่างจากวัยหนุ่มสาวคือความระมัดระวังในการเลือกอาหารมากกว่า คนหนุ่มสาวอาจจะเลือกทานอาหารระหว่างท่องเที่ยวได้หลากหลายกว่าผู้สูงอายุ เพราะสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ระบบการทำงานของร่างกายยังทำงานได้ดี ส่วนผู้สูงอายุถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มที่กล้าลองทานอาหารแปลกใหม่ได้ เหมือนคนหนุ่มสาว แต่ก็ยังมีเงื่อนไขของตนเองว่าต้องระมัดระวัง เพราะอาหารที่ไม่คุ้นเคยส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้สูงอายุได้มากกว่าคนหนุ่มสาว

ดังนั้นการเลือกรับประทานอาหารของผู้สูงอายุในระหว่างการท่องเที่ยวจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของวิถีชีวิตเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ค่านิยม รสนิยมการเลือกรับประทานอาหาร รวมไปถึงการตระหนักว่าตนเองอายุมากแล้ว แก่แล้ว ทำให้การเลือกอาหารไม่ควรจะตามใจปาก แต่ต้องดูให้เหมาะสมกับสุขภาพร่างกายหรือหลีกเลี่ยงอาหารที่ส่งผลกระทบต่อโรคประจำตัวของตนเอง ทั้งนี้ผู้สูงอายุบางส่วนก็ยังมี ความพยายามในการปรับตัว ยืดหยุ่น ลองรับประทานอาหารแปลกใหม่ แต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาการรับประทานอาหาร เป็นกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่สำคัญในการท่องเที่ยว ต้องมีการเตรียมการไม่แตกต่างจากการไปทำกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นๆ ของผู้สูงอายุ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

8. การถ่ายรูปที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพรายละเอียดการเดินทาง เป็นการสื่อสารมุมมอง ตัวตน ความคิดต่างๆ ที่เรามีต่อการเดินทาง “การใช้กล้องถ่ายรูป” จึงเป็นสื่อหรือช่องทางการสื่อสารสำคัญ และเป็นพิธีกรรมที่สำคัญในการเดินทางท่องเที่ยว

สำหรับผู้สูงอายุกับการใช้กล้องถ่ายภาพ จากยุคที่การถ่ายภาพยังเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนอยู่ จนมาถึงปัจจุบันการถ่ายภาพด้วยกล้องดิจิทัลถือไม่ยุ่งยากอีกต่อไป วิธีการใช้งานกล้องไม่ซับซ้อน สามารถเรียนรู้ได้ การใช้กล้องถ่ายรูปในการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญอย่างไรสำหรับผู้สูงอายุ ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ในบทที่ 4 พบว่ามีผู้สูงอายุจำนวน 33 คน ที่สามารถใช้กล้องถ่ายภาพ มีกล้องเป็นของตนเองหรือมีอุปกรณ์ที่สามารถใช้ถ่ายภาพได้ ส่วนอีก 42 คน ไม่มีกล้องเป็นของตนเอง ไม่ได้พกกล้องระหว่างเดินทาง ขณะที่จากการสังเกตการณ์ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวพม่าและอินเดีย จำนวนทั้งหมด 15 คน พบว่ามีเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ไม่พกกล้องถ่ายรูป สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีกล้องถ่ายรูปใกล้เคียงกับที่ไม่มีกล้องถ่ายรูป

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีกล้องถ่ายภาพ กลุ่มนี้มีกล้องเป็นของตนเองและสามารถใช้งานกล้องถ่ายภาพขั้นพื้นฐานได้หรือมีอุปกรณ์ที่สามารถใช้ถ่ายภาพได้ เช่น โทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ต จำนวน 33 คน และมีพฤติกรรมการถ่ายภาพดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป ทั้งภาพวิว ภาพบุคคล และถ่ายภาพตนเอง และเก็บภาพทุกอย่างอย่าง ตั้งแต่เริ่มต้นจนการเดินทางสิ้นสุดลง จำนวน 14 คน และยังมีผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูปให้กับครอบครัวหรือเพื่อนที่ร่วมเดินทาง ไม่ถ่ายรูปตนเอง จำนวน 7 คน รวมผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป จำนวน 21 คน

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกถ่ายรูปที่ตนเองคิดว่าสำคัญๆ ถ่ายรูปน้อย จำนวน 12 คน

กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้องถ่ายภาพ กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้องถ่ายภาพเป็นของตนเอง มีครอบครัวลูกหลานหรือเพื่อนร่วมเดินทางถ่ายรูปให้ จำนวน 42 คน และมีพฤติกรรมการถ่ายภาพโดยแบ่งได้ต่อไปนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบถูกถ่ายรูป จำนวน 7 คน

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมถ่ายรูปเฉพาะที่คิดว่าสำคัญเท่านั้น จำนวน 30 คน

กลุ่มที่สาม กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ถ่ายรูป จำนวน 5 คน

จากจำนวน 42 คน ของผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้องถ่ายภาพ มีผู้สูงอายุที่เคยใช้กล้องถ่ายรูป สามารถถ่ายรูปได้ 20 คน ส่วนอีก 22 คน ไม่สามารถใช้กล้องถ่ายภาพได้

กลุ่มผู้สูงอายุจากการสังเกตการณ์การท่องเที่ยวที่ประเทศพม่าและอินเดีย

จากผู้สูงอายุจำนวนทั้งหมด 15 คน มีเพียง 1 คนเท่านั้นที่ไม่พกพากล้องถ่ายรูป และส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการถ่ายรูปเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุสามารถถ่ายรูปให้เพื่อนร่วมทางได้ ในขณะที่เดียวกันผู้สูงอายุชอบเข้ากล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกภาพตนเองว่าได้มาถึงสถานที่นี้ รวมไปถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวจะได้รับการบันทึกภาพทั้งหมด

สรุปได้ว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีกล้องถ่ายรูปทุกคน สามารถถ่ายรูปขั้นพื้นฐานได้ ชอบถ่ายรูปตนเองและถ่ายรูปผู้อื่น ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้องถ่ายรูป มีทั้งกลุ่มที่สามารถถ่ายรูปได้ เคยมีกล้องถ่ายรูปเป็นของตนเอง ชอบถูกถ่ายรูป ส่วนผู้สูงอายุอีกกลุ่มใช้กล้องถ่ายภาพไม่เป็น ไม่เคยมีกล้องถ่ายรูป แต่ยังเข้าร่วมการถ่ายรูปอยู่บ้าง เฉพาะที่สำคัญ และมีส่วนน้อยที่ไม่ถ่ายรูปเลย

ตารางที่ 5.12 พฤติกรรมการถ่ายรูปที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

พฤติกรรมการถ่ายรูปที่เกี่ยวข้องกับ	ชอบ	ถ่ายรูป	ไม่ถ่ายรูป	รวม
การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	ถ่ายรูป	เฉพาะที่สำคัญ		
กลุ่มผู้สูงอายุที่มีกล้องถ่ายรูปหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพอื่นๆ	21 คน	12 คน	-	33 คน
กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีกล้องถ่ายรูปหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพอื่นๆ	7 คน	30 คน	5 คน	42 คน
รวม	28 คน	42 คน	5 คน	75 คน

จากข้อมูลข้างต้น (ตารางที่ 5.12) พฤติกรรมการถ่ายรูปที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป จำนวน 28 คน ผู้สูงอายุที่ถ่ายรูปเฉพาะที่สำคัญๆ หรือถ่ายรูปน้อย จำนวน 42 คน และผู้สูงอายุที่ไม่ถ่ายรูป จำนวน 5 คน เพราะฉะนั้นสัดส่วนของผู้สูงอายุถ่ายรูปเฉพาะที่สำคัญๆ มีมากกว่าผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป “ผู้รักการถ่ายรูป”

กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายภาพระหว่างการเดินทาง จะบันทึกภาพทุกๆ อย่างตั้งแต่การเดินทาง เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดลง การถ่ายภาพของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวแสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการบันทึกเรื่องราวของตนเอง การถ่ายรูปเป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้สูงอายุจดจำเรื่องราวระหว่างการท่องเที่ยว และนำไปบอกเล่าต่อได้ จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีความสามารถในการใช้กล้องถ่ายรูปหรือใช้อุปกรณ์ถ่ายรูปอื่นๆ เพื่อถ่ายรูปได้

ป่าเป็นคนชอบถ่ายรูปที่สุดเลย ทั้งพกกล้องไปด้วย ให้คนอื่นถ่ายรูปให้ ถ่ายรูปให้คนอื่นด้วย ชอบถ่ายรูปมาก ทั้งรูปคน รูปวิว เจออะไรถ่ายรูปทุกอย่าง เดี่ยวนี้มีไอแพดจะถ่ายรูปมาก ส่งไลน์ ไปให้เพื่อนดู ผลัดกันไปกันมา เพื่อนส่งรูปมาให้เราดูด้วย ชอบถ่ายรูปมากๆ

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ลุงพกกล้องเอง เวลาถ่ายรูป เอาคนหน่อยเดียว เน้นวิว วิวมันสวยกว่า ถ่ายรูปคนเต็มๆ ถ่ายเมื่อไหร่ก็ได้ ลุงถ่ายรูปเก็บไว้เป็นอัลบั้ม หายบ้าง อยู่บ้าง ถ้าสุคติโอ ลุงใส่ซีดี ส่วนใหญ่จะเก็บไว้เอง ลูกหลานมาถึงจะให้ดู ถ้าเขาไม่ถามจะไม่คุยอวดเขา ยกเว้นเขาถาม

(สมชาย สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ถ่ายรูปไปไว้อะมาก ถ่ายรูปกันเองบ้าง ถ่ายรูปหมู่กับคณะทัวร์บ้าง ลูกถ่ายรูปบ้าง ภรรยาถ่ายรูปบ้าง เพิ่งหัดให้ภรรยาถ่ายรูปให้ เราพกกล้องเอง ถ่ายรูปคน รูปวิว ถ่ายรูปทุกอย่าง สิ่งแปลกๆ เรือนโบราณ ของที่เราไม่เคยเห็น สวยดี แปลกดี เราถ่ายรูปเก็บไว้ ชื่อของฝากก็มี

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ความสามารถในการถ่ายรูปได้ของผู้สูงอายุเป็นการสื่อสารให้เห็นถึงความพยายามในการเรียนรู้ เพราะถ้าหากต้องการถ่ายภาพด้วยตนเองด้วยกล้องถ่ายภาพ โดยเฉพาะถ้าใช้กล้องถ่ายรูปแบบมืออาชีพ ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเรียนรู้การใช้งานของกล้องอย่างจริงจัง ซึ่งอาจจะซับซ้อนกว่าการใช้กล้องดิจิทัลธรรมดา มีผู้สูงอายุ 2 ท่านเท่านั้น ที่ได้เล่าถึงการศึกษาการถ่ายรูปด้วยตนเอง

ผู้ที่ทันสมัยสนใจเทคโนโลยี

เป็นคนชอบเล่นกล้อง จะถ่ายรูปค่อนข้างเป็นเรื่องเป็นราว กล้องที่ชอบเล่นจะเป็นกล้องใหญ่ กล้องซิงเกิลเลนส์ (Single Lens Reflex Camera เป็นกล้องที่ผู้ถ่ายภาพสามารถเลือกตั้งค่ากล้อง หรือปรับการถ่ายภาพด้วยตนเอง เช่น ปรับช่องรับแสง ปรับความเร็วชัตเตอร์) เพราะฉะนั้นเวลาไปเที่ยวจะไปเก็บภาพสิ่งต่างๆ ที่เราพบเจอระหว่างเดินทาง ถ้าเป็นโทรศัพท์ถ่ายรูปจะมีบ้าง พอไปเจอที่น่าสนใจจะเก็บภาพไว้บ้าง เราจะชอบถ่ายรูปคนอื่นมากกว่าให้คนมาถ่ายรูปเรา จะถ่ายรูปทั้งตัวเราเองด้วย ลูก หลานด้วย อัลบั้มที่เห็นอยู่ เมื่อนอกทั้งนั้น

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ลุงใช้กล้องที่พวกโปรเฟสเซอร์เขาใช้ถ่ายกัน ชื่อกล้องมาตอนที่จะไปเที่ยวออสเตรเลีย ไหนๆ จะไปเที่ยวแล้วเลยหากกล้องที่ดีๆ ไปใช้...ปกติใช้กล้องคอมแพคเล็กๆ ตอนแรกคิดว่าถ่ายรูปเพื่อเก็บเป็นที่ระลึก ไม่ได้เอาความสวยงาม แต่ที่เปลี่ยนมาใช้กล้องแบบนี้เพราะคิดว่าไหนๆ จะไปเที่ยวทั้งทีแล้ว เอากล้องแบบมืออาชีพหน่อย กว่าจะมาศึกษาแล้วถ่ายเป็นก็ยุ่งเหมือนกัน เอาหนังสือคู่มือมาอ่าน ตอนนั่งเครื่องบิน เพราะนั่งเครื่องบินนาน 7-8 ชั่วโมงไปออสเตรเลีย ต้องอ่านเพื่อให้รู้ว่าจะใช้ถ่ายรูปยังไง เพราะเพิ่งซื้อใหม่ๆ ไปเลย มีทั้งถ่ายรูปตัวเองและถ่ายรูปวิว ผลัดกันถ่ายกับแฟนสองคน และเอาขาตั้งกล้องไป มีที่ถ่ายรูปคู่กันแล้วใช้ขาตั้งกล้อง

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ส่วนผู้สูงอายุกลุ่มที่ไม่ชอบให้ตนเองปรากฏในรูปถ่าย แต่จะชอบถ่ายรูปให้กับครอบครัวหรือเพื่อนร่วมเดินทางมากกว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อธิบายว่าจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ได้ถ่ายรูปมามากแล้ว มีรูปของตนเองมากมาย ถึงเวลาที่จะเป็นคนถ่ายรูปให้ลูกหลาน สอดคล้องกับการศึกษาของ Chalfen (1987) ที่บอกว่าเด็กๆ เป็นวัยที่ได้รับการถ่ายรูปมากที่สุด สื่อภาพถ่ายที่น่าเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุจึงอาจจะไม่มาก

มีถ่ายรูปเป็นที่ระลึก แต่เราจะไม่ค่อยชอบถูกถ่ายรูป แต่จะถ่ายรูปให้คนอื่น (ครอบครัว) พกกล้องส่วนตัวคนละกล้อง ถ่ายรูปใส่โทรศัพท์บ้าง ไม่ได้โชว์ให้คนอื่นดู จะดูกันในครอบครัว

(ประจวบ ฐานวิเศษ, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

ส่วนใหญ่จะเก็บภาพจากโทรศัพท์มือถือ เจออะไรที่ชอบจะถ่ายรูปเก็บไว้ กล้องใหญ่จะไม่ได้ใช้ เราชอบถ่ายรูปคนอื่นๆ ในครอบครัว เพราะรูปเรามีเยอะมากแล้ว เยอะซะจนไม่รู้ที่ใส่อัลบั้ม จะชอบถ่ายรูปลูก หลาน วิวบ้าง

(กรรณิกา ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอุปกรณ์เกี่ยวกับการถ่ายรูปและชอบถ่ายรูป แสดงว่าผู้สูงอายุให้ความสนใจที่จะเรียนรู้เทคโนโลยีการถ่ายภาพ ซึ่งในยุคปัจจุบันการถ่ายภาพดิจิทัลมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น สามารถถ่ายรูปได้ทันที การถ่ายภาพในระหว่างการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุได้บันทึกภาพตนเอง บันทึกภาพครอบครัว กลุ่มเพื่อน และสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม

การถ่ายภาพสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความหมายก็ต่อเมื่อได้มีการบันทึกภาพ และใช้ภาพถ่ายนั้นในการบอกเล่าเรื่องราว กลับมาจากท่องเที่ยว มีการอัดภาพ มีการดูภาพ มีการจัดวางภาพตามพื้นที่ต่างๆ บ้าน ที่ทำงาน ภาพถ่ายจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้ที่ถ่ายภาพว่าให้ความสำคัญกับเรื่องอะไร ต้องการนำเสนอตัวตนของตนเองอย่างไร ภาพถ่ายของผู้สูงอายุกับสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ สื่อสารถึงความเข้มแข็งของผู้สูงอายุ ความภาคภูมิใจ ความสำเร็จที่ได้เดินทางไปสถานที่ท่องเที่ยวนั้นด้วยตนเอง

ถ่ายรูปมากที่สุดในโลก ถ่ายรูปตั้งแต่เริ่มเดินทาง จนกระทั่งเดินทางกลับ บันทึกรูปไว้ในแผ่นซีดี ทำให้ระลึกได้ว่าเราไปที่ไหนมาบ้าง เราเดินทางอย่างไร ไปที่ไหน นอนอย่างไร กินอย่างไร จากเมืองนี้เราไปเมืองไหนบ้าง ไปอย่างไร เราจะบันทึกไว้ตามลำดับการเดินทาง เป็นพันๆ รูป

(ยุพดี เสด็จพรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ชอบมาก ยังชอบอยู่ ตอนนี้ใช้กล้องดิจิทัล ให้เพื่อนช่วยถ่ายรูปให้บ้าง ถ้าไปกับไกด์ทัวร์จะให้ไกด์ทัวร์ถ่ายรูปให้ บางทีเราต้องการรูปสองคนกับลุง ให้ฝรั่งช่วยถ่ายรูปให้ ฝรั่งเขาก็โอเค พอกลับมาเราจะเอารูปมาอัด ว่างๆ เอารูปออกมาดูกัน มีอัดรูปใส่กรอบติดข้างฝาไว้ด้วย

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

สำหรับผู้สูงอายุที่ถึงแม้จะไม่มีกล้องเป็นของตนเอง ไม่ได้พกกล้องระหว่างทาง แต่ชอบถ่ายรูป ผู้สูงอายุก็มีวิธีการเก็บภาพการเดินทางไว้ เช่น การขอให้เพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วยช่วยถ่ายรูปให้หรือให้ไกด์ทัวร์ช่วยถ่ายรูปให้ และอัดรูปเมื่อเสร็จสิ้นการเดินทาง ทั้งนี้การขอให้เพื่อนถ่ายรูปให้ แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะเก็บบันทึกอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว เป็นความรู้สึกสนุกสนานและภาคภูมิใจที่ได้นำรูปถ่ายกลับมา เพื่อยืนยันการท่องเที่ยวของตนเอง

อย่าไม่ได้พกกล้องเอง ลูกจะเป็นคนพก (ไปเที่ยวที่เกาหลี) คนของไกด์เขาก็มีถ่ายรูปให้เรา และพวกเราถ่ายรูปกันเองก็มี แต่ว่าจะบอกให้เวลาถ้าเราไปใช้ไกด์ของเขาถ่ายรูป ค่ารูปจะแพง...อย่าชอบถ่ายรูป จะหมดค่าถ่ายรูปไปเยอะ

(เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

ชอบถ่ายรูป ไปไหนต้องถ่ายรูปทุกที่ ถ้ามีรูปถ่ายเรา เราภูมิใจ มีรูปเราโชว์ เราชอบ ป้าไม่ถ่ายรูปให้คนอื่น แต่ถ้ามีคนเรียกไปถ่ายรูป เพื่อนเรียกไปถ่ายรูป เราไป แต่เราไม่เคยถ่ายรูปเอง เพื่อนที่ถ่ายรูปให้เรา เขาจะล้าง จะอัดมาให้เรา เราชอบแบบนี้ ไปสถานที่ไหนแล้วเรามีรูปกลับมา คล้ายๆ อาจจะมีเรียกได้ว่าความภูมิใจ เราได้ไปตรงนั้นตรงนั้นมา ได้รูปกลับมาเป็นที่ระลึก กลับมาบ้านได้รูปมา เราเอามาให้ลูกดู แม่ไปตรงนั้นตรงนั้นมา

(โสมนัส ภูสีเขียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ดังนั้นผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูปตนเองระหว่างไปท่องเที่ยวหรือทำกิจกรรมสำคัญต่างๆ ไม่ได้กลัวว่าเมื่อถ่ายรูปออกมาแล้วตนเองจะดูไม่ดี ผู้สูงอายุจะรู้สึกสนุกสนานที่ได้ถ่ายรูป ภาคภูมิใจที่มีรูปถ่ายของตนเอง ทำให้การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีชีวิตชีวา กิจกรรมการถ่ายรูปอาจจะมีนัยยะการสื่อสารถึงความ เป็นเด็ก ความสนุกสนาน แต่ผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูปกลุ่มนี้มองว่ากิจกรรมการถ่ายภาพไม่ได้จำกัดเฉพาะคน ที่เป็นหนุ่มเป็นสาวเสมอไป ผู้สูงอายุก็ถ่ายภาพได้

โดยเฉพาะ “การถือกล้องถ่ายภาพหันเข้าหาตัวเพื่อถ่ายภาพของตนเอง” (Selfie) สื่อสารให้ว่าการถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่ทำให้ได้เห็นตัวตน “**ความสนุกสนาน**” ของผู้สูงอายุ ได้เห็นอัตลักษณ์ “**ความเป็นเด็ก**” ที่ซ่อนอยู่ในผู้สูงอายุ เพราะวิธีการถ่ายภาพลักษณะนี้ลดความเป็นพิธีการของการถ่ายภาพ กลายเป็น ความสนุกสนานมากกว่าความจริงจัง

เรามีกล้องเอง มีคนช่วยถ่ายรูปให้ ถ้าเราถือเอง ไม่ได้ถ่ายรูปเราเองหรือก ส่วนมากกลุ่มบ้าง สอง คนบ้าง วานให้เขาถ่ายรูปให้ หรือบางทีถือกล้องหันมาหาเราเอง กดเอง แล้วแต่สถานการณ์ที่เรา ไป ถ้าเห็นแล้วชอบ เราจะถ่ายรูปเก็บไว้ ตั้งแต่ไปเวียดนามยังไม่ได้ล้างรูปเลย เป็นดิจิตอลทั้งหมด ประมาณ 200-250 รูปที่เคยๆ ถ่ายรูปไว้

(บัวลอน จันทร์เอี่ยม, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

ถ่ายรูปเพียบเลย เป็นร้อยๆ ไปดูรูปที่บ้านได้ เอากล้องของเราเอง กล้องเพื่อนบ้าง เพื่อนยังบอกว่า ถ่ายทุกซอกซอเลย เป็นคนชอบถ่ายรูปด้วย ปกติ ถ่ายทั้งรูปตัวเองและถ่ายรูปวิว แต่ถ้าเมมโมรี่เต็มจะลบรูปวิวออกก่อน รูปตัวเองเก็บไว้ก่อน แต่ถ้ารูปไหนเบลอลๆ ไม่ชัด จะดีลียออก บางทีไม่มีคนถ่ายรูปให้ ยกกล้องถ่ายรูปตัวเองก็มี มือถือถ่ายรูปไม่ค่อยชัด ส่วนมากจะเล่นกล้องถ่ายรูปมากกว่า ไปเมื่อเงินเคยทำกล้องตก เสียหายมาก แต่รูปยังพอได้กลับมา ต้องอาศัยกล้องเพื่อนบ้าง ให้ช่วยถ่ายรูปให้ กลับมาจากจีน ยังมาซื้อกล้องใหม่ เป็นคนชอบถ่ายรูป ถึงไม่มีใครถ่ายรูปให้ ก็ยกกล้อง กดก๊กๆ ถ่ายรูปตัวเองได้

(จรัสกรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกถ่ายรูปที่ตนเองคิดว่าสำคัญๆ เท่านั้น

กลุ่มผู้สูงอายุที่ถ่ายรูปเฉพาะสถานที่สำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญ มีเหตุผลในการไม่ถ่ายรูปมากนัก ได้แก่ ก่อนที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุตนเองถ่ายรูปมามากแล้ว จึงไม่ถ่ายรูปมากมายเหมือนตอนหนุ่มสาว จะเลือกถ่ายรูปกับสถานที่สำคัญที่ตนเองไปท่องเที่ยว อย่างน้อย 1-2 รูปก็เพียงพอแล้ว มีทั้งกลุ่มที่สามารถใช้กล้องถ่ายภาพได้ แต่ไม่ชอบถ่ายรูปเป็นจำนวนมาก และกลุ่มที่ใช้กล้องถ่ายภาพไม่ได้ ต้องมีลูกหลาน เพื่อนช่วยถ่ายรูปให้ ทำให้ถ่ายรูปไม่มากนัก และอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มบอกตรงกันว่าเป็นเพราะตนเอง “แก่” แล้ว ถ่ายรูปไม่ขึ้นเหมือนตอนหนุ่มสาว

แรกๆ ก็ถ่ายเยอะแต่เดี๋ยวนี้ขี้เกียจ แต่ก็พกกล้องไป อันนี้อันหนึ่งนะ ถ้าฝากคนเขาถ่ายรูป ไม่ได้รูปหรอก แต่จะไม่ถ่ายตะป๊ะบันเหมือนสมัยก่อน สมัยก่อนถ่ายแล้วล้างหมด 20 ม้วน เดี๋ยวนี้สบายยิ่งไปเยอะ แต่เอาไม่ก็รูปพรอก ป้าถ่ายเฉพาะกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ี่สำคัญ เช่น พระราชวังสามฤดูก็จะถ่ายรูปไว้...บางทีกล้องเราถ่ายแล้วไม่สวย เป็นสถานที่สำคัญ เราก็จ้างคนถ่าย 50 บาท 100 บาท ได้ภาพมาเลย แล้วดีด้วย

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

ผู้ที่ไม่ต้องการเปิดเผยความสูงวัยของตนเอง

ตอนยังทำงานอยู่เราชอบถ่ายรูปมาก พออายุมากแล้วไม่ค่อยชอบถ่ายรูป แต่ถ้าเป็นเรื่องสำคัญๆ จะถ่ายรูป ที่ไม่ค่อยชอบถ่ายรูป เพราะเบื่อแล้ว ถ่ายรูปอีกเหมือนกับรูปเดิมที่เราถ่ายรูปไปแล้ว ตอนนี้รูปเต็มไปหมด ไม่ได้พกกล้องถ่ายรูปแล้ว

CHULALONGKORN (มนัส นิกรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้งานกล้องถ่ายภาพไม่เป็น ไม่ได้เรียนรู้วิธีการใช้งาน และไม่รู้วิธีที่ตนเองชื่นชอบการถ่ายภาพ ทำให้ถ่ายรูปน้อยลง ลูกหลานจะเป็นคนถ่ายรูปให้มากกว่า อีกทั้งคิดว่าตนเอง “แก่แล้ว” ไม่เหมาะที่จะถ่ายรูป อีกทั้งการ “ถือกล้องถ่ายรูป” ผู้คนและบรรยากาศต่างๆ ระหว่างการท่องเที่ยว เหมือนเด็กวัยรุ่นน อาจจะไม่เหมาะสมเพราะตนเองเป็นผู้ใหญ่ อายุมากแล้ว

มีถ่ายรูป เพื่อนถ่ายรูปให้ ไม่อยากถ่ายรูป ดูรูปถ่ายแล้วไม่เหมือนเรา ถ้าเขาเรียกถ่ายรูปเราจะถ่ายรูป เมื่อก่อนเคยพกกล้อง แต่ตอนนี้ไม่พกแล้ว เราอายุขนาดนี้จะไปเที่ยวถ่ายรูปสาวๆ ได้ยังไง แต่ถ้ามีคนถ่ายรูปให้ เป็นพวกๆ กัน ก็ถ่ายรูปได้

(สุรินทร์ พงษ์ตระกูล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

รูปจะไม่ได้ถ่ายรูปเอง จะมีเพื่อนๆ ถ่ายรูปให้กันบ้าง แต่เขาจะอัดรูปให้เราหรือเปล่า จะได้รูปหรือ
 เปล่าไม่ได้สนใจ ถ้าได้ก็ได้ ถ้าไม่ได้ไม่เป็นไร จะบอกว่าพวกอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ไม่เป็นเลยสัก
 อย่าง โทรศัพท์เอาไว้อะไรเข้าโทรออกแค่นั้นเอง เวลาไปกับครอบครัว ลูกจะเป็นคนถ่ายรูป

(สุเมธ คิวงษา, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ลูกจะเป็นคนถ่ายรูป หลานเป็นถ่ายรูป แย่งกันถ่ายรูป เต็มๆ ชอบถ่ายรูป ส่วนตัวถ้าเขาจะถ่ายรูป
 ผมก็ได้ แต่ผมจะไม่วิ่งไปให้เขาถ่ายรูป ยกเว้นถ่ายรูปรวมๆ กัน มีคนสำคัญมาแบบนี้จะไปถ่ายรูป
 กับเขา แต่บางทีผมจะเฉยๆ ถ่ายรูปก็ได้ ไม่ถ่ายรูปก็ได้ เพราะรูปมากเหลือเกินที่บ้านผม

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

“ความแก่” เป็นประเด็นที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ถ่ายรูปน้อยกล่าวซ้ำๆ ว่าทำให้ไม่อยากถ่ายรูปตนเอง
 มากนัก การถ่ายรูปตอนนี้แตกต่างจากสมัยหนุ่มสาว เห็นแต่สภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ มองเห็นแต่ “ความ
 แก่ชรา” ของร่างกายตนเอง และไม่ได้มองว่าความแก่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเป็นความสวยงาม จึงไม่อยาก
 บันทึกรูปภาพของตนเองไว้ อาจจะไม่เลือกถ่ายภาพเฉพาะที่คิดว่าสำคัญๆ หรือถ่ายภาพเฉพาะโอกาสพิเศษจริงๆ
 ไม่มีกรถ่ายรูปพร่ำเพรื่อ ไม่ยกกล้องหันเข้าหาตัวเองเพื่อถ่ายภาพตัวเอง ถ้าหากจะถ่ายรูปตนเองก็ไม่ถ่าย
 ระยะใกล้ แต่จะถ่ายจากระยะไกล เน้นวิวประกอบกับตัวคนเล็กน้อย

น้องชายเป็นคนถ่ายรูปให้ป่า แรกๆ ป่าก็ชอบเข้ากล้อง หลังๆ ไม่ค่อยชอบ เพราะเข้ากล้องแล้วดู
 แก่ จะถ่ายบ้าง แต่ไม่ค่อยเท่าไร เมื่อตอนอายุน้อยๆ ชอบ แต่เดี๋ยวนี้ไม่เข้ากล้องมาก น้องพ
 กล้อง ลูกพกกล้อง ป่าจะถ่ายเท่าที่จำเป็น เอาสถานที่สำคัญๆ ไม่ถ่ายรูปบ่อย

(พรทิพย์ พงษ์ภู, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ยายไม่ใช่สาวๆ จะถ่ายรูปไปทำไม ไม่มีประโยชน์

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

รูปถ่ายไม่ค่อยถ่ายหรอก ไม่ค่อยชอบเข้ากล้อง แต่ถ้าหากว่าพวกลูกๆ หลานๆ ไป จะชอบถ่าย แต่
 เดี่ยวนี้เราก็ไม่ชอบเข้ากล้องอีก ที่ไม่ชอบเข้ากล้องเพราะแก่แล้ว แต่งตัวไม่สวย มันอ้วน คล้ายๆ
 กับว่าเราก็เคยถ่ายมามากแล้ว แต่ถ้าลูกหลานอยากถ่ายรูปกับเราก็ได้ ถ่ายเฉพาะที่จำเป็น

(พิรุณ นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

เรื่องถ่ายรูป พกกล้องไป ใครว่างก็ผลัดกันถ่ายรูป ส่วนใหญ่จะถ่ายสถานที่มากกว่า เพื่อนจะถ่ายรูปเรา เราถ่ายรูปเพื่อนแบบนี้ แต่เราจะไม่ค่อยถ่ายรูปเท่าไร อันไหนที่เราชอบเราจะให้เขากดชัตเตอร์ให้เราหน่อยแค่นั้น แต่จะไม่เอาตัวเองเป็นหลัก เพราะมันแก่แล้ว เมื่อก่อนจะชอบ แต่ตอนนี้จะชอบถ่ายภาพสถานที่มากกว่า เดียวนี้ปากกลัวแล้วไง กลัวความจริง

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

การเลือกถ่ายรูปเฉพาะที่สำคัญๆ หรือถ่ายรูปตนเองน้อยลงนั้น เพราะผู้สูงอายุรู้สึกว่าถ่ายรูปผู้ที่ถูกถ่ายรูปควรมีความสวยงาม มีความเป็นหนุ่มสาว ในขณะที่ตนเองอายุมากแล้ว สภาพร่างกายภายนอกไม่สมบูรณ์ ไม่สวยงาม มีริ้วรอยความแก่ปรากฏให้เห็น จึงไม่ควรที่จะถ่ายภาพ กลุ่มผู้สูงอายุที่ให้เหตุผลลักษณะนี้อาจจะกำลังผลิตซ้ำว่าทฤษฎีที่ยังคงมีอยู่ในสังคมที่มองว่าความแก่เป็นความเสื่อม ความไม่น่าดู อัตลักษณ์หรือตัวตนที่มีแต่ความแก่ ความชรา จึงไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในภาพถ่าย การถ่ายรูปเป็นการสื่อสารตัวตนของตนเอง ณ เวลานั้นๆ รูปถ่ายจะยังคงบันทึกตัวตนของเราไว้ “ภาพถ่าย” จึงเป็นพื้นที่เปิดหรือเป็นพื้นที่สาธารณะที่คนอื่นสามารถจับจ้องมองรูปภาพนั้นได้ ผู้สูงอายุอาจจะมีความคิดว่าไม่อยากให้คนอื่นเห็นภาพความไม่สวยงามหรือความแก่ชราของตนเอง ถ้าหากจะมีการถ่ายรูปเกิดขึ้นก็จะพยายามหลีกเลี่ยงหรือลดทอนการเห็นความแก่ชราที่ชัดเจนลง เช่น ถ่ายภาพพระยะไกล เน้นสัดส่วนของวิให้ปรากฏในภาพถ่ายมากกว่าตัวคน เป็นต้น

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงแตกต่างจากกลุ่มเด็ก วัยรุ่น วัยหนุ่มสาว ซึ่งมีการเปิดเผยตัวตนในภาพถ่ายที่ชัดเจนมากกว่า ถ่ายรูปมากกว่า เพราะเป็นวัยที่ตรงตาม วัยของการเริ่มต้น พ่อแม่ที่มีลูกเล็กๆ อาจจะเลือกถ่ายรูปลูกหลานมากกว่ารูปของผู้สูงอายุ การถ่ายรูปจะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กๆ มากกว่าผู้สูงอายุ อีกทั้งเด็กๆ อาจจะสามารถเรียนรู้การถ่ายรูปได้เร็วกว่า และรู้สึกสนุกสนานกับการถ่ายรูปมากกว่าผู้สูงอายุ

Chalfen (1987) อธิบายว่าจากการวิเคราะห์อัลบั้มภาพถ่ายครอบครัว (Family Photography) พบว่า ภาพถ่ายเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวที่มีเด็กเกี่ยวข้องด้วย เช่น การเกิดของเด็กทารกหรือภาพที่ลูกหลานเกิด ภาพงานแต่งงาน งานรับปริญญา ซึ่งเป็นภาพที่สื่อสารในเชิงบวก จะพบมากกว่าภาพที่เกี่ยวข้องกับโรงพยาบาล ภาพที่ผู้สูงอายุเจ็บป่วย ไม่สบาย จะถูกบันทึกไว้น้อยมาก เพราะฉะนั้นความเจ็บป่วย ความแก่ชรา จึงเป็นภาพที่ไม่ถูกบันทึกหรือไม่ได้รับการเลือกนำเสนอในอัลบั้มภาพของครอบครัว สอดคล้องกับผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มองว่าการถ่ายภาพไม่มีความจำเป็นสำหรับตนเองเพราะ “แก่แล้ว”

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ถ่ายรูป

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ไม่ชอบถ่ายรูปอย่างมาก ถ้าเลือกได้ก็จะไม่ถ่ายรูปอย่างเด็ดขาด เหตุผลที่ไม่ถ่ายรูปเพราะตนเองถ่ายรูปมากแล้วเช่นเดียวกัน การถ่ายรูปไม่ใช่กิจกรรมของผู้สูงอายุ เปรียบเทียบกับเด็กๆ ที่

เป็นลูกหลานจะตื่นเต้นมีชีวิตชีวาในการถ่ายรูปมากกว่าผู้สูงอายุ การถ่ายรูปเป็นการสื่อสารที่เปิดเผยตัวตนของตนเองให้ผู้อื่นได้รับรู้ ผู้สูงอายุไม่ต้องการจะเปิดเผยตัวตนของตนเอง

มีคนถ่ายรูปให้ แต่ยายไม่ชอบ พอเห็นกล้องมา เราเดินหนีแล้ว เพราะมันเบื้อ เราถ่ายรูปเยอะแล้ว ยังบอกลูกเลยว่า เวลาตายไม่ต้องไปหาพิน เอารูปที่เก็บไว้เป็นกล่องๆ เอามาใช้ แค่นี้ก็ไหม้ (กาญจนา บุญเลิศสุวสิทธิ์, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

เรื่องรูปไม่เคยถ่ายรูป ไม่ซื้อของฝากเด็ดขาด ลุงไม่ชอบถูกถ่ายรูป นอกจากลูกบังคับให้ถ่ายรูป เรา รู้สึกว่าการถ่ายรูปทำให้เราเปิดเผยตัวเกินไป ถ่ายรูปกับลูกๆ หลานๆ บ้าง แต่จะไม่บ่อย ลูกเขาจะถ่ายรูปของเขาเอง นานๆ เขาจะจับเราเข้ากล้อง เราก็ให้เขาถ่ายรูปเพราะถูกบังคับ แต่เราจะไม่อยากถูกถ่ายรูป เพราะเรารู้สึกว่าเราถูกเปิดเผย ไม่อยากแสดงตัวตนมาก

(กิตติ สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

สังเกตจากวิธีคิดเกี่ยวกับการถ่ายรูปของบุคคลต่างๆ ไป เรามักจะเลือกถ่ายรูปเด็กมากกว่าผู้สูงอายุ เพราะความน่ารัก ความสดใส มีชีวิตชีวา หรือเลือกถ่ายรูปสถานที่หรือสิ่งต่างๆ ที่สวยงามมากกว่าสิ่งที่ไม่สวยงาม นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการถ่ายภาพในสิ่งคัมภีร์ธรรมต่างๆ เช่น การไม่ถ่ายภาพในงานศพหรือแม้กระทั่งความเชื่อของคนไทยในยุคสมัยก่อนที่มีความเชื่อด้านลบเกี่ยวกับถ่ายภาพ การถ่ายภาพในยุคสมัยอดีตจะมีพิธีต้อง ค่อนข้างจำกัดเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น ต้องแต่งกายให้สวยงาม จัดไฟให้เหมาะสม ต้องตกแต่งภาพหลังจากถ่ายภาพแล้ว เพื่อให้ภาพออกมาสวยงามสมบูรณ์ที่สุด ภาพความเจ็บป่วยหรือภาพที่สื่อสารในเชิงลบจึงอาจจะเป็นการบันทึกไว้น้อยกว่าภาพที่เป็นการสื่อสารเชิงบวก

อย่างไรก็ตาม ภาพถ่ายผู้สูงอายุที่มีริ้วรอยความเหี่ยวย่นปรากฏ อาจจะเป็นการสื่อสารถึงประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา “ความแก่” สามารถมองเป็นความสวยงามในอีกรูปแบบหนึ่ง ความแก่เป็นอำนาจหรือเป็นจุดแข็งได้เช่นกัน อาทิ ภาพถ่ายของผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวตามที่ต่างๆ เดินขึ้นเขาไปไหว้พระ เล่นกีฬา หรือทำกิจกรรมอื่นๆ ในพื้นที่สาธารณะ อาจจะได้ดูใจผู้ชมมากกว่าภาพของหนุ่มสาว กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูปจึงเป็นกลุ่มที่สามารถมองได้ว่ากำลังพยายามต่อสู้กับวาทกรรมที่อธิบายตัวตนของผู้สูงอายุในด้านลบ อีกทั้งการถ่ายภาพของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอาจจะเป็นการต่อสู้เพื่อสื่อสารให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังคงมีตัวตนในพื้นที่สาธารณะ

สรุปได้ว่า การถ่ายรูปที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงมีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูป ไม่ได้คิดว่าความสูงวัยของตนเองเป็นปัญหา สนุกสนานกับการถ่ายรูป ถ่ายรูปตนเอง ถ่ายรูปกับลูกหลาน ครอบครัว ถ่ายรูปกับเพื่อน ใช้ภาพถ่ายในการบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง และยังมีกลุ่มผู้สูงอายุบางส่วนที่ใช้สื่อใหม่ในการเผยแพร่ภาพถ่ายของตนเอง เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มที่ชอบถ่ายรูป

ตนเอง ในช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมสำคัญ จึงเป็นกลุ่มที่สื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ชอบเรียนรู้เทคโนโลยีต่างๆ ไม่ได้รู้สึกว่าการถ่ายรูปจะเป็นการเปิดเผยให้คนอื่นฯ ได้เห็นความแก่ ความไม่น่ารักของตนเอง

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ถ่ายรูปเฉพาะที่สำคัญๆ ถ้าเป็นไปได้ถ่ายรูปให้น้อยที่สุดหรือไม่ถ่ายรูปในระหว่างการท่องเที่ยว มีเหตุผลหลายประการ เช่น ตนเองถ่ายรูปมามากแล้ว ไม่จำเป็นต้องถ่ายรูป ลูกหลานเป็นคนถ่ายรูปให้ เพราะใช้กล้องถ่ายรูปไม่เป็น ไม่ได้ให้ความสนใจกับการใช้กล้องหรืออุปกรณ์ทางด้านเทคโนโลยี และไม่อยากถูกถ่ายรูปเพราะตนเองแก่แล้ว มองว่าการถ่ายรูปไม่เหมาะกับคนสูงวัย ประเด็นนี้อาจจะทำให้ตัวตนของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ยังไม่ได้รับการนำเสนอ

“การภาพถ่ายผู้สูงอายุ” จึงอาจจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยนำเสนออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งไปสู่พื้นที่สาธารณะ ไม่ใช่นำเสนอภาพของผู้สูงอายุในด้านที่อ่อนแอเพียงอย่างเดียว ในยุคปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีผู้สูงอายุที่ถ่ายรูปโดยโทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ตมากขึ้น การถ่ายรูปจึงอาจจะค่อยๆ ก้าวเข้ามามีส่วนในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

จากงานศึกษาของ Ames (2006) ที่เผยให้เห็นว่าการถ่ายรูปด้วยกล้องจากโทรศัพท์มือถือ เป็นวิธีการถ่ายรูปที่ง่ายขึ้น ไม่ต้องรอดูภาพ ไม่ต้องล้างอัดภาพ ทำให้การถ่ายรูปเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของบุคคลธรรมดาทั่วไป ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นมืออาชีพเท่านั้น กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เหล่านี้ จะกลายเป็นกลุ่มผู้นำในการสื่อสารเรื่องราวของผู้สูงอายุไปสู่ผู้คนในวงกว้าง เพราะฉะนั้นการสื่อสารด้วยภาพถ่ายของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมต่างๆ อาจจะได้การนำเสนอมากยิ่งขึ้น ถ้าหากว่ามีกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นต่อๆ ไปที่หันมาสนใจการใช้กล้องถ่ายภาพหรือสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น

9. การเลือกซื้อของฝากหรือของที่ระลึก

ก่อนการเดินทางกลับจากการท่องเที่ยว “การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก” เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญใกล้เคียงกับการถ่ายรูป การมีของฝากคล้ายคลึงกับการถ่ายรูป เป็นการบันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยว แต่การมีของฝากหรือของที่ระลึกจะเป็นสื่อวัตถุที่เป็นชิ้นเป็นอันจับต้องได้มากกว่า ผู้สูงอายุมักจะกล่าวถึงการซื้อของแทรกอยู่ในกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ การซื้อของในที่นี้ เช่น ซื้อของที่นำมาใช้เป็นของตนเอง ซื้อให้กับครอบครัวหรือเพื่อน ประเภทของสิ่งของที่ซื้อมีหลากหลาย ของกิน ของใช้ สินค้าที่หรูหรามีระดับของท้องถิ่นที่ขึ้นชื่อ เพราะฉะนั้นกิจกรรมการซื้อของจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวในทุกรูปแบบ การซื้อของฝากยังสื่อสารอัตลักษณ์ของการได้เป็น “ผู้ให้” ของผู้สูงอายุ เป็นการระลึกถึงคนที่อยู่ข้างหลัง ซึ่งไม่ได้มาร่วมท่องเที่ยวด้วย

กลุ่มผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ จำนวน 54 คน บอกว่าส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการซื้อของน้อย ไม่ได้ซื้อของมากมาย ซื้อเพียงเล็กๆ น้อยๆ ติดไม้ติดมือกลับมาบ้าน รองลงให้ความสำคัญปานกลาง จำนวน 16 คน ซื้อของพอประมาณ ส่วนกลุ่มที่สาม ให้ความสำคัญมากกับการซื้อของมาก ต้องซื้อของฝากทุกครั้งไปท่องเที่ยว จำนวน 3 คน และกลุ่มสุดท้าย ไม่ได้ซื้อของฝาก จำนวน 2 คน

สำหรับการสังเกตการณ์ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวพม่าและอินเดียพบว่า ทุกคนเลือกซื้อของกลับบ้าน และให้ความสำคัญกับการเลือกซื้อของ ใช้เวลาเลือก ต่อรองราคา การซื้อของฝากจึงอาจจะสำคัญสำหรับผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวต่างประเทศ แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาไม่ได้เน้นซื้อของที่ปริมาณ แต่เน้นว่าของเหล่านั้นจะเอามาให้ใครหรือจะใช้อย่างไร ต้องเลือกให้เหมาะสม ของฝาก ของที่ระลึกยังมี ส่วนที่ทำให้ผู้สูงอายุจดจำการเดินทางท่องเที่ยวได้อีกด้วย

(1) ซื้อของน้อยหรือไม่ได้ซื้อเลย

การกลับบ้านโดยที่ไม่ได้ซื้อของหรือซื้อค่อนข้างน้อย กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาให้เหตุผลว่า ตนเองมี สิ่งของที่จำเป็นมากเพียงพอแล้ว อายุมากแล้ว ไม่ได้มีความจำเป็นว่าจะต้องใช้สิ่งของต่างๆ มากมาย การซื้อ ของอาจจะเป็นการสร้างภาระระหว่างการท่องเที่ยว

สมัยหนุ่มสาวที่ผู้สูงอายุที่เคยเดินทางท่องเที่ยว จะต้องซื้อของกลับบ้านเสมอๆ พอเข้าสู่วัย ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการซื้อของที่ซื้อมาไม่ได้ใช้ประโยชน์ จึงไม่ได้ซื้อกลับบ้านมากมายเหมือนแต่ก่อน ผู้สูงอายุ รู้สึกว่าตนเองใช้สิ่งของต่างๆ น้อยลง การใช้สิ่งของน้อยลงอาจจะเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุผ่านประสบการณ์ใน ชีวิตมามาก เคยใช้ของต่างๆ มากมาแล้ว การซื้อของสำหรับผู้สูงอายุจึงอาจจะเลือกกว่าจะได้ใช้ประโยชน์จาก ของเหล่านั้นอย่างแท้จริงหรือไม่ ถึงจะตัดสินใจซื้อ ถ้าหากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบการทำบุญ จะรู้สึกว่า การ ได้ทำบุญทำทานได้ประโยชน์มากกว่าการซื้อของ ตนเองได้เป็นผู้ให้กับผู้อื่น

“ผู้ให้ ชอบทำบุญ”

ส่วนใหญ่เสียค่าทำบุญ ซื้อของไม่ค่อยได้ซื้อ เราไม่ชอบซื้อ แยกแล้ว ไม่รู้จะซื้อไปทำไม เสื้อผ้ามี เยอะแยะแล้ว

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

สมัยก่อนซื้อของฝาก สมัยนี้ไม่ซื้อฝากแล้ว หนัก ซื้อมาก็เป็นขยะบ้าน

(คมขำ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2556)

มีซื้อของฝากกลับมา จะฝากเพื่อน ฝากป่า ฝากลูก เดียวนี้จะเปื้อๆ กินน้อยลง คนแก่กินน้อย ลูก โตกันแล้วจะไม่ค่อยสนใจ ซื้อน้อยลงกว่าเดิม เมื่อก่อนไปไหนกลับมามีแต่ของฝาก เต็มกระเป๋ายเลย คนนั้นชอบแบบนี้ คนนี้ชอบแบบนี้ เราต้องคิดว่าก่อนเลย เพื่อนเรากันก็ชอบก็ฟคนนั้นชอบ ลิปสตึก แต่เดี๋ยวนี้แก่กันแล้ว ซื้อมาไม่ได้ใช้

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

ตอนเป็นวัยรุ่นเรียกว่าเราสุรุ่ยสุร่ายมาก พอมามองของ เงินทั้งนั้น บางทีซื้อมาไม่ได้ใช้ ซื้อมาเก็บ ความรู้สึกเราแตกต่างจากอยู่ที่บ้าน เราไปเห็นของต่างๆ เราจะไม่ค่อยซื้อของ ด้วยซื้อมาก็เอามาเก็บ ไม่เอา ไม่ซื้อ แต่เป็นคนชอบ เห็นอะไรก็ชอบไปหมด แต่เดี๋ยวนี้ห้ามใจแล้ว แก่แล้ว

(จินตนา ลิ้มชัยกิจ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ระหว่างการท่องเที่ยว ถ้าได้ไปซื้อของฝาก ผู้สูงอายุจะพิจารณาอย่างรอบคอบ สิ่งของบางอย่างตนเองเคยใช้หรือเคยซื้อมาก่อน บางอย่างซื้อมาแล้ว ไม่ใช่ ไม่คุ้มค่า การซื้อของต่างๆ จึงลดน้อยลง อีกทั้งเพื่อนๆ ก็อายุมากเช่นกัน ใช้ของต่างๆ ลดน้อยลง เปรียบเทียบกับกลุ่มเด็กวัยรุ่น วัยทำงาน เมื่อเวลาไปท่องเที่ยวอาจจะซื้อของมากกว่าผู้สูงอายุ

การซื้อของฝากหรือของที่ระลึกของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมองว่าต้องซื้อเฉพาะของที่จำเป็นหรือมีประโยชน์จริงๆ ไม่ใช่คิดจะซื้ออะไรก็ซื้อ โดยที่ไม่ได้พิจารณา ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงไตร่ตรองก่อนที่จะเลือกซื้อของเสมอว่าจะซื้ออะไร ซื้อไปให้ใคร มีประโยชน์หรือไม่ ถ้าหากเป็นของที่ระลึก จะต้องเป็นของที่มีค่ามีความหมายถึงจะซื้อ

(2) ให้ความสำคัญกับซื้อของปานกลาง

กลุ่มผู้สูงอายุที่ซื้อของเท่าที่จำเป็น ซื้อของตามความเหมาะสม อาจจะได้ซื้อของฝากทุกครั้งที่ท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้เหตุผลว่าการซื้อของฝากเป็นธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติ ไปท่องเที่ยวแล้ว เมื่อกลับถึงบ้านต้องมีสิ่งของบางอย่างติดมือกลับมาบ้านด้วย เป็นการซื้อของใช้เอง เก็บเป็นที่ระลึก หรือแจกจ่ายให้กับคนใกล้ชิด การซื้อของฝากจะเป็นการสื่อสารเพื่อบอกให้รู้ว่าเรายังระลึกถึงคนที่ไม่ได้เดินทางไปท่องเที่ยวด้วย

เราก็มีบ้าง ฝากพี่น้องนิดๆ หน่อยๆ เป็นธรรมเนียม โสม เราก็รู้ว่าจะอย่างนั้น ไม่มีอะไร สู้เราไปวิ่งออกกำลังกายตอนเช้ายังเข้าท่ากว่า กินโสมแค่นั้น

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ส่วนมากผมจะซื้อของกิน ของกินที่มันแปลกๆ แล้วพวกอาหารทะเล เราอยู่กรุงเทพฯหาซื้อยาก หน่อย ไปต่างจังหวัดจะซื้อมา เก็บไว้เป็นเดือนๆ ใส่ตู้เย็นไว้

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

ป้ามาคุยให้คนที่บ้านฟัง เอารูปมาให้หน่อยๆ ดู ซื้อมะขามมาเป็นของฝาก จะให้กับคนที่ชอบๆ กัน

(ทองดี อิ่มสำราญ, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอื่นๆ เช่น สังคมญี่ปุ่น การซื้อของฝากเป็นธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติ หลังจากกลับจากท่องเที่ยว ต้องมีการให้ของฝากหรือของที่ระลึกต่างๆ ที่ได้มาจากการท่องเที่ยว (Mok & Lam, 2000) ซึ่งแตกต่างจากสังคมไทย การซื้อของฝากเป็นการแสดงน้ำใจน้ำใจไมตรี ไม่เป็นธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สำหรับผู้สูงอายุ การซื้อของฝากมีความหมายว่าตนเองยังสามารถเป็นผู้ให้แก่ผู้อื่น และสื่อสารว่ายังระลึกถึงครอบครัวหรือระลึกถึงเพื่อนอยู่เสมอระหว่างท่องเที่ยว

(3) ให้ความสำคัญกับซื้อของมาก

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับการซื้อของมาก ของฝากหรือของที่ระลึกเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ต้องซื้อทุกครั้ง การซื้อของฝากของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่ จะซื้อให้ครอบครัว ลูกหลานญาติ พี่น้อง เพื่อนสนิท เพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือ ของฝากจึงไม่ได้จำเป็นต้องเป็นของที่มีค่า มีราคาแพง อาจจะเป็นอย่างอื่น ของใช้ ของที่ระลึกเล็กๆ น้อยๆ

ความหมายของฝากสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากแทนความหมายของการระลึกถึง ยังเป็นการตอบแทนบุคคลที่ได้ช่วยเหลือผู้สูงอายุ เป็นการ “ตอบแทนความมีน้ำใจ” ของฝากยังเป็นสื่อที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์ รักษาอำนาจ รักษาสถานะของผู้สูงอายุ ของฝากช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสพูดคุย บอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง รวมไปถึงการนำสิ่งของที่จับต้องได้กลับมาด้วย ยังเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ซื้อของฝากแน่นอนเลย จะเอาของไปฝากคนนั้นคนนี้ แวดวงที่อยู่ด้วยกัน ใกล้ๆ กันหลายคน เราอยู่ในแวดวงพี่น้องทั้งนั้น ปู่บ้านอยู่ใกล้กัน

(อุ้นเรือน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

ขากลับมาของฝากเพื่อนเที่ยว ซื้อครั้งหนึ่งเป็นพันเลย ฝากเพื่อนบ้าน ฝากเพื่อนออกกำลังกาย เพื่อนก็จะบอกว่าเราให้อะไรมากมาย เอามาให้อีกแล้ว เพื่อนจะถามว่าเราไปไหนมา มีซื้อของฝากทุกครั้งเลย จะเป็นพวกของกินเล่น ขนม ของพื้นบ้าน

(จรัสกรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ต้องเตรียมไว้เหมือนกัน โดยมากที่เตรียมไว้ เอาไปทำบุญ ทำแต่ละที่เราต้องเตรียมไป แลกแบ่งค์ย่อยไป เป็นสัดส่วน ก้อนนี้ไว้ซื้อของ เวลาเราไป เพื่อนแถวนี้ ได้กินของหมดทุกคน บางทีซื้อปลา มาฝาก ให้เพื่อนบ้านละตัว เราให้เขาช่วยดูแลบ้านบ้าง ไปเที่ยวกลับมาจะมีของฝากให้ทุกคน วันนั้นไปสัปดาห์ ไปแวะแปดริ้ว ซื้อมะม่วงดิบ แจกทุกคน

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

สรุปได้ว่า สิ่งของผู้สูงอายุซื้อมาระหว่างท่องเที่ยว เมื่อกลับมาบ้านจะมีทั้งของที่นำมาฝากเพื่อนบ้าน ของที่นำมาใช้เองหรือนำมาเพื่อเก็บสะสม สิ่งของต่างๆ เหล่านี้ มีความหมายแตกต่างกัน ของฝากที่ให้กับผู้อื่น จะแทนความหมายถึงการระลึกถึงครอบครัว เพื่อนที่ไม่ได้เดินทางไปด้วย มีทั้งของกิน ของใช้ ซึ่งเป็นสิ่งวัตถุที่ใช้สื่อสารหรือเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง ส่วนของที่ระลึกที่ซื้อเก็บไว้เองหรือของใช้ต่างๆ อาจจะมีคามหมายทำให้ผู้สูงอายุระลึกถึงสถานที่ต่างๆ ที่เคยไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะเก็บสะสมของที่ระลึกจากการไปท่องเที่ยวในสถานที่แต่ละแห่ง

สิ่งของหรือการซื้อของฝากจากการท่องเที่ยวอาจจะแทนความหมายของอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ การประสบความสำเร็จในการเดินทางไปพินิจสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ก็เป็นไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุจะจดจำเรื่องราวการเดินทางท่องเที่ยวของตนเองได้ดีผ่านของที่ระลึกและรูปถ่าย ซึ่งช่วยเตือนความทรงจำให้กับผู้สูงอายุ

10. พฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว

หลังจากที่กลับมาจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีการสื่อสารความคิดเห็นหรือมุมมองเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของตนเองที่ผ่านไประหว่างไปอย่างไร ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมหลังจากการท่องเที่ยวอย่างไร

จากการเริ่มต้นเดินทางท่องเที่ยวไปจนกระทั่งกระบวนการท่องเที่ยวสิ้นสุดลง เมื่อกลับมาสู่การใช้ชีวิตประจำวันปกติ ตัวตนหรืออัตลักษณ์ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม มีความเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร

ในส่วนนี้จึงเป็นการนำเสนอข้อมูลที่เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้ มหาวิทยาลัย

ประการแรก ด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว

ประการที่สอง ด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิดเห็นหลังจากการท่องเที่ยว

ประการที่สาม ด้านสังคมและการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว

(1) ด้านสุขภาพร่างกายหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว

การสื่อสารอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกาย เป็นองค์ประกอบสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว มีอาการเหนื่อยล้าเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ใช้เวลาพักผ่อนระยะหนึ่ง และสามารถกลับเข้าไปสู่การใช้ชีวิตตามปกติ ไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพหลังจากท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวไม่ได้เป็นกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้สูงอายุมากนัก แต่ก็ต้องตั้งอยู่บนเงื่อนไขที่ว่าผู้สูงอายุมีการจัดการเตรียมความพร้อมดูแลสุขภาพร่างกายก่อนการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

การที่ผู้สูงอายุส่วนมากบอกว่าตนเองไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพหลังจากการท่องเที่ยว เพราะจากข้อมูลที่นำเสนอไป ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาส่วนใหญ่อายุยังไม่มากนัก อยู่ในช่วงอายุ 60-69 ปี และยังเป็นกลุ่มที่สุขภาพแข็งแรง การใช้ชีวิตประจำวันยังมีการทำงานบ้านด้วยตนเอง ทำให้ได้เคลื่อนไหวร่างกายอยู่เสมอ อีกทั้งยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ จัดสรรเวลาออกกำลังกาย เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุจึงค่อนข้างแข็งแรงในระหว่างการเดินทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวก็ไม่สมบุกสมบันมากนัก

การจัดการตัวตนหรืออัตลักษณ์ด้านร่างกายก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีการเตรียมความพร้อม จัดการร่างกายตนเองให้เข้มแข็งเพียงพอที่จะไปท่องเที่ยว เตรียมสิ่งของที่จำเป็นเพื่อป้องกันความเจ็บป่วยระหว่างการเดินทาง ระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุยังรู้สึกว่าการเจ็บป่วย ไม่สบายที่ตนเองเคยคิดว่ามีอยู่ ในระหว่างท่องเที่ยวกลับไม่ปรากฏอาการเหล่านั้น

เมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุจึงไม่เป็นปัญหามากนัก อาจจะมีปวดเมื่อย เหนื่อยล้าบ้างเป็นปกติ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังต้องการการพักผ่อนหลังจากการเดินทางฟื้นฟูสุขภาพร่างกาย ปรับตัว เพื่อกลับคืนสู่การใช้ชีวิตประจำวัน

กลับมาจากเที่ยวก็มีบ้างปวดเมื่อยบ้าง แต่ไม่มากมาย ไม่ล้าหมอนนอนเสื่อ สภาพจิตใจรู้สึกดี สดชื่น ยายไม่เครียด สบายๆ กลับมารู้สึกดี ได้ไปเห็นสิ่งใหม่ๆ เขาออกกำลังกายอย่างไร เห็นเขาก็จำเขามา บางทีอยู่บ้านเช้าๆ เราก็จะออกกำลังกาย เข้าตื่นตีสี่ครึ่ง หุงข้าว ใส่บาตรทุกวัน

(สมจิตร วอยพิมพ์, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

อาจจะมีเหนื่อยบ้าง เพลียบ้าง เรื่องอดหลับอดนอนตอนเดินทาง บางทีรู้สึกอาหารการกินไม่ถูกปากเล็กน้อย หรือถ้าเรามีดื่มตอนกลางคืนกับเพื่อนๆ เช้ามาเราต้องกินแบรินต์ให้ร่างกายปรับสภาพ

(สุเมธ ดิวงษา, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

อาการเหนื่อยล้าที่เกิดขึ้นหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุแต่ละคนมีมากน้อยต่างแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุ พยายามดูแลสุขภาพให้แข็งแรงหรือออกกำลังกายเป็นประจำอยู่แล้ว เมื่อกลับจากท่องเที่ยวสุขภาพร่างกายจึงไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ผู้สูงอายุจึงให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมมากกว่าปกติ เพราะเงื่อนไขเรื่องสุขภาพ และไม่ต้องการที่จะเป็นภาระกับผู้อื่นเมื่อกลับมาถึงบ้าน

ไม่มี ปกติเราเป็นคนทีออกกำลังกายอยู่แล้ว มันก็จะคืนสภาพปกติ อาจจะมีเหนื่อยนิดหน่อย ถ้าเป็นการเดินทางระยะไกลๆ แต่ไม่ถึงกับไม่สบาย

(ศุภกิจ สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

มีปวดเมื่อยบ้าง ไม่ถึงกับไข้ขึ้นหรือป่วย เพราะเราจะคอยระวังพอสมควร ถ้ากลับมาแล้วเป็นอะไร
เดี๋ยวคนเขาจะสมน้ำหน้าเอาว่าเที่ยวจนไม่เจียมตัว ไม่เจียมสังขาร เราจะระวังพอสมควร ถึงได้มียา
เตรียมไป

(อุ้นเรื่อน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

ส่วนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการท่องเที่ยวด้านสุขภาพร่างกาย กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามี
ความคิดเห็นว่า การไปท่องเที่ยวทำให้สุขภาพร่างกายของตนเองแข็งแรงขึ้น เป็นการฟื้นฟูสุขภาพ เมื่อกลับ
มาถึงบ้าน จึงรู้สึกว่าร่างกายของตนเองกลับรู้สึกสดชื่น สื่อสารอัตลักษณ์การ “มีสุขภาพดี” และ “แข็งแรง”
มากขึ้น

การไปท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุยังเปรียบเสมือนการได้ไปออกกำลังกาย กิจกรรมการท่องเที่ยวทำ
ให้ผู้สูงอายุได้เคลื่อนไหวร่างกาย เช่น การเดิน การเที่ยวชม การรับฟังข้อมูล จึงเป็นการได้ทำกิจกรรมเกือบ
ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง หากต้องทำกิจกรรมที่สมบุกสมบัน
มาก หลังจากกลับจากการท่องเที่ยวก็อาจจะต้องใช้เวลาพักผ่อนมากกว่าปกติ

ไม่แยเลย สบายมาก เราไปสุดอากาศดี ๆ สภาพจิตใจ ไม่เครียดเลย อยากไปอีก สนุก ได้ความสบาย
ใจ ได้ฟื้นฟูร่างกายดี

(ทองใส คำลอย, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

อย่างที่บอกไปว่า ร่างกายไม่มีปัญหา ไม่เหนื่อย สมองแจ่มใส ไม่คิดอะไร สนุก พอกลับมาถึงก็นอน
พักผ่อน เหมือนเราได้ออกกำลังกาย เราเป็นคนนอนง่าย หัวถึงหมอนก็หลับเลย

(กัญญา แดงฉำ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

มีปวดเมื่อยบ้าง ไม่สบายบ้าง กลับมาจะทานยาคลายเส้น ไม่ได้ทานประจำ เดี่ยวก็ตกกระเพาะ ต้อง
ทานอาหารให้อิ่มแล้วถึงทานยา

(วลี มาจำเนียร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2556)

ช่วงเวลาหลังจากที่ผู้สูงอายุกลับมาจากท่องเที่ยว จึงเป็นช่วงที่ผู้สูงอายุได้ตรวจสอบ ประเมิน
สภาพร่างกายของตนเอง การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้หันกลับมา “ทบทวนตัวเอง” ในด้านต่างๆ มากขึ้น
ถ้าหากผู้สูงอายุมีต้นทุนด้านร่างกายที่ดี ดูแลสุขภาพอยู่เป็นประจำ กลับมาถึงบ้านผู้สูงอายุก็จะอาจจะไม่ได้
รู้สึกเหนื่อยล้า สามารถใช้ชีวิตตามปกติ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงสภาพร่างกาย
ของตนเอง และถ้าหากจะไปท่องเที่ยวในครั้งต่อไป ผู้สูงอายุต้องพยายามดูแลสุขภาพของตนเองมากขึ้นหรือ

อาจจะต้องหลีกเลี่ยงกิจกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมกับตนเอง ปรับเปลี่ยนวิธีการเดินทางให้เหมาะกับตนเอง ต่อรองโดยทำกิจกรรมอื่นๆ แทนกิจกรรมที่สมบุกสมบันและส่งผลกระทบต่อร่างกาย การท่องเที่ยวจึงสามารถเป็น “บททดสอบ” ที่ทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ตัวตนของตนเองมากขึ้น ถึงแม้สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุจะมีความเปราะบางมากกว่าคนในวัยอื่นก็จริง หากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีการดูแลสุขภาพอยู่เสมอ อาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณแข็งแรงกว่าคนในวัยหนุ่มสาวก็เป็นได้

มีบ้าง แต่ไม่ได้พักอะไรมาก ส่วนใหญ่กลับมาถึงก็ทำงานเป็นเรื่องปกติ เพราะว่าการเดินทางจริงๆ ไม่ได้เหนื่อยอะไร เพียงแต่ว่าเราอาจจะนั่งเครื่องบิน นั่งๆ ยืนๆ ใช้เวลาเป็น 10 ชั่วโมง สำหรับเราไม่มีปัญหาอะไร...ไม่เหมือนที่ทัวร์อินเดีย ทัวร์แสวงบุญ คนแก่ไปเยอะ แล้วสุขภาพไม่ค่อยดี กลับมาต้องมานอนโรงพยาบาลเป็นอาทิตย์ นั้นไม่ใช่เรา อาการเพลีย อาจจะมีนิดหน่อย ต้องมี เพราะว่าเราไปต่างประเทศ เวลานอนไม่ตรงกัน ตรงนี้กลับมาต้องมาชดเชยกัน

(สงคราม ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

สภาพร่างกายไม่เป็นไร สดชื่นดี นั่งรถไป นั่งรถกลับ แต่ก็มียางสถานที่ที่ไปครั้งเดียว ไม่ไปอีกแล้ว อย่างไม่ไปขึ้นเขาอย่างนี้ อย่างไม่ไปเขาวงพระจันทร์ (จังหวัดลพบุรี) ไม่ไปอีกแล้ว หรือไปพระฉาย เข้าในถ้ำ กลับมานั่งส้วมไม่ได้ เพราะขามันตึง เขาวงพระจันทร์จะเป็นบันไดขึ้นไป คนเขาก็ขึ้นกัน ป้าขึ้นเมื่อตอนสาว ๆ ตอนแก่ๆ นี้ไม่ขึ้นแล้ว ไม่มีไม่สบายหลังจากกลับจากท่องเที่ยว นอนหลับสบายขึ้นซะอีก เพราะเหนื่อย เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านที่ดี

(พิรณัฐ นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

เหนื่อย พักผ่อน เดียวก็หาย แม่รู้สึกตัวว่าแม่ยังแข็งแรงกว่าลูกอีกนะ เลข 6 แล้ว แต่แม่รู้สึกว่ายังแข็งแรง เป็นอะไรนิดหน่อย นอนพักเดี๋ยวก็หาย ไม่นานจริงๆ จะไม่นาน

(จินตนา ลิ้มชัยกิจ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

กระบวนการท่องเที่ยวตั้งแต่จนจบการท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว มีการปรับเปลี่ยน ต่อรองอยู่เสมอ

ก่อนการท่องเที่ยว มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรง และกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงมากนัก แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ค่อนข้างจะพิจารณาและรู้จักสุขภาพร่างกายของตนเอง เตรียมความพร้อม “จัดการ” ความไม่แข็งแรง ความอ่อนแอให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมพอดี พอที่จะไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงต้องพิจารณาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสุขภาพร่างกาย ตรงกับความชอบ ความต้องการของตนเอง ทำให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ให้ประโยชน์มากกว่าที่จะส่งผลกระทบในทางที่ดี

ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุพยายามต่อสู้กับกับอุปสรรคด้านร่างกายของตนเอง ผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรง จะมีคนคอยช่วยเหลือ ส่วนผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรงจะสามารถทำกิจกรรมที่ผจญภัยหรือสมบุกสมบันได้เล็กน้อย กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาใช้ “การเดิน” เป็นสัญลักษณ์ในทวารสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ถึงแม้ว่ากิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยวจะผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ เช่น เดินช้า ไม่เดินขึ้นที่สูง อย่างไรก็ตาม ระหว่างการท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาที่อยู่อาศัยที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุมากกว่าอ่อนแอ

หลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่บอกว่ามีอาการเหนื่อยล้าจากการเดินทาง กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรง ใช้เวลาฟื้นฟูความเหนื่อยล้าจากการเดินทางไม่นาน จะสามารถกลับมาใช้ชีวิตประจำวันได้ตามปกติ และรู้สึกว่าการท่องเที่ยวทำให้ตนเองแข็งแรงมากขึ้น เช่นเดียวกับผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรง ถึงแม้ว่าจะมีผลกระทบต่อสุขภาพจากการเดินทางบ้าง แต่การท่องเที่ยวช่วยอาจจะช่วยปรับสภาพร่างกายให้รู้สึกมีความสุขขึ้น เกิดความรู้สึกแปลกใหม่ พร้อมทั้งจะกลับมาใช้ชีวิตประจำวัน

(2) ด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิดเห็นหลังจากการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่กลับมาจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้สึกว่า สภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวเป็นไปในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ฟื้นฟูสภาพจิตใจ มีความรู้สึกแปลกใหม่ พร้อมทั้งจะกลับไปทำงานตามปกติของตนเองได้ดีขึ้น

สำหรับความรู้สึกที่ผู้สูงอายุกลุ่มที่ไม่ได้ทำงานแล้ว ยังรู้สึกว่าตนเองได้เติมพลังให้กับชีวิตหรือเรียกว่าชาร์ตแบตเตอรี่เป็นเพราะว่าผู้สูงอายุได้ไปเปลี่ยนบรรยากาศ ได้เจอเพื่อน ไปพบสิ่งแปลกใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกสดชื่น รื่นรมย์

มีความเปลี่ยนแปลงร่างกาย ถ้าผมไปพักผ่อนมาจะเฟรชซี จิตใจเหมือนกัน รู้สึกว่าพอไปเที่ยวจะโปร่ง สนุก พอกลับมาจะกลับมาสู่ภาวะจิตเดิม กลับมาเจองานต่างๆ เป็นธรรมดา

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาวินันท์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

ร่างกายป่าปกติ ไม่มีปวดเมื่อย มีแต่แขนที่ไม่ค่อยดี ไปเที่ยวกลับมาที่สดชื่น รู้สึกดี ชอบไปให้คนชวนไป ปีหน้าจะไปเชียงราย ไปวัดร่องขุน ลูกเขาจะพาไป ไปเที่ยวกลับมา รู้สึกว่ามันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ถ้าโอกาสหน้ามียังไม่ตาย เขาชวนไป ก็จะไปอีก

(ทองดี อิมสำราญ, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

พอลงคัยได้ไปเที่ยวแบบนอนเต็นท์ ไปเที่ยว ไปนอนโรงแรม นอนห้องแอร์ เหมือนที่บ้านเลย ไม่ค่อยแตกต่าง ความแตกต่างคือการได้ออกไปนอกสถานที่ ตื่นตาตื่นใจกว่าอยู่บ้าน แปลกกว่า

รื่นรมย์กว่า อยู่บ้านไม่ได้หมายความว่าเราอยู่อย่างลำบาก...เพราะฉะนั้นจะเป็นความแตกต่างในแง่ความรู้สึกมากกว่า ส่วนอยู่บ้านไม่ได้กดดันหรืออึดอัดอะไรเลย

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

โดยเฉพาะการได้ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย จะทำให้ผู้สูงอายุฟื้นฟูความสดชื่น เช่น การทำบุญ ไหว้พระ ร้องเพลง รับประทานอาหารร่วมกัน ตั้งแคมป์ กางเต็นท์ เล่นหิมะ ล่องแก่ง ถ่ายรูปร่วมกัน เดินพิชิตยอดเขา และอื่นๆ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยเรียก “ความรู้สึกของความเยาว์วัย” ไร่เรียง สนุกสนาน หรือความรู้สึกเป็นเด็กกลับคืนมา เมื่อกลับมาใช้ชีวิตตามปกติ ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าได้เติมเต็มความมีชีวิตชีวา ทำให้ชีวิตมีสีสัน หรืออาจจะค้นพบตัวตนของตนเองในมุมมองใหม่ มีความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ มากขึ้น

ไปเที่ยวแล้ว เรารู้สึกดี ได้ไปเปลี่ยนบรรยากาศ เปิดหูเปิดตา เราอยู่บ้านทุกวันบางที่จำเจออยู่กับสิ่งเดิมๆ ได้ออกไปข้างนอก ได้ไปเจออะไรใหม่ๆ

(แหว มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

สภาพร่างกายปกติดี ถ้าเหนื่อยจะพักผ่อน สภาพจิตใจก็ดี เพราะเราได้เห็นอะไรแปลกๆ ใหม่ๆ ไม่จำเจ

(สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การไปท่องเที่ยวที่ต้องพบเจอความยากลำบาก เป็นเหตุการณ์ที่แตกต่างจากในชีวิตประจำวัน ความไม่สะดวกสบายที่พบเจอถือเป็นการเรียนรู้หรือแม้กระทั่งการไปประเทศที่เจริญกว่า สะดวกสบายกว่า บ้านเมืองของตนเองก็เป็นการเรียนรู้เช่นกัน

เมื่อผู้สูงอายุกลับมาถึงบ้าน กลับมาสู่การใช้ชีวิตแบบเดิม กลับทำให้มีความรู้สึกที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะการไปท่องเที่ยวที่ต้องผจญภัย ต้องเจอความยากลำบาก ทำให้รู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองมากขึ้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญคือความรู้สึกที่ได้จากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกแตกต่างหรืออาจจะรู้สึกว่าตนเองสามารถเอาชนะอุปสรรค มีความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้น

ความรู้สึกเราเปรียบเทียบ กลับมาบ้านเรารู้สึกเหมือนสวรรค์เลย ไปเขมร ไปพม่า ถนนหนทางเขาแย่มาก พอกลับมาบ้านเรารู้สึกดีมาก ๆ รักบ้านเรามาก

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

สดชื่น นอนหลับแค้นวันหนึ่ง หลับสนิท นอนลึกเลย ใครมาเรียกก็ไม่ได้ยิน สำหรับป้ารู้สึกดี ที่ไปกลับมาแล้ว เราจะคิดต่อว่าจะไปไหนต่อ อย่างว่าทุกที่มีทั้งดีทั้งไม่ดี มีสะดวก ไม่สะดวก เป็นเรื่องธรรมดา ต้องทำใจตรงนั้น เราไม่ใช่เศรษฐีที่จะไปเอาสะดวกสบาย เราไปตามอัตภาพของเรา

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เมื่อเปรียบเทียบสภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิดเห็นของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ก่อนเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว และหลังจากการเดินทางท่องเที่ยวพบว่า ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุต้องมีช่วงเวลาของการตัดสินใจ การวางแผน และการเตรียมตัวในการท่องเที่ยว บางคนอาจตื่นเต้น บางคนอาจจะรู้สึกธรรมดาเพราะมีประสบการณ์การท่องเที่ยว ถึงแม้การตัดสินใจท่องเที่ยว การวางแผน ส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวของผู้สูงอายุ แต่ผู้สูงอายุก็รู้สึกสมัครใจในการเดินทาง พยายามทำตัวให้แข็งแรง เพื่อที่จะได้ไม่เป็นภาระลูกหลานในระหว่างการท่องเที่ยว

เพราะฉะนั้นระหว่างการท่องเที่ยว จึงได้เห็นความพยายามหรือการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุมากกว่าตอนอยู่ที่บ้าน ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ทั้งความเป็นผู้ใหญ่ ความเป็นผู้อาวุโส และความสนุกสนานว่าสิ่งที่เหมือนกับตนเองได้ย้อนวัยกลับไปเป็นเด็ก ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

ส่วนความคิดเห็นและความรู้สึกหลังจากการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน กลุ่มผู้สูงอายุมีแนวโน้มสื่อสารความคิดเห็นในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรู้สึกว่าตนเองได้เปลี่ยนบรรยากาศ ออกจากความจำเจ ไปเจอสิ่งแปลกใหม่ การได้ไปท่องเที่ยวในประเทศที่หรูหรา ทันสมัย หรือเป็นการท่องเที่ยวในประเทศที่ยากลำบาก ถือเป็นการเรียนรู้ เมื่อกลับมาสู่การใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้รู้สึกที่สดชื่น มีชีวิตชีวามากขึ้น

CHULALONGKORN UNIVERSITY

(3) ด้านสังคมและการใช้ชีวิตหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว

ด้านสังคม การติดต่อสื่อสาร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการใช้ชีวิตหลังจากกลับจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจจะมีเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน แต่แนวโน้มผู้สูงอายุแสดงความคิดเห็นว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี เมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว กลุ่มเพื่อนที่ไปท่องเที่ยว อาจจะยังมีการสื่อสารพูดคุยเรื่องที่ตนเองไปท่องเที่ยว ความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมหรือชักชวนกันท่องเที่ยวในครั้งต่อไปจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ได้รับ

สภาพจิตใจดีขึ้น หลังจากที่ได้ไปพักผ่อน เพราะเราอยู่บ้านปกติ บางทีจำเจ มองหน้ากันอยู่สองคน ตายาย พอเวลาลูกมา ไปเที่ยวด้วยกัน เหมือนได้เปลี่ยนจากสภาพจำเจไป เปลี่ยนบรรยากาศของการอยู่ในครอบครัว ได้ไปอยู่กับเพื่อน กับกลุ่ม สนุกสนาน ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านบวก

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

เราต้องทำตัวให้สดชื่นเลย อย่าทำตัวหงอยเหงา เพราะเดี๋ยวคราวหลังไม่ได้ไปเที่ยวอีก ต้องทำตัวให้สดชื่นเอาไว้ ครอบครัว เพื่อนๆ คณะที่เราไปกับเขาด้วย เขาจะได้รู้สึกดี เขาจะได้ชวนเราอีก ถ้าเห็นเราสดชื่น

(ประเทือง อ้อพูน, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

การสื่อสารและความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตของผู้สูงอายุมีความหมายมากยิ่งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงหลังจากการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม การใช้ชีวิต ผู้สูงอายุจะมีบทบาทการสื่อสารหรืออำนาจการสื่อสารในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นหรือไม่ ไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุทุกคน

ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุ จำนวน 68 คน รู้สึกว่าการได้ไปท่องเที่ยวทำให้เกิดความรู้สึกแตกต่างจากการอยู่บ้าน ได้ไปพบเห็นโลกกว้าง มีเรื่องราวมาเล่าให้ฟังหรือได้แบ่งปันกับครอบครัวและเพื่อนมากยิ่งขึ้น ขณะที่ผู้สูงอายุ จำนวน 7 คน บอกว่า ไม่ได้รู้สึกว่ามีเปลี่ยนแปลง เพราะสิ่งต่างๆ ที่เห็นนั้น ตนเองเคยมีประสบการณ์มาแล้ว การเป็นผู้สูงอายุทำให้ไม่มีความเปลี่ยนแปลงอะไรได้มากนัก การไปท่องเที่ยวกับการอยู่บ้านสำหรับผู้สูงอายุบางส่วนไม่ได้แตกต่างกันมากนัก เพราะกิจกรรมที่ทำมีความใกล้เคียงกัน แต่จะเป็นความรู้สึกในเรื่องของการได้เปลี่ยนบรรยากาศ เปลี่ยนสภาพแวดล้อม เปลี่ยนสถานที่ ทั้งนี้การได้เปลี่ยนสถานที่ถือว่าเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นได้เช่นกัน

กิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การท่องเที่ยวร่วมกันอาจจะทำให้ผู้สูงอายุได้พบเจอครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตาหรือได้เจอกลุ่มเพื่อน การท่องเที่ยวเป็นโอกาสพิเศษสำหรับผู้สูงอายุที่จะได้สื่อสารพูดคุยกับคนใกล้ชิดมากขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นโอกาสที่ได้รับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจนถึงหลังจากการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัว เป็นช่วงเวลาที่ได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัว ในช่วงเวลาที่ลูกๆ แยกตัวไปมีครอบครัวหรือทำงานต่างถิ่น โอกาสในการพบเจอกันมีน้อยลง การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่ได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ ได้ใกล้ชิดกับครอบครัวมากขึ้น ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้แต่งงาน ไม่มีลูกหลาน การท่องเที่ยวอาจมีความหมายพิเศษมากขึ้น เพราะเป็นช่วงเวลาที่ได้เจอเพื่อน ได้พบปะพูดคุย สอบถามความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของกันและกัน

เรารู้สึกว่างานเราเยอะ เราอยากทำงานเยอะๆ ตอนนี้อายุเราไปเที่ยว เราอดทำงาน แต่เรามีความสุขสบาย ไปสักวันสองวันไม่เป็นไร แต่ต้องมีลูกไปด้วย จะไม่เอายากไปเอง ถ้าไปสองคน (สามีภรรยา) มันก็ห่อเหี่ยว ถ้าไปแล้วมีลูก มีหลานจะมีความสุข รู้สึกสนุก

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2556)

ไปเที่ยวสวรรค์เลย สนุกมาก ได้เห็นสิ่งต่างๆ ขับรถเหมือนกับการออกกำลังกาย ถ้าเทียบกับลูกๆ ที่ไปเที่ยว ถึงแม้ว่าเราจะนั่งเฉยๆ แต่เรายังสนุกได้เลย ระหว่างไปเที่ยว เรายังได้เห็นอะไรต่างๆ ได้เห็นที่แปลกๆ อยู่ที่บ้านเราคันเคยแล้ว เราได้เห็นแต่สิ่งเดิมๆ สังเกตว่าพอไปเที่ยวกลับมาแล้วมีความสุข จะอาบน้ำก็เป็นสุข จะทานข้าวก็เป็นสุข จะคุยกับใครก็เป็นสุข แต่ถ้าอยู่บ้านเรื่อยๆ คุยกับใครก็เบื่อ ไม่สนุก แต่ถ้าไปเที่ยวกลับมาแล้วจะเป็นสุข

(กิตติ สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

การใช้ชีวิตประจำวันหลังกลับมาจากการท่องเที่ยว แต่ละคนอาจจะมีความเปลี่ยนแปลงหรือไม่มีความเปลี่ยนแปลง กลุ่มผู้สูงอายุที่รู้สึกว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะรู้สึกดีที่ได้ไปทำกิจกรรม ได้พูดคุยกับครอบครัวหรือเพื่อนมากขึ้น แต่ผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่งก็อาจจะรู้สึกว่าการอยู่บ้านกับการไปท่องเที่ยวไม่ได้มีความแตกต่างกัน เป็นเพียงการเปลี่ยนบรรยากาศ

ไปเที่ยวกลับมาไม่ค่อยมีปัญหา สภาพจิตใจเราเตรียมตัวแล้ว เราจะไปเจออะไรบ้าง จะเห็นอะไรบ้าง บางที่เราเคยเห็น เคยเจอมาก่อนแล้ว กลับมาถึงบ้านเหมือนเดิม เราอายุปานนี้ มันเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้แล้ว

(ทวิ พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

ไม่แตกต่างกันมาก เพราะปกติเวลาอยู่บ้านจะซื้ออาหารกิน ไปเที่ยวก็ซื้ออาหารกิน ไม่ค่อยแตกต่างกันมาก แตกต่างเรื่องของบรรยากาศอย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่นเลย บรรยากาศที่แตกต่างไป อย่างอื่นไม่แตกต่างหรอก เดินหาของกินเข้ากลางวันเย็นเหมือนกัน

(กิจบตี ก้องเบญจภุช, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

เพราะฉะนั้น ด้านสังคมและการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะอยู่กับกิจวัตรประจำวันเดิมๆ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานประจำแล้ว เป็นกลุ่มข้าราชการเกษียณอายุ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังมีงานทำอยู่ ผู้สูงอายุก็อาจจะยังจะได้พบปะติดต่อกันอยู่เป็นประจำ วิถีชีวิตของผู้สูงอายุจึงขึ้นอยู่กับว่ายังเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากน้อยแค่ไหน ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำกิจกรรมอื่นๆ จะใช้เวลาอยู่กับครอบครัว โดยเฉพาะคู่ชีวิตเป็นหลัก ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นโสด จะอยู่กับหลาน ญาติพี่น้อง หรืออาศัยอยู่เพียงคนเดียว การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุแต่ละคนจะขึ้นอยู่กับโอกาสและความชอบของผู้สูงอายุ “การท่องเที่ยว” จึงอาจจะเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่เป็นตัวแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะแยกตัวไปใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายหรือจะคงความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมทางสังคมก็อาจจะขึ้นอยู่กับผู้สูงอายุสามารถพาตัวเองออกไปท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใด

ในอีกมุมมองหนึ่งอาจจะมองได้ว่าการที่ผู้สูงอายุจะแยกตัวออกไปหรือคงความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม อาจจะขึ้นอยู่กับช่วงเวลาหรือสถานการณ์ บางครั้งผู้สูงอายุอาจจะต้องการทำกิจกรรม บางครั้งผู้สูงอายุอาจจะต้องการแยกตัวเพื่อมีเวลาเป็นของตนเอง ช่วงเวลาระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ในการทบทวนตัวตนของตนเอง ได้พูดคุย ได้สื่อสาร หรือได้รื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้สูงอายุ

ดังนั้นหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว การพูดคุยเรื่องราวการท่องเที่ยวที่ผ่านมาอาจจะยังคงมีอยู่หรืออาจจะมีการวางแผนการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป ผู้สูงอายุจึงอาจจะได้ใช้เรื่องการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เป็นประเด็นในการพูดคุยกันในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ซึ่งก่อให้เกิดการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพิเศษที่แทรกเข้ามาในการใช้ชีวิตประจำวัน นอกจากจะได้พักผ่อน เปลี่ยนบรรยากาศ หลบหนีออกจากกิจวัตรประจำวันเดิมๆ การท่องเที่ยวยังทำให้ผู้สูงอายุย้อนกลับมามองตนเอง ทบทวนการใช้ชีวิตที่ผ่านมาของตนเองมากยิ่งขึ้น “การท่องเที่ยว” จึงเป็นพื้นที่พิเศษที่ทำให้ผู้สูงอายุได้สื่อสาร ได้ทบทวนเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ความสัมพันธ์ที่มีกับคนรอบข้างมากยิ่งขึ้น

11. สรุปการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่น่าเสนอดังกล่าว เป็นการพยายามอธิบายการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุผ่านประเด็นพฤติกรรมการท่องเที่ยว 10 ประเด็น ได้แก่ การตัดสินใจในการท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยว การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว พื้นที่การท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก และในส่วนสุดท้ายเป็นการอธิบายพฤติกรรมของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ด้านร่างกาย จิตใจ และด้านสังคมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว

เพราะฉะนั้นประเด็นพฤติกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดลง แต่ละประเด็นเชื่อมโยงให้เห็นว่าผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองอย่างไร

(1) การตัดสินใจในการท่องเที่ยวและการวางแผนการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์ของการ “ผู้นำ” หรือ “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งไม่แตกต่างจากคนหนุ่มสาว” จะสามารถตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้ตามที่ดี” จะปล่อยให้การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับครอบครัวและเพื่อน การให้ลูกหลานดูแลเรื่องการท่องเที่ยวยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้มีพระคุณที่ต้องได้รับการตอบแทน” หรือผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้รับ” จากลูกหลานเช่นกัน

(2) แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวมีทั้งแรงจูงใจที่ผู้สูงอายุทำเพื่อตนเอง และแรงจูงใจที่มาจากครอบครัวและเพื่อน ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้สูงวัยที่มีใจใฝ่ธรรมะ” และการได้เป็น “ผู้ให้” ผ่านแรงจูงใจที่เป็นการไปทำบุญไหว้พระและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัวยังสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้รักครอบครัว” หรือเป็น “ศูนย์รวมใจของครอบครัว” และให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมเดินทางและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่าเป้าหมายในการเดินทาง รวมไปถึงแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุยังต้องการการพักผ่อน ต้องการความสนุกสนาน ทำกิจกรรมที่น่าสนใจ ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ไม่แตกต่างไปจากคนวัยหนุ่มสาว เป็นการสื่อสารตัวตนในด้านที่ยังเป็น “ผู้รักความบันเทิง” และเป็น “ผู้รักการแสวงหาความรู้”

(3) การเตรียมตัวท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

กลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก การเตรียมตัวด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ สื่อสารอัตลักษณ์ด้านร่างกาย เช่น “ผู้เข้มแข็ง” และ “ผู้อ่อนแอ” หรือ “ผู้ที่เริ่มมีร่างกายเสื่อมโทรม” ผู้สูงอายุที่เคร่งครัดในการดูแลสุขภาพในชีวิตประจำวัน จะมีความพร้อมในการไปท่องเที่ยวค่อนข้างมาก เป็น “ผู้สูงวัยที่ใส่ใจดูแลสุขภาพอย่างยิ่งยวด” ส่วนผู้สูงอายุที่อ่อนแอก็สามารถแสดงให้เห็นว่าเป็น “ผู้สูงวัยที่อ่อนแอแต่ไม่ยอมแพ้ต่อการท่องเที่ยว” อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะรู้จักประเมินสุขภาพร่างกายของตนเอง จัดการสุขภาพให้พร้อมพอที่จะไปท่องเที่ยวได้ พร้อมทั้งเตรียมยาประจำตัว รองเท้าที่ใส่สบาย และปัจจัยอื่นๆ ที่จำเป็นมากกว่าคนวัยอื่น แสดงให้เห็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความสำคัญคือเป็น “ผู้ที่มีความระมัดระวัง” ในการท่องเที่ยว ขณะที่ปัจจัยด้านเงินทองหรือค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแตกต่างกัน ได้แก่ “กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบประหยัด” มีฐานะการเงินไม่มากนัก เน้นรวมกันกลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชนหรือเป็นกลุ่มชนชั้นกลาง มีฐานะการเงินที่ดี “ใช้จ่ายเงินในการท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่า” แต่ไม่ถึงกับท่องเที่ยวแบบหรูหรา และกลุ่มสุดท้าย ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบขั้นหนึ่งหรือ “กลุ่มผู้สูงวัยไฮโซ” สามารถท่องเที่ยวแบบหรูหราได้

(4) รูปแบบการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

รูปแบบการท่องเที่ยวสื่อสารให้เห็นว่า สิ่งสำคัญคือผู้สูงอายุยังเน้นการท่องเที่ยวแบบรวมกลุ่ม เป็นหมู่คณะ ทั้งในรูปแบบครอบครัว เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์เป็นของการ “ผู้รักครอบครัว” หรือการท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน สื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็น “ผู้รักเพื่อน” ส่วนการท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุจะเป็นผู้สูงอายุที่ชอบการเดินทางเป็นกลุ่มใหญ่ “ชอบทำกิจกรรมสังสรรค์” ขณะที่การเดินทางกับทัวร์ เป็นผู้สูงวัยที่ “ชอบความสะดวกสบาย” หรือ “ต้องการความเป็นส่วนตัว” เมื่อเดินทางแบบเหมากรุ๊ปทัวร์สำหรับผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้รักอิสระ” เดินทางเพียงคนเดียวยังมีจำนวนไม่มากนัก การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจะมีพลัง เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เมื่อผู้สูงอายุได้เดินทางท่องเที่ยวแบบรวมกลุ่มหรือหมู่คณะ

(5) ประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะสอดคล้องกับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่กล่าวไป ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุยังเน้นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ “**ทางธรรม**” มากกว่าทางโลก รองลงมาเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ “**ธรรมชาติ**” ที่สร้างความสบายใจให้กับผู้สูงอายุ ลำดับสุดท้ายเป็นการผสมผสานการท่องเที่ยวในประเภทต่างๆ ทั้ง ศาสนา ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เยี่ยมญาติ เป็นต้น กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงสื่อสารอัตลักษณ์ได้หลากหลาย ประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น การท่องเที่ยวแบบผจญภัยมีไม่มากหรือน้อยเลย ท่องเที่ยวไปด้วยทำงานไปด้วยมีน้อยลงหรือไม่มีเลย รวมไปถึงการท่องเที่ยวที่เน้นการช้อปปิ้งหรือเน้นการกินก็น้อยลง

(6) พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว

“ระหว่างการท่องเที่ยว” เป็นพื้นที่ที่สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากบ้าน ผู้สูงอายุมีการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็น “**ผู้เข้มแข็ง**” มากกว่าปกติ ถึงจะมี “**ความอ่อนแอ**” ด้านร่างกาย แต่ผู้สูงอายุก็พยายามที่จะต่อสู้กับอุปสรรคด้านร่างกายและจิตใจเพื่อเข้าถึงการท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุยังสามารถไปท่องเที่ยวได้คือการมีช่วยเหลือที่ดี ผู้สูงอายุยังคง “**ต้องการผู้ช่วยเหลือ**” ในกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ เช่น การเดิน การเข้าห้องน้ำ การขึ้นที่สูง และกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงสื่อสารให้เห็นถึงความพยายามในการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

(7) การเลือกที่พักของผู้สูงอายุ

การเลือกที่พักของผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ก็ยังคงคำนึงถึง “**ความสะดวกสบาย**” หรือ “**ความเป็นส่วนตัว**” เพราะเงื่อนไขเรื่องสุขภาพเป็นหลัก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เน้นเลือกที่พักที่ได้มาตรฐาน ให้บริการดี เช่น โรงแรม รีสอร์ท แต่อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มผู้สูงอายุบางส่วนที่สามารถปรับตัวตามสภาพของการท่องเที่ยว สามารถพักวัด กางเต็นท์นอนได้เช่นกัน ผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านการเลือกที่พักในการท่องเที่ยวมีทั้ง “**ผู้รักความสะดวกสบาย**” และผู้สูงอายุที่เป็น “**ผู้ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี**” ไม่จำเป็นว่าต้องพักในที่พักหรูหราได้มาตรฐานเสมอไป

(8) การเลือกรับประทานอาหารระหว่างการท่องเที่ยว

การเลือกรับประทานอาหารระหว่างการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนสำหรับผู้สูงอายุ ดังที่กล่าวไปแล้วว่าผู้สูงอายุมีเงื่อนไขเรื่องสุขภาพแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยวที่เคร่งครัดในเรื่องการดูแลสุขภาพ จะเน้นการเลือกรับประทานอาหารที่เป็นปลา ผัก ผลไม้ เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็น “**ผู้รักสุขภาพ**” รวมไปถึงหลีกเลี่ยงอาหารที่ไม่คุ้นเคยและอาจจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ เพราะต้องการที่จะท่องเที่ยวโดยไม่ต้องกังวล และยังมีกลุ่มผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งที่สามารถลองทานอาหารท้องถิ่น การสื่อสารอัตลักษณ์จึงแตกต่างจากผู้สูงอายุกลุ่มแรก เพราะจะสื่อสารอัตลักษณ์ของ “**ผู้ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี**” และสามารถเสี่ยงในการจะลองอาหารแปลกใหม่ๆ เพราะต้องการสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แตกต่าง

(9) การถ่ายรูปในการท่องเที่ยว

การถ่ายรูปเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการท่องเที่ยว เป็นการบันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยว และบันทึกตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่ “ชอบถ่ายรูป” จะรู้สึกไม่มีความกังวลในการถูกถ่ายรูป ต้องการมีรูปตนเองเก็บไว้ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงว่าบุคคลอื่นจะได้เห็นความแก่ของตนเองในรูปถ่าย เป็นกลุ่มผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ความเป็นเด็ก” หรือ “ความสนุกสนาน” ตรงกันข้ามกับผู้สูงอายุที่ “ถ่ายรูปน้อย” รู้สึกว่าการถ่ายรูปไม่มีประโยชน์ ตนเองอายุมากแล้ว มีแต่ความแก่ ความไม่สวยงาม ไม่ต้องการให้ใครเห็นถ่ายรูป “ต้องการปกปิดความแก่ของตนเอง” พยายามวางตัวเป็นผู้ใหญ่ และมองว่าการถ่ายรูปไม่เหมาะกับคนวัยสูงอายุมากนัก

(10) การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก

การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก เปรียบได้กับเป็นสื่อวัตถุที่ผู้สูงอายุสามารถจับต้องได้ และนำกลับจากการท่องเที่ยวได้ การให้ของฝากและการเก็บของที่ระลึก เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุจดจำการท่องเที่ยวของตนเอง ผู้สูงอายุได้สื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นการ “ผู้ให้” การระลึกถึงผู้ที่ไม่ได้ไปท่องเที่ยว รวมถึงเป็น “การตอบแทน” ความมีน้ำใจให้กับผู้ช่วยเหลือระหว่างที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว ของฝากหรือของที่ระลึกยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้ประสบความสำเร็จในการท่องเที่ยว” อีกด้วย

(11) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องหลังจากการท่องเที่ยว

พฤติกรรมหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุครอบคลุมตั้งแต่เรื่องสุขภาพร่างกาย จิตใจ และด้านสังคม ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุคคลรอบข้าง ด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่กล่าวว่าการท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูให้ตนเองมีสุขภาพกายใจที่ “เข้มแข็ง” ผู้สูงอายุได้หันกลับมาใส่ใจกับสุขภาพของตนเองมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ด้านสังคมและความสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาฟื้นฟูความสัมพันธ์กับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ช่วงเวลาหลังจากการท่องเที่ยวถือเป็นจริงเป็นการทบทวนตรวจสอบตนเองของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมองว่าการท่องเที่ยวเหมือนเป็นบททดสอบและเป็นการเรียนรู้อัตลักษณ์ที่หลากหลายดังที่กล่าวไปของผู้สูงอายุ ซึ่งอัตลักษณ์ในแต่ละแบบจะถูกเลือกนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุแตกต่างกัน

อย่างไรก็ตามข้อค้นพบที่น่าสนใจจากการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยว ทำให้เห็นได้ว่าผู้สูงวัยยังคงมีความมีชีวิตชีวา ความกล้าที่จะลองทำสิ่งแปลกใหม่ และความเป็นเด็กที่ยังมีอยู่ไปพร้อมๆ กับการสื่อสารอัตลักษณ์ที่ตระหนักว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้อาวุโส เป็นผู้สูงอายุที่ต้องมีความระมัดระวังในการเดินทางท่องเที่ยวมากกว่าคนหนุ่มสาว ดังนั้นสถาบันการท่องเที่ยวจึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ทำนายสำหรับผู้สูงอายุ เป็นพื้นที่แห่งการทดสอบหรือทดลองสื่อสารอัตลักษณ์ที่อาจจะไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน และยังคงเป็นพื้นที่สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมากกว่าอ่อนแอ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าถึงแม้จะสูงวัย แต่ผู้สูงอายุยังมีศักยภาพ มีอำนาจจัดการตนเอง มีความสามารถเพียงพอที่จะแสวงหาวิธีการพาตนเองออกมาสู่พื้นที่สาธารณะหรือมาสู่โลกของการเดินทางท่องเที่ยวได้

ตารางที่ 5.13 สรุปการสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

พฤติกรรมการท่องเที่ยว		การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ผ่านพฤติกรรมท่องเที่ยว
ก่อน การท่องเที่ยว	การตัดสินใจ และการวางแผน	ผู้นำ ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งไม่แตกต่างจากคนหนุ่มสาว ผู้ตามที่ดี ผู้มีพระคุณที่ต้องได้รับการตอบแทน
	แรงจูงใจในการท่องเที่ยว	ผู้สูงวัยที่มีใจใฝ่ธรรมะ ผู้ให้และได้ทำประโยชน์ ผู้รักครอบครัว ผู้ที่เป็นศูนย์รวมใจของครอบครัว ผู้รักความบันเทิง ผู้รักการแสวงหาความรู้
	การเตรียมตัวท่องเที่ยว	ผู้เข้มแข็ง ผู้อ่อนแอ ผู้ที่เริ่มมีร่างกายเสื่อมโทรม ผู้สูงวัยที่ใส่ใจดูแลสุขภาพอย่างยิ่งยวด ผู้สูงวัยที่สุขภาพอ่อนแอแต่ไม่ยอมแพ้ต่อการท่องเที่ยว ผู้สูงวัยท่องเที่ยวแบบประหยัด ผู้ที่ใช้จ่ายเงินอย่างคุ้มค่า ผู้สูงวัยไฮโซ
	รูปแบบการท่องเที่ยว	ผู้รักครอบครัว ผู้รักเพื่อน ผู้ชอบการสร้างสรรค์ และทำกิจกรรม ผู้รักความสะดวกสบาย และความเป็นส่วนตัว ผู้รักอิสระ
ระหว่าง การท่องเที่ยว	ประเภทการท่องเที่ยว	ผู้ฝึกใฝ่ทางธรรมะ ผู้รักธรรมชาติ ผู้รักการแสวงหาความรู้ ท่องเที่ยวได้หลากหลาย
	พื้นที่การท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว	ผู้เข้มแข็ง ผู้อ่อนแอ ผู้ที่ต้องการผู้ช่วยเหลือในการท่องเที่ยว
	การเลือกที่พัก	ผู้รักความสะดวกสบาย ความเป็นส่วนตัว ผู้ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี
	การเลือกรับประทานอาหาร	ผู้รักสุขภาพ ผู้ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี
	การถ่ายรูป	ผู้รักการถ่ายรูป ผู้มีความเป็นเด็กและย้อนวัยกลับไปเป็นหนุ่มสาว ผู้มีความสุขสนาน ผู้ที่ทันสมัยสนใจเทคโนโลยี ผู้ที่ไม่ต้องการเปิดเผยความสูงวัยของตนเอง
	การซื้อของฝากหรือ ของที่ระลึก	ผู้ให้และได้ตอบแทนผู้ช่วยเหลือ ผู้ประสบความสำเร็จในการท่องเที่ยว
หลังจาก การท่องเที่ยว	พฤติกรรมหลังจาก การท่องเที่ยว	ผู้ที่มีสุขภาพกายและใจแข็งแรง ได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง เรียนรู้ตัวตนที่หลากหลายจากการท่องเที่ยว

บทที่ 6

ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การศึกษา “ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” หมายถึงการประมวลความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น และทัศนคติต่างๆ ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ทำให้เข้าใจวิถีคิด วิถีมองโลก และการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

การนำเสนอผลการวิจัยในส่วนนี้ จึงแบ่งเป็นหัวข้อที่ครอบคลุมประเด็นดังนี้

1. ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
2. การสื่อสาร อัตลักษณ์ ประสบการณ์การท่องเที่ยว และอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ
3. ความตั้งใจในอนาคตเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ
4. ข้อควรระมัดระวังหรือข้อแนะนำสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการท่องเที่ยว
5. สรุปประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

1. ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นการทำความเข้าใจจากข้อมูล เรื่องราวต่างๆ ที่ผู้สูงอายุได้สัมผัสโดยตรง (Direct experience) จากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุถ่ายทอดประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านการเล่าเรื่องราว “การบอกเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” มีความเกี่ยวข้องกับมิติที่หลากหลาย เช่น ชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ การศึกษา และความพยายามปรับตัวหรือต่อรองสถานการณ์ต่างๆ มิติเหล่านี้สื่อสาร “อัตลักษณ์และอำนาจของผู้สูงอายุ” ที่แตกต่างกัน

จากการสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุยังพยายามธำรงรักษา (Maintain) อัตลักษณ์อำนาจที่เข้มแข็ง ช่วยเหลือดูแลตนเองได้ รวมไปถึงอัตลักษณ์ความเป็นผู้นำ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง ยังสามารถใช้ชีวิตได้ไม่แตกต่างจากคนวัยหนุ่มสาว ขณะเดียวกันกลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัว ถึงแม้จะไม่สามารถรักษาอำนาจ ความเข้มแข็งไว้ได้ทั้งหมด ผู้สูงอายุมีการต่อรอง (Negotiate) ในการสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อที่จะสามารถรักษาอำนาจบางอย่างไว้ เช่น ถึงแม้ร่างกายจะไม่แข็งแรง แต่ก็พยายามจัดการดูแลร่างกายให้มีความพร้อมในการไปท่องเที่ยว เพื่อที่จะได้ไปหาประสบการณ์ไปเห็น ไปเรียนรู้ สิ่งแปลกใหม่ เมื่อมองในมุมกลับกัน “การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” ยังย้อนกลับมา (Reproduction) กำหนดอัตลักษณ์หรือเป็นการช่วยยืนยัน (Confirm) อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุยังคงมีความพยายามที่จะต่อสู้ ต่อรอง และจัดการสุขภาพร่างกายที่ถึงแม้ว่าจะไม่แข็งแรงเทียบเท่าตอนหนุ่มสาวให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว และสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมายให้กับตนเองได้

“ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” ดังที่กล่าวไปหมายถึงการรับรู้หรือเข้าไปสัมผัสกับการท่องเที่ยวโดยตรง การสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวจึงเป็นการประกอบสร้างความจริงผ่านสายตาของผู้เล่าประสบการณ์ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มประสบการณ์การท่องเที่ยวได้ 8 ประเด็นสำคัญ (Theme) โดยได้แนวทางมาจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- (1) ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ และผ่อนคลาย
- (2) ได้รับความรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอื่นๆ
- (3) ทำให้มีโอกาสใช้เวลาอยู่ครอบครัว เพื่อนที่รู้ใจ และได้ทำความรู้จักกันมากยิ่งขึ้น
- (4) ได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ เปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตนเองและเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน
- (5) ได้ไปทำบุญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- (6) รู้สึกว่ามีสุขภาพกายและใจแข็งแรงมากขึ้น รู้สึกว่าตนเองกลับเป็นหนุ่มสาวอีกครั้ง
- (7) ได้ย้อนระลึกถึงอดีต หวนรำลึกถึงความหลัง
- (8) ได้ฝึกฝนปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าและนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

(1) ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ และผ่อนคลาย

“ผู้รักความบันเทิง”

การไปท่องเที่ยวเป็นการสร้างประสบการณ์ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ให้ความสบายใจ ผ่อนคลายจากกิจวัตรประจำวัน ประสบการณ์การท่องเที่ยวในด้านนี้ได้รับการบอกเล่าจากผู้สูงอายุมากที่สุด ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ขั้นพื้นฐานที่ได้จากการท่องเที่ยว และเป็นประสบการณ์ที่ต้องมีแทรกอยู่ในการท่องเที่ยวทุกประเภท การทำความเข้าใจประสบการณ์ดังกล่าวอาจจะต้องเริ่มจากภูมิหลังของผู้สูงอายุ ประกอบกันด้วย กลุ่มผู้สูงอายุที่เคยทำงานประจำมาก่อน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุที่เคยเป็นข้าราชการบำนาญ การไปท่องเที่ยวตอนที่ยังทำงานกับการไปท่องเที่ยวตอนที่เกษียณแล้วมีความแตกต่างกัน ระหว่างที่ผู้สูงอายุยังทำงาน ถึงแม้จะได้ไปท่องเที่ยว ก็ยังอาจจะมีความรู้สึกกังวลอยู่บ้าง เพราะเมื่อกลับมาจากท่องเที่ยวยังมีภาระงานประจำต่างๆ รออยู่ แต่เมื่อผู้สูงอายุได้ไปท่องเที่ยวหลังจากที่เกษียณแล้ว จะรู้สึกเป็นความโล่ง โปร่ง สบาย ไม่มีความกังวล สามารถสนุกสนานได้อย่างเต็มที่ การไปท่องเที่ยวจึงช่วยทำให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายจากภาระงานภายในบ้านอีกด้วย

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เคยทำงานนอกบ้านมาก่อน มักจะใช้ชีวิตประจำวันอยู่ที่บ้านหรือไปในสถานที่เดิมๆ ที่ตนเองคุ้นเคยกับพื้นที่หรือสถานที่ที่ต้องทำกิจวัตรประจำวันอยู่แล้ว ความแปลกใหม่ ความตื่นเต้น อาจจะมีไม่มากนักในชีวิตประจำวัน การไปท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างประสบการณ์ที่สนุกสนาน ความต้องการประสบการณ์การท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจึงเน้นความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ ผ่อนคลาย

SooCheong Jang and Wu (2006) ศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจที่เป็นแรงผลักดันที่ทำให้ผู้สูงอายุชาวไต้หวันออกมาท่องเที่ยว เพราะต้องการการพักผ่อน (Relaxation) ต้องการเข้าสังคม (Socialization) เพราะฉะนั้นประสบการณ์ที่ได้จากท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเน้นสร้างประสบการณ์ที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อนจากการใช้ชีวิตประจำวัน ความรู้สึกสนุกสนานที่ได้รับเป็นผลมาจากการที่ผู้สูงอายุได้เปลี่ยนสถานที่ ทำกิจกรรมใหม่ๆ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้มากขึ้น รู้สึกว่าตนเองได้ปล่อยวางจากเรื่องต่างๆ ในชีวิตที่ตนเองกังวล สังเกตได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยว ถึงแม้จะต้องมีการเตรียมการอย่างจริงจัง แต่ประสบการณ์การท่องเที่ยวต้องมีความสนุกสนานและผ่อนคลาย

ปกติถ้าเราข้าราชการอยู่ เรามีภาระต้องทำงาน พอเราเกษียณแล้ว เป็นความสบายไม่ต้องรับภาระ ไม่ต้องรับผิดชอบเรื่องงานอีกแล้ว ความกังวลใจในเรื่องการทำงานมันหมดไปเลย...ไม่ต้องกังวลเรื่องการเขียนรายงาน การทำรายงาน เพราะฉะนั้นเวลาไปเที่ยว เราได้สนุกสนาน

(กัญชนา แต่งฉำ, สัมภาษณ์ 18 เมษายน 2556)

ได้ความสนุกสนาน เก็บสิ่งที่ดีๆ ไว้ ไปเที่ยวทุกครั้งก็สนุกทุกครั้ง ยังอยากไปเที่ยวอยู่ ถ้าไปไหน เราได้ไปเห็นสถานที่ต่างๆ ได้เรียนรู้ ได้เห็นชุมชนที่อื่นๆ

(ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

สบายใจ สนุก ยังอยากไปเที่ยวอยู่ แต่อาจจะไม่ได้ไปเอง ต้องมีคนพาไป

(มาลี วัฒนะมัทนา, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังทำงานประจำอยู่ ยังมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบ มีธุรกิจส่วนตัว ไม่ได้มีภาวะหลังการเกษียณเหมือนกับผู้สูงอายุที่ทำงานราชการ การไปท่องเที่ยวทำให้ได้หยุดจากภาระงานสักพักหนึ่ง การหยุดพักจากงานแล้วออกไปท่องเที่ยว เพื่อไปเรียกความสดชื่น ความมีชีวิตชีวาให้กับชีวิต ดังนั้นอาจจะเปรียบเทียบได้ว่าการท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูความรู้สึกของความเป็นหนุ่มสาวหรือความกระฉับกระเฉงให้กลับมาสู่การใช้ชีวิตประจำวันและการทำงานของผู้สูงอายุ

เน้นที่สุดคือการได้ไป (ท่องเที่ยว) ทำให้จิตใจเราปลอดโปร่ง เพื่อที่จะกลับมาทำงานของเราที่รับผิดชอบอยู่ ถ้าได้ไปเที่ยวเหมือนเราได้ไปเคลียร์หัวสมองให้สดชื่นแล้วกลับมา เราอยากไปเที่ยวโน้นเที่ยวนี่ พอกลับมา เราได้กลับมาทำงานใหม่ ได้เริ่มต้นในการทำงานของเราใหม่ จะได้มีจิตใจที่จะทำงาน จะทำให้เรื่องงานของเราดีขึ้นเรื่อยๆ

(กรรณิกา ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ตอนทำงานเราสนุกกับงาน พอเลิกงานที่ทำ ได้ทำงาน ส่วนไปเที่ยวเป็นความสนุกอีกแบบหนึ่ง ดีกว่าอยู่บ้านเฉยๆ ได้ไปเที่ยว ตอนกลางวัน หลานๆ ไปเรียนกันหมดแล้ว อยู่บ้านเราก็หลับ

(มัณฑนา วิสารรัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

E. Cohen (1996) อธิบายว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบที่ผู้ท่องเที่ยวเน้นการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreational Mode) เป็นการไปท่องเที่ยวแล้วได้ทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีความใกล้เคียงกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่อาจจะไม่ได้แตกต่างจากสภาพแวดล้อมเดิมที่ตนเองเคยอยู่มากนัก มีความสะดวกสบาย อาจจะได้ไม่เผชิญกับความยากลำบากในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่มองว่าตนเองมีประสบการณ์การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มักจะใช้เวลาท่องเที่ยวแทนกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

ความสุข ความเพลิดเพลินใจที่ได้จากการท่องเที่ยวยังอาจอธิบายด้วยแนวคิดการเบี่ยงเบนความสนใจ (Diversionary Mode) (Uriely, 2005) ผู้สูงอายุได้เบี่ยงเบนความสนใจออกจากสิ่งที่จะต้องทำในชีวิตประจำวัน ได้ปล่อยวางจากเรื่องที่กำลังวุ่นอยู่ การทำกิจกรรมการท่องเที่ยวทำให้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผู้สูงอายุได้หลบหนี (Escapism) ออกจากตัวตนในชีวิตประจำวันเดิมๆ ของตนเอง ไปสู่พื้นที่การท่องเที่ยวเพื่อที่จะได้สื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ในด้านอื่นๆ เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านการท่องเที่ยวอาจจะมีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุมากกว่าการสื่อสารอัตลักษณ์ด้วยการทำงาน ภาระหน้าที่การงานของผู้สูงอายุไม่ได้มีมากเหมือนแต่ก่อน ผู้สูงอายุอเมริกัน 7 ใน 10 หรือร้อยละ 73 อุทิศเวลาในกับงานอดิเรกหรือกิจกรรมที่ตนเองสนใจเป็นพิเศษ รวมถึงการท่องเที่ยว และผู้สูงอายุมักจะเป็นนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง (X. Y. Lehto et al., 2008: 239) ขณะที่การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุไทยอยากทำหลังจากการเกษียณจากการทำงาน เป็นอันดับที่สอง ร้อยละ 72 รองจากการดูแลสุขภาพที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ร้อยละ 82 (อรรถสิทธิ์ เหมือนมาตย์, 2550)

การไปท่องเที่ยวอาจจะทำให้ผู้สูงอายุได้หลุดจากมาตรฐานของสังคมที่มักจะมีผู้สูงอายุต้องมีความเป็นผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส เครื่องขริ่ม หรือมองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีสุขภาพอ่อนแอ แต่เมื่อเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ที่ “อนุญาต” ให้ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ ผู้สูงอายุอาจจะได้ทำกิจกรรมที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน เช่น ถ่ายรูปทำท่าทางตลก การร้องเพลง เล่นเกม เพราะฉะนั้นแล้วพื้นที่การท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังมีความร่าเริง สนุกสนาน สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ไม่แพ้คนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงกล่าวถึงประสบการณ์การท่องเที่ยวแง่บวกที่ได้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจมากที่สุด อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ด้านที่เน้นความสนุกสนาน เน้นการพักผ่อน ผ่อนคลาย กับกลุ่มเด็ก กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน ผู้สูงอายุอาจจะเน้นความสนุกสนาน ผ่อนคลายที่ไม่ใช่ลักษณะของประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบผจญภัยหรือหวา น่าตื่นเต้น หรือสมบุกสมบันเทียบเท่ากับกลุ่มวัยรุ่น

สำหรับข้อมูลที่จะเป็นหลักฐานการเปรียบเทียบว่าการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากคนวัยอื่นหรือไม่นั้น พบว่ามีข้อมูลจาก “โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมด้านการท่องเที่ยวของชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล” (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซ์ จำกัด, 2553) และ “โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว” (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซ์ จำกัด, 2554)

โครงการดังกล่าว ทั้งสองโครงการเป็นการศึกษาเพื่อนำเสนอผลการสำรวจต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้วิธีการเก็บข้อมูลรวบรวมจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างเป็นคนไทยที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ครอบคลุมทั้งกรุงเทพมหานครและทั่วประเทศของประเทศไทย โดยได้จัดกลุ่มคุณลักษณะของนักท่องเที่ยวไทย แบ่งเป็น 7 กลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

- (1) **กลุ่มเรียนรู้คู่กระแส (In-trend) ช่วงอายุ 20 - 40 ปี** เป็นกลุ่มที่ยังอยู่ในวัยรุ่นและกลุ่มวัยทำงานช่วงต้น (อายุ 21-30 ปี) จนถึงวัยทำงานช่วงกลาง (อายุ 31-40 ปี) เป็นกลุ่มที่เน้นการเกาะติดกับกระแสต่างๆ ที่เป็นที่พูดถึงในสังคม เพราะฉะนั้นจึงเป็นกลุ่มที่มีทัศนคติเน้นการท่องเที่ยวว่าต้องเป็นการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และต้องการที่จะไปในแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมที่กำลังได้รับความสนใจในช่วงนั้นๆ
- (2) **กลุ่มบุกเบิกค้นหา (Explorer) ช่วงอายุ 18 - 30 ปี** เป็นช่วงวัยเรียนหรือวัยรุ่นไปจนถึงวัยทำงานตอนต้น เป็นกลุ่มที่เดินทางเพื่อค้นหาสิ่งใหม่ๆ อาจจะไม่ได้อาศัยในสถานที่ท่องเที่ยวตามกระแสนิยมเหมือนกลุ่มแรก กลุ่มนี้ชอบความท้าทายและอาจจะมีผจญภัยบ้าง เพราะฉะนั้นถึงแม้จะมีประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สนุกสนาน แต่เป็นความสนุกสนาน ที่อาจจะมีผจญภัย โลดโผน ซึ่งแตกต่างจากประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้กล่าวไปว่ามีความสนุกสนานที่เป็นการพักผ่อน ผ่อนคลาย นอกจากนี้กลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานตอนต้นมีแนวโน้มที่จะเดินทางคนเดียวมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุ
- (3) **กลุ่มรื่นเริงเทศกาล (Festive) ช่วงอายุ 18 - 30 ปีขึ้นไป และรวมกลุ่มเกษียณอายุด้วย** เป็นกลุ่มที่เน้นการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประสบการณ์การท่องเที่ยวเน้นความสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีสีสัน สามารถท่องเที่ยวท่ามกลางคนจำนวนมากๆ ได้ ผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มคนวัยรุ่นหรือวัยทำงานกลุ่มนี้ เพราะมีความต้องการประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สนุกสนาน เช่น การเที่ยวตามเทศกาลงานบุญต่างๆ
- (4) **กลุ่มเพื่อเพื่อนและแฟน (Friends & Lovers) ช่วงอายุ 18 - 30 ปี** เน้นท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม โดยเฉพาะกับเพื่อนและคนรัก ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงเน้นการที่จะใช้เวลาอยู่ร่วมกับบุคคลที่มีความสำคัญสำหรับตนเองในช่วงวัยนี้มากที่สุด ได้แก่ เพื่อนและคนรัก ซึ่งจะคล้ายกับกลุ่มผู้สูงอายุที่อยากจะแบ่งปันประสบการณ์การท่องเที่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน

- (5) **กลุ่มครอบครัวสำคัญ (Family Value)** กลุ่มนี้ครอบคลุมทุกกลุ่มอายุ เป็นกลุ่มที่จะผูกพันกับสมาชิกในครอบครัวหรือบุคคลที่เป็นเครือญาติของตนเอง การเดินทางท่องเที่ยวแต่ละครั้งจึงมี80หลากหลายวัยร่วมเดินทางด้วยกัน เด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน และผู้สูงอายุ ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงเน้นการสร้างประสบการณ์ที่ต้องปลอดภัยเป็นหลัก รมัตระวังคนแปลกหน้าที่ไม่น่าไว้วางใจ ไม่ท่องเที่ยวแบบผจญภัย เช่นเดียวกับกลุ่มถัดไปที่เน้นความปลอดภัย
- (6) **กลุ่มสะอาดปลอดภัยและทันสมัย (Safety Techie)** ช่วงอายุตั้งแต่ 22 ปีขึ้นไปจนถึงกลุ่มเกษียณอายุ ประสบการณ์การท่องเที่ยวเน้นความปลอดภัย ความสะดวกสบาย และต้องมีการใช้เทคโนโลยี เช่น การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ส่วนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทางด้วยให้ความสำคัญเป็นลำดับรองลงมา
- (7) **กลุ่มอนุรักษ์นิยม (Conservatives)** กลุ่มที่มีอายุเฉลี่ยโดยรวมสูงกว่าทุกกลุ่มที่นำเสนอไป มีอายุประมาณ 55 - 60 ปีขึ้นไป อาจอยู่ในช่วงวัยทำงานตอนปลาย มีอาชีพรับข้าราชการเจ้าของกิจการ หุ่นส่วนหรือเป็นกลุ่มข้าราชการที่เกษียณอายุ ไม่ได้ทำงานแล้ว ผลการสำรวจพบว่า เป็นกลุ่มที่เน้นท่องเที่ยวในด้านที่ให้ “คุณค่ากับทางจิตใจ” ไม่เน้นความหรูหราหรือเทคโนโลยีทันสมัย อาจจะมีหลีกเลี่ยงท่องเที่ยวช่วงเทศกาลที่มีคนท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ให้ความสำคัญกับการไปท่องเที่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนเช่นกัน

สังเกตจากข้อมูลของโครงการสำรวจที่นำเสนอข้างต้น มีการจัดกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มวัยรุ่น อายุประมาณ 18 ปี กลุ่มที่สอง กลุ่มวัยทำงานช่วงต้น อายุ 21 - 30 ปี กลุ่มที่สาม กลุ่มวัยทำงานช่วงกลาง อายุ 31 - 40 ปี กลุ่มที่สี่ กลุ่มวัยทำงานช่วงปลาย อายุ 41 - 60 ปี และกลุ่มที่เกษียณอายุการทำงาน มีอายุประมาณ 55 - 60 ปีขึ้นไป

เพราะฉะนั้น กลุ่มวัยรุ่น วัยทำงานช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลายบางส่วนที่อายุยังไม่มาก จะเป็นกลุ่มที่เน้นการท่องเที่ยวแบบสนุกสนาน เกาะติดกับกระแสความนิยม เน้นการท่องเที่ยวกับเพื่อนและแฟน หรือเป็นกลุ่มที่มีความสามารถบุกเบิกไปท่องเที่ยวยังสถานที่ใหม่ๆ ได้ อีกทั้งถ้าหากเป็นกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ เป็นชนชั้นสูง หรือชนชั้นกลาง การศึกษาดี ฐานะทางเศรษฐกิจดี สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีต่างๆ ได้ อาจจะมีกลุ่มที่เน้นการไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่สะอาด ปลอดภัย และมีบริการสื่ออินเทอร์เน็ตให้เข้าถึงได้ตลอดเวลาระหว่างการท่องเที่ยว

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา ซึ่งได้นำเสนอผลการวิจัยไปข้างต้น มีบางส่วนที่สอดคล้องกับผลการสำรวจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาให้ความสำคัญในการท่องเที่ยวกับครอบครัว และกลุ่มเพื่อนเช่นเดียวกัน มีผู้สูงอายุบางส่วนที่ยังชอบเที่ยวช่วงเทศกาล งานบุญ และงานประเพณีที่ต้องเดินทางกับคนเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงชอบท่องเที่ยวแบบเรียบง่าย หลีกเลี้ยงช่วงเทศกาล เพราะผู้สูงอายุสามารถเลือกช่วงเวลาท่องเที่ยวได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องงาน ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ได้ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ ผ่อนคลายในแบบของผู้สูงอายุ จึงไม่ใช่ความสนุกสนานในแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวของวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะมีผลจูงใจ มีการทำกิจกรรมที่โลดโผน ใช้การเคลื่อนไหวร่างกายมากๆ สำหรับผู้สูงอายุจะรู้สึกสนุกสนาน ผ่อนคลาย รู้สึกสบายใจ เมื่อได้ออกจากบ้านเพื่อเปลี่ยนสถานที่ รวมไปถึงได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับครอบครัว และกลุ่มเพื่อนของตนเอง การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นความสนุกสนานในแบบของผู้สูงอายุ เน้นการพักผ่อนหย่อนใจมากกว่าที่จะทำกิจกรรมอย่างหนักหน่วง เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะเน้นการทำกิจกรรมที่หลากหลายมากกว่าผู้สูงอายุ

(2) ได้ความรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว

“ผู้รักการแสวงหาความรู้”

ประสบการณ์การท่องเที่ยวถือว่าการได้ความรู้ ได้เรียนรู้ แสวงหาความรู้ใหม่ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากเช่นกัน ความรู้ ความเข้าใจ วิธีคิด วิธีมองโลก เป็นประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ผ่านการเดินทางท่องเที่ยว การได้ความรู้ของผู้สูงอายุ เป็นประสบการณ์ที่เป็นการออกไปท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ความเป็นไปของโลก (Experiential Mode) เป็นการเดินทางเพื่อไปเรียนรู้สถานที่ บ้านเมือง ผู้คน หรือวัฒนธรรม (Uriely, 2005)

การเรียนรู้สถานที่ใหม่ๆ ไปในสถานที่ที่ตนเองไม่คุ้นเคย เป็นการช่วยลดความจำเจในการใช้ชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสทบทวน ไตร่ตรอง ครุ่นคิด อาจจะทำให้ย้อนกลับมามองชีวิตของตนเอง ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะผ่านประสบการณ์การใช้ชีวิตมากกว่าคนอื่น แต่ผู้สูงอายุมองว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นความรู้ที่สามารถเรียนได้อย่างไม่มีวันสิ้นสุด อีกทั้งยังไม่จำกัดว่าจะต้องผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาดีเท่านั้นที่มองว่าการท่องเที่ยวเป็นการหาความรู้ ผู้สูงอายุที่ถึงแม้จะไม่ได้จบการศึกษาระดับสูงยังอธิบายว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนการเรียนรู้นอกห้องเรียน และความรู้เหล่านั้นสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

การไปเที่ยวทำให้เราได้คิด เราได้ไปเห็นสภาพบ้านเรือน ได้ความรู้ รู้ว่าแต่ละที่เขาใช้ชีวิต มีวิถีชีวิตอย่างไร พอไปเห็นอะไรที่เราชอบเราอาจจะนำมาทำบ้าง

(สมจิตร วอยพิมพ์, สัมภาษณ์ 2 มีนาคม 2556)

ได้พักผ่อนหย่อนใจ ได้ความรู้รอบตัว ได้ประสบการณ์ที่เราไม่เคยเห็น เหมือนกับว่าเราได้ความรู้รอบตัวเพิ่มขึ้น มีอะไรแปลกๆ ใหม่ๆ ทำให้เราได้รู้ว่าในโลกนี้ยังมีสิ่งที่เราไม่รู้อีกเยอะ

(มนัส นิกรประเสริฐ, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2556)

ได้ประโยชน์มากมายเต็มไปหมด การท่องเที่ยวให้ความคิดใหม่ๆ ได้เห็นโลกใหม่ๆ ได้เห็นมุมมองที่แตกต่างไป ได้เห็นแนวโน้มของโลก ถ้าผมไปยุโรป ผมมักจะไปอยู่ที่มิวเซียม ผมไม่ยอมเสียเวลากับการเดินช้อปปิ้ง จะไปดูงานศิลปะ ประติมากรรม สวยๆ งามๆ

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2556)

การไปท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความจริงจัง ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอยู่เสมอ ไปท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้โลกกว้าง ถ้าหากอยู่บ้านเพียงอย่างเดียวก็จะไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงของโลก ถึงแม้ว่าความเปลี่ยนแปลงของโลกจะสามารถรับชมผ่านสื่อต่างๆ ได้ แต่ผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวก็ยังอยากที่จะออกไปแสวงหาประสบการณ์ เก็บเกี่ยวความรู้ใหม่ๆ ด้วยตนเองเช่นกัน

จากการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลพบว่า แนวโน้มกลุ่มคนวัยเกษียณอายุและวัยรุ่น ใช้การใช้การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ และการศึกษา จะมีมากกว่ากลุ่มคนวัยทำงาน (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, 2553) เหตุผลอาจมาจากการที่วัยรุ่นเป็นวัยแห่งการค้นหาดำเนิน เป็นวัยแห่งการเรียนรู้ แสวงหาความแปลกใหม่ให้กับชีวิต อีกทั้งวัยรุ่นยังไม่มีภาระรับผิดชอบด้านการทำงานอย่างเต็มที่ ทำให้สามารถท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ ส่วนวัยเกษียณอายุเป็นช่วงชีวิตที่ปลอดภาระจากการทำงานเช่นเดียวกัน การท่องเที่ยวสำหรับคนสูงวัยก็เหมือนเป็นรางวัลของชีวิตที่ตอบแทนแก่ผู้สูงอายุที่ผ่านการทำงานหนักมาตลอด การที่ผู้สูงอายุมีช่วงระยะเวลาว่างในการท่องเที่ยวได้นานกว่าคนในช่วงวัยอื่นๆ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้เวลาท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้หรือศึกษาหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิง “การแสวงหาความรู้” ของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะไม่ใช่ลักษณะของ “การบุกเบิก” เหมือนกลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน อยู่ในช่วงอายุ 18-30 ปี ที่เป็น “กลุ่มบุกเบิกค้นหา (Explorer)” ดังรายงานที่กล่าวไปข้างต้น การบุกเบิกหมายถึงการพยายามไปท่องเที่ยวในสถานที่ใหม่ๆ “เป็นกลุ่มแรกๆ” หรือไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่ได้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวมากนัก เป็นสถานที่ใหม่ที่อาจจะต้องใช้ความท้าทายในการเดินทางมากกว่า

เพราะฉะนั้นการไปเที่ยวลักษณะบุกเบิกแบบวัยรุ่น จะต้องมีการพยายามแสวงหาข้อมูลหรือความรู้ค่อนข้างมากกว่าปกติ ข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวอาจจะมีอยู่น้อย หรืออาจจะเป็นลักษณะของการเที่ยวโดยที่ไม่ได้การวางแผน เป็นการหาข้อมูลการท่องเที่ยวในระหว่างที่เดินทางท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงแสวงหาความรู้ของกลุ่มวัยรุ่นที่เป็นนักบุกเบิกจึงมีความท้าทาย อีกทั้งวัยรุ่นกลุ่มนี้ยังมีบางส่วนที่ชอบท่องเที่ยวคนเดียว เพราะฉะนั้นความรู้จากการท่องเที่ยวของวัยรุ่นที่ท่องเที่ยวแบบบุกเบิก จึงเป็นความรู้ที่อาจจะได้มาจากการลองผิดลองถูก มีความท้าทายมากกว่าการเดินทางท่องเที่ยวแบบผู้สูงอายุที่ต้องการการวางแผนการเดินทางล่วงหน้า จัดเตรียมการท่องเที่ยวให้พร้อม เช่น การไปเที่ยวเป็นกลุ่มครอบครัว กลุ่มชมรมสมาคมผู้สูงอายุ ไปเที่ยวกับทัวร์ ผู้สูงอายุมักจะรับรู้ข้อมูลล่วงหน้าว่าจะเจอกับ

สถานการณ์อะไรบ้าง อีกทั้งผู้สูงอายุยังสามารถใช้เวลาในการท่องเที่ยวได้นานกว่ากลุ่มวัยทำงานหรือกลุ่มวัยรุ่นที่อาจจะต้องรวบรัดในการท่องเที่ยวเพื่อกลับมาทำภารกิจการเรียนหรือทำงาน ขณะที่ผู้สูงอายุมีเวลาในการท่องเที่ยวได้ยาวนานกว่า สามารถใช้เวลาเก็บรายละเอียดในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ได้นานกว่า หากไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่ได้ไปกับทัวร์ ผู้สูงอายุสามารถวางแผนและใช้เวลาการเรียนรู้ได้มากกว่า

ทั้งนี้ประสบการณ์การท่องเที่ยวด้านความรู้ที่ผู้สูงอายุได้รับระหว่างการท่องเที่ยว เป็นความรู้ที่อาจจะมีการจัดเตรียมไว้ให้แล้วสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกท่องเที่ยวกับทัวร์หรือไปท่องเที่ยวในลักษณะของการดูงาน การทัศนศึกษา โดยไปกับสมาคมหรือชมรมต่างๆ ความรู้ ข้อมูลต่างๆ ได้รับการวางแผน ออกแบบไว้ให้แล้ว แต่ถ้าหากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยว จะค้นหาข้อมูลต่างๆ ไปล่วงหน้า พร้อมทั้งได้ฟังข้อมูลระหว่างท่องเที่ยว และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ที่ตนเองมีให้ผู้ร่วมท่องเที่ยวได้อีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ฟังฟังผู้อื่นในการท่องเที่ยว จะมีคนจัดการเตรียมการท่องเที่ยวให้ ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จึงอาจจะถูกออกแบบ วางแผนมาแล้ว ส่วนผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยว และพยายามท่องเที่ยวด้วยตนเอง ประสบการณ์การท่องเที่ยวผู้สูงอายุแสวงหา จัดการ ออกแบบด้วยตนเองว่าต้องการที่จะไปเห็น ไปศึกษาอะไรบ้าง ผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะไปในสถานที่ที่ตนเองมีความรู้ มีข้อมูล หรือมีคนรู้จัก ที่จะช่วยดูแล ให้ความรู้ ให้คำแนะนำแก่ตนเองได้หรือไปในสถานที่ท่องเที่ยวอดนินยัมที่เป็นที่รู้จักกันดี การมีข้อมูลล่วงหน้าทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการควบคุมการเดินทางให้เป็นอย่างใกล้ชิดเคียงกับที่วางแผนไว้ แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นที่ท่องเที่ยวแบบบุกเบิก ซึ่งจะต้องเจอกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนมากกว่า เพราะฉะนั้นวิธีการได้รับความรู้ระหว่างท่องเที่ยวของวัยรุ่นและผู้สูงอายุอาจจะมี ความแตกต่างกัน

ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นการ “ได้รับความรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว” เป็นการช่วยเปิดโลกกว้างให้กับผู้สูงอายุ การพาตัวเองออกไปเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองยังเป็นคนทันสมัย ทันโลก ทันเหตุการณ์ ดังเช่นงานวิจัยของ SooCheong Jang and Wu (2006) ที่ศึกษาผู้สูงอายุชาวไต้หวันพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากออกไปท่องเที่ยวคือความต้องการในการแสวงหาความรู้ (Knowledge-seeking) นิยามความรู้ของผู้สูงอายุจึงครอบคลุมเรื่องราวที่แปลกใหม่สำหรับตนเอง ไม่เคยไป ไม่เคยรู้ ไม่เคยเห็นมาก่อน หรือเป็นสิ่งที่เคยรู้ แต่มีการเปลี่ยนแปลง ต้องการไปเที่ยวเพื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้สูงอายุจึงรู้สึกที่ตนเองได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพักผ่อนหย่อนใจ

มีความสุข สดชื่น มีความรู้ ได้เห็นอะไรที่แปลกๆ เราก็จะได้เห็น อยู่ในบ้านไม่เห็นอะไร ไม่รู้ว่าโลกภายนอกกว่าเป็นอย่างไร ไปท่องเที่ยว เราจะรู้มากขึ้น

(สมใจ ตงลิม, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2556)

เราได้รับความรู้ ได้เห็นที่ที่เราไม่เคยไป ได้อยู่กับครอบครัว ในอนาคตก็ยังคงอยากเดินทางไปเที่ยวอยู่ ปีหน้าจะไปดูบั้งไฟพญานาคกัน ปีที่แล้วไปนั่งเฝ้าตั้งแต่เย็น ไม่เห็น ตั้งใจจะไปอีก วางแผนไว้แล้วว่า จะไปกันต้องไปหาที่นั่งที่ดีที่สุด จะได้เห็นบั้งไฟพญานาคได้ชัดเจน จะเอาเต็นท์ เอาอาหารไปนั่งกินกันด้วย

(แหว มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การได้มาซึ่งความรู้จากประสบการณ์ตรงเหล่านี้ เป็นความรู้ที่ผู้สูงอายุมองว่าสามารถนำมาใช้ปรับใช้พัฒนาตนเองหรือพัฒนาสังคมรอบข้างได้ ผู้สูงอายุยังพยายามก้าวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ผู้คน และความเปลี่ยนแปลงของโลก การไปท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ออกไปเห็นโลกกว้าง ได้เห็นทั้งสิ่งที่สวยงาม สิ่งที่ไม่สวยงาม และได้แง่คิด มุมมองในการใช้ชีวิตที่อาจจะแตกต่างจากเดิม และอาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกว่าได้เปลี่ยนแปลงตนเองหลังจากการออกไปท่องเที่ยว

มีความรู้เรื่องต้นไม้เพิ่มขึ้น ไปเห็นคนทำสวน เอามาทำบ้าง เพราะที่บ้านกว้างขวาง ฉันอยากมีความรู้ อยากเห็น โดยเฉพาะเรื่องต้นไม้ เราได้ไปเห็น มีประโยชน์ ได้ความรู้ ส่วนใหญ่ฉันเจอแต่เรื่องดีๆ ถ้าเขาชวนไปเที่ยวอีก ฉันก็จะไป

(สมจิตร จันทรแดง, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2556)

อาจจะได้ยกระดับตัวเอง ได้ไปเห็นประเทศบ้านเมืองอื่นว่าเขาเป็นอย่างไร เราจะได้เอามาปรับปรุงบ้านเรา บ้านช่องห้องหอของเราควรจะสะอาดสะอาดเป็นระเบียบ ไปดูเราอาจจะได้ตรงนั้นแบบทางอ้อม เราก็เอามาปรับปรุงใช้กับชีวิตประจำวันเราได้ กับครอบครัวได้ ได้ทั้งเห็นความศิวิไลซ์ และความไม่ศิวิไลซ์

(พิศมัย จอมสวรรค์, สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2556)

การได้ “ความรู้” มาจากการท่องเที่ยว ยังมองเป็นเรื่องของความอำนาจที่ผู้สูงอายุได้นำมากลับมาใช้เมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว “อำนาจ” ที่จะเป็นผู้บอกเล่า เป็นผู้ให้ แบ่งปันความรู้ให้กับคนรุ่นลูกรุ่นหลาน เป็นอำนาจที่ผู้สูงอายุได้ใช้ธำรงรักษาอัตลักษณ์ “ความเป็นผู้ใหญ่” ของตนเอง

จากการศึกษาของ กัจจร หลุยยะพงศ์ (2553) อธิบายว่าผู้สูงอายุมีการสร้างความรู้เพื่อทำให้กลุ่มของตนเองมีพลัง อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุ OPPY สร้างความรู้ในเรื่องเทคโนโลยี ความทันสมัย ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุตำบลไทรงาม จังหวัดพิจิตร สร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่นำมาใช้กับชุมชนได้ เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุได้รับ อาจเรียกได้เช่นกันว่าเป็นการสร้างและใช้ชุดความรู้จากการท่องเที่ยวเพื่อต่อสู้เชิงอำนาจ และเพื่อคงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่

เข้มแข็งไว้ เพราะฉะนั้นการสื่อสารเกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากคำพูดของผู้สูงอายุที่มักจะบอกกล่าวอยู่เสมอในทำนองที่ว่า “ไปเที่ยวได้ไปเห็นสิ่งต่างๆ ไปเรียนรู้ ถ้าหากมีคนถามจะได้เล่าให้ฟังได้หรือจดจำไว้เพื่อเก็บไว้เล่าให้ลูกหลานฟัง” ความรู้จากการท่องเที่ยวจึงทำให้ผู้สูงอายุได้ร่วมกิจกรรมทางสังคม ได้มีโอกาสพูดคุย มีบทบาทการสื่อสาร มีอำนาจการสื่อสาร การแบ่งปันความรู้ และประสบการณ์ที่ตนเองได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

จากการที่ได้ท่องเที่ยว หนึ่ง เป็นกำไรชีวิต ที่เราได้รู้ได้เห็น ได้สัมผัส ชิมซบ สิ่งทั้งดีและไม่ดี ของประเทศต่างๆ ที่เราไป เก็บไว้ในสมอง พร้อมทั้งจะเล่าให้คนอื่นเขาฟังได้ ลูก หลาน เพื่อนฝูง สมมติว่าเพื่อนฝูงมานั่งสังสรรค์กัน ใครสนใจเรื่องอินเดียบ้าง จะเล่าให้ฟัง

(สงคราม ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ในมุมมองของเรา เรามองแบบมุมมองของคนโต มุมผู้ใหญ่ เราไม่ได้ไปเที่ยวที่เน้นการซื้อของอย่างเดียว เราได้เรียนรู้ เราได้เปรียบเทียบสิ่งต่างๆ ที่เราพบเจอ เราได้เรียนรู้ เผื่อว่าใครถาม ลูกหลานถาม เราจะได้เล่าให้เขาฟังได้ นี่คือประโยชน์ที่เราได้จากการไปท่องเที่ยว

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

การได้สัมผัสความรู้จากการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุมองว่าถึงแม้ตนเองจะสูงอายุก็ยังมีรู้สึกรู้สึกว่ามีความรู้อีกมากมายที่ตนเองยังไม่รู้ และพร้อมที่จะถ่ายทอดหรือสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวให้กับลูกหลานได้ฟัง อาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุใช้อำนาจจากความรู้และประสบการณ์การท่องเที่ยวในการดำรงรักษาตัวตนของ “ผู้เชี่ยวชาญ” หรือ “ผู้มีประสบการณ์” สังคมไทยยังคงให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสอยู่เสมอ วัฒนธรรมการเคารพผู้อาวุโสมีอยู่ในทุกองค์กร ทุกสถาบัน ในครอบครัวก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการมีสถานะของผู้อาวุโสมีค่านับถือไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุจะต้องหยุดการเรียนรู้ แต่ในทางกลับกันผู้สูงอายุต้องพยายามที่จะเรียนรู้ เข้มแข็ง ดูแลตนเองให้ได้มากที่สุด เพื่อที่จะยังคงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ที่ลูกหลานให้ความเคารพนับถือไว้ให้มากที่สุด

การท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ที่ทำให้เราเห็นว่าผู้สูงอายุยังมีความสามารถ มีความพยายามในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ถึงแม้จะไม่เข้มแข็งทางด้านร่างกายเทียบเท่ากับคนหนุ่มสาว แต่ด้านจิตใจ ความสามารถ การเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ยังมีอยู่ และไม่จำกัดว่าจะต้องผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ดีเท่านั้น ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในทุกชนชั้นได้ใช้ประโยชน์จาก “ประสบการณ์ชีวิต” และ “ประสบการณ์การท่องเที่ยว” ของตนเอง เพื่อให้ความรู้แก่บุคคลอื่นๆ อยู่เสมอ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานตรงที่ระยะเวลาในการสั่งสมความรู้เหล่านั้นมีน้อยกว่าผู้สูงอายุ

การมีประสบการณ์มากกว่าทำให้ผู้สูงอายุอาจจะมีมุมมองต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่พบอย่างลึกซึ้งมากกว่า สามารถยอมรับกับความเปลี่ยนแปลง ความไม่แน่นอนของชีวิตได้มากกว่ากลุ่มคนวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุพยายามท่องเที่ยวให้คุ้มค่า ไปท่องเที่ยวให้มากที่สุดเท่าที่โอกาสจะเอื้ออำนวย เพราะไม่รู้ว่าตนเองจะมีเวลาอยู่อีกนานเท่าไร เมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว การเผยแพร่ประสบการณ์การท่องเที่ยวหรือบอกเล่าความรู้ที่ตนเองได้รับระหว่างการท่องเที่ยวให้ลูกหลาน ให้ครอบครัว หรือเพื่อนได้ จึงเป็นการสร้างประโยชน์จากประสบการณ์การท่องเที่ยว ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของยังมีคุณค่า “การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว” ของผู้สูงอายุจึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุไปพร้อมๆ กันด้วย

การสื่อสารเกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวในด้าน “การได้ความรู้” ของผู้สูงอายุเป็นการต่อสู้เชิงอำนาจที่ผู้สูงอายุใช้สร้างพลังในการต่อรอง ในการแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเองในสังคม ผู้สูงอายุที่เลือกสื่อสารอัตลักษณ์ของตนเองผ่านพื้นที่การท่องเที่ยวแสดงให้เห็นว่ายังคงสามารถจัดการหรือรักษาความแข็งแรงทั้งด้านร่างกายจิตใจไว้ได้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าวัยรุ่นหรือวัยทำงานจะใช้ความรู้จากการท่องเที่ยวเพื่อสร้าง (Construct) สถานะหรือสร้างอัตลักษณ์ของตนเองในสังคม แต่ผู้สูงอายุใช้การท่องเที่ยวเพื่อรักษา (Maintain) สถานะหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของตนเองให้สามารถยืนหยัดอยู่ได้ในสังคม

(3) ได้ใช้เวลาอยู่ครอบครัว เพื่อนที่รู้จัก และได้ทำความรู้จักกันมากยิ่งขึ้น

“ผู้รักครอบครัวและกลุ่มเพื่อน”

การสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ รวมไปถึงความสัมพันธ์ที่ผู้สูงอายุมีต่อครอบครัว ญาติสนิท มิตรสหายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับครอบครัวหรือเพื่อนร่วมเดินทางมากที่สุดในการจัดการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจะไม่ไปเที่ยวโดยลำพัง ต้องมีเพื่อนที่รู้จักร่วมเดินทางด้วยอย่างน้อยหนึ่งคน การไปเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้สื่อสารพูดคุยกับคนในครอบครัว ได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัวหรือเพื่อนอย่างเต็มที่ ผู้สูงอายุยังมองว่าการไปท่องเที่ยวเป็นโอกาสที่เราจะได้เรียนรู้ตัวตนของครอบครัวหรือเพื่อนที่ร่วมเดินทางมากยิ่งขึ้น การเรียนรู้ตัวตนของเพื่อนร่วมทางก็ทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ตัวตนของตนเอง ไปพร้อมๆ กัน

นอกจากนี้การท่องเที่ยวร่วมกับครอบครัวเป็นความสุขของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีความใกล้ชิดกับครอบครัว การได้เห็นครอบครัวอยู่พร้อมหน้ากัน ไปท่องเที่ยวด้วยกัน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และยังได้รับการให้ความสำคัญ ครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่ดีเป็นอำนาจและต้นทุนสำคัญที่ขับเคลื่อนการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุได้เช่นกัน

ทุกคนในครอบครัวมีความสุข เราก็มีความสุข เวลาเราพาครอบครัว ลูกๆ ไปเที่ยว หรือเราพาแฟนไปเที่ยว ได้ไปเที่ยวกันสองคน เราเห็นแฟนเราร่าเริงมีความสุข ทำให้จิตใจเรามีความสุขไปด้วย เราไม่ได้เน้นว่าตัวเราจะมีความสุขกับการท่องเที่ยว แต่เราได้เห็นคนรอบข้างเรามีความสุข เราก็มี

ความสุขด้วยอันนี้สำคัญกว่า ทำให้สังคม สภาพแวดล้อม บรรยากาศในครอบครัวเรามีแต่เรื่องดี ๆ ทุกคนในครอบครัวมีความสุขกัน ไม่ว่าจะเป็นลูก เป็นภรรยา เป็นหลาน ใครก็แล้วแต่ที่เป็นคน ใกล้ชิดเรา เราได้เห็นเขามีความสุข เรามีความสุข คนรอบข้างก็มีความสุขด้วย

(ชลิต เกิดชื่น, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

ถ้าไปเที่ยวกับเพื่อน เราจะได้รู้นิสัยใจคอของเพื่อน รู้ว่าคนนี้เป็นอย่างไร คนนี้แข็งแรง คนนี้อดทน คนนี้ประณีประนอม คนนี้เอาแต่ใจตัวเอง เราจะรู้จักเพื่อนของเรามากขึ้นจากการไปเที่ยว เพราะฉะนั้นเวลาไปเที่ยว เราต้องพยายามปรับตัวเข้าหากันได้ หรือเตรียมรับมือกับคนบางคนที่ชอบทำตัวมีปัญหา จะได้ไม่ต้องเครียด

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

ปรากฏการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับครอบครัวหรือเพื่อน เป็นปรากฏการณ์ที่มีที่มาจากไป หากย้อนไปสมัยอดีต การเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมักอยู่ในรูปแบบของการเดินทางเพื่อแสวงบุญ ผู้สูงอายุเดินทางร่วมกับครอบครัว ร่วมกับหมู่คณะ สถานะของผู้สูงอายุจะได้รับการยกย่อง ให้การดูแล ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุ จนกระทั่งมาถึงการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ครอบครัวก็ยังมีส่วนสำคัญ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้เองจะพึ่งพาครอบครัวทุกอย่าง ส่วนผู้สูงอายุที่มีความพร้อมในการท่องเที่ยว จัดการดูแลตนเองได้ พึ่งพาลูกหลาน แต่กลับเป็นคนที่คอยจัดการดูแลลูกหลานให้ได้ไปท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงแบ่งปันกับบุคคลที่ใกล้ชิดเป็นหลัก นอกเหนือจากครอบครัว กลุ่มเพื่อนสนิทก็มีส่วนสำคัญในการแบ่งปันประสบการณ์ท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นอำนาจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะมีมากขึ้นก็ต่อเมื่อได้ท่องเที่ยวกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ

Tung and Ritchie (2011) อธิบายว่าการท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัว การเล่าเรื่องราวประสบการณ์การท่องเที่ยวจะแฝงไปด้วยการอธิบายความสัมพันธ์ในครอบครัว ผู้สูงอายุไทยที่ศึกษาก็พบเช่นเดียวกัน การเล่าเรื่องการท่องเที่ยวจะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนเอง สามี ภรรยา ลูก หลาน ญาติ และกลุ่มเพื่อน ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้มีครอบครัวหรือเพื่อนสนิทเดินทางท่องเที่ยวด้วยทุกครั้ง แต่ก่อนกลับจากการเดินทาง ผู้สูงอายุจะไม่ลืมซื้อของฝากกลับมาบ้าน แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน

ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นการได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัวหรือเพื่อนจึงอาจจะเข้ามาแทนที่การมีตำแหน่ง สถานะ บทบาทในที่ทำงานที่ผู้สูงอายุเคยมี ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน หรือไม่ได้แต่งงานจะใช้การสื่อสารเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของตนเองผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน จากการสำรวจประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอเมริกันพบว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวกับครอบครัวได้รับการให้

ความสำคัญมาเป็นอันดับสอง ขณะที่ประสบการณ์การท่องเที่ยวอันดับสามก็เกี่ยวข้องข้องกับครอบครัว เช่นกัน เป็นการเดินทางไปเยี่ยมญาติที่อยู่ต่างเมือง ความผูกพันใกล้ชิดทางสายเลือด จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุเดินทางท่องเที่ยว (X. Y. Lehto et al., 2008)

ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเกี่ยวข้องกับความใกล้ชิด ความผูกพันที่ผู้สูงอายุมีต่อคนที่ตนเองสนิทสนมอยู่เสมอ ในสังคมไทยการเดินทางไปเยี่ยมญาติที่อยู่ต่างจังหวัด การไปร่วมงานบุญ การไปช่วยงานเครือญาติ กิจกรรมเหล่านี้เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัว เพื่อน พบปะสังสรรค์ญาติมิตรของตนเองที่อาจจะไม่ได้พบหน้ากันเป็นเวลา ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวยังต้องการบุคคลใกล้ชิด ครอบครัว ญาติ มิตรสหาย เพื่อยืนยันอัตลักษณ์ ความมีตัวตนของตนเอง อาทิ การท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ เป็นกิจกรรมที่เน้นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้สูงอายุในกลุ่ม การรวมตัวกันระหว่างการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีพลัง มีอำนาจ มีกำลังใจในการทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น ผู้สูงอายุใช้โอกาสในการท่องเที่ยว ได้พูดคุย สื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อน เพราะฉะนั้นประสบการณ์การท่องเที่ยว จึงเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ การพัฒนาความสัมพันธ์คือการได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน จำลึกความหลัง การอธิบายตนเองผ่านความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงมีตัวตนในสังคม

งานวิจัยของ Tung and Ritchie (2011) ได้อธิบายเช่นเดียวกันว่า ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับคนใกล้ชิด ส่วน X. Y. Lehto et al. (2008) ศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุพบใกล้เคียงกันว่า การได้ใช้เวลากับครอบครัวและการเดินทางไปเยี่ยมญาติ เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ ประสบการณ์ในรูปแบบนี้ สร้างความอบอุ่นใจ ทำให้ชีวิตไม่แห้งแล้ง มีสีสัน รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การใช้เวลาท่องเที่ยวร่วมกับเพื่อนของผู้สูงอายุก็มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น

จากการสำรวจของ บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด (2554) พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุไทยที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปจนถึงเกษียณอายุ ได้กลับมาให้ความสำคัญกับการเดินทางกับ “กลุ่มเพื่อน” ในสัดส่วนที่สูงขึ้น การเดินทางกับเพื่อนมากขึ้นของผู้สูงอายุอาจจะเป็นเพราะเป็นเพื่อนที่อยู่ในวัยสูงอายุเหมือนกัน มีเวลาว่างตรงกัน ภาระต่างๆ ที่ต้องรับผิดชอบน้อยลง ขณะที่ลูกหลานอาจจะพาเที่ยวได้เฉพาะช่วงวันหยุด แต่การท่องเที่ยวกับเพื่อนที่สูงอายุด้วยกัน นัดแนะกันไปท่องเที่ยวนอกเหนือจากช่วงวันหยุดได้

ไปเที่ยวทำให้เราได้ไปเจอเพื่อนฝูง ได้ไปเจอญาติ นานๆ ไม่ได้เจอกันเลย พอได้มาเจอกัน ได้คุยกัน ทักทาย สารทุกข์สุกดิบ ตามแต่เวลาที่จะอำนวย มีประโยชน์ทางด้านจิตใจด้วย เพราะอยู่บ้าน ลูกหลานไม่เคยพาไปเที่ยว พอ (ผู้สูงอายุ) มารวมกลุ่มกันทำให้มีเพื่อน ถ้าอยู่บ้านจะหงอย ลูกหลานไปทำงานหมด พอตอนเช้ามาออกกำลังกาย มาเจอเพื่อนด้วยกัน ได้คุยกัน

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

เราไปเที่ยว เพื่อความรักความสามัคคีระหว่างเพื่อนๆ ในชมรม นอกเหนือจากการออกกำลังกายกัน
ทุกวัน ได้พักผ่อนกันด้วย เน้นความสามัคคีเป็นหลัก ความขัดแย้งอะไรต่างๆ จะไม่ค่อยมี

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2556)

การไปเที่ยวเป็นการไปเปลี่ยนบรรยากาศ เป็นบรรยากาศที่ดี ไม่ใช่ที่ไม่ดี ผมมองว่าดี หนึ่ง เราได้
พบปะสังสรรค์ พูดคุย ร่วมสนุก ร่วมกันเดินทางด้วยกัน ทำให้เราได้ชาร์ตแบตเตอรี่ สดชื่น มี
ความสุข ความสบายใจ คิดจะไปอีก ถ้าคิดจะไปอีกแสดงว่าดี ใกล้เคียง ยกตัวอย่าง ผมอยากไป
นครนายก ปางสิตารีสอร์ท ไปที่พักรที่ได้มาตรฐานหน่อย ไปแล้วเราได้พบปะสังสรรค์ พูดคุยกัน
ร้องรำทำเพลงกัน คุยกันไว้แล้ว คิดว่าน่าจะได้ไปที่นี่ เราไปสนุกกันเต็มที่ ร้องคาราโอเกะ เต้น
ลีลาศกัน

(เลขา วิไลไพจิตร, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

จะเห็นได้ว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นการทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มเพื่อน เป็นกิจกรรมที่
เรียกความมีชีวิตชีวา ความเยาว์วัยให้กลับคืนมา การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยจึงไม่นิยมเดินทางคน
เดียว ถ้ามีเพื่อนไปไม่มากหรือถ้าหากต้องไปท่องเที่ยวคนเดียว ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าการท่องเที่ยวของตนเอง
ขาดชีวิตชีวา แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุส่วนน้อยที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวคนเดียว หรือเลือกเดินทางกับทัวร์ ไปหา
เพื่อนใหม่ในระหว่างไปทัวร์ การไปทัวร์จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้
อย่างปลอดภัย อุ่นใจ เพราะมีคนคอยดูแลตลอดการเดินทาง ผู้สูงอายุที่ศึกษาก็ยังคงต้องการเพื่อนร่วม
เดินทางท่องเที่ยวด้วยมากที่สุด และยังเป็นเพื่อนที่รู้จักกันมาก่อน สนับสนุนกันเคยกันด้วยแล้ว จะทำให้
การท่องเที่ยวมีความสุขสนุกสนานมากขึ้น

Patterson and Pegg (2009) อธิบายเพิ่มเติมว่าผู้สูงอายุจะมีแนวโน้มทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่
มีความท้าทายมากขึ้น เมื่อได้เดินทางร่วมกับครอบครัว ลูกหลาน และเพื่อน เพื่อนของผู้สูงวัยก็ไม่ได้จำกัด
ว่าต้องเป็นผู้สูงวัยด้วยกันเพียงอย่างเดียว อาจจะเป็นเด็กๆ ที่อายุน้อยกว่า ในกรณีของครอบครัว ผู้สูงอายุ
อาจจะอยากมีประสบการณ์การท่องเที่ยวร่วมกับลูกหลานที่อายุน้อยกว่าตนเอง ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยว
ของผู้สูงอายุมีความสุขสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

ช่วงนี้ถ้าเราไปได้กับเพื่อน ไปกับกลุ่มที่รู้จักกัน ถูกใจกัน เพื่อนสนิทกัน น่าจะสนุกกว่า แต่ถ้าไปกับ
กรุ๊ปทัวร์แล้วเรามีเพื่อนไปน้อยคน จะรู้สึกไม่ค่อยสนุกแล้ว ถ้าไปกับเพื่อนสัก 5-6 คนน่าจะสนุก
กว่า สำหรับปีการไปเที่ยวต้องได้ไปกับเพื่อนเยอะๆ

(จินตนา จิรวัดโนทัย, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

เราไปกะแก๊งค์ที่เราเคยทำงานด้วย เราเป็นหัวโจก เราจ่ายเงินด้วย ทำให้กินด้วย คุยกันบอกว่าแล้ว ต้องให้เราล้างจานให้หรือเปล่า ที่เด็ดๆ กว่าเราลงไปเล่นน้ำ เล่นน้ำเสร็จ ก็หลับกัน พวกเด็กๆ จะอายุน้อยกว่าเรา เราเป็นหัวโจก หลังเกษียณยังไปกันบ้าง แต่ต้องคอยดูจังหวะ เพราะเราว่างงาน แต่พวกเขายังทำงานกันอยู่ เพราะฉะนั้นต้องดูวัน เกิดไปเที่ยวกลับมาแล้วเขาป่วย ทำงานไม่ได้ จะโดนเทศนาอีก ความจริงๆ พวกเด็กชนเรา เราไม่ได้ชวนทุกครั้ง

(อุ๋นเรื่อน เทพธาดา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

เมื่อมองย้อนกลับมาที่สังคมไทย ข้อค้นพบจากการสำรวจที่ยกตัวอย่างไปข้างต้นของบริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด (2553) กลุ่มที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัวมากที่สุด (Family Value) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวที่มีคนหลากหลายวัยร่วมเดินทาง ผู้สูงอายุจะร่วมเดินทางท่องเที่ยวด้วยในฐานะพ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย เพราะฉะนั้นการเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงต้องให้เหมาะกับคนทุกวัย ความสนุกสนานที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวระหว่างคนหลากหลายวัย ไม่ได้เป็นความสนุกสนานที่ต้องใช้กำลังร่างกาย แต่เป็นความรู้สึกสนุกสนานที่เกิดขึ้นจากการได้ร่วมเดินทางกับครอบครัว

ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุได้แบ่งปันร่วมกับครอบครัว ได้เห็นครอบครัวอยู่พร้อมหน้า เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุมีความสุข ประกอบกับการได้มีเพื่อนที่รู้จัก คอเดียวกัน วัยใกล้เคียงหรือวัยเด็กกว่า และเป็นกลุ่มที่รู้จัก ทำให้การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้เรียกคืนความรู้สึกหรือตัวตนที่มีชีวิตชีวา ความเยาว์วัยให้กลับคืนมา “ครอบครัวและกลุ่มเพื่อนสนิท” ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยวจึงมีส่วนช่วยสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีอำนาจหรือมีความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(4) ได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตาของตนเอง ได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ ได้เปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตนเอง และเปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน

“ผู้แสวงหาความแปลกใหม่”

การไปท่องเที่ยว เป็นการได้ไปเห็น “ด้วยตาตนเอง” (Direct Experience) มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุอย่างมาก เพราะการเห็นเพียงภาพถ่ายหรือผ่านสื่ออาจจะทำให้ผู้สูงอายุได้เห็นเพียงมิติใดมิติหนึ่ง แต่การพาตัวเองไปสัมผัสกับสถานที่โดยตรง ผู้สูงอายุจะเป็นผู้สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเอง การเข้าไปสัมผัสกับสถานที่ท่องเที่ยวยังทำให้ผู้สูงอายุต้องใช้ประสาทสัมผัสในการสื่อสารทุกรูปแบบ

การไปเห็นด้วยตาตนเองของผู้สูงอายุจึงมีความหมายมากกว่าการฟังเขาเล่าต่อมา กลุ่มผู้สูงอายุมักจะกล่าวถึงซ้ำๆ เกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองว่า ดีใจที่ได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตาตนเอง

ได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น ที่เขาพูดกันว่าเชียงใหม่อากาศดี มันทนาว เราก็ได้ไปเห็น มันทนาว เราก็ทน
ได้นี้ ครั้งหนึ่งในชีวิตที่เราได้เห็น ไปรู้ ไปสัมผัสมันจริงๆ ได้เห็นพื้นเพบ้านตรงนั้นตรงนี้เขาทำอะไร
กัน ผ่านไปเห็นเขาเปิดไฟกัน ได้รู้ว่าเขาปลุกสตอเบอร์รี่ เขาต้องเปิดไฟไว้ทั้งคืนเหมือนหิ่งห้อย ได้
เห็นสภาพสิ่งแวดล้อม บ้านเมือง

(ทองดี อิมสำราญ, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2556)

หนึ่ง ได้ไปรู้ไปเห็นว่าบ้านเมืองเขาเป็นอย่างไร ไปเกาหลีเราก็ได้เห็นแล้วทางโน้นมันเย็น มีไปไหว้
พระเหมือนกัน ไปทำบุญเหมือนกัน แต่น้อยไม่เหมือนบ้านเรา สอง รู้สึกดีที่ได้ไปเที่ยว อย่างน้อยคือ
ได้ไปเห็นบ้านเมืองเขา

(เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2556)

การได้ไปเห็นด้วยตาตนเองของผู้สูงอายุคือสิ่งที่ยืนยันอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งของ
ผู้สูงอายุได้ ถึงแม้สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมาย จะไกล จะสูง จะหนาว แต่ผู้สูงอายุได้ไปเห็นด้วยตา
ตนเองมาแล้ว การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จึงบ่งบอกนัยยะของความเข้มแข็ง ความ
พยายามของผู้สูงอายุ อีกทั้งการที่ผู้สูงอายุบอกว่าการไปท่องเที่ยวเหมือนกับการได้ไป “เปิดหูเปิดตา” ยัง
หมายถึงการได้ออกเดินทางไปเห็นโลกที่กว้างมากยิ่งขึ้น ได้เห็นสิ่งใหม่ๆ และได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ไป
พร้อมๆ กัน

การได้เดินทางไปสถานที่จริงด้วยตนเอง เป็นประสบการณ์ที่น่าตื่นเต้น เป็นความท้าทาย สำหรับ
ผู้สูงอายุอาจจะต้องใช้ความพยายามมากกว่าคนวัยอื่นในการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นเมื่อเดินทางไปถึง
สถานที่ที่ต้องการด้วยตนเองจึงรู้สึกภาคภูมิใจที่สามารถไปท่องเที่ยวได้ ถึงแม้จะยากลำบาก มีอุปสรรคก็
เป็นเพียงปัจจัยภายนอก แต่ความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ไปถึง ได้ไปพิชิตสถานที่แห่งนั้น เป็นความรู้สึกที่จะคง
อยู่ในความทรงจำของผู้สูงอายุมากกว่าความเจ็บปวดทางร่างกายที่ผู้สูงอายุสามารถจัดการให้บรรเทาเบา
บางลงได้ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงมีความสามารถที่ก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆ ที่พบระหว่างการท่องเที่ยว

ทำให้เราได้รู้เห็นมากขึ้น เพราะสมัยที่เรายังนั่งดูแต่รูป นั่งดูแต่ทีวี อยากจะไปบ้าง เมื่อไหร่จะได้ไป
นะชาตินี้ เราคิดนะ แต่พอเราไปกลับมาแล้ว เราดีใจ ได้ความภูมิใจว่า ตรงนี้เราไปมาแล้ว

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

พอคิดว่าการไปท่องเที่ยวเป็นกำไรชีวิต มันเป็นเรื่องที่คนอื่นทำแทนไม่ได้ อาจจะมีคนอื่น ลูกเรา
หลานเรา ไปเที่ยวแล้วมาเล่าให้เราฟัง ก็ไม่เหมือนที่เราได้ไปเอง เราไปเที่ยวเอง ไปสัมผัสเอง

(สงคราม ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

การได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยเห็น ยังเป็นสิ่งที่อาจจะช่วยกระตุ้นความคิด กระตุ้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ความแปลกใหม่ ความน่าตื่นตันทึ่งระหว่างการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นประสบการณ์ที่พิเศษ สังเกตได้ว่าเมื่อสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาจะตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่พบเห็น รวมไปถึงเปรียบเทียบบ้านเมืองของตนเองและบ้านเมืองที่ไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีการตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองแตกต่างกัน

เพราะฉะนั้น การได้ไปเห็นสิ่งที่แปลก แตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นผู้คน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ต่างๆ จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองได้เรียนรู้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่หลากหลาย ไม่ซ้ำกับสิ่งที่คุณเองเคยพบเคยเห็นมาแล้ว การได้ไปเห็นสิ่งที่แปลก น่าสนใจ พิเศษ ทำให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวมีความหมายต่อชีวิต ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงช่วยเติมเต็มการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ เป็นช่วงเวลานั้นปลายของชีวิตที่ผู้สูงอายุอาจจะปลดภาระ ความกังวลใจในเรื่องต่างๆ ลดน้อยลง สามารถท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ โดยเฉพาะช่วงเวลากลางเกษียณอายุการทำงาน เป็นช่วงต้นของวัยผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายยังแข็งแรง ผู้สูงอายุจึงพยายามออกไปท่องเที่ยว เพื่อที่จะได้ “ไปเห็น” สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

เดินทางแต่ละครั้งไม่ลำบากเลย ไม่ต้องมีคนดูแล ยังแข็งแรง เดินเหินได้ปกติ เข้าห้องน้ำได้สบาย เพราะยังแข็งแรง ลูกเขาถึงอยากให้ไปเที่ยวที่นั่นที่นี่ เพราะถ้าเดี๋ยวอายุมากกว่านี้ไปไม่ไหวจะเป็นภาระ เขายังอยากให้ไปเที่ยวเมืองจีนด้วยซ้ำ แต่ปู่ (สามี) ไม่แข็งแรงก็เลยยังไม่ไป

(เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

อย่างน้อยเราได้สัมผัสสิ่งที่ไม่เคยเห็น มีความสุขดี ตรงนี้สวยมากนะ เอาเปรียบเทียบกับตรงโน้น ตรงนี้สวยกว่า รู้สึกมันเพลิดเพลิน โดยที่ไม่ได้คิดถึงอะไร

(กรไชย นาคทรัพย์, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556)

ลุงได้เห็นสิ่งแปลกๆ ได้ไปเห็นสิ่งที่เมืองไทยไม่มี หรือถ้าเมืองไทยมีแต่บ้านเราไม่มี ลุงเคยไปดอยแม่สลอง ขึ้นไปบนดอยสูง ไปเจอชนเผ่าหลายชนเผ่า ได้ไปกินหมั่นโถว ขาหมู ซาลูฮอง อร่อยดีแปลกๆ เราได้กินของที่เรานี้ไม่ได้กินในชีวิตประจำวัน เราได้ไปสัมผัสมันโดยตรง

(สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การเลือกไปท่องเที่ยวในสถานที่แต่ละแห่ง ผู้สูงอายุมีมุมมองต่อความแปลกใหม่หรือน่าสนใจแตกต่างกัน บางคนหลีกเลี่ยงการไปประเทศที่ยากลำบากกว่าประเทศของตนเอง บางคนมองว่าความยากลำบากคือความแตกต่าง น่าสนใจ เกณฑ์การเลือกไปท่องเที่ยวแต่ละแห่งของผู้สูงอายุแตกต่างกัน

ความรู้สึกหรือการทำความเข้าใจ การให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงแตกต่างกัน สถานที่ท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกัน ผู้สูงอายุมีการตีความประสบการณ์ไม่เหมือนกัน

รู้สึกเหมือนกับได้ไปชาร์ตแบต ได้ไปดูในสิ่งที่ดี ป้าจะมีข้อแม้ว่าจะไม่ไปเมืองที่แ่กว่าเมืองไทย ตอนที่ไปศรีลังกาหดหู่มากเลย หดหู่ เวทนา สงสาร ไม่อยากรู้ ไม่อยากเห็นสิ่งแ่ๆ ศรีลังกาตอนที่ไป เราได้ผ่านตลาดสดตอนเช้ามีดี ตลาดยังไม่ทันเปิด ผ้าใบที่ปิดคลุมอยู่มีเก้าอี้ยื่นออกมาหลายๆ เก้า คนนอนเรียงกันอยู่ใต้ผ้าใบ ลองคิดภาพตามดูว่าน่าเวทนาขนาดไหน บ้านเราไม่เคยเจออย่างนี้...ไปวัดมีคนมาขอทาน น่าเวทนามาก คนเรตาจะบอกทุกสิ่งทุกอย่าง เราเห็นแววตาของคนมีความทุกข์ ทำให้เรารู้สึกไม่อยากไปอีก กลับมาจิตใจเราก็ยังเวทนาอยู่อีก ไม่สบายใจ เราได้ไปเห็นสิ่งที่ไม่ดี เราก็ก็นสบายใจ พอมีดี ห้ามออกจากโรงแรมเลย เพราะจะมีพวกทมิฬที่เขามีปัญหาหันอยู่ พอคำมีดีตออกไปเที่ยว ทัวร์พากลับโรงแรมเลย เพราะฉะนั้นเราก็ก็นรู้สึกว่าจะไม่เอาแล้ว เมืองที่แ่กว่าเมืองไทย ลาว เขมร ป้าก็ยังไม่เคยไปเลย เพราะไปแล้วเราก็ก็นสบายใจ ไม่ชอบไปดูในสิ่งที่ไม่สบายใจ

(มัทธนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

พระท่านอธิบายว่าคนอินเดียยึดเรื่องศาสนาเป็นหลัก คนที่เป็นฮินดู เขายึดหลักที่ว่าพระเจ้ากำหนดชีวิตมาแค่นี้ อย่าไปพะเยอพะยานอยู่ในวาระแพทย วาระกษัตริย์ ไม่ได้ จนต้องจนอยู่ อย่างนี้ ความเป็นอยู่เป็นอย่างนี้ พระเจ้ากำหนดมาเพียงเท่านี้...เพราะฉะนั้นเราจะเห็นคนอินเดีย คนจนจะเยอะมาก ขอทานเยอะมาก แต่ว่าเป็นชีวิตที่หลากหลาย อย่างเราไปเห็นเขาอยู่กระต๊อบที่ข้างๆ ทาง เป็นยิ่งกว่าสลัมบ้านเรา ลูกสาวไปเขายังติดใจ เขาบอกว่า พ่อเราไปประเทศที่ศิวิไลซ์มาแล้ว ก็อย่างนั้นๆ พ่อได้ไปอินเดียแล้วอยากจะไปอีก มันหลากหลาย สนุก อย่างเมืองพาราณสี เราไป มองไปข้างหน้าเกินสามเมตรไม่ได้ เดี่ยวเหยียบขี้วัว ขี้แพะ เผลอๆ มีขี้คนด้วย แม่น้ำคงคา ที่เขาเผาศพ ลอยศพ เราจะเห็น คล้ายๆ แม่น้ำเจ้าพระยา เราจะเห็นคนลงไปอาบกันเยอะตอนเช้า หนาวก็หนาว บางคนลงทั้งชุดสาหรื ถือว่าไปล้างบาป

(สงคราม ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

ส่วนความรู้สึกของกลุ่มผู้สูงอายุที่พบว่า การไปท่องเที่ยวเป็น “การเติมพลังให้กับชีวิต” หรือที่เรียกว่า “การชาร์ตแบต” นั้น ผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งอาจจะคิดแตกต่างกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานประจำแล้ว ยังมองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเติมพลังให้กับชีวิตเพราะ “เป็นการได้ไปเห็นสิ่งที่แตกต่าง ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ พิเศษสำหรับตนเอง” ทำให้เมื่อกลับมาใช้ชีวิตประจำวันจึงรู้สึกว่ามีพลังในการดำเนินชีวิตมากขึ้น เพราะได้ไปเปลี่ยนบรรยากาศ ได้หลุดออกจากกิจวัตรประจำวันเดิมๆ ผู้สูงอายุอีกกลุ่ม

หนึ่งที่ไม่ได้มองว่าการท่องเที่ยวเป็นการชาร์ตแบต เพราะขณะนี้ตนเองไม่ได้ทำงานแล้ว ไม่เครียดเรื่องงาน จึงไม่ได้รู้สึกว่าการท่องเที่ยวเป็นการเติมพลังให้กับชีวิต การท่องเที่ยวเป็นการได้ออกไปเห็นโลกกว้างมากกว่า ได้เรียนรู้ ได้เปรียบเทียบความแตกต่างของบ้านเมืองตนเองกับประเทศที่ไปท่องเที่ยว

ดังนั้นสายตาของนักท่องเที่ยว เป็นสายตาที่จ้องมองสิ่งต่างๆ ที่พบเจอระหว่างการเดินทางพิเศษกว่าสายตาของบุคคลทั่วไปที่ใช้ชีวิตอยู่ในสถานที่แห่งนั้น ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ศึกษา จึงมีทั้งประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ มีความสะดวกสบาย และประสบการณ์การท่องเที่ยวที่อาจจะแตกต่างจากชีวิตประจำวันมาก ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงสร้างความรู้สึกที่แตกต่างกัน Elands and Lengkeek (2012) อธิบายว่า นักท่องเที่ยวจะเลือกสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองแตกต่างกัน นักท่องเที่ยวบางกลุ่มชอบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่อาจจะไม่มีความยากลำบากมากนัก ค่อนข้างมีความสะดวกสบายใกล้เคียงหรือมากกว่าการใช้ชีวิตประจำวัน ในขณะที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มชอบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง เช่น ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวที่อยู่ในเมือง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องปีนเขา เข้าป่า เดินขึ้นที่สูง กางเต็นท์ ส่องสัตว์ ย่อมเป็นประสบการณ์ที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันอย่างมาก การได้ไปเห็นเมือง ประเทศที่มีความยากลำบากกว่าประเทศของตนเอง การได้ทำกิจกรรมผจญภัยต่างๆ เป็นความท้าทาย นำตื่นตื่น ความแตกต่างของประสบการณ์การท่องเที่ยวกับชีวิตประจำวันจึงมีระดับความเข้มข้นแตกต่างกัน

เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมแบบพักผ่อน ผ่อนคลาย ไม่สมบุกสมบันมากนัก เพราะผู้สูงอายุคำนึงถึงปัจจัยสุขภาพของตนเองที่ต้องเหมาะสมกับการท่องเที่ยวที่ตนเองเลือก ซึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นการสื่อสารเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ ให้ตนเองไปท่องเที่ยวได้ เช่น การไปท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวในประเทศที่การคมนาคมยากลำบากกว่าประเทศของตนเอง เช่น ประเทศอินเดีย ผู้จัดการท่องเที่ยวได้พยายามสร้างประสบการณ์ที่แตกต่าง พาไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีบริการเตรียมการเดินทาง อาหารการกิน ภาษา ผู้คนที่ร่วมเดินทางที่เป็นคนชาติเดียวกัน และอื่นๆ สิ่งเหล่านี้ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัย เมื่อได้อยู่ท่ามกลางผู้คน วัฒนธรรมภาษาที่ตนเองเข้าใจ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการพยายามสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สะดวกสบายให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงเปรียบได้กับเป็นผู้ที่จ้องมอง เรียนรู้ชีวิตของผู้คนที่ต้องถื่นผ่านกระजरรถบัสที่เป็นยานพาหนะของตนเองระหว่างการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในฐานะนักท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ต้องเป็นการเดินทางเพื่อได้ไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ มีความน่าสนใจ ขณะเดียวกันระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวต้องมีความสะดวกสบาย และมีความปลอดภัยควบคู่ไปด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานช่วงต้นที่อายุประมาณ 21-30 ปี การไปท่องเที่ยวแบบบุกเบิก น่าจะมีความท้าทายมากกว่า เพราะท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่มีผู้ช่วยเตรียมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวสำหรับวัยรุ่นจึงมองว่าเป็นความปรารถนาที่จะได้เจอสิ่งที่ท้าทาย นำตื่นตื่น และเป็นการค้นหาตัวตนของตนเอง รู้ว่าตนเองชอบหรือไม่ชอบอะไร อยากทำอะไรในชีวิตต่อไป ในขณะที่สำหรับผู้สูงอายุ

ความท้าทาย ตื่นเต้น อาจจะได้มีในรูปแบบเดียวกันกับวัยรุ่นหรือวัยทำงาน แต่ผู้สูงอายุก็ยังคงต้องการความแปลกใหม่ น่าสนใจ ในระหว่างการเดินทาง ความแปลกใหม่สำหรับผู้สูงอายุต้องไม่เกินขอบเขตของสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ เป็นการค้นหาตัวตนหรืออัตลักษณ์ในลักษณะของการฟื้นฟูหรือเรียกคืนความสามารถที่ตนเองเคยมีมากกว่า เช่น การเข้าไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวต้องใช้การเดินทาง ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองยังเข้มแข็งหรือแข็งแรงใกล้เคียงกับวัยหนุ่มสาวก็ต่อเมื่อได้มีโอกาสเดินเป็นระยะทางไกลๆ หรือรู้สึกว่าคุณเองยังสามารถรับมือกับอากาศหนาวได้หรือไม่ นั่น ก็ต่อเมื่อได้ไปเผชิญกับอากาศหนาวโดยตรง เพราะฉะนั้นพื้นที่การท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ที่ช่วยทำให้ผู้สูงอายุได้พยายามฟื้นฟูตัวตนทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็ง พร้อมเผชิญกับความแปลกใหม่หรือความไม่แน่นอน

นอกจากนี้ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะมีความแตกต่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการเปรียบเทียบสถานที่ท่องเที่ยวหรือประเทศที่ตนเองไปท่องเที่ยวกับบ้านเมืองของตนเอง ความแตกต่างทางกายภาพของสถานที่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน อีกทั้งการเปรียบเทียบของผู้สูงอายุไม่ได้เปรียบเทียบเพียงสิ่งที่ได้เห็นภายนอกเท่านั้น แต่ลงลึกไปถึงความแตกต่างทางความคิด ค่านิยม ความเชื่อของผู้คนในประเทศที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวกับประเทศของตนเองอีกด้วย

การแสดงความคิดเห็นของผู้สูงอายุในลักษณะของการเปรียบเทียบ เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้ผ่านประสบการณ์ชีวิตมามาก” สามารถมองเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างรอบด้าน มีอำนาจการสื่อสาร แต่อำนาจที่จะเข้าไปจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ นั้น ผู้สูงอายุอาจจะไม่สามารถทำได้ เพราะบทบาทของผู้สูงอายุที่จะเข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมรอบตัวของตนเองลดลง บทบาทในที่ทำงานลดลง แต่บทบาทหรือตัวตนด้านการใช้เวลาว่าง (Leisure) ของผู้สูงอายุกลับเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุจึงใช้กิจกรรมยามว่างหรือการท่องเที่ยวในการนิยามตัวตนของตนเอง เพราะฉะนั้นนอกจากท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน ผู้สูงอายุบางกลุ่มจะค่อนข้างจริงจังกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องไปเห็น ต้องไปดู ต้องได้รับรู้ประวัติความเป็นมา โดยเฉพาะการท่องเที่ยวรูปแบบทัวร์ที่ผู้สูงอายุคาดหวังว่าผู้จัดทัวร์และไกด์จะเป็นผู้นำและผู้ให้ข้อมูลที่ดี ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ได้เปรียบเทียบ ได้คิดวิเคราะห์สิ่งที่พบเจอระหว่างการเดินทางอย่างเต็มที่

ได้ประสบการณ์ที่เปรียบเทียบบ้านเมืองเขากับบ้านเมืองเรา ได้ความประทับใจที่ว่า ทำให้รักบ้านเมืองเรามากยิ่งขึ้นๆ ธรรมชาติของโลก เช่น ถ้าไปยุโรปจะเน้นวัตถุเจริญแบบนี้ จิตใจก็จะแตกต่างจากคนบ้านเรา แต่ถ้าไปประเทศที่ด้อยกว่าเรา จะมองว่าบ้านเรายังไงก็ตามก็ยังดีกว่าเขา แต่ตอนนี้จะทุกซั่มขึ้นมาดิฉันว่า จากที่ไปมาเลเซียก็ดี เวียดนามก็ดี หรือไต้หวันก็ดี ทำให้ตั้งคำถามว่าในอนาคตคนไทยเราจะเป็นอย่างไง ถ้าดูแล้วเราก็อาจจะแยกว่าเขาหลายๆ แต่เราก็มองว่าเราดีกว่าเขา แต่ความจริงไม่ใช่จิตใจเรากลับแยกว่าเขา แต่เราก็มองว่าไม่ต้องไปทุกข์ แก้ปัญหากันไปทุกอย่างเป็นไปตามทำ

(คมขำ ดีวงษา, สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2556)

เวลาเราไปเที่ยว วัดลุ่มประสงค์หรือเป้าหมายที่เราจะไปดูคือเรามองว่าสิ่งต่างๆ เหมือนบ้านเราใหม่ แต่ละที่เราคิดอยู่ว่ามีความแตกต่างระหว่างบ้านเรากับบ้านเขา บ้านเขามีสิ่งดีๆ อะไรบ้าง บ้านเรามีสิ่งดีๆ อะไรบ้าง ทำให้เกิดการเรียนรู้และเปรียบเทียบ...บางสิ่งบางอย่างเราเรียนรู้จากหลักสูตร การศึกษาอยู่แล้ว แต่พอเราได้ไปเห็นของจริง เราจะเข้าใจมากขึ้น

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

การพยายามแสวงหาความแตกต่าง มีการเปรียบเทียบ อาจสื่อความหมายถึงความต้องการในการหลบหนี (Escapism) จากความจำเจในชีวิตประจำวัน กิจกรรมประจำวันที่เกิดขึ้นซ้ำๆ จนผู้สูงอายุคุ้นชิน ถึงแม้ว่าจะมีความสะดวกสบายในพื้นที่บ้านของตนเอง ยังเป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ การอยู่บ้านมากๆ หรือออกจากบ้านไปสถานที่เดิมซ้ำๆ ทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้เจอความแปลกใหม่ ที่จะกระตุ้นจิตใจ กระตุ้นการคิดของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงต้องการแสวงหาสถานที่ใหม่ๆ ได้ไปยังสถานที่เหล่านั้นด้วยตนเอง ได้เห็นความแตกต่าง และเปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน

เราได้ไปเห็นสถานที่ที่ไม่จำเจ มันจะเปลี่ยนแปลงจากชีวิตประจำวันเดิมๆ ไปเห็นทิวทัศน์ที่เราไม่อาจจะไม่ค่อยได้เห็น บางที่มีภูเขา บางที่มีแม่น้ำ น้ำตก ไปเวียดนามชอบอีกอย่าง เขาจัดระบบตอนกลางคืน แม่น้ำสายเดียว แต่วนเวียน เหมือนเจ้าพระยาผ่านหลายจังหวัด เขามีเรือ ให้เราเล่นจากฝั่งนี้ ท่าเรือ ไปเรือๆ จะมีคนร้องเพลงในเรือ เล่นเรือไปสัก 2 ชั่วโมง เขาคิดค่าเรือ เวียนไป ไม่น่าไกล ออกจากท่านี้แล้วเวียนกลับมาที่เดิม ไม่น่าไกล สนุกดีที่เราไม่เคยเห็น หรือที่บ้านเรามีเหมือนกัน แต่เราอาจจะยังไม่ได้ไปแบบนี้

(บัวลอน จันทร์เอี่ยม, สัมภาษณ์ 18 เมษายน 2556)

การท่องเที่ยวทำให้เราได้เห็นสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ไม่จำเจเหมือนทุกวัน คนสูงวัยที่กลัวที่สุดคือความจำเจ เพราะความจำเจทำให้หดหู่ ภาพเก่าๆ ที่เจอ ที่ทำให้ผิดหวัง ทำให้หดหู่ ดังนั้นการท่องเที่ยวทำให้ได้เห็นสิ่งใหม่ๆ

(รังษี เหลืองวารินกุล, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

“ความจำเจ” ดังที่ผู้สูงอายุกล่าวข้างต้นว่าเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุกลัวมากที่สุด อาจจะเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุมีโอกาสเจอกับความจำเจมากกว่าคนวัยอื่น วัยเด็ก วัยรุ่น วัยหนุ่มสาว วัยกลางคน เป็นช่วงวัยที่ชีวิตต้องพบกับสถานการณ์ความไม่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตในแต่ละช่วงวัยมากกว่าผู้สูงอายุ และยังเป็นช่วงวัยที่มีแนวโน้มได้ทำกิจกรรมนอกบ้านมากกว่าผู้สูงอายุ ขณะที่บทบาทด้านการทำงานเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุอาจจะลดน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุเผชิญกับความจำเจมากกว่าคนวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุอาจจะพบ

ความเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกที่ได้ทำงานน้อยลง มีเวลาอยู่บ้านมากยิ่งขึ้น กิจกรรมประจำวันที่ทำเริ่มเหมือนเดิม ซ้ำๆ กันทุกวัน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านเลย

ส่วนผู้สูงอายุที่ยังทำงานก็อาจจะพบกับความจำเจน้อยกว่า แต่ก็ขึ้นอยู่กับว่างานที่ผู้สูงอายุทำนั้น มีการเดินทางหรือไม่ ได้พบปะผู้คนมากเพียงใด การทำงานแบบเดิมก็อาจจะทำให้เกิดความจำเจได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น เมื่อใช้ชีวิตประจำวันลักษณะเดิม เป็นระยะเวลาหลายๆ อาจจะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเบื่อหน่าย ขาดสีสัน ขาดความแปลกใหม่ในชีวิต ผู้สูงอายุจึงใช้กิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้ตนเองได้หยุดการใช้ชีวิตประจำวันในแบบเดิมสักพัก

การไปท่องเที่ยวจึงทำให้ผู้สูงอายุได้หลบหนีจากความจำเจที่เกิดขึ้น เพราะตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่ผ่านมา ผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ต้องหาเลี้ยงชีวิต ทหารายได้ดูแลตนเองหรือดูแลครอบครัวมาตลอด เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ภาระหน้าที่ลดลง ความห่วงกังวลเรื่องลูกหลานน้อยลง ได้ไปท่องเที่ยวจึงเป็นความรู้สึกว่าตนเองได้พักผ่อนอย่างจริงจัง มีเวลาเป็นของตนเองอย่างแท้จริง ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ได้สัมผัสด้วยตนเอง จึงเป็นสิ่งที่คุ้มค้ำกับที่ทำงานหนักมาตลอดชีวิต

ไปเที่ยวเหมือนกับว่าไปเปิดหู เปิดตา ไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ อยู่บ้านรู้สึกจำเจ เรารู้สึกว่าเราหมดภาระจากงานต่างๆ ที่บ้านแล้ว เราอายุมาก ภาระหน้าที่ต่างๆ เป็นของลูกแล้ว เราจะออกเที่ยว ตอนเราอายุยังน้อย เราทำมาหากิน ส่งลูกให้เรียน ให้มีงานทำ พอลูกเรียนจบ ลูกทำงานเราก็พักแล้ว เพิ่งมาได้พักตอนนี้

(สุมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

พอไปเที่ยวจะมีกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เราได้ความสนใจทางใจ ได้เจอพื้นที่อีกรูปแบบหนึ่งที่ต่างจากบ้านเรา ความจำเจต่างๆ หมดไป โดยเฉพาะเราไปทางธรรมชาติ ดูภูเขา ดูนก ดูห้วยหนองคลองบึง เป็นความสุข

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนพื้นที่จากบ้านไปสู่ “พื้นที่การท่องเที่ยว” ทำให้ผู้สูงอายุได้ประสบการณ์ใหม่ ต้องเป็นประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุต้องได้เห็น ได้สัมผัสด้วยตนเอง และอย่างน้อยจะต้องมีความแตกต่างจากกิจกรรมประจำวันของผู้สูงอายุ เพราะประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุทำอยู่อย่างคุ้นเคย มีข้อจำกัดทางพื้นที่กายภาพ วนเวียนอยู่ในพื้นที่บ้านเดิมๆ ของตนเอง หรือไปในสถานที่เดิมที่ตนเองไปเป็นประจำ เป็นการจำกัดโอกาสในการได้พบปะผู้คน จำกัดโอกาสในการทำกิจกรรม การเปลี่ยนสถานที่เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง มีโอกาสทำกิจกรรมใหม่ๆ มีโอกาสพบปะญาติ มิตร เพื่อนใหม่มากขึ้น สิ่งเหล่านี้สร้างความรู้สึกแตกต่างให้กับผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุมักจะเปรียบเทียบสิ่งที่ตนเองพบในระหว่างท่องเที่ยวเกี่ยวกับบ้านเมืองที่ตนเองอาศัย “การเปรียบเทียบ” สร้างความรู้สึกแตกต่าง ความแตกต่างทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้หลบหนีจากความจำเจในชีวิตของตนเองไปสักช่วงหนึ่ง คนทุกวัย ทุกกลุ่มกลัวความจำเจ แต่ผู้สูงอายุมีโอกาสพบกับประสบการณ์ที่จำเจสูงกว่าคนกลุ่มอื่น ภาระหน้าที่การทำงานนอกบ้านลดน้อยลง เทียบกับวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่ยังต้องเดินทางออกนอกบ้านอยู่เป็นประจำ เพราะฉะนั้นการได้ออกจากพื้นที่เดิมๆ ของผู้สูงอายุ หรือหยุดพักการทำงานประจำวันไปสักพักหนึ่ง จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้เพิ่มเติมชีวิตให้มีสีสัน เมื่อกลับมาใช้ชีวิตประจำวันเหมือนเดิม จะรู้สึกว่าตนเองมีพลังในการใช้ชีวิตมากขึ้น

(5) ได้ไปทำบุญ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

“ผู้ฝึกฝนทางธรรมะ”

ประสบการณ์การท่องเที่ยวจากการที่ได้ทำบุญ ไหว้พระ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตามศาสนาที่ตนเองนับถือ เป็นประสบการณ์อีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้คุณค่าทางใจกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก พื้นฐานของประสบการณ์รูปแบบนี้วางอยู่บนความเชื่อ ความศรัทธา จากที่ได้กล่าวไป การเดินทางในยุคอดีตที่เรียกว่าการเดินทางเพื่อแสวงบุญ เป็นการเดินทางที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะยุคกลางของประวัติศาสตร์ ตะวันตก ศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน การแสวงบุญจึงเป็นการเดินทางที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยนั้น ขณะที่สังคมไทยประเพณี ศาสนา งานบุญ ความเชื่อ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเดินทางเช่นกัน และการเดินทางเพื่อแสวงบุญจะเปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นมีส่วนร่วม (ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2548) ผู้สูงอายุจึงอาจจะมีส่วนร่วมกับการเดินทางในรูปแบบนี้มากกว่าการเดินทางรูปแบบอื่น

ปัจจุบันการเดินทางแบบแสวงบุญจะเป็นการผสมผสานกับการท่องเที่ยวแบบสมัยใหม่ ความยากลำบากในการเดินทางถูกลดทอนลง มีการพักตามโรงแรมเพิ่มขึ้น ในขณะที่วัดก็ปรับปรุงสถานที่พักให้ทันสมัย คล้ายโรงแรม เมื่อเปรียบเทียบคนในช่วงวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวแล้วมีความเกี่ยวข้องกับวัด การทำบุญ การไหว้พระมากที่สุด

จากผลของ บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด (2554) มีข้อมูลที่น่าสนใจเพิ่มเติมพบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวอนุรักษ์นิยม (Conservatives) หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ จะสนใจกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ตนเองได้เป็นผู้ให้หรือได้เป็นผู้แบ่งปันประสบการณ์ชีวิตกลับไปให้เพื่อนร่วมโลก กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ยังให้ความสนใจท่องเที่ยวในเชิงเรียนรู้อารยธรรม ศาสนา แหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มวัยรุ่นที่ท่องเที่ยว “เพื่อเพื่อนและแฟน” อายุ 18-30 ปี มักจะเน้นความสนุกสนานในกลุ่มเพื่อน ท่องเที่ยวแบบหวือหวา เช่น นั่งเรือบานาน่าโบ๊ท เดินขึ้นดอย ชมพระอาทิตย์ ไปตามแหล่งช้อปปิ้ง ถนนคนเดิน ถนนข้าวสาร ขณะที่กลุ่มวัยทำงานจะสนใจกิจกรรม เช่น ดำน้ำ ล่องเรือสำราญ ปั่นจักรยานเสือภูเขา หรือท่องเที่ยวในเมืองที่สะดวกสบาย พักโรงแรมดี เข้าถึงอินเทอร์เน็ต กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานจึงอาจจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการไหว้พระทำบุญเทียบเท่ากับผู้สูงอายุ

ดังนั้นกลุ่มผู้สูงอายุจึงมีแนวโน้มเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มากกว่ากลุ่มคนวัยอื่นๆ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของผู้สูงอายุมากกว่ากลุ่มหนุ่มสาว ผู้สูงอายุมักจะกล่าวถึงประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ได้ “ไปทำบุญ” รวมไปถึงการพูดคุยเกี่ยวกับความตาย ความคิด ความเชื่อที่ตนเองมีควบคู่กันไป เพราะผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่มีแนวโน้มใกล้ความตาย มีความเจ็บป่วยจากโรคร้ายไข้เจ็บมากกว่า การกล่าวถึงความตายไม่ได้ทำให้ผู้สูงอายุย่อท้อต่อการใช้ชีวิต แต่กลับทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่ามากที่สุด

ผู้สูงอายุจะรู้สึกภาคภูมิใจเมื่อตนเองได้เป็นผู้ให้ ได้เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตหรือสื่อสารแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาของผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากประสบการณ์การท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ คือ ก้าวข้ามข้อจำกัดในเรื่องสถานที่ ถึงแม้จะยากลำบาก ถ้าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวแบบแสวงบุญแล้ว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้หวาดกลัวความยากลำบากนั้นเลย รู้สึกปลื้มปิติ ดีใจที่ได้เดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวที่ตนเองมีความศรัทธา ความสะดวกสบายจากการท่องเที่ยวจึงไม่ใช่สิ่งที่ผู้สูงอายุแสวงหาถ้าเป็นการเดินทางไปทำบุญไหว้พระ

เราจะเน้นเรื่องการเดินทางไปทำบุญ ถ้าเราตายไป ไม่ได้ทำบุญ จะไม่มีบุญติดตัว ต้องทำไว้ เราจะเดินทางไปทำเรื่อยๆ

(นียม อินทร์ใหญ่, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2556)

ไปไหว้พระทำให้หัวใจเราสบาย เราไม่เคยเห็น มีโอกาสได้มาไหว้ รู้สึกดี ถ้าอยู่แต่บ้านเราก็ไม่ได้มาไหว้ เรามีบุญได้มาไหว้พระ

(อบ พรหมหอม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

เราได้ไปไหว้พระ ไหว้เจ้า ทำให้จิตใจสบายขึ้น ได้ความรู้ใหม่ๆ ด้วย

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมาก โดยเฉพาะชาวเอเชียมักจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนา คนในสังคมยึดค่านิยมของศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การเดินทางท่องเที่ยวจึงมีความเกี่ยวพันกับความเชื่อทางศาสนา มาตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ สมัยก่อนวัดเป็นสถานที่สำคัญของชุมชน เป็นจุดแวะพักของนักเดินทาง หรือแม้กระทั่งในยุคกลางของยุโรป ศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนเป็นอย่างมาก ในเวลาต่อมาถึงแม้ว่าบทบาทของศาสนาจะลดอิทธิพล แต่ศาสนาก็ยังมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในการดำเนินชีวิต

สำหรับผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่ศึกษายังคงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนา มีศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เมื่อผู้สูงอายุเลือกเดินทางท่องเที่ยวก็อาจจะเลือกเดินทางท่องเที่ยวตามความเชื่อ ความศรัทธาของตนเอง ความรู้สึกทางด้านจิตใจ จึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องการไปท่องเที่ยวอาทิ ผู้สูงอายุที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้พระธาตุตามราศีเกิด อาจจะใช้ออกาสการเกษียณอายุเดินทางท่องเที่ยว เพื่อไปไหว้สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองมีความศรัทธา

ตั้งแต่เกษียณมาเมื่อปี 42 จะมีกลุ่มที่ไป (ท่องเที่ยว) ด้วยกัน พี่น้องเกษียณไล่เรียงกันมา ตอนเกษียณของพี่น้องปีเถาะไปไหว้พระธาตุแช่แห้ง พอพี่น้องปีมะโรงเกษียณก็พากันไปไหว้พระธาตุอีก ไปกันทุกปี

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ชอบเดินทางไปทำบุญ เพราะเพื่อนฝูงชวนกันไป วัดไหนจะมีทอดกฐิน จะชวนกันไป ไปทอดกฐินเอาบุญ ชอบเที่ยวด้วย พอทอดกฐินเสร็จจอดรถกลับ หลวงพ่อท่านพาเที่ยวด้วย เที่ยวตลาด

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2556)

ความเชื่อทางศาสนา เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีจิตใจของตนเองมีความสงบ มีสติที่จะทำกิจกรรมต่างๆ มากยิ่งขึ้น การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชมรมวัดไผ่เขียว เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความผูกพันกับศาสนาเป็นอย่างมาก การไปเที่ยวในสถานที่ต่างๆ มักจะมีการแวะไหว้พระทำบุญอยู่ตลอดเวลา มีการสวดมนต์ก่อนการเดินทาง เพื่อเรียกความพร้อม เพื่อเรียกความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ช่วยให้เกิดความปลอดภัยในการเดินทาง อีกทั้งการเดินทางเป็นกลุ่ม มีสมาชิกชมรมผู้สูงอายุที่เป็นคนคุ้นเคยกัน ร่วมเดินทางด้วย ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีความเข้มแข็งพร้อมที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเพื่อนที่เดินทางด้วย

ไปทุกอย่าง ไปทะเล ชมทะเล ดูปะการัง ไปทางเหนือขึ้นภูเข่า เข้าถ้ำ ส่วนใหญ่จะหนีไปทางไหว้พระ แวะวัดที่ผ่านระหว่างทาง ตามอรัญญิก หรือเป็นวัดที่แปลกหูแปลกตา จะมีหัวหน้าเป็นผู้นำในการไป ที่ชอบไหว้พระ เพราะเป็นธรรมดา ผู้สูงอายุจะไหว้พระเป็นหลัก ไปวัดไปวา ก่อนเดินทางจะต้องสวดมนต์กัน ใช้เวลาประมาณ 30 นาทีในรถ จากกรุงเทพไปถึงนครปฐมกว่าจะจบสวดมนต์ สวดมนต์กันในรถ

(บรรจบ บัวเที่ยง, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ฉะนั้นผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเดินทางไปท่องเที่ยวหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่แตกต่างจากการไปท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ แต่ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงศาสนา สร้างความรู้สึกอิ่มเอมใจ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองได้เป็น “ผู้ให้” มากที่สุด

ตัวอย่างจากประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาที่ไปท่องเที่ยวแสวงบุญสักการะสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ได้แก่ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพานของผู้สูงอายุที่ประเทศอินเดีย แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผู้สูงอายุที่ไปอินเดียมีความศรัทธา มีความเชื่อ และต้องการเดินทางมากราบพระพุทธรูปเจ้าด้วยตนเองสักครั้งหนึ่งในชีวิต จึงไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก การเลือกเดินทางกับทัวร์ มีข้อดีคือบริษัททัวร์ได้เตรียมความพร้อมทุกอย่างให้กับลูกค้า ผู้สูงอายุไม่ต้องกังวลเรื่องการจัดเตรียมการเดินทาง เช่น ยานพาหนะ ที่พัก การรับประทานอาหาร ทำให้ความยากลำบากต่างๆ ในการเดินทางลดลง ผู้สูงอายุสามารถเอาใจจดจ่อกับกิจกรรมการเดินทาง การไหว้พระ สวดมนต์ และประสบการณ์ต่างๆ ระหว่างทางได้อย่างเต็มที่

ไปเที่ยวต่างประเทศบ่อย แต่จะตื่นเต้นตอนนั่งรถที่อินเดีย แต่รถขับไม่เร็ว โกด์เขาดูแลบริการเรื่องอาหารการกินอย่างดี เรียบร้อยทุกอย่าง กลางทางห้องน้ำไม่มี เข้าป่า สนุก เรานุ่งผ้าถุง สนุกสนาน ไม่ลำบากเลย เราอิมบุญจากการเดินทาง

(สุมาลี โภคสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ผมไป (อินเดีย) ประมาณ 9 วัน กลับมาก็รู้สึกดี สุขใจ สบายใจ ลำบากก็จริง แต่พอไปถึงโน้นแล้วเหมือนเราได้ไปทำบุญ มีความสุข ผมไปสถานที่ 4 ตำบล สังเวชนียสถาน ตามพุทธประวัติเลย ได้ไปมาครบ ได้ไปนั่งสวดมนต์ที่นั่นด้วย เพราะมีพระผู้นำที่ดีไป เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ได้ไปสวดมนต์ทุกที่ที่ไป ไปนั่งในกุฏิพระพุทธรูป สวดมนต์ในนั้นด้วย เรียกได้ว่าครั้งหนึ่งในชีวิตของเราที่ได้ไปสถานที่ที่เรียกว่าเป็นกุฏิพระพุทธรูป เราได้เข้าไปนมัสการและได้ไปสวดมนต์ในนั้นด้วย คนลูกเลยได้เข้าไป เพราะเราไม่เคยไปมาก่อน กุฏิพระพุทธรูป พระอาสน์ พระสารีบุตร องคุลิมาน อยู่ใกล้ๆ กัน และตรงที่องคุลิมานโดยธรณีสูบ หย้าไม้ขึ้น เป็นที่โล่งๆ มีน้ำไหลผ่าน น้ำแปลกมหัศจรรย์ ไม่มีอะไรขึ้นเลย

(สมพงษ์ น้อยไม้, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ที่ประสูติอยู่เนपाल เดิมเป็นชมพูทวีป และมาแยกจากกันเป็นเนपालกับอินเดีย ไปดูที่ประสูติสุดยอด สุดยอด โอ้โฮ ขุดลงไปถึงไปค้นพบว่า พระพุทธรูปประสูติที่บริเวณนี้ ห้ามถ้ำรูปในนั้น สุดยอด ไปเวียนเทียนสักการะ เรียกว่า น้ำตาไหล สุดยอดมาก ลุงมีความคิดยังไม่รู้ ลุงศรัทธาใน

พระพุทธเจ้า อยากจะกลับไปกราบพระพุทธเจ้า จะไปที่เดิมอีก ลุงว่ามันได้ความปลาบปลื้ม ทำให้
สุขใจ ดีมาก แต่เราอย่าไปคิดเรื่องความเป็นอยู่ของเขา คนที่เขารวยเขามีเหมือนกัน

(ศักดา จักราย, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นประสบการณ์ที่มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุมาก การสื่อสาร
ประสบการณ์ในรูปแบบนี้ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษากล่าวว่า ตนเองอัมบงู ถึงแม้การเดินทางจะยากลำบาก แต่
เป็นครั้งหนึ่งในชีวิตที่ได้มาไหว้พระพุทธเจ้าที่อินเดีย ขนลุก น้ำตาไหล สุดยอดมาก คำว่าเหล่านี้สื่อสารให้
เห็นถึงความลุ่มลึกของผู้สูงอายุในการตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเอง ผู้สูงอายุที่ไปสังเวชนีย
สถานที่อินเดียเพราะมีความศรัทธาอยู่เต็มเปี่ยม มิติทางศาสนาจึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่สำคัญในการ
ท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย ส่วนกลุ่มวัยรุ่นหนุ่มสาว วิทยาลัยทำงานอาจจะให้ความสำคัญกับมิติทางโลกมากกว่า
ผู้สูงอายุ การทำกิจกรรมที่ตื่นเต้นสนุกสนานหรือเป็นการท่องเที่ยวแบบตามรอยละคร ภาพยนตร์ หรือซีรีส์
ต่างประเทศ เช่น วัยรุ่นหนุ่มสาวอาจจะนิยมชมชอบการไปท่องเที่ยวเกาหลีมากกว่า ซึ่งจะเน้นความมีสีสัน
ความรัก ความโรแมนติก เป็นจุดขายที่ดึงดูดกลุ่มวัยรุ่นมากกว่าผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่น่าสนใจพบว่า เส้นแบ่งของการเดินทางเพื่อแสวงบุญกับการเดินทาง
ท่องเที่ยวแบบยุคใหม่เป็นเส้นแบ่งที่อาจจะไม่ชัดเจน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เปิดตัวออกสู่สังคมในวงกว้าง
มากขึ้น ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องต้อนรับเฉพาะนักแสวงบุญเพียงอย่างเดียว การท่องเที่ยวเชิงศาสนารูปแบบ
ใหม่จึงเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่แสวงบุญ ไม่จำเป็นต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาว แต่มีการสวดมนต์ ทำ
พิธีกรรมต่างๆ เมื่อไปถึงยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อาจจะพักวัดและพักโรงแรมควบคู่กัน มีการซื้อของ รวมไปถึง
ทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวทั่วไป

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยการซื้อทัวร์ไปอินเดีย จะมีตัวตนของนักท่องเที่ยว
ที่เด่นชัดกว่านักท่องเที่ยวแสวงบุญ ไม่ต้องแต่งกายสีขาว ในขณะที่ผู้สูงอายุที่ไปทัวร์ โดยวัดเป็นผู้จัดอาจจะมีตัวตน
ของนักท่องเที่ยวที่ชัดกว่านักท่องเที่ยว มีการใส่ชุดขาว มีการทำพิธีกรรมสวดมนต์ไหว้พระอย่างเคร่งครัด
ส่วนผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับทัวร์ จะไม่มีการบังคับอย่างเคร่งครัด ถ้าหากลูกทัวร์คนใด ไม่พร้อมจะสวดมนต์
ก็สามารถแยกตัวออกไปรอเวลาหลังจากสวดมนต์เสร็จก็ได้ แต่จากการสังเกตการณ์ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่ร่วม
ทัวร์ทุกคนจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเหล่านี้เป็นอย่างมาก แตกต่างจากเด็กหรือคนที่อายุน้อยที่
อาจจะแยกตัวไม่ร่วมสวดมนต์ด้วยบางครั้ง สถานการณ์การท่องเที่ยวจึงมีทั้งช่วงเวลาให้ผู้สูงอายุได้ทำ
พิธีกรรมสวดมนต์ ปฏิบัติตัวเหมือนเป็นนักแสวงบุญ แต่เมื่อจบการสวดมนต์ ได้ไปทำกิจกรรมอื่นๆ ผู้สูงอายุ
ก็กลายเป็นเหมือนนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ศาสนากับการท่องเที่ยวจึงมีเส้นแบ่งที่ไม่ชัดเจน

วัดจึงเป็นทั้งสถานศักดิ์สิทธิ์และสถานที่ท่องเที่ยวในเวลาเดียวกัน “วัดหรือสถานที่ทางศาสนา”
ของแต่ละศาสนาจึงสามารถเป็นจุดดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปชม เข้าไปศึกษา เข้าไปเรียนรู้พิธีกรรม
ต่างๆ การทำบุญยังเป็นกิจกรรมสำคัญของผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวในเชิงศาสนาหรือแม้กระทั่งการไป

ท่องเที่ยวต่างประเทศ การไปชมวัด โบสถ์ มัสยิด ยังเป็นการเข้าวัดไปเพื่อเรียนรู้ เพื่อชมสถาปัตยกรรมที่สวยงามอีกด้วย ขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับแง่มุมใดมากกว่า ผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากนัก มองในเรื่องการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวัน ขณะที่ผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งที่เคร่งครัด จะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมค่อนข้างมาก ต้องไหว้ ต้องสวดมนต์ ต้องบูชาด้วยปัจจัยที่เหมาะสม

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงโดดเด่นกว่ากลุ่มคนวัยอื่นๆ ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นประสบการณ์ที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีความปลื้มปิติ อิ่มเอมใจ ผู้สูงอายุมีความเชื่อ ความตั้งใจ ความศรัทธาเป็นทุนในการเดินทาง เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มากกว่าการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือหลีกเลี่ยงจากความจำเจ ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของศาสนา วิถีคิด คำสอน ได้หันกลับมามองตนเอง ทบทวนการใช้ชีวิต และปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาไปพร้อมๆ กันด้วยระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีความมั่นคงทางจิตใจ มีความแข็งแกร่งในการดำเนินชีวิต เมื่อมีหลักคำสอนของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

(6) รู้สึกว่ามีสุขภาพกายและใจแข็งแรงมากขึ้น รู้สึกว่าตนเองกลับเป็นหนุ่มสาวอีกครั้ง
“ผู้มีความสุขกายใจที่เข้มแข็ง” / “รู้สึกเป็นหนุ่มสาว”

การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่สื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ที่เป็นการดำรงรักษา (Maintain) อัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวยังผลิตซ้ำ (Reproduction) อัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุได้เช่นกัน

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามักจะเลือกสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวด้านบวกคือรู้สึกว่าตนเองมีสุขภาพกายใจที่เข้มแข็งมากกว่าที่จะสื่อสารด้านลบ ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้จากการท่องเที่ยว ช่วยทำให้รู้สึกว่าสุขภาพร่างกายจิตใจแข็งแรงขึ้น เพราะว่าการกิจกรรมการท่องเที่ยวมีเงื่อนไขว่าผู้สูงอายุต้องเดินไปดูหรือไปชม สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง ทำให้ได้เคลื่อนไหวร่างกาย ได้ออกกำลังกาย และรู้สึกว่าสุขภาพร่างกายกลับมาสดชื่น แข็งแรง การท่องเที่ยวจึงช่วยฟื้นฟูความรู้สึกกระฉับกระเฉง มีชีวิตชีวาให้กับผู้สูงอายุ อีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุอาจจะรู้ว่าตนเองมีสุขภาพร่างกายที่บกพร่องหรืออ่อนแอตรงส่วนใดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ตนเองเลือกทำเช่นกัน

ร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี กลับมาจากเที่ยวปลอดภัย ไม่เครียดในการเดินทาง

(สมศรี วงษ์คงคำ, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

ผมอยากไปเที่ยวเรื่อยๆ เลย เพราะอยู่บ้านไม่ได้ทำงาน อยากไปตลอด ไปเที่ยวทำให้สุขภาพจิตสุขภาพกายดี

(กิตติ สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

อารมณ์ดี สุขภาพดี สุขภาพจิตดี ได้ออกกำลังกาย ได้กินอาหารดีๆ สนุก อยากไปอีก สุขภาพ
ร่างกาย สุขภาพจิตดี สำหรับยายเป็นอย่างนั้นนะ ไม่มีปวดเมื่อยเลยนะสบายมาก กลับมาคุยกัน
หัวเราะสนุกสนาน ปีนี้จะไปอีกช่วงเดือนมีนา

(ทองใส คำลอย, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2554)

หนึ่ง ได้ประสบการณ์ในแต่ละท้องที่ สอง ได้ความสุขสดชื่นกลับมา ทำให้สุขภาพร่างกายเราดีขึ้น
ลุงยังอยากเดินทางอยู่ อยากไปเที่ยวกำแพงเมืองจีน ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ว่าจะไปได้ไหม

(โสภณ อิมกมล, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ถึงแม้ผู้สูงอายุจะรู้ว่าร่างกายตนเองไม่แข็งแรงเท่ากับวัยหนุ่มสาว แต่ผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวกลับ
มองการท่องเที่ยวเป็น “โอกาส” ที่จะทำให้อายุยืนยาวของร่างกายแข็งแรงมากกว่าที่จะเป็นอุปสรรคขัดขวางการ
ท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวช่วยเรียกความแข็งแรงด้านสุขภาพกายใจให้กลับคืนมา การมี
สุขภาพกายใจที่เข้มแข็งอาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตดีกว่าตนเองอายุน้อยกว่าความเป็นจริง และอาจจะรู้สึกว่าได้
เหมือนได้กลับไปเป็นหนุ่มสาวอีกครั้ง

อย่างที่กล่าวไปแล้วว่า การไปท่องเที่ยวมีเงื่อนไขเรื่องการใช้ “ร่างกาย” ในการทำกิจกรรมต่างๆ
กิจกรรมขั้นพื้นฐานที่สุดคือ “การเดิน” เพื่อชมสิ่งต่างๆ เมื่อผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว มีโอกาสได้เดินมากขึ้น จึง
เป็นการช่วยฟื้นฟูสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ในขณะที่ด้านจิตใจก็มีส่วนสำคัญ ผู้สูงอายุยังแสดงความ
คิดเห็นว่าการไปท่องเที่ยวของตนเอง มีส่วนช่วยเรื่องสมอง การจดจำ โอกาสการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมีเพิ่ม
มากขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว

รวมไปถึงได้ทำกิจกรรมต่างๆ หลากหลายกว่าตอนอยู่ที่บ้าน กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเหมือนเป็น
แบบฝึกหัดสำหรับผู้สูงอายุในการก้าวข้ามอุปสรรค และเป็นการพยายาม “จัดการ” กับความแก่ชราหรือ
ความไม่สมบูรณ์ของร่างกายให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมพอที่จะทำกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ เพราะฉะนั้น
ผู้สูงอายุจึงรู้สึกว่าไปท่องเที่ยวทำให้ตนเองสุขภาพแข็งแรง สุขภาพจิตใจที่สดชื่น มีชีวิตชีวา ได้รับความ
เพลิดเพลิน ได้รับความภาคภูมิใจที่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ผู้สูงอายุยังพยายามจะจัดการ
ตนเองไม่ให้เป็นการระคายครวหรือผู้อื่นในการท่องเที่ยว เช่น พยายามดูแลสุขภาพร่างกาย พยายาม
เดินเท่าที่จะเป็นไปได้ เมื่อผู้สูงอายุมองในลักษณะนี้ พื้นที่การท่องเที่ยวจึงไม่ใช่พื้นที่ที่จะกีดกันผู้สูงอายุ
ออกไป แต่กลับกลายเป็นพื้นที่ที่ใช้พิสูจน์ว่าผู้สูงอายุยังคงมีคุณค่า มีความหมายในสังคม

ตั้งใจจะไป トラบไตที่ยังไปได้ จะต้องไป มีเพื่อนมาชวน บอกให้ไปเที่ยว ถ้าไปได้จะไป ยังอยากไป
ถึงจะไม่สบาย ก็จะพยายามไป การไปเที่ยวมันช่วยเราเรื่องสมอง ช่วยเรื่องความจำเราด้วย

(โสมนัส ภูสีเขียว, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

อยากไป ถ้ามีโอกาสไป การออกไปพบเจอเพื่อนฝูง สมองจะได้ไม่ฝ่อ ถ้าเราอยู่บ้านอย่างเดียว อาจจะทำให้เราซึมเศร้าได้ ออกไปข้างนอก ได้สนุก ได้ไปเห็นบ้านเมืองของเราว่าเป็นอย่างไรแล้ว มันดีกว่าการที่เราอยู่แต่บ้านอย่างเดียว

(เพ็ญพร ปานพริ้ง, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

ผู้สูงอายุต้องพึงศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ และร่วมกิจกรรมในสังคมเป็นประจำ เพื่อให้เซลล์ประสาทติดต่อกัน ไม่หลงลืมง่าย ตามคำบอกของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข หลักคิดตรงนี้ทำให้เราชอบที่จะไปท่องเที่ยว เพราะส่งผลต่อเรื่องสุขภาพกายและสุขภาพใจของเรา การไปเที่ยวทำให้เรามีสุขภาพที่ดีขึ้นทั้งกายและใจ

(มนัส นิกรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ทั้งนี้การทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ มีเงื่อนไขว่าผู้สูงอายุอาจจะต้องพิจารณาโปรแกรมการเดินทางก่อนเสมอ และรู้ว่าสภาพร่างกายของตนเองเหมาะกับกิจกรรมประเภทใด ผู้สูงอายุอาจจะเลือกกิจกรรมที่เน้นการพักผ่อน เพื่อสุขภาพ เช่น การไปชมธรรมชาติที่ไม่ได้เดินมากนัก ไปพักผ่อนยังรีสอร์ทหรือไปพักผ่อนที่บ้านพักตากอากาศ ผู้สูงอายุจะได้ใกล้ชิดธรรมชาติ พักผ่อนในบริเวณที่มีอากาศบริสุทธิ์ สดชื่น ซึ่งก็ช่วยฟื้นฟูสุขภาพได้ ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมาจากการเลือกประเภทการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตนเองหรือลูกหลานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรู้ว่าควรพาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวอย่างไร ให้เหมาะสม และเป็นการช่วยฟื้นฟูสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุให้สดชื่น

ถ้าไป (ท่องเที่ยว) จะไปนอน พักผ่อน กินอาหาร สูดอากาศ เดินเล่น ไม่ให้เดินมาก พอจอตลอดปีปคืออย่างนี้ เอากระเป๋าเข้าห้อง เสร็จแล้วก็ไปเดินเล่นริมทะเล เขา (ลูกๆ) ก็จะทำกิจกรรมสำหรับคนที่ยังสาว ๆ ส่วนคนแก่ๆ ก็จะดู ชมอะไรต่างๆ ถ้ามีคนสูงวัยเขาจะเลือกกว่าจะให้คนสูงวัยทำอะไรบ้าง ไม่ให้ผัดผวนมาก โดยจะให้ผู้ใหญ่ไปพักผ่อน สูดอากาศ และกินอาหารดีๆ

(พิรณัฐ นุชถนอม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2556)

ผมมีบ้านอยู่ที่เมืองกาญจน์ ถ้าไปเมืองกาญจน์ ไปถึงจะอยู่ที่บ้านเลย เพราะว่าบ้านเป็นธรรมชาติ ไปพักที่บ้านเหมือนเราได้ไปพักผ่อน ส่วนใหญ่ผมไปกับภรรยาสองคน ไปแล้วจะอยู่ที่บ้าน...ขับรถเข้าเมืองจะไปกินข้าว ไม่มีซื้อของ มีแต่จะซื้ออาหาร ผลไม้ กลับเข้าบ้าน มันผ่อนคลาย เพราะเราอยู่ในชีวิตอุตสาหกรรม อยู่ในป่าคอนกรีตตลอดเวลา อยู่ในห้องแอร์ตลอดเวลา เราจะมีรู้สึกเลยว่าอากาศในนี้กับอากาศชนบทต่างกันเยอะ หายใจทั่วท้องกับไม่ทั่วท้อง บางคนอาจจะไม่รู้สัก แต่ถ้าคนไปบ่อยๆ จะรู้สึก เข้าใจ

(ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาว์วัฒน์, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เจาะจงเรื่องสุขภาพโดยเฉพาะ (Health tourism) เช่น การเดินทางเพื่อไปบำบัดรักษาโรคตามแหล่งธรรมชาติต่างๆ การไปพักผ่อนสถานที่พักตากอากาศ ได้อยู่ในสถานที่ที่มีสภาพแวดล้อมดีๆ ช่วยรักษาสุขภาพร่างกาย การไปชมธรรมชาติ แช่น้ำพุร้อน ทำสปา รวมไปถึงการไปเข้ารับการรักษาเป็นต้น การท่องเที่ยวในรูปแบบเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพร่างกายอย่างเฉพาะเจาะจง การท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพจึงมีความเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ

เพิ่งไปมาหมาดนี้ ไปล้างตับ เรียกว่าดีท็อกซ์ ไปที่วัด พระท่านทำเอง ใครจะไปล้างก็ได้ ไม่เก็บตังค์ ล้างฟรี แต่ก่อนจะไปล้าง ต้องอดพวกนม พวกเนื้อสัตว์ ทานได้คือปลาหนึ่งกับผักและปลาอย่าง ไปมา 3 วัน 2 คืน นอนที่วัดเลย การไปดีท็อกซ์ช่วยเรื่องสุขภาพร่างกาย ทำให้เราแข็งแรง แข็งแรงทั้งสุขภาพกาย สุขภาพใจ ไม่ค่อยมีเรื่องเครียดเลย

(เพ็ญพร ปานพริ้ง, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

การท่องเที่ยวและสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุจึงมีความเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ “สุขภาพร่างกายและจิตใจ” จึงเป็นปัจจัยที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะร่างกาย (Body) และสุขภาพ (Health) ของผู้สูงอายุเปรียบเหมือนยานพาหนะที่จะพาผู้สูงอายุเข้าถึงการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้วยวิวัฒนาการความก้าวหน้าทางการแพทย์ในปัจจุบันที่ทำให้สามารถชะลอวัยสูงอายุได้ แต่ก็ต้องยอมรับว่าร่างกายของผู้สูงอายุเปรียบบางกว่าคนวัยหนุ่มสาว ทำให้ผู้สูงอายุต้องดูแลร่างกายของตนเองเป็นอย่างดี เปรียบเทียบกับวัยรุ่นหรือวัยทำงาน ประเด็นเรื่องสุขภาพกับการท่องเที่ยวของคนหนุ่มสาวอาจจะไม่ได้มีกล่าวถึงความเชื่อมโยงมากนัก เพราะคาดการณ์ได้ว่าคนหนุ่มสาวย่อมมีสุขภาพร่างกาย สามารถท่องเที่ยวได้โดยไม่มีข้อจำกัดมากนักแตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีเงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายเป็นปัจจัยสำคัญ

ถึงแม้ว่าการเดินทางท่องเที่ยวจะทำให้ผู้สูงอายุเหนื่อยล้า อ่อนเพลีย แต่ประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมองว่าคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกายของตนเอง การท่องเที่ยวทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง เพราะได้เดิน ได้ทำกิจกรรม ได้พักผ่อน อยู่ในบรรยากาศที่ดีๆ และถ้าหากต้องเดินทางไปในสถานที่ที่ยากลำบาก ผู้ที่เดินทางร่วมกับผู้สูงอายุหรือบริษัททัวร์ที่มีผู้สูงอายุร่วมเดินทางก็จะต้องคำนึงการจัดเตรียมการเดินทางที่อำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุก่อนบุคคลวัยอื่นๆ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเดินทางได้ราบรื่น และลดทอนข้อจำกัดต่างๆ ลง ผู้สูงอายุจึงอาจจะไม่ได้ปะทะกับความยากลำบากที่หนักหน่วงเกินไป มุมมองของผู้สูงอายุจึงรู้สึกว่าการท่องเที่ยวทำให้ตนเองได้ออกกำลังกายและมีสุขภาพกายใจที่แข็งแรงมากยิ่งขึ้น เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่พยายามต่อสู้และต่อสู้อ เพื่อพยายามธำรงรักษาอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของตนเอง การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่ย้อนกลับมาสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งได้เช่นกัน

(7) ได้ย้อนระลึกถึงอดีต หวนรำลึกความหลัง

“ผู้ที่ชอบหวนระลึกถึงอดีต”

ผู้สูงอายุใช้การท่องเที่ยวเพื่อย้อนระลึกถึงอดีตของตนเอง ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการหวนระลึกถึงอดีต เช่น การไปร่วมงานเลี้ยงรุ่นประจำปี การนัดไปท่องเที่ยวกับเพื่อนสมัยเรียนหรือเพื่อนเก่าของตนเอง การไปท่องเที่ยวในสถานที่ทางประวัติศาสตร์หรือสถานที่ที่เคยไปท่องเที่ยวมาแล้วเมื่อสมัยหนุ่มสาวเพื่อรำลึกความหลัง เป็นต้น ประสบการณ์การท่องเที่ยวลักษณะนี้เป็นการสื่อสารตัวตนที่โดดเด่นของผู้สูงอายุ เพราะคนวัยหนุ่มสาวอาจจะยังไม่มีประสบการณ์ในอดีตได้เทียบเท่ากับผู้สูงอายุ ซึ่งผ่านช่วงระยะเวลาในการใช้ชีวิตมานานกว่า ถึงแม้ว่าคนวัยหนุ่มสาวจะสามารถท่องเที่ยวเพื่อย้อนรอยสัมผัสกับอดีต แต่บางส่วนอาจจะเป็นอดีตที่ตนเองอาจจะไม่เคยได้เติบโตในช่วงเวลานั้น ขณะที่ผู้สูงอายุมีประสบการณ์เคยเติบโตเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาในอดีตมากกว่าคนหนุ่มสาว การย้อนรอยอดีตจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุอาจจะให้ความสำคัญมากกว่าคนอื่น

งานวิจัยของ Sellick (2004) พบว่าผู้สูงอายุชาวออสเตรเลีย ร้อยละ 30 ออกเดินทางท่องเที่ยว เพราะต้องการย้อนกลับไประลึกถึงอดีต ฉะนั้น “อดีต” อาจจะเป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุเลือกสื่อสารมากกว่าเรื่องราวในปัจจุบัน ผู้สูงอายุไทยเช่นกัน จากผลการสำรวจ “การท่องเที่ยวเพื่อระลึกความหลัง (Nostalgia)” เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุไทยให้ความสำคัญสูงกว่ากลุ่มคนที่อายุน้อย (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, 2554) การย้อนระลึกถึงอดีตจึงทำให้ผู้สูงอายุได้มองย้อนกลับไปเห็นตัวตนของตนเองในสมัยหนุ่มสาว ได้พูดคุยเรื่องราวเก่าๆ ทบทวนความทรงจำ การหวนกลับไปหาอดีตจึงเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าจดจำสำหรับผู้สูงอายุ อดีตอาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความเยาว์วัย ความสดชื่น ความทรงจำที่มีสีสัน มีชีวิตชีวา

ได้ประสบการณ์ ได้เปลี่ยนบรรยากาศจากการใช้ชีวิตประจำวัน ยังอยากไปเที่ยวอยู่ อยากจะกลับไปอเมริกา อยากไปแกรนด์แคนยอน อยากกลับไปรำลึกความหลังสถานที่ที่เราไปเคยมา

(พันธ์พงศ์ เลิศบุญชู, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

วังน้ำเขียว อากาศดี ธรรมชาติสวย เพราะส่วนมากเราไปเที่ยว จะไปพัก ไปอยู่ ไปคุยกัน รุ่นคุณแม่มีสังสรรค์กันทุกปี ในรุ่นคุณแม่ตายกันไปสัก 40-50 คนแล้ว มีกันเป็นร้อย ตายกันไปก็เยอะ แต่ยังสังสรรค์กันอยู่ทุกปีที่เหลือ

(กัลยา แม่นมินทร์, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

ถ้าไปเที่ยวกับเพื่อนฝูง ปีหนึ่งจะนัดเพื่อนร่วมรุ่นสมัยเรียน อาจารย์เรียนมาทางสายครู เรียนอนุปริญญาที่สงขลา จะมีเพื่อนจากสงขลา ตรัง พัทลุง สุราษฎร์ธานี แดงภาคใต้ เราจะนัดเจอกัน

ว่าปีนี้ใครเป็นเจ้าของภาพ เขาจะมากกรุงเทพฯ หรือไปเชียงใหม่ เชียงราย อาจจะมีเริ่มต้นจากกรุงเทพฯ นั่งรถบัส สองสามบัส ไปเที่ยวกัน ประมาณ 100 กว่าคน ถ้าไปเที่ยวประจำปี ปีที่แล้วไปสงขลา กลับไปถิ่นเดิม ข้ามไปเที่ยวมาเลย์กัน ไปคางมาเลย์กัน 2 คืน...ไปกับเพื่อนร่วมรุ่น จะไปกันประจำปี ทุกปี

(กัญชญา แต่งฉำ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เห็นการระลึกถึงอดีตของผู้สูงอายุจะเกี่ยวข้องกับกลุ่มเพื่อน สถานที่ที่มีความหลัง และสถานที่เก่าๆ ที่อาจจะเชื่อมโยงกับยุคสมัยที่ผู้สูงอายุเคยเติบโต นอกจากจะรำลึกถึงอดีตด้วยการท่องเที่ยวร่วมกับเพื่อนๆ แล้ว การไปท่องเที่ยวในสถานที่เก่าๆ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ย้อนกลับไปเที่ยวยังสถานที่ที่ใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตของตนเองในสมัยวัยเด็ก การเดินเที่ยวตลาดเก่า ชมเมืองเก่า บรรยากาศเก่าๆ ถึงแม้ว่าสถานที่เก่าๆ ที่ไปท่องเที่ยว อาจจะไม่ได้เป็นสถานที่แท้จริงที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นให้ย้อนยุค แต่ก็เป็นการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีนัยยะแสดงถึงการโหยหาอดีต

กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวแล้วมีความผูกพันกับอดีตจะสื่อสารถึงประเด็น เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมเก่าๆ อยากกลับไปในบรรยากาศเก่าๆ หรือไปการไปร่วมงานเลี้ยงรุ่นดังที่กล่าวไป เพราะอดีตเป็นการย้อนระลึกถึงความสดชื่น มีชีวิตชีวา ถึงแม้จะใช้ชีวิตที่ผ่านมามากมายยากลำบากแต่อดีตเป็นสิ่งที่สวยงามเสมอสำหรับผู้สูงอายุที่ชอบท่องเที่ยวไปในบรรยากาศเก่าๆ

ไปแก่งกระเจาน สันสรรค์กับเพื่อนทั้งวัน เค้าท์ดาวนกัน ต่างประเทศ ล่าสุดไปนิวซีแลนด์ ไปดูเมืองไครเชิร์ท ไปดูเมืองเก่าๆ เมืองทางประวัติศาสตร์ สวยมาก นั่งรถรางรอบเมือง บินไปเกาะเหนือ ไปดูชนเผ่าพื้นเมือง

(สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ลุงจะชอบท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์มากกว่า มีวางแผนกับเพื่อนว่าจะไปเขมร จะไปเที่ยวนครวัด นครธม ถ้ามีเงินอยากจะไปเที่ยวปิรามิด (ประเทศอียิปต์) หรือว่าเทวรูปที่เกาะอีสเตอร์ (ประเทศอังกฤษ) อยากไปเที่ยวแบบนี้ พวกประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมเก่าๆ แต่ธรรมชาติก็ชอบ

(โสภณ อิมกมล, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

จริงๆ ชอบทุกอย่าง ภูเขา ทะเล เคยไปเที่ยวอิตาลี ปิรามิด โคลอสเซียม กรุงโรม ไปมาหมด ไม่ได้เจาะจงอะไร เพราะแล้วแต่โอกาสที่จะได้ไป หลังจากเกษียณแล้ว จะเที่ยวก็ต่อเมื่อไปช่วยงานเพื่อน ญาติๆ ไปบวชลูกเพื่อน ไปงานศพ จะแวะเที่ยวไปโดยปริยาย จะว่าไปชอบธรรมชาติ ไปช่วยงานเพื่อนต่างจังหวัด ถ้าเพื่อนมีที่นา ก็จะไปนอนที่เชียงใหม่ กลางคืนฟังเสียงธรรมชาติ

รักธรรมชาติ อยากจะไปได้ไปบรรยากาศเก่าๆ เพราะตอนนี้อยู่ที่ไหนจะมีสภาพเป็นในเมืองหมด มีแต่ป่าคอนกรีต

(จำลอง กาเผือก, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

การพยายามแสวงหาประสบการณ์การท่องเที่ยว โดยการกลับไปยังสถานที่เก่าๆ ทำให้ผู้สูงอายุได้กลับไปเรียนรู้เรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา ผู้สูงอายุอาจจะให้ความสำคัญกับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่การเป็นย้อนกลับไปหาอดีตใกล้เคียงกับการไปท่องเที่ยวสถานที่ใหม่ๆ ที่ทันสมัย แต่การกลับไปหาอดีต มีเรื่องราว มีเสน่ห์ มีความน่าสนใจ มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากกว่าเรื่องราวสมัยใหม่ ถ้าได้ไปกับครอบครัว ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตที่ตนเองสนใจ การพูดคุยกับคนรุ่นลูกหลาน ผู้สูงอายุอาจจะเล่าเปรียบเทียบให้เห็นถึงยุคอดีตที่ตนเองเติบโตกับยุคปัจจุบันว่ามีความแตกต่างกันอย่างไรประกอบด้วย

ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในอดีตของผู้สูงอายุอาจจะเป็นการฟื้นฟูหรือเป็นการรักษาความสัมพันธ์ รักษาความสนใจของผู้สูงอายุที่มีมาก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุก็เป็นได้ ดังเช่นทฤษฎีของผู้สูงอายุที่อธิบายถึงความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้สูงอายุมีความสนใจมาก่อน เช่น ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวแบบเลี้ยงรุ่นพบปะเพื่อนฝูง เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาว จนกระทั่งมาถึงการเป็นผู้สูงวัย ผู้สูงอายุก็ยังคงที่จะติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนและไปเข้าร่วมกิจกรรมนี้อย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงรู้สึกว่าการอดีตเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีเพื่อน ๆ ที่ช่วยกันแบ่งปันประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาด้วยกัน รวมไปถึงการผูกพันกับเครือญาติ การเดินทางไปเยี่ยมญาติ ก็ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในอดีตและประวัติศาสตร์ของครอบครัวผู้สูงอายุ

Nimrod (2008) อธิบายว่าเรามักจะมองว่าการท่องเที่ยวเป็นการค้นหาหรือเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ แต่ในทางกลับกันการท่องเที่ยวก็ยังเกี่ยวข้องกับความสนใจในแบบเดิมๆ ที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยมาตั้งแต่สมัยวัยทำงาน เรื่องราวเก่าๆ สำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่มีความหมาย นอกจากนั้นผู้สูงอายุก็ยังทำหน้าที่สื่อสารหรือบอกเล่าเรื่องราวในอดีตในคนรุ่นต่อไปได้เรียนรู้ การระลึกถึงอดีตจึงเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผูกพันกับกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวตนผู้สูงอายุที่ผ่านประสบการณ์ก็เปรียบเสมือนการบันทึกอดีตต่างๆ ไว้ที่ตนเองเช่นกัน การระลึกถึงอดีตจึงเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ และยังเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากออกเดินทางท่องเที่ยวอีกด้วย

(8) ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ต้องพบเจอ

“ผู้ที่ยังสามารถปรับตัวได้”

การเรียนรู้ ปรับตัวเข้ากับสิ่งต่างๆ สำหรับบางคนอาจมองว่า เมื่อเป็นผู้สูงอายุแล้ว จะปรับเปลี่ยนได้ค่อนข้างยาก จากผลสำรวจที่นำเสนอไปพบว่าผู้สูงอายุใช้การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และศึกษาเช่นเดียวกับกลุ่มวัยรุ่น ส่วนประเด็นเรื่องการปรับตัวนั้น ไม่ได้มีการกล่าวถึงไว้ในการศึกษาที่ผ่านมา แต่คาดการณ์ได้ว่า

วัยรุ่นอาจจะปรับตัวหรือเรียนรู้ได้เร็วกว่าผู้สูงอายุ ทั้งนี้ประเด็นเรื่องการปรับตัวเป็นสิ่งที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษากล่าวถึงลำดับท้ายๆ เพราะผู้สูงอายุอาจจะต้องใช้เวลาในการปรับตัวกับสิ่งใหม่มากกว่าคนวัยอื่นๆ หรือในอีกมุมหนึ่งผู้สูงอายุอาจจะไม่จำเป็นต้องปรับตัว เพราะการเดินทางท่องเที่ยวอาจจะมีการวางแผน ออกแบบให้เอื้อสำหรับผู้สูงอายุในการเดินทางอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุพยายามเรียนรู้ “ปรับตัว” เพื่อเตรียมรับมือกับความไม่แน่นอน ความไม่สะดวกสบาย ความยากลำบากเกี่ยวกับอาหาร การกิน ที่พัก ห้องน้ำ สถานที่ท่องเที่ยวบางแห่ง และอื่นๆ ที่พบระหว่างการท่องเที่ยว

ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวได้ เป็นประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมเห็นได้ชัดเจนต่อตัวผู้สูงอายุ แตกต่างจากประสบการณ์การท่องเที่ยวที่กล่าวไปข้างต้น การเรียนรู้และปรับตัวที่ได้ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุยังสามารถจดจำและนำมาปรับใช้กับวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตประจำวัน อาทิ การพยายามมองโลกตามความเป็นจริง ไม่ตัดสิน ถูกผิด การลดทิฐิ และลดการยึดถือตัวตนของตนเองลงอีกด้วย

ป่าได้เรื่องการปรับตัวของเรา เวลาไปเที่ยวเราต้องเจอกับสถานการณ์ต่างๆ ที่แตกต่างกัน ดังนั้นเราจึงได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่พบเจอ พอเรากลับบ้านหรือว่าเจอสถานการณ์ที่ไม่คาดฝัน เราสามารถทำได้ รับมือได้ อยู่ได้ อีกอย่างเราจะได้อะไรเล็กๆ น้อยๆ จากการไปเที่ยว เรื่องอาหารการกิน อยู่บ้านเราอาจจะเลือกกินที่เราต้องการได้ทุกอย่าง แต่ไปเที่ยวในสถานที่บางแห่ง บางท้องถิ่น เราต้องปรับตัว กิน อยู่ให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมที่เราไปเที่ยว ทำให้เราปลงกับชีวิตได้เหมือนกัน อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด ทำให้เราตัดความทิฐิในตัวเองออกไปได้มาก เช่น ไปเข้าห้องน้ำที่เมืองจีนน้ำกลั้วมาก เข้าห้องน้ำเห็นกันหมด จะว่าน่าเกลียดก็น่าเกลียด แต่ก่อนเราเรื่องมาก เรื่องการเข้าห้องน้ำ พอไปเห็นที่เมืองจีน เขายังอยู่กันได้ ช่วยให้เราปรับตัว มีความสุขขึ้น การไปเที่ยวถ้าเราคิดให้ลึกซึ้ง เราได้ไปเห็นความลำบากมาด้วย ไม่ใช่ความสบายอย่างเดียว ทำให้เราทำได้ การไปเที่ยวช่วยเราตรงนี้

(อวยพร สัมมาพะระ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2556)

เป็นคนชอบลอง เพราะฉะนั้นจะกินทุกอย่างที่เสิร์ฟ เพียงแต่เราจะกินมากหรือน้อย หรือชอบอะไรมากกว่า แต่เราจะชิมทุกอย่างที่มี ที่นี้เราจะสอนเด็กนักศึกษาของเราเหมือนกันว่า การไปเที่ยวเป็นการไปหาประสบการณ์ใหม่ ไม่ใช่เข้าไปไหนจะกินแต่ส้มตำปูปลาร้าอยู่ตลอดเวลา ต้องไปกินอย่างอื่นบ้าง จะได้รู้จักว่าคนท้องถิ่นเขากินอะไรกัน เรื่องนี้เราจะทำเป็นตัวอย่าง เป็นคนกินง่ายอยู่ง่าย

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่แสวงหาประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน เช่น การไปท่องเที่ยวในสถานที่ยากลำบาก การเดินป่า ตั้งแคมป์ พักวัด พักโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีเงื่อนไขให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ การปรับตัวอาจจะต้องเกี่ยวข้องกับทุนที่ผู้สูงอายุมีด้วย เช่น ทุนร่างกายที่แข็งแรงเผชิญกับความยากลำบากได้บ้าง

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวลักษณะผจญภัยหรือท้าทายอาจจะมีน้อยสำหรับผู้สูงอายุ แต่จะเป็นลักษณะของการปรับตัวตามสภาพความไม่สะดวกสบายที่พบเจอระหว่างทางมากกว่า เช่น การเข้าห้องน้ำ การเดินในระยะทางไกล การรับประทานอาหารที่ไม่คุ้นเคย ผู้สูงอายุที่รักการท่องเที่ยวจึงต้องตระหนักถึงความไม่สะดวกสบายในข้อนี้ และอาจจะต้องพยายามมองในมุมกลับว่าความไม่คุ้นชินเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุได้ฝึกฝนตนเองที่จะเป็นคนกินง่ายอยู่ง่ายมากขึ้น ดังนั้นประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงเปรียบเสมือนเป็นบทเรียนที่สอนให้ผู้สูงอายุเรียนรู้การใช้ชีวิต ปล่อยวาง ลดการยึดมั่นถือมั่น ไม่เก็บปัญหาทวนใจเล็กๆ น้อยๆ มาคิด เพื่อที่จะทำให้การท่องเที่ยวดำเนินไปได้อย่างราบรื่น สนุกสนาน และเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าประทับใจ

ตารางที่ 6.1 ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย

ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย	การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย
(1) ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ ผ่อนคลาย (Relaxation & Escapism)	- “ผู้รักความบันเทิง” - การท่องเที่ยวต้องมีความสนุกสนาน เพราะได้หยุดพักหรือละทิ้งตัวตนเดิมในชีวิตประจำวัน ช่วงระยะเวลาหนึ่ง
(2) ได้ความรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอื่นๆ (Education)	- “ผู้รักการแสวงหาความรู้” - การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มพูนความรู้ สร้างอำนาจการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ
(3) ทำให้มีโอกาสนั่งเวลาอยู่ครอบครัว เพื่อนที่รู้จัก และได้ทำความรู้จักกันมากยิ่งขึ้น (Relationship)	- “ผู้รักครอบครัวและกลุ่มเพื่อน” - ได้พูดคุย สื่อสาร และทำกิจกรรมสร้างสรรค์กับครอบครัวและเพื่อน ได้รู้จักตัวตนของกันและกันมากขึ้น - รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ทำให้มีพลัง มีความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต

ตารางที่ 6.1 ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย (ต่อ)

ประสบการณ์การท่องเที่ยว ของผู้สูงอายุไทย	การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย
(4) ได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ เปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตนเอง และเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน (Novelty)	- “ผู้แสวงหาความแปลกใหม่” - สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจ สื่อสารถึงความเข้มแข็งด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ - ได้ความรู้จากการเปรียบเทียบ และเป็นการเปิดโลกกว้าง
(5) ได้ไปทำบุญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Spiritual)	- “ผู้ฝึกฝนธรรมะ” - ช่วยเรื่องจิตใจ ความรู้สึก มีคำสอนของศาสนา เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต
(6) รู้สึกว่าสุขภาพกายและใจแข็งแรง (Health) รู้สึกว่ากลับไปเป็นหนุ่มสาว (Re-juvenile)	- “ผู้มีสุขภาพกายใจที่เข้มแข็ง” - สร้างสุขภาพกายจิตใจให้เข้มแข็ง เยาววัย
(7) ได้ย้อนระลึกถึงอดีต (Nostalgia)	- “ผู้ที่ชอบย้อนระลึกถึงอดีต” - มองย้อนกลับไปเห็นตัวตนของตนเองในอดีต - เป็นการฟื้นฟู รักษาความสัมพันธ์ และได้ทำกิจกรรมหรือความสนใจดั้งเดิมที่ตนเองเคยมี
(8) ฝึกปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าที่พบระหว่างการท่องเที่ยว (Adjustment)	- “ผู้ที่ยังสามารถในการปรับตัว” - ช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรม วิธีคิดและวิธีการดำเนินชีวิตประจำวัน

ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่นำเสนอไปมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เป็นการประมวลอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น มุมมอง ความรู้ ความเข้าใจที่ผู้สูงอายุมุ่งต่อการท่องเที่ยวของตนเอง ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุโดยสรุปมีรายละเอียดดังนี้ (ตารางที่ 6.1)

(1) การได้ความสนุกสนาน ความสบายใจ เพลิดเพลิน ผู้สูงอายุยังคงต้องการความสนุกสนาน ความสบายใจ แต่อาจจะไม่ได้เป็นความสนุกสนาน หรือหาว ผาดโผน กิน ดื่ม เช่นเดียวกับวัยรุ่น แต่เป็นความรู้สึกสนุกสนานจากการเปลี่ยนบรรยากาศ การทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ เพราะชีวิตประจำวันผู้สูงอายุอยู่กับบ้านหรือออกไปข้างนอกอาจจะไปในสถานที่เดิม แต่การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุไปพักค้างคืนในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคย ซึ่งสามารถสร้างประสบการณ์ที่สนุกสนานสำหรับผู้สูงอายุได้ ความสนุกสนานและเพลิดเพลินใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

(2) **การได้ความรู้ ได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ** การเรียนรู้ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุมองประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเป็นความรู้ และยังใช้ความรู้ในการสร้างอำนาจการสื่อสาร เมื่อกลับจากการท่องเที่ยว เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเด็กรุ่น วัยทำงานตอนต้น วัยทำงานตอนปลายแล้ว ผู้สูงอายุค่อนข้างจริงจังกับการได้ความรู้จากการท่องเที่ยวมากกว่าคนอื่น ๆ อาจจะเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุสามารถใช้เวลากับการท่องเที่ยวหรือการทำกิจกรรมยามว่างได้มากกว่า ผู้สูงอายุจึงมีเวลาที่จะให้ความสนใจกับกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง อีกทั้ง “ความรู้” ยังเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุนำมาใช้ในการสื่อสาร ในการบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง การไปเที่ยวของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุได้สะสมความรู้หรือเพิ่มความเชี่ยวชาญให้เพิ่มมากขึ้น เมื่อมีโอกาสพูดคุยสื่อสาร ผู้สูงอายุจึงได้ถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยวให้บุคคลอื่นได้รับรู้ การเป็นผู้มีประสบการณ์ เป็นผู้มีความรู้ เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง โดดเด่นแตกต่างจากกลุ่มคนอื่น ๆ

(3) **การอธิบายตนเองผ่านประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถาบันครอบครัวและกลุ่มเพื่อน** เป็นประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงเช่นเดียวกัน ครอบครัวคือแหล่งพลังใจในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ การไปท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุคือการได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัว และเพื่อน ได้ทำความรู้จักตัวตนของกันและกันมากยิ่งขึ้น ลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับกลุ่มวัยรุ่นที่ชอบท่องเที่ยวกับเพื่อนและแฟน เพราะการไปเที่ยว สิ่งสำคัญที่นอกเหนือจากการได้ไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ ได้เปิดโลกกว้าง ได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ แล้ว เพื่อนร่วมเดินทางเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มวัยรุ่นจึงให้ความสำคัญกับเพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วยเป็นอย่างมาก ยิ่งไปกว่านั้นสำหรับผู้สูงอายุบางส่วนอาจจะไม่ตัดสินใจไปท่องเที่ยว ถ้าหากไม่มีเพื่อนร่วมเดินทางที่สนิทสนมรู้ใจร่วมเดินทางไปด้วย เพื่อนสนิทที่จะร่วมเดินทางไปท่องเที่ยวจึงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก

(4) **การได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง ได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ เปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตนเอง และเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ** การได้ไปเห็นด้วยตนเองและสัมผัสประสบการณ์ตรงเป็นคุณลักษณะที่โดดเด่นของกิจกรรมการท่องเที่ยว ประสบการณ์ตรงจึงสร้างความรู้สึภาคภูมิใจให้กับผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นการได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตาตนเอง เป็นการสื่อสารว่าผู้สูงอายุยังคงมีความสามารถมีความเข้มแข็งในการเดินทาง การเห็นสิ่งแปลกใหม่ยังทำให้ผู้สูงอายุลดการเผชิญกับสภาวะจำเจลง ได้ทำกิจกรรมในสถานที่ใหม่ สัมผัสกับบรรยากาศที่แตกต่าง การเปรียบเทียบสถานที่ท่องเที่ยวกับบ้านเมืองของตนเอง ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ เปิดมุมมองการมองโลกที่กว้างขึ้น มีความแตกต่าง หลากหลาย อีกมากมาย เพราะฉะนั้นการได้ไปเห็นด้วยตาตนเองหรือได้รับประสบการณ์ตรงจึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพิเศษและมีความหมายมากยิ่งขึ้น

(5) **การได้ไปทำบุญ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สถานที่สำคัญทางศาสนา** เป็นอีกประสบการณ์หนึ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากกว่ากลุ่มคนอื่น ๆ จากผลการสำรวจพบเช่นเดียวกันว่ากลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาจะได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่ากลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มวัยทำงาน

(บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซ์ จำกัด, 2554) การไปท่องเที่ยวในรูปแบบนี้เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธา ความรู้สึกด้านจิตใจ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองมีที่ยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ รู้สึกว่าคุณเองได้เป็นผู้ให้ ได้บุญ ได้ความอึดใจในการเดินทาง ถึงแม้ว่าการเดินทางจะลำบากทางร่างกาย แต่ผู้สูงอายุมองข้ามปัญหาอุปสรรคเหล่านั้น เพราะมองว่าเป็นการเดินทางไปทำบุญที่ผู้สูงอายุมีความเชื่อและศรัทธา ซึ่งความเชื่อมั่นและความตั้งใจทำให้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสามารถเกิดขึ้นได้

(6) ประสบการณ์การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกตนเองมีสุขภาพกายใจแข็งแรง เพราะการเดินทางทำให้ผู้สูงอายุได้เคลื่อนไหวร่างกาย ได้เดิน ได้ออกไปยังสถานที่กลางแจ้งหรือเป็นการออกไปเห็นโลกกว้าง ผู้สูงอายุจึงรู้สึกว่ามีความเข้มแข็งทางร่างกายและจิตใจเพิ่มมากขึ้น ประสบการณ์การท่องเที่ยวรูปแบบนี้แตกต่างจากกลุ่มคนวัยรุ่นและวัยทำงานเช่นกัน เพราะวัยรุ่นและวัยทำงานอาจจะมีโอกาสได้ ออกนอกบ้านหรือได้เคลื่อนไหวร่างกายมากกว่าผู้สูงอายุอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน ทำให้อาจจะไม่ได้เน้นว่า ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมสุขภาพของตนเอง แตกต่างจากผู้สูงอายุที่รู้สึกว่าการไปท่องเที่ยวช่วยเรื่องร่างกายและจิตใจเป็นอย่างมาก

(7) การย้อนระลึกถึงอดีต เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าสำหรับผู้สูงอายุ “อดีต” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับคนสูงวัยมากกว่าคนหนุ่มสาว เพราะผู้สูงอายุผ่านช่วงระยะเวลาในการใช้ชีวิตมากกว่า การระลึกถึงอดีตผ่านการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เช่น การย้อนกลับไปยังสถานที่ที่ตนเองเคยใช้ชีวิต หรือการไปท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมเป็นเวลานาน การระลึกถึงอดีตเปรียบเสมือนกับการย้อนกลับไป ในวัยหนุ่มสาว รวมไปถึงอาจจะเป็นการรักษาหรือฟื้นฟูกิจกรรมหรือความสนใจที่ผู้สูงอายุเคยมีมาก่อนอีกด้วย อาจเรียกได้ว่าผู้สูงอายุได้ย้อนกลับไปค้นพบสิ่งที่ตนเองเคยสนใจอีกครั้ง

(8) ประสบการณ์การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ฝึกปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าที่พบระหว่างการท่องเที่ยว และเรียนรู้ที่จะนำวิธีคิดต่างๆ มาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้พบเจอกับสถานการณ์ความไม่แน่นอน พบเจอความยากลำบาก ความยากลำบากเป็นสิ่งที่ช่วยสอนให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะปรับตัว ยอมรับความเปลี่ยนแปลง ความไม่แน่นอนในชีวิต ไม่ยึดมั่นถือมั่น การท่องเที่ยวจึงเป็นมากกว่าการพักผ่อน แต่ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้การใช้ชีวิต ได้แง่คิดในการดำเนินชีวิตไปพร้อมๆ กัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเริ่มจากระดับความเพลินเพลิน สนุกสนาน ไปจนกระทั่งการได้ประสบการณ์ในเชิงความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา การเรียนรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุได้เปลี่ยนแปลงตนเอง การเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงไม่เพียงแต่เป็นการเดินทางเพื่อไปเห็นสถานที่ต่างๆ แต่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ตัวตนหรืออัตลักษณ์ผ่านการเดินทาง การท่องเที่ยวสื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีอำนาจ มีบทบาทในครอบครัว ในสังคม มีความสามารถ และถึงแม้ร่างกายจะไม่แข็งแรง ผู้สูงอายุก็มีวิธีการต่อรอง จัดการกับตนเองเพื่อที่จะสามารถพาตนเองออกไปท่องเที่ยวได้

2. การสื่อสาร อัตลักษณ์ ประสบการณ์การท่องเที่ยว และอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ

จากผลการศึกษาการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ได้นำเสนอไปทั้งหมดในบทที่ 4 บทที่ 5 และบทที่ 6 ในส่วนนี้จะเป็นการพยายามอธิบายเชื่อมโยงองค์ประกอบดังกล่าวเพื่อให้เห็นถึงอำนาจการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเปรียบเทียบการสื่อสาร อัตลักษณ์ ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับกลุ่มคนวัยอื่น โดยได้ข้อมูลการท่องเที่ยวของกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานมาจากผลการวิจัยโครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมด้านการท่องเที่ยวของชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลของบริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด (2553) และโครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยวของบริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด (2554) เช่นเดียวกัน

สำหรับการศึกษานี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์ผู้สูงอายุในบริบทการท่องเที่ยว ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ ทำให้ตระหนักได้ว่า ผู้สูงอายุยังมีความพยายามที่จะเดินทางท่องเที่ยว ทั้งนี้ผู้สูงอายุจะมีเงื่อนไขและปัจจัยในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน และเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์และการสื่อสารกับครอบครัวของตนเอง รวมไปถึงเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ การท่องเที่ยวอาจจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างอำนาจการสื่อสาร (Empowerment) ให้กับผู้สูงอายุ

อำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุจะขึ้นอยู่กับต้นทุนร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ที่ผู้สูงอายุมีด้วย ก่อนการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา มีการเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย และจิตใจ ขณะเดียวกันการจัดเตรียมวางแผนการเดินทาง การแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ จะมีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่จัดเตรียมในส่วนนี้ด้วยตนเองกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีครอบครัวเพื่อน หรือบริษัททัวร์ช่วยเตรียมการให้

ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว ผู้สูงอายุจะพึ่งพาครอบครัว เพื่อน หรือบริษัททัวร์มากกว่ากลุ่มคนวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่สามารถจัดเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผลการสำรวจที่ผ่านมายังพบเช่นเดียวกันว่าผู้สูงอายุไทยมีส่วนในการพึ่งพาบริษัททัวร์เพื่อจัดการท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงาน วัยรุ่นและวัยทำงานเป็นกลุ่มที่สามารถจัดเตรียมวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง และมีบางส่วนที่สามารถท่องเที่ยวเพียงคนเดียวได้ ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจะท่องเที่ยวกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือเป็นการท่องเที่ยวแบบหมู่คณะ ไปกับชมรมผู้สูงอายุ หรือไปกับบริษัททัวร์มากกว่าที่จะท่องเที่ยวเพียงคนเดียว

ช่วงระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ศึกษายังให้ความสำคัญสื่อสารกับเพื่อนร่วมเดินทาง และให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่ต้องเข้าร่วมระหว่างการเดินทาง เน้นการสื่อสารระหว่างบุคคล การใช้สื่อบุคคลมากกว่า ขณะที่ผลสำรวจของวัยรุ่นและวัยทำงาน ให้ความสำคัญกับเพื่อนหรือแฟนเช่นกัน แต่ก็มีกลุ่มวัยรุ่นวัยทำงานที่เน้นการเข้าถึงเทคโนโลยีระหว่างการท่องเที่ยว เน้นความสะดวกสบายในเรื่องต่างๆ และต้องใช้อินเทอร์เน็ตระหว่างการท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีกลุ่มที่ไม่เน้นความสะดวกสบาย เช่น กลุ่มที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนา จะไม่ได้คำนึงถึงความสะดวกสบาย ขอให้ได้ไปในสถานที่ที่ตนเองมีความศรัทธา

ส่วนกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานจะมีข้อแตกต่างจากผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งคือมีกลุ่มที่สามารถท่องเที่ยวแบบบุกเบิก ไปในสถานที่ใหม่ๆ ที่อาจจะไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นิยม ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาไม่ได้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปในสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ แต่ไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีข้อมูลอยู่แล้ว ไม่ได้ท่องเที่ยวแบบบุกเบิกเหมือนกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงาน ซึ่งตั้งข้อสังเกตได้ว่าเพราะผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์มามาก บางส่วนเคยท่องเที่ยวมาแล้ว ส่วนอีกเหตุผลหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าไม่สามารถไปท่องเที่ยวในสถานที่ใหม่ๆ ได้ เพราะอาจจะต้องมีการเตรียมการมากกว่าปกติ ผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนหนึ่งมีกลุ่มที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นในการท่องเที่ยว และถึงแม้จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำการท่องเที่ยว ก็ต้องใช้ระยะเวลาในการเตรียมการท่องเที่ยว เพราะต้องศึกษาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

หลังจากการท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีการพูดคุยแบ่งปันข้อมูลหรือสื่อสารประสบการณ์จากการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ศึกษาจะให้ความสำคัญการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือสื่อบุคคลมากกว่าสื่ออื่นๆ เพราะเป็นการสื่อสารที่ผู้สูงอายุเข้าถึงได้ง่าย ใกล้ชิด มีความน่าเชื่อถือสำหรับผู้สูงอายุ ขณะที่กลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน จากผลการสำรวจจะมีสัดส่วนการสื่อสารด้วยสื่อสมัยใหม่หรือสื่ออินเทอร์เน็ตมากกว่าผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามจากช่วงเวลาการศึกษา กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาเริ่มมีการใช้งานสื่อใหม่มากขึ้น ทั้งหาข้อมูล วางแผนการท่องเที่ยว และเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยว แต่ก็ยังมีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเข้าใช้งานอินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก เพื่อเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวมากนัก การสื่อสารประสบการณ์หลังจากการท่องเที่ยว จึงเป็นการแบ่งปันเรื่องราวการท่องเที่ยวที่อยู่ในโลกจริง เน้นการสื่อสารระหว่างบุคคล ใช้การสื่อสารแบบปากต่อปากมากกว่าการใช้สื่อออนไลน์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.2 เปรียบเทียบการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มวัยทำงาน

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา	กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยทำงาน
<p>การหาข้อมูล</p> <ul style="list-style-type: none"> - การแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก พึ่งพาครอบครัว เพื่อน บริษัททัวร์ ที่ช่วยจัดการท่องเที่ยว มีจำนวนมากที่สุด ไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มตัดสินใจท่องเที่ยว กลุ่มที่สอง พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนเพียงบางส่วน กลุ่มที่สาม สามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองทุกอย่าง มีคุณลักษณะของผู้นำ เป็นผู้ริเริ่มตัดสินใจท่องเที่ยว 	<p>การหาข้อมูล</p> <ul style="list-style-type: none"> - การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ส่วนใหญ่วัยรุ่นและวัยทำงานมักจะหาข้อมูลเพื่อจัดเตรียมและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง วัยรุ่นหรือวัยทำงานส่วนใหญ่ยังท่องเที่ยวกับเพื่อนหรือแฟน การแสวงหาข้อมูลอาจจะทำเป็นกลุ่มหรือเป็นทีมที่ร่วมท่องเที่ยวด้วยกัน

ตารางที่ 6.2 เปรียบเทียบการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยทำงาน (ต่อ)

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา	กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยทำงาน
<ul style="list-style-type: none"> - การหาข้อมูลเน้นการใช้สื่อบุคคลและการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีคุณลักษณะเป็นผู้นำการท่องเที่ยวมาใช้สื่อใหม่หรือสื่ออินเทอร์เน็ตมากขึ้น แต่ยังมีจำนวนไม่มากนัก 	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้สื่อของกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มวัยทำงานเน้นการใช้สมัยใหม่และสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นหลัก เพราะมีความน่าเชื่อถือ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์ จะมีอิทธิพลต่อกลุ่มวัยทำงานช่วงกลางอายุประมาณ 31-40 ปี
<p>การตัดสินใจและวางแผน</p>	<p>การตัดสินใจและวางแผน</p>
<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุจะมีผู้ช่วยตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว มีส่วนน้อยที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำจะวางแผนและตัดสินใจท่องเที่ยวด้วยตนเอง - ผู้สูงอายุมักจะท่องเที่ยวเป็นกลุ่มๆ ไม่เดินทางท่องเที่ยวคนเดียว ไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่ตนเองมีข้อมูลอยู่แล้ว มักจะไม่ไปสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่เป็นที่นิยม ไม่มีลักษณะของผู้บุกเบิกการท่องเที่ยวสถานที่ใหม่ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มวัยทำงาน สามารถตัดสินใจท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง แต่จะนิยมตัดสินใจร่วมกับกลุ่มเพื่อนที่ท่องเที่ยวด้วยกัน และวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ใช้บริการบริษัททัวร์น้อยกว่าผู้สูงอายุ - เป็นผู้ตัดสินใจและริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มท่องเที่ยวแบบ “บุกเบิกค้นหา” ที่มักจะตัดสินใจท่องเที่ยวด้วยตนเองเพียงคนเดียว บุกเบิกและไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่เป็นที่นิยมได้ เมื่อเปรียบเทียบ วัยทำงานช่วงต้นและช่วงกลางมักจะริเริ่มการท่องเที่ยวมากกว่า
<p>แรงจูงใจในการท่องเที่ยว</p>	<p>แรงจูงใจในการท่องเที่ยว</p>
<ul style="list-style-type: none"> - แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นแรงจูงใจจากตนเอง และแรงจูงใจจากคนใกล้ชิด ได้แก่ ทำบุญไหว้พระ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวและเพื่อน พักผ่อน เปิดหูเปิดตา เพลิดเพลินใจ ทำกิจกรรม และแสวงหาความรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> - วัยรุ่นและวัยเกษียณ คาดการณ์ได้ว่าเป็นเพราะความพร้อมในเรื่องเงินทองที่ทำให้สามารถเป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยวได้ <p>แรงจูงใจในการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - แรงจูงใจของวัยรุ่นและวัยทำงานมาจากเพื่อนและบุคคลใกล้ชิด โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่ท่องเที่ยวเพื่อเพื่อนและแฟน
<p>การเตรียมตัวท่องเที่ยว</p>	<p>การเตรียมตัวท่องเที่ยว</p>
<ul style="list-style-type: none"> - การเตรียมตัวท่องเที่ยว การเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกายเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด แต่ถึงแม้จะมีสุขภาพไม่แข็งแรง ผู้สูงอายุก็ต่อรองหรือจัดการตนเองให้พร้อมที่จะไปท่องเที่ยวได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - อาจจะไม่ได้มีผลการวิจัยหรือผลการสำรวจที่กล่าวถึงเรื่องการเตรียมตัวด้านสุขภาพก่อนการท่องเที่ยวของกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน เพราะยังเป็นกลุ่มที่มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง

ตารางที่ 6.2 เปรียบเทียบการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยทำงาน (ต่อ)

กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา	กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยทำงาน
<p>ระหว่างการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้สูงอายุยังเน้นการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มกับครอบครัว เพื่อน และใช้บริการบริษัททัวร์ เน้นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวแบบพักผ่อน ไม่เน้นทำกิจกรรมแบบผจญภัยหรือสมบุกสมบันมากนัก - ระหว่างการเดินทางผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสาร เป็นผู้ตัดสินใจ แนะนำ สั่งสอน รับฟังปัญหา และสามารถมีบทบาทเป็นผู้นำด้านจิตใจให้กับลูกหลานได้ เน้นการสื่อสารระหว่างบุคคล <p>การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว หรือการแบ่งปันประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เน้นการสื่อสารระหว่างบุคคลในโลกจริงมากกว่าโลกออนไลน์ 	<p>ระหว่างการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัยรุ่นและวัยทำงานท่องเที่ยวได้หลากหลาย สามารถท่องเที่ยวได้สมบุกสมบันมากกว่าผู้สูงอายุ ไม่มีเงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายมาเป็นข้อจำกัด - กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานที่ท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับเพื่อนและแฟน จะเน้นความสนุกสนาน กระชับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อนที่ท่องเที่ยวด้วยกัน ไม่มีบทบาทของการตัดสินใจ แนะนำ หรือสั่งสอน <p>การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานที่เน้นการท่องเที่ยวแบบสะอาด ปลอดภัย และทันสมัย (Safety Techie) จะเน้นการเข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตระหว่างการท่องเที่ยว เพื่อแบ่งปันเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองผ่านสื่อสังคมออนไลน์

จากการศึกษาในครั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาที่ผ่านมา ข้อแตกต่างคือผู้สูงอายุไม่ได้เป็นผู้พึ่งพาผู้อื่นหรือใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุเริ่มให้ความสำคัญกับการใช้สื่อใหม่มากขึ้น และมีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะของผู้นำ จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากครอบครัวหรือเพื่อนเพียงอย่างเดียว การที่ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาเริ่มใช้สื่อใหม่มากขึ้น เพราะส่วนใหญ่ยังเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงตอนต้น อายุ 60-69 ปี ซึ่งเมื่อย้อนกลับในช่วงวัยที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นหนุ่มสาวหรืออยู่ในวัยทำงาน เทคโนโลยีใหม่หรืออินเทอร์เน็ตเริ่มเข้ามามีบทบาทในการทำงานมากขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนได้เรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเหล่านี้มาบ้างแล้ว

การศึกษาครั้งนี้ยังมีจุดแตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมาคือขยายขอบเขตการศึกษาการสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุให้เห็นกระบวนการท่องเที่ยวทั้งระบบ การเตรียมตัวก่อนไปท่องเที่ยว ระหว่างการไปท่องเที่ยว และหลังจากสิ้นสุดการท่องเที่ยว ในแต่ละช่วงระยะของการศึกษาทำให้เห็นการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่หลากหลาย ทำให้สามารถจัดกลุ่มคุณลักษณะหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดย

ใช้เกณฑ์จากวิธีการสื่อสาร อำนาจ และอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยสามารถแบ่งกลุ่ม “ผู้สูงอายุท่องเที่ยว” ออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนในการท่องเที่ยวทั้งหมด กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนเพียงบางส่วน และกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำ สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นแต่ละกลุ่มสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแตกต่างกัน ขณะเดียวกันก็ยังมีบางส่วนที่เชื่อมโยงกัน

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาครอบครัวและเพื่อนในการท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อนเป็นหลัก โดยมีครอบครัวทำหน้าที่จัดการ แสวงหาข้อมูลข่าวสาร เตรียมการทุกอย่างให้กับผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นอำนาจการแสวงหาข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองจึงมีค่อนข้างน้อย ระหว่างการท่องเที่ยว ครอบครัวเป็นผู้นำการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะเป็นผู้นำทางด้านจิตใจให้กับลูกหลาน เน้นการสื่อสารด้วยสื่อบุคคล บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ก่อนการท่องเที่ยวจะมีบทบาทเป็นผู้รับสารมากกว่าผู้ส่งสาร ในขณะที่ระหว่างการท่องเที่ยว บทบาทการเป็นผู้ส่งสารอาจจะมีเพิ่มมากขึ้นในแง่ของการให้คำแนะนำ ตักเตือนให้ลูกหลานระมัดระวังในการเดินทาง แต่ไม่ได้เป็นผู้นำหรือผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว หลังจากการท่องเที่ยวบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุก็สามารถเป็นผู้ส่งสารคือเป็นผู้เผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารแบบปากต่อปากเป็นหลัก

สำหรับพฤติกรรมกรการท่องเที่ยว ถ้ามีคนดูแลจัดการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ถึงจะตอบตกลงตัดสินใจไปท่องเที่ยว ไม่ได้วางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง อาจจะเป็นได้ทั้งผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและไม่แข็งแรงมากนัก แต่พร้อมที่จะไปท่องเที่ยว ด้านการเงิน มีรายได้ของตนเองหรือลูกหลานช่วยดูแลเรื่องเงินทอง เคยใช้บริการทัวร์ในการท่องเที่ยว โดยลูกหลานเป็นคนจัดหา ตัดสินใจในการเลือกทัวร์ให้ ไม่ได้เดินทางท่องเที่ยวเพียงคนเดียว ภูมิหลังของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ อาจจะเคยทำงาน ไม่ได้เดินทางบ่อยนัก แต่ผู้สูงอายุสามารถเดินทางไปที่ต่างๆ ที่ตนเองคุ้นเคยในชีวิตประจำวันได้ ผู้สูงอายุบางคนรู้สึกหวาดกลัวการเดินทางไกล การใช้จ่ายยานพาหนะที่ตนเองไม่คุ้นเคย ต้องมีคนนำทาง ช่วยแนะนำเส้นทาง ช่วยพาไป จึงจะสามารถเดินทางได้ ลูกหลานจึงเป็นตัวเชื่อมให้กับผู้สูงอายุในการพาผู้สูงอายุออกมาสู่พื้นที่การท่องเที่ยว หลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมักเลือกที่จะบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง ผ่านการพูดคุยกันภายในครอบครัวหรือเฉพาะกับเพื่อนที่สนิทสนม จะไม่ใช่สื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อใหม่ในการบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยว ลูกหลานจะเป็นผู้ช่วยถ่ายรูปให้ระหว่างท่องเที่ยว และนำเรื่องราวการท่องเที่ยวไปเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเน้นการไปพักผ่อน เปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน ได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวเป็นหลัก จากคุณลักษณะของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ได้หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ทำให้อาจจะมียังอำนาจการสื่อสารน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มผู้สูงอายุที่จะกล่าวถึงต่อไป

อย่างไรก็ตามยังมีผู้สูงอายุที่สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เคยพาลูกเที่ยวเมื่อสมัยหนุ่มสาว แต่เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเลือกที่จะให้ลูกหลานเป็นคนจัดการทุกอย่างให้มากกว่า ดังนั้นอาจจะดูเหมือนว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีอำนาจการสื่อสารน้อย แต่อำนาจจากสถานะของความเป็นผู้สูงอายุและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุด้านสังคมยังคงมีอยู่ ผู้สูงอายุยังคงได้รับการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลานและครอบครัวจัดการพาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว การปล่อยให้ลูกหลานได้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว เป็นเสมือนการเปิดโอกาสให้ลูกหลานได้มีโอกาสตอบแทนบุญคุณผู้สูงอายุ

เพราะฉะนั้นการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของครอบครัวเป็นหลัก ลูกหลานคือผู้ที่มีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ จัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตอบแทนผู้สูงอายุที่ได้เลี้ยงดูตนเองมาตลอด จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงประโยคซ้ำๆ ที่ว่า ลูกหลานดูแลดีทุกอย่าง ช่วยจัดการท่องเที่ยว ดูแลเรื่องเงินทอง ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลมีความภาคภูมิใจที่เมื่อเวลาไปท่องเที่ยว ลูกหลานเป็นคนดูแลตนเองเป็นอย่างดี อีกทั้งผู้สูงอายุก็ไม่เรียกร้องให้ลูกหลานจัดการท่องเที่ยวให้ตนเอง ขึ้นอยู่กับเวลาและโอกาสที่เหมาะสม ทำให้เห็นได้ว่าอำนาจการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงยังมีไม่มากนัก แต่อำนาจและอัตลักษณ์ของความเป็นผู้สูงอายุที่ต้องได้รับการยกย่อง ดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวยังมีอยู่ไม่แตกต่างจากผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนในการท่องเที่ยวเพียงบางส่วน

ผู้สูงอายุสามารถดูแลจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้บางส่วน แต่จะให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมเดินทาง ชอบเดินทางท่องเที่ยวเป็นกลุ่มหรือหมู่คณะ การแสวงหาข้อมูล ติดต่อประสานงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงทำเฉพาะส่วนที่ตนเองสามารถทำได้ สามารถใช้สื่อหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออินเทอร์เน็ต แต่ผู้สูงอายุเลือกที่จะเน้นการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารกลุ่มเป็นหลัก อำนาจการสื่อสารจึงไม่ได้มีอย่างเต็มที่ ผู้สูงอายุไม่ได้มีลักษณะของการผู้นำการท่องเที่ยว ไม่ได้เป็นผู้วางแผนการท่องเที่ยว บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุจึงเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารใกล้เคียงกัน

เพราะฉะนั้นการตัดสินใจไปท่องเที่ยวและการวางแผนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะมีส่วนแสดงความคิดเห็น แต่จะพึ่งเสียงครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วยกัน ไม่ได้มีบทบาทการตัดสินใจหลัก ถ้ามีคนชักชวนก็จะไปท่องเที่ยว แต่หากไม่มีผู้ชักชวนก็ไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยว ต้องมีครอบครัวหรือมีกลุ่มเพื่อนเป็นคนชักชวน ผู้สูงอายุถึงจะไปท่องเที่ยว ในกรณีที่เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะร่วมไปท่องเที่ยว ชอบไปท่องเที่ยวกับหมู่คณะ ไม่ชอบท่องเที่ยวคนเดียว แต่จะไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้นำหรือผู้ประสานงานจัดเตรียมการท่องเที่ยวให้กับเพื่อนสมาชิก แต่สามารถช่วยเหลือติดต่อประสานงานได้ในเฉพาะส่วนที่ตนเองมีเครือข่าย ดูแลเพื่อน ให้ข้อมูลแก่เพื่อนที่ท่องเที่ยวได้ ภูมิหลังของผู้สูงอายุอาจจะเคยมีประสบการณ์การทำงานและการเดินทางท่องเที่ยวมาก่อน มีกลุ่มเพื่อนที่ร่วมท่องเที่ยวกันประจำตั้งแต่สมัยหนุ่มสาวต่อเนื่องมาจนถึงวัยสูงอายุ หรือเป็นกลุ่มเพื่อนที่รู้จักกันเมื่อตอนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ เป็นเพื่อนใกล้ชิด

บ้าน เพื่อนที่ร่วมทำกิจกรรมออกกำลังกายร่วมกัน การมีเพื่อนที่ท่องเที่ยวหรือที่ท่องเที่ยวที่คุ้นเคย ทำให้โอกาสที่จะได้รับการชักชวนไปท่องเที่ยวจากเพื่อนมีเพิ่มมากขึ้น หลังจากการท่องเที่ยวก็อาจจะมีพูดคุยสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเอง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และชวนกันท่องเที่ยวในครั้งต่อไป ดังนั้นหลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มเน้นการสื่อสารระหว่างบุคคลมากกว่าการสื่อสารในรูปแบบอื่นๆ ประสบการณ์การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัวหรือเพื่อนมากขึ้น ได้สร้างสรรค์และทำกิจกรรมร่วมกัน

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจากประเด็นการหาข้อมูลหรือการสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือ หาข้อมูล ช่วยวางแผนการท่องเที่ยวได้ แต่ไม่ได้มีลักษณะของผู้นำ ไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจ แต่ช่วยเหลือในการติดต่อหากว่าตนเองมีเพื่อนหรือเครือข่ายคนรู้จักที่อยู่พื้นที่ท่องเที่ยวที่ตนเองต้องการไป ทำให้เห็นได้ว่าอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุยังคงมีอยู่ แต่ไม่ได้มากหรือน้อยเกินไป อยู่ในระดับปานกลางที่สามารถช่วยติดต่อประสานงานเรื่องการจัดการท่องเที่ยวได้ สังเกตได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มที่มีอำนาจการสื่อสารปานกลางจะเน้นการท่องเที่ยวแบบเป็นกลุ่ม เพื่อที่ตนเองจะได้พึ่งพา แบ่งปัน หรือสร้างอำนาจจากการสื่อสารร่วมกับหมู่คณะที่ตนเองร่วมท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจะเกิดความสุขสนุกสนานสำหรับผู้สูงอายุก็ต่อเมื่อได้แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกับครอบครัว เพื่อนสนิท การที่ผู้สูงอายุท่องเที่ยวเป็นกลุ่มอำนาจการสื่อสารหรือต่อรองในการจัดการท่องเที่ยวก็เพิ่มมากขึ้น

ข้อสังเกตสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้แตกต่างจากกลุ่มแรกตรงที่อาจจะเน้นหนักที่การเดินทางร่วมกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว เป็นคู่สามีภรรยาที่ร่วมท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนของตนเองหรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุจากชมรมผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวจึงเป็นพิธีกรรมที่เน้นการพบปะสังสรรค์ระหว่างเพื่อน ได้เดินทางร่วมกับเพื่อนที่รู้จัก สถานะ และอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เดินทางกับเพื่อนจึงอาจจะเป็นอิสระมากกว่า ผู้สูงอายุสามารถปลดปล่อย เป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ เพื่อนมีบทบาทสำคัญในการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุจะตัดสินใจ วางแผนการท่องเที่ยว แสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากสื่อต่างๆ ด้วยตนเอง ผู้สูงอายุเน้นใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูลเบื้องต้น เช่น ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ของสถานที่พักหรือการติดต่อประสานงานเรื่องยานพาหนะสำหรับเดินทาง ในบางกรณีอาจจะต้องมีการจองที่พักผ่านทางอินเทอร์เน็ต ผู้สูงอายุก็สามารถทำได้ แต่ผู้สูงอายุก็ยังคงให้ความสำคัญกับการโทรศัพท์ติดต่อประสานงานด้วยตนเองกับเจ้าหน้าที่ด้วยตนเอง ถ้าหากเป็นการท่องเที่ยวในประเทศ เพราะฉะนั้นลักษณะเด่นของผู้สูงอายุกลุ่มนี้คือสามารถติดต่อสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทุกอย่างด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือ ไม่จำเป็นต้องมีตัวแทน สามารถเรียนรู้ ศึกษาข้อมูลด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าอาจจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้บ้าง ถ้าเป็นการติดต่อโดยใช้ช่องทางใหม่ๆ ที่ตนเองไม่คุ้นเคย และอาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการ

วางแผนการท่องเที่ยวที่ยาวนานกว่าคนอื่น ๆ แต่ผู้สูงอายุมีความชอบที่จะทำทุกอย่างด้วยตนเองมากกว่าให้บุคคลอื่นจัดการแทนให้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุสามารถยังคงรักษาอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง มีความพยายามที่จะทำทุกอย่างด้วยตนเองไว้ได้

ผู้สูงอายุจึงมีอำนาจการสื่อสารค่อนข้างมาก ทั้งก่อนไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว มีความเป็นผู้นำในการท่องเที่ยว เพื่อนร่วมเดินทางให้การยอมรับ มีแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่มาจากตนเอง มีความพร้อมในด้านร่างกาย สุขภาพแข็งแรง มีแนวโน้มที่จะดูแลสุขภาพของตนเอง มีความพร้อมด้านจิตใจ ด้านสังคมและเศรษฐกิจ มีรายได้เป็นของตนเองหรือมีลูกหลานช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอ เคยเดินทางท่องเที่ยวเกือบทุกรูปแบบ เช่น พาทครอบครัวและเพื่อนไปเที่ยว อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของชมรม สมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และอยู่ในกลุ่มที่มีบทบาทเป็น “ผู้นำ” ไม่หวาดกลัวการท่องเที่ยว และถ้าหากต้องไปท่องเที่ยวในสถานที่ไม่คุ้นเคย การเลือกเดินทางกับทัวร์ ผู้สูงอายุหาข้อมูลบริษัททัวร์ด้วยตนเอง ศึกษาข้อมูลอย่างละเอียด สอบถามคนที่เคยเดินทางไปมาแล้วก่อนการตัดสินใจ

ภูมิหลังของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ อาจจะเคยมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับคนหนุ่มมาก รับราชการหรือทำธุรกิจส่วนตัว เคยมีประสบการณ์การเดินทาง อาจจะเคยเดินทางอยู่เสมอในช่วงที่ยังทำงานประจำ รวมไปถึงมีประสบการณ์การท่องเที่ยว แต่อาจจะรู้สึกว่ระหว่างทำงาน ตนเองไม่ได้ท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ชอบทำกิจกรรม มีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้ากับคนได้ง่าย มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว อาทิ สามารถวางแผนการท่องเที่ยวได้ ขับรถท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ รู้จักเส้นทาง ใช้บริการรถสาธารณะได้ ไม่หวาดกลัวการเดินทางคนเดียว มีความรู้ด้านภาษา พร้อมทั้งจะศึกษาหาความรู้ในสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เป็นคนทันสมัย ไม่ปฏิเสธการใช้เทคโนโลยี แต่เลือกใช้ให้เหมาะกับตนเอง ผู้สูงอายุมองว่าประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยวมีความหมายลึกซึ้ง เช่น ได้ความรู้ ได้เปรียบเทียบกับสิ่งที่พบ ได้ย้อนระลึกถึงอดีต ได้ฝึกปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าที่พบเจอ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง มีอำนาจการสื่อสารสูง ความสามารถการสื่อสาร การหาข้อมูล การใช้สื่อ การวางแผนการท่องเที่ยว และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ทำได้ไม่แตกต่างจากคนวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงาน

การท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการ ความชอบ ความสมัครใจที่ชัดเจนกว่าผู้สูงอายุสองกลุ่มแรก และตัวผู้สูงอายุเองก็มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวโดยไม่ต้องพึ่งพาบุคคลอื่นมากนัก แต่ในทางกลับกันผู้สูงอายุกลับเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือแนะนำผู้อื่นในการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่ผู้สูงอายุให้ความจริงจังค่อนข้างมาก มีความจริงจังในการติดต่อสื่อสารประสานงานเรื่องการท่องเที่ยว เพราะการไปท่องเที่ยวเข้ามาทดแทนบทบาทหน้าที่การทำงานที่ผู้สูงอายุเคยมี ในช่วงวัยสูงอายุ ผู้สูงอายุมีเวลามากขึ้น ถึงแม้จะยังคงมีงานที่ต้องรับผิดชอบอยู่ แต่ภาระงานต่างๆ ค่อยลดลง ผู้สูงอายุมีเวลาเป็นของตนเอง ทำให้สามารถทุ่มเทเวลา และจริงจังกับการไปท่องเที่ยวได้มากกว่าแต่ก่อน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีการอำนาจการสื่อสารที่สูงและมีสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพของตนเอง และมีความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

สรุป ลักษณะของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวทั้ง 3 กลุ่ม ทำให้เห็นได้ว่า อำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุในบริบทเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีแตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่ครอบครัวจัดการท่องเที่ยวให้ ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้มีอำนาจ ไม่ได้มีความสามารถในการแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจให้กับลูกหลาน ครอบครัว

ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังต้องพึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนบางส่วน มักจะเน้นให้ความสำคัญกับความเห็นในกลุ่มครอบครัวหรือเพื่อนที่ตนเองร่วมท่องเที่ยวด้วย อำนาจการสื่อสารจึงไม่ได้มีมากนัก ตนเองไม่ได้เป็นผู้เริ่มการท่องเที่ยว แต่ก็ไม่ได้พึ่งพาครอบครัวทุกอย่าง สามารถให้ความช่วยเหลือ ติดต่อสื่อสารข้อมูลการท่องเที่ยวในส่วนที่ตนเองมีเครือข่ายเพื่อนที่รู้จักได้เช่นกัน

ส่วนผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำ จัดการท่องเที่ยวได้ หาข้อมูล ติดต่อสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้ จะมีอำนาจการสื่อสารมาก ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ ในระหว่างการท่องเที่ยวก็สามารถให้คำแนะนำ ให้ข้อมูล รู้จักวิธีการติดต่อประสานงานเพื่อให้การท่องเที่ยวดำเนินไปได้ ให้การดูแลครอบครัวและเพื่อนได้ เมื่อกลับจากการท่องเที่ยว การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ กลุ่มที่เป็นผู้นำมักจะคิดวิเคราะห์การท่องเที่ยวของตนเองอย่างลึกซึ้ง อาจจะไม่ได้มองว่าการท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเรียนรู้ การค้นหาตัวตน จิตวิญญาณ รวมไปถึงก่อให้เกิดการพัฒนาตนเองได้

ดังนั้นอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงมี 2 สถานะ ได้แก่ เป็นเครื่องมือสื่อสารหรือแสดงออกถึงอัตลักษณ์ และเป็นเครื่องมืออภิวรรักษ์อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ซึ่งสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ทั้งด้านที่อ่อนแอและเข้มแข็ง แต่ผู้สูงอายุมีความพยายามใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งมากกว่าอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.3 อำนาจการสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

กลุ่มผู้สูงอายุ	การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	อำนาจการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาครอบครัวและเพื่อนในการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีบทบาทการสื่อสารหรือเตรียมการท่องเที่ยว - ใช้สื่อบุคคล และเน้นการสื่อสารระหว่างบุคคล - การตัดสินใจ แรงจูงใจ การวางแผน และการเตรียมตัว ขึ้นอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อน - ไม่เดินทางท่องเที่ยวคนเดียว - ประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นการไปเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจมากที่สุด 	<p>อำนาจการสื่อสารและจัดการท่องเที่ยวมีน้อย เพราะมีผู้ดูแลจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ แต่จะมีอำนาจด้านเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับลูกหลานระหว่างท่องเที่ยว</p>

ตารางที่ 6.3 อำนาจการสื่อสาร (Empowerment) เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ (ต่อ)

กลุ่มผู้สูงอายุ	การสื่อสาร อັตลักษณ์ และประสบการณ์การ ท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ	อำนาจการสื่อสารที่ เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพา ครอบครัวหรือเพื่อน ในการท่องเที่ยวเพียง บางส่วน	<ul style="list-style-type: none"> - มีบทบาทการสื่อสารพอสมควร แต่เน้นการทำตามหรือฟังความคิดเห็นครอบครัวหรือกลุ่มที่ร่วมท่องเที่ยวด้วยเป็นหลัก - ใช้สื่อบุคคลและสื่ออื่นๆ ประกอบกันในการติดต่อเรื่องการท่องเที่ยว - การตัดสินใจ แรงจูงใจ การวางแผน และการเตรียมตัว ยังขึ้นอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อน - ไม่เดินทางคนเดียว มีส่วนในการออกความคิดเห็นเกี่ยว แต่ไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้นำ - ประสบการณ์การท่องเที่ยว เน้นการได้ใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มที่ไปท่องเที่ยวด้วยกัน 	อำนาจการสื่อสารและจัดการท่องเที่ยว มีปานกลาง เพราะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและช่วยติดต่อสื่อสารประสานงานการท่องเที่ยวบางส่วน
กลุ่มผู้สูงอายุที่มี คุณลักษณะของผู้นำ การท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - มีบทบาทการสื่อสารมาก เป็นผู้นำ ได้รับการยอมรับจากครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน - ใช้สื่อหลากหลายและมีความสามารถในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต รวมไปถึงอาจจะมีสถานะหรือมีอำนาจของความเป็นผู้สูงอายุ ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ที่ได้รับการยอมรับ ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปด้วยสะดวก - มีภูมิหลังหน้าที่การงานดี มีการศึกษาดี มีประสบการณ์การท่องเที่ยวก่อนเข้าวัยสูงอายุ - การตัดสินใจ การวางแผน การเตรียมตัวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทำด้วยตนเองทั้งหมด - ศึกษาข้อมูลใหม่ๆ อยู่เสมอ ดูแลสุขภาพ สนใจเรื่องเทคโนโลยี สามารถถ่ายรูปได้ - สามารถท่องเที่ยวคนเดียวได้ - ประสบการณ์การท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้ การค้นหาตัวตน จิตวิญญาณ ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ 	อำนาจการสื่อสารและการจัดการท่องเที่ยว มีมาก มีความพร้อมในการท่องเที่ยว ให้คำแนะนำในการท่องเที่ยวได้

3. ความตั้งใจในอนาคตเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษา

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ให้ข้อมูล ยังมีความตั้งใจที่จะเดินทางท่องเที่ยว โดยมีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความพร้อมด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงอำนาจการสื่อสารและอำนาจในการจัดการท่องเที่ยวดังที่กล่าวไป ผู้สูงอายุกลุ่มที่มีแนวโน้มจะมีแผนการไปท่องเที่ยวได้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ คือกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง จัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้จัดการท่องเที่ยวจึงต้องรอการตัดสินใจจากครอบครัว แผนการท่องเที่ยวจึงไม่ได้มีให้เห็นชัดเจน

กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง จะต้องพึ่งพาลูกหลาน หากลูกหลานไม่มีเวลาพาไปท่องเที่ยวมากนัก เพราะต้องทำงาน ถ้ามีฐานะดี ผู้สูงอายุอาจจะใช้วิธีการให้ลูกหลานเลือกซื้อทัวร์ เพื่อที่ตนเองจะสามารถไปท่องเที่ยวได้ โดยที่มีบริษัททัวร์ช่วยดูแลจัดการท่องเที่ยวให้ เพราะฉะนั้นกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงอาจจะไม่มีแผนการท่องเที่ยวในอนาคตที่ชัดเจน แต่ต้องขึ้นอยู่กับว่าจะมีครอบครัวหรือมีผู้ช่วยเหลือที่เป็นผู้จัดการท่องเที่ยวให้หรือไม่ หากมีลูกหลานคอยดูแล ก็จะสามารถไปท่องเที่ยวได้ แต่ถ้าไม่มีลูกหลานหรือไม่มีเพื่อนชักชวนไปท่องเที่ยว ก็จะไม่สามารถท่องเที่ยวด้วยตนเองได้

ยายอยากไปเห็นสถานที่อื่นๆ แต่ไม่มีคนพาไป ลูกๆ ไม่มีเวลาพาไป เขาทำงานกัน ทำงานทุกวัน หยุดแต่วันอาทิตย์วันเดียว ได้อาศัยไปกับเพื่อนกับฝูงที่คอเดียวกัน

(ดอกไม้ ปิ่นชัยโย, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2556)

อยากให้ลูกพาไป ดูข่าวบ้างที่มีการบอกว่าพาไปเที่ยววันนั้นวันนี้ เราก็ออยากไป แต่ไม่เคยขอให้ลูกพาไป ยกเว้นว่าเขาพาไปเอง เราก็จะไป แล้วแต่ลูก ถ้าเขาไม่พา ก็ไม่บ่น ไม่ถาม ไม่ทัก แต่ถ้าเขาจะพาไปไหนก็ไป ไม่มีไม่ยอมไป เขาชวนเราก็จะไปทุกครั้ง ที่อื่นเราไม่ค่อยไป เราชอบไปวัด

(อบ พรหมหอม, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2556)

การติดต่อสื่อสารเพื่อที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มที่ต้องพึ่งพาลูกหลานจึงไม่ได้มีอย่างเต็มที่ ขึ้นอยู่กับช่วงเวลา โอกาสที่เหมาะสม การเดินทางท่องเที่ยวหนึ่งครั้งของผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะมีเป้าหมายที่หลากหลาย ไปเยี่ยมญาติ ไปงานบุญ งานประเพณี ไปช่วยงานต่างๆ และถือโอกาสท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กันด้วย โอกาสเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุได้ออกจากบ้านไปท่องเที่ยวมากขึ้น เพราะฉะนั้นแผนการท่องเที่ยวในอนาคตจึงขึ้นอยู่กับลูกหลาน เครือญาติ เป็นหลัก

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถวางแผนการท่องเที่ยว และแสวงหาวิธีการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งพารอบครัวหรือลูกหลาน จะมีแผนการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ค่อนข้างจะเป็นผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มผู้นำการท่องเที่ยว มีทีม มีกลุ่มเพื่อนที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวกันอยู่เป็นประจำ อีกทั้งยังมีความพร้อมด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ มีฐานะทางเศรษฐกิจที่พร้อมจะท่องเที่ยว

ยังอยากไปเที่ยวอยู่ตลอดเรื่อยๆ ตั้งไว้ว่า 70 แต่ยังไม่ยอมรับ ถ้าไม่ไหวคงต้องหยุด

(สมบัติ มามีเกตุ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2556)

ถ้ายังมีแรงอยู่จะไปเที่ยวตลอด แผนการข้างหน้าก็คือไปเวียงเชียงรุ่ง เชียงราย ไปทอดกฐิน เราเป็นผู้นำ เป็นประธาน มีโครงการไปสามเหลี่ยมทองคำ ไปแม่สาย ไหว้พระ ซ็่อของ จะไปกันหลังออกพรรษา ไปแน่นอน ไปรถตุ๊กกัน ยังไปได้ トラบไตที่ยังแข็งแรง เรายังดูแลตัวเอง

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2556)

ความตั้งใจยังอยากไปเที่ยวอยู่ อยากไปญี่ปุ่น เพราะเรายังไม่เคยไป อเมริกาเคยไปมาแล้ว ไปอยู่มาสิบกว่าปี ไปเป็นกูกุอาหารไทย

(สมคิด สุขสันต์, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2556)

สังเกตได้ว่าการมีแผนการไปท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีตระหนักถึงการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง โดยมีเป้าหมายในการใช้ชีวิตมากขึ้น อาทิ เป้าหมายดูแลสุขภาพให้พร้อมสุขภาพร่างกายให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว เป้าหมายในการเก็บออมเงินสำหรับท่องเที่ยว เช่น ประโยคที่ผู้สูงอายุกล่าวว่า “ยังไปได้ トラบไตที่ยังแข็งแรง” แสดงให้เห็นว่าเงื่อนไขเรื่องสุขภาพมีความสำคัญสำหรับการวางแผนการท่องเที่ยวในอนาคต

อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุอาจจะต้องรองรับการปรับเปลี่ยนวิธีการการท่องเที่ยวของตนเองให้เหมาะกับอายุที่มากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของสุขภาพร่างกาย ถ้ายังมีสุขภาพแข็งแรงก็ยังสามารถเดินทางไกลได้ การปรับเปลี่ยนหรือต้องรองรับวิธีการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุบางส่วน เช่น ท่องเที่ยวในประเทศมากกว่าต่างประเทศ หลีกเลี่ยงการไปท่องเที่ยวที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางนานๆ ต้องมีเพื่อนร่วมเดินทางด้วย ไปเป็นหมู่คณะ ไปกับกรุ๊ปทัวร์ที่มีการอำนวยความสะดวกเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องที่พัก การรับประทานอาหาร ยานพาหนะที่จะเดินทางอย่างครบถ้วน เป็นต้น พยายามจัดการการเดินทางให้เหมาะสมกับเงื่อนไขที่ตนเองมีจึงเป็นสิ่งที่คุณสูงอายุให้ความสำคัญมาก

หลังจากเกษียณบำนาญมาตลอด ความตั้งใจจากนี้จะเดินทางไปเรื่อยๆ เท่าที่กำลังทรัพย์ กำลังกายจะไปได้ สำหรับต่างประเทศมีโปรแกรมไปรัสเซีย เดือนตุลา พอหมดจากรัสเซีย คงไม่มีโปรแกรมต่างประเทศ แต่ในประเทศยังเดินทางได้เรื่อยๆ ถ้ามีเวลาไปกับลูก ไปกับครอบครัว ตอนนี้เรียกว่าสมบูรณ์แล้ว ไม่ได้อยากไปไหนแล้ว เพราะเราไปมามาก

(เพ็ญศิริ ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

ตอนนี้ก็ไม้ออกว่าจะไปที่ไหน แต่จะไม่เที่ยวต่างประเทศแล้ว ไปที่ไหนถ้ามีเวลาว่าง จังหวะพอดี จะไป เที่ยวตามฤดูกาล หนาวจะไปเที่ยวทางเหนือ หนาวร้อนไปเที่ยวทะเล หรือถ้าไม่เที่ยวทะเล จะเที่ยวรอบๆ จังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี เพชรบุรี วังน้ำเขียว เขาใหญ่ ไกลๆ

(สังัด ไทยแท้, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556)

สำหรับผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวค่อนข้างมาก ตั้งแต่สมัยวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงาน ความตั้งใจหรือแผนการท่องเที่ยวอาจไม่ได้มีอย่างชัดเจน ไม่ได้การวางแผนไว้ล่วงหน้าในแต่ละปี ขึ้นอยู่กับเวลาและโอกาสที่เหมาะสม เพราะตนเองได้เดินทางมามากแล้ว รู้สึกว่าการเดินทางเป็นสิ่งที่คุ้นเคย สามารถที่จะจัดการวางแผนการเดินทางได้ด้วยตนเอง การเดินทางท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะ การย้อนกลับไปยังสถานที่ท่องเที่ยวที่ตนเองเคยไปผ่านมาแล้ว เป็นการทวนระลึกความหลังหรือต้องการที่จะ เห็นความเปลี่ยนแปลง การไปท่องเที่ยวช่วงวัยสูงอายุกับช่วงวัยทำงานจึงเป็นความรู้สึกที่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าจะได้เดินทางและท่องเที่ยวควบคู่กันไปในช่วงวัยทำงานมามากแล้ว แต่ผู้สูงอายุยังคงต้องการที่จะ ไปท่องเที่ยวในช่วงวัยสูงอายุ ทำให้รู้สึกว่าตนเองได้ใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย

ถ้ามีโอกาสก็จะไป ทีมที่ไปดี เราก็จะไป สถานที่ไปเที่ยว เราสามารถไปได้โดยไม่เดือดร้อนมาก เราก็จะไปเป็นปกติ เหมือนที่เราเคยไปมา ในประเทศไทยเราไปมาแล้วทุกจังหวัด ไปราชการมากสมัยทำงาน ไปมาแล้วทุกจังหวัด แต่ไปอีกก็ได้ จะได้ว่า ฌ ตอนนั้น กับตอนนี้ที่ได้ไปอีกมีอะไร เปลี่ยนแปลงไปบ้าง

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

ถ้ามีโอกาสจะไป แต่ไม่ค่อยมีแผนว่าปีนี้จะไป ไม่เหมือนกับบางครอบครัว เพื่อนๆ บางคนเขาจะมีแผนว่าปีนี้จะไปไหน เขาจะตั้งงบประมาณของเขาไว้เลย แต่ของพ่อไม่มี อาจจะไม่รวยพอหรือเปล่า สตางค์มีไม่มากนัก ไม่กล้าจะไปคิดแบบนั้น อีกอย่างคือหรืออาจจะเป็นเพราะเราไปมาเยอะแล้ว ในการรับราชการ ผนวกกับการไปเที่ยว

(ชุมพล เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

เชื้อไหมพ้อไปมาทั่วโลกแล้ว แต่มีสองประเทศที่ยังไม่เคย เชื้อไหม คัมบอดีเย เมียร์มาร์ ไม่เคยไปเลย อยากไป เวียดนามนี่เคยไปมา 4-5 ครั้ง ตอนนี้งานไปประมาณ 10 กว่าปี อยากจะไปเวียดนาม ประเทศคิวไลซ์ไม่อยากจะไปแล้ว อยากจะหันไปทิศทางพวกนี้มากกว่า

(สงคราม ไกรสนธิ, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

นอกเหนือจากนี้ ความตั้งใจในอนาคตของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว อาจจะมีผู้สูงอายุบางส่วนที่ไม่ได้เน้นว่าต้องไปท่องเที่ยวในประเทศที่มีความสะดวกสบายเพียงอย่างเดียว ประเทศที่ยังมีสภาพบ้านเมืองที่เป็นธรรมชาติ เหมือนได้เดินทางย้อนกลับไปในยุคอดีต เป็นประเทศที่มีเสน่ห์ นำไปท่องเที่ยวเช่นกัน การท่องเที่ยวในประเทศที่ไม่ได้มีความทันสมัย มีความยากลำบากในการเดินทางบ้างเล็กน้อย ผู้สูงอายุไม่ได้มองว่าเป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยวมากนัก เพราะฉะนั้นไม่ว่าผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวในรูปแบบใด ปัจจัยสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวคือสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง จิตใจที่พร้อมจะท่องเที่ยว และปัจจัยด้านเงินทองที่มีความสำคัญ ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวดำเนินไปได้

ใจมันอยากไป แต่สังขารมันไม่สะดวกเหมือนก่อนแล้ว ถ้าไปกับกลุ่มเพื่อนฝูงมากๆ สะดวกๆ จะไป แต่ถ้าต้องไปขึ้นรถเอง หรือช่วยตัวเองมากๆ ไม่ไหวแล้ว

(ทวี พูลผล, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2556)

ถ้าสังขารยังให้อยู่ กลัวไปไม่ได้เพราะสังขาร สังขารจะไม่อำนวย แต่ใจเรารู้สึกอยู่แล้ว อยากไปอยู่แล้ว เพราะแม่ผ่าตัดหลังสองครั้ง ผ่าตัดหน้าท้องหกครั้ง แม่ปวดหลังด้วย หมอนรองกระดูกทับเส้นประสาท อยากไปเกาหลี จีวโจโกว จีน และไปญี่ปุ่น นอกนั้นยุโรป อิตาลี ออสเตรเลีย เยอรมัน สวิตเซอร์แลนด์ ไปมาหมดแล้ว ไปตอนช่วงที่ยังทำงานอยู่ และเคยเดินทางไปทำงานต่างจังหวัดมีเชียงใหม่ ภูเก็ต สมุย ถือว่าได้เที่ยวด้วย เรื่องเงินทองไม่มีปัญหาในการไปท่องเที่ยว ติดอยู่เรื่องสังขารที่ไม่ค่อยเอื้ออำนวย มีปวดแข้งขาอยู่บ้าง ไปหาหมอ ฝังเข็ม ค่อยดีขึ้น

(จรัสกรรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

โดยสรุป ความตั้งใจในอนาคตที่จะเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังมีอยู่ แต่จะต้องขึ้นอยู่กับความพร้อม โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพสำคัญที่สุด ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวด้วยตนเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาลูกหลานให้พาตนเองไปท่องเที่ยวก็ต้องพยายามจัดการร่างกายให้แข็งแรงเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อให้เป็นภาระกับลูกหลานน้อยที่สุด ผู้สูงอายุบางส่วนจะเกรงใจลูกหลาน กลัวว่าตนเองจะสร้างภาระให้กับลูกหลานที่จะต้องมาดูแล ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงไม่เคยขอให้ลูกหลานพาไปเที่ยว การไปท่องเที่ยวจึงขึ้นอยู่กับว่าลูกหลานเป็นคนจัดการให้

ขณะที่ผู้สูงอายุที่พร้อมไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ แผนการในอนาคตจะเกี่ยวข้องกับการมีเพื่อนฝูงร่วมเดินทางไปด้วยเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้สูงอายุยังคงต้องการกลุ่มเพื่อนหรือทีมท่องเที่ยวที่สามารถเข้ากับตนเอง เพราะฉะนั้นการมีเป้าหมายในการท่องเที่ยวจะทำให้ผู้สูงอายุต้องเตรียมความพร้อม ดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองอยู่เสมอ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เช่น การออกกำลังกายเป็นประจำ การติดตามข้อมูลข่าวสาร เปิดรับเรื่องราวหรือความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ

“การท่องเที่ยว” จึงเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่มีเป้าหมายช่วยทำให้ผู้สูงอายุต้องพยายามดูแลตนเอง และเรียกได้ว่าเป็น “สื่อ” หรือพื้นที่ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้ต่อสู้หรือต่อรองกับข้อจำกัดต่างๆ การท่องเที่ยว อาจจะสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งหรือผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ แต่ในเวลาเดียวกัน การท่องเที่ยวเป็นสื่อที่สามารถกระตุ้นให้ผู้สูงอายุพยายามจัดการควบคุมความอ่อนแอ ความเจ็บป่วย ความชราของร่างกายให้อยู่ในความพอเหมาะพอดี เพียงพอที่ผู้สูงอายุจะสามารถไปท่องเที่ยวได้ และกิจกรรมการท่องเที่ยวย้อนกลับมาสื่อสารให้อัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นสื่อสำคัญที่สามารถช่วยธำรงรักษาตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ

4. ข้อเสนอแนะหรือข้อควรระมัดระวังสำหรับผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจากทัศนคติของผู้สูงอายุ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 75 คน ผู้สูงอายุมีข้อเสนอแนะหรือข้อควรระมัดระวังสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการจะท่องเที่ยว โดยสรุปได้ดังนี้

ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพร่างกายเป็นอันดับแรก ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 57 คน แสดงความคิดเห็นว่า ควรเตรียมสุขภาพร่างกายให้พร้อม และควรเตรียมยาประจำตัวหรือยาที่จำเป็นสำหรับตนเองติดตัวเสมอในระหว่างการท่องเที่ยว

ส่วนด้านอื่นๆ ผู้สูงอายุ จำนวน 18 คน ให้คำแนะนำหรือข้อควรระมัดระวังเพิ่มเติมไว้ว่า ผู้สูงอายุควรมีความพร้อมทางด้านจิตใจ มีความสมัครใจที่จะท่องเที่ยว ในระหว่างการเดินทาง การแวะพัก และการเข้าห้องน้ำ ต้องอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ ผู้สูงอายุไม่ควรท่องเที่ยวสมบุกสมบัน เพราะเงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายที่อาจจะได้รับผลกระทบมากกว่าคนหนุ่มสาว เพราะร่างกายของผู้สูงอายุมีความเปราะบางมากกว่าวัยหนุ่มสาว

สุดท้ายปัจจัยเรื่องเงินทองหรือการใช้จ่ายมีความสำคัญสำหรับการท่องเที่ยว การมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ช่วยอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกว่า ถึงอย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ อาจจะไม่จำเป็นต้องท่องเที่ยวบ่อย แต่ควรจะมีช่วงเวลาในการไปท่องเที่ยวบ้าง

(1) เตรียมความพร้อมสุขภาพร่างกายและยารักษาโรค

“สุขภาพร่างกาย” เปรียบเสมือนยานพาหนะที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ หากผู้สูงอายุมีความพร้อมในเรื่องสุขภาพร่างกายแล้ว ทำให้การไปท่องเที่ยวมีแนวโน้มจะเป็นไปได้ ในกรณีที่ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง ต้องการจะไปท่องเที่ยว ถ้าหากครอบครัวมีความพร้อมที่จะเตรียมอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว เช่น รถเข็นและอุปกรณ์จำเป็นอื่นๆ ในการเคลื่อนย้ายผู้สูงอายุ ก็มีแนวโน้มที่ผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวได้เช่นกัน การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นแรงขับเคลื่อนให้ผู้สูงอายุหันมาใส่ใจดูแลสุขภาพของตนเองมากยิ่งขึ้น

สภาพร่างกายสำคัญมาก คนที่อายุมากเราจะต้องอำนวยความสะดวกให้เขา กำลังวังชาถ้าเราพร้อม ยิ่งพอได้ เราต้องคอยดูแลคนที่เขาไม่พร้อมทางด้านสมรรถภาพร่างกาย รวมทั้งอาหารการกิน ต้องดูแลด้วย สองอย่างนี้คือสิ่งสำคัญ เราจะคำนึงถึงตั้งแต่เรื่องอายุของคนๆ ที่ไปกับเรา สถานที่พัก สภาพร่างกาย อาหารการกินต่างๆ เราต้องช่วยกันเลือก ช่วยกันวางแผน ดูแลเกือบทุกอย่าง ดูแลคนที่ไปเที่ยวด้วยกันเหมือนครอบครัวเดียวกัน

(เลขา วัลไพจิตร, สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2556)

ถ้าจะไปท่องเที่ยว สิ่งที่สำคัญคือ อันดับแรกคือสุขภาพของเราไหวไหม ประมาณตนให้ได้ อันดับที่สอง ที่ที่เราจะไปเหมาะสมกับเราไหม บางที่เราไปต้องใช้เวลาเดิน เราไหวไหม ผู้สูงอายุไปเที่ยวที่สำคัญคือร่างกายต้องพร้อม เงินต้องพร้อม และสถานที่ท่องเที่ยวเหมาะสมกับเราไหม ถ้าเห็นเหมาะสมสำหรับเรา มีเพื่อนฝูงดีที่ไปกับเราด้วย เราก็สามารถตัดสินใจไปได้

(เพ็ญศรี เกิดนาค, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2556)

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะระมัดระวังการก้าวเดิน ไม่ให้ล้ม ไม่ให้ลื่น เพราะถ้าหากบาดเจ็บจากการล้มจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพมาก ใช้ระยะเวลานานในการเยียวยารักษา “การเดิน” จึงเป็นการสื่อสารตัวตนที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ยังเดินได้ด้วยตนเองจะมีความภาคภูมิใจว่าตนเองยังสามารถดูแลตนเองได้ไม่เป็นภาระของใคร สำหรับผู้สูงอายุที่เดินไม่คล่องแคล่ว การมีไม้เท้าช่วยเดินเป็นสิ่งสำคัญ เพราะช่วยให้ผู้สูงอายุจัดการควบคุมร่างกายของตนเองให้สามารถเดินได้ใกล้เคียงกับการเดินปกติ

การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงให้ความสำคัญกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุเป็นอันดับหนึ่ง รวมไปถึงการเตรียมสิ่งอื่นๆ ที่สนับสนุนด้านสุขภาพร่างกายของตนเอง โดยเฉพาะยาประจำตัวและรองเท้าที่เหมาะสมสำหรับการเดินทาง ยาเป็นสิ่งแรกที่ผู้สูงอายุนึกถึงเมื่อจัดเตรียมสิ่งของในการท่องเที่ยว ยาเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยรักษาสุขภาพ บรรเทาอาการเจ็บป่วย ทำให้ผู้สูงอายุสามารถท่องเที่ยวได้ตามที่วางแผนไว้ ผู้สูงอายุจึงต้องประเมินสุขภาพร่างกายของตนเองเบื้องต้นก่อนการเดินทาง และเตรียมยาที่จำเป็นอย่างครบถ้วน สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ทั้งการเคลื่อนไหวร่างกายภายนอก รวมไปถึงความพร้อมของระบบร่างกายภายใน เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ

เรารู้ว่าเราเป็นโรคประจำตัวอะไร เราต้องพกยาเตรียมความพร้อม เราเป็นหวัดง่ายหรือเปล่า ปวดศีรษะหรือเปล่า ถ้าเราไปหาหมอข้างหน้า ไม่ใช่ของง่าย เราต้องเตรียมไปเลย สรุปสิ่งที่เราต้องเตรียมคือต้องเช็คร่างกายก่อนไป ป้าเอง 4 เดือน พบแพทย์หนึ่งครั้ง ถ้าเราไป (ท่องเที่ยว) เราต้องไปตอนที่เรพบแพทย์ใหม่ๆ

(มณฑนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

น่าจะเป็นร่างกาย และอย่าให้ล้าหรือลื่น ระวังมาก กลัวล้าแล้วเดินไม่ได้ เพราะมีคนบอกล้าแล้วเดินไม่ได้หลายคน กลัวล้าอย่างเดียว รองเท้าจะใส่บู๊ท ผ้าใบตลอด ช่วยเรื่องการเดิน กระชับเดินสบาย ไปต่างจังหวัดไม่ชอบใส่รองเท้าแตะ ชอบใส่หุ้มส้น ผ้าใบ ไม่ชอบรองเท้าแตะ แต่จะพกรองเท้าแตะไปคู่หนึ่ง เวลาเข้าห้องน้ำ อยู่ในโรงแรมจะพกรองเท้าเดินในห้องอีกคู่หนึ่ง

(จรัสกรณ์ บุญศิริ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2556)

ดังนั้นผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพค่อนข้างมาก จะมีการไปพบแพทย์เพื่อตรวจเช็คร่างกายก่อนการเดินทางทุกครั้ง ถ้าหากอยู่ในช่วงที่ร่างกายอ่อนแอ ผู้สูงอายุอาจจะต้องเลื่อนการเดินทางออกไป และเลือกดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงเพียงพอก่อนไปจะท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ต้องการไปท่องเที่ยว จึงมีการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมเป้าหมายว่าตนเองต้องดูแลสุขภาพให้แข็งแรง อย่างไม่ได้กล่าวไปแล้วว่า การท่องเที่ยวเป็นอาจจะเป็แรงผลักดันที่ดีที่ทำให้ผู้สูงอายุใส่ใจดูแลสุขภาพของตนเองในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ การดูแลสุขภาพให้แข็งแรงทำให้ผู้สูงอายุมีความพร้อมที่จะทำกิจกรรมต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และอาจจะทำให้ตัดสินใจไปท่องเที่ยวได้ง่ายขึ้นอีกด้วย

(2) ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ความสมัครใจในการท่องเที่ยว

ความสมัครใจหรือความพร้อมด้านจิตใจมีส่วนสำคัญไม่แพ้เรื่องสุขภาพร่างกาย กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามองว่า ถ้าผู้สูงอายุมีความพร้อมด้านจิตใจ ถึงแม้จะสุขภาพไม่แข็งแรงก็ยังสามารถไปท่องเที่ยว แต่ถ้าใจผู้สูงอายุไม่พร้อมที่จะท่องเที่ยว ถึงแม้จะมีสุขภาพแข็งแรงก็อาจจะไม่ได้ไปท่องเที่ยว ประเด็นนี้จึงเชื่อมโยงกลับไปที่แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ได้กล่าวไป โดยเฉพาะประเด็นเรื่องครอบครัวและเพื่อนฝูง บุคคลกลุ่มนี้ถือเป็นสื่อบุคคลที่ช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีแรงจูงใจในการออกไปท่องเที่ยวมากขึ้น

ต้องดูว่าใจอยากจะไปไหม ถ้าใจอยากไป ถึงแม้ร่างกายจะไม่ดี ก็สามารถไปได้ เรียกได้ว่า ใจสู้ ที่จะไปท่องเที่ยว ใจแต่ละคนสำคัญ สภาพบ้านของแต่ละคนอีกด้วย พ่อแม่บางคนไม่ได้ออกจากบ้านเลย อยู่แต่บ้าน ขณะที่บางบ้านอาจจะมีโอกาสได้ไปมากกว่า มีลูกหลานคอยรับส่งดูแล โอกาสที่จะได้ไปเที่ยว ได้ออกนอกบ้าน จะมีมากกว่า

(กัญญา แดงฉ่ำ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2556)

สำคัญที่สุดคือตัวของเขาเอง ใจของเขาเองว่าเขาชอบท่องเที่ยวหรือไม่ ใจเขาไม่ชอบท่องเที่ยว ไม่ต้องไปคิดเลย เขาไม่ไป อย่างพ่อแม่ ตอนที่เขาอายุเท่าผมตอนนี้ เขาไม่ไป ผมพาเขาไปอยู่ฝรั่งเศสด้วย เขาไม่ไปเที่ยวไหน ขออยู่บ้าน เขานั่งอยู่บ้าน ไม่ไปไหน แต่ถ้าคนชอบ เขาจะเตรียมตัวของเขา

เอง เรื่องเงินพร้อมไหม เขาเตรียมตัว คนอยากเที่ยวจะเตรียมตัวแล้ว ไปประเทศนี้ต้องใช้ตั้งค์
เท่าไร จะต้องเก็บตั้งค์เพื่อจะไปเที่ยว

(กิจบตี ก้องเบญจภูษ, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

เพราะฉะนั้น นอกเหนือจากความพร้อมด้านร่างกายคือสภาพจิตใจ ความต้องการที่จะท่องเที่ยว
ถ้ามีใจ มีความมุ่งมั่นที่จะไปท่องเที่ยว จะเป็นพลังที่ช่วยดึงให้ผู้สูงอายุออกไปท่องเที่ยวได้ แต่ถ้าผู้สูงอายุไม่
มีใจที่อยากจะท่องเที่ยว การท่องเที่ยวก็อาจจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นความชอบ ความสบายใจ ความสมัครใจของ
ผู้สูงอายุจึงมีส่วนสำคัญ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีใจที่พร้อมจะท่องเที่ยว มีความต้องการท่องเที่ยว
มีแรงจูงใจที่จะท่องเที่ยว เช่น อยากไปท่องเที่ยวกับครอบครัว ต้องการพักผ่อน ต้องการไปทำบุญ เป็นต้น
การมีใจที่พร้อมจะเดินทางท่องเที่ยว จึงย้อนกลับไปทำให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาฟื้นฟูตนเอง สร้างอำนาจการ
สื่อสาร สร้างอำนาจในการท่องเที่ยว เตรียมความพร้อมเรื่องต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

เลือกวิธีการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับตนเอง

ผู้สูงอายุแต่ละคนมีความพร้อมในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน สุขภาพร่างกาย ความชอบ ทัศนคติ
ค่านิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถเที่ยวแบบ
สมบุกสมบันหรือผจญภัยได้เล็กน้อย สามารถเดินเป็นระยะทางไกลๆ ได้ จะเน้นทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่
หลากหลาย มีระยะเวลาการเดินทางมาก เป็นการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างจริงจัง ต้องไปเห็นกับตาตนเองถึง
ความสวยงามหรือความมหัศจรรย์ของสถานที่ต่างๆ เพราะฉะนั้นจึงเน้นการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีก
ที่หนึ่งค่อนข้างมาก

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นการท่องเที่ยวแบบสังสรรค์ ไม่ได้เดินทางไกลมากนัก ก็ควรที่จะเลือกกลุ่ม
เพื่อนท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับความชอบของตนเอง ผู้สูงอายุอาจจะต้องพิจารณาตนเองว่าชอบท่องเที่ยวแบบ
ใด เพื่อที่จะสามารถเข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนที่เป็นคอเดียวกันหรือบอกกล่าวกับครอบครัวว่าตนเองอยากจะไป
ท่องเที่ยวแบบใด ลูกหลานของผู้สูงอายุต้องสังเกตพ่อแม่ของตนเองว่าชอบท่องเที่ยวแบบใด จะได้จัดการ
ท่องเที่ยวให้ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ และไม่เกิดความขัดแย้งกันกับเพื่อนร่วมเดินทาง

ต้องเตรียมร่างกายให้พร้อม สุขภาพแข็งแรง คนที่คิดว่าไปไม่ไหว ไม่ต้องไป ถ้าไปแล้วคิดว่าจะไป
นั่งรอเพื่อน ไม่เข้าที่เที่ยว จะทำให้คนอื่นเสียความรู้สึก เหมือนเราทำให้เพื่อนเสียเวลา แล้วถามว่า
ไปทำไม ไม่ยอมแวะดูอะไรเลย...เพราะฉะนั้นคนแก่ที่ไม่พร้อมจะเดินท่องเที่ยว แต่อยากคุย ต้องไป
เข้ารีสอร์ทที่ไหนสักแห่ง แล้วนั่งคุยนอนคุยอยู่ตรงนั้น ไม่ต้องไปเที่ยว คนแก่ชอบเที่ยวต้องเป็น
แบบนี้คือไปแล้วต้องไปให้สุด จะไปเที่ยวจนกว่าจะไม่มีแรง

(ยุพดี เสตพรรณ, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2556)

นอกเหนือจากนี้ การเลือกรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตนเอง อาทิ การเดินทางเป็นหมู่คณะ เดินทางกับคณะทัวร์ต่างๆ รวมไปถึงการจัดการเตรียมการเอกสาร หาข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ต้องพิจารณาว่าตนเองสามารถทำได้หรือไม่ ผู้สูงอายุที่ทำได้ด้วยตนเอง ต้องมีผู้ช่วยเหลือ ส่วนการเดินทางกับทัวร์ก็อาจจะต้องบอกกล่าวข้อจำกัดของตนเองไว้ เช่น เป็นคนเดินช้า ไม่ทานเนื้อสัตว์ หรือเรื่องอื่นๆ ที่จำเป็น ถ้าหากว่าผู้สูงอายุจะต้องร่วมเดินทางกับคนหนุ่มสาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัททัวร์ที่จัดการท่องเที่ยวที่มีผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วยก็จะต้องละเอียดอ่อนกับพฤติกรรมและอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่อาจจะแตกต่างจากนักท่องเที่ยวในวัยอื่นๆ

ผลการสำรวจของนักท่องเที่ยวชาวไทยวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงานส่วนหนึ่งระบุว่าที่ไม่ท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ เพราะมีคนสูงวัยเดินทางด้วยเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องรอ เสียเวลา (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, 2554) เพราะฉะนั้นการจัดให้ผู้สูงอายุร่วมเดินทางกับคนต่างวัยต้องดูความเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาระหว่างการเดินทาง

เรื่องขั้นตอนในการเดินทางทั้งหลาย ในสนามบิน คัสตอม บางทีความที่เป็นคนแก่ งุ่มง่ามๆ ทำไม่ทันเขา บางทีมีปัญหาอยู่เหมือนกัน ถ้าไปเจอประเภทที่ไปเป็นกลุ่ม ทัวร์ที่เขาเร่งรีบ คนแก่เดินทางไปผสมผสานกับกลุ่มคนหนุ่มคนสาว ซึ่งบางทีเขาอาจจะรำคาญเราก็ได้ ไปที่ไหนต้องรอคอยแถมนี้ทุกที่เลย พวกที่เขาซีเรียสจะมีปัญหา เพราะฉะนั้นต้องเลือกกลุ่มที่จะไปด้วย ตัวเองก็ต้องเลือกด้วยว่ากลุ่มที่จะไปเป็นคนที่อยู่ในวัยเดียวกันไหม เข้ากันได้ไหม รับกันได้ไหม บางทีถึงไม่เห็นปัญหา คนอื่นหรือหนุ่มสาวไม่แสดงออก แต่อาจจะคิดอยู่ในใจ อาจจะมองค้อนๆ เราก็จะรู้สึกไม่แฮปปี้แล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

(สงคราม ไกรสนธิ์, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2556)

การสื่อสารและการจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจึงต้องมีความละเอียดอ่อน ผู้สูงอายุถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มที่เข้มแข็ง อดทน เดินทางท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองก็ตาม แต่ถ้าหากว่าผู้สูงอายุต้องท่องเที่ยวร่วมกับหมู่คณะที่มีคนจำนวนมาก คนที่จัดการท่องเที่ยวควรจะได้ใส่ใจกับความต้องการผู้สูงอายุ เพราะเสียงสะท้อนจากมุมมองของผู้สูงอายุเองก็สื่อสารให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างจากนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ก็ยังแสดงความคิดเห็นว่า “การไปท่องเที่ยวยังมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ” ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ผ่อนคลาย รู้สึกสดชื่น มีชีวิตชีวา มีสีสัน ไม่แห้งแล้งได้เปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน เพราะได้ออกไปเห็นโลกกว้าง และถึงแม้จะมีอาการเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากการเดินทางเกิดขึ้นก็ตาม ผู้สูงอายุก็ยังยืนยันว่าการท่องเที่ยวจำเป็นสำหรับตนเองและอาจจะจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุคนอื่นๆ ในสังคม

ถ้าหาแข่งดี สุขภาพดี ทุกคนอยากไปเที่ยว แต่ตอนที่ยังไม่แก่ ไม่มีโอกาสได้ไป โอกาสทุกวันนี้
ยังน้อยอยู่ ลูกยกลูกหลานให้เลี้ยงทำให้ไม่ค่อยได้ไป แต่ถ้าลองถามผู้สูงอายุว่าอยากไปเที่ยว
ไหม หลายคนบอกว่าอยากไป

(ไพรินทร์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

จำเป็น ลูกควรพาพ่อแม่ไปเที่ยวบ้าง จะเพลิดเพลิน ไปดูสิ่งที่แปลกใหม่ ไม่ใช่อยู่แต่ในบ้านอุดอู้
บ้านเราอยู่แต่ที่เดิม เหมือนกับว่าถูกทิ้งขว้าง แต่สำหรับป้ายังโชคดีที่ช่วยตัวเองได้ อยากไปไหนไป
ได้เลย ไปกับเพื่อน ไปกับคุณลุง (สามี) คุณลุงยังไปด้วยกันอยู่ แต่น้อยลง ต่างประเทศคุณลุงไม่ไป
แล้ว ในประเทศยังไปด้วยกัน

(มัทนา วิสารัตน์, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

จำเป็นนะ ถ้าไม่ไปซะเลย ทำให้ไม่สดชื่น ไม่มีความสนุกสนาน รู้สึกว่าชีวิตจะแห้งๆ ถ้าได้ไปแล้ว
จะสดชื่น มีความสุข ควรไปพักผ่อนบ้าง

(อมรา สุคนธ์พันธุ์, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2556)

ข้อเสนอแนะหรือข้อควรระมัดระวังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นส่วนที่ทำให้เราได้เห็นว่า
ผู้สูงอายุได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองมากยิ่งขึ้นจากการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าจะมองตนเองว่าสุขภาพร่างกายไม่
พร้อมเท่ากับคนวัยอื่นๆ แต่ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการท่องเที่ยวยังจำเป็นสำหรับตนเอง การไปท่องเที่ยวทำให้
ผู้สูงอายุได้ก้าวออกจากพื้นที่บ้านมาสู่พื้นที่การท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ปลดปล่อย ได้เป็นตัวของตัวเอง
ได้เรียนรู้ ได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุต้องตื่นตัว กระฉับกระเฉง และเรียนรู้การเดินทาง
ร่วมกับหมู่มาได้

สรุปได้ว่า กระบวนการท่องเที่ยวตั้งแต่ต้นจนจบ การสื่อสารและจัดการท่องเที่ยว พฤติกรรมการ
ท่องเที่ยว การตัดสินใจ การวางแผน การเตรียมตัวท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว
สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และองค์ประกอบอื่นๆ รวมไปถึงการอำนวยความสะดวกการ
ท่องเที่ยวที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุต้องพยายามต่อสู้ ต่อรอง และจัดการตนเองให้พร้อมสำหรับ
การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุพยายามสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็งมากกว่าด้านที่
อ่อนแอ ผู้สูงอายุต้องเตรียมการพร้อมรับกับสถานการณ์เฉพาะหน้าที่ท้าทาย ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมี
ความสดชื่น มีชีวิตชีวามากขึ้นเมื่อได้ไปท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าจะมีความไม่สะดวกสบายหรือความ
ยากลำบากเกิดขึ้นบ้างระหว่างการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็ยังคงมีความต้องการที่จะไปท่องเที่ยว
ดังนั้น “สถาบันการท่องเที่ยว” จึงเป็นอีกสถาบันที่มีอิทธิพลกับผู้สูงอายุ และเป็นสถาบันที่พยายามสื่อสารให้
เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงมีอำนาจในสังคม

5. สรุปประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่ได้นำเสนอไป มีทั้งหมด 8 ประเด็น ได้แก่ ประการแรก ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ ผ่อนคลาย ประการที่สอง ได้ความรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความรู้ในเรื่องอื่นๆ ประการที่สาม ทำให้มีโอกาสใช้เวลาอยู่กับครอบครัว เพื่อนที่รู้ใจ และได้ทำความรู้จักกันมากยิ่งขึ้น ประการที่สี่ ได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ เปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตนเอง และเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน ประการที่ห้า ได้ไปทำบุญ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประการที่หก ได้ย้อนระลึกถึงอดีต ประการที่เจ็ด สุขภาพกายใจแข็งแรง และประการสุดท้าย ได้ฝึกปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าที่พบระหว่างการท่องเที่ยว และนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้

จากประสบการณ์การท่องเที่ยวเชื่อมโยงมาถึงการวิเคราะห์เกี่ยวกับการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสารแตกต่างกัน อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะแสดงให้เห็นผ่านการสื่อสารและพฤติกรรมการท่องเที่ยว ตั้งแต่ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอำนาจค่อนข้างมาก เพราะสามารถสื่อสารและเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอำนาจไม่มากนัก เพราะยังต้องพึ่งพาครอบครัวในไปการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุยังคงมีอำนาจและมีอิทธิพลในด้านจิตใจแก่ลูกหลาน ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวยังคงมีสถานะที่เป็นที่ผู้ใหญ่นับถือ ได้รับการดูแลช่วยเหลือ ให้ความเคารพจากผู้ร่วมเดินทางท่องเที่ยวด้วยอยู่เสมอ นอกเหนือจากนี้ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษายังมีความตั้งใจในอนาคตที่จะไปท่องเที่ยวต่อไป และส่วนสุดท้ายเป็นการนำเสนอข้อควรระมัดระวังหรือข้อแนะนำสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าเรื่องสุขภาพร่างกายและจิตใจเป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุต้องดูแลร่างกายและจิตใจในชีวิตประจำวันให้แข็งแรงพร้อมสำหรับการไปท่องเที่ยวอยู่เสมอ

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษา “การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจ (Understanding) และค้นหาการให้ความหมาย (Meaning) เกี่ยวกับการสื่อสาร (Communication) อัตลักษณ์ (Identity) และประสบการณ์การท่องเที่ยว (Travel Experience)

การศึกษาดังกล่าว เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีอายุเทียบเท่าและ/หรือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 75 คน และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) กับกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ (Tour group) ที่ประเทศพม่าและอินเดีย จำนวน 15 คน ระยะเวลาการสังเกตการณ์ จำนวน 15 วัน รวมกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ศึกษาทั้งหมดจำนวน 90 คน การศึกษาครอบคลุมกระบวนการท่องเที่ยว ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว

สำหรับหัวข้อที่จะนำเสนอต่อไป จึงเป็นการสรุปผลการศึกษาดังกล่าว พร้อมทั้งอภิปรายผล นำเสนอข้อจำกัด และข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อจำกัดการวิจัย
4. ข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 สรุปผลข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ นำเสนอข้อมูลส่วนตัว ภูมิหลังของกลุ่มผู้สูงอายุ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1.2 สรุปผลเพื่อตอบคำถามนำวิจัยในที่ได้นำเสนอไว้ในตอนต้น ดังต่อไปนี้

- (1) ผู้สูงอายุมีการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร
การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
- (2) ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสารให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอย่างไร
- (3) ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีอำนาจการสื่อสารหรือไม่ อย่างไร

1.1 ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ

กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ศึกษาในครั้งนี้ มีเกณฑ์ที่กำหนดคืออายุเทียบเท่าและ/หรือมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างน้อย 1-2 ครั้งต่อปี ไม่จำกัดเพศ จำนวนผู้สูงอายุที่เก็บข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก 75 คน เป็นชาย 28 คน หญิง 47 คน และจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมจำนวน 15 คน เป็นชาย 9 คน หญิง 6 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 90 คน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีช่วงอายุ 60-69 ปี จำนวน 48 คน รองลงมาเป็น 70-79 ปี จำนวน 22 คน และสุดท้าย 80-89 ปี จำนวน 5 คน จะเห็นได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมากที่สุด อยู่ในช่วงวัยสูงอายุตอนต้น มีอาชีพเป็นข้าราชการบำนาญหรือเจ้าของธุรกิจส่วนตัว จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 20,000 บาท หรืออยู่ในช่วง 20,000 - 50,000 บาท สถานภาพครอบครัวแต่งงานแล้ว มีบุตรโดยเฉลี่ยจำนวน 2 คน และอาศัยอยู่กับคู่สมรสหรือบุตรหลานเป็นหลัก มีเพียง 8 คนเท่านั้นที่อาศัยอยู่ลำพัง ภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ส่วนประสบการณ์การท่องเที่ยว “ก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ” แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวค่อนข้างบ่อย จำนวน 21 คน โดยเฉลี่ยมากกว่า 3 ครั้งต่อปี กลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวปานกลาง อย่างน้อย 1-2 ครั้งต่อปี จำนวน 49 คน และกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวนานๆ ครั้ง จำนวน 5 คน ดังนั้นเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจึงมีทั้งกลุ่มที่รู้สึกว่าการเดินทางท่องเที่ยวเท่าเดิม จำนวน 43 คน เดินทางเพิ่มขึ้นจำนวน 24 คน และเดินทางลดลง จำนวน 8 คน กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเท่าเดิม จะเดินทางท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันมากนักในช่วงวัยทำงานและวัยผู้สูงอายุ มีทั้งกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย 1-2 ครั้ง และกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวบ่อยอยู่แล้ว ส่วนกลุ่มที่ท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น อาจจะเพราะช่วงวัยทำงานไม่ได้ท่องเที่ยวมากนัก เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจึงรู้สึกว่าตนเองมีเวลาไปท่องเที่ยวมากขึ้น กลุ่มที่เดินทางลดลงนั้น อาจเป็นเพราะว่าได้เดินทางท่องเที่ยวสมัยวัยทำงาน ในช่วงวัยผู้สูงอายุจึงรู้สึกว่าตนเองเดินทางลดลง

อย่างไรก็ตาม โดยเฉลี่ยผู้สูงอายุเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ 1-2 ครั้งต่อปี ระยะเวลาท่องเที่ยว 3 วัน 2 คืน ค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 6,000 บาท ส่วนการไปท่องเที่ยวต่างประเทศเฉลี่ยอยู่ที่ 1 ครั้งต่อปี ระยะเวลาท่องเที่ยวโดยประมาณ 10 - 12 วัน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 50,000 บาทขึ้นไป และมีผู้สูงอายุจำนวน 35 คน ที่ไม่ท่องเที่ยวต่างประเทศ โดยมีสาเหตุ ได้แก่ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยท่องเที่ยวต่างประเทศมานานแล้วในช่วงวัยทำงาน กลุ่มผู้สูงอายุที่รู้สึกว่าสุขภาพร่างกายไม่เหมาะกับการเดินทางระยะไกลๆ และกลุ่มผู้สูงอายุที่อาจจะไม่มีรายได้เพียงพอที่จะท่องเที่ยวต่างประเทศ

ภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ค่อนข้างจะมีสุขภาพแข็งแรง เพราะอยู่ในช่วงอายุยังไม่มากนัก เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีรายได้เพียงพอที่จะเดินทางท่องเที่ยว มีครอบครัวที่ให้การดูแลสนับสนุนการไปท่องเที่ยวตามโอกาสที่เหมาะสม รวมไปถึงการมีประสบการณ์การท่องเที่ยวในสมัยวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงาน เพราะฉะนั้นจึงอาจจะเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง

1.2 การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

(1) การสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว ใช้แนวคิดการสื่อสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดแรก การสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model) (Carey, 1989) แนวคิดที่สอง การสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Rothenbuhler, 1998) แนวคิดที่สาม แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity) ตามแนวทางของวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) และสุดท้าย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จะทำให้เราเห็นว่าผู้สูงอายุมีการสื่อสารอย่างไร และทำให้เข้าใจตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไปพร้อมกันด้วย การนำเสนอสรุปผลการวิจัยจะแบ่งเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งเป็นการตอบคำถามนำวิจัยตามลำดับ และใช้แนวคิดที่ศึกษาเป็นแนวทางในการอธิบาย

สรุปผลการวิจัยสามารถแบ่งเป็นประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ความสำคัญของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร ระดับการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ก. บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการท่องเที่ยว ก่อนการท่องเที่ยวผู้สูงอายุต้องมีการจัดเตรียม หาข้อมูล วางแผนการเดินทาง ขณะที่ระหว่างการท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีการสื่อสารกับบุคคลที่ร่วมเดินทาง ทำกิจกรรมการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวผู้สูงอายุได้สื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองให้บุคคลอื่นได้รับรู้

การสรุปผลจึงนำเสนอบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยจะอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงและความแตกต่างของบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร เพื่อเตรียมการท่องเที่ยวมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก วิธีการหาข้อมูลของผู้สูงอายุพบว่าสามารถแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้พึ่งพา” และ “ผู้ต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณ”

กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้แสวงหาข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง มีจำนวน 44 คน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมีผู้ช่วยหรือผู้ดูแลเตรียมการเรื่องหาข้อมูล อาทิ ครอบครัว ลูกหลาน ญาติ มิตร และเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการหาข้อมูล แล้วมาถ่ายทอดบอกกล่าวให้กับผู้สูงอายุก่อนการเดินทาง

เพื่อที่จะได้เตรียมความพร้อมให้เหมาะสมกับการเดินทาง วิธีการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นผู้ที่พึ่งพา กระบวนการท่องเที่ยวเตรียมการท่องเที่ยวตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงผู้สูงอายุก็ให้เป็นหน้าที่ของครอบครัวหรือเพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วย เพราะฉะนั้นภูมิหลังหรือประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะมีไม่มากนัก อาจจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยทำงานมาก่อน แต่เป็นงานที่ไม่ได้เดินทางบ่อยมากนักหรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน การใช้ชีวิตที่ผ่านมาส่วนใหญ่จึงคุ้นเคยกับการอยู่บ้าน ความกล้าหรือความพร้อมในการเดินทางด้วยตนเองจึงมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ตามในจำนวนผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น มีผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน ที่สามารถที่จะจัดการติดต่อประสานงานเรื่องไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ แต่เลือกที่จะปล่อยให้ลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิดเป็นผู้ดูแลจัดการท่องเที่ยวให้ตนเองมากกว่า กลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวให้เหตุผลว่าตอนที่ตนเองยังหนุ่มสาวนั้นเป็นคนพาลูกหลานท่องเที่ยว เมื่อถึงเวลาที่ตนเองอายุมาก การพาไปท่องเที่ยวจึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่จะดูแลตอบแทนบุญคุณ ดังนั้นการที่ผู้สูงอายุไม่ได้หาข้อมูลและจัดเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเองจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้ที่พึ่งพา ในขณะที่เดียวกันก็สื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นผู้อาวุโสที่ต้องได้รับการดูแลต้องได้รับการตอบแทนบุญคุณหรือยกย่องจากครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด เพราะฉะนั้นการไม่ได้หาข้อมูลหรือจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นการสื่อสารเพื่อ “ต่อรองอัตลักษณ์” (Negotiate) ถึงแม้ว่าจะอ่อนแอในการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่ความอ่อนแอนี้เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาเพียงบางส่วน เป็น “ผู้ตามที่ดี” ในการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเพื่อนและครอบครัวช่วยหาข้อมูลการท่องเที่ยวและตนเองสามารถช่วยหาข้อมูลในการท่องเที่ยวเพิ่มเติมด้วย มีจำนวน 11 คน ผู้สูงอายุสามารถช่วยดูแลติดต่อประสานงาน หาข้อมูลการท่องเที่ยวบางส่วน พร้อมๆ กับที่มีเพื่อนหรือลูกหลานช่วยหาข้อมูลด้วยเช่นกัน ผู้สูงอายุอาจจะมีส่วนแสดงความคิดเห็นและติดต่อประสานงานการท่องเที่ยวให้บ้างเล็กน้อย ไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยว อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จึงก้ำกึ่งระหว่างเป็นทั้งผู้พึ่งพาผู้อื่น และสามารถดูแลตนเอง ช่วยจัดการประสานงานหาข้อมูลการท่องเที่ยวในส่วนที่ตนเองสามารถทำได้ แนวโน้มของผู้สูงอายุจึงไม่ได้พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนทุกอย่างในการจัดการท่องเที่ยว แต่จะชอบไปท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม เน้นการทำตามความคิดเห็นหรือความต้องการของครอบครัวและเพื่อนที่ร่วมเดินทางด้วย ภูมิหลังของผู้สูงอายุจึงมีทั้งกลุ่มที่เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุอย่างเข้มข้นมาก่อนกับกลุ่มที่อาจจะมีประสบการณ์การท่องเที่ยวน้อย

สิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้คือการรวมกลุ่มท่องเที่ยวกับเพื่อนหรือครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุมีพลังในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงมีความกระตือรือร้นในการดำเนินชีวิต ดูแลตนเองให้เข้มแข็ง สอดคล้องกับทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ (Activity Theory) ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุก็ไม่ปฏิเสธการท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารเพื่อ “ต่อรองอัตลักษณ์” (Negotiate) ด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ และพร้อมที่จะช่วยหาข้อมูลการท่องเที่ยว โดยตั้งอยู่บนเงื่อนไขที่ว่าเมื่อมีเพื่อนหรือครอบครัวเป็นผู้ริเริ่มชักชวนไปท่องเที่ยว

กลุ่มที่สาม กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเป็น “ผู้นำการท่องเที่ยว”

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่แสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีจำนวน 35 คน ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารค่อนข้างมาก มีอำนาจในการเลือกถิ่นครองข้อมูล สามารถคิดวิเคราะห์ รวบรวมข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมีลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยวที่โดดเด่นกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ เป็นผู้ริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง บริหารจัดการการไปท่องเที่ยวของตนเองได้ รวมไปถึงการมีอำนาจ มีบารมี มีคุณลักษณะของผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับนับถือจากครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนให้เป็นผู้นำการท่องเที่ยว สามารถให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ กล้าแสดงความคิดเห็น ให้ความรู้ และวิพากษ์วิจารณ์ข้อดีข้อเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้ มีความมั่นใจในการเดินทาง เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงสามารถ “ธำรงรักษาอัตลักษณ์” (Maintain) ที่เข้มแข็งของตนเองต่อเนื่องมาจนถึงวัยสูงอายุ

ภูมิหลังของผู้สูงอายุกลุ่มที่แสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง สิ่งสำคัญคือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ “สะสมทุน” การใช้ชีวิตในด้านต่างๆ ได้แก่ ทุนด้านความรู้หรือข้อมูลข่าวสาร ทุนด้านสุขภาพร่างกายจิตใจที่เข้มแข็ง ทุนด้านเศรษฐกิจ ทุนด้านสังคม และทุนวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งมากกว่ากลุ่มอื่นๆ

ผู้สูงอายุกลุ่มที่เป็นผู้นำการท่องเที่ยว อาจจะเป็นกลุ่มที่ท่องเที่ยวตั้งแต่วัยหนุ่มสาว ซึ่งทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) อธิบายได้ว่าผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในสมัยหนุ่มสาว เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ อาจจะเป็นกลุ่มที่ท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การรักษาความต่อเนื่องในการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีความเชี่ยวชาญในการท่องเที่ยวมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้สูงอายุที่เคยท่องเที่ยวมาก่อนอย่างจริงจัง แต่เป็นผู้สูงอายุที่ชื่นชอบการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถอธิบายผู้สูงอายุด้วยทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (Activity Theory) กลุ่มผู้สูงอายุจะใช้การท่องเที่ยวเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดการทำกิจกรรม การท่องเที่ยวยังเป็นส่วนที่ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ ได้ฝึกฝนตนเอง ผ่านการหาข้อมูล และการเตรียมการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็นการสะสมทุนที่ผู้สูงอายุนำไปใช้เพื่อสร้างอำนาจในการท่องเที่ยวได้เช่นกัน

การท่องเที่ยวจึงเป็น “พิธีกรรมสำคัญ” สำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะช่วงเวลาก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะต้องมีพิธีกรรมการเตรียมการด้านข้อมูลที่จะใช้สำหรับการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง บทบาทการสื่อสาร ความสามารถหาข้อมูล และเตรียมการสิ่งจำเป็นกับการท่องเที่ยว จึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

นอกจากจะมีต้นทุนด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสังคมที่พร้อม ต้นทุนทางด้านการสื่อสารและการแสวงหาข้อมูลเพื่อวางแผนการท่องเที่ยวก็มีส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสารและอำนาจที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยวมากขึ้น ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ในด้านที่อ่อนแอหรือต้องพึ่งพาผู้อื่นของผู้สูงอายุ แต่กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังสามารถไปท่องเที่ยวได้ จะสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้ที่มีความพยายาม มีความเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการเดินทางมากกว่าที่จะสื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอเพียงอย่างเดียว

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

เมื่ออยู่ระหว่างการท่องเที่ยว บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ มีความแตกต่าง (Difference) จากก่อนการท่องเที่ยว บทบาทการสื่อสารอัตลักษณ์มีความเปลี่ยนแปลง (Change) มีการฟื้นฟูอัตลักษณ์หรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (Reconstruct) และคงมีการต่อรอง (Negotiate) และธำรงรักษา (Maintain) อัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง

“ผู้แนะนำ ตกเตือน รับฟังปัญหา ให้คำปรึกษา”

พื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยวคือพื้นที่การสื่อสาร เมื่อท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุจะใช้ช่วงเวลาในการท่องเที่ยว เป็นการอบรมสั่งสอนลูกหลาน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นผู้สูงอายุที่พึ่งพาลูกหลานในการท่องเที่ยว แต่ระหว่างการท่องเที่ยวผู้สูงอายุกลับเป็นผู้มีบทบาทการสื่อสารที่คอยตกเตือนหรือเป็นการแนะนำสั่งสอนให้ลูกหลานมีความระมัดระวังในการเดินทาง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของผู้สูงอายุ รวมไปถึงเป็นผู้รับฟัง เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำต่างๆ ได้ เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่ได้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยวหรือเตรียมข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่ผู้สูงอายุยังสามารถรักษา (Maintain) อัตลักษณ์ของผู้มีอำนาจระหว่างการท่องเที่ยวได้

“ผู้นำการท่องเที่ยว”

การเดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน เป็นการพึ่งพาลูกหลานในด้านการดูแลสุขภาพร่างกาย ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็มีสถานะที่เป็น “ผู้นำด้านจิตใจ” ให้กับลูกหลาน เพราะถึงแม้ว่าร่างกายจะไม่ได้สมบูรณ์ แต่ผู้สูงอายุมีจิตใจเข้มแข็ง ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งวางแผนท่องเที่ยวด้วยตนเอง ระหว่างการท่องเที่ยวผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทเป็นผู้นำ ดูแลครอบครัว เป็นกลุ่มมีความสามารถในการเดินทางค่อนข้างมาก ถ้าหากท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุอาจจะสามารถขับรถได้ ศึกษาเส้นทางหรือดูแผนที่ด้วยตนเอง ผู้สูงอายุมีบทบาทที่เป็นดูแลลูกหลานมากกว่า

“ย้อนวัยกลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาว”

การไปท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองได้ปลดปล่อยอย่างเต็มที่ ไม่ต้องคำนึงการรักษาภาพลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุฟื้นฟูอัตลักษณ์ของความเป็นเด็ก เล่นสนุกสนาน เหมือนได้ย้อนวัยกลับไปเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวอีกครั้ง ได้ทำกิจกรรมที่ตนเองต้องการ โดยที่ไม่ต้องอายลูกหลาน โดยเฉพาะการเดินทางกับกลุ่มเพื่อนสนิทจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีความพลังในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ขณะที่การเดินทางในรูปแบบทัวร์ ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ของ “นักท่องเที่ยวที่จริงจัง” พยายามเก็บเกี่ยวประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ และถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวกับกรุ๊ปทัวร์ อาจจะเป็นกลุ่มที่ผู้สูงอายุไม่ได้รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน แต่ผู้สูงอายุก็ยังคงได้รับการยกย่อง ได้รับการดูแลเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ของ “ความเป็นผู้สูงวัย” จึงไม่ได้ลดทอนความสามารถหรือเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงท่องเที่ยว แต่ในทางกลับกันอาจจะมีส่วนที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลช่วยเหลือในระหว่างการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

“ผู้ให้ความรู้แก่ลูกหลาน” และ “ผู้แลกเปลี่ยนข้อมูลกับกลุ่มเพื่อน”

หลังจากการท่องเที่ยวจบลง เมื่อผู้สูงอายุเดินทางกลับมาถึงบ้าน การสื่อสารเพื่อย้อนทบทวนเรื่องราวการท่องเที่ยวหรือการพูดถึงการท่องเที่ยวที่เพิ่งผ่านไป (Travel bragging) ส่วนใหญ่มักจะเป็นการบอกเล่าให้คนในครอบครัวฟังมากที่สุด

การบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะเป็นการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะกับลูกหลาน ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่ให้ความรู้ สั่งสอน ตักเตือนให้ระมัดระวังในการเดินทางท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุยังคงรักษา (Maintain) ของความเป็นผู้ใหญ่หรือความเป็นผู้อาวุโสอยู่เสมอเมื่ออยู่กับลูกหลาน แตกต่างจากการสื่อสารกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุจะพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลที่น่าสนใจกับกลุ่มเพื่อน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่เต็มใจ เปิดเผย ป่าวประกาศเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง โดยที่ไม่ได้กังวลว่าผู้รับฟังจะมองในแง่ลบ ผู้สูงอายุเลือกที่จะเปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยวด้วยตนเอง พร้อมกับชักชวนเพื่อนที่ตนเองรู้จักให้ร่วมเดินทางท่องเที่ยวด้วยในครั้งต่อไป แตกต่างจากผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่งจะบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองก็ต่อเมื่อมีคนถามเท่านั้น เพราะที่ไม่ต้องการให้ผู้รับฟังรู้สึกว่าเป็นการโอ้อวด

“ผู้คำนึงถึงบริบทการสื่อสารหรือระมัดระวังในการสื่อสาร”

ถึงแม้ว่าจะอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะของผู้นำ ริเริ่มการท่องเที่ยว สามารถหาข้อมูล และจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ แต่การสื่อสารหลังกลับจากการท่องเที่ยวยังมีไม่มากนัก เพราะผู้สูงอายุมองว่าการ “บอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงความเหมาะสม” ผู้สูงอายุจึงค่อนข้างระมัดระวังในการสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยว จากข้อมูลอาจจะทำให้ตั้งข้อสังเกตว่าบันทึกหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่นำเสนอผ่านสื่อยังมีอยู่น้อย

การสื่อสารหลังการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบปากต่อปาก เพราะมีความเป็นส่วนตัวมากกว่า แตกต่างจากการสื่อสารผ่านสื่ออื่น โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตที่ข้อมูลเผยแพร่ไปได้ในวงกว้าง ถึงแม้ว่าจะมีผู้สูงอายุกลุ่มที่สามารถใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตได้ก็ตาม แต่ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งก็เลือกที่จะไม่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองมากนักเพราะคำนึงถึงความเป็นส่วนตัว

ดังนั้นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุใกล้ชิด ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากกลุ่มคนอื่นในการสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวคือจะค่อนข้างมีความระมัดระวังหรือมีขอบเขตในการสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง การสื่อสารหลังจากการท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารที่แสดงถึงการประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารหรือเปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองอย่างเต็มที่ จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีส่วนสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุให้สังคมได้รับรู้

ความแตกต่างของบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีความแตกต่างกัน ผู้สูงอายุสามารถสลับสับเปลี่ยนบทบาทการสื่อสารทั้งการเป็นผู้รับสารและเป็นผู้ส่งสาร ขณะเดียวกันอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุมีการสลับสับเปลี่ยน (Change) เช่นเดียวกัน ไม่มีความคงที่ ในบางสถานการณ์การท่องเที่ยวผู้สูงอายุอาจจะเปรียบเหมือนเด็กที่ต้องการได้รับการเอาใจใส่ดูแล และในบางสถานการณ์ผู้สูงอายุพยายามสื่อสารตัวตนความเป็นผู้ใหญ่อย่างเต็มที่ เพื่อรักษาอำนาจหรือสถานะของตนเอง การสื่อสารและอัตลักษณ์ในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีรูปแบบที่สรุปได้ดังนี้

การผลิตซ้ำอัตลักษณ์เดิม (Reproduction) การต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate)

และการธำรงรักษาอัตลักษณ์ (Maintain)

กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถหาข้อมูลหรือเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จะมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ที่อ่อนแอ เพราะไม่สามารถเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เป็นการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่สังคมโดยทั่วไปมักจะมองผู้สูงอายุ ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลับมีบทบาทการสื่อสารเป็นผู้ให้ข้อคิด เตือนสติลูกหลาน มีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งมากกว่าก่อนการท่องเที่ยว หลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุยังบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองได้

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยวเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ในด้านที่อ่อนแอ ไม่ได้หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง แต่ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลับมีความเข้มแข็งในด้านการเป็นผู้คอยเตือนสติให้ลูกหลานมีความระมัดระวังในการเดินทาง และหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งได้ ซึ่งเป็นการยืนยันหรือธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นผู้สูงวัยที่สามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลความรู้หรือบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเอง

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงสามารถเลื่อนไหลไปมาระหว่างการเป็นผู้อ่อนแอหรือผู้ที่เข้มแข็ง เป็นการต่อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ แต่ไม่ว่าจะตัวตนที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ แต่ต้องเป็นบทบาทการสื่อสารหรืออัตลักษณ์ที่เอื้อให้ผู้สูงอายุสามารถไปท่องเที่ยวได้ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นผู้พึ่งพาในการเดินทางท่องเที่ยว การพึ่งพาดังกล่าว เป็นการดูแลผู้สูงอายุในฐานะที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีอำนาจ มีบารมี การมีลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิดคอยดูแล จึงเป็นการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีต้นทุนที่ดีในการใช้ชีวิต ผู้สูงอายุไม่ได้มีบทบาทการสื่อสารหรืออัตลักษณ์ของผู้ที่อ่อนแอเพียงด้านเดียว ในความอ่อนแอด้านสุขภาพร่างกาย และไม่ได้เป็นผู้ติดต่อสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้นำด้านจิตใจ เป็นผู้เตือนสติผู้อื่น และเป็นผู้ที่สร้างแรงบันดาลใจในการท่องเที่ยวได้

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งหรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนเพียงบางส่วน บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว อาจจะไม่แตกต่างกัน ก่อนการท่องเที่ยวผู้สูงอายุจัดเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่ได้พึ่งพาข้อมูลจากลูกหลาน ผู้สูงอายุจึงสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง เช่นเดียวกับระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุยังสามารถดูแลตนเองได้ รวมไปถึงสามารถดูแลครอบครัวหรือเพื่อนที่ร่วมทางได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งก็ยังคงต้องการเพื่อนที่ร่วมเดินทาง ไม่ได้เป็นการพึ่งพาด้านสุขภาพร่างกาย แต่การมีเพื่อนร่วมเดินทาง เป็นการพึ่งพาดูแลกันและกันด้านจิตใจ การมีเพื่อนร่วมเดินทางทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกอุ่นใจมากยิ่งขึ้น ส่วนการสื่อสารและอัตลักษณ์หลังจากการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอหรือเข้มแข็ง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีระบับการสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยว (Travel bragging) ผู้สูงอายุคำนึงถึงบริษัทที่เหมาะสม จะเลือกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับบุคคลที่ตนเองสนิทสนมมากกว่าที่จะเผยแพร่หรือแบ่งปันประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่สาธารณะ

การฟื้นฟูอัตลักษณ์หรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (Reconstruct)

และการเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Change)

ระหว่างการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่จะสื่อสารให้เห็นการฟื้นฟูอัตลักษณ์หรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของผู้สูงอายุได้ชัดเจนที่สุด โดยเฉพาะบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นเด็กหรือความเป็นหนุ่มสาวที่ผู้สูงอายุจะสื่อสารมากที่สุดในระหว่างการท่องเที่ยว “ความเป็นหนุ่มสาว” เป็นการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุในด้านที่ร่าเริง สนุกสนาน มีความกระฉับกระเฉงในการเดินทาง เมื่อเดินทางกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าตนเองได้ย้อนกลับไปสู่ช่วงเวลาเก่าๆ รู้สึกถึงความสดชื่น ความเยาว์วัย เพื่อนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญต่อผู้สูงอายุค่อนข้างมากในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ผู้สูงอายุที่เป็นโสดจะให้ความสำคัญกับการเลือกกลุ่มเพื่อนในการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวยังทำให้ผู้สูงอายุสามารถเปลี่ยนอัตลักษณ์บางอย่างได้ เช่น ผู้สูงอายุอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยว ปรับเปลี่ยนหันมาใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการติดต่อกับเพื่อนต่างวัย ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังกล่าวว่าเมื่อตนเองอยู่ในระหว่างการท่องเที่ยว มักจะรู้สึกว่าตนเองเข้มแข็ง อากาศเจ็บป่วยไม่สบายไม่แสดงอาการ การท่องเที่ยวยังอาจทำให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงอัตลักษณ์หรือความสามารถบางประการของตนเองที่อาจจะหลงลืมไป และย้อนกลับไปค้นพบอีกครั้งว่าตนเองยังคงมีความสามารถหรือเป็นการฟื้นฟูอัตลักษณ์ดังกล่าวให้ชัดเจนขึ้นมาระหว่างที่ไปท่องเที่ยว

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสามารถปรับเปลี่ยนได้ ขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วย ผู้สูงอายุที่เดินทางกับครอบครัว มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำดูแลครอบครัว และกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องได้รับการดูแลจากครอบครัว แต่บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่สำคัญของผู้สูงอายุจะเป็นบทบาทการสื่อสารเชิงแนะนำ ให้ความรู้ เตือนสติให้ระบับการระบับในการเดินทาง

สำหรับการเดินทางกับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณสามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ เหมือนได้กลับไปเป็นเด็กอีกครั้ง ส่วนการท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเป็นพิเศษเช่นกัน เพราะฉะนั้นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีทั้งด้านที่อ่อนแอและเข้มแข็ง ถึงแม้จะมีเงื่อนไขสุขภาพร่างกายที่ต้องระมัดระวังมากกว่าคนหนุ่มสาว แต่ระหว่างการท่องเที่ยวผู้สูงอายุก็ยังคงมีอำนาจหรือมีบทบาทการสื่อสารที่สำคัญ ผู้สูงอายุได้รับยกย่องในฐานะที่เป็นผู้อาวุโส การสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้อาวุโส” มีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสามารถใช้อัตลักษณ์ของการเป็นผู้สูงวัยเป็นประโยชน์เพื่อเข้าถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยที่มีกลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน รวมไปถึงบุคคลที่ร่วมเดินทางด้วยให้การสนับสนุนช่วยเหลือ

สรุปได้ว่า ความแตกต่างของบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอหรือพึ่งพาครอบครัว จะมีความแตกต่างของบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจนกว่า ผู้สูงอายุจะมีการสลับสับเปลี่ยนบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอยู่เสมอ สิ่งสำคัญคือพื้นที่การท่องเที่ยวคือพื้นที่ที่ผู้สูงอายุพยายามจะสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง

ตารางที่ 7.1 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ก่อนการท่องเที่ยว	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้หาข้อมูลและเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง - กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถหาข้อมูลเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง สื่อสารถึงการมีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง - กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวในการหาข้อมูลและการจัดการท่องเที่ยว ถึงแม้จะสื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอ แต่การดูแลของครอบครัวคือการยกย่องให้เกียรติ ในฐานะที่เป็นผู้อาวุโส - ภูมิหลังหน้าที่การงานของผู้สูงอายุหรือการสื่อสารอัตลักษณ์ “ความเป็นผู้อาวุโส” มีส่วนสำคัญในการสร้างอำนาจการสื่อสารและอำนาจการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ
ระหว่างการท่องเที่ยว	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุที่เดินทางท่องเที่ยวกับครอบครัวจะมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่สำคัญในเรื่องการเตือนสติให้ลูกหลานระมัดระวังในการเดินทาง - กลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลและเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีบทบาทการสื่อสารเป็นผู้ให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ รับฟังปัญหา มีอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง เป็นผู้นำในการท่องเที่ยว

ตารางที่ 7.1 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (ต่อ)

ระหว่างการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ รู้สึกว่าตนเองได้ย้อนวัยกลับเป็นหนุ่มสาวเมื่อเดินทางกับกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนม - เปิดรับข้อมูลความรู้จากผู้คน สถานที่ เหตุการณ์ต่างๆ ระหว่างการเดินทาง - อัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้สูงอายุ” เป็นประโยชน์ในการเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวเพราะมีผู้คอยดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ
หลังจากการท่องเที่ยว	บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ <ul style="list-style-type: none"> - ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะสื่อสารหรือถ่ายทอดข้อมูลความรู้ ประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับบุคคลใกล้ชิดเป็นหลัก - ผู้สูงอายุจะคำนึงถึงบริบทการสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวของตนเอง - การสื่อสารประสบการณ์จากการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเน้นการพูดคุยแบบปากต่อปากกับครอบครัวและลูกหลาน เป็นการสั่งสอน แนะนำ ตักเตือน เรื่องให้ระมัดระวังความปลอดภัยในการเดินทาง - การสื่อสารแบบปากต่อปากหรือการสื่อสารที่เผชิญหน้ากัน ผู้สูงอายุสามารถควบคุมข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอได้ และมีความเป็นส่วนตัวมากกว่า

ข. ความสำคัญของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ข้อมูลข่าวสารหรือเนื้อหาสาระ (Message) เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุแสวงหาหรือได้รับจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยวมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ ที่ผู้สูงอายุแสวงหาหรือได้รับช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารหรือ “มีอำนาจการสื่อสาร” หรือ “เป็นทุน” ที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ “รับรู้ข้อมูล” ล่วงหน้า ทำให้ผู้สูงอายุจัดการตนเองให้พร้อมเพียงพอที่จะเดินทางท่องเที่ยวได้

“ข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว” ช่วยให้ผู้สูงอายุประเมินความพร้อมของตนเอง

ก่อนการท่องเที่ยว การแสวงหาข้อมูลในประเด็นต่างๆ มีส่วนทำให้ผู้สูงอายุลดความกังวลในการเดินทาง ข้อมูลก่อนการเดินทางที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ ได้แก่ ข้อมูลการเดินทางหรือวิธีการเดินทาง ยานพาหนะ ระยะเวลาการเดินทาง และช่วงเวลาการเดินทาง ข้อมูลในส่วนนี้มีผลต่อการตัดสินใจไปท่องเที่ยว หากผู้สูงอายุรู้ข้อมูลล่วงหน้าคร่าวๆ ว่าการเดินทางเป็นอย่างไร จะส่งผลต่อการประเมินความพร้อมของสุขภาพร่างกายของตนเองหรือต้องพยายามจัดการดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองให้แข็งแรงมากยิ่งขึ้นก่อนการเดินทาง

สำหรับข้อมูลการเดินทาง เป็นกลุ่มข้อมูลที่สูงอายุชายจะให้ความสำคัญมากกว่าผู้สูงอายุหญิง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบขับรถส่วนตัวท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุชายจะมีบทบาทในการเป็นผู้ศึกษาเส้นทาง ดูแผนที่ เพื่อที่จะวางแผนในการขับรถไปยังจุดหมายต่างๆ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุบางส่วนจะไม่ได้ขับรถด้วยตนเอง มีลูกหลานช่วยขับหรือจ้างคนขับรถ แต่ผู้สูงอายุยังคงมีส่วนช่วยดูเส้นทางในการขับรถ ขณะที่ข้อมูลเรื่องยานพาหนะ ระยะเวลา และช่วงเวลาการเดินทาง จะเป็นข้อมูลที่สำคัญที่ผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงเพราะส่งผลต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรงอาจจะเลือกยานพาหนะที่รวดเร็วเพื่อช่วยลดระยะเวลาในการเดินทาง ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะหลีกเลี่ยงการเดินทางช่วงเทศกาล เพราะมีคนเดินทางเป็นจำนวนมาก

ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศของประเทศ ที่ผู้สูงอายุจะเดินทางไปท่องเที่ยว เป็นข้อมูลที่สูงอายุแสวงหาก่อนการท่องเที่ยวเช่นกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยว สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ข้อมูลดังกล่าวจะทำให้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความหมายมากยิ่งขึ้น เพิ่มอรรถรสในการชมสถานที่ท่องเที่ยว ข้อมูลส่วนนี้จะ เป็นประโยชน์ในระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุที่ศึกษาข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวจะทำหน้าที่ให้ข้อมูลกับเพื่อนที่ร่วมเดินทางได้

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์ จะต้องมีการหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจ ผู้สูงอายุมักจะเลือกบริษัททัวร์จากการแนะนำของเพื่อนหรือคนรู้จัก รวมทั้งต้องสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของ บริษัท มีที่ตั้งหรือที่อยู่จริง จดทะเบียนถูกต้อง ศึกษาข้อมูลโปรแกรมการเดินทางว่ามีความเหมาะสมกับตนเองหรือไม่ สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก การรับประทานอาหาร และกิจกรรมที่ทำในการท่องเที่ยว ข้อมูลเหล่านี้ไม่ว่าจะเดินทางกับทัวร์หรือเดินทางกับครอบครัว ผู้สูงอายุอาจจะรู้ข้อมูลคร่าวๆ ล่วงหน้าไปก่อนการเดินทาง แต่ระหว่างการเดินทางก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้

ดังนั้นการรู้ข้อมูลช่วย “สร้างอำนาจการท่องเที่ยว” ให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเห็นภาพการเดินทางที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าว่าจะต้องเผชิญกับอะไรบ้าง ข้อมูลที่ผู้สูงอายุรับรู้ จึงทำให้ผู้สูงอายุพยายามหาวิธีต่อรองหรือจัดการสุขภาพร่างกายของตนเอง เพื่อให้เข้มแข็ง พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว

“ข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยว” ช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

สำหรับข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงอายุแสวงหาหรือได้รับระหว่างการท่องเที่ยว จะมีที่มาจากบุคคลที่ผู้สูงอายุเดินทางด้วย และจากสถานที่ เหตุการณ์ หรือผู้คนที่ผู้สูงอายุพบเจอระหว่างการท่องเที่ยว ต่อเนื่องจากการแสวงหาข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว ถ้าหากผู้สูงอายุมีการเตรียมข้อมูลที่ดี การเดินทางอาจจะราบรื่นและมักจะเป็นไปตามแผนที่วางไว้ ข้อมูลที่ผู้สูงอายุแสวงหาก่อนการท่องเที่ยวจึงเป็นข้อมูลที่ผ่านการ “ออกแบบ” ไว้ล่วงหน้าแล้วว่าผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวอย่างไร พบเจออะไรบ้าง ส่วนข้อมูลที่ผู้สูงอายุได้รับระหว่างการเดินทางจะแตกต่างจากข้อมูลที่กล่าวไป

ประเด็นแรก ข้อมูลที่มาจากครอบครัวหรือเพื่อน ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะมีโอกาสได้รับฟังหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลส่วนตัวของตนเอง เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับลูกหลาน การใช้ชีวิตของครอบครัว หน้าที่การงาน ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุนำมาสอบถามหรือแลกเปลี่ยนกันระหว่างการเดินทาง ไม่ว่าจะเดินทางกับลูกหลานของตนเองหรือเดินทางกับกลุ่มเพื่อน มักจะมีประเด็นของข้อมูลส่วนตัวมาเกี่ยวข้องด้วย ข้อมูลภูมิหลังหรือข้อมูลส่วนตัวของผู้สูงอายุสื่อสารถึงความสำเร็จ ความภาคภูมิใจ ความเข้มแข็ง ผู้สูงอายุได้ย้อนทบทวนตนเอง มองเห็นตัวตนที่ผ่านมาของตนเองจากบุคคลที่ใกล้ชิด

ข้อมูลอีกประเภทหนึ่งที่นอกเหนือจากข้อมูลส่วนตัว เป็นข้อมูลที่กลุ่มผู้สูงอายุมีความเชี่ยวชาญ อาจจะเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม หรือประเด็นอื่นๆ ที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวมีความสนใจร่วมกัน การพูดคุยในประเด็นนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับภูมิหลังหน้าที่การงานของผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูล ได้สื่อสาร แสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็น การกระตุ้นการใช้ความคิดของผู้สูงอายุ ข้อมูลส่วนนี้จึงมีส่วนสำคัญเช่นเดียวกันที่ช่วยฟื้นฟูอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุให้มีความเข้มแข็ง

สำหรับประเด็นที่สอง ข้อมูลที่ผู้สูงอายุได้รับระหว่างที่ท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อมูลการเดินทาง ข้อมูลอุปสรรคหรือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น และข้อมูลประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว ข้อมูลกลุ่มดังกล่าวอาจจะเรียกได้ว่าเป็นประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลโดยตรงด้วยตนเองและมาจากกลุ่มคนที่เดินทางด้วย

ความสำคัญของข้อมูลที่ไหลเวียนอยู่ในระหว่างการท่องเที่ยว มีที่มาจากตัวผู้สูงอายุ มาจากบุคคลใกล้ชิด ครอบครัว ลูกหลาน กลุ่มเพื่อน รวมไปถึงจากเพื่อนใหม่ที่พบระหว่างการเดินทาง ข้อมูลเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสสื่อสาร ฝึกการใช้ความคิด วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น ซึ่งรวมถึงข้อมูลการเดินทาง ข้อมูลอุปสรรคหรือการแก้ไขปัญหา และข้อมูลประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวก็เป็นข้อมูลที่ทำให้ผู้สูงอายุได้สะสมต้นทุนทางด้านการสื่อสาร สามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้ไปบอกเล่าต่อได้ ถึงแม้ว่าการจดจำหรือให้ความสำคัญกับข้อมูลของผู้สูงอายุจะมากน้อยแตกต่างกัน แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังสามารถบอกเล่าเรื่องการท่องเที่ยวของตนเองได้ ข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนสำคัญที่ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุให้เข้มแข็ง

“ข้อมูลจากการท่องเที่ยว” สร้างอำนาจการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ

ข้อมูลหรือความรู้เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุนำติดตัวกลับมาด้วยจากเดินทางนอกเหนือจากสิ่งของ การที่จะเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อผู้สูงอายุได้บอกเล่าหรือสื่อสารผ่านสื่อและช่องทางต่างๆ ผู้สูงอายุใช้การสื่อสารเพื่อย้อนทบทวนว่าตนเองได้รับข้อมูลอะไรบ้างจากการเดินทาง ข้อมูลเหล่านั้นมีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุอย่างไร ข้อมูลที่พบ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งหมด และข้อมูลการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ข้อมูลประเภทแรก ผู้สูงอายุบอกเล่ารายละเอียดถึงการท่องเที่ยวของตนเอง การเดินทาง การทำกิจกรรม สถานที่ท่องเที่ยวที่ตนเองเลือกไปเที่ยวว่ามีลักษณะอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้างที่ตนเองได้ทำ เป็นการได้บอกเล่ารายละเอียดการเดินทางให้กับครอบครัวที่อาจจะไม่ได้ร่วมเดินทางกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุบอกเล่ามาน้อยแตกต่างกัน รวมไปถึงจดจำข้อมูลการท่องเที่ยวได้แตกต่างกัน การที่ผู้สูงอายุยังสื่อสารหรือบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวได้ ถึงแม้จะเป็นการบอกเล่าตามปกติทั่วไปหลังจากการเดินทาง แต่ก็สื่อสารให้เห็นถึงความเข้มแข็ง และได้เรียนรู้จากการเดินทาง นอกจากบอกเล่าข้อมูลเชิงกายภาพ ข้อมูลที่อยู่ในรูปของการแสดงความคิดเห็นมีความสำคัญเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นว่าตนเองมีมุมมองอย่างไรต่อการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่เลือกสื่อสารข้อมูลเชิงแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์การท่องเที่ยว แสดงให้เห็นถึงความจริงจัง ใส่ใจกับการท่องเที่ยว เป็นการประมวลข้อมูลมาจากประสบการณ์ตรงที่ผู้สูงอายุได้รับระหว่างการท่องเที่ยว ข้อมูลจากการท่องเที่ยวยังทำให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นเชื่อมโยงไปถึงประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง สังคมของประเทศที่ตนเองไปท่องเที่ยว

ข้อมูลที่ได้จากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจจะนำมาปรับใช้กับชีวิตแตกต่างกัน ข้อมูลจากการเดินทางแต่ละครั้งที่ผู้สูงอายุสะสมเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่จะช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์การท่องเที่ยว การนำข้อมูลจากการท่องเที่ยวไปบอกเล่าต่อหรือไปถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับลูกหลานทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจมากยิ่งขึ้น ข้อมูลจากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีประเด็นที่จะพูดคุย ได้ทบทวน ได้เรียนรู้เรื่องใหม่เพิ่มขึ้น ได้ฝึกคิดวิเคราะห์ ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ “ข้อมูลหรือความรู้จากการท่องเที่ยวเป็นต้นทุน” สำคัญอีกรูปแบบหนึ่งในชีวิตของผู้สูงอายุ รวมไปถึงยังสื่อสารสถานะทางสังคม อัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง และทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7.2 ความสำคัญของข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

“ข้อมูลก่อนการท่องเที่ยว” ช่วยให้ผู้สูงอายุประเมินความพร้อมของตนเอง

- ข้อมูลช่วยให้ผู้สูงอายุวางแผนและเตรียมการท่องเที่ยว
- ข้อมูลช่วยให้ผู้สูงอายุจัดการสุขภาพร่างกายของตนเองให้พร้อมสำหรับการเดินทาง

“ข้อมูลระหว่างการท่องเที่ยว” ช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

- การได้รับข้อมูลหรือประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยตรง เป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กับผู้สูงอายุ เปิดโลกกว้าง สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว ซึ่งช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง

“ข้อมูลจากการท่องเที่ยว” สร้างอำนาจการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ

- เมื่อกลับจากการท่องเที่ยว ข้อมูลการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุนำมาพูดคุยหรือบอกเล่าต่อสร้างอำนาจการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ เป็นต้นทุนในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

ค. การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีหลากหลาย กระบวนการสื่อสารก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีการเลือกใช้สื่อที่แตกต่างกัน การใช้สื่อก่อนการท่องเที่ยวเป็นการแสวงหาข้อมูลเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร เป็นการพยายามเปิดรับกับข้อมูลระหว่างการเดินทาง ส่วนการใช้สื่อหลังจากการท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารหรือเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง สื่อที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ สื่อสถานที่ สื่อภาพถ่าย และสื่อวัตถุ

ผู้สูงอายุให้ความไว้วางใจกับ “สื่อบุคคล” มากที่สุด

ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก ผู้สูงอายุเน้นรับฟังข้อมูล การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนว่าจะเดินทางไปท่องเที่ยวที่ใด สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด สามี ภรรยา ลูก หลาน ญาติ พี่น้อง เป็นกลุ่มบุคคลที่เชื่อมโยงสายใยทำให้ผู้สูงอายุเดินทางท่องเที่ยว สื่อบุคคลจึงเป็นสื่อที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพา ลูกหลานหรือครอบครัวให้หาข้อมูลและจัดการท่องเที่ยวให้ จะใกล้ชิดกับสื่อบุคคลมากที่สุด สื่อบุคคลยังมีคุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “สร้างความเชื่อมั่น” ในการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่หาข้อมูลการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าจะได้ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตแล้ว การสอบถามจากบุคคลที่เคยท่องเที่ยวมาก่อน หรือการได้ติดต่อพูดคุยกับเจ้าหน้าที่บริษัททัวร์โดยตรงด้วยวาจา สร้างความมั่นใจในการเดินทางให้กับผู้สูงอายุมากกว่าการติดต่อผ่านอินเทอร์เน็ตเพียงอย่างเดียว

ภูมิหลังของสื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นบุคคลในครอบครัว ยังมีกลุ่มเพื่อนสนิท เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่บริษัททัวร์ หรือเป็นเพื่อนที่เคยร่วมงานกันมาก่อน โดยเฉพาะถ้าเป็นผู้สูงอายุที่เคยมียศถาบรรดาศักดิ์ มีตำแหน่ง มีลูกน้องคนสนิท มีลูกศิษย์ลูกหาหรือเป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน กลุ่มบุคคลที่กล่าวไปจะมีส่วนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ สำหรับผู้สูงอายุที่อาจจะไม่ได้เครือข่ายกลุ่มคนใกล้ชิดมาตั้งแต่สมัยวัยเรียนหรือวัยทำงาน การแสวงหาเครือข่าย เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมผู้สูงอายุหรือชมรมอื่นๆ เป็นส่วนสำคัญในการสร้างพลังการท่องเที่ยวผ่านเครือข่ายสื่อบุคคลได้เช่นกัน อำนาจการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเกี่ยวข้องกับการมีต้นทุนทางด้านสังคม ต้นทุนทางด้านการศึกษาหรือมีสื่อบุคคลที่ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาได้ การพึ่งพาในที่นี้เป็นการสื่อสารถึงอำนาจหรือบารมี เป็นต้นทุนที่ผู้สูงอายุสะสมมาตั้งแต่สมัยวัยทำงานจนเข้าสู่วัยสูงอายุ

สื่อบุคคลยังมีบทบาทสำคัญในระหว่างการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะไม่ท่องเที่ยวเพียงคนเดียว แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะสามารถไปท่องเที่ยวคนเดียวได้ แต่ผู้สูงอายุจะเดินทางเป็นกลุ่มกับครอบครัวหรือเพื่อนเป็นหลัก การมีเพื่อนเดินทางทำให้รู้สึกอบอุ่นใจ ปลอดภัย มีการช่วยเหลือ

ดูแลกันตลอดการเดินทาง เพราะผู้สูงอายุมีเงื่อนไขเรื่องสุขภาพเป็นปัจจัยหลักที่อาจทำให้ต้องการเพื่อนร่วมเดินทางด้วยเสมอ การเดินทางเป็นกลุ่มทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองมีพลังและสามารถทำกิจกรรมที่ผจญภัยหรือท้าทายได้บ้างเล็กน้อย

สำหรับสังคมไทย ผู้สูงอายุยังคุ้นเคยกับการอยู่ท่ามกลางลูกหลานในครอบครัวมากกว่าการแยกตัวไปอยู่เพียงคนเดียว ในจำนวนผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ 75 คน มีเพียง 8 คนเท่านั้น ที่บอกว่าตนเองอาศัยอยู่เพียงคนเดียว เพราะฉะนั้นการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงผูกพันอยู่กับสื่อบุคคลเป็นหลัก รวมไปถึงเมื่อกลับจากการท่องเที่ยว ครอบครัวและกลุ่มเพื่อนยังเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการบอกเล่าเรื่องท่องเที่ยวให้ฟังมากที่สุด สื่อบุคคลจึงมีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุตั้งแต่เริ่มต้นจนการท่องเที่ยวจบลง สื่อบุคคลมีความหมายมากกว่าการรับส่งข้อมูลข่าวสาร แต่เป็นสื่อที่ทำให้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ “มีชีวิตชีวา” มากยิ่งขึ้น

“สื่ออินเทอร์เน็ต” สร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ผู้สูงอายุ “ทันสมัย”

สื่ออินเทอร์เน็ตอาจจะเป็นสื่อที่กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุคุ้นเคยน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันมีกลุ่มผู้สูงอายุเริ่มเรียนรู้การใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุตอนต้น เคยมีประสบการณ์การทำงานที่ต้องใช้งานคอมพิวเตอร์มาก่อนหรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ อาศัยอยู่ในเมือง เป็นกลุ่มคนชนชั้นกลาง มีการศึกษา มีหน้าที่การงานที่ดี เข้าถึงบริการสื่ออินเทอร์เน็ตได้ รวมไปถึงตัวผู้สูงอายุก็มีความพยายามเรียนรู้การใช้งานเพื่อไว้ใช้ติดต่อกับลูกหลาน อาจจะเรียกได้ว่าสื่ออินเทอร์เน็ตจะช่วยฟื้นฟูหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ผู้สูงอายุมีความทันสมัยก้าวทันโลก

สำหรับการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อหาข้อมูลการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตได้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำข้อมูลและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวจึงเป็นผู้สูงอายุที่มีตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง มีทักษะการใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ต รวมไปถึงมีความพร้อมด้านเศรษฐกิจด้านสังคมที่ทำให้สามารถเข้าถึงการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตได้ การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุยังมีลักษณะที่อาจจะแตกต่างจากคนวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ “ใช้งานอย่างมีเป้าหมาย” ไม่เน้นการใช้งานเพื่อผ่อนคลาย ผู้สูงอายุจะมีเป้าหมาย เช่น ต้องการหาข้อมูลไปท่องเที่ยว ต้องการติดต่อเรื่องที่เป็น แต่ต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะใช้งานอินเทอร์เน็ตในรูปแบบของการพักผ่อนหรือใช้เพื่อเข้าสังคม

ในช่วงระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว การใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุยังพบค่อนข้างน้อย แต่ก็ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือหรือใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เช่น เฟสบุ๊ก เพื่อการเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองได้ กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์รู้สึกว่าการใช้งานอินเทอร์เน็ตทำให้ตนเองสามารถแบ่งปันรูปถ่ายจากการท่องเที่ยวของตนเองได้ทันที และสิ่งสำคัญคือสื่ออินเทอร์เน็ตยังช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ผู้สูงอายุเป็นผู้มีความทันสมัยหรือสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้คนในโลกกว้างมากยิ่งขึ้น

ขณะที่หลังการท่องเที่ยว การนำเสนอหรือเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุผ่านอินเทอร์เน็ตก็ยังคงมีไม่มากนักเช่นเดียวกัน มีผู้สูงอายุจำนวน 5 คนเท่านั้นที่บอกว่าตนเองใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อเผยแพร่เรื่องราวการท่องเที่ยว เหตุผลสำคัญนอกเหนือจากที่ผู้สูงอายุไม่มีทักษะการใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ต ผู้สูงอายุกลุ่มที่ใช้งานได้ แต่เลือกที่จะไม่ใช้งานเพราะกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัว ผู้สูงอายุมองว่าพื้นที่สื่อออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะ เรื่องไปท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวไม่เหมาะสมที่จะเผยแพร่ออกไป เพราะตนเองอายุมากแล้ว ไม่ใช่กลุ่มเด็ก ๆ ที่มีความน่าสนใจหรือมีประสบการณ์ใหม่ๆ มากกว่า ยิ่งไปกว่านั้นอาจจะตีความได้ว่าบุคคลที่อายุมาก มีตัวตนหลากหลายแง่มุม และอาจจะพ่วงมาด้วยสถานะทางสังคมที่สูง เพราะฉะนั้นการที่จะคิด จะเขียน หรือจะสื่อสารอะไรในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นพื้นที่สาธารณะต้องมีความระมัดระวัง เมื่อเผยแพร่ออกไปแล้ว ถ้าหากผิดพลาดจะแก้ไขได้ยากกว่าปกติ ผู้สูงอายุจึงระมัดระวังในการเผยแพร่ข้อมูลส่วนตัวของตนเองผ่านอินเทอร์เน็ต

การใช้ “สื่อสิ่งพิมพ์” เป็นแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว

สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสารการท่องเที่ยว วารสารการท่องเที่ยว หนังสือเล่มที่เป็นคู่มือการท่องเที่ยวหรือสิ่งพิมพ์อื่นๆ มีส่วนสำคัญในการหาข้อมูลการท่องเที่ยวเช่นกัน ผู้สูงอายุใช้สื่อสิ่งพิมพ์ค่อนข้างน้อย ผู้สูงอายุกลุ่มที่อ่านข้อมูลการท่องเที่ยวจากสื่อสิ่งพิมพ์อาจจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการข้อมูลเชิงลึกหรือเป็นข้อมูลจากนิตยสารหรือวารสารการท่องเที่ยวที่มีการแนะนำแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

เมื่อมองย้อนกลับไปถึงลักษณะการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุพบค่อนข้างน้อย เพราะเป็นสื่อที่ต้องใช้สมาธิในการอ่านเพื่อรับข้อมูล เป็นการใช้สื่อที่ต้องมีความจริงจัง แตกต่างจากสื่อโทรทัศน์หรือสื่อวิทยุที่ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ไปด้วย อีกทั้งเงื่อนไขในเรื่องสุขภาพร่างกาย ปัญหาด้านสายตาทำให้ผู้สูงอายุอ่านหนังสือน้อยลง อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงเลือกที่จะอ่านหนังสือหรือหาข้อมูลการท่องเที่ยวจากสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สนใจการอ่านอย่างจริงจัง มีภูมิหลังหน้าที่การงานที่เกี่ยวข้องกับการอ่านหนังสือหรือเขียนหนังสือ ทำให้คุ้นเคยกับการอ่านหนังสือเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว หนังสือเป็นแหล่งข้อมูลในเชิงลึกสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการรู้เรื่องประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมที่อาจจะไม่ได้นำเสนอในนิตยสารท่องเที่ยวทั่วไป ส่วนนิตยสารท่องเที่ยวมีข้อดีคือนำเสนอข้อมูลเข้าใจได้ง่ายและมีภาพประกอบสวยงาม ทำให้ผู้สูงอายุเห็นภาพของสถานที่ที่ตนเองจะไปท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้น

ขณะที่การกล่าวถึงพจนานุกรมคู่มือการท่องเที่ยวหรือนิตยสารการท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุแทบจะไม่ได้กล่าวถึง เพราะแหล่งข้อมูลระหว่างการเดินทางของผู้สูงอายุคือสื่อบุคคล ผู้สูงอายุมีผู้นำทางในการท่องเที่ยวเสมอ สำหรับผู้สูงอายุชาย สังเกตได้ว่ามีการกล่าวถึงการศึกษาเส้นทางจากแผนที่ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสื่อสิ่งพิมพ์เช่นเดียวกัน สื่อสิ่งพิมพ์อาจจะมาในรูปแบบของเอกสารที่ผู้สูงอายุได้รับแจกระหว่างไปทัวร์ จะมีโปรแกรมการเดินทางและข้อมูลโดยสรุปของประวัติสถานที่ท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอีกส่วน

หนึ่งที่ท่องเที่ยวต่างประเทศด้วยตนเอง อาจจะได้พบพาคู่มีอนาเที่ยว แต่จะใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่ น่าสนใจจากอินเทอร์เน็ต และปริ้นท์เป็นเอกสารเพื่อติดตัวในระหว่างเดินทาง เพราะฉะนั้นแหล่งข้อมูลหรือ สื่อสิ่งพิมพ์ที่ผู้สูงอายุจะพกพอย่างจริงจังในระหว่างการเดินทางจึงอยู่ในรูปแบบของเอกสารมากกว่าที่จะ เป็นหนังสือคู่มือการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่กระตือรือร้นในการท่องเที่ยว จะวางแผนการท่องเที่ยวไปเป็น อย่างดีล่วงหน้า มีเอกสารที่จำเป็น แต่อาจจะไม่ได้พกพาหนังสือเล่มในการเดินทาง

หลังจากการท่องเที่ยว การสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ก็ยังมีไม่ การเขียนบันทึกการท่องเที่ยวของมี จำนวนไม่มากนัก ผู้สูงอายุกลุ่มที่เขียนบันทึกการเดินทางส่วนตัว มีจำนวน 3 คน ขณะที่อีก 2 คนจะเป็น การเขียนที่มีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่ในนิตยสารหรือวารสาร การถ่ายทอดเรื่องราวการท่องเที่ยว ถ้าหากเขียน เป็นบันทึกส่วนตัว ผู้สูงอายุเขียนรูปแบบใดก็ได้ เพราะเก็บไว้อ่านส่วนตัว การเขียนจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้คิด และย้อนทบทวนการท่องเที่ยวของตนเอง ส่วนการเขียนที่มีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่ ผู้สูงอายุต้องวางแผน เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเขียน ทำให้ผู้สูงอายุเผยแพร่ เรื่องราวการท่องเที่ยวในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ไม่มากนัก อีกทั้งผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสที่สามารถเขียนเรื่อง ท่องเที่ยวได้อย่างจริงจัง ต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีใจรัก ทุ่มเทในการเขียนอย่างจริงจัง

“สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ” เป็นสื่อหลักในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุเป็นสื่อหลักที่ผู้สูงอายุทุกคนใช้รับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน เป็นสื่อ ที่ผู้สูงอายุคุ้นเคย เข้าถึงได้ง่าย ไม่ต้องเรียนรู้การใช้งาน ผู้สูงอายุสามารถรับข้อมูลข่าวสารด้วยภาพและ เสียงที่เข้าใจได้ง่าย ผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องใช้สายตาในการอ่านข้อความ เพราะนำเสนอด้วยภาพและเสียง เงื่อนไ้เรื่องสายตาก็ไม่เป็นอุปสรรคในการรับชมโทรทัศน์ ผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องจดจ่อหรือมีสมาธิกับการ ดูโทรทัศน์เหมือนการอ่านหนังสือ ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมอย่างอื่นไปพร้อมกับการดูโทรทัศน์ได้ คุณลักษณะดังที่กล่าวไป ทำให้สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุใช้รับข้อมูลข่าวสารมากที่สุดใน ชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาลูกหลานหรือครอบครัวในการท่องเที่ยว มักจะรับข้อมูล ข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์เป็นหลัก อาจจะใช้สื่ออื่นในชีวิตประจำวันไม่มากนัก

เมื่อมุ่งประเด็นที่การหาข้อมูลการท่องเที่ยว สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่ช่วย “สนับสนุนการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร” ผู้สูงอายุสะสมข้อมูลความรู้จากการดูโทรทัศน์อยู่เป็นประจำ สื่อโทรทัศน์จึงมีบทบาทมากสำหรับ ผู้สูงอายุที่ไม่ได้จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็ง จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง นอกจากสื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ ผู้สูงอายุยังเปิดรับข้อมูลจากสื่ออื่นๆ ที่หลากหลายกว่า ความสามารถในการ เข้าถึงสื่อต่างๆ จึงมีมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวกับลูกหลาน ส่วนระหว่างการท่องเที่ยว สื่อ โทรทัศน์และสื่อวิทยุอาจจะไม่ได้มีบทบาทมากนัก เพราะผู้สูงอายุได้ไปสัมผัสประสบการณ์ท่องเที่ยว โดยตรง เมื่อกลับมาจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลับมาสู่การใช้ชีวิตประจำวัน การรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อ โทรทัศน์และวิทยุเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุคุ้นชินอยู่แล้ว

“สื่อสถานที่ท่องเที่ยว” เป็นพื้นที่ทดสอบการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุ

สำหรับสื่อสถานที่ มีเงื่อนไขการใช้งานที่แตกต่างจากสื่ออื่นๆ ที่กล่าวไป เพราะผู้สูงอายุต้องพาตนเองเข้าไปสัมผัสกับพื้นที่เชิงกายภาพโดยตรง บริบทที่เกี่ยวข้องจึงเป็นช่วงเวลาระหว่างการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเดินทางเข้าไปชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุได้เห็นและได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง การเข้าไปเพื่อเห็นและเรียนรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว ผู้สูงอายุต้องมีความพยายาม มีความเข้มแข็ง จัดการกับสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์เพียงพอที่จะท่องเที่ยว การเข้าไปสัมผัสกับสถานที่ท่องเที่ยวโดยตรงทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นมิติอื่นๆ ที่อาจจะไม่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน ผู้สูงอายุจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตีความและทำความเข้าใจสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง

การเข้าไปยังสถานที่ท่องเที่ยว เป็นพื้นที่การสื่อสารที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากความคุ้นชินในพื้นที่บ้านมาสู่พื้นที่การท่องเที่ยว สร้างความแปลกใหม่ให้กับผู้สูงอายุ กิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำในระหว่างท่องเที่ยวมีหลากหลาย มีส่วนของกิจกรรมที่เน้น “การเข้าสังคมและการสื่อสาร” และมีกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุ “ทดสอบความสามารถทางด้านสุขภาพร่างกาย” ของตนเอง เป็นกิจกรรมที่สมบุกสมบันเล็กน้อย เช่น การเดินเป็นระยะทางไกลๆ เพื่อไปชมความงามของสถานที่หรือธรรมชาติ การทำกิจกรรมดังกล่าวถือเป็นสื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้สูงอายุได้ใช้ประสาทสัมผัสทุกส่วนของร่างกายในการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงสื่อสถานที่ท่องเที่ยวจึงเป็นความท้าทายสำหรับผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายใน เช่น สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ หรือปัจจัยภายนอก ความยากลำบากในการไปยังสถานที่ท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีจิตใจเข้มแข็ง มีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง มีอำนาจ และมีความพยายามต่อสู้หรือต่อรองด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อที่จะพาตนเองไปท่องเที่ยวให้ได้

สิ่งสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสื่อสถานที่คือการหวนระลึกถึงอดีต ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการหวนระลึกถึงอดีตค่อนข้างมาก และเมื่อมาอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับอดีตจะทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตเด่นชัดขึ้นมา สังเกตได้ว่าแม้กระทั่งในชีวิตประจำวันเมื่อสื่อสารหรือพูดคุยกับลูกหลาน ผู้สูงอายุมักจะมีประเด็นเปรียบเทียบยุคปัจจุบันกับยุคอดีตอยู่เสมอ ระหว่างการท่องเที่ยวการได้หวนกลับไปหาในอดีตในช่วงสักระยะเวลาหนึ่ง ช่วยเติมเต็มความหมายของการเดินทาง ผู้สูงอายุไม่ได้มองหาแต่ความทันสมัยเพียงอย่างเดียว แต่อดีตทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีคุณค่าขึ้นหรือเป็นหนุ่มสาวอยู่เสมอ

สื่อสถานที่จึงเป็นสื่อที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุระหว่างท่องเที่ยว ผู้สูงอายุได้เอาตัวเองเข้าไปอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเป็นมา มีเรื่องราว ได้เห็นมิติของสถานที่ท่องเที่ยวที่อาจจะแตกต่างจากที่ตนเองเคยพบมา ผู้สูงอายุได้ “พิสูจน์ศักยภาพความเข้มแข็งของสุขภาพร่างกาย” ด้วยการพยายามเดินทางเข้าไปยังสถานที่ท่องเที่ยว และสุดท้ายสถานที่ท่องเที่ยวยังเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นเรื่องราวในอดีตได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สื่อภาพถ่ายหรือการถ่ายภาพ บันทึก “อัตลักษณ์” ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว

การถ่ายภาพเป็นการสื่อสารเพื่อบันทึกเรื่องราว เหตุการณ์ และตัวตนของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในยุคอดีตการถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่อาจจะเกิดขึ้นในโอกาสพิเศษ แต่ในยุคปัจจุบันการถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันก็ว่าได้

สำหรับการถ่ายภาพของผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุถ่ายภาพมากขึ้นน้อยแตกต่างกัน การครอบครองกล้องถ่ายภาพหรือพกพากล้องถ่ายภาพในระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ มีสัดส่วนของผู้ที่พกพากล้อง และไม่พกพากล้อง ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน จากจำนวนผู้สูงอายุ 90 คน มีคนที่พกพากล้องหรืออุปกรณ์ถ่ายรูป จำนวน 47 คน และไม่พกพากล้องจำนวน 43 คน แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงให้ความสำคัญกับการถ่ายภาพ การถ่ายภาพ เป็นการสื่อสารที่มีความหมายสำหรับผู้สูงอายุใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ การถ่ายภาพทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมที่มีความพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ การถ่ายภาพเป็นการยืนยันว่าผู้สูงอายุได้เดินทางมาถึงสถานที่จริงด้วยตนเอง การถ่ายภาพหรือภาพถ่ายใช้เพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกหรือเตือนความทรงจำ และการถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว

ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาและประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของผู้สูงอายุมักจะมีการบันทึกไว้ด้วยภาพถ่าย แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความพิเศษไม่แตกต่างจากวันสำคัญอื่นๆ ในชีวิต กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายภาพจะบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวของตนเองไว้ เป็นการถ่ายภาพเหตุการณ์ที่มีความน่าสนใจในสายตาของผู้สูงอายุ รวมไปถึงการบันทึกภาพของตนเอง และบุคคลใกล้ชิดระหว่างการเดินทาง การถ่ายภาพเป็นหลักฐานที่ช่วยยืนยันว่าผู้สูงอายุเดินทางมาท่องเที่ยวด้วยตนเอง ภาพถ่ายเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยบันทึกตัวตนของผู้สูงอายุในระหว่างการท่องเที่ยว ภาพถ่ายสื่อสารให้เห็นถึงตัวตนของผู้สูงอายุที่มีความพยายาม มีความเข้มแข็งในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว การเดินทางท่องเที่ยวจะมีความหมายมากยิ่งขึ้นเมื่อได้มีการบันทึกภาพ ผู้สูงอายุยังใช้ภาพถ่ายเพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกหรือเตือนความทรงจำ เป็นการเก็บบันทึกประวัติศาสตร์บุคคลของตนเอง ผู้สูงอายุสามารถบอกเล่าหรือสื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวได้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อได้โดยการทบทวนการท่องเที่ยวของตนเองผ่านการดูภาพถ่าย และระหว่างการเดินทางกิจกรรมการถ่ายภาพเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุด นอกจากมีเป้าหมายเพื่อเก็บภาพแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่กระชับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัวหรือเพื่อนที่ร่วมเดินทาง

กลุ่มผู้สูงอายุที่ชื่นชอบการถ่ายภาพ ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายภาพตนเองหรือสถานที่ท่องเที่ยว จะให้ความสำคัญกับการบันทึกรายละเอียดต่างๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยที่ไม่ได้กังวลว่ารูปถ่ายของตนเองจะออกมาไม่ดี ส่วนกลุ่มที่ถ่ายภาพไม่มากนักหรือไม่ค่อยชอบถ่ายภาพ เพราะรู้สึกว่าคุณภาพมากแล้ว แก่แล้ว ถ่ายภาพออกมาไม่สวยงามเหมือนตอนที่สมัยยังหนุ่มสาว จึงหลีกเลี่ยงการถ่ายภาพ จะถ่ายเฉพาะที่จำเป็นหรือสำคัญๆ เท่านั้น เน้นการถ่ายภาพวิวหรือบรรยากาศของการท่องเที่ยวมากกว่าที่จะเน้นถ่ายภาพตนเองให้เห็นชัดเจน

หลังจากการท่องเที่ยว ภาพถ่ายยังเป็นสื่อที่สำคัญที่ผู้สูงอายุใช้บอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง ผู้สูงอายุมักจะใช้วิธีการอัดรูปถ่าย เก็บรวบรวม จัดเรียงใส่อัลบั้มภาพมากกว่าที่จะการเผยแพร่รูปถ่ายของตนเองผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ภาพถ่ายจากการท่องเที่ยวจะมีการจัดวางไว้ภายในบ้านหรือที่ทำงาน ตามมุมต่างๆ เพราะฉะนั้นการอธิบายอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุโดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญ การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุด้วยภาพถ่ายจากการท่องเที่ยว เป็นการสื่อสารการประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุมักจะเล่าถึงการท่องเที่ยวของตนเองด้วยความรู้สึกภาคภูมิใจ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ช่วยเติมเต็มชีวิตของผู้สูงอายุ เปรียบเสมือนการประสบความสำเร็จได้ไปพิกิตสถานที่ต่างๆ ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวได้อาจจะสื่อสารการเป็นผู้สูงอายุที่เป็นผู้ประสบความสำเร็จมีต้นทุนในชีวิต มีความสมบูรณ์หรือมีความพอเหมาะพอดีในชีวิตเพียงพอ ที่จะใช้เวลาท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ ภาพถ่ายจากการท่องเที่ยวจึงมีความหมายมากกว่าการบันทึกเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุแต่เป็นการบันทึกอัตลักษณ์หรือตัวตนที่ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจ

สื่อวัตถุ “ของฝากหรือของที่ระลึก” จากการท่องเที่ยว

การซื้อของฝากหรือของที่ระลึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเสมอ เป็นวัตถุสิ่งของที่ผู้สูงอายุมองเห็น จำต้องได้ นำติดตัวกลับมาจากการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมักจะเลือกซื้อของฝากให้กับครอบครัว เพื่อน และบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับตนเอง ของฝากทำให้ผู้สูงอายุมีบทบาทของการได้เป็นผู้ให้ เป็นการสื่อสารเพื่อระลึกถึงบุคคลที่ไม่ได้ไปท่องเที่ยวกับตนเอง การให้ของฝากยังหมายถึงการตอบแทนให้กับบุคคลที่ช่วยเหลือดูแลบ้านหรือดูแลครอบครัวระหว่างที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว ของฝากเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุได้พูดคุยหรือสื่อสารกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังให้เหตุผลว่าซื้อของฝากน้อยลง เพราะอายุมากแล้ว สิ่งของต่างๆ มีความจำเป็นต้องใช้น้อยลง และของฝากอาจจะเป็นการสำหรับผู้สูงอายุระหว่างการเดินทาง เพราะฉะนั้นของฝากหรือของที่ระลึกสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นสื่อที่มีความหมายในการระลึกถึงการเดินทาง และเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารเพื่อบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 7.3 การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ประเภทของสื่อ	การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
สื่อบุคคล	<p>ผู้สูงอายุให้ความไว้วางใจกับ “สื่อบุคคล” มากที่สุด</p> <p>สื่อบุคคล เป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรัชญาเรื่องการท่องเที่ยวกับครอบครัวและเพื่อน ระหว่างการท่องเที่ยว ครอบครัวและกลุ่มเพื่อนช่วยเหลือผู้สูงอายุ หลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวกับบุคคลในครอบครัวเป็นหลัก</p>

ตารางที่ 7.3 การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	การใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
สื่ออินเทอร์เน็ต	<p>“สื่ออินเทอร์เน็ต” สร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ “ทันสมัย” ให้กับผู้สูงอายุ</p> <p>ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็ง สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เลือกใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูลเป็นหลัก เพื่อวางแผนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่ได้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการนำเสนอข้อมูลส่วนตัวหรือข้อมูลการท่องเที่ยวของตนเอง เพราะไม่สามารถใช้งานได้ หรือกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัว จึงหลีกเลี่ยงไม่ใช้งาน</p>
สื่อสิ่งพิมพ์	<p>การใช้ “สื่อสิ่งพิมพ์” เป็นแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว</p> <p>ผู้สูงอายุใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการหาข้อมูลการท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุเข้มแข็ง อาจมีความชอบการอ่านหนังสือ ต้องการหาข้อมูลในเชิงลึก ขณะที่ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุไม่ได้ระบุถึงการพกพาหนังสือคู่มือการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุชายจะกล่าวถึงการใช้แผนที่เพื่อดูเส้นทาง หลังจากการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุส่วนน้อยที่ถ่ายทอดประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยการเขียนบันทึกส่วนตัวหรือเขียนหนังสือเพื่อเผยแพร่ในนิตยสาร</p>
สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ	<p>“สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ” เป็นสื่อหลักในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ</p> <p>สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุมีบทบาทในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุไม่ได้เน้นว่าต้องใช้สื่อโทรทัศน์ในการหาข้อมูลการท่องเที่ยว แต่การเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์จะมีเรื่องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแทรกอยู่ด้วย ผู้สูงอายุกลุ่มที่พึ่งพาหลากหลายในการท่องเที่ยวมักจะรับข้อมูลจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวด้วยตนเองจะเปิดรับข้อมูลจากสื่อที่หลากหลายมากกว่า</p>
สื่อสถานที่	<p>ความพยายามในการเข้าถึง “สื่อสถานที่ท่องเที่ยว” ของผู้สูงอายุ</p> <p>การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวผู้สูงอายุต้องมีความเข้มแข็ง มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ สื่อสถานที่ที่มีเงื่อนไขที่ผู้สูงอายุต้องพาตนเองเข้าไปสัมผัสโดยตรง สถานที่ท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ ได้ทำกิจกรรมที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน และเป็นการทวนระลึกถึงอดีต</p>
สื่อภาพถ่าย	<p>สื่อภาพถ่ายบันทึก “อัตลักษณ์” ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว</p> <p>สื่อภาพถ่ายเป็นการบันทึกความภาคภูมิใจ และความสำเร็จในการท่องเที่ยว เป็นการบันทึกตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ</p>
สื่อวัตถุ	<p>สื่อวัตถุ “ของฝากหรือของที่ระลึก” จากการท่องเที่ยว</p> <p>ของฝากหรือของที่ระลึกเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุได้สื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยว</p>

ง. ระดับการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ระดับการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการเดินทาง ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับระดับการสื่อสารภายในตนเอง ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล ระดับการสื่อสารกลุ่ม และระดับการสื่อสารมวลชน กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงเน้นการสื่อสารที่ได้เห็นหน้าค่าตากัน พูดคุยกันโดยตรงมากกว่าที่จะสื่อสารผ่านสื่ออื่นๆ เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของผู้สูงอายุ

ขณะที่การสื่อสารภายในตนเองเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สังเกตจากข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุจะประเมินสุขภาพร่างกายจิตใจและปัจจัยที่จำเป็นอื่นๆ ของตนเองว่าพร้อมหรือไม่ในการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว ระดับการสื่อสารที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้องก็ยังคงเป็นระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล และระดับการสื่อสารกลุ่ม พื้นที่ระหว่างท่องเที่ยวเป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตากันหรือเผชิญหน้า หลังจากการท่องเที่ยว การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะเกี่ยวข้องกับระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล และระดับการสื่อสารกลุ่มเช่นเดียวกัน

ระดับการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงทำให้ได้เห็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุทั้งด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ การสื่อสารภายในตนเองของผู้สูงอายุ เป็นด้านแรกในการทำความเข้าใจตนเองก่อนการท่องเที่ยว ส่วนการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน เป็นระดับการสื่อสารที่ทำให้เห็นบทบาทการสื่อสารหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุชัดเจนขึ้น เช่น การเป็นผู้นำหรือผู้ตาม ผู้ที่ดูแลหรือผู้ที่ต้องพึ่งพา บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจะสื่อสารหรือแสดงออกผ่านระดับของการสื่อสารที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้อง

ตารางที่ 7.4 ระดับการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ระดับการสื่อสาร (Level of Communication)	<p>ระดับการสื่อสารภายในตนเอง ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุคิดใคร่ครวญ ประเมินความพร้อมของตนเองในการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว การสัมผัสกับประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยตรง ทำให้ผู้สูงอายุใช้เวลากับกิจกรรมต่างๆ เช่น สวดมนต์ การสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นพิเศษ หลังจากการท่องเที่ยว เป็นช่วงเวลาการทบทวนการท่องเที่ยวที่ผ่านมา</p>
	<p>ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล และระดับการสื่อสารกลุ่ม มีความเกี่ยวข้องในทุกกระบวนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุเน้นการพูดคุยรับฟังข้อมูลการท่องเที่ยวแบบเห็นหน้าค่าตากัน เช่นเดียวกับการสื่อสารหลังจกการท่องเที่ยวที่เน้นการพูดคุยหรือสื่อสารแบบปากต่อปาก</p>
	<p>ระดับการสื่อสารมวลชน มีความสำคัญก่อนการท่องเที่ยว เป็นการแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น ผู้สูงอายุกลุ่มที่ทำข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จะใช้ระดับการสื่อสารมวลชนค่อนข้างมาก</p>

จ. รูปแบบการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การอธิบายรูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นผู้รับสารหรือผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียว แต่ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่หลากหลาย รูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบการสื่อสารแบบสร้างความหมายร่วม (Ritualistic model) ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร การหาข้อมูลของผู้สูงอายุอาจจะทำด้วยตนเองหรือมีผู้ที่จัดการแทนผู้สูงอายุ ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีความพยายามเรียนรู้ข้อมูลใหม่ และใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาให้คำแนะนำแก่คนที่ร่วมเดินทาง หลังจากการท่องเที่ยว การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุอาจจะมีอำนาจการสื่อสารมากขึ้น

กระบวนการท่องเที่ยวจึงทำให้เห็นมิติการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เป็นทั้งผู้แสวงหาและผู้ได้รับข้อมูล ผู้สูงอายุที่ผ่านกระบวนการท่องเที่ยว จะมีโอกาสเปิดรับข้อมูลใหม่ๆ ได้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น และเมื่อกลับจากการท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวอาจจะเป็นประโยชน์ในบอกเล่ากับบุคคลใกล้ชิด การท่องเที่ยวจึงเปรียบเป็น “พิธีกรรม” อย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนกลับมาสื่อสารเพื่อทบทวนอัตลักษณ์ของตนเอง เป็นการฟื้นฟูและธำรงรักษาตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง อาจจะทำให้ผู้สูงอายุตระหนักได้ว่าตนเองยังมีอำนาจการสื่อสาร และความสามารถที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยว

ตารางที่ 7.5 รูปแบบการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ก่อนการท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว เพื่อวางแผนการท่องเที่ยว การแสวงหาข้อมูล ผู้สูงอายุทำด้วยตนเองหรือมีครอบครัวและกลุ่มเพื่อนเป็นผู้ช่วยเหลือ ข้อมูล ความรู้ การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสาร เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถจัดการตนเองให้พร้อม เพียงพอที่จะไปท่องเที่ยวได้ อัตลักษณ์ก่อนการเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุจึงมีทั้งด้านที่เข้มแข็ง และต้องพึ่งพา ผู้สูงอายุยังคงมีอัตลักษณ์และอำนาจในฐานะผู้อาวุโสที่ได้รับการยกย่อง ดูแล ได้รับความเคารพ และการยอมรับนับถือ

ระหว่างการท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุเปิดรับข้อมูลหรือความรู้จากการเดินทาง และเป็นผู้ให้ข้อมูลความรู้ คำแนะนำ เตือนสติ แก่ผู้ร่วมเดินทางให้มีความระมัดระวัง ข้อมูลความรู้ การใช้สื่อ และกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุได้พิสูจน์ศักยภาพตนเอง ได้ทบทวน ได้ฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง ผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยว ถึงแม้จะสื่อสารอัตลักษณ์อ่อนแอด้านสุขภาพร่างกาย อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุก็ยังคงสื่อสารอัตลักษณ์ของความเข้มแข็ง ความพยายามในการท่องเที่ยวมากกว่า

หลังจากการท่องเที่ยว

ผู้สูงอายุเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนการบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวสื่อสารถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ

(2) การสื่อสารอัตลักษณ์และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

“พฤติกรรมการท่องเที่ยว” เป็นส่วนสำคัญที่ “สื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ” กระบวนการท่องเที่ยวครอบคลุมพฤติกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว การเตรียมตัวท่องเที่ยว การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทการท่องเที่ยว พื้นที่การท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การเลือกที่พัก การเลือกรับประทานอาหาร การถ่ายรูป การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก และพฤติกรรมหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว ประเด็นพฤติกรรมท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ 10 ประเด็นที่กล่าวไป เป็นแนวทางที่ใช้ในการศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว โดยมีแนวคิดอัตลักษณ์ ตามแนวทางของสำนักวัฒนธรรมศึกษาเป็นกรอบที่ใช้ทำความเข้าใจ

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงมีมิติที่หลากหลาย เปลี่ยนแปลงได้เกี่ยวข้องกับอำนาจ และต้นทุนทางสังคม ผู้สูงอายุ “สื่อสารอัตลักษณ์” ที่หลากหลายผ่านพฤติกรรมท่องเที่ยว เช่น เป็นผู้ผู้นำ เป็นผู้มีพระคุณ เป็นผู้เข้มแข็งหรืออ่อนแอ ผู้รักครอบครัวหรือผู้ฝึกฝนธรรมะ พื้นที่การท่องเที่ยวเป็น “พื้นที่การสื่อสาร” ที่ช่วยเปิดเผยตัวตนในด้านอื่นของผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีแต่ความอ่อนแอเพียงอย่างเดียว การท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในรูปแบบที่แตกต่างกัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ธำรักษาอัตลักษณ์ (Maintain) เป็นพื้นที่ต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate) เป็นพื้นที่ในการฟื้นฟูหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (Reconstruct) เป็นพื้นที่ในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Reproduction) และเป็นพื้นที่ในการเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Change)

ก. การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว

ก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีการตัดสินใจในการท่องเที่ยวอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้อง การวางแผนการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุวางแผนด้วยตนเองหรือไม่ ในส่วนนี้จะเชื่อมโยงกับการหาข้อมูลการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

(1) การตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว

การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจำนวน 39 คน ไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจออกท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่ขึ้นอยู่กับว่ามีครอบครัวหรือลูกหลานช่วยจัดการและวางแผนการท่องเที่ยวให้ ตนเองถึงจะตัดสินใจไปท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มจึงเป็นการสื่อสารด้านที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพา “ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ” ขณะเดียวกันผู้สูงอายุส่วนหนึ่งจำนวน 5 คน กล่าวว่าตัดสินใจและการวางแผนขึ้นอยู่กับครอบครัวและลูกหลาน แต่ไม่ได้หมายความว่าตนเองไม่มีความสามารถ แต่เป็นหน้าที่ของลูกหลาน ลูกหลานใช้การท่องเที่ยวเป็นการตอบแทนพระคุณผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ผู้มีพระคุณที่ต้องได้รับการตอบแทน” เพราะฉะนั้นจึงอาจจะอธิบายได้ว่าเป็นการ “ต่อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ” ทั้งด้านที่เข้มแข็งและอ่อนแอ

ขณะที่ผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่ง จำนวน 11 คน การตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ที่ครอบครัวเพียงฝ่ายเดียว จะเน้นการรับฟังความคิดเห็นของกลุ่มมากกว่า ผู้สูงอายุไม่ได้มีบทบาทหรือสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นผู้นำที่ชัดเจน ไม่ได้เป็นริเริ่มการท่องเที่ยว อาจจะช่วยหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้ในบางส่วน อำนาจการสื่อสารและอำนาจในการจัดการท่องเที่ยว การตัดสินใจ และการวางแผนของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นอำนาจที่แบ่งปันร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้ตามที่ดี”

กลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จำนวน 35 คน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง มีอัตลักษณ์ที่เป็น “ผู้นำ” มีบทบาทการตัดสินใจ การวางแผน และเป็นผู้ที่ชักชวนหรือริเริ่มการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุมีความสามารถในการสื่อสาร การหาข้อมูล การใช้สื่อได้หลากหลาย สามารถรวบรวมข้อมูล คิววิเคราะห์ แยกแยะ จัดวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ รวมไปถึงมีความสามารถเลือกทัวร์ไปท่องเที่ยวได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาลูกหลาน ในทางกลับกันจะเป็นผู้ที่คอยดูแลหรือเป็นผู้ที่ยังพาลูกหลานไปท่องเที่ยว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมีความเข้มแข็ง ไม่ได้ผลิตซ้ำวาทกรรมที่ว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ แต่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่พยายาม “ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง” มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์การท่องเที่ยวไว้มากที่สุด

(2) แรงจูงใจในการท่องเที่ยว

แรงจูงใจเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการในการท่องเที่ยว แรงจูงใจอาจจะมาจากตัวผู้สูงอายุเอง ซึ่งเป็นแรงจูงใจจากภายใน หรือแรงจูงใจอาจจะมาจากภายนอกหรือคนใกล้ชิดที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากเดินทางท่องเที่ยว จากการศึกษาสรุปประเด็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการในการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก แรงจูงใจในการไปท่องเที่ยวคือการได้ไปทำบุญไหว้พระ สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อทางศาสนา สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้สูงวัยที่มีใจใฝ่ธรรมะ” แรงจูงใจดังกล่าวมาจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ความต้องการแสวงหาความสงบ ความสบายใจ โดยมีศาสนาเป็นแรงจูงใจสำคัญ แรงจูงใจลักษณะนี้มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ บางส่วนอาจมีความผูกพันกับการเข้าวัด เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ คำสอนหรือข้อคิดจากศาสนามีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต การเดินทางท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความคิดหรือความเชื่อ จึงถือเป็นแรงจูงใจสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการ “ผลิตซ้ำและธำรงรักษาอัตลักษณ์” ให้ผู้สูงอายุยังคงได้รับการเคารพยกย่องในสังคมไทย

ประเด็นที่สอง แรงจูงใจในการท่องเที่ยวคือการได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัวหรืออยู่กับกลุ่มเพื่อน ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้รักครอบครัวและเพื่อน” หรือเป็น “ศูนย์รวมใจของครอบครัว” เพื่อนร่วมเดินทางเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจท่องเที่ยว การมีเพื่อนรู้ใจที่เข้าใจตัวตนของกันและกัน

การเดินทาง จะทำให้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับการมีครอบครัว ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง หรือคนสนิทใกล้ชิด ที่สามารถดูแลเป็นที่พึ่งของกันและกัน ครอบครัวหรือเพื่อนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้สูงอายุใช้ “ต่อรอง” ในการท่องเที่ยว

ประเด็นที่สาม แรงจูงใจในการท่องเที่ยวคือได้ไปพักผ่อน เปิดหูเปิดตา มีความสุข สื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังเป็น “ผู้รักความบันเทิง” เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็น “การฟื้นฟูหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่” ให้กับผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้หลบหนีความจำเจในชีวิต ได้ไปพักผ่อน แสวงหาความสุข เป็นการฟื้นฟูความสดใส สนุกสนาน มีชีวิตชีวาให้กับชีวิตของผู้สูงอายุ

ประเด็นสุดท้าย แรงจูงใจในการไปเที่ยวทำให้ได้ทำกิจกรรมและแสวงหาความรู้ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังเป็นกลุ่มคนที่เป็น “ผู้รักการเรียนรู้” การไปท่องเที่ยวผู้สูงอายุได้สัมผัสกับความแปลกใหม่หรือเป็นการทำกิจกรรมในบรรยากาศใหม่ๆ ทำให้มีความตื่นเต้นมากกว่าตอนที่อยู่บ้าน รวมไปถึงการได้ความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมอีกด้วย ความรู้ช่วย “ธำรงรักษาอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ”

โดยสรุปแล้ว แรงจูงใจหลักๆ ดังที่นำเสนอไป สื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับความพยายามหรือความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุค่อนข้างมาก การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุยังคงต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเฉพาะเรื่องคำสอนจากศาสนาที่ตนเองนับถือ การได้ทำบุญ ได้เดินทางสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของตนเอง ถือเป็นพลังในการใช้ชีวิต ส่วนครอบครัวและกลุ่มเพื่อนก็ถือเป็นอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและเป็นต้นทุนในชีวิตของผู้สูงอายุ การมีเพื่อนดี มีครอบครัวที่ดี ที่ให้การสนับสนุนดูแลผู้สูงอายุ นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเป็นแรงจูงใจที่ให้ผู้สูงอายุได้หยุดพัก พักผ่อนจากภารกิจประจำวัน ได้มีเวลาเป็นของตนเอง รวมไปถึงได้ทำกิจกรรมที่แปลกใหม่และได้ความรู้เพิ่มเติม แรงจูงใจในการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนที่ผลักดันให้ผู้สูงอายุได้หันกลับมามองตนเอง ได้ฟื้นฟู และธำรงรักษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมากกว่าจะเป็นการผลัดซ้ำอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ

ข. การเตรียมตัวท่องเที่ยว

การเตรียมตัวท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในที่นี่ จะกล่าวถึงการเตรียมตัวโดยแบ่งเป็น 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ การเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคมของผู้สูงอายุ การเตรียมตัวท่องเที่ยว สื่อสารถึงการมีต้นทุนในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

“สุขภาพร่างกาย” ฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

การเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกายหรือการดูแลสุขภาพร่างกายในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ และการเตรียมตัวด้านปัจจัยภายนอกที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยว

การเตรียมตัวด้านสุขภาพร่างกายเป็นปัจจัยที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว จำนวน 42 คน ยังเป็น “ผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง” แต่ไม่ได้จัดสรรเวลาออกกำลังกายเป็นประจำจะลักษณะ ผู้สูงอายุใช้การทำงานบ้านในชีวิตประจำวันเป็นการออกกำลังกาย การใช้ชีวิตประจำวันของ

ผู้สูงอายุจึงมีการทำกิจกรรม มีการเคลื่อนไหวร่างกายอยู่เสมอ ทำให้ยังคงมีความพร้อมในการไปท่องเที่ยว ถัดมาสำหรับผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่ง มีจำนวน 20 คน เป็นกลุ่มที่จัดสรรเวลาออกกำลังกายในชีวิตประจำวัน อย่างสม่ำเสมอ มีความรู้และให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพมาก เป็นกลุ่ม **“ผู้สูงวัยที่ใส่ใจดูแลสุขภาพอย่างยั่งยืน”** การจัดการดูแลด้านสุขภาพร่างกายในชีวิตประจำวัน จะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพร้อมในการทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อถึงเวลาที่ต้องไปท่องเที่ยวจึงไม่มีปัญหาเรื่องการเดินทางมากนัก

ส่วนผู้สูงอายุอีกจำนวน 16 คน เป็นกลุ่มที่มีปัญหาสุขภาพที่สามารถเห็นได้ชัดเจนทางกายภาพ เช่น ปวดขา ปวดเข่า ปวดหลัง มีปัญหาเรื่องการเดินหรือการเคลื่อนไหวร่างกาย และกลุ่มสุดท้ายจำนวน 10 คน มีปัญหาสุขภาพร่างกาย มีโรคประจำตัว แต่ว่าอาจจะไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจนทางกายภาพ กลุ่มผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มที่กล่าวไปเป็นกลุ่มที่ **“ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่อ่อนแอ”** ของผู้สูงอายุ และเป็น **“กลุ่มผู้สูงวัยที่เริ่มมีร่างกายเสื่อมโทรม”** ถึงแม้ว่าจะไม่แข็งแรง แต่ผู้สูงอายุก็แสดงให้เห็นว่า **“ไม่ยอมแพ้ต่อการท่องเที่ยว”** กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงอาจจะต้องมีการวางแผนการท่องเที่ยวอย่างรอบคอบ ไม่ให้กระทบต่อสุขภาพของตนเอง

นอกจากการเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพร่างกายที่เป็นปัจจัยภายในหรือเป็นการเตรียมตัวในเชิงคุณภาพแล้ว การเตรียมตัวปัจจัยภายนอกที่มีส่วนสนับสนุนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ได้แก่ การเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น เสื้อผ้า ยาประจำตัว เงินค่าใช้จ่าย และเป็นการจัดการเรื่องการดูแลบ้าน ธุรกรรม การเตรียมตัวที่กล่าวไปอาจจะไม่แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ สิ่งที่แตกต่างกันคือการเตรียม **“ยาประจำตัว”** ที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะผู้สูงอายุมีเงื่อนไขในเรื่องสุขภาพ และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นการเตรียม **“รองเท้า”** ให้เหมาะสมสำหรับการเดินทาง รองเท้าเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ผู้สูงอายุต้องใช้ในการเดินทาง การเดินทางเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายพื้นฐาน และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสำคัญในการท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่ต้องใช้การเดินมากๆ รองเท้าเป็นสิ่งที่ จะช่วยให้ผู้สูงอายุสนับสนุนการเดินทางของผู้สูงอายุ การเตรียมสิ่งของโดยเฉพาะยาประจำตัวและรองเท้า จึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุรับมือกับอุปสรรคในการท่องเที่ยวได้มากขึ้น ส่วนประเด็นเรื่องการจัดการเรื่องบ้านหรือเรื่องงาน โดยฝากให้ลูกหลานหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงช่วยดูแลให้ในระหว่างที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว เป็นการช่วยลดความกังวลใจ ทำให้ผู้สูงอายุเวลาในการไปท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่

การจัดการสถานะด้าน “สุขภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก”

การเตรียมความพร้อมด้านจิตใจก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีมีสภาวะทางด้านจิตใจและอารมณ์ที่ดี สามารถรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนไปท่องเที่ยวค่อนข้างรอบคอบ การท่องเที่ยวจึงพบอุปสรรคค่อนข้างน้อย ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ของการเป็น **“ผู้มีประสบการณ์มาก่อน”** การมองปัญหาของผู้สูงอายุ จะเป็นการจัดการที่จิตใจของตนเองมากกว่าที่จะพยายามแก้ปัญหาจากภายนอก ผู้สูงอายุตระหนักว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ มีการวางตัวหรือความเหมาะสมที่จะ **“ธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นผู้ใหญ่”** ยังคงมีอยู่ แต่ในขณะเดียวกันความร่า

เรียง ความสนุกสนานเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ด้านจิตใจก่อนการท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะพยายามเปิดรับกับความสนุกสนานและความสดชื่นจากการท่องเที่ยวให้มากที่สุด การเตรียมความพร้อมในการท่องเที่ยวที่ดีทำให้ผู้สูงอายุลดความห่วงหรือกังวลใจลงได้

“ปัจจัยสังคมและเศรษฐกิจ” อำนาจการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การสนับสนุนจากครอบครัวและการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว การสนับสนุนจากครอบครัวและเพื่อนร่วมเดินทางในการท่องเที่ยว ดังที่ได้กล่าวไปแล้วกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองจะพึ่งพาลูกหลาน รวมไปถึงดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวให้อีกด้วย การจัดการค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับที่มาของรายได้ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีฐานะอยู่ในระดับปานกลางถึงดีมาก จัดได้ว่าเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นข้าราชการบำนาญ และเป็นเจ้าของธุรกิจ ทำให้ไม่มีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ส่วนกลุ่มที่ไม่มีรายได้เป็นของตนเอง ลูกหลานจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว มีการวางแผนเก็บออมเงิน มีวินัยในการใช้เงิน ทำให้ผู้สูงอายุมีสถานะทางการเงินที่มั่นคงพอที่จะใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยว จากการสอบถามเกี่ยวกับการวางแผนเรื่องการเงินในการท่องเที่ยวพบว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจำนวน 64 คน วางแผนการใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ขณะที่ผู้สูงอายุ จำนวน 11 คน ไม่ต้องคำนึงการวางแผนเพราะมีเงินเพียงพอในการท่องเที่ยวโดยไม่ต้องกังวล

สถานะทางการเงินเป็นต้นทุนและเป็นอำนาจในการเข้าถึงการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะเลือกวิธีการท่องเที่ยวให้เหมาะกับสถานะทางการเงินของตนเอง โดยแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ “กลุ่มผู้สูงอายุท่องเที่ยวแบบประหยัด” จำนวน 16 คน วางแผนการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ “กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชน” มีจำนวน 51 คน เป็นกลุ่มที่ท่องเที่ยวในระดับกลาง ไม่ได้ใช้จ่ายแพงจนเกินไป ส่วนกลุ่มสุดท้าย จำนวน 23 คน เป็น “กลุ่มที่มีฐานะทางการเงินดีมาก ท่องเที่ยวแบบหรูหรา” หรือท่องเที่ยวต่างประเทศได้ ไม่ได้มีเงื่อนไขจำกัดการใช้จ่ายเงินในการท่องเที่ยว

เพราะฉะนั้นกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องต่อสู้หรือหาวิธีต่อรองเพื่อเข้าถึงการท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุดคือกลุ่มผู้สูงอายุที่รายได้น้อย ต้องท่องเที่ยวแบบประหยัด ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะหาวิธีการท่องเที่ยวในแบบที่ไปเข้าร่วมท่องเที่ยวกับหมู่่มาก เช่น การท่องเที่ยวในแบบชมรมผู้สูงอายุที่มีการรวมตัวกันท่องเที่ยว ทำให้ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวถูกลง สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวแบบมวลชนกลุ่มนี้มักจะเป็นชนชั้นกลางที่มีฐานะพอที่จะใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เดินทางท่องเที่ยวในประเทศได้บ่อยกว่าต่างประเทศ ส่วนกลุ่มสุดท้ายกลุ่มนี้มีสถานะทางการเงินดีมาก ไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องค่าใช้จ่าย ไม่มีบท่องเที่ยวที่จำกัด เพราะสามารถเลือกไปท่องเที่ยวในสถานที่ใดก็ได้ เดินทางไปต่างประเทศบ่อยกว่าสองกลุ่มแรก อำนาจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มสุดท้ายจึงอาจจะมีมากที่สุด และอาจจะมีขอบเขตพื้นที่การท่องเที่ยวที่มากกว่า

ค. รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุของผู้สูงอายุมีวิธีการที่หลากหลาย และเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมเดินทางด้วย จากข้อมูลพบว่าสามารถจัดกลุ่มรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ โดยเริ่มต้นจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน ชมรมหรือสมาคมผู้สูงอายุ กรุ๊ปทัวร์ และการท่องเที่ยวด้วยตนเองเพียงคนเดียว ซึ่งการท่องเที่ยวแต่ละรูปแบบสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน

“กลุ่มผู้สูงวัยรักครอบครัว” สื่อสารอัตลักษณ์ที่ธำรงรักษาความเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือ

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว เป็นการเดินทางกับสมาชิกภายในครอบครัวของผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มขนาดเล็ก ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุให้ความไว้วางใจมากที่สุด ผู้สูงอายุมิพบปะในครอบครัว เช่น เป็นผู้เฒ่า เป็นผู้ดูแลหรือต้องได้รับดูแลจากครอบครัว การเดินทางกับครอบครัวทำให้ผู้สูงอายุตระหนักว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ การทำกิจกรรมหรือการวางตัวต่อหน้าลูกหลานต้องคำนึงถึงความเหมาะสม สถานะของผู้สูงอายุในครอบครัวจึงได้รับการดูแลในฐานะผู้อาวุโสหรือผู้นำครอบครัว

“กลุ่มผู้สูงวัยรักเพื่อน” ฟุ้งฟู้อัตลักษณ์ความเป็นหนุ่มสาว

การท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนสนิท กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลมากที่สุด สาเหตุที่ผู้สูงอายุไม่ค่อยได้ไปท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว เพราะลูกหลานอาจจะไม่มีเวลาว่างพาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว เนื่องจากต้องทำงาน การท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนมีข้อแตกต่างจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ สามารถแสดงความเป็นเด็กหรือความสนุกสนานได้มากกว่าการท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน ในบางโอกาสผู้สูงอายุอาจจะพาครอบครัวของตนเองไปร่วมท่องเที่ยวพร้อมกับครอบครัวของเพื่อน การจัดการท่องเที่ยวหรือการวางแผนกิจกรรมต่างๆ ระหว่างการท่องเที่ยว ทำโดยกลุ่มผู้สูงอายุหรืออาจจะมีการซื้อบริการจากบริษัททัวร์เพียงบางส่วน

“กลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบการสังสรรค์” ฟุ้งฟู้อัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง รักษาความสัมพันธ์กับเพื่อน

ส่วนการท่องเที่ยวกับสมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุ เป็นการท่องเที่ยวที่จัดโดยกลุ่มผู้สูงอายุ รวมตัวกันในรูปแบบชมรมผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการ ผู้สูงอายุจะได้ท่องเที่ยวร่วมกับคนในวัยเดียวกัน และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยร่วมทำกิจกรรมในชมรมผู้สูงอายุมาก่อนที่จะไปท่องเที่ยวร่วมกัน เพราะฉะนั้นจึงมีความคุ้นเคยกันมาก่อน การท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุทำให้ได้ทำกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวปกติ เช่น การสวดมนต์ร่วมกันก่อนออกเดินทาง พลังในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจจะมีมากขึ้นตามไปด้วย เพราะผู้สูงอายุได้เดินทางกับกลุ่มเพื่อนที่ตนเองคุ้นเคย

“กลุ่มผู้สูงอายุที่รักความสะดวกสบายหรือความเป็นส่วนตัว” ท่องเที่ยวกับทัวร์

ขณะที่การท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์มีทั้งรูปแบบที่เหมือนกรุ๊ปทัวร์ และแบบซื้อทัวร์ไปร่วมกลุ่มกับคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน การท่องเที่ยวกับทัวร์ของผู้สูงอายุเป็นการเดินทางที่สะดวกสบาย ผู้สูงอายุไม่ต้องเตรียมทุกอย่างด้วยตนเอง ยิ่งเป็นการเดินทางในรูปแบบเหมือนกรุ๊ปทัวร์ ผู้สูงอายุหรือกลุ่มที่เดินทางด้วยกันสามารถเลือกบริการจากทัวร์ให้เหมาะกับความต้องการของกลุ่มตนเองได้ง่ายขึ้น ผู้สูงอายุกลุ่มที่

เลือกท่องเที่ยวแบบเหมากรุ๊ปทัวร์ได้ จึงต้องมีกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมกันเป็นจำนวนหนึ่ง พอที่จะสามารถเลือกซื้อทัวร์แบบเหมากรุ๊ปทัวร์ได้ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือเพื่อน ใช้บริการบริษัททัวร์ โดยไม่ได้เหมากรุ๊ปทัวร์ เป็นการร่วมเดินทางกับบุคคลที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน ถึงอย่างไรก็ตามผู้สูงอายุจะมีเพื่อนสนิทของตนเองร่วมเดินทางด้วยเสมอ มีเพียงส่วนน้อยที่เดินทางตามลำพัง การเดินทางกับกรุ๊ปทัวร์มีข้อดีคือทัวร์จะดูแลอำนวยความสะดวกให้ทุกอย่าง โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ทัวร์จะให้การดูแลมากกว่าปกติ เช่น การจัดที่พักในชั้นที่ไม่สูงสะดวกในการเข้าพัก มีรถเข็นให้ในกรณีที่ต้องเดินมาก เป็นต้น ถึงแม้จะมีความยากลำบากระหว่างการเดินทางอยู่บ้าง แต่ถ้าผู้สูงอายุเดินทางกับทัวร์ ผู้สูงอายุไม่ได้ไปปะทะกับความยากลำบากโดยตรง เพราะมีทัวร์คอยทำหน้าที่จัดการทุกอย่าง อย่างแน่นอน

“กลุ่มผู้สูงอายุที่รักอิสระ” สร้างอัตลักษณ์ใหม่หรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถไปท่องเที่ยวคนเดียวต้องมีความมั่นใจ มีความสามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุกลุ่มรักอิสระมีจำนวนน้อยมาก เพียง 3 คนเท่านั้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากที่ต้องเดินทางกับครอบครัวลูกหลาน ผู้สูงอายุอาจจะต้องมีความกล้าหาญอย่างมากที่จะตัดสินใจไปท่องเที่ยวด้วยตนเองคนเดียว อีกทั้งต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างเข้มข้นมาก่อนในวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงาน ทำให้ไม่หวาดกลัวการท่องเที่ยวเพียงคนเดียว

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตการณ์ ส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุไม่ได้เดินทางคนเดียวอย่างแท้จริง ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ท่องเที่ยวกับครอบครัวหรือไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จะเลือกเดินทางกับทัวร์ โดยที่ไปทำความรู้จักเพื่อนใหม่ระหว่างการเดินทาง เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวแบบทัวร์จึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่เอื้อให้ผู้สูงอายุมีโอกาสท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะทางการเงินที่ดี

ดังนั้นการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุที่สำคัญคือการมีเพื่อนร่วมเดินทาง ทำให้ผู้สูงอายุปลอดภัยมากยิ่งขึ้น เงื่อนไขที่ทำให้ผู้สูงอายุท่องเที่ยวคนเดียวได้น้อยคือเรื่องสุขภาพที่อาจจะเสี่ยงต่อการเจ็บป่วย การมีครอบครัวหรือมีเพื่อนร่วมเดินทาง ทำให้ผู้สูงอายุมีคนคอยดูแล ถึงแม้จะไม่มีครอบครัวของตนเองร่วมไปท่องเที่ยวด้วย ผู้สูงอายุจะพยายามต่อรองโดยท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุหรือท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์ การซื้อทัวร์ไปท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นอำนาจการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงต้องขึ้นอยู่กับว่ามีต้นทุนที่ดีประกอบกัน เช่น ต้นทุนด้านสุขภาพร่างกาย ต้นทุนการสื่อสาร ต้นทุนทางด้านเศรษฐกิจ และต้นทุนด้านสังคมที่ช่วยสนับสนุนผู้สูงอายุในการเดินทาง

ง. ประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

การจัดแบ่งประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เพื่อค้นหาว่าผู้สูงอายุชอบการท่องเที่ยวลักษณะใด รวมไปถึงสามารถอธิบายกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากผลการศึกษาประเภทการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุพบว่าสามารถแบ่งประเภทการท่องเที่ยวเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการแสวงบุญ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสุดท้ายเป็นประเภทการท่องเที่ยวที่ผสมผสาน

หลากหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การย้อนรอยอดีต การย้อนวัยรำลึกความหลัง การท่องเที่ยวเพื่อไปเยี่ยมญาติ การท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลประเพณีที่สำคัญ เป็นต้น

ท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้เป็น “ผู้ให้” สร้างความสบายใจให้กับผู้สูงอายุ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการแสวงบุญ เป็นประเภทการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงมากที่สุด มีจำนวน 37 คน เหตุผลที่การท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้รับการกล่าวถึง และยังเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุมองว่าศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่ตนเองเติบโตและผูกพันมานาน ศาสนายังเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ผู้สูงอายุรู้สึกกว่าตนเองได้เป็น “ผู้ให้” แก่ผู้อื่น ได้ทำประโยชน์แก่สังคม แตกต่างจากการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ที่อาจจะเป็นประโยชน์เฉพาะกับตนเอง การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงผูกพันอยู่กับความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาที่มีศาสนา เกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอ ความศรัทธาต่อศาสนาทำให้ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง

ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ สัมผัสความแตกต่างและรักษาความสัมพันธ์กับกลุ่มคนใกล้ชิด

การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประเภทการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงเป็นอันดับรองลงมา จำนวน 30 คน เป็นการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุจะได้สัมผัสกับความงดงามทางธรรมชาติ เป็นการพักผ่อน สวรรค์ หรือได้ทำกิจกรรมทางธรรมชาติที่อาจจะเป็นการผจญภัยบ้างเล็กน้อย จากข้อมูลพบว่าผู้สูงอายุจะเน้นการไปพักผ่อนที่รีสอร์ท ใกล้ชิดธรรมชาติ และได้ใช้เวลาทำกิจกรรมสังสรรค์กับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน เช่นเดียวกับการไปพักผ่อนที่ชายทะเล ขณะที่อีกรูปแบบหนึ่งจะเป็นการที่ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติโดยไปพักผ่อน ตั้งแคมป์ที่อุทยานแห่งชาติ เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ทำให้ผู้สูงอายุได้สัมผัสความแตกต่าง เปลี่ยนบรรยากาศ และทำกิจกรรมร่วมกับคนใกล้ชิด

ส่วนการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงค่อนข้างหลากหลาย มีการผสมผสานประเภทการท่องเที่ยวต่างๆ เช่น ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การไปเยี่ยมญาติ และการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลที่สำคัญต่างๆ ความหลากหลายในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังเป็นกลุ่มที่ต้องการแสวงหาความแปลกใหม่ในชีวิตอยู่เสมอ ต้องการออกไปเห็นโลกกว้าง

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงทำให้เราได้เห็นมิติอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุ และทำให้เห็นว่าพื้นที่การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุไม่ได้จำกัดอยู่ที่บ้านเพียงอย่างเดียว การเดินทางที่เกี่ยวข้องศาสนาเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ทำให้เราเห็นความมุ่งมั่น ความศรัทธา ผู้สูงอายุก็แปรเปลี่ยนความยากลำบากในการเดินทาง เป็นความอึดอ้อมใจที่ได้ต่อสู้กับอุปสรรค ส่วนการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของผู้สูงอายุจะเน้นการพักผ่อนหย่อนใจ ทำกิจกรรมสังสรรค์ และสุดท้ายการท่องเที่ยวหลากหลายของผู้สูงอายุทั้งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การเดินทางไปเยี่ยมญาติ ทำให้เราได้มิติการสื่อสารของผู้สูงอายุที่ไม่จำกัด ผู้สูงอายุยังมีความสามารถที่จะพาตนเองออกไปเห็นโลกกว้างได้

จ. พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว

พื้นที่การท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยวเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ได้เห็นความพยายามในการเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การทำความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวจึงประยุกต์ใช้แนวคิดการสร้างพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre (1998) มาใช้ในการอธิบาย เริ่มต้นจากพื้นที่เชิงกายภาพ (Physical Space) โดยมองจากพื้นที่ร่างกายและสุขภาพของผู้สูงอายุที่จะมีผลต่อการเลือกพื้นที่การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีความพยายามเพื่อเข้าถึงการท่องเที่ยว เมื่อผู้สูงอายุเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยว สุขภาพร่างกายถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุอาจจะต้องระมัดระวังในการท่องเที่ยวมากกว่าคนทั่วไป ส่วนพื้นที่ในเชิงความคิด (Mental Space) และพื้นที่ทางสังคม (Social Space) เป็นส่วนที่มีผลต่อการท่องเที่ยว ความคิด ความรู้สึกในการเดินทาง ความคิดเชิงบวกจะมีส่วนสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีความพยายามในการท่องเที่ยว

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวนำมาสู่การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยว ซึ่งสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ได้แก่ ประการแรก การต่อสู้กับอุปสรรคด้านร่างกายและจิตใจระหว่างการเดินทางของผู้สูงอายุ ประการที่สอง การแวะพักระหว่างเดินทาง และการเข้าห้องน้ำของผู้สูงอายุ ประการที่สาม การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ประการสุดท้าย กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

(1) การจัดการกับอุปสรรคด้านร่างกายและจิตใจระหว่างการเดินทางของผู้สูงอายุ

“ผู้เข้มแข็ง” หรือ “ผู้อ่อนแอ”

การสื่อสารอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกายจิตใจเป็นต้นทุนสำคัญที่ผู้สูงอายุใช้ “ต่อรองอัตลักษณ์” เพื่อเข้าถึงการท่องเที่ยว พื้นที่ร่างกายหรือสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงจะทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการท่องเที่ยว แต่ต้องประกอบกับความมุ่งมั่นหรือความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ

ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้สึกว่า การท่องเที่ยวไม่ลำบาก ถึงแม้ระหว่างการเดินทาง ผู้สูงอายุจะมีปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรง แต่ด้านจิตใจผู้สูงอายุมีความมุ่งมั่นพร้อมที่จะไปท่องเที่ยว จึงพยายามจัดการตนเอง เตรียมความพร้อมด้านสุขภาพ และมีอุปกรณ์ที่ช่วยสนับสนุนการเดินทางหรือเป็นวิธีการที่ใช้ต่อรองเพื่อที่ตนเองจะได้เข้าถึงการท่องเที่ยว เช่น เตรียมรองเท้าที่ใส่สบาย เตรียมยาประจำตัว หรือเลือกวิธีการเดินทางให้เหมาะสมเพื่อบรรเทาเบาบางความ “ทรมาน” จากการเดินทางระยะทางไกล

ดังนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ถึงแม้สุขภาพร่างกายจะไม่แข็งแรงเท่าคนหนุ่มสาว แต่ผู้สูงอายุก็มีวิธีการต่อรองกับอุปสรรคด้านร่างกาย ขณะเดียวกันด้านจิตใจผู้สูงอายุมองว่าความทรมาณด้านร่างกายเป็นเพียงปัจจัยภายนอก และสามารถจัดการแก้ไขได้ ส่วนความรู้สึกด้านจิตใจที่เข้มแข็ง “มีใจสู้ในการท่องเที่ยว” จะเป็นพลังสนับสนุนในการท่องเที่ยวได้มากกว่า

(2) การแวะพักระหว่างเดินทางและการเข้าห้องน้ำของผู้สูงอายุ

พื้นที่แวะพักรช่วยให้ผู้สูงอายุฟื้นฟูอัตลักษณ์ด้านร่างกายให้แข็งแรง

พื้นที่การแวะพักระหว่างการเดินทาง เป็นพื้นที่ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุบรรเทาความเหนื่อยล้าจากการเดินทาง ผู้สูงอายุต้องการการแวะพักที่มากกว่าคนหนุ่มสาว การหยุดพักและการเข้าห้องน้ำ เป็นส่วนที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีพลังในการเดินทาง ถ้าหากไม่มีพื้นที่ให้คลายความเหนื่อยล้า จะส่งผลต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ พื้นที่การแวะพักจึงจำเป็นที่ผู้สูงอายุจะได้หยุดพักเพื่อคลายความเหนื่อยล้า

การเข้าห้องน้ำ เป็นพื้นที่หนึ่งของผู้สูงอายุให้ความสำคัญ ห้องน้ำมีความจำเป็นสำหรับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ช่วยในการขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย ผู้สูงอายุบางส่วนจะมีปัญหาในการเข้าห้องน้ำ เพราะสภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง รวมไปถึงมีความกังวลในการเข้าห้องน้ำ จากการเจอสภาพห้องน้ำที่ไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตามอุปสรรคเรื่องการเข้าห้องน้ำ ผู้สูงอายุมีวิธีการจัดการแตกต่างกัน ผู้สูงอายุจะรู้ข้อมูลการเดินทางล่วงหน้า ถ้าหากรู้ว่าต้องพบกับอุปสรรคเรื่องการเข้าห้องน้ำอาจจะเตรียมผ้าอ้อมผู้ใหญ่สำหรับการเดินทาง หรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถปรับตัวรับมือกับสภาพห้องน้ำที่พบระหว่างเดินทางได้ การเข้าห้องน้ำจะไม่เป็นปัญหามากนัก เพราะฉะนั้นกรอบของพื้นที่ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่พยายามจัดการตนเองให้สามารถรับมือกับการเดินทางได้ อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุยังพยายามดูแลตนเองในการเดินทางท่องเที่ยวให้มากที่สุด เพื่อจะได้ไม่รู้สึกกังวลว่าตนเองจะเป็นภาระกับลูกหลานหรือเพื่อนที่ร่วมเดินทาง

(3) การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

“การเดินทาง” อัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเข้มแข็ง

“การเดินทาง” เป็นอัตลักษณ์ที่สื่อสารถึงความเข้มแข็ง การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกล่าวถึงความพยายามของตนเองในการเดินชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ผู้สูงอายุที่รู้สึกว่าการเดินทางได้ช้าหรือเดินไม่คล่องแคล่ว จะรู้สึกว่าการเดินทางยังไม่พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงพยายามดูแลสุขภาพร่างกาย ขอเพียงให้สามารถเดินได้ เคลื่อนไหวร่างกายได้ด้วยตนเองก็เป็นสิ่งที่เพียงพอสำหรับการท่องเที่ยว

นอกจากการเดินทางในพื้นที่ราบโดยทั่วไปแล้ว “การเดินทางขึ้นที่สูง” เป็นอุปสรรคสำคัญที่ผู้สูงอายุต้องต่อสู้เช่นกัน ผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพร่างกาย การเดินทางขึ้นที่สูงเป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุบางคนอาจจะต้องหลีกเลี่ยงการเดินทางขึ้นที่สูง เพราะร่างกายไม่สามารถรับได้กับการเดินระยะทางไกลหรือสภาพอากาศในระหว่างการเดินทางก็มีผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุเช่นกัน

วิธีการสำรองในการขึ้นที่สูงเพื่อชมความงามของสถานที่ต่างๆ อาจจะใช้การนั่งเสื่อมีคนแบกหาม นั่งกระเช้า หรืออาจจะนั่งรถเล็ก เป็นต้น ผู้สูงอายุจึงยังคง “ต้องการผู้ช่วยเหลือ” ในการท่องเที่ยว ความพยายามในการเข้าถึงพื้นที่การท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ โดยเฉพาะ “ความสามารถในการเดินได้” ของผู้สูงอายุ เป็นแรงบันดาลใจให้กับคนหนุ่มสาวในการท่องเที่ยว และสื่อสารอัตลักษณ์ในด้านที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ

(4) กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

กิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะสอดคล้องกับประเภทการท่องเที่ยวที่กล่าวไปข้างต้น ในที่นี้จึงเลือกจัดประเภทกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุโดยแบ่งกลุ่มตามลักษณะของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการได้เคลื่อนไหวร่างกายของผู้สูงอายุ เพราะสุขภาพร่างกายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกายมาก เป็นกิจกรรมที่สมบุกสมบัน เดินเป็นระยะทางไกลหรือการเดินขึ้นที่สูง ส่วนกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่งจะเน้นการพักผ่อนหย่อนใจ ทำกิจกรรมสังสรรค์ร่วมกับเพื่อนที่เดินทาง เป็นกิจกรรมที่เน้นการเข้าสังคม

สำหรับผู้สูงอายุที่สุขภาพร่างกายค่อนข้างแข็งแรง จะมีความสามารถในการทำกิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหวร่างกายได้มาก ส่วนผู้สูงอายุที่เน้นกิจกรรมที่เป็นการพักผ่อน สังสรรค์ อาจจะเป็นเพราะเงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายที่ทำให้ผู้สูงอายุค่อยๆ เปลี่ยนแปลงวิธีการท่องเที่ยว จากเคยทำกิจกรรมที่สมบุกสมบันมาสู่กิจกรรมที่เน้นการพักผ่อนมากขึ้น จึงเป็นการ “ต้อรอง” ให้เห็นถึงวิธีการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้สูงอายุ

จากประเด็นที่กล่าวไป จะเห็นได้เส้นทางการเดินทางจากบ้านเพื่อเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยวว่า ผู้สูงอายุจะต้องใช้ความพยายามหรือความเข้มแข็งที่มากกว่าคนหนุ่มสาวทั่วไป ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวจึงต้องต้อรองกับพื้นที่ต่างๆ ระหว่างการท่องเที่ยวที่อาจจะไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ท่องเที่ยวจึงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุสามารถแสวงหาวิธีการพาตนเองออกไปท่องเที่ยว และยังสามารถทำกิจกรรมที่สมบุกสมบันได้บ้างพอสมควร กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็น “บททดสอบความเข้มแข็งของผู้สูงอายุ” ถ้าผู้สูงอายุมีเป้าหมายที่จะท่องเที่ยว ผู้สูงอายุต้องพยายามจัดการตนเองให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยวที่ตนเองเลือก การท่องเที่ยวอาจจะเป็นกิจกรรมที่ย้อนกลับมาผลิตซ้ำอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ แต่ผู้สูงอายุเลือกที่จะสื่อสารอัตลักษณ์ของความเข้มแข็งมากกว่าอ่อนแอ อัตลักษณ์ที่อ่อนแอทางร่างกายของผู้สูงอายุอาจจะเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยว ทำให้มีผู้ช่วยเหลือดูแล รวมไปถึงการมีความเข้มแข็งด้านจิตใจ มีบาร์มี มีอำนาจในฐานะที่เป็นอาวุโส จึงเป็นปัจจัยช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุพยายามไปถึงเป้าหมายในการท่องเที่ยวที่ตนเองต้องการได้

จ. การเลือกที่พักระหว่างการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

“ที่พัก” ระหว่างการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ที่พักอาจจะเปรียบได้กับสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง ที่พักเป็นพื้นที่ที่สร้างบรรยากาศ สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุการเลือกที่พักสามารถแบ่งกลุ่มลักษณะการเลือกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน กลุ่มแรก “ผู้สูงอายุที่รักความสะดวกสบายและความเป็นส่วนตัว” ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 48 คน คำนึงการเลือกที่พักที่ดี มีมาตรฐาน สะดวกสบาย ปลอดภัย และมีห้องน้ำที่เป็นส่วนตัว แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความหรูหรา มีพื้นที่ภายในที่พักที่สามารถรวมกลุ่มทำกิจกรรมได้

ส่วนกลุ่มที่สองผู้สูงอายุ จำนวน 17 คน เป็น “ผู้รักความสะดวกสบาย ความสวยงาม และความเป็นส่วนตัว” ให้ความสำคัญกับการเลือกที่พักมากกว่ากลุ่มแรก ต้องเป็นที่พักที่มีมาตรฐานสูง มีความเป็นส่วนตัวมาก เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเลือกพักโรงแรมหรือรีสอร์ทที่อยู่ในระดับดีถึงดีมาก แตกต่างจากผู้สูงอายุกลุ่มสุดท้าย จำนวน 10 คน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถ “ปรับตัว ยืดหยุ่น ชอบความท้าทาย” ไม่ได้เน้นว่าต้องพักที่พักตามมาตรฐานทั่วไป สามารถพักวัด บ้านญาติ หรือกางเต็นท์นอนได้

ลักษณะการเลือกที่พักของผู้สูงอายุสี่สารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่เลือกที่พักโรงแรมหรือรีสอร์ท เป็นผู้สูงอายุที่คำนึงถึงความสะดวกสบายเป็นหลัก “ตอรอง” ว่าตนเองอายุมากแล้ว ที่พักจะควรเหมาะสมกับสุขภาพร่างกาย มีพื้นที่ส่วนตัวให้ผ่อนคลายจากการเดินทาง เน้นการได้พักอย่างสงบ ไม่มีสิ่งรบกวน แตกต่างจากผู้สูงอายุที่สามารถพักบ้านญาติ นอนวัด กางเต็นท์ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีความท้าทายมากกว่า “ปรับเปลี่ยน” อัตลักษณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การท่องเที่ยว ชอบการสังสรรค์ ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มมากกว่าที่แยกตัวไปใช้เวลาพักผ่อน

เพราะฉะนั้นสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ค่อนข้างยืดหยุ่นในเรื่องการเลือกที่พัก แสดงให้เห็นว่ายังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้เคร่งครัดว่าตนเองจะท่องเที่ยวและพักที่พักอย่างสะดวกสบายเสมอไป ผู้สูงอายุเข้าไปสัมผัสกับความเป็นท้องถิ่นหรือความแตกต่างผ่านการเลือกที่พัก ที่พักระหว่างการท่องเที่ยวจึงสี่สารอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน

ข. การเลือกรับประทานอาหารของผู้สูงอายุ

การเลือกว่าจะรับประทานอาหารอะไร รับประทานอาหารที่ใด เป็นพิธีกรรมสำคัญระหว่างการท่องเที่ยว อาหารจึงเปรียบเป็นสื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ และสร้างอำนาจในการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ จากข้อมูลพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เป็นกลุ่ม “ผู้สูงอายุรักสุขภาพ” จำนวน 39 คน ระมัดระวังในการเลือกรับประทานอาหาร คำนึงถึงอาหารเพื่อสุขภาพ เน้นรับประทานปลา ผัก หรือผลไม้ อาหารที่ง่ายเหมาะกับสุขภาพร่างกาย ขณะที่ผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มที่ “ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี” จำนวน 29 คน มีความหลากหลายในการเลือกอาหารมากกว่า ไม่มีเงื่อนไขว่าต้องเน้นอาหารที่เป็นปลาหรือผัก ระหว่างการท่องเที่ยวจะเลือกทานตามที่มีผู้ดูแลจัดหาให้ สุดท้ายกลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 11 คน เป็นกลุ่มที่ “ชอบความท้าทาย” เน้นการเลือกทานอาหารท้องถิ่น อาหารขึ้นชื่อ หรืออาจจะเป็นอาหารที่ตนเองไม่คุ้นเคย สื่อสารให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่พยายาม “ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์” ในระหว่างการท่องเที่ยว แตกต่างจากกลุ่มผู้สูงอายุที่รักสุขภาพ จะตระหนักถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของความเป็นผู้สูงอายุ ระมัดระวังรอบคอบในการเลือกอาหารให้เหมาะกับตนเองมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ ถึงแม้ว่าอาหารจะสามารถสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แปลกใหม่ให้กับผู้สูงอายุ แต่ขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุจะมีความกล้าในการลองทานอาหารที่แปลกหรือแตกต่างจากอาหารที่ตนเองคุ้นเคยได้หรือไม่ โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจึงค่อนข้างตระหนักและระมัดระวังในการเลือกอาหารระหว่างการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสุขภาพร่างกายของตนเอง

ข. การถ่ายรูปที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

สำหรับการถ่ายรูปของผู้สูงอายุในบริบทการท่องเที่ยวสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุ จากข้อมูลพบว่า ผู้สูงอายุที่พกพากล้องถ่ายรูปหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพอื่นๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ มีจำนวน 47 คน ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่พกพากล้องถ่ายรูป จำนวน 42 คน เพราะฉะนั้นกล้องถ่ายรูปจึงเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเดินทางที่จะขาดไม่ได้ กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้พกพากล้องถ่ายรูปหรืออุปกรณ์ถ่ายภาพอื่นๆ ยังคงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการถ่ายรูประหว่างการเดินทางอยู่เสมอ

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีกล้องถ่ายรูป ส่วนใหญ่จะเป็น “ผู้รักการถ่ายรูป” อยู่แล้ว ไม่ว่าจะ เป็นถ่ายรูปตนเอง ถ่ายรูปครอบครัว ถ่ายรูปสถานที่ท่องเที่ยว มีส่วนน้อยที่อาจจะไม่เห็นว่าต้องถ่ายรูปตนเอง แต่จะเป็นคนชอบถ่ายรูปลูกหลานมากกว่า เพราะรู้สึกว่าที่ผ่านมาตนเองมีรูปถ่ายมากมายแล้ว ถึงเวลาที่ตนเองจะเป็นคนถ่ายรูปให้ลูกหลานบ้าง ความสามารถในการถ่ายรูปได้ ยังสื่อสารถึงความสนใจในเทคโนโลยี “เป็นผู้สูงวัยที่ทันสมัย” การถ่ายรูปของผู้สูงอายุยังสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอีกด้านหนึ่งที่ “สนุกสนานร่าเริงหรือมีความเป็นเด็ก” ผู้สูงอายุกลุ่มที่ชอบถ่ายรูปจะไม่กลัวที่จะเปิดเผยตัวตนความแก่ของตนเอง ผู้สูงอายุบางส่วนสามารถยกกล้องถ่ายรูปหรือโทรศัพท์มือถือหันเข้าหาตัวเอง (Selfie) ถ่ายรูปตัวเองโดยไม่มีความกังวลใจ การถ่ายรูปในยุคสมัยใหม่หรือการถ่ายรูปของตนเองด้วยโทรศัพท์มือถือ เป็นสื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่ “สร้างอัตลักษณ์ใหม่” (Reconstruct) ที่ทันสมัยให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่เป็นผู้นำการใช้เทคโนโลยีใหม่อาจจะช่วยสร้างความเปลี่ยนแปลง (Change) ให้กับตัวตนของผู้สูงอายุ ช่วยลบภาพที่สังคมมองว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ไม่ทันต่อเทคโนโลยีหรือเป็นผู้ล้าหลัง

ขณะที่ผู้สูงอายุกลุ่มที่มีกล้องถ่ายรูป แต่เลือกถ่ายรูปน้อยก็มีเช่นกัน ผู้สูงอายุมองว่าการถ่ายรูปเป็นกิจกรรมของ “หนุ่มสาว” มากกว่าคนสูงอายุ การเป็นผู้สูงอายุ ทำให้รู้สึกว่าตนเองไม่เหมาะเป็นผู้ถือกล้องเพื่อถ่ายรูป กังวลว่าการถ่ายรูปผู้คน สิ่งของ สถานที่ หรือเหตุการณ์ด้วยตนเองจะไม่เหมาะสมกับสถานะของตนเองที่ใหญ่ใหญ่ คนที่เป็นผู้ใหญ่ต้องวางตัวให้เหมาะสมมากกว่าที่จะทำท่าทางตลกๆ ซึ่งเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของเด็กๆ มากกว่า ผู้สูงอายุจะสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นเด็กก็ต่อเมื่อได้เดินทางกับกลุ่มเพื่อนสนิทที่คุ้นเคยกัน การที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ถูกจับจ้องหรืออยู่ร่วมในภาพถ่าย เป็นการเปิดเผยตัวตนของผู้สูงอายุที่ชัดเจน ผู้สูงอายุจึง “ไม่ต้องการเปิดเผยความแก่หรือความสูงอายุ” ในภาพถ่าย แม้กระทั่งผู้สูงอายุที่ชอบถ่ายรูปก็อาจจะยังพยายามหามุมกล้องหรือลดทอนให้เห็นความแก่ของตนเองน้อยที่สุด “ภาพถ่ายส่วนบุคคล” จึงอาจจะมองได้ว่าเป็นพื้นที่ในอุดมคติของผู้สูงอายุที่จะพยายามเก็บตัวตนในด้านที่ดีที่สุดไว้

การถ่ายรูประหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นได้ทั้งการสร้างอัตลักษณ์ใหม่หรือฟื้นฟูอัตลักษณ์ของความเป็นหนุ่มเป็นสาวและความทันสมัยให้กับผู้สูงอายุ ในขณะที่เดียวกันผู้สูงอายุก็พยายามจัดการความแก่ของตนเองที่เปิดเผยผ่านรูปถ่ายให้พอเหมาะพอดี ไม่ต้องการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นผู้สูงอายุที่ชัดเจนในพื้นที่สาธารณะหรือรูปถ่ายมากนัก

ณ. การซื้อของฝากหรือของที่ระลึก

ก่อนการเดินทางกลับหรือระหว่างการท่องเที่ยว การซื้อของฝากหรือของที่ระลึกเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว ของฝากเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้สื่อสารเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเอง การให้ของฝากเป็นการแสดงความระลึกถึงผู้ที่ไม่ได้ร่วมท่องเที่ยวด้วย ของฝากทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าได้เป็น “ผู้ให้” แก่ผู้อื่น รวมทั้งยังเป็นการตอบแทนให้กับผู้ที่ดูแลบ้านหรือดูแลครอบครัวระหว่างที่ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุส่วนใหญ่เลือกซื้อของฝากน้อยลงจากเพราะรู้สึกว่าการซื้อของบางอย่างซื้อมาไม่ได้ใช้ ซื้อมาแล้วไม่มีประโยชน์ รวมไปถึงตนเองอายุมากแล้ว สิ่งของต่างๆ มีความจำเป็นน้อยลง จะเป็นลักษณะของการซื้อของฝากเล็กๆ น้อยๆ ตามธรรมเนียม

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับการซื้อของปานกลาง ไม่ได้ซื้อมากหรือซื้อน้อยจนเกินไป ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับการซื้อของฝากมาก จะมีการซื้อของฝากหรือของที่ระลึกทุกครั้งที่เดินทาง แจกจ่ายของฝากเหล่านั้นให้กับคนใกล้ชิด “การให้ของฝาก” จากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเป็นการ “รักษาความสัมพันธ์” หรือรักษาอำนาจของผู้สูงอายุกับคนรอบข้าง และเป็นการสื่อสารเพื่อ “ธำรงรักษาอัตลักษณ์” ของผู้สูงอายุให้เห็ดยังคงมีอำนาจ มีบารมี มีความสามารถในการไปท่องเที่ยว ดังนั้นของฝากหรือของที่ระลึก เปรียบได้กับสื่อวัตถุที่แทนความหมายถึง “การประสบความสำเร็จ” ในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ญ. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องของหลังจกกลับจากการท่องเที่ยว

เมื่อสิ้นสุดการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุได้เดินทางกลับบ้าน ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการท่องเที่ยวส่งผลต่อด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อการท่องเที่ยว รวมไปถึงมีผลต่อด้านสังคมและการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

(1) ด้านสุขภาพร่างกาย

“การท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็ง”

หลังจากการเดินทาง ผู้สูงอายุได้รับความเหนื่อยล้าจากการเดินทาง ต้องการการพักผ่อนมากขึ้นแตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรงอยู่แล้ว การพักผ่อนใช้เวลาไม่มากนักก็ฟื้นตัวกลับมาสู่ภาวะปกติ ผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรงอาจจะต้องใช้เวลาปรับสภาพร่างกายพอสมควร

กลุ่มผู้สูงอายุส่วนหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่า การท่องเที่ยวทำให้สุขภาพแข็งแรง ฟื้นฟูตัวตนหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็ง เมื่อมีการท่องเที่ยวครั้งต่อไปจะทำให้เตรียมตัวในการท่องเที่ยวได้ดีขึ้น ด้านสุขภาพร่างกายจึงมีความสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถไปท่องเที่ยวได้ และช่วงเวลาหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะได้อ่อนทบทวนถึงสุขภาพร่างกายของตนเองว่ามีความเข้มแข็งหรืออ่อนแออย่างไร รวมทั้งทำให้ผู้สูงอายุตระหนักว่าตนเองจะต้องดูแลสุขภาพของอย่างไร การท่องเที่ยวจึงมีความหมายมากกว่าการไปพักผ่อน แต่ทำให้ผู้สูงอายุได้อ่อนกลับมาทำความเข้าใจตนเองมากยิ่งขึ้น

(2) ด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิดเห็นหลังจากการท่องเที่ยว

“เรียนรู้ตัวตนที่หลากหลายของตนเองผ่านการท่องเที่ยว”

ด้านสภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และความคิดเห็นของผู้สูงอายุหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เช่นเดียวกับสุขภาพร่างกายที่ได้รับการฟื้นฟูให้มีความสดชื่น เปลี่ยนบรรยากาศจากการใช้ชีวิตประจำวัน

การเปลี่ยนแปลงทางความรู้สึกหรือจิตใจเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก ไม่ว่าผู้สูงอายุจะเจอกับการท่องเที่ยวลักษณะใด มีความสะดวกสบายหรือมีความยากลำบาก ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าการท่องเที่ยวครั้งนั้นๆ เป็น “การเรียนรู้สำหรับตนเอง” หากเจอกับความยากลำบากนั้นคือบทเรียน เมื่อกลับมาถึงบ้าน ผู้สูงอายุกลับรู้สึกว่าคุณสมบัติของตัวเองมีความสุขมากขึ้นกว่าเดิม เพราะได้เผชิญกับความยากลำบากหรือความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือผู้สูงอายุได้ “ย้อนกลับไปเรียนรู้ตนเอง” ในด้านต่างๆ มากยิ่งขึ้นในระหว่างที่ท่องเที่ยว ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมที่ตนเองเกี่ยวข้อง

(3) ด้านสังคมและการใช้ชีวิตหลังจากการกลับจากการท่องเที่ยว

“ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับคนใกล้ชิด”

ด้านสังคม ความสัมพันธ์ การสื่อสาร และการใช้ชีวิตหลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้ระบุให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเหมือนกับความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย และด้านจิตใจ แต่ระหว่างการท่องเที่ยวเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ผู้สูงอายุได้หยุดภารกิจประจำวันทุกอย่าง และใช้เวลาร่วมกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนม เป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์หรือรักษาความสัมพันธ์ หรือแม้กระทั่งการได้ไปท่องเที่ยวกับกลุ่มทัวร์ที่ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้รู้จักกันมาก่อน ผู้สูงอายุอาจจะได้เรียนรู้หรือเริ่มต้นรู้จักเพื่อนใหม่ ซึ่งความสัมพันธ์นั้นจะยืนยาวมาหลังจากการท่องเที่ยวหรือไม่ก็ตาม แต่ผู้สูงอายุก็ได้เรียนรู้การเดินทางร่วมกับผู้อื่นมากขึ้น และเป็นการรู้จักตัวตนของตนเองด้วย

ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของผู้สูงอายุ มีทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่มองว่ามีความเปลี่ยนแปลง และกลุ่มที่มองว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลง อาจจะเป็นเพราะว่าก่อนการท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกัน บางคนได้ทำกิจกรรมมาก บางคนได้ทำกิจกรรมน้อย กลุ่มผู้สูงอายุที่ในชีวิตประจำวันยังได้ทำกิจกรรม ได้พบปะเพื่อนอยู่เสมอ อาจจะไม่ได้รับรู้ว่าการท่องเที่ยวสร้างความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ให้กับตนเอง แต่กลุ่มผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมทางสังคมน้อย การท่องเที่ยวทำให้ได้พบปะลูกหลานหรือเพื่อนในโอกาสสำคัญ จึงรู้สึกว่าการท่องเที่ยวสร้างความเปลี่ยนแปลงทางด้านสัมพันธ์ให้กับตนเอง

นอกจากนี้การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวหลังจากการท่องเที่ยวอาจจะทำให้ผู้สูงอายุได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับบุคคลใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น “การท่องเที่ยว” จึงเป็นพื้นที่พิเศษหรือเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนกลับมามองตนเอง ทบทวนการใช้ชีวิตของตนเอง รวมถึงได้ทบทวน ฟื้นฟู หรือรักษาความสัมพันธ์กับบุคคลใกล้ชิดด้วยเช่นกัน

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องหลังจากการท่องเที่ยวที่ได้กล่าวไป ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคมของผู้สูงอายุ ทำให้เห็นว่าบทบาทของ “สถาบันการท่องเที่ยว” เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุใช้การท่องเที่ยวเพื่อ “สื่อสารอัตลักษณ์” และการท่องเที่ยวสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยว จึงเป็นอัตลักษณ์ที่มีการต่อรอง อารมณ์รักษา หรือผลิตซ้ำ ทั้งความเข้มแข็ง ความอ่อนแอ เป็นผู้นำ เป็นผู้ตาม ผู้ดูแล ผู้ได้รับการดูแล เป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก

อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยวหรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมักจะมี ความพยายามสื่อสารอัตลักษณ์ด้านบวกที่เข้มข้นมากกว่าด้านลบ หน้าที่ของการสื่อสารอัตลักษณ์ด้านบวกหรือด้านลบนั้นสามารถแปรเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์กับบุคคลที่ผู้สูงอายุร่วมท่องเที่ยวด้วย

ตารางที่ 7.6 การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยว

(2) การเตรียมตัวท่องเที่ยว ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม	(1) การตัดสินใจ การวางแผนท่องเที่ยว แรงจูงใจในการท่องเที่ยว	(10) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง หลังจากการท่องเที่ยว
(3) รูปแบบการท่องเที่ยว	พฤติกรรมการท่องเที่ยว และการสื่อสารอัตลักษณ์ ของผู้สูงอายุ	(9) การซื้อของฝาก (8) การถ่ายรูป
(4) ประเภทการท่องเที่ยว	(5) พื้นที่การท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว	(7) การรับประทานอาหาร (6) การเลือกที่พัก

จากพฤติกรรมท่องเที่ยวที่กล่าวไป 10 ประเด็น การสื่อสารอัตลักษณ์ที่พบจากพฤติกรรมการท่องเที่ยวมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ มีความเคลื่อนไหว สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่า ในสถานการณ์นั้นๆ ผู้สูงอายุเลือกที่จะสื่อสารอัตลักษณ์ด้านใดเป็นหลัก อำนาจของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงไม่ได้ความหมายว่าสุขภาพร่างกายที่เข้มแข็ง จะเป็นอำนาจในการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ความอ่อนแอ การที่ต้องได้รับการดูแลก็ถือเป็นอำนาจของผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน

ถึงแม้ผู้สูงอายุจะอ่อนแอด้านสุขภาพร่างกาย ไม่มีความสามารถจัดการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุก็มีอำนาจที่จะเป็นผู้นำด้านจิตใจให้กับลูกหลานหรือมีความสามารถด้านอื่นๆ ที่ช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปได้ การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ได้จากการวิเคราะห์ “พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว” จึงมีน้ำหนักด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอสลับสับเปลี่ยนกัน อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวมีความแปรเปลี่ยนและขึ้นอยู่กับว่าจะให้น้ำหนักการสื่อสารอัตลักษณ์ด้านบวกหรือด้านลบมากกว่า และไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ในด้านใด ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวจะพยายามใช้การสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ความเป็นผู้สูงอายุ” ให้เป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยว

ตารางที่ 7.7 การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว

การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่าน “พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ”		
พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว	เข้มแข็ง	อ่อนแอ
การตัดสินใจ วางแผน	ตัดสินใจเอง วางแผนเอง	ขึ้นอยู่กับครอบครัว/เพื่อน
แรงจูงใจ	มาจากตนเองเป็นหลัก	มาจากครอบครัว/เพื่อน
การเตรียมตัวท่องเที่ยว	สุขภาพร่างกายแข็งแรง	สุขภาพไม่แข็งแรงนัก
	มีอำนาจ มีบารมี เป็นผู้นำ ผู้ดูแล	พึ่งพา เป็นผู้ตาม
รูปแบบการท่องเที่ยว	มีฐานะดี มีเงินใช้จ่าย	ครอบครัวสนับสนุนการเงิน
	ท่องเที่ยวคนเดียวได้บ้าง	ต้องมีเพื่อนท่องเที่ยว
	แต่ยังคงต้องการเพื่อน	เน้นรวมกลุ่มท่องเที่ยว
ประเภทการท่องเที่ยว	ท่องเที่ยวได้หลากหลาย	ไม่สมบุกสมบัน
การเข้าสู่พื้นที่การท่องเที่ยว	การเดินทาง สื่อสารถึงความเข้มแข็ง	หลีกเลี่ยงการเดินทางขึ้นที่สูง
กิจกรรมการท่องเที่ยว	ทำกิจกรรมที่สมบุกสมบันได้	ท่องเที่ยวแบบพักผ่อน
การเลือกที่พัก	พักที่วัด กางเต็นท์ ยืดหยุ่น	พักโรงแรมหรือรีสอร์ท
การเลือกรับประทานอาหาร	ลองทานอาหารแปลกใหม่ได้	ระมัดระวังเรื่องอาหาร
การถ่ายรูป	ชอบถ่ายรูป เปิดเผยตัวตน	ถ่ายรูปน้อย ปกปิดความแก่
การซื้อของฝาก	เป็นผู้ให้ ตอบแทน	เป็นผู้ให้ ตอบแทน
ด้านร่างกาย	สุขภาพแข็งแรง	สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง
	ไม่มีปัญหาสุขภาพมากนัก	เหนื่อยล้า ต้องพักผ่อน
ด้านจิตใจ	สดชื่น มีความสุข	ฟื้นฟูความสดชื่นของจิตใจ
ด้านสังคม	ติดต่อสื่อสาร รักษาความสัมพันธ์	มีโอกาสติดต่อสื่อสาร

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่าน “พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยว” ยังสามารถสรุปในลักษณะของการสื่อสารอัตลักษณ์ที่มีรูปแบบการสื่อสารแตกต่างกัน ซึ่งมี 5 ประการสำคัญดังนี้

ประการแรก การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ธำรงรักษาอัตลักษณ์ (Maintain)

การสื่อสารอัตลักษณ์ของ “ความเป็นผู้ใหญ่” การวางตัวที่เหมาะสมยังคงมีความสำคัญในการพื้นที่ การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสามารถใช้อำนาจของความเป็นผู้ใหญ่ บารมี ประสบการณ์ที่สะสมมานานในการจัดการท่องเที่ยว การตัดสินใจ การวางแผนที่ทำโดยครอบครัว ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังมีอำนาจในการตัดสินใจ ถึงแม้จะไม่ได้วางแผนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวกับครอบครัวก็ยังคงรักษาอำนาจของการเป็นผู้นำ ด้านจิตใจหรือการเป็นผู้มีพระคุณที่ต้องได้รับการตอบแทนจากลูกหลานอยู่เสมอ

ประการที่สอง การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate)

การต่อรองของผู้สูงอายุเกิดขึ้นอยู่เสมอในการท่องเที่ยว เงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุอาจจะต้องลดทอนกิจกรรมการท่องเที่ยวบางอย่างลง รวมไปถึงการต่อรองในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุอาจจะต่อรองให้ครอบครัวหรือเพื่อนเตรียมการบางส่วน ตนเองเตรียมการบางส่วน ในระหว่างการท่องเที่ยวผู้สูงอายุอาจจะต้องยอมแสดงความอ่อนแอให้ผู้อื่นได้เห็นบ้าง เพื่อได้รับความช่วยเหลือ เช่น การช่วยประคองเดินเพื่อป้องกันการหกล้ม การยอมนั่งรถเข็นหรือนั่งเสื่อ ถ้าหากต้องเดินเป็นระยะทางไกลขึ้นที่สูง หรือแม้กระทั่งการเลือกที่พัก การรับประทานอาหาร ผู้สูงอายุอาจจะใช้อัตลักษณ์ของความเป็นผู้สูงวัยมาต่อรองว่า ตนเองอายุมากแล้ว ควรจะได้พักที่พักระยะเวลากลางคืน มีความเป็นส่วนตัว อาหารที่รับประทานก็ต้องเลือกให้เหมาะกับสุขภาพ เป็นต้น พื้นที่ระหว่างการท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ในการต่อรองว่าเลือกสื่อสารตัวตนที่เข้มแข็ง อ่อนแอ หรืออาจจะเลือกผสมผสานความอ่อนแอหรือความเข้มแข็ง เพื่อให้การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุดำเนินไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ

ประการที่สาม การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการฟื้นฟูหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (Reconstruct)

การฟื้นฟูตัวตนหรือการสร้างอัตลักษณ์ใหม่มีความเกี่ยวข้องกัน ผู้สูงอายุที่ได้ไปท่องเที่ยวอาจจะค้นพบตัวตนที่ตนเองเคยหลงลืมไปหรือเป็นการสร้างตัวตนใหม่จากกระบวนการท่องเที่ยว การสร้างตัวตนใหม่ก็มีบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังหรือประสบการณ์ของของผู้สูงอายุเช่นกัน เช่น การฟื้นฟูอัตลักษณ์ของความเป็นหนุ่มสาวอีกครั้ง ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีความเข้มแข็ง การใช้เทคโนโลยีใหม่ และการใช้สื่อใหม่ในการจัดการท่องเที่ยว การหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต การใช้โทรศัพท์มือถือถ่ายรูป ช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสารว่าผู้สูงอายุยังมีความพยายามเรียนรู้ ยิ่งก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง

การใช้สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อใหม่ และการพกพาโทรศัพท์มือถือเพื่อถ่ายรูประหว่างท่องเที่ยวช่วยรื้อถอนอัตลักษณ์เดิมที่สังคมมองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ล้าหลังในเรื่องการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มชนชั้นกลางส่วนหนึ่งพร้อมที่จะก้าวเข้ามาสู่โลกของอินเทอร์เน็ต มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในการเผยแพร่เรื่องการท่องเที่ยวของตนเอง อัตลักษณ์ใหม่เหล่านี้จึงเป็นข้อค้นพบที่น่าสนใจว่าผู้สูงอายุยังมีความพยายามในการเข้าถึงการสื่อสารรูปแบบใหม่ และการใช้สื่อใหม่หรือสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ทันสมัยให้กับผู้สูงอายุ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดทางชนชั้นหรือสถานะทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มชนชั้นล่างอาจจะยังไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่เหล่านี้ได้มากนัก

ประการที่สี่ การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Reproduction)

การสื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอ ช่วยเหลือดูแลตนเองไม่ได้ของผู้สูงอายุ เป็นอัตลักษณ์ที่สังคมคุ้นชินอยู่แล้ว ในการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุก็ยังคงผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่อ่อนแอ นั้น โดยเฉพาะอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง ความอดทนในการเผชิญสถานการณ์ยากลำบาก การเข้าห้องน้ำ การเดินขึ้นที่สูงที่อาจจะต้องหลีกเลี่ยงก็ยังมีอยู่ แต่ความอ่อนแออย่างที่กล่าวไปกลับเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยว การสื่อสารตัวตนด้านที่อ่อนแอของผู้สูงอายุคืออำนาจในการท่องเที่ยวได้เช่นกัน

นอกจากนี้อัตลักษณ์ด้านบวกของผู้สูงอายุที่ผลิตซ้ำในการท่องเที่ยว เช่น การเป็นผู้สูงวัยที่มีใจใฝ่ธรรมะ การเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ การเป็นผู้มีประสบการณ์มาก่อน รวมไปถึงภูมิหลังหรือสถานะทางสังคมของผู้สูงอายุที่ติดตัวมาจากบทบาทหน้าที่การทำงาน การเป็นผู้ใหญ่ในที่ทำงาน โดยเฉพาะผู้สูงอายุชนชั้นกลางที่อาจจะยังคงมีบทบาทการทำงานอยู่บ้าง เมื่อท่องเที่ยวก็ยังคงได้รับการยกย่อง ให้เกียรติ เป็นที่เคารพนับถือ เหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ที่เน้นย้ำถึงสถานภาพของผู้สูงอายุไทยที่ยังคงมีความสำคัญในสังคม

ประการสุดท้าย การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Change)

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจะเห็นได้ชัดเจนระหว่างการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจะต้องพยายามปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสถานการณ์การท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจจะเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แล้วเปลี่ยนกลับมาเป็นอัตลักษณ์เดิมเมื่อผู้สูงอายุกลับมาสู่การใช้ตามปกติหรืออาจจะเกิดขึ้นคงทนต่อเนื่องมาจนถึงหลังจากการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความยืดหยุ่นหรือต้องการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แปลกใหม่ให้กับตนเองอาจจะมีความสามารถในการปรับหรือเปลี่ยนอัตลักษณ์ได้มากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุชอบความคุ้นเคย สถานการณ์ระหว่างท่องเที่ยว เช่น การลองทานอาหารแปลกใหม่ที่สื่อสารให้เห็นถึงความท้าทายหรือความกล้าหาญที่จะทำอะไรแตกต่างจากที่ตนเองคุ้นชิน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะรู้สึกปลอดภัยมากกว่าถ้าได้ทำอะไรที่ตนเองคุ้นเคย แต่การที่ผู้สูงอายุพยายามลองทานอาหารแปลกใหม่ อาจจะเป็นความพยายามในการเปลี่ยนอัตลักษณ์ กล้าที่จะเผชิญกับความเสี่ยง ส่วนการที่ผู้สูงอายุยืดหยุ่นในการเลือกที่พัก สามารถพักวัดทางเดินที่นอน พักบ้านญาติได้ก็แสดงให้เห็นถึงการพยายามปรับเปลี่ยนตัวตนของตนเอง ไม่ยึดติดกับความสะดวกสบาย พยายามสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าสนใจให้กับตนเอง

ตารางที่ 7.8 สรุปรูปแบบการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

รูปแบบการสื่อสารอัตลักษณ์	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ธำรงรักษาอัตลักษณ์ (Maintain)	อัตลักษณ์ความเป็นผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่นำให้ความเคารพนับถือ คำนึงถึงกาลเทศะ วางตัวอย่างเหมาะสม เป็นผู้นำด้านจิตใจให้กับลูกหลาน

ตารางที่ 7.8 สรุปรูปแบบการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว (ต่อ)

รูปแบบการสื่อสารอัตลักษณ์	การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ต่อรองอัตลักษณ์ (Negotiate)	ความเปราะบางด้านสุขภาพร่างกายทำให้ผู้สูงอายุต้องปรับเปลี่ยน ลดทอน ต่อรองการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งต้องมีผู้ช่วยเหลือ
การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการฟื้นฟูอัตลักษณ์หรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (Reconstruct)	การฟื้นฟูอัตลักษณ์ของความเป็นเด็กหรือความเป็นหนุ่มสาวเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในพื้นที่การท่องเที่ยว ขณะที่การใช้กล้องถ่ายรูปหรือการใช้โทรศัพท์มือถือถ่ายภาพรูปตนเองระหว่างการท่องเที่ยว รวมไปถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ระหว่างการท่องเที่ยวสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ผู้สูงอายุมีความทันสมัย
การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Reproduction)	การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุมีทั้งด้านลบและด้านบวก ด้านลบคืออัตลักษณ์ของผู้ที่อ่อนแอต้องพึ่งพาผู้อื่น ส่วนด้านบวกยังคงผลิตซ้ำตัวตนของผู้สูงวัยที่สนใจธรรมะ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ เป็นที่ปรึกษา การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ในด้านบวกระหว่างการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุยังคงได้รับการให้เกียรติยกย่องดูแลอยู่เสมอ
การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ในการเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Change)	การเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอาจจะไม่ได้เป็นการเปลี่ยนอย่างถาวรสามารถสลับสับเปลี่ยนขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่พบ ผู้สูงอายุกลุ่มที่มีความยึดหยุ่นในการท่องเที่ยว เช่น ลองทานอาหารท้องถิ่นได้ พักวัด กางเต็นท์ ชอบการท่องเที่ยวแบบผจญภัยเล็กน้อย สื่อสารให้เห็นความพยายามในการเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองให้แตกต่างจากการใช้ชีวิตอยู่ที่บ้าน

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในพื้นที่การท่องเที่ยวยังมีหลายรูปแบบ ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ในลักษณะต่างๆ เช่น ความเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้ตาม หรือแสดงความเข้มแข็ง ขณะเดียวกันก็แสดงความอ่อนแอให้คนดูแลเอาใจใส่ ซึ่งเป็นลักษณะอัตลักษณ์ที่ความขัดแย้งหรือย้อนแย้งในตัวเอง รวมไปถึงการสื่อสารอัตลักษณ์ในรูปแบบของการธำรงรักษาอัตลักษณ์ การฟื้นฟูอัตลักษณ์หรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ การต่อรองและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจการต่อรองและมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุเอาชนะอุปสรรคในการท่องเที่ยวได้

(3) ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ก. การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

“การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” เป็นการศึกษาทำความเข้าใจทัศนคติ ความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึกของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว โดยเป็นการค้นหาความหมายการท่องเที่ยวผ่านการเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุทำให้ได้เห็นมิติของ “ความเป็นผู้สูงอายุ” ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเลือกอธิบายประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองในด้านบวกมากกว่าด้านลบ และมองว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวในบางครั้งอาจจะมีความสะดวกสบาย ความยากลำบาก แต่ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยว กลับเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ รวมไปถึงช่วยสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ วิธีคิดและมุมมองในการใช้ชีวิตก็ได้มาจากประสบการณ์การท่องเที่ยว

ดังนั้นจากการศึกษาการสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างพบว่า ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีประเด็นที่สำคัญ 8 ประเด็น (Theme) ซึ่งสามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน

- (1) ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ และผ่อนคลาย
- (2) ได้รับความรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว
- (3) ทำให้มีโอกาสใช้เวลาอยู่ครอบครัวและเพื่อน
- (4) ได้ไปเห็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีความแปลกใหม่ ได้เปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตนเองและเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน
- (5) ได้ไปทำบุญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- (6) รู้สึกว่ามีสุขภาพกายและใจแข็งแรงมากขึ้น
- (7) ได้ย้อนระลึกถึงอดีต หวนรำลึกถึงความหลัง
- (8) ได้ฝึกฝนปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เฉพาะหน้าและนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

(1) ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ และผ่อนคลาย

“ผู้รักความบันเทิง”

ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สบายใจ และผ่อนคลาย เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุสื่อสารมากที่สุด ถึงแม้ว่าจะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุยังคงต้องการกิจกรรมที่ทำให้ตนเองได้สนุกสนาน ได้ผ่อนคลาย จากภูมิหลังหรือการใช้ชีวิตที่ผ่านมาในอดีตก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาอธิบายว่าตนเองผ่านการทำงานหนักมาตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ แล้วได้มีโอกาสท่องเที่ยว จึงรู้สึกว่าการท่องเที่ยวทำให้ตนเองได้พักผ่อนอย่างจริงจัง เป็นความสบายใจ ไม่ต้องกังวลเรื่องใดๆ มีเวลาเป็นของตนเองอย่างเต็มที่

การสื่อสารอัตลักษณ์ “ความสนุกสนาน” ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อาจจะสามารถบ่งบอกเป็นนัยยะถึงความเข้มแข็งในการใช้ชีวิต ผู้สูงอายุไม่ได้อ่อนแอ แต่ยังคงเป็นกลุ่มคนที่ต้องการความสดชื่น ความมีชีวิตชีวาในชีวิต และการท่องเที่ยวช่วยสร้างประสบการณ์เหล่านี้ให้กับผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวอาจจะเป็นกิจกรรมที่เข้ามาแทนที่การทำงานประจำที่ผู้สูงอายุเคยมี ผู้สูงอายุสามารถใช้เวลากับกิจกรรมที่ตนเองสนใจได้มากขึ้น เป็นกิจกรรมที่อาจจะไม่ได้สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุเหมือนกับการทำงาน แต่เป็นกิจกรรมที่ช่วยเติมเต็ม ช่วยฟื้นฟูตัวตนที่มีชีวิตชีวาให้กลับคืนมา

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สนุกสนานตามแบบของผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงาน ประสบการณ์ที่สนุกสนาน ผ่อนคลายไม่ได้เป็นประสบการณ์ที่ผาดโผน ทำท่ายหรือผจญภัยเทียบเท่ากับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน แต่เป็นความสนุกสนานแบบของผู้สูงอายุคือการได้ออกจากบ้าน ไปสู่พื้นที่สาธารณะ ได้ใช้ชีวิตห่างจากกิจวัตรประจำวันที่ตนเองทำซ้ำๆ เมื่อสิ้นสุดการท่องเที่ยว และได้กลับเข้าสู่การใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง จะช่วยทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกแปลกใหม่ และสดชื่นมากขึ้น

(2) ความรู้ที่ได้จากการท่องเที่ยวคือ “อำนาจ” ของผู้สูงอายุ

“ผู้รักการแสวงหาความรู้”

ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ความเป็นไปของโลก เป็นประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุได้สัมผัสโดยตรง ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุมีประสบการณ์ชีวิตมาก กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาก็ยังมองว่าการแสวงหาความรู้สำหรับผู้สูงอายุไม่มีวันสิ้นสุด การได้ “ความรู้” การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีวิธีการได้ซึ่งความรู้แตกต่างกัน ถ้าหากเป็นการเดินทางในรูปแบบทัวร์หรือมีผู้จัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ การเรียนรู้และการได้ความรู้จากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นความรู้ที่มีการวางแผน ออกแบบมาแล้ว ขณะที่ถ้าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุต้องหาข้อมูล วางแผนท่องเที่ยวทั้งหมดด้วยตนเอง นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบผู้สูงอายุกับกลุ่มคนวัยอื่นๆ ผู้สูงอายุมีเวลาในการเรียนรู้ และทำกิจกรรมการท่องเที่ยวมากกว่าคนวัยอื่นๆ การท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ถึงแม้จะมองว่าเป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน แต่ก็ยังเป็นกิจกรรมที่แฝงไปด้วยความจริงจังเช่นเดียวกัน การศึกษาครั้งนี้ยังพบอีกว่า ไม่เฉพาะผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงเท่านั้น ที่มองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้หรือแสวงหาความรู้ แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อธิบายว่าตนเองได้รับความรู้จากการท่องเที่ยว และนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวถือเป็นความรู้อีกชุดหนึ่งที่ผู้สูงอายุสามารถนำมาสื่อสาร บอกเล่าให้ผู้อื่นได้เช่นกัน การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นการถ่ายทอดชุดความรู้ที่ผู้สูงอายุได้สั่งสมระหว่างการเดินทาง การสื่อสารหรือถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ความรู้จากการท่องเที่ยวจะช่วยสร้างอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุในระดับครอบครัวหรืออาจจะขยายไปสู่ระดับสังคมได้

(3) ทำให้มีโอกาใช้เวลากับครอบครัว เพื่อนที่รู้จัก และได้ทำความรู้จักกันมากยิ่งขึ้น
“ผู้รักครอบครัวและกลุ่มเพื่อน”

การทอ้งเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน ได้เรียนรู้กันและกันมากขึ้น เป็นประสบการณ์การทอ้งเที่ยวที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่สามารถจัดการทอ้งเที่ยวด้วยตนเอง หรือกลุ่มที่ต้องพึ่งพาครอบครัวในการจัดการทอ้งเที่ยวให้ ผู้สูงอายุก็ยังคงต้องการ “เพื่อนร่วมเดินทาง” ผู้สูงอายุส่วนน้อยเท่านั้นที่เลือกเดินทางคนเดียว

การมีเพื่อนเดินทางทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัย เพื่อนที่เดินทางด้วยกันจะช่วยดูแลกันและกัน โดยเฉพาะครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุด ผู้สูงอายุที่แต่งงานจะเลือกเดินทางกับคูชีวิตของตนเองเป็นส่วนใหญ่หรือเลือกเดินทางทอ้งเที่ยวกับเพื่อนผู้สูงอายุที่เกษียณเหมือนกัน เพราะมีเวลาว่างตรงกัน การมีลูกหลาน สามีภรรยาหรือเพื่อนร่วมเดินทางด้วย สื่อสารให้เห็นว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงได้รับการดูแลจากครอบครัว การทอ้งเที่ยวกับครอบครัวจึงสื่อสารอัตลักษณ์ด้านบวกของผู้สูงอายุมากกว่าด้านลบ การใช้เวลาทอ้งเที่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนจึงไม่เพียงแต่เป็นประสบการณ์การทอ้งเที่ยวที่สำคัญ แต่ยังสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ยังผูกพันกับครอบครัว ซึ่งเป็นมุมมองที่ต่อต้านกับภาพที่สังคมมองว่าเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้วจะต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว การมีครอบครัวหรือมีเพื่อนจึงถือเป็นต้นทุนและอำนาจที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ

(4) ได้ไปเห็นสถานที่ทอ้งเที่ยวด้วยตนเอง ไปเห็นสิ่งแปลกใหม่ เปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตนเอง และเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากชีวิตประจำวัน

“ผู้แสวงหาความแปลกใหม่”

การทอ้งเที่ยวมีลักษณะเด่นคือเน้นการเข้าไปสัมผัสหรือไปเห็นสถานที่ทอ้งเที่ยวด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นประสบการณ์การทอ้งเที่ยวที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ จะเป็นการได้ไปเห็นด้วยตาตนเอง ซึ่งเป็นการเปิดมิติการมองเห็นสถานที่ทอ้งเที่ยว ไม่ได้เห็นเพียงมิติใดมิติหนึ่ง ประสบการณ์การทอ้งเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้ตีความหรือได้ทำความเข้าใจสิ่งที่สัมผัสด้วยตนเอง การได้ไป “เห็นด้วยตาตนเอง” ยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีความพยายาม เอาชนะอุปสรรคจนพาตนเองไปถึงสถานที่ทอ้งเที่ยวที่ต้องการได้

ส่วนการได้สัมผัสกับความแปลกใหม่ ความแปลกใหม่อาจจะไม่ได้เป็นความตื่นเต้นหรือหวาดพิงอย่างเดียว อาจจะเป็นความเรียบง่าย ความสงบที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นบรรยากาศที่แปลกใหม่สำหรับตนเอง ความแปลกใหม่ที่พบยังทำให้ผู้สูงอายุได้มองเห็นความแตกต่าง ได้เปรียบเทียบกับสิ่งที่พบเห็นกับบ้านเมืองหรือประเทศของตนเอง เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ ผู้สูงอายุได้ฟื้นฟูตัวตน เพิ่มพลังใจในการใช้ชีวิต ประสบการณ์การทอ้งเที่ยวจึงเป็นส่วนที่เข้ามาเติมเต็มการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุที่ลดบทบาทจากการทำงานในสถาบันต่างๆ ลง และได้ใช้สถาบันการทอ้งเที่ยวมาอธิบายอัตลักษณ์ของตนเองในอีกมุมมองหนึ่ง

(5) ได้ไปทำบุญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

“ผู้ฝึกฝนทางธรรมะ”

ประสบการณ์การท่องเที่ยวจากการได้ไปทำบุญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นประสบการณ์อีกแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับแรงจูงใจในการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้สูงอายุที่เติบโตหรืออาจจะกลับมา มีความใกล้ชิดกับสถาบันศาสนามากยิ่งขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการแสวงบุญ ได้ไปทำบุญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นอัตลักษณ์ที่ทำให้ผู้สูงอายุแตกต่างจากนักท่องเที่ยววัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะเน้นท่องเที่ยวมิติทางโลกมากกว่าที่จะท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนามีคุณค่าทางด้านจิตใจต่อผู้สูงอายุค่อนข้างมาก ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการทำงานบุญไหว้พระตนเองได้เป็นผู้ให้ ได้เป็นผู้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น แตกต่างจากการท่องเที่ยวในแบบอื่นๆ ที่อาจจะเป็นประโยชน์กับตนเองเพียงอย่างเดียว

ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังทำให้ผู้สูงอายุก้าวข้ามข้อจำกัดเรื่องสถานที่และอุปสรรคทางร่างกาย ผู้สูงอายุไม่ได้สนใจกับความยากลำบากในการเดินทาง พร้อมจะต่อสู้กับความยากลำบาก ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาทำให้ผู้สูงอายุได้รับความสบายใจ อิ่มเอมใจ รู้สึกว่าตนเองมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ศาสนากับการท่องเที่ยวจึงไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างชัดเจน เมื่อท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญผู้สูงอายุจึงอาจจะสื่อสารอัตลักษณ์ทั้งการเป็นนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญไปพร้อมๆ กัน

(6) รู้สึกว่ามีสุขภาพกายและใจแข็งแรงมากขึ้น รู้สึกว่าตนเองกลับเป็นหนุ่มสาวอีกครั้ง

“ผู้มีสุขภาพกายใจที่เข้มแข็ง” / “รู้สึกเป็นหนุ่มสาว”

ประสบการณ์การท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูสุขภาพกายใจของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีความสดชื่น มีความเข้มแข็ง และรู้สึกว่าตนเองกลับไปเป็นหนุ่มสาวอีกครั้งจากการได้ไปสัมผัสกับประสบการณ์การท่องเที่ยวด้วยตนเอง การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุต้องใช้ความพยายามในการเดินหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องใช้ร่างกายทุกส่วน ขณะที่ด้านจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสดชื่นขึ้น เพราะได้เปลี่ยนบรรยากาศจากกิจวัตรประจำวันเดิมๆ ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงทำให้สุขภาพร่างกายจิตใจของผู้สูงอายุมีความแข็งแรงมากยิ่งขึ้น

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุพยายามสะสมทุนด้านสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจเพียงพอที่จะไปท่องเที่ยวหรือมีอำนาจที่จะทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันด้วยตนเอง โดยพึ่งพาบุคคลอื่นให้น้อยที่สุด ผู้สูงอายุพยายามสร้างคุณค่าในตัวเองเพื่อต่อต้านกับความคิดจากสังคมหรือวาทกรรมที่พยายามสร้างให้ผู้สูงอายุดูอ่อนแอ การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมสำคัญที่ผู้สูงอายุใช้เป็นพื้นที่ในการต่อสู้หรือต่อรอง เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุใช้เป็นบททดสอบความเข้มแข็งของสุขภาพร่างกาย อาจจะมองได้ว่าพื้นที่การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่กีดกันผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรง แต่ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็เป็นพื้นที่ที่ฝึกฝนหรือพิสูจน์ความเข้มแข็งของสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุเช่นกัน

(7) ได้ย้อนระลึกถึงอดีต หวนรำลึกถึงความหลัง

“ผู้ที่ชอบหวนระลึกถึงอดีต”

“การย้อนระลึกถึงอดีต” เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับอดีตมากกว่าคนวัยอื่นๆ เพราะผู้สูงอายุมีประสบการณ์ในอดีตที่ยาวนานกว่าคนหนุ่มสาว ความทรงจำในอดีตที่ระลึกถึงผ่านการท่องเที่ยวเป็นความรู้สึกที่หล่อเลี้ยงทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในโลกปัจจุบันได้ อดีตทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเข้มแข็ง รู้สึกภาคภูมิใจ เพราะเป็นการมองย้อนกลับไปในช่วงเวลาที่ตนเองยังเป็นหนุ่มเป็นสาว อดีตทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังมีอำนาจ มีความสามารถที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้ อดีตทำให้ตัวตนในปัจจุบันของผู้สูงอายุมีคุณค่า

การท่องเที่ยวเพื่อหวนระลึกถึงอดีตจะเกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ ญาติพี่น้อง กลุ่มเพื่อน เช่น การเข้าร่วมงานเลี้ยงรุ่นประจำปี การไปเยี่ยมญาติ การไปท่องเที่ยวและพบปะเพื่อนสนิทที่ไม่อาจจะไม่ได้เจอกันเป็นระยะเวลาาน รวมไปถึงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น อดีตจึงเป็นสิ่งที่ผูกพันกับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าความทันสมัย เทคโนโลยีจะพัฒนาไปอย่างไร แต่การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับอดีตจะมีเรื่องราว มีที่มาที่ไป ช่วยเติมเต็มการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุให้มีความหมายมากยิ่งขึ้น การย้อนระลึกถึงอดีต จึงอาจจะสามารถมองเป็น “อำนาจ” อีกรูปแบบหนึ่งของผู้สูงอายุ ประสบการณ์การท่องเที่ยวจากอดีตอาจจะทำให้ผู้สูงอายุได้ฟื้นฟู หรือย้อนกลับไปทำกิจกรรมหรือความสนใจที่ตนเองเคยมีมาก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

(8) ได้ฝึกฝนปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่พบและนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

“ผู้ที่ยังสามารถปรับตัวได้”

ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้เรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมไปถึงเข้าใจโลก เข้าใจชีวิตมากขึ้น เพราะการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าไปสัมผัสกับเหตุการณ์ตรง ไม่ว่าจะ เป็นความสะดวกสบายหรือความยากลำบากระหว่างการเดินทาง อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษามีเพียงส่วนน้อยที่กล่าวถึงว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวทำให้ตนเองปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างได้ อาจจะเป็นเพราะว่าความสามารถในการปรับตัวของผู้สูงอายุมีลดน้อยลง ผู้สูงอายุชอบความคุ้นชินมากกว่า แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุกลุ่มที่พยายามเรียนรู้หรือปรับตัวจากการท่องเที่ยว

อุปสรรคระหว่างการท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนกลับมาทำความเข้าใจตนเอง เรียนรู้ที่จะยอมรับหรือปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้เจอกับการผจญภัยหรือสมบุกสมบันมากนัก แต่ระหว่างการเดินทางที่ผู้สูงอายุอาจเจอกับเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้เรียนรู้วิธีการคิดของการปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น เพราะฉะนั้นประสบการณ์การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้หันกลับมาทบทวนการใช้ชีวิตของตนเองมากขึ้น รวมไปถึงนำข้อคิดหรือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการมาปรับใช้กับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน

ข. อำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ

จากการทำความเข้าใจการสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยว ประเด็นดังกล่าวทำให้ได้เรียนรู้ “อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว” และใช้วิเคราะห์ “อำนาจการสื่อสาร” ของผู้สูงอายุมีเพิ่มมากขึ้นหรือไม่จากการไปท่องเที่ยว

อัตลักษณ์และอำนาจของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว จะขึ้นอยู่กับ “ต้นทุน” ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ต้นทุนด้านการสื่อสาร บทบาทการสื่อสาร ข้อมูลหรือความรู้ที่ผู้สูงอายุค้นคว้า การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารต่างๆ อีกทั้งต้นทุนทางการสื่อสารยังเกี่ยวข้องกับภูมิหลัง หน้าที่การงานที่ผู้สูงอายุเคยทำ ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองหรือต้องพึ่งพาบุคคลอื่น

รวมไปถึงอัตลักษณ์และอำนาจยังสื่อสารผ่านพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ การตัดสินใจ และการวางแผน การเตรียมตัวท่องเที่ยวในด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นต้นทุนที่สำคัญของผู้สูงอายุเช่นกัน การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับตนเอง ประเภทการท่องเที่ยว พื้นที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเลือกทำ รวมไปถึงการเลือกที่พัก การรับประทานอาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝาก ประเด็นที่กล่าวไปทั้งหมดเกี่ยวข้องกับต้นทุนการท่องเที่ยว และสื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจะมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อได้เปรียบเทียบกับกลุ่มนักท่องเที่ยววัยรุ่นหรือวัยทำงาน จากผลการวิจัยของบริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด สสำรวจการท่องเที่ยวของประชาชนชาวไทยในกรุงเทพมหานครและทั่วประเทศ สามารถนำมาผลการวิจัยการท่องเที่ยวในส่วนของกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานมาเป็นแนวทางเพื่อเปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุ (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, 2553, 2554)

“การสื่อสารและอัตลักษณ์”

กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารที่แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานในส่วนที่ไม่ได้หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่จะมีผู้ทำหน้าที่ เช่น ครอบครัวหรือเพื่อนเป็นผู้หาข้อมูลและจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ ขณะที่วัยรุ่นหรือวัยทำงานส่วนใหญ่จะหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง การใช้สื่อในชีวิตประจำวันจะคุ้นเคยกับใช้สื่ออินเทอร์เน็ตอยู่แล้ว ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมักจะหาข้อมูลท่องเที่ยวด้วยตนเอง และใช้สื่ออินเทอร์เน็ตได้ไม่แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน

อย่างไรก็ตามการที่ผู้สูงอายุ “ไม่หาข้อมูลด้วยตนเอง” ไม่ได้อธิบายว่าผู้สูงอายุอ่อนแอเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งปล่อยให้ทำหน้าที่ของลูกหลานในการทำหน้าที่จัดการท่องเที่ยวให้ตนเอง การหาข้อมูลจึงเกี่ยวข้องกับ “อำนาจหรือบารมี” ของผู้สูงอายุ ต้นทุนด้านการสื่อสารของผู้สูงอายุมีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิหลังหรือประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่สะสมมา ทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องดำเนินการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง อำนาจการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงแตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่ไม่ได้มีการสั่งสมอำนาจบารมีหรือประสบการณ์เช่นเดียวกับผู้สูงอายุ

“พฤติกรรมการท่องเที่ยว”

การตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะสอดคล้องกับการหาข้อมูล ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งหาข้อมูล จัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง การตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับตนเองเป็นหลัก ส่วนผู้สูงอายุที่ครอบครัวจัดการท่องเที่ยวให้ การตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยวจึงขึ้นอยู่กับครอบครัว อำนาจการตัดสินใจและการวางแผนการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะมีทั้งกลุ่มที่มีอำนาจมากและกลุ่มที่มีอำนาจน้อย อย่างไรก็ตามอำนาจของผู้สูงอายุอาจจะเฉลี่ยระหว่างผู้สูงอายุกับกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุท่องเที่ยวด้วย ขณะที่วัยรุ่นหรือวัยทำงาน อำนาจการตัดสินใจและวางแผนจะเป็นอำนาจที่ได้แบ่งปันระหว่างกลุ่มเพื่อนที่ท่องเที่ยวด้วยกัน รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเน้นการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม ไม่ท่องเที่ยวคนเดียว ผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะใช้บริการบริษัททัวร์ในการท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน ขณะที่วัยรุ่นหรือวัยทำงานส่วนหนึ่งท่องเที่ยวคนเดียวได้ แต่ก็ยังให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อน เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สูงอายุ

ส่วนการเลือกประเภทการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุต้องต่อสู้กับอุปสรรคทางร่างกายมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ในการเข้าถึงการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเน้นการท่องเที่ยวแบบพักผ่อน ไม่สมบุกสมบัน แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งสามารถท่องเที่ยวแบบสมบุกสมบัน และผจญภัยได้เล็กน้อย พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีปัจจัยเรื่องสุขภาพร่างกายที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงรายละเอียดอื่นๆ ได้แก่ การเลือกที่พัก อาหาร การถ่ายรูป และการซื้อของฝาก นอกจากนี้สำหรับผู้สูงอายุอาจมีความแตกต่างจากคนวัยหนุ่มสาว โดยเฉพาะเรื่องการเลือกพื้นที่การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีเงื่อนไขในเรื่องพื้นที่ เช่น พื้นที่ต่างระดับ พื้นที่สูงหรือการเดินทางที่สูง เป็นอุปสรรคสำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ระหว่างการท่องเที่ยวในบางสถานการณ์ ผู้สูงอายุยังคงต้องการผู้นำทางหรือ “ผู้ช่วยเหลือ” คอยให้คำแนะนำ เพื่อที่จะทำให้การท่องเที่ยวดำเนินไปได้อย่างปลอดภัย

“ประสบการณ์การท่องเที่ยว”

ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการประมวลความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุหลังจากการท่องเที่ยว การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเลือกสื่อสารแบบปากต่อปาก พูดคุยกันโดยตรงมากกว่า แต่ก็มีกลุ่มผู้สูงอายุที่เน้นการสื่อสารประสบการณ์โดยใช้สื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น ขณะที่วัยรุ่นหรือวัยทำงานส่วนใหญ่มีแนวโน้มจะเลือกเผยแพร่ประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ค่อนข้างมาก การที่ผู้สูงอายุบางส่วนไม่เผยแพร่เรื่องการท่องเที่ยวของตนเองในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์มากนัก ถึงแม้ว่าจะสามารถใช้สื่อนั้นได้ก็ตาม เพราะมองว่าเรื่องการท่องเที่ยวเป็นเรื่องส่วนตัว และตนเองอายุมากแล้ว ต้องคิดรอบคอบให้ดีกว่าก่อนนำเสนอแตกต่างจากวัยรุ่นที่ใช้พื้นที่ของสื่อออนไลน์เปิดเผยตัวตนมากกว่า

สำหรับประสบการณ์การทอ่งที่เกี่ยวข้องสำหรับผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้เน้นความตื่นเต้น หรือหวาดเท่ากับ กลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน อย่างที่ได้กล่าวไปแล้วว่ากิจกรรมการทอ่งที่เกี่ยวข้องของวัยรุ่นอาจมีความน่าตื่นเต้น หรือผจญภัยมากกว่า ประสบการณ์การทอ่งที่เกี่ยวข้องสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นการพักผ่อน สนุกสนาน สร้างความสบายใจแล้ว การทอ่งที่เกี่ยวข้องเป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความคิดวิเคราะห์โดยที่ผู้สูงอายุ อาจจะไม่ได้รู้ตัว เป็นการเรียนรู้ เปรียบเทียบความแตกต่าง รวมไปถึงมีกลุ่มผู้สูงอายุส่วนหนึ่งที่มองว่า ประสบการณ์การทอ่งที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ฝึกฝนการปรับตัว และอาจจะช่วยปรับวิธีคิดของผู้สูงอายุให้เรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น ประสบการณ์การทอ่งที่เกี่ยวข้องจากจุดเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการทอ่งที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์และอำนาจในการทอ่งที่เกี่ยวข้องที่แตกต่างกัน

(1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาครอบครัวและเพื่อนในการทอ่งที่เกี่ยวข้อง

“ผู้พึ่งพาหรือผู้อ่อนแอ”

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอัตลักษณ์อ่อนแอและมี “อำนาจน้อย” ในการสื่อสารและการจัดการทอ่งเกี่ยวข้อง เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถจัดการทอ่งเกี่ยวข้องด้วยตนเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาครอบครัว อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า ความสามารถในการจัดการทอ่งเกี่ยวข้องจะไม่มีมาก แต่ผู้สูงอายุยังคงมีอำนาจหรือสถานะในครอบครัวที่ยัง ได้รับการให้ความสำคัญ ได้รับการดูแลจากลูกหลาน ยังคงเป็นผู้ที่คอยสั่งสอน ตักเตือน ให้คำแนะนำ อัตลักษณ์ที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ จึงไม่ได้อ่อนแอทั้งหมด ผู้สูงอายุยังคงมีความรอบคอบ ความเข้มแข็งในการเดินทาง อำนาจของผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวในการทอ่งเกี่ยวข้อง จึงเป็นอำนาจที่ใช้ผ่านเครือข่าย ลูกหลาน เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าอำนาจน้อย ไม่มีบทบาทการสื่อสารและจัดการทอ่งเกี่ยวข้อง พึ่งพาครอบครัว แต่ผู้สูงอายุ ก็ไม่ได้อ่อนแอเสียทีเดียว โดยเฉพาะการทอ่งเกี่ยวกับครอบครัว ความอ่อนแอหรือต้องได้รับการดูแล กลับ เป็นประโยชน์หรือสร้างอำนาจให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการทอ่งเกี่ยวข้องได้

(2) กลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาครอบครัวหรือเพื่อนในการทอ่งเกี่ยวข้องเพียงบางส่วน

“ผู้ตามที่ดี”

กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงมีอัตลักษณ์เข้มแข็งและมี “อำนาจปานกลาง” ไม่ได้เป็นผู้ที่ต้องพึ่งพามาก เหมือนผู้สูงอายุกลุ่มแรก แต่ผู้สูงอายุไม่มีลักษณะของผู้นำหรือผู้ริเริ่มการทอ่งเกี่ยวข้อง อำนาจการตัดสินใจในการทอ่งเกี่ยวข้องมีไม่มากนัก ผู้สูงอายุจะไปเที่ยวก็ต่อเมื่อมีคนชักชวน แต่ผู้สูงอายุก็ยังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ช่วยวางแผนการทอ่งเกี่ยวข้องเล็กน้อย หรือช่วยติดต่อประสานการเดินทางในส่วนที่ตนเองมีเครือข่าย ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงอาจจะเน้นการรวมกลุ่มกับผู้สูงอายุคนอื่นๆ ผูกพันกับกลุ่มเพื่อนหรือเข้าร่วมสมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุในการทำกิจกรรม ผู้สูงอายุจึงสร้างอำนาจการทอ่งเกี่ยวข้องของตนเองผ่านการเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ แต่ตนเองไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้นำกลุ่มที่ชัดเจน อำนาจของผู้สูงอายุจึงมีไม่มากหรือไม่น้อยจนเกินไป เป็นอำนาจที่มาจากต้นทุนของการมีเพื่อนหรือมีเครือข่ายที่สามารถชักจูงกันไปทอ่งเกี่ยวข้อง การสื่อสารอัตลักษณ์จึงไม่ได้เห็นในด้านที่อ่อนแอมักนัก อัตลักษณ์ด้านที่เข้มแข็งมีมากกว่า เพราะผู้สูงอายุได้ พลังจากการร่วมกลุ่มทอ่งเกี่ยวข้อง

(3) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะของผู้นำการท่องเที่ยว

“ผู้นำการท่องเที่ยว”

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณลักษณะเป็นผู้นำ มีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและมี “อำนาจมาก” สามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองหรือมีกลุ่มมีเครือข่ายที่ช่วยสนับสนุนการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีฐานะค่อนข้างดี มีการศึกษาดี มีภูมิหลัง หน้าที่การงานดี มียศหรือตำแหน่งหน้าที่การงานในระดับสูงก่อนที่จะเกษียณอายุหรือเป็นเจ้าของธุรกิจ ความพร้อมในการท่องเที่ยวด้วยตนเองจึงมีค่อนข้างมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มแรก สิ่งสมประสงค์การเดินทางจากการทำงาน รวมทั้งอาจจะมีประสบการณ์การท่องเที่ยวมาก่อนที่จะเข้าสู่ผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่พึ่งพาลูกหลานน้อยมาก และเป็นผู้ที่คอยดูแลช่วยเหลือลูกหลานมากกว่า

อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่ผู้สูงอายุก็ยังเลือกท่องเที่ยวเพียงคนเดียวค่อนข้างน้อย เพราะฉะนั้นอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุกลุ่มที่เป็นผู้นำการท่องเที่ยวก็อาจจะมีด้านที่อ่อนแออยู่บ้าง ผู้สูงอายุกลุ่มที่เป็นผู้นำการท่องเที่ยวจะให้ความหมายประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองที่อาจจะลึกซึ้งมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มแรก จะมีมองถึงการได้เรียนรู้อย่างจริงจังจากการท่องเที่ยว มีการเปรียบเทียบหรือมองเห็นความแตกต่าง และสามารถนำประสบการณ์จากการท่องเที่ยวมาปรับใช้กับตนเอง

สำหรับคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่เป็น “กลุ่มผู้นำการท่องเที่ยว” จึงสอดคล้องกับการศึกษาของ กัจจร หลุยยะพงศ์ (2553) ที่พบว่าอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไทยที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ เป็นกลุ่มที่ต้องมีต้นทุนทางด้านเศรษฐกิจ มีความรู้ มีสุขภาพร่างกายที่ดี มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน รวมไปถึงสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ด้านบวกของตนเองไปสู่สังคมได้

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวที่พบ 3 กลุ่ม ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ กัจจร หลุยยะพงศ์ (2553) ซึ่งพบว่ามีกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ไม่สามารถดูแลตนเองได้ ต้องพึ่งพาสถาบันรัฐเข้ามาช่วยจัดการ เช่น ผู้สูงอายุที่อยู่ในบ้านพักคนชรา ในที่นี้ผู้สูงอายุที่อ่อนแอจะพึ่งพาครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนในการท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจากการรวมตัว เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่รวมตัวกันทำกิจกรรม อาจจะไม่ได้อาศัยเป็นชมรมอย่างเป็นทางการ แต่ละชมรมจะมีกิจกรรมที่สื่อสารถึงความเข้มแข็งของผู้สูงอายุแตกต่างกัน และมีต้นทุนในการทำกิจกรรมแตกต่างกัน เช่นกลุ่มผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค ที่มีต้นทุนทางด้านเทคโนโลยี ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุจากตำบลโพธิ์ไทรงาม จังหวัดพิจิตร มีต้นทุนความเชี่ยวชาญที่สามารถช่วยพัฒนาชุมชนได้ สำหรับผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอาจจะเป็นการรวมตัวในระดับครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ส่วนที่มีการรวมตัวอย่างชัดเจน เช่น ชมรมผู้สูงอายุวัดเวฬุวนาราม (วัดไผ่เขียว) ที่มีการรวมตัวจัดตั้งชมรมอย่างเป็นทางการ มีกิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่อง และมีการจัดท่องเที่ยวทุกปี ต้นทุนของผู้สูงอายุคือ “ความชื่นชอบในการท่องเที่ยว” การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยสนับสนุนการสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุ

ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งอยู่แล้ว การรวมตัวอย่างเป็นทางการอาจจะไม่ชัดเจน อาจจะเป็นการรวมกลุ่มขนาดเล็กหรือมีผู้สูงอายุที่เข้มแข็งบางส่วนที่ไปเข้าร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ และสามารถเป็นผู้นำชมรมในการจัดการท่องเที่ยวได้ ไปท่องเที่ยวส่วนตัวของตนเอง เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจาก 3 กลุ่ม อาจจะมีบางส่วนที่เชื่อมโยงกันอยู่ ผู้สูงอายุกลุ่มที่อ่อนแออาจจะได้พึ่งพากลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งในการท่องเที่ยว กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งก็สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอได้เช่นกัน เช่น ผู้สูงอายุยังคงต้องการเพื่อนไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งในบางครั้งยังเลือกเดินทางกับทัวร์ ไม่ได้จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองทุกครั้ง เพราะฉะนั้นเส้นแบ่งระหว่างผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มอาจจะมีส่วนที่เชื่อมโยงกันและมีวิธีการต่อสู้หรือต่อรองในการท่องเที่ยวที่อาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันบ้างตามภูมิหลังและสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุเกี่ยวข้อง

กระบวนการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ การทำความเข้าใจพฤติกรรมการท่องเที่ยว และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่หลากหลาย มีความยืดหยุ่น สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ผู้สูงอายุใช้การท่องเที่ยวเพื่ออนิยามอัตลักษณ์ของตนเองและการท่องเที่ยวก็สามารถนิยามหรือสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน

ค. ความตั้งใจในอนาคตเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

สำหรับแผนการที่จะท่องเที่ยวในอนาคต ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่พึ่งพาครอบครัวในการเดินทาง จะไม่มีแผนการที่ชัดเจน ให้เป็นหน้าที่ของลูกหลานในการพาตนเองไปท่องเที่ยว มีผู้สูงอายุที่ยังอยากไปท่องเที่ยวในบางครั้งบางคราวแต่ถ้าไม่มีลูกหลานพาไป อาจจะต้องพึ่งพาเพื่อนที่สนิทสนมหรือใช้วิธีการให้ลูกหลานเตรียมการท่องเที่ยวให้ ส่วนผู้สูงอายุกลุ่มที่แข็งแรงกว่า เตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จะมีแผนการไปท่องเที่ยวที่ชัดเจนมากกว่ากลุ่มแรก แผนการท่องเที่ยวจึงไปได้หลากหลายกว่า เป็นการท่องเที่ยวที่อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการไปเยี่ยมญาติหรือไม่ได้ใช้โอกาสจากช่วงเทศกาลงานบุญในการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งมากกว่าจึงมีแผนการท่องเที่ยวที่อิสระมากกว่า สามารถไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ ความตั้งใจในการท่องเที่ยวยังเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ การมีแผนการท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุมีเป้าหมายในการดูแลสุขภาพให้แข็งแรง ปัจจัยเรื่องความแข็งแรงของสุขภาพร่างกายจึงมีผลต่อการวางแผนการท่องเที่ยวในอนาคตของผู้สูงอายุ

ง. ข้อควรระมัดระวังหรือข้อแนะนำสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการท่องเที่ยว

ข้อควรระมัดระวังหรือคำแนะนำจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวพบเช่นกันว่า ปัจจัยด้าน “สุขภาพร่างกาย” เป็นข้อแนะนำที่มีความสำคัญมากที่สุดสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการท่องเที่ยว ประกอบกับความสมัครใจในการเดินทาง ถึงแม้จะไม่ได้จัดเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่มีความสมัครใจหรือมีความต้องการที่จะเดินทางจะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว

ส่วนข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุมองว่าจำเป็นคือการเตรียมความพร้อมปัจจัยกายสำหรับการเดินทาง เช่น เสื้อผ้า รองเท้าที่เหมาะสม หรืออุปกรณ์ที่จำเป็นอื่นๆ มีการอำนวยความสะดวกระหว่างการเดินทาง รวมไปถึงผู้สูงอายุควรจะเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตนเอง และควรจะเดินทางกับกลุ่มคนที่เข้าใจตัวตน “ความเป็นผู้สูงอายุ” การมีเพื่อนที่รู้ใจร่วมเดินทางด้วยจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก และช่วยลดทอนอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างการเดินทางได้

2. อภิปรายผลการวิจัย

2.1 อำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุกับกระบวนการจัดการท่องเที่ยว

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างจากในชีวิตประจำวัน การเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือวิธีการแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์และบ่งบอกถึงอำนาจการสื่อสารของผู้สูงอายุ

“การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร” จากผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาจะไม่ได้เป็นผู้หาข้อมูลหรือเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง หน้าที่การหาข้อมูลเป็นของลูกหลาน ครอบครัว หรือกลุ่มเพื่อนที่ผู้สูงอายุสนิทสนม เพราะฉะนั้นก่อนการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจะได้รับการให้ข้อมูลการท่องเที่ยวจากครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุชาติดา นิมหิรัญวงษ์ (2544) พลอยระพี ชลวนิช (2555) และกุลวดี แก้วกล้า (2550) ที่พบเช่นกันว่า ผู้สูงอายุรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากสื่อบุคคล ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน ญาติ ชมรม สมาคม และเจ้าหน้าที่ของบริษัททัวร์ เป็นต้น กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง จึงเป็นกลุ่มที่มีอำนาจการสื่อสารหรือเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเองค่อนข้างน้อย เมื่อไม่มีบทบาทในการหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ทำให้อำนาจ “การตัดสินใจและการวางแผนท่องเที่ยว” ด้วยตนเองอาจจะน้อยตามไปด้วย ผู้สูงอายุ “ให้อำนาจ” ดังกล่าวกับลูกหลาน ถ้าไม่มีลูกหลานดูแล เป็นผู้หาข้อมูลการท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุกลุ่มที่ต้องพึ่งพาครอบครัวก็อาจจะไม่สามารถไปท่องเที่ยวได้ หรืออาจจะเลือกที่จะไม่ไปท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุที่ยังพอจะจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้บ้าง แต่ต้องการให้ลูกหลานเป็นผู้จัดการให้ตนเองมากกว่า

อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญจากผลการศึกษาในครั้งนี้มีความน่าสนใจคือได้ขยายความเพิ่มเติมให้เห็นถึง “เบื้องหลังในการหาข้อมูลการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” ไม่ได้อธิบายเพียงประเด็น “แหล่งข้อมูลการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุได้รับ” เพียงอย่างเดียว แต่จะเห็นได้ว่า “วิธีการแสวงหาข้อมูลของผู้สูงอายุ” อาจจะมองว่าเป็นการใช้อำนาจของผู้สูงอายุผ่านลูกหลาน ลูกหลานที่จัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ จะทำหน้าที่ดูแลตอบแทนบุญคุณผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นเราอาจจะมองว่าผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพาลูกหลาน แต่ในขณะเดียวกันเราจะเห็นว่าอัตลักษณ์ของความเป็นผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสเป็นอำนาจที่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับนับถือและได้รับการดูแลจากครอบครัว

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้มีพระคุณ” ของผู้สูงอายุปรากฏอยู่ในเบื้องหลัง วิธีคิดการจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอจริงๆ หาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ไม่ได้ จึงพึ่งพาลูกหลาน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่ง ที่ยังสามารถจัดการท่องเที่ยวหรือหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองได้ แต่ต้องการที่จะให้ลูกหลานดูแลจัดการท่องเที่ยวให้ เพราะตนเองเคยทำหน้าที่ดูแลลูกหลาน เคยพาลูกหลานไปท่องเที่ยว เมื่อตนเองเป็นผู้สูงวัยจึงต้องการที่จะให้ลูกหลานได้ทำหน้าที่ดูแลตนเอง และอาจจะอธิบายในอีกมุมมองหนึ่งได้ว่าการที่ผู้สูงอายุให้ลูกหลานจัดการท่องเที่ยวให้ เพราะต้องการให้ลูกหลานได้เรียนรู้ ได้ฝึกฝนตนเองให้มีความเป็นผู้ใหญ่ และได้ทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่กลับคืนบ้าง

การที่ครอบครัวจัดการการท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุเพื่อ “ตอบแทนพระคุณ” ที่ผู้สูงอายุได้เลี้ยงดูตนเอง ทำให้ผู้สูงอายุจึงไม่ได้สื่อสารอัตลักษณ์ของความอ่อนแอเพียงด้านเดียว ผู้สูงอายุคือผู้มีพระคุณต่อลูกหลาน เป็นหน้าที่ของลูกหลานที่จะต้องทำหน้าที่ตอบแทนบุญคุณ ดังนั้นการสื่อสารวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เป็น “ผู้มีพระคุณ” หรือเป็นผู้ที่ลูกหลานต้องให้การดูแลเพื่อตอบแทนพระคุณหรือแสดง “ความกตัญญู” เป็นวาทกรรมหลักที่มีความสำคัญในการอธิบายการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในสังคมไทยเป็นอย่างมาก (กำจร หลุยยะพงศ์, 2553)

ส่วนผู้สูงอายุกลุ่มที่มีคุณลักษณะ “เป็นผู้นำการท่องเที่ยว” จะไม่ต้องการการดูแลจากครอบครัวมากนัก ไม่จำเป็นว่าลูกหลานจะต้องหาข้อมูลหรือวางแผนการท่องเที่ยวให้ แต่กลับเป็น “ผู้ที่คอยดูแล” ลูกหลานในครอบครัวของตนเองมากกว่า ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจไปท่องเที่ยวด้วยตนเอง มีความสามารถในการหาข้อมูลจากสื่อที่หลากหลายกว่า กลั่นกรองข้อมูล เพื่อวางแผนการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการหาข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ตที่ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้และทำได้ดี ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจึงไม่ได้เรียกร้องหรือต้องการความช่วยเหลือจากลูกหลานเลยในด้านการจัดการท่องเที่ยวหรือการสนับสนุนเงินทองในการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการมีลูกหลานหรือมีเพื่อนร่วมท่องเที่ยวด้วย เพื่อสร้างความอบอุ่นใจก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุยังต้องการอยู่เสมอ

บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของ “ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็ง” จึงสอดคล้องกับการศึกษาของกำจร หลุยยะพงศ์ (2553) ที่พบว่าผู้สูงอายุไม่ได้ยอมรับวาทกรรมที่ต้องเป็นผู้อ่อนแอและพึ่งพิง ผู้สูงอายุพยายามจะใช้ต้นทุนที่ตนเองมี พร้อมทั้งพยายามเปิดรับ และเรียนรู้ต้นทุนใหม่ เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตหาข้อมูล ช่วยให้ผู้สูงอายุมีอำนาจ ในการติดต่อสื่อสาร และจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองมากกว่าที่จะต้องพึ่งพาลูกหลาน เมื่อเปรียบเทียบวิธีการแสวงหาข้อมูลหรือการจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งกับคนวัยหนุ่มสาวพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งจะพยายามเรียนรู้ ฝึกฝน เปิดรับสิ่งใหม่ เรียนรู้เทคโนโลยีอยู่เสมอ โดยเฉพาะการหาข้อมูลการท่องเที่ยวด้วยสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความพยายามในการเรียนรู้ เป็นการ “สร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ทันสมัย” ให้กับผู้สูงอายุไม่แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน ผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งจึงไม่ได้ปล่อยให้ข้อจำกัดทางด้าน การเข้าถึงเทคโนโลยีหรือข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ เป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยว

ข้อมูลที่สูงอายุแสวงหาก่อนการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังต้องการทราบข้อมูลการท่องเที่ยวล่วงหน้าคร่าวๆ อยู่เสมอก่อนการเดินทาง แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นบางส่วนที่ท่องเที่ยวแบบบุกเบิก ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องหาข้อมูลล่วงหน้า “ข้อมูลหรือความรู้” ที่ผู้สูงอายุแสวงหาก่อนไปท่องเที่ยวช่วยสร้างอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ ประเภทของข้อมูลที่สำคัญจะเป็นข้อมูลการเดินทาง

สำหรับ“สื่อที่ผู้สูงอายุเลือกใช้” กลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ จะรับข้อมูลจากสื่อบุคคลคือลูกหลาน ดังที่กล่าวไป ส่วนกลุ่มที่เข้มแข็งจะใช้สื่อได้หลากหลาย โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออินเทอร์เน็ตให้ข้อมูลที่ทันสมัยในการท่องเที่ยว และสื่อสิ่งพิมพ์ช่วยให้ข้อมูลในเชิงลึก ทั้งนี้การหาข้อมูลจากสื่อดังกล่าวยังไม่เพียงพอ ผู้สูงอายุต้องการความมั่นใจ โดยสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากบุคคลที่ตนเองรู้จักอีกครั้ง สอดคล้องกับการทบทวนงานวิจัยที่พบว่าผู้สูงอายุจะมีข้อมูลพื้นฐานที่มาจากประสบการณ์ของตนเอง รวมทั้งสอบถามข้อมูลจากคนรู้จักแบบปากต่อปาก และหาข้อมูลเพิ่มเติมจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Capella & Greco, 1987 อ้างถึงใน Dann, 2002)

เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุจึงแสวงหาข้อมูลจากหลากหลายสื่อในการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว สื่อแต่ละประเภทก็จะสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน สื่อบุคคล ถึงแม้จะใกล้ชิดกับผู้สูงอายุค่อนข้างมาก เข้าถึงได้ง่าย เหมาะกับกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ แต่สื่อบุคคลสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งคือการมีเครือข่าย มีเพื่อน แสดงถึงการมีอำนาจการมีของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยมีตำแหน่งหน้าที่การงานในระดับสูง จะมีลูกน้อง มีเพื่อน มีลูกศิษย์ลูกหา ที่สามารถเป็นเครือข่ายให้ผู้สูงอายุแสวงหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้

ส่วนสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจริงจังจะใช้สื่อดังกล่าวมาก สื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อที่ผู้สูงอายुरับข้อมูลในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว สำหรับสื่อภาพถ่ายหรือการถ่ายภาพ เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุใช้ระหว่างการท่องเที่ยว ต้องเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง และชอบเรื่องเทคโนโลยี จึงสนใจเรียนรู้การถ่ายภาพ ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ชอบท่องเที่ยว มักจะมีแนวโน้มชอบถ่ายภาพ แต่การนำเสนอภาพถ่ายของตนเองผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ยังมีค่อนข้างน้อย เพราะกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัว ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความรู้เท่าทัน (Media Literacy) ในการใช้สื่อ โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตที่ผู้สูงอายุที่อาจจะควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลในการนำเสนอได้ค่อนข้างยาก ขณะที่สื่อวัตถุ ได้แก่ ของฝากหรือของที่ระลึกที่ผู้สื่อสารเรื่องของอำนาจ การได้เป็นผู้ให้และการตอบแทนคืนกลับไปให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้สูงอายุ

สื่อแต่ละประเภทจึงมีเงื่อนไขในการใช้งานที่แตกต่างกัน และสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันตามไปด้วย สื่อที่ผู้สูงอายุใช้จึงอาจจะสามารถสร้างอัตลักษณ์ทั้งด้านบวกหรือด้านลบให้กับผู้สูงอายุ กัจจร หลุยยะพงค์ (2553) พบว่าสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุได้เปิดรับข้อมูลใหม่ที่หลากหลาย ในทางตรงข้ามการที่ผู้สูงอายุไม่สามารถใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ตได้ก็เป็นการเน้นย้ำความเป็นคนไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปิดรับสิ่งใหม่ๆ ได้เช่นกัน

การจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุทั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอและกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งยังมีการใช้บริการบริษัททัวร์ กลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ลูกหลานเป็นคนจัดหาบริษัททัวร์ให้ ตัดสินใจแทนผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มที่เข้มแข็งจะตัดสินใจเลือกบริษัททัวร์ด้วยตนเอง จากผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เคยท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ ได้รับข้อมูลการท่องเที่ยวจากบริษัททัวร์ การท่องเที่ยวโดยใช้บริการบริษัททัวร์ ข้อดีคือการจัดการท่องเที่ยวทุกอย่าง บริษัททัวร์อำนวยความสะดวกให้ แต่ข้อเสียที่ผู้สูงอายุบางส่วนไม่ชอบคือการต้องปฏิบัติตามตารางที่ทัวร์จัดมาให้ ผู้สูงอายุจึงต้องพิจารณาตนเองว่าต้องการท่องเที่ยวลักษณะใด ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะเลือกจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองมากกว่าใช้บริการบริษัททัวร์ แต่จะมีข้อต่อรองว่าอาจจะเป็นการเลือกใช้บริการทัวร์เพียงระยะสั้น โดยไม่มีการผูกมัดระยะยาว การใช้บริการบริษัททัวร์ของผู้สูงอายุส่วนหนึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับความแข็งแรงทางสุขภาพของผู้สูงอายุอีกด้วย

ผลการศึกษาโดย Lohmann and Danielsson (2001) พบว่าผู้สูงอายุชาวเยอรมันที่อายุยังไม่มาก จะเลือกจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ส่วนผู้สูงอายุที่อายุมากแล้ว ประมาณ 77 ปีขึ้นไป จะใช้บริการบริษัททัวร์หรือมีตัวแทน (Agency) ช่วยติดต่อประสานงานจัดการท่องเที่ยวให้ เพราะฉะนั้นอำนาจการจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเป็นการต่อรอง โดยมีบริษัททัวร์ช่วยทำหน้าที่จัดการท่องเที่ยวแทนผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาจะเลือกใช้บริการบริษัททัวร์มากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งที่อาจจะเลือกใช้บริการบริษัททัวร์เพียงบางส่วน รวมไปถึงปัจจัยเรื่องสุขภาพร่างกาย ผู้สูงอายุที่อายุมากแล้วอาจจะไม่ต้องการเสียเวลาวางแผนจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง บริษัททัวร์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุสามารถเป็นได้มากยิ่งขึ้น

จากผลการสำรวจของ บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด (2554) ที่ได้กล่าวไป พบว่าผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะเลือกใช้บริการบริษัททัวร์มากขึ้น อาจจะเป็นการใช้บริการแบบเต็มรูปแบบหรือใช้บริการเพียงบางส่วน เป็นการรวมกลุ่มกันท่องเที่ยว โดยใช้บริการเช่ารถตู้ไปท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนมากขึ้น “การท่องเที่ยวกับทัวร์ของผู้สูงอายุ” ทำให้ผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นผู้สูงอายุในแบบ “สมัยใหม่” เป็นการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีความพร้อม มีทุนด้านเงินทองในการใช้จ่าย มีเวลาในการเดินทาง ได้รับการเอาใจใส่ดูแล มีอำนาจและบารมีที่ไม่จำเป็นต้องเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง กลุ่มผู้สูงอายุจึงอาจจะกลายเป็นกลุ่มที่สื่อสารอัตลักษณ์ของการลูกค้าคนสำคัญที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องให้ความสนใจอีกด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวหนึ่งครั้งเกี่ยวข้องกับ “องค์ประกอบการสื่อสาร” ทุกส่วน เริ่มต้นจากตัวผู้สูงอายุ การหาข้อมูล ประเภทของข้อมูล สื่อที่ใช้ การตัดสินใจ การวางแผนการท่องเที่ยว และรูปแบบการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม “อำนาจการสื่อสารและการจัดการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” อาจจะมีมากน้อยแตกต่างกัน อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แสดงออกผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยวจึงมีด้านที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพา ด้านที่เข้มแข็ง สามารถเป็นผู้นำการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงใช้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวต่อรองเพื่อพยายามสร้างอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง เพื่อให้ตนเองมีความพร้อมที่จะไปท่องเที่ยว

2.2 บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

“บทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องการท่องเที่ยว” ด้านบวกคือความเป็นผู้นำ มีความเข้มแข็ง เป็นผู้แนะนำ สั่งสอน เป็นผู้ให้ความรู้ เป็นที่ปรึกษา รับฟังปัญหา มีความเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้ให้แก่ผู้อื่น มีความรอบคอบ หนักแน่นในการตัดสินใจ เปิดรับความรู้ใหม่สนใจเทคโนโลยี ส่วนด้านลบหรืออยู่กึ่งกลางระหว่างบวกกับลบ เช่น ความเป็นผู้ตาม ต้องพึ่งพา ความเป็นเด็ก อดทนต่อความยากลำบากในการเดินทางได้น้อย ไม่ค่อยสนใจเทคโนโลยี ไม่ชอบการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ชอบอยู่กับสิ่งที่ตนเองคุ้นชิน เป็นต้น

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของ กัจจร หลุยยะพงศ์ (2553) ที่พบว่าลักษณะ “อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุจะเป็นข้อตรงข้ามที่ขัดแย้งกัน” ได้แก่ ความแก่หรือความหนุ่มสาว ความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอ เป็นผู้พึ่งพิงหรือไม่พึ่งพิง การทำเพื่อตนเองหรือเพื่อคนอื่น สนใจธรรมชาติหรือเทคโนโลยี การมีประสบการณ์หรือความล้ำหลัง อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่พบในการท่องเที่ยว ถึงแม้จะขัดแย้งหรือตรงข้ามกัน แต่อัตลักษณ์แปรเปลี่ยนได้ และไม่ได้จำกัดว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะต้องมีความเข้มแข็งในทุกด้าน อาจจะมีอัตลักษณ์ด้านอื่นที่อ่อนแอกว่า ขณะที่อัตลักษณ์ของกลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ในบางสถานการณ์ผู้สูงอายุก็เลือกแสดงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งได้เช่นกัน

อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุท่องเที่ยวที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งคือ “ความเป็นผู้ใหญ่หรือความเป็นเด็ก” โดยเฉพาะระหว่างที่ผู้สูงอายุท่องเที่ยว ผู้สูงอายุสวมใส่ “อัตลักษณ์ความเป็นเด็ก” ได้อย่างไม่เขินอาย เมื่อท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนสนิท ความเป็นเด็กในที่นี้คือความสนุกสนาน ร่าเริง การปลดปล่อยตนเองออกจากกรอบหรือข้อจำกัดของสังคม ส่วน “อัตลักษณ์ความเป็นผู้ใหญ่” เป็นการวางตัวอยู่ในกรอบที่เหมาะสม ผู้สูงอายุที่รักษาภาพลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่จะไม่ทำกิจกรรมแบบเด็กๆ เช่น ถ่ายรูปด้วยท่าทางตลก ร้องเพลง เล่นเกม การที่ผู้สูงอายุเดินทางกับครอบครัว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าจะตนเองต้องคงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นผู้ใหญ่ไว้ให้ลูกหลานนับถือ แต่ในบางครั้งผู้สูงอายุอาจจะ “จ๊อแง” หรือแสดงอาการแบบเด็กๆ เมื่อเจอสถานการณ์ที่ไม่พอใจ เพราะฉะนั้น การเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ที่เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่อาจจะขึ้นอยู่กับว่าในสถานการณ์นั้นผู้สูงอายุได้ประโยชน์จากการแสดงความเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่มากกว่ากัน การสลับเปลี่ยนความเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่จึงเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ที่ยืดหยุ่นหรือขัดแย้ง

ผู้สูงอายุจึงนิยามอัตลักษณ์ของตนเองแตกต่างกัน เมื่ออยู่ในสถานการณ์ท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน อำนาจจากอัตลักษณ์ความเป็นเด็ก ทำให้ผู้สูงอายุสามารถทำอะไรก็ได้โดยมีข้อจำกัดน้อย แต่ในขณะเดียวกันก็อาจจะเสี่ยงถูกประณามจากสังคม ถ้าหากทำอะไรไม่ถูกกาลเทศะหรือแสดงพฤติกรรมที่เกินขอบเขตจากความเป็นผู้สูงอายุที่เหมาะสม ขณะที่อัตลักษณ์ของความเป็นผู้ใหญ่ มีอำนาจบารมี ต้องวางตัวให้เหมาะสม อาจจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีข้อจำกัดบ้างระหว่างการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการวางตัวเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพ ยังทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจ ได้รับความช่วยเหลือดูแลระหว่างการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

มิติการสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงถูกเลือกนำเสนอ เป็นมุมมองในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ เมื่อผู้สูงอายุเลือกที่จะท่องเที่ยว ผู้สูงอายุจึงต้องพยายามทำร่างกาย และจิตใจให้แข็งแรงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อที่จะ “ไม่เป็นภาระ” แก่ลูกหลานหรือคนที่ร่วมท่องเที่ยว ด้วย ถึงแม้สุขภาพจะไม่แข็งแรงมากนัก แต่ผู้สูงอายุสามารถควบคุมหรือจัดการกับความอ่อนแอให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม เพียงพอที่จะท่องเที่ยวได้

เพราะฉะนั้นความพยายามสื่อสาร “อัตลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุ” มีความสำคัญต่อการพัฒนา องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ จากการศึกษาของ Wilinska and Henning (2011) พบว่ากระบวนการประกอบ สร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานสวัสดิการสังคม (Social welfare) ของประเทศโปแลนด์ จะมีความ พยายามเลือกนำเสนออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง เป็นไปในเชิงบวกมากกว่าจะมองว่าการเข้าสู่วัย ผู้สูงอายุมีแต่ปัญหา มีแต่ความเสื่อมโทรม การศึกษาดังกล่าวมีความพยายามแก้ปัญหาอัตลักษณ์ด้านลบ ผู้สูงอายุ โดยการมองผู้สูงอายุในมิติอื่นๆ ด้วย ไม่ได้เน้นว่าผู้สูงอายุต้องอ่อนแอ เจ็บป่วยเพียงอย่างเดียว พยายามสร้างต้นทุนให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง ให้ผู้สูงอายุการออกกำลังกาย ได้เรียนคอมพิวเตอร์ เรียน ภาษา ได้เดินทางท่องเที่ยว หรือได้ทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ทำให้ผู้สูงอายุค้นพบหรือแสดงความสามารถที่มีอยู่ ของตนเอง เป็นการช่วยให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่สื่อสารอัตลักษณ์เชิงบวกสู่สังคม

การศึกษาของกัจจร หลุยยะพงศ์ (2553) พบผลใกล้เคียงกัน เป็นการศึกษาชาวทกรรมอัตลักษณ์ของ ผู้สูงอายุ จากผู้สูงอายุสองกลุ่ม กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่เมืองและกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ชนบท กลุ่มที่อยู่ในเมืองมี ต้นทุนด้านเทคโนโลยี การใช้คอมพิวเตอร์ และกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบทมีต้นทุนความรู้จากภูมิปัญญาของ ผู้สูงอายุ ทั้งสองกลุ่มเป็นกลุ่มที่ไม่ยอมรับอัตลักษณ์ความอ่อนแอ โดยพยายามใช้ต้นทุนที่ตนเองมีต่อสู้ ต่อรอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุไม่ได้หยุดนิ่ง สามารถ เปลี่ยนแปลงได้ ผู้สูงอายุคำนึงถึงบริบทที่มีส่วนสำคัญทำให้ผู้สูงอายุเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่เข้มแข็ง หรืออ่อนแอ

เพราะฉะนั้นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในบริบทของการท่องเที่ยว เป็นอีกบริบทหนึ่งที่ เปิดเผยมิติการสื่อสารอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุสามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้เหมาะสม กับการท่องเที่ยวที่ตนเองเลือก บริบทการท่องเที่ยวทำให้เราได้การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่แตกต่าง จากชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะ “อัตลักษณ์ของความเป็นเด็กหรือความเป็นหนุ่มสาว” ที่ผู้สูงอายุจะสื่อสาร ให้เห็นค่อนข้างมาก อัตลักษณ์ของความเป็นเด็กอาจจะมองได้สองด้าน ด้านบวก ผู้สูงอายุจะมีความเข้มแข็ง มีความกระฉับกระเฉงในการทำกิจกรรมต่างๆ แต่ด้านลบ อาจจะเป็นความเอาแต่ใจ ไม่สามารถอดทนรอ คอย หากต้องเจอกับสถานการณ์ที่ยุงยาก อย่างไรก็ตามเมื่อเดินทางกับกลุ่มเพื่อน พลังการท่องเที่ยวของ ผู้สูงอายุจะมีมากกว่าการท่องเที่ยวเพียงคนเดียว อัตลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุจึงมาจากการรวมกลุ่ม ท่องเที่ยว ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจ มีความเข้มแข็งในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ประเด็นสำคัญนอกจากการเห็นบทบาทการสื่อสารและอัตลักษณ์ที่หลากหลายแล้ว การท่องเที่ยวยังมีความสำคัญกับการสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เพราะพื้นที่การสร้างอัตลักษณ์ของคนหนุ่มสาวเป็นพื้นที่การทำงาน (Work space) ขณะที่พื้นที่การสร้างอัตลักษณ์ของคนสูงวัยไม่ได้เน้นหนักในพื้นที่การทำงานอีกต่อไป แต่เป็นพื้นที่ของกิจกรรมยามว่าง (Leisure space) พื้นที่การท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่ผู้สูงอายุใช้ในการนิยามตนเอง และไม่ใช่ว่าเพียงแต่จะสื่อสารหรือบอกกับตนเองว่า “เราเป็นใคร” เท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์กับสังคมหรือบอกกับ “คนอื่น” นอกเหนือจากสมาชิกในครอบครัวด้วย เช่นกันว่าตนเองเป็นใคร

เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุสื่อสารทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของตนเองทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมผ่านพื้นที่การท่องเที่ยว เช่น เป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ รวมไปถึงยังเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกับสังคม โดยเฉพาะการที่ผู้สูงอายุสามารถออกไปสู่พื้นที่การท่องเที่ยวได้ก็เป็นการสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีต้นทุนเพียงพอที่จะสร้างอำนาจให้เข้าถึงการท่องเที่ยวได้

2.3 ต้นทุนที่ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจและสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งในบริบทท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการใช้เวลาว่างรูปแบบหนึ่งที่ต้องอาศัยต้นทุนที่สำคัญหลายประการสำหรับผู้สูงอายุ อำนาจที่จะเข้าถึงการท่องเที่ยวได้ ผู้สูงอายุต้องมีต้นทุนที่สำคัญ ได้แก่ ต้นทุนด้านสุขภาพร่างกาย ต้นทุนด้านจิตใจที่เข้มแข็ง ต้นทุนด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยได้รับการสนับสนุนเรื่องค่าใช้จ่ายและไม่มีภาระที่ทำให้กังวลใจระหว่างการท่องเที่ยว รวมไปถึงต้นทุนทางการสื่อสารที่กล่าวไปแล้ว

สำหรับอัตลักษณ์ด้าน “สุขภาพร่างกาย” เป็นอัตลักษณ์สำคัญ ร่างกายที่แข็งแรง เปรียบเสมือนเป็นสื่อที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมีข้อจำกัดเรื่องสุขภาพร่างกายมากกว่าคนหนุ่มสาว เพราะเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ สุขภาพร่างกายจะเปราะบาง เจ็บป่วยได้ง่าย พื้นที่ร่างกาย (Body) ของผู้สูงอายุจึงถูกมองว่าเป็นพื้นที่ของความไม่สมบูรณ์ ดังที่สถาบันการแพทย์และสถาบันอื่นๆ กำหนดอัตลักษณ์ด้านสุขภาพร่างกายที่อ่อนแอให้กับผู้สูงอายุ (กัจจร หลุยยะพงศ์, 2553)

ความแข็งแรงของสุขภาพยังขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุมีการจัดการดูแลสุขภาพของตนเองมากน้อยเพียงใด สุขภาพร่างกายมีประสิทธิภาพลดลงตามอายุที่เพิ่มมากขึ้นก็จริง แต่กระบวนการเปลี่ยนแปลงของร่างกายอาจจะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของบุคคล สุขภาพของแต่ละคนอาจมีความแตกต่างกันแปรได้มาก คนที่มีอายุ 80 ปี การทำงานของอวัยวะบางส่วนอาจจะทำหน้าที่ได้ไม่แตกต่างจากคนอายุ 50 ปีก็ได้ อายุที่มากขึ้นไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุทุกคนมีร่างกายที่อ่อนแอลง (บรรลุ ศิริพานิช, 2542) เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าผู้ที่มีอายุมาก สามารถจัดการตนเอง ดูแลสุขภาพตนเองเป็นอย่างดี ออกกำลังกายสม่ำเสมอ รับประทานอาหารที่เหมาะสมกับตนเอง อาจจะทำให้มีร่างกายที่ยังแข็งแรงเทียบเท่ากับคนหนุ่มสาวก็สามารถเป็นไปได้เช่นกัน

สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการจะท่องเที่ยว สุขภาพร่างกายเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงการดูแลสุขภาพร่างกายของตนเอง ผู้สูงอายุต้องหันมาแสวงหาความรู้ด้านสุขภาพมากขึ้น เพื่อดูแลตนเองให้มีอำนาจเข้าถึงการท่องเที่ยวได้มากขึ้น สุชาติ นิมิธีรณรงค์ (2544) และกุลวดี แก้วกล้า (2550) ศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย สสำรวจพบว่าผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงอยู่ในระดับดีและค่อนข้างดี ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวสามารถดูแลตนเองได้ระหว่างการเดินทาง จากผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ขยายความเพิ่มเติมให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวมีการพยายามดูแลสุขภาพของตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการ “จัดสรรเวลาออกกำลังกาย” อย่างเป็นทางการจะลักษณะทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความพยายามในการดูแลตนเอง ไม่ปล่อยให้สุขภาพร่างกายของตนเองเสื่อมโทรม ผู้สูงอายุจะตรวจสอบสุขภาพก่อนออกเดินทาง ถ้าสุขภาพไม่แข็งแรงเพียงพอ จะมีแนวโน้มไม่ไปท่องเที่ยวในช่วงดังกล่าว สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Hsu et al. (2007) และ Fleischer and Pizam (2002) ศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวจีนและชาวอิสราเอลตามลำดับพบว่า ปัจจัยเรื่องสุขภาพมีผลต่อการตัดสินใจไปท่องเที่ยว ผู้สูงอายุอาจจะหลีกเลี่ยงการท่องเที่ยวในช่วงที่สุขภาพอ่อนแอ ดังนั้นผู้สูงอายุที่รู้ว่าตนเองมีแผนการจะไปท่องเที่ยว จึงต้องพยายามดูแลหรือฟื้นฟูสุขภาพของตนเองให้เข้มแข็ง

กลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงมากนัก จะมีกลุ่มที่แสดงอาการอย่างชัดเจน เช่น มีปัญหาเรื่องสภาพร่างกาย การก้าวเดิน การเคลื่อนไหว และกลุ่มที่ไม่แสดงอาการ มีโรคประจำตัวที่เกี่ยวข้องกับระบบภายใน เช่น ความดัน คอเลสเตอรอลสูง โรคหัวใจ หรือโรคอื่นๆ ที่ทำให้ต้องระมัดระวังในการเดินทาง กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเงื่อนไขดังกล่าว ต้องมีวิธีการสำรองให้ตนเองไปท่องเที่ยวได้ เช่น การพกยาประจำตัวระหว่างเดินทาง และงดกิจกรรมที่เสี่ยงต่อสุขภาพของตนเอง เช่น การเดินขึ้นที่สูงหรือทำกิจกรรมผาดโผน เพราะฉะนั้น “การออกกำลังกาย” จึงเป็นวิธีการดูแลสุขภาพที่ผู้สูงอายุพยายามใช้ต่อสู้เพื่อสร้างอำนาจในการท่องเที่ยว ส่วนการรับประทานยา การเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตนเอง เป็นวิธีการสำรองให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการท่องเที่ยวได้ การท่องเที่ยวจึงสื่อสารอัตลักษณ์ด้านที่เข้มแข็งและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ด้านที่อ่อนแอของผู้สูงอายุได้เช่นกัน

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องรองตนเองมีความพร้อมในด้านสุขภาพร่างกายเพียงพอแล้วจึงจะไปท่องเที่ยว ต้นทุนด้านสุขภาพร่างกายจึงต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการสร้างสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ถ้าหากผู้สูงอายุมีการดูแลสุขภาพของตนเองมาอย่างดีตั้งแต่สมัยวัยทำงานจนเข้าสู่วัยสูงอายุ สุขภาพร่างกายอาจจะไม่เป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยวมากนัก จากการศึกษาของ Hsu et al. (2007) พบว่าผู้สูงอายุชาวจีนใช้การท่องเที่ยวเพื่อการฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตใจ เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการดูแลสุขภาพให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยวหรือใช้การท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ สิ่งสำคัญคือการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงเพียงพอในการเดินทางจะทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจ มีความเข้มแข็ง และมีความพร้อมในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ส่วนอัตลักษณ์ที่มาควบคู่กับสุขภาพร่างกายคือ “**สุขภาพจิตใจ**” ของผู้สูงอายุ ร่างกายที่แข็งแรง ต้องควบคู่ไปกับความสมัครใจในการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่จะต้องพึ่งพาครอบครัวในการท่องเที่ยว อาจจะมีบางครั้งที่ไปท่องเที่ยวเพราะครอบครัวอยากให้ไป แต่ผู้สูงอายุก็ยังมีใจสมัครใจที่จะไปท่องเที่ยว สุขภาพจิตใจที่เข้มแข็งหรือมีความสามารถในการ “การจัดการอารมณ์ของตนเอง” เป็นผลมาจากการมีประสบการณ์การใช้ชีวิต เข้าใจความเป็นไปของโลก ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาส่วนใหญ่พร้อมที่จะยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และใช้ “มิติเรื่องศาสนา” หรือความเชื่อที่ตนเองยึดถือมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต วิธีคิดตามแนวทางศาสนาที่นับถือทำให้ผู้สูงอายุสามารถที่จัดการปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้

ผลการศึกษาที่พบจึงเทียบเคียงได้กับการศึกษาของ สุชาดา นิมหิรัญวงษ์ (2544) ที่พบว่า การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณภาพจิตใจที่ดีขึ้น การมีสุขภาพจิตใจที่ดีขึ้นอาจจะเป็นเพราะว่าผู้สูงอายุได้หยุดพักจากกิจวัตรเพื่อไปทำกิจกรรมที่แปลกใหม่ ทำให้รู้สึกว่าคุณภาพจิตใจที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของการเป็นผู้สูงวัยที่น่าเคารพนับถือ กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงเลือกที่จะตัดความกังวลใจออกไประหว่างการท่องเที่ยว และเก็บเกี่ยวประสบการณ์การท่องเที่ยวให้คุ้มค่าที่สุด เพื่อเติมเต็มความรู้สึกด้านจิตใจของตนเองให้มีความเข้มแข็ง

นอกจากต้นทุนด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจที่กล่าวไปแล้ว ต้นทุน “**ด้านสังคมและเศรษฐกิจ**” เป็นต้นทุนที่สำคัญเช่นเดียวกัน ด้านสังคมคือการสนับสนุนจากครอบครัว สุชาดา นิมหิรัญวงษ์ (2544) พบว่าครอบครัวของผู้สูงอายุให้การสนับสนุนปานกลาง ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวมาจากตัวผู้สูงอายุเองมากกว่าการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว

เมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาในครั้งนี้ กลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอจะพึ่งพาหรือได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวค่อนข้างมาก ทั้งการออกค่าใช้จ่ายและเตรียมการท่องเที่ยวให้ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งครอบครัวไม่ได้สนับสนุนมากนัก ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวให้ลูกหลาน ลูกหลานจะตอบแทนโดยจัดเตรียมการท่องเที่ยว เป็นคนนำทางหรือดูแลผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความพร้อมเรื่องเงินมากที่สุด เป็น “กลุ่มผู้สูงวัยไฮโซ” จัดอยู่ในชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูง” อดีตเป็นข้าราชการบำนาญระดับสูงหรือนักธุรกิจที่มีรายได้สูงมาก ตัดสินใจไปท่องเที่ยวได้ทันทีโดยไม่ต้องรอการเก็บออมเงิน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลางที่มีรายได้มากนัก เป็นกลุ่มข้าราชการบำนาญ มีรายได้พอสมควร สามารถมีเงินใช้จ่ายในการท่องเที่ยวได้อย่างไม่ยากลำบาก แต่ก็จำเป็นต้องวางแผนการออมเงินเพื่อใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เลือกช่วงระยะเวลาในการท่องเที่ยวให้พอดีกับช่วงเวลาที่ตนเองมีเงินเก็บเพียงพอที่จะใช้จ่ายในการท่องเที่ยว กลุ่มสุดท้ายจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอำนาจด้านเศรษฐกิจน้อยที่สุด เป็นกลุ่มชนชั้นล่าง การสร้างอำนาจคือต้องพยายามไปรวมกลุ่มกับเพื่อนในการท่องเที่ยว เพื่อช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย การมีเพื่อนร่วมเดินทางหรือการท่องเที่ยวร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ จะทำให้ผู้สูงอายุเสียค่าใช้จ่ายไม่แพงมากนัก

เพราะฉะนั้น สำหรับผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี การสร้างพลังหรืออำนาจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจะใช้วิธีการรวมตัวกันท่องเที่ยว เช่นเดียวกับการศึกษาของ กัจจร หลุยเยะพงค์ (2553) ที่พบว่า การรวมตัวเป็นเครือข่ายสามารถสร้างพลังให้กับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีต้นทุน การรวมตัวจะทำให้ผู้สูงอายุได้สะสมทุนจากตนเองและทุนจากเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกันทำให้มีพลังมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะต้นทุนด้านเศรษฐกิจที่จะทำให้ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น ยิ่งผู้สูงอายุมีต้นทุนด้านเศรษฐกิจดี แนวโน้มจะไปท่องเที่ยวได้มากขึ้น จากผลการศึกษาของ Fleischer and Pizam (2002) พบว่าการที่ผู้สูงอายุได้รายได้มากขึ้น ผู้สูงอายุจะไปท่องเที่ยวได้มากขึ้นตามไปด้วย

ถึงแม้ว่ารายได้จะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นตัวบ่งบอกสถานะทางสังคมในการใช้ชีวิตหรือชนชั้นของผู้สูงอายุ รายได้ก็ต้องมาพร้อมกับปัจจัยอื่นๆ ประกอบกัน โดยเฉพาะการมีต้นทุนด้านสุขภาพร่างกายที่เข้มแข็ง จิตใจที่พร้อมจะไปท่องเที่ยว รวมไปถึงต้นทุนด้านการสื่อสาร มีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร จัดเตรียมการท่องเที่ยว และมีทุนทางสังคมวัฒนธรรม มีครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่ร่วมกันไปท่องเที่ยว องค์ประกอบดังที่กล่าวไปเป็นทุนที่สำคัญที่ผู้สูงอายุจะต้องสะสมอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็ง เพียงพอที่ต่อรองหรือมีอำนาจไปท่องเที่ยวได้มากขึ้น

2.4 “แรงจูงใจ” และ “อุปสรรค” ในการท่องเที่ยว” ของคนสูงวัย

“แรงจูงใจในการท่องเที่ยว” หรือเหตุผลที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะไปท่องเที่ยวเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญ ตรงข้ามกับอุปสรรคที่เป็นข้อจำกัดทำให้ผู้สูงอายุไปท่องเที่ยวไม่ได้ เมื่อคนเราเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ “การไปท่องเที่ยว” มีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุอีกหรือไม่ ทั้งที่สังคมอาจจะมองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์ เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตมาพอสมควร การออกเดินทางไปเห็นโลกกว้างอาจจะไม่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคิดว่าการไปท่องเที่ยว “มีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ” ถึงแม้จะไม่ได้ไปบ่อย แต่การท่องเที่ยวก็มีความจำเป็นที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้ฟื้นฟูความสดชื่นหรือความมีชีวิตชีวา แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีความแตกต่างจากคนวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงานที่ต้องการไปเรียนรู้โลกกว้าง แรงจูงใจของผู้สูงอายุมาจากความต้องการที่เน้นการตอบสนองด้านจิตใจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะผู้สูงอายุยังต้องการความสนุกสนาน การผ่อนคลายและการได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัว

ส่วนข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคที่ทำให้ผู้สูงอายุไทยไม่สามารถไปท่องเที่ยวมาจากการไม่มีต้นทุนในเรื่องของสุขภาพที่แข็งแรง และค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวดังที่กล่าวไป และปัญหาอื่นๆ ที่ต่อเนื่องมาจากเรื่องสุขภาพที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องพิจารณาอย่างรอบคอบในการเตรียมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับตนเอง โดยเฉพาะการเตรียมการในเรื่องข้อมูลการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลถึงการเตรียมตัวในด้านอื่นๆ ตามมาด้วย

ต้นทุนการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงพอของผู้สูงอายุไทยที่เป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยวจึงสอดคล้องกับการทบทวนงานวิจัยของ Patterson (2006) ที่ได้อธิบายว่าอุปสรรคในการท่องเที่ยวของ “กลุ่มผู้สูงอายุจากประเทศตะวันตก” เกี่ยวข้องกับปัญหาสุขภาพร่างกาย รายได้ที่อาจจะลดน้อยลง รวมไปถึงเรื่องความปลอดภัยที่ผู้สูงอายุคำนึงถึงค่อนข้างมากระหว่างการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงเรื่องความปลอดภัยเพราะสุขภาพร่างกายของตนเองที่ไม่แข็งแรง นอกจากนี้ยังอุปสรรคอื่นๆ เช่น การไม่มีเวลา ยังมีภาระหน้าที่ต่อครอบครัว ไม่มีข้อมูลในการท่องเที่ยว ไม่มีเพื่อนร่วมท่องเที่ยว ยานพาหนะที่ใช้เดินทางที่ไม่เหมาะสมกับเงื่อนไขเรื่องสุขภาพ สภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย ความกังวลในเรื่องอาหารหรืออากาศที่อาจจะเป็นพิษ โรคระบาดต่างๆ เป็นต้น ผู้สูงอายุชาวตะวันตก จึงคำนึงถึงการเลือกประเทศที่เป็นเป้าหมายในการท่องเที่ยวว่า จะต้องปลอดภัย และเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพได้ง่ายระหว่างการเดินทาง

Patterson (2006) แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าการไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุช่วงที่ดีที่สุดควรจะอยู่ในช่วงวัย 60-70 ปี เป็นช่วงเวลาที่สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุยังอยู่ในช่วงที่ค่อนข้างแข็งแรง การมีรายได้เพื่อใช้จ่ายอยู่ในช่วงที่มีรายได้สูงที่สุด คาดการณ์ได้ว่าอาจจะเป็นเวลาที่เหมาะจากการทำงานหนัก มีเงินเก็บออมค่อนข้างมาก หรือถึงแม้ว่าจะไม่ได้เกษียณจากงาน ก็เป็นช่วงที่ทำงานได้อยู่ตัวแล้ว มีรายได้สม่ำเสมอ ภาระหน้าที่ที่ทำงานอาจจะลดลง และมีเวลาสำหรับตนเองมากขึ้น

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จึงต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขว่าผู้สูงอายุต้องมีความพร้อมในการท่องเที่ยว อุปสรรคที่กล่าวถึงต้องลดน้อยลงหรือผู้สูงอายุสามารถจัดการกับปัญหาได้ แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุมีที่มาแตกต่างกัน แรงจูงใจที่มาจากตัวผู้สูงอายุเอง แรงจูงใจที่มาจากครอบครัวหรือเพื่อน และแรงจูงใจที่มาจากปัจจัยภายนอก จากผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า แรงจูงใจอันดับแรกของผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญคือแรงจูงใจจากการได้ไปทำบุญ ไหว้พระ เป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่มาจากความศรัทธาหรือความเชื่อ ผู้สูงอายุกล่าวว่าตนเองได้รับ “ความสบายใจ” มากขึ้น จากการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำบุญไหว้พระ เปรียบเหมือนการได้พักผ่อนหย่อนใจ รองลงมาเป็นแรงจูงใจที่มาจากครอบครัว การได้ใช้เวลาอยู่กับครอบครัว ถัดมาเป็นความต้องการที่จะได้ไปพักผ่อน ได้ทำกิจกรรม และได้แสวงหาความรู้ กล่าวได้ว่าแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยที่โดดเด่นคือการให้ความสำคัญกับความเชื่อหรือความศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องงานของกับ สุขาดา นิมหิรัญวงษ์ (2544) กุลวดี แก้วกล้า (2550) และพลอยระพี ชลวนิช (2555) ซึ่งพบว่าแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับด้านจิตใจของผู้สูงอายุค่อนข้างมาก ผู้สูงอายุต้องการความสบายใจ ต้องการยกระดับคุณภาพด้านจิตใจของตนเองให้ดีขึ้น ขณะที่แรงจูงใจจากการศึกษาพบข้อมูลเพิ่มเติมว่าผู้สูงอายุไทยให้ความสำคัญกับมิติเชิง “ศาสนา” มากที่สุด ที่เป็นส่วนช่วย “สร้างความสบายใจ” ให้กับผู้สูงอายุ ส่วนแรงจูงใจในรูปแบบของพักผ่อนหย่อนใจ ถือเป็นแรงจูงใจในเชิงบวกที่ผู้สูงอายุต้องการสร้างความสบายใจให้กับตนเองเช่นกัน

การที่ผู้สูงอายุไทยมีแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับมิติด้านศาสนา ซึ่งช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีความสบายใจ สอดคล้องกับการศึกษาของกัจจร หลุยยะพงศ์ (2553) ที่พบว่าผู้สูงอายุยังคงให้การยอมรับมิติศาสนาและความกตัญญู วาทกรรมศาสนายังคงมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ รวมไปถึงมีผลต่อการเลือกทำกิจกรรมต่างๆ ที่มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับมิติทางศาสนาแทรกอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นต้นทุนที่เป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงเป็นความเชื่อหรือความศรัทธาที่มีต่อศาสนาที่เข้ามาผสานกับวิธีการท่องเที่ยวในยุคสมัยใหม่

Weidenfeld and Ron (2008) อธิบายว่าศาสนามีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว เช่น ศาสนามีผลต่อการเลือกจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว รวมไปถึงการทำกิจกรรมระหว่างการท่องเที่ยวอาจจะมีการเลือกศาสนามาเกี่ยวข้องด้วย ศาสนากับการท่องเที่ยวจึงมีความเกี่ยวข้องกัน สังเกตได้ว่าผลการศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงมีเรื่องของความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ขณะที่แรงจูงใจในการใช้เวลาพร้อมกับสมาชิกครอบครัวหรือการพบปะญาติมิตรเป็นแรงจูงใจที่มีความสำคัญเช่นกัน สอดคล้องกับงานของภัททิศร์ โชคณันต์ตระกูล (2553) และปรารณา ศิริเบ็ญนรัตน์ (2553) ที่พบว่าการเดินทางไปเยี่ยมญาติได้พบหน้าลูกหลานเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ สังเกตได้ว่าแรงจูงใจของผู้สูงอายุชาวตะวันตกอาจจะไม่ได้กล่าวถึงมิติทางด้านศาสนามากนัก อาจจะเน้นการพักผ่อนหย่อนใจ แสวงหาความรู้ ขณะที่ผู้สูงอายุชาวเอเชีย เช่น จีน ไต้หวัน ญี่ปุ่น มีแรงจูงใจในการแสวงหาความรู้มาเป็นอันดับแรก รองลงมาเป็นความต้องการสัมผัสประสบการณ์ที่แปลกใหม่

แรงจูงใจของผู้สูงอายุจึงเกี่ยวข้องกับภูมิหลังและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุแต่ละประเภท ผู้สูงอายุชาวเอเชีย เช่น ญี่ปุ่นอาจจะมีความจริงจังในการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้มากกว่าผู้สูงอายุชาวไทย Esichaikul (2012) พบว่าแรงจูงใจของผู้สูงอายุชาวยุโรปที่เข้ามาท่องเที่ยวประเทศไทยเน้นการพักผ่อนหรือผ่อนคลายความเครียดมากที่สุด รองลงมาเป็นการเดินทางไปสถานที่ใหม่ๆ และเป็นการแสวงหาความรู้ แตกต่างจากผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยอาจจะมีความจริงจังในการท่องเที่ยวมากกว่า Sangpikul (2008) พบว่าผู้สูงอายุญี่ปุ่นมีแรงจูงใจที่ต้องการแสวงหาความแปลกใหม่และแสวงหาความรู้มาเป็นอันดับแรก รองลงมาเป็นความต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนแรงจูงใจของผู้สูงอายุชาวไต้หวันและชาวจีน จากงานของ S. Jang et al. (2009) และ SooCheong Jang and Wu (2006) ตามลำดับพบว่าผู้สูงอายุชาวไต้หวันและชาวจีนคือต้องการแสวงหาความแปลกใหม่ โดยเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง มีความเชื่อมั่นว่าตนเองเดินทางท่องเที่ยวได้ ขณะที่งานของ Hsu et al. (2007) พบว่าแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวจีน มาจากความต้องการในการฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตใจ

เมื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจของผู้สูงอายุกับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานมีความแตกต่างกัน กลุ่มวัยรุ่นจะมีแรงจูงใจที่ “เน้นความนำตื่นเต้น” มากกว่าผู้สูงอายุ Richards and Wilson (2003) สสำรวจแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของกลุ่มนักศึกษา กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มคนวัยทำงาน จำนวน 2,300 คน จาก 8 ประเทศ ได้แก่ แคนาดา เช็ก ฮังการี เม็กซิโก สโลวาเนีย แอฟริกาใต้ สวีเดน และสหราชอาณาจักรพบว่า แรงจูงใจที่มาเป็น

อันดับแรกคือความต้องการค้นหาสิ่งแปลกใหม่ (Exploration) ผสมผสานกับการแสวงหาความตื่นเต้นหรือความท้าทาย (Excitement) และเพิ่มพูนความรู้ให้กับตนเอง (Increasing knowledge) แรงจูงใจของกลุ่มวัยรุ่นจึงอาจจะมีแนวโน้มความแปลกใหม่และความตื่นเต้นที่ได้จากการเดินทางมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุ เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการหาประสบการณ์ที่ท้าทายให้กับตนเอง แตกต่างจากกลุ่มผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้ต้องการแสวงหาความท้าทาย แต่ใช้การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน สร้างความสุข ความสบายใจ หรือเป็นการฟื้นฟูความเข้มแข็งให้กับตนเอง การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า ใช้ชีวิตได้คุ้มค่า ได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว เพื่อที่จะนำมาบอกเล่าต่อให้ลูกหลานได้ โดยเฉพาะแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับความเชื่อหรือความศรัทธาทางศาสนา อาจจะเป็นพลังในการเดินทางค่อนข้างมาก เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุมองข้ามอุปสรรคต่างๆ ที่พบระหว่างการเดินทางได้

2.5 การท่องเที่ยวอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุที่หลากหลายรูปแบบดังที่กล่าวไป การสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุแสดงออกผ่านพฤติกรรมการท่องเที่ยวเป็นการพยายามต่อรองเพื่อให้สามารถไปท่องเที่ยวได้ ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มไม่ว่าจะอ่อนแอหรือเข้มแข็ง เป็นผู้สูงอายุที่มีภูมิหลังหรือชนชั้นต่างกันและมีต้นทุนในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน ส่งผลให้ **“เลือกรูปแบบการท่องเที่ยว”** ที่แตกต่าง ซึ่งเป็นการพยายามต่อรองเพื่อสร้างอำนาจให้ตนเองเข้าถึงการท่องเที่ยว

โดยเฉพาะทุนด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลางส่วนใหญ่จะมีโอกาสในการเลือกค่อนข้างมาก สามารถจัดไปท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ มีความเป็นส่วนตัวหรือเลือกไปท่องเที่ยวกับทัวร์ที่มีบริการที่ดี ขณะที่ผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลางแต่รายได้ไม่มาก โอกาสในการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวอาจจะมีข้อจำกัดมากกว่า เช่น ต้องไปท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุหรือไปท่องเที่ยวกับหน่วยงานของชุมชน ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวโดยเสียค่าใช้จ่ายที่น้อยลง เพราะฉะนั้นการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุตั้งอยู่บนเงื่อนไขของการมีต้นทุนที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุ รูปแบบการท่องเที่ยวแต่ละแบบก็จะสื่อสารตัวตนของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ท่องเที่ยวเพียงคนเดียว ต้องมีเพื่อนในการเดินทาง การเดินทางเป็นกลุ่มทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจการต่อรองค่อนข้างมาก สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาของ กุลวดี แก้วกล้า (2550) พบว่าผู้สูงอายุเลือกเดินทางกับครอบครัวมากที่สุด รองลงมาเป็นกลุ่มเพื่อน และสุดท้ายเป็นการเดินทางกับชมรมผู้สูงอายุ ส่วนพลอยระพี ชลวนิช (2555) พบว่าผู้สูงอายุเดินทางกับกลุ่มเพื่อนมากที่สุด เช่นเดียวกับผลการวิจัยจาก บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด (2554) พบว่าแนวโน้มของผู้สูงอายุจะหันมาเดินทางท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนมากขึ้น การเดินทางเป็นกลุ่ม กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ ไปกับบริษัททัวร์ สร้างอำนาจการท่องเที่ยวและอำนาจการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ

Patterson (2006) อธิบายว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวเอเชีย โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวจากญี่ปุ่น จีน เกาหลี และไต้หวัน จะเลือกเดินทางแบบกรุ๊ปทัวร์ค่อนข้างมาก เป็นการซื้อทัวร์ผ่านตัวแทน การเลือกเดินทางเป็นกรุ๊ปทัวร์อาจจะสะท้อนถึงค่านิยมและวัฒนธรรมของประเทศที่เน้นการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม (Collectivist culture) มากกว่าที่จะแยกตัวทำกิจกรรมเพียงลำพัง การได้เดินทางกับกลุ่มเพื่อนที่มาจากประเทศเดียวกัน มีความเข้าใจกันมากกว่า ไม่มีปัญหาเรื่องภาษา และช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย ทำให้ไม่นิยมเดินทางท่องเที่ยวเพียงคนเดียว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเน้นการท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ เช่นเดียวกับการทบทวนงานวิจัยของ Mok and Lam (2000) ที่พบว่านักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นนิยมท่องเที่ยวแบบกรุ๊ปทัวร์ค่อนข้างมาก เพราะมีความสะดวกสบาย

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่ได้มาจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าการรวมตัวกันท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ อาจจะไม่ได้อะท้อนเรื่องของวัฒนธรรมการใช้ชีวิตเพียงอย่างเดียว ยังมีข้อสังเกตจากผลงานวิจัยครั้งนี้ว่าการรวมตัวไปท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยกับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานมีเกณฑ์ในการรวมตัวแตกต่างกัน กลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานอาจจะรวมตัวกันจากหน้าที่การงานหรือจากการเรียน กลุ่มผู้สูงอายุที่จัดตั้งในลักษณะของชมรมผู้สูงอายุ จะเป็นการรวมตัวด้วยเกณฑ์ในเรื่องของอายุเป็นหลัก อีกทั้งการรวมตัวท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ยังบ่งบอกถึงความแตกต่างทางชนชั้นของผู้สูงอายุได้เช่นกัน ผู้สูงอายุที่ไปท่องเที่ยวกับทัวร์มักจะเป็นกลุ่มชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูง ส่วนการท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุการรวมตัวของผู้สูงอายุอาจจะมีความหลากหลายหรือแตกต่างทางชนชั้นมากกว่า

ประเด็นสำคัญที่พบจากศึกษาอีกประการหนึ่ง กลุ่มผู้สูงอายุไทยที่มีคุณลักษณะการเป็นผู้นำการท่องเที่ยวอาจจะเลือกเดินทางแบบกรุ๊ปทัวร์ไม่มากนัก โดยเลือกดูจากลักษณะของประเทศที่ตนเองไปท่องเที่ยว ถ้าหากว่าเป็นประเทศที่ตนเองสามารถเตรียมการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ จะเลือกไปท่องเที่ยวด้วยตนเองมากกว่า แต่ถ้าเป็นประเทศที่ไม่คุ้นเคย การเดินทางยากลำบากจะเลือกเดินทางกับทัวร์ หรืออาจจะแบ่งรับแบ่งสู้ เลือกซื้อบริการจากทัวร์เป็นวันต่อวัน (Day Tour) ไม่ผูกพันระยะยาว เพราะผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้มแข็งมองว่าตนเองต้องการมีอิสระในการท่องเที่ยว การไปทัวร์ถึงแม้จะมีความสะดวกสบายแต่ก็ยังไม่พร้อมข้อจำกัดบางอย่างที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถทำตามที่ใจตนเองต้องการได้อย่างเต็มที่ โดยส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุก็ยังคงมีแนวโน้มที่จะไปท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์มากกว่า เพราะการอำนวยความสะดวกที่ครบถ้วนเหมาะสมกับเงื่อนไขเรื่องสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

สำหรับ “ประเภทการท่องเที่ยว” ของผู้สูงอายุ จะอธิบายควบคู่ไปกับกิจกรรมที่ทำระหว่างการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทำบุญ ไหว้พระ เป็นประเภทการท่องเที่ยวที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ศึกษาให้ความสำคัญมากที่สุด ใกล้เคียงกับการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสุดท้ายเป็นการท่องเที่ยวที่ผสมผสานความสนใจที่หลากหลาย ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ย้อนรอยอดีต ย้อนวัยรำลึก ความหลัง การท่องเที่ยวเพื่อไปเยี่ยมญาติ การท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลประเพณีที่สำคัญ ผลการศึกษาที่พบใกล้เคียงกับการศึกษาของ สุชาติ นิมหิรัญวงษ์ (2544) กุลวดี แก้วกล้า (2550) และภัททิศร์ โชคอนันต์

ตระกูล (2553) ที่พบว่าผู้สูงอายุมักจะเลือกท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติมากที่สุด อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เลือกศึกษาใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในเมืองใหญ่ การท่องเที่ยวจึงต้องการไปแสวงหาสิ่งที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันของตนเอง รองลงเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และสุดท้ายเป็นการท่องเที่ยวที่ผสมผสานหลากหลาย ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา และสุขภาพ

ประเภทการท่องเที่ยวจึงอธิบายอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุ สะท้อนถึงความสนใจในกิจกรรมต่างๆ เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ โดยเฉพาะมิติเรื่องของศาสนา ความเชื่อที่มีต่อศาสนาทำให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งในการใช้ชีวิต การท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงได้รับการให้ความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวแต่ละครั้งของผู้สูงอายุจะมีการผสมผสานกิจกรรมที่หลากหลาย ส่วนใหญ่ “ศาสนา” ยังเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเสมอ ขณะที่การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และไปเยี่ยมชมญาติ เป็นประเภทการท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สูงอายุได้เชื่อมโยงตนเองกับอดีต อดีตเป็นถือเป็นแรงจูงใจสำคัญในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ Sellick (2004) พบว่าผู้สูงอายุชาวออสเตรเลียมีแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเป็นการทวนระลึกถึงอดีต การเดินทางกลับไปเยี่ยมญาติหรือกลับไปยังสถานที่ที่ตนเองมีความหลัง การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุจึงไม่จำเป็นว่าจะต้องเดินทางไปยังสถานที่แปลกใหม่เพียงอย่างเดียว การไปสถานที่ที่ผู้สูงอายุคุ้นเคย เป็นอำนาจการต่อรอง ผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องหาข้อมูลการท่องเที่ยวมากเพราะมีประสบการณ์ การเลือกประเภทการท่องเที่ยวที่ตรงกับความชอบหรือความต้องการของผู้สูงอายุ จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการท่องเที่ยวไม่ใช่เรื่องที่ยุ่งยากลำบากสำหรับตนเอง

ความพยายามที่จะเข้าถึง “พื้นที่การท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว” รวมไปถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นการต่อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุมีเงื่อนไขในการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากกลุ่มคนวัยอื่นๆ ในเรื่องสุขภาพ กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังสามารถเข้าถึงพื้นที่สูง พื้นที่กันดาร พื้นที่ทางธรรมชาติ ทำกิจกรรม เดินป่า ขึ้นเขา หรือเข้าถึงพื้นที่ที่มีความยากลำบากอื่นๆ ได้ สื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีการสื่อสารตัวตนที่เข้มแข็ง ไม่ยอมแพ้ต่อพื้นที่เชิงกายภาพที่ยากลำบาก มีจิตใจที่เข้มแข็งอดทน พยายามสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวด้วยตนเอง ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงต้องมีความพยายาม มีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพพื้นที่การท่องเที่ยวต่างๆ อาจจะเรียกได้ว่าผู้สูงอายุมีความพยายามต่อสู้หรือต่อรองกับอำนาจหรือข้อจำกัดของพื้นที่การท่องเที่ยวต่างๆ ได้เช่นกัน

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงต้องพยายามสร้างต้นทุนการท่องเที่ยว ปรับเปลี่ยน ตอรองเพื่อจะพาตนเองไปยังเป้าหมายให้ได้ ผู้สูงอายุที่สามารถออกจากบ้านไปท่องเที่ยวได้จึงไม่รู้สึกว่าพื้นที่เป็นข้อจำกัดของตนเอง และไม่ได้ถูกกีดกันออกจากพื้นที่ทางสังคมอื่นๆ Spinney et al. (2009) กล่าวว่าการที่ผู้สูงอายุยังสามารถเคลื่อนย้ายตนเอง เดินทางไปที่ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง แสดงถึงการมีความสามารถในการดำเนินชีวิต และขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าระบบสังคมพยายามออกแบบระบบขนส่งต่างๆ ที่เอื้อให้ทุกคนสามารถใช้ชีวิตได้ด้วยตนเอง

เพราะฉะนั้นการต่อรงอัตลักษณ์หรือตัวตนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการ ประเด็นเลือกที่พักที่สะดวกสบายหรือแม้กระทั่งการถ่ายรูปที่ผู้สูงอายุต่อรงวิธีการถ่ายรูปเพื่อที่จะ นำเสนออัตลักษณ์ในด้านบวกของตนเอง การต่อรงทำให้ข้อจำกัดด้านร่างกายหรือข้อจำกัดด้านอื่นของ ผู้สูงอายุลดทอนลง ทำให้ผู้สูงอายุสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งได้ในระหว่างการท่องเที่ยว อัตลักษณ์ ที่อ่อนแอก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยวมากนัก ผู้สูงอายุกลับมีความสามารถที่จะแสดงอัตลักษณ์ที่ อ่อนแอให้เป็นประโยชน์กับการท่องเที่ยวของตนเองมากกว่า

2.6 ประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

หลังจากการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุมี “การสื่อสารประสบการณ์การท่องเที่ยว” แตกต่างกันไป มีทั้งกลุ่ม ผู้สูงอายุที่เปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองมาก และกลุ่มผู้สูงอายุที่เปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยว ของตนเองน้อย การสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมองว่าต้องคำนึงถึงบริบทในการที่จะสื่อสาร การบอกเล่าเรื่องการท่องเที่ยวอาจจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นการโอ้อวดได้ การใช้สื่อเพื่อสื่อสารประสบการณ์ การท่องเที่ยว ผู้สูงอายุเน้นการบอกเล่าแบบปากต่อปากมากกว่าที่จะสื่อสารผ่านสื่ออื่นๆ ขณะที่การสื่อสาร ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ เช่น เฟสบุ๊ก มีผู้สูงอายุส่วนน้อยที่ใช้ เหตุผลมาจากไม่ สามารถใช้งานได้ และผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งถึงแม้จะสามารถใช้ได้ แต่เลือกที่จะไม่ใช้เพราะมองว่าเรื่องการ ท่องเที่ยวเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่ต้องการเปิดเผยในพื้นที่สื่อที่เป็นสาธารณะ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่ข้อมูล เผยแพร่ไปในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว การที่จะลงข้อมูลในสื่อออนไลน์ ผู้สูงอายุจึงค่อนข้างระมัดระวังมาก

เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุจึงมีอัตลักษณ์การสื่อสารที่ค่อนข้างรอบคอบ ระมัดระวัง ตระหนักถึงผลที่จะ เกิดขึ้นตามมาเสมอ เป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ของการเป็นผู้มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิต ซึ่งแตกต่างจาก กลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงานที่อาจจะเปิดเผยเรื่องราวการท่องเที่ยวของตนเองทางสื่อสังคมออนไลน์มากกว่า ผู้สูงอายุ (บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, 2554) สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งสังเกตได้ว่า ประสบการณ์การท่องเที่ยวในบางประเด็นมีความคล้ายคลึงกับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน แต่ในบางประเด็น เป็นอัตลักษณ์ที่ทำให้ผู้สูงอายุแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ได้แก่ การย้อนระลึกถึงอดีต การรู้สึกว่ามีสุขภาพ ร่างกายจิตใจแข็งแรงมากขึ้นจากการไปท่องเที่ยว และรู้สึกว่าตนเองได้ย้อนกลับไปเป็นหนุ่มสาว

การตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จัดกลุ่มประสบการณ์ได้ 8 ประเด็นดังที่ได้ กล่าวไปแล้ว ผลการศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทยดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของ Ury (2002) Uriely (2005) และ Tung and Ritchie (2011) พบว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อนหย่อนใจ รู้สึกมีอิสระ ได้เปลี่ยนบรรยากาศ ได้ทวนระลึกถึงอดีต ประสบการณ์การ ท่องเที่ยวยังทำให้ผู้สูงอายุฟื้นฟูความสัมพันธ์กับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน เป็นการแสวงหาความหมายของ ชีวิตและเป็นการแสวงหาตัวตนของตนเอง

สำหรับผู้สูงอายุไทย การตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวมีระดับการตีความแตกต่างกัน โดยพื้นฐาน กลุ่มผู้สูงอายุที่พึงพาครอบครัวในการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ตีความว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ สร้างความสบายใจ เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ ได้ใช้เวลากับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนของตนเอง สังเกตได้ว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่พึงพาครอบครัวหรือมีความอ่อนแอในการจัดการท่องเที่ยว มักจะเป็นการตีความประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับการดำเนินชีวิตประจำวัน อาจจะเป็นเพราะว่าด้วยเงื่อนไขที่ผู้สูงอายุไม่ได้จัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ลูกหลานที่เป็นจัดการท่องเที่ยวจึงสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับผู้สูงอายุ โดยเน้นการทำกิจกรรมที่พักผ่อน ไม่หิวหรือหิวมากนัก แตกต่างจากกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีโอกาสจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง อาจจะมีคามพยายามสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ทำหายหรือแตกต่างจากชีวิตประจำวันมากกว่า

Elands and Lengkeek (2012) อธิบายว่านักท่องเที่ยวสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวบางคนชอบความท้าทาย ขณะที่บางคนไม่ชอบความท้าทายมากนัก X. Y. Lehto et al. (2008) มีมุมมองว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่อายุมากแล้ว จะไม่เน้นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ทำหาย ส่วนผู้สูงอายุที่ยังน้อยอาจจะมีประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ทำหายหรือแตกต่างจากชีวิตประจำวันมากกว่า เพราะฉะนั้น อาจด้วยเงื่อนไขในเรื่องสุขภาพหรือการที่ไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง จึงทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มที่อ่อนแอมีประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตประจำวัน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวอย่างจริงจัง มีอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีคุณลักษณะเป็นผู้นำจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง อาจจะมีประสบการณ์ท่องเที่ยวค่อนข้างลึกซึ้งยิ่งกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาครอบครัว

การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงอายุได้แสวงหาความรู้ เติมเต็มความรู้สึกในจิตใจ รู้สึกว่าตนเองมีความเข้มแข็ง สุขภาพกายใจแข็งแรง เป็นการได้ทบทวนตนเอง ได้มองเห็นอดีตของตนเองจากประสบการณ์การท่องเที่ยว นอกจากเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจแล้ว อาจจะมีผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้เรียนรู้การปรับตัว ยืดหยุ่นกับสถานการณ์เฉพาะหน้าได้ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการได้เรียนรู้การปรับตัว เป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่แตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมา

การท่องเที่ยวจึงอาจจะถือได้ว่าเป็นการประสบความสำเร็จ เป็นความภาคภูมิใจอย่างหนึ่งของผู้สูงอายุ นอกเหนือจากการทำงานหรือการใช้ชีวิตครอบครัว การท่องเที่ยวอาจจะเป็นเครื่องแสดงถึงสถานะที่มั่นคง ความพร้อม ความสมบูรณ์ในการใช้ชีวิตที่ค่อนข้างเพียงพอแล้ว จนผู้สูงอายุสามารถมีเวลาในการเดินทางท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขเรื่องความพร้อมในการท่องเที่ยวยังขึ้นอยู่กับเรื่องของ “ชนชั้นทางสังคม” ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละชนชั้นพยายาม “สร้างหรือสะสมทุน” เพื่อลดทอนข้อจำกัดของตนเองแตกต่างกัน

ผู้สูงอายุกลุ่มที่ศึกษาส่วนใหญ่ยังตีความประสบการณ์การท่องเที่ยวของตนเองเชิงบวก เพราะอาจจะเนื่องมาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุที่สามารถไปท่องเที่ยวได้ ประสบความสำเร็จในการท่องเที่ยว อาจจะเป็นการตีความที่มีความแตกต่างจากผู้สูงอายุที่ไม่สามารถไปท่องเที่ยวได้หรือเคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวในเชิงลบมาก่อน

ถึงแม้จะพบความยากลำบากในการท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่ก็ยังสื่อสารหรือให้ความหมายต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวในเชิงบวกมากกว่า มองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้สำหรับตนเอง ความยากลำบากที่พบผู้สูงอายุสามารถตีความหรือปรับเปลี่ยนประสบการณ์ความยากลำบากที่พบในการท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์หรือสร้างความรู้สึกในเชิงบวกหลังจากกลับมาจากการท่องเที่ยว

กลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวจึงได้ใช้ประสบการณ์การท่องเที่ยวในการสร้าง “ชุดความรู้” ของตนเอง กัจจร หลุยยะพงศ์ (2553) อธิบายว่ากลุ่มผู้สูงอายุจะพยายามสร้างความรู้ของตนเองจากสิ่งที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง เป็นต้นทุนการใช้ชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการต่อสู้ต่อรองกับเหตุการณ์ต่างๆ และพึ่งตนเองได้ ดังนั้นกระบวนการท่องเที่ยวจึงควบคู่ไปกับ “กระบวนการสื่อสาร” ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ย้อนกลับมามองตนเองมากยิ่งขึ้น ได้ค้นพบ ย้อนทบทวนตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเอง ประสบการณ์การท่องเที่ยวจึงสามารถสร้างอำนาจให้กับผู้สูงอายุ อาจจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถกลับมาพลังที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิตได้มากขึ้น

3. ข้อจำกัดการวิจัย

ข้อจำกัดการวิจัยในครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

ประการแรก ข้อจำกัดเรื่องข้อมูลจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นการทบทวนจากมุมมองของงานวิจัยตะวันตก ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามค้นหางานวิจัยของประเทศไทยที่ท่องเที่ยว แต่อาจจะยังมีจำนวนงานศึกษาที่ไม่มากนัก ประกอบกับพยายามค้นหางานวิจัยการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุชาวเอเชีย เช่น จีน ไต้หวัน ญี่ปุ่น มาเลเซีย ซึ่งอาจจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการเทียบเคียงอธิบายกับกลุ่มผู้สูงอายุไทยได้

ประการที่สอง ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ ถึงแม้ว่าจะมีระยะเวลาพอสมควรในการสัมภาษณ์เชิงลึก แต่การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ใช้ระยะเวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง และไม่ได้มีการสัมภาษณ์ซ้ำเพิ่มเติม เนื่องจากเงื่อนไขเรื่องเวลา ซึ่งถ้าหากได้มีการสัมภาษณ์ซ้ำเพิ่มเติม อาจจะได้มุมมองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ส่วนระยะเวลาการสังเกตการณ์การท่องเที่ยว 2 ครั้ง ใช้ระยะเวลาแล้ว 15 วัน ที่ได้ร่วมเดินทางกับผู้สูงอายุตลอด 24 ชั่วโมง อาจจะไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจตัวตนของผู้สูงอายุ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร เพื่อจะเก็บข้อมูลให้รอบด้าน

ประการที่สาม การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวเป็นไปค่อนข้างยากและต้องใช้เวลา โดยใช้วิธีการให้ผู้สูงอายุแนะนำเพื่อนผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว ทำให้ไม่ได้จำกัดพื้นที่หรือขอบเขตการศึกษาว่า เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในกรุงเทพมหานครหรือต่างจังหวัด แต่เน้นคุณลักษณะของผู้สูงอายุว่าต้องมีประสบการณ์การท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นลักษณะของกลุ่มผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวที่อยู่ในกรุงเทพมหานครกับกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ตามเมืองใหญ่ในต่างจังหวัดอาจจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันได้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้แบ่งแยกความแตกต่าง แต่เลือกใช้เกณฑ์ว่าผู้สูงอายุต้องมีประสบการณ์การท่องเที่ยว

4. ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ นำมาสู่ข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

การศึกษากลุ่มผู้สูงอายุไทยที่ท่องเที่ยวในครั้งนี้อย่างใหญ่เป็นการศึกษากลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุที่ในเมืองหรือในชนบทเพิ่มเติม หรืออาจจะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญ ไม่ได้ทำงานประจำแล้ว และกลุ่มผู้สูงอายุยังทำงานประจำว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

รวมไปถึงการศึกษาความแตกต่างของการสื่อสารและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวในด้านเพศเพศชายและเพศหญิงมีการสื่อสารอัตลักษณ์ในการท่องเที่ยวแตกต่างกันอย่างไร ควรเพิ่มเติมมุมมองตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่คนกลุ่มอื่นนิยมให้กับผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวด้วย ส่วนประเด็นและวิธีการศึกษาอาจจะเป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องการสื่อสาร การเตรียมตัวท่องเที่ยว และรวมไปถึงในประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องและใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่ผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

การศึกษา “การจัดการท่องเที่ยวของชมรมผู้สูงอายุ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในครั้งนี้เช่นกัน แต่ยังมีมุมมองที่สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ การร่วมท่องเที่ยวกับชมรมผู้สูงอายุอาจจะทำให้ได้เห็นมุมมองการจัดการกิจกรรมด้วยตนเองของกลุ่มผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น มีความแตกต่างอย่างไรกับกิจกรรมอื่นๆ ที่มีผู้จัดให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ

สำหรับประเด็นเรื่องของ “สื่อที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว” สามารถศึกษา “เนื้อหาการท่องเที่ยว” ในรูปแบบบทความหรือเรื่องราวการท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุเป็นผู้เขียนเพื่อนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ ว่าผู้สูงอายุมีมุมมองหรือวิธีการสื่อสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างไร และสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างไร

นอกจากจะศึกษาการท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ของผู้สูงอายุในการเดินทางไปไหว้พระที่พม่าและไปสังเวชนียสถานอื่นด้วย ควรศึกษาการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในรูปแบบอื่นๆ ที่อาจจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังสามารถท่องเที่ยวแบบสมบุกสมบันหรือผจญภัย เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีวิธีการจัดการตนเองอย่างไรให้พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สูงอายุและบุคคลที่ใกล้ชิดผู้สูงอายุ

จากผลการวิจัยจะพบว่าการสื่อสารอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีหลากหลายทั้งในเชิงลบและเชิงบวก ผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยวหรือผู้สูงอายุที่มีความชอบในการทำกิจกรรมอื่นๆ ต้องพยายามสื่อสารอัตลักษณ์ในเชิงบวกของตนเอง ใช้กิจกรรมที่สนใจหรือการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งหรืออำนาจในการใช้ชีวิตมากขึ้น มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าจะสามารถจะไปท่องเที่ยวได้

กลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดผู้สูงอายุหรือต้องดูแลผู้สูงอายุ ต้องเป็นคนที่มีความรักคนสูงวัย เข้าใจตัวตน รวมไปถึงพยายามให้กำลังใจ สร้างความเข้มแข็งในการใช้ชีวิตให้กับผู้สูงอายุ สังเกตสถานการณ์และจังหวะใน

การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุระหว่างการท่องเที่ยว ในบางสถานการณ์ผู้สูงอายุอาจจะยังไม่ต้องการความช่วยเหลือ ขณะที่บางสถานการณ์ผู้สูงอายุแสดงออกว่าต้องการความช่วยเหลือ เพราะฉะนั้นคนที่ใกล้ชิดผู้สูงอายุต้องเข้าใจตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุ ไม่ตัดสินล่วงหน้าหรือมองผู้สูงอายุว่าต้องอ่อนแอเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถไปท่องเที่ยวได้ เป็นกลุ่มที่เป็นแรงบันดาลใจหรือเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตให้กับคนรุ่นหลังได้

ข้อเสนอแนะระดับองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ประการแรก องค์กรหรือหน่วยงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ รวมไปถึงองค์กรอื่น ต้อง “เปลี่ยนวิธีคิด” ในการนิยามตัวตนของผู้สูงอายุ สร้างนิยามใหม่ให้กับ “ผู้สูงอายุ” สื่อสารตัวตนด้านบวกมากกว่าด้านลบ พยายามก้าวข้ามพ้นทัศนคติที่จะผลิตซ้ำตัวตนที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นผู้ใดคนเดียว ว่าห่วยอีกต่อไป ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่เป็นโสดไม่มีลูกหลาน แต่ผู้สูงอายุสามารถสร้างกิจกรรมหรือวิธีการดำเนินชีวิตที่มีความหมายให้กับตนเองได้

ประการที่สอง การจัดกิจกรรมการให้ช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุผ่านโครงการต่างๆ ต้องศึกษาทำความเข้าใจ “ภูมิหลังของผู้สูงอายุ” เพราะผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มหรือชนชั้นมีเงื่อนไขหรือความต้องการแตกต่างกัน ไม่ควรคาดหวังความต้องการของผู้สูงอายุแบบเหมารวม กิจกรรมหรือโครงการที่ต้องการ “สื่อสารกับผู้สูงอายุ” ควรมีเป้าหมายอย่างชัดเจนว่าสื่อสารกับผู้สูงอายุกลุ่มใด

ประการที่สาม กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดสำหรับผู้สูงอายุควรเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการเลือกหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อย่างไรก็ตามยังคงต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุเป็นหลักในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงแทรกองค์ความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพด้วยตนเองให้กับผู้สูงอายุ

ประการสุดท้าย ในระดับนโยบายของภาครัฐ ควรมีปรับปรุงพื้นที่และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในบางสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อเอื้อให้กับผู้สูงอายุเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเองได้มากขึ้น จัดทำคู่มือแนะนำการท่องเที่ยวที่จัดทำสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและเชื่อมโยงไปสู่องค์ความรู้ด้านอื่นๆ ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- Alneng, V. (2011). Zen and the art of tourism maintenance: A meditation on so-called proto-tourism in Vietnam. *Domestic tourism in Asia : Diversity and divergence*. (pp. 31-49). London: Earthscan.
- Ames, M. G. (2006). *The social life of snapshots: The past, present, and future of personal photography* (Master in Information Management and Systems), University of California, Berkeley Retrieved from https://webfiles.uci.edu/mgames/research/thesis_Ames_snapshots.pdf
- Andrews, G. J., & Phillips, D. R. (2005). Geographical studies in ageing. In G. J. Andrews & D. R. Phillips (Eds.), *Ageing and Place : Perspectives, Policy, Practice* (pp. 7-12). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group
- Auslander, P. (2008). *Theory for performance studies*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group
- Barker, C. (2008). *Cultural studies: theory and practice* London: Sage Publication.
- Blaikie, A. (2005). Imagined landscapes of age and identity. In G. J. Andrews & D. R. Phillips (Eds.), *Ageing and Place : Perspectives, Policy, Practice* (pp. 164-175). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group
- Carey, J. W. (1989). *Communication as culture: essays on media and society*. Boston: Unwin Hyman, Inc.
- Carp, J. (2008). "Ground-Truthing" Representations of Social Space: Using Lefebvre's Conceptual Triad. *Journal of Planning Education and Research*, 28(2), 129-142. doi: 10.1177/0739456x08324685
- Cederholm, E. A. (2004). The Use of Photo-elicitation in Tourism Research – Framing the Backpacker Experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 4(3), 225-241. doi: 10.1080/15022250410003870
- Chalfen, R. (1987). *Snapshot Versions of Life*: Bowling Green State University Popular Press.

- Cohen, E. (1996). A phenomenology of tourist experiences In Y. Apostolopoulos, S. Leivadi & A. Yiannakis (Eds.), *The sociology of tourism : theoretical and empirical investigations* (pp. 90-133). London: Routledge.
- Cohen, S. (2010). Searching for escape: authenticity and identity: Experiences of 'Lifestyle Travellers'. In M. Morgan, P. Lugosi & J. R. Brent Ritchie (Eds.), *The Tourism and Leisure Experience: Consumer and Managerial Perspectives* (pp. 27-42). Canada: Channel View Publications.
- Craig, G. J. (1991). *Human development*. (6 ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Dann, G. M. S. (2002). Senior Tourism and Quality of Life. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 9(1-2), 5-19. doi: 10.1300/J150v09n01_02
- Elands, B. H. M., & Lengkeek, J. (2012). The tourist experience of out-there-ness: theory and empirical research. *Forest Policy and Economics*, 19, 31-38. doi: 10.1016/j.forpol.2011.11.004
- Esichaikul, R. (2012). Travel motivations, behavior and requirements of European senior tourists to Thailand. *Journal of Tourism and Cultural Heritage*, 10(2), 47-58.
- Fleischer, A., & Pizam, A. (2002). Tourism constraints among Israeli seniors. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 106-123. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00026-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00026-3)
- Gluscock, A., & Feinman, S. (1981). Social asset or social burden: Treatment of aged in non-industrial societies. In C. Fry (Ed.), *Dimensions: Aging, culture, and health*. (pp. 13-32). Hadley: MA: Bergin & Garvey.
- Gordon, B. (1986). The Souvenir: Messenger of the Extraordinary. *The Journal of Popular Culture*, 20(3), 135-146. doi: 10.1111/j.0022-3840.1986.2003_135.x
- Haldrup, M., & Larsen, J. (2003). The Family Gaze. *Tourist Studies*, 3(1), 23-46. doi: 10.1177/1468797603040529
- Hall, C. M. (2005). *Tourism: Rethinking the social science of mobility*. England: Pearson Education.
- Hannam, K., & Knox, D. (2010). *Understanding tourism: a critical introduction*. Los Angeles: Sage.

- Hepworth, M. (2004). Images of old ages. In J. F. Nussbaum & J. Coupland (Eds.), *Handbook of Communication* (pp. 3-29). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Horneman, L., Carter, R. W., Wei, S., & Ruys, H. (2002). Profiling the Senior Traveler: An Australian Perspective. *Journal of Travel Research*, 41(1), 23-37. doi: 10.1177/004728750204100104
- Housee, S. (1999). Travel worlds: Journeys in contemporary cultural politics. In R. Kaur & J. Hutnyk (Eds.), *Journey through life: The self in travel*. London & New York: Zed Books.
- Hsu, C. H. C., Cai, L. A., & Wong, K. K. F. (2007). A model of senior tourism motivations—Anecdotes from Beijing and Shanghai. *Tourism management*, 28(5), 1262-1273. doi: 10.1016/j.tourman.2006.09.015
- Huang, L., & Tsai, H.-T. (2003). The study of senior traveler behavior in Taiwan. *Tourism management*, 24(5), 561-574. doi: 10.1016/s0261-5177(03)00008-6
- Infante, D. A., Rancer, A. S., & Womack, D. F. (2003). *Building communication theory* (4 ed.). Long Grove, IL: Waveland Press.
- Jang, S., Bai, B., Hu, C., & Wu, C. M. E. (2009). Affect, Travel Motivation, and Travel Intention: a Senior Market. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 33(1), 51-73. doi: 10.1177/1096348008329666
- Jang, S., & Wu, C.-M. E. (2006). Seniors' travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. *Tourism management*, 27(2), 306-316. doi: 10.1016/j.tourman.2004.11.006
- Kearns, R. A., & Andrews, G. J. (2005). Placing ageing: positionings in the study of older people. In G. J. Andrews & D. R. Phillips (Eds.), *Ageing and Place: Perspectives, Policy, Practice*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group
- Kvale, S. (2007). *Doing interviews*. Great Britain: Sage Publication.
- Larsen, J., Urry, J., & Axhausen, K. (2006). *Mobilities, Network Geographies*. England: Ashgate.
- Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), 21-35.
- Lefebvre, H. (1998). *The production of space*. Oxford: Blackwell.

- Lehto, X. Y., Chen, S. Y., & Silkes, C. (2014). Tourist shopping style preferences. *Journal of Vacation Marketing*, 20(1), 3-15. doi: 10.1177/1356766713484727
- Lehto, X. Y., Jang, S., Achana, F. T., & O'Leary, J. T. (2008). Exploring tourism experience sought: A cohort comparison of Baby Boomers and the Silent Generation. *Journal of Vacation Marketing*, 14(3), 237-252. doi: 10.1177/1356766708090585
- Leiper, N. (2004). *Tourism management*. (3 ed.). Frenchs Forest, N.S.W. : Pearson Education.
- Lindlof, T. R. (1999). *Qualitative communication research methods*. London: Sage Publication
- Littlejohn, S. W., & Foss, K. A. (2008). *Theories of human communication* (9 ed.). Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Lohmann, M., & Danielsson, J. (2001). Predicting travel patterns of senior citizens: How the past may provide a key to the future. *Journal of Vacation Marketing*, 7(4), 357-366. doi: 10.1177/135676670100700405
- Mason, M. (2010). Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews. *Forum: Qualitative social research*, 11(3), 1-12.
- McCabe, S., & Stokoe, E. H. (2004). PLACE AND IDENTITY IN TOURISTS' ACCOUNTS. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 601-622. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2004.01.005>
- McQuail, D. W. (2010). *McQuail's Mass communication theory* (6 Ed.). London: Sage Publication.
- Mok, C., & Lam, T. (2000). Travel-Related Behavior of Japanese Leisure Tourists: A Review and Discussion. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 9(1-2), 171-184. doi: 10.1300/J073v09n01_10
- Musa, G., & Sim, O. F. (2010). Travel behaviour: a study of older Malaysians. *Current Issues in Tourism*, 13(2), 177-192. doi: 10.1080/13683500902854104
- Nair, K. (2005). The physically ageing body and the use of space. In G. J. Andrews & D. R. Phillips (Eds.), *Ageing and Place : Perspectives, Policy, Practice* (pp. 110-117). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group

- Nimrod, G. (2008). Retirement and tourism Themes in retirees' narratives. *Annals of Tourism Research*, 35(4), 859-878. doi: 10.1016/j.annals.2008.06.001
- Patterson, I. (2002). Baby Boomers and Adventure Tourism: The Importance of Marketing the Leisure Experience. *World Leisure Journal*, 44(2), 4-10. doi: 10.1080/04419057.2002.9674265
- Patterson, I. (2006). *Growing older: Tourism and leisure behavior of older adults*. London: Cromwell Press, Trowbridge.
- Patterson, I., & Pegg, S. (2009). Marketing the Leisure Experience to Baby Boomers and Older Tourists. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 18(2-3), 254-272. doi: 10.1080/19368620802594136
- Pennington-Gray, L., & Kerstetter, D. L. (2001). Examining Travel Preferences of Older Canadian Adults Over Time. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 8(3-4), 131-145. doi: 10.1300/J150v08n03_09
- Qureshi, B. (2002). A lesson from travel: first aid is needed before medical knowledge in emergency elderly care. *The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, 122(1), 10-10. doi: 10.1177/146642400212200107
- Richards, G., & Wilson, J. (2003). *Today's Youth Travellers: Tomorrow's Global Nomads, New Horizons in Independent Youth and Student Travel*. Paper presented at the A Report for the International Student Travel Confederation (ISTC) and the Association of Tourism and Leisure Education (ATLAS). http://www.atlas-euro.org/pages/pdf/FINAL_Full_Report.pdf
- Ritchie, J., Lewis, J., & Elam, G. (2003). Designing and selecting samples In J. Ritchie & J. Lewis (Eds.), *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. (pp. 77-137). London: Sage Publications.
- Ross, G. F. (2005). Senior tourists sociability and travel preparation. *Tourism Review*, 60(2), 6-15.
- Rothenbuhler, E. W. (1998). *Ritual communication*. London: Thousand Oaks.
- Sangpikul, A. (2008). Travel motivations of Japanese senior travellers to Thailand. *International Journal of Tourism Research*, 10(1), 81-94. doi: 10.1002/jtr.643

- Saumure, K., & Given, L. M. (2008). Data Saturation. In L. M. Given (Ed.), *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. (pp. 196-197). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Sayre, S., & King, C. (2003). *Entertainment & Society: Audiences, Trends, and Impacts*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Schmid, C. (2008). Henri Lefebvre's theory of the production of space: towards a three-Dimensional dialectic. In K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom & C. Schmid (Eds.), *Space, Difference, Everyday Life Reading Henri Lefebvre* (pp. 27-45). London: Routledge Taylor & Francis.
- Sellick, M. C. (2004). Discovery, Connection, Nostalgia. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 17(1), 55-71. doi: 10.1300/J073v17n01_04
- Sharpley, R. (1994). *Tourism, Tourists & Society*. Huntingdon, Cambridgeshire: Elm Publications
- Shimada, H., Ishizaki, T., Kato, M., Morimoto, A., Tamate, A., Uchiyama, Y., & Yasumura, S. (2010). How often and how far do frail elderly people need to go outdoors to maintain functional capacity? *Arch Gerontol Geriatr*, 50(2), 140-146. doi: 10.1016/j.archger.2009.02.015
- Sims, R. (2009). Food, place and authenticity: local food and the sustainable tourism experience. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3), 321-336. doi: 10.1080/09669580802359293
- Singh, S. (2009). Domestic tourism: Searching for an Asianic perspective. In S. Singh (Ed.), *Domestic tourism in Asia : Diversity and divergence*. (1 ed., pp. 1-29). London: Earthscan.
- Smith, V. (1977). *Hosts and Guest*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Spinney, J. E. L., Scott, D. M., & Newbold, K. B. (2009). Transport mobility benefits and quality of life: A time-use perspective of elderly Canadians. *Transport Policy*, 16(1), 1-11. doi: 10.1016/j.tranpol.2009.01.002
- Su, F., & Bell, M. G. H. (2009). Transport for older people: Characteristics and solutions. *Research in Transportation Economics*, 25(1), 46-55. doi: 10.1016/j.retrec.2009.08.006

- Telfer, D. J., & Sharpley, R. (2008). *Tourism and development in the developing world*. New York, NY: Routledge.
- Towner, J. (1995). What is tourism's history? *Tourism management*, 16(5), 339-343.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: the perspective of experience*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Tung, V. W. S., & Ritchie, J. R. B. (2011). Investigating the Memorable Experiences of the Senior Travel Market: An Examination of the Reminiscence Bump. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 28(3), 331-343. doi: 10.1080/10548408.2011.563168
- Uriely, N. (2005). The tourist experience: Conceptual Developments. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 199-216. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2004.07.008>
- Urry, J. (2001). *The Tourist Gaze* (2 ed.). London: Sage.
- Urry, J. (2002). Mobility and Proximity. *Sociology*, 36(2), 255-274. doi: 10.1177/0038038502036002002
- Walker, J. R., & Walker, J. T. (2011). *Tourism: concept and practice*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Weidenfeld, A. D. I., & Ron, A. S. (2008). Religious Needs in the Tourism Industry. *Anatolia*, 19(2), 357-361. doi: 10.1080/13032917.2008.9687080
- Wilinska, M., & Henning, C. (2011). Old Age Identity in Social Welfare Practice. *Qualitative Social Work*, 10(3), 346-363. doi: 10.1177/1473325011409477
- Williams, A., & Ylänne-McEwen, V. (2000). Elderly lifestyles in the 21st century: Doris and Sid's excellent adventure. *Journal of Communication*, 50(3), 4-8. doi: 10.1111/j.1460-2466.2000.tb02849.x
- กรไชย นาคทรพรพ. 22 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- กรรณิกา ไกรสนธิ์. 30 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2553). ประวัติความเป็นมาของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. Retrieved 29 สิงหาคม, 2555, from http://www.mots.go.th/ewt_news.php?nid=686&filename=index
- กัญชญา แต่งฉ่ำ. 18 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- กัลยา แม่นมินทร์. 1 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.

- กาญจนา แก้วเทพ. (2554a). การสื่อสารในพิธีกรรม พิธีกรรมในการสื่อสาร. In กาญจนา แก้วเทพ (Ed.), สื่อเก่า สื่อใหม่ ใจเชื่อมร้อย. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2554b). ผู้สูงวัยกับการสื่อสาร. ผู้คนที่หลากหลายในการสื่อสาร: เด็ก สตรี และผู้สูงวัย. (pp. 408-577). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2555). สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ และอุดมการณ์. In กาญจนา แก้วเทพ (Ed.), สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ และอุดมการณ์. (pp. 8-73). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- กาญจนา บุญเลิศสุวสิทธิ์. 1 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2553). การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต), คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิจบตี ก้องเบญจภูษ. 22 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- กิตติ สุนทรพันธุ์. 18 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- กิตติพรรณ ศิริทรัพย์. (2553). ประสบการณ์ทางจิตใจของผู้สูงอายุที่ถูกกระทำรุนแรง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลวดี แก้วกล้า. (2550). พฤติกรรมการท่องเที่ยวของข้าราชการเกษียณอายุ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาประชากรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
- คมขำ ดีวงษา. 7 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- จรัสกรณ์ บุญศิริ. 13 มิถุนายน 2556. สัมภาษณ์.
- จรรยา ชำรัมย์. (2547). ประสบการณ์ความเศร้าโศกของผู้ดูแลที่เป็นคู่สมรสภายหลังการเสียชีวิตของผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยภาวะสมองเสื่อม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำลอง กาเผือก. 22 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- จินตนา จิรวัดโนทัย. 7 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- จินตนา ลิ้มชัยกิจ. 13 มิถุนายน 2556. สัมภาษณ์.
- ฉัตรรัตน์ หิรัญเชาว์วัฒน์. 6 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ชลิต เกิดชื่น. 30 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- ชาย โพรธิสิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน

- ชาย โพธิ์สิตา. (2554). การเปลี่ยนแปลงครอบครัวและ ครัวเรือนไทย: เรา (ไม่) รู้อะไร? In สุรีย์พร พันพืง & มาลี สันภูวรรณ (Eds.), ประชากรและสังคม 2554 จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 1) (pp. 23-41). นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- ชุมพล เกิดนาค. 20 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย. (2552). การสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาสื่อสารการ แสดง ภาควิชาวาทยุทธศาสตร์และสื่อสารการ แสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดอกไม้ ปิ่นชัยโย. 2 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- ค้นท่องเที่ยวชวาเซียน 4 ปี ทะลุ 107 ล้านคน. (2555). Available from NewsCenter Database Retrieved 2555, สิงหาคม 7
- ดุษฎี ชุมสาย, ม. ล., & ญิบพัน พรหมโยธี. (2527). ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ทวี พูลผล. 31 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ทองดี อิ่มสำราญ. 3 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- ทองใส คำลอย. 15 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- ทิภารัตน์ ฟ้าประเสริฐพร. 29 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- เทรนด้นักเที่ยวสูงวัยมาแรงเร่งปรับตัวซิงค์ 700 ล.คน. (2552). Retrieved 31 พฤษภาคม, 2554, from <http://nuklongtun.buddythai.com/2009/12/08>
- ธัญลักษณ์ แสนสุข. (2551). ประสบการณ์การฟื้นฟูสภาพของผู้สูงอายุที่ประสบภัยพิบัติสึนามิ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรวรรณ คนชม. (2552). ประสบการณ์ของผู้ดูแลที่เป็นบุคคลในครอบครัวในการจัดการกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของผู้สูงอายุที่มีภาวะสมองเสื่อม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพวรรณ จงวัฒนา, เกื้อ วงศ์บุญสิน, วิพรรณ ประจวบเหมาะ รูฟโฟโล, ดาราวรรณ เจียมเพิ่มพูน, มยุรี นกยูงทอง, รุ่งรัตน์ โกวรรณะกุล, & ชิฆัมพร เอี่ยมประกอบกิจ. (2542). ข้อมูลผู้สูงอายุที่น่าสนใจ. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิคม จารุมณี. (2544). การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์.
- นิม อินทร์ใหญ่. 9 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.

- นิตา ชัชกุล. (2551). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นี ผุดผ่อง. (2552). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจบ บัวเที่ยง. 29 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2542). ผู้สูงอายุไทย ผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรของสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2545). คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด. (2553). รายงานสรุปฉบับผู้บริหาร โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมด้านการท่องเที่ยวของชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (pp. 1-52). กรุงเทพมหานคร: บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด.
- บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด. (2554). โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว รายงานฉบับสมบูรณ์ (pp. 1-247). กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- บัวลอน จันทร์เอี่ยม. 18 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- ประจวบ ฐานวิเศษ. 2 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ประเทือง อ้อพูน. 10 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- ประภัสสรณ์ ศรีตะวัน. หัวหน้าทัวร์. 22 กรกฎาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ประเสริฐ อัสสันตชัย. (2547). ผู้สูงอายุกับการเดินทาง. In สมชัย บวรกิตติ, พลรัตน์ วิไลรัตน์ & ศรชัย หล่ออารีย์สุวรรณ (Eds.), ตำราเวชศาสตร์การท่องเที่ยว: ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชินี. (pp. 5-25). กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯเวชสาร.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล, & ปัทมา ว่าพัฒนางศ์. (2553). นิยามผู้สูงอายุด้วยช่วงชีวิตข้างหน้า. In สุชาติ ทวีสิทธิ์ & สรวีย์ บุญยमानนท์ (Eds.), ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย. (pp. 15-28). นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- ปรารภนา ศิริเบ็ญรัตน์. (2553). รูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญในเขตเทศบาล จังหวัดนครปฐม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต), สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ปริญญา แร่ทอง. (2547). ประสบการณ์การอยู่ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ ครอบครัวผู้สูงอายุและผู้ดูแล ที่ได้รับการว่าจ้างในการดูแลผู้สูงอายุในภาวะพึ่งพา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศึกษา คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปานจักษ์ ทองปาน. (2540). ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พนม คลี่ฉายา. (2555). ความต้องการข่าวสาร การใช้สื่อ และนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรทิพย์ พงษ์ภู. 15 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- พรพรรณ สมบูรณ์บัติ. (2549). หญิงชรา: ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์คนค้นคน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรณทิพา เวชรังสี. (2549). ประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้รับการผ่าตัดเปลี่ยนข้อเข่าเทียม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลอยระพี ชลวนิช. (2555). แรงจูงใจที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุใน กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ คำอินทร์. (2548). ประสบการณ์การได้รับการดูแลของผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพาโดยผู้ดูแลในครอบครัว. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พันธ์พงศ์ เลิศบุญชู. 22 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- พิศมัย จอมสวรรค์. 7 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- พีรนุช นุชถนอม. 15 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- พูลสิน เฉลิมวัฒน์. (2552). ประสบการณ์การมีชีวิตร่วมกับโรคซึมเศร้าของผู้ป่วยวัยสูงอายุ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญจิตร สุจริตจันทร์. 24 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- เพ็ญพร ปานพริ้ง. 10 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- เพ็ญศรี เกิดนาค. 20 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- เพ็ญศิริ ไทยแท้. 8 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.

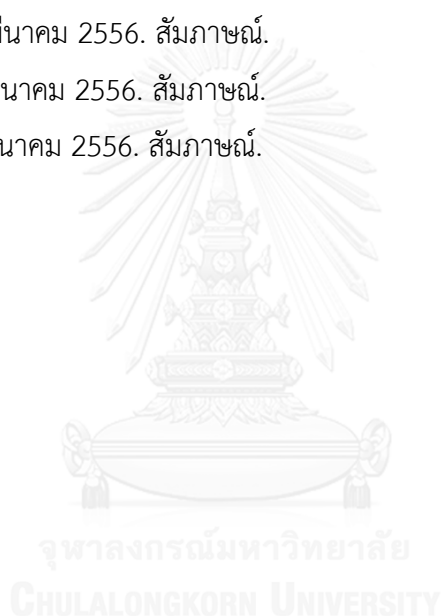
- ไพฑูริย์ พงศะบุตร. (ม.ป.ป.). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. เอกสารประกอบการอบรมมัคคุเทศก์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพรินทร์ โพธิ์ทอง. 17 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ภัททิศร์ โชคอन्नันต์ตระกูล. (2553). ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในเขต กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัสวาลี นิตินิเทศสุนทร. (2551a). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสื่อสารและพฤติกรรมสื่อสาร. In คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมสื่อสาร (Ed.), เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมสื่อสาร สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ภัสวาลี นิตินิเทศสุนทร. (2551b). องค์ประกอบ กระบวนการ และแนวทางการสื่อสาร. In คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมสื่อสาร (Ed.), เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมสื่อสาร สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มนัส นิกปรเสิร์ฐ. 17 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- มณฑนา วิสารัตน์. 17 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- มานิดา อรรถเจตน์. 7 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- มาริสสา สำลี. (2550). ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ.2525-2548. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต), ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาลี วัฒนะมัทนา. 29 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์
- ยุพดี เสตพรธณ. 14 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ยุพดี แจ่มกังวาล. (2549). ผลของการทำสมาธิร่วมกับดนตรีบรรเลงต่อคุณภาพการนอนหลับในผู้สูงอายุสถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศม์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาสุขภาพจิต คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รมชัย สิงห์คำ. (2552). สูงวัยเที่ยวไทย. Retrieved 31 พฤษภาคม, 2554, from <http://www.positioningmag.com/magazine/details.aspx?id=76617>
- รังษี เหลืองวารินกุล. 8 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- เรื่องรอง ชาญวุฒิธรรม. (2547). คนชราในสถานสงเคราะห์: ชีวิตและตัวตน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต มนุษยวิทยา), คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ลักษณ์ ธรรมรงค์. (2552). ประสบการณ์ความกลัวต่อการหกล้มของผู้สูงอายุ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลัดดา ศุขเกษม. 19 พฤศจิกายน 2556. สัมภาษณ์.
- เลขา วัลไพจิตร. 7 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- เลิศพร ภาวะสกุล. (2555). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วลี มาจำเนียร. 12 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์.
- วิเชียร ถนอมวงษ์. 24 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ, & ชลธิชา อัครนิรันดร์. (2555). บทที่ 1 การเปลี่ยนแปลงทางประชากรและข้อมูลสถิติที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. In วิพรรณ ประจวบเหมาะ (Ed.), รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยพ.ศ.2554. (pp. 7-28). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)
- วิรัช ตรีสุวรรณกิจ. (2549). การพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2445 - 2475. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แหว มามีเกตุ. 22 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2553). จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น-วัยผู้สูงอายุ เล่มที่ 2. (พิมพ์ครั้งที่ 9) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศักดิ์ จักราย. 17 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- ศักดิ์ อานมณี. 23 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2556). คติชนสร้างสรรค์: บทปริทัศน์บริบททางสังคมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง. วารสารอักษรศาสตร์, 42(2), 1-74.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). สังคมวิทยาการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ศุภกิจ สุจริตจันทร์. 24 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- ศุภนิดา เกษมสันต์. (2546). บทบาทการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์กับการสร้างความสัมพันธ์แบบชุมชนเสมือนของผู้สูงอายุสมาชิก *OPPY Club*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต), คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (2548). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- สงคราม ไกรสนธิ์. 30 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.

- สงัด ไทยแท้. 8 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สงัด สุขเกษม. 19 พฤศจิกายน 2556. สัมภาษณ์.
- สมคิด สุขสันต์. 29 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สมจิตร จันทรแดง. 15 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- สมจิตร วอยพิมพ์. 2 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- สมใจ ตงลิ้ม. 1 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- สมชาย สัมมาพะระ. 3 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สมบัติ มามีเกตุ. 22 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สมพงษ์ น้อยไม้. 29 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สมรวัย ประกอบทรัพย์. 10 พฤศจิกายน 2556. สัมภาษณ์.
- สมศรี วงษ์คงคำ. 29 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์. (2555). ข้อเสนอเชิงนโยบาย. In สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์ (Ed.), รายงานประจำปี
 สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2553. (pp. 2-5). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและ
 พัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- สมสุข หินวิมาน. (2554). รายการท่องเที่ยวทางโทรทัศน์: เที่ยวไปตามตะวัน บุ๊กบันไปตามลมสนุกสุข
 สมในจอโทรทัศน์. วารสารศาสตร์, 4(2), 29-55.
- สาคร อินโพล่. (2548). ประสบการณ์และสุขภาวะของผู้สูงอายุไทยที่ถือศีลแปดที่วัด. (วิทยานิพนธ์
 ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำโรจน์ เทวทสกุลทอง. (2548). พฤติกรรมและรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุใน
 สถานสงเคราะห์คนชรา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สุข...ทุกสภาวะ: "ชีวิตมีไว้ใช้" ท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ปราศจากอุปสรรคสำหรับคนทั้งมวล. (2552).
 Available from NewsCenter Database Retrieved 2555, สิงหาคม 7
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2553). บทบรรณาธิการ: การเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุ. In สุชาดา
 ทวีสิทธิ์ & สวรัย บุญยमानนท์ (Eds.), ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตา
 สังคมไทย (pp. 1-11). นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- สุชาดา นิมิตรวิวัฒน์. (2544). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการท่องเที่ยวภายในประเทศของ
 ผู้สูงอายุไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาประชากรศึกษา
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สุทธิดา ยศหลวงฝัน. (2546). ประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่เป็นโรคเอดส์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิศักดิ์ สุขพงษ์. 22 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สุภางค์ จันทวนิช. (2554). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี โภคสวัสดิ์. 29 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สุเมธ ติวงษา. 3 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- สุรินทร์ พงษ์ตระกูล. 17 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- สุวิมล ตั้งสัจพจน์. (2553). นันทนาการและการใช้เวลาว่าง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็ดดิสันโปรดักส์ จำกัด.
- โสภณ อิ่มกมล. 22 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- โสภณัฐ ภูสีเขียว. 10 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- อดิศร ศักดิ์สูง. (2554). ประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อบ พรหมหอม. 3 กุมภาพันธ์ 2556. สัมภาษณ์.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ *Identity* การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อมรา สุคนธ์พันธุ์. 18 พฤษภาคม 2556. สัมภาษณ์. UNIVERSITY
- อรนิช จิตรแสง. (2524). รูปแบบและปัจจัยการสื่อสารในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกศูนย์สุขภาพผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต), คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถสิทธิ์ เหมือนมาตย์. (2550). Business Data: วัย (จ่ารายเงิน) ทองเนื้อหอม. Available from NewsCenter Database Retrieved 2553, ธันวาคม 29
- อรรวรรณ ขำสุวรรณ. (2545). การสื่อสารในสถานสงเคราะห์คนชราประเภทเสียค่าบริการของรัฐบาลและเอกชน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต), คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรวรรณ แพนคง. (2552). การพยาบาลผู้สูงอายุ. นนทบุรี: โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.

- อรรวรรณ ศิริสวัสดิ์. (2543). การสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุ จ.น่าน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต), คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อวยพร สัมมาพะระ. 3 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- อัจฉรา ปั่นทรานวงศ์, & กิติมา สุรสุนธิ. (2554). การสื่อสารและการปรับตัวของผู้สูงอายุในเมือง. กรุงเทพมหานคร: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัมพร สุขประเสริฐ. 1 เมษายน 2556. สัมภาษณ์.
- อัมภัสชา พานิชชอบ. (2546). การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคและสถานที่พักผู้สูงอายุเอกชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาสุขภาพจิต คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาภรณ์ พรหมสิทธิ์. 26 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- อาภรณ์ สวนจันทร์. 26 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.
- อุ้นเรื่อน เทพธาดา. 20 มีนาคม 2556. สัมภาษณ์.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง
(Semi-Structure Interview Form)

ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยแนะนำตนเองกับผู้สูงอายุ และให้ข้อมูลว่ากำลังทำวิทยานิพนธ์หัวข้อเกี่ยวกับ “การสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ” ขออนุญาตสัมภาษณ์ สอบถามข้อมูลส่วนตัว และความคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว พร้อมทั้งขออนุญาตนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปนำเสนอ และให้ความมั่นใจกับผู้ให้สัมภาษณ์ว่าจะให้ความสำคัญกับการนำเสนอข้อมูลโดยที่ไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1) ชื่อ-นามสกุล
- 2) เพศ
- 3) อายุ
- 4) การศึกษา
- 5) อาชีพ/การทำงาน
- 6) รายได้ต่อเดือน
- 7) สถานภาพ โสด/สมรส/เป็นหม้าย/แยกกันอยู่
- 8) จำนวนบุตร
- 9) ที่อยู่อาศัย
- 10) บุคคลที่พักอาศัยร่วมด้วย
- 11) จำนวนครั้งการเดินทางท่องเที่ยวต่อปีก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ
- 12) จำนวนครั้งการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศต่อปี
- 13) จำนวนครั้งการเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศต่อปี
- 14) ระยะเวลาพักค้างคืนการท่องเที่ยวในประเทศต่อปี
- 15) ระยะเวลาพักค้างคืนการท่องเที่ยวต่างประเทศต่อปี
- 16) ค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวในประเทศต่อครั้งโดยประมาณ
- 17) ค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวต่างประเทศต่อครั้งโดยประมาณ

บันทึกเพิ่มเติม (ถ้ามี)

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 แนวคำถาม

- 1) ท่านมีการเตรียมตัวอย่างไรก่อนการออกเดินทางท่องเที่ยว
- 2) ก่อนไปท่องเที่ยวมีการหาข้อมูลการท่องเที่ยวจากแหล่งข้อมูลหรือสื่อใดบ้าง รู้จักแหล่งข้อมูลในการท่องเที่ยวได้อย่างไร เชื่อถือข้อมูลที่ได้รับหรือไม่ เพราะเหตุใด รวมไปถึงท่านมีการใช้สื่อใดบ้างในชีวิตประจำวัน
- 3) ระหว่างการท่องเที่ยวมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงเรื่องราวการท่องเที่ยว กับใครบ้าง เพราะเหตุใด
- 4) บรรยากาศของการเดินทางท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
- 5) ระหว่างการเดินทางมีการติดต่อกลับมายังที่บ้านหรือไม่ ใช้วิธีการอย่างไรในการติดต่อสื่อสาร
- 6) การเดินทางส่วนใหญ่ของท่าน ท่านชอบเดินทางกับใคร (ตัวอย่าง เดินทางคนเดียว เดินทางไปกับครอบครัว ไปกับเพื่อนหรือไปกับบริษัทนำเที่ยว) ต้องมีผู้ดูแลท่านหรือไม่ เพราะอะไร
- 7) ท่านรู้สึกว่าการเดินทางท่องเที่ยวลำบากหรือไม่ อย่างไร
- 8) ส่วนใหญ่ท่านเดินทางโดยใช้ยานพาหนะใดในการเดินทาง ชอบหรือไม่ชอบอย่างไร
- 9) ท่านชอบเดินทางไปท่องเที่ยวเที่ยวแบบใด (ตัวอย่าง ธรรมชาติ ภูเขา ทะเล ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ชมเมืองโบราณ หรืออื่นๆ) เพราะเหตุใด
- 10) การแวะพักระหว่างการเดินทางมีหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใดจึงต้องแวะพัก
- 11) การรับประทานอาหารมื้อต่างๆ เลือกรับประทานอาหารอย่างไร ถูกใจหรือไม่ถูกใจอย่างไร
- 12) สถานที่พักเป็นอย่างไร ชอบหรือไม่ชอบอย่างไร ท่านให้ความสำคัญกับการเลือกที่พักอย่างไร
- 13) ท่านชอบถ่ายรูปหรือชอบถูกถ่ายรูปหรือไม่ระหว่างการท่องเที่ยว เพราะเหตุใด
- 14) ท่านมีการซื้อของหรือซื้อของฝาก ของที่ระลึกหรือไม่ เพราะเหตุใด
- 15) ท่านมีความคิดเห็นว่าสุขภาพร่างกายมีความพร้อมในการเดินทางหรือไม่ อย่างไร มีการเตรียมความพร้อมในการท่องเที่ยวอย่างไร ท่านสามารถช่วยเหลือดูแลตนเองระหว่างการเดินทางได้หรือไม่ อย่างไร
- 16) ท่านมีทัศนคติ ความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึก ที่มีต่อตนเองเป็นอย่างไร และมีความคิดเห็นต่อการเดินทางท่องเที่ยวอย่างไร
- 17) ท่านมีความพร้อมเรื่องเงินทองหรือครอบครัวสนับสนุนในการเดินทางท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร
- 18) ขณะที่ท่านอยู่ที่บ้าน เมื่อเปรียบเทียบกับตอนที่ท่องเที่ยว การแสดงออกหรือการปฏิบัติตัวมีความเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
- 19) ท่านมีความสนใจในการเดินทางท่องเที่ยวหรือไม่และมีจุดมุ่งหมายในการเดินทางท่องเที่ยวอย่างไร

แบบสังเกตการณ์
(Observation Form)

การสังเกตการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุประกอบด้วย การสังเกต การสอบถาม และการจดบันทึก
สถานการณ์การสังเกต.....

วันที่ / เวลา / สถานที่.....

สิ่งที่สังเกตตามความเป็นจริง (Observation note)

แนวทางรายการสำหรับการสังเกต

- 1) การสื่อสารของผู้สูงอายุ ได้แก่ รูปแบบของการสื่อสาร ระดับของการสื่อสาร การใช้สื่อประเภทต่างๆ และช่องทางการติดต่อสื่อสารของผู้สูงอายุ

- 2) พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ รูปแบบหรือประเภทการท่องเที่ยว การเลือกเดินทางของผู้สูงอายุ รูปแบบของที่พักรับสำหรับผู้สูงอายุ การรับประทานอาหาร กิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการท่องเที่ยว

- 3) ประเภทของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวซื้อสินค้าและกินของอร่อย หรืออื่นๆ

- 4) อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว
ด้านกายภาพ การแต่งกาย การเดิน การเคลื่อนไหวร่างกาย

ด้านจิตวิทยา อารมณ์ ความรู้สึกที่แสดงออกในการท่องเที่ยว

ด้านสังคม สถานะทางสังคม ค่าใช้จ่าย พึ่งพาผู้อื่นหรือมีอิสระการในการท่องเที่ยว และอื่นๆ

การตีความเบื้องต้น (Theoretical note)

การตีความในเบื้องต้นมุ่งตีความในประเด็นดังต่อไปนี้

1) การสื่อสารของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2) พฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3) อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4) ประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ท่องเที่ยว

.....

.....

.....

.....

.....

.....

วิธีการสังเกต (Methodological note)

กรอบการสังเกตประกอบด้วย 6 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 การกระทำ (Acts)

.....

.....

.....

.....

ประเภทที่ 2 แบบแผนการกระทำ (Activities)

.....

.....

.....

.....

ประเภทที่ 3 ความหมาย (Meaning)

.....

.....

.....

.....

ประเภทที่ 4 ความสัมพันธ์ (Relationship)

.....

.....

.....

.....

ประเภทที่ 5 การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation)

.....

.....

.....

.....

ประเภทที่ 6 สภาพสังคมหรือฉาก (Setting)

.....

.....

.....

.....

แบบบันทึกข้อมูล
(Coding Sheet)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

	ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์			
1	ชื่อ-นามสกุล			
2	เพศ			
3	อายุ			
4	การศึกษา			
5	อาชีพ/การทำงาน			
6	รายได้ต่อเดือน			
7	สถานภาพ โสด/สมรส/เป็นหม้าย/แยกกันอยู่			
8	จำนวนบุตร			
9	ที่อยู่อาศัย			
10	บุคคลที่พักอาศัยร่วมด้วย			
11	จำนวนครั้งการเดินทางท่องเที่ยวต่อปีก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ			
12	จำนวนครั้งการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศต่อปี			
13	จำนวนครั้งการเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศต่อปี			
14	ระยะเวลาพักค้างคืนการท่องเที่ยวในประเทศต่อปี			
15	ระยะเวลาพักค้างคืนการท่องเที่ยวต่างประเทศต่อปี			
16	ค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวในประเทศต่อครั้งโดยประมาณ			
17	ค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวต่างประเทศต่อครั้งโดยประมาณ			

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

(1) การเตรียมตัวของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว

	การเตรียมตัวของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว			
18	การตัดสินใจและแรงจูงใจในการท่องเที่ยว			
19	รูปแบบการท่องเที่ยว			
20	รูปแบบการเดินทางและเพื่อนร่วมทาง			
21	การเตรียมตัวเดินทางท่องเที่ยว			
22	การหาข้อมูลและการวางแผนการท่องเที่ยว			
23	การใช้สื่อที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว			
24	รูปแบบการสื่อสาร			
25	ระดับของการสื่อสาร			
26	ความพร้อมด้านสุขภาพร่างกาย			

	การเตรียมตัวของผู้สูงอายุก่อนการท่องเที่ยว			
27	ความพร้อมด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก			
28	ความพร้อมด้านสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ			

(2) กิจกรรมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

	กิจกรรมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ			
29	การสื่อสารระหว่างการเดินทาง			
30	การใช้สื่อที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว			
31	บรรยากาศการเดินทางท่องเที่ยว			
32	สภาพร่างกายระหว่างการเดินทาง			
33	สภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกต่อการท่องเที่ยว			
34	กิจกรรมที่ทำระหว่างการเดินทาง			
35	สถานที่ท่องเที่ยวที่ไปเที่ยวมาแล้วสุดหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่ชอบ			
36	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกที่พัก			
37	ความคิดเห็นเกี่ยวกับเลือกรับประทานอาหาร			

(3) กิจกรรมที่ทำหลังจากกลับจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

	กิจกรรมที่ทำหลังจากกลับจากการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ			
38	การสื่อสารหลังจากกลับจากการท่องเที่ยว			
39	การใช้สื่อที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว			
40	รูปแบบการสื่อสาร			
41	ระดับของการสื่อสาร			
42	สภาพร่างกายระหว่างการเดินทาง			
43	สภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกต่อการท่องเที่ยว			
44	ความแตกต่างระหว่างการเดินทางไปเที่ยวกับการอยู่บ้าน			

(4) ประสพการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

	ประสพการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ			
45	ประสพการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ			
46	ประโยชน์ข้อดีและข้อเสียที่ได้จากการท่องเที่ยว			
47	ความแตกต่างของประสพการณ์การท่องเที่ยวกับการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน			
48	อุปสรรคและความยากลำบากของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว			
49	ความตั้งใจในอนาคตในการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ			
50	ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว			

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว ศุภมณฑา สุภานันท์ เกิดเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2524 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี นิเทศศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และจบการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ระดับปริญญาโทได้รับทุนศึกษาต่อจากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ จบการศึกษานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ สำหรับการศึกษาระดับปริญญาเอก ได้เข้าศึกษาต่อเมื่อปี พ.ศ.2553 ที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช” และทุน “ท่านผู้หญิงหญิงเชิญ พิศลยบุตร” ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาวารสารศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

